D. MARTINI LUTHERI

OPERA LATINA

VARII ARGUMENTI
AD REFORMATIONIS HISTORIAM
IMPRIMIS PERTINENTIA.

CURAVIT

DR. HENRICUS SCHMIDT,
SCHOLAE LATINAE ERLANGENSIS PRAECEPTOR.

VOLUMEN V.

CONT. SCRIPTA LUTHERI A. 1520 et 1521.

FRANCOFURTI AD M.
SUMPTIBUS HEYDERI ET ZIMMERI.
MDCCCLXVIII.

ERLANGAE TYPIS JUNGE ET FILII

Index

Scriptorum V. A., quae tomo quinto continentur.

IX, 88. Jen. I, p. 220. Altenb. I, 342. Lips. XVII, 291. Walch. XV, 1636.

Protestatio latine legitur in ed. Opp. Luth. Jen. I, 268, germanice in ed. Wittenb. VII, 87. Jen. I. 393. Altenb. I, 343. Lips. XXII, 290. Walch. XV, 1652.

Ad Serenissimum Principem et Dominum, Dominum Carolum V., Romanorum Caesarem, Imperatorem Augustum, Hispaniarum etc. regem, Archiducem Austriae etc. Doctoris Martini Lutheri Epistola.

Jesus.

Gratiam et pacem a Domino nostro Jesu Christo. Quod ego Maiestatem tuam serenissimam, Imperator optime Carole, audeo literis adire, nemo non optimo iure mirabitur. Quid enim insolentius videri poterit, quam Regem Regum et Dominum Dominantium in terris a vili et infimae sortis homuncione compellari? verum minus mirabitur, quisquis causae magnitudinem contemplatus de evangelica veritate agi intellexerit: quae cum digna sit etiam coelestis Maiestatis thronum accedere, non indigna videri debet, quae terrenum Principem conveniat. Accedit, quod terreni Principes, ut sunt imagines coelestis, ita eos decet hunc imitari[1], ut et ipsi in altis habitent, humilia tamen respiciant in terra, et suscitent de terra inopem et de stercore erigant pauperem. Venio itaque inops et pauper ante pedes tuae serenissimae Regiae Maiestatis postratus, indignissimus, dignissimam tamen causam producturus.

---

1) In ed. orig. initium huius epistolae hoc est: Gratiam et Pacem a Domino nostro Jesu Christo. Quod ego Maiestatem tuam Serenissimam, Imper. Opt. Carole, audeo litteris adire, nemo non optimo iure mirabitur. Pulex enim unus regem regum omnium dominantium compellare etiam praesumit. Verum segnius mirabitur, si magnitudinem nostrae causae contempletur, quae cum veritas et digna sit, et coelestis Maiestatis thronum accedere, non indigna erit, quae terrenum principem conveniat. Deinde quod terrenos principes, ut sunt imagines coelestis, ita decorum sit hunc imitari, ut et ipsi etc.

devoret iustiorem se, et sit facies hominis, ut Propheta ait, quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia ducem, dum sit iudicium et contradictio potentior. Ita me commendo, ita confido, ita spero in tuam sacratissimam Maiestatem, quam Dominus Jesus nobis servet et magnificet, ad gloriam Evangelii sui sempiternam, Amen. Datum Wittembergae, die 15. Januarii, anno MDXX[1]).

Serenissimae Maiestatis tuae ac Regiae Impetatoriae clientulus devotus Martinus Lutherus[2]).

D. Martini Lutheri Oblatio Sive Protestatio.

Jesus[3]).

Martinus Lutherus Augustinianus precatur omnibus hanc protestationem vel lecturis vel audituris gratiam Dei, offerens orationes suas indignas.

Editis aliquot meis lucubrationibus et libellis hactenus ut multorum, ita magnorum indignationem, odium, et iram contraxi, adeo, ut paene nunc toto triennio pro divina et evangelica veritate infinitas et perpetuas persecutiones, contumelias, discrimina, et quicquid malorum a meis adversariis excogitari potuit, passus, ne hodie quidem evaserim. Neque enim mihi profuit, quod invitus et nolens in publicum progressus, neque secus quam meorum aemulorum vi, fraudibus et insidiis adactus scripsi, quicquid scripsi, nihil aliud unquam vel precatus vel secutus, quam ut velut homo alienae voluntati devotus in angulo aliquo latens et obscurus latere possem.

Nec mihi fuit saluti, quod Deo optimo maximo, et mea conscientia teste vere testari, sed et multorum proborum, gravium, Christianorum, eruditissimorum, et peritissimorum iudicio et sententia possim

---

1) In ed. orig. tantummodo legitur: Datum Wittenbergae. Anno Domini M. D. XX. 2) Ibid. desunt haec verba: Serenissimae — Lutherus, repetita sunt ex ed. Aurif. et Jen. 3) Ibid. deest: Jesus.

assequi et obtinere, me nihil unquam conatum, sicut ne nunc quidem prudens et de industria velim, edere aliud quam evangelicam et divinam veritatem, contra tam multiplices superstitiosas opiniones, errores et sententias humanarum constitutionum et ordinationum, imo seducentium et periculosarum inordinationum. Deum enim testem habeo, mihi ex animo dolere, ut volens et ex professo impie vel agam, vel docere, concionari, scribere, loqui, sive pro concione sive in schola profiteri velim, quod vel Deo vel saluti animarum esset contrarium.

Sed ne hoc quidem promovi, quod me saepenumero et multifariam obtulerim, ut filius supplex et obediens sanctae ecclesiae catholicae (qualis Deo optimo maximo adiutore mori volo), taciturum, si per meos adversarios liceat, quieturumque me permissurum meliora [1]) et Christianiora ex sacris literis doceri et institui, in publicas disputationes descensurum, omnium universitatum [2]) non suspectarum cognitionem et sententiam passurum, coram non suspectis, sed aequis, sacris et profanis, spiritualibus et secularibus iudicibus, sub fide publica, idonea et sufficienti, conductu libero, et libenter et humiliter compariturum, eorumque cognitionem et sententiam accepturum, atque adeo, si iustis et honestis confutationibus, rationabilibus causis sacrarum literarum me et iniustum [3]) invenerint et vicerint, suppliciter praebiturum me docendum, et a meo proposito, quod hactenus (quod citra iactantiam dictum sit) tantum pro gloria Dei et salute, commoditate, solatio et felicitate totius reipub. Christianae, pro meo officio, ut immeritus sacrae theologiae Doctor nominatus, sine omni spe et exspectatione privatae laudis, quaestus et commodi habui, obedienter desistendi.

Verum tantum abest, ut haec omnia vel minimi apud meos adversarios momenti fuerint, ut haec omnia offerentem haereticum, schismaticum, scanda-

---

1) In ed. Jen.: mori volo), si per meos adversarios liceat me taciturum quieturumque ac permissurum meliora. 2) Ibid.: Academiarum. 3) Ibid : ut iniustum.

losum, impium, errabundum, fugientem leges, et innumerabilibus aliis modis tam publice quam privatim perpetuo criminentur, id quod tamen eis ex corde ignosco.

Quapropter omnes per Deum obsecro, ut sibi certo persuadeant, hodieque [1] me eiusdem esse et voluntatis et propositi, sibique caveant a temerario iudicio et discrimine odii et invidiae. Quod si videor ipsorum iudicio interdum vel scripsisse vel scripturus, maiore sive severitate sive ioco [2] quam deceat, mihi benevolenter ignoscant, tum quod hoc duntaxat pro Christiana veritate, et non pro mea vel laude vel utilitate factum est, et adhuc fit, tum quod tam insigniter et atrociter multiplicibus, ignominiosis, indoctis, ineptis, impiis, blasphemis, et sacrilegis meorum aemulorum scriptis motus ad haec impellor; a quibus si alius describor, oro, ut me excusatum habeant. Nam praeter divinam remunerationem [3] paratus sum et universis et singulis, orationibus meis minimis referre gratiam. Ita Dei fiat voluntas, sicut in coelo ita et in terra,

A M E N.

Finis.

Datum die 17. Januarii Anno M. D. XX. [4]

1) In ed. Jen.: hodie adhuc. 2) In ed. orig.: sine ioco. 3) Ibid.: renumerationem. 4) Ibidem desunt verba: Datum die 17. Januarii Anno M. D. XX., repetita sunt ex ed. Jen.

Exemplum Responsionis Scriptae à Duce

Saxoniae, Electore Friderico, ad D. Valentinum a Deitleben, eo tempore Romae agentem.*)

Quod scribitis, si forte accidat, ut hoc et alia nostra negotia apud sanctissimum Dominum Papam praegravata laborent, id omne, vestro iudicio, attribuendum esse immodestiae et temeritati Doctoris Martini Lutheri, quod, sicut vos loquimini, nescio, quae nova dogmata contra sanctitatem Pontificiam et ipsam sanctam Sedem et Ecclesiam Romanam sparserit, et erga reverendissimos Dominos Cardinales non pro debita modestia et reverentia sese submiserit, et nos singillatim, quod publica fama adfirmet, illum a nobis ali, foveri, et clementer haberi.

Ad haec vobis breviter et bono studio respondemus: nos doctrinam et scripta Doctoris Martini Lutheri nunquam conatos esse nostra autoritate aut patrocinio tueri aut defendere, ac ne nunc quidem hoc conari; non enim nobis sumimus iudicium pronunciadi, quid ille recte et iure, aut contra fecerit, et quae pie ac Christiane, aut secus ab eo doceantur.

Tametsi non dissimulandum duximus, quod nos audimus huius viri doctrinam multorum eruditorum et intelligentium iudicio piam et Christianam

*) Textus huius et sequentis scripti redditus est ex ed. Jen. Opp. Luth. a. 1557.

haberi et adprobari, quod tamen nos in medio relinquimus, et ut de illius doctrina non praeiudicamus, ita suorum dogmatum defensionem ipsi autori integram relinquimus, praesertim cum tota haec causa ad legitimam cognitionem reiecta sit, cui sese ipse subiecit, sic, ut obtulerit se apud Pontificiae sanctitatis Commissarium iam delectum, aequis conditionibus, videlicet imposita cautione de assecuratione seu fide publica, obedienter compariturum esse ad reddendam rationem eorum, quae docuit aut scripsit, addita etiam uberiore submissionis et obedientiae oblatione, se, si de quovis suo dogmate aliud et rectius ex verbo Dei edoctus et veris testimoniis Scripturae de errore convictus fuerit, ultro mutaturum sententiam et recantaturum esse, ut ex ipsa forma*) Protestationis seu oblationis ab ipso edita apparet.

Etsi autem non satis causae erat, cur ad hunc modum se offerenti aliquid oneris praeterea imponeretur, nos tamen, priusquam res ad has conditiones deduceretur, hoc etiam cum ipso Doctore Martino Luthero egimus ac effecimus, ut sua sponte ex nostra ditione et academia sese cessurum esse polliceretur. Et quidem iam cessisset, nisi ipse Nuncius Pontificiae sanctitatis, D. Carolus a Miltiz, intercessisset, multis precibus a nobis contendens, ne illum dimitteremus, metuens videlicet, ne se in ea loca conferret, ubi multo liberius et tutius scribere et agere posset quae vellet, quam hactenus nostram et scholae nostrae autoritatem reveritus fecerit. Quod ut caveretur, consultius visum fuit, eum a nobis retineri.

His et aliis pluribus de causis iudicamus nos ita omnibus purgatos esse debere, ut nemo merito vel de nobis male suspicandi causam habeat, multo minus suggillationibus et falsa criminatione nos praegravandi. Quare confidimus nostra negotia apud sanctitatem Pontificiam hoc nomine nihil odii aut impedimentorum habitura esse. Vere enim hoc adfirmare possumus, nec nobis quidquam tristius et

*) Supra pag. 4.

acerbius accidere posse, quam nobis viventibus, et nostro patrocinio aliquos perniciosos errores spargi et confirmari, ut hanc nostram mentem datis literis ad reverendissimum Dominum Cardinalem S. Georgii, Dominum et amicum nostrum, copiosius exposuimus.

Vos tamen, ut tanquam cum cive nostro, propter communem patriae coniunctionem, paulo liberius conferamus, etiam ea, quae ex communibns sermonibus hominum intelligimus, nolumus celare. Adfirmant multi, Doctorem Martinum Lutherum, sicut et ipse dicitur scriptis et sermone palam fateri, non sua voluntate, sed invitum ad has controversias de Papatu descendisse, videlicet eo pertractum a Doctore Eccio, et saepe provocatum ac lacessitum quorundam scriptis Romae et aliunde in ipsum editis, coactum fuisse respondere, qui si quievissent, nunquam ista, quae nunc disputantur, fuissent prolata, sed prorsus silentio sepulta iacerent.

Et cum nunc Germania floreat ingeniis, et multis doctrina et sapientia praestantibus viris, peritis linguarum et omnis generis literarum, cumque etiam nunc vulgo laici sapere incipiant, et studio cognoscendae Scripturae teneantur, multi iudicant valde metuendum esse, si neglectis aequissimis conditionibus a Doctore Luthero oblatis, sine legitima cognitione, tantum ecclesiasticis censuris feriatur, ne hae contentiones et certamina multo magis exasperentur, ut postea non ita facile ad otium et compositiones res deduci possit. Nam Lutheri doctrina ita iam passim in plurimorum animis in Germania et alibi infixa radices egit, ut si non veris ac firmis argumentis et perspicuis testimoniis Scripturae revincatur, sed solo ecclesiasticae potestatis terrore ad eum opprimendum procedatur, non videatur res sic abitura, quin in Germania acerrimas offensiones et horribiles ac exitiales tumultus excitatura sit, unde nec ad sanctissimum Dominum Pontificem, nec aliis quidquam utilitatis redire poterit. Haec nos vobis bono studio, ut qui et ecclesiam et rempublicam quam maxime salvam optamus, respon-

denda esse duximus, et vobis nostra officia clementer offerimus.

Datum Torgau, Kalend. April. Anno M.D.XX.

Leo papa X. Friderico Saxoniae Duci, Sacri Romani Imperii Electori.

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam benedictionem.

Quod ad nos gravissimorum hominum testimoniis allatum est, Nobilitatem tuam pro sua praestanti prudentia, et in summum Deum eiusque fidem orthodoxam pietate, nobilitate animi et generis maiorumque tuorum, quorum singularis semper exstitit in Christianam Rempub. et hanc sanctam Sedem voluntas, infensos semper habuisse iniquitatis filii Martini Lutheri conatus, eique nec auxilio, nec favori unquam fuisse, id fuit maiorem in modum gratum, atque ita, ut eam, quam de tua egregia virtute habuimus opinionem, et paternam nostram erga te benevolentiam, haec eadem res vehementer auxerit.

Nec vero possumus constituere, utrum hoc sapientius abs te an religiosius iudicemus esse factum; fuit enim singularis sapientiae, hominem furentem, nequaquam congrua suae professioni, quae humilitatem postulat, ambitione, veteres haereses Vuikleviensium, Hussitarum, Bohemorum; iam ab universali ecclesia damnatas suscitantem, vulgi auram manifeste quaerentem, ansas peccandi simplicibus animis suis Scripturae interpretationibus praebentem, vinculum continentiae et innocentiae, potissimum confessionem cordisque contritionem profanis vocibus evertentem, faventem Turcis, haereticorum poenas deplorantem, denique omnia summa imis permiscere conantem, cognoscere, esse immissum non illum quidem a Christo, sed a Satana, qui in tantum superbiae atque amentiae sit evectus, ut sit ausus palam et dicere et scribere, se neque sanctorum Doctorum scriptis, neque oecumenicorum Conciliorum decretis, nec Romanorum Pontificum

institutis, sed sibi se uni et opinionibus suis fidem habere velle, quod nemo certe unquam praesumpsit haereticus.

Ergo tua Nobilitas sapientissime huius pestilentis ac venenati hominis familiaritatem aspernata est, qui certe, quod potes existimare, nonnullam domui vestrae nobilissimae labem, maximam vero Germanicae nationi adfert. Illud vero religioni tribuendum est, quod nunquam in quenquam tantorum errorum consensisti et eis potius obstitisti. Nec per te occasio ulla data est, a vetere et diuturno per Spiritum sanctum, tot seculis conservato, ordine fidei orthodoxae deficere.

Quae nos de te audita, et, ut diximus, multorum testimoniis cognita, non solum nobiscum, sed cum pluribus maximis ac gravissimis viris communicantes, tuamque nobilitatem dignis laudibus in *Domino* commendantes, eidem Domino gratias agentes, quod hominis scelerati et nefarii impiis conatibus tales quoque obices oppositos vellet. Quoniam nos eum quoque, cum diutius passi essemus, ea ratione moti, quod ad poenitentiam redire optabamus, postquam vero nec mansuetudo nostra, nec monita quidquam proficerent, fuitque periculum, ne morbosa ovis aliquam partem gregis dominici corrumperet, necessario ad acriora remedia devenimus.

Itaque sacro venerabilium Fratrum nostrorum, et aliorum in sacris Canonibus omniumque divina Scriptura peritissimorum virorum convocato concilio, re multum agitata atque discussa, tandem praeeunte Spiritu sancto, qui in huiusmodi causis huic sanctae Sedi nunquam abfuit, decretum fecimus, literis apostolicis inscriptum, et plumbea bulla insignitum, in quo ex innumerabilibus prope huius hominis erroribus eos ex ordine perscribi iussimus, qui partim plane haeritici essent fidemque rectam perverterent, partim laxatis apud simpliciores animos obedientiae, continentiae et humilitatis vinculis ad omne scandalum et nefas invitarent. Nam quod plurimos ille idem felle iniusti odii paratus in hanc sanctam Sedem evomuit, eorum Dei sit, non nostra iudicatio.

Quarum literarum exempla in alma urbe nostra impressa ad Nobilitatem tuam misimus, ut illa, recognitis diligentius ministri Satanae erroribus, eum, sicut in eisdem literis pro Apostolica mansuetudine scriptum est, primum hortari et monere, ut abiecto contumaciae et superbiae spiritu ad sanitatem redire, Dei et nostram clementiam experiri, abnegatis palam detestandis opinionibus, velit. Sin autem perstiterit in amentia, tunc elapso termino, in eisdem literis contento, eum declaratum haereticum, quantum in tua est autoritate et potestate, capi, captumque ad nostram instantiam custodiri curet et studeat.

In quo Nobilitas tua praeclaris initiis virtutis suae eximiae pares reddiderit exitus, nec mediocrem maculam a sua et familiae et Germanicae nationis claritate repulerit, hancque apud Deum et homines excelsam laudem promereberis, esse tuae Nobilitatis opera ac pietate oriens incendium pravae haeresis a splendore fidei orthodoxae et coetu fidelium summotum et exstinctum.

Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 8. Julii, Anno M. D. XX. Pontificatus nostri anno VIII.

De Captivitate Babylonica ecclesiae Praeludium D. Martini Lutheri.
1520.

Gravissimis Lutheri scriptis adnumerandus est liber de captivitate Babylonica ecclesiae, quo auctor praecipue de natura, numero et usu Sacramentorum egit et pauca de iure Pontificum praemisit, quibus ea quae Lipsiae concesserat retractat et Papatum regnum Babylonis sive Nimrodicam venationem esse aperte pronunciat (cf. Seckendorfii Hist. Luth. I. Sect. 28. §. 72. coll. §. 102. Gieseler Kirchengeschichte T. III p. 54. 73). In lucem prodiit hic liber mense Octobri a. 1520, nam tertio die eius mensis, Vigilia Francisci, Lutherus Spalatino scripsit: „Liber de captivitate Ecclesiae sabbato exibit et ad te mittetur", (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 491. 492 coll. p. 482), et paulo post publice est prohibitus, nam iam die vicesimo mensis Octobris a. 1520 ille Patri Michaëli Marx, Cellens. Cisterciens. Professori, haec aperuit: „Libellum de captivitate Babylonica prohibitum esse nihil curo. Quid istud referet mea, si omnes prohiberentur? Nihil scribam in eos, qui vi agunt nos, in rudes illos spermologos. Sufficit mihi veritatem docuisse, defendisse adversus eruditos, qui soli nocere queant." (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 517). Quanti vero momenti fuerit illud scriptum et ad Pontificiorum, imprimis Henrici

Angli, iram incitandam et ad reformationem sacrorum promovendum, copiosius exponit Walchius in Introd. ad Tom. XIX Opp. Luth. p. 4 sqq.

Vetustissimae huius libri editiones sunt:

De Captivitate Babylonica ecclesiae Praeludium Martini Lutheri. Vuittembergae. In fine: Hostis Herodes impie, Christum venire quid times? Non arripit mortalia, Qui regna dat coelestia. — (Forma quart. Insignia typographica, quibus tituli pagina ornata est, indicant typographiam Melchioris Lottheri iun., et anno 1520 hic liber prodiisse in lucem videtur, in bibliotheca enim Christ. de Scheurlii volumini insertus est, quo scripta a. 1520 continentur.) (Panzer IX, 76).

De Ca|ptivitate Babylo|nica Ecclesiae Praeludium|Martini Lutheri. | — Haec in fronte fol. I a. Folio eodem b imago Lutheri, infra:

Numina coelestem nobis peperere Lutherum:
Nostra diu maius saecla videre nihil.
Quem si Pontificum crudelis deprimit error:
Non feret iratos impia dea deos.

Fol. 2 a. p. 1 JHESUS. Martinus Lutherus August. Hermanno Tulichio suo Salutem. In fine pag. 68: Finis. Fol. seq. a. icon et infra: Hostis Herode impie, Christum venire quid times. Non arripit mortalia Qui regna dat coelestia. Fol eod. b: Laeta libertas. Cum foliorum paginis 1—68, 4. (sine loco et anno) (Panzer IX, 183). Hanc editionem Ulr. Huttenius a. 1520 curasse creditur, cf. Walchii Introd. in T. XIX p. 1 sq.

De Capti | Vitate | Baby | Lonica Ec | clesiae. Praeludium Martini Lutheri. | Haec in fronte fol. I. a. Fol eod. b imago Lutheri et infra: Numina coelestem etc. Fol. 2 a: Jesus. Martinus Lutherus August. Hermanno Tulichio suo Salutem. In fine fol. 57 b: Finis Praeludio, quod docere potest, lector, qualis res tota futura sit. Sine foliorum paginis, 4.

(Panzer Ann. typ. IX, 184).

D. Martini Lutheri de Captivitate Babylonica. Adversus Catharinum Responsio, in qua Danielis

iuxta visio Christianissime explicatur. De libertate Christiana. Monimenta omnium longe praeclarissima. Anno MDXXIIII. 8. (sine loco).
Panzer IX, 138.

D. Martini Luther de captivitate Babylonica. Ad Hermannum Tulichium. Ad librum eximii Magistri nostri, M. Ambrosii Catharini, Defensoris Sylvestri Prieratis acerrimi, responsio M. Lutheri cum exposita visione Danielis 8 de Antichristo. Ad Wenceslaum Linkium de libertate Christiana Dissertatio Mart. Lutheri, per autorem recognita. Epistola eiusdem ad Leonem X. Summum Pontificem. 1524. 8.
(v. d. Hardt, 194).

Von der Babilonischen gefencknuß der Kirchen. Dokter Martin Luthers (s. l. et a). [Haec versio germanica, cuius auctor incertus est, et ipsa anno 1520 prodiit, cf. Walch. XIX. p. 2.]

Von der Babylonischen gefencknuß der Kirchen, Doktor Martini Luthers. In fine: Finis (sic). Infra titulum imago est Lutheri habitu monachali induti et in margine legitur: 1520. 16 quaterniones, 4.

Von der Babylonischen Gefängniß der Kirchen, D. Mart. Luther, an Hermannum Tuliphium, 4. (s. l. et a.) v. d. Hardt I, 102.

Nos reddidimus textum secundum editionem originalem Wittenbergensem a. 1520, quae nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat.

Latine legitur hic liber in ed. Jen. Opp. Luth. II, 273, Wittenb. II, 63, germanice in ed. Alt. VI, 1371. Lips. XVII, 511. Walch. XIX, 1 sqq.

De Captivitate Babylonica ecclesiae Praeludium D. Mart. Lutheri.[1])

Jesus.

Martinus Lutherus, August., Hermanno Tulichio suo S.

Velim, nolim, cogor in dies eruditior fieri, tot tantisque Magistris certatim me urgentibus et exercentibus. De indulgentiis ante duos annos scripsi, sed sic, ut me nunc mirum in modum poeniteat editi libelli. Haerebam enim id temporis magna quadam superstitione Romanae tyrannidis, unde et indulgentias non penitus reiiciendas esse censebam, quas tanto hominum consensu cernebam comprobari. Nec mirum, quia solus tum volvebam hoc saxum. At postea, beneficio Sylvestri et Fratrum adiutus, qui strenue illas tutati sunt, intellexi, eas aliud non esse, quam meras adulatorum Romanorum imposturas, quibus et fidem Dei et pecunias hominum perderent. Atque utinam a bibliopolis queam impetrare, et omnibus, qui legerunt, persuadere, ut universos libellos meos de indulgentiis exurant, et pro omnibus, quae de eis scripsi, hanc propositionem apprehendant:

Indulgentiae sunt adulatorum Romanorum nequitiae.

Post haec Eccius et Emser cum coniuratis suis de primatu Papae me erudire coeperunt. Atque hic etiam, ne hominibus tam doctis ingratus sim, confiteor me valde promovisse eorum opera, nempe, cum Papatum negassem divini, admisi esse humani iuris: sed ut audivi et legi subtilissimas subtilitates istorum Trossulorum, quibus suum idolum fabre

---

1) In ed. Jen. haec addita sunt: ubi praecipue de natura, numero et usu sacramentorum agitur etc.

statuunt, (est enim mihi ingenium in his rebus non usquequaque indocile), scio nunc et certus sum papatum esse regnum Babylonis et potentiam Nimrod robusti venatoris. Proinde et hic, ut amicis meis omnia prosperrime cedant, oro librarios, oro lectores, ut iis, quae super hac re edidi, exustis hanc propositionem teneant:

Papatus est robusta venatio Romani episcopi.

Probatur ex rationibus Eccianis, Emseranis, et Lipsensis lectoris Biblici.

Nunc de utriusque speciei communione mihi scholis luditur, et de nonnullis aliis maximis rebus. Hic labor est, ne et hos frustra Cratippos meos audiam. Scripsit quidam frater Cremonensis Italus revocationem Martini Lutheri ad sanctam Sedem. Hoc est, qua non ego (ut verba sonant); sed qua ipse me revocat (sic enim Itali hodie incipiunt latinisare). Scripsit in me de utraque specie sacramenti frater alius Lipsensis Germanus, lector ille (ut nosti) totius canonis Biblici, facturus (ut audio) adhuc maiora et mira mirabilia. Italus sane cautus nomen suum obticuit, forte exemplum Caietani et Sylvestri veritus. Lipsensis contra, sicut decet strenuum et ferocem Germanum, multis tituli versibus nomen suum, vitam suam, sanctitatem suam, scientiam suam, officium suum, gloriam suam, honorem suum, paene et calopodia sua celebravit. Hic procul dubio non mediocria discam, quandoquidem ad ipsum filium Dei scribitur nuncupatoria epistola; tam familiares sunt hi sancti Christo regnanti in coelis. Deinde tres mihi picae hic videntur loqui, una bene latina, altera melius graeca, tertia optime ebraica. Quid hic mihi, Hermanne mi, agendum putas aliud quam ut aures arrigam? Res Lipsiae agitur per observantiam S. Crucis.

Hactenus ego stultus sensi, pulchrum fore, si pro laicis utraque species sacramenti porrigenda statueretur concilio generali. Hanc sententiam frater plus quam doctissimus correcturus dicit, neque praeceptum esse neque consultum, sive a Christo, sive

apostolis, ut utraque species porrigatur laicis, ideoque ecclesiae relictum iudicio, quid hic faciendum omittendumve sit, cui necesse sit obedire. Haec ille. Rogas forte, quae intemperiae hominem agitent, aut contra quem scribat, cum ego non damnarim unius speciei usum et ecclesiae iudicio reliquerim utriusque usum statuendum. Id quod et ipse conatur asserere eo ipso contra me pugnaturus. Respondeo, id genus disputandi omnibus familiare esse, qui contra Lutherum scribunt, ut hoc asserant quod impugnant, aut fingant quod impugnent. Sic Sylvester, sic Eccius, sic Emser, sic Colonienses quoque et Lovanienses, a quorum ingenio si hic frater recessisset, contra Lutherum non scripsisset.

Sed accidit huic homini aliquid prae ceteris felicius; cum enim esset probaturus, neque praeceptum neque consultum, sed arbitrio ecclesiae relictum utrius speciei usum, inducit Scripturas, quibus probet, praecepto Christi esse unam pro laicis statutam speciem. Ut sic verum sit, novo hoc Scripturae interprete, unam speciem non praeceptam, et simul praeceptam esse a Christo. Huius genere disputationis novae, scis, ut Lipsenses isti dialectici peculiariter utantur. Nonne et Emser, cum priore suo libello profiteretur, sese candide de me loqui, et a me convictus de teterrima invidia foedisque mendaciis, in posteriore me confutaturus utrumque plane confitetur, et nigro et candido animo sese scripsisse. Bonus scilicet vir, ut nosti.

Sed audi nostrum speciosum speciatorem, apud quem idem est arbitrium ecclesiae et praeceptum Christi, rursus idem praeceptum Christi et non praeceptum Christi. Qua dexteritate probet, unam tantum speciem laicis, praecepto Christi, id est, arbitrio ecclesiae, dandam. Literis enim maiusculis signat in hunc modum: FUNDAMENTUM INFALLIBILE. Deinde tractat caput 6. Iohann. incredibili sapientia, ubi Christus de pane coeli et de pane vitae, qui est ipse, loquitur. Quae verba homo doctissimus non modo ad sacramentum altaris trahit, verum et hoc facit, ut, quia Christus dixerat: Ego

sum panis vivus, et non: Ego sum calix vivus, concludat, non nisi unam speciem sacramenti pro laicis eo loco institutam. Quod vero sequitur: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, item: Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, cum pro utraque specie videretur fraterno cerebro invicte contra unam pugnare, hui quam feliciter et docte eludit in hunc modum: Quod Christus his verbis aliud non voluit, quam qui unam speciem acciperet, sub eadem utrumque carnem et sanguinem acciperet. Haec ille pro fundamento suo infallibili, tam digne sancta coelestique observantia structurae.

Ex isto nunc disce et tu quaeso, mecum, Christum cap. 6. Iohann. praecipere unam speciem, sic tamen, ut hoc ipsum praecipere sit id, quod relinqui arbitrio ecclesiae: ad haec Christum in eodem cap. loqui duntaxat de laicis, non de presbyteris. Nam ad hos non pertinet panis vivus de coelo, id est, una species sacramenti, sed forte panis mortis de inferno. Iam quid de diaconibus, et hypodiaconibus fiet? qui neque laici sunt, neque sacerdotes, hos oportet, hoc eximio autore, neque una neque utraque specie uti. Intelligis, mi Tulichi, morem tractandae Scripturae observanticum et novum. Sed et hoc disces, Christum Ioh. 6. de sacramento eucharistiae loqui, cum ipse doceat se loqui de fide incarnati verbi, dicens: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille misit. Verum, huic Lipsensi Bibliorum professori hoc donandum est, ut e quolibet Scripturae loco probet quodlibet. Est enim theologus Anaxagoricus, imo Aristotelicus, cui nomina et verba transposita eadem et omnia significant. Sic enim aptat Scripturae testimonia, per totum librum, ut, si velit probare, Christum esse in sacramento, ausit incipere: Lectio libri apocalypsis beati Iohannis apostoli, quam enim hoc verbum apte diceretur, tam sua dicuntur omnia, et existimat homo prudens, copia allegatorum se hanc suam maniam ornaturum.

Praetereo cetera, ne te enecem sentina huius graveolentissimae cloacae. In fine Paulum I. Co-

rinth. 11. adducit, qui accepisse a Domino se, et tradidisse Corinthiis et panis et calicis usum dicit. Hic iterum noster speciator sicut ubique Scripturas egregie tractans docet, Paulum ibidem permisisse utramque speciem, non tradidisse. Quaeris unde probet? E capite suo, sicut et illud Iohan. 6. Nam hunc Lectorem non decet rationem reddere eorum, quae dicit, cum sit de professione eorum, qui visionibus suis omnia probant et docent. Docemur ergo et hic, apostolum eo loci non ad universos Corinthios scripsisse, sed ad laicos tantum, ideo sacerdotibus illic nihil permisisse, sed privatos esse universo sacramento; deinde quod nova Grammatica, Accepi a Domino, idem sit, quod permissum est a Domino: et Tradidi vobis, id est, permisi vobis. Hoc rogo insigniter nota. Nam hinc non modo ecclesiae, sed cuilibet passim nebuloni licebit, hoc magistro, permissionem facere ex universis praeceptis, institutis, ordinationibus Christi et apostolorum.

Video itaque hominem hunc angelo satanae agitatum et eos, qui colludunt, hoc quaerere, ut per me nomen aucupentur in mundo, quasi digni fuerint cum Luthero congredi. Sed frustrabitur eos spes sua, et contempti non nominabuntur a me in perpetuum. Una hac contentus ero responsione ad universos eorum libros. Quod si digni sunt, quos Christus ad sanam mentem reducat, oro, ut id faciat misericordia sua. Si digni non sunt, precor, ut non cessent scribere tales libros, et hostes veritatis, ut non alios mereantur legere. Vulgo et vere dicitur: Hoc scio pro certo, quod, si cum stercore certo, vinco vel vincor, semper ego maculor. Deinde, quia video illis otium et chartas abundare, dabo operam, ut negotium scribendi habeant copiosum. Praecurram enim, ut, dum gloriosissimi victores de una aliqua mea haeresi (ut eis videtur) triumphant, ego interim novam moliar. Cupio enim et ego hos insignes bellorum duces multis titulis ornari. Itaque dum illi murmurant, a me laudari utriusque speciei communionem, et in maxima ista seque dignissima

re felicissime occupantur: ego procedam, et iam conabor ostendere, omnes esse impios, qui utriusque speciei communionem laicis denegant. Quod ut commodius faciam, praeludam de captivitate ecclesiae Romanae, suo tempore daturus plurima, ubi papistae doctissimi hunc librum superaverint.

Hoc autem facio, ne, si pius aliquis lector mihi fuerit obvius, offendatur stercoribus istis a me tractatis, et iuste queratur, sese nihil legere, 'quod aut ingenium colat et erudiat aut saltem occasionem det eruditis cogitationibus. Scis enim, quam iniquo animo ferant amici, me occupari istorum hominum sordidis strophis, quas ipsa lectione dicunt abunde confutari, a me vero meliora exspectari, quae satan per eos tentet impedire. Horum consilia tandem statutum est sequi, et rixandi invehendique negotium crabronibus istis relinquere.

De illo Italo fratre Cremonensi nihil dicam, quod homo simplex et idiota aliquot loris rhetoricis me conatur ad sanctam sedem revocare, a qua nondum me recessisse mihi conscius sum, nec ullus commonstravit. Agit enim potissimum locis illis ridiculis, quod gratia professionis meae et imperii ad Germanos translati debeam commoveri. Videturque omnino, non tam mei revocationem quam laudes Gallorum et Romani Pontificis scribere voluisse. Cui permittendum est, ut hoc qualicunque opusculo obsequium suum testetur. Nec meretur dure tractari, 'cum nulla malitia videatur agi, nec erudite confutari, cum mera inscitia et imperitia nugetur omnia.

Principio neganda mihi sunt septem sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda, baptismus, poenitentia, panis, et haec omnia esse per Romanam curiam nobis in miserabilem captivitatem ducta ecclesiamque sua tota libertate spoliatam. Quamquam, si usu scripturae loqui velim, non nisi unum sacramentum habeam, et tria signa sacramentalia, de quo latius suo tempore, nunc de sacramento panis, omnium primo.

Dicam itaque, quid et in hoc sacramenti mihi

sterio meditatus promoverim. Nam quo tempore sermonem de eucharistia edebam, in usu communi haerebam, nihil de papae sive iure, sive iniuria sollicitus. At nunc provocatus et exercitatus, imo per vim raptus in hanc arenam, dabo libere, quae sentio. Rideant sive plorent papistae vel universi in unum.

Primum cap. 6. Ioh. in totum est seponendum, ut quod nec syllaba quidem de sacramento loquitur, non modo, quod sacramentum nondum esset institutum, sed multo magis, quod ipsa sermonis et sententiarum consequentia de fide (ut dixi) incarnati verbi Christum loqui clare ostendunt. Dicit enim: Verba mea spiritus et vita sunt, ostendens se de manducatione spirituali loqui, qua qui comedit, vivit, cum Iudaei de carnali eum intelligerent, ideoque litigarent. At nulla manducatio vivificat, nisi fidei, haec enim est vere spiritualis et viva manducatio; sicut et Augustinus dicit: Ut quid paras ventrem et dentem? crede et manducasti. Sacramentalis enim non vivificat, cum multi manducent indigne, ut non possit de sacramento intelligi hoc loco locutus.

Sunt sane quidam his verbis ad sacramentum docendum abusi, ut et Decretalis dudum, et multi alii. Sed aliud est abusive Scripturas, aliud legitime intelligere, alioqui cum dicit: Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam, omnes infantes, omnes infirmos, omnes absentes, aut quoquo modo impeditos a sacramentali manducatione damnaret, quacunque fide praestarent, si sacramentalem manducationem ibi praecepisset. Sic Augustinus libro 2. contra Iulia. ex Innocentio probat, etiam infantes citra sacramentum manducare carnem, et bibere sanguinem Christi, id est, eadem fide ecclesiae communicare. Sit ergo rata haec sententia, cap. 6. Ioh. nihil ad rem facere. Unde et alias scripsi, Bohemos non posse pro utraque specie tuenda huic loco fideliter inniti.

De Coena Domini[1]).

Duo itaque sunt loci, qui de hac re clarissime tractant, Scriptura evangelica in coena Domini, et Paulus I. Cor. 11, quos videamus. Consonant enim sibi Matthaeus, Marcus, et Lucas, Christum dedisse discipulis omnibus totum sacramentum, et Paulum utramque tradidisse partem certum est: ita, ut nullus tam impudentis frontis unquam fuerit, qui aliud diceret. His adde, quod Matthaeus refert, non de pane Christum dixisse, manducate ex hoc omnes, sed de calice, bibite ex hoc omnes. Et Marcus item non dicit, manducaverunt omnes, sed biberunt ex eo omnes, uterque universitatis notam ad calicem, non ad panem ponens, quasi spiritus futurum hoc schisma praeviderit, quod calicis communionem prohiberet aliquibus, quem Christus omnibus voluerit esse communem. Quanta putas furia in nos insanirent, si vocabulum omnes ad panem, et non ad calicem positum invenissent, nullum nobis prorsus effugium relinquerent, clamarent, haereticos decernerent, schismaticos damnarent. At cum a nostra parte stet contra ipsos, nullo sinunt sese claudi syllogismo, homines liberrimi arbitrii, etiam in iis, quae Dei sunt, mutandis, remutandis, et omnibus confundendis.

Sed finge me ex adverso stare, et dominos meos papistas interrogare: Totum sacramentum, seu utraque species, in coena Domini, aut datum est solis presbyteris aut simul laicis. Si solis presbyteris (id enim volunt), iam nullo modo licet ullam speciem dari laicis, non enim temere dandum est, cui Christus prima institutione non dedit, alioquin, si unam Christi institutionem permittimus mutari, iam universas eius leges fecimus irritas, et quilibet audebit dicere, se non ligari ulla eius lege aut institutione. Una enim individua tollit in Scripturis maxime universalem. Si simul et laicis, iam inevitabiliter sequitur, laicis non debere negari utramque speciem. Quod si de-

1) In ed. orig. haec verba: De coena Domini, desunt, repetita sunt ex ed. Jen.

negetur dari petentibus, impie et contra Christi factum exemplum et institutionem agitur.

Ego fateor, ista me ratione, mihi invicta, superatum nec legisse, nec audivisse, nec invenisse, quid contra dicam, cum hic Christi verbum et exemplum stet firmissime, ubi non permittendo, sed praecipiendo dicit: Bibite ex eo omnes. Si enim omnibus bibendum est, et illud non possit solis presbyteris dictum intelligi, certe impium est, laicos petentes ab eo arceri, etiamsi angelus de coelo hoc faceret. Nam quod dicunt, ecclesiae arbitrio relictum esse, distribuendam utram speciem, sine ratione dicitur, sine autoritate producitur, et eadem facilitate contemnitur, qua probatur, nec contra adversarium aliquid facit, qui verbum et factum Christi nobis opponit, quare verbo Christi est referiendus, at hoc non habemus.

Si autem utra species potest negari laicis, poterit eis et pars baptismi et poenitentiae tolli, eodem arbitrio ecclesiae, cum ubique sit par ratio et potestas. Quare sicut totus baptismus totaque absolutio, ita totum sacramentum panis est omnibus laicis dandum, si petant. Satis autem miror, eos asserere, presbyteris nullo modo licere in missa unam speciem accipere, sub peccato mortali, nulla alia causa, nisi quod (ut omnes unanimiter dicunt) utraque species sit unum plenum sacramentum, quod non debeat dividi. Dicant ergo mihi, quaeso, cur laicis licet dividi, et solis eis non dari integrum sacramentum? Nonne suomet testimonio confitentur, aut laicis dandam utramque speciem, aut una specie non dari eis legitimum sacramentum; quomodo in presbyteris non est sacramentum plenum una species, et in laicis est plenum? Quid mihi arbitrium ecclesiae et potestas papae hic iactatur? Non per haec solvuntur verba Dei et testimonia veritatis.

Ultra sequitur, Si vini speciem potest ecclesia tollere laicis, potest et panis speciem tollere, ergo poterit totum sacramentum altaris laicis tollere, et Christi institutionem penitus in eis evacuare. Sed qua, rogo, autoritate? Si autem non potest panem

aut utrumque tollere, nec vinum potest. Nec potest haberi, quod hic dici potest adversario, cum eandem in utra, quae in utraque specie, potestatem esse oporteat, si non in utraque, nec in utra. Opto audire, quid hic adulatores Romani velint dicere.

Sed quod maxime omnium urget, penitusque me concludit, Christus dicit: Hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. Hic clarissime vides, sanguinem dari omnibus, pro quorum peccatis fusus est. Quis vero audeat dicere, pro laicis non esse fusum? An non vides, quos alloquitur dans calicem? Nonne omnibus dat? Nonne pro omnibus fusum dicit? Pro vobis, inquit. Esto, sint ii sacerdotes, et pro multis, ii non possunt esse sacerdotes, et tamen dicit: Bibite ex eo omnes. Vellem et ego hic nugari facile, et verbis meis illudere verba Christi, ut meus nugator facit. Sed scripturis redarguendi sunt, qui scripturis nituntur contra nos. Haec sunt, quae me prohibuerunt Bohemos damnare, qui, sive sint mali sive boni, certe verbum et factum Christi habent pro se, nos autem neutrum, sed tantum inane illud hominum commentum: Ecclesia sic ordinavit, cum non ecclesia, sed tyranni ecclesiarum, citra consensum ecclesiae (id est, populi Dei), ista ordinarint.

Obsecro autem, quae est necessitas? quae religio? quae utilitas? laicis negare utramque speciem, id est, signum visibile, quando omnes concedunt eis rem sacramenti sine signo. Si rem concedunt, quae maior est, cur signum, quod minus est, non concedunt? In omni enim sacramento signum, in quantum signum, incomparabiliter minus est quam res ipsa. Quid ergo prohibet, inquam, minus dari, quando maius datur, nisi quod mihi hac permissione irati Dei videtur contigisse, ut esset occasio schismatis in ecclesia, qua significaretur, nos re sacramenti iamdudum amissa, propter signum, et id, quod minus est, contra rem maximam et solam pugnare, sicuti quidam pro ceremoniis pugnant contra caritatem. Imo coeptum videtur hoc monstrum eo tempore, quo pro divitiis mundi coepimus contra

Christianam caritatem insanire, ut Deus ostenderet hoc terrifico signo, nos signa maioris ducere, quam res ipsas. Quae perversitas, si baptisando concedas fidem dari baptismi, neges autem signum fidei eiusdem, id est, aquam?

Ultimo stat invictus Paulus, omnium obstruens ora, I. Cor. 11: Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis. Non dicit, ut e suo cerebro frater mentitur, permisi vobis. Nec est verum, propter contentionem illorum utramque speciem donasse. Primo, quod textus ipse indicat, non de utraque specie fuisse contentionem, sed de contemptu et invidia abundantium et egentium, ut clarus est textus, dicens, Alter esurit, alter ebrius est, et confunditis eos, qui non habent. Deinde quod non loquitur de prima sua traditione. Non enim dicit: Accipio a Domino et do vobis, sed accepi et tradidi, scilicet in initio praedicationis, longe ante hanc contentionem, significans utramque speciem eis tradidisse, quod tradidisse est praecepisse, sicut alibi utitur eodem verbo. Nihil ergo sunt, quae fraternalis fumus hic de permissione, sine scripturis, sine ratione, sine causa conglomerat. Adversarii non quaerunt, quid ipse somniet, sed quid scriptura in his iudicet, ex qua nec apicem potest producere pro suo somnio, cum illi tanta fulmina pro sua fide proferant.

Surgite ergo hic universi adulatores papae in unum, satagite, defendite vos ab impietate, tyrannide, laesa maiestate evangelii, iniuria fraterni opprobrii, qui haereticos iactatis eos, qui non secundum merum capitis vestri somnium, contra tam patentes et potentes scripturas sapiunt. Si utri sunt haeretici et schismatici nominandi, non Bohemi, non Graeci (quia evangeliis nituntur), sed vos Romani estis haeretici et impii schismatici, qui solo vestro figmento praesumitis, contra evidentes Dei scripturas. Eluite haec, viri.

Quid vero magis ridiculum, et fraterno isto capite dignius dici potuit, quam apostolum particulari ecclesiae, scilicet Corinthiorum, ista scripsisse et permisisse, non autem universali? Unde haec

probat? Ex solito penu, nempe proprio et impio capite. Cum universalis ecclesia epistolam hanc pro se acceptat, legit, sequitur in omnibus, cur non etiam in hac parte? Quod si demus unam epistolam aliquam Pauli, aut unum alicuius locum non ad universalem ecclesiam pertinere, iam evacuata est tota Pauli autoritas. Corinthii enim dicent, ea quae de fide ad Romanos docet, non ad se pertinere. Quid blasphemius, et insanius hac insania fingi possit? Absit, absit, ut ullus apex in toto Paulo sit, quem non debeat imitari et servare tota universalis ecclesia. Non sic senserunt Patres usque in haec tempora periculosa, in quibus praedixit Paulus futuros esse blasphemos et caecos et insensatos; quorum unus hic frater, vel primus est.

Sed demus insaniam hanc intolerabilem, Si particulari ecclesiae permisit Paulus, recte ergo Graeci, recte Bohemi faciunt, etiam te autore, sunt enim particulares ecclesiae. Quare satis est, eos non agere contra Paulum, saltem permittentem. Porro, Paulus permittere non potuit aliquid contra Christi institutum. Oppono igitur, Roma, tibi, et omnibus tuis adulatoribus hos Christi et Pauli sermones pro Graecis et Bohemis, nec poteris uno pilo monstrare, potestatem tibi esse datam haec mutandi, multo minus alios propter tuam praesumptionem neglectam haereticos criminandi. Sed tu digna es, impietatis et tyrannidis crimine accusari.

Ad haec legimus in Cypriano, qui unus contra omnes Romanistas satis potens est, qui libro 5. Sermone de lapsis testatur, multis in ecclesia illa usum fuisse laicis, etiam pueris, utramque speciem, imo corpus Domini in manu dari, ut per multa exempla docet. Inter cetera e vulgo quosdam sic increpat; et quod non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegis irascitur. Vides hic de laicis eum loqui, sacrilegis, qui a sacerdotibus corpus et sanguinem accipere voluerunt. Habes hic, adulator miser, quod gannias? dic et hunc sanctum martyrem unum in ecclesia apostolico spiritu

doctorem esse haereticum, et in particulari ecclesia permissione usum.

Recenset ibidem historiam se teste ac praesente factam, ubi diaconus calicem infanti puellae dedisse, imo reluctanti eidem infudisse sanguinem Domini apertissime scribit. Idem de S. Donato legitur, cuius calicem fractum, o miser adulator, quam frigide eludit, fractum (inquit) calicem lego, sanguinem datum non lego. Quid mirum? qui in sacris scripturis intelligit quod vult, etiam in historiis legat, quod vult. Sed nunquid per hoc stabilitet[1]) arbitrium ecclesiae, aut confutantur haeretici? Verum haec abunde satis, non enim, ut illi responderem, haec coepi, qui dignus non est responsione, sed ut rei veritatem aperirem.

Concludo itaque, negare utramque speciem laicis, esse impium et tyrannicum, nec in manu ullius angeli, nedum papae et concilii cuiuscunque. Nec moror concilium Constantiense, cuius autoritas si valet, cur non valet et Basiliense, quod contra statuit, Bohemis licere utramque speciem suscipere, quod multa disputatione illic obtentum est, ut exstantes annales et literae concilii probant. Quod adulator iste ignorans adducit pro suo somnio, adeo prudenter omnia tractat.

Prima ergo captivitas huius sacramenti est quoad eius substantiam seu integritatem, quam nobis abstulit Romana tyrannis, non quod peccent in Christum, qui una specie utuntur, cum Christus non praeceperit ulla uti, sed arbitrio cuiuslibet reliquit, dicens: Quotiescunque haec feceritis, in mei memoriam facietis. Sed quod illi peccant, qui hoc arbitrio volentibus uti prohibent utramque dari, culpa non est in laicis, sed sacerdotibus. Sacramentum non est sacerdotum, sed omnium, nec Domini sunt sacerdotes, sed ministri, debentes reddere utramque speciem petentibus, quotiescunque petierint. Quod si hoc ius rapuerint laicis et vi negaverint, tyranni sunt, laici sine culpa, vel una vel utraque carent:

1) In ed. Jen.: stabilitur.

fide interim servandi, et desiderio integri sacramenti. Sicut baptismum et absolutionem debent petenti, tanquam ius habenti, ipsi ministri, quod si non dederint, petens plenum habet fidei suae meritum, ipsi coram Christo servi nequam accusabuntur. Sicut olim in eremo sancti Patres in multis annis non communicaverunt ulla specie sacramenti.

Itaque non hoc ago, ut vi rapiatur utraque species, quasi necessitate praecepti ad eam cogamur, sed conscientiam instruo, ut patiatur quisque tyrannidem Romanam, sciens sibi raptum per vim ius suum in sacramento, propter peccatum suum. Tantum hoc volo, ne quis Romanam tyrannidem iustificet, quasi recte fecerit unam speciem laicis prohibens, sed detestemur eam, nec consentiamus ei, tamen feramus eam non aliter, ac si apud Turcam essemus captivi, ubi neutra specie liceret uti. Hoc est, quod dixi mihi pulchrum videri, si generalis concilii statuto ista captivitas solveretur, et nobis Christiana illa libertas e manibus Romani tyranni restitueretur, et cuique suum arbitrium petendi utendique relinqueretur, sicut in baptismo et poenitentia relinquitur. At nunc cogit singulis annis unam speciem accipi eadem tyrannide, adeo exstincta est libertas nobis a Christo donata, sic meruit impia nostra ingratitudo.

Altera captivitas eiusdem sacramenti mitior est, quod ad conscientiam spectat, sed quam multo omnium periculosissimum sit tangere, nedum damnare. Hic Viglephista, et sexcentis nominibus haereticus ero. Quid tum? postquam Romanus episcopus episcopus esse desiit et tyrannus factus est, non formido eius universa decreta, cuius scio non esse potestatem articulos novos fidei condendi, nec concilii quidem generalis.

Dedit mihi quondam, cum theologiam scholasticam haurirem, occasionem cogitandi D. Cardinalis Cameracensis, libro sententiarum 4. acutissime disputans, Multo probabilius esse, et minus superfluorum miraculorum poni, si in altari verus panis verumque vinum, non autem sola accidentia esse astruerentur,

nisi ecclesia determinasset contrarium. Postea videns, quae esset ecclesia, quae hoc determinasset, nempe Thomistica, hoc est, Aristotelica, audacior factus sum, et qui inter saxum et sacrum haerebam, tandem stabilivi conscientiam meam sententia priore: esse videlicet verum panem verumque vinum, in quibus Christi vera caro verusque sanguis non aliter nec minus sit, quam illi sub accidentibus suis ponunt; quod feci, quia vidi Thomistarum opiniones, sive probentur a papa, sive a concilio, manere opiniones, nec fieri articulos fidei, etiamsi angelus de coelo aliud statueret. Nam quod sine scripturis asseritur aut revelatione probata, opinari licet, credi non est necesse. Haec autem opinio Thomae adeo sine scripturis et ratione fluctuat, ut nec philosophiam, nec dialecticam suam novisse mihi videatur. Longe enim aliter Aristoteles de accidentibus et subiecto, quam S. Thomas loquitur, ut mihi dolendum videatur pro tanto viro, qui opiniones in rebus fidei non modo ex Aristotele tradere, sed et super eum, quem non intellexit, conatus est stabilire, infelicissimi fundamenti infelicissima structura.

Permitto itaque, qui volet utramque opinionem tenere, hoc solum nunc ago, ut scrupulos conscientiarum de medio tollam, ne quis se reum haereseos metuat, si in altari verum panem verumque vinum esse crediderit. Sed liberum esse sibi sciat, citra periculum salutis, alterutrum imaginari, opinari et credere, cum sit hic nulla necessitas fidei. Ego tamen meam nunc prosequor sententiam. Primum nolo eos audire, nec tantilli facere, qui clamaturi sunt, hoc esse Viglephisticum, Hussiticum, haereticum et contra ecclesiae determinationem, cum hoc non faciant nisi ii, quos multis modis haereticos esse convici in re indulgentiarum, liberi arbitrii, et gratia Dei, operibus bonis et peccatis etc., ut, si Viglephus semel fuit haereticus, ipsi decies haeretici sint, et pulchrum sit, ab haereticis et perversis sophistis culpari et criminari, quibus placuisse summa impietas est. Praeterea, quod suas sententias non alia re probare, nec contrarias alia ratione improbare pos-

sunt, quam dicendo: Hoc est Viglephisticum, Hussiticum, haereticum. Hoc enim elumbe in summa semper natat saliva, atque aliud nihil, ubi, si petas scripturam, dicunt: Nos sic sentimus et ecclesia (id est, nos ipsi) sic determinavit, adeo homines reprobi circa fidem et incredibiles nobis sua phantasmata autoritate ecclesiae pro articulis fidei audent proponere[1]).

Est autem meae sententiae ratio magna, imprimis illa, quod verbis divinis non est ulla facienda vis, neque per hominem, neque per angelum, sed, quantum fieri potest, in simplicissima significatione servanda sunt, et, nisi manifesta circumstantia cogat, extra grammaticam et propriam accipienda non sunt, ne detur adversariis occasio universam scripturam eludendi. Quo consilio recte Origenes olim repudiatus est, quod ligna et omnia, quae de paradiso scribuntur, grammatica locutione contempta, in allegorias verterit, cum hinc possit duci, ligna non esse creata a Deo. Ita et hic, cum evangelistae clare scribant, Christum accepisse panem ac benedixisse, et Actuum liber, et Paulus apostolus panem deinceps appellent, verum oportet intelligi panem, verumque vinum, sicut verum calicem. Non enim calicem transsubstantiari etiam ipsi dicunt. Transsubstantiationem vero potestate divina factam cum non sit necesse poni, pro figmento humanae opinionis haberi, quia nulla scriptura, nulla ratione nititur, ut videbimus.

Absurda est ergo et nova verborum impositio, panem pro specie vel accidentibus panis, vinum pro specie vel accidentibus vini accipi. Cur non et omnia alia pro speciebus et accidentibus accipiunt? Quod si cetera omnia constarent, non tamen liceret verba Dei sic elevare, et cum tanta iniuria suis significationibus exinaniri.

Sed et ecclesia ultra mille ducentos annos recte credidit, nec usquam, nec unquam de ista transsubstantiatione (portentoso scilicet vocabulo et somnio) meminerunt S. Patres, donec coepit Aristotelis simu-

1) In ed. Jen.: obtrudere.

lata philosophia in ecclesia grassari, in istis trecentis novissimis annis, in quibus et alia multa perperam sunt determinata, quale est, Essentiam divinam nec generari nec generare, Animam esse formam substantialem corporis humani, et iis similia, quae nullis prorsus asseruntur rationibus aut causis, ut ipsemet confitetur Cardinalis Cameracensis.

Dicent fortassis, Periculum idolatriae cogere, ut non sit panis et vinum vere. Ridiculum hoc valde, cum subtilem philosophiam de substantia et accidentibus laici nunquam cognoverint, nec, si docerentur, capere possint, et idem sit periculum, salvis accidentibus, quae vident, quod in substantia, quam non vident. Si enim accidentia non adorant, sed latentem ibi Christum, cur adorarent panem, quem non vident?

Cur autem non possit Christus corpus suum intra substantiam panis continere, sicut in accidentibus? Ecce ignis et ferrum duae substantiae sic miscentur in ferro ignito, ut quaelibet pars sit ferrum et ignis. Cur non multo magis corpus gloriosum Christi sic in omni parte substantiae panis esse possit?

Quid facient? Christus ex utero matris natus creditur illaeso. Dicant et hic, carnem illam Virginis interim fuisse annihilatam, seu, ut aptius dici volunt, transsubstantiatam, ut Christus in accidentibus eius involutus tandem per accidentia prodiret. Idem dicendum erit de ianua clausa, et ostio monumenti clauso, per quae illaesa intravit et exivit. Sed hinc nata est Babylonia illa philosophiae istius de quantitate continua, distincta a substantia, donec eo ventum sit, ut ignorent et ipsi, quae sint accidentia, et quae substantia. Nam quis certo monstravit unquam, calorem, colorem, frigus, lucem, pondus, figuras esse accidentia? Denique accidentibus illis in altari coacti sunt fingere novum esse accreari a Deo, propter Aristotelem, qui dicit, Accidentis esse est inesse: et infinita monstra, quibus omnibus essent liberi, si simpliciter panem ibi esse verum sinerent. Et plane gaudeo, saltem apud vulgum relictam esse simplicem fidem sacramenti huius. Nam ut non

capiunt, ita nec disputant, an accidentia ibi sint sine substantia, sed simplici fide Christi corpus et sanguinem veraciter ibi contineri credunt, dato otiosis illis negotio de eo, quod continet, disputandi.

At dicent forte, Ex Aristotele doceri, subiectum et praedicatum propositionis affirmativae debere pro eodem supponere, seu (ut bestiae ipsius verba ponam ex 6. Metaphysicorum) Ad affirmativam requiritur extremorum compositio, quam illi exponunt pro eodem suppositionem. Quare dum dico: Hoc est corpus meum, subiectum non posse pro pane supponere, sed pro corpore Christi.

Quid hic dicemus? quando Aristotelem et humanas doctrinas facimus tam sublimium et divinarum rerum censores, cur non explosa ista curiositate in verbis Christi simpliciter haeremus, parati ignorare, quidquid ibi fiat, contentique verum corpus Christi virtute verborum illic adesse? An est necesse, modos operationis divinae omnino comprehendere?

Verum, quid ad Aristotelem dicunt? qui subiectum omnibus praedicamentis accidentium tribuit, licet substantiam velit esse primum subiectum. Unde apud eum hoc album, hoc magnum, hoc aliquid sunt subiecta, de quibus aliquid praedicatur. Quae si vera sunt, quaero, si ideo est transsubstantiatio ponenda, ne corpus Christi de pane verificetur, cur non etiam ponitur transaccidentatio, ne corpus Christi de accidente affirmetur? Nam idem periculum manet, si per subiectum intelligat quis, hoc album, vel hoc rotundum est corpus meum; et qua ratione transsubstantiatio ponitur, ponenda est et transaccidentatio, propter suppositionem istam extremorum pro eodem.

Si autem intellectu excedens eximis accidens, ut non velis subiectum pro eo supponere, cum dicis: Hoc est corpus meum, cur non eadem facilitate transcendis substantiam panis? ut et illam velis non accipi per subiectum, ut non minus in substantia quam accidente sit hoc corpus meum. Praesertim cum divinum illud sit opus, virtutis omnipotentis, quae tantum et taliter in substantia, quantum et qualiter in accidente potest operari.

Sed ne nimium philosophemur, nonne Christus videtur huic curiositati pulchre occurrisse, cum non de vino dixerit, Hoc est sanguis meus, sed hic est sanguis meus. Et multo clarius, cum calicis miscet nomen, dicens: Hic calix novi Testamenti, in meo sanguine. *) Nonne videtur nos voluisse in simplici fide continére, tantum ut crederemus sanguinem suum esse in calice? Ego sane si non possum consequi, quomodo panis sit corpus Christi, captivabo tamen intellectum meum in obsequium Christi, et verbis eius simpliciter inhaerens credo firmiter, non modo corpus Christi esse in pane, sed panem esse corpus Christi. Sic enim me servabunt verba, ubi dicit: Accepit panem, gratias agens, fregit et dixit: Accipite, manducate, hoc (id est, hic panis, quem acceperat et fregerat) est corpus meum. Et Paulus: **) Nonne panis, quem frangimus, participatio corporis Christi est? Non dicit, in pane est, sed ipse panis est participatio corporis Christi. Quid si philosophia haec non capit? Maior est Spiritus sanctus quam Aristoteles. Nunquid capit transsubstantiationem illorum, cum et ipsi fateantur, hic universam philosophiam ruere? Quod autem in graeco et latino pronomen, hoc, ad corpus refertur, facit similitudo generis, sed in ebraeo, ubi neutrum genus non est, refertur ad panem, ut sic liceat dicere: Hic est corpus meum, quod et ipse usus loquendi et sensus communis probat subiectum scilicet, esse monstrativum panis, et non corporis, dum dicit: Hoc est corpus meum, das ist mein Leib, id est, iste panis est corpus meum.

Sicut ergo in Christo res se habet, ita et in sacramento, non enim ad corporalem inhabitationem divinitatis necesse est transsubstantiari humanam naturam, ut divinitas sub accidentibus humanae naturae teneatur. Sed integra utraque natura vere dicitur: Hic homo est Deus, hic Deus est homo. Quod etsi philosophia non capit, fides tamen capit. Et maior est verbi Dei autoritas, quam nostri ingenii

---

*) 1 Cor. 11. **) 1. Cor. 10.

capacitas. Ita in sacramento, ut verum corpus verusque sanguis sit, non est necesse, panem et vinum transsubstantiari, ut Christus sub accidentibus teneatur, sed utroque simul manente vere dicitur: Hic panis est corpus meum, hoc vinum est sanguis meus, et econtra. Sic interim sapiam pro honore sanctorum verborum Dei, quibus per humanas ratiunculas non patiar vim fieri, et ea in alienas significationes torqueri. Permitto tamen aliis opiniónem alteram sequi, quae in Decretali firmiter statuitur, modo non urgeant, suas opiniones (ut dixi) pro articulis fidei a nobis acceptari.

Tertia captivitas eiusdem sacramenti est longe impiissimus ille abusus, quo factum est, ut fere nihil sit hodie in ecclesia receptius ac magis persuasum, quam missam esse opus bonum et sacrificium. Qui abusus deinde inundavit infinitos alios abusus, donec fide sacramenti penitus exstincta meras nundinas, cauponationes, et quaestuarios quosdam contractus e divino sacramento fecerint. Hinc participationes, fraternitates, suffragia, merita, anniversaria, memoriae, et id genus negotiorum in ecclesia venduntur, emuntur, paciscuntur, componuntur, pendetque in his universa alimonia sacerdotum et monachorum.

Rem arduam, et quam forte sit impossibile convelli, aggredior, ut quae tanto seculorum usu firmata omniumque consensu probata sic insederit, ut necesse sit maiorem partem librorum, qui hodie regnant, et paene universam ecclesiarum faciem tolli et mutari, penitusque aliud genus ceremoniarum induci seu potius reduci. Sed Christus meus vivit, et maiori cura verbum Dei oportet observare, quam omnium hominum et angelorum intelligentias. Ego mea vice fungar, rem ipsam in lucem producturus, gratisque sicut accepi veritatem sineque invidia communicaturus. Ceterum quisque suae salutis rationem habeat, incredulitatis suae et ignoratae veritatis culpam in me ne ullus torquere possit, coram iudice Christo fideliter operam dabo.

De Sacramento Altaris.[1])

Principio, ut ad veram liberamque huius sacramenti scientiam tuto et feliciter perveniamus, curandum est ante omnia, ut omnibus iis sepositis, quae ad institutionem huius sacramenti primitivam et simplicem humanis studiis et fervoribus sunt addita, qualia sunt vestes, ornamenta, cantus, preces, organa, lucernae, et universa illa visibilium rerum pompa, ad ipsam solam et puram Christi institutionem oculos et animum vertamus, nec nobis aliud proponamus, quam ipsum verbum Christi, quo instituit et perfecit ac nobis commendavit sacramentum. Nam in eo verbo et prorsus nullo alio sita est vis, natura et tota substantia missae. Cetera omnia sunt humana studia verbo Christi accessoria, sine quibus missa optime potest haberi et subsistere. Verba autem Christi, quibus sacramentum hoc instituit, sunt haec:

Coenantibus autem eis accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur[2]). Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est calix novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem.

Quae verba et apostolus I. Corinth. 11. tradit et latius explicat, quibus nos oportet niti, et super ea aedificari, ceu supra firmam petram, si non volumus omni vento doctrinae circumferri, sicut hactenus circumlati sumus, per impias doctrinas hominum aversantium veritatem. Nihil enim in his omissum, quod ad integritatem, usum et fructum huius sacramenti pertinet, nihilque positum, quod superfluum et non necessarium sit nobis nosse. Qui enim omissis his verbis de missa vel meditatur vel docet, monstra impietatis docebit, ut factum est per eos, qui opus operatum et sacrificium ex eo fecerunt.

---

1) In ed. orig. desunt haec verba inscriptionis, ex ed. Jen. repetita. 2) In ed. Jen.: traditur.

Stet ergo primum et infallibiliter, missam seu sacramentum altaris esse testamentum Christi, quod moriens post se reliquit, distribuendum suis fidelibus. Sic enim habent eius verba: Hic calix novum testamentum, in meo sanguine. Stet, inquam, ista veritas ut fundamentum immobile, super quod omnia struemus, quae dicenda sunt. Hoc enim videbis, ut subvertemus omnes homnium impietates, in hoc dulcissimum sacramentum invectas. Verax ergo Christus vere dicit, hoc esse novum testamentum in sanguine suo, pro nobis fuso. Non frustra haec inculco, res est non parva, et imis sensibus reponenda.

Quaeramus ergo, quid sit testamentum, et simul habebimus, quid sit missa, quis usus, quis fructus, quis abusus eius. Testamentum absque dubio est promissio morituri, qua nuncupat hereditatem suam, et instituit heredes. Involvit itaque testamentum primo mortem testatoris, deinde hereditatis promissionem, et heredis nuncupationem. Sic enim Paulus Rom. 4 et Gal. 3 et 4 et Ebrae. 9. diffuse testamentum tractat. Quod et in verbis istis Christi clare videmus. Mortem suam Christus testatur, dum dicit: Hoc est corpus meum, quod tradetur, hic sanguis meus, qui effundetur. Hereditatem nuncupat et designat, cum dicit: In remissionem peccatorum. Heredes autem instituit, cum dicit: Pro vobis et pro multis, id est, qui acceptant et credunt promissioni testatoris; fides enim hic heredes facit, ut videbimus.

Vides ergo, quod missa (quam vocamus) sit promissio remissionis peccatorum, a Deo nobis facta, et talis promissio, quae per mortem filii Dei firmata sit. Nam promissio et testamentum non differunt alio, quam quod testamentum simul involvit mortem promissoris, et testator idem est, quod moriturus promissor, promissor autem victurus (ut sic dicam) testator. Hoc testamentum Christi praefiguratum est in omnibus promissionibus Dei, ab initio mundi, imo omnes promissiones antiquae in ista nova futura in Christo promissione valuerunt, quidquid valuerunt, in eaque pependerunt. Inde usitatissima sunt illa in

Scripturis verba, pactum, foedus, testamentum Domini, quibus significabatur Deus olim moriturus. Nam ubi testamentum est, mors testatoris intercedat necesse est, Ebrae. 9. Deus autem testatus est, ideo necesse fuit eum mori, mori autem non potuit, nisi esset homo, ita in eodem testamenti vocabulo compendiosissime et incarnatio et mors Christi comprehensa est.

Ex quibus iam sua sponte patet, quis sit usus et abusus missae, quae digna vel indigna praeparatio. Si enim promissio est, ut dictum est, nullis operibus, nullis viribus, nullis meritis ad eam acceditur, sed sola fide. Ubi enim est verbum promittentis Dei, ibi necessaria est fides acceptantis hominis, ut clarum sit, initium salutis nostrae esse fidem, quae pendeat in verbo promittentis Dei, qui citra omne nostrum studium gratuita et immerita misericordia nos praevenit et offert promissionis suae verbum. Misit enim verbum suum, et sic sanavit eos. Non autem accepit opus nostrum et sic salvavit nos. Verbum Dei omnium primum est, quod sequitur fides, fidem caritas, caritas deinde facit omne bonum opus, quia non operatur malum, imo est plenitudo legis. Nec alia via potest homo cum Deo aut convenire aut agere, quam per fidem, id est, ut non homo suis operibus ullis, sed Deus sua promissione sit autor salutis, ut omnia pendeant, portentur serventurque in verbo virtutis suae, quo genuit nos, ut essemus initium aliquod creaturae eius.

Sic Adae post lapsum erigendo dedit hanc promissionem, dicens ad serpentem: Inimicitias ponam inter te et mulierem, inter semen tuum et semen illius, ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo illius. In hoc promissionis verbo Adam cum suis tanquam in gremio Dei portatus est, et fide illius servatus, exspectans longanimiter mulierem, quae conteret[1]) caput serpentis, sicut Deus promisit. Et in hac fide et exspectatione etiam mortuus est, ignarus, quando et qualis esset futura, futu-

1) In ed. Jen.: contereret.

ram tamen non diffidens. Nam talis promissio, cum sit veritas Dei, etiam in inferno servat credentes, et exspectantes eam. Post hanc secuta est promissio alia, facta Noe usque ad Abraham, dato pro signo foederis arcu nubium, cuius fide ipse et posteri eius propitium Deum invenerunt. Post hunc Abrahae promisit benedictionem omnium gentium, in semine eius. Et hic est sinus Abrahae, in quem recepti sunt posteri eius. Deinde Mosi et filiis Israel, praecipue David, apertissimam de Christo promissionem dedit, quo revelavit tandem, quae fuerit priscis facta promissio.

Sic ventum est ad promissionem omnium perfectissimam novi testamenti, in qua apertis verbis vita et salus gratuito promittuntur, et credentibus promissioni donantur. Et insigni nota discernit hoc testamentum a veteri, dum dicit: Novum testamentum. Vetus enim testamentum per Mosen datum erat promissio, non remissionis peccatorum, seu aeternarum rerum, sed temporalium, nempe terrae Canaan, per quam nemo renovabatur spiritu ad hereditatem coelestem capessendam. Unde et irrationalem pecudem in figura Christi oportebat occidi, in cuius sanguine idem testamentum confirmabatur, ut qualis sanguis, tale testamentum, qualis hostia, talis promissio. At hic dicit, Testamentum novum in meo, non alieno, sed proprio sanguine, quo gratia per Spiritum in remissionem peccatorum ad hereditatem capiendam promittitur.

Est itaque missa, secundum substantiam suam, proprie nihil aliud, quam verba Christi praedicta: Accipite et manducate etc., ac si dicat: Ecce o homo peccator et damnatus, ex mera gratuitaque caritate, qua diligo te, sic volente misericordiarum Patre, his verbis promitto tibi, ante omne meritum et votum tuum, remissionem omnium peccatorum tuorum, et vitam aeternam. Et ut certissimus de hac mea promissione irrevocabili sis, corpus meum tradam et sanguinem fundam, morte ipsa hanc promissionem confirmaturus, et utrumque tibi in signum et memoriale eiusdem promissionis relicturus. Quod cum

frequentaveris, mei memor sis, hanc meam in te caritatem et largitatem praedices et laudes, et gratias agas.

Ex quibus vides, ad missam digne habendam aliud non requiri, quam fidem, quae huic promissioni fideliter nitatur, Christum in his suis verbis veracem credat, et sibi haec immensa bona esse donata non dubitet. Ad hanc fidem mox sequetur sua sponte dulcissimus affectus cordis, quo dilatatur et impinguatur spiritus hominis (haec est caritas, per Spiritum sanctum in fide Christi donata), ut in Christum, tam largum et benignum testatorem, rapiatur, fiatque penitus alius et novus homo. Quis enim non dulciter lacrimetur, imo prae gaudio in Christum paene exanimetur, si credat fide indubitata, hanc Christi promissionem inaestimabilem ad se pertinere? Quomodo non diliget tantum benefactorem, qui indigno et longe alia merito tantas divitias et hereditatem hanc aeternam praeveniens offert, promittit et donat?

Quocirca una et sola miseria nostra, quod multas missas in orbe habemus, et nulli vel pauci has promissiones et divitias propositas agnoscimus, consideramus et apprehendimus. Cum revera in missa aliud agi non oporteat maiori, imo unico studio, quam ut haec verba, has promissiones Christi, quae vere sunt ipsa missa, ante oculos versaremus, meditaremur et ruminaremus, quo fidem in ea exerceremus, nutriremus, augeremus et roboraremus, hac quotidiana commemoratione. Hoc est enim, quod praecipit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem; hoc ipsum agere deberet evangelista, ut promissionem istam populo fideliter inculcaret, et commendaret ad provocandam fidem eorum in eandem. At nunc, quota pars novit missam esse promissionem Christi? (ut taceam impios fabulatores, qui humanas traditiones vice tantae promissionis docent); quod si etiam haec verba Christi docent, non tamen nomine promissionis aut testamenti, ac per hoc non ad obtinendam fidem docent.

Quin quod deploramus, in hac captivitate omni

studio cavetur hodie, ne verba illa Christi ullus laicus audiat, quasi sacratiora, quam ut vulgo tradi debeant. Sic enim insanimus, et verba consecrationis (ut vocant) nobis sacerdotibus solis arrogamus occulte dicenda, sic tamen, ut ne nobis quidem prosint, cum nec ipsi ea ut promissiones seu testamentum habeamus ad fidem nutriendam. Sed nescio qua superstitione et impia opinione ea reveremur potius, quam eis credimus? Qua miseria nostra quid aliud satan in nobis operatur, quam ut nihil de missa in ecclesia reliquum faciat, curet tamen interim omnes angulos orbis missis plenos esse, hoc est abusionibus et irrisionibus testamenti Dei, gravissimisque idolatriae peccatis, mundum assidue magis ac magis onerari ad damnationem maiorem augendam. Quod enim idolatriae peccatum gravius esse potest, quam promissionibus Dei perversa opinione abuti, et fidem in easdem vel negligere vel exstinguere?

Neque enim Deus (ut dixi) aliter cum hominibus unquam egit, aut agit, quam verbo promissionis, rursus nec nos cum Deo unquam agere aliter possumus, quam fide in verbum promissionis eius. Opera ille nihil curat, nec eis indiget, quibus potius erga homines et cum hominibus et nobis ipsis agimus, indiget autem, ut verax in suis promissis a nobis habeatur, talisque longanimiter sustineatur, ac sic fide, spe et caritate colatur. Quo fit, ut gloriam suam in nobis obtineat, dum non nobis currentibus, sed ipso miserente, promittente, donante omnia bona accipimus et habemus. Ecce hic est verus cultus Dei et latria, quam in missa debemus persolvere. Sed cum promissionis verba non traduntur, quae fidei exercitatio haberi potest? At sine fide quis sperat? quis amat? sine fide, spe et caritate quae latria? Non est itaque dubium, universos hodie sacerdotes et monachos cum episcopis et omnibus suis maioribus esse idolatras, in statu periculosissimo agentes, ob hanc missae, seu sacramenti, seu promissionis Dei ignorantiam, abusionem, irrisionem.

Quilibet enim facile intelligit, quod haec duo

sunt simul necessaria, promissio et fides. Sine promissione enim credi nihil potest, sine fide autem promissio inutilis est, cum per fidem stabiliatur et impleatur. Ex quibus itidem facile quivis colligit, missam, cum sit aliud nihil quam promissio, hac fide sola adiri et frequentari, sine qua quidquid precularum, praeparatoriorum, operum, signorum, gestuum affertur, irritabula sunt impietatis magis quam officia pietatis, cum fere fiat, ut his paratis existiment sese legitime altaria accedere, et revera non fuerint ullo tempore vel opere magis inepti, propter infidelitatem, quam secum afferunt. Quantos passim videas et quotidie sacrificulos, qui, si vel inepte vestiti, vel illotis manibus, vel inter precandum titubantes quid leviuscule erraverint, ingenti sese miseri crimine reos faciunt. At, quod missam ipsam, id est, divinam promissionem, neque observant, neque credunt, prorsus ne tantillum quidem habent conscientiae. O indigna religio nostro seculo, omnium impiissimo et ingratissimo.

Praeparatio itaque digna et usus legitime non est nisi fides, qua creditur missae, id est, divinae promissioni. Quocirca accessurus ad altare, sive sacramentum accepturus, caveat, ne vacuus appareat in conspectu Domini Dei; vacuus autem erit, si fidem non habuerit in missam seu testamentum hoc novum, qua impietate quid posset gravius committere in divinam veritatem, quam hac incredulitate sua? Quantum est in se, mendacem arguit et vane promittentem. Tutissimum itaque fuerit, ad missam non alio animo accedere, quam si ad audiendam quamlibet aliam promissionem Dei velis accedere, hoc est, ut paratus sis, non multa operari et afferre, sed omnia credere et accipere, quae tibi illic promittuntur, seu promissa pronunciantur, per ministerium sacerdotis. Hoc animo si non veneris, cave accesseris, in iudicium sine dubio accedes.

Recte itaque dixi, totam virtutem missae consistere in verbis Christi, quibus testatur remissionem peccatorum donari omnibus, qui credunt, corpus eius tradi et sanguinem eius fundi pro se. Atque

ob hanc rem nulla re magis opus esse audituris missam, quam ut ipsa verba sedulo et plena fide meditentur, quod nisi fecerint, frustra omnia alia fecerint. Hoc sane verum est, in omni promissione sua Deus fere solitus est adiicere signum aliquod, ceu monumentum, ceu memoriale promissionis suae, quo fidelius servaretur, et efficacius moneret. Sic in promissione Noe data de non perdenda terra alio diluvio dedit arcum suum in nubibus, quo dixit, sese recordaturum foederis sui. Et Abrahae, post promissionem hereditatis in semine suo, dedit circumcisionem in signaculum iustitiae fidei. Sic Gedeoni dedit vellus aridum et roridum, ad firmandam promissionem suam super vincendis Madianitis. Sic Achas per Esaiam obtulit signum, pro vincendo rege Syriae et Samariae, quo promissioni suae fidem in eo firmaret. Talia multa legimus signa promissionum Dei in Scripturis.

Sic et in missa, hac omnium principe promissione, adiecit signum memoriale tantae promissionis, suum ipsius corpus et suum ipsius sanguinem in pane et vino, sicut dicit: Hoc facite in meam commemorationem. Sic in baptismo verbis promissionis adiicit signum mersionis in aquam. Ex quibus intelligimus, in qualibet promissione Dei duo proponi, verbum et signum, ut verbum intelligamus esse testamentum, signum vero esse sacramentum: ut in missa verbum Christi est testamentum, panis et vinum sunt sacramentum. Atque ut maior vis sita est in verbo quam signo, ita maior in testamento quam sacramento: quia potest homo verbum seu testamentum habere et eo uti absque signo seu sacramento. Crede, inquit Augustinus, et manducasti, sed cui creditur, nisi verbo promittentis? Ita possum quotidie, imo omni hora, missam habere, dum, quoties voluero, possum verba Christi mihi proponere, et fidem meam in illis alere et roborare, hoc est revera spiritualiter manducare et bibere.

Hic vides, quid et quantum theologi sententiarii in hac re praestiterint. Primum, id quod summum et capitale est, nempe testamentum et verbum promis-

sionis, nullus eorum tractat, atque ita fidem et totam missae virtutem nobis obliterarunt. Deinde alteram eius partem, scilicet signum seu sacramentum solum versant, sed ita, ut nec in hac fidem doceant, sed suas praeparationes, et opera operata, participationes et fructus; missam, donec in profundum venerint, et de transsubstantiatione aliisque infinitis metaphysicis nugis nugarentur, et scientiam verumque usum tam testamenti quam sacramenti cum universa fide abolerent, facerentque, ut populus Christi (ut propheta dicit) oblivisceretur Dei sui diebus innumeris. Tu vero, sine alios percensere varios fructus auditae missae et animum tuum huc intende, ut cum propheta*) dicas et credas, hic tibi a Deo paratam esse mensam coram te, adversus omnes qui tribulant te, in qua pascatur et pinguescat fides tua. Non autem pascitur fides tua nisi promissionis divinae verbo, homo enim non in solo pane vivit, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.**) Quare in missa ante omnia verbi promissionis te observatorem esse curiosissimum oportet, tanquam opulentissimi convivii, omnimodae pascuae et sanctae refectionis tuae, ut hoc prae omnibus maximi facias, plurimum in id confidas, et firmissime in eo haereas, etiam per mortem et omnia peccata. Quod si feceris, non solum stillas istas, et minutias fructuum missae, quas quidam etiam superstitiose finxerunt, sed ipsum fontem principalem vitae obtinebis, fidem scilicet verbi, ex qua omne bonum fluit, sicut Ioh. 4. dicit: Qui in me credit, de ventre eius fluent aquae vivae; item: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquae vivae, salientis in vitam aeternam.

Iam duo sunt, quae solent nos tentare, ne fructus missae percipiamus. Alterum est, nos esse peccatores et indignos prae nimia vilitate rebus tantis. Alterum, etiamsi digni essemus, magnitudo tamen rerum tanta est, ut natura pusillanimis non audeat ea petere aut sperare. Nam remissionem peccato-

---

*) Psal. 23. **) Matth. 4.

rum et aeternam vitam quis non stupescat potius quam optet, si digne pensetur magnitudo bonorum, quae per ea veniunt? habere scilicet Deum patrem esse filium heredem omnium bonorum Dei. Adversus hanc geminam pusillanimitatem oportet ut verbum Christi apprehendas, ipsumque multo fortius intuearis, quam has cogitationes infirmitatis tuae. Magna enim sunt opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, qui potens est dare supra quam petimus aut intelligimus. Nisi enim superarent nostram dignitatem, nostram capacitatem, nostrum denique omnem sensum, divina non essent. Sic et Christus nos animat dicens: *) Nolite timere pusillus grex, placuit enim Patri vestro dare vobis regnum. Haec ipsa enim exuberantia incomprehensibilis Dei in nos per Christum effusa facit, ut eum rursus super omnia ardentissime diligamus, summa fiducia in eum feramur, omnia contemnamus, prompti simus omnia pro eo pati, unde et recte fons dilectionis hoc sacramentum est appellatum.

In qua re exemplum tibi sume ex hominibus, si enim cuiquam mendico, aut etiam indigno et malo servo, legaret ditissimus dominus mille aureos, certe cum fiducia eos postularet et acciperet, nec indignitatis suae, nec magnitudinis testamenti habita ratione. Quod si quis ei resistens obiiceret indignitatem suam et magnitudinem testamenti, quid putas dicturus est? scilicet: Quid ad te? non ego merito meo, nec iure ullo proprio accipio, quod accipio? Scio me indignum, et maiora accipere quam merear, imo contraria merui. Sed iure testamenti et alienae bonitatis peto, quod peto; si illi non fuit indignum tanta tam indigno legare, cur ego propter indignitatem meam contemnam acceptare? quin hac ipsa causa magis amplector gratuitam et alienam gratiam, qua ego sum indignior. Eadem cogitatione armari oportet et cuiusque conscientiam adversus omnes scrupulos et morsus suos, ad hanc Christi promissionem indubitata fide obtinendam,

*) Luc. 12.

summopere cavendo, ne fiducia confessionis, orationis, praeparationis quisquam accedat, sed his omnibus desperatis in superba fiducia promittentis Christi, quia, ut dictum est satis, verbum promissionis hic solum regnare debet, in fide pura, quae est unica et sola sufficiens praeparatio.

Videmus ex his, quam grandi ira Dei factum sit, ut verba testamenti huius nos celarint impii doctores, atque per hoc ipsum fidem exstinxerunt, quantum in eis fuit. Iam pronum est videre, quid ad fidem exstinctam sequi fuit necesse, nempe superstitiones operum impiissimas. Ubi enim fides occidit, et verbum fidei obmutescit, ibi mox surgunt opera in locum eius, et traditiones operum. Quibus ceu captivitate Babylonica translati sumus de terra nostra, captis omnibus desiderabilibus nostris. Ita de missa contigit, quae impiorum hominum doctrina mutata est in opus bonum, quod ipsi vocant opus operatum, quo apud Deum sese omnia praesumunt posse. Inde processum est ad extremum insaniae, ut, quia missam ex vi operis operati valere mentiti sunt, adiecerunt, eam non minus utilem esse ceteris, etiamsi ipsi impio sacrifico noxia sit. Atque in hanc arenam fundaverunt suas applicationes, participationes, et fraternitates, anniversaria, et id genus infinita lucri et quaestus negotia.

Contra has larvas, quia validae sunt et multae penitusque insederunt, nisi constantissima cura observaveris, quid sit missa, et praecedentium fortiter memineris, vix subsistes. Audisti enim, missam aliud non esse, quam promissionem divinam seu testamentum Christi, sacramento corporis et sanguinis sui commendatum. Quod si verum est, intelligis, non posse ipsum esse opus ullo modo, nec quidquam in ipso fieri, nec alio studio a quoquam tractari, quam sola fide, fides autem non est opus, sed magistra et vita operum. Quis enim est uspiam tam insanus, ut promissionem acceptam, aut testamentum donatum vocet opus bonum, quod suo testatori faciat accipiens? Quis est heres, qui patri suo testatori existimet benefacere, dum instrumenta testa-

menti cum hereditete testata accipit? Quae est ergo impia temeritas nostra, ut divinum testamentum accepturi veniamus, ut bonum opus ei facturi? Estne ista ignorantia testamenti et captivitas tanti sacramenti omnibus lacrimis superior? ubi de acceptis grati esse debemus, venimus superbi daturi accipienda, irridentes inaudita perversitate donatoris misericordiam, dum hoc donamus ut opus, quod accipimus ut donum, ut testator iam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Vae impietati isti.

Quis vero unquam fuit tam demens, ut baptismum duceret esse bonum opus? aut baptisandus crederet, sese opus facere, quod pro se et aliis Deo offerret et communicaret? Si ergo in uno aliquo sacramento et testamento nullum est bonum opus communicabile aliis, nec in missa erit, cum et ipsa non sit nisi testamentum et sacramentum. Unde manifestus et impius error est, missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis, aut quibuscunque necessitatibus suis aut aliorum offerre seu applicare. Quod facillime intelligis esse evidentissime verum, si firmiter teneas, missam esse promissionem divinam, quae nulli prodesse, nulli applicari, nulli suffragari, nulli communicari potest, nisi ipsi credenti soli propria fide. Quis enim promissionem Dei, quae uniuscuiusque singulatim exigit fidem, potest pro alio acceptare aut applicare? Nunquid possum alteri promissionem Dei dare, etiam non credenti? aut possum pro alio credere? aut possum facere, ut alius credat? At haec fieri oportet, si missam possum aliis applicare et communicare, cum in missa non sint nisi ista duo, promissio divina, et fides humana, quae accipiat, quod illa promittit. Quod si verum est, potero etiam pro aliis audire evangelium et credere, potero pro alio baptisari, potero pro alio absolvi a peccatis, potero et pro alio communicare de altaris sacramento; potero, ut et illorum sacramenta percenseam, pro alio ducere uxorem, pro alio fieri sacerdos, pro alio confirmari, pro alio inungi.

Denique cur Abraham non pro omnibus Iudaeis credidit? cur exigitur a Iudaeis singulis fides in eandem promissionem Abrahae creditam? Stet ergo insuperabilis veritas, ubi promissio divina est, ibi unusquisque pro se stat, sua fides exigitur, quisque pro se rationem reddet, et suum onus portabit, sicut dicit Marc. ult.: Qui crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur. Ita et missam unusquisque tantum sibi potest utilem facere, fide propria, et pro nullis prorsus communicare: sicut sacerdos nulli pro alio potest sacramentum ministrare, sed cuilibet seorsim idem sacramentum ministrat. Sunt enim sacerdotes consecrando et ministrando ministri nostri, per quos non offerimus bonum opus, aut communicamus active, sed per eos promissiones et signum accipimus et communicamur passive, id quod in laicis hactenus permansit, nam hi non dicuntur bonum facere, sed accipere. Sacerdotes vero abierunt in impietates suas, facto sibi bono opere, quod communicent et offerant ex sacramento et testamento Dei, quo bonum acceptum oportuit.

Sed dices: Quid? nunquid subvertes omnium ecclesiarum et monasteriorum usum et sensum, quibus per tot secula invaluerunt, fundatis super missam anniversariis, suffragiis, applicationibus, communicationibus etc., hoc est, pinguissimis reditibus? Respondeo: Hoc est, quod de captivitate ecclesiae scribere me compulit. Sic enim venerabile testamentum Dei in impiissimi quaestus servitutem coactum est, per impiorum hominum opiniones et traditiones, qui omisso verbo Dei sui cordis nobis cogitationes proposuerunt, et orbem seduxerunt. Quid mihi de multitudine et magnitudine errantium? fortior omnium est veritas. Si potes Christum negare, qui docet, missam esse testamentum et sacramentum, volo illos iustificare. Deinde, si potes dicere eum facere opus bonum, qui recipit beneficium testamenti, aut utitur in hoc ipsum sacramento promissionis, volo mea libens damnare. Cum autem neutrum possis, quid dubitas, contempta turba ad

malum eunte, dare gloriam Deo et veritatem eius confiteri? Esse scilicet hodie sacerdotes omnes in sententia perversa, quicunque missam pro opere ducunt, quo succurrant suis aut aliorum, sive mortuorum, sive vivorum, necessitatibus. Inaudita et stupenda dico. Sed missam si intuearis, quid sit, vera me esse locutum cognosces. Hoc fecit illa nimia securitas, qua iram Dei in nos grassantem non intelleximus.

Hoc autem facile admitto, orationes, quas ad missam percipiendam congregati coram Deo effundimus, esse bona opera seu beneficia, quae nobis mutuo impartimus, applicamus et communicamus, et pro invicem offerimus, sicut Iacobus*) nos docet orare pro invicem, ut salvemur. Et Paulus I. Tim. 2. praecepit fieri obsecrationes, orationes, postulationes, pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt constituti. Haec enim non sunt missa, sed opera missae, si tamen opera vocari debent orationes cordis et oris, quia fiunt ex fide in sacramento percepta vel aucta. Non enim missa vel promissio Dei impletur orando, sed solum credendo, credentes autem oramus, et quodlibet opus bonum facimus. Sed quis sacerdotum hoc nomine sacrificat, ut solas orationes arbitretur sese offerre? Omnes imaginantur sese offerre ipsum Christum Deo Patri tanquam hostiam sufficientissimam, et bonum opus facere omnibus, quibus proponunt prodesse, quia confidunt in opere operati, quod orationi non tribuunt. Sic paulatim errore crescente, id quod orationum est, tribuerunt sacramento, et quod recipere beneficium debent, id obtulerunt Deo.

Quare acute discernendum est inter testamentum sacramentumque ipsum et inter orationes, quas simul oramus, nec id solum, sed scire quoque oportet, orationes prorsus nihil valere, nec oranti ipsi, nec iis, pro quibus orantur, nisi primum testamentum fide perceptum sit, ut fides oret, quae sola exauditur, sicut Iacobus I. cap. docet; adeo longe

*) Iacob. 5.

aliud est oratio quam missa. Orationem possum extendere in quotquot voluero, missam nemo accipit, nisi qui per se ipsum credit, et tantum, quantum credit, nec potest dari, sive Deo sive hominibus, sed solus Deus per ministerium sacerdotis dat eam hominibus, qui accipiunt eam fide sola, sine ullis operibus, aut meritis. Neque enim ullus audeat tantum insanire, ut dicat bonum opus facere eum, qui pauper et indigens venit, accepturus de manu divitis beneficium. At missa (ut dixi) beneficium est promissionis divinae, per manum sacerdotum omnibus hominibus exhibitum. Est ergo certum, missam non esse opus aliis communicabile, sed obiectum (ut dicitur) fidei, propriae cuiusque alendae et roborandae.

Iam et alterum scandalum amovendum est, quod multo grandius est et speciosissimum, id est, quod missa creditur passim esse sacrificium, quod offertur Deo, in quam opinionem et verba canonis sonare videntur, ubi dicitur: Haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia; et infra: Hanc oblationem. Item clarissime postulatur, ut acceptum sit sacrificium sicut sacrificium Habel etc. Inde Christus hostia altaris dicitur. Accedunt his dicta S. Patrum, tot exempla tantusque usus per orbem constanter observatus.

His omnibus, quia pertinacissime insederunt, oportet constantissime opponere verba et exemplum Christi. Nisi enim missam obtinuerimus esse promissionem Christi, seu testamentum, ut verba clare sonant, totum evangelium et universum solatium amittimus. Nihil contra haec verba permittamus praevalere, etiamsi angelus de coelo aliud docuerit. Nihil enim de opere vel sacrificio in illis continetur. Deinde et exemplum Christi pro nobis stat. Non enim Christus in coena novissima, cum institueret hoc sacramentum et conderet testamentum, ipsum obtulit Deo Patri, aut ut opus bonum pro aliis perfecit, sed in mensa sedens singulis idem testamentum proposuit, et signum exhibuit. Iam missa quanto vicinior et similior primae omnium missae,

quam Christus in coena fecit, tanto Christianior. At missa Christi fuit simplicissima, sine ulla vestium, gestuum, cantuum, aliarumque ceremoniarum pompa, ubi, si necesse fuisset eam offerri ut sacrificium, non plene eam instituisset.

Non quod calumniari debeat ullus universam ecclesiam, quae multis aliis ritibus et ceremoniis missam ornavit et ampliavit, sed hoc volumus, ne quis ceremoniarum specie falsus, ac multitudine pompae impeditus, simplicitatem missae amittat, et revera transsubstantiationem quandam colat, si amissa substantia simplici missae in accidentibus multiplicibus pompae haereat. Nam quidquid ultra verbum et exemplum Christi accessit, accidens missae est, quorum quodlibet non alio loco ducere debemus, quam quo loco nunc ducimus, monstrantias (quas vocant) et pallia altaris, quibus ipsa hostia continetur. Quare sicut repugnat, testamentum distribui, seu promissionem accipere et sacrificare sacrificium, ita repugnat missam esse sacrificium, cum illam recipiamus, hoc vero demus. Idem autem simul recipi et offerri non potest, nec ab eodem simul dari et acceptari. Non magis certe quam oratio et impetrata res queunt idem esse, nec idem sit orare et orata accipere.

Quid ergo dicemus ad canonem et autoritates Patrum? Primum respondeo: Si nihil habetur quod dicatur, tutius est omnia negare, quam missam concedere opus aut sacrificium esse, ne verbum Christi negemus, fidem simul cum missa pessundantes. Tamen, quo servemus et eos, dicemus ex apostolo I. Corinth. 11, non doceri, solitos fuisse fideles Christi ad missam congregatos secum afferre cibum et potum, quas collectas vocabant, quae distribuerentur in omnes egentes, exemplo apostolorum Acto. 4, e quibus sumebatur id, quod consecrabatur panis et vini pro sacramento. Et quia haec omnia sanctificabantur per verbum et orationem ritu hebraico, quo levabantur sursum, ut in Mose legimus, relicta sunt verba et ritus levandi seu offerendi, abolito iamdudum usu conferendi et colligendi ea, quae

offerrentur seu levarentur. Sic Ezechias Esa. 37. iubet Esaiam levare orationem in conspectu Dei pro reliquiis; et Psal.:*) Extollite manus vestras in sancta; item: Ad te levabo manus meas; 1. Tim. 2: Levantes puras manus in omni loco. Quare vocabula sacrificii seu oblationis referri debent non ad sacramentum et testamentum, sed ad collectas ipsas. Unde et reliquum est vocabulum collectae pro precibus in missa dictis.

Idem facit, quod sacerdos mox consecrato pane et calice elevat eundem, quo non sese offerre aliquid Deo ostendit, cum nullo verbo tum meminerit hostiae seu oblationis. Sed est et id ipsum vel reliquum ritus hebraici, quo levabantur, quae cum gratiarum actionibus accepta Deo referebantur. Vel admonitio nostri, quo provocemur ad fidem testamenti huius, quod tum verbis Christi protulit et exhibuit, ut simul et signum eiusdem ostendat, et oblatio panis proprie respondeat huic demonstrativo: Hoc est corpus meum, nosque circumstantes ceu alloquatur hoc ipso signo. Sic oblatio calicis proprie respondeat huic demonstrativo: Hic calix novi testamenti etc. Fidem enim in nobis sacerdos excitare debet ipso elevandi ritu. Atque utinam ut in oculis nostris manifeste elevat signum seu sacramentum, ita simul auribus nostris aperta altaque voce pronunciaret et verbum seu testamentum, idque in qualibet populorum lingua, quo fides exercitaretur[1]) efficacius. Cur enim liceat graece et latine et hebraice missam perficere, et non etiam alemanice aut alia quacunque lingua?

Quocirca observent sese sacerdotes, hoc perdito periculosissimoque seculo, qui sacrificant, primum ut verba canonis maioris et minoris cum collectis, quae aperte nimis sacrificium sonant, dirigant, non ad sacramentum, sed vel ad ipsum panem et vinum consecrandum, vel ad orationes suas. Panis enim et vinum antea offeruntur ad benedicendum, ut per

---

*) Psal. 137.

1) In ed. Jen.: excitaretur.

verbum et orationem sanctificentur. Postquam autem benedictus et consecratus est, iam non offertur, sed accipitur dono a Deo. Et in hoc negotio cogitet, evangelium esse praeferendum omnibus canonibus et collectis, per homines compositis, evangelium autem non sinit missam esse sacrificium, ut audisti.

Deinde publice missam perficiens praestituat sibi non aliud facere, quam se et alios communicare per missam, simul tamen orationes suas pro se et aliis offerre cavens, ne missam offerre praesumat. Qui vero privatim missas parat, praestituat sibi, ut se ipsum communicet. Prorsus nihil differt nec plus facit missa privata, quam simplex cuiusque laici de manu sacerdotis sumpta communio, exceptis orationibus, et quod sibi ipsi consecrat et ministrat, re ipsa missae et sacramenti omnes sumus aequales, sacerdotes et laici.

Quod si postulatur ab aliis, votivas (quas vocant) celebrare caveat, ne mercedem accipiat pro missa, aut praesumat ullam votivam sacrificare, sed studeat hoc totum ad orationes referre, quas sive pro defunctis sive viventibus offerat, sic cogitans: Ecce ibo et mihi soli sacramentum suscipiam, sed inter suscipiendum pro illo et illo orabo, sic ut orationis, non missae mercedem pro victu et amictu recipiat. Nec moveat, quod totus orbis contrarium et sensum et usum habeat. Evangelium certissimum habes, quo fretus facile contemnes hominum sensus et opiniones. Quod si me contemnens pergas missam offerre, non solas orationes, scito me fuisse monitorem tibi fidelem et in die iudicii excusatum, tuum portabis ipse peccatum. Dixi, quae tibi dicere tenebar frater fratri in salutem, tibi proderunt servata, tibi nocebunt neglecta. Quod si aliqui etiam damnarint haec, illud Pauli*) respondeo: Mali vero homines et seductores proficient in peius, errantes, et in errorem mittentes.

Ex isto nunc facile illud quivis intelligit, quod

*) 2. Tim. 3.

usitatissimum ex Gregorio dicitur, missam mali sacerdotis non minoris ducendam, quam boni cuiuscunque, nec S. Petri meliorem fuisse, quam Iudae traditoris, si sacrificassent. Hoc enim operculo suas impietates quidam velant, et hinc distinctionem operis operati et operis operantis invenerunt, quo secure ipsi male vivere et aliis tamen benefacere praesumerent. Verum Gregorius recte dicit, at illi perverse eum intelligunt. Verissimum est enim, per impios sacerdotes non minus de testamento et sacramento dari et accipi, quam per quosque sanctissimos. Quis enim dubitat evangelium praedicari per impios? At missa est pars evangelii, imo summa et compendium evangelii. Quid est enim universum evangelium, quam bonum nuntium remissionis peccatorum? At quidquid de remissione peccatorum et misericordia Dei latissime et copiosissime dici potest, breviter est in verbo testamenti comprehensum. Unde et conciones populares aliud esse non deberent, quam expositiones missae, id est, declarationes promissionis divinae huius testamenti, hoc enim esset fidem docere, et vere ecclesiam aedificare. At qui nunc missam exponunt, in allegoriis humanarum ceremoniarum ludunt et illudunt.

Igitur sicut impius potest baptisare, id est, verbum promissionis et signum aquae super baptisandum ferre, ita potest et promissionem huius sacramenti proferre et ministrare vescentibus et simul ipse vesci, sicut Iudas traditor in coena Domini. Manet tamen semper idem sacramentum et testamentum, quod in credente operatur suum opus, in incredulo operatur alienum opus. Verum in offerendo longe aliud agitur; cum enim non missa, sed orationes offerantur Deo, clarum est, oblationes impii sacerdotis nihil valere; sed (ut idem Gregorius ait) cum is, qui indignus est, ad deprecandum mittitur, animus iudicis ad deterius provocatur. Non ergo sunt confundenda illa duo, missa et oratio, sacramentum et opus, testamentum et sacrificium, quia alterum venit a Deo ad nos per ministerium sacerdotis et exigit fidem. Alterum procedit a fide

nostra ad Deum per sacerdotem et exigit exauditionem, illud descendit, hoc ascendit, ideo illud non requirit necessario dignum et pium ministrum, hoc vero requirit, quia Deus peccatores non exaudit, qui novit per malos benefacere, sed nullius mali acceptat opus, sicut monstravit in Cain, et Proverb. 15. dicitur: Victimae impiorum abominabiles Domino; Rom. 14: Omne, quod non est ex fide, peccatum est.

Ut autem finem huius primae partis faciamus, reliqua producturi, ubi impugnator insurrexerit, concludimus ex omnibus his, quibusnam missa sit parata, et qui digne communicent, nempe soli ii, qui tristes, afflictas, perturbatas, confusas et erroneas habent conscientias. Nam verbum divinae promissionis huius sacramenti cum exhibeat peccatorum remissionem, secure accedit quicunque peccatorum suorum vexatur sive morsu, sive titillatione. Est enim testamentum hoc Christi medicina unica praeteritorum, praesentium et futurorum peccatorum, modo indubitata fide ei adhaeseris, et credideris, tibi gratuito dari id, quod verba testamenti sonant. Quod si non credideris, nusquam, nunquam, nullis operibus, nullis studiis conscientiam poteris pacare. Fides enim sola est pax conscientiae, infidelitas autem sola turbatio conscientiae.

De Sacramento Baptismi.

Benedictus Deus et pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum divitias misericordiae suae saltem hoc unicum sacramentum servavit in ecclesia sua illibatum et incontaminatum a constitutionibus hominum, liberumque fecit omnibus gentibus omniumque hominum ordinibus: nec passus est, et ipsum teterrimis quaestus et impiissimis superstitionum portentis opprimi, eo scilicet consilio usus, quod parvulos, qui avaritiae et superstitionis capaces non sunt, eo voluit initiari, et simplicissima fide verbi sui sanctificari, quibus et potissimum hodie prodest baptismus. Nam si adultis et maioribus donandum esset hoc sacramentum, non videtur po-

tuisse et eius perseverari virtus et gloria, prae tyrannide avaritiae et superstitionis, quae omnia divina nobis supplantavit. Invenisset sine dubio et hic prudentia carnis suas praeparationes et dignitates, deinde reservationes, restrictiones, et si qua sunt similia retia pecuniarum, quibus aqua non vilior, quam nunc membranae venderetur.

Verum, ubi virtutem baptismi in parvulis non potuit satan exstinguere, praevaluit tamen, ut in omnibus adultis exstingueret, ut iam fere nemo sit, qui sese baptisatum recordetur, nedum glorietur, tot repertis aliis viis remittendorum peccatorum et in coelum veniendi. Praebuit his opinionibus occasionem verbum illud periculosum divi Hieronymi, sive male positum, sive male intellectum, quo poenitentiam appellat secundam post naufragium tabulam, quasi baptismus non sit poenitentia. Hinc enim, ubi in peccatum lapsi fuerint, de prima tabula seu nave desperantes velut amissa, secundae tantum incipiunt niti et fidere tabulae, id est, poenitentiae. Hinc nata sunt votorum, religionum, operum, satisfactionum, peregrinationum, indulgentiarum, sectarum infinita illa onera, et de iis maria illa librorum, quaestionum, opinionum, traditionum humanarum, quas totus mundus iam non capit, ut incomparabiliter peius habet ecclesiam Dei ea tyrannis, quam unquam habuit synagogam aut ullam nationem sub coelo.

At pontificum erat haec omnia tollere, et Christianos omni cura ad sinceritatem baptismi revocare, quo intelligerent quid essent, et quid facere Christianos oporteat. Verum unum est hodie eorum officium, populos quam longissime abducere a baptismo, et diluvio tyrannidis suae omnes immergere, et facere, ut populus Christi (sicut propheta ait) obliviscatur eius in perpetuum. O infelices omnes, qui hodie pontificum nomine censentur, qui non modo nihil sciunt nec faciunt, quod pontifices decet, sed ignorant quoque, quid scire et facere eos oporteat. Et implent illud Esa. 56: Speculatores eius caeci omnes, nescierunt universi, ipsi pastores igno-

raverunt intelligentiam, omnes declinaverunt in viam suam, unusquisque ad avaritiam suam etc.

Primum itaque in baptismo observanda est divina promissio, quae dicit: Qui crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit. Quae promissio praeferenda est incomparabiliter universis pompis operum, votorum, religionum, et quicquid humanitus est introductum. Nam in hac pendet universa salus nostra, sic autem est observanda, ut fidem exerceamus in ea, prorsus non dubitantes nos esse salvos, postquam sumus baptisati. Nam nisi haec adsit aut paretur fides, nihil prodest baptismus, imo obest, non solum tum, cum suscipitur, sed toto post tempore vitae. Incredulitas enim eiusmodi mendacem arguit promissionem divinam, quod est summum omnium peccatorum. Hoc exercitium fidei si apprehenderimus, statim intelligemus, quam arduum sit credere promissioni huic divinae. Humana enim imbecillitas, peccatorum suorum sibi conscia, difficillime omnium credit se esse salvam aut salvandam, et tamen, nisi id credat, salvari non poterit, quia non credit veritati divinae promittenti salutem.

Haec erat praedicatio sedulo inculcanda populo, assidue recantanda ista promissio, semper repetendus baptismus, iugiter excitanda fovendaque fides. Sicut enim semel super nos lata divina hac promissione usque ad mortem veritas eius perseverat, ita fides in eandem nunquam debet intermitti, sed usque ad mortem ali et roborari, perpetua memoria promissionis eiusdem in baptismo nobis factae. Quare, dum a peccatis resurgimus sive poenitemus, non facimus aliud, quam quod ad baptismi virtutem et fidem, unde cecideramus, revertimur, et ad promissionem tunc factam redimus, quam per peccatum deserueramus. Semper enim manet veritas promissionis semel factae, nos extenta manu susceptura reversos. Atque id, ni fallor, volunt, qui obscure dicunt, baptismum esse primum et fundamentum omnium sacramentorum, sine quo nullum queat aliorum obtineri.

Proinde non parum profuerit, si poenitens primo

omnium baptismi sui memoriam apprehendat, et promissionis divinae, quam deseruit, cum fiducia recordatus, eandem confiteatur Domino, gaudens se tantum adhuc in praesidio habere salutis, quod baptisatus sit detestaneque suam impiam ingratitudinem, quod a fide et veritate eiusdem defecerit. Mire enim cor eius confortabitur, et ad spem misericordiae animabitur, si consideret divinam promissionem sibi factam, quam impossibile est mentiri, adhuc integram et non mutatam, nec mutabilem, ullis peccatis esse, sicut Paulus dicit 2. Timoth. 2: Si non credimus, ille fidelis permanet, se ipsum negare non potest. Haec, inquam, veritas Dei eum servabit, ita ut, si cetera omnia ruant, haec tamen eum credita non derelinquet. Habet enim per hanc, quod insultanti adversarsio opponat, habet, quod turbantibus peccatis conscientiam obiiciat, habet, quod horrori mortis et iudicii respondeat, habet denique, quod universis tentationibus solatium sit, nempe hanc unam veritatem, dicens: *) Deus est verax in promissionibus suis, cuius signum in baptismo suscepi. Si Deus pro me, quis contra me.

Si enim filii Israel ad poenitentiam reversuri primo omnium exitum de Aegypto memorabant, et hac memoria ad Deum, qui eduxerat eos, revertebantur, quae memoria et hoc ipsum praesidium eis toties a Mose inculcatur, et a David repetitur, quanto magis nos nostrum de Aegypto nostra exitum debemus memorare, et eius memoria redire ad eum, qui nos eduxit per lavacrum regenerationis novae, cuius memoria in hoc ipsum nobis commendata est? Id quod omnium commodissime fieri in sacramento panis et vini potest. Sic enim olim tria ista sacramenta, poenitentia, baptismus, panis, simul eodem officio frequentabantur, et alterum alterum iuvabat. Ita legitur de quadam sancta virgine, quae, quoties tentabatur, non nisi baptismo suo repugnabat, dicens brevissime: Christiana sum; intellexit enim hostis statim virtutem baptismi et fidei,

---

*) Rom. 8.

quae in veritate Dei promittentis pendebat, et fugit ab ea.

Ita vides, quam dives sit homo Christianus sive baptisatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam quantiscunque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. Cetera omnia, si redeat vel stet fides in promissionem divinam baptisato factam, in momento absorbentur, per eandem fidem, imo veritatem Dei, quia se ipsum negare non potest, si tu eum confessus fueris, et promittenti fideliter adhaeseris. Contritio autem et peccatorum confessio, deinde et satisfactio, et omnia illa hominum excogitata studia subito te deserent, et infeliciorem reddent, si oblitus veritatis hujus divinae in ipsis tęte distenderis. Vanitas enim vanitatum et afflictio Spiritus est, quicquid extra fidem veritatis Dei laboratur.

Simul vides, quam periculosum, imo falsum sit opinari, poenitentiam esse secundam tabulam post naufragium, et quam perniciosus sit error putare, per peccatum excidisse vim baptismi, et navem hanc esse illisam. Manet illa una, solida, et invicta navis, nec unquam dissolvitur in ullas tabulas, in qua omnes vehuntur, qui ad portum salutis vehuntur, quae est veritas Dei in sacramentis promittens. Hoc sane fit, ut multi e nave temere in mare prosiliant et pereant, hi sunt qui deserta promissionis fide in peccatum sese praecipitant. Verum navis ipsa permanet, et transit integra cursu suo; quod si qua gratia ad navem reverti potest, nulla tabula, sed solida ipsa nave feretur ad vitam, hic est, qui ad promissionem Dei stabilem et manentem per fidem revertitur. Unde Petrus 2. Pet. 1. arguit eos, qui peccant, quod oblivionem accipiant purgationis veterum delictorum suorum, sine dubio ingratitudinem accepti baptismi et impietatem infidelitatis eorum taxans.

Quid ergo prodest de baptismo tam multa scribere, et hanc fidem promissionis non docere? Omnia sacramenta ad fidem alendam sunt instituta,

et hanc ipsam adeo non tangunt, ut etiam asserant impii homines, non debere hominem esse certum de remissione peccatorum, seu gratia sacramentorum, qua impietate orbem totum dementant, et sacramentum baptismi, in quo stat prima gloria conscientiae nostrae, funditus exstinguunt, nedum captivant, interim insanientes in miseras animas suis contritionibus, anxiis confessionibus, circumstantiis, satisfactionibus, operibus, et id genus infinitis nugis. Esto ergo prudens lector, imo contemptor Magistri sententiarum lib. 4 cum omnibus suis scribentibus, qui tantum de materia et forma sacramentorum scribunt, dum optime scribunt, id est, mortuam et occidentem literam sacramentorum tractant, ceterum spiritum, vitam et usum, id est, promissionis divinae veritatem et nostram fidem prorsus intactas relinquunt.

Vide itaque, ne te fallant operum pompae, et humanarum traditionum fallaciae, ut veritati divinae et fidei tuae non facias iniuriam. A fide sacramentorum tibi incipiendum est, sine ullis operibus, si salvus fieri voles, fidem autem ipsa sequentur opera, tantum ne vilem habeas fidem, quae opus est omnium operum excellentissimum et arduissimum, quo solo, etiam si ceteris omnibus carere cogereris, servaberis. Est enim opus Dei, non hominis, sicut Paulus docet, cetera nobiscum et per nos operatur, hoc unicum in nobis, et sine nobis operatur.

Ex his perspicue discernere possumus, quid inter ministrum hominem et autorem Deum intersit in baptisando. Homo enim baptisat et non baptisat; baptisat, quia perficit opus, dum mergit baptisandum, non baptisat, quia non fungitur in eo opere sua autoritate, sed vice Dei. Unde oportet nos baptismum de manu hominis non aliter suscipere, quam si ipse Christus, imo ipse Deus nos suis propriis manibus baptisaret. Non enim hominis est, sed Christi et Dei baptismus, quem recipimus per manum hominis. Sicut quaelibet alia creatura, qua utimur per manum alterius, non est nisi Dei. Cave ergo, sic discernas baptismum, ut externum homini,

internum Deo tribuas, utrumque soli Deo tribue, nec conferentis personam aliam, quam instrumentum vicarium Dei accipe, per quod Dominus in coelo sedens te in aquam suis manibus propriis mergit, et remissionem peccatorum promittit in terris, voce hominis tibi loquens per os ministri sui.

Hoc et ipsa verba tibi dicunt, cum dicit, Ego baptiso te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Amen. Non dicit: Ego baptiso te in nomine meo, quasi dicat: Id quod facio, non mea autoritate, sed vice et nomine Dei facio, ut non aliter habeas, quam si ipse Dominus visibiliter fecisset. Autor et minister diversi sunt, sed opus idem utriusque, imo solius autoris per ministerium meum. Sic enim ego arbitror, In nomine referre personam autoris, ut non tantum sit nomen Domini praetendere et invocare in opere, sed ipsum opus tanquam alienum alterius nomine et vice implere. Quo tropo Matt. 24 Christus dicit: Multi venient in nomine meo; et Rom. 1: Per quem accepimus gratiam et apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.

Hanc sententiam ego libentissime sequor, quod sit plenissimum solatii et efficax fidei adiutorium, nosse se esse baptisatum, non ab homine, sed ab ipsa Trinitate per hominem, qui nomine eius rem gerat apud nos. Quo cessat illa otiosa contentio, qua de forma baptismi (quam appellant ipsa verba) litigant, Graecis dicentibus: Baptisetur servus Christi, Latinus: Ego baptiso. Item alii rigidissime nugantes damnant sic dici: Ego baptiso te in nomine Iesu Christi, quo ritu certum est apostolos baptisasse, ut in Actis apostolicis legimus, voluntque nullam aliam deinceps valere quam istam: Ego baptiso te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Amen. Sed frustra contendunt, nihil enim probant, sua somnia duntaxat asserunt. Quocunque modo tradatur baptismus, modo non in nomine hominis, sed in nomine Domini tradatur, vere salvum facit. Imo non dubitem, si quis in nomine Domini suscipiat, etiam si impius minister non det in nomine Domini, vere

baptisatum esse in nomine Domini. Non enim in conferentis tantum, quantum in suscipientis fide vel usu sita est virtus baptismi. Sicut legitur exemplum de quodam mimo, per iocum baptisato. Istas et similes disputationum et quaestionum angustias fecerunt nobis ii, qui fidei nihil, operibus autem ritibusque omnia tribuerunt, cum soli fidei omnia et nihil ritibus debeamus, quae nos facit liberos spiritu ab omnibus istis scrupulis et opinionibus.

Alterum, quod ad baptismum pertinet, est signum seu sacramentum, quod est ipsa mersio in aquam, unde et nomen habet. Nam baptiso graece, mergo latine, et baptisma mersio est. Dictum est enim, iuxta promissiones divinas dari et signa, quae id figurent, quod verba significant, seu, ut recentiores dicunt, sacramentum efficaciter significat, quod quale sit videbimus. Arbitrati sunt quam plurimi esse aliquam virtutem occultam spiritualem, in verbo et aqua, quae operetur in anima recipientis gratiam Dei. His alii contradicentes statuunt, nihil esse virtutis in sacramentis, sed gratiam a solo Deo dari, qui assistit ex pacto sacramentis a se institutis. Omnes tamen in hoc concedunt, sacramenta esse efficacia signa gratiae. Ad quod hoc unico moventur argumento, non videri alioqui, qua ratione novae legis sacramenta praestarent vetustis, si solum significarent. Et hinc impulsi sunt tantum tribuere sacramentis novae legis, ut prodesse ea statuerent etiam iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem aut gratiam, sed sufficere, non posuisse obicem, hoc est, actuale propositum denuo peccandi.

Haec autem, quia sunt impia et infidelia, contra fidem et naturam sacramentorum pugnantia, diligenter sunt cavenda et fugienda. Error enim est, sacramenta novae legis differre a sacramentis veteris legis penes efficaciam significationis. Utraque aequaliter significabant, idem enim Deus, qui nos nunc per baptismum et panem salvat, salvavit Abel per sacrificium, Noe per arcam, Abraham per circumcisionem, et alios omnes per sua signa. Nihil itaque differt sacramentum veteris et novae legis, quo-

ad significationem, modo veterem legem appelles, quidquid in patriarchis et aliis patribus tempore legis operatus est Deus. Nam ea signa, quae in patriarchis et patribus facta sunt, longe sunt discernenda a figuris legalibus, quas Moses in lege sua instituit, quales sunt ritus sacerdotales, in vestibus, vasis, cibis, domibus et similibus. Ab his enim non modo longissime differunt novae legis sacramenta, sed et ipsa signa, quae pro tempore Deus patribus dedit, in lege viventibus, quale fuit Gedeonis in vellere*), Manue in sacrificio, quale et Isaias obtulit Achas, Isa. 7. In iis enim simul promittebatur aliquid, quo fides in Deum exigebatur.

In hoc ergo differunt legales figurae a signis novis et vetustis, quod legales figurae non habent annexum verbum promissionis, quod fidem exigat, unde non sunt signa iustificationis, quia non sunt sacramenta fidei, quae sola iustificant, sed sunt sacramenta operis tantum, tota enim eorum vis et natura erat opus, non fides, qui enim ea faciebat, implebat ea, etiam sine fide operans. At nostra et patrum signa seu sacramenta habent annexum verbum promissionis, quod fidem exigit, et nullo opere alio impleri potest, ideo sunt signa seu sacramenta iustificationis, quia sunt sacramenta iustificantis fidei et non operis, unde et tota eorum efficacia est ipsa fides, non operatio. Qui enim eis credit, is implet ea, etiamsi nihil operetur. Inde proverbium illud: Non sacramentum, sed fides sacramenti iustificat. Sic circumcisio non iustificavit Abraham et semen eius, et tamen apostolus**) eam appellat signaculum iustitiae fidei, quia fides in promissionem, cui iuncta fuit circumcisio, iustificabat et implebat id, quod circumcisio significabat. Fides enim fuit circumcisio praeputii cordis in spiritu, quam figurabat circumcisio carnis in litera. Sic sacrificium Abel plane non eum iustificabat, sed fides, qua se Deo totum obtulit, quam sacrificium externum figurabat.

---

*) Iud. 19. **) Rom. 4.

Ita baptismus neminem iustificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis, cui additur baptismus, haec enim iustificat, et implet id, quod baptismus significat. Fides enim est submersio veteris hominis, et emersio novi hominis. Quare fieri non potest, ut sacramenta nova differant ab antiquis sacramentis, habent enim aeque promissiones divinas et eundem spiritum fidei, licet a figuris antiquis incomparabiliter differant, propter verbum promissionis, quod est medium unicum et efficacissimum differentiae. Sicut et nunc pompa vestium, locorum, ciborum, et infinitarum ceremoniarum sine dubio figurat egregia in spiritu implenda, et tamen, quia nullum adest eis verbum divinae promissionis, nulla ratione cum signis baptismi et panis conferri possunt, nec iustificant aut prosunt ullo modo, cum impletio eorum sit ipse usus seu opus eorum sine fide, dum enim fiunt, seu aguntur, implentur. Sicut et apostolus Coloss. 2. de eis dicit, quae omnia ipso pereunt usu, iuxta praecepta et doctrinas hominum etc. At sacramenta non implentur, dum fiunt, sed dum creduntur.

Ita nec verum esse potest, sacramentis inesse vim efficacem iustificationis, seu esse ea signa efficacia gratiae. Haec enim omnia dicuntur in iacturam fidei, ex ignorantia promissionis divinae: nisi hoc modo efficacia dixeris, quod, si adsit fides indubitata, certissime et efficacissime gratiam conferant. At non hoc modo efficaciam illis tribui probant, quod ea prodesse dicunt, omnibus etiam impiis et incredulis, modo non ponant obicem: quasi ipsa incredulitas non sit omnium obstinatissimus et hostilissimus obex gratiae, adeo ex sacramento praeceptum, ex fide opus facere moliti sunt. Nam si dat gratiam mihi sacramentum, quia suscipio, iam vere ex opere meo, non ex fide gratiam obtineo, nec promissionem in sacramento apprehendo, sed solum signum institutum et praeceptum a Deo. Ita clare vides, quam nihil sacramenta intellecta sunt sententionariis theologis, quod nec fidei nec promissionis ullam in sacramentis rationem habue-

rint, tantum in signo et usu signi haerentes, et ex fide in opus, ex verbo in signum nos rapientes, quare (ut dixi) sacramenta non modo captivaverunt, sed penitus, quod in eis fuit, aboleverunt.

Nos ergo aperientes oculum discamus, magis verbum quam signum, magis fidem quam opus seu usum signi observare: scientes, ubicunque est promissio divina, ibi requiri fidem, esseque utrumque tam necessarium, ut neutrum sine utro efficax esse possit. Neque enim credi potest, nisi adsit promissio, nec promissio stabilitur, nisi credatur, ambae vero si mutuae sint, faciunt veram et certissimam efficaciam sacramentis. Quare efficaciam sacramenti citra promissionem et fidem quaerere, est frustra niti, et damnationem invenire. Sic Christus*): Qui crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit, qui non crediderit, condemnabitur. Quo monstrat, fidem in sacramento adeo necessariam, ut etiam sine sacramento servare possit, ideo noluit adiicere: Qui non crediderit, et non baptisatus fuerit.

Significat itaque baptismus duo, mortem et resurrectionem, hoc est, plenariam consummatamque iustificationem. Quod enim minister puerum immergit in aquam, mortem significat, quod autem rursum educit, vitam significat. Ita Paulus Roma. 6. exponit: Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, ut, quemadmodum Christus resurrexit ex mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Hanc mortem et resurrectionem appellamus novam creaturam, regenerationem, et spiritualem nativitatem, quam non oportet allegorice tantum intelligi de morte peccati et vita gratiae, sicut multi solent, sed de vera morte et resurrectione. Non enim baptismus significatio ficta est, neque peccatum moritur, neque gratia surgit plene, donec corpus peccati, quod gerimus in hac vita, destruatur; et ibidem apostolus dicit: Nam donec in carne sumus, desideria carnis movent et moventur. Quare dum incipimus credere, simul incipimus mori huic mundo, et vivere Deo in futura vita, ut

---

*) Marc. ult.

fides vere sit mors et resurrectio, hoc est, spiritualis ille baptismus, quo immergimur et emergimus.

Quod ergo baptismo tribuitur ablutio a peccatis, vere quidem tribuitur, sed lentior et mollior est significatio, quam ut baptismum exprimat, qui potius mortis et resurrectionis symbolum est. Hac ratione motus vellem baptisandos penitus in aquam immergi, sicut sonat vocabulum et signat mysterium, non quod necessarium arbitrer, sed quod pulchrum foret, rei tam perfectae et plenae signum quoque plenum et perfectum dari, sicut et institutum est sine dubio a Christo. Peccator enim non tam ablui, quam mori debet, ut totus renovetur in aliam creaturam, et ut morti ac resurrectioni Christi respondeat, cui per baptismum commoritur et corresurgit. Licet enim possis Christum dicere ablutum a mortalitate, dum mortuus est et resurrexit, segnius tamen dixeris, quam si in totum mutatum et renovatum dixeris, ita ardentius est, per baptismum nos significari omnibus modis mori et resurgere in aeternam vitam, quam ablui a peccatis.

Hic iterum vides, baptismi sacramentum, etiam quoad signum, non esse momentaneum aliquod negotium, sed perpetuum. Licet enim usus eius subito transeat, tamen res ipsa significata durat usque ad mortem, imo resurrectionem in novissimo die. Quamdiu enim vivimus, semper id agimus, quod baptismus significat, id est, morimur et resurgimus, morimur, inquam, non tantum affectu et spiritualiter, quo peccatis et vanitatibus mundi renunciamus, sed revera vitam hanc corporalem incipimus relinquere, et futuram vitam apprehendere, ut sit realis (quod dicunt) et corporalis quoque transitus ex hoc mundo ad Patrem.

Quare nobis cavendum est ab iis, qui baptismi vim eo redegerunt tenuitatis et parvitatis, ut gratiam in eo dicant quidem infundi, sed postea per peccatum effundi, tum alia via, ac iam quasi baptismo penitus irrito facto, ad coelum eundum. Non sic tu arbitrabere, sed intelliges eam esse baptismi significationem, qua moriaris et vivas, ideo non posse

te sive per poenitentiam, sive per quamcunque aliam viam redire, nisi ad vim baptismi, ac denuo illud facere, quod baptisatus es ut faceres, quodque baptismus tuus significabat. Nunquam fit baptismus irritus, donec desperans redire ad salutem nolueris, aberrare quidem poteris ad tempus a signo, sed non ideo irritum est signum. Ita semel es baptisatus sacramentaliter, sed semper baptisandus fide, semper moriendum, semperque vivendum. Baptismus totum corpus absorbuit, et rursus edidit, ita res baptismi totam vitam tuam cum corpore et anima absorbere debet, et reddere in novissimo die indutam stola claritatis et immortalitatis, itaque nunquam sine baptismi tam signo quam re ipsa sumus, imo semper sumus baptisandi magis ac magis, donec signum perfecte impleamus in novissimo die.

Intelligis ergo, quidquid in hac vita gerimus, quod ad mortificationem carnis et vivificationem spiritus valet, ad baptismum pertinere, et quo brevius a vita absolvimur, eo citius baptismum nostrum impleamus, et quo atrociora patimur, eo felicius baptismo respondeamus. Ideoque ecclesiam tunc fuisse felicissimam, quando martyres mortificabantur omni die et aestimabantur sicut oves occisionis, tunc enim regnabat in ecclesia virtus baptismi pleno imperio, quam hodie ignoramus etiam, prae multitudine operum et doctrinarum humanarum. Quidquid enim vivimus, baptismus esse debet, et signum seu sacramentum baptismi implere, cum a ceteris omnibus liberati uni tantum baptismo simus addicti, id est, morti et resurrectioni.

Hanc gloriam libertatis nostrae et hanc scientiam baptismi esse hodie captivam, cui possumus referre acceptum, quam uni tyrannidi Rom. Pontificis? qui ut pastorem primum decet, unus omnium maxime debuit esse praedicator et assertor huius libertatis et scientiae, sicut Paulus 1. Corinth. 4. dicit: Sic nos existimet homo sicut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum seu sacramentorum Dei; ipse solum id agit, ut suis decretis et iuribus opprimat, et in potestatis suae tyrannidem captivos

illaqueet. Obsecro, quo iure (ut non dicam, quam impie et damnabiliter haec mysteria omittat docere) papa super nos constituit leges? Quis dedit ei potestatem captivandae huius nostrae libertatis, per baptismum nobis donatae? Unum, ut dixi, nobis in tota vita agendum est propositum, ut baptisemur, id est, mortificemur, et vivamus per fidem Christi, quam et unice doctam oportuit, maxime a summo pastore. At nunc tacita fide infinitis legibus operum et ceremoniarum exstincta est ecclesia, ablata virtus et scientia baptismi, impedita fides Christi.

Dico itaque: Neque papa, neque episcopus, neque ullus hominum habet ius unius syllabae constituendae super Christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu, quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit, ideo orationes, ieiunia, donationes, et quaecunque tandem papa in universis suis decretis tam multis quam iniquis statuit et exigit, prorsus nullo iure exigit et statuit, peccatque in libertatem ecclesiae toties, quoties aliquid horum attentaverit. Hinc factum est, ut ecclesiastici hodierni strenui quidem sint tutores libertatis ecclesiasticae, id est, lapidum, lignorum, agrorum et censuum (sic enim hodie ecclesiastica sunt idem quod spiritualia), sed eisdem fictis verbis veram ecclesiae libertatem non modo captivent, sed pessundent penitus, etiam plus quam Turca, contra apostolum, qui dicit *): Nolite fieri servi hominum. Hoc enim vere est hominum servos fieri, statutis et tyrannicis eorum legibus subiici.

Adiuvant hanc impiam et perditam tyrannidem discipuli papae, huc torquentes et depravantes illud Christi: Qui vos audit, me audit. Magnis enim buccis hoc inflant verbum pro suis traditionibus, cum Christus hoc dixerit apostolis euntibus praedicare evangelium et ad evangelium tantum referri debeat; ipsi omisso evangelio suis tantum fabulis id aptant. Dicit enim Iohan. 10: Oves meae vocem meam audiunt, alienorum autem vocem non audiunt. Ideo et relictum

*) 1. Cor. 7.

est evangelium, ut vocem Christi sonarent pontifices, at ipsi suas voces sonant, audiri denique volunt. Apostolus quoque dicit, sese missum esse non baptisare, sed evangelisare, itaque nemo est obnoxius pontificis traditionibus, nec oportet eum audiri, nisi dum evangelium et Christum docet, nec aliud ipse docere debet, quam fidem liberrimam. Cum autem Christus dicat: Qui vos audit, me audit, cur non Papa quoque audit alios? Non enim soli Petro dicit: Qui te audit. Denique ubi est vera fides, ibi et verbum fidei esse necessarium est. Cur ergo papa infidelis non audit quandoque servum suum fidelem, habentem verbum fidei? Caecitas, caecitas in pontificibus regnat.

Alii vero multo impudentiores, ex illo Matth. 16, papae arrogant potestatem legum condendarum: Quodcunque ligaveris etc., cum ibi Christus de peccatis ligandis et remittendis agat, non de ecclesia tota captivanda et legibus opprimenda. Ita omnia agit ista tyrannis fictis suis verbis, tortis per vim ac depravatis verbis Dei. Hoc sane confiteor, esse tyrannidem istam maledictam ferendam Christianis, sicut quamlibet aliam violentiam huius mundi, iuxta illud Christi: *) Qui te percusserit in maxillam dexteram, praebe ei et alteram, sed hoc queror, quod impii pontifices se id iure posse et facere iactant, et rei Christianae sese consulere hac Babylone sua praesumunt, hanc ipsam opinionem omnibus persuadentes. Si enim conscientia impietatis et tyrannidis ea facerent, aut nos pateremur vim eorum, interea securi numeraremus, quae ad mortificandam vitam hanc et implendum baptismum valent, integra nobis relicta conscientia gloriandi de iniuria illata. At nunc volunt sic conscientiam libertatis nostrae illaqueari, ut credamus bene a se geri, quae gerunt, nec licere ea reprehendi aut inique gesta querulari, et cum sint lupi, videri volunt pastores, cum sint antichristi, volunt honorari

*) Matth. 5.

pro Christo, pro hac duntaxat clamo libertate et et conscientia, clamoque fidenter:

Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, sive ab hominibus sive ab angelis, nisi quantum volunt, liberi enim sumus ab omnibus. Quod si quae imponuntur, sic ferenda sunt, ut libertatis conscientia salva sit, quae sciat et certo affirmet, iniuriam sibi fieri, quam cum gloria ferat, ita cavens ne iustificet tyrannum, ut ne murmuret contra tyrannidem. Quis enim est (ait Petrus*), qui vobis noceat, si bonum aemulati fueritis, omnia cooperantur electis in bonum. Attamen quia hanc baptismi gloriam et libertatis Christianae felicitatem, pauci noverunt, nec prae tyrannide papae nosse possunt, ipse me hic expedio, et conscientiam meam redimo, compellans papam et omnes papistas, quod nisi sua iura et traditiones sustulerint, et ecclesiis Christi libertatem suam restituerint, eamque doceri fecerint, reos esse eos omnium animarum, quae hac misera captivitate pereunt, esseque papatum aliud revera nihil quam regnum Babylonis et veri antichristi. Quis enim est homo peccati et filius perditionis, quam is, qui suis doctrinis ac statutis peccata et perditionem animarum auget in ecclesia, sedens tamen in ecclesia sicut Deus? At hoc totum abunde implevit tyrannis papalis, iam a multis seculis, quae fidem exstinxit, sacramenta obscuravit, evangelium oppressit, suas autem non modo impias et sacrilegas, verum etiam barbaras et indoctissimas leges imperavit, et sine fine multiplicavit.

Vide ergo miseriam captivitatis nostrae, quomodo sedeat sola civitas plena populo, et facta sit vidua domina gentium, princeps provinciarum sub tributo. Non est qui consoletur eam, etiam amici eius spreverunt eam etc. Tot ordines, tot ritus, tot sectae, tot professiones, tot studia, tot opera sunt, quibus hodie Christiani occupantur, ut obliviscantur baptismi sui, et nemo prae harum locustarum, erucarum, bruchorum multitudine meminisse

---

*) 1. Petr. 3.

possit, sese esse baptisatum, aut quid in baptismo consecutus sit. Decebat enim nos esse sicut parvuli baptisati, qui nullis studiis nullisque operibus occupati in omnia sunt liberi, solius gloria baptismi sui securi et salvi, sumus enim et ipsi parvuli in Christo, assidue baptisati.

Opponetur forsitan iis, quae dicta sunt, baptismus parvulorum, qui promissionem Dei non capiant, nec fidem baptismi habere possunt, ideoque aut non requiri fidem, aut parvulos frustra baptisari. Hic dico, quod omnes dicunt, fide aliena parvulis succurri, illorum qui offerunt eos. Sicut enim verbum Dei potens est, dum sonat, etiam impii cor immutare, quod non minus est surdum et incapax, quam ullus parvulus, ita per orationem ecclesiae offerentis et credentis, cui omnia possibilia sunt, et parvulus fide infusa mutatur, mundatur et renovatur. Nec dubitarem etiam adultum impium, eadem ecclesia orante et offerente, posse in quovis sacramento mutari, sicut de paralytico evangelico*) legimus aliena fide sanato. Atque hac ratione libens admitterem, sacramenta novae legis esse efficacia ad dandam gratiam, non modo non ponentibus, sed etiam obstinatissime ponentibus obicem. Quid enim fides ecclesiae et oratio fidei non tolleret, cum Paulum apostolum Stephanus hac vi convertisse credatur? At tunc sacramenta non sua, sed fidei virtute faciunt, quod faciunt, sine qua nihil prorsus faciunt, ut dixi.

Quaeritur etiam adhuc, an parvulus nondum natus possit, porrecta ex utero manu vel pede, baptisari? Hic nihil temere iudico, meamque ignorantiam confiteor. Nec scio, an id satis sit, quod pro fundamento habent, esse videlicet animam in qualibet parte corporis totam, non enim anima, sed corpus baptisatur aqua externe. Sed nec hoc iudico, quod dicunt, renasci eum non posse, qui natus nondum sit, etsi vehementer urgeat. Ideo magisterio spiritus haec relinquo, interim sinens quemque suo sensu abundare.

---

*) Matth. 9.

Unum hic addo, quod utinam cunctis queam persuadere, id est, ut vota prorsus omnia tollerentur aut vitarentur, sive sint religionum, sive peregrinationum, sive quorumcunque operum, maneremusque in libertate religiosissima et operosissima baptismi. Dici non potest, quantum detrahat baptismo et obscuret scientiam libertatis Christianae opinio illa votorum, plus nimio celebris, ut interim taceam infanda etiam eaque infinita pericula animarum, quae vovendi ista libido inconsultaque temeritas quotidie auget. O impiissimi pontifices et infelicissimi pastores, qui secure stertitis, et in vestris cupiditatibus 'lascivitis, et nihil compatimini super ista contritione Ioseph pessima et periculosissima.

Oportuit hic generali edicto vel tollere vota, illa praesertim perpetua, et ad baptismi vota cunctos revocare vel diligenter monere, ne quis temere voveret, nullum invitare, imo difficiles tardosque esse ad vota permittenda. Abunde enim vovimus in baptismo, et plus quam possimus implere, sat negotii habituri, si huic uni intenderimus. At nunc mare et aridam circuimus, ut multos proselytas faciamus, mundum sacerdotibus, monachis, monialibus implemus, et hos omnes perpetuis votis incarceramus. Hic invenias, qui disputent et statuant, opus intra votum esse praestantius opere extra et citra votum, et nescio quantis praemiis in coelo aliis praeferendum. Pharisaei caeci et impii, qui ex operum magnitudine et multitudine', aliave qualitate metiuntur iustitiam et sanctitatem, quae ex sola fide apud Deum mensuratur, apud quem nulla est differentia operum, nisi quanta est fidei differentia.

Faciunt hac bucca sua homines impii suis inventionibus opinionem et opera hominum inflant, ad alliciendum stolidum vulgus, quod specie operum fere ducitur, in magnam iacturam fidei, oblivionem baptismi, iniuriam libertatis Christianae. Cum enim votum sit lex quaedam et exactio, necessario multiplicatis votis leges et opera multiplicantur, quibus multiplicatis fides exstinguitur, et baptismi libertas captivatur. His blanditiis impiis non contenti addunt

alii, ingressum religionis esse velut novum baptisma, quod deinceps licet toties renovari, quoties ab integro propositum religionis renovatur. Ita votarii isti sibi solis iustitiam, salutem, gloriam tribuerunt, baptisatis prorsus nihil reliquerunt, quo possint eis conferri. Iam Romanus pontifex, superstitionum omnium fons et autor, magnificis bullis et indultis has vivendi rationes confirmat, approbat, ornat, baptismum vero nemo vel memoria dignatur. Atque iis pompis speciosis, ut dixi, sequacem populum Christi in quascunque volent symplegadas pellunt, ut ingrati suo baptismo praesumant meliora suis operibus praestare, quam alii sua fide.

Quare et Deus rursus cum perversis perversus, ulturus ingratitudinem et superbiam votariorum, facit, ut vota sua non servent, aut cum ingenti labore servent, maneantque in eis immersi, nunquam fidei et baptismi gratiam cognoscentes, et cum non sit creditus cum Deo spiritus eorum, perseverent in hypocrisi sua in perpetuum, et tandem ludibrio sint toti mundo, semper iustitiam sectando, et ad iustitiam nunquam perveniendo, ut impleant illud Isa. 2: Et terra repleta est idolis.

Ego sane non prohibuerim nec repugnaverim, si quis privatim arbitrio suo quippiam velit vovere, ne vota penitus contemnam aut damnem, sed publicum vitae genus hinc statui et confirmari omnino dissuaserim. Sufficit cuique vovendi privata licentia periculo suo, publicam vero commendari rationem vivendi in votis vovendis arbitror perniciosum esse ecclesiae et animabus simplicibus: primum, quod non parum Christianae vitae repugnet, in hoc quod votum est lex quaedam ceremonialis et humana traditio seu praesumptio, a qua ecclesia per baptismum liberata est, Christianus enim nulli legi addictus est, nisi divinae; deinde quod non habeat exemplum in Scripturis, praecipue castitatis, obedientiae, paupertatis perpetuae votum. Quod autem e Scripturis exemplum non habet, periculosum est, nulli prorsus suadendum, multo minus pro vulgari et publico vivendi genere statuendum, etsi cuilibet

audere suo periculo quod voluerit sit permittendum. Opera enim quaedam spiritus in paucis operatur, quae in exemplum aut vivendi modum nequaquam sunt vocanda.

Sed et vehementer metuo, ne votivae istae vivendi rationes religiosorum sint de numero eorum, de quibus apostolus praedixit:*) Erunt docentes in hypocrisi mendacium, prohibentes nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione. Nec mihi quisquam obiecerit S. Bernardum, Franciscum, Dominicum, et similes religionum vel autores vel auctores. Terribilis et mirabilis est Deus in consiliis suis super filios hominum, potuit Danielem, Ananiam, Azariam, Misael in Babylonici regni (id est, in media impietate) administratione servare sanctos, cur non potuisset et hos in periculoso vitae genere sanctificare, aut singulari opere spiritus gubernare, quod tamen exemplum aliis fieri nollet? Et certum est, nullum illorum per vota sua et religionem fuisse salvatum, sed per fidem solam, in qua omnes salvantur, contra quam maxime omnium pugnant speciosae illae servitutes votorum.

Sed abundet hic sensu quisque suo, ego quod coepi prosequar, cum pro libertate ecclesiae et gloria baptismi nunc loquar, in medium consulere debeo, quod spiritu magistro intellexero. Quare consulo primum magnatibus ecclesiarum, ut omnia ista vota seu vitas votariorum tollant, vel non probent et extollant. Aut si hoc non fecerint, suadeo omnibus, qui volunt securius salvi fieri, ut sibi ab omnibus votis, praesertim magnis et perpetuis, temperent, maxime adolescentes et iuvenes. Hoc consulo primum, ideo, quod hoc vitae genus, ut dixi, nullum habet in Scripturis testimonium et exemplum, sed solis hominum pontificum bullis et vere bullis est inflatum: deinde quod proclive sit in hypocrisim propter suam speciem et singularitatem, unde nascitur superbia et contemptus communis Christianae

*) 1. Timoth. 4.

vitae. Atque si nulla alia esset causa eadem vota tollendi, haec una satis haberet ponderis, quod per ipsa fidei et baptismo detrahitur, et opera magnificantur, quae sine pernicie magnificari non possunt, nam inter multa millia vix est unus, qui non magis opera in religionibus suspiciat quam fidem, qua insania et sese mutuo praeferunt tanquam strictiores et laxiores, ut vocant.

Quare ego nulli suadeo, imo omnibus dissuadeo ingressum cuiuscunque religionis aut sacerdotii, nisi sit ea scientia praemunitus, ut intelligat, opera quantumlibet sacra et ardua religiosorum et sacerdotum in oculis Dei prorsus nihil distare ab operibus rustici in agro laborantis, aut mulieris in domo sua curantis, sed sola fide omnia apud eum mensurari, sicut Ieremi. 5. dicit: Domine, oculi tui respiciunt fidem; Eccle. 32: In omni opere tuo crede ex fide animae tuae, haec enim est conservatio mandatorum Dei. Imo frequentius contingere, ut gratius sit ancillae aut servi domesticum et vile opus, quam omnia ieiunia et opera religiosi et sacerdotis, ob fidei defectum. Cum ergo probabile sit, vota hodie non nisi ad operum valere iactantiam et praesumptionem, metuendum est, nusquam minus de fide et ecclesia esse quam in sacerdotibus, monachis et episcopis, et eos ipsos esse revera gentiles seu hypocritas, qui se ecclesiam aut cor ecclesiae, item spirituales et rectores ecclesiae arbitrantur, cum sint nihil minus. Et hunc esse vere populum transmigrationis, in quibus captiva sunt omnia, quae nobis in baptismo libera donata sunt, relicto populo terrae paupere et modico, qui, velut coniugatis contingit, viles in oculis illorum apparent.

Ex his duos insignes errores Romani pontificis cognoscimus; prior, quod dispensat in votis, facitque id, quasi solus prae omnibus Christianis habeat autoritatem. Tanta est hominum impiorum temeritas et audacia. Si enim votum dispensari potest, quilibet frater cum proximo, et ipse secum dispensare petest, sin dispensare proximus non potest, nullo iure papa potest. Unde enim habet hanc autoritatem? Ex clavibus? At hae

omnibus communes sunt, et super peccata duntaxat valent, Matth. 18. Cum autem et ipsi fateantur, vota esse iuris divini, quid miseras fallit et perdit animas dispensans in iure divino, quod est indispensabile? Blaterat quidem tit. de vot. et voti redem. se posse mutare vota, sicut olim in lege primogenitum asini mutabatur ove, quasi idem sit primogenitum asini et votum, quod tam constanter ubique exigit reddi: aut si Dominus in lege sua ovem pro asino statuat mutari, mox etiam homo papa in lege non sua, sed eiusdem Dei eandem habeat potestatem. Non papa hanc decretalem fecit, sed asinus pro papa mutatus, sic insigniter et delirus et impius est.

Posterior, quod rursus decernit matrimonium dirimi, si alter altero etiam invito monasterium ingrediatur, nondum consummato matrimonio. Obsecro, quis satan haec inspirat papae portenta? Deus praecipit homini servari fidem, et veritatem invicem custodire, deinde de suo quemque facere bonum, odit enim rapinam in holocaustum, ut per Isaiam dicit. At coniunx alter alteri per pactum fidem debet, nec suus est, quam nullo iure potest dissolvere, et quicquid de se facit, de rapina facit altero invito. Aut quare non etiam hac regula, qui aere alieno premitur, religionem intrat et suscipitur, ut a debitis liberetur, ut fidem liceat negare? Caeci, caeci, quid est maius? fides a Deo praecepta, an votum per hominem excogitatum et electum? Tu es pastor animarum papa? et vos estis doctores sacrae theologiae, qui haec docetis? Qua enim causa sic docetis? Nempe quod votum meliore opere quam coniugium ornastis, sed non fidem, quae sola magnificat omnia, sed opera magnificatis, quae nihil sunt coram Deo, aut omnia aequalia, quantum ad meritum attinet.

Ego itaque non dubito, in votis, si recta sunt, neque homines neque angelos posse dispensare. Sed hic non sum plane mihi ipsi persuasus, an ea sub voto cadant omnia, quae hodie voventur, quale est illud mire ridiculum et stultum, quod parentes vovent prolem vel nondum natam vel infantem ad religionem

seu perpetuam castitatem, imo hoc sub nullo voto cadere certum est, et videtur esse quaedam irrisio Dei, dum ea vovent, quae nullo modo in sua sunt potestate. Ad religiosos venio, quorum tria vota quo magis considero, eo minus intelligo, mirorque, unde inoleverit ista votorum exactio. Iam hoc multo minus intelligo, quo aetatis anno voveri possint, ut legitima sint et valeant. In hoc placet convenisse omnes, ante annos pubertatis nihil valere vota eorum, licet magnam partem puerorum hic fallant ignaram tam suae aetatis, quam rei quam vovent. Non enim observant in suscipiendis annos pubertatis, tum professos dira conscientia quasi consensu postea secuto captivos tenent et devorant, quasi votum, quod irritum fuit, tandem ratum fiat succedentibus annis.

At mihi stultum videtur, ab aliis praestitui terminum legitimi voti alterius, qui sibi ipsis non possunt praestituere. Nec video, cur valeat votum decimo octavo anno factum, et non decimo et duodecimo. Nec satisfacit, quod decimo octavo sentit homo carnem suam, quid, si vix vicesimo aut tricesimo sentiat, aut fortius tricesimo quam vicesimo sentiat? Aut cur non diffinitur aeque terminus paupertati et obedientiae? Sed quod tempus dabis, quo se avarum et superbum sentiat, cum etiam spiritualissimi hos affectus vix deprehendant? Ergo nunquam erit ullum votum certum et legitimum, nisi donec spirituales facti fuerimus et votis iam non eguerimus. Vides itaque res istas incertas et periculosissimas esse, unde salutare consilium foret, has sublimes vivendi rationes votis liberas soli spritui relinquere, sicut olim fuerunt, et nequaquam in genus quoddam perpetuae vitae mutandas esse. Verum haec interim de baptismo et libertate eius satis, suo forte venient tempore vota latius tractanda, ut sunt revera tractatu vehementer necessaria.

De Sacramento Poenitentiae.

Tertio hoc loco de poenitentiae sacramento dicendum, in qua re editis iam tractatulis et dispu-

tationibus satis multos offendi, et quid in ea sentirem abunde exposui: nunc breviter repetenda pro tyrannide revelanda, quae non parcius hic grassatur, quam in sacramento panis. In his enim duobus sacramentis, quia lucrum et quaestus locum habent, incredibili negotio insanivit avaritia pastorum in oves Christi, quamquam, ut iam de votis vidimus, et baptismus, ut avaritiae serviretur, misere occubuit in adultis.

Primum huius sacramenti et capitale malum est, quod sacramentum ipsum in totum aboleverunt, ne vestigio quidem eius relicto. Nam cum et ipsum, sicut et alia duo, constet verbo promissionis divinae et fide nostra, utrumque subverterunt, nam verbum promissionis, ubi Christus dicit Matth. 16: Quodcunque ligaveris etc. et 18: Quodcunque ligaveritis etc. et Ioh. ult: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis etc., quibus provocatur fides poenitentium pro remissione peccatorum impetranda, suae tyrannidi aptaverunt. Universis enim suis libris, studiis, sermonibus non hoc egerunt, ut docerent, quid Christianis in his verbis promissum esset, quid credere deberent, et quantum consolationis haberent, sed quam late, longe, profunde ipsi potentia et violentia tyrannisarent, donec quidam et angelis in coelo coeperint mandare, et iactent incredibili et furentissima impietate, se coelestis et terreni imperii iura in his accepisse, atque in coelis etiam ligandi potestatem habere. Ita prorsus nihil de fide salutari populi, sed de potestate tyrannica pontificum omnia blaterant, cum Christus nihil de potestate, sed de fide omnia agat.

Non enim imperia, non potestates, non dominationes, sed ministeria in ecclesia sua constituit, sicut ex apostolo didicimus, dicente: Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Quare sicut ibi cum dicit: *) Quicunque crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit, fidem provocavit baptisandorum, ut hoc promissio-

*) 1. Cor. 4.

nis verbo homo certus sit, si baptisaretur credens, salutem sese consecuturum, ubi nihil prorsus potestatis tributum, sed ministerium duntaxat baptisantium institutum sit; ita hic cum dicit: Quodcunque ligaveris etc. fidem provocat poenitentis, ut hoc promissionis verbo certus sit, si solveretur credens, vere solutum se esse in coelo, ubi plane nihil potestatis, sed ministerium tangitur absolventis. Et satis mirum est, quid acciderit caecis illis et arrogantibus hominibus, ut ex promissione baptismali non etiam sibi tyrannidem arrogarint, aut si hinc non arrogant, cur in poenitentiali promissione id praesumpserint, cum utrobique sit par ministerium, similis promissio, eadem sacramenti ratio, ut non possis negare, si baptismus non soli Petro debetur, etiam claves impia tyrannide soli papae arrogari?

Ita cum dicit: Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, hic est calix in sanguine meo etc. fidem provocat manducantium, ut his verbis per fidem firmata conscientia, certi sint sese remissionem peccatorum accipere, si manducaverint. Nec hic aliquid potestatis sonat, sed solum ministerium. Sed baptismi promissio utcunque vel infantibus permansit, panis et calicis promissio exstincta in avaritiae servitutem migravit, et ex fide opus, ex testamento sacrificium natum est, poenitentiae promissio abiit in tyrannidem violentissimam, et imperium plus quam temporale statuendum.

Non hoc contenta Babylonia nostra fidem quoque adeo exstinxit, ut impudenti fronte eam negaret necessariam esse in sacramento isto, imo antichristica impietate definiret haeresim esse, si fidem necessariam quis esse assereret. Quid amplius potuit tyrannis ista facere, et non fecit? Vere super flumina *) Babylonis sedemus et flemus, dum recordamur tui Zion; in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Maledicat Dominus steriles istas salices fluminum istorum, Amen. Obliteratis itaque ac subversis promissione et fide videamus quid

*) Psal. 134.

substituerint in locum earum. Tres partes dederunt poenitentiae, contritionem, confessionem, satisfactionem, sed sic, ut in singulis si quid boni inesset tollerent, et in eisdem quoque suam libidinem et tyrannidem constituerent.

Principio, contritionem sic docuerunt, ut eam fide promissionis priorem facerent, et longe viliorem [1], ut quae non esset fidei opus, sed meritum, imo non memorantur eam. Sic enim operibus inhaeserunt et exemplis Scripturarum, in quibus leguntur multi veniam consecuti propter cordis contritiotionem et humilitatem, sed non advertunt fidem, quae contritionem et dolorem cordis operata est, sicut de Ninivitis Ionae 2. scribitur: Et crediderunt viri Ninivitae in Domino, et praedicaverunt ieiunium etc. His audaciores et peiores finxerunt quandam attritionem, quae virtute clavium (quam ignorant) fieret contritio, eam donant impiis et incredulis, ut sic universa contritio aboleretur. O iram Dei insustentabilem, haeccine in ecclesia Christi doceri? Sic securi et fide et opere eius abolito in doctrinis et opinionibus hominum incedimus, imo perimus. Magna res est cor contritum, nec nisi ardentis in promissionem et comminationem divinam fidei, quae veritatem Dei immobilem intuita tremefacit, exterret, et sic conterit conscientiam, rursus exaltat et solatur servatque contritam, ut veritas comminationis sit causa contritionis, veritas promissionis sit solatii, si credatur, et hac fide homo mereatur peccatorum remissionem. Proinde fides ante omnia docenda et provocanda est, fide autem obtenta contritio et consolatio inevitabili sequela sua sponte venient.

Quare, etsi nonnihil docent, qui ex peccatorum suorum (ut vocant) collectu et conspectu contritionem parandam docent, periculose tamen et perverse docent, dum non ante principia et causas docent contritionis, nempe divinae comminationis et promissionis veritatem immobilem ad fidem provocandam, ut intelligant, multo maiori negotio sibi veritatem

1) In ed. Jen.: meliorem.

divinam esse spectandam, unde humilientur et exaltentur, quam peccatorum suorum turbam, quae, si citra veritatem Dei spectentur, potius refricabunt et augebunt peccati desiderium, quam contritionem parent. Taceo hic insuperabile cahos laboris, quod nobis imposuerunt, scilicet ut omnium peccatorum formemus contritionem, cum hoc sit impossibile, et minorem partem peccatorum scire possimus, denique et bona opera inveniantur esse peccata, iuxta illud Psal. 142*): Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Satis enim est, si ea doleamus peccata, quae praesente conscientia mordent, et facili prospectu memoriae cognoscuntur, nam qui sic affectus est, absque dubio paratus est de omnibus dolere et timere, dolebitque ac timebit, ubi in futurum revelata fuerint.

Cave ergo in contritionem tuam confidas, aut dolori tuo tribuas remissionem peccatorum. Non respicit te propter haec Deus, sed propter fidem, qua minis et promissis eius credidisti, quae operata est dolorem eiusmodi, ac per hoc non diligentiae peccatorum collectrici, sed veritati Dei et fidei nostrae debetur, quidquid boni in poenitentia fuerit. Cetera omnia sunt opera et fructus, quae sua sponte sequuntur, et bonum hominem non faciunt, sed a bono iam per fidem veritatis Dei facto fiunt, sic fumus ascendit in ira eius, quia iratus montes conturbat et succendit, ut Psalm. 17. dicitur, prior est terror comminationis, qui succendit impios, hanc fides acceptans fumat contritionis nebulam etc.

Contritio tamen minus tyrannidi et quaestui, sed in totum impietati et doctrinis pestilentibus patuit. Confessio vero et satisfactio egregiae officinae factae sunt lucri et potentiae. De confessione prius. Non est dubium, confessionem peccatorum esse necessariam, et divinitus mandatam Matth. 3: Baptisabantur a Iohanne in Iordane, confitentes peccata sua. I. Iohan. 1: Si confessi fuerimus peccata no-

*) Psalm. 143.

stra, fidelis est et iustus, qui remittat nobis peccata nostra; si dixerimus, quia non peccavimus, mendacem eum facimus, et verbum eius in nobis non est. Si enim Sanctis non licet negare peccatum suum, quanto minus[1]) publicis aut magnis peccatis obnoxios oportet confiteri? Sed omnium efficacissime Matth. 18. instituta confessio probatur, ubi Christus docet, fratrem peccantem corripiendum, prodendum, accusandum, et, si non audierit, excommunicandum. Tunc enim audiet, quando agnoscet et confitebitur peccatum suum, correptioni cedens.

Occulta autem confessio, quae modo celebratur, etsi probari ex Scriptura non possit, miro modo tamen placet, et utilis, imo necessaria est, nec vellem eam non esse, imo gaudeo eam esse in ecclesia Christi, cum sit ipsa afflictis conscientiis unicum remedium: siquidem detecta fratri nostra conscientia et malo, quod latebat, familiariter revelato, verbum solatii recipimus ex ore fratris, a Deo prolatum, quod fide suscipientes pacatos nos facimus in misericordia Dei per fratrem nobis loquentis. Hoc solum detestor, esse eam confessionem in tyrannidem et exactionem pontificum redactam. Nam et occulta sibi reservant, deinde nominatis a se confessoribus revelari mandant, ad vexandas scilicet hominum conscientias, solum pontificantes, officiis veris pontificum prorsus (quae sunt evangelisare, et pauperes curare) contemptis. Quin ea potissimum reservant sibi impii tyranni, quae minoris sunt momenti, magna vero passim relinquunt vulgo sacerdotum, qualia sunt ridicula illa et conficta in bulla coenae Domini. Imo quo sit manifestior perversitatis impietas, ea quae contra cultum Dei, fidem et prima praecepta sunt, non modo non reservant, sed et docent et probant, qualia sunt discursus illi peregrinationum, cultus perversi Sanctorum, mendaces legendae Sanctorum, varia fiducia et exercitia operum et ceremoniarum, quibus omnibus fides Dei extinguitur, et idolatria fovetur, sicut est dies haec:

1) In ed. Jen.: magis.

ut pontifices hodie alios non habeamus, quam quales olim Hieroboam in Dan et Bersabee constituit, vitulorum aureorum ministros, ut qui legem Dei, fidem, et quidquid ad pascendas oves Christi pertinet ignorantes sua tantum inventa populis in timore et potestate inculcant.

Ego etsi violentiam istam reservatorum ferendam esse suadeo, sicut et universas omnium tyrannides ferre iubet Christus, et his exactoribus parendum esse docet, tamen ius reservandi eos habere nego neque credo, quod nec uno apice aut iota possunt probare, ego autem contrarium probo. Primum, si Christus Matth. 8. de publicis peccatis dicit, nos esse lucratos animam fratris, si correptus nos audierit, nec prodendum ecclesiae, nisi audire noluerit, et ita inter fratres peccatum emendari potest, quanto magis de occultis verum erit, ipsum tolli, si fratri frater sponte confessus fuerit, ut non sit necesse ecclesiae, id est, praelato, aut sacerdoti (ut ipsi garriunt interpretantes) id ipsum prodere? In quam sententiam et aliam habemus Christi autoritatem, dicentis ibidem: Quodcunque ligaveritis super terram, ligatum erit et in coelis, et quodcunque solveritis super terram, solutum erit et in coelis. Hoc enim omnibus et singulis Christianis dictum est, ubi et iterum in idem dicit: Rursum dico vobis, si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a patre meo, qui est in coelis. At frater fratri occulta sua pandens et veniam petens certe cum fratre super terram consentit in veritate, quae Christus est. De quo adhuc clarius ibidem praedicta confirmans dicit: Amen enim dico vobis, ubi fuerint duo aut tres in nomine meo congregati, in medio eorum sum ego.

Proinde ego non dubito eum esse a peccatis suis occultis absolutum, quisquis sive sponte confessus, sive correptus veniam petierit et emendaverit, coram quovis privatim fratre, quicquid contra haec insanierit pontificum violentia, quando Christus et manifeste dedit absolvere cuilibet suo fideli. Adde et ratiunculam, si occultorum valeret reser-

vatio ulla, ut nisi eis remissis non esset salus, maxime illa impedirent salutem, quae supra memoravi, ipsa etiam bona opera et idolatriae, quas a pontificibus docemur hodie. Quod si haec non impediunt gravissima, quanto minus et illa stultissime reservantur leviora? Verum ignorantia et caecitas pastorum operantur haec portenta in ecclesia. Quare ego principes istos Babylonis et episcopos Bethaven monerem, sibi temperent a reservandis casibus quibuscunque, deinde de occultis audiendae confessionis facultatem permittant liberrimam omnibus fratribus et sororibus, ut peccator, cui voluerit, suum peccatum revelet, veniam et solatium, id est, verbum Christi ex ore proximi petiturus. Nihil enim agunt his suis temeritatibus, quam ut conscientias infirmorum sine causa illaqueent, suam tyrannidem impiam stabiliant, et e peccatis ac perditione fratrum avaritiam suam pascant. Sic enim sanguine animarum contaminant manus suas, et filii devorantur a parentibus, et Ephraim devorant[1]) Iudam, et Syria Israelem toto ore, ut Isaias dicit.

His malis adiecerunt circumstantias, item matres, filias, sorores, affines, ramos, fructus peccatorum, excogitata scilicet per acutissimos et otiosissimos homines, etiam in peccatis arbore quadam consanguinitatis et affinitatis, tam foecunda est impietas et inscitia, abiit enim ista cogitatio, cuiuscunque nebulonis fuerit, in publicam legem, sicut et multa alia. Sic enim super ecclesiam Christi vigilant pastores, ut, quidquid vel somniaverint superstitionis aut operis novi devotarii illi stultisimi, mox proditum ornent etiam indulgentiis, et muniant bullis. Tantum abest, ut inhibeant et populo Dei sinceram fidem et libertatem custodiant, quid enim libertati et tyrannidi Babyloniae?

At ego, quidquid est circumstantiarum, consuluerim penitus contemnere. Apud Christianos una est circumstantia, quae est, peccasse fratrem. Nulla enim persona fraternitati Christianae compa-

---

1) In ed. Jen.: devorat.

randa est, nec aliquid aliud facit observatio locorum, temporum, dierum, personarum, et si qua alia est inflatura superstitiosa, quam ut magnificet ea, quae nihil sunt, in iniuriam eorum, quae omnia sunt, quasi quid gravius aut maius esse possit fraternitatis Christianae gloria, ita affigunt nos locis et diebus et personis, ut vilescat fraterni nominis opinio, et pro libertate captivitatem serviamus, nos quibus omnes dies, loci, personae et quidquid externum est aequalia sunt.

Satisfactionem quam indigne tractarint, abunde dixi in causis indulgentiarum, qua egregie sunt abusi ad perdendos Christianos in corpore et anima. Primum eam sic docuerunt, ut populus veram satisfactionem non intelligeret unquam, quae est innovatio vitae. Deinde sic instant et necessariam faciunt, ut fidei in Christum non relinquant locum, miserrime excarnificatis eo scrupulo conscientiis, alio currente ad Romam, alio huc, alio illuc, illo in carthusiam, illo in alium locum, alio virgis se flagellante, alio corpus suum vigiliis et ieiuniis occidente, omnibus uno furore dicentibus: Ecce hic et hic est Christus, et regnum Dei, quod intra nos est, cum observatione venturum putantibus. Quae monstra tibi debemus, Romana sedes, et tuis homicidis legibus et ritibus, quibus mundum totum eo perdidisti, ut arbitrentur sese posse Deo per opera pro peccatis satisfacere, cui sola fide cordis contriti satisfit; quam tu his tumultibus non solum taceri facis, sed opprimis etiam, tantum ut habeat sanguisuga tua insatiabilis, quibus dicat: Affer, affer, et peccata vendat.

Processerunt ex his quidam ad eas desperationis machinas animabus parandas, ut statuerent, omnia peccata denuo esse repetenda confitenti, pro quibus iniuncta satisfactio esset neglecta. Et quid non auderent, qui in hoc nati fuerunt, ut nihil non decies captivarent? Porro quanta, quaeso, pars ea est imbuta opinione, se esse in statu salutis, et pro

1) In ed. Jen.: tacere.

peccatis satisfacere, si preculas a sacerdote impositas vocetenus murmuraverit? etiamsi interim nec cogitet quidem vitae rationem emendare. Uno enim momento contritionis et confessionis mutatam esse vitam credunt, superesse vero tantum, ut satisfaciant pro praeteritis peccatis. Quomodo aliter saperent, qui aliud non docentur? Nihil hic de mortificatione carnis cogitatur, nihil valet exemplum Christi, qui adulteram absolvens dixit: Vade, et amplius noli peccare, crucem scilicet carnis mortificandae ei imponens. Huic perversitati dedit occasionem non modicam, quod peccantes absolvimus ante satisfactionem impletam, qua fit, ut magis solliciti sint de implenda satisfactione, quae durat, quam de contritione, quam transisse inter confitendum credunt: cum econtra absolutionem oporteat esse, sicut erat in primitiva ecclesia, posteriorem, satisfactione impleta, quo fiebat, ut opere cessante postea magis in fide et novitate vitae exercerentur. Verum de iis satis repetitum esto, quae super indulgentiis latius dixi, atque haec in totum de tribus istis sacramentis interim retulisse satis sit, quae tam multis et noxiis libris sententiariis et iuridicis tractantur et non tractantur. Superest, de reliquis quoque sacramentis aliquid tentare, ne sine causa videar ea reiecisse.

De Confirmatione.

Mirum est, quid in mentem illis venerit, ut sacramentum confirmationis facerent ex impositione manuum, qua legimus Christum parvulos tetigisse, apostolos dedisse Spiritum sanctum, ordinasse presbyteros, et infirmos curasse, ut ad Timotheum scribit apostolus *): Nemini manus cito imposueris. Cur non ex sacramento panis etiam confirmationem fecerunt, quando scriptum est Act. 9: Et cum accepisset cibum, confortatus est; et Psalm. 103 **):

*) 1. Timoth. 5. **) Psalm. 104. Marc. ult.

et panis cor hominis confirmet: ut sic confirmatio tria complectatur sacramenta, panem, ordinem, et ipsam confirmationem? Si autem sacramentum est, quidquid apostoli fecerunt, cur non magis praedicationem fecerunt sacramentum?

Non haec dico, quod damnem sacramenta septem, sed quod e Scripturis ea probari negem. Atque utinam esset in ecclesia talis manuum impositio, qualis erat apostolorum tempore, sive eam confirmationem sive curationem appellare vellemus. At nunc nihil eius relictum est, nisi quantum ipsi excogitavimus pro ordinandis officiis episcoporum, ne penitus sint sine opere in ecclesia. Postquam enim sacramenta illa negotiosa una cum verbo aliis inferioribus ut viliora reliquerunt (nempe quod quidquid divina instituit maiestas hominibus oporteat esse contemptum), iustum fuit ut facile aliquod, quod tam delicatis et magnis heroibus non esset molestum, inveniremus, et nequaquam ceu vile inferioribus committeremus. Nam quod humana statuit sapientia, oportet ut hominibus sit honoratum. Ita quales sunt sacerdotes, tale habeant ministerium et officium. Nam episcopus non evangelisans, nec animas curans, quid est, nisi idolum in mundo, habens nomen et figuram episcopi?

Nos autem pro hac vice sacramenta divinitus instituta quaerimus, inter quae ut confirmationem numeremus, nullam invenimus causam. Ad sacramenti enim constitutionem ante omnia requiritur verbum divinae promissionis, quo fides exerceatur. At nihil legimus Christum uspiam de confirmatione promisisse, licet ipse multis imposuerit manus, et Marci ult. inter signa ponat: Manus aegris imponent, et bene habebunt. At haec nemo sacramento, sicut nec potest, aptavit. Quare satis est pro ritu quodam ecclesiastico seu ceremonia sacramentali confirmationem habere, similem ceteris ceremoniis consecrandae aquae aliarumque rerum. Nam si omnis alia creatura sanctificatur per verbum et orationem, cur non multo magis hominem liceat sanctificari eisdem, quae tamen, quia promissionem divinam non

habent, sacramenta fidei dici non possunt? Neque enim salutem operantur. At sacramenta servant credentes promissioni divinae.

De Matrimonio.

Matrimonium non solum sine ulla Scriptura pro sacramento censetur, verum eisdem traditionibus, quibus sacramentum esse iactatur, merum ludibrium factum est, de quo aliquid videamus. Diximus, in omni sacramento haberi verbum promissionis divinae, cui credi oporteat ab eo, qui signum suscipit, nec solum signum posse sacramentum esse. Nusquam autem legitur, aliquid gratiae Dei accepturum, quisquis uxorem duxerit, quin nec signum est divinitus institutum in matrimonio, nec enim uspiam legitur a Deo institutum, ut aliquid significaret, licet omnia, quae visibiliter geruntur, possint intelligi figurae et allegoriae rerum invisibilium. At figura aut allegoria non sunt sacramenta, ut nos de sacramentis loquimur.

Deinde cum matrimonium fuerit ab initio mundi, et apud infideles adhuc permaneat, nullae subsunt rationes, ut sacramentum novae legis et solius ecclesiae possit dici. Non minus enim erant matrimonia patrum sancta, quam nostra, nec minus vera infidelium, quam fidelium, nec tamen in eis ponunt sacramentum. Ad haec sunt apud fideles quoque impii coniuges, quibusvis gentibus peiores, cur hic sacramentum dici debet, et non apud gentiles? An de baptismo et ecclesia sic nugabimur, ut, sicut quidam delirant, imperium temporale non esse nisi in ecclesia, ita matrimonium non esse sacramentum nisi in ecclesia dicamus? Puerilia sunt haec et ridicula, per quae nostram inscitiam et temeritatem infidelibus risui exponimus.

At dicent, apostolus dicit Ephe. 5: Erunt duo in carne una, sacramentum hoc magnum est. Tune ergo tam evidenti apostoli verbo contradices? Respondeo, et hoc argumentum esse magnae oscitantiae et indiligentis inconsultaeque lectionis. Non enim

habet universa Scriptura sancta hoc nomen (sacramentum) in ea significatione, qua noster usus, sed in contraria. Ubique enim significat non signum rei sacrae, sed rem sacram, secretam et absconditam. Sic Paulus I. Corinth. 4: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores ministeriorum Dei, id est, sacramentorum. Ubi enim nos habemus sacramentum, in graeco mysterium ponitur, quod aliquando transfert interpres, aliquando dimittit graecam vocem, unde et hic in graeco dicitur: Erunt duo in carne una, mysterium hoc magnum est. Quae res fuit occasio, ut sacramentum novae legis intelligerent longe aliud facturi, si mysterium legissent, ut in graeco est.

Sic I. Timoth. 3. Christum ipsum vocat sacramentum, dicens: Et manifeste magnum sacramentum (id est mysterium) est, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria. Cur non et hinc octavum novae legis hauserunt sacramentum, cum tam claram haberent autoritatem Pauli? Aut si hic se continuerunt, ubi opportunissime potuerunt copiosi esse in sacramentis inveniendis, cur illic ita luxuriant? scilicet ignorantia tam rerum, quam verborum eos fefellit, qui in solo verborum sono, imo opinionibus suis haeserunt. Cum enim semel sacramentum pro signo accepissent humano arbitrio, mox sine omni iudicio et scrupulo signum ex eo fecerunt, ubicunque in sacris literis legerunt. Quales verborum significationes et humanas consuetudines et alias in literas sacras invexerunt, easque in sua somnia transformaverunt, quodlibet ex quolibet facientes. Sic perpetuo desipiunt in verbis illis, opus bonum, opus malum, peccatum, gratia, iustitia, virtus, et fere quidquid est capitalium rerum et verborum. Omnibus enim his utuntur suo arbitrio, ex hominum scriptis assumpto, in perniciem et veritatis Dei et salutis nostrae.

Igitur sacramentum et mysterium apud Paulum est ipsa sapientia spiritus, abscondita in mysterio,

ut I. Corinth. 2. dicit: Quae est Christus, qui ob id ipsum etiam non cognoscitur principibus huius mundi, unde et eum crucifixerunt, et adhuc manet eius stultitia, scandalum, lapis offensionis, et signum, cui contradicitur. Horum mysteriorum dispensatores vocat praedicatores, quia praedicant Christum, virtutem et sapientiam Dei, sed ita, ut, nisi credas, non comprehendas. Ideo sacramentum mysterium secretaque res est, quae verbis indicatur, sed fide cordis capitur. Tale est, quod praesente loco dicitur: Erunt duo in carne una, sacramentum hoc magnum est, quod illi de matrimonio dictum putant, cum ipse Paulus ea verba de Christo et ecclesia induxerit, et se ipsum clare exposuerit dicens: Ego autem dico in Christo et ecclesia. Ecce quam concordant Paulus et illi, Paulus sacramentum magnum in Christo et ecclesia se praedicare dicit, illi vero in masculo et femina praedicant. Si sic licet in sacris literis libidinari, quid mirum, si quodlibet in ea vel centum sacramenta licet invenire?

Christus itaque et ecclesia mysterium, id est, res secreta est et magna, quae figurari quidem per matrimonium ceu reali quadam allegoria potuit et debuit, sed matrimonium non hinc sacramentum dici debuit. Coeli sunt figura apostolorum, ut Psalm. 18 *) dicitur, et sol Christi, aquae populorum, sed non ideo sacramenta sunt, ubique enim deest et institutio et promissio divina, quae integrant sacramentum. Unde Paulus Ephe. 5. verba illa de matrimonio Gene. 2. dicta vel proprio spiritu ad Christum trahit, vel generali sententia etiam spirituale matrimonium Christi in eo traditum docet dicens: Sicut Christus fovet ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego dico in Christo et ecclesia. Vides hunc totum textum de Christo velit a se dictum, et de industria lectorem monet, ut sacra-

*) Psalm. 19.

mentum in Christo et ecclesia intelligat, non in matrimonio.

Fateor quidem et in veteri lege fuisse sacramentum poenitentiae, imo ab initio mundi. Verum promissio nova poenitentiae, et donatio clavium novae legis propria est, sicut enim pro circumcisione baptismum, ita pro sacrificiis aut aliis signis poenitentiae nunc claves habemus. Diximus enim superius, eundem Deum pro diversis temporibus diversas promissiones, diversaque signa dedisse pro remittendis peccatis et salvandis hominibus, eandem tamen gratiam omnes accepisse. Sicut 2. Corinth. 4. dicit: Habentes eundem spiritum fidei et nos credimus propter quod et loquimur; et I. Corinth. 10: Patres nostri omnes manducaverunt eandem escam spiritualem [1]), et eundem potum spiritualem biberunt, biberunt autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Ita Ebr. 11: Omnes hi defuncti sunt, non acceptis promissionibus, Deo melius aliquid pro nobis providente, ne sine nobis consummarentur. Christus enim, heri et hodie, et in secula, ipse caput ecclesiae suae ab initio ad finem usque mundi. Diversa igitur signa, sed eadem omnium fides, siquidem sine fide impossibile est placere Deo, qua et Abel placuit, Ebre. 11.

Sit ergo matrimonium figura Christi et ecclesiae, sacramentum autem non divinitus institutum, sed ab hominibus in ecclesia inventum, ignorantia tam rei quam verbi abductis. Quae cum fidei nihil obsit, ferenda in caritate est, sicut et multa alia humana studia infirmitatis et ignorantiae in ecclesia tolerantur, donec fidei et divinis literis non obsunt. Verum pro firmitate et sinceritate fidei et Scripturae nunc agimus: ne si quid in sacris literis et fidei nostrae articulis contineri affirmaverimus, et postea convicti, non contineri, ludibrio nostram fidem exponamus, et ignorantes rerum propriarum inventi, scandalo simus adversariis et infirmis, imo nec Scripturae sanctae autoritatem elevemus. Longissime enim discernenda

---

1) In ed. orig.: spiritalem.

sunt ea, quae divinitus in sacris literis tradita sunt, ab iis, quae per homines in ecclesia, quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, sunt inventa.

Hactenus de ipso matrimonio, quid autem dicemus de impiis legibus hominum, quibus hoc vitae genus divinitus institutum est irretitum, sursum ac deorsum iactatum? Deus bone, horror est intendere in temeritatem Romanensium tyrannorum, adeo pro libidine sua dirimentium, rursum cogentium matrimonia. Obsecro, an datum est eorum libidini, hominum genus non nisi ad illudendum et quoquomodo abutendum, et pro pecuniis funestis quodlibet ex eo faciendum.

Vagatur passim non parvae opinionis liber ex colluvie omnium humanarum traditionum ceu sentina quadam collectus et confusus, qui Summa angelica*) inscribitur, cum verius sit summa plus quam diabolica, in quo inter infinita portenta, quibus confessores instrui putantur, dum perniciosissime confunduntur, decem et octo matrimonii impedimenta numerantur, quae si aequo et libero fidei oculo inspexeris, videbis esse de numero eorum, de quibus apostolus**) praedixit: Erunt attendentes spiritibus daemoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, prohibentium nubere. Quid est prohibere nuptias, si hoc non est prohibere, tot impedimenta fingere, et laqueos ponere, ne coeant, aut, si coierint, dissolvere matrimonia? Quis dedit hominibus hanc potestatem? Esto, fuerint sancti et pio zelo ducti, quid meam libertatem vexat aliena sanctitas? Quid me captivat alienus zelus? Sit Sanctus et zelotes quisquis volet et quantumlibet, modo alteri non noceat, et libertatem mihi non rapiat.

---

*) Auctor huius libri est Angelus Carletus de Clavasio (hodie: Chiavasso), ordinis S. Francisci fratrum cismontanorum Vicarius generalis, qui anno 1494 vel 1495 decessit, cf. Dr. Roderich Stintzing: Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland am Ende des fünfzehnten und im Anfang des sechszehnten Jahrhunderts. Leipzig 1867, p. 536 sqq.

**) 1. Tim. 4.

Verum gaudeo, istis dedecorosis legibus suam tandem contigisse gloriam, nempe earum beneficio hodie Romanenses facti sunt nundinatores. Quid enim vendunt? Vulvas et veretra[1]). Merx scilicet dignissima mercatoribus istis, prae avaritia et impietate plus quam sordidissimis et obscoenissimis. Nihil enim est impedimentorum hodie, quod intercedente Mammona non fiat legitimum, ut leges istae hominum non alia causa videantur natae, nisi ut aliquando essent avaris hominibus rapacibusque Nimbrotis retia pecuniarum et laquei animarum, staretque in ecclesia Dei loco sancto abominatio ista, quae venderet hominibus publice utriusque sexus pudibunda, seu (ut Scriptura vocat) ignominias et turpidines, quas tamen antea per vim legum suarum rapuissent. O digna pontificibus nostris negotiatio, quam pro evangelii ministerio, quod prae avaritia et ambitione contemnunt, summo cum dedecore[2]) et turpidine in sensum reprobum dati, exercerent.

Sed quid dicam aut faciam? Si singula persequar, immodicus erit sermo, confusissima enim sunt omnia, ut nescias, unde exordiaris, quo procedas, et ubi consistas. Hoc scio, nullam rem publicam legibus feliciter administrari. Si enim prudens fuerit magistratus, ductu naturae omnia felicius administrabit quam legibus; si prudens non fuerit, legibus nihil promovebit nisi malum, cum nesciat eis uti nec eas pro tempore moderare. Ideo in rebus publicis magis curandum est, ut boni et prudentes viri praesint, quam ut leges ferantur, ipsi enim erunt optimae leges, omnem varietatem casuum vivaci aequitate iudicaturi. Quod si adsit eruditio divinae cum prudentia naturali, plane superfluum et noxium est scriptas leges habere, super omnia autem caritas nullis prorsus legibus indiget[3]). Dico tamen, et quod in me est facio, monens et rogans omnes

---

1) In ed. Jen. et Witteb.: Ventres et ea quae ventris sunt. 2) In ed. orig.: decore. 3) In ed. Jen. et Witteb. desunt verba inde a: Hoc scio, usque ad: indiget.

sacerdotes et fratres, si viderint aliquod impedimentum, in quo papa potest dispensare, et quod non est in Scriptura expressum, ut prorsus ea omnia matrimonia confirment, quae contra ecclesiasticas vel pontificias leges quoquo modo fuerint contracta[1]. Arment autem se lege divina dicente: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Coniunctio enim viri et mulieris est iuris divini, quae tenet, quocunque modo contra leges hominum contigerit, debentque leges hominum ei cedere, sine ullo scrupulo. Si enim homo relinquit patrem et matrem, et adhaeret uxori suae, quanto magis conculcabit frivolas et iniquas leges hominum, ut adhaereat uxori suae? Et papa, vel episcopus, vel officialis, si dissolverit aliquod matrimonium, contra legem papalem contractum, antichristus est, et violator naturae, et reus laesae maiestatis divinae, quia stat sententia: Quod Deus coniunxit, homo non separet.

Adde his, quod homo non habuit ius leges tales condendi, et Christianis per Christum libertas donata est super omnes leges hominum, maxime ubi lex divina intercedit. Sicut dicit Marci 2: Dominus est filius hominis etiam sabbati, et non homo propter sabbatum, sed sabbatum propter hominem factum est. Deinde, quod tales leges praedamnatae sunt per Paulum, ubi prohibentes nubere futuros esse praedixit. Quare hic cedere[2]) debet rigor ille impedimentorum ex affinitate[3]) spirituali aut legali cognatione, et consanguinitate, quantum permittunt literae sacrae, in quibus tantum secundus gradus consanguinitatis prohibitus est, ut scribitur Levitici 18, ubi duodecim personae prohibentur, quae sunt mater, noverca, soror naturalis, soror legitima ex utro parente, neptis, amita, matertera, nurus, uxor fratris, soror uxoris, privigna, uxor

---

1) In ed. Jen. et Witteb.: ut ea matrimonia confirment, quae contra ecclesiasticas, tyrannicas, ut (in ed. Witt.: vel) pontificias leges fuerint contracta. 2) Ibid.: moderari. 3) In ed. Jen. et Witteb. desunt verba inde a: ex affinitate, usque ad: merito dirumpi.

patrui. In quibus nonnisi primus gradus affinitatis et secundus consanguinitatis prohibetur, non tamen universaliter, ut clarum est intuenti, nam fratris aut sororis filia vel neptis non numeratur prohibita, cum tamen sit in gradu secundo. Quare si quando matrimonium extra hos gradus contractum fuerit, cum nulli alii legantur a Deo usquam prohibiti, nullo modo debet dissolvi propter leges hominum, cum matrimonium ipsum divinitus institutum sit incomparabiliter legibus superius, ita ut non ipsum propter leges, sed leges propter ipsum debeant merito dirumpi.

Ita debent istae nugae compaternitatum, commaternitatum, confraternitatum, consororitatum, et confilietatum prorsus exstingui contracto matrimonio. Quis enim istam cognationem spiritualem invenit, nisi superstitio humana? Si non licet baptisanti aut levanti baptisatam aut levatam ducere, cur licet Christiano Christianam ducere? An est maior cognatio ista ex ceremoniis seu signo sacramenti contracta, quam quae ex re ipsa sacramenti? An non Christianus est frater Christianae sororis? An non baptisatus baptisatae spiritualis frater? Quid insanimus? Quid si quis uxorem suam erudiat evangelio et fide Christi, factus hoc ipso vere pater eius in Christo? an non liceat uxorem eius manere? An Paulo non licuisset puellam ex Corinthiis ducere, quos omnes in Christo genuisse se iactat? Vide itaque, quam sit libertas Christiana per caecitatem humanae superstitionis oppressa.

Iam multo vanior est cognatio legalis, et tamen hanc etiam super ius divinum matrimonii extulerunt [1]). Nec huic impedimento consenserim, quod vocant religionis disparilitatem, ut nec simpliciter, nec sub conditione convertendi ad fidem liceat ducere non baptisatam. Quis hoc prohibuit? Deus an homo? Quis hominibus potestatem fecit prohibendi sic nubere? Spiritus scilicet mendacium in hypocrisi loquentes, ut Paulus dicit. De quibus illud

1) Ibid. desunt verba inde a: Iam multo — extulerunt.

dicere oportet: Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Duxit Patritius gentilis Monicam matrem S. Augustini Christianam, cur non hodie liceat idem? Idem rigor stultitiae, imo impietatis est impedimentum criminis, scilicet, ubi quis duxerit prius pollutam adulterio, aut machinatus fuerit in mortem alterius coniugis, quo cum superstite contrahere possit. Obsecro, unde iste rigor hominum in homines, qualem nec Deus unquam exigit? An ignorare se simulant, Batschaba uxorem Uriae, utroque crimine impleto, id est praepollutam adulterio et occiso viro, tamen ductam a David sanctissimo viro? Si lex divina haec fecit, quid faciunt homines tyranni in suos conservos?

Censetur et impedimentum, quod vocant ligaminis, hoc est, si quis alteri sit alligatus per sponsalia. Hic concludunt, si posteriorem quis cognoverit, prioris cessare sponsalia. Quod plane non capio, ego arbitror eum esse iam non sui iuris, qui uni sese addixerit, ac per hoc prohibente iure divino debere priori non cognitae, etiamsi posteriorem cognoverit, dare enim non potuit, quod non habuit, sed fefellit eam commisitque verum adulterium. Quod autem aliud illis visum est, fecit, quod copulam carnis plus attenderunt, quam divinum mandatum, quo priori fidem pollicitus debet semper servare. Qui enim dare vult, de suo dare debet, et Deus prohibeat, ne quis fratrem suum circumveniat in ullo negotio, quod servandum est ultra et supra omnes omnium hominum traditiones. Ita credo, non posse talem salva conscientia cum secunda cohabitare, et hoc impedimentum esse omnino convertendum. Si enim votum religionis facit alienum, cur non etiam fides data et accepta, cum haec sit praecepti et fructus Spiritus Gal. 5., illud autem arbitrii humani? Et si licet uxori virum repetere, voto facti religionis non obstante, cur non liceat sponsae repetere sponsum suum, etiam secuta copula cum altera? Sed et superius diximus, non licere vovere religionem ei, qui fidem dedit puellae, sed est debitor ducendae, quia debitor est fidei servandae, quam

nulla traditione hominum licet deserere, quia praecepta est a Deo. Multo magis hic ita fiet, ut fidem priori servet, cum posteriori non nisi mendaci corde dare potuerit, ac per hoc non dederit, sed fefellerit proximam suam contra Deum. Quare erroris impedimentum hic locum habet, qui facit, ut posterioris nuptiae nihil sint [1]).

Impedimentum ordinis quoque merum est hominum commentum, praesertim cum garriant, eo dirimi etiam contractum, semper suas traditiones super Dei mandata exaltantes. Ego quidem de sacerdotii ordine non iudico, qualis hodie est, sed video Paulum iubere, episcopum unius uxoris virum esse, ideo non posse dirimi matrimonium diaconi, sacerdotis, episcopi, seu cuiuscunque ordinis, quamquam hoc genus sacerdotum et eos ordines non noverit Paulus, quos hodie habemus. Pereant itaque maledictae istae hominum traditiones, quae non nisi ad multiplicanda pericula, peccata, mala in ecclesia introierunt. Est ergo inter sacerdotem et uxorem verum et inseparabile matrimonium, mandatis divinis probatum. Quid si impii homines illud prohibeant aut dirimant mera tyrannide sua? Esto, sit illicitum apud homines, licitum tamen est apud Deum, cuius mandatum, si contra hominum pugnet mandata, est praeferendum.

Aeque commentum est impedimentum illud publicae honestatis, quo dirimuntur contracta. Urit me audax ista impietas tam promta ad separandum, quod Deus coniunxit, ut antichristum in ea cognoscas, quae adversatur omnibus, quae Christus fecit et docuit. Quae rogo est causa, ut sponsi praemortui nullus consanguineus usque ad quartum gradum possit ducere sponsam? Non est hoc publicae honestatis iustitia, sed inscitia. Cur non in populo Israel, optimis ac divinis legibus instituto, erat ista publicae honestatis iustitia? sed etiam praecepto Dei proximus cogebatur uxorem proximi relictam

---

1) In ed. Jen. et Witteb. verba desunt inde a: Censetur, usque ad: nihil sint.

ducere. An oportet populum libertatis Christianae rigidioribus legibus onerare, quam populum servitutis legalis? Et ut finem faciam istorum figmentorum magis quam impedimentorum, dico, mihi adhuc nullum apparere impedimentum, quod contractum iure dirimat, nisi impotentiam cognoscendae coniugis, ignorantiam iam contracti, et votum castitatis. De voto tamen ita sum incertus usque hodie, ut ignorem, quo tempore sit censendum valere, sicut et supra dixi in baptismi sacramento. Disce ergo in hoc uno matrimonio, quam infeliciter et perdite omnia sint confusa, impedita, irretita et periculis subiecta per pestilentes, indoctas impiasque traditiones hominum, quaecunque in ecclesia geruntur, ut nulla remedii spes sit, nisi revocato libertatis evangelio, secundum ipsum exstinctis semel omnibus omnium hominum legibus, omnia iudicemus et regamus. Amen.[1])

De impotentia itaque[2]) sexus dicendum, quo possit facilius consuli animabus, periculo laborantibus. Hoc tamen praemisso, quod ea, quae de impedimentis dixi, dicta volo post matrimonium contractum, ne talibus ullum dirimatur. Ceterum de contrahendo breviter dixerim, quod supra dixi, quod si urgeat amor iuventutis, et quaevis alia necessitas, propter quam dispensat papa, dispensat etiam quilibet frater cum fratre, aut ipse cum se ipso, rapta per hoc consilium uxore, de manu tyrannicarum legum utcunque poterit. Ut quid enim mea libertas tollitur aliena superstitione et ignorantia? Aut si pro pecunia papa dispensat, cur non ipse pro meae salutis commoditate mecum aut cum fratre dispensem? Statuit leges papa? sibi statuat, mea salva libertate, vel occulte surrepta. Videamus itaque de impotentia.

Quaero casum eiusmodi, si mulier impotenti nupta viro nec possit nec velit forte tot testimoniis

---

1) In ed. Jen. et Witt. desunt verba inde a: Aeque commentum est, usque ad: regamus. Amen.
2) Ibid.: etiam.

et strepitibus, quot iura exigunt, iudicialiter impotentiam viri probare, velit tamen prolem habere, aut non possit continere, et ego consuluissem, ut divortium a viro impetret ad nubendum alteri, contenta, quod ipsius et mariti conscientia et experientia abunde testes sunt impotentiae illius, vir autem nolit, tum ego ultra consulam, ut cum consensu viri (cum iam non sit maritus, sed simplex et solutus cohabitator) misceatur alteri vel fratri mariti, occulto tamen matrimonio, et proles imputetur putativo (ut dicunt) patri. An haec mulier salva sit et in statu salutis? Respondeo ego, quod sic, quia error et ignorantia virilis impotentiae hic impedit matrimonium, et tyrannis legum non admittit divortium, et mulier libera est per legem divinam nec cogi potest ad continentiam. Quare vir debet concedere eius iuri, et alteri permittere uxorem, quam specie tenus habet.

Ulterius, si vir nollet consentire nec dividi vellet, antequam permitterem eam uri aut adulterari, consulerem, ut contracto cum alio matrimonio aufugeret in locum ignotum et remotum. Quid enim aliud possit consuli laboranti assiduo libidinis periculo? Scio autem quosdam movere, quod proles huius occulti matrimonii iniquus heres sit putativi patris. Sed si consensu mariti fiat, iniquus non erit, si autem ignorante aut nolente fiat, iudicet hic Christiana et libera ratio, imo caritas, uter utri maius damnum inferat. Uxor hereditatem alienat, at maritus fefellit uxorem, eamque toto suo corpore totaque vita fraudat, an non maius peccet vir, corpus et vitam uxori perdens, quam mulier res tantum temporales viri alienans? Patiatur ergo vel divortium, aut ferat alienos heredes, qui sua culpa innocentem puellam fefellit, et vita pariter ac corporis usu toto fraudavit, insuper occasionem pene intolerabilem adulterandi dedit, ponatur utrumque in aequa lance. Certe omni iure fraus in fraudantem recidere debet, et damnum recompensare tenetur, qui dedit. Quid enim differt talis maritus ab eo, qui uxorem alicuius captivam tenet cum marito?

Nonne talis tyrannus uxorem et filios et maritum alere cogitur aut liberos dimittere? Cur ergo et hic non ita fiat? Ita ego arbitror, virum debere cogi aut ad divortium aut ad alienum heredem alendum. Sic caritas iudicabit sine dubio. In quo casu uxoris heredem non alio affectu alet impotens iam et non maritus, quam si uxorem aegrotantem aut alio incommodo affectam totis et gravibus expensis foveret. Sua enim, non uxoris culpa eo incommodo laborat uxor. Haec pro mea virili ad informandas conscientias scrupulosas retulerim, cupiens afflictis meis fratribus in ista captivitate qualicunque solatio succurrere [1]).

De divortio etiam versatur quaestio, an licitum sit? Ego quidem detestor divortium, ut digamiam malim, quam divortium [2]), sed an liceat, ipse non audeo definire. Christus ipse princeps pastorum Matth. 5. dicit: Si quis dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam adulterari, et qui dimissam duxerit, adulterat. Concedit ergo Christus divortium in causa fornicationis duntaxat. Quare errare papam necesse est, quoties divortium facit aliis causis, nec statim se tutum arbitrari debet ullus, qui pontificia illa temeritate verius quam potestate dispensationem obtinuerit. Sed hoc admiror magis, cur caelibem esse cogant hominem, qui divortio separatus est a coniuge sua, nec aliam ducere permittant? Si enim Christus divortium concedit in causa fornicationis, et neminem cogit esse caelibem, et Paulus magis velit nos nubere quam uri, videtur omnino admittere, ut in locum repudiatae aliam ducat. Quae res, utinam plane discussa et certa esset, ut posset consuli infinitis periculis eorum, qui sine culpa sua hodie caelibes esse coguntur, hoc est, quorum uxores vel mariti aufugiunt, et coniugem relinquunt, decennio vel nun-

---

1) In ed. Jen. et Witteb. desunt verba inde a: Videamus itaque de impotentia, usque ad: solatio succurrere. 2) Ibid. desunt verba: ut digamiam malim quam divortium.

quam reversuri. Urget me et male habet hic casus, quotidianis exemplis, sive id singulari nequitia satanae, sive neglectu verbi Dei contingit.

Ego sane, qui solis contra omnes statuere in hac re nihil possum, vehementer optarem, saltem illud I. Corinth. 7. huc aptari: Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim servituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi. Hic apostolus discedentem infidelem concedit dimitti, et fideli liberum facit alterum accipere. Cur non idem valeat, si fidelis, hoc est, nomine fidelis, re ipsa aeque infidelis, coniugem deserat[1]), praesertim nunquam reversurus? Ego sane nihil discriminis utrinque deprehendere possum. Credo autem, si apostoli tempore discessor infidelis reversus denuo, aut fidelis factus, aut fideli cohabitare pollicitus fuisset, admissus non fuisset, sed et ipsi alteram ducendi potestas facta fuisset. Tamen in iis nihil definio, ut dixi, quamquam nihil magis optem esse definitum, cum nihil magis me et multos mecum vexet hodie. Sola autoritate papae aut episcoporum hic definiri nihil volo, sed si duo eruditi et boni viri in nomine Christi consentirent, et in spiritu Christi pronunciarent, eorum ego iudicium praeferrem etiam consiliis, qualia nunc solent cogi, tantum numero et autoritate citra eruditionem et sanctimoniam iactata. Suspendo ergo hic organum meum, donec conferat mecum alius melior.

De Ordine.

Hoc sacramentum ecclesia Christi ignorat, inventumque est ab ecclesia papae. Non enim solum nullam habet promissionem gratiae, ullibi positam, sed ne verbo quidem eius meminit totum novum testamentum. Ridiculum autem est asserere pro sacramento Dei, quod a Deo institutum nusquam potest monstrari. Non quod damnandum censeam

---

1) In ed. orig.: disserat.

eum ritum per tanta secula celebratum, sed quod in rebus sacris nolim humana commenta fingi, nec liceat astruere aliquod divinitus ordinatum, quod divinitus ordinatum non est, ne ridiculi simus adversario, conandumque sit, ut certa et pura nobis sint omnia clarisque Scripturis firmata, quae pro articulis fidei iactamus, id quod in praesenti sacramento praestare ne tantillum quidem possumus.

Nec habet ecclesia potestatem novas promissiones gratiae divinas statuere, sicut quidam garriunt, quod non minoris sit autoritatis quidquid ab ecclesia, quam quod a Deo statuitur, cum regatur Spiritu sancto. Ecclesia enim nascitur verbo promissionis per fidem, eodemque alitur et servatur, hoc est, ipsa per promissiones Dei constituitur, non promissio Dei per ipsam. Verbum Dei enim supra ecclesiam est incomparabiliter, in quo nihil statuere, ordinare, facere, sed tantum statui, ordinari, fieri habet, tanquam creatura. Quis enim suum parentem gignit? quis suum autorem prior constituit?

Hoc sane habet ecclesia, quod potest discernere verbum Dei a verbis hominum, sicut Augustinus confitetur, se evangelio credidisse, motum autoritate ecclesiae, quae hoc esse evangelium praedicabat, non quod ideo sit super evangelium, alioqui esset et super Deum, cui creditur, quia ecclesia hunc esse Deum praedicat: sed sicut alibi dicit Augustinus, Veritate ipsa sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissime iudicare possit, sed veritatem iudicare non possit, dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem. Exempli gratia, Mens infallibili certitudine pronunciat, tria et septem esse decem, et tamen rationem reddere non potest, cur id verum sit, cum negare non possit verum esse, capta scilicet ipsa, et iudice veritate iudicata magis quam iudicans. Talis est et in ecclesia sensus, illustrante spiritu, in iudicandis et approbandis doctrinis, quem demonstrare non potest, et tamen certissimum habet. Sicut enim apud philosophos de communibus conceptionibus nemo iudicat, sed omnes per eas iudicantur, ita apud nos de sensu spiritus est,

qui iudicat omnes, et a nemine iudicatur, ut Apostolus *) ait.

Verum haec alias. Sit itaque certum, ecclesiam non posse promittere gratiam, quod solius Dei est, quare, nec instituere sacramentum. Quod si quam maxime posset, non tamen statim sequeretur, ordinem esse sacramentum. Quis enim scit, quae sit ecclesia habens spiritum, cum in statuendis his soli et pauci episcopi, aut docti adesse soleant? quos possibile est non esse de ecclesia et omnes errare, sicut saepius erraverunt concilia, praesertim Constantiense, quod omnium impiissime erravit. Id enim solum est fideliter probatum, quod ab universali ecclesia, non tantum Romana, approbatur. Quare permitto, ordinem esse quendam ritum ecclesiasticum, quales multi alii quoque per ecclesiasticos Patres sunt introducti, ut consecratio vasorum, domorum, vestium, aquae, salis, candelarum, herbarum, vini, et similium, in quibus omnibus nemo ponit sacramentum esse, nec ulla in eis est promissio, ita ungere manus viri, radi verticem, et id genus alia fieri, non est sacramentum dari, cum nihil eis promittatur, sed tantum ad officia quaedam, ceu vasa et instrumenta, parentur.

At dices: Quid ad Dionysium dices, qui sex numerat sacramenta, inter quae et ordinem ponit in ecclesiastica hierarchia? Respondeo: Scio hunc solum autorem haberi ex antiquis pro septenario sacramentorum, licet matrimonio omisso senarium tantum dederit. Nihil enim prorsus in reliquis Patribus de istis sacramentis legimus, nec sacramenti nomine censuerunt, quoties de iis rebus loquuti sunt, recens enim est inventio sacramentorum. Atque mihi (ut magis temerarius sim) in totum displicet tantum tribui, quisquis fuerit, Dionysio illi, cum ferme nihil in eo sit solidae eruditionis. Nam ea, quae in coelesti hierarchia de angelis comminiscitur, in quo libro sic sudarunt curiosa et superstitiosa ingenia,

*) 1. Corinth. 2.

qua, rogo, autoritate aut ratione probat? Nonne omnia sunt illius meditata, ac prope somniis simillima, si libere legas et iudices? In theologia vero mystica, quam sic inflant ignorantissimi quidam theologistae, etiam perniciosissimus est, plus Platonisans quam Christianisans, ita ut nollem fidelem animum his libris operam dare vel minimam. Christum ibi adeo non disces, ut, si etiam scias, amittas, expertus loquor, Paulum potius audiamus, ut Iesum Christum, et hunc crucifixum discamas. Haec est enim via, vita et veritas, haec scala, per quam[1]) venitur ad Patrem, sicut dicit: Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

Ita in ecclesiastica hierarchia quid facit, nisi quod ritus quosdam ecclesiasticos describit, ludens allegoriis suis, quas non probat? quale apud nos fecit, qui librum edidit, qui Rationale divinorum dicitur, otiosorum hominum sunt ista studia allegoriarum. An putas mihi difficile esse in qualibet re creata allegoriis ludere? Nonne Bonaventura artes liberales allegorice duxit ad theologiam? Denique Gerson Donatum minorem fecit mysticum theologum. Mihi non fuerit operosum, meliorem hierarchiam scribere quam Dionysii sit, cum ille papam, cardinales, archiepiscopos ignorarit, et episcopum fecerit supremum. Et quis tam tenuis ingenii, qui allegoriis non queat periclitari? Nollem ego theologum allegoriis operam dare, donec consummatus legitimo Scripturae simplicique sensu fuerit, alioquin sicut Origeni contigit, non citra periculum theologisabit.

Non ergo continuo sacramentum esse debet, quia Dionysius aliquid describit, alioqui cur non etiam sacramentum faciunt, quam ibidem describit processionem, quae usque hodie perseverat: quin tot erunt illorum sacramenta, quot aucti sunt in ecclesia ritus et ceremoniae. Huic tamen tam debili fundamento nixi characteres effinxerunt, quos huic suo sacramento tribuerent, qui imprimerentur ordinatis indelibiles. Unde, quaeso, tales cogitationes? qua autoritate? qua ratione stabiliuntur? Non

---

1) In ed. orig.: per quem.

quod nolimus eos esse liberos ad fingendum, discendum, asserendum quidquid vel libuerit, sed nostram quoque libertatem asserimus, ne ius sibi ipsis arrogent ex cogitationibus suis articulos fidei faciendi, sicut hactenus praesumpserunt. Satis est, nos pro concordia eorum ritibus et studiis attemperare, sed cogi tanquam necessariis ad salutem, quae necessaria non sunt, nolumus. Dimittant ipsi tyrannidis suae exactionem, et nos exhibebimus liberum eorum sensui obsequium, ut sic in pace mutua invicem agamus. Turpe enim est et iniquiter servile, Christianum hominem, qui liber est, aliis quam coelestibus ac divinis subiectum esse traditionibus.

Post hoc apprehendunt extremum roboris sui, nempe quod Christus in coena dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Ecce hic inquiunt: Christus eos ordinavit in sacerdotes. Hinc inter cetera et hoc dixerunt, solis sacerdotibus utramque speciem esse dandam. Denique quidvis hinc suxerunt, ut qui liberum arbitrium sibi arrogarint, e verbis Christi ubilibet dictis quodlibet asserere. Sed est hoc verba Dei interpretari? Responde, quaeso, Christus hic nihil promittit, sed tantum praecipit, fieri istud in sui memoriam. Cur non concludunt, et ibi esse ordinatos sacerdotes, ubi imponens officium verbi et baptismatis dixit: Ite in orbem universum, et praedicate evangelium omni creaturae, baptisantes eos in nomine etc., cum sacerdotum sit proprium praedicare et baptisare? Deinde, cum hodie sacerdotis vel primarium opus sit, et (ut dicunt) indispensabile legere horas canonicas, cur non ibi ordinis sacramentum conceperunt, ubi Christus orare praecepit, ut aliis locis multis, ita praecipue in horto, ne intrarent in tentationem? Nisi hic elabantur, quod non sit praeceptum orare, sufficit enim legere horas canonicas, ut sic sacerdotale illud opus nusquam e Scripturis probetur, ac per hoc istud sacerdotium orationale non sit ex Deo, sicut vere non est.

Quis vero Patrum antiquorum asseruit, his verbis ordinatos esse sacerdotes? Unde ergo ista intelligentia nova? scilicet, quod hac arte quaesitum

est, ut seminarium discordiae implacabilis haberetur, quo clerici et laici plus discernerentur quam coelum et terra, ad incredibilem baptismalis gratiae iniuriam, et evangelicae communionis confusionem: siquidem hinc coepit tyrannis ista detestabilis clericorum in laicos, qua fiducia corporalis unctionis, quo manus eorum consecrantur, deinde rasurae, et vestium, non modo ceteris laicis Christianis, qui spiritu sancto uncti sunt, sese praeferunt, sed ferme ut canes indignos, qui cum eis in ecclesia numerantur, habeant. Hinc quidvis mandare, exigere, minari, urgere, premere audent. Summa, sacramentum ordinis pulcherrima machina fuit et est ad stabilienda universa portenta, quae hactenus facta sunt, et adhuc fiunt in ecclesia. Hic periit fraternitas Christiana, hic ex pastoribus lupi, ex servis tyranni, ex ecclesiasticis plus quam mundani facti sunt.

Qui si[1]) cogerentur admittere, nos omnes esse aequaliter sacerdotes, quotquot baptisati sumus? sicut revera sumus, illisque solum ministerium nostro tamen consensu commissum, scirent simul, nullum eis esse super nos ius imperii, nisi quantum nos sponte nostra admitteremus. Sic enim I. Petri 2. dicitur: Vos estis genus electum, regale sacerdotium et sacerdotale regnum. Quare omnes sumus sacerdotes, quotquot Christiani sumus, sacerdotes vero, quos vocamus, ministri sunt ex nobis electi, qui nostro nomine omnia faciant. Et sacerdotium aliud nihil est, quam ministerium. Sic. I Corinth. 4: Sic nos existimet homo sicut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.

Ex quibus fit, ut is, qui non praedicat verbum, ad hoc ipsum per ecclesiam vocatus, nequaquam sit sacerdos, et sacramentum ordinis aliud esse non possit, quam ritus quidam eligendi concionatores in ecclesia. Sic enim per Mala. 2. definit sacerdotem: Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem ex ore eius requirent, quia angelus Domini exercituum

---

1) In ed. Jen.: quid si.

est. Certus ergo sis, qui non est angelus Domini exercituum, aut ad aliud quam ad angelatum (ut sic dixerim) vocatur, sacerdos prorsus non sit, sicut Hos. 4. dicit: Quia tu repulisti scientiam, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Inde enim et pastores dicuntur, quod pascere, id est, docere debeant. Quare eos, qui tantum ad horas canonicas legendas et missas offerendas ordinantur, esse quidem papisticos, sed non Christianos sacerdotes, quia non modo non praedicant, sed nec vocantur ad praedicandum, imo hoc ipsum agitur, ut sit sacerdotium eiusmodi, alius quidem status ab officio praedicandi. Itaque horales et missales sunt sacerdotes, id est, idola quaedam viva, nomen sacerdotii habentia, cum sint nihil minus, quales sacerdotes Hieroboam in Bethaven ordinavit de infima faece plebis, non de genere Levitico.

Vide igitur quorsum migrarit gloria ecclesiae. Repleta est omnis terra sacerdotibus, episcopis, cardinalibus et clero, quorum tamen (quantum ad officium spectat) nullus praedicat, nisi denuo alia vocatione ultra ordinem sacramentalem vocetur, sed abunde suo sacramento se satisfacere putat, si battologiam legendarum precum emurmuret et missas celebret, deinde eas ipsas horas nunquam oret, aut, si oret, pro se oret, atque missas suas (quae summa est perversitas) ceu sacrificium offerat (cum missa sit usus sacramenti), ut perspicuum sit, ordinem, qui velut sacramentum hoc hominum genus in clericos ordinat, esse vere, mere omninoque figmentum ex hominibus natum, nihil de re ecclesiastica, de sacerdotio, de ministerio verbi, de sacramentis intelligentibus, ut, quale est sacramentum, tales et habeat sacerdotes. Quibus erroribus et caecitatibus id accessit maioris captivitatis, quo se latius a ceteris Christianis, tanquam profanis, secernerent se ipsos, sicut Galli Cybeles sacerdotes castraverunt, et caelibatu onerarunt simulatissimo.

Nec satis erat hypocrisi et operationi erroris huius, digamiam prohibere, hoc est, ne quis duas uxores haberet simul, ut in lege fiebat (id enim di-

gamiam significare scimus), sed digamiam interpretati sunt, si quis duas successive virgines duxisset, aut semel viduam. Imo sanctissima ista sanctitas huius sacrosacratissimi sacramenti tantum valet, ut nec sacerdotari possit, qui virginem duxerit, vivente eadem uxore. Ac ut summum fastigium sanctitatis attingat, etiam is arcetur a sacerdotio, qui ignorans et merae infelicitatis casu corruptam virginem duxerit. At si sexcentas meretrices polluerit, aut matronas ac virgines quaslibet constuprarit, aut etiam Ganymedes multos aluerit, nihil impedimenti fuerit, vel episcopum vel cardinalem, vel papam eum fieri. Tum illud Apostoli, Unius uxoris vir, sic interpretari oportet, id est, unius ecclesiae praelatus, inde incompatibilia manarunt beneficia, nisi papa dispensator magnificus uni tres, viginti, centum uxores, id est, ecclesias copulare voluerit, pecunia vel gratia corruptus, hoc est, pia caritate motus, et ecclesiarum sollicitudine districtus.

O dignos pontifices, hoc venerabili sacramento ordinis, o principes non catholicarum ecclesiarum, sed satanicarum synagogarum, imo tenebrarum. Libet hic cum Isaia clamare: O viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem; et illud Amos. 6: Vae vobis, qui opulenti estis in Zion, et confiditis in monte Samariae, optimates, capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel etc. O ignominiam ecclesiae Dei, quam ex his monstris sacerdotalibus contrahit. Ubi sunt episcopi aut sacerdotes, qui sciant evangelium, nedum praedicent? ut quid ergo sese iactant sacerdotes, cur aliis Christianis tanquam laicis sanctiores et meliores et potentiores haberi volunt? Horas legere, ad quos idiotas non pertinet, seu (ut apostolus ait) ad lingua loquentes? Horas autem orare ad monachos, eremitas, privatosque homines, et eos laicos pertinet. Sacerdotis munus est praedicare, quod nisi fecerit, sic est sacerdos, sicut homo pictus est homo. An episcopum faciat, ordinare tales sacerdotes battalogos? An ecclesias et campanas consecrare? An pueros confirmare? Non haec vel diaconus

vel laicus quilibet faceret, ministerium verbi facit sacerdotem et episcopum.

Fugite ergo meo consilio, quicunque tuto vivere vultis, fugite iuvenes, nec istis sacris initiamini, nisi aut evangelisare volueritis, aut nisi vos hoc ordinis sacramento nihilo laicis meliores factos credere potestis. Non enim horas legere aliquid est. Deinde missam offerre sacramentum percipere est. Quid ergo in vobis manet, quod non in quovis laico maneat? Rasura et vestis? Miserum sacerdotem, qui rasura et veste constat. An oleum digitis vestris infusum? At Christianus quilibet oleo sancti Spiritus unctus et sanctificatus est corpore et anima, et olim sacramentum manibus tractabat, non minus quam nunc sacerdotes faciunt, licet nostra superstitio laicis nunc magnum reatum iniiciat, si vel calicem nudum, aut corporale tetigerit, nec moniali quidem sanctae virgini liceat lavare pallas altaris et linteamina sacra. Vide per Deum sacrosanctam ordinis huius sanctitatem, quantum profecerit, futurum spero, ut nec altare liceat attingere laicis, nisi dum nummos obtulerint. Ego pene dirumpor cogitans has impiissimas hominum temeratissimorum tyrannides, tam nugacibus et puerilibus nugis libertatem et gloriam Christianae religionis illudentium et pessundantium.

Esto itaque certus, et sese agnoscat quicunque se Christianum esse cognoverit, omnes nos aequaliter esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo et sacramento quocunque habere potestatem: verum non licere quemquam hac ipsa uti, nisi consensu communitatis, aut vocatione maioris. Quod enim omnium est communiter, nullus singulariter potest sibi arrogare, donec vocetur. Ac per hoc ordinis sacramentum, si quidquam est, esse nihil aliud quam ritum quendam vocandi alicuius in ministerium ecclesiasticum. Deinde sacerdotium proprie esse non nisi ministerium verbi, verbi, inquam, non legis, sed evangelii. Diaconiam vero esse ministerium non legendi evangelii aut epistolae, ut hodie usus habet, sed opes ecclesiae distribuendi pauperibus, ut sacerdotes leventur onere rerum temporalium, et

orationi ac verbo liberius instent. Hoc enim consilio legimus, Acto. 5, diaconos institutos, atque ita eum, qui vel ignorat, vel non praedicat evangelium, non modo non esse sacerdotem vel episcopum, sed pestem quandam ecclesiae, qui sub titulo falso sacerdotis et episcopi, ceu sub pelle ovina, evangelium opprimat, et lupum in ecclesia agat.

Quare ii sacerdotes et episcopi, quibus hodie referta est ecclesia, nisi alia ratione salutem suam operentur, hoc est, nisi agnoscant sese nec sacerdotes nec episcopos esse, doleantque se nomen gerere, cuius opus aut nesciunt, aut non possunt implere, sicque orationibus et lacrimis suae hypocrisis miseram sortem deplorent, vere sunt populus perditionis aeternae, ac de eis illud Isa. 5. verificabitur: Captivus ductus est populus meus, eo quod non habuerit scientiam, et nobiles eius interierunt fame, et multitudo eius siti exaruit, propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino. Et descendent fortes eius, et populus eius, et sublimes eius, et gloriosi eius in eum. O verbum horrendum nostro seculo, quo tanta voragine absorbentur Christiani.

Quantum ergo e Scripturis docemur, cum ministerium sit id, quod nos sacerdotium vocamus, prorsus non video, qua ratione rursus nequeat laicus fieri semel sacerdos factus, cum a laico nihil differat, nisi ministerio. A ministerio autem deponi adeo non sit impossibile, ut passim ea etiam nunc celebretur vindicta in culpabiles sacerdotes, dum aut suspenduntur temporaliter, aut perpetuo privantur officio suo. Nam commentum illud characteris indelibilis iam olim irrisum est. Concedo, ut characterem hunc papa imprimat, ignorante Christo, sitque hoc ipso sacerdos eo consecratus non tam Christi quam papae perpetuus servus et captivus, sicut est dies haec. Ceterum, nisi fallor, si ruat hoc sacramentum et commentum aliquando, vix subsistet ipse papatus cum suis characteribus, redibitque ad nos laeta libertas, qua nos omnes aequales esse quocunque iure intelligemus, et excusso tyran-

nidis iugo sciemus, quod, qui Christianus est, Christum habet, qui Christum habet, omnia, quae Christi sunt, habet, omnia potens, de quo plura et robustius, ubi ista amicis meis papistis displicere sensero.

De Sacramento extremae unctionis.

Huic ungendorum infirmorum ritui duas additiones sese dignas addiderunt theologi nostri. Unam quod sacramentum appellant, alteram, quod extremam faciunt, sitque nunc sacramentum extremae unctionis, quae nisi in extremo vitae agentibus periculo dari non debeat. Forte (ut sunt arguti dialectici) relativam fecerunt ad unctionem primam baptismi et sequentes duas, confirmationis et ordinis. Verum habent hic, quod in os mihi retundant, nempe, quod autoritate Iacobi apostoli hic promissio et signum sit, quibus ego sacramentum constitui hactenus dixi. Dicit enim*): Si infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et, si in peccatis sit, remittentur ei. Ecce, inquiunt, promissio remissionis peccatorum et signum olei.

Ego autem dico, si uspiam deliratum est, hoc loco praecipue deliratum est. Omitto enim, quod hanc epistolam non esse apostoli Iacobi, nec apostolico spiritu dignam, multi valde probabiliter asserunt, licet consuetudine autoritatem, cuiuscunque sit, obtinuerit. Tamen si etiam esset apostoli Iacobi, dicerem, non licere apostolum sua autoritate sacramentum instituere, id est, divinam promissionem cum adiuncto signo dare. Hoc enim ad Christum solum pertinebat. Sic Paulus sese accepisse a Domino dicit sacramentum eucharistiae, et missum, non ut baptiset, sed ut evangeliset. Nusquam autem legitur in evangelio unctionis istius extremae sacramentum. Sed missa faciamus et ista apostoli, sive quisquis fuerit epistolae autor, ipsa videamus verba,

*) Iacob. 5.

et simul videbimus, quam nihil ea observaverint ii, qui sacramenta auxerunt.

Primum si verum putant et servandum, quod apostolus dicit, qua autoritate mutant et resistunt? Cur faciunt ipsi extremam et singularem unctionem ex ea, quam apostolus voluit esse generalem? Neque enim apostolus extremam esse voluit, et solum morituris dandam, sed absolute dicit: Si quis infirmatur, non dicit: Si quis moritur. Neque enim curo, quid Dionysii ecclesiastica hierarchia hic sapiat, ipsa apostoli verba aperta sunt, quibus et ille et isti pariter nituntur, et tamen non sequuntur: ut appareat eos, non autoritate ulla, sed suo arbitrio ex verbis apostoli male intellectis sacramentum et unctionem extremam fecisse, cum iniuria ceterorum infirmorum, quibus vi propria abstulerunt ungendi beneficium ab apostolo statutum.

Sed illud pulchrius, quod promissio apostoli expresse dicit: Oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus etc. Vide, apostolus in hoc ungi et orari praecipit, ut infirmus sanetur et allevietur, hoc est, non moriatur, nec sit extrema unctio, quod et usque hodie probant preces inter ungendum dictae, quae infirmum restitui petunt. Illi contra dicunt, non esse dandam unctionem, nisi discessuris, hoc est, ut non sanentur et allevientur, nisi res ita esset seria, quis risum queat tenere, super tam bellis, aptis, et sanis apostolicorum verborum glossis? Nonne hic aperte deprehenditur insipientia sophistica, quae ut hoc loco, ita multis aliis hoc affirmat, quod negat Scriptura, hoc negat, quod illa affirmat? Quin igitur gratias agimus tam eximiis Magistris nostris? Recte igitur dixi, nusquam insignius esse deliratum ab illis, quam hoc loco.

Ulterius, si unctio ista sacramentum est, debet sine dubio esse (ut dicunt) efficax signum eius, quod signat et promittit. At sanitatem et restitutionem infirmi promittit, ut stant aperta verba: Oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus. Quis autem non videt hanc promissionem in paucis, imo nullis impleri? Inter mille enim vix unus resti-

tuitur, idque nemo sacramento, sed naturae vel medicinae beneficio fieri putat, nam sacramento contrariam vim tribuunt. Quid ergo dicemus? Aut apostolus hac promissione mentitur, aut unctio ista sacramentum non erit, promissio enim sacramentalis certa est, at haec in maiori parte fallit. Quin, ut iterum theologorum istorum prudentiam et vigilantiam cognoscamus, ideo extremam esse volunt unctionem, ne stet ista promissio, hoc est, ne sacramentum sit sacramentum. Si enim extrema est, non sanat, sed cedit infirmitati, si autem sanat, extrema esse non debet. Ita fit horum Magistrorum interpretatione, ut Iacobus intelligatur sibi ipsi contradixisse et, ne sacramentum institueret, sacramentum instituisse, dum ideo extremam volunt unctionem, ut non sit verum, sanari per eam infirmum, quod ille statuit. Si hoc non est insanire, rogo quid est insanire?

Contingit his illud apostoli, I. Tim. 1, volentes esse legis doctores, cum ignorent quid loquantur, aut de quibus affirment. Sic omnia citra iudicium legunt et sequuntur. Eadem enim oscitantia et confessionem auricularem ex hoc apostolo hauserunt dicente: Confitemini alterutrum peccata vestra. Sed nec hoc servant isti, quod apostolus iubet presbyteros ecclesiae induci, et super infirmum orari. Vix unus sacerdotulus nunc mittitur, cum apostolus velit multos adesse, non propter unctionem, sed propter orationem, unde dicit: Oratio fidei salvabit infirmum etc. Quamquam incertum est mihi, an sacerdotes velit intelligi, cum dicat presbyteros, id est, seniores. Neque enim continuo sacerdos aut minister est, qui senior est, quo suspicari possis, apostolum voluisse, ut seniores et graviores in ecclesia visitarent infirmum, qui opus misericordiae facientes et in fide orantes eum sanarent: quamquam negari non possit, ecclesias olim a senioribus fuisse rectas, absque istis ordinationibus et consecrationibus, propter aetatem et longum rerum usum in hoc electis.

Quare hanc unctionem eandem ego esse arbitror, quae Mar. 6. de apostolis scribitur: Et unge-

bant oleo multos aegrotos, et sanabant, ritum scilicet quendam primitivae ecclesiae, quo miracula faciebant super infirmis, qui iamdudum defecit, quemadmodum et Mar. ult. Christus donat credentibus, ut serpentes tollant, et super aegros manus ponant etc. Ex quibus verbis mirum est, quod non etiam sacramenta fecerint, cum sint similis virtutis et promissionis cum verbis his Iacobi. Non ergo sacramentum est extrema ista, id est, ficta unctio, sed consilium Iacobi, quo possit, qui velit, uti, sumptum ac relictum ex evangelio Marci 6, ut dixi. Neque enim credo datum infirmis quibusvis, cum ecclesiae gloria sit infirmitas, et mors lucrum, sed his tantum, qui impatientius et rudi fide infirmitatem ferrent. Quos ideo reliquit Dominus, ut in eis miracula et virtus fidei eminerent.

Et hoc ipsum caute ac de industria Iacobus providit, dum promissionem sanitatis et remissionis peccatorum non tribuit unctioni, sed orationi fidei. Sic enim dicit: Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis fuerit, remittentur ei. Sacramentum enim non exigit orationem aut fidem ministri, cum impius etiam baptiset et consecret absque oratione, sed nititur in sola promissione et institutione Dei, exigens fidem suscipientis. In nostrae autem extremae unctionis hodiernae usu ubi est oratio fidei? Quis ea fide orat super infirmum, ut non haesitet eum restitui? Nam talem orationem fidei Iacobus hic describit, de qua et in principio dixerat: Postulet autem in fide nihil haesitans, et Christus*): Quaecunque petieritis, credite, quia accipietis, et fiet vobis.

Prorsus non est dubium, si hodie quoque talis oratio fieret super infirmum, id est, a senioribus, gravioribus et sanctis viris, plena fide sanari quotquot vellemus. Fides enim quid non posset? At nos fide hac neglecta (quam maxime exigit haec apostoli autoritas) deinde quodvis sacerdotum vulgus per presbyteros, viros scilicet aetate et fide

*) Iohan. 16.

praestantes, intelligimus. Deinde extremam e quotidiana aut libera unctione facimus, tandem effectum promissae ab apostolo sanitatis non solum non impetramus, sed etiam contrario effectu evacuamus. Nihilo tamen minus iactamus, nostrum sacramentum, imo figmentum hac apostoli sententia, plus quam per bis diapason repugnante, fundari et probari. O theologos.

Igitur hoc unctionis extremae nostrum sacramentum non damno, sed hoc esse, quod ab apostolo Iacobo praescribitur, constanter nego, cum nec forma, nec usus, nec virtus, nec finis eius cum nostro consentiat. Numerabimus tamen ipsum inter ea sacramenta, quae nos constituimus, ut sunt salis et aquae consecratio et aspersio. Neque enim negare possumus, creaturam quamlibet per verbum et orationem sanctificari, quod apostolus Paulus nos docet, ita non negamus per extremam unctionem dari remissionem et pacem: non quia sacramentum sit divinitus institutum, sed quia suscipiens ita credit sibi fieri. Fides enim suscipientis non errat, quantumlibet minister erret. Si enim ioco baptisans aut absolvens, hoc est, non absolvens (quantum ad ministrum pertinet) revera absolvit et baptisat, si credat baptisandus et absolvendus, quanto magis ungens extrema unctione pacificat, etiamsi revera non pacificet, si ministerium spectes, cum nullum sit ibi sacramentum. Fides enim uncti etiam hoc accipit, quod conferens aut non potuit aut non voluit dare. Sufficit enim uncto verbum audire et credere, quidquid enim credimus nos accepturos esse, id revera accipimus, quidquid agat, non agat, simulet aut iocetur minister. Stat enim Christi sententia: Credenti omnia possibilia sunt; et iterum: Fiat tibi sicut credidisti. Verum sophistae nostri de hac fide nihil in sacramentis tractant, sed in virtutibus ipsis sacramentorum totis studiis nugantur, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.

Profuit tamen hanc unctionem factam esse extremam, quia hoc beneficio minime omnium vexata

ac subiecta est tyrannidi et quaestui, relicta scilicet hac una misericordia morituris, ut libere possint inungi, etiam non confessi nec communicati. Quae, si permansisset quotidiana, praesertim si et infirmos sanasset, etiam si peccata non tulisset, quos putas orbes terrarum non haberent hodie pontifices, qui unius poenitentiae sacramento et clavibus, ac ordinis sacramento, tanti evaserunt imperatores et principes? At nunc feliciter habet, quod, sicut orationem fidei contemnunt, ita nullum infirmum sanant, et e vetere ritu novum sibi finxernnt sacramentum.

Haec de quatuor istis sacramentis nunc satis fuerint, quae scio quam sint displicitura iis, qui numerum et usum sacramentorum non e Scripturis sacris, sed e Romana sede putant petendos esse, quasi Romana sedes sacramenta ista dederit, ac non potius acceperit e scholis universitatum, quibus et omnia, quae habet, sine controversia debet. Neque enim staret tyrannis papistica tanta, nisi tantum accepisset ab universitatibus, cum vix fuerit inter celebres episcopatus alius quispiam, qui minus habuerit eruditorum pontificum. Vi, dolo ac superstitione tantum ceteris hactenus praevaluit, qui enim ante mille annos in ea sede sederunt, tanto intervallo ab iis, qui interim creverunt, distant, ut aut illos aut hos cogaris negare Romanos pontifices.

Sunt praeterea nonnulla alia, quae inter sacramenta videantur censeri posse, nempe, omnia illa, quibus facta est promissio divina, qualia sunt oratio, verbum, crux. Nam Christus orantibus promisit exauditionem in multis locis, praesertim Luc. 11, ubi parabolis multis ad orandum nos invitat. Et de verbo: Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Quis autem percenseat, quoties tribulatis, patientibus, humiliatis promittat adiutorium et gloriam? imo quis enumeret omnes Dei promissiones? cum tota Scriptura hoc agat, ut nos ad fidem provocet, hinc praceptis et minis urgens, illinc promissionibus et consolationibus invitans. Siquidem omnia quae scripta sunt, aut praecepta aut promissa sunt, praecepta humiliant superbos exactio-

nibus suis, promissa exaltant humiliatos remissionibus suis.

Proprie tamen ea sacramenta vocari visum est, quae annexis signis promissa sunt. Cetera, quia signis alligata non sunt, nuda promissa sunt. Quo fit, ut si rigide loqui volumus, tantum duo sunt in ecclesia Dei sacramenta, baptismus et panis, cum in his solis et institutum divinitus signum et promissionem remissionis peccatorum videamus. Nam poenitentiae sacramentum, quod ego his duobus accensui, signo visibili et divinitus instituto caret, et aliud non esse dixi, quam viam ac reditum ad baptismum. Sed nec Scholastici dicere possunt, suam definitionem posse convenire poenitentiae, qui et ipsi sacramento signum visibile asscribunt, quod formam ingerat sensibus eius rei, quam invisibiliter operatur. At poenitentia seu absolutio tale signum nullum habet, quare et ipsi cogentur propria definitione aut negare poenitentiam esse sacramentum, et sic numerum eorum imminuere, aut aliam sacramentorum afferre definitionem.

Baptismus autem, quem toti vitae tribuimus, recte pro omnibus sacramentis satis erit, quibus in vita uti debeamus. Panis autem vere morientium et excedentium sacramentum, siquidem in eo transitum Christi ex hoc mundo memoramur[1]), ut ipsum imitemur, et sic distribuamus haec duo sacramenta, ut baptismus initio et totius vitae cursui, panis autem termino et morti deputetur: atque Christianus utroque exerceatur in hoc corpusculo, donec plene baptisatus et roboratus transeat ex hoc mundo, natus in aeternam novam vitam, manducaturus cum Christo in regno Patris sui, sicut in coena promisit, dicens: Amen dico vobis, a modo non bibam de hoc genimine vitis, donec impleatur in regno Dei; ut aperte videatur sacramentum panis ad futuram vitam acceptandam instituisse, tunc enim re utriusque sacramenti impleta cessabit baptismus et panis.

---

1) In ed. Jen.: memoramus.

Finem hic faciam huius praeludii, quod omnibus, qui sinceram Scripturae intelligentiam germanumque sacramentorum usum desiderant hi libens et gaudens offero. Est enim non parvi momenti donum, nosse ea, quae nobis data sunt 1. Cor. 2. dicitur, et qua ratione donatis uti o teat. Hoc enim spiritus iudicio instructi non i citer innitemur iis, quae secus habent. Has res, cum nobis theologi nostri nusquam dede quin velut data opera obscurarint, ego si non certe id effeci, ne obscurarem, et aliis occasio praeberem meliora cogitandi, conatus meus fuit, ut exhiberem utrumque, non tamen omnia sumus omnes. Impiis vero, et qui pro divinis nobis pertinaci tyrannide inculcant, fidens et ista obtrudo, nihil moratus indoctam ferociam, quam et ipsis optem sanum sensum, et eorum dia non contemnam, sed tantum a legitimis ac Christianis discernam.

Auditum enim audio, paratas esse denuo in bullas, et diras papisticas, quibus ad revocatio urgear, aut haereticus declarer. Quae si vera hunc libellum volo partem esse revocationis futurae, ne suam tyrannidem frustra inflatam rantur, reliquam partem propediem editurus talem, Christo propitio, qualem hactenus non rit nec audierit Romana sedes, obedientiam abunde testaturus, in nomine Domini nostri Christi, Amen.

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non arripit mortalia,
Qui regna dat coelestia.

Appellatio D. Martini Lutheri ad Concilium a Leone Decimo denuo repetita et innovata.

1520.

Papae Leonis X. Bulla d. 15. m. Junii a. 1520 Romae adversus Lutherum edita quam per Germaniam imprimis Eccii opera summo studio divulgaretur, Lutherus ipse istam non tantum Antichristo auctore prodiisse praedicavit, sed etiam denuo a Papa ad Concilium appellavit. Haec Appellatio die 17. m. Novembris a. 1520 adhibitis notario et testibus Wittenbergae in monasterio Augustinianorum facta repetitio fuit et appendix quaedam Appellationis die 28. m. Novembris a. 1518 a Papa ad Concilium per Lutherum interpositae. Nunc vero animo commotior Lutherus Pontificem ipsum ob editam Bullam pro tyranno, haeretico, apostata, Antichristo, et superbo Concilii contemtore habet oratque Imperatorem et omnes imperii ordines, ut huic Appellationi adhaerere, Papae tyrannidi adversari aut saltem quiescere et Bullae exsecutionem differre velint, donec legitime vocatus, per aequos iudices auditus, Scriptura dignisque documentis convictus fuerit (cf. Seckendorfii Hist. Luther. I, S. 31, §. 76.)

Haec Appellatio typis mense Novembri a. 1520 expressa simul et latina et germanica lingua in lucem prodiit (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I p. 526) sub his titulis:

Appellatio D. Martini Lutheri ad Concilium a Leone decimo, denuo repetita et innovata. Wittembergae (s. a.) (Tituli pagina signis typographicis est ornata et libellus ipse per Melchiorem Lottherum jun. typis excusus videtur.)
(Panzer Ann. typ. IX, 77).

Doctoris Martini Luther Appellation odder Beruffung an eyn Christlich frey Concilium von dem Bapst Leo vnd seynem vnrechtem freueł vornewerет vnd repetiret. Wittemberg M. D. XX. (v. d. Hardt I, 103. Schütze Luthers ungedruckte Briefe III p. 276).

Aliae editiones vetustae huius Appellationis sunt:

Appellatio D. Martini Lutheri ad Concilium a Leone decimo denuo repetita et innovata. (s. l. et a. forma quart. tituli pagina signis typographicis est circumscripta).

Appellatio D. Martini Lutheri ad Concilium a Leone Decimo denuo repetita et innovata. Wittembergae (1521), 4. Panz. IX, 81. (In tertia pagina haec legitur inscriptio: Appellatio F. Martini Luther ad Consilium).

Nos textum reddidimus secundum editionem originalem Wittembergensem (a. 1520), quae nobis praesto erat ex bibliotheca reip. Norimbergensis.

Haec Appellatio legitur latine in ed. Opp. Luth. Jen. II, 272 sqq:, in Wittemb. I, 231, germanice in ed. Witt. VII. 51, Jen. I, 230, Altenb. I, 537. Lips. XVII, 330, Walch XV, 1909, sqq.

Appellatio F. Martini Luther ad concilium denuo repetita et innovata.

Jesus.

Notum sit omnibus Christianis, quod ego Martinus Luther antea a Leone decimo papa legitime et iuste appellavi ad futurum concilium, iniquis ad hoc coactus gravaminibus eiusdem Leonis papae: cuius appellationis[1]) tenor sequitur et est talis:

In nomine domini. Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo quingentesimo decimo octavo, indictione sexta, die vero solis vigesima octava mensis Novembris, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Leonis divina providentia papae decimi anno sexto, in mea Notarii publici testiumque infra scriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum praesentia: constitutus Reverendus P. dominus Martinus Luther Augustinianus Vuittembergensis, sacrae theologiae Magister, ac ibidem Lector ordinarius theologiae principalis, ac principaliter pro se ipso citra tamen quorumcunque procuratorum suorum quomodolibet hactenus per eum constitutorum revocationem, habens et tenens suis in manibus quandam provocationis et appellationis papyri schedulam animo et intentione provocandi et appellandi apostolosque petendi, dicens, narrans, provocans et appellans certis et legitimis de causis, in eadem schedula contentis et comprehensis, ad concilium proxime et immediate futurum, saltem in spiritu sancto legitime congregatum, aliis vero congregationibus, factionibus et concionibus privatis peni-

1) In ed. Jen. Opp. Luth. haec appellatio non est typis repetita, sed laudatur tantummodo Appellatio, quae anno 1518 a Luthero est edita, et his quidem verbis: cuius Appellationis exemplum habes Tom. I etc. Quae vero sequuntur, sunt eiusdem Appellationis quaedam appendix: Postquam autem praedictus Leo X etc.

tus seclusis protestans aliaque faciens, prout in dicta appellationis schedula plenius continetur, habetur et describitur. Cuius tenor sequitur et est talis:

Cum appellationis remedium in subsidium et relevamen oppressorum a iurium conditoribus sit inventum, et non solum ab illatis, verum etiam ab inferendis et inferri comminatis gravaminibus et iniuriis iura appellare permittant, adeo quod inferior de non ab appellando ad superiorem statuere non possit et manus superiorum claudere: sed cum satis sit in professo, sacrosanctum concilium in spiritu sancto legitime congregatum, sanctam ecclesiam catholicam repraesentans, sit in causis fidem concernentibus supra papam, evenit quod nec papa in causis huiusmodi, ne ab eo ad concilium appelletur, statuere possit tanquam id agens, quod ad officium suum non spectat ullo modo; sitque appellatio ipsa defensio quaedam, quae iure divino, naturali et humano cuique competit, neque per principem auferri possit: idcirco ego frater Martinus Luther ordinis Eremitarum sancti Augustini Wittembergensis, sacrae theologiae Magister indignus, eiusdemque ibidem Lector ordinarius principalis, principaliter et pro me ipso coram vobis Notario publico, tanquam publica et authentica persona, ac testibus hic praesentibus, animo et intentione provocandi et appellandi, apostolosque petendi et accipiendi, praemissa tamen expressa hac et solenni protestatione, quod contra unam sanctam et catholicam et apostolicam ecclesiam, quam totius orbis esse magistram et obtinere principatum non ambigo, sanctaeque sedis apostolicae auctoritatem, ac sanctissimi domini nostri Papae bene consulti potestatem nihil dicere intendo: si quid autem ex lubrico forsan linguae, seu adversariorum potius irritamento minus recte, et non ea qua debeat reverentia dictum fuerit, paratissimus sum illud emendare, sed quoniam is qui vicem dei in terris gerit, quem Papam dicimus, cum sit homo similis nobis ex hominibus assumtus, et ipse (ut apostolus dicit) circumdatus infirmitate, potest errare, peccare, mentiri, vanus fieri, nec sit exceptus ab illa

prophetae generali sententia, Omnis homo mendax, nec sanctus Petrus, primus et sanctissimus omnium pontificum, ab hac infirmitate liber fuit, quin noxia simulatione contra veritatem evangelii incederet, ita ut rigida quidem, sed sanctissima reprehensione apostoli Pauli opus habuerit corrigi, ut ad Galatas secundo scribitur. Quo nobilissimo exemplo per spiritum sanctum in ecclesia monstrato, in literis sacratissimis relicto, fideles Christi erudimur et certi sumus, quod si quis summus pontifex, eadem Petri vel simili infirmitate lapsus, quid praeceperit vel decreverit, quod contra divina militet mandata, non solum obediendum ei non esse, verum etiam cum apostolo Paulo in faciem ei resisti posse, imo debere, ac velut per inferiora membra infirmitati capitis pia totius corporis sollicitudine succurri. Et in huius exempli praesentem ac perpetuam memoriam non sine singulari dei consilio factum esse non obscure intelligitur, ut non solum sanctus Petrus, sed etiam salutaris eius reprehensor Paulus sanctae Romanae ecclesiae iuxta et simul patrocinarentur et praeessent, ne scilicet solum literis, sed sensibili quoque monimento huius summe necessarii ac saluberrimi exempli assidue moneremur, tam ipsa capita, quam nos membra. Quod si qua potentium vi armatus tantum praevaluerit, ut resisti ei non possit, unum certe illud praedictum appellationis remedium reliquum est, quo oppressi releventur. Ad quod et ego Frater Martinus Luther praedictus modo et animo praedictis confugiens dico et propono: Quod cum diebus superioribus indulgentiae a quibusdam Commissariis (ut asserebant) apostolicis indiscretissime praedicarentur, in regione nostra Saxoniae, adeo, ut ad exsugendas populi pecunias inciperent absurda, haeretica, blasphema quaedam praedicare, in seductionem animarum fidelium, et summum ludibrium ecclesiasticae potestatis, praesertim de potestate papae in purgatorium, ut continet eorum libellus, quae Summaria institutio vocatur, cum tamen certum sit ex C. abusionibus, papam non habere prorsum ullam potestatem in purgatorium. Deinde una totius

ecclesiae sententia, omnium doctorum consensu Indulgentiae sint nihil nisi remissiones satisfactionis poenitentialis a suo iudice impositae, ut est clarus textus c. Quod autem. Satisfactio autem poenitentialis ab ecclesiastico iudice imposita aliud non sit quam opera ieiunii, orationis, eleemosymae etc. ideoque clavibus ecclesiae remitti non possit, quod eisdem non fuerit impositum. Item quod certum est ex distinctione trigesima quinta C. Qualis, quod in purgatorio non solum poena, sed etiam culpa remittitur, culpam autem ecclesia remittere non potest, sicut nec gratiam conferre. Istis autoritatibus nixus, cum disputandi more fuissem reluctatus impuris et insulsis illorum dogmatibus, coeperunt illi lucri studio furentes primum publicis declamationibus ad populum declarare me haereticum temeritate impudentissima; deinde apud sanctissimum dominum nostrum Leonem decimum per quendam dominum Marium de Perusiis procuratorem fiscalem accusare, tanquam haeresi suspectum. Et per eundem dominum tandem impetrantes commissionem citandi mei, in personas reverentissimorum dominorum et patrum Hieronymi de Genutiis, Episcopi Asculani, causarum Camerae auditoris, et Silvestri Prieratis palatii magistri, per eosdem me citari curaverunt ad urbem, ad personaliter comparendum. Cumque ego nec Wittembergae tutus ab insidiis tantum iter perficere non possem nec Romae tuto consistere, et pauperculus et imbecillis corpore, deinde iudices praefati mihi multis caussis fuissent suspecti, praesertim quod Reverendus pater Silvester adversarius mihi fuerit, et Dialogum contra me iam ediderat, et sacris literis minus eruditus, quam ista causa ferre possit, dominus autem Hieronymus in iuribus quoque plus, quam theologia doctus, merito timebatur Silvestrinae theologiae concessurus, et extra modum suae professionis hanc rem habere; sollicitavi per Illustrissimum principem, dominum Fridericum, ducem Saxoniae, sacri Romani Imperii Archimarschalcum, Landgravium Thuringiae, Marchionem Mysnae, ut causa ad partes committeretur non suspectis, sed honestis et

bonis viris: tunc illi crassa quadam et insulsa astutia instructi apud sanctissimum dominum Leonem etc. egerunt, ut causa in se ipsos, hoc est, in personam Reverendissimi domini Thomae sancti Sixti Cardinalis, tunc in Germania sedis apostolicae legati, transferretur, ut qui de ordine Praedicatorum et Thomisticae factionis (id est) adversariae vel primarius, facile speraretur, contra me pro ipsis diffiniturus, aut, ut verisimile est, certe ut huius facie iudicis absterritus recusarem comparere et contumaciam iucurrerem. Ego tamen veritate dei fretus ad Augustam multo labore et magnis periculis veniens humaniter quidem a praefato Reverendissimo etc. susceptus sum. Qui cum posthabita protestatione mea et oblatione, qua vel publice vel privatim me responsurum obtuli coram Notario et testibus, denique praesentibus quatuor insignibus viris Caesareae maiestatis Senatoribus, simulque subiicerem me meaque dicta sanctae sedi apostolicae, et iudicio quatuor illustrium universitatum, Basiliensis, Friburgensis, Lovaniensis, tandem et studiorum parenti nobilissimae Parisiensi me simpliciter ad revocationem urgeret, nec vellet ostendere mihi errores meos, et quibus rationibus vel autoritatibus error a me intelligi posset, nimio scilicet suae factionis fratribus affectus, et iniquitatis faciem assumens, tandem, nisi revocarem, abiectis precibus et votis discendi et informationibus petitionis minas diras ac crudelissimas vigore cuiusdam apostolici brevis intentavit, ac ne redirem in faciem suam imperavit. Quibus gravaminibus laesus, tunc ab eius iniqua et violenta praesumtione et praetensa sibi commissione appellavi ad sanctissimum dominum nostrum Leonem decimum melius informandum, prout in schedula huiusmodi appellationis plenius continetur. Nunc vero etiam ista appellatione (ut dixi) contempta, cum usque hodie cupiam, non nisi ut ostendantur mihi errores mei, quicumque tandem id possit praestare, de quo denuo legitime protestor paratissimusque sum revocare, si quid male dixisse fuero edoctus; deinde totam disputationem meam subiecerim summo Pontifici, ita ut nec ego amplius

aliquid in ipsa facere habeam, quam exspectare sententiam, quam et usque hodie exspecto. Nihilominus tamen, ut audio, et idem Reverendissimus Dominus Thomas, sancti Sixti Cardinalis, scribit ad illustrissimum principem Fridericum, in Romana curia procedi contra me, et auctoritate eiusdem sanctissimi Domini nostri etc. iudices praetensos causam prosequi in damnationem meam, non attendentes meam fidelem et superabundantem obedientiam, qua tanta difficultate comparui Augustae, nec curantes oblationem meam honestissimam, qua me ad responsionem publicam et privatam obtuli; denique contemnentes ovem Christi petentem humiliter doceri veritatem et reduci ab errore, sed simpliciter nec audita, nec reddita ratione, mera autem tyrannide et plenitudine potestatis urgere ad revocationem sententiae, quam ex conscientia verissimam iudico, et ad abnegandam fidem Christi et veram apertissimae Scripturae intelligentiam (quantum mea capit conscientia) seducere volentes; cum potestas Papae non contra, nec supra, sed pro et infra Scripturae et veritatis maiestatem sit, nec potestatem Papa acceperit oves perdendi, in luporum fauces proiiciendi, et in errores errorumque magistros tradendi, sed ad veritatem (sicut pastorem et episcopum, vicarium Christi, decet) revocandi. Ex quibus me laesum, gravatumque sentiens, cum tali violentia videam futurum esse, ut nullus etiam ipsum Christum audeat confiteri, nec Scripturas sacras in ecclesia sua propria profiteri, atque ita me quoque a vera, sana Christianaque fide et intelligentia in vanas et mendaces hominum opiniones violenter protrudi, et in seductorias populi Christiani fabulas urgeri: idcirco a praefato sanctissimo Domino nostro Leone non recte consulto, supraque dictis praetensis commissione et iudicibus, et eorum citatione ac processu, et omnibus inde secutis et secuturis et quolibet ipsorum, ac a quibusvis excommunicatione, suspensione, et interdicti sententiis, censuris, poenis et mulctis, atque aliis quibuscunque denunciationibus et declarationibus (ut praetendunt) haeresis et apostasiae per eos vel al-

terum eorum quomodolibet attentatis, factis et molitis, attentandis, faciendis et moliendis: ipsorumque nullitate (suis honore et reverentia semper salvis) tanquam iniquis et iniustis, mere tyrannicis et violentis, nec non a quolibet futuro gravamine, quod mihi ex eo venire poterit, tam pro me quam pro omnibus et singulis mihi adhaerentibus et adhaerere volentibus ad futurum concilium legitime, ac in loco tuto, ad quem ego vel procurator per me deputandus libere adire potero, vel poterit, et ad illum vel ad illos, ad quem seu quos de iure, privilegio, consuetudine, vel alias mihi provocare et appellare licet, provoco et appello in his scriptis, apostolosque primo, secundo, tertio, instanter, instantius et instantissime mihi dari peto, si quis sit, qui mihi dare hos voluerit et potuerit, et praesertim a vobis domino Notario testimoniales, et protestor de prosequendo hanc meam Appellationem per viam nullitatis, abusus, iniquitatis et iniustitiae, et alias, prout melius potero, optione mihi reservata addendi, minuendi, mutandi, corrigendi, et in melius reformandi omnique alio iuris beneficio mihi ac mihi adhaerentibus et adhaerere volentibus semper salvo. Qua quidem schedula coram me et testibus infra scriptis, ut praemittitur, interposita, protestatus fuit et protestabatur expresse se per se vel procuratorem non posse ad eum accedere, a quo exstitit appellatum, tamen propter metum plurimorum sibi et vitae suae insidiantium, ac eius, a quo appellavit, tum propter viarum discrimina, ideoque petiit sibi a me Notario publico cum debita instantia apostolos tales, quales sibi de iure deberentur dari atque concedi. Cui quidem petenti dedi apostolos tales, quales sibi debentur, vel saltem testimoniales praesertim instrumento publico extunc exarandos. Super quibus omnibus et singulis petiit a me Notario infra scripto unum vel plura confici atque fieri publicum vel publica instrumentum vel instrumenta. Acta sunt haec Vuittembergae Brandenburgensis diocesis, sub anno, indictione, die, meuse et pontificatu, quibus supra: regnante divo Maximiliano Romanorum

imperatore, hora tertiarum vel quasi, in capella corporis Christi, in parochialis ibidem cimeterio situata, praesentibus ibidem Christoforo Beehr, sacris apostolica et imperiali auctoritate vicecomite Constantiensi, et Hieronymo Papiss, Curiensis diocesis Cleric., testibus ad praemissa vocatis, rogatisque pariter et requisitis.

Postquam autem praedictus Leo decimus in impia sua tyrannide induratus perseverat, et in tantum crescit, ut me quadam Bulla, ut fertur, neque vocatum neque auditum, neque convictum in libellis meis damnarit, ad haec concilium ecclesiasticum esse in rerum natura neget, fugiat et vituperet, tanquam infidelis et apostata, suamque tyrannidem illius potestati impiissime praeferat, iubeatque impudentissime, ut abnegem fidem Christi in sacramentis percipiendis necessariam, atque, ut nihil omittat, quod antichristum referat, sacram Scripturam sibi subiiciat, et conculcet incredibili blasphemia, simque his intolerabilibus gravaminibus gravissime laesus.

Ego praedictus Martinus omnibus et singulis in Domino notum facio, me adhuc niti et inhaerere Appellationi factae et praedictae, eamque legitime coram Notario et fide dignis testibus innovavi, et his scriptis innovo[11]) et innovatam pronuncio, et in virtute eiusdem adhuc persevero, appellans et apostolos petens iure et modo, quibus fieri potest et debet, melioribus, coram vobis Domino Notario publico, et authentica persona, et his testibus ad futurum Concilium a praedicto Leone.

Primum tanquam ab iniquo, temerario, tyrannicoque iudice, in hoc, quod me non convictum nec ostensis causis aut informationibus mera potestate iudicat. Secundo, tanquam ab erroneo, indurato, per Scripturas sanctas damnato haeretico et apostata, in hoc, quod mihi mandat fidem catholicam in sacramentis necessariam abnegare. Tertio, tanquam

---

11) In ed. orig.: munio.

ab hoste, adversario, antichristo, oppressore totius sacrae Scripturae, in hoc, quod propriis, meris, nudisque verbis suis agit, contra verba divinae Scripturae sibi adducta. Quarto, tanquam a blasphemo, superbo contemptore sanctae ecclesiae Dei et legitimi concilii, in hoc, quod praesumit et mentitur, concilium nihil esse in rerum natura, quasi ignoret etiam, si non sit actu congregatum, tamen esse personas in ecclesia nonnihil in rerum natura, imo dominos et iudices omnium, qui ad concilium pertinent pro tempore congregandum. Neque enim ideo imperium aut senatus nihil est, quia imperator cum principibus aut senatores non sunt congregati, quorum interest congregari, sicut hic insigniter et crasse delirat Leo cum suis Leunculis.

Horum omnium rationem reddere paratus offero me pro loco et tempore ad comparendum et standum et audiendum, quis contradicat mihi.

Quocirca oro suppliciter Serenissimum, illustrissimos, inclitos, generosos, nobiles, strenuos, prudentes viros et Dominos, Carolum Imperatorem, Electores Imperii, Principes, Comites, Barones, Nobiles, Senatores, et quidquid est Christiani magistratus totius Germaniae, velint pro redimenda catholica veritate et gloria Dei, pro fide et ecclesia Christi, pro libertate et iure legitimi concilii, mihi meaeque Appellationi adhaerere, papae incredibilem insaniam aversari, tyrannidi eius impiissimae resistere, aut saltem quiescere, et Bullae eiusmodi exsecutionem omittere et differre, donec legitime vocatus, per aequos iudices probatus[1]), et Scripturis dignisque documentis convictus fuero. In quo sine dubio Christo rem facient, in die novissima cumulatissima gratia remunerandam. Quod si qui hanc meam petitionem contemnentes pergant, et papae impio homini plus quam Deo obediant, volo his scriptis me excusatum coram omnibus, et uniuscuiusque conscientiam hac fideli fraternaque monitione requisitam, obstrictam su-

1) In ed. Jen.: auditus.

oque onere gravatam habere, et iudicio extremo Dei super eum locum dare. Dixi.

Quare cum haec sua gravamina in schedula quadam coram me publico Notario et testibus infra scriptis legisset, protestatus est semel atque iterum, se persistere eo animo, quo prius a praefato Leone X. appellaverit, haerere sese, et uti iure et patrocinio legitimo prius a se factae Appellationis. Unde petiit sibi a me Notario publico cum debita instantia apostolos tales, quales sibi de iure debentur dari atque concedi. Cui petenti tales dedi apostolos, quales a me exspectare potuisset, nimirum testimoniales, potissimum instrumento publico ex tunc exarandos. Super quibus omnibus et singulis petiit a me Notario infra scripto unum vel plura confici atque fieri publicum vel publica instrumentum vel instrumenta.

Acta sunt haec Vuittembergae Brandenburgensis Diocoesis, anno a nativitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi M. D. XX., indictione 8., die vero Saturni 17. mensis Novembris, Pontificatus beatissimi in Christo patris et domini, domini Leonis, divina providentia Pontificis Romani, huius nominis X. anno 8, regnante divo Carolo Romanorum Imperatore, hora 10. vel quasi in loco habitationis suae, sive in aestuario suo, intra muros et septa Monasterii Augustinianorum ibidem situato.

Praesidentibus ibidem venerabilibus viris et Dominis, D. Johanne Pockmanno, philosophiae Magistro de curia, diocoesis Babenbergensis, D. Valentino Klochtzer vom Geyr diocoesis Misnensis, imperiali autoritate publico Notario, D. Jacobo Seideler de Neuendorff, diocoesis Misnensis, D. Thoma Kluege a Cygnea, diocoesis Numburgensis, Christi sacerdotibus, et Caspare Creuciger e Lipsia, diocoesis Mersburgensis clerico, testibus ad praemissa vocatis pariter et requisitis.

Et ego Johannes Agricola[1]) de Eisleben, dio-

---

1) In ed. Jen. Sarctor.

coesis Halberstadensis, publicus sacra apostolica autoritate Notarius, quoniam praedictis appellationi atque appellationis repetitioni et innovationi, protestationi, iuris sui reservationi omnibusque aliis et singulis, dum, sicut praemittitur, fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi, ac in notam sumpsi, ex qua hoc praesens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi et in hanc formam publicam redegi[1]) signoque nomine et cognomine meis solitis et consuetis obsignavi: in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum rogatus specialiter et requisitus.

---

1) Ibid. tantummodo: in hanc formam publicam resignavi.

Adversus exsecrabilem Antichristi Bullam Martinus Lutherus.

1520.

Ad bullam, quam Papa Leo X contra Lutherum die 15. m. Junii a. 1520 in vulgus ediderat, Lutherus haud ita multo post duobus respondit libellis. Unus inscribitur: Adversus exsecrabilem Antichristi bullam, et a multis die primo m. Decembris a. 1520 in lucem prodiisse creditur (cf. Seckendorfii Hist. Luth. I. S. 31 §. 76), in editione enim Jenensi Opp. Luth. hic dies indicatur, quanquam in editione originali huius scripti, quae Wittembergae a. 1520 excusa est, nullius neque diei neque anni mentio fit. Lutherus autem iam ineunte mense Novembri a. 1520 hunc libellum et latine et germanice edidit, latine sub titulo: Adversus exsecrabilem Antichristi bullam, Martinus Lutherus, germanice sub inscriptione: Widder die Bullen des Endchrists, Doktor Martinus Luther; nam iam quarto die m. Novembris Lutherus Spalatino scripsit: „Edidi Latinam Antibullam, quam mitto: cuditur et eadem vernacula, in quibus, oro, ne te moveant, qui indigne ferunt, in imperia moderata debacchari. Moderata imperia non sunt Romani pontificis imperia, quibus Christus exstinguitur et abnegatio fidei mandatur. Ego prae mera indignitate rei brevis esse coactus

sum. Ita me satanica ista bulla excruciat, paeneque in totum obticuissem. Quis enim Satan unquam tam impudenter ab inito mundi locutus est in Deum? Sed quid dicam? vincit me magnitudo horrendissimarum blasphemiarum istius bullae, et id nemo observat. Prorsus persuasus sum, extremum diem adesse in limine, multis et potentibus argumentis: Antichristi regnum finiri incipit. (Luth. Epp. ed. Aurif. I. p. 288b, de Wette I, p. 521). Hi duo libelli non mediocriter inter se differunt, quum latinus tantummodo sex priores, germanicus duodecim priores articulos in bulla condemnatos examinet et refellat. (cf. Walchii introd. in Opp. Luth. T. XV p. 112)

Vetustissimae editiones huius scripti sunt:

Adversus exsecrabilem Antichristi Bullam, Mar. Lutherus. Wittembergae. Anno M.D.XX. 4, (Panzer IX, 77. v. d. Hardt II, 68).

Adversus exsecrabilem Anti- Christi Bullam. M. Lutherus. (s. l.) 1520, 4. (Panzer IX, 125).

Widder die Bullen des Endchrists: Doktor Martinus Luther. Wittembergae. Im Jar. M. D. XX. (Schütze, Luthers ungedr. Briefe III, p. 276.)

Nos textum reddidimus secundum editionem originalem Wittembergensem, quae nobis ex bibliotheca Reip. Norimbergensis praesto erat.

Latine legitur hic liber in ed. Jen. II, p. 301b. Wittemb. II, p. 86, germanice in ed. Wittemb. VII, p. 43. Jen. I. p. 360. Altenb. I, p. 531. Lips. XVII p. 324. Walch. XV p. 1732.

Adversus exsecrabilem Antichristi Bullam Martinus Lutherus.[1])

Jesus.

Martinus Lutherus Christiano lectori gratiam Christi in salutem aeternam optat.

Fama pervenit ad me, Christiane lector, exiisse bullam quandam adversum me paene in omnem terram, priusquam ad me, in quem unice furit et cui maxime erat inferenda, veniret: forte quod noctis et tenebrarum scilicet filia timuit lucem vultus mei. Hanc tamen ipsam noctuam vix tandem multum adiuvantibus amicis in imagine sua datum est videre. Quae causa est, ut adhuc incertus esse cogar, ludant ne in me papistae mei libello quodam famoso et anonymo, an serio et vere sic Romae insaniant. Neque enim hic stilus (ut dicitur) neque processus Romanae curiae servatus est, tum quod maxime urget articulos et imponit, et damnat plane ac manifeste Christianissimos, ut mihi omnium verisimillimum sit, hanc prolem esse monstri illius Johannis Eccii, hominis ex mendaciis, simulationibus, erroribus haeresibusque confusi et consuti.

Auget suspicionem, quod idem Eccius talis bullae apostolus fuisse dicitur Romanus, neque enim tali apostolatu dignior ullus apostolus. Atque superioribus diebus audieram, parturiri in Urbe contra me bullam quandam, diram et saevam, eodem coartifice Eccio, id quod stilus et saliva indicant, sed quae illic bonis et eruditis quibusque viris summe displiceret, eoque differretur, imo opprimeretur.

Verum quidquid sit, mihi incredibile non est, ubi apostolus Eccius auditur et valet, ibi antichristi regnum esse, et nihil non insaniarum homines audere. Interim tamen agam, nec credam, Leonem X. Romanum episcopum cum suis eruditis cardina-

---

1) In ed. Jen. hic additum legitur: 1 Decembris. Anno M. D. XX; in ed. orig. anni numerus non indicatur.

ibus esse harum insaniarum autores, quod non tam facio, ut Romani nominis honorem custodiam, quam ne superbia nimis infler, et dignus mihi videar, talia tam pulchra, tam gloriosa pati pro veritate Dei. Si enim vere Romanus episcopus in me sic insaniret, quis Luthero coram Deo felicior esset, qui ob tam manifestam veritatem a tanto vertice damnaretur? Quid enim hic optandum mihi foret, quam ut nunquam absolverer, reconciliarer, communicarer antichristo isti indoctissimo, impiissimo, furiosissimo? Felix illa dies, felix illa mors, cum gaudio et summa gratitudine Deo referenda, si quando fiat, ut in ista causa me apprehendat et perdat. Sed aliis des huius nominis honorem, et dignum quaerit ista causa martyrem, ego peccatis meis alia meritus sum.

Existimationem igitur suam quisque habeat de Romanis, ego, quisquis fuerit huius bullae autor, eum pro antichristo habeo, et contra antichristum haec scribo, redempturus veritatem Christi, quod in me fuerit, quam ille exstinguere conatur. Atque primum, ut nihil in me obtineat ex omnibus, quae voluit, protestor coram Deo et Domino nostro Jesu Christo, et sanctis angelis eius, et toto mundo, me dissentire toto corde damnationi huius bullae, quam et maledico, et exsecror, velut hostem sacrilegam et blasphemiam Christi filii Dei et Domini nostri, Amen. Deinde assero et amplector fiducia tota spiritus mei articulos per eam damnatos, asserendosque pronuncio omnibus Christianis, sub poena aeternae maledictionis, et antichristos habendos, quicunque bullae consenserint, quos et his scriptis, coniuncto mihi omnium spiritu, qui pure Christum cognoscunt et colunt, pro ethnicis habeo et devito, secundum praeceptum eiusdem Domini nostri Jesu Christi, Amen. Haec mea revocatio esto, o bulla, vere bullarum filia.

Hac mea confessione seu protestatione facta, cuius testes esse volo omnes, qui haec legerint, antequam ad defendendos declarandosque articulos procedam, aliquot argumentis in ipsam bullam confutandam praeludere libuit, quorum primum ab in-

scitia antichristi huius sumam. Apostolus enim Petrus mandat, ut de ea, quae in nobis est, fide et spe rationem reddere parati simus. Et Paulus episcopum iubet esse potentem exhortari in doctrina sana, et contradicentes redarguere. Atque haec ipsa sunt, quae iam in tertium annum efflagitavi et exspectavi e Roma, aut iis, qui Romam sapiunt. Quae et observata legimus in antiquis Patribus diligentissime, quoties haereses damnarent. Sed nec apostoli quippiam in suis conciliis statuerunt, nisi allegata primum Scriptura sancta. Ita et ego cum exspectarem, ut facerent uvas, Scripturae testimoniis me eruditur, ecce fecerunt labruscas, suis verbis nudis me condemnantes, cum tot ego Scripturis mea munierim.

Rogo te, antichriste indoctissime, adeone coniunxisti cum summa inscitia summam temeritatem, ut praesumeres omnes homines esse in stuporem versos, et te nudis tuis verbis contra armatissimam Scripturam triumphare credituros? an didicisti hunc morem damnandi a magistralitatibus Coloniensibus et Lovaniensibus.

Si hoc est ecclesiastice damnare errores, tantum dicere: non placet, nego, non volo, quis morio? quis asinus? quae talpa? quis stipes non queat damnare? Non pudescit frons tua meretricia, ut sic in publico ecclesiastico audeas, inanibus inermibusque verborum tuorum fumis contradicere coelestium verborum fulminibus? Plane dedecorosam et dignam antichristo condemnationem, quae tot Scripturis sibi repugnantibus ne iota quidem habet, quod opponat, sed unico verbo occurrit, dicens: Ego damno. Cur Turcae non credimus? Cur Iudaeos non admittimus? Cur haereticos non honoramus? qui et ipsi nostra damnant, si sufficit damnare? nisi ideo non eis cedimus, quia non sine Scripturis et rationibus nos damnant. Ipsi vero more novo sine Scripturis et rationibus damnamus. Quid ergo in causa fuisse arbitrer, ut haec

---

1) In ed. Jen.: det.

damnatoria bulla, sic inanis et inermis, et vere bulla incederet, nisi insignem inscitiam, qua cum mea vera esse vidissent, et tamen pati nollent, nec confutare possent, tentaverunt vano terriculamento perditae papyri me terrere. Sed Lutherus bellis assuetus bullis non terretur et inter inanem papyrum ac omnipotens verbum Dei distinguere didicit.

Eiusdem inscitiae et illud est, quod vexante conscientia non sunt ausi articulos nominatim digerere quosque in ordines suos. Timuerunt enim, ne haereticum assererent, quem nec erroneum forte nec scandalosum possent ostendere. Proinde invenerunt adverbium respective, et post enumeratos articulos dicunt alios respective haereticos, alios erroneos, alios scandalosos, quod est dicere: Nos putamus aliquos esse haereticos, alios erroneos, alios scandalosos, sed nescimus, qui, quales, quanti. O meticulosa ignorantia, quam lubrica et fugitiva es, quam odis lucem, ut vertis ac revertis omnia, ne capiaris sicut Proteus quidam? Nec sic tamen evades, imo in astutia tua magis compehenderis et subverteris.

Prodi itaque, indoctissime antichriste, doce nos sapientiam tuam, distribue tua ipsius verba, dic, si nosti tu ipse, quid dixeris, ostende, quis sit haereticus, quis vero erroneus, quis scandalosus, et quis sit qualiscunque. Decet enim tam magnificum damnatorem nosse, quid damnet, turpissimum autem sit damnare articulum haereticum, et eundem non posse nominare. Nolo tantum respective, sed absolute et certe doceri. Sum enim Occanicae factionis, qui respectus contemnunt, omnia autem absoluta habent, ut sic iocer in istam moriam. Vide ergo, mi lector, insignem inscitiam antichristianam, quam infelici dolo se occultare praesumsit, sub adverbio respective. Non solum enim non docet veritatem, et causam damnationis, sed nec errorem monstrare audet, nec hoc ipsum indicare, quod damnat, et tamen damnat. Nonne lautissima damnatio damnare, et nescire quid damnes? Nonne disertissima oratio loqui et nescire quid loquaris? Quin anticyras integras his

bullatis morionibus optamus? Sic sapere et facere debent omnes veritatis adversarii.

Sed scio quis dolor Iunonem istam premat, nempe Eccius meus, memor quam Lipsiae pudefactus sit, dum me ob articulos Huss spumantibus labiis sat plausibiliter theatro suo haereticum tercenties clamaret furiosa voce, et id ipsum postea probare non posset, cum Constantiensis damnatio, a me adducta, praeter spem Eccii nullum certum articulum signasset haereticum, sed et ipsa, similis huic nostrae, prae sua quoque inscitia alios haereticos, alios erroneos, alios offensivos dixisset. Et Eccius his auditis turpissima temeritate in semet confusus falso et mendaciter me haereticum a se clamatum sentiret, voluit Romae huic vulneri suo mederi, et mendacium temeritatis suae stabilire. Sed non proficiet, prohibente Christo, mendax sophista. Expostulo enim adhuc, ut absolute, non respective, distincte, non confuse, certe, non simulanter, clare, non obscure, singulariter, non in genere, dicant, quis sit et quis non sit haereticus. Sed quando haec facient? Quando Christus et Belial convenient, aut lux et tenebrae sociabuntur.

Quid ergo faciam ego interim? Primum, meticulosissimos et indoctissimos papistas, antichristique apostolos contemnam illudamque eis cum Elia et dicam: Si Baal Deus est, respondeat, forte ebrius est, aut in itinere, clamate voce maiori, Deus enim est, forte audit. Quid enim aliud bullati isti asini mereantur, qui damnant id, quod nesciunt et nescire se fatentur? Deinde securus ero, nec haereticus, nec erroneus, nec scandalosus habendus, donec, si non convictum, tamen simpliciter et nudis verbis monstratum fuerit, in quo articulo talis sim. Neque enim iam onero papistas, meos stipites istos, ut probent, sed ut monstrent saltem errorem, hoc est, ut ostendant, an sciant, quid lallent ipsimet, suamve salivam sentiant. Dum enim nullum designant haereticum, mei arbitrii est, quemvis oblatum negare haereticum, et asserere catholicum.

Sed et hanc ruditatem ferme asinina rudiorem

quis non faveat antichristo impiissimo et rudissimo? Quod optimi homines discernunt haereticos ab erroneis, et hos ab offensivis, hos a scandalosis, qua acutissima acutissimorum hominum distinctione colligimus, erroneum non esse haereticum. Quod autem haereticum non est, quid ad damnatores ecclesiasticos, qui solum haeretica damnare debent? Nam quod haereticum non est, catholicum est, Christo dicente: Qui non est contra vos, pro vobis est. Imo vellem dari mihi ab istis viris magnificis articulum erroneum in ecclesia, qui non sit haereticus. Si enim erroneus est, nihil differt ab haeretico, nisi pertinacia asserentis. Omnia enim aequaliter aut vera aut falsa sunt, licet affectus in uno aliquo vero aut falso maior et minor esse possit. Vides ergo iterum bullatos meos non posse articulum mihi monstrare, qui erroneus sit, et non haereticus, et iterum lallare sicut furiosos, qui nesciunt quid dicant, damnantes in ventum, erroneum non haereticum, qui non possit esse in rebus, neque verbis, ut, quales sunt articuli, talis sit et damnatio.

Par sapientia est, scandalosum esse, qui nec sit haereticus, nec erroneus. Detur, obsecro, ille non modo in meis, sed in omnium hominum verbis et scriptis ab initio mundi usque in finem. Quis ergo haec portenta cogitare coëgit papistas meos, nisi inscitia furiosa? nisi forte scandalosos appellant, quo modo veri et cátholici sunt sandalosi. Nihil enim est scandalosius veritate, imo sola veritas est scandalosa superbis et insensatis, sicut de Christo I. Cor. 1. dicitur: Nos praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis scandalum, gentibus stultitiam, et Luc. 2: Positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum in Israel. Quare cum papistae mei scandalosos secernant ab haereticis et erroneis, quod autem haereticum et erroneum non est, id catholicum et verum esse necesse sit, sequitur, articulos scandalosos ab eis intelligi et damnari catholicos et veros. O digna damnatio papistis. Vide, mi lector, quorsum sese rotat impietas caeca, quam se ipsam irridet et illudit, quam facile capitur in suis verbis, quam imprudens et stulta sit in omnibus suis

studiis, non solum non probat errorem et scandalum, sed pro eo, ut monstret solum impossibilia et sibi turpissime pugnantia, loquitur. Ubi nunc tuum infelix respective infelicissima bulla? quo respexisti? in barathrum impietatis scilicet et ruditatis tuae.

Idem dicendum erit de offensivis, nam hos neque scandalosos, neque erroneos, neque haereticos esse oportet, cum tantis papistis discernantur. Quis ergo non miretur tanta ingenia papistarum, qui invenire potuerunt, offensivum esse in ecclesia, quod tamen nec falsum, nec haereticum, nec scandalosum, sed verum, catholicum, aedificatorium sit, et tamen hoc ipsum damnant? Quis vero non ambiat etiam ab iis insanis damnari, qui sua propria damnatione ostendunt se damnata probare et probata damnare? hoc est, truncis et cautibus sese insensatiores esse, palam cum summa sua ignominia commonstrant. Ite ergo vos impii et insensati papistae, et sobrii scribite, si quid scribere vultis, nam hanc bullam apparet vel inter putanas nocturno convivio esse egestam, aut in canicularibus furiis confusam, neque enim ulli moriones sic insanirent.

Retorqueamus autem imprudentiam istam antichristi in os eius, et ex sermonibus ipsiusmet iudicemus et condemnemus eum, ut deinceps discat astutius et meliore memoria mentiri. Oportet enim mendacem esse memorem iuxta proverbium. Si alii sunt articuli offensivi et alii haeretici, et tu eum damnas, qui non est haereticus, ac per hoc verus et catholicus, etiamsi sit sexcenties offensivus, nonne impudens os tuum damnat se ipsum, non modo haereseos, sedextremae impietatis et blasphemiae, laesaeque maiestatis in veritatem divinam? ostenditque vere, te eum esse hominem, qui adversatur et extollitur super omne, quod dicitur aut quod colitur Deus? Nonne tu es homo ille peccati et filius perditionis, qui negat Deum emtorem suum et caritatem veritatis tollit, ut operationem erroris sui statuat, quo credamus iniquitati, ut Paulus praedixit? Si enim articulus haereticus non est, non potest esse offensivus aut scandalosus, nisi haereticis antichristis et satanis pietatis. Vide ergo, quam pulchre bulla ista omnium impudentissima

imprudentissimaque, dum in me aliud haereticum, aliud offensivum damnat, autores suos veros haereticos et adversarios Dei palam declarat, adeo non est scientia, non est consilium contra Dominum, adeo impietas caeca capitur verbis oris sui, adeo verum est: Qui iacit lapidem in altum, recidet super caput eius.

Et quod omnium pulcherrimum est, hac impia contradictione sua, revelantur cogitationes cordium eorum, et nequitiam suam, quam volunt maxime celatam, maxime produnt, incredibili imprudentia: esse scilicet eos paratos, semel universam veritatem damnare, cum enim haereticos asserant, quos haereticos ostendere aut nominare non possunt nec sciunt nec audent. Quid hinc intelligimus, nisi esse eos toto corde adversarios Christi, et paratos damnare omnem veritatem? et tamen infelici hypocrisi fingunt sese damnare haereses. En vobis, o bullares asini, discite tandem, quid sit Christum esse signum contradictionis et petram scandali, quam subito et facili negotio denudata est omnis interior impietas et ignominia vestra, eis ipsis verborum operculis, quibus eam contegere frustra studuistis. Habemus itaque hoc primo et evidenti argumento, bullam hanc non esse nisi antichristi, summi adversarii Dei et pietatis. Agnoscat nunc eam, si audet sive Eccius sive papa, et sciet, quo nomine et qua opinione sit nobis observandus. In unum enim cumulum hic omnia pessima nomina convenerunt, impietas blasphemia, inscitia, imprudentia, hypocrisis, mendacium, breviter satanas ipse cum suo antichristo.

Nec minus revelat impietas ista se ipsam, et eo, quod nunc dicam, decernit enim bulla ista eximia apertis impudentissimisque verbis, esse exurendos etiam eos libellos meos, in quibus errores non sunt, ut memoria mei penitus tollatur, potes nunc, Christiane lector, dubitare infernalem draconem sonare per bullam istam? Vulgo dicitur, asinum ideo male cantare, quia altius orditur, et ista quoque bulla felicius cecinisset, si non blasphemum os suum in coelum posuisset, impudenti plus quam diabolica

impietate, veritatem etiam confessam et probatam damnatura. Haetenus enim satanas veritatem sub specie veritatis oppressit, quoties oppressit. At hic homo*) peccati adversarius et elevatus supra Deum, posita specie apertaque fronte, idque in ecclesia Dei absque timore, veritatem Christianam et cognitam et probatam a se ipso et omnibus damnat et exuri mandat. Quid, si haec in Turcia fierent? Quo loco haec vox, rogo, digna nisi imo tartaro? Et non timetis bullati vos antichristi, ne saxa et ligna sanguinem sudent, prae horrendissimo hoc spectro impietatis vestrae et blasphemiae.

Ubi es nunc, optime Carole Imperator? ubi estis reges et principes Christiani? Christo dedistis nomen in baptismo, et has tartareas voces antichristi potestis ferre? ubi estis episcopi? ubi Doctores, ubi quicunque Christum confitemini? ad haec horribilia papistarum portenta tacere potestis? Miseram ecclesiam Dei factam satanae tantum ludibrium. Miseros omnes, qui his temporibus vivunt. Venit, venit ira Dei in finem super papistas, inimicos crucis Christi et veritatis Dei**), ut resistant et ipsi omnibus hominibus, prohibentes praedicari et doceri veritatem, sicut de Iudaeis dicit Paulus.

Finge, quaeso, me esse talem, qualem illa maledica et maledicta bulla videri cupit, haereticum, erroneum, schismaticum, offensivum, scandalosum, in aliquot libellis. Quid meruere libelli catholici, Christiani, veri, aedificatorii, pacifici? Ubi didicistis hanc religionem, papistae perditi, ut propter hominem malum damnetis et exuratis sanctam castamque Dei veritatem? Non potestis homines perdere, nisi et veritatem perdatis? vos triticum evellitis cum zizania? vos grana dispergitis cum palea? Cur Origenem suscipitis in libellis catholicis, et non in totum aboletis? imo, cur impiissimum Aristotelem, in quo non nisi errores docentur, non saltem in parte damnatis? Cur impias, barbaras, indoctas, haereti-

*) 2. Thess. 2. **) 1. Thess. 2.

easque Decretales papae non exuritis? Cur, inquam, haec non facitis, nisi quod non estis alia causa positi in locum istum sanctum, quam ut sitis abominatio a Daniele praedicta, quae damnet veritatem, statuat vero mendacium et operationem erroris, non enim alia decent sedem antichristi.

Te igitur, Leo X., vos domini cardinales Romae, et quicunque Romae aliquid estis, compello et in faciem vobis libere dico, si vestro nomine, vestraque scientia haec bulla exivit, eamque vestram agnoscitis, utar et ego potestate mea, qua in baptismo per Dei misericordiam factus sum filius Dei, et cohaeres Christi, fundatus supra firmam petram, quae nec portas inferi, nec coelum, nec terram formidat, et dico, moneo, hortor vos in Domino, ut ad cor redeatis, istis diabolicis blasphemiis et plus valde nimio audacibus impietatibus modum ponatis, atque id cito. Quod nisi feceritis, scitote, me cum omnibus, qui Christum colunt, vestram sedem, a satana ipso possessam et oppressam, pro sede damnata antichristi habere, cui non modo non obediamus, aut subditi et concorporati esse velimus, sed detestamur et exsecramur sicut principem et summum hostem Christi, parati pro hac sententia nostra stultas vestras censuras non modo cum gaudio ferre, sed etiam rogare, ne unquam nos absolvatis, aut inter vestros numeretis, quin ut cruentam vestram tyrannidem expleatis, ad mortem nos ultro offerimus. Quod si quid spiritus Christi et impetus fidei nostrae valet, his scriptis, si perseveraveritis in furore isto, vos damnamus, et una cum bulla ista omnibusque decretalibus satanae tradimus, in interitum carnis, ut spiritus vester in die Domini nobiscum liberetur, in nomine, quem vos persequimini, Iesu Christi Domini nostri, Amen.

Vivit enim adhuc et regnat adhuc, in quo non dubito, Dominus noster Iesus Christus, quem et speramus propediem adventurum et interfecturum spiritu oris sui, et destructurum illustratione adventus sui hunc hominem peccati et filium perditionis, quandoquidem negare non possumus, si papa isto-

rum portentorum autor est, ipsum esse verum illum finalem, pessimum, famosumque antichristum, subvertentem orbem totum operationibus erroris sui, id quod impletum ubique videmus. Sed quo me rapit ardor fidei? Nondum totus persuasus sum papae esse hanc bullam, sed apostoli illius impietatis Eccii, qui cum suis patribus, furente hiatu, me absorbere festinat, cantans: Deglutiamus eum, sicut infernus viventem et integrum quasi descendentem in lacum. Huic enim furioso homini parum, imo lucrum videtur, si veritatem Dei exstinguat, modo vota impietatis et fratricidii impleat. O sortem ecclesiae hodiernam, sanguineis lacrimis dignam, sed quis gemitus nostros audit? quis plorantes solatur? Inexorabilis est furor Domini super nos.

Addunt iidem homines, ut sunt admodum faceti et suaves, quoddam ridiculum, quo pro sua prudentia temperant seria ludo: scribentes mihi super omnia, quae in me contulerunt immensa studia, etiam sumptum et pecuniam ad iter Romanum obtulisse. Scilicet nova caritas Romae, quae orbem exhausit pecuniis et vastavit tyrannide sua intolerabili, mihi uni pecuniam offert? Verum, hoc inclitum mendacium scio cuius fabri sit, Caietanus Cardi ad mendacia componenda natus et formatus, functus legatione sua felicissima, nunc Romae securus, fingit mihi per se promissam esse pecuniam, cum Augustae tam sordida infamique ageret penuria, ut crederetur familiam suam fame occisurus. Sed bullam decet esse bullam, et veritate et sapientia inanem. Et damnatoribus istis ius est nobis mandare, ut esse veraces eos credamus, dum mentiuntur, et catholicos, dum haeretica docent, et Christianos, dum antichristum statuunt, per illud distributivum universale: Quodcunque ligaveris, ubi, cum nihil exceptum sit, omnia per omnia eis licent, et non potius ex diabolo conceperint, qui non solum mentiuntur manifeste, sed quod omnem impudentiam superat, mendacio eodem sese ad plausum popularem in mei invidiam ornant, et caritatem sese mihi exhibuisse, altero iam mendacio fingunt, cum, si quid veritatis,

pietatis, gravitatis, Romanis istis tyrannis inesset reliquum, omni studio cavere debuerint, omnia ita in luce clare ab eis dici et geri, ut nec adversarius suspicionem haurire mali cuiusquam possit.

At nunc si nihil esset aliorum, quae bullam istam elevarent, hoc crassum et ineptum mendacium eam levem, vanam et falsam arguit. Roma, quaeso, mihi pecunias exhiberet? Et unde illud, quod compertum habeo, esse videlicet per trapezitas istos (quod Bancum vocant) definitos in Germania aliquot centenarios aureorum sicariis, qui Lutherum conficerent? His enim rationibus et scripturis hodie pugnat, regnat, triumphat sancta illa apostolica sedes, magistra fidei, et mater ecclesiarum, iam dudum antichristiana, et bis septies haeretica convicta, si gladio spiritus, quod est verbum Dei, pugnasset, id quod non ignorat; ideo, ne quando ad id cogatur periculi, sic furit in orbe Christiano bellis, caedibus, cruoribus, mortibus, vastationibus, omnia involvens et perdens, adhuc tamen sunt sanctissimi in Domino patres, et ovium Christi vicarii, pastores.

Sed age, ut et ipse colludam, adhuc mittant pecuniam, fidem enim seu conductum salvum, ne nimium eos gravem, libens resigno, cum non sit opus eo, modo propitia sit pecunia, tantam autem expecto, quanta satis fuerit, ut viginti millibus peditum et quinque millibus equitum instructus Romam tutus ire queam, qua arte mihi satis fidei parabo, et hoc propter Romam, quae devorat habitatores suos, nulla nec servata, nec servante fide, ubi sanctissimi patres occidunt dilectos filios suos, in caritate Dei, fratresque perdunt fratres in obsequium Christi, sicut est moris Romani atque stili. Interim liber ero ab istius venerabilissimae bullae citatione. O vos infelices nebulones, qui veritate et conscientia sic estis confusi, ut nec mentiri prudenter possitis, nec verum dicere audeatis, et tamen summa ignominia vestra quiescere non valetis.

Affert quoque bulla novam latinitatem; cum enim Augustinus dixisset, se evangelio non creditu-

rum fuisse, nisi autoritate ecclesiae fuisset commotus, mox bulla ista inclita hanc ecclesiam catholicam facit, quosdam fratres reverendissimos Cardinales, Priores ordinum regularium, Magistros Theologiae, et Doctores iuris, quorum consilio se natam gloriatur, scilicet novam prolem universalis ecclesiae. Felix certe partus novae illius et hactenus inauditae ecclesiae catholicae, et quam Augustinus acerrimus sectarum insectator, si videret, non dubitaret synagogam satanae appellare. Vide ergo insaniam papistarum, ecclesia universalis est quidam pauci Cardinales, Priores et Doctores, forte vix viginti homines, cum possibile sit, nullum eorum esse membrum unius capellae vel altaris. Atque cum ecclesia sit communio sanctorum, ut in symbolo oramus, sanctorum communione, id est, ecclesia universali exclusos esse oportet, quicunque non fuerint in numero istorum viginti hominum. Unde quidquid hi senserint sancti viri, id mox universalis ecclesia sentit, etiam si mendaces haeretici et antichristi sunt, non nisi abominabilia sentientes.

Adeone Romae insaniri ullus credere potuisset? Estne cerebri aut cordis eis reliquum quidquam? Augustinus de ecclesia per orbem diffusa loquitur, evangelium concorditer confitente. Neque enim ullum alium librum Deus voluit tanta concordia orbis approbari, quanta sacram Scripturam (ut idem in Confess. suis dicit), ne schismatibus occasio fieret aliis subinde receptis, id quod impia sedes Romana suis decretis quaesivit, multis iam seculis, et heu magna ex parte confecit. Sed universalis ecclesia nondum ei consensit. Sunt enim in oriente, aquilone, et austro Christiani evangelio contenti, nihil curantes, quod Roma ex se ipsa particulari universalem ecclesiam facere conatur, et ceteras schismaticas criminatur, cum ipsa sit prima, quae se a tota separavit, et ad se totam rapere frustra molita est, princeps et fons omnium schismatum, hac tyrannide facta.

Nemo ergo speret, unquam fore, ut ecclesia catholica sapiat, quae bulla ista impia blaterat, cum

nec ea, quae vere est Romana, sic sapiat, nec continuo catholicum habeat, quidquid Romanum esse constiterit. Nullus (ut dixi) liber catholicus ultra futurus est, sicut neque fuit, praeter Scripturam sanctam. Romanae ecclesiae abunde satis est gloriae, partem esse parvam universalis ecclesiae, suis statutis se ipsam vexantem. Curiae potius Romanae ista bulla est, hanc enim Satanae sedem decet talis sapientia et religio. Ipsa est, quae nititur universalis ecclesia haberi, et suas stultas et impias bullas pro catholicis dogmatibus toti orbi arrogantissime, sed vanissime obtrudit, cuius superbia et temeritas eo crevit, ut de sola potestate praesumat, citra omnem doctrinam et sanctimoniam vitae, de omnibus statuere hominibus eorumque dictis et factis, quasi ob solam potestatem aut sublimitatem spiritus habitaculum et ecclesia Christi sit, cum hac ratione et satanas, cum sit princeps mundi, aut Turca ecclesia Christi dici possit, sed neque gentium imperia potentes citra sapientiam et bonitatem ferunt, tum in ecclesia solum spiritualis omnia iudicat, et a nemine iudicatur, ut I. Cor. 2. dicitur; non utique solus papa aut curia Romana, nisi spirituales sint.

Verum universae eorum temeritati oppono constanter invictum Paulum I. Cor. 14: Si alteri sedenti revelatum fuerit, prior taceat. Hic clare habes, papam et quemvis alium maiorem debere tacere, si alteri inferiori in ecclesia revelatum aliquid fuerit. Hac ego autoritate nixus, contempta bullae temeritate, cum fiducia articulos defendendos suscipio, nullius nudam damnationem tanti facturus, etiamsi papa sit cum tota sua ecclesia, nisi Scripturis me erudierit.

Quorum primus est:

Haeretica est sententia, sed usitata, sacramenta novae legis gratiam dare illis, qui non ponunt obicem.

Agnosco articulum meum, et quaero ex vobis, egregii domini respectivistae, qui alios respective

haereticos, alios erroneos, alios scandalosos decrevistis. Quo respicit hic articulus? ad haeresim? ad errorem? ad scandalum? aut quo vos respexistis eum damnantes? ad Scripturam sanctam? ad sanctos Patres? ad fidem? ad ecclesiam? Quin dicitis? necdum enim vos probandi negotio molesto, sed indicandi solum debitum expostulo, ut sciam, quid desit mihi. Vultis infantes pueri, ut ego dicam? Dico ergo.

Hic articulus respectus duos habet, altero respicit ad papistas damnatores suos, inter quos videt alios respective mulos, alios equos, quibus non est intellectus, ut qui prorsus nihil intelligant et tamen omnia damnent. Altero respicit ad sacram Scripturam, quae docet Rom. 14: omne, quod non est ex fide, peccatum esse. Ex quo sequitur, sacramenta novae legis non dare gratiam incredulis, cum incredulitas sit maximum peccatum, et obex crassissimus, sed solum credentibus. Sola enim fides non ponit obicem, cetera omnia sunt obex, etiamsi obicem illum non ponant, quem sophistae somniant de actuali tantum proposito externi peccati. Confiteor ergo articulum non esse meum solum, sed veritatis catholicae et Christianae. Bullam vero damnatricem eius esse bis haereticam, impiam et blasphemam cum omnibus, qui eam sequuntur, qui neglecto peccato incredulitatis insaniunt obicem tolli, si homo peccare desinat, etiamsi nihil incredulus boni cogitet, verum haec latius et in libellis meis probavi, et probabo, si Romani isti lallatores sua ausint aliquando probare, me confutaturi.

Secundus:

> In puero post baptismum negare remanens esse peccatum est Paulum et Christum simul conculcare.

Et hunc exigerem, ut probarent recte damnari, si domini mei prae respectibus suis non essent excaecati, ut nec hoc perspicerent, quo nomine eum velint damnatum haberi. Nescio enim, haereticus-

ne sit an erroneus, et quid mirum? cum nec id damnatores eius sciant. Assero ergo et hunc articulum per apostolum Rom. 7: Ego ipse mente servio legi Dei, et carne legi peccati. Hic aperte apostolus ipsemet de se confitetur, peccare in carne seu peccato servire; et I. Cor. 1: Christus factus est nobis a Deo iustitia, sapientia, sanctificatio et redemptio. Quomodo autem sanctificat sanctificatos? nisi quod iuxta Apocal.: Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. At sanctificari est a peccatis mundari. Verum, quid respectivistis Bullatis et Paulo apostolo? Ipsi sunt tota ecclesia universalis, quorum autoritate Paulus aut stat aut cadit, cum sit membrum et pars ecclesiae. Increpet Dominus in te, satan, et in satanicos istos tuos papistas.

Tertius:

Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu coeli.

De hac quidem re nihil hactenus definivi, sed copiose satis et probabiliter disputavi, nec hodie certus sum, quid cum tali anima agatur. At talpae nostrae papales, cum necdum videant, quo nomine hic articulus eis sit dignus damnatu visus, audent etiam asserere, quod tota ecclesia universalis ignorat. Ego tamen adhuc ista futili et stulta damnatione contempta teneo articulum probabiliter esse verum. Cum enim fomes sit peccatum vere, ut ex Rom. 7. et Gal. 5. probavi, et peccatum non sinat intrare coelum, sicut scriptum est: Nihil inquinatum intrabit, arbitror fomitem peccati remorari ingressum coeli. Neque enim hic pili facio somnia eorum, quibus peccatum fomitis extenuantes poenam peccati et defectuum vocant, contra apertas Scripturas, quae peccatum appellant et per gratiam (quae peccati veri et non ficti medicina est) sanari docent.

Quartus.

Imperfecta caritas morituri fert secum necessario

magnum timorem, qui se solo satis est facere poenam purgatorii et impedit introitum regni.

Iste ex praecedenti sequitur, quem aeque non asserui, licet probabiliter verum adhuc asseram, prius petita dispensatione, arbitrio meo proprio etiam invita bulla, quae aliam non afferre probationem potest, nisi hanc: Nos sumus sublimiores in ecclesia tyranni, imo ipsa ecclesia, ergo summus doctissimi et sanctissimi, pleni spiritu sancto, non potentes errare, etiam si omni spurcitia omnium criminum, omni inscitia per orbem foeteamus ceu lerna quaedam. Sed istis rationibus apud me nihil promovetur, promovetur autem coram illis, qui metuunt, ne, si mea sententia obtineat, purgatorium e manu papae dilabatur, tum defunctorum vexandorum (redimendorum volui dicere) officia quaestuosissima, tanto damno accepto, sacerdotes et religiosos ad famem adigant. Oportuit ergo avaritiam hic vigilare, nec sinere suas frivolas opiniones, sed turpilucrosissimas veritate superante occidere.

Quintus.

Tres esse partes poenitentiae, contritionem, confessionem, satisfactionem, non est fundatum in Scriptura sacra, nec in antiquis sanctis Christianis doctoribus.

Hic articulus quo respectu damnetur, satis intelligo, respectivus enim est ad avaritiam. Quare et probationem eorum respectivam scio, quae est talis: Si articulus esset verus, tunc homines nihil darent pro satisfactione et indulgentiis, nec haberemus eos amplius vexare confessionibus, casibus reservatis, restrictis, ampliatis, pro nostro lucro, et sic pauperes fieremus, et cultus Dei minueretur, in vigiliis et missis. Sed cultum Dei minui est impium, quare Lutherus est haereticus, tenet consequentia a respectu Bullae ad Papistas, et econtra.

Te per Dominum Iesum oro, si quis gravis et eruditus lector haec legeris, mihi indulgeas, levitatem et (ut sic dixerim) puerilitatem istam. Vides enim cum iis hominibus mihi rem esse, qui bis pueri

sunt, et tamen omnium virorum heroas sese iactant. Dispeream, si non compertissimum habeo, maximos et antesignanos duces populorum hac (quam recitavi) plus quam septies stulta et ridicula ratiuncula motos ad meorum libellorum damnationem. Ego nisi iram Dei super nos saevientem flens intelligerem, qua effoeminatis pueris et faeci illi hominum ultimae ex omni terra nos subiecit, prae indignitate rei dirumperer. Mea sententia fuit et est haec: Satisfactionem eam, quam claves queant tollere, non esse iuris divini, sin esset, non posse eam tolli per claves. Si quid aliud mihi hoc articulo isti Bullatores imponunt, suo more faciunt; quid enim refert, si antichristus mentiatur?

Sextus:

Contritio, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem.

Proh incredibilem caecitatem et inscitiam bullarum istarum, meus certe est articulus et Christianissimus, quem mihi innumerabilibus papis et papistis non patiar extorqueri. Hoc enim ea doctrina egi, poenitentiam nullius esse momenti, nisi in fide et caritate fieret, quod ipsimet docent quoque, nisi quod nec quid fides, nec quid caritas sit, aut sciunt aut docent. Ideo dum mea damnant sua ipsorum imprudenti contradictione damnant. Dico ergo, qui poenitentiam sic docet, ut promissae misericordiae Dei et fidei in eandem non maiorem habeat curam, quam carnifinae istius, hic poenitentiam Iudae Ischariotis[1]) docet, pestilens est, diabolus animarum,

---

1) In ed. orig.: scariothis.

et carnifex conscientiarum. Lege autem libros illorum sophistarum de poenitentia, et videbis eos nec promissionis, nec fidei ullam mentionem facere. Has enim partes poenitentiae vivas omittunt, et solis mortuis contritionibus homines exagitant. Sed latius alias.

Sed quid denuo articulos omnes probem, cum exstent libelli, ubi omnium rationem reddidi abunde, plura daturus, si adversarii sua quoque in lucem dedissent. Quae est enim stultitia, ut hoc uno mihi responsum velint, quod dicunt, sibi damnata videri omnia mea, cum ego in hoc ipsum scripserim, ut suos errores ipsi agnoscerent, quibus populum Dei hactenus dementaverunt, non hoc exspectavi, ut damnarer, qui sciens et prudens damnata iam olim ab eis adductis Scripturis et rationibus iustificavi.

Nec volui ut dicerent, quid ipsi saperent. Sciebam enim omnia, sed an recte saperent, id quaesitum est a me, hic volui erudiri, et ecce nemo audet prodire.

Quare video, asinos istos non modo mea et sua non intelligere, sed prae insigni hebetudine nec hoc percepisse, quid meis libellis quaesierim. Arbitrantur enim se tales in opinione mea esse, apud quos sit veritas, cum nihil minus de eis suspicatus sim. Cum enim olim ab eis omnia ista scirem damnata esse, non damnandus, sed velut iam damnatus ab eis prodii, damnationem eorum traducturus, impiam et haereticam et blasphemam eosque nisi ratione reddita recte sese sapere docuissent, erroris et haereseos crimine publice reos acturus, ipsi velut ridiculus citharoedus, chorda semper eadem oberrans, petito principio aliud non reddunt, nisi damnamus, quae damnavimus, nova dialectica probantes idem per se ipsum, damnationem per damnationem. O ineptissimos et insulsissimos damnatores, ubi manet illud Petri: Semper parati ad reddendam rationem de ea, quae in vobis est, fide et spe.

Quare, cum papistae et bullistae isti ignorantissimi ante veritatis manifestae faciem sic sint confusi metuque perculsi, ut pro se suaque sen-

tentia ne hiscere quidem audeant, et meticulosissimam hanc bullam aegre emutierint. Ego inimicorum fuga erectus hanc meticulosam damnationem vice approbationis robustissimae accepto et suam in eos ipsos retorqueo damnationem. Qua enim ratione se ipsos possent magis damnare, quam dum metuunt erroris et haereseos rei inveniri, si rationem reddere cogerentur, ad hoc extremum et frustraneum miserorum effugium labuntur, ut clausis et oculis et auribus dicant: Nolo, damno, non audio, non admitto. Si ego sic insaniissem, obsecro, quanta gloria in me triumpharent? Degeneres animos timor arguit.

Ego itaque ne prolixo lectorem gravem sermone, si singulos articulos prosequar, his scriptis testor me omnia damnata per bullam istam exsecrabilem confiteri pro catholicis dogmatibus, de quibus rationem reddidi editis libellis. Deinde adhuc volo libellos meos in orbe vagantes vice publicae accusationis haberi adversus impios istos sophistas, populi Dei seductores, ita ut nisi ratione reddita me convicerint et sua statuerint, reos erroris, haereseos, sacrilegii, quantum in me fuerit, mihi censeantur, monens, rogans, hortansque in Domino omnes, qui Christum vere confitentur, ab eorum perversis et impiis doctrinis sibi caveant, et verum illum antichristum per eos in orbe regnare non dubitent. Quod si quis fraternum hoc monitorium meum contempserit, sciat me esse mundum a sanguine suo, et in extremo iudicio Christi excusatum, nihil enim omisi, quod caritati Christianae debui. Porro si alia via non queo damnatoribus verbosis et inanibus resistere, ultimum quod habeo exponam, nempe hanc animam et hunc sanguinem. Melius est enim me millies occidi, quam unam syllabam damnatorum articulorum revocare. Et sicut ipsi me excommunicant pro sacrilega haeresi sua, ita eos rursus ego excommunico pro sancta veritate Dei. Christus iudex viderit, utra excommunicatio apud eum valeat, Amen.

Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X novissimam damnatorum.

1520.

Alter liber (cf. superius p. 132), quo Lutherus ad bullam Leonis X respondit, sub titulo prodiit: Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per bullam Leonis X novissimam damnatorum. Hunc auctor die primo mensis Decembris a. 1520 Fabiano Feilitschio, Equiti Germano et Electoris Saxonici consiliario, (quem per allusionem Felicem appellat) dedicavit, libellum autem ipsum paulo serius compositum et excusum esse tam inde patet, quod auctor in scripto ipso (ad art. XXX) Decretales Papae a se exustas esse commemorat, id quod die decimo m. Decembris factum esse constat, quam ex illis, quae in Lutheri epistolis de hac re inveniuntur. Die enim 29. m. Novembris a. 1520 Lutherus primum Spalatino scripsit se mox articulos singulos a bulla damnatos defensurum et sub nomine Fabiani Feilitsch, viri sibi mire commendati, editurum esse (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 528), deinde die septimo m. Decembris eidem nunciat, „librum Fabiano Felici nuncupatum iam excusum ea parte fuisse, ut mutari non esset integrum" (cf. Luth. Epp. ed.

de Wette I, p. 531), medio denique mense Januario a. 1521 totum librum typis impressum fuisse apparet ex epistola a Luthero die sexto decimo mens. Januarii a. 1521 Spalatino missa, in qua ille haec scribit: „Assertio mea Latina ad te missa prius aliquot quaternionibus nunc tota venit cum supplemento. Tu ne iudices eam asperam, vernacula erit planior et simplicior.“ (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 543). Lutherum enim ipsum, id quod ei ab initio in animo erat (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 528), paulo post editam latinam Assertionem liberiore interpretatione germanicam exarasse cernitur ex epistola eius die vicesimo primo m. Januarii a. 1521 Spalatino missa, in qua illi scribit: „Vernacula Assertio sub typis formatur, cuius gustum mitto: melior est quam sit latina“ (Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 545 coll. p. 567).

Editiones vetustissimae huius libri sunt:

Asser|tio omnium articulorum| M. Lutheri, per Bullam Leonis X| novissimam damnatorum.| Wittembergae. Anno M. D. XX. In fine. Τέλος. 4. Tituli pagina signis typographicis est ornata.

(Panzer IX, 77.)

Assertio omnium articulorum Martini Lutheri, per bullam Leonis X novissimam damnatorum. Cum praefatione Lutheri ad Fabianum Foelicem, Equitem Germanum. Wittemb. 1520, 4.

(v. d. Hardt II, 69.)

Assertio omnium Articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X novissimam damnatorum. Non audis eandem semper cantilenam, lector, propius admove aures, miraberis inexhaustae et invictae veritatis semper nova arma, rursus impiorum mendacia semper nuda et frigidissima videbis. Ad Fabianum Felicem, Equitem Germanum (s. l.) In fine: Anno M. D. XXI. Mense Martio 4.

(v. d. Hardt 88. Panzer IX, 126.)

Grund vnnd vrsach aller artickel D. Marti. Luther, so durch Romische Bulle verechtlich vordampt seyn. Wittemberg.

Nos textum reddidimus secundum editionem

originalem Wittembergensem, cuius in fine legitur: *Τέλος*, quae nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat.

Latine legitur hic liber in ed. Opp. Luth. Jen. II, p. 307. Wittemb. II, p. 94, germanice in ed. Wittemb. VII p. 94. Jen. I, p. 367. Altenb. I, p. 615. Lips. XVII p. 338. Walch. XV p. 1752.

Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X. novissimam damnatorum.

Viro imaginibus et pietate insigni, Fabiano Felici, Equiti Germano, suo in Domino Patrono, Martinus Lutherus in Christo salutem.

Quod saepius sum antea testatus, Fabiane Felix, imo Felicissime, esse et in laicis spiritum iudicii et ardoris (ut cum Isaia dicam), vel tu maxime evincis et declaras, qui de re Christiana, quam valeas pure, argute, pie, feliciterque et iudicare et disserere, cum essemus, Philippus meus et ego, coram Eylenburgae, quam egregium specimen ostendisti, neque dubito in hac aula esse aemulos tibi quam plurimos, ita ut gaudeam plane, videns admirabile Dei consilium et iudicium, quo cum perversis pervertitur, et cum electis electus fit. Nos enim, qui de clero Domini sumus, et quos laicorum oportuit esse magistros, dum aversi dorsum dedimus Christo et Evangelio eius, eadem mensura et ipse nobis dorsum vertit, ut sicut eum nos provocamus in eo, quod non est Deus, et in verbo, quod non est evangelium, ita rursus ipse nos provocat in iis, qui non sunt clerici, et in iis, qui non sunt magistri, laicis videlicet puram tribuens sui notitiam, nobis relinquens stultas nostras et impias opiniones.

Iustus es, Domine, et rectum iudicium tuum. Cum ergo hactenus multa et scripserim et dixerim, nescius tantam esse in pastoribus Israel caecitatem, nihil merui tamen, nisi ut detraherent mihi, pro eo, ut me diligerent, et pro bono redderent malum, donec eo usque in suam ipsorum salutem insanirent, ut libellos meos publice damnarent et exurerent Coloniae et Lovanii, nam ii prae ceteris habent zelum Dei, sed non secundum scientiam. In qua re tantum abest, ut movear, ut me vehementer misereat caecitatis et perditionis illorum, imo et puerilis stultitiae. Quid enim facilius est, quam libros, quos redarguere non possis, exurere? Exussit impius rex Ioiakim libros Jeremiae prophetae, sed non in hoc iustificabatur.

Verum, ut dixi, pertinet et hoc ad perversitatem nostram et sensum reprobum, in quem nos tradit Deus, ut clerici veritatem damnemus, quam laici amplectuntur, et fiant sacerdotes, qui sacerdotes non sunt[1]), laici, qui laici non sunt. Quare visum est, deinceps ad vos laicos, novum genus clericorum, scribere, et sub nominis tui felicitate (quod Deus faxit) feliciter ordiri, asserturus ac muniturus omnia illa, quae incendiarii illi per Bullam sibi simillimam damnaverunt. Tu itaque hoc monumento me, imo Christianam doctrinam tibi et universae nobilitati vestrae commendatam facito, ac vale.

Vuittenbergae, anno M. D. XX. prima Decembris.

Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X. novissimam damnatorum.[2])

Quanquam abunde satis prioribus libellis meis rationem reddiderim de articulis istis novissima Leo-

1) In ed. orig.: sint. 2) Haec inscriptio, quae deest in editione originali, repetita est ex edit. Jen.

nis X. (ut vel fingitur vel fertur) Bulla damnatis, et ipsi, quicunque autores eius fuerint, suae damnationis prorsus nullam causam reddiderint, ne iota quidem a sacris Scripturis adducto, video tamen passim a multis desiderari alteram et propriam super eosdem omnes et singulos declarationem, forte quod speciem illam detrahi necesse sit, qua per titulum Romani Pontificis et nomina aliquot Doctorum adornata Bulla apud vulgum nonnihil autoritatis invenire posset, qui vanissima persuasione deceptus, quidquid nomine papae prodit, statim credit a Deo prodire. Frustra tot in contrarium exemplis et quotidianis monstris eum fidelissime moventibus, quibusdam et meae fiduciae magis quam popularis illius ruditatis rationem habuisse videor, dum contempta Bullae inscitia pauculos nuper articulos defendi, quod illis factum videri possit, conscientia exhaustae vel impotentis eruditionis.

Aggredior ergo illorum votis obsecuturus, et non quid mihi, sed quid illis commodum sit, spectaturus denuo Resolutiones scribere, forte non inutiliter, cum hic tractari necesse sit fidei et religionis nostrae summa sacramenta, quae ut impium est ignorare, ita Christianissimum est sic nosse, ut non modo confiteri, sed et tueri possis. In quam rem (si Christus aspiret) sedulam hoc libello dabo operam, quando hoc temporis, quo tyrannidis Sophisticae novissima omniumque nocentissima persecutio saevit, non satis est nosse Christum, sed divenditis pera et tunica, propter gladium emendum instructis armaturis etiam tueri oportet. Quod ut liberius et felicius efficiam, visum est praevenire adversarios et praemonere, quo campo, quibus armis et signis mihi velim eos congredi.

Primum scire contestatosque esse eos volo, me prorsus nullius quantumlibet sancti Patris autoritate cogi velle, nisi quatenus iudicio divinae Scripturae fuerit probatus, id quod scio illos vehementer aegre laturos. Sentient enim, hac ratione sese ad primum statim congressum ruituros, ut qui conscii sibi sunt, studia sua contemptis sacris literis solum in auto-

ribus humanis esse detrita. Dicentque illud omnium ore et calamo usitatum, a paucis tamen intellectum, quod in Canonibus Pontificum docetur, non esse Scripturas sanctas proprio spiritu interpretandas. Cuius verbi perversissima intelligentia eo processerunt, ut Scripturas non nisi proprio spiritu interpretarentur ipsi contra suam ipsorummet sententiam. Nam hinc sepositis sacris literis, solis commentariis hominum immersi sunt, non quid sacrae literae, sed quid illi in sacris literis sentirent quaerentes, donec uni homini Romano Pontifici, non nisi indoctissimis Sophistis circumvallato, soli tribuerent ius interpretandae Scripturae sanctae, etiam de sola potestatis et sublimitatis maiestate, citra omnem intelligentiam et eruditionem praesumenti, fabulantes, ecclesiam (id est, papam) non posse errare in fide.

Quare super hac re utile fuerit pauca conferre. Primum, si nulli licet sacras literas suo spiritu interpretari, cur ergo non observant, nec Augustino, nec ulli alii Patrum idem licuisse? et qui Scripturas sanctas secundum Augustinum, et non Augustinum potius secundum Scripturas sanctas intelligit, sine dubio, secundum hominem et spiritum proprium intelligat?[1]) Si autem Scripturas non licebit secundum proprium spiritum intelligere, multo minus licebit Augustinum secundum proprium spiritum intelligere, quis enim nos certos faciet, an recte Augustinum intelligas? Dandus ergo erit alius interpres Augustino quoque, ne proprius spiritus nos fallat in illius libris. Quod si ita fieri oportet, dandus est et tertio quartus interpres, et quarto quintus usque in infinitum, et coget nos proprii spiritus periculum nihil unquam discere aut legere, id quod certe impletum est, dum primo neglectis sacris literis soli Augustino insudatum est, post et hoc non intellecto et neglecto Thomas Aquinas regnavit, et hunc alii sine fine interpretes secuti sunt.

Error itaque manifestus est, hoc verbo, non li-

1) In ed. Jen. intelligit.

cet Scripturas proprio spiritu intelligere, nobis mandari, ut sepositis sacris literis intendamus et credamus hominum commentariis. Hanc, inquam, intelligentiam absque dubio satanas ipse invexit, quo nos a nostris, id est, sacris literis longissime avocaret, et desperatam scientiam Scripturae nobis faceret, cum sic potius sit intelligendum, Scripturas non nisi eo spiritu intelligendas esse, quo scriptae sunt, qui spiritus nusquam praesentius et vivacius, quam in ipsis sacris suis, quas scripsit, literis inveniri potest.

Danda ergo[2]) fuit opera, non ut sepositis sacris literis solum humanis Patrum scriptis intenderemus, imo contra. Primum sepositis omnium hominum scriptis tanto magis et pertinacius insudandum erat solis sacris, quo praesentius periculum est, ne quis proprio spiritu eas intelligat, ut usus assidui studii victo periculo eiusmodi tandem certum nobis faceret spiritum Scripturae, qui nisi in Scriptura prorsus non invenitur. Hic enim posuit latibulum suum et in coelis (id est, apostolis) tabernaculum suum. Et Psal. I. vir beatus in hoc laudatur, quod die ac nocte non in aliis libris, sed in lege Domini meditatur. Hinc enim hausto spiritu iudicium suum quisque formabit, non modo super omnia gentium, sed et S. Patrum scripta. Scriptum est enim, quod Mosi facies glorificata fuit e consortio sermonis Domini, non utique e consortio sermonis hominum, etiam sanctissimorum, qui tum erant.

Praeterea cum credamus ecclesiam sanctam catholicam habere eundem spiritum fidei, quem in sui principio semel accepit, cur non liceat hodie aut solum aut primum sacris literis studere, sicut licuit primitivae ecclesiae? Neque enim illi Augustinum aut Thomam legerunt. Aut dic, si potes, quo iudice finietur quaestio, si Patrum dicta sibi pugnaverint? Oportet enim Scriptura iudice hic sententiam ferre; quod fieri non potest, nisi Scripturae dederimus principem locum in omnibus, quae tribuuntur Patribus,

---

1) In ed. Jen.: igitur.

hoc est, ut sit ipsa per sese certissima, facillima, apertissima, sui ipsius interpres, omnium omnia probans, iudicans et illuminans, sicut scriptum est, Psalm. 119: Declaratio seu (ut Ebraeus proprie habet) apertum seu ostium verborum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis. Hic clare spiritus tribuit illuminationem, et intellectum dari docet per sola verba Dei, tanquam per ostium et apertum seu principium (quod dicunt) primum, a quo incipi oporteat ingressurum ad lucem et intellectum.

Iterum: principium seu caput verborum tuorum veritas. Vides et hic veritatem tribui non nisi capiti verborum Dei, hoc est, si verba Dei primo loco didiceris, et eis velut principio primo usus fueris, pro omnium verborum iudicio. Et quid facit octonarius ille totus, quam ut perversitate nostri studii damnatu nos revocet ad fontem, et doceat primum et solum verbis Dei studendum esse, spiritum autem sua sponte venturum et nostrum spiritum expulsurum, ut sine periculo theologisemus. Hoc sane verum est, superbis et impiis Scripturam sanctam semper esse maioris caecitatis occasionem, sed quae hominum scripta superbis etiam non sunt occasio maiorum tenebrarum? aut quae res quamlibet optima superbit et immundis non cooperatur in malum? Hos fieri in Scripturis haereticos nihil mirum, verum eosdem in humanis scriptis plus etiam quam bestias fieri nihil novum.

Sint ergo Christianorum prima principia, non nisi verba divina, omnium autem hominum verba conclusiones hinc eductae et rursus illuc reducendae et probandae, illa primo omnium debent esse notissima cuilibet, non autem per homines quaeri et disci, sed homines per ipsa iudicari. Quod si non ita est, cur Augustinus et sancti Patres, quoties vel pugnant vel docent, ad sacras literas ceu prima principia veritatis recurrunt et sua vel obscura vel infirma illarum luce et firmitate illustrant et confirmant? Quo exemplo utique docent, verba divina esse apertiora et certiora omnium hominum, etiam suis propriis verbis, ut quae non per hominum verba, sed hominum verba per

ipsa doceantur, probentur, aperiantur et firmentur. Nisi enim ea apertiora et certiora ducerent, ridicule sua obscura per obscuriora Dei probare praesumerent, cum et Aristoteles istorum universusque naturae sensus id monstrent, quod ignota per notiora et obscura per manifesta demonstrari oporteat.

Quae ergo est nostra tam irreligiosa perversitas, ut sacras literas non per se ipsas et illarum proprium spiritum, sed per hominum glossas velimus discere, diverso omnium Patrum exemplo, et in hac perversitate gloriemur ceu religiosissima pietate? Si enim hoc volumus, concedemus Scripturas sanctas esse obscuriores et ignotiores, quam Patrum scripturas. Hoc autem admisso ulterius dabimus, S. Patres suis commentariis nihil aliud fecisse, quam ut, dum sua probant per Scripturas, notiora probarint per ignotiora, et sic tam se ipsos quam nos mire illuserint, prorsusque in vanum laboraverint et erit, ut plus credamus interpretantibus quam loquenti Scripturae, quis ita insaniat?

Iam quanti errores in omnium Patrum scriptis inventi sunt? Quoties sibi ipsis pugnant? Quoties invicem dissentiunt? Quis est, qui non saepius Scripturas torserit? Quoties Augustinus solum disputat, nihil definit? Hieronymus in commentariis fere nihil asserit, qua autem securitate possumus alicui niti, quem constiterit saepius errasse, sibi et aliis pugnasse, Scripturis vim fecisse, nihil asseruisse, nisi autoritate Scripturae nos omnia eorum cum iudicio legerimus? Nullus attigit Scripturae aequalitatem, sicut nec debuit, quanquam vetusti illi propius accesserint, quod in Scripturis diligentiores fuerunt. Nemo ergo mihi opponat Papae aut Sancti cuiusvis autoritatem, nisi Scripturis munitam. Nec statim vociferetur, me unum velle omnibus doctiorem videri et Scripturas proprio spiritu intelligere. Haec enim non sunt vociferationes quaerentium Dei veritatem, sed suam vanitatem. Aut eum afferat autorem, quem constet nunquam errasse, Scripturas torsisse, aliis et sibi pugnasse, dubitasse. Nolo omnium doctior iactari, sed solam Scripturam regnare, nec eam meo spiritu aut ullorum hominum

interpretari, sed per se ipsam et suo spiritu intelligi volo.

In qua re, ne iuste videantur vociferari, praeclarissimum exemplum habeo Augustini, quem saepius adduxi, et quia surda eum aure transeunt, saepius inculcare oportet, ubi dicit in epistola ad D. Hieronymum: Ego solis eis libris, qui canonici dicuntur, eum deferre honorem didici, ut nullum eorum scriptorem errasse firmiter credam, ceteros vero, quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, ita lego, ut non ideo verum credam, quia ipsi sic senserunt, sed si per canonicas Scripturas aut ratione probabili mihi persuadere potuerunt. Cur non et hunc Augustinum arrogantiae arguunt? qui prorsus omnes ad unum tractatores Scripturae contemnere audet, quatenus Scripturis et rationibus non persuadent et nobis idem faciendum docet lib. 3. de Trinitate dicens: Noli meis literis velut canonicis inservire etc.

Et Hilarius vel inter primos Patrum in suo de Trinitate lib. 1. dicit: Optimus interpres hic est, qui sensum e Scriptura potius retulerit quam attulerit, nec cogat hoc in dictis contentum videri, quod ante intelligentiam docere praesumserit. Ecce hic insignis autor vult, e Scripturis referri, non afferri in Scripturas intelligentiam. Non ergo hoc est elucidare sapientiam (de quo gloriantur), multa Patrum dicta congerere et ex iis Scripturam intellectam praesumere, sed e Scriptura intelligentia relata et per sui solius collationem elucidata, illorum dicta iudicare. Sic et beata virgo conferebat verba omnia in corde suo.

Quod si, ut hoc auderemus et deberemus, Augustinus et Hilarius aliique non docuissent, nonne Paulum habemus ad Thessalonicenses dicentem*): Omnia probate, quod bonum est tenete, et Galat. 1. Si quis aliud evangelisaverit, praeter id, quod accepistis, anathema sit, et 1. Iohan. 4.[1]): Probate spiritus, utrum ex Deo sint. Has certe aposto-

*) 1 Thess. 5. 1) In ed. orig.: 3.

licas monitiones necesse est omnes contemnere, si quaelibet Patrum dicta oportet absque iudicio admittere, iudicio, inquam, spiritus, quod nullis nisi sacris literis voluit includi et contineri.

Atque ut latius, quod mirentur, dicam, legimus in actis apostolorum cap. 17., quod ii, qui cum omni aviditate verbum Pauli audierant, quotidie scrutabantur Scripturas, si haec ita haberent. Si ergo Pauli Evangelium seu novum Testamentum oportuit probari per veterem Scripturam, an ita haberet, qui tamen autoritatem habuit a Deo sibi datam, sicut apostolus, ut eius verbo crederetur, quid nos facimus, qui Patrum dicta, quorum nulli fuit autoritas nova docendi, sed tantum accepta per apostolos conservandi, nolimus ad Scripturae iudicium vocari.

Denique non solum ipse Paulus sua omnia per vetus Testamentum probat, ut in epistolis eius abunde videmus, adeo ut in prooemio epistolae ad Romanos testetur evangelium suum praedictum in Scripturis sanctis per prophetas: sed et Petrus et omnes apostoli etiam concilio congregati, Acto. 15., per Scripturas sua demonstrant, quin et ipse Christus omnium dominus voluit per Johannis testimonium comprobari et voce patris de coelo confirmari, adhuc tamen frequentissime sua persuadet testimoniis Scripturae, iubens etiam Judaeis, ut scrutentur Scripturas, quae testimonium perhibeant de eo.

Mira ergo nostra perversitas, ut aliis testimoniis quam Scripturae nostra velimus probare, quando Christus et apostoli omnes sua volunt in Scriptura testificari, imo quo[1]) sit insania intolerabilior, Scripturas, unde testimonia pro nobis petenda sunt, volumus testimoniis hominum probare et tueri. Nonne hoc est aliud nihil, quam velle humanis divina formare et elucidare? Nonne hoc est gladium spiritus, quo nos defensos oportuit, obiecta carne brachii nostri tueri?

1) In edit. Jen.: quod.

Non tamen per haec sanctis Patribus volo detractam autoritatem et ingratitudinem pro sanctis eorum laboribus repensam, sed libertatem spiritus et maiestatem verbi Dei illis praepositam, sint sancti viri et ecclesiarum patres, sed homines et apostolis atque prophetis impares, et horum autoritati non praelati nec aequati, sed subiecti, ut quos non ipsi erudierunt aut illustraverunt, sed a quibus ipsi eruditi et illustrati sunt, tantum nobis exemplo sint, ut quemadmodum ipsi in verbo Dei pro suo tempore laboraverunt, ita et nos pro nostro seculo in eodem laboremus. Una est vinea, sed diversi diversarum horarum operarii, omnes tamen in ipsa vinea, non in sarculis aut cultris operariorum laborant. Satis est e Patribus didicisse studium et diligentiam in Scripturis laborandi, non omne opus eorum probari necesse est, siquidem et diligentia pluribus quandoque non dat, quod dat vel uni sola occasio, et nescio quae spiritus incomprehensibilis impulsio.

Exemplo itaque S. Bernardi, si id poterimus, potius ex fonte ipso quam ex rivulis bibamus, sic enim de se confitetur, ob id non raro Patribus sanctis reluctari ausus. Alioqui si Pontificibus aut Doctoribus solis fidendum est, nec ad Scripturae tribunal vocandi sunt, cur non Scripturas sanctas explodimus, tanquam superfluas et obscuriores, quam ut eas possimus consequi? Eodem exemplo tandem et Patres S. repellamus, receptis in locum eorum apertioribus (ut iactant) theologis scholasticis, donec et his abiectis Aristotelem et quo quisque remotior a sacris literis et S. Patribus fuerit, duces habeamus, sicut revera habuimus et habemus. Tum revera erit, ut Scripturas sanctas non solum spiritu proprio non interpretemur, sed nihil nisi proprium spiritum, Scripturis in totum incognitis, reliquum retineamus et meris opinionum nostrarum turbinibus et procellis sine fine agitemur, sicut est dies haec.

Haec volui in hoc protestari, ne ii, qui S. Patrum alicubi dictis suffarcinati praesumunt victoriam sibi, sese aliquid fecisse putent, si me adversatum ostenderint, vel unius Patris ecclesiastici unico ali-

cui verbo, quod hactenus a scholasticis Doctori ad ecclesiasticos semper provocarim. Non enim ad eos provocavi, ut omnia eorum vera arbitra sed quod propiora veritati senserint quam Scho stici, qui fere nihil veri habent reliquum, ut sen ad fontem ipsum rivulis ducentibus veniremus. I hibet enim Augustinus, quem semper adhibui, ul tractatorum quantumlibet sancti scripta scriptis a stolorum et prophetarum aequari, id quod com nis quoque naturae sensus prohibet. Istis praem tis ad articulos veniamus, quorum

Primus[1]:

Haeretica est, sed usitata sententia, sacram novae legis dare gratiam illis, qui non ponunt cem.

Scriptura sic dicit Roma. 1. et Abac. 2, Eb 10: Iustus ex fide sua vivet. Non dicit: Iustus sacramentis vivet.

Marc. ult.: Qui crediderit et baptisatus fuerit, vus erit. Qui autem non crediderit, condemnabi etiam si baptisaretur, neque enim baptismus sal sed fides baptismi.

Rom. 10: Corde creditur ad iustitiam, non cit: Corpore sacramenta suscipiuntur ad iustitia

Roma. 4 ex Gen. 15: Credidit Abraham I et reputatum est illi ad iustitiam.

Ratione sic:

Quia in omni sacramento est verbum promi onis divinae, quod affirmative promittit et exh gratiam Dei ei, qui suscipit sacramentum. Ubicun autem Deus promittit, ibi exigitur fides audie ne Deum faciat mendacem sua incredulitate. Qu in sacramentis suscipiendis necessaria est fides cipientis, quae credat id, quod promittitur. Sic l tismus datur in verbo istius promissionis: Qui

1) In ed. Jen. additum legitur: est.

diderit et baptisatus fuerit, salvus erit, ergo necesse est, ut baptisandus credat se salvum fore, ubi baptisatus fuerit, alioquin Deum in sua ista promissione facit mendacem, quod est horrendum.

Sic in sacramento poenitentiae datur absolutio in verbo istius promissionis: Quodcunque ligaveris super terram, ligatum erit et in coelis. Quare oportet, ut absolvendus credat, et non dubitet sese vere absolvi in coelis apud Deum, dum absolvitur in terris per sacerdotem, ne Christi promissionem mendacem faciat.

Sic in sacramento panis datur corpus Christi, in verbo istius promissionis: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Oportet ergo manducantem omnino et firmiter credere, corpus Christi non tantum pro aliis, sed et pro se esse datum et sanguinem Christi pro se fusum in remissionem peccatorum, sicut verba promissionis aperte sonant, alioqui irridebit promissionem istam Christi et iudicium sibi manducabit.

Ex quibus evidens est, necessariam esse fidem suscepturo sacramentum, qua credat se consecuturum id, quod sacramentum promittit et donat, ut sic verum sit, quod dicitur: Non sacramentum, sed fides sacramenti iustificat. Cum enim in omni sacramento sit verbum Dei, ut dicit beatus Augustinus super Johannem, accedit verbum ad elementum et fit sacramentum. Ubicunque autem verbum Dei est, ibi fides hominis in ipsum requiritur. Multi enim sacramentum suscipiunt et tamen non iustificantur, sed magis damnantur, quia sine fide suscipiunt. Sola ergo fides iustificat, ut praedictae autoritates probavere.

Quare haeretica sententia est, quaecunque contraria est huic apostolicae et catholicae sententiae, ut talis est eorum, qui dicunt, sacramenta novae legis dare gratiam iis, qui non ponunt obicem, quorum autor Scotus est. Quod probo sic, quia docent, non modo non esse necessariam fidem, qua credas te accepturum id, quod sacramentum promittit, sed quod sufficiat, ut non ponas obicem. Obicem autem vocant peccatum mortale vel propositum eiusdem, quale est homicidium, libido et similia, adeo ut satis

sit suscepturo sacramentum, si desinat peccar propositum deponat, etiamsi nullum bonum pr situm formet. Quidam enim ex eis dicunt, nec tum bonum cordis requiri. Haec omnia, quia su dictis contraria sunt, vere haeretica sunt. Incr litatem vero pro nullo obice habent, scientes, c non est in potestate nostra, ponere incredulita sed solius Dei, qui infundit solus fidem. Qui autem ex eis addunt requiri attritionem et fiden quisitam, quae duae res, quid sint, nemo illorum tuit unquam docere.

Causa autem, quae movet eos sic docere, quod alioqui non videatur differentia dabilis veteris et novae legis sacramenta. Vetera enii fide suscepta iustificabant, hoc est, iis, qui erant, utilia fuerunt (sicut dicunt). Ergo nova bent esse efficaciora et prodesse etiam iis, qui non sunt, ut boni fiant, cum novi Testamenti o perfectiora, quam veteris Testamenti esse deb

Nos autem dicimus, nec novi nec veteris stamenti sacramenta, sed solam fidem iustific sicut Paulus dicit: Iustus ex fide sua vivet, et: C creditur ad iustitiam, ideo ratio istorum nihil sicut et omnia, quae ex illa deducunt[1]). Potius ferunt sacramenta novae legis non a sacrame sed a sacrificiis et ceremoniis sacerdotii Aaronici, per haec mundabantur corpora, vestes, cibi et quaecunque ab immunditiis, quae ex natura erant, sed ex lege Mosi, ideo ut nulla promi ita nulla fides in eis erat. Non enim natura est catum aut immunditia, si cadaver tetigeris, au pram aut menstruatam, ideo nec peccatum, sed munditia vocabatur.

At per illa nostra sacramenta mundantur scientiae ab immunditiis veris, quae ex natura et peccata sunt. Ideo promissio et fides hic vi quod et in multis aliis signis Patrum videre est, ad ceremonias legis non pertinebant. Verum l extra propositum.

---

1) In ed. orig.: diducunt.

Secundus:

In puero post baptismum negare remanens esse peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare.

Paulus Roma. 7. dicit: Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Hic sine dubio claret, concupiscentiam esse peccatum, at quis est hominum, qui concupiscentiam non sentit, postquam adoleverit, quamvis baptisatus, cum hic apostolus sanctissimus nedum baptisatus suam concupiscentiam accuset? Unde ergo hoc peccatum, nisi ex nativitate carnis, etiam post baptismum remanens?

Atque ne quis putet apostolum in persona aliorum loqui, Gal. 5. ad eos, qui spiritu vivebant, generali sententia dicit: Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Quid erat necesse mandare, ut spiritu ambulent, qui spiritu vivunt, si non superest peccatum carnis, quod crucifigant? Denique dicit cap. 5: Caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Haec enim sibi invicem adversantur, ut non quaecunque vultis, illa faciatis. Quae autem potest esse concupiscentia spiritus, nisi caritas? ut et Augustinus saepius interpretatur, ubi autem caritas nisi in baptisatis? Et tamen in his pugnant utraque concupiscentia.

Et quae esset apostolicae doctrinae vis et autoritas, si non generaliter ad omnes homines pertineret? Non enim absolute dicere debuisset, spiritum et carnem sibi pugnare, sed aliquorum spiritum et carnem, scilicet malorum. Nunc autem prorsus de omnibus Christianis dicit: Quicunque autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis suis. Quod quomodo potest aliter intelligi quam illud Roma. 6: Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius? Cur prohibet obedire concupiscentiis corporis, si non sunt in corpore baptisati? Cur regnare vetat, si nullum adest peccatum? Nisi quod vere in omnibus peccatum est et concupiscentia, sed

non debet regnare, nec nos ei obedire seu consentire, sed contra pugnare, crucifigere et mortificare. Sicut Gene. 3. idem bellum spiritus et carnis describitur: Inimicitias ponam inter te et mulierem et inter semen tuum et semen illius, ipsum[1]) conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo illius.

Rursus Rom. 7: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in legem peccati. Hoc non dici in persona malorum, sed in persona sua et omnium sanctorum filiorum Dei, ex eo patet, quod condelectari legi Dei secundum interiorem hominem impossibile est homini extra gratiam constituto, qui potius odit legem Dei; quia cap. 3. generali sententia de omnibus filiis hominum dixerat: Non est iustus, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. At qui delectatur in lege Dei secundum interiorem hominem, certe iustus est, intelligit, requirit Deum et facit bonum, nec declinat a Deo, cum delectari in lege non sit nisi amantis et desiderantis legem.

Et in fine (ait): Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Si enim hoc non in sua persona, sed impiorum dixit, dabimus, malos esse servos Dei, secundum nobiliorem partem sui, scilicet mentem. Nam servire legi Dei est obedire, in omnes eius voluntates ire et subditum esse Deo, quod impiissimum est sentire de impiis, quorum cor et mens penitus declinant a Deo et potius carne et externa specie pietatis ei serviunt. Sicut de hypocritis dicit 1. Timoth. 4. et Psalm. 78[2]): Cor autem eorum non erat rectum cum eo, neque fideles habiti sunt in testamento Dei. Et iterum: Generatio, quae non direxit cor suum, nec est creditus cum Deo spiritus eius.

Quidvis autem tribui impiis patior, correctum

---

1) In ed. orig.: ipsa. 2) Ibid.: 77.

et spiritum fidelem legis amantem plane Scriptura tota non nisi Sanctis tribui cogit. Non enim dicit: Video legem Dei in interiore homine, sicut de lege peccati dicit: Video aliam legem in membris meis. Vidit enim et odio habuit, licet carere non possit, tamen fortiter contra pugnavit. At hic dicit: Condelector legi Dei, quod est magis quam vidisse et amasse legem, quod procul dubio includit, cor esse rectum seu spiritum fidelem et vere pium, quod non nisi de se ipso et similibus Sanctis intellectum voluit, quare nisi impiis volumus tribuere omnia, quae Sanctorum sunt, hunc locum negabimus ab apostolo in aliorum impiorum persona dictum.

Fateor, si pertinaciam suam nolit quispiam deponere, perdurabit, nec his flectetur. Et quid mirum? cum nec Christus omnibus potuerit sua persuadere. Haec doctrina, quia sacra et divina est, vult, ut positis propriae sententiae et opinionis studiis dociles et ductiles sint tam auditores quam tractatores, sicut dicit Psalm. 45[1]): Audi filia et vide et inclina aurem tuam. Nullus contentiosus aut pervicax huc intrabit? imo in quam unquam sententiam quantumvis manifestam veritatis contentiosus et pervicax induci potuit? Perpendat autem quivis haec sedato et libero animo seseque docilem praebeat Deo et sine dubio erudietur et suavissima veritate capietur. Quae postulo eo iustius, quod haec nostra sententia verbis his divinis traditur. Adversaria vero verbis hominum, humanaque opinione et nostro sensu tantum affertur, absque autoritate Scripturae divinae, atque hoc ipso suspecta, cum quod sacris literis vel utcunque probari non potest, approbari tutum non sit. Facile quidem est damnare alienas sententias, sed multo facilius sibi temperat a damnando, quod praetentarit, quam difficile sit improbare et confutare, quod damnare praesumit.

Quanquam ego vehementer admiror hanc sententiam non esse omnibus notissimam, nedum speras-

---

1) Ibid.: 44.

sem ulli videri damnandam, quam scimus omnium Sanctorum per tot secula confessione probatam. Quid enim in vita omnium Sanctorum legimus, quam labores, vigilias, ieiunia, orationes, quibus velut machinis spiritualibus pugnaverunt adversus carnem et concupiscentias corporis sui proprii? Quis eorum non gemit? non accusat? non laborat in carne sua et concupiscentiis suis? Cum ergo in his omnibus videamus istas autoritates: Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem, et: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis etc. Quae causa est, ut haec apostolum velimus non in sua, sed impiorum persona dicere, quae in personis piissimorum videmus vivacissimis studiis geri?

Aut quando vidimus impium, qui hac molestissima pugna adversus carnem suam militet, condelectetur legi Dei secundum interiorem hominem? Piorum ista sunt summa et laboriosissima certamina, et nos ea tribuemus impiis, in concupiscentiam libere et sponte ruentibus, imo furentibus? Quoties rogo S. Hieronymus de incendiis libidinum conqueritur, etiam tum, cum multo ieiunio et labore contra ea pugnaret, hoc est, dum esset non modo baptisatus, sed et sanctissimus. Experiatur quisque se ipsum et referat, si audet, se non habere concupiscentiam, etiam si ad morbum usque ieiunet et laboret. Et unde hoc malum furens et indomitum? Non utique a natura. Quia Adam illo caruit ante casum, sed post lapsum sensit in carne, et nobis per generationem hereditavit, quod baptismate incipit tolli, durat tamen usque ad mortem carnis, licet in aliis minus, in aliis magis. Unde et ipsi appellant fomitem, morbum naturae et tyrannum.

Revertamur ad probationem, apostolus Ebrae. 12. utique baptisatis et sanctis scribens, dicit: Deponamus omne pondus et circumstans nos peccatum. Hic se ipsum quoque involvens docet deponi omne pondus et peccatum, quod nos circumstat, id est, pertinaciter inhaeret et instat, mira verbi emphasi significans molestam et improbam illam carnis no-

strae concupiscentiam et procacitatem, qua nos assidue sollicitat ad peccatum, nec aliquando quiescit, nunc ira, nunc libidine, nunc superbia, nunc avaritia nos inquietans.

Ita ut D. Cyprianus ob hoc ipsum optandam censeat mortem accelerari Epistola de mortalitate dicens: Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum vitiis carnalibus, cum illecebris secularibus assidua et iugis et molesta luctatio est, obsessa mens hominis et undique Zabuli infestinatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exsurgit libido, si libido compressa est, succedit ambitio, si ambitio contempta est, ira exasperat, superbia inflat, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit, cogeris maledicere, quod lex divina prohibet, compelleris iurare quod non licet, tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur, et delectat hic inter Zabuli gladios diu stare? cum magis concupiscendum et optandum sit ad Christum subveniente velocius morte properare.

Si tantus martyr de se sibique similibus talia affirmat, quis dubitabit et omnibus Sanctis eadem tribuere? aut saltem non negabit in Sanctos quadrare, quod apostolus dicit: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, ne in persona impiorum ista videatur locutus. Quae omnia ideo urgeo, quod scio D. Hieronymum, Origenem, et alios impulsum alicubi sentire apostolum hoc loco in aliorum persona locutum, licet aliis locis econtrarium sentiat. Et D. Augustinus diu eadem sententia captivus tandem in Retractionibus, et lib. 6. contra Iulia. 11. ita revocat, ut neget a se fuisse intellectum antea apostolum, dum in aliorum persona locutum fuisse asseruisset. Quis non moveatur autoritate principum horum virorum Patrum? Nihil indignor, si quis hos Patres alicunde pro se adduxerit adversus meam sententiam, si temere uno loco eos legerit, et in suam sententiam sonare viderit. Verum nec illis,

nec assertoribus eorum iniuriam facio, dum verba ipsa apostoli, tum illorum proprias et contrarias sententias eis praetulero.

Iuvant eandem hanc sententiam et multa alia. Primum id, quod apostolus Roma. 12. praecipit utique sanctis et baptisatis, ut renoventur in novitate sensus sui. Et alibi, 2. Corinth. 4: Etsi is, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem. At renovari est de vetustate in novitatem mutari. Vetustas autem peccatum est veteris hominis, sicut novitas gratia novi hominis. Renovari ergo arguit inesse vetustatem, sicut rursus dicit Col. 3: Expoliantes veterem hominem cum actibus suis. Et 1. Cor. 5: Expurgate vetus fermentum, ut sitis bona conspersio. Quae omnia certe affirmant reliquum vetustatis et peccati in nobis esse, quod exuendum expurgandumque sit, cum ad eos scribat, qui iam erant (ut dicit) azymi et creati in novum hominem secundum Deum.

Deinde parabolae Evangelii pulchre huc valent, quarum una de Samaritano, qui semivivum non subito sanavit, sed alligavit tantum et sanandum suscepit, nonne ostendit, neminem subito ab omnibus peccatis sanum factum, sed pacto fidei in corpus Christi assumptum de die in diem magis sanari?

Altera Matth. 13 de fermento in sata farinae tria mixto, donec fermentaretur totum, quid aliud vult, quam fermento novo fidei fermentari non subito, sed paulatim totum hominem? ut haec vita cognoscatur non esse iustitia, sed iustificatio, non sanitas, sed sanatio, non finis, sed phase Domini, non terra, sed migratio, et prorsus continua purgatio peccati, et transitus de virtute in virtutem, ut docet Psalm. 84, et transformatio de claritate in claritatem ad imaginem Christi, ut Apostolus vocat. At talis transitus certe manifestat, reliquum esse semper peccatum, a quo recedamus, et ad maiorem iustitiam propinquemus.

Et Iohan. 13. cum asseruisset discipulos esse mundos, tamen infra dicit 15, se esse vitem, illos palmites, et tamen omnem fructiferum magis purgandum, ut plus fructificet. Quomodo enim sunt

mundi et simul immundi, ut purgari egeant, qui nisi mundi essent, fructum non afferrent? Nisi quod verum est, quod idem I. Iohan. 1. dicit: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Notavit S. Augustinus, quod non dixit: Habuimus, sed habemus. Et Psalm. 19[1]): Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et Psalm. 51[2]) petit spiritum rectum et cor mundum in se fieri, cum hoc non nisi iam mundus orare posset. Unde ergo ista immunditia tam sanctis viris spiritu ferventibus, nedum baptisatis? Quod malum has movet immunditias? nisi radicale illud originis malum, de quo Paulus*) Colossensibus sanctis scribit: Mortificate membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, avaritiam, non quod his peccatis servire eos arguat, sed ut repugnent, ne eis serviant.

Et ut finem faciamus, sola oratio Dominica nonne omnes concludit sub peccatum, dum omnibus quantumlibet sanctis mandat orare: Fiat voluntas tua, Sanctificetur nomen tuum, Adveniat regnum tuum. Quid confitetur, qui petit fieri voluntatem Dei, nisi sese nondum plene facere voluntatem Dei, ac per hoc esse inobedientem Deo? (neque enim fictis hic verbis oratur), hoc solo salvus, quod agnoscit et deprecatur suam inobedientiam, ac in quantum orat et agnoscit, tantum facit voluntatem Dei, id est, in spiritu, sed in carne, contra quam sic orat, nondum facit. Ita qui petit sanctificari nomen Domini, nonne fatetur nomen Domini adhuc in se pollui ex parte? quod dolens deprecatur, et impletur illud in eo, Roma. 7: Quod nolo malum, hoc facio, quod volo bonum, non facio. Sic qui advenire regnum Dei petit, certe servum diaboli se ex parte confitetur, cum apostolo dicens: Video aliam legem in membris meis, captivantem me in legem peccati.

---

1) In ed. orig.: 18. 2) Ibid.: 50.
*) Coloss. 3.

Scio autem, quid hic mihi opposituri sint, scilicet omnia, quae dicta sunt, probare non peccatum, sed defectum seu infirmitatem in nobis relinqui post baptismum, sic enim fomitem et passiones carnis vocant[1]). Respondeo: Si sola nos verbi controversia haberet, facile admitterem, ut defectum vocarent quidquid id est mali, quod in praedictis Scripturae verbis relinqui in nobis probatum est. Frustra enim certatur de nomine, cum de re constiterit. Verum, quod defectum sic appellant, ut peccatum esse negent et non culpam, sed poenam tantum peccati esse velint, admittere non possum. Neque enim satis est, quod sine Scripturae testimonii autoritate propria dicunt, omnia ista defectus dici, quia deficiant a perfecta legis plenitudine.

Deinde, quod non licet ulli angelorum, nedum ipsis hominibus, verba Dei pro suo sensu interpretari, ut, quod illa peccatum aperte vocat, illi defectum interpretentur. Apostolus*) enim manifeste dicit, se captivum duci in legem peccati et concupiscentiam, autoritate legis cognitam a se peccatum, quam iterum vocat peccatum in carne sua habitantem.

Quomodo enim non erit vere peccatum, cum ad hoc ut vere peccatum esse probet, adducat legem prohibentem concupiscere, et fateatur sese non concupiscere non posse, ac per hoc vero, non defectu tantum, sed peccato contra legem facere. Nam et ipsimet cogentur hoc peccatum dicere, quod contra legem fit quocunque modo, at defectus ille, quem extenuando peccatum sic vocant, certe contra legem est.

Quod si hoc uno loco sic licet verbis Dei abuti, ut peccatum non peccatum dicamus: quomodo resistemus neganti in universum, omnia peccata in tota Scriptura, dicenti, quod adulterium, homicidium, idolatria quoque non sit peccatum, sed defectus et poena peccati. Si ergo huic resisti debet, oportet ut peccatum simpliciter, praesertim ubi legis prohibitio adducitur, cuius comparatione probetur, accipiatur

1) In ed. orig. deest.: vocant.
*) Roma. 7.

pro vero peccato, aut eludemus totius Scripturae autoritatem. Non est enim poena, sed culpa, quando dicit*): Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces; ergo qui concupiscit (sicut omnis facit baptisatus) scit se lege magistra, contra quam facit, vere peccare.

Et mire placet, ab apostolo adductum crassissimum genus peccati, quod in novissimo sensu tactus omnes sentiunt. Quomodo enim persuasisset, intentiones et opiniones cordis peccata esse iis, qui nondum persuaderi volunt, concupiscentiam esse peccatum, et contra crassissimum sensum experientiae et apertissimam legem sapiunt. Nam quem non facit reum ista lex: Diliges Dominum ex toto corde tuo? Quis non parte aliqua magna se ipsum diligit? Verum sciebat apostolus hoc praeceptum sublimius esse, quam ut inexercitati capere possent, ideo assumpsit, quos praesumpsit non posse negari ab ipsis, nimirum omnium sensu cognitum.

Videamus autem, qua ratione moveantur, ut negent peccatum dici reliquam baptismo libidinem. Dicunt enim baptismi iniuriam esse, si non omnium peccatorum tribuere dicatur remissionem, sicut habet fides catholica ecclesiae et sanctum evangelium, si ergo remissa sunt omnia peccata, quod reliquum est, peccatum dici non debet. Respondeo: Quid hic dicere possum, nisi quod urgentibus eodem argumento Pelagianis Augustinus dixit, scilicet peccatum remitti quoad reatum, sed non quoad actum, seu ut ipsius verbis utar: Peccatum istud reatu transit, actu manet. Sicut enim (ut idem ait) aliquod peccatum transit actu et manet reatu (sicut est omne actuale), ita econtra hoc originis peccatum transit reatu et manet actu. Ecce non negat esse peccatum, nec dicit solum defectum aut poenam esse, sed peccatum actu et vere esse.

Rursum dicent: At nos reatum hunc proprie vocamus peccatum, non illud quod remanet. Re-

*) Roma. 7.

spondeo: In re ista seria et sacra non licet argutiis sophisticis cavillari, quibus effingunt reatum esse respectum inter Deum et peccatorem, quo hic deputatur ad poenam. Iniuria est gratiae Dei, si solum istum phantasticum respectum tollere doceatur, cum, ut Scriptura loquitur, gratia Dei renovet, mutet, et in novos homines transformet de die in diem, et res ista serio agatur, non respectibus tollendis, sed substantia et vita mutandis. Nam ideo corpus mori et incinerari oportet, ut peccatum expurgetur, verum est morbus et serius, qui tam seriam et potentem exigit medicinam.

Haec ipsa enim gratia novi Testamenti et misericordia Dei est, quod *), quia geniti sumus verbo veritatis et renati baptismate, ut simus initium aliquod creaturae eius, interim favor Dei nos suscipit et sustinet, non imputans ad mortem, quod reliquum est peccati in nobis, licet vere peccatum sit et imputari possit, donec efficiamur perfecte nova creatura. Ad finem enim purgationis Patris misericordia respicit, propter quem inter medias peccati immunditias statuit misericorditer ignoscere, donec penitus aboleantur.

Hoc apostolus Roma. 8. sic dicit: Nihil ergo damnationis est in iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Non ait: Nihil peccati in eis est, cum praecedente cap. peccatum asseruisset, sed nihil damnationis, quia, etsi sit peccatum in eis, non nocet, duplici iure, primo, quia sunt per fidem in Christo Iesu, quo mediatore eis ignoscitur, quidquid peccati inest: secundo, quia non secundum carnem ambulant, id est, pugnant contra peccatum, ut exstinguant, quo studio, quia inviti habent peccatum in se, pro non habentibus Deus illos habet, non tamen nisi gratuita misericordia, ne superbiat quisquam in oculis Dei de munditia sua, sed in humilitate suae miseriae servetur. Hoc sensu I. Iohan. 3. dicit: Scimus, quoniam omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat

*) Iacob. 1.

eam, et malignus non tanget eum. At omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est, ut ibidem dicit; ita simul verum est, iustum non peccare, et tamen peccatum habere, seu malum facere.

Concludamus ergo eum pulcherrimo verbo Augustini, Peccatum, inquit, remittitur in baptismo, non ut non sit, sed ut non imputetur. Ecce est et remanet peccatum, sed non imputatur. Quare perseverandum est in usu Scripturae et antiquorum, et non defectum, sed vere peccatum appellandum, libidinem et alias passiones reliquas baptismo. Et aliud esse omnia peccata remitti, aliud omnia tolli, baptismus omnia remittit, sed nullum penitus tollit, sed incipit tollere. Id quod illos fefellit, qui remissionem intellexerunt omnimodam expurgationem, ac sic defectum pro peccato accipere se ipsos coegerunt, ex malo intellectu in peiorem lapsi. Nam hac sententia eorum homines in securitatem et superbam praesumptionem ducuntur, dum peccatis ablatis sibi puri visi omittunt studia expurgandi peccati, ut cuius conscii iam non sunt, qua impia opinione plurimi pereant necesse est, sed et eo pervenerunt insaniae, ut etiam libidinem inevitabilem parentum auctorum, dum generant, quantumvis indomitam et summo invictoque furore contra legem Dei concupiscentem, defectum vocare sint coacti. Hoc est vere nimis extenuare peccatum, dicere tam atrocem libidinis impetum esse defectum. Sed de hoc satis.

Tertius:

Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur a corpore animam ab ingressu coeli.

Quamvis hanc conclusionem saepius testatus sim non assertam, sed disputatam, tamen iam non disputo, sed assero eam, postquam nihil video contra eam produci ab ullo adversario. Si enim vera sunt, quae proximo articulo dicta sunt, fomitem esse vere peccatum, per gratiam Dei veram magis ac magis

purgandum, et nemo possit cum peccato coelum intrare, sicut 2. Petr. 3. promittit: Coelos novos et terram novam exspectamus, in quibus iustitia habitat: puto satis proba consequentia duci, animam fomite impediri ab ingressu coeli.

His adde, quod illi fingunt, et ego per impossibile posui, fomitem esse posse sine peccato actuali cum assidue lex membrorum captivet et repugnet legi mentis, ut Paulus conqueritur. Res enim viva et quotidie movens est peccatum, sicut et ipsa anima, in qua habitat. Nam et iustitia res est vivens et movens, non enim quiescere potest anima, quin vel amet, vel odiat ea, quae Dei sunt. Unde fit, ut, cum ipsimet concedant, actuale peccatum morari ab introitu coeli, cogantur concedere, quod et fomes moretur, qui origo vivacissima et inquietissima actualium peccatorum est.

Omitto hic dicere, quod originale peccatum, ut omnia peccata, ita et incredulitas est. At nemo unquam satis diligit, credit, exspectat, quamdiu est in carne. Spiritus enim promptus est, sed caro infirma, etiam in apostolis, ideo fomes vere est actuale peccatum, actualis privatio, sive defectus eius rei, quae adesse debet, et actualis positio seu praesentia infirmitatis et aliorum affectuum, qui deesse debent, ut vere dixerit S. Iacobus, nos esse initium creaturae Dei, nondum complementum, partim iusti, partim peccatores, hoc uno salvi et ab impiis discreti, quod peccatum agnoscimus, confitemur et expugnamus, cui illi potius obediant.

Quartus:

Imperfecta caritas morituri secum fert necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere poenam purgatorii et impedit introitum regni.

Cum de iis rebus et de universo statu animarum sanctarum post mortem nihil habeat Scriptura sancta, sicut nec de purgatorio, nihil possum adducere pro isto articulo, quem neque asserui. Nunc

autem assero, et ipsum[1]) ex praecedentibus infero et probo. Cum enim Iohannes apostolus*) vere dicat: Timor poenam habet, et timorem non expellat, nisi perfecta caritas, ut idem dicit, clarum arbitror hinc fieri, timorem esse in imperfecta caritate, quae eum expellere nequit. Hoc autem vitium caritatis (sicut Augustinus appellat) quid est aliud quam fomes et residuum originalis peccati, quod hominem privavit a recta, secura et perfecta caritate Dei? Quare verum est, imperfectam caritatem impedimento esse ad introitum regni propter vitium, quo imperfecta est. Et scio adversarios nihil habere, quod contra dicant, nisi suas opiniones sine ulla autoritate Scripturae.

Quis ergo iam neget, timorem istum poenam habentem posse vere purgatorium esse solum, cum non sit maior poena spiritus nostri, quam fuga et pavor? nisi quis contra omnium sensum sapere velit. Et Scriptura paucis locis ignem, frequentissime autem pavorem tribuit damnatis et impiis, ut Psalm. 2: Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Et omnes fatentur faciem iudicis Christi fortius torturam impios, quam ipsum ignem inferni. Iam cum ipsimet fateantur, animas non ab igne, sed in igne pati, quam possunt aliam poenam dare quam fugam et horrorem? Sed secure ipsi sic opinantur de rebus, quare nihil unquam gustaverunt et cognoverunt, ideo prompte damnant aliena. Ego autem nitor vel uni autoritati Iohannis, qui timori poenam et timorem dat imperfectae caritati, si tantum et ipsi pro sua sententia adduxerint Scripturas[2]), paratus ero doceri.

Quintus:

Tres esse partes poenitentiae, contritionem, confessionem, satisfactionem, non est fundatum

---

1) In ed. orig.: ipsam. 2) In ed. Jen.: Scripturae.
*) 1. Iohan. 4.

in sacra Scriptura, nec in antiquis S. Doctoribus.

Malitiose hunc articulum congesserunt, non enim negavi contritionem et confessionem, sicut tamen sonat articulus, et ipsi videri me talia docuisse volunt, sed satisfactionem negavi, qualem ipsi docent, quod mihi non erit difficile probare. Ostendant, si possunt, ubi in tota Scriptura unus apex aut iota scribatur, pro peccato mortali uno debere satisfieri septem annis? dicant, ubi pro differentibus peccatis differentes poenas statuat Christus et apostoli? Nonne haec omnia sunt postea inventa ab episcopis, imo dent unum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenae, septenae, et similia; ubi fecerint, libens revocabo.

Legimus sane multos a Deo propter peccatum castigatos, ut David, Mosen, Aaron, Mariam, populum Israel, et aliquos eorum [1]), quos Christus in evangelio curavit; et I. Corinth. 11: Multi infirmi inter vos, et dormiunt multi. Sed haec non erat satisfactio, quam isti docent, scilicet remissibilem per claves, ita et modo multos punit Deus pro peccatis, quas poenas tamen ecclesia non potest auferre per claves. Quare verum dixi, arbitrariam istam satisfactionem nec in Scripturis, nec Patribus inveniri, inveniri autem poenam irremissibilem a Deo impositam, ut Psal. 89. [2]) dicit: Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus hominum peccata eorum.

Dicent forte: Relictum arbitrio ecclesiae taxandam poenam pro peccatis. Respondeo: Hoc iam non est Scripturas, sed propriam sententiam afferre. Probetur, quo loco Christus hoc arbitrium reliquerit ecclesiae, tibi enim non credo. Nam ubi dicit: Quodcunque ligaveris etc. magis ad culpam, quam ad satisfactionem pertinet. Culpa enim ligari et solvi proprie dicitur, non confessio aut satisfactio. Ita et illud: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, alioquin dicere debuit: Quorum remiseritis

1) In ed. Jen.: et alios. 2) In ed. orig.: 88.

satisfactiones, remittuntur eis. Quare divinitus aut nulla est satisfactio, aut remitti humanitus non potest.

Hoc libens concesserim, quod ecclesia mater, pio affectu praeventura manum Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdam, ne incurrant flagella Dei, sicut Ninivitae operibus suis spontaneis praevenerunt iudicium Dei. Haec poena quidem est arbitraria, non in totum, ut illi volunt, sed tamen necessaria. At nostri indulgentiarii etiam contra ecclesiam asserunt, remitti penitus omnem satisfactionem, etiam a iustitia divina requisitam, quod est erroneum et impium. Nam aut nos aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per indulgentias tollunt omnino.

|| Contra hanc eorum fictam et falsam satisfactionem, quam et solam habent, ego pugnavi, quam ideo solum finxerunt, ut lucra sua augerent, et homines exhaurirent, fallerent ac perderent, cum, si essent pii pastores, potius imponerent poenas, et ecclesiae exemplo praevenirent Deum, sicut Moses eum praevenit occidendo filios Israel propter peccatum vituli aurei. Optimum autem fuerit, si nos ipsos puniremus, hoc autem facimus, quando ex toto corde vitam totam mutamus, hac enim poenitentia et satisfactione Deus contentus est, quantum probant Scripturae sanctae, et praesertim Iohannes Baptista, Luc. 3. Sic I. Corinth. 11: Si nos ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur a Domino, cum autem iudicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Ecce poena et correptio prorsus irremissibilis, quae a Deo imponitur et exigitur.

Vehementer autem odi et sublatum vellem hoc vocabulum satisfactio, quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro ullo peccato satisfacere, cum gratis ille ignoscat omnia. Deinde occasio fuit, ut e salutari poenitentiae remedio nundinas facerent. Vellem magis, ut disciplina, castigatio, visitatio, correptio aut alio quopiam Scripturae

sanctae vocabulo nominaretur, quo significaretur non esse remissibilem, sicut revera remissibilis non est, disciplinam Domini, multo minus vendibilis et cauponabilis aliquando crederetur, sicut hodie videmus fieri conficta ista nova satisfactione, quae plenarie remittitur, cum talis, ut dixi, esse non possit, nedum poenitentiae tertia pars censeri debeat.

Unde in sermone meo vernaculo insigniter adieci, non esse istas tres partes poenitentiae, ut ipsi morem habent de eis loqui; semper enim volui exceptam disciplinam Domini, quam esse negavi ab ullo remissibilem, sed tantum imponibilem, ideo aliam necessario fore, et nusquam descriptam, quam illi satisfactionem docent, totam[1]) in manu Papae positam, etiam invita iustitia divina.

Sextus:

Contritio, quae paratur per discussionem, collectionem, et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, et acquisitionem aeternae damnationis: haec contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem.

Quamvis hanc conclusionem etiam Cassianus doceat, et sensus communis omnium ita in se experiatur, ut superfluum sit probari eam, tamen ut obstruatur os loquentium iniqua, Scripturas Dei consulamus.

Primum hoc nemo negabit: Contritio quantumlibet magna[2]), nisi fiat amore iustitiae, et (ut ipsimet dicunt) in caritate Dei, non est vera, sed simulata. Omnia enim, quae extra caritatem fiunt, nihil, vana et falsa sunt, ut 1. Corinth. 13. docet Paulus, quia non fiunt ex toto corde, quod autem ex corde non fit, iam hypocrisis est, sicut dicit

1) In ed. orig.: tota. 2) Ibid.: contritionem quantum magnam — non est vera.

od facit, non ex animo et sincero corde facit.
ım autem talem et cor non dat natura, nec
tio peccatorum, sed sola caritas spiritus.
}uod si dixerint se loqui de contritione in ca-
facta, iam articulus nihil ad me. Non enim
m sic docui, imo quia ut meum damnant de
tione naturali, et impia extra fidem loqui eos
it, quam esse hypocrisin satis iam ex dictis
ire puto. Aut opinantur hic forte mediam et
ılem suam theologiam, quod illa collectio, licet
caritatem facta sit, non tamen sit ficta, quia
ret ad gratiam proxime, dum facit homo,
est in se. Verum de ista impietate inferius
)co. Ego enim peccatum sic assero, quidquid
gratiam fit in homine, tantum abest, ut prae-
ad gratiam.
ecundo de altera parte, quod ea contritio
magis peccatorem, latius dicendum, quo et
pars maxime nititur. Hic apostolum invoco,
cit Rom. 5: Per legem abundare peccatum,
l. 3: Per legem augeri transgressiones, et
. 15: Virtus peccati lex. Qnibus verbis prorsus
lem illam theologiam evacuat, quae inter odium
tificantem amorem medium fingit naturalem

Ita fit, ut irritante lege et concupiscentia et peccatum magis placeant, et lex magis ac magis displiceat. Cum ergo collectio peccatorum extra gratiam non nisi legem sibi praestituat, ad quam peccata sua confert, impossibile est (licet metu poenae vel spe praemii fortiter simulet), ut non magis odiat legem quam peccata, et magis diligat peccata, quam iustitiam legis.

Et quid faciat impius extra gratiam, cum superius articulo primo docuerimus, quanto sudore iusti et sancti viri condelectentur legi Dei, et resistant legi membrorum repugnanti et captivanti? Si illi coguntur non modo odisse, sed et repugnare legi Dei et captivari, quid facient impii, in quibus ista pugna spiritus nondum est? Quid faciat caro, ubi spiritus non est? praesente spiritu pugnat contra legem Dei, et tu dicis, quod absente spiritu pugnat pro lege Dei? Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*), et tu docebis solam carnem nullo repugnante spiritu facturam pro spiritu? Quid potest insanius dici et fingi? Malae cupiditati tribuitur, ut faciat opus, contra quod ipsa eadem summis viribus pugnat, dum praesens est bona cupiditas. Credo haec factura fidem, per legem non nisi augeri peccatum, id est, odio haberi iustitiam et amari peccatum, idque toto pondere et summis viribus, ubi natura sola fuerit extra gratiam, cum in gratia summis viribus pugnet contra legem. Simul credo pateat, non modo hypocritam, sed et magis peccatorem fieri collectorem illum contritionis ex peccatorum et legis intuitu.

Quin eat quisque in cor suum, et non mentiatur sibi ipsi, respondeatque mihi, an non cor suum ita inveniat, ut mallet nullam legem esse? an non odiat poenam peccatorum esse? an non sentiat sibi placere voluptatem, gloriam, opes, scientias etc.? Quis est, qui his non afficiatur? At affectus nonne vellet non esse prohibita? Quod si quis simulet se

---

*) Gal. 5.

non multum ista curare, fateatur saltem ex parte illis affici, si non fatetur, non credo ei prorsus, cum omnes Sancti id querantur de se ipsis, et has repugnantes leges membrorum assidue accusent*). Quid ergo contra proprium sensum et vitalem pulsum experientiae fingimus amorem naturalem legis et odium peccati, quo praeparetur homo ad gratiam, cum ista sint non in corde nata, sed natantia, sicut spuma, et per vim extorta, sub quibus alitur eo foedius et maius odium legis, quo fortius simulatur odium peccati. Horum certe impiorum est illa violenta conscientia, quam Paulus cauterisatam vocat ad Timotheum primo[1]).

Unde ego sentio et doceo perniciosum esse genus docendi, quo intuitu poenarum, praemiorum, peccatorum docentur poenitere. His enim doctrinis coercentur quidem ab opere, et cauterisatam violentamque formant sibi conscientiam seu bonum propositum, et maiore malo occultum illum affectum contemptae legis et amati peccati nunquam intelligunt, .nec observant, imo iis studiis occultant, contenti satis fecisse istis impiis dogmatibus operum, quibus tamen, si libere loqui concedas, statim dicent se non ex animo poenitere, et nisi lex infernusque esset, toto impetu malle explere mala sua, praesertim tentati. Quanto ergo rectius sane docerentur istum affectum capitalem pessimum, occultum agnoscere, et donec ab amore legis inciperent poenitere, sese hypocritas esse scirent, et nihil de hypocrisi tali praesumerent, imo super ea magis quam super peccatis, quorum intuitu fictum istum dolorem coegerunt, dolerent.

Admitto sane, crassos illos et induratos impios, qui nondum conscientias habent, terroribus illis sicut servos indomitos urgeri ad poenitentiam, sicut magistratus gladio coercet sceleratos. Sed ubi conscientiae sunt, ibi certe instituendae sunt, ut a Christo

*) Rom. 7.
1) In ed. Jen.: 1 Timoth. 4.

primum incipiant, et in misericordiam eius credentes vitam mutent. Tum enim primum poenitentia vera incipit, quando ex amore fluit, sicut et ipsi dicunt. Tunc non amore commodi, nec timore poenae, sed affectu solius iustitiae peccata colligent et ponderabunt, ut haec fusius in sermone de poenitentia dixi. Quando enim de poenitentia docemus, eam docere debemus, qua fiant Christiani ex corde poenitentes, quod non facimus, nisi fidem doceamus omnium primo, iis qui peccata sua sentiunt, ne praeventa stulta operum opinione incipiant salutem a se ipsis operantibus et currentibus, et non a miserente Deo *). Aliud enim genus est docendi, induratos illos, ferreas cervices et aereas frontes, ab externis saltem peccatis coercere, etiamsi corde invito et coerceri odiente peiores in semet ipsis fiant, minus tamen nocebunt aliis.

Septimus:

Verissimum est enim proverbium, omni doctrina de contritionibus hucusque data praestantius, quo dicitur, optima poenitentia nova vita.

In omnibus hominum verbis nihil verius est communibus proverbiis, adeo, ut et Scriptura sancta saepius proverbia tanquam verissima citet. Quocirca mirum, quid illis acciderit, ut contra omnium sensum et sententiam audeant damnare, et mea non sit ista sententia, unde et defendendam eam relinquo omnibus. Ego autem defendo quod addidi, quo ostendi, id proverbii cum Scriptura convenire, ubi Paulus Galat. 6. dicit: In Christo enim Iesu neque circumcisio, neque praeputium aliquid valet, sed nova creatura. Hanc sententiam debuerant damnare, quo stabilivi proverbium, dum me voluerunt damnare. Plane enim hic apostolus docet, omnia vana esse, nisi simus nova creatura in Christo. At poenitentia, quae sine amore iustitiae agitur, vetus adhuc est

*) Rom. 9.

creatura, non plus valens quam circumcisio aut praeputium. Nam et Paulus cum converteretur, luce subita circumfulsus, eodem momento caritate indutus est dicens: Domine, quid me vis facere? Haec verba non dicit poenitentia servilis, quae potius horret et fugit a facie Domini, sicut Iudas Ischarioth[1]), caritas sola dicit: Domine, quid me vis facere?

Sis ergo certus, simul dum homo conteritur, simul et gratia infunditur, et in medio terrore diligit iustitiam, si vere poenitet. Sin autem non simul diligit, non vere poenitet. Probavi enim saepius infusionem gratiae fieri cum magna animi concussione. Sicut[2]) beata Virgo ad ingressum angeli turbata est, et hac ipsa turbatione ad summum amorem virginitatis impulsa est. Neque enim vehementius unquam amavit virginitatem, quam hac hora, in qua viri personam solitaria intuens metuit violentiam castitatis. Ita peccator, dum virtute Dei compungitur et visitatur per gratiam, vehementer concutitur, atque hac ipsa concussione ad odium peccati et amorem iustitiae rapitur. At qui sua vel legis solius virtute poenitet, concutitur quidem, sed fingit odium peccati, quia stat sententia: Virtus peccati lex[*]). Nollet enim sic concuti, multo magis ii fingunt, qui sine commotione solis cogitationibus frigidis peccata recogitant.

Octavus:

> Nullo modo praesumas confiteri venialia peccata, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia mortalia cognoscas, unde in primitiva ecclesia solum manifeste mortalia confitebantur.

Velim doceri, quibus rationibus aut causis ista sint falsa et damnanda, ego cogitare non possum, cur falsa esse arbitrentur. Dic mihi, ubi est prae-

---

1) In edit. orig.: scarioth. 2) In ed. Jen.: sic.
*) 1. Cor. 15.

ceptum de venialibus confitendis sacerdoti? Nonne ipsimet dicunt omnes unanimiter, venialia non pertinere ad confessionem? Cur ergo sua propria damnant propter me? Deinde, cum fere peccemus sine intermissione venialiter, quis erit finis et modus confitendi? An illud e Decretis adducent, c. Omnis utriusque sexus, ubi praecipitur cunctis fidelibus, ut semel in anno omnium suorum peccatorum faciant confessionem? At quis per omnia peccata etiam venialia intelligit? Aut quo iure? qua Scripturae autoritate Papa praecipere potest venialia ad confessionem pertinere? Vide ergo mirabiles damnatores, de sola voluntate sua praesumentes, omnium omnibus, etiam suis ipsorum sententiis contradicere.

Jam impossibile esse, ut omnia mortalia cognoscas, evidentissimum est ex Psal. 19.[1]): 'Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Cur hunc prophetam non damnant, ex cuius ore mea verba fluunt et pendent, qui et Psal. 7. titulum fecit, pro ignorantia sua, in quo non nisi pro occulto et ignorato sibi peccato precatur. Idem rursus Psalm. 143[2]): Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Nec potest hic dici, delicta occulta esse venialia, cum non iustificari hoc ipsum sit, mortale et damnabile. Si ergo Sancti habent mortalia peccata, quae ignorant, propter quae damnarentur, nisi humili et generali confessione praevenirent misericordiam Dei ignoscentem, quid nos audemus tribuere impiis poenitentibus ante gratiam, ut omnia possint cognoscere?

O caecitas deploranda, nonne Christus praedixit impios adeo caecos esse, ut etiam occidendo apostolos arbitrentur sese obsequium praestare Deo?*) Et quomodo ii peccata sua mortalia cognoscent? Quomodo Paulus**) ea cognovit spirans caedis et minarum, cum tamen omnia faceret quae nosset et posset, adeo ut sine querela sese conversatum teste-

1) In ed. orig.: 18. 2) Ibid.: 142.
*) Iohan. 16. **) Actorum 9.

tur in Iudaismo?*) Quasi vero etiam nunc non videamus quosdam impensissime bonis intendere vitae studiis, et tamen gravissime errare, et sicut Paulus de Iudaeis dicit**): Zelum Dei habent, sectando iustitiam, et tamen ad iustitiam non perveniendo. Vaë nobis, qui nobis de luce placemus, et has tenebras lucem appellamus, et homines securos facimus exstincto Dei timore. Sancti gratia illuminati ignorare sese confitentur delicta sua, et nos horum scientiam tribuimus iis, qui sancti non sunt, et ante gratiam poenitent, seu potius poenitentiam fingunt.

Fuisse autem in primitiva ecclesia solum manifeste mortalia confessionibus tractata, satis probant epistolae Pauli, Patrum scripta et historiae, quas si Bulla tam impudenter damnare audet, suo genio digna facit. Ego de his mortalibus locutus sum, quae aut aliis aut sibi manifesta sunt, ut satis in Propositionibus et dictis meis patet. Bulla autem insidiose loquitur, ac si de solis publicis omnium sensu cognitis fuerim locutus.

Nonus:

Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.

Sed eant, quaeso, Bullares isti poenitentes, et omnia pure confiteantur, nihilque relinquant ignoscendum divinae misericordiae, et respondeant mihi, quando sint pacem conscientiae habituri, et qua via iudicium Dei sint evasuri? faciantque David mendacem, ubi dicit***): Non intres in iudicium cum servo tuo, et iterum: Delicta quis intelligit? Currant ipsi in iudicium, et intelligant omnia sua delicta, ut soli sint veraces, nos libenter cum David mendaces illis erimus, et non posse omnia pure intelligere, nec confiteri delicta constanter asseremus, ut reliqua

---

*) Galat. 1. **) Roma. 9. ***) Psalm. 143. Psalm. 19.

soli misericordiae ignoscenda relinquamus, dicentes: Ab occultis meis munda me, Domine.

Igitur hic articulus evidenter sequitur ex praecedenti et verbo David: Delicta quis intelligit? Ideo nihil movet, quidquid impia ista Bulla damnat de suo proprio cerebro. Ista est enim carnificina cruentissima, qua hactenus tot miseras conscientias torserunt, omnium et singulorum peccatorum discussionibus et confessionibus, cum pro se non habeant ne iota quidem ullius Scripturae, tyrannide propria haec onera importabilia hominibus imponentes.

Decimus:

Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti, imo peccatum maneret, nisi remissum crederet. Non enim sufficit remissio peccati et gratiae donatio, sed oportet etiam credere esse remissum.

Ex istius articuli damnatione sequitur, primo, quod confessurus non debet credere, sese absolvi aut remitti sibi peccatum, ac per hoc licebit in faciem sacerdotis dicere absolventis: Tu mentiris, non absolvor a te, nec remittuntur mihi peccata. Secundo, quod Christus sit mentitus, ubi dixit: Quodcunque solveris, solutum est, imo Christus hoc verbo haereticus est, quia haec Bulla inclita mandat, ne quis credat sese absolutum esse, dum absolvitur in virtute verborum Christi. O furor inauditus.

Ego autem mea sic probavi, quod Christus Mariam Magdalenam[1]) absolvit propter fidem, sicut dicit: Fides tua te salvam fecit, vade in pace. Et ad paralyticum, antequam eum absolveret, dixit: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Ita cum in omni absolutione peccatoris proferatur sententia divina, necessario requiritur fides, quae credat huic sententiae, sine qua frustranea est absolutio, et tota poenitentia. Praesens autem fides sola satis est ad

1) In ed. Jen.: peccatricem Lucae 7.

iustitiam et pacem cordis; sicut enim credimus, sic fiet nobis. Corde autem creditur ad iustitiam, Roma. 10. Nec fingere potuissem, nedum credere, draconem infernalem tantae impudentiae esse in ecclesia Dei, ut haec auderet sonare.

Undecimus:

Nullo modo confidas te absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi: Quodcunque solveris. Hic, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione.

Vide, quaeso, ut hic nos Bulla doceat super arenam aedificare, et abiecta fide super contritionem, opus hominis, plus quam super verbum Dei confidere. Fluit autem hic articulus ex praecedente, quia verbum Christi: Quodcunque solveris, fidem exigit poenitentis, ut satis claret, cum sit verbum promissionis, ideo sine fide impleri non potest. Et satis dictum est articulo primo, quod sola fides iustificet et tollat peccata, sicut Acto. 15. dicit Petrus, fide purificans corda eorum, et Ier. 5: Domine, oculi tui respiciunt fidem. Iam et Psalm. 25.[1]) docet, non propter ullum opus nostrum, nedum propter contritionem remitti peccata, dicens: Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo, multum est enim. Et Roma. 5: Iustificati ergo gratis per fidem pacem habemus. Ecce gratis et sola fide iustificamur, et pacem, id est, remissionem peccatorum habemus.

Quare adhuc dico: Cave, cave, frater Christiane, ne unquam super tua contritione confidas, non huic, sed fidei tuae promisit Deus remissionem peccatorum. Duo enim sunt verba Dei, alterum est praeceptum, alterum promissio, praeceptum opera, promissio fidem exigit, nec est cogitabile, quomodo

1) In edit. orig.: 24.

promissio impleri sine fide per opus quodcunque possit.

Duodecimus:

Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absolveret, si tamen credat sese absolutum, verissime est absolutus.

Et hic fluit ex praecedentibus. Nam fides, ut dixi, exigitur in promissionis divinae verbo, quod quocunque modo audiatur, si fide suscipitur, iustificat. Et quid mirum, si ioco prolatum et creditum iustificet, quando apostolus Philip. 1. gaudeat et glorietur, quod verbum Dei per invidiam et contentionem praedicatur? utique quod credentes salvi fiant per verbum, etiam ab invidis et accusatoribus non nisi ad opprimendum ipsum annunciatum; adeo tota vis sita est non in ministro verbi, sed in corde audientis et credentis. Verum nostri adulatores malunt remissionem peccatorum tribuere potestati ministrorum, ut in se confidamus, quam fidei, qua in Dei verbum credamus, ideo ut se nobis idola faciant et a Deo vivo avertant, damnant fidem verbi Dei, et suam statuunt potestatem.

Dixi autem per impossibile, quia satis supra dictum est, fidem sine contritione esse non posse, cum gratia non infundatur nisi cum magna concussione animae. Volui enim fidei virtutem declarare et commendare, quam sola faciat ad remissionem peccatorum et iustificationem pacis. Quod dico, ne quis me putet contritionem seu turbationem illam cordis in cognitione peccatorum suscitatam negare. Volo eam, sed dico eam non operari iustificationem aut remissionem peccatorum, fides enim in verbum Dei iustificat et purgat.

Tertius decimus:

In sacramento poenitentiae ac remissione culpae non plus facit papa, episcopus, quam infimus sacerdos, imo ubi non est sacerdos, aeque tan-

tum quilibet Christianus, etiam si mulier aut puer esset.

Cum ex praedictis pateat, quod non potestas ministri, sed fides poenitentis remissionem peccatorum operetur, velim doceri ab istis Bullensibus, quomodo plus papa faciat, quam quilibet sacerdos, cum fidem ipse aeque non praestare possit, ac quilibet sacerdos, nec alio verbo absolvat, quam illo: Quodcunque solveris etc. quo omnis sacerdos absolvit. Si ergo idem verbum, eadem fides utrobique, quae est differentia illorum?

At casus reservati hic papae plus tribuunt? At illi hominum statutis inventi, non evangelico mandato positi sunt, nec ad remissionem culpae, sed ad remissionem poenae tantum valent, ut patet, poenitens enim ac credens iustus est, licet nondum satisfecerit reservatori casuum, hoc est, tyranno violento conscientiarum, qui reservandi nullum ius unquam habuit.

Respondeant autem, an papa aliud sacramentum poenitentiae habeat, quam tota ecclesia? Si idem est ubique sacramentum, et idem ab omnibus suscipitur et datur, quid prae ceteris amplius facit in eo papa? An forte et aliud baptisma, et aliam missam habet, quam omnes alii Christiani? Si ergo una fides, unum baptisma, unus panis, unus calix, unus Dominus in tota ecclesia, cur non una poenitentia, una remissio peccatorum? An hoc solum sacramentum diversum, et monstrosa diversitate aliud et aliud pro locorum et personarum diversitate habetur? Valeant impiae istae draconis antiqui voces.

Quod autem absente sacerdote etiam puer aut mulier et quilibet Christianus absolvere potest, Matt. 18. clare patet, ubi Christus omnibus Christianis dicit: Quodcunque solveritis super terram, solutum erit in coelis. Hanc invictam autoritatem non mihi subvertent, qui enim baptisatus est, spiritum Christi habet, ubi autem spiritus Christi, ibi omnium potestas et libertas.

Quartus decimus:

Nullus debet sacerdoti respondere, sese esse contritum, nec sacerdos requirere.

Hoc ideo dixi, quia in iudicio Dei haec res consistit. Dicit enim Paulus I. Corinth. 4: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, et 10: Non qui se ipsum commendat, ille probatus est. Et supra*) dictum est: Delicta quis intelligit? Si ergo deberet homo respondere se esse contritum, cogeretur ad hoc impossibile, ut delicta sua intelligeret, et se ipsum iustificaret ac probaret. Nunc autem in misericordia Dei situm est, quae contritionem propter fidem acceptat, ignoscens, ubi non satis fuerit. Sic enim fides faciet, ut contritio, quae de se nulla est satis, ne contritio quidem[1]), pro contritione reputetur. Non enim contritio, sed fides reputatur ad iustitiam, Rom. 4.

At isti seductores data opera volunt nos super nostrum opus aedificare et ad mendacium cogere. Cum enim nemo sua peccata agnoscat, quomodo potest sese vere contritum asserere? Imo cum in primo articulo dictum sit, omnes Sanctos adhuc in carne peccare et peccato servire, tutius fuerit cum David**) dicere: Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine, et confiteri se non esse digne contritum ac pro hoc ipso gemere, quod resistente sibi lege peccati in membris conteri digne non possit, ut ad misericordiae promissionem per fidem confugiat, et hac ipsa fide impetret, quod contritione impetrare non potest.

Igitur fidem potius sacerdos exigat, et hanc asserat poenitens dicendo: Ego credo, fidem autem certissime sentire potest in corde, si eam habet, ut Augustinus dicit, et Paulus 2. Corinth. ult.: Vosmet ipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmet ipsos? quia Christus Iesus in

---

*) Psalm. 19. **) Psalm. 143.

1) In ed. Jen. desunt haec verba: ne contritio quidem.

vobis est, nisi forte reprobi sitis. Ecce Scriptura docet fidem sentiri, et tamen negat omnia peccata intelligi, ac per hoc fidei tutius quam contritioni innitendum est.

Quintus decimus:

Magnus error est eorum, qui ad sacramentum eucharistiae accedant[1]), huic innixi, quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicuius peccati mortalis, quod praemiserint orationes suas et praeparatoria, omnes illi iudicium sibi manducant et bibunt, sed si credant et confidant, se gratiam ibi consecuturos, haec sola fides facit eos puros et dignos.

Hic Paulus pro me stat dicens*): Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Ecce omnia reiicit, nisi fidem solam, de qua dicit Rom. 3: Iustificans eum, qui est ex fide. Quare adhuc dico, si fidem excludas, omnia, quae facis, deceptiones sunt et peccata, Roma. 14: Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Cum enim in sacramento quolibet sit verbum promissionis, ut superius diximus, necessario sequitur, quod non opus ullum, sed fides exigitur. Quanquam verum sit, fidem non esse posse sine sequentibus operibus. Verum impii illi nos operibus, tum ante fidem, tum sine fide magnificatis perdere volunt, hos tu lupos devita, crede primum verbis sacramenti, et hac fide purificatus, tum, si libet, praepara, ora et fac quae voles, oportet enim accedentem ad Deum credere, et sine fide impossibile est placere Deo, Ebrae. 11., et postulet in fide nihil haesitans, Iacob. 1.

Decimus sextus:

Consultum videtur, quod ecclesia in communi concilio statueret, laicos sub utraque specie com-

---

1) In ed. Jen.: accedunt.

*) 1. Corinth. 4.

municandos, nec Bohemi sub utraque specie communicantes sunt haeretici et schismatici.

Hunc articulum revocavi libro „de Captivitate Babylonica, et iterum his scriptis revoco, et dico, Bohemos et Graecos in hac parte nec haereticos, nec schismaticos, sed Christianissimos et evangelicissimos esse, quos et his verbis oro et obtestor in Domino, ut in ea sententia firmiter permaneant, cum pro se habeant expressum textum evangelii, longaevum et apud Graecos in hunc diem servatum catholicum usum ecclesiae Dei, nec moveantur tyranni illius Romani et antichristi vastatoris et impiis decretis, quibus alteram partem sacramenti per vim abstulit iis, quibus Christus ipse donavit, qui cum sacerdotibus imperet utramque speciem sumere, causatus unum sacramentum esse utramque speciem (id quod verum est), rursus laicis unam prohibens iterum pro libidine causatus mendacio sibi ipsi contrario, integrum sacramentum unam speciem esse, sic aliud sacramentum laicis et aliud sacerdotibus partitur, sicut et poenitentiae sacramentum superius aliud papae et aliud totius ecclesiae finxit.

Secundo dico, haereticos et schismaticos esse papam et omnes, qui idolum hoc Romanum adorant, nisi forte laicos et rudes excuset ignorantia, simplex fides et violenta huius Assur captivitas, quia evangelium Christi plane exstinguunt, et suum caput sequuntur, suumque sensum statuunt adversus catholicam ecclesiam Dei, ut in multis aliis, ita et in huius sacramenti usu et sacerdotum coelibatu. Hi enim sunt haeretici et schismatici, qui terminos, quos Patres posuerunt, transgrediuntur, et a communi catholicae ecclesiae ritu se ipsos segregant, propriosque ac novos ritus pro mera libidine adversus evangelium excogitant, id quod facit et fecit Romanus ille antichristus, nec veretur tamen impudens et blasphemum os suum in coelum ponere, et graecam ecclesiam arguere schismatis, quod ipse et nullus alius coepit primus et solus.

Consultum itaque videtur mihi nunc, ut non modo per concilium, sed per quamque dioecesin

quilibet episcopus etiam invito papa, Christum secutus in evangelio, rursus utramque speciem laicis daret. Quam diu rogo sinimus nos illudi humanis istis figmentis et statutis? An ignoramus Deo *) magis quam hominibus esse obediendum? Christus utramque dat populo suo, et vicarius suus alteram auferet?

Consultum iterum volo, ut quilibet laicus, si speciem alteram impetrare non potest, vi tyrannidis huius impeditus, corde saltem toto optet, et gemat ad Deum, quod nostris peccatis merentibus digni facti sumus, quibus impii adversarii veritatis alteram partem sacramenti auferrent, et nos nostro sacramento spoliarent. Nam hoc ego dico, si quis sciens omittat desiderare saltem alteram etiam partem sacramenti, licet neutra necessaria sit, cum fides sola hic sufficiat, impium eum esse, et Christum ab eo negari.

Nec cavillis illorum moveatur, qui garriunt sub pane omnia accipi, Christus etiam sciebat sub pane omnia accipi, nihilominus tamen vinum instituit. Sciebat omnia sola fide percipi, et tamen sacramenta ordinavit. Quo iure servus Domini sui mutat ordinationes? Cur sacerdotes non etiam omnia sub pane accipiunt? Nonne unus panis et unum corpus sumus, omnes, qui de uno pane et de uno calice participamus, ut apostolus I. Corinth. 10. docet apertissime? At papa laicos ab hoc uno corpore excludere conatur, dum non omnes de uno calice vult participare, resistens tum Christo, tum Paulo **) et universae ecclesiae Dei, tantum ut mysterium iniquitatis suae operetur filius ille perditionis et homo peccati.

Decimus septimus:

Thesauri ecclesiae, unde papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum.

Hunc probavi sic, quia merita Christi sunt res vivae, spirituales et sacrae, quae iustificant cor.

---

*) Actorum 5. **) 2. Thess. 2.

Qui enim manducat**) carnem meam, et bibit sanguinem meum, vivet in aeternum. Verba et opera Christi omnibus sunt salutaria ad vitam, quicunque ea apprehenderint, nec possunt nisi fide apprehendi. Ideo nec ullus hominum habet ea in potestate sua, nisi solus ipse. Indulgentiae autem sunt remissiones satisfactionis, quae nihil faciunt ad iustificationem, ideo insignis est blasphemia, merita Christi in hoc sordidum opus mortis ponere. Praeter haec nullis Scripturis sua probant, sed sola impia illa Extravagante Clemen. VI. ex opinionibus Thomae insulsissimis et meris figmentis concepta.

Ad haec merita Christi sunt necessaria et praecepta haberi, sicut et fides; sic I. Corinth. 1. dicit, nobis Christum esse Dei virtutem et Dei sapientiam, et Roma. 5.: Nos in solo sanguine eius iustificari, et Roma. 3: Ipsum positum in propitiatorium in sanguine suo. Sed indulgentiae nec necessariae, nec praeceptae sunt, sicut nec fidem habent, ideo nihil faciunt ad salutem prorsus.

Quod vero dicunt, merita Christi accipi dupliciter, uno modo per modum satisfactionis, alio per modum iustificationis, respondeo: Quid mihi et istis figmentis? scio merita Christi etiam accipi hodie per modum pecuniae. Et in quo scelerum abusu non praetexuntur hodie merita Christi? Hac fingendi libidine quidvis e quovis facere licebit, etiam Deum ex ipso satana, quod et faciunt atque fecerunt impii isti indulgentiarii adulatores.

Decimus octavus:

Indulgentiae sunt piae fraudes fidelium et remissiones bonorum operum, et sunt de numero eorum, quae licent, et non de numero eorum, quae expediunt.

Erravi, fateor, ubi dixi indulgentias esse pias fraudes fidelium, sic enim a multis proverbio dici audieram, quos tunc imitabar. Revoco ergo et dico,

---

*) Iohan. 6.

indulgentias esse impiissimas sceleratissimorum pontificum fraudes et imposturas, quibus et res et animas fidelium fallunt et perdunt. Sed et hanc propositionem cum praecedente et quatuor sequentibus revocavi in libro de Captivitate Babylonica.

Probavi enim superius, satisfactionem aut nullam requiri a Deo, aut prorsus irremissibilem esse ab homine, quam requisierit, ideo indulgentias istas prorsus nihil esse. Sic enim Adae et Hevae omnibusque nobis imposuit laborem et mortem, sic occidit et percussit multos in Scriptura sancta pro peccatis, sed et Psal. 89.*) dicit: Si peccaverint, visitabo in virga iniquitates eorum. Ideo merum figmentum est, quidquid de indulgentiis dictum et creditum est. Non enim papa potest hoc verbum Dei tollere. Damnent ergo Psalmum istum, tum credam indulgentias aliquid esse. Sed et Ebrae. 12. docet apostolus, nos a Deo Patre disciplinari, et I. Corinth. 11. iudicari et corripi a Domino, ne damnemur. At sanctissimus ille vicarius Dei in terris docet se posse tollere et remittere, quae Deus imponit, tam pulchre convenit cum principe et rege suo, sicut Belial cum Christo.

Si tamen aliquid essent indulgentiae, quid aliud quam remissiones bonorum operum essent? Nonne remittunt satisfactiones? Quid autem sunt satisfactiones, nisi bona opera bonaeque passiones? ut etiam hac ratione pestilentiores fuerint indulgentiae, si aliquid essent, qnam nunc, dum nihil sunt, quae fraus sceleratior, quam hominibus bona opera remittere, et licentiam dare pigritandi sub specie pietatis ad pecunias tantum exsugendas?

Revoco etiam quod dixi, eas esse de numero eorum, quae licent, hoc enim verum esset, si aliquid essent, quia, quod non est praeceptum nec consultum, prorsus nec expedit nec necessarium est, sed mere licitum et arbitrarium, at tales essent indulgentiae. Nunc autem dico eas esse de numero eorum, quae fallunt

---

*) In ed. orig.: 88.

et perdunt, cum sint nihil nisi fraudes sceleratorum sanguisugarum populi Dei.

Decimus nonus:

Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam.

Vicesimus:

Seducuntur credentes, indulgentias esse salutares et ad fructum spiritus utiles.

Vicesimus primus:

Indulgentiae necessariae sunt solum publicis criminibus et propriae conceduntur duris solummodo et impatientibus.

Vicesimus secundus:

Sex generibus hominum indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles, videlicet mortuis, seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt, sed non publica, his qui meliora operantur.

Has propositiones, ut dixi, revocavi antea, rogavique et adhuc rogo omnes, tum bibliopolas tum lectores, ut ea, quae de indulgentiis disputata et scripta a me sunt, exurant, nesciebam enim tum, cum ea laborarem, papam esse antichristum, qui his et similibus operationibus erroris satana imperante orbem perderet Christianum. Fixa est sententia divina Psalm. 89[1]: Visitabo in virga iniquitates eorum, qua indulgentiae, quae virgam iniquitates visitantem impiissime praesumunt remittere, funditus subvertuntur, et nihil nisi inane nomen esse monstrantur.

---

1) In ed. orig.: 88.

Nec curanda hominum reproborum distinctio de cerebro suo conficta de poenis medicativis et satisfactoriis. Verba Psalmi clare docent, peccata et iniquitates virga visitari. Et nemo nisi insanus queat negare, virgam illam esse poenam pro peccatis inflictam, sive hanc satisfactionis sive alterius negotii dixeris. Non ergo credas, etiamsi angelus de coelo aliud docuerit, contra tam manifestam Scripturam, nedum si draco blasphemus de Curia Romana aliud fremat. Non remittet homo aut tollet visitationem huius virgae.

Vicesimus tertius:

Excommunicationes sunt tantum poenae externae nec privant hominem communibus spiritualibus ecclesiae orationibus.

Hanc satis firmiter probavi in sermone de excommunicatione, etiam per ipsorummet verba, ubi papa dicit lib. 6. de sent. excommu.: medicinalem et non mortalem, non eradicantem esse excommunicationem. At si privaret spiritualibus communibus bonis, certe mortalis esset, quia animam separaret a Deo.

Ego autem fortioribus nixus sum, quia in potestate hominis non est, ut quis credat vel non credat, sola autem fides vel incredulitas copulat vel separat animam ecclesiae Dei, sicut Christus dicit Marci ult.: Qui crediderit, salvus erit, qui non crediderit, condemnabitur. Nullus est vere articulorum, qui manifestioris sit veritatis, quam iste, ut ego non possim[1]) satis laudare divinam providentiam, quae draconem istum antiquum cum papa et rabidis papistis suis sic excaecavit, ut in tam claram veritatem etiam a se ipsis statutam impingerent, qua vel una caecitate totius huius Bullae autoritatem non modo mihi, sed toti orbi merito contemptam reddiderunt.

---

1) In edit. orig.: possum.

Vicesimus quartus:

Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere.

Probatur, quia ipse papa dicit eam esse medicinalem, non mortalem, sed disciplinantem, sed id, quod medicinale et vivificans est, nemo debet timere, nisi ii, qui hanc Bullam composuerunt, furiosi scilicet, qui medicinam et vitam timere et non amare docent, imo amari damnant et timeri mandant. Neque enim ipsos furiosos videas sic a communi sensu omnium rerum abhorrere, ut vitalia et medicinalia timenda censeant. Verum digna Bulla suis autoribus. Quis non superbiat damnatus ab his perditis et miseris hominibus?

Vicesimus quintus:

Romanus pontifex, Petri successor, non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus.

Hunc facillime probo per experientiam, nunquam enim fuit super omnes ecclesias totius mundi Romanus pontifex, sed neque adhuc est, nec unquam in futurum erit, ut spero. Quid ergo necesse est multis in hac re digladiari, cum ipse omnium sensus nobis ostendat rei veritatem? Neque enim super ecclesias Graeciae, Indiae, Persidis, Aegypti, et Africae unquam fuit, neque adhuc est, quod cum magna querela et dolore confitentur ipsimet, frustra tam multis studiis in hanc rem consumptis.

Sed dicent: De iure, non de facto loquimur, et non quid faciant, sed quid facere deberent ecclesiae illae rebelles, quaerimus. Respondeo: Hoc pro me facit, si enim iure divino institutus esset hic primatus, esset sine dubio aliquando impletus, cum non praetereat a lege Dei unum iota, quod non impleatur, etiam portis inferi non praevalentibus contrarium, et omnia, quae Deus praecepit, sunt ab aliquibus saltem impleta, et quae promisit sunt sim-

pliciter et semper et ubique impleta. At primatus iste ne una quidem hora impletus est unquam. Impossibile autem fuisset eum non impleri, si vel praeceptus vel promissus fuisset. Eligant ergo quod volunt, Deus primatum Petri instituit ac promisit, et nunquam implevit, ergo mentitus est. Si non mentitus est, nunquam instituit, neque promisit. Hanc ratiunculam neque solvunt, nec solvent unquam omnes papistae in unum chaos confusi.

Praeterea quid non audeant praesumere? qui primatum tribuunt Romano episcopo, si non moventur insuperabili et a se ipsis confesso argumento, quod omnes apostoli aequales fuerunt Petro, et nullum eorum ipse elegit, fecit, confirmavit, misit, aut aliquid mandavit. Quid enim facerent, si semel missum aliquem a Petro possent ostendere, sicut nos ostendimus Petrum ab aliis missum? Acto. 8.

Miser ille homo Rom. episcopus suam ecclesiam Romanam neque regit neque pascit, sed neque potest. Deinde Curiam suam omnium scelerum lernam etiam nutrit ac fovet, et totius orbis ecclesias sibi arrogat ad regendum, imo nec suam personam regere iam a multis seculis potuit, tam crassas tenebras temeritatis adhuc non palpamus. Et haec figmenta verborum incompositissima adhuc admittimus, vere credentes eum vere pascere ac regere velle aut posse omnes ecclesias, qui suam proximam etiam vastat. Lupus in suo ovili, pastor erit in alienis?

Unum hoc ego admiror, cur totus orbis hoc primatu carere non possit, cuius opus et officium nunquam sensit nec unquam sentire potest? Quid enim principatus sine opere, imo contrario opere? Si ecclesia stat sine illius opere et officio, etiam sine ipso primatu stabit, et sine dubio melius stabit, perinde enim est, ac si nullus sit, cuius opus et officium nullum est. Quid ergo garriunt miseri, papatum esse oportere ad regendam ecclesiam universalem, ne sit acephala, quando regitur ab illo? Non est acephala, quae capitis sui neque motum neque sensum, imo contrarium experitur. Vae ma-

ledictis illis figmentis, quibus tot animas fallunt et perdunt, dicentes: Caput, caput ecclesiae, cum nullum sit capitis uspiam indicium. Quam vere dixit Petrus, 2. Pet. 2: Et fictis verbis avaritia de vobis negotiabuntur.

Tamen quo magis pateat operatio satanae in errore isto, videamus, quibus verborum fallaciis et figmentis eum primatum probaverunt. Primum adducunt illud Matth. 17: Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum, quodcunque ligaveris super terram etc.

Hic per petram intelligunt potestatem Petri, seu papae monarchiam illam, super quam aedificari volunt totam ecclesiam, id est, ecclesiam subiici huic potestati. Haec adulteratio et depravatio huius verbi Christi et impiissima et intolerabilis est. Quod evidenter monstrabo in hunc modum: Christus dicit, quod portae inferi non sint praevaliturae unquam adversus hanc sive petram sive ecclesiam super petram aedificatam. Nihil enim refert, sive adversus petram sive adversus ecclesiam non praevalere intelligantur, imo periculosius est adversus petram, quam adversus ecclesiam non[1]) praevalere illas, cum ruente petra ecclesiam supra petram sitam necesse quoque sit ruere, non autem econtra.

Cum autem nemo possit negare, papam et omnem potestatem eius saepius fuisse una cum iis, qui sub eo etiam pertinacissime agunt, sub peccato et impietate pessimoque abusu, ac per hoc portas inferi horribiliter in eos praevaluisse, eosque occupaverint, maxime in hodiernam diem possideant, cum hodie non serviat ea potestas, nisi ad vastationem ecclesiae, ut omnium sensus cognoscit, manifestum est, petram aliud quippiam significare, quam potestatem illam portis inferi tam horribiliter subiectam et servientem.

---

1) In ed. orig. deest: non.

Quare impiam et intolerabilem blasphemiam esse dico, per petram, qua solus Christus, id est, verbum et fides eius insuperabilis significatur, intelligere potestatem illam monarchicam satanae servam et officinam. Sola enim fides in Christum est, quae nullis inferi portis ad ullum peccatum potest subverti.

Patet ergo, quam insigni blasphemia multi pontifices in suis decretis petram detorserunt ad suam potentiam, et verbum, aedificare, ad ecclesiae externam subiectionem. Si enim aedificantur supra petram, qui papae monarchiam colunt, necesse est, ut portae inferi nihil in eos possint. Cum vero portae inferi in nullos homines plus possint quam in eos, qui religiosissime papae subiecti sunt (sunt enim omnium, quos[1]) videmus, sceleratissimi et impiissimi, omnium daemonum et vitiorum servi) patet, quod nihil minus potestas illa sit quam petra ista, et illi nihil minus sint quam aedificati super hanc petram.

Adeste ergo huc papa et omnes papistae in unum, conflate studia vestra omnia in unum, si forte possitis hoc vinculum dissolvere. Saltem haec autoritas contra vos evicta triumphataque est. Nonne haec autoritas hactenus fuit vestrum unicum praesidium? Nonne per omnia decreta iactata ceu rupes invicta huius potestatis? Prorsus in nullo alio verbo vobis credimus, donec hoc mendacium et hanc blasphemiam dilueritis. Suspecti, inquam, eritis in omnibus aliis, semel deprehensi in tam crassa temeritate depravandi verbi Dei. Mitius sane errassetis, si per petram intellexissetis sanctum Petrum, quem aliquot sancti Patres fundamentum ecclesiarum, sed propter fidem suam, non propter potentiam externam dixerunt. Non enim idem est sanctus Petrus propter fidem verbi Christi, et potestas papae sine fide et verbo, superabilis per portas inferi.

Quod si etiam aliquot Patres in sententia vestra

---

1) In ed. orig.: quod.

habeatis, frustra eos iactatis, quia nos clarum evangelii sensum habemus, merito omnibus praeferendum. Atque ne alienis virtutibus glorier, Iohannis Huss iniquissime a vobis combusti haec est victoria in hoc verbo Christi, imo ipsius Christi, ob quem ille exustus est, non enim ex meo capite, sed ex illius libro de ecclesia scripto et a vobis damnato haec habeo.

Alteram quoque afferunt autoritatem Iohan. ult.: Dixit Iesus Petro: Simon, amas me? Pasce oves meas etc. Hic volunt omnes oves Petro et papae commissas, iterum solita impietate verbum Christi figmentis suis adulterantes. Christus enim amare et pascere exegit, illi vero impudenter contra os Christi dicunt, non esse necessarium amorem pastori, cum potestas sit ferenda, etiamsi in malo sit usu et non amet, deinde verbum pascere veneno suae glossae exponunt, pro eo, quod est, praesidere et superiorem esse. Et sic verbum Christi exstinguunt, et contrarium sensum sub eodem proponunt.

Dico ergo, si potestas mala est ferenda, hoc non docetur a Christo in hoc verbo. Hic non nisi amans Christi Petrus requiritur, qui si amans Christi non fuerit, nihil ad eum verbum istud. Quare sequetur, et papam non esse papam, si non amat Christum, et eum qui amat, etiam non papa, esse papam, si hoc verbo papatus instituitur. Amor, inquam, hic instituitur, non potestas, quae sine amore esse potest.

Secundo, verbum pascere significat non praesidere, sed servire, non enim potestatis, sed servitutis verbum est, licet et hic suis torsionibus, illusionibus et confusionibus verborum potestatem illam servientem faciant. Verum cum pascere sit evangelium Christi praedicare et tractare, impossibile est, ut papatum significet, cum aliud sit esse papam, ut videmus, et aliud evangelii ministerium, ut non possint ambo eodem verbo significari, nisi quomodo petra significavit illis papatum et fidem Christi.

Eademque ratione concluditur, toties ecclesiam sine papatu esse, quoties papa nec amat nec pascit, id quod et verum est. Nam ubi non est ver-

bum Dei, ibi non potest esse ecclesia, cum per verbum nascatur, alatur, vivat et servetur. Cum autem papa multis seculis nec amaverit, nec paverit, ubi mansit papatus et ecclesia? praesertim cum ecclesiam sine Papatu, id est, amore et pastu esse non posse tam fortiter asserat [1]). Verum ad has rationes oculos et aures claudunt, qui tamen si vicesimam partem huius roboris pro se haberent, coelum et terram clamoribus replerent, cum nec sic vociferari desinant, cum nihil nisi mendacia infirmissima pro se habeant.

Reliquum est ergo, ut sicut Augustinus et ipsimet sentiunt, hunc locum Iohannis nihil ad monarchiam, sed ad generalem omnibus pastoribus ecclesiarum doctrinam pertinere, et eam ecclesiam, quae sub papa regitur, quia sine amore et pastu verbi Dei regitur, nihil minus quam ecclesiam esse, et ipsum papam nihil minus quam pastorem ecclesiae Dei esse, sed idolum adversarium Christo et evangelio eius. Ubi ergo nunc stabit fictitius iste primatus? postquam duo hi loci, quibus nititur principaliter prorsus, contra eum facere convincuntur. Non ego tantillum curo, quod longitudinem temporis, multitudinem et magnitudinem conspirantium mihi obiectant: quod talibus argumentis mundus contra apostolos quoque usus fuerit, et tamen ab [2]) hoc veritatem evangelii recentem, a paucis et idiotis praedicatam, redarguere non potuerunt.

Vicesimus sextus:

Verbum Christi ad Petrum, quodcunque solveris super terram etc., extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro.

Primum nego, ad solum Petrum hoc Christi verbum esse dictum, neque ego hoc unquam dixi. Interrogavit enim omnes discipulos, dicens: Quem vos me esse dicitis? Et Petrus omnium persona

---

1) In ed. Jen.: asseratur. 2) Ibid. legitur: ob.

respondit: Tu es Christus. Ita et in omnium persona accepit claves. Quare notandum, quod sanctitas sanctissimi domini papae hoc loco mentitur, sicut est moris eius atque stili. Quod autem potestas solvendi latior sit, quam potestas ligandi, aeque mentitur sanctissimus ille, non enim hoc poterit probare ullo modo, quia sicut Christus dicit: Quodcunque solveris, ita dicit: Quodcunque ligaveris, utrobique eodem signo universali utens. Quare parem esse utramque potestatem, apertissima verba probant Christi, ut nihil moveant, quae sanctissimus in contrarium blasphemat, non enim ei credimus nuda dicenti, multo minus contra apertam veritatem insanienti et blasphemanti.

Vicesimus septimus:

Certum est, in manu ecclesiae aut papae prorsus non esse statuere articulos fidei, imo nec leges morum seu bonorum operum.

Probo hunc sic, 1. Corinth. 3: Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Hic habes fundamentum ab apostolis positum, at omnis articulus fidei est pars huius fundamenti, quare poni alius articulus, quam positus est, nullus potest, superaedificari autem potest, ut idem dicit. Et ideo papa debet nobiscum poni et superaedificari, non autem ponere, omnia enim credenda sunt in Scripturis exposita plene.

Permitto tamen, quod papa condat articulos suae [1]) fidei et suis fidelibus, quales sunt, panem et vinum transsubstantiari in sacramento, essentiam Dei nec generare nec generari, animam esse formam substantialem corporis humani, se esse imperatorem mundi et regem coeli, et Deum terrenum, animam esse immortalem: et omnia illa infinita portenta in Romano sterquilinio decretorum, ut, qualis est eius fides, tale sit evangelium, tales et fideles, talis

1) In edit. Jen. deest; suae.

et ecclesia, et habeant similem labra lactucam, et dignum patella sit operculum.

Nos vero, qui non papani, sed Christiani sumus, scimus, quod nihil est fidei et bonorum morum, quod non abunde in literis sacris sit expositum, ut neque ius, neque locus sit alia statuendi ullis hominibus. Porro ceremonias potuit ecclesia ordinare, sed eae [1]) in arbitrio sunt omnium fidelium, sicut dicit 1. Corinth. 7: Empti estis pretio, nolite fieri servi hominum; et Col. 2: Videte, ne quis vos decipiat per inanem philosophiam et fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi, et non secundum Christum.

Concedo ergo, papam habere potestatem condendi leges, sicut Assur Nimrod habuit, ut esset robustus venator in terra coram Domino, ut exstinguat libertatem Christianam. Probatur haec potestas per illud Christi Matth. 24: Videte, ne quis vos seducat, multi enim venient in nomine meo dicentes, ego sum Christus, et seducent multos; et iterum: Cum videritis abominationem stantem in loco sancto, quae dicta est a Daniele propheta, qui legit, intelligat. Surgent enim pseudoprophetae et pseudochristi, et seducent multos. Tunc si dixerint: Ecce hic aut illic est Christus, nolite credere, dabunt enim signa et prodigia, ut in errorem ducant, si fieri potest, etiam electos, ecce praedixi vobis. Et 1. Tim. 4: Spiritus manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognoverunt veritatem.

Ecce non solum hic probatur potestas papisticarum doctrinarum et legum, sed etiam admonitio nostri, ut ab iis pseudomagistris caveamus, qui ceremoniis hic et illic Christum ostentantibus nos a

1) In ed. Jen. legitur: hae.

fide sincera alienant. Nam et Daniel 8. praedixit, antichristum fore regem impudentem facie, hoc est, sicut Ebraeus habet, potentem speciebus, pompis et ceremoniis externorum operum, exstincto interim spiritu fidei. Sicut videmus impletum tot religionibus, ordinibus, collegiis, ritibus, vestibus, gestibus, aedificiis, statutis, regulis, observantiis, ut numerum nominum eorum vix recites, quorum nullus evangelium curat, donec irrita facta sint omnia mandata Dei, praesertim princeps iustitiae fides Christi, propter traditiones has hominum impiorum. Et haec quidem milites fecerunt, et haec regno antichristi conveniebant.

Vicesimus octavus:

Si papa cum magna parte ecclesiae sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut haeresis contrarium sentire, praesertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum.

Haec in indulgentiis [1]) dixi, minus tunc rerum peritus. Stulte enim dixi; quare articulum damno ipsemet, cum enim in eo quaestio de rebus non necessariis ad salutem versetur, non debui papae aut concilio tribuere tantum potestatis, ut e non necessaria re necessariam facere possent. Sed sic debui dicere, sicut et nunc dico: Si papa et concilium sic desiperent, ut in rebus non necessariis ad salutem determinandis tempus et studia perderent, habendi et contemnendi essent pro fatuis et insanis, cum omnibus suis determinationibus larvalibus, cum tam multa sint necessaria ad salutem, quae sola tractari oporteat. Talis autem fatuitas est, quod de indulgentiis, de primatu papae, de transsubstantiatione panis, et infinitis aliis nugis, ad rem nihil pertinentibus, saepius in conciliis determinaverunt, de quibus Paulus 1. Timo. 4: Stultas autem et aniles fabulas devita.

---

1) In ed. Jen.: de indulgentiis.

Laudo ergo egregiam Bullam istam, quae papae et concilio tribuit negotium rerum non necessariarum ad salutem, neque enim digni sunt alio negotio, quam ut statuant, definiant, servent aliena, impertinentia et non necessaria ad salutem. Quid enim illis et saluti? Sed et Bulla ipsa, ut proles imitetur parentes suos, fere non laborat, nisi in articulis ad rem prorsus nihil pertinentibus. Cum ergo e non necessariis necessaria faciant, et haec neglectis interim fidei documentis pro articulis obtrudant populo Dei, non intelligimus, adhuc eos, operante satana, operationibus erroris ecclesiam vastare? Quid enim potest esse nisi error, quod, cum necessarium non sit, necessarium arbitrio hominum efficitur? ut hominum spem aedificent super arenam, ut credant necessarium, quod necessarium non est. O vos impiissimi animarum seductores, quam scelerate illuditis populo Dei.

Igitur sive papa, sive pars, sive concilium sic aut sic sentiat, nemini debet esse praeiudicium, sed abundet quisque in sensu suo, in eis rebus, quae necessariae non sunt ad salutem. In libertatem enim vocati sumus, ut non sit necesse credere verum, quod alius homo sentit vel dicit, contenti eis credere, quae in Scripturis docti sumus. Si vero papa poterit ullo iota probare, se habere ius condendi etiam minimam legis literam, nedum articulos fidei statuendi, libenter haec revocabo. Usum et praesumptionem, quibus hactenus praevaluit, non curo, Scripturas sanctas quaero, quandoquidem omnia, quae in ecclesia fiunt, e Scripturis sanctis autoritatem et exemplum habere debent. Sicut dicit Deut. 4: Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis ex eo. Et Zacha. 2: Legem Dei requirent ex ore sacerdotis, quia angelus Domini exercituum est.

Vicesimus nonus:

Via nobis facta est enervandi autoritatem conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confi-

tendi, quidquid verum videtur, sive probatum, sive reprobatum fuerit a quocunque concilio.

Quam maligniter et insidiose sanctissimus ille Christi vicarius captat mea verba. Sic enim ponit hunc articulum, ac si ego voluerim conciliis resisti pro cuiusvis libidine. Ego enim docui conciliis dissentire et resistere, si quando contraria vel Scripturae vel sibi ipsis statuissent. Scripturam, inquam, volo iudicem esse conciliorum. Quod dixi propter concilia illa novissima, in quibus nihil definitum est iuxta Scripturas, sed omnia secundum mera hominum statuta et somnia, si qua optima statuta sunt, ut potius hominum conciliabula, quam ecclesiae concilia dicere possis. Nam quid Constantiae statutum sit, videbimus infra.

Quod si etiam nunc dicerem, cuilibet pro libidine licere conciliis resistere, recte dicerem, quia articulo praecedente confitetur sanctissimus vicarius Dei, se in conciliis determinare ea, quae non necessaria sunt ad salutem, eaque posse vertere in necessaria, ideo non solum resisti ei licebit, sed etiam, sicut delirum aut morionem rideri a morionibus oportet, ut qui in rebus sacris tanta vel levitate vel amentia etiam iocari et nugari tum audeat ipse, tum cogat alios.

Adduxi autem pro mea sententia Panormitanum de elect. c. Significasti, dicentem, plus esse credendum uni privato fideli, quam toti concilio, aut papae, si meliorem autoritatem vel rationem habeat. Cur hunc non damnavit sanctissimus Christi vicarius? Quid in meis verbis odiose criminatur, quae aliunde pendent? Si uni privato plus credendum est, quam concilio in aliquo casu, nonne autoritas conciliorum quoque subiecta est eidem privato fideli?

Sed finge Panormitanum hoc non dixisse, quid ad Paulum dicemus, qui Galat. 1. dicit: Si angelus de coelo aliud evangelisaverit, anathema sit? Vide hic, sanctissime papa, Paulus anathema iubet esse, etiam si angelus de coelo aliud docuerit. Et quanto magis anathema esse debet, si papa de terra vel concilium de inferno aliud docuerint?

Idem 1. Corinth. 14: Quod si sedenti revelatum fuerit, prior taceat. Nonne et hic apostolus docenti et maiori obstruit os, ubi sedenti et inferiori aliquid fuerit revelatum, et plane maiorem subiicit minori? Quid ergo sibi arrogat papa et concilium contra haec Scripturae sanctae exempla et documenta? Paulus etiam reprehendit Petrum, Gal. 2., et Iacobus Acto. 15. mutavit Petri sententiam. Nec ipsi apostoli in suo concilio quidquam statuerunt de sola praesumptione spiritus, sed per Scripturas sua probaverunt. At nos incomparabiliter minores, statim ut nobis quidquam rectum visum fuerit, concilii titulo in articulum fidei vertimus.

Tricesimus:

Aliqui articuli Iohannis Huss condemnati in concilio Constantiensi sunt Christianissimi, verissimi et evangelici, quos nec universalis ecclesia posset damnare.

Erravi, et hunc articulum revocavi, et adhuc revoco, in hoc quod dixi, aliquos articulos Iohannis Huss esse evangelicos. Quare nunc sic dico, non aliquos, sed omnes articulos Iohannis Huss Constantiae esse damnatos ab antichristo et suis apostolis in synagoga illa satanae, ex sceleratissimis sophistis congregata. Et in faciem tuam, sanctissime vicarie Dei, tibi libere dico, omnia damnata Iohannis Huss esse evangelica et Christiana, tua autem omnia prorsus impia et diabolica. Ecce revocationem, quam tua Bulla exegit. Quid vis amplius?

Secundo, non recte faciunt, qui me Hussitam vocant [1]), non enim mecum ille sentit, sed si ille fuit haereticus, ego plus decies haereticus sum, cum ille longe minora et pauciora dixerit, velut inchoans lucem veritatis aperire. Hoc ideo dico, ut intelligat lector, quam scelerati et impii fuerint homicidae illi Constantiensis concilii pontifices et pharisaei, qui

1) In edit. Jen.: non recte vocant, qui — appellant.

illum exusserint, cum ego me fatear Christianum, nolimque eorum damnationem agnoscere. Nisi forte ideo permissus est exuri, quia non parum detulit Romano idolo et suis satanicis statutis operationibusque erroris. Conatus enim fuit vir ille, et pius et doctus, id quod et ego in principio conabar, ut decretis papalibus veritatis opinio salva maneret, at iis salvis ipsum perire necesse erat una cum Christo et fide et veritate.

Igitur Iohannes Huss non repugnare videtur, quo minus sit monarchia papae, hoc tantum agit, impium pontificem non esse membrum ecclesiae, multo minus papam, ferendum tamen, sicut quemvis alium tyrannum. Ego vero etiamsi sanctus Petrus hodie praesideret Romae, negabo Rom. episcopum esse papam. Papa enim res ficta est in mundo, neque fuit, neque est, neque erit, sed fingitur esse. Quare ipsam sedem Bestiae nego, nihil moratus, sitne bonus an malus, qui in ea sedet. Sedes, inquam, quae sit super omnes sedes, nulla est in ecclesia super terram, iure divino, sed omnes sunt aequales. Quia una fides, unum baptisma, unus Christus, unus Pater, qui operatur omnia in omnibus, qui est super omnia, per omnia, et in omnibus, Ephe. 4. Deinde Decretales papae non dico apocryphas, sicut Viglephus et Huss dicere iactantur, sed impias et Christo adversarias, solo spiritu satanae efflatas, qua causa et eas exussi cum fiducia.

Fortassis et in hoc peccavit Iohannes Huss, quod duodecim consilia evangelica fecit, cum non sit nisi unicum virginitatis sive coelibatus. In qua tamen re deceptus est per impiam Thomae et Thomistarum theologiam. Ita boni isti viri ea, quae in Iohanne Huss optima sunt, damnaverunt, quae vero non bona, probaverunt. Articulos ergo Iohannis Huss damnatos omnes suscipio, paratus defendere eos per Christi gratiam, invito illo rerum portento et abominatione, quae sedet in loco sancto. Verum omnia Iohannis Huss, etsi ab illis probata, non admitto, ut dixi.

Tricesimus primus:

In omni opere bono iustus peccat.

Finitis tandem articulis illis nugalibus, in quibus nec pietas, nec eruditio doceri vel audiri potuit, sed de superbia et abusu Romanae abominationis coacti sumus perdere verba, operas et tempus, revertimur nunc ad res serias et salutares, nempe ad gratiam, liberum arbitrium, peccatum, de gloria hominum ad gloriam Dei transeuntes, de quibus rebus et primis articulis nonnihil tractavimus.

Hunc autem articulum ego in Galatis meis, deinde in Resolutionibus atque adversus doctrinales damnatores et incendiarios Lovanienses tam copiose, praeterea eundem duo eruditissimi viri Theologi D. Andreas Carlstadius et Ioannes Dolitius editis libellis sic declararunt, ut [1]) in adversariis incredulis nihil aliud videam, quam aures*) aspidis surdae et obturantis auditum suum, seu, ut apostolus**) ait, ad fabulas eos conversos, a veritate auditu averso. Quid illi admittent, qui nubes has testimoniorum sanctorum non admittunt? Attamen instandum est mandante eodem Paulo***) opportune, importune, ob hoc ipsum, quod sanam doctrinam nolunt sustinere.

Quid ergo meum articulum damnant? Damnent illud Esa. 64: Et facti sumus immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae, et illud Eccle. 7: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. Obsecro, qui universas nostras iustitias immundas dicit, nonne omne opus bonum peccato pollutum asserit? Damnent et illud Psalm. 143[2]): Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Deus enim iustus iudex, bonum opus damnare non potest. Cum autem hic dicat, non iustificari ullum viventem, etiam servum Dei,

1) In edit. Jen. tantummodo legitur: tam copiose declaravi, ut in adversariis etc. 2) In ed. orig.: 142.
*) Psalm. 58. **) Tit. 1. ***) 1. Timoth. 4.

planum est, nullum opus bonum posse iustum iudicium Dei sustinere, quare nec plene bonum est.

Et ad ea, quae primis articulis diximus, redeundo probavimus *), hominem sanctum spiritu concupiscere adversus carnem et carne adversus spiritum, esseque per haec duo cum apostolo Paulo servum peccati secundum carnem et servum Dei secundum mentem, ac per hoc persona ipsa iusti partim est iusta, partim peccatrix. Si ergo omnis persona simul peccatrix est, dum iusta est, quid evidentius sequi potest, quam ut opus quoque partim sit bonum, partim malum, cum Christus dicat et natura monstret, talem esse fructum, qualis est arbor, vitium arboris certe in fructu sentitur. Non enim bona opera faciunt iustum (ut saepe diximus), sed iustus facit bona opera, at talia faciat (necesse est), qualis est ipse, imperfectus imperfecta, iustus iusta, malus mala. Si haec ratio et autoritas non movet, nescio quid movere possit.

Forte dicent et admittent, iustum in opere bono deficere quidem, sed non peccare. Verum superius abunde probavi, hunc defectum esse vere peccatum, est enim omissio illius praecepti: Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, ex omnibus viribus tuis, ex tota anima. Cum autem caro resistat spiritui, clarum est, quod vires carnis non diligant Deum, ac per hoc peccant in hoc praeceptum. Si enim sic elabi volunt per nomen defectus, ne peccatum cogantur admittere, elabar et ego et dicam, adulterium non esse peccatum, sed defectum. Qua enim ratione illud carnis concupiscere contra spiritum non est peccatum, eadem et adulterari non erit peccatum, quanquam, ut dixi, proprium sit eorum inventum appellare defectum, quod Scriptura peccatum appellat. Et sicut ipsi fabulantur, suos defectus non esse contra legem, sed defectiones a lege, ita ego quoque negabo, adulterium esse contra legem, sed solum defectum a lege.

*) Roma. 7.

Et quid faciunt his suis locutionibus, nisi quod aliis quidem verbis idem quod Pelagiani docent? An referre putas, quibus verbis veritatem eludas et mendacium statuas? Quid enim ex ea doctrina capit auditor, quam se post acceptam gratiam mundum esse et iam gratia ad peccati ulterioris purgationem non egere? id quod propriissime Pelagianum est, sed sub verbis catholicis propositum. Ita Christo non habent opus ad iustitiam, nisi in primo instanti contritionis, nisi quod Pelagiani nec ipso primo instanti gratia indigere voluerunt.

Cur non damnant Gregorium super Iob. 9. dicentem: Sanctus vir. Quia omne meritum virtutis nostrae vitium esse conspicit, si ab interno arbitro districte iudicetur, ideo recte subiungit: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei unum respondere pro mille. Nonne articulum hunc meum hic Gregorius evidenter docet? Idem super illud eiusdem: Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Ut enim, inquit, saepe diximus, omnis humana iustitia iniustitia esse convincitur, si districte iudicetur.

Et Augustinus lib. 9. Confess.: Vae hominum vitae quantumcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur. Vides ergo, o miser sanctissime, quorum sententias impia tua Bulla damnaris? certum est cum his Scripturae et Patrum sententiis permanere et te idolum abominationis cum fiducia contemnere. Non ergo meus ille articulus, sed Esaiae, David, Salomonis, Pauli, Christi, Augustini, Gregorii inventus est, cum quibus damnari ab antichristo isto superba gloria est. Hac enim diabolica damnatione firmatur opinio illa, papam antichristum et Romanam Curiam sedem satanae et abominationem desolationis esse in Babylone ista mystica. Amplius non fallit specie veritatis, sicut hactenus fecit, sed prodit se ipsam abominatio ista peccati et perditionis.

Tricesimus secundus:

Opus bonum optime factum est veniale peccatum.

Hic manifeste sequitur ex priore, nisi quod addendum est, quod alibi copiosius dixi, hoc veniale peccatum non natura sua, sed misericordia Dei tale esse. Non enim dixit David:*) Non praemiabitur, sed non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Non iustificari certe est damnari, ita omne opus iusti damnabile est et peccatum mortale, si iudicio Dei iudicetur. Et Augustinus non dixit: Vae vitae hominum aliquo modo laudabili, sed vae quantumcunque laudabili. Vae autem istud damnationem sonat et quantumcunqne laudabilis vita optimam vitam sonat. Et Gregorius non dixit: Iustitia humana convincitur imperfecta, sed iniustitia esse, si iudicio Dei iudicetur. Item non dixit, aliquod meritum nostrum vitiosum, sed omne meritum vitium esse.

Quare his Patrum et Scripturae rupibus nixus revoco vel modero[1]) hunc articulum hoc modo: Opus bonum optime factum veniale peccatum est secundum misericordiam Dei, sed mortale peccatum secundum iudicium Dei. Neque enim ego tam haeretice sum locutus, sicut Gregorius, qui totum meritum non solum vitiosum, sed vitium esse asserit.

Vide, in quas palinodias me cogit antichristi Romani rudissima ruditas et impiisima impietas, qui, cum sit homo peccati et filius perditionis, satisfacturus his suis nominibus, conatur nobis abscondere peccata nostra et secum in peccatis incrassare et ad perditionem trahere. Quid est homo peccati,**) nisi qui peccare docet, qui peccata abscondit et pro iustitia iactat, qui timorem Dei exstinguit et fiduciam operum erigit, homines superbire et praesumere facit, misericordiam et iudicium Dei longe a facie nostra ponit? At hoc facit, qui negat bonum opus esse peccatum, ne homines in timore et humilitate ad misericordiam Dei, unicum refugium, confugiant. Vae illi.

---

*) Psalm 143. **) 2. Thess. 2.

1) In ed. Jen.: moderor.

Tricesimus tertius:

Haereticos comburi est contra voluntatem spiritus.

Primum ab experientia totius ecclesiae probo, quae ab initio sui usque huc nullum combussit haereticum, nec aliquando comburet. Mirum autem esset, in tot seculis non esse aliquos combustos, si voluntas spiritus hoc voluisset. At dicent Constantiae: Iohannes Huss et Hieronymus de Praga exusti sunt. Respondeo: Ego de haereticis loquor, nam Iohannem Huss et Hieronymum, viros catholicos, combusserunt haeretici ipsi et apostatae et antichristi discipuli, ut ex superius dictis patet. Quorum exemplum et multi alii homicidae imitati in diversis locis sanctos Christi exusserunt et occiderunt, inter quos Hieronymus Savanorola cum suis numerandus videtur.

Secundo ex scriptura Esai. 2.: Conflabunt gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces. Eiusdem 11: Non occident, et non nocebunt in universo monte sancto meo. Et Christus apostolis nihil prosus armorum commisit, nec aliam poenam imposuit, quam ut haberetur pro ethnico, qui ecclesiam non audiret, Matth. 18. Et apostolus, Tit. 3, haereticum hominem vitari docet, non occidi iussit armis vel igne. Et ad Corinth. dicit: Oportet haereses esse, ut, qui probati sunt, manifesti fiant. Sed quid hic dicet, domine sanctissime, sanctitas vestra? Luc. 9., ubi discipuli volebant ignem de caelo deducere et civitatem perdere, compescuit eos Christus, dicens: Nescitis, cuius spiritus filii sitis? Non venit Filius hominis animas perdere, sed salvare. Hoc est, quod et ego dixi et dico, Christo magistro eos, qui igne persequuntur, homines non esse boni spiritus filios. Cuius tunc? mali spiritus, qui erat homicida ab initio.

Christus non voluit vi et igne cogere homines ad fidem. Dedit ob id gladium spiritus, ut in hoc pugnarent, qui sui spiritus filii sunt. At gladium

spiritus, quod est verbum Dei, dominus papa cum suis papastris subter scamnum inter blattas et tineas posuerunt et rursum facti sunt robusti venatores et Nimrodi in terra, qui denuo in Deo Chaldaeorum, qui Ur seu ignis fuit, omnia, quae volunt, faciunt, ne quid Babylon novissima discrepet a Babylone prisca, illa exussit Patres Christi, ista exurit filios Christi, et utriusque idem Deus, Ur semper urit et saevit.

Sed ipsi quoque in suis sacerrimis Canonibus prohibent clericis arma et clericum foro seculari traditum volunt per ecclesiam, efficacibus precibus redimi a morte. Verum his verbis ludunt in mortibus innocentum. Nam interim papa, clericorum princeps, cum omnibus regibus cruentissime belligeratur, imo quae strages non illius imperio fiunt? Quando non invocat brachium seculare et morte utraque terret mundum? Et tamen interim clericus ipse primus non fert arma, dum efficaciter orat pro occidendis, dum instat, ne mors eorum differatur, ut[1]) in omni orbis angulo exquisitissime perquirantur. O satan, o satan, o satan, vae tibi cum papa et papistis tuis[2]), qui tam impudenter in rebus tam seriis ecclesiae luditis et animas cum corporibus occiditis.

Tricesimus quartus:

Proeliari adversus Turcas est repugnare Deo, visitanti iniquitates nostras per illos.

Et hunc probo duplici experientia infelicitatis nostrae. Prior est, quod hactenus nihil habuimus prosperum adversus Turcam, et vires eius atque imperium nostris bellis aucta sunt in immensum. Ubi si Deus non esset contra nos et Turcam non haberet pro virga iniquitatis nostrae, longe aliter fors cecidisset, adhuc tamen obstinata coecitate opera

---

1) Vocabulum: ut, ex edit. Jenensi repetitum deest edit. originali. 2) In ed. Jen. deest: tuis.

Dei non agnoscimus. Praeter haec non dedit nobis Deus hactenus, nisi votum et iactantiam belli in Turcas suscipiendi. Toties conventum est, toties consultatum, toties propositum, et palpavimus vota nostra, imperante Deo, irrita fieri, donec Turcis in fabulam venerimus, dicentibus, nos Bullis et literis veniarum bellare.

Altera vero infelicitas maioris dedecoris et ignominiae, quod tot iam annis passi sumus nos deglubi per impostores et Legatos Romanos, toties ad bellum Turcicum[1]) indulgentiis ac facultatibus impudentissime venditis, pecuniam et substantiam nostram devorantes, quam vidimus non solum non venisse, quo mendaces illi et fallaces homines venturam promiserunt, sed etiam in turpissimas eorum libidines et pompas profusam. Verum haec minor querela, hoc demum omnium atrocissimum et intolerabile, quod nos indulgentiarum negotio fallacissimo primum in anima seu bruta pecora falsis persuasionibus occupaverunt et seduxerunt ad universam nostram substantiam compilandam, donec eo ventum sit, ut ne altare quidem sit reliquum, quod non serviat Romanae avaritiae semper novis excogitatis imponendi artibus.

Sic in vindictam iniquitatis nostrae dedit nobis Deus e Roma truculentiores, cruentiores, insaturabiliores Turcas, quam illi unquam fieri possunt, adhuc peiores hi Turci nos insensatos praestigiis suis incitant adversus meliores Turcas, tantum, ut interim omnia nostra confiscentur, sub titulo belli Turcici. Et in iis omnibus non est adversus furor Domini, necdum intelligimus manum Dei percutientis nos in corpore et anima per hos Romanos turcissimos Turcas. Quid ergo dicam ego, quando hic video, plus quam quadringintos prophetas Baal suum Ahab *) circumstare, et ut ascendat in Ramoth Galaad suis prophetiis animare[2]) et omnia prospera ei nunciare? Forte

---

1) In edit. orig. hic et alibi: Turchicum, Turchici etc.
*) 3. Reg. 22. 2) In edit. orig.: aminare.

sicut Micheas, qui et ipse odiosus erat, quia non prophetabat nisi malum, dicam et ipse meo Ahab: Ite, proeliamini contra Turcas, ut resistatis virgae Dei et cadatis, sicut et ille cecidit.

Quando rectius faceremus, si primum orationibus, imo totius vitae mutata ratione Deum propitium faceremus? Tum idolo illi Romano Caesar et Principes modum ponerent tyrannidis, illusionis, perditionis animarum. Nam ut et ego prophetem semel, licet non audiar, quod scio: Nisi Romanus Pontifex redigatur in ordinem, actum est de omni re Christiana, fugiat, sicut Christus docuit, in montes, qui poterit, aut vitam homicidis Romanis cum fiducia offerat in mortem. Nihil nisi peccatum et perditionem papatus operari potest. Quid vis amplius? At quis rediget eum in ordinem? Christus illustratione adventus sui et non alius. Domine, quis credit auditui nostro? Qui habet aures audiendi, audiat et a bello Turcico abstineat, donec papae nomen sub coelo valet, dixi.

Tricesimus quintus:

Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiae vitium.

Si ea, quae dicta sunt in tricesimo primo et secundo, intelligimus vera esse, et hic articulus verus est. Si enim opus bonum iusti peccatum mortale est, si ad iudicium Dei referatur, quanto magis tota vita mortalis est, si misericordia non succurrerit? Breviter, hic articulus non est meus, sed Iob. 9: Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Et Gregorius ibidem super illo: Verebar omnia opera mea, sciens quoniam non parcis delinquenti, dicit: Quia quae aperte egerim video, sed, quid intus latenter pertulerim, ignoro. Idem Gregorius apertissime in fine Moralium: Quis inter ista remanet salutis locus? quando et mala nostra pura mala sunt et bona nostra, quae nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt. Quid dicis,

Gregori? pura bona non solum non sunt, sed nec esse possunt?

Damna, mi papa, damna hos sanctos viros, Job et Gregorium, adde his ea, quae dicta sunt David*): Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens, ut et te damnet Dominus Iesus propediem. Tu doces introire in conspectum Dei superbos et qui sese damnatione dignos non esse iactitant coram eo, quem columnae coeli tremunt et sub quo curvantur, qui portant orbem, cum David non sustineat iudicium eius. Et Augustinus Vae omnium hominum vitae laudabilissimae denunciet, hoc est, optimam vitam damnatione dignam faciat coram Deo. Si enim digna non est alicuius vita tali damnatione, poterit sese coram Deo sistere et gloriari in vitae suae dignitate. Sed vae abominationi isti abominatissimae, quanto impetu nos rapit in peccatum et perditionem.

Revoco ergo hunc articulum et moderor in hunc modum. Nemo non certissimus esse debet, se semper mortaliter peccare, si sua vita ad iudicium Dei iustissimum comparetur, tam iniusta enim eius vita necessario est, quam iustum est iudicium Dei, coram quo stare ipsa non potest. At ipsum est iustissimum, quare vita eius est iniustissima, soliusque misericordiae[1]) velamento servanda; ut stet Paulus Rom. 3.: Ut obstruatur omne os et obnoxius fiat mundus Deo; et 11: Conclusit omnia sub incredulitate, ut omnium misereatur.

Tricesimus sextus:

Liberum arbitrium post peccatum res est de solo titulo, et dum facit, quod in se est, peccat mortaliter.

Infelix liberum arbitrium, iustus in bono opere peccat mortaliter, ut vidimus, et ipsum iactatur ante iustitiam aliquid esse et posse. O damnatores mi-

---

*) Psalm. 143. 1) In ed. orig.: misericordia.

seri, est autem articulus nixus primo in verbo Augustini, de spiritu et litera cap. 4: Liberum arbitrium sine gratia non valet, nisi ad peccandum. Rogo, quae est ista libertas, quae non nisi in alteram partem potest, eamque peiorem? Est hoc esse liberum, non posse nisi peccare?

Sed Augustino non credam. Scripturas audiamus. Christus dicit Iohan. 15: Sine me nihil potestis facere. Quid est hoc nihil, quod sine Christo facit liberum arbitrium? Praeparat se, inquiunt, ad gratiam per opera moraliter bona. Sed ea Christus hic facit nihil, ergo per nihil se praeparat, mira praeparatio, quae per nihil fit. Verum quid illud nihil sit, ipse sequenter exponit, dicens: Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescit et colligunt eum et in ignem mittunt et ardet. Obsecro, quae est tua frons meretricia, sanctissime vicarie Christi, qua sic audeas Domino tuo contradicere? Tu dicis, quod liberum arbitrium possit se parare, ut intret ad gratiam. Contra Christus dicit, quod mittatur foras, ut longior fiat a gratia. Quam pulchre concordat tua Bulla cum evangelio?

Christum ergo audiamus, qui palmitis excisi ponit quinque perditionis gradus, quibus ostendit eum se non modo non posse ad bonum parare, sed necessario peiorem fieri. Primus est, quod foras mittitur, ergo non intromittitur, datur in potestatem satanae, qui non permittit eum conari ad bonum, quid enim aliud foras mittere potest significare? Secundo arescit, hoc est, quotidie peior fit, sibi relictus. Atque haec sunt opera duo liberi arbitrii, scilicet peccare et perseverare augescereque in peccatis, foras mitti et arescere. Si enim aliud potest liberum arbitrium, Christus certe mentitur. Tres sequentes poenae sunt, colligunt, scilicet ad iudicium, ut convincatur cum aliis. Deinde data sententia, in ignem mittunt aeternum, ubi tandem non nisi ardet, id est, poenam luet aeternam. Nihil ergo posse liberum arbitrium, non est, ut illi fingunt, non meritorium operari, sed est foras mitti et arescere. Palmes excisus non sese parat ad vitem, neque enim po-

test, sed longius fit a vite et magis ac magis perit, ita et liberum arbitrium, seu impius homo.

Gene. 6 et 8.: Sensus et cuncta cogitatio cordis humani ad malum prona sunt omni tempore. Obsecro, qui cunctam cogitationem cordis malam facit, idque omni tempore, quam relinquet bonam, quae praeparat ad gratiam? An malum disponit ad bonum? Nec est, quod hanc autoritatem eludat quisquam, quasi cogitationem suam malam possit homo cohibere aliquando. Quae enim cogitatio hoc facit aut patitur, utraque bona est, sed inter eas, quae cunctae dicuntur, non numerabitur. Si una bona in eo esse potest, mentitur Moses, qui cunctas malas esse affirmat.

Insuper textum Ebraeum sic referre licet, quoniam, quidquid cupit et cogitat cor hominis, solummodo malum est omni die, additur enim particula exclusiva, ad malum, quam nostra translatio non reddidit. Nec verbum, cupit, reddidit, nec plene verbum cogitat, seu cogitationem vertit. Vult enim Moses non modo otiosas et spontaneas, sed etiam ingeniosas et eas, quibus homo de industria cogitat aliquid facere, atque has etiam non nisi malas dicit, ut nihil faciant Pelagiani isti, qui liberum arbitrium tribuunt, si studiose laboret, ad bonum aliquid valere.

Iterum Gene. 6.: Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Si homo caro est, quid potest in bonum? An ignoramus opera carnis propria? Gal. 5., quae sunt fornicatio, immunditia, lascivia, irae, invidiae, homicidia etc. Haec ergo sunt, quae liberum arbitrium facit, dum facit, quod in se est, haec autem omnia sunt mortalia. Nam Rom. 8. dicit: Prudentia carnis mors est et inimica Deo. Quomodo mors ad vitam? Quomodo inimicitia ad gratiam se disponet? Si enim spiritus in hominibus non manet, mortui sunt coram Deo. Mortuus autem non vitae, sed mortis opera necessario faciet, opus autem mortis ad vitam non disponit. Figmenta ergo sunt omnia, quae de praeparatione liberi arbitrii ad gratiam tot libris tractata sunt.

Esaias etiam dicit 40: Suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. Quid hic dicent? gratiam dicit a Domino non dari nisi pro peccatis, scilicet pro malis. Atque id quod dicit, omnibus, id significat, quod nihil nisi peccata fecerit ante gratiam, seu omnia opera eius peccata fuerint. Si autem de manu Domini contingit suscipere gratiam pro operibus congruis, quae peccata non sint, falsum hic Esaias dixit et gratia Dei vilescit, ut quam non penitus indignis dedit, sicut Pelagiani docuerunt, a quorum sensu nihil nisi solis verbis distamus. Siquidem et nos mereri gratiam, licet non de condigno praedicamus, quod et ipsi concessissent, neque enim gratiam Dei tam vilem habuissent, ut ea digno merito donari dicerent.

Idem Esaias ibidem: Omnis caro foenum et omnis gloria eius sicut flos foeni. Exsiccatum est foenum et flos cecidit, quia spiritus Domini sufflavit in illud: Verbum autem Domini manet in aeternum. Da foenum et florem eius. Nonne caro homo, seu liberum arbitrium et quidquid est hominis? flos eius et gloria nonne est virtus, sapientia, iustitia, liberum arbitrium, unde possit gloriari aliquid esse et posse? Qua ergo ratione fit, ut flante spiritu exsiccetur et cadat et manente verbo pereat? Nonne spiritus est gratia, qua tu dixisti liberum arbitrium iuvàri et eius praeparationem consummari? Cur ergo hic exsiccatum et cecidisse dicit, quidquid est etiam optimum carnis? Nondum vides spiritum et liberum arbitrium esse contraria? Siquidem illo flante, hoc cadit et non manet cum verbo. Non autem caderet et periret, si ad flatum spiritus et verbi aptum et praeparatum esset.

Ieremias quoque cap. 10. sic dicit: Scio, Domine, quoniam non est hominis via eius, nec viri est, ut dirigat gressus suos. Quid potuit apertius dici? Si via sua et gressus sui non sunt in potestate hominis, quomodo via Dei et gressus Dei erunt in potestate eius? Via enim hominis est ea, quam ipsi vocant naturalem virtutem faciendi, quod est in se. Ecce haec non est in arbitrio hominis seu liberi

arbitrii, quid ergo liberum arbitrium est nisi res de solo titulo? Quomodo potest sese ad bonum praeparare, cum nec in potestate sit, suas vias malas facere? Nam et mala opera in impiis Deus operatur[1]), ut Prover. 16. dicit: Omnia propter semetipsum operatus est Dominus, etiam impium ad diem malum. Et Rom. 1.: Tradidit illo Deus in reprobum sensum, ut faciant, quae non conveniunt. Et 9.: Quem vult indurat, cuius vult miseretur. Sicut et Exod. 9. de Pharaone dicit: In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam virtutem meam in te, ideo enim est terribilis Deus in iudiciis et operibus suis.

Si rursus Proverb. 16.: Hominis est praeparare cor, Domini autem est gubernare linguam, hoc est homo multa solet proponere, cum tamen adeo non sint in manu eius opera eius, ut nec verba in hoc ipsum habeat in potestate sua, coactus mirabili Dei providentia et loqui et facere aliter, quam cogitavit. Sicut in Balaam monstratum est, Num. 24. Et Psalm 139.[2]): Non est sermo in lingua mea. Et clarius infra Proverb. 16: Cor hominis cogitat viam suam et Dominus dirigit gressus suos, ecce non sicut homo cogitat, via eius procedit, sed sicut Dominus ordinat, ideo et 21. dicit: Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud. Ubi ergo est liberum arbitrium? figmentum est penitus.

Atque si Scriptura non doceret haec, abunde ex omnibus historiis hanc veritatem disceremus et unusquisque ex vita sua propria. Quis enim est, qui omnia quae voluit effecit? Imo quis id, quod cogitavit facere, non saepius alia statim cogitatione mutavit, nesciens quo modo mutarit? Quis audet negare, se etiam in malis operibus saepius coactum aliud facere quam cogitavit? An non putas huius Bullae autores in eo fuisse totis et summis liberi arbitrii viribus, ut pro se contra Lutherum loquerentur? Et ecce, quam non fuerit in eorum arbitrio haec cogitatio et operatio, omnia enim contra

1) In ed. Jen.: regit. 2) In ed. orig.: 124.

se, in caput suum operati sunt, ut nunquam legerim, qui se foedius abominabiliusque dedecoraverint, et in omnem turpitudinem errorum, haeresium, malitiarum apertissime tradiderint, excoecati et ignorantes, adeo non est homo in manu sua, etiam mala operans et cogitans. Et vere Paulus Ephe. 1 dixit: Deus operatur omnia in omnibus.

Periit itaque hic etiam generalis illa influentia, qua garriunt, esse in potestate nostra naturales operationes operari. Secus rem habere monstrat experientia omnium. Et vide nos insensatos, ipsam radicem operum, nempe vitam ipsam, quae caput est omnium operum, scimus omnes, nullo momento esse in manu nostra, et audemus dicere, aliquam cogitationem esse in manu nostra? Quid absurdius dici potest? Qui ergo vitam nostram in manu sua retinuit, motus nostros et opera in manu nostra posuit? Absit. Unde non est dubium, satana magistro in ecclesiam venisse hoc nomen Liberum arbitrium, ad seducendos homines a via Dei in vias suas proprias. Fratres Ioseph omnino cogitaverunt eum occidere, et ecce ipsa haec cogitatio adeo non erat in eorum arbitrio, ut etiam in contrarium mox omnia cogitarent, sicut dixit*): Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum.

Habes, miserande papa, quid hic oggannias? Unde et hunc articulum necesse est revocare, male enim dixi, quod Liberum arbitrium ante gratiam sit res de solo titulo, sed simpliciter debui dicere: Liberum arbitrium est figmentum in rebus seu titulus sine re. Quia nulli est in manu sua quippiam cogitare mali aut boni, sed[1]) omnia (ut Viglephi articulus Constantiae damnatus recte docet) de necessitate absoluta eveniunt. Quod et poëta voluit, quando dixit: Certa stant omnia lege. Et Christus Matth. 10: Folium arboris non cadit in terram sine

*) Gene. 50.

1) In ed. Jenensi haec leguntur: sed omnia sub Deo sunt, contra quem nihil possumus, nisi quantum permittit aut facit ipse. Quod et poëta etc.

voluntate Patris vestri, qui in coelis est, et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Et Esai. 41 eis insultat, dicens: Bene quoque aut male, si potestis, facite.

Unde et ego hos liberi arbitrii seu Baal prophetas exhortor cum Elia: Agite, estote viri, facite quod in vobis est, tentate saltem aliquando, id quod docetis, praeparate vos ad gratiam, et obtinete quae vultis, quandoquidem dicitis, Deum non negare quidquam, si feceritis, quod liberum arbitrium potest. Vehementer turpe est, ut vestrae doctrinae nullum exemplum adducere, nullum opus vos ipsi praestare queatis, et solis verbis sapientes sitis. Verum Pelagium snb his studiis alunt. Quid enim refert, si neges gratiam ex operibus nostris, et doceas tamen per opera nostra dari? Idem manet impietatis sensus, quo gratia non gratis, sed ob nostra opera donari creditur. Neque enim Pelagiani alia opera docuerunt et fecerunt, propter quae gratiam dari voluerunt, quam vos docetis et facitis. Eiusdem sunt liberi arbitrii opera, eorundemque membrorum, sed alia vos eis nomina et alia illi dederunt, ieiunium, oratio, eleemosynae eaedem erant, sed vos congrua, illi condigna ad gratiam vocaverunt, ubique tamen idem Pelagius triumphator perseveravit.

Fallit hos miseros homines rerum humanarum inconstantia, seu (ut vocant) contingentia, oculos enim suos stultos mergunt in res ipsas operaque rerum, nec aliquando elevant in conspectum Dei, ut res supra res in Deo cognoscerent. Nobis enim ad inferna spectantibus res apparent arbitrariae et fortuitae, sed ad superna spectantibus omnia sunt necessaria. Quia non sicut nos, sed sicut ille vult, ita vivimus, facimus, patimur omnes et omnia. Cessat liberum arbitrium erga Deum, quod apparet erga nos et temporalia, illic enim, ut Iacobus ait, non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Hic vero omnia mutantur et variantur. Et nos stulti divina aestimamus secundum haec temporalia? ut libero arbitrio praesumamus Deum praevenire, et gratiam extorquere velut dormienti, quoties libi-

tum fuerit, quasi ille mutari nobiscum possit, et velit quod aliquando non voluit, idque nostro libero arbitrio operante et volente. O furor furorum omnium novissimus.

Et Paulus Ephe.. 2 dicit: Eramus et nos natura filii irae, sicut et ceteri. Si omnes extra gratiam sunt filii irae ex ipsa natura, ergo et liberum arbitrium est filius irae ex natura sua, si ex natura sua, multo magis ex omnibus operibus suis. Quid autem esse potest natura filius irae, nisi quod omnia quae facit sunt mala, non ad gratiam, sed ad iram praeparantia, imo iram merentia? Ite nunc Pelagiani et operibus vestris praeparate vos ad gratiam, cum hic Paulus non nisi iram illis mereri omnes dicat. Mitius erat, si solum dixisset: Eramus filii irae, sed addens, natura, certe totum quod sumus et facimus ex natura, non nisi meritum irae, nequaquam gratiae intelligi voluit. Vix breviorem et apertiorem potentioremque in Scripturis invenias sententiam adversus liberum arbitrium.

Et quid multis agimus? Ex supradictis abunde cognovimus, etiam iustos magno certamine contra suam carnem laborare, ut faciant bonum resistitque eis liberum eorum arbitrium et prudentia carnis, summis viribus concupiscens contra spiritum, odiens ea quae sunt spiritus et legis Dei; et quomodo possibile est, ut sine spiritu ex natura sua possit pro spiritu concupiscere, seu ad spiritum se praeparare, faciendo quod est in se? In gratia dum fuerit, natura eius talis est, ut contra gratiam indomitum pugnet, et extra gratiam talis esse poterit natura eius, ut spiritum iuvet? Quid insanius fingi potest? Esset enim hoc monstrum novum simile huic: Si quis indomitam feram vinculis custoditam domare non possit, et tamen insanus iactet eam ante vincula et sine vinculis esse tam cicurem et mansuetam, ut sponte se domet, seu, ut dometur, laboret.

Desistite, quaeso, ab hac insania, miserrimi Pelagiani. Si liberum arbitrium in gratia peccat et insanit adversus gratiam, sicut cogimur omnes sen-

tire et queruntur[1]) apostolus et omnes Sancti, certe contra omnem sensum est, ut extra gratiam probum sit, et ad absentem se paret, quam praesentem odit et persequitur etc.

Necesse est ergo, mera figmenta et hypocrises esse, quaecunque et docentur et fiunt ante gratiam pro gratia impetranda, praevenire enim nos necesse est misericordia Dei, ut velimus. Sicut et Augustinus contra Epistolas Pelag. dicit: Quod nolentes Deus convertit et reluctantes. Sicut in exemplo Pauli monstravit, quem tunc convertit, quando erat summo ardore persecutionis insanus et contrarius gratiae. Et Petrus non respexit Dominum, ut recordaretur verbi, quod dixerat ei Iesus, sed Dominus respexit Petrum in media et maxima illa negatione, et sic recordatus verbi flevit amare.

Videmus itaque in huius articuli sententia, quam fallax fuerit operatio erroris magistro satana. Cum enim negare non possent, nos per gratiam Dei salvos fieri oportere, nec eludere possent hanc veritatem, alia via ingressa est impietas ad eludendum, fingens: etsi nostrum non sit, salvare nos ipsos, nostrum tamen esse, parari ad hoc, ut salvemur gratia Dei. Quae, rogo, manet gloria Deo, si nos tantum possumus, ut salvemur per gratiam eius? An parum esse videtur hoc posse, si quis gratiam non habens, tantum tamen virtutis habet, ut gratiam habere, quando voluerit, possit? Quid refert, si dicas, sine gratia nos salvari cum Pelagianis, cum gratiam Dei iam ponas in arbitrio hominum? Videris mihi peior esse Pelagio, dum gratiam Dei necessariam in potestatem hominis ponis, quam ille penitus negavit necessariam. Minus, inquam, videtur impium, gratiam in totum negare, quam eam nostro studio et opere parari, ac velut in manu nostra reponere. Et tamen praevaluit haec operatio erroris, quia speciosa et placens naturae liberoque arbitrio, ut difficile sit eam confutare[2]), praesertim apud rudes et crassos animos.

---

1) In edit. orig.: quaeruntur. 2) In ed. Jen.: refutare.

In ceteris autem articulis, de papatu, de conciliis, indulgentiis, aliisque non necessariis nugis, ferenda est levitas et stultitia papae et suorum, sed in hoc articulo, qui omnium optimus et rerum nostrarum summa est, dolendum ac flendum est, miseros sic insanire. Tantum abest enim, ut papa et sui discipuli mysterium hoc gratiae Dei vel uno iota intelligant aut aliquando agnoscant, ut ante casurum coelum credam. Non stabit huius articuli veritas cum ecclesia papae, non magis quam cum Christo Belial, et cum luce tenebrae. Papae enim ecclesia nisi opera bona doceret ac venderet, aut sola gratia nos iustificari sincere doceret, neque in hanc pompam crevisset, neque ad horam, si quo casu crevisset, stetisset. Crucis est enim haec theologia, quae damnat, quidquid papa probat, et martyres facit. Unde et ecclesia, finito martyrum tempore, optima ac pene tota sui parte effloruit. Mox pro cruce successit voluptas, pro penuria opulentia, pro ignominia gloria, donec ea, quae nunc ecclesia vocatur, ipso mundo, ut sic dicam, mundanior, et ipsa carne carnalior facta sit. Et ego non habeo aliud contra papae regnum robustius argumentum, quam quod sine cruce regnat. Prorsus nihil pati, omnibus autem abundare et excellere studet, et non est fraudatum desiderio suo. Habet quod voluit, factaque est meretrix civitas fidelis, vereque regnum veri illius antichristi.

Verbosus in hac parte fui, necesitate rei, quae non modo per hanc Bullam (quod ne pili quidem facio), sed per omnes pene Scholasticos doctores oppressa et exstincta est, plus trecentis annis. Nemo enim hic non contra gratiam pro gratia scripsit, ita ut non sit res aeque necessaria tractatu, quam et saepius optavi, omissis frivolis illis papensibus nugis et negotiis, quae nihil ad ecclesiam pertinent, nisi ut vastent, tractare, sed longitudine temporis et magnitudine usus operatio satanae sic insedit, et errore isto sic hebetavit animos hominum, ut nullos videam, qui idonei sint, ut intelligant, nedum ut nobiscum certent, plena est harum rerum

divina Scriptura, sed sic vastata per nostrum Nabuchodonosor, ut nec literarum facies et notitia reliqua sit, opusque sit nobis quodam Esdra, qui novas literas inveniat et denuo nobis Bibliam reparet, quod spero nunc geri efflorescentibus in toto orbe linguis Ebraica et Graeca, Amen.

Tricesimus septimus:

Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quae sit in Canone.

Satis ridicule Sophistae in hac re nugantur, adducentes illud Psal. 77[1]): Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Non enim tantum habent cerebri et solertiae aut cogitantiae, ut videant, si hoc de purgatorio dictum est, omnes martyres totamque ecclesiam in purgatorium ivisse, cum in persona martyrum et omnium afflictorum haec dicantur, pro quibus ipsimet sciunt iniuriam esse orare. Talibus enim autoritatibus stupida ista capita solent sua probare, solum ut nauseam et abominationem faciant piis spiritibus.

Tale et illud I. Corinth. 3: Salvus ipse erit quasi per ignem, cum apostolus ibi de igne iudicii loquatur, dicens diem Domini in igne revelandum. Sicut et 2. Thessal. I. dicit: Christum de coelo revelandum cum angelis virtutis suae in flamma ignis, vindictam sumentis de iis, qui non crediderunt evangelio. Si ergo his et similibus locis probatur purgatorium, vere ex Scriptura probabitur, prorsus nullum esse purgatorium.

Unum locum habent c. 2. Machabe. 12. usitatum[2]), quem librum dixi, sicut adhuc dico, non esse in hac re ullius autoritatis, cum nihil simile, neque in novo, neque in veteri Testamento legatur.

Et quae necessitas est, pro purgatorio sic tumultuari? nisi quod papistica ecclesia lucro suo timet, quod inaestimabile trahit ex purgatorio? Suo quis-

---

1) In ed. orig.: 76. 2) Ibidem: visitatum.

que periculo hic credat vel non credat, non est haereticus, si purgatorium non credit, nec ideo Christianus, si credit. Graeca enim ecclesia non credit manens catholica, nec ei nocet, quod a papistica ecclesia, omnium schismaticissima, criminatur et insimulatur schismatis, solum ab hoc, quia non sequitur suos nugaces a se repertos articulos fidei. Ego tamen et credo purgatorium esse, et consulo, suadeoque credendum, sed neminem volo cogi. Sicut, si non credam Thomam Aquinatem esse sanctum, licet a papa canonisatum, non sum haereticus, quando et ii non sunt haeretici, qui Thomam negant, licet a papa approbatum et confirmatum in suis libris.

Tricesimus octavus:

Animae in purgatorio non sunt securae de sua salute, saltem omnes, nec probatum est ullis aut rationibus, aut Scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut augendae caritatis.

Tricesimus nonus:

Animae in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quaerunt requiem, et horrent poenas.

Quadragesimus:

Animae ex purgatorio liberatae suffragiis viventium minus beantur, quam si per se satisfecissent.

Hos tres articulos disputavi, protestatus me esse rerum istarum ignarum, nec adhuc probatum aliquid inventum, nisi quod illi dictum et factum ecclesiae, id est, papae et suorum somniatorum, mihi pro regula fidei obtrudunt, quod contemno. Cum ergo nihil certi possim hic docere, satisque disputaverim alias, merito quiesco consulens omnibus, ut ea, quae aguntur cum animabus, divino iudicio commendent, sciantque papam cum sua ecclesia multo minus de his rebus nosse, quam ullus de minimis fidelium Christi, ideo suas Bullas in hac re vere esse bullas, imo

minus quam bullas, cum nesciat miser, quid loquatur, aut de quibus affirmet.

Quadragesimus primus et ultimus:

Praelati ecclesiastici, et Principes seculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

Quam elegantialis, et rhetoricalis, et artificialis, et proprialis vereque papalis conclusio articulorum, plane digna, quam sanctissimus vicarius Dei proferat. Saccos mendicitatis delere dicitur per metaphoram, quia sacci sunt sicut tabulae vel scripturae aut picturae, quae deleri possunt. Quid autem, si sacci delerentur mendicitatis, et mendicitas et mendici manerent? Forte pro saccis invenient vasa et plaustra.

Ego ne iota quidem de Praelatis aut Principibus memini, sed dixi, me optare, nullos esse ordines mendicantium, ad quod plane nulla esset opus opera Praelatorum aut Principum, sed sola cuiuslibet Christiana intelligentia. Quare hanc veritatem suggessit sanctissimo vicario Dei non nisi paracletus ille papae Eccius, qui tam raro mentitur, quam invite loquitur.

Sed si dixissem tamen, Principes bene facere, si saccos mendicitatis delerent, in quam Scripturam, in quem articulum fidei peccassem? Scilicet in ventrem papae et ecclesiae papalis, et in regnum satanae et antichristi. Quis est enim homo, vel gentili, nedum Christiano sensu praeditus, cui mendicitas etiam laicorum, nedum sacerdotum non displiceat.

Sed vale, scelerata abominatio, tam stulte simul et impie loqueris, ut indigna sis, propter quam verba fiant, atque hoc insigni articulo palam declaras, quo spiritu totam excreveris hanc maledictam Bullam. Dominus Iesus visitet te prope diem illustratione adventus sui, Amen.

FINIS. [1])

1) In ed. orig.: *Τέλος*.

Axiomata Erasmi Roterodami pro causa M. Lutheri

et

Brevis commemoratio rerum Coloniae Agrippinae in causa Lutheri gestarum.

1520.

Carolus V. Imperator, quum d. 23. m. Oct. a. 1520 Aquisgrani sollemni more coronatus esset, Coloniam Agrippinam cum Principibus se contulit. Ibi Friderico Electori, Saxoniae Duci, qui Imperatorem secutus erat, mense Novembri a. 1520 ineunte Nuntii Pontificii Marinus Caracciolus et Hieronymus Aleander Brevia Apostolica reddiderunt flagitantes, ut Lutheri libros comburi ipsumque vel supplicio affici vel capi iuberet, captumque aut retineret aut Pontifici transmitteret (cf. Seckendorf. Hist. Luth. I, Sect. 34. §. 81.) Quid deinde Fridericus, qua erat sapientia, cum his legatis Pontificis Romani gesserit, cernere licet ex libello Henrici Zutphaniensis, qui infra redditus est sub titulo: Brevis commemoratio rerum Coloniae Aggripinae in Ubiis gestarum in causa Lutheri a. 1520. Praeterea Fridericus Elector ibi cum Erasmo Roterodamo egit, ut eius iudicium de Luthero audiret. Erasmus, ubi Fridericum convenit (haud dubie die

quinto m. Novembris; Seckendorfius l. l. falso nominat diem quintum m. Decembris, nam die 18. m. Nov. Elector iam Honbergae in Hassorum agro versabatur [v. infra]), Spalatino praesente primo cunctabundus responsum distulit, paulo autem post haec locutus est: „Lutherus peccavit in duobus, nempe quod tetigit coronam Pontificis et ventres monachorum.“ Eum tam bene tum de Lutheri doctrina iudicasse refert Spalatinus (cf. Seckend. Hist. Luth. ibid.), ut, cum Spalatinus eum ab Electore abeuntem in aedes Henrici Comitis Nuenarii, Praepositi Coloniensis, deduceret, ille statim considens Axiomata sua, ut vocabat, pro causa Lutheri conscripserit et Spalatino tradiderit. Mox quidem scripto epistolio Spalatinum impense rogavit, ut ea sibi redderentur, ne apud Aleandrum fraudi sibi essent, sed iam mense Februario a. 1521 haec Axiomata una cum Responso Friderici, quod ille Legatis Pontificiis dedit, inscio invitoque Luthero Lipsiae typis excusa esse, apparet ex epistola, in qua Lutherus die 27. m. Februarii Spalatino haec scribit: „Non minus nos male habent excusa Axiomata illa Erasmi et Principis nostri Responsa Lipsiae, et nescio, ubi ista curata sunt, ignorantibus nobis atque adeo mirantibus, unde exemplaria habuerint: nostra penes nos sunt. Nihil est ergo, quod nos in hac re accuses, molestissime ferentes eas editiones, quae et nobis metu et iactantia suspectos faciunt“ (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 562, ed. Aurif. I, p. 307).

Inveniuntur et Axiomata et Brevis commemoratio rerum Coloniae in causa Lutheri a. 1520 gestarum in libro, qui nec loco nec anno indicato sub hoc titulo prodiit:

Contenta in hoc | opusculo | Axiomata Eras: Ro. pro causa | Martini Lutheri. | Friderichi Du: Sax: Electoris | datum Responsum legatis pon: Ro: | Eiusdem littere misse Docto. Pe | tro Rectori Vuittenbergen || Per Henricum priorem Gundensem quo- | rundam sup. Mar. collata iuditia. | Oecolampadii iudicium. | Viginti nobilium iuvenum Em- | sero indictum bellum. | 8 fol. form. quart. In fine

huius libri legitur: Finis. Pagina ultima prorsus est nuda. Non dubium est, quin hic liber anno 1521 typis excusus sit, nam in bibliotheca Scheurliana, ex qua nobis eius exemplar praesto erat, volumini insertus est, quo scripta a. 1521 continentur.

Iudicia Oecolampadii aliorumque de Luthero, quae in hoc huius libri titulo commemorantur, reperiuntur etiam in libello, qui sub hac inscriptione in vulgus exiit:

Oecolampadii iu | dicium de doctore | Martino Lu | thero. — Tituli pagina, quae nec locum nec annum indicat, praeter hanc inscriptionnm nihil continet nullisque ornata est figuris typographicis. In fine legitur: Ex Liptz. Anno domini XVCXV. Finis. (In bibliotheca Scheurliana hic quoque libellus volumini insertus est, quo scripta a. 1521 continentur).

Brevis commemoratio rerum Coloniae in causa Lutheri a. 1520 gestarum in editione originali, quam prius nominavimus, legitur sub titulo: Friderici Duc. Sax. Electoris datum Responsum Legatis Rom. Pontificis.

Axiomata Erasmi et Oecolampadii iudicium de M. Luthero leguntur etiam in libro singulari: „Doctoris Martini Lutheri Acta Wormaciae in Comitiis Imperialibus Principum. Anno salutis nostrae. M. D. XXI. (Bibl. regia Monac.). ludicium autem, quod Oecolampadius de Doctore M. Luthero tum temporis conscripsit, est hoc: „Oecolampadii iudicium de Doctore Martino Luthero. Jam de Martino libere loquar, ut saepe antehac, quod evangelicae veritati propius accedat quam adversarii sui. Et poteritne humanus spiritus vel ab auditu vel a promulgatione evangelii suis minacibus mandatis avertere: mirum cum meliora non offerant, quod omnibus sole clarius est, condemnare tamen non verentur, quod improbare quantum satis est non possunt. Vere dicit Ennius: Pellitur e medio sapientia, vi geritur res. Viderint episcopi sive me damnent aut parcant condemnanti. Non de omnibus, quae scripsit Martinus, loquor; non

enim omnia legi, sed quae legi adeo immerito reiiciuntur, ut fiat etiam iniuria sacris litteris, quas ipse sincerius exponit. Pleraque ab eo dicta tam certa sunt apud me, ut, si etiam coelestes angeli contradicant, non me sint a sententia mea depulsuri. Ubi articulos condemnatos legero, quid sentiam de quovis libenter tecum agam, liceat enim mihi quod omnibus, alioqui non sum, qui Martiniana vel probet vel improbet".

Nos textum Axiomatum et Brevis Commemorationis reddidimus secundum editionem originalem, quam supra primo loco nominavimus, collatam cum ed. Jen. Opp. Luth. a. 1557.

Leguntur haec scripta latine in ed. Jen. II, p. 331. Witteb. II, p. 116., germanice in ed. Witt. IX p. 98. Jen. I p. 236, Altenb. I p. 512, Lips. XVII p. 376, Walch. XV, p. 1919.

Axiomata D. Erasmi Roterodami, pro causa

Martini Lutheri Theologi, Coloniae ex tempore scripta, et Georgio Spalatino, a colloquio Serenissimi Principis Friderici, Ducis Saxoniae Electoris, tradita, 5. Novemb. M. D. XX.[1])

Fons rei malus est, odium bonarum literarum et affectatio tyrannidis.

Modus agendi fonti respondet, clamoribus, coniurationibus, acerbis odiis, virulentis scriptis.

Personae, per quas res agitur, suspectae.

Cum optimus quisque et evangelicae doctrinae proximus dicatur minime offensus Luthero.

Quod Pontificis facilitate quidam abutuntur, notum est.

---

1) In ed. orig. tantummodo haec scripta leguntur: Axiomata Erasmi Ro. pro causa Martini Lutheri Theologi; reliqua repetivimus ex ed. Jenensi

Quo magis in hac re vitandum praeceps consilium.

Res ad maius discrimen spectat, quam quidam existimant.

Bullae saevitia probos omnes offendit ut indigna mitissimo Christi Vicario.

Quo diligentius erat examinanda a personis non suspectis ac earum rerum peritis.

Duae duntaxat Universitates condemnarunt Lutherum ex tam innumeris, et condemnarunt tantum, non convicerunt, nec hae consentiunt.

Ipse videtur omnibus aequis aequum petere, cum offerat se disputationi publicae, et submittat se iudicibus non suspectis.

Qui Lutherum impetunt, ea inducunt, quae nullae aures piae ferunt.

At qui facit se iudicem aut reprehensorem, debet ipse carere reprehensione.

Lutherus nihil ambit, ideo minus suspectus.

Aliorum negotium agitur.

Pontifici prior est gloria Christi quam sua, et lucrum animarum, quam ullum aliud compendium.

Ut haec maxime agenda sint, tamen conveniebat alio tempore fieri.

Urgent ardua negotia, et Caroli auspicia non debent huiusmodi odiosis funestari.

Videtur in rem Pontificis, ut[1]) res per graves et non suspectos viros maturo consilio componatur, ita optime consuletur Pontificis dignitati.

Qui hactenus scripserunt contra Lutherum, improbantur etiam a theologis, qui alias Luthero adversantur.

Mundus sitit veritatem evangelicam, et fatali quodam desiderio videtur huc ferri.

Unde quia forte[2]) adeo non oportet odiose resisti.

---

1) In ed. princ.: et. 1) In ed. Jen.: unde forte.

Brevis Commemoratio rerum Coloniae Agrippinae in Ubiis gestarum in causa Lutheri, Anno M. D. XX.[1])

Die Dominica post festum omnium Sanctorum ante meridiem sub concione Illustriss. Princeps noster Fridericus Dux Saxoniae, sacri Rom. Imperii Elector Archimascalcus etc. dum rei divinae interesset apud Minores Coloniae Agrippinae, paulo postquam esset salutatus a magnis aliquot Imperii Principibus tam sacris quam profanis, supervenit etiam Marinus Caracteolus[2]), Pontificis Leonis nuncius. Qui sacrificio primo vixdum inchoato ad audientiam admissus coram et Tergentino et Tridentino Episcopis, ita nonnullis Principis nostri a consiliis praesentibus, eidem Principi nostro Breve reddidit apostolicum. Deinde multa praefatus, precatusque Principi iussu, ut dicebat, Rom. Pontificis optima quaeque, commemoravit laudes et Principis et maiorum eius, quibusque meritis aliquando et benignitate per Rom. Pontificem Imperium a Graecis ad Germanos esset translatum; postremo, quantum spei esset in Principe hoc nostro collocatum et sacrosanctae ecclesiae Romanae catholicae et sacro Rom. Imperio. Cui ita loquenti de improviso sese addit Hieronymus Aleander. Itaque Marinus suo perfunctus munere reliqua negotii aiebat ab Hieronymo Aleandro dicenda.

Aleander igitur ipse loqui auspicatus Principi Breve reddidit, quo testabatur causam Martini Lutheri Eccio sibique commissam. Mox provinciam a Pontifice Rom. sibi mandatum subiens, quemadmodum paulo ante Marinus fecerat, Principem et eius maiores multa evehit laude. Deinde addidit, in quanto discrimine esset iam Respublica Christiana Martini

---

1) Haec inscriptio, quae in ed. princ. non invenitur, repetita est ex ed. Jen. Opp. Lutheri, in ed. princ. enim haec libelli pars inscribitur: Responsum Friderici Ducis Saxoniae Electoris, datum Legatis Pontificis Rom. 2) In ed. Jen.: Caracciolus.

Lutheri eruditione, ut qui multo peiora et Iohanne Husso et Hieronymo de Praga profiteretur; atque nisi eidem Reipublicae laboranti maturo succurratur consilio, mox actum esse de Imperio Rom. Nam illud olim ita Graecos amisisse, dum a Pontifice defecerant Rom.

Multa in eandem sententiam loquutus, duo tandem a Principe nostro petivit Rom. Pontificis nomine, primo ut curaret lucubrationes Martini Lutheri omnes comburendas, secundo, ut de eo supplicium sumeret vel caperet captumque retineret, aut Rom. Pontifici transmitteret. Neque verebatur affirmare, et Caesarem Carolum, et quicunque Rom. Imperii Principes hoc nomine essent aditi, praestitisse, quae postularet Rom. Pontifex, nec reliquum esse nisi unum Principem nostrum.

Princeps vero noster, interprete Episcopo Tridentino, respondit, causam esse maioris momenti, quam ut in praesentiarum conveniret respondere. Daturum igitur operam, ut pro opportunitate daret responsum. Verum ubi per occupationes Principi nostro ocius respondere non licuerat, tandem dedit negotium nonnullis suis Consiliariis et ministris respondendi Marino et Aleandro in eodem coenobio. Quarta feria post omnium Sanctorum post meridiem, praesente Episcopo Tridentino,

Responsum fuit ita[1]):

Nihil minus veritus est futurum illustriss. Princeps noster Fridericus etc., viri magnifici, quam ut tale quippiam sanctissimus Dominus noster Leo X. Pontifex Romanus vel peteret, vel postularet. Dedit enim, quod citra iactantiam et invidiam dictum sit, perpetuo operam, ut praeclara Parentum et maiorum suorum beata recordationis vestigia secutus, nihil vel gentilicia claritudine, vel sua persona indignum admitteret, quemadmodum uterque vestrum iussu Sanctitatis Pontificiae, Brevia eius reddentes, commemo-

---

1) In edit. Jen. desunt haec verba: Responsum

rastis[1]) et Princeps noster pro sua pietate, officio et candore, Deo adiutore, ut tam Princeps sacri Romani Imperii Elector Christianissimus, quam obediens sacrosanctae ecclesiae catholicae filius hoc facere velit et in posterum.

Porro auditis Brevibus Pontificiis intellexit, in causa Martini Lutheri a sanctitate Pontificia iunctim et te, Hieronyme Aleander, et Iohannem Eccium nuncios esse datos; deinde Eccium (dum ipse Princeps noster a suis Principatibus et Regionibus in coronatione Serenissimi Caroli, electi Romani Imperatoris Augusti etc. eo a Caesarea Maiestate evocatus abesset) conatum vel contra Bullae pontificiae argumentum et vires, ne quid amplius dicam, praeter ipsum Lutherum nominatim, non solum in invidiam, sed etiam discrimen nonnullos alios adducere. Quod cum huic actioni parum sit consentaneum, facile tam utrique vestrum quam reliquis iudicatu fuerit, hoc animo quam grato accipi debeat a Principe nihil tale commerenti[2]). Nam principi nostro illustrissimo et fratri eius germano, sanctitatem pontificiam exemplo maiorum officiose semper et religiose reveritis, quid non magis sperandum erat, quam ut istiusmodi postulatione adirentur[3]).

Ad haec obscurum est Principi nostro, quid se absente a Martino[4]) et suarum Regionum civibus et popularibus ad istiusmodi incommodos et graves conatus actum sit. Fieri enim potuit, ut ingens vis populi doctorum et rudium, sacrorum et profanorum sese coniunxerint et adhaeserint causae et Appellationi Lutheranae. Neque Principi quippiam cum causa Lutheri unquam fuit commune, ut ne

---

fuit ita; eorum loco haec inscriptio Responsi ibi invenitur: Responsum Friderici Ducis Saxoniae Electoris, datum Marino Caracciolo et Hieronymo Aleandro, Legatis Rom. Pontificis.

1) In ed. princ.: reddentes commemorantes. 2) In ed. Jen.: commerente. 3) In ed. princ. desunt verba: quam ut istiusmodi postulatione adirentur; nos ea repetivimus ex ed. Jen. 4) In ed. Jen.: Martino Luthero.

nunc quidem est. Qui si quid aut contra Pontificem Romanum inique scripsit[1]), aut secus, sive in schola, sive pro concione docuit, atque Christianum et Theologum decet, tantum abest, ut Principi placeat, ut ipsum male habeat. Nam pro utilitate causae, sub conventu Augustano, anno abhinc secundo, petente Cardinale S. Sixti[2]) sanctitatis pontificiae legato copiam Martini[3]), curavit agendum cum ipso, ut eum adiret, praesertim cum polliceretur paterne[4]) acturum omnia cum eo, ita ut res suaviter componeretur.

Postea[5]) scribenti Legato ad Principem Fridericum in eadem causa eiusmodi responsum obtinuit, quod ne momus quidem calumniari possit. Mox ne contra Pontificem quenquam alere videretur Princeps, dimissurus Lutherum ex Academia sua, rogatu nuncii Pontificii retinuit, in hoc Pontificiae sanctitati gratificatus.

Praeterea datus est Luthero[6]) pontificialis Commissarius, reverendissimus Dominus Archiepiscopus Treverensis, sacri Romani Imperii Elector, haud dubie dicto parentem habiturus hominem, si sub fide publica et idonea eum evocasset. Iam vero tam multa pollicitus est, hodieque polliceri dicitur Lutherus, ut credi non debeat nihil praestiturum.

Quid quod Lutherus suo ipsius forte iudicio, ut constanti rumore circumfertur, diversis aemulorum scriptis non minus impiis quam calumniosis adactus scripsit, nunquam, si per adversarios licuisset, scripturus. Sic multi eruditi, sic multi probi, sic multi pii et sentire et loqui feruntur. Quae tamen Princeps noster illustrissimus suae dignitati aestimationique reliquit.

---

1) In ed. princ.: scripserit. 2) Ibid.: Xisti. 3) In ed. Jen.: Martini Lutheri. 4) Ibidem: se paterne. 5) Verba, quae hic sequuntur inde a postea scribenti usque ad sanctitati gratificatus non leguntur in editione princ., repetita sunt ex ed. Jenensi Opp. Luth. 6) In ed. *princ.* hic et alibi: Martino etc.

Nec est hactenus clementissimus Princeps noster vere certior factus, vel a Caesarea Maiestate vel quopiam alio Lutheri scripta eiusmodi convicta, quae incendium mereantur. Quod si aliunde et probabiliter cognovisset, certo vobis persuadete omnia fuisse facturum, quae vel Principem Electorem Christianum, vel obedientem ecclesiae catholicae filium deceat. Ceterum istiusmodi tam molesti conatus clementissimo Principi nostro, ac Iohanni fratri eius germano et eorum [1]) regionibus et gentibus, ipsorum imperio parentibus, tam sunt intolerabiles, quam qui maxime omnium.

Quamobrem illustrissimus Princeps noster rogat, ut omissa, qua res coepta est agi, via navetis operam ita agendi causam istam, ut [2]) aequis, eruditis, piis et non suspectis iudicibus, sub fide publica sufficiente securamento et conductu libero, locis non iniquis commissa audiatur et agnoscatur; nec libri Lutheri ipso neque audito neque convicto comburantur. Nam ubi Lutherus [3]) revictus fuerit, nihil minus committet Princeps noster illustrissimus, quam quod indigno subscribat. Neque dubitat Princeps noster, ne tum quidem pontificiam sanctitatem postulaturam a se, quod parum honeste praestare possit, in referenda [4]) enim Sanctitati Pontificiae gratia Princeps noster Illustriss. ut obediens sacrosanctissimae ecclesiae catholicae filius nunquam non erit paratissimus.

Quo audito Marinus et Aleander seorsim cum suis loquuti sunt. Cum vero per illustrissimi Principis nostri Consiliarios iterum in colloquium admissi essent, Aleander repetere coepit, quae Principis nomine dicta erant. Allegabat, quibus et quot modis Pontifex Romanus conatus esset Martinum

---

1) In ed. princ.: eorum tum. 2) Ibid. deest: ut. 3) In ed. Jen. haec leguntur: nam ubi Lutherus argumentis, doctis rationibus, piis et solidis Scripturis revictus fuerit. 4) In ed. Jen. hoc enuntiatum ita redditur: . . possit, alioqui paratissimus facere omnia, quae conveniunt sibi ut Christiano, ut Principi sacri Romani imperii Electori, ut obedienti sacratissimae matris ecclesiae filio, gratiam etiam sanctitati pontificiae reverenter habiturus.

Lutherum ab erroribus in viam revocare. Instrepebat Marinus, Luthero vertens crimini, quod, quae et quanta pollicitus esset, non praestitisset. Aleander reliquum connexuit, diligentissime hoc agens, ut optimam causam agere videretur. Negabat Archiepiscopo Treverensi ius esse in hac causa cognoscere, nam exstinctam commissionem subdelegati iudicis, a delegatore causa recepta, aiebat esse causam fidei, quae soli Romano Pontifici conveniret. Adferebat exemplum nostro orbi et seculo prorsus ignotum, aegre scilicet passurum Principem aliquando nostrum, si quispiam civium suorum iudicem sibi deligeret vel Regem Galliarum, vel alium Principem aliquem exoticum etc. [1]).

Cum dixisset multa, eaque partim pugnantia, intulit, suo Collegio [2]) et sibi non integrum esse, ut aliud sequerentur, quam quod Bulla praescriberet. Ergo prosequuturos se ad exurendos Martini Lutheri libros. Nam Pontificis Romani mentem non esse procedendi contra ipsius Lutheri personam, ut qui nolit manus suas (ut Aleandri verbis utamur) eius sanguine pinguefacere. Erat tum serum diei, et videbantur multa loquuturi. Sed cum nihil esset mandati plura respondendi, neque Princeps, magnis causis impeditus, coram adesse posset, ita utrinque discessum est.

Coloniae Agrippinae, Anno etc. M. D. XX [3]).

---

1) In ed. Jen.: extraneum etc. 2) Ibid.: Collegae. 3) Post haec verba: Coloniae Agrippinae Anno etc. XX, in editione princ. haec inserta invenitur epistola Friderici: Von Gottes Gnaden Friedrich Herzog zu Sachsen und Churfürst etc. Unseren Gruss zuvor, Hochgelehrter Lieber Getreuer. Wir haben euer Schreiben, welchs uns iüngst zu Colen überantwort ist worden, mit Anzeig was euch von Docter Ecken in Sachen Doctoris Martini Luthers für Brief zukummen etc. empfangen und alles Inhalts vernommen, wollen euch darauf nit bergen, dass zuvor derhalben an uns nichts gelanget. Aber kurzlich, ehedann wir zu Colen abgeschieden, hat päpstlicher Heiligkeit Botschaft, nämlich Marinus Caracteolus und Hieronymus Aleander genannt, von päpstlicher Heiligkeit wegen auf ein Breve

Per Henricum Priorem Gundensem[1]) scripta.

Dum[*]) Martinus Caracteolus[2]) et Hieronymus Aleander, summi Pontificis Oratores, apud Carolum Imperatorem, Rom. Pontificis nomine contra Martinum Lutherum interpellarent, ferunt Imperatorem Carolum eis mox ex tempore, nullo consulto, respondisse: Audiamus antea hac in re Patrem nostrum Fridericum Ducem Saxoniae etc., deinceps Pontifici respondebimus.

Oratores iidem Erasmo Roterodamo promiserunt Pontificis verbis pinguissimum episcopatum, si pro Pontifice contra Lutherum scripturus esset. Iis vero[3]) respondit Erasmus: Maior est, inquiens, Lutherus, quam[4]) in illum scribam ego, maior est Lutherus, quam ut a me intelligatur, plane Lutherus tantus est, ut plus erudiar et proficiam ex lectione unius pagellae Lutheranae, quam ex toto Thoma.

Comes de Nassau, Flandriae, Brabantiae et Hollandiae subregulus, praedicatoribus monachis in Haga contra Lutherum furentibus dixit: Ite et praedicate Evangelium tam sinceriter, quam facit Lutherus, neminem offendentes, nec quemquam deinde habebitis incessendi occasionem. Dominus N. de

---

gemeldtes Doctors Martini halben mit uns gehandelt, und wie dieselbig Handlung allenthalben ist ergangen, werdt ihr aus inliegender Copeyen vornehmen. Ob auch furder derwegen etwas weiter aus uns langen wird, das soll euch unverhalten bleiben, wir wären auch wohlgeneigt euch unser Bedunken in der Sachen anzuzeigen, so wir doch nicht ob mittlerzeit etwas weiteres furgefallen, wir haben auch den Boten verzogen, ob ihr ferner Anzeigung und Bericht thun wurdt, wollen wir euch gnädiger Meinung nicht unveroffnet lassen. Datum zu Honberge in Hessen, am achtzehnten Tag Novembris. Ann. Domini M. D. XX. Dem hochgelehrten unserem lieben getreuen Peteren Burcharden, Doctoren und Rectoren unserer Universität zu Witenberck.

1) In ed. Jen.: Per D. Henricum Zudphaniensem scripta. 2) Ibid.: Caracciolus. 3) Ibid.: Quibus. 4) Ibidem: quam ut.

*) Quae sequuntur a Spalatino addita esse dicuntur (cf. Walch. Introd. in Tom. XV, p. 113).

Ranenstein [1]), ubi in conventu imperiali de Luthero sermo incideret, ait, vix post quadringentos annos tandem unum Doctorem vere Christianum emersisse, tamen pontificem Romanum conari, ut hunc a vivis auferat [2]).

Magistri nostri Lovaniensis Academiae D. Margarithae conquesti sunt, Lutherum universam Remp. Christianam suis scriptis evertere. Rogavit Herois, quem Lutherum dicerent? Illis autem respondentibus, indoctum esse monachum, retulisse fertur: Scribite multi docti adversus indoctum unum, atque procul dubio plus orbis crediturus est doctis multis, quam indocto uni.

---

1) In libello: Oecolampadii iudicium de Martino Luthero (s. l. et a.), in fine: Ex Liptzia 1520. hic vir nobilis nominatur: Dominus de Ronenstein. 2) Ibidem desunt verba inde a Comes de Nassau usque ad auferat.

Exustionis Antichristianarum Decretalium Acta

et

Quare Pontificis Romani et discipulorum eius libri a. D. Martino Luthero combusti sint.

1520.

Die decimo mensis Decembris a. 1520 M. Lutherus Bullam Leonis X novissimam omnesque iuris Pontificii libros rogo ingente extra muros Wittenbergenses exstructo in ignem coniecit. Ipse de hac re Spalatino eodem die haec scripsit: „Anno MDXX, decima Decembris, hora nona, exusti sunt Wittembergae ad orientalem portam, iuxta S. Crucem, omnes libri Papae: Decretum, Decretales, Sext. Clement. Extravagant. et Bulla novissima Leonis X: item Summa Angelica*), Chrysoprasus Eccii, et alia

*) Auctor huius libri est Angelus Carletus de Clavasio (hodie: Chiavasso), ordinis S. Francisci fratrum cismontanorum Vicarius generalis, qui anno 1494 vel 1495 decessit, cf. Dr. Roderich Stintzing, Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland am Ende des fünfzehnten und im Anfang des sechszehnten Jahrhunderts. Leipzig 1867. p. 536 sqq.

eiusdem autoris, Emseri, et quaedam alia, quae adiecta per alios sunt: ut videant incendiarii Papistae non esse magnarum virium libros exurere, quos confutare non possunt. Haec erunt nova". (cf. Luth. Epp. ed Aurif. I, 294. de Wette I, 532). Hoc factum narratur in libello nesciocuius auctoris, sicuti ipse dicit, indocti et elinguis, atque inscribitur: Exustionis Antichristianarum Decretalium acta. Paulo post Lutherus ipse huius facti rationem reddidit in libro, qui in vulgus exiit sub hac inscriptione:

Quare Pontifi | cis Romani et di | scipulorum eius Li | bri a D. Martino | Luthero com | busti sint. | Commonstret vicissim quisquis | volet: cur D. Lutheri | libros exusse | rint. Wittenberg. 4. s. a. In fine: Finis. (Bibl. regia Monac.).

Editio originalis Actorum Exustionis est haec:

Exustionis Antichristianarum Decretalium acta (s. l. et a.). Tituli pagina nullis signis typographicis ornata praeter hanc inscriptionem nihil continet, 4 fol. form. quart. In fine legitur: *Τελος* (sic). (Bibl. Scheurl.)

Nos textum huius scripti reddidimus secundum editionem Opp. Luth. Ienensem, et quae in ed. originali differunt, in notis adiecimus: in ed. Jen. haec Exustionis acta in pauciora collata sunt.

Liber: „Quare Pontificis Romani et discipulorum eius libri a Doctore M. Luthero combusti sint" forma quarta et latine et germanice (a. 1520) Wittembergae separatim editus est (cf. Walchii introd. in T. XV, p. 113), latine sub titulo, quem diximus, germanice sub hac inscriptione:

Warumb des Bapsts vnd seyner Jungeren Bücher von doctor Martino Luther vorbrantt seyn. Laß auch anzeygen wer do wil warumb sy D. Luthers Bücher vorprennet habenn. Wittenbergk M. D. XX. 4.
(Schütze III p. 276.)

Warumb des Bapsts und seyner Jüngeren Bücher

von D. M. Luther verbrannt seyn. Laß auch anzeygen wer da wil, warumb sy D. Luthers Bücher verprennet haben. In fine: Gedruckt zu Wittembergk Nach Christi gepurt 1520. I. A. G. 4. (Schütze III p. 277. Ukert, Luthers Leben I, 148.)

Leguntur Exustionis A. D. Acta latine in ed. Opp. Luth. Jen. II, 338. Witt. II, 123, germanice in ed. Witt. IX, 100. Ien. I, 399. Altenb. I, 539. Lips. XVII, 332. Walch. XV, 1925.

Lutheri scriptum: Quare Pontificis Romani etc. legitur latine in ed. Opp. Luth. Ien. II, 333 b., Witt. II, 119, germanice in ed. Witt. VII, 126. Jen. I, 394. Altenb. I, 540. Lips. XVII, 333. Walch. XV, 1927.

Nos textum libri Lutheri: Quare Pontificis Romani etc. reddidimus secundum editionem originalem, quae nobis ex bibliotheca regia Monaceusi praesto erat.

Exustionis Antichristianarum Decretalium Acta.

Anno domini[1]) natalis XX. ultra sesquimillesimum, X. die Decembris convocata est affixis schedulis omnis scholastica iuventus Vuitembergae, fore, ut Decretales Antichristianae[2]) concremarentur in horam nonam. Id horae agminatim est itum ad exustionis locum[3]), quod post ptochodochium erat parandum. Atque ibi Magister quispiam haud incelebris rogum exstruxit ac succendit, impositis Antichristianis Decretalibus per eximium D. Martinum Lutherum. Addita est et Bulla Papistica, nuper exhibita, quam idem Martinus Lutherus in ignem coniecit, hisce verbis prolatis: Quia, inquit, tu conturbasti sanctum Domini, ideoque te conturbet ignis aeternus. Quo facto rediit in urbem eximius vir

---

1) In ed. orig.: dominici. 2) Ibidem: Antichristiani. 3) Ibidem: exustorium.

D. Martinus, maxima tum Doctorum tum Magistrorum aliorumque literarum candidatorum caterva comitatus *).

*) Hic in ed. orig. his verbis pergitur: Remanserunt tamen aliquot studentium centenarii ignem circumsistentes, alii voce sublatissima cantantes: Te Deum laudamus, alii exsequias Decretalium manibus celebrabant. Sed quis poterit frivola haec omnia recensere? His omnibus finitis itum est ad prandium.

Acto prandio conducebatur plaustrum iugale rusticum, quod insederunt candidati literarum personati, habitu plane scenico, vel quo advenas triviales scholasticos beanio exuere et gymnasticis initiare solent. Eo habitu et auriga personatus impetuoso fremitu libratisque ictibus agebat equos, atque adeo ut vel omnium moveret cachinnum. In priore plaustri parte sedebant puerùli quatuor iudaica voce praecinentes. Iuxta quos antesignanus Bullam prolixam quatuor cubitorum (quam XX aureis e Roma coemptam aiebant) perticae longiori affixam pro signo erigebat, quam ventus carbasi instar stridentem circumduxit. Stabat item eodem curru tubicen fictili crepans tuba oculosque omnium in se convertebat, dextra tubam tenens, sinistra vero rhompheam bellicam gestans, in cuius mucrone indulgentialis bulla bis transfixa haerens dependente cerata classendice conspiciebatur. Vidimus et aliam bullam pendulis sigillis affixam sustolli. Erat qui chartam densissimam bacillo a tergo pendulam ferebat, qua grandioribus notulis haec verba scripta erant: In honore ordinis praedicatorum. Sub pedibus autem insedentium iacebant lignea fissilia et virgarum fasciculi cremandi. Spectaculo huic pomeridano non interfuit D. M. Luth. neque Philip. Melan. neque Carolstadius. Porro plaustrum apparabatur in vestibulo aedium cuiusdam philosophiae Magistri, cui nomen Vah. Hinc currus oneratus vectabatur in aream gymnasticam, atque audito classico crepituque tubali innumera multitudo confluebat. Collatis undique libris et Papisticis et Eccianis, item sophisticis ac vasi, quod currui iniiciebant, intrusis cursum, quem coeperant, recta tenebant. Papae deus, quanta literatorum frequentia comparebat, certatim post currum nitentes. Ubique domorum e cunctis fenestris homines semiconspicui prominebant, aut capita fenestris exsertabant, aut in foribus aedium suarum subsistebant. Admirantes sclopum buccinalem ac sonum hebraicae cantionis confusaneum et tantum subsequentis turbae tumultum novitate insuetae rei cuncti favebant applaudebantque comitando usque ad rogum. Ignis enim antemeridia-

Postridie eius diei Doctor Martinus, cum Psalterium praelegert, praemonebat omnes auditores, ut sibi caverent a papisticis statutis. Parum esse hoc deflagrationis negotium[1]), ex re fore, ut papa quoque, hoc est, sedes papalis concremaretur; gravique supercilio affirmans, nisi, inquit, toto corde dissentiatis a regno papali, non potestis assequi vestrarum animarum salutem. Adeoque diversum esse regnum papae a regno Christi et vita Christiana, ut tutius foret in eremo agendo nullum omnino videre hominem, quam versari in regno isto antichristiano. Caveat igitur sibi, quisquis animae suae consultum velit, ne assentiendo papastris Christum neget; ideoque aut hic aut vita futura pereundum esse cuique ad sacra hodiernae ecclesiae aspiranti, qui huic operationi erroris contradicere non audet, sin autem con-

---

nus vires nondum amiserat, siquidem erant, qui scandulare tectum domus cuiusdam sive officinae latericiae spoliantes in ignem scandulas sedulo suggerebant. Ubi buccinator classicum cecinit, conglomerantibus interim assectatoribus relictoque plaustro personae istae pyram cum vexillis Bullaribus (eodem ritu, quo fieri solet in dominicae resurrectionis vigilia) ambibant. Partim audiebatur tritum illud canticum: Te Deum laudamus, partim: O tu pauper Judas, partimque requiem aeternam ac si iusta perdendae iam Bullae celebrarent, et canticum quisque suum coepit depromere. Interea auriga suggestum illic paratum conscendit audientibus cunctis ac cachinnantibus Bullam interpretans recitabat. Atque post Bullam librum legens Ochsofardicum non sine risu auditorum, item Eccianum et alios nonnullos, quos e vase depromebant. Tandem nummos ad Missam concremandorum sontium emendicans descendit de suggesto et Bullas et libros cum vase et vexillo coniecit in ignem. Tum quidem aliis pyram proruentibus folia librorum cum favillis surgebant in altum, aliis haec Papae ac papastris missitari vociferantibus, aliis alia atque alia canentibus et cineri illudentibus. Ac finitis illis abierunt quisque domum suam.

Postridie eius diei D. Martinus, quum Psalterium praelegeret (qui tamen pomeridianae exustioni non interfuit), praemonebat omnes auditores etc.

1) In ed. orig. deest: negotium.

tradixerit, vitae suae dispendio fieri oportet. Ego autem, inquit, in hoc seculo periclitari malo, quam tantam silentii rationem, quae Deo est reddenda, conscientiae meae imponere. Ob id Romanae furiae iam pridem dissentiens ex corde abominor istam Babylonicam pestem. Atque haec Fratribus meis annunciabo, quam diu fuero. Si animarum tantae perniciei resistere non possim, servandi sunt tamen plerique nostrates, ne et ipsi ad inferos praecipitentur. Faciant alii quidquid velint, tempus est, ut resipiscamus.

Haec aliaque in eam sententiam multa Lutherus inibi cum multa verborum luce et felici patrii sermonis elegantia recensuit, quae ego utpote indoctus et elinguis imitari non possum.[1]) Vera tamen esse, quaecunque dixerit, nemo dubitat, nisi trunco sit stupidior, cuiusmodi sunt papastri ad unum usque. Atque palam est omnibus in Christo parvulis, quorum palatum sophistica labe nondum est infectum, nec magnificis huius seculi opinionibus delibutum, cunctisque innocentibus, Lutherum esse viventis Dei angelum, qui palabundas[2]) Christi oves pascat solo veritatis verbo dormientibus illis, qui pastoris nomen indigne sibi arrogant.[3]) Quantumvis montes seculi ac cedri Libani renitantur panticosi ambitiosique, non possunt tamen Christi oves non agnoscere vocem Domini sui per istum nuncium prolatum, oves autem alieni pastoris hanc vocem non audiunt. Beati, qui non offenduntur ignobilitate hominis, seculi montes tangentis, qui non fumigare non possunt, quia eorum natura sese ita habet. Finis.

---

1) In ed. orig.: possim. 2) Ibidem: palabundus.
3) Ibidem: arrogent.

Quare Pontificis Romani et discipulorum eius libri a Doctore Martino Luthero combusti sint.

Commonstret vicissim quisquis volet, cur D. Martini Lutheri libros exusserint.

Iesus.

Omnibus Christianae veritatis cultoribus et studiosis Gratiam et pacem a Deo Opt. Max.[1])

Ego Martinus Luther[2]), dictus Doctor Theologiae, notifico in universum omnibus, mea voluntate, consilio et opera die Lunae post Natalem S. Nicolai, Anno Domini M. D. XX. exustos esse Pontificis Romani libros et nonnullorum eius discipulorum. Si quis igitur, ut mihi futurum persuadeo, hoc admirabitur, interrogaturus, quibus de causis et quo mandato hoc fecerim, his ipsis sibi responsum permittat.

Primo est veteris exempli et antiqui moris infectos et improbos codices comburendi; quemadmodum legimus in Actis Apostolorum 19. ad doctri-

---

1) In ed. Jen.: pacem a Deo patre et Domino Iesu Christo. 2) Ibidem: Lutherus.

nam divi Pauli, libros pro quinque millibus denariorum esse concrematos.

Secundo, utunque sit, sum tamen baptizatus[1]) Christianus, atque adeo iuratus sacrae Scripturae Doctor, sed et quotidianus concionator, cui pro nomine, conditione, iureiurando et officio suo conveniat, perversas, falsas, seductorias et impias doctrinas abolere, vel saltem impedire. Et quamvis multo plures iisdem sunt[2]) obstricti munibus[3]), eodem devincti officio, qui tamen id ipsum vel nolint, vel nequeant facere et praestare, fortassis ob imperitiam aut humanam formidinem et metum, tamen ego eo ipso nihilo sim[4]) excusatior, si mea conscientia satis sit instructa et meus animus Dei gratia satis fortiter excitatus, cuiuspiam exemplo retineri[5]) sustineat.

Tertio, neque tamen hoc operis conatus essem, nisi expertus vidissem papam et pontificios corruptores et seductores non solum errare et seducere, sed etiam eos post multas instructiones a me frustra factas in suis impiis erroribus et perditionibus animarum adeo prorsus induratos et obstupefactos[6]), ut non solum non patiantur vel[7]) duci vel doceri, sed etiam caecos obturatis auribus et oculis evangelicam doctrinam condemnare et exurere, ad suam antichristianam et diabolicam eruditionem confirmandam et conservandam.[8])

Quarto nec credo eos mandatum habere a Leone X. Pontifice Romano, quantum per eius stat personam, nisi secus intelligam. Cui etiam ipsi spero, a me combustos libros, quanquam ab eius praedecessoribus conditos, non placere; quod si ei etiam placeant, nihil hoc mea retulerit. Ad haec scio certis hoc nunciis edoctus, Colonienses et Lovanienses iactantes sese habere Caesareae Maiesta-

1) In ed. Jen.: baptisatus. 2) Ibid.: sint. 3) Ibid.: conditionibus. 4) Ibid.: sum. 5) Ibid.: se retineri. 6) Ibid.: fascinatos. 7) Ibidem: se vel. 8) Ibidem: ad suas antichristianas et diabolicas abominationes confirmandas et conservandas.

tis veniam et mandatum, meos codices comburendi.[1]), parcere veritati, nam id propositi aliquot millium aureorum munere a nonnullis Magistratibus coemerunt.

Quinto, postquam ergo eiusmodi combustione librorum[2]) veritati magna imminere iactura et apud imperitam plebem suspicio inde ad multarum animarum perniciem nasci posset, ego vicissim instinctu, ut spero, Spiritus, ad confirmandam et conservandam veritatem Christianam et vulgus adversariorum libros[3]) combussi inspecta eorum insperabili emendatione et correctione.

Itaque nemo se permittat commoveri sublimibus titulis, nominibus et clamoribus Pontificiae conditionis, canonici iuris, diuturnae consuetudinis horum combustorum codicum, sed prius audiat et videat, quid Pontifex in suis libris docuerit, quam venenatas et abominabiles doctrinas sacra spiritualia iura contineant, et quid hactenus loco veritatis adoraverimus. Et tum libere iudicet, iustene an iniuste huiusmodi libros combusserim.

Articuli et errores in libris iuris canonici et Pontificii, propter quos merito comburendi et vitandi sunt.

1. Papa et sui non tenentur praeceptis Dei subiecti et obedientes esse.

Hanc abominabilem doctrinam scribit aperte in c. Solide, de maioritate et obedientia, ubi S. Petri verba, quibus dicit: Estote subiecti omni humanae creaturae, sic interpretatur, Sanctum Petrum non suos successores, sed eorum subiectos intellexisse.

2. Non est praeceptum, sed consilium S. Petri, quando docuit, ut omnes homines regibus essent subiecti. Ibidem.

---

1) In ed. Jen.: concremandi. 2) Ibidem: eiusmodi eorum combustione librorum. 3) Ibidem: libros adversariorum.

3. Sole significari papalem, luna imperialem sive secularem potestatem in Christiana repub. Ibidem.

4. Papam et eius Sedem non teneri subiectos esse conciliis et Decretis, c. Significasti de elect.

5. Papam habere in scrinio pectoris sui omnia iura et plenam potestatem super omnia iura, in prologo Sexti.[1])

6. Ex quo sequitur, papam habere potestatem, omnia concilia et omnes Constitutiones et Ordinationes convellendi, mutandi et statuendi, sicut et quotidie facit.

Per quod nihil relinquitur neque potestatis neque utilitatis Ordinationibus et conciliis Christianis.

7. Pontifici Romano ius esse postulandi iuramentum et obligationem ab episcopis pro eorum palliis. c. Significasti de elect.[2])

Contra illud: Gratis accepistis, gratis date.

8. Si papa suae et fraternae salutis ita sit negligens, ita inutilis et remissus, ut innumerabiles populos ducat secum primo mancipio gehennae in aeternum plagis multis vapulaturus, huius culpas a nemine mortalium redarguendas esse, dist. 40.: Si Papa.

Hic articulus, etiamsi solus esset, sufficiens fuerit causa omnes libros Pontificis comburendi.[3]) Quid ergo non diabolicum? quid non abominandum proponunt[4]) sibi, tam abominabilia impudenter et observantes et docentes? Vide, Christiane homo, quid te iura ecclesiastica doceant.

9. Salutem universitatis fidelium, post Deum, ex papae incolumitate pendere. Ibidem.

Contra illud: Credo ecclesiam sanctam etc. Ita necesse esset, perire omnes Christianos, quoties papa malus esset.

10. Neque papam neque eius sententiam quis-

---

1) In ed. Jen.: c. 1 de constit. lib. 6. 2) Ibidem desunt verba: de elect. 3) Ibid.: comburendos. 4) Ibid.: proponant.

quam in terris iudicare potest, ipse vero papa omnes homines iudicat, 9. q. 3. c. Cuncta.

Hic articulus est capitalis articulus[1]), qui, ut bene radices ageret, per multa capitula et paene per totum ius canonicum semper repetitus est, ut facile appareat, ius canonicum in hoc unum esse convictum, ut papa libere posset et facere et delinquere quidquid vellet, licentiamque dare peccandi, et impedire bona. Stante enim hoc articulo, iacet profligatus Christus et eius verbum. Eo vero non stante, iacet totum ius canonicum, una cum papa et eius Sede.[2]) Sed stare non potest, nam S. Petrus praecipit, 1, Pet. 2: Omnes honorate; et S. Paulus ad Rom. 12: Invicem honore praevenientes; et Christus saepe dixit: Qui vult maior esse, sit minor. Similiter S. Paulus S. Petrum ad Galat. 2. reprehendit, non ambulantem secundum Evangelium. Ad hoc[3]) S. Petrus una cum S. Iohanne ab aliis apostolis tanquam subiectus mittebatur.

Ideoque neque[4]) est neque potest esse verum, papam nemini subiectum esse et[5]) a nemine iudicari posse, quando ipse supremus omnium esse contendit. Et ius canonicum, cum hoc sit eius fundamentum et tota ratio, repugnat in omnibus suis articulis et partibus Evangelio. Hoc quidem verum est, secularem[6]) potestatem suis inferioribus non esse subiectam. Sed Christus hoc vertit et mutat dicens: Vos autem non sic, volens superiores sui populi esse omnibus subiectos et ab eis iudicium pati. Sicut dicit Luc. 21: Reges gentium dominantur eorum et qui potestatem in eos habent, benefici vocantur. Vos vero non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est, sicut ministrator. Quomodo autem potest ipse esse inferior, si a nemine patitur iudicari.[7])

---

1) In ed. Jen.: articulus regni antichristiani, qui etc. 2) Ibid.: pestilente Sede. 3) Ibid.: haec. 4) Ibid.: Ideo neque. 5) In ed. orig.: ut. 6) Ibid.: ut secularem — non esse subiectam. 7) In ed. Jen.: se iudicari.

Quodsi velis verba detorquere, ut nonnulli faciunt, debere in corde se infimum existimare, sed extrinsecus secus et diversum exhibere, necesse etiam erit dicere, ut in corde se pro supremo habeat et exterius se aliter exhibeat, et ita vel utrumque in corde observare, vel utrumque exterius praestare, ut verba Christi constent.[1]) Hic est ille articulus, ex quo omnis infelicitas in totum orbem terrarum irrupit.[2]) Quapropter ius canonicum, ut res venenata, merito exstinguendum et vitandum est. Nam ut omnibus claret, inde consequitur, ut nulli malo possit occurrere, nihil etiam boni, nihil virtutis provehere, ut cogamur videntes pati et Evangelium et fidem occidere atque interire.

11. Romana Sedes concedit autoritatem omnibus iuribus et legibus, sed ipsa nullis eorum subiecta est. XXV. q. 1.

Quod tantum est dicere: Quod vult iustum et aequum est, interim tamen non obligata[3]) quidquam eorum observare. Sicut Christus Matth. 23. dixit de Pharisaeis, imponere gravia onera hominum humeris, quae ipsi ne digito quidem moverent. Contra quae S. Paulus ad Galatas 5. dicit: State et nolite iterum iugo servitutis contineri.

12. Petra, super quam Christus Matth. 16. ecclesiam suam aedificat, appellatur dist. XIX. Romana sedes cum proximis suis.

Cum tamen solus Christus ea sit petra, 1. Corinth. 10.

13. Claves soli S. Petro traditas esse.

Cum tamen eas Christus Matth. 18. toti fidelium universitati tradat.

14. Christi sacerdotium ab eo in S. Petrum esse translatum, de constitut. c. Translato.

Contra quod dicit David Psalm 110.[4]) et Paulus ad Ebraeos, Christum unicum esse, eumque sum-

---

1) Hoc totum enunciatum inde a Quodsi usque ad constent deest in ed. Jenensi. In 2) ed. Jen.: inundavit. 3) In ed. Jen.: obligatus. 4) In ed. orig.: 109.

mum pontificem sive sacerdotem, cuius sacerdotium nunquam transferatur.

15. Papam habere potestatem condendi iura et leges ecclesiae catholicae, XXV. q. 1.: Ideo permittente.

Cui repugnat S. Paulus ad Gal. 5: Vos estis vocati in libertatem.

16. Quod hanc sententiam: Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, eo trahit, quod habeat potestatem totam ecclesiam catholicam onerandi legibus suis temerariis.

Cum Christus eo nihil aliud velit, nihil aliud sequatur, quam ut peccatores ad poenam et poenitentiam adducat et nihil minus, quam ut reliqui innocentes legibus graventur, ut verba clare sonant.

17. Quod sub excommunicatione et peccato praecipit, certis diebus carne quadrupedum, ovis, butyro et aliis lacticiniis non esse vescendum.

Cum tamen talium nullam prorsus habeat potestatem; et ad hoc tantum amice et paterne admonere deberet, relicto unicuique arbitrio suo libero.

18. Quod toti sacerdotio interdixit matrimonio, prohibens sacerdotes ducere uxores.

Unde multa peccata, scandala et vitia sine causa augentur [1]) contra Dei praecepta et Christianam libertatem.

19. Quod papa Nicolaus sive 3. sive 4. in sua antichristiana Decretali inter multa mala ponit, Christum clavium traditione potestatem dedisse coelestis simul et terreni regni.

Cum tamen omnes probe sciant, quomodo Christus terrenum regnum fugerit et omnes sacerdotes claves habeant et tamen non omnes imperatores sunt coelestis et terreni regni.

20. Quod papa magnum et impium illud mendacium, Constantinum Imperatorem ipsi Romanas provincias [2]), regiones et potestatem dedisse in

1) In ed. Jen.: sine causa nata sunt et quotidie augentur. 2) In ed orig.: Romani provinciae.

terra et mundo hoc inferiore, pro vero iudicat et postulat.

Cum e diverso Christus dicat Matth. 6.: Nolite thesaurizare[1]) vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur et ubi fures effodiunt et furantur, item: Non potestis Deo servire et mammonae[2]).

21. Quod papa iactat, se sacri Romani Imperii haeredem esse, de sententia et re iudi. c. Pastoralis.

Cum tamen omnes sciamus, ecclesiasticum officium et seculare regimen inter se pugnare et dissidere, neque se mutuo[3]) pati. Et S. Paulus praecipit ab episcopo verbum Dei tractandum et observandum esse.

22. Quod papa docet, iustum et licitum esse, ut Christianus vim vi repellat.

Et contra et supra Christum, dicentem Matth. 5.: Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, praebe ei et alteram, et ei: Qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.

23. Quod papa docet, inferiores et subiectos posse suis superioribus inobedientes et contumaces esse et quod papa possit reges deponere.

Sicut in multis locis scribit et saepe quamvis et contra[4]) et supra Deum fecit.

24. Quod papa etiam nititur potestatem habere convellendi et dissolvendi omnia iuramenta, foedera et obligationes, inter superiores et inferiores status erectas.

Contra et supra Deum praecipientem, ut omnibus fidem servemus.[5])

---

1) In ed. Jen.: thesaurisare 2) Ibidem addita leguntur verba: item: Vos autem non sic. 3) Ibidem: mutuo sese. 4) Ibid.: quamvis contra. 5) Ibid.: ut fidem omnibus servemus.

25. Papam habere potestatem, vota Deo facta dissolvendi et commutandi, de vot. et vo. red.

Quod etiam contra et supra Deum est.

26. Quod papa docet, eum, qui differt suum votum solvere ex praecepto Dei, non teneri culpa rupti voti. Ibidem.

Quod perinde est, ac si dixeris, papam esse superiorem Deo.

27. Quod papa docet, nullum posse Deo servire maritum vel coniugem.

Cum tamen Abraham et multi alii Sancti coniugati fuerint et Deus ipse matrimonium instituerit. Procul dubio sic iterum antichristus ascendit supra Deum.

28. Quod papa inutiles suas leges comparat Evangeliis et sanctae Scripturae.

Quod in Decretis saepe repetit.

29. Papam habere potestatem, sacram Scripturam pro suo arbitrio et voluntate interpretandi et docendi[1]), et nulli permittere eandem aliter, quam ipse papa velit interpretari.

Quo se ponit supra verbum Dei et idem convellit et exstinguit, cum tamen Paulus 1. Corinth. 14. dixerit: Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.

30. Quod non papa a Scriptura, sed Scriptura a papa autoritatem, vigorem, robur et dignitatem habeat.

Qui unus ex principalibus est articulis, propter quem papa ut verus antichristus meretur, ut Christus eum una cum regimine suo coelitus destruat, sicut S. Paulus futurum praedixit.

In his et huiusmodi articulis, quorum innumerabiliter plures sunt, omnes tamen eo tendentes, ut papa sit et Deo et omnibus hominibus superior, et ipse solus nemini mortalium, sed ipsi omnes, etiam Deus et angeli, sint subiecti, ut papae discipuli dicant, papam esse rem mirabilem, non esse Deum, non esse hominem (fortassis diabolum et satanam

---

1) In ed. orig.: ducendi.

ipsum[1]), nunc[1]) impletur verbum illud S. Pauli 2 Thess. 2: Ne quis vos seducat ullo modo, quoniam, nisi venerit dissensio primum et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus.[2])

Quod autem eum nominat hominem peccati et filium perditionis, non solum papae intelligit et denotat personam (id enim esset parvi damni)[3]), sed quod eius regimen nihil aliud sit, quam peccata et perditiones, et eum tantummodo in hoc regnaturum, ut totum mundum ad peccata et infernum trahat.[4]) Sicut facile est eiusmodi articulis notare.[5]) Sicut etiam clarissime patet, a papa[6]) nihil aliud profectum esse in mundum et quotidie adhuc proficisci, quam peccata et perditiones. Taceo, quod ipsimet iuris canonici observatores, quamquam in angulis, confessi sint[7]), foetere ius canonicum et meram avaritiam et vim atque tyrannidem. Id quod etiam verum est, et qui nolit mentiri, fateatur hoc oportet. Nam si paucissimis verbis voles scire, quid in iure canonico contineatur, audi quaeso:

Summa summarum totius iuris canonici haec est:

> Papa est Deus in terris, superior omnibus coelestibus, terrenis, spiritualibus et secularibus. Et omnia papae sunt propria, cui nemo audeat dicere: Quid facis?

Haec est illa abominatio, ille foetor, de quo Christus Matth. 24. dixit: Cum videritis abomina-

---

1) In ed. Jen.: quo. 2) Ibid.: Deus etc. 3) Ibidem: esset non adeo periculosum. 4) Ibidem: quod eius regimen nihil aliud sit, quam instrumentum infinitorum peccatorum et perditionis. In hoc enim solum regnum Pontificium a satana constitutum est, ut totum mundum in peccata et in aeternam perditionem rapiat et detrahat. Sicut etc. 5) Ibidem: annotare. 6) Ibid.: ex papatu. 7) Ibid.: …nt.

tionem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat, tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes, et divus Paulus*): Ita ut in templo sedeat, hoc est, in Christiana ecclesia, ostendens se, tanquam sit Deus.

Sed vel neminem vel paucos esse inventos, qui papae eiusmodi abominationem ipsius auderent dicere, non est ut miremur. Nam praedictum est, omnes comburendos ab eo, qui ipsi repugnarent, et habiturum consensum omnium et regum et principum. Si enim antichristi seductio tam crassa esset, ut omnes eam intelligere possent, vel tam innoxia et levis momenti res, ut non reges, summi ac primarii viri, per eam multis iam seculis dementati fuissent, prophetae et apostoli non frustra tam multa, tam horribilia de ea clamassent et scripsissent.[1])

Cum Christus in terris ageret, multi homines verbum eius audientes et opera videntes dicebant ad eos, qui negabant eum Christum esse: Etiam quando Christus venerit, quomodo poterit plura[2]) facere miracula quam hic facit? Sic etiam nunc mussatur: Etiamsi antichristus venerit, quomodo poterit peiora facere quam papae dominatio et regimen facit[3]) et quotidie facit? Non enim credibile est, si regimen papae ex Deo esset, ut tam multae perditiones ex ea nascerentur et ut permitteretur diabolus cum tanta potestate in eadem imperare. Et tamen non credimus, donec sumus perditi et nimis sero antichristum cognoscamus.[4])

---

*) 2. Thess. 2.

1) Hoc enuntiatum in ed. orig. ita redditur: Si enim antichristi seductio tam crassa esset, ut omnes eam intelligere possent, vel ita tenuis, ut reges et magni Iohannes non summi et primarii in ea forent, prophetae et apostoli frustra tam multa et ita severe de ea clamassent et scripsissent. 2) In ed. Jen.: Christus cum venerit, numquid facere plura etc. 3) Ibidem: fecit. 4) In ed. Jen. haec tantummodo leguntur: ut tam horribilia peccata, tam multae perditiones ex ea nascerentur. Sicut enim ab initio etc.

Sicut enim ab initio omnium creaturarum semper pessima quaeque ex optimis quibusque nata sunt. Nam in supremo angelorum choro, ubi Deus maxime omnium operatus est, peccavit Lucifer et fecit maximam iacturam. In Paradiso in primo eoque optimo homine factum est maximum et peccatum et damnum. Deinde Gen. 6. nascebantur gigantes et tyranni, ex nullis aliis quam filiis Deorum.[1]) Et Christus Dei filius non crucifigebatur nisi in sancta civitate Ierusalem (in qua maxime omnium honoratus erat[2]) et plurima fecerat miracula), neque ab aliis quam a principibus et summis sacerdotum et doctissimis atque sanctissimis, sed et Iudam oportebat damno esse non vulgari ordini, sed apostolorum coetui.

Sic[3]) Deus nullam unquam urbem in orbe terrarum tam multis gratiis et Sanctis benedixit, ut Romam, cui plus quam omnibus reliquis tribuit. Itaque oportet eam etiam pro referenda gratia, quemadmodum Ierusalem, maximum damnum dare et mundo verum et nocentissimum antichristum praestare, qui longe plus det mali et incommodi, quam Christus prius bonorum contulit. Ita nunc revera fit, ut omnia sub Dei et Christi nomine et specie fiant. Ut nemo credat, donec ipsemet[4]) veniat, abscondita tenebrarum lumine sui adventus, ut beatus S. Paulus scribit, illuminaturus.

Hi articuli nunc satis sint, nam si quisquam papistarum voluptate pruriens conabitur eosdem tueri et defendere, tum ego eos multo luculentius et clarius depingam atque describam, longe etiam plures eiusmodi producturus. Hi enim sint initium severitatis,[5]) siquidem hactenus cum causa papae lusi tantum et iocatus sum. Causam in Dei nomine incepi, sperans esse opportunum et huius temporis,

---

1) In ed. Jen.: Dei. 2) Ibidem: in qua et plurima fecerat miracula ideoque maxime omnium honoratus erat. 3) Ibid.: Ita. 4) Ibidem: Dominus ipse. 5) Ibidem: tragoediae.

ut sese ipsam in eodem nomine citra meam operam perficiat.

Interim etiam volo omnes articulos, per antichristi nuncium iam ex Roma in Bulla novissima damnatos et exustos, ut Christianos et veros amplecti et servare et vicissim totidem articulos papae imputare, ut antichristianos et impios, quot meorum articulorum damnati sunt. Nam si audent meos articulos comburere, in quibus plus Evangelii et verae theologiae est, id quod sine iactantia et cum veritate dicere et probare possum, quam in omnibus papae libris, multo maiore merito et iure impios eorum libros iuris exuro, in quibus nihil boni inest. Quod si in illis etiam aliquid boni esset[1]), ut de Decretis fateri cogor, totum tamen eo detortum est, ut noceat et papam in sua antichristiana et impia tyrannide confirmet. Omitto, quod nihil eorum prae nimia diligentia observatur, nisi quod malum et noxium est servasse.

Ego unicuique libenter suum permiserim iudicium, nam me hoc movet potissimum, quod papa nunquam, ne semel quidem, quemquam vicerit vel Scriptura vel ratione, qui contra ipsum dixisset, scripsisset, vel fecisset, sed semper vi, excommunicatione, per reges, principes et reliquos fautores, aut per dolos malos et falsa verba oppresserit, eiecerit, combusserit, vel alioqui occiderit. Cuius rei eum possum testibus omnibus historiis convincere. Eoque nomine nunquam voluit neque iudicium neque sententiam pati, semper ausus praetendere et obstrepere, se esse superiorem omnibus Scripturis, iudiciis et potestatibus.

Porro verissimum est, veritatem et iustitiam non vereri iudicium, imo nihil habere carius iudicio et luce, ut permittentem se libenter inspici et probari. Apostoli enim dabant[2]) iudicium inimicis suis, Act. 4. dicentes: Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, iudicate; tam certa

---

1) In ed. Jen.: inesset. 2) Ibid.: permittebant.

erat veritas. Sed papa nititur omnes execulare, nemini permittere iudicium, se solum omnes iudicare; tam formidolosus et incertus est omnium suarum rerum et actionum. Et hae confusiones Pontificis Romani in tenebris et horrore lucis faciunt, ut, etiamsi papa merus esset angelus, tamen ipsi nihil possem credere. Unusquisque enim merito opera tenebrarum odit et diligit lucem. Amen.

In his omnibus polliceor et offero me staturum iuri, coram omnibus. Samson Iudic. 15: Sicut fecerunt mihi, sic feci eis. Finis.[1])

---

1) In ed. Jen. post locum e libro Iudicum sumtum legitur hic versus, Apocal. 18: Reddite illi, sicut et ipsa reddidit vobis, et duplicate ei duplicia secundum opera eius.

Resolutio

Disputationis de fide infusa et acquisita [1]), praesidente Reverendo Patre Martino Luthero, respondente ad haec venerabili Dno. Henrico de Zynna.

1520.

De fide infusa, Conclusio prima.

Accessuro ad Sacramentum omnino necessaria est fides infusa. Ista positio statuitur adversus multorum varias opiniones. Quarum ista est potissima Scoti, Thomae et aliorum his innixa verbis magistri dicentis: Sacramenta novae legis causantur gratiam. Sentit, quod sacramenta sic efficiunt gratiam, quod non sit necessarium accessuro aliquid facere pro assequenda gratia, nisi ut non ponat obicem gratiae, quod sic intelligunt. Obex est propositum actuale peccandi mortaliter.

---

1) Hanc Resolutionem illius Disputationis Lutheri de fide infusa et acquisita, quae reddita est in editionis nostrae Opp. Luth. Var. Arg. Tomo IV. p. 339, Jo. Franc. Buddeus primus a 1703 edidit in Supplemento Epistolarum Lutheri p. 298 ex autographo, quod tum exstabat apud Joh. Lehmannum, pictorem Halensem. Nos textum reddidimus secundum hanc Buddei editionem.

Qui ergo non proponit actualiter peccare, digne accedit ad sacramentum, etiamsi non proponat facere bonum etc. Obicem non ponere est medium inter declinare a malo et facere bonum, dum neque facit malum neque bonum: sed solum tam a bono, quam a malo, non habens motum animi a malo, nec ad bonum. Ratio huius opinionis est, quia in se sic sacramenta novae legis non essent meliora sacramentis veteris legis, cum et in veteri lege sacramenta gratiam darent, si quis motu bono cordis in fide suscepisset, ut dicunt omnes. Haec omnia sunt erronea et falsa, ut patebit probando.

Altera opinio est eorundem, quod nemo sit certus, an gratiam consequatur in sacramento, et distingunnt in hunc modum, quod, quantum est ex parte sacramenti efficientis, certa est gratiae assecutio, sed quantum est ex parte suscipientis, incerta est, quia nescit homo, an odio vel amore dignus sit. Dicunt tamen ex parte suscipientis haberi posse aliquam certitudinem, scilicet moralem et crassam, hoc est, probabilem et verisimilem, non autem absolutam et plenam certitudinem, nec sit necessaria talis.

Contra haec probative haec propono ratione tali: Primo, ubicunque est verbum Dei promittens aliquid homini, ibi necessaria est fides hominis, qui credat hanc promissionem esse veram et implendam adeo certe et firmiter, ut potius omnem sensum, omnem rationem, omnem scientiam, omnem contradictionem, omnem creaturam deberet negare, quam dei verbo non credere: quia qui verbo dei non credit, deum facit mendacem, et negat eius veritatem et peccat contra primum praeceptum. Sed in omni sacramento est verbum dei promittens homini aliquid: ut Baptiso te in nomine patris etc.; Immergo te et omnia peccata tua, item: Absolvo te etc.; Remitto tibi peccata tua etc. Ergo in omni sacramento necessaria est fides certissima de promissione dei etc.

Secundo probatur autoritate. Rom. 4. Abraham credidit deo promittenti sibi filium et reputa-

tum est ei ad iustitiam. Quod apostolus dicit scriptum propter nos, ut et nos credamus promittenti, ut iustificemur. Ergo necessaria est fides.

Tertio, exemplo Zachariae Lucae 1., qui, quod non credidit angelo promittenti Iohannem filium, percussus est, ut esset mutus. Quare fides omnino est necessaria.

Quarto, huc pertinent exempla illa ad Hebr. 11, quae apostolus indicat de fide antiquorum patrum, et omnia miracula Christi in Evangelio, ubi semper praerequisivit fidem eorum. Unde ad pralyticum dixit: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ad Abraham Ioh. 11: Si credideris, dixi tibi, videbis gloriam dei. Sic Petrum reprehendit: Modicae fidei quare dubitasti? In his et omnibus aliis videmus praecessisse fidem certissimam omne miraculum aut gratiam dei. Et totius Scripturae historiae probant idem, quomodo credentibus deus affuerit, et incredulos semper reliquerit in omni opere. Quanto magis, si in magno isto opere sacramentorum non crediderimus, nihil faciet nobiscum etc.

Conclusio secunda.

Fides acquisita sine infusa nihil est; infusa sine acquisita omnia est. Probatur primo: Quia omnis homo mendax et universa vanitas omnis homo vivens. Quare omnis generis opus extra gratiam dei peccatum est. Sed fides acquisita est habitus vel actus, ut dicunt, humanis viribus paratus. Quare ipse vanus et mendax est. Nam in hoc concordant etiam doctores scholastici, quod virtus vel opus extra gratiam non sit meritorium et malum. Sed fides acquisita est virtus natura acquisita et naturaliter operans, quare prorsus nihil est ad sacramentum, vel gratiam sacramenti assequendam.

Secundo, fides Abrahae Rom. 4. nobis in exemplum posita non potest de acquisita intelligi, sed de infusa per Spiritum sanctum. Alioquin Pauli tota epistola corrueret, in qua negat et destruit, aliquem

ex operibus suis iustificari. At fides acquisita est inter opera nostra propria citra gratiam. Cum ergo nos sicut Abraham credere oportet, sequitur, quod fide infusa et quae hominum operibus aut viribus non habetur, credere oportet.

Tertio Rom. 14: Omne, quod non est ex fide, peccatum est, necessario de fide infusa loquitur, ergo fides acquisita peccatum est, quia non est ex fide infusa propter accidens, quia si non, tunc sequitur, quod fide infusa non esset opus, quia sine ipsa potest acquisita fides sine peccato esse, quod est contra totam epistolam.

Ex quibus sequitur, quod fides acquisita est quasi hypocrisis, fictio et simulatio et velut spuma fidei infusae. Sicut opera superborum bona et vestimenta ovium, quibus lupi rapaces utuntur vel teguntur, apparent esse bona, sed non sunt; ita fides acquisita apparet esse fides, sed est species fidei et quasi opinio: imo non persistit in tentationibus, nec est fundata super petram. Patet ergo differentia fidei acquisitae et infusae, quia acquisita est valde similis fidei infusae: sicut omnia opera naturaliter bona sunt valde similia operibus gratiae bonis, ut etiam a subtilibus hominibus vix discernantur, sed in cruce probantur: quia tempore adverso natura cedit cum suis operibus, gratia autem stabilit cor. Tunc invenitur falsitas, vanitas et mendacium naturae, operum suorum et fidei infusae, sicut dicit Ps. 115: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax etc.

Altera pars.

Fides infusa sine acquisita est omnia, quia ipsa sola facit omnia et est in omnibus bonum caput et vita, videtur in exemplis; Hebr. 11 adducuntur. Unde et Christiani appellantur fideles a fide tanquam a forma et natura et proprietate sua. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Quare fidem esse in omnibus operibus, quae placent, necesse est, ac per hoc necessaria est etiam ad sacramentum accessuro.

Tertia Conclusio.

Dicere fidem infusam non operari sine acquisita, blasphemia est. Primo patet ex praedictis, quia fides infusa est omnia et operatur omnia, cum acquisita sit simulatio et nihil faciat.

Fides infusa gratia, fides acquisita natura.

Secundo, quia sic dicere, quod natura perficit gratiam, et opus naturae moveat opus gratiae, cum fides infusa sit gratia, acquisita natura. At blasphemia est, gratiam a natura perfici, cum omnes dicant, naturam a gratia sanari, moveri, regi, agi etc.

Tertio, cum gratia sit perfectior natura secundum omnes, et naturali fidei acquisitae tribuant opus, impium est ipsum non tribui multo magis gratiae.

Quarto fabula illa testimonium est caecitatis eorum, quia dicunt, puerum baptisatum et ad Turcas raptum, cum adoleverit, non posse credere, nisi acquisita fides accesserit. Quis temeritatem istam ferat Christianus? De gratia Dei ita loquuntur, quod esset opus naturae, quae indiget humano adiutorio, cum ipsa sit spiritus vivens ac movens, ac nunquam quiescens. Nam et parvuli baptisati non sunt otiosi. Opera autem eorum omnia placent Deo, quia sunt in fide, qua vivunt ac moventur.

Conclusio quarta.

Fides acquisita sine infusa non operatur nisi malum. Patet ex dictis, quia, cum fides sit naturalis et naturae opus, quicquid de natura dici potest, etiam de ipsa dici debet. Sed natura est corrupta, mala, quaerit quae sua sunt, resistit gratiae, et non est nisi mendax et vana vanitas. Dictum est, qualis homo, talia et operatur. Quare fides acquisita est mendacium, vanitas, sicut alia opera hominis extra gratiam etc.

Quinta Conclusio.

Fidem acquisitam intelligere in verbo Pauli: Fides ex auditu, error est. Probatur:

Quia Apostolus ibi manifeste de fide iustificante loquitur, dum dicit: Omnis, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt, quomodo credent ei, quem non audierunt? Ecce hic vides, quomodo ex auditu credunt, credentes invocant, invocantes salvi erunt. Sed error est dicere, quod fides acquisita, naturae corruptae opus, possit salvare. Sed gratia facit invocare et salvat. Alioquin ex nobis ipsis esset salus, contra Ps. 32: Non salvabitur gigas in multitudine virtutis suae. Quare non potest idem locus Pauli intelligi de fide infusa, quae salvat, et de fide acquisita, quae damnat.

Conclusio sexta.

Auditu horrendum est, quod Doctores Scholastici non necessarium bonum cordis motum ad sacramentum astruunt. Quare cum sine fide infusa homo non sit nisi mendax et vanus, ac per hoc semper in malo proposito et ad malum pronus et promptus, patet, quod ita ad sacramentum accedens accedit ad mortem. Deinde quod promittenti Deo non credit, facit maximam irreverentiam sacramento Dei et verbo Dei. Quare necessarius est non solum bonus motus, qualis est vel fides acquisita vel devotio aliqua, sed constans fides infusa per gratiam Dei, quae cor moveat ad desiderandam et certe sperandam rem sacramenti. Vide ergo, quam profunde lapsi sint illi, et quomodo error modicus in principio maximus factus sit in fine. Nam postquam pro principio tenuerint, quod sacramenta novae legis gratiam dant, et per hoc docerent a sacramentis veteris legis, mox concluserunt non esse necessarium motum cordis homini, quia hunc ad sacramenta veteris legis dicunt fuisse necessarium, ergo non ad nova sacramenta etc.

Septima Conclusio.

Si velle occidere et similia est obicem ponere, multo magis non credere. Proba-

tar sic: Quia velle occidere est minus peccatum, quam non credere, cum occisio sit contra quintum praeceptum, sed incredulitas contra primum et maximum; sed, sicut dictum est, in sacramento loquitur et operatur Deus ad hominem, quia qui ei non credit, maxime resistit et obicem ponit maximum. At qui infusam fidem non habet, non credit Deo, ergo maxime peccat et non solum in malo proposito est, sed et in actu ipse pessimo incredulitatis versatur etc.

Octava Conclusio.

Homo extra fidem infusam positus necessario et semper habet obicem gratiae. Patet ex praedictis: Quia non credere Deo est maximum peccatum, in quo est omnis homo sine fide gratiae quasi mendax. Unde Esaiae 7, cum rex Achas noluit signum petere, dixit Esaias: Audite ergo domus David, nunquid parum est vobis esse molestos hominibus, quia molesti estis et Deo meo, quod magis est, quam esse molestum hominibus.

Nona Conclusio.

Qui vel non tollendi vel non ponendi obicem homini dant potestatem, obicem suum non intelligunt. Sunt enim qui dicunt, satis esse non ponere obicem, i. e. non formare propositum malum peccati, et hoc hominem bene posse ex libero arbitrio; alii quoque magis audent dicentes, quod homo, etiamsi sit in malo proposito, possit illud tollere, et facere ut non sit, vel bonum propositum formare ex eadem libertate arbitrii. Haec autem omnia impiissima sunt et haeretica, quia Galat. 5: Caro concupiscit adversus spiritum etc. ut non ea, quae vultis, faciatis. Si ergo spiritus non possit carnem carnisque concupiscentias sedare, quanto minus ille, qui sine spiritu est, qui rapitur vi concupiscentiae et mali. Sed error illorum et ignorantia, quod non sciunt extra fidem gratiae esse

mendacem et vanum, ideo semper in peccato infidelitatis existentem obicem habere, hunc obicem ipsi non vident, qui maximus est, et de alio somniant obice, scilicet proposito peccandi, quod non fit propositum peccati, si quis non credit Deo, verbum eius mendacem faciens. Sicut ergo in potestate hominis non est fidem habere Deo, ita nec in potestate eius est, infidelitatis peccatum tollere, ac per hoc nec obicem gratiae removere. Sola autem gratia sicut dat fidem, ita removet et obicem, ipsa enim praeparat et facit destructione peccati etc.

Decima Conclusio.

Fides acquisita non modo non custodit, sed etiam evomit verbum Dei semper. Quia sicut natura verbum Dei non custodit, nisi per gratiam incrementum accipiat, ita nec fides acquisita, quae est natura, seu naturae opus vel dispositio. Ergo quantumlibet audiat verbum Dei, non tamen servat ipsum, sed et credit tam in prosperis quam in adversis. Quia sola gratia facit constantem animum in utroque tempore, nec potest naturae corruptae tanta virtus tribui, quae vincat prospera et adversa, cum ipsa prospera quaerat et adversa fugiat, ac si evomat verbum Dei, et redit in sua propria relinquens verbum: quia, si natura hoc posset, non esset opus gratia. Et sic facile est omnia solvere, si observas, quod, quicquid de natura hominis dici potest, hoc idem de fide acquisita dici debet, et omnibus hominum viribus, studiis, operibus etc. Quare fides acquisita contrariatur fidei infusae, est inimica Dei, hostis crucis, sapientia carnis, impia, superba, caeca, fallax, hypocrita, et omne illud, quod de homine dici potest extra gratiam constituto, praesertim quando fulget specie virtutis, ut fidem acquisitam recte dixeris iuxta habentem quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantem. Et illud Tit. I. dicit, se nosse quidem Deum, factis autem negat.

Undecima Conclusio.

Fides acquisita est penna struthionis, sed infusa est spiritus vitae. Haec iam dicta et probata sunt: quia et Iob. 39. dicitur: Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris, q. d. species similis, virtus dissimilis, quia non potest volare. Itá fides acquisita apparet esse fides, sed non est. Sic hypocrita apparet esse sanctus, sed non est, et dupliciter iniquus.

Duodecima Conclusio.

Etiam sola fides infusa satis est ad iustificationem impii. Probatur ad Rom. primo: Iustus ex fide vivit; et 3: Ut sit ipse iustus et iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi; et ad Rom. 4: Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad iustitiam, et 10: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit enim Scriptura: Omnis, qui credit in illum, non confundetur. Quod autem aliqui non intelligunt, quomodo sola fides iustificat, in causa est, quod, quid fides sit, non cognoverint nec gustaverint unquam, somniantes eam esse qualitatem latentem in anima. Verum quando verbum Dei sonat, quod veritas est, et cor ei adhaeret per fidem, tunc cor imbuitur eadem veritate verbi, et per verbum veritatis verificatur, sicut, si lignum frigidum adhaereat ferro ignito, ab eodem etiam ignescit et ardet. Corde autem sic per verbum imbuto mox et omnes vires et membra similiter immutantur. Hoc enim faciunt omnia membra, quo cor inclinatur, sive bonum, sive malum. Et sic homo reputatur iustus propter fidem verbi.

Decima tertia Conclusio.

Imo nisi sola fides sit sine ullis operibus, nihil est, neque iustificat. Duplicia sunt opera, quaedam ante fidem, quaedam post fidem. Quae ante fidem sunt, quomodo non iustificent, ex praedictis patet. Quia ante fidem homo mendax est, ideo, quicquid facit, quia extra gratiam est,

malum, peccatum, mendacium est. De his loquitur conclusio. Quia si quis praesumeret talibus operibus cooperari fidei ad iustificationem, impediret potius fidem, quia velle similiter per opera sua et per fidem gratiae iustificari improbus est, cum fides destruat omnia opera nostra, quae ex nobis fiunt, quia sunt mala et peccata. Sic Paulus ad Rom. 3: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo, et Gal. 3: Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Quare qui cum operibus huiusmodi per fidem vellet iustificari, hic fidei faceret iniuriam et perderet, quia per mala vellet bona acquirere, qui error praesumtionis pessime repugnat humilitati fidei. Secundo quum fides et verbum sunt in negotio, tunc anima tantum habet laboris et operis, ut vix sufficiat adhaerere verbo, tam magna res est credere verbo. Imo tunc facile omittit opera et desperat ab iis, omnibus viribus hoc conans, ut possit firmiter verbo adhaerere per fidem. Hoc qui experti non sunt, non sciunt quid sit fides. Opera autem post fidem non iustificant, sed fiunt a iustificato, et sunt non causa, sed fructus iustificationis; Galat 5: Fructus spiritus sunt caritas etc. Sic luxuria non facit concupiscentiam carnis, sed fit a concupiscentia carnis. Verum tamen est, quod, sicut opera carnis augent concupiscentiam carnis, ita opera fidei fidem augent. Imo fides auget se ipsam per opera sua etc.

Decima quarta Conclusio.

Opera sequuntur iustificationem fidei infallibiliter, cum non sit otiosa. Sicut iam dictum est de operibus fidei, sic ad concupiscentiam carnis sequuntur opera carnis sua sponte. Sic etiam ad fidem spiritus sequuntur fructus spiritus sua sponte. Carbo ab igne ignitus urit et lucet; ita cor a verbo fidei per copulam immutatum facit bona opera. Et sicut nec concupiscentia, nec ignis potest esse otiosus, ita nec fides, cum sit non nisi vi verbi participatio, quo semper movetur ad bonum secundum naturam verbi. Quare non recte dicitur, quemquam iustificari per opera, sed rectius dicere-

tur, aliquem operari per iustificationem. Opera enim non faciunt bonum, sicut nec fructus faciunt bonam arborem, sed fructum facit bona arbor, et bonum opus facit vir bonus. Vir autem bonus et arbor bona fit sine operibus per solam fidem in veritatis verbum Dei, cui adhaeret, et adhaerens participat veritate, iustitia, sapientia, bonitate verbi etc.

Decima quinta Conclusio.

Recte ergo dictum est: Fides sine operibus mortua est, imo non est fides. Patet ex dictis; quia ex fructibus non fit, sed cognoscitur arbor. Sicut ergo arbor non ferens fructum non arbor, sed lignum est, hypocrita similis arbori, cum non sit; ita fides est hypocrita, si opera non producit. Et carbo cum non urit nec lucet, mortuus est, similis carboni ignito, sed non carbo, nisi analogice et ficte. Quare autoritas Iacobi de ista fide mortua intelligitur, de acquisita fide, quae est hypocrita, et species fidei infusae sine virtute eiusdem. Nam fides infusa est spiritus vivens, quae non aufertur, nisi spes et caritas simul auferantur. Non ergo vult Iacobus, quod fides infusa possit esse sine operibus, ut illi putant, sed vult fidei probationem ex operibus iustificari, non quod operibus coram Deo iustificetur homo, sed quod testimonio operum cognoscitur fides, qua iustificatur apud Deum. Oportet ergo prudenter intelligi, quod dicitur: Nonne Abraham pater noster ex operibus iustificatus est, quia expresse contradicit Rom. 4: Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Loqui autem Iacobum de operibus fidei, ut fides probetur et ostendatur, non autem ut per ea vel fides fiat, vel aliquis iustificetur, videtur in textu, quia docet fidem ostendendam operibus bonis erga fratrem aut sororem, qui sint nudi etc. Aliud ergo est loqui de fide et virtute eius, quod facit Paulus, et aliud de fide et manifestatione vel ostensione eius, quod facit Iacobus. Sicut aliud est dicere de reliquiis, aliud de pompa et ostensione reliquiarum.

Decima sexta conclusio.

Fides infusa tam actu et obiecto, quam habitu et fine et omnibus differt a fide acquisita. Haec probantur ex praedictis; quia sicut natura et gratia differunt, sic utraque fides. At natura et gratia prorsus in omnibus differunt, excepta sola specie et simulatione. Sicut enim hypocrita et iustus conveniunt in specie foris, in vestimentis ovium, sed fructibus et omnibus discrepant. Et actu quidem quomodo differant, ex dictis patet, quia actus infusae est ex gratia et perseverat utroque tempore. Actus acquisitae est ex natura, et cedit utroque tempore. Per hoc et finis inversus est, quia infusa quaerit, quae Dei sunt, sicut Spiritus; acquisita, quia est humana, quaerit quae sua sunt. Ita et habitus alius est, quia alius est natura, alius gratia. Obiectum vero videtur idem esse, scilicet verbum veritatis, sed non est. Quia sicut gentes mutaverunt veritatem Dei in mendacium, ita et facit fides acquisita. Licet enim verbum Dei audiat idem, quod infusa, sicut Pharisaeus in Evangelio idem Deo gratias agere visus est, cui publicanus confitebatur, et tamen vere non egit gratias Deo, quia non talem cogitavit, qualis erat, scilicet misericordem in humiles; sed cogitabat Deum esse respectorem personarum, superborum, divitum, potentum, atque hoc erat Dei veritatem in mendacium mutare; sic facit fides acquisita et omnis notitia Dei humana: quia sola gratia facit vere nosse Deum.

Decima septima Conclusio.

Nullum sacramentorum septem in sacris Literis nomine sacramenti censetur. Hoc satis patet; quia nec baptismus, nec confirmatio, nec eucharistia, nec ullum aliud. Sed obiicitur illud Ephes. 5: Erunt duo in carne una, sacramentum hoc magnum est. Respondetur: Hic locus pro nobis facit contra illos, quia, cum Paulus dixisset: Sacramentum hoc magnum est, mox, ne quis hoc

de matrimonio intelligat, adiecit: Ego autem dico in Christo et in ecclesia, volens aperte, sacramentum hoc esse in Christo et in ecclesia, et non in masculo et femina, q. d., quod erunt duo in carne una, significat magnum quoddam sacramentum, quod est in Christo et in ecclesia. Ita vir et mulier sunt signaculum et character sacramenti magni, non sacramentum etc. Ad hoc valet, quod graece dicitur magnum mysterium, sed nullus eorum unquam dixit, sacramentum et mysterium pro eodem accipi, licet vere idem sint: mysterium enim semper ad occulta referunt etc.

Decima octava Conclusio.

Unum solum habent sacrae Literae sacramentum, quod est ipse Christus Jesus Sic. Col. 1: Voluit Deus notas facere divitias gloriae huius, quod est Christus in vobis, spes gloriae; et 1. Timoth. 3: Et manifeste magnum pietatis sacramentum est, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria; Ephes. 3: Quoniam secundum revelationem factum est mihi notum sacramentum; et infra: Quae sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui creavit omnia; eiusdem primo: Ut notum nobis faceret sacramentum voluntatis suae etc. Eodem versu et Tobiae 12. dicitur: Sacramentum regis abscondere bonum est. Et Danielis 2: Ut quaererent misericordiam Dei coeli super sacramento isto, i. e. secreto. Sic Psalm. 24: Firmamentum est Dominus timentibus eum. Hebraice dicitur: Secretum Dominus timentibus eum. Et omnino Christus est sacramentum nostrum a Deo nobis revelatum, ut Rom. ultimo: Secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum etc. cogniti soli sapienti Deo etc. Quare vocale Dei dispensatio quidem et revelatio est huius sacramenti, ceterum ipsum sacramentum Christus sola fide apprehenditur, unde suum

praedicare Apostolus appellat illuminare, ad Colossenses primo.

Decima nona Conclusio.

Sacramenta novi testamenti promittunt omnibus, dant vero solum credentibus gratiam. Probatur: Quia verbum Dei et promissio, sicut etiam sacramenta omnibus offeruntur, dignis et indignis. Vocantur omnes ad nuptias, sicut vestiti, ita non vestiti veste nuptiali; sed soli credentes accipiunt gratiam, cum sine fide sit impossibile placere Deo. Si enim Rom. 14 cibus corporalis damnat, si extra fidem manducatur, ut ibidem dicit: Qui autem iudicat, si manducaverit, damnatus est, omne enim, quod non est ex fide, peccatum est, quanto magis si extra fidem sacramentum perceperit. Hic enim Christus dicet ómnibus: Sicut credidisti, sic fiat tibi. Scilicet si credis te gratiam assequi, consequeris; sin autem, damnaberis.

Vicesima Conclusio et ultima.

Recte dictum est, sacramenta veteris testamenti non iustificasse, etiamsi in fide et caritate fierent. Haec patent ex conclusione 13; quia illa sacramenta aut fiebant ante fidem, aut post fidem. Si ante fidem, nihil fecerunt ad iustificationem, quam sola fides donat, ut dictum est; si post fidem, iam erant opera et fructus iustificationis, non antem iustificationem faciebant. Non enim iustus erat, quia illa faciebat, sed illa ideo iusta erant, quia iustificatus per fidem ea faciebat. Sicut consecratio altaris non facit episcopum, sed episcopus facit consecrationem. Et sicut consecratio, etiamsi fieret ab episcopo omnibus vestibus sacris induto et omnia requisita facienti, non tamen per hoc faceret episcopum esse episcopum, sed episcopus iam est; ita illa opera, quamtumlibet a iusto fiebant, non faciebant iustum, sed iam per fidem iustus erat, qui illa faciebat. Adeo totum in fide infusa pendet negotium. Male ergo damnant Magistrum D. scholastici in huius propositionis sen-

tentia, nisi per iustificationem intelligant nova significatione, id quod est, esse gratum vel iustum, quod nostri Magistri non habent, quando dicunt, non iustificasse. Aliud est iustificare et iustificari. Nulla opera iustificant, sed opera iustificantur a iusto per fidem. Et haec satis de illa fide.

Haec disputata sunt praesidente Reverendo patre Martino Luthero, respondente ad haec venerabili Domino Henrico de Zynna. Anno M. D. XX.

Ad Librum eximii Magistri nostri M. Ambrosii Catharini, defensoris Silvestri Prieratis acerrimi, Responsio Mart. Lutheri, cum exposita visione Daniel VIII. de Antichristo.

1521.

Ambrosius Catharinus, cui, antequam a. 1517. Praedicatorum ordini adscriptus est, nomen erat Lancelottus Politus, librum quem primum composuerat anno 1520 Florentiae Tuscorum contra Lutherum edidit sub hoc titulo: „Ad Carolum max. imperatorem et Hispaniarum regem F. Ambrosii Catharini ordin. Praedicatorum Apologia pro veritate catholicae ac apostolicae fidei ac doctrinae adversus impia et valde pestifera Martini Lutheri dogmata.“ Ipse de hoc scripto in Expurgatione adversus Apologiam Dominici a Soto p. 16. haec tradit: „Primum ergo fetum emisi adhuc novitius miles in ordine contra Lutheri haereses, quem dicavi Caesari, iam sunt anni XXVIII, qui sibi nomine summi Pontificis ab apostolico nuntio D. Leandro, postmodum Cardinali creato, oblatum gratanter etiam suscepit. Illam tamen provinciam non mihi temere arrogavi, sed praepositi mei praecepto et in meritum obedientiae recepi. Fuit nihilo minus liber

ille recognitus more ordinis ac probatus, antequam ederetur, quem paulo post viri catholici in Germania curaverunt excudi" (cf. Walchii introd. in T. XVIII Opp. Luth. p. 103). Hic Ambrosii Catharini liber mense Martio a. 1521 ineunte per Wenceslaum Lincum, Eremitarum S. Augustini Vicarium generalem et Ecclesiasten Norimbergensis ecclesiae, traditus est Luthero, qui statim illum refellendi consilium cepit. Lutherus enim die septimo m. Martii a. 1521 Spalatino haec refert: „Venit tandem e Norimberga Ambrosius Catharinus, proh Deum, quam insulsus et stolidus Thomista, ut nos aliquando risu, aliquando taedio pene enecet. Breviter ei respondebo et Italicae bestiae bilem movebo" (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I, 313. de Wette I, 570), eodemque die Wenceslao Linco haec scribit: „Deus bone, quanta farrago insulsissimi istius Thomistae Catharini! Respondebo ei paucis, ad summum quatuor quaternionibus" (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I. p. 312. de Wette I, p. 569). Iam calendis Aprilibus eius anni liber adversus Ambrosium Catharinum a Luthero erat absolutus, nam eo die epistola est data, qua ille amico suo Linco hoc scriptum dedicavit. In vulgus exiit hic liber sub inscriptione: A d l i b r u m e x i m i i M a g i s t r i n o s t r i M. A m b r o s i i C a t h a r i n i d e f e n s o r i s S i l v e s t r i P r i e r a t i s a c e r r i m i R e s p o n s i o M a r t. L u t h e r i c u m e x p o s i t a v i s i o n e D a n i e l i s VIII. d e A n t i c h r i s t o, et anno 1524 a Paulo Sperato in linguam germanicam est translatus.

Vetustissimae huius libri editiones sunt:

AD LIBRUM EXIMII MAGISTRI | NOSTRI MAGISTRI AM | BROSII CATHARINI | DEFENSORIS SIL | VESTRI PRIERA | TIS ACER | RIMI Responsio Martini | Lutheri | Wittembergae | Mense Aprili. | Cum exposita Visione Da | nielis, VIII. De Antichristo. — Tituli pagina nullis in margine ornata est figuris typographicis, folium ultimum est nudum. — In fine epistolae: Wittembergae. M. D. XXI, Prima Aprilis. 4.

(Panzer IX, 79. v. d. Hardt I, 116. Bibl. Scheurl.)

Ad librum eximii Magistri nostri, Magistri Ambrosii Catharini, defensoris Silvestri Prieratis acerrimi, Responsio Martini Lutheri. Cum exposita visione Danielis VIII. De Antichristo. Wittenbergae, mense Julio. In fine addita est epistola Andreae Binderi ad Jo. Peterum (1521) 4. Tituli pagina signis typographicis circumscripta est, folium ultimum est nudum.

(Panz. IX, 80, 111.)

Offenbarung des Endchrists aus dem Propheten Daniel wyder Catharinum Martinus Luther. Wittemberg M. D. XXIV. Hosea am andern: Ich wyll offenbar machen yhr narrheyt für augen yhrer Liebhaber.

(Schütze III, p. 306.)

Der Garaus von dem Endchrist, seynem reych vnd regiment, Auß dem Propheten Daniel wider Catharinum Martinus Luther. Wittenberg. (s. a.)

(Schütze ibid. v. d. Hardt I, p. 175.)

Nos textum reddidimus secundum editionem originalem, quae Wittembergae a. 1521 mense Aprili in vulgus exiit.

Latine legitur hoc scriptum in ed. Opp. Luth. Jen. II, 370. Wittemb. II, 141., germanice in ed. Witt. VII, 177. Altenb. I, 653., Lips. VII, 498. Walch. XVIII, 1756.

Ad librum eximii Magistri nostri M. Ambrosii Catharini, defensoris Silvestri Prieratis acerrimi Responsio Mart. Lutheri, cum exposita visione Daniel VIII. de Antichristo.

Iesus.

Vincilao Linco, Augustinianae Familiae Vicario, ecclesiasti[1]) Nurmbergensis ecclesiae, vere Theologo, suo in Domino Maiori, Martinus Lutherus Salutem.

En tibi tuum Ambrosium Catharinum, venerabilis in Christo Vincilae, novum illum Italiae tam laudatae partum, revera insignem Silvestrini Registri consummatorem. Quid mihi, inquies, insulsum istum et stolidum, de quo bene diceres: In toto non est corpore mica salis? Respondeo: Et, tu quid illum ad me misisti, ac non mox Pegnitio tuo aut Vulcano commendasti? ne tot horas mihi in eo legendo perderes, quas melius fuissem partitus in ludum aliquem Circulatoris aut compotatiunculam, ut sic Italo sale me ipsum saliam, quam dum sterquilinium verborum verbosissimi et maledicissimi Thomistae perlustro, in coeno isto pene pereo miser. Talionis iure eum recipis, ne deinceps eius generis portenta ad me venire cures, quasi non satis habeat Germania delirantium Ecciorum et Emserorum et infiniti vulgi Sophistarum. Cave denique, ne et hoc ipsum stercus Endor regeras in me, alioqui per ipsam Catharinianam sapientiam iuro, toties in te reiicietur, donec in te haereat ultimo, aut inter iactandum evanescat.

Rides et iocum existimas? utinam, ut ridenda est huius Itali stoliditas, ita Germanorum nullus

---

1) In ed. Jen.: Ecclesiastae.

serio talis insipientiae contagione corriperetur. At cum hactenus quicquid vel Italiae vel Romae nomine iactaretur, incredibili stupore loco numinis adoraverimus, idque homines illi egregie fastuosi et superciliosi sentirent, quasi perpetuum illis Germania ludibrium futura sit, impudenti fronte audent nobis adhuc quotidie foediora portenta obtrudere, adhuc [1]) bestias, adhuc barbaros, adhuc truncos nos esse sine fine somniant. Interim divina providentia tenebris palpabilibus obruti non vident, sese his bestias fieri, qui cum rege suae Babylonis tritico privati foenum sicut bos comedunt. Prodiit enim Silvester, ac sicut sorex mutivit, ac mox periit. Secutus est Caietanus ille, sacratum implet numerum Catharinus, Thomistarum iam tertius, hi Thomisticae factionis in Italia proceres, e quibus alios omnes licebit aestimare. Neque enim e faece vulgi prodeunt hi scarabei, sed alto de sanguine Troes, Troiaeque Astyanactes. Quid ipsos Troianos aestimabimus, si tales eorum sunt Hectores?

Hoc vero unicum operae fuit pretium, legisse sordidissimorum libros, ut intelligeremus, quo ingenio, qua eruditione, qua modestia, qua denique humanitate illi nos sibi bestias comparaverint. Nam hunc Catharinum nulla vere torquet res acerbius, quam quod Silvestrum Italicum et laicos eruditos dixi. Ego autem plane illud verum nunc video, Thomistam purum esse asinum verum, sive sit Italus sive Garmanus. Et quid aliud fierent, qui non nisi unum Thomam legunt, vorant et in se (quod dicunt) transsubstantiant, cui ut non invideo sanctimoniam a papa sibi datam (quid enim non queat sanctificare Sanctissimus?), de quo incredibili fastu superbiunt, ita suam doctrinam, prorsus inanem spiritus, non dubito quandam irae Dei phialam in terram esse missam, ob quam tamen potissimum est canonisatus, ut, quale esset meritum, talis ei canonisator contingeret. Non quod negem illum esse

1) In edit. Jen.: cum adhuc.

sanctum, quamvis revera haeretica doceat, et plane Christi doctrinam vastet, forte imprudens, sed quod doleam, huius autoritate falsos tot generosos animos fidelium Christi pro croceis amplecti stercora, ut Ieremias queritur.

Sed heus, quod bene oblitus fueram, ne existimes hac epistola me denuo redigi in tuam autoritatem, ne forte sanctissimus Vicarius Dei in terris mandet tibi, ut sanguine meo polluas manus tuas, quod dico, ne et hic Catharinus contradictionem colligat, in qua observanda tam est ingeniosus et acutus, ut asini pene aequet industriam.

Quid igitur faciam tuo Catharino? qui ea me constringit angustia, ut, si omnes meas haereses mihi impositas diluero, quas super arenam maris multiplicat, una autem victus fuero, in totum me damnatum et victum haberi exigat etiam, obsecro, quam Thomistica exactio? Mihi uni mortalium, imo bestiae, ne unus quidem error ignoscetur, idque a Thomistis Italis, cum multos errores S. Patribus ignoscat universa ecclesia. Quam anhelat Catharinus ad victoriam? Quanto iustius erat, mihi bestiae et barbaro omnes errores condonari propter unam sententiam catholicam, et Italum istum heroa et humanissimum hominem potius ea lege teneri, ut uno errore comprehensus totus erroneus haberetur. Tamen ut videat homo Italus, et bestias Germaniae nonnihil habere humanitatis, nihil aliud peto, quam ut aequa saltem conditione pugnemus, quando aequi antagonistae esse non possumus. Et mihi Catharinus quoque sit in totum haereticus, si ceteris omnibus dilutis una aliqua per bestiam fuerit convictus. Scio autem me hoc facile impetrare a Catharino, ut qui paratus sit etiam iniquis conditionibus pugnare cum tam stulta stolidaque bestia, quo victoriae decus esset spectatius, et quantum videre videor, indignabitur etiam bestiae, quae aequam conditionem praesumat cum homine, et tanto homine, scilicet Italo et Thomista, sed sic est ingenium bestiarum, feret hoc pro Italica et Thomistica sua humanitate Catharinus.

Iam ubi constat, unanimi Thomistarum, Scotistarum, Modernorum, Albertistarum sententia (est enim aliqua cauda, in qua vulpes istae conveniant) bestias carere libero arbitrio et potentia electiva, in qua prudentiae et universae virtutis ratio subiective et formaliter consistit, feranturque solo naturae ductu et appetitu naturali et cognoscitivo. Natura autem, quia necessitate, non voluntate agit, secundum totum suum posse agit. Dabit et hoc bestiae praecipiti Catharinus, ut nullo ordine feratur, et primo omnium de summa rei certet, hoc est, de papatu, in quo tamen naturae[1]) temeritatem compensabit eventus, seu, ut Aristoteles dicit, fortunae et casus commoditas. Nam hoc agone consummato tota Babylon et farrago Catharinianarum disputationum[2]) aut stabit aut iacebit, cum in hoc pendeant omnia, quae scribit, dicit, facit, agit, vivitque. Sed et mihi hoc in commodum cedet[3]), ne si humaniter et rationabiliter agerem, mihi etiam sex libri maledici praenascerentur in mores adversarii. Et diceret mihi Catharinus: Tu bestia doctrinam impugnare voluisti, et perdis papyrum cum tempore conviciis et maledictis. Nam quod ego Catharinus homo id feci, causa fuit, quia homo est animal rationale secundum S. Thomam et Aristotelem, et Porphyrium, qui debet rationali via procedere.

Omitto itaque illa de indulgentiis, de Lovaniensibus, de conciliis, et omnia illa mea, quae Catharinus inducit pugnantia. Fateor ipsemet, me male de indulgentiis, papa, Romana ecclesia, conciliis, universitatibus, canonibus sensisse in principio, unde et posterioribus libellis omnia revocavi, ut in Captivitate Babylonica et Assertione contra Bullam legere potest, qui volet. Tarde (ut aiunt) venisti, mi Catharine, iam non quaeritur: An sit papa? Ista quaestio, Si est, et operatio prima intellectus iamdudum finita est. Ad quaesitionem, Quid est? per-

1) In edit. orig.: tu tamen quo naturae. 2) Ibidem deest: disputationum. 3) In ed. Jen.: sed et mihi hoc incommodum cedet.

venimus, et ad operationem secundum intellectus, et conclusum est, papam esse antichristum; sola superest operatio tertia, discursus (si tamen Aegidiista quoque, non tantum Thomista fueris), et hanc speramus propediem finitum iri. Et ignis quidem noster eam feliciter orditus (ut speramus) omnia iura sanctissimi in Christo Patris et Vaccarii Dei in terris exussit tanquam antichristi dogmata. Tarde, inquam, venisti Catharine, tarde, tarde, et nimis vetera commemoras. Tamen ne frustra maledixisse (scripsisse inquam) videare, volo cum cogente ad unum miliare etiam duo alia vadere, et e favilla suscitatam denuo quaestionem tractare tecum, quanto possum brevissime, ne septies bestia fiam, nihil tanto respondens Italo et Thomistae.

Summa primae omnium quaestionis est, an Christus Matth. 16. Romanam ecclesiam fecerit caput, magistram, principem, dominam, primam ecclesiarum totius orbis, per ista verba: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam etc.? Omitto ea, quae antea dixi, quibus felicissimo Catharino tantum negotium distinguendi et e proprio capite glossas fingendi dedi, ut me etiam bestiam laborantis hominis misertum sit. Quae si denuo repeterem et redarguerem, magnum mihi volumen nasceretur, cum sciam illius dicta meorum comparatione (modo mediocre ingenium observet) mire ridicula et stulta commenta inveniri. Ad nove dictum dicendumque venio, quod Catharinus rationabilis, etiam si arborem Porphyrianam cum fructibus vorasset, non observasset.

Christus, quod Catharinus fatetur, primo de petra et ecclesia loquitur. Secundo fatebitur, quod Christus promittat adversus eandem ecclesiam et petram non praevalituras esse portas inferi. Clarane sunt haec, Catharine? Non enim bestia, sed Christus ea dicit. Stet ergo, portas inferi non praevalere adversus neque petram neque ecclesiam.

Portae autem inferi tunc praevalent, quando in peccatum perpellunt. Aut dic tu, quid sit portarum inferarum praevalere aliud? Sicut econtra, aedificari

super petram, est in gratia et bonis operibus crescere, ut dicere possis, hoc esse portas Zion praevalere. Sic 1. Pet. 2. dicit: Vos tanquam lapides vivi superaedificamini domus spiritualis; et Ephe. 2: In quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.

Et ne mihi elabaris, esto, fidem informem habeat papa vel petra tua, vel ecclesia tua, nihilominus si in caritate non fuerit, sub potestate diaboli et portis inferi fuerit. Quia Roma. 8. dicit: Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius; et Matth. 7: Qui fide informi fuerant et miracula fecerant et recte docuerant, audiunt sibi dici: Discedite a me omnes operarii iniquitatis.

Obsecro te, Catharine, homo Itale, Thomista, digneris hic bestiam parumper audire. Concedere cogo te per haec dicta, eum, qui sine caritate est, sub diabolo esse, et ad Christum non pertinere, ac per hoc portas inferi in eum praevaluisse et dominari, tanquam in servum peccati. Sicut Christus dicit Iohan. 8: Qui facit peccatum, servus est peccati; suntne etiam haec satis clara? An hic Origene, Chrysostomo, aut etiam toto Patrum catalogo opus est?

Ultimo id quoque concedis, papam, quem tu petram vocas, et aedificatos super hanc petram ei subiectos visibili administratione ecclesiam appellas, aliquando peccare et peccasse. Nonne concedis? Imo si verum fateri voles, non est sceleratior gens in terra quam ea, quae papae hodie pertinacissime adhaeret, et qui maxime super eum sunt aedificati, ac per hoc portis inferi subiecti et omnium scelerum servi.

Responde nunc: Ubi est tua verbosissima farrago totius huius disputationis? Da ecclesiam illam, da petram, in quam non praevalent portae inferi. Quin das? Audin' Catharine? Non papam dabis (scio) neque Papistas; quam ergo dabis? Nullam externam ecclesiam, nedum Romanam. Quia hanc solam dabis (si Christum audis), quae sine peccato est, domina scilicet portarum inferi. Quam-

cumque enim dederis, incertum est, an sit in peccato et sub portis inferi, si Romam dederis, ipsamet testabitur se esse scelerum lernam.

Concludo ergo adversus te demonstrative convictum, verbum Christi Matth. 16. ad nullam personam pertinere, sed ad solam ecclesiam in spiritu aedificatam, super petram, Christum, non super papam nec super Romanam ecclesiam. Quam cito enim non dederis papam sanctum, tam cito non dedisti petram, neque ecclesiam, sed sentinam peccati et satanae synagogam. Cum autem etiam S. Petrus, si praesens esset, non possit [1]) sciri, an sanctus esset, et permaneret sine peccato, ideo necesse est nec ipsum esse petram, sed solum Christum, quem solum sine peccato esse et permanere certissimum est, et cum eo ecclesiam suam sanctam in spiritu.

Revertamur ad conditionis pactum, quo ego te, Catharine, hoc errore comprehendi, et indissolubili vinculo constrinxi. Quare te haereticum proclamo convictum, et cum tanto tuo libro condemnatum et maledictum. Habes, quod hic mutias, Catharine? Surge, homo Thomista, et contere bestiam hanc maledictam, quae tam subito ad universa tua portenta non solum respondit, sed etiam ea ad nihilum redegit.

Igitur sicut petra ista sine peccato invisibilis et spiritualis est, sola fide perceptibilis, ita necesse est, et ecclesiam sine peccato invisibilem et spiritualem sola fide perceptibilem esse. Oportet enim fundamentum esse cum aedificio eiusdem conditionis, sicut dicimus: Credo ecclesiam sanctam catholicam, at fides est rerum non apparentium. Quare hoc verbum Matth. 16: Tu es Petrus, per disdiapason a papatu et visibili ecclesia eius distat, imo eam funditus subvertit, et synagogam Satanae facit.

Ulterius, si per petram papa, et per ecclesiam aedificatam intelligeretur obediens papae congre-

1) In ed. Jen.: posset.

gatio, sequitur papam non esse papam, nec ecclesiam esse ecclesiam. Quod evidenter probo sic, quia petra et ecclesia sine peccatis esse debent, non subiectae portis inferi. At cum nullus in mundo possit esse talis certo et infallibiliter, et tamen certa[1]) debet esse petra, certaque ecclesia, sequitur nullum esse papam, nec ecclesiam.

Cum ergo haec Christi autoritas repugnet papae et ecclesiae papisticae, manifeste patet, Catharini et sui Thomae, et omnium, quos inducit, opinionem esse extreme haereticam. Quia haereticus est, qui Scripturas sanctas alio sensu, quam Spiritus flagitat, exponit. At Catharinus non modo id facit cum Thoma suo haeretico, sed etiam blasphemum sensum eis tribuit, appellans petram hominem peccati, diaboli servum, et ecclesiam synagogam satanae. Hic mihi nolo, Catharine, tua somnia narres, aut Patrum dicta cites et ridicule me redarguas, sicut fecisti, ubi ex filo et textus consequentia probavi non ad solum Petrum dici: Tu es Petrus. Inconstantissime enim loqueris, dum enim non potes resistere Patribus a me inductis, nunc ecclesiae datas claves concedis, nunc soli Petro, iam Petro claves, rursus aliis apostolis usum clavium. Item nunc promissas, nunc datas, tantis scilicet agitatus meis argumentis, ut nullibi queas simplex et certus consistere, ut hac tua inconstantia mihi meam sententiam maxime confirmaris.

Putasne me in tanta disputatione tuis esse velle contentum glossis? Egone patiar, ut usum clavium, non claves datas tu solus interpreteris, Matth. 18, ita non admitto, ut nunc ecclesiae datas, nunc Petro soli per ecclesiam, dicas. Unde haec inconstantia? Quid mihi tua ficta aequivocatio? satis habeo, quod mea concedis esse bene dicta, et per Scripturas probata. Nihil movet, quod tu plura sine Scriptura concedenda contendis. Aut mea funditus et in totum nega, aut tua funditus inania esse concedes. Non est veritas Christi tam varia et inconstans, quam

1) In ed. orig.: certas.

opiniones sunt Thomistarum, una est et simplicissima eius facies. Serva tibi claves sine usu, sufficit nobis datum usum clavium, etiam te distinctore, extorsisse.

Et ut dicam quod res est, non tibi permitto, ut Scripturae plures, quam unum sensum tribuas. Nihil apud me valet, quod toties tentas: Potest etiam sic dici, potest etiam sic intelligi, potest etiam sic responderi, potest literaliter sic dici, potest mystice sic dici. Tolle hoc, potest, mi Catharine, haec omnia sunt argumenta falsitatis, et mera effugia, et plane robora meae sententiae, hinc enim super aristas incedere argueris, et omnia in dubia vertere. Sed sic dicito: Hoc sic, et non aliter intelligi debet, ut afferas unum constantem simplicemque sensum Scripturae, sicut ego facio et feci, hoc est enim theologi, sicut illud Sophistae. Scis enim, quod solo literali sensu pugnandum est, qui et unicus est per totam Scripturam. Nihil Origenes, nihil Hieronymus, nihil omnes, qui plures sensus dederunt, docent quidem, sed non pugnant.

At dices: Errassene ergo tot Patres confiteberis? Errasse confiteor saepissime, ut homines, et ignosco prudensque declino. Vos autem sicut animalia immunda sine fissa ungula, sine ruminante lingua, omnia glutientes, quod illi Catholici erraverunt, haeretice docetis. Error non facit haereticos, sed defensio et pertinacia erroris. Atque hic unicum tuum fundamentum ruit, qui magis super Patrum dicta, quam super verba Christi niteris, nec alia via eos tueris, quam ut Thomistico more ad miserum aequivocationis effugium recurris, quod tamen de solo cerebro fingis nudissimum et inerme, cum me audias rationem et Scripturas petere, imo Patrum dicta vera premis et erronea suscitas, bone vir.

Iam quam egregie te ipsum capis in verbo oris tui, qui Petro Matth. 16. promissas, non datas claves asseris? Deinde datas non alia probas virtute, quam quod Christus verax impleverit promissionem. Audi, mi Catharine, non satis est promissionem in Scripturis esse positam, sed necesse est et exhi-

bitionem in eisdem esse positam. Non enim tuis vagis figmentis et somniis de exhibitione extra Scripturas credetur. Christus olim promissus Abrahae certe in novo testamento exhibitus est, utrumque autem scriptum, imo exhibitio clarius scripta quam promissio. Ubi ergo Petro datas claves probabis? Nonne, sicut ego probavi, illo verbo Iohannis ultimo, quod vos mire torquet et angustat: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis? Hunc locum ego pro me adduxi, adduc et tu unum pro te.

Scimus et nos Deum veracem in promissis, sed opus est, locum, personam, tempus exhibitae promissionis, non nostra suspicione, sed illius testimonio nobis certificari, ne haereticis detur occasio cavillandi fidem nostram, et omnia in dubium vocandi. Si enim in Scripturis ista exhibitio non poterit ostendi, in hodiernum usque diem incerti erimus, quando Petrus eam acceperit, absit autem, ut nos Christus incertos reliquerit, quia sic fidem in suspicione humana, non supra petram Dei aedificaret. Atque ita tuis te verbis et hic obstrictum teneo, ut, nisi locum exhibitae promissionis ostenderis, iterum confirmatam habeam sententiam meam. Sciebat enim Christus, futuros vos impios Primatus huius perditi iactatores, ideo praevenit, et exhibitionem talem dedit, quae vos in lutum mergeret, antequam inciperitis aedificare. Non enim tuas volo distinctiones et somnia, quibus totum librum replevisti, sed sanctas Scripturas, quas tu pro hac tua haeresi adduces, non nisi ad calendas graecas.

Revertamur autem ad campum victoriae, et ne possis obscuritatem causari, in Syllogismum redigo quae dixi:

Nullum cedens portis inferi est petra,
Et[1]) omnis peccator cedit portis inferi,
Ergo Nullus peccator est petra.

---

1) In ed. Jen. deest: Et.

Ita:

Nullum cedens portis inferi est ecclesia supra petram aedificata.
Secta papistarum cedit portis inferi,
Ergo Secta papistarum non est ecclesia supra petram aedificata.

Iam subsumo:

Omnis papa peccans cedit portis inferi.
Papa peccat,
Ergo Papa cedit portis inferi.

Ita:

Omnis ecclesia peccans cedit portis inferi.
Ecclesia papae peccat,
Ergo Ecclesia papae cedit portis inferi.

Item:

Nihil incertum an sit Petra est papa.
Et[1]) omnis papa, etiam S. Petrus, incertus est, an sit petra.
Ergo Nullus papa, nec S. Petrus, est papa.

Sic:

Nihil incertum, an sit aedificatum supra petram est ecclesia.
Et[1]) omnis papae secta est incerta, an sit aedificata supra petram.
Ergo Nulla papae secta est ecclesia.

Vides, excellentissime Thomista, et bestiam esse dialecticam? In his omnibus syllogismis quid negabis? Maiores? At has sunt Christi, petram et ecclesiam aedificantis adversus portas inferi, certissimosque nos facientis, Matth. 16. Negabis Minores? At hae sunt communis sensus, vulgatae famae, notorii facti et quotidianae experientiae. Quo ibis nunc, Catharine, a spiritu huius bestiae? quo a facie

1) In ed. Jen. deest: Et.

eius fugies? Ubi papa tuus? Ubi ecclesia tua? Vis dicam? Audi:

Papa peccator est minister diaboli.
Ecclesia papae est synagoga satanae.
Christus iustus est rex iustitiae.
Ecclesia Christi est communio Sanctorum.

Ex quibus ultra damnabitur, quidquid statuit, facit et patitur papa, ruunt hic omnia decreta eius et universum regnum eius. Quia stat Christus firmiter: Qui non est mecum, contra me est. Non est conventio Christi et Belial, lucis et tenebrarum. Quid hic, Catharine, dicis? Mitte tuas distinctiones et Scripturis certa, aut, si distinguis, proba distinctionem per Scripturas, et audiemus te.

Ex quibus infero:

Quod impiissime abuteris nomine ecclesiae, qui omnia, quae per papam et vos fiunt, ab ecclesia iactatis esse facta. Fatemur et nos ecclesiam recte omnia facere, sed tu non recte facis, qui ecclesiam appellas, quod ecclesiam esse non potes probare, et sub nomine ecclesiae saepius synagogam satanae nobis proponitis, et pro facto ecclesiae factum satanae nos colere cogitis, perditissimi vos satanae ministri. Ecclesiam regit Spiritus sanctus, sed iam probatum est, papam et suam ecclesiam saepius regi spiritu satanae, neque enim in eodem regnant spiritus Christi et spiritus satanae. Noli hic clamare Hussitam, clamor non solvit argumenta, nec allegatio inconvenientis. Dissolve prius obiecta, et tum clama, dissolve autem per Scripturas, non per tuas putridas distinctiones. Atque ut et hic clare agam, in Syllogismum redigo sententiam:

Omnia, quae facit ecclesia, Spiritus sanctus facit.
Omnia, quae papa cum suis facit, facit ecclesia,
Omnia, quae papa cum suis facit, facit Spiritus sanctus.

Audis, Catharine? Noli Maiorem probare, sed Minorem, ne frustra, sed utiliter labores. Tunc autem probabis, si papam supra petram aedificatum

portis inferi non subiectum, sine peccato, probaveris, ut ex praedictis didicisti. Donec hoc non probaveris, conclusionem urgere non poteris, sed potius nos liberum arbitrium habemus; Statuta, Canones et omnia papae refutandi et iudicandi, quia suspecta interim erunt, an ex satana vel Spiritu sancto prodeant. Nolo, hic usum longum, multitudinem tecum sentientium invoces. Verbum Christi hic me urget, huic credendum est uni prae omnibus Sanctis, etiam angelis. De quo enim angelorum aliquando dixit: Hunc audite? Non facio tibi aut Sanctis tuis iniuriam, si Christum voce Patris et testimonio Spiritus sancti doctorem vere irrefragabilem designatum opposuero. Nec mihi, sed Christo cedis, si cedis, nec mihi, sed Christo resistis, si resistis, si autem Christo resistis, Patri eius promotori resistis.

Gloriamur ergo hic in Domino, et gratias agimus, quia hanc autoritatem Matth. 16. vobis eripuimus. Haec, inquam, autoritas, etiamsi tabescatis et dentibus frematis omnes papistae in unum, evicta triumphataque est. Qua triumphante, papatus vester funditus corruit, inventus nihil aliud fuisse, quam merum mendacium et ludibrium orbis terrarum, vos autem illusores populi Dei, perversores verbi Dei traducimini palam. Et decreta paparum scelerata dogmata antichristi arguuntur manifeste.

O quae voces, o quae literae, o qui cogitatus queant vestra omnia portenta numerare, quae hinc ducuntur? Hoc enim velamine nequitiae vestrae revelato, videre est quendam tartarum mendaciorum, errorum, fraudum, nequitiarum, et prorsus omnium scelerum, quae sub isto tenui huius futilissimi papatus folio abscondistis, ut vere papatus aliud esse non possit, quam germanum illud famosi antichristi regnum. Nam hoc est, quod multi hanc abominationem in loco sancto stantem odorati, mirarentur tot monstra ab ista Sede prodire, quae Sanctissimo regnari iactabatur. O infelix papatus, hic iaces, iaces, inquam, hic Leo mortuus, qui totum mundum

antea terrebas rugitu solo, nunc barbam tibi vellunt etiam catuli et mures.

Ex iis omnia ea confirmata sunt, quae de potestate papae dixi, invito et tabescente Catharino, qui quavis Catharina concitatior non nisi conviciis agit, ut de plaustro loqui putes histrionem, et tamen nihil ostendat, nisi quod aiunt, opes figuli. Te enim per Christum oro, lector, observa, et videbis asinum hunc portantem mysteria, quam ridicule angetur in iis quatuor vocabulis, Petra, aedificabo, ecclesia, mea. His enim arietibus cum funditus subvertissem papatum monstrificum istum Romani idoli, ita ut negare non posset, petram ibi significare Christum, seu quod idem est, fidem Christi in spiritu, confugit tamen homo suavis invictusque Thomista ad unicum illud Cresphegetum Thomisticae haeresis, quod est arbitraria aequivocatio, fitque inter verba Proteus et Vertumnus quidam, imo nihil nisi verba.

Nec sentit interim stolidum hoc caput, indignum Italo et sanguine et nomine, quam nihil probet ista inconstantia et varietas. Si enim mea disputatio uno aliquo sensu vera conceditur, praesertim in spiritu (quod concedit Catharinus), iam plane vici, etiam adversarii accedente calculo. Et quia nihil asinus ad lyram, ut aiunt, crasse mihi philosophandum est coram crasso et pituita laborante capite. Si A. disputet cum B. et eo res procedat, ut A. concedat B. optime et in spiritu locutum esse, se vero alium sensum externum sequi, et tamen hoc ipso facto A. glorietur sese vicisse illamque confutasse, deinde conviciis totum agat triumphum, quid hic spectator iudicabit? An non Bacchas, aut Corybantes insanire putabit? Ita mihi Catharinus concedit, petram esse Christum, vero et legitimo sensu, sed tamen simul communicari id nominis propter fidem informem etiam Pontifici impio cavillatur. O infelicem papatum, huius miseri rhetoris patrocinio bis accusatum et convictum. Cur eadem opera non etiam communicantur omnia Turcae et diabolo, quando et ipsi fidem habent informem.

Tu egregie disputator, non cogitasti hoc tibi agendum esse in primis, ut mea sententia falsa, et tua sola vera, non autem utraque vera videretur? Hoc enim ego et ago et egi, ut mea sola vera, tua autem falsa probaretur, id quod plane iam de ipso martyre (teste volui dicere) confeci. Si enim mea vera est, et Scripturae sensus unicus et simplex est, tuam certe falsam esse oportet. Deinde ego non agitor sicut Catharíniana arundo ventis variae et aequivocae expositionis. Non dico, potest uno modo sic dici, potest alio modo sic dici, tertio modo sic dicitur. Nam istis modis dicere est Catharinaliter et Thomistraliter dicere, at idem est nihil dicere. Ego unico simplici et recto itinere incedo, regiaque via ingredior, dum tu per devia et praecipitia miserrime vagaris et collideris. Certe, quando haec unica tua fuit fiducia, quod inventis e capite tuo glossis posses more Thomistico (id est diabolico) Scripturis sanctis vim facere, et in varias lacinias sensuum discerpere, vehementer stultus in me, et impius in Deum prodis. Nam hic mihi locum aperis in vos sceleratos distinctores et sacrilegos verbi Dei cauponatores invehendi, pleno stomacho, quod e simplicissima Dei veritate nobis quandam logomachiam facitis, ut Apostolus vocat, a quo tamen abstineo, cohibens me ipsum. Nihil enim me acrius urit, quam Scripturae sacrilegium, ut Apostolus appellat, et ut prophetae clamant, fabricationes idolorum ex auro et argento Domini, nec mirum, quando hoc peccatum prae ceteris et ipsum Deum irritare et amaricare testatur Scriptura sancta.

Habeo igitur testimonio Thomisticissimi et Italicissimi Catharini hanc meae sententiae confutationem: Quod petra significet Christum; sic enim ego confutandus, et nunc confutatus haereticus docueram, habeboque semper, donec Catharinus e Scriptura probabit, etiam impium Pontificem appellari petram, quod praestabit vir eximius simul atque mula pepererit. Nam etiamsi Patres aliquot S. Petrum nomine petrae appellaverunt, utcunque tolerari potest, propter fidem Petri. Sed quia Scripturis id non

probant, nihil urgent in ista contentione, in qua Scripturis pugnandum est. Et ut dialectico isti insigni, qui meas consequentias irridet, suas etiam ostendam, quam formaliter et materialiter incedant; ubi didicisti, mi Catharine, hanc consequentiam, ut de successore etiam impio dicendum, quod de S. Petro dicunt Patres, et idem de fide informi, quod de formata sentiendum sit? Profer, quaeso, unum e Patribus, qui Romanum Pontificem asserat caput, petram, verticem, principem, magistrum ecclesiarum. Vos, scelerati Sophistae, fictis vestris verbis nos in hos errores traxistis. Pulchra consequentia: Petrus fuit apostolus, ergo et Romanus episcopus est apostolus, Petrus fuit sanctus, ergo Romanus episcopus est sanctus, sed informis, id est, sanctissimus. O vere informis successor, tamen, ut dixi, nihil moveor dictis Patrum sine Scripturis loquentium, in quos tu sic niteris, ut eorum praesidio etiam adversus confessam a te ipso sententiam veram Scripturae insanias et blasphemes.

Nec erubescitis tandem aliquando sceleratissimi vos adulatores idoli istius Romani, quod proprio testimonio convicti estis, nullum locum Scripturae apertum et clarum in tanta re pro vobis stare, nec hunc Matth. 16. vestrae opinioni possitis simpliciter et solide aptare, tantis scilicet aequivocationibus et commentis opus habetis, ut saltem specie tenus pro vobis facere videatur, imo cum non simplicem ei detis et verum sensum adversario concedatis, manifeste contra vos eum facere testes estis vos ipsi, hoc ipso redarguti et convicti, quam impudentibus mendaciis hactenus orbem illuseritis, et vocabulum ecclesiae et petrae merae libidini vestrae servire coegeritis. Non enim id egistis, ut sententiam vestram ex isto loco referretis, sed vestra temeritate praeconceptam intrudere moliti estis, et fici huius foliis nuditatem et turpitudinem vestram celare studuistis. Nunc cum res non succedat, et castitas Scripturae vos adulteros non intromittat, et cogamini extra Scripturam stare foris, novam Scripturae faciem et scenicam quandam Bibliam componitis,

qua vestra portenta stabiliatis, appellantes petram hominem impium, ecclesiam homines impios, et in has cloacas Spiritum sanctum incarceratis, qui inerrabiles faciat, qui aedificationem, potestatem et obedientiam hominum impiorum statuat[1]), quasi Christus hoc curarit suo sancto instituto, ut impii regnarent et subiicerentur in ecclesia sua.

Te autem rogo acutissimum dialecticum, qui scias, extra propositum esse dandum exemplum aliud, profer mihi locum Scripturae, in quo idem vocabulum simul significet hominem in totum impium et simul pium ac sanctum, sicut hic insanis in vocabulo Petra, quod Petrum sanctum, et successorem impium simul tibi significat. Ubi didicisti haec sacrilegia et haeretica monstra, nisi in Magistro tuo S. Thoma? Nonne haec agens sic contra me scribis, ac si in sophistica aliqua disputatione certaremus, ubi vobis licet propriis distinctionibus regnare, satis habentes, si non oporteat vos tacere. Ita et hic putasti idem fore vinci et tacere, vincere et dicere. Adeo nihil curasti, ut tua fulcires Scripturis sanctis, apertis et solidis. Ideo et te rident pueri Germaniae, ac iam non laici (quod te male habet), sed et mulieres, quod tantus Magister noster et Italus pro verbis Dei tuas salivas, pituitas et faeces duntaxat obtrudis.

Maledicat itaque Dominus Iesus tuae et Thomae tui maledicae et blasphemae temeritati, qua tribuitis homini impio nomen sanctum petrae, et super impietatem aedificatis sanctam ecclesiam Dei. Si enim papa est fide informi (ut tu dicis), certe inanis est pietate, plenus autem impietate, servus peccati, sedes satanae, praevalentque in eum portae inferi. Et tale tu fundamentum, tale caput, talem petram ecclesiae tribuis, horresco referens horribilia ista. Abominatio et blasphemia est, dicere Christum in vocabulo Petra aliud quippiam quam sanctum et pium voluisse intelligi, cuius enim aures Christia-

---

1) Vocabulum: statuat, quod in ed. orig. deest, repetitum est ex ed. Jen.

nae haec ferent? Vos etiam finxistis commentum omnium nequissimum illud informis fidei, quo facilius et tutius sacrilegia vestra in Scripturas Dei seu latrones Moab mitteretis. Nobis autem Paulus dicit: Quae societas lucis et tenebrarum? Quae conventio Christi et Belial? Aut ergo petra solam lucem, aut solas tenebras, id est, solum sanctum, aut solum impium significat, utrumque significare non potest, quia, qui non est mecum, contra me est. Quare Romanus Pontifex si sit impius, petra esse non potest, ac per hoc petra papam significare nunquam potest. Habes quod hic gannias, miser Thomista?

Non ergo feremus has rabidas papistarum et Thomistarum blasphemias, ut idem sit in Scripturis sanctis peccatum et gratia, virtus et vitium, bonus et malus, pius et impius, et impietas sub pietatis nomine sese tueatur et regnet, ne illud Esaiae 5. cum eis audiamus: Vae vobis, qui dicitis malum bonum, bonum malum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem, ponentes amarum dulce, et dulce amarum. Verum haeresis Thomistica illa est, quae Daniel 8. dicitur impudens facie, et Ierem. 3: Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Qui enim sic frontem perfricuerunt, ut audeant in publico ecclesiae bonum et malum idem facere, et Deum cum diabolo, Christum cum Belial componere, quae reliqua vel fingi poterunt monstra, quae non auderent statuere? I nunc, Catharine infelix, et distingue nobis informia bona et mala, informes Christos et Belial, estoque digne Thomista, hoc est, sacrilegus et monstrificus Scripturae Dei latro.

Iam quam Thomistice et hoc dissolvis, quod dixi per pronomen, Meam, subverti omnia Decreta, cum Christus ibi de tota ecclesia sua loquatur, non tantum de Romana, ut satanica et blasphema Decreta volunt. Quia, inquis, Christus non dicit: Aedificabo ecclesias meas pluraliter, sed ecclesiam meam, ergo Romanam solam voluit aedificari supra petram (id est, papam). Placet dissolutio, ut Catharinissima Romanissimaque, nam hinc sequitur, nullam esse ecclesiam in orbe terrarum supra petram aedificatam,

nisi solam Romanam. Quid ergo vexat idolum illud Romanum omnes ecclesias, si una sola Romana in mundo ecclesia est? Imo iam non licebit ecclesiam catholicam appellare nomine singulari ecclesiam, sicut Scriptura facit, sed solum ecclesias numero plurali.

Eiusdem dexteritatis est, quod, ubi Anacletum fictitium redarguissem, super nomine Cephas, quod saxum significat et ille caput voluisset, dicit Catharinus Anacletum non vocabulum, sed rem aspexisse, quia res scilicet Petrus per Cepham significatus est caput, licet Cephas non significet caput. Quid hic cogitas, optime lector, de Italico isto ingenio? Riderem et ego, nisi tot millia errorum et perditionum nimis seria nobis pestilentes hi intulissent Thomistae, his petitionibus principii et id genus sophisticis ludibriis. Igitur novum hunc iuris perditum et Scripturae interceptorem audiamus. Non oportet vocabulorum significata observare, sed qualitates rei significatae, hoc est, ut dialectice dicam: Non subiecta, sed praedicata tantum sunt curanda, ut quando parietem nominas, non parietem, sed album intelligas, etiam in simplicibus terminis extra propositionem. O Italicum et Thomisticum ingenium.

Hac arte forte et illud efficiunt, quod petra significet impium, non quia sit petra, sed quia illud, quod petra eis dicitur, scilicet papa, revera est impius homo. Quid ergo prohibet, quin Cephas iam non solum caput, sed omnia significet, cum eum significet, qui est omnia in omnibus? ut omnia vocabula sint unum vocabulum, et unum vocabulum sit omnia vocabula. Hanc enim latinitatem novam bestiae Germanae ab Italis hominibus hoc seculo discemus. Itaque Cephas est apostolus, caput, princeps apostolorum, impius, ebriosus, scortator, usurarius, tyrannus, impostor, simoniacus, cinaedus, et omnia illa, quae de sanctissimis Christi vicariis cardinalibusque totus celebrat orbis, affirmativa propositione de inesse et universali in materia naturali.

Sed ne te, lector, enecem huius Itali Thomistae stultissimis Thomistitatibus et Italitatibus, finem hic

faciam, sat habens, quod his absurdissimis, laboriosissimis tamen monstris confitentur sese esse victos, me vero victorem, dum aliud miseri non laborant, quam ut effugiant. Vides enim, ut hic Thomista perpetuo opere aliud non faciat, quam ut distinctiones novas reperiat, pro fuga sua adornanda, nam ut me invaderet etiam, ne in mentem quidem venit, et quomodo posset fugae tam sollicitus? Servet me Dominus Iesus, ne quando ad has distinguendi et effugii quaerendi necessitates adigat adversarius in proelio, tum revera victus ero. Ego adhuc puris et solidis verbis Evangelii nitor, idque eo sensu, quem ipsimet verum esse concedunt.

Alia ergo autoritate probandus est iste papatus impius. Hic locus Matthaei non nisi de piis aedificatis in Spiritu sancto loquitur, nec petram nisi Christum habet, nec ecclesiam nisi totam catholicam, eamque sanctam, in qua et ipse Petrus tanquam membrum coaedificatur super eandem petram, in qua omnes Christiani aequantur. De rebus enim sanctis Christus noster loquitur, quas impiis tribui nullo modo licet, ut plane hoc verbum Christi non plus pertineat ad papam quam illud: Beati pauperes spiritu, aut simile, quod communiter omnibus dicitur.

Quare gratias agimus Deo, quod hunc locum toti ecclesiae et omnibus fidelibus aequaliter communem e manibus tyrannicis Thomistarum et papistarum eripuimus, qui eum Romano idolo proprium fecere, sacrilegi tam in ecclesiam catholicam, quam Scripturam sanctam. Ruet enim nunc totum illud abominationis idolum meris mendaciis hactenus erectum, fultum atque defensum. Praesidia eorum obtinemus, arma forti abstulimus, in quibus confidebat, Goliath decollavimus gladio proprio, et Palaestinos non alia tortura torquemus, quam rapina sua. Arcam enim nobis vi abstulerunt, at illa nobis nihil agentibus percussit eos in posteriora, sempiternumque opprobrium dedit illis, cecidit, ac foris iacet pronus Dagon *) istorum. Idolum, inquam, De-

*) 1. Sam. 5. Ps. 78.

cretorum, hominum studiis paratum. Mures ebulliunt, et prominentes extales eorum putrescunt, revelatis cogitationibus, et doctrinis istis impietatis eorum graveolentibus in toto orbe. Unum negotium habent miseri Gethaei, ut contra haec sibi sellas pelliceas faciant. Sic enim et Catharinus pellifex et sellifex hoc libro non nisi infelix pellificium et sellificium vanae defensionis, excusationis, consolationis pro sanctissimo idolo et doctrinis eius laborat. Sed instat manus Domini dura super eos, non cessatura, donec nobis arcam remittant illaesam cum anis et muribus aureis, per confessionem ignominiosae impietatis et mendaciorum suorum.

Dices autem: Si ecclesia tota est in spiritu, et res omnino spiritualis, nemo ergo nosse poterit, ubi sit ulla eius pars in toto orbe, quod vehementer absurdum est. Nam ideo papam asserimus, ut certo loco ecclesiam inveniri liceat. Alioqui quid docet Christus*), oves pascere, et Paulus ecclesiam regere, et Petrus gregem Christi pascere, si nusquam in orbis certis poterunt locis inveniri habitantes corporaliter fideles? Quis enim spiritibus praedicet? aut quis spiritus nobis praedicat? Corpus ergo et locum necessario habebit ecclesia, deinde inter corpora et loca aliquem primum locum et primum corpus.

Respondeo: Quanquam ecclesia in carne vivat, tamen non secundum carnem vivit, ut Paulus dicit Gal. 1. et 2. Corinth. 10.[1]) Ita in loco, rebus operibusque mundi versatur, sed non secundum haec aestimatur. Christus enim omnem locum tollit, dum dicit: **) Regnum Dei non venit cum observatione, neque dicent, hic aut hic est. Et ecce regnum Dei intra vos est. Et Paulus omne corpus tollit, dum dicit***): Non est personarum acceptio apud Deum. Sicut enim ecclesia sine esca et potu non est in hac vita, et tamen regnum Dei non est esca

1) In ed. orig.: et Corin. 1.
*) Iohan. 21. Acto. 20. 1. Pet. 5. **) Luc. 17.
***) Galat. 2.

et potus secundum Paulum, ita sine loco et corpore non est ecclesia, et tamen corpus et locus non sunt ecclesia, neque ad eam pertinent. Sicut ergo non est necesse, certum panem, certum potum, certam vestem esse ecclesiae et fidelibus omnibus, licet sine pane, sine potu, sine veste non queant vivere in hoc seculo, sed omnia sunt libera et indifferentia; ita non est necesse certum locum, certamque personam habere, licet sine loco personaque esse non queat. Sed omnia sunt indifferentia et libera, omnis locus Christiano quadrat, et nullus locus Christiano necessarius est, omnis persona pascere eum potest, et nulla certa persona necessaria est, quae pascat. Libertas enim spiritus hic regnat, quae facit omnia indifferentia, nulla necessaria, quaecunque corporalia et terrena sunt.

Et quid hoc mirum? cum ad hoc, ut sis homo, corporaliter nullo loco certo, nulla certa persona indiges, sed omnibus locis, omnibus personis homo esse potes. Imo, quae res mundi necessario alii adhaeret et alligatur, ac non potius, libere et indifferenter se quaelibet ad quamlibet habet? ut libertate spiritus plena appareat tota creatura, sicut canimus: Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Quis ergo furor papistarum impiissimorum, ut ecclesiam Dei, quae omnium maxime libera est, loco suo et personae suae, certis et necessariis alligent, ut Christianum esse negent, qui non hunc papam, etiam impium, hoc loco habitantem adorarit? Nec iuvet quenquam, si quemlibet pastorem indifferenter quolibet loco habuerit. Haec est illa abominatio stans in loco sancto et operatio erroris. Si enim locus et persona necessaria sunt ad salutem, sequens erit, ut, qui[1]) locum et personam eiusmodi habent et colunt, salvi et sancti sint. Nam in his consequentia a particulari optime valet, cum posterioristicis constet propositionibus (cogor enim et meam dialecticam ostentare istis admirandis dialecticis): impos-

1) In edit. orig. deest: qui.

sibile est enim, ut, qui unum necessarium ad salutem habet, non etiam omnia necessaria simul ad salutem habeat, et impossibile est, ut, qui unum non habet, aliquod ad salutem necessarium habeat. Quod facillimum est inductive probare. Sed de hoc alias.

Quo ergo signo agnoscam ecclesiam? Oportet enim aliquod visibile signum dari, quo congregemur in unum ad audiendum verbum Dei. Respondeo: Signum necessarium est, quod et habemus, baptisma scilicet, panem, et omnium potissimum Evangelium. Tria haec sunt Christianorum symbola, tesserae et characteres. Ubi enim baptisma et panem et Evangelium esse videris, quocunque loco, quibuscunque personis, ibi ecclesiam esse non dubites. In his enim signis vult nos Christus concordare, ut Ephes. 4. dicit: Una fides, unum baptisma, unus Dominus. Ubi idem Evangelium est, ibi eadem fides, eadem spes, eadem caritas, idem spiritus est, et revera omnia eadem. Haec est unitas spiritus, non loci, non personae, non rerum, non corporum, de qua servanda Paulus non praecepit esse sollicitos. Ubi vero Evangelium non esse videris (sicut in synagoga papistarum et Thomistarum videmus), ibi non dubites ecclesiam non esse, etiamsi baptisent et vescantur de altari, nisi parvulos et simplices exceperis, sed Babylonem ibi esse scias plenam lamiis, pilosis ululis, onocrotalis, aliisque monstris, id est, Magistris nostris eximiis refertam, Evangelium enim prae pane et baptismo unicum, certissimum, et nobilissimum ecclesiae symbolum est, cum per solum Evangelium concipiatur, formetur, alatur, generetur, educetur, pascatur, vestiatur, ornetur, roboretur, armetur, servetur, breviter, tota vita et substantia ecclesiae est in verbo Dei, sicut Christus dicit: In omni verbo, quod procedit de ore Dei, vivit homo.

Non de Evangelio scripto, sed vocali loquor, ne de quavis concione, quae in templis de suggestu declamatur, sed de germano et genuino verbo, quod fidem Christi veram, non informem et Thomisticam doceat, quod per papam et papistas exstinctum et

suffocatum per orbem totum conticuit. Ideo enim Christus nihil tanta instantia exegit ab apostolis, quam ut evangelisarent. Sic a Petro in persona omnium pastorum exegit, ut pasceret oves, id est, Evangelium doceret viva voce. Quod verbum Catharinus vere Catharinaliter exponit non de Evangelio, sed de potestate dominante sine Evangelio, iterum faciens[1]) e simplici sensu verborum Christi quotuplicem visum ei fuerit, quia sciebat evangelisandi significationem (quae sola in eo verbo est) non posse convenire tot occupationibus mundi oppresso Pontifici, ideo fingenda fuit alia significatio de regimine dominante, sicut 2. Pet. 2. praedixit, et fictis verbis[2]) in avaritia de vobis negotiabuntur. De qua re nunc supersedeo, abunde alias tractata.

Contemnenda ergo sunt papistarum illa figmenta, quod aliud sit iurisdictionis[3]), aliud fraternae caritatis officium. Evangelium et ecclesia nesciunt iurisdictiones, quae sunt non nisi hominum tyrannicae inventiones. Solam scit caritatem et servitutem, non potestatem et tyrannidem. Ideo qui Evangelium docet, ille papa est, Petri successor; qui non docet, Iudas est, Christi traditor. Nihil enim aliud commentis iurisdictionis agit satanas, quam ut tyrannis illis impunitatem peccandi, et licentiam autoritatemque praebeat exstinguendi Evangelii. Ipsi enim ne cogitant quidem evangelisare, et tamen alios non sinunt evangelisare, ut optime Christus de eis dixerit*): Vos non introistis, et introeuntes prohibuistis, Vae illis.

Ista signa, praesertim Evangelii, figurata esse videntur olim in templo Salomonis, ubi duo capita vectium, quibus arca portabatur, foris prominebant ante oraculum, significante spiritu, non nisi vocali et publica voce Evangelii sciri, ubi sit ecclesia et mysterium regni coelorum. Ut enim vectium capitibus velut indiciis arca etiam abscondita in sancto

1) In ed. orig.: facient. 2) Ibid.: a fictis verbis.
3) In edit. orig. hic et alibi: iurisditionis, iurisditiones etc.
*) Matth. 23.

sanctorum credebatur praesens adesse, ita ecclesiam nemo videt, sed solum credit per signum verbi, quod impossibile est sonare, nisi in ecclesia per spiritum sanctum. Inde ecclesia Psal. 9. vocatur Almuth, abscondita. Et articulus fidei, credens ecclesiam sanctam catholicam, confitetur eam nusquam nunquam apparere, aufertque ab eo omnem locum et personam, sicut et Paulus Gal. 5. dicit: In Christo Iesu non est masculus aut femina, barbarus aut Graecus, liber aut servus, Iudaeus aut gentilis, sed omnes vos unum estis in Christo Iesu. Sic rete apostolorum trahit pisces in aquis, non ad aquas, sed ad littus ex aquis, cum non hoc agat piscator, ut pisces in aqua sint, hoc enim natura eorum iam fecit, sed ut ex aqua trahantur. Ita Christus per vocale verbum e rebus, locis et corporibus trahit Christianos non in res, loca et corpora, in quibus iam sua natura consistunt. Credo istis argumentis iam satis fidem factam pio cordi, et papistarum insaniam satis notam, qua ecclesiam Dei de intus rapere, et in locis ac personis prostituere moliuntur.

Ego tamen non nego papisticam ecclesiam, neque potentiam eius, cum in Scripturis, novi praesertim Testamenti, de nulla re (excepto Christo) tantum habeamus testimonium, nec parum in veteri. Et cur non pergam in gratiam Catharini mei, et in obsequium sanctissimi in Christo papae, vicarii Dei, copiosis et solidis Scripturae testimoniis eum principatum ostendere, et plane os oppilare omnium, qui negant eum divinis literis probari; probabo ergo fortissime. Et primus mihi prodeat Daniel, dicens ca. 8. ad verbum ex Hebraeo:

Et post regnum illorum, obscurantibus eos praevaricationibus, stabit rex potens faciebus, et intelligens propositionum. Et roborabitur efficacia sua, et non in efficacia sua et mirabilia corrumpet, et prosperabitur et faciet, et corrumpet robusta, et populum Sanctorum, et ad sensum suum erit. Et prosperabitur do-

lus in manu eius, et in corde suo magnificabitur, et in successu corrumpet multos. Et adversus principem principum stabit, et sine manu conteretur.

Primum illi sunt nequaquam audiendi, qui hunc et similes prophetarum locos intelligunt de una aliqua persona sola, ignorantes, quod prophetarum mos est, totius alicuius regni corpus significare per unam personam. Hinc enim et antichristum, quem Paulus*) hominem peccati et filium perditionis appellat, perperam uni personae aptant, cum ille totum corpus et chaos hominum impiorum, totamque successionem regnantium velit intelligi antichristum esse. Sic enim aries Persarum regnum, hircus Graecorum regnum Daniel 8. significat.

Cum autem dicat, post finem quatuor regnorum, quorum ultimum est Romanum, ferro potens, staturum hunc regem, plane illud tangit, quod papae tyrannis mox coepit, inclinante imperio Romano. Sed et de Romano imperio, et in Romano imperio nata est, eique in suo loco successit, ut ex omnibus historiis liquet, et praesens experientia monstrat. Quod Apostolus praedixit 2. Thess. 2., quod ille, qui tenebat tunc, teneret, donec de medio fieret, et tunc revelaretur iniquus ille etc. Translatum est autem ad Germanos Romani imperii vocabulum, cum res iam nulla imperii amplius esset, tamen ea occasio erat, qua elevaretur homo ille super omnes reges, super omnes episcopos, super coelum et terram, et sic firmaretur regnum in manu eius, efficto etiam in hoc mendacium diplomate, non tam mendaci quam stolidissimo, de donatione Constantini.

Obscurantibus eos transgressionibus dicit, quod Hieronymus dixit: Cum creverint iniquitates, manifeste docens regnum hoc furoris Dei esse, propter peccata venturum. Et Paulus eadem causa introducit filium illum perditionis, dicens: Caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent; ideo mittet

*) 2. Thess. 2.

illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, et iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Satis Apostolus iis verbis explicat, quales sint illae iniquitates seu transgressiones. Quas et Daniel Hebraiee Peschaim insigni proprietate et emphasi vocat, quae proprie praevaricatio, transgressio, discessio fidei est. Sic 4. Reg. 1. praevaricatus est Moab ab Israel. Et Esaiae 1: Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem praevaricati sunt a me. Sicut et Psalm. 5. dicitur: Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Et Paulus hoc loco abundans dicit, eos dilectionem veritatis non recepturos, item veritati non credituros, credituros autem mendacio, omnino vitium doctrinarum, opinionum, fidei et apostasiae significans, sicut et praedixit, nisi primum venerit discessio. Et 1. Timoth. 4: Spiritus manifeste dicit: In novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris etc. Et iterum: A veritate auditum avertent. Veritatem enim hoc loco suo more appellat fidem Christi, quod et Hebraea lingua facit, distinguens veritatem per antithesin ab hypocrisi et specie pietatis, sicut Ephe. 4: Veritatem autem facientes crescamus in illum. Et iterum: Induite hominem novum, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis, utique iustitiam et sanctitatem vanitatis et speciosae superstitionis reprobans.

Omnino igitur Peschaim Daniel vocat non quaelibet peccata, sed speciosa illa, quae adversus veritatem et fidem pugnant, id est, qualia sunt iustitiae operum, superstitiones, ceremoniae, per quas a fide, quae sola vere iustificat et sanctificat, disceditur, sicut Paulus Coloss. 3. et multis aliis locis praemonet. Et hoc indicat, quod eos caritatem veritatis non recepturos praedicit, id est, non diligent veritatem, quae est in fide, sed cum filiis Israel nauseabunt super cibo isto levissimo, et carnes concupiscent, id est, ad fabulas et humanas traditiones convertentur. Quare has iniquitates prorsus ad nullos priscos haereticos referre possumus, sed ad

solas traditiones hominum et iustitias impias. Nam haeretici prisci in Scripturas sanctis certabant. Hic autem rex extra Scripturas suis doctrinis regnabit. Ideo Daniel dicit, quod obscurabunt eos praevaricationes, tota autem Scriptura, praesertim Paulus, caecitatem, tenebras, ignorantiam non tribuit, nisi praesumptionibus impiis propriae iustitiae et operum, ut notum est legenti eius Epistolas. Et Christus ideo se lucem appellat, quod fides in eum illuminet et iustificet omnes.

Claret ergo hunc regem fore post Christum praedicatum, et adversus illuminationem Evangelii, quo illuminatus est mundus. Obscurari enim praevaricationibus arguit eos fuisse illuminatos, quod regnis illis ante Christum non convenit, ut quae nunquam obscurata sunt, quia nunquam illuminata, nec praevaricata, quia nunquam recte ambulaverunt; sed de eis temporibus intelligitur, quibus et Christus abominationem praedixit eisdem pene verbis, dicens*): Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Et Paulus**): Ut iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati, et 2. Petr. 2. gravissimis verbis reditum ad vomitum arguit in eis, qui in novissimis temporibus erunt, fere unus omnium exponit, quae sit illa iniquitas, quae abundabit, et qua obscurabuntur, dicens: Fuerunt autem et pseudoprophetae in populo, sicut et in vobis erunt, falsi doctores, qui iuxta introducent sectas perditionis (pene dixisset filium perditionis), etiam Dominum, qui eos mercatus est, abnegantes, adducentes sibi ipsis celerem perditionem. Et multi sequentur eorum perditiones, per quos via veritatis blasphemabitur, et in avaritia per fictos sermones vos cauponabuntur. Prorsus hic Petrus Magisterium, episcopatus, et ecclesiasticam, ut vocant, administrationem tangit, et hoc malum ex eorum ministerio proventurum monstrat, qui loco Dei sedent, et populos regere in verbo debent. Igi-

*) Matth. 24. **) 2. Thess. 2.

tur principes et capita ecclesiarum habemus horum malorum autores.

Haec autem est plaga irae Dei, mittere operationes erroris et pseudoprophetas. Nam misericordiae flagellum est, pestem, gladium, famem, aliaque corporalia mala inferre, at privare verbo salutis et mittere venenum erroris, hoc ultimum est irae Dei malum. Poterat de Turca videri locutus Daniel, in cuius imperio obscuraverunt populos iniquitates, nisi de eo principatu nos Petrus doceret intelligere, qui in populo Dei geritur, et de iis, qui loco Doctorum et episcoporum sedent, sicut et Daniel de eisdem sese loqui infra ostendet, quales erant in antiquo populo falsi prophetae. Haec enim ad Turcam non pertinent, qui abiecto baptismate et Evangelio iam populus Dei non est nec habetur, sicuti habentur, qui episcopos habent in hac parte, sit ergo hoc primo positum:

Hunc regem fore magnum, quantus vel rex Persarum vel Graecorum, vel Romanorum, deinde regnaturum in doctrina hominum, adversus illuminationem Evangelii in populo Christi.

Pro ingressu visionis huius verba Petri videamus. Quis enim has iniquitates non videt in Romanae ecclesiae pastores ad unguem quadrare? Quibus loqueretur Petrus, nisi suis Romanis, apud quos sui libri recepti, et sua autoritas maxime valet? Nonne Moses et prophetae suo populo locuti sunt? Sicut Paulus dicit Rom. 3: Scimus, quoniam quaecunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur. Erunt, inquit, in vobis. Quibus vobis? nisi qui Petrum audiunt et agnoscunt. Nos ergo, qui sub Romana Babylone sumus, ea verba tangunt, in nobis impleri oportet, quae Daniel, Christus, Petrus, Paulus, Iudas, Iohannes in Apoc. praedixerunt.

Falsos Doctores nonne iam multis annis patimur? qui exstincto Evangelio suas traditiones nos docent. Universi episcopi, pastores, theologi notati sunt hic egregie, quorum omnium una insania est, decreta Romani Pontificis exaltare et hominibus inculcare. Quam vero emphaticis et plenis verbis

dicit: Iuxta introducent, Graece enim est παρεισάξουσιν. Quia iuxta doctrinam pietatis, quam simulant, impietatem introducent, occultis scilicet fallaciis, cum Evangelio simul sua ingerentes. Non enim Evangelium negabunt, sed iuxta Evangelii verba suis additis et inventis tum glossis, tum statutis, paulatim et insensibiliter a regia fidei via abducent, in sectas operum, quibus perdent et corrumpent Evangelium, ut sit tandem prorsus inutile ad docendam fidem. Sic olim prophetae nomen Domini non negabant, imo in nomine Domini veniebant. Christus Matth. 24. eos sic pingit: Surgent pseudoprophetae et Pseudochristi, et seducent multos, multi enim venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus. Et iterum: Si dixerint: Hic est Christus aut illic, nolite credere. Quid est hic et illic nisi sectae perditionis? Quid perditio ista, nisi vastitas fidei et Evangelii? Sic et Paulus Ephes. 4. has sectarum et operum doctrinas appellat μεθοδείαν τῆς πλάνης, id est, circumventionem erroris, seu insidiosum aggressum ad decipiendum, quod decepturi impii illi populum adoriantur insidiosis concionibus per verba Dei, vel in suum sensum torta vel iuxta ea, propriis doctrinis ceu scandalis in via positis, quales mulier illa Proverb. 9. sedens in alto urbis loco figurat.

Et Paulus Rom. ulti. dicit: Observate eos, qui dissidia et offendicula faciunt, iuxta doctrinam, quam vos didicistis. Quid dissidia sunt, nisi quas Petrus sectas et Christus hic et illic vocant? Quid offendicula nisi quam Petrus perditionem, et Christus seductionem vocat? Quid iuxta doctrinam, nisi quod Petrus iuxta inductionem, Christus[1]) in nomine meo vocat? Scilicet tam propriis verbis praedicta est ea vastitas falsiloquorum, quod viam Christi non tollunt, doctrinam Evangelii non negant (si speciem spectes), offendicula tamen et dissidia iuxta ponunt, quibus sensim universam viam Domini et Evange-

---

1) In ed. Jen.: et Christus.

tium vastant et perdunt, nomine tenus et titulo tenus retinentes. Haec omnia nonne impleta videmus, dum tot sectis operum et religionum, extremis furiis sibimet dissidentibus et pugnantibus, scatet Romana ecclesia per orbem, exstincta per has unica illa, quae communis est fidei et caritatis via? Quid enim simulant his sectis, nisi summam pietatem? Nonne has vias iactamus ad coelum? Nonne hic non gloria fidei, sed operum meritis niti docemur, adeo ut etiam vendere merita aliis inceperimus? At nonne fides et Evangelium perditur et vastatur? Non ergo de haereticis haec intelligenda sunt[1]), sed de episcopis, pastoribus, religiosisque, infinita sectarum et operum varietate, se ipsos cum populis falsa spe et specie perdentibus, dum nihil minus quam fidem docent, suis opusculis inhaerentes, caeci caecorum duces.

Quid autem quod dicit: Abnegantes Dominum, non simpliciter, sed qui eos mercatus est? Absque dubio Christum praedicit ab illis negandum in re iustificationis. Non quod palam eum negent, alioqui non essent falsi doctores, nec iuxta veritatis doctrinam sectas perditionis introducentes, sed servatis titulis et nominibus per suas sectas, non per fidem illius salvi fieri volunt. Hoc enim Christus fecit, suo nos sanguine mercatus, ut per fidem in ipso iustificemur. Hoc autem facit infinita religionum, operum, sectarum varietas, ut nostris studiis Deo satisfaciamus, et regnum Dei mereamur. Quas sectas omnes papa suis confirmationibus, ut sanctos ordines, et salutares vivendi rationes, speciosos et nocentiores facit[2]), dum per ipsum fiducia illarum statuitur. Rursus ab illis dilectis filiis ipse sanctissimus Pater in tyrannide sua felicissime roboratur, et mutuum muli scabunt. Sic dum verbis confitentur, factis

---

1) In ed. orig. desunt verba: haec intelligenda sunt; repetita hic sunt ex ed. Jen. 2) In ed. Jen.: ut sanctos ordines, speciosas et salutares vivendi rationes, per hoc nocentiores facit.

negant Dominum esse Christum, ex quo nobis Mosen quendam fecerunt, cum ille fuso sanguine suo non in hoc mercatus sit, ut solum doceat bene vivere, sed ipse vivat et regnet in nobis, sitque Dominus noster operans in nobis omnia opera nostra, quod fit per solam fidem in eum. At qui nunc Evangelium optime docent, Magistrum seu ministrum nostrum Christum faciunt, qui foris manens doceat bona, non intus dominetur operans bona.

Sed bene, quod celerem super se inducent perditionem, quia abbreviabuntur dies illi, alioqui non fieret salva omnis caro. Id quod nunc fore propediem speramus. Multi autem sequentur eorum perniciem, indicat paucos servari ab eorum perditione, unde et Christus Matth. 24. consulit, ut fugiant ad montes, et non revertantur domum. Et Paulus periculosa vocat tempora propter hanc speciem pietatis. At dicunt illi: bona sunt statuta, sancti viri ea tradiderunt, Augustinus, Benedictus, Bernhardus, Franciscus, Dominicus et similes. Respondeo: Hoc est, quod volunt Christus et apostoli Petrus et Paulus, quod opera sint similia traditis in Evangelio. Hoc enim vocant, iuxta doctrinam et iuxta introductionem, quod exempla operum e Patribus sola capiunt, fidem non capiunt. Ita contingit eis, ut ea, quae Patres vel errantes condiderunt, (quia et electi hic in errorem ducendi praedicuntur) ipsi insensati irruunt, et errorem vel extremam speciem amplectuntur pro via bona, et sic ab Evangelio et fide insensibili fallacia abducuntur, praesertim ubi accedens pontificis Rom. autoritas eas vias approbat et fiduciam illarum confirmat, ac iam leges necessarias ex eis facit, quas Patres non nisi libertate spiritus et condiderunt et servaverunt, neminem illis perpetuo alligantes, aut si hoc fecerunt, sine dubio errantes pro humana fragilitate.

Per quos via veritatis blasphemabitur. Quae est illa via veritatis? Nonne quae opponitur speciei et hypocrisi operum? Neque enim apostoli ullam religionis sectam instituerunt, sed solam fidei Christianae viam omnibus communem tradiderunt. Cre-

dere ergo in Christum veritatis via est. Qui autem blasphemantes? utique iidem, qui Dominum negant. Nonne, qui autore Romano pontifice sua studia iactant, suas sectas praedicant, suos Ordines laudant, ut sanctos, rectos, salutares, auferunt viae veritatis suam laudem et gloriam, ut tribuant eandem suis Ordinibus? Nonne sic invaluit illa blasphemia? ut solus clerus, praesertim religiosi, pro Christianis habeantur? alii vero seculares et mundani aperte etiam nominentur, nec nisi pro vulgo extra viam salutis habeantur. Et qui religionem ingreditur, e mundo, e seculo ire iactatur et creditur, denique persuasum est, volentem salvari religionem debere ingredi.

An non est hoc viam veritatis blasphemare? Nonne[1]) est hoc Christum hic et illic docere? Nonne hic fidei via contemnitur et deseritur, et eius loco secta et operum superstitio suscipitur? Nonne hic necesse est perire fiduciam in Christo, et niti velle in operibus? Nonne tales hypocritae sic in orbe fulgent et honorati sunt, ut simplices in fide Christiani pene lutum platearum prae illis habeantur?

Sed amplius, si quis insurgeret et vias istas hominum electitias, seu, ut Apostolus vocat, Coloss. 2. ἐθελοθρησκείας, id est, arbitrarias religiones, reprehenderet, doceretque eas esse vias scandalorum, et ad perdendam fidem, ad evacuandum Evangelium, ad seducendas animas a papa confirmari, et ab ipsis iactari, esse vero solam fidem Christianorum unicam salutis viam, quid putas huic facerent? Nonne sexcenties haereticum, milies antichristum, satanam, diabolum, schismaticum, erroneum clamarent[2])? Breviter nec odii, nec supplicii, nec blasphemiae satis ulli fuerit, in hunc pessimum hostem ecclesiae, temerarium violatorem Patrum, pestilentissimum seductorem populi. At hoc est, quod hic Petrus*) dicit: Per quos via veritatis blasphema-

---

1) In ed. orig.: non. 2) Ibidem deest: clamarent; repetitum est ex edit. Jen.

*) 2. Pet. 2.

bitur. Quare? Quia via vanitatis eorum laudatur, sicut Psalm. 10. dicit: Quoniam laudatur impius in desideriis animae suae, et iniquus applaudens sibi blasphemavit Dominum. Quam strenue ergo hanc prophetiam hodie implet papistica ista ecclesia, quae consummat omnia, quae scripta sunt in prophetis de dolosis, falsis, mendacibus prophetis, magistris, pastoribus, iustitiariis, quorum infinita sunt nomina, ad finem enim mundi oportuit eos abundantius regnare.

Et in avaritia fictis verbis vos cauponabuntur*), hoc tam clarum est fieri per Bullas, Indulta, Decreta, Stationarios, Quaestores, Terminarios, Sacrificulos, ut iam glossa non indigeat. Quid enim est hodie totius ferme cleri ministerium, nisi avaritia? idque non nisi fictis verbis, non tantum praetexta specie pietatis, sed verbis Dei adulteratis. Omnes enim abutuntur his verbis: Deus, Christus, Spiritus, ecclesia, iustitia, veritas, opus bonum, meritum. Non enim fidei, sed suis studiis ea aptant, ut longe aliud iam populus per haec intelligat, quam Scriptura habet. Fictum est enim, quidquid praedicant, quia fidem non praedicant. Si enim fidem praedicarent, statim sectae eorum evanescerent. Nunc autem captum populum dementant illusionibus istis speciosissimis, et spoliant omnibus rebus suis, ipsi interim saturi, otiosi, divites, potentes, honorati, gloriosi, et tamen sancti et religiosi, serviente his monstris eorum sancto nomine Dei.

Sed ad Danielem**) aliquando veniamus, plura de hoc abominabili regno audituri, satis haec pro prooemio. Mirabile autem et monstrosum regnum nobis proponit, quod prorsus cum nullo regnorum, quae a seculo fuerunt, neque erunt, conveniat, quod novis et inauditis armis et viribus valet, novas et inauditas res gerit, plane omnia nova et inaudita sunt. Dicit ergo:

---

*) 2. Pet. 2. **) Dan. 8.

Stabit Rex potens faciebus.

Hieronymus transtulit[1]): impudens facie, sed Hebraeus dicit[2]), oz panim, potens facierum. Stabit autem, non unam personam, sed totum regnum et successum regum, nec breve tempus regni indicat. Sic dicit Christus *) Abominationem in loco sancto stantem, id est, firmam, stabilem, multis adhaerentibus roboratam. Et Paulus **) filium illum perditionis non transire, sed sedere facit in templo Dei.

Mira vero potentia huius regis monstrosi, qui non cornibus, neque ungulis, nec ferro, nec armis, sed faciebus potens est, ceteris omnibus dissimilis nimio. Nec dicit: Potens facie, sed faciebus multis. Quo fit, ut haec prophetia non queat in Turcam quadrare, nec ulli regno, quod vi et armis paratur. Quae enim eiusmodi sunt, per dentes, cornua, ungulas figurantur. Nec est regnum Christi, quod prorsus sine facie in spiritu consistit, et cornu spirituali pugnat, quod est verbum Dei. Ita regnum istud erit neque spirituale neque seculare, nec spiritualibus nec temporalibus armis partum. Quibus ergo? faciebus, id est, externa specie, apparentia, pompa, hoc est, ut uno verbo dicam, superstitionibus, ritibus, ceremoniis, quae ad faciem exponuntur, in vestibus, cibis, personis, domibus, gestibus et similibus. Inter omnes enim facies seu apparentias superstitio et hypocrisis, quae est pietatis species et religionis facies, potentissima, gratissima ideoque nocentissima est. Non sic trahunt, capiunt, tenent species profanae, sive sint puellarum, iuvenum, opum, amicorum, ludorum, et quarumcunque rerum; at sacrae, quia divina simulant, et aeternarum rerum praeferunt indicia, etiam sapientissimos, sanctissimos, potentissimos atque adeo electos etiam capiunt et fallunt.

---

1) In ed. Jen.: recte transtulit. 2) Ibidem: Hebraeum sonat (quod arripio) oz panim.
*) Matth. 24. **) 2. Thess. 2.

Perspicuum ergo est, hunc regem fore antichristum, id est, adversarium Christo et regno eius. Christus enim rex est, potens veritate, vehementer adversarius faciebus et speciebus, ut videmus in Evangelio. Rursus iste rex, potens faciebus, vehementer adversarius veritati. Proinde non sine causa apostoli Petrus et Paulus nobis hoc vocabulum, Veritas, toties inculcant, et a facie[1]) deterrent. Sic enim praedixit Paulus 2. Timoth. 3. hunc locum exponens: Erunt homines se ipsos amantes etc. Sequitur: Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes.

Videamus autem nunc papae regnum, et primo faciem personarum. Dic, si potes, quod imperium unquam tales ac tantos habuit personatus? Ipsum papam primum intuere triplici corona superbum, cum incredibili apparatu et strepitu pompae et familiae. Deinde Cardinalium pompam et opes, et hos non unius personatus et faciei, regibus enim pares sese facit[2]) hoc vulgus ignavissimum hominum. Post haec Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcopos, Suffraganeos, Vicarios, Praepositos, Decanos, Canonicos, Vicarios, Officiales, Scribas, et quis faecem illam totam numeret? Iam solas monachorum omnium facies nemo facile numerarit. At haec sunt, in quibus iactatur ecclesiae status et salus consistere. Neque de aliis rebus sacratissima illa iura papae sanctissimi tractant, cum sine his Christus et apostoli ecclesiam solida veritate quam optime rexerint, nec illorum in ecclesia et verbo Dei ullus prorsus est usus. Intelligis, quid sit potens rex faciebus? Simul credo, intelligis, quid sit abominatio in loco sancto stans, si modo speciem horum et veritatem apostolorum contuleris.

Et Hebraeum quidem vocabulum, oz, potens, propriissime huc valet, significat enim vim genuinam cuiusque rei, non violentam illam potentiam, qua vel defenduntur propria, vel aliena oppugnantur, sed sicut de herbarum viribus et potentia dicimus,

---

1) In ed. Jen.: e facie. 2) Ibidem: sese par facit.

quando vim et virtutem earum naturalem significamus. Ita naturalis huius regis virtus est nulla, nisi species, facies, personatus infinitis modis et partibus multiplicatus, de qua re Iudas apostolus sic praedixit: Mirantes personas quaestus gratia, et Iacob. 2: Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Rursus Iudas: Subintroierunt quidam homines olim praescripti in hoc iudicium, impii, gratiam Domini nostri transferentes in lasciviam, ac Deum, qui solus est herus, et Dominum nostrum Iesum Christum negantes.

Non tamen abiecerim Hieronymi sententiam, qui impudentem facie vocat, indicans praesumptionem hypocritarum; incredibile est enim, quam securos, fidentes, praesumptuosos reddat ea species pietatis, ut prae omnibus se hominibus coelo dignos arbitrentur, et (ut propheta ait) nidum inter sidera ponunt. Denique eo impudentiae procedunt, ut reliquum vulgum miserentur, et merita sua illi, devoratis eorum domibus, communicant et vendunt. Alii, ceu Pharisaeus publicano, insultant etiam miseris. Hoc sensu videtur abundasse, qui Proverb. 21. transtulit: Vir impius procaciter obfirmat vultum suum. Quod Hebraice sic sonat, potens, vir impius, facie sua et rectus dirigit viam suam, quasi dicat: Impius, securus et confidens est in specie pietatis. Sed rectus, quotidie sese extendit in anteriora cum Paulo*). Quae securitas Psal. 10. pulchre describitur, ubi dicitur: Dixit enim in corde suo: Non movebor a generatione in generationem, ero sine malo; et iterum: Auferuntur iudicia tua a facie eius. Tale Esa. 28. et in sui temporis impios memorat, qui pactum cum morte et inferno fecerant etc.

Videamus et alias quasdam facies huius regni vires. Hic occurrunt opes ecclesiae, petrimonia crucifixi, res ecclesiae, bona spiritualia. Nam huius regni potentia fecit, ut[1]) etiam tempo-

---

*) Philip. 3

1) In ed. Jen.: et.

ralia sint spiritualia, mundana sint ecclesiastica, corporalia sint coelestia. His enim dotatur, ornatur, glorificatur ecclesia, et facierum non minima pars in his sita est. Dic, quis Imperator unquam tot opes habuit? In confesso est, mundi opes, plus dimidio, possideri ab ecclesiasticis, tot urbibus, castris, ducatibus, regnis, regionibus huic regi incorporatis. Romanum enim imperium vectigal tantum accipiebat et tributa, at hic res ipsae propriae sunt illorum. Quis Consulum Romanorum uni Cardinalium vel Archiepiscoporum, vel Episcoporum aequari possit? Prorsus nullum imperium tantos principes, tantos proceres tantarum opum, tanti luxus, tanti splendoris habuit. Hoc dimidio rerum non contenti, et laicorum opes suas esse praesumunt, tentantes et ipsi evacuare omnes principatus et potestates et magistratus pro libidine, et regiones, provincias, urbes, castra, villas autoritate propria sibi subiicere, omnia imperare, quae visum est. Ac si quando recusent, bellis et caedibus involvere vel propriis militibus, vel ad discordiam concitatis magistratibus et principatibus.

Sed ne hoc quidem contenti, quod semel totius mundi opes et res fecerint suas esse, amplius saevit facierum regnum et efficit, ut, quoties et quot modis velint, sua sint omnia. Sic enim papa episcopos exsugit, episcopi pastores, inventis palliis, Annatis, Subsidiis, et aliis infinitis titulis rapiendi, et hoc malum in populum tandem redundat, nam pastores et monachi populum deglubunt, ut episcopos et se ipsos impleant. Atque hoc quidem latrocinium papa in dimidio rerum, quas ecclesiae diximus, exercet. Alterum autem dimidium expilat Indulgentiis, Bullis, Confessionalibus, Indultis, Privilegiis, Dispensationibus (et quis hos titulos latrocinandi numeret?). Atque haec omnia operantur facies illae, rursus facies augentur assidue, ut talia plus de die in diem operentur. Officia enim haec sunt sancta, pia, fideliaque pastorum ecclesiae, quibus lucent sicut luminaria mundi. Anathema sit, haec non dixisse bona facta strenue et sine fine grassantia pro sancta

ecclesia augenda, ornanda, roborandaque. Vere ridiculi Persarum luxus, nihil Romanorum opes, si haec maria et flumina aurea et argentea consideres. Et in quos usus tandem haec? in quorum necessitates distribuuntur? in pauperes et egenos? Absit, in Sodomam potius, Gomorram, et Sybarim. Verum quid tam levia exempla commemoro? Superat res ipsa et fidem et sensum et verba.

Et tamen ad roborandam faciem haec vel imprimis faciunt, adeo ut levius sit crimen occidisse, adulterasse, fraudasse, hui quid ista levicula? levius, inquam, sit, nomen Dei blasphemasse, peierasse, fidem negasse (quanquam et haec magis ludicra quam peccata illis sunt),quam suadente diabolo personam clericalem laesisse, aut rebus eius vel obolo nocuisse, tam sancta sunt ista plus quam ter maxima latrocinia, ut etiam fama sit horrenda, multos male periisse, praesertim Principes, porro neminem non ignominia consumptum esse, qui illorum quidquam contrectarit, aut ipsos non adoraverit digne et satis. Non intelligunt enim has esse operationes erroris, in signis et prodigiis mendacibus satanae, cum ideo malum accidat contrectatoribus, non quod tam sanctae sint res istae, sed quod tam exsecratae et venenatae, utpote tam sceleratis artibus et inauditis latrociniis partae, ut eas tetigisse bono viro mors et aurum (quod aiunt) Tolosanum sit, innoxiae vero sint solum suis raptoribus et iis, qui consentiunt foventque et in partem praedae admissi sunt. Hi enim bene habent, volupe vivunt, gloriosi sunt, et mortui honeste sepeliuntur, insculptis signis et imaginibus tum fundatis perpetuis memoriis, pro impetrando coelo, quod viventes mereri non poterant, occupati rebus illis sacris, quibus iuste impediti valde inviti infernum meruerunt.

Post has glorias et honores ecclesiae, facies scilicet illas in laudem Dei religiosissime paratas, sequitur alia facies aedium, palatiorum et domorum. Nam ut facies opum ornant facies personarum, sine quibus personae sorderent, ita facies aedium clarificant facies opum, sordidae enim et opes, nisi pro

digna magnificentia praeclarae, mundae et nitidae sint aedes. Dic et hic, si potes, quae gens superbiores, spectabiliores, amoeniores, magnificentiores, praesertim tam multas aedes habet, atque hoc regnum facierum? Nonne optimi fundi, optima loca, optima castra, optima domicilia sunt illorum? Quae lautitia? quis nitor? quae munditia in toto mundo potest illis conferri? Sic enim aedificant, ac si paradisum sibi in hoc seculo perpetuum parare cogitent. Vide palatia reverendissimorum Cardinalium, quae pro gloria Dei et honore sanctae ecclesiae possident, et regum palatia cum illis conferre erubesces. Nec mirum, cum successores apostolorum sint et virtualis ecclesia, ob id regibus merito pares, imo superiores, cum illi piscatores fuerint. Ad alias properemus minus sacras, nam hae tres, personatus, opes, aedes, omnium sunt facile sacratissimae. Quantum est enim hic mare iurium de dignitatibus, de praelaturis, de praebendis, de iudiciis, de foro, de privilegiis, de immunitatibus, et id genus ad ecclesiam non magis, quam Belial ad Christum pertinentibus?

Quarta facierum est ipse habitus et vestis, qua vel imprimis sese tuetur impietas ista abominationis. Quem enim non inflat, sanctificat, adorabilem facit rubens ille pileus, bicornis infula, syrma purpureum, mula gemmata, talares auro, gemmis, omnibusque pretiosis rigentes, et omnis illa varietas, qua sese a laicis et communi Christianorum habitu, ceu a re profana, separaverunt? Iam rasum illum verticem manusque oleo illo putrido consecratas tetigisse, sacrilegium est maximum. Beatus autem, qui dignus fuerit vel osculari. Monachorum autem habitum ipsimet ferme abominantur, etsi vehementer faciem istam stabiliat. Hic videas, quanta subito nata sint peccata, quantae conscientiae, quanti casus reservati, si quid in his habitibus aut vestibus deliquerint. Quod stuprum par esse putes uni illi sceleri, si clericus toto in mense rasus non fuerit? Quod parricidium, si sine stola, sine manipula, aut una parte aliqua vestis neglecta altari ministrarit?

O digna religio et idoneus cultus talibus Sanc-

tis, hic leges, statuta, mores et consuetudines, dispensationes, irregularitates et eius generis infinitae (quas nausea est meminisse) abominationes suum regnum regnant. In his sita est pietas Christiana, hi sunt ecclesia Dei sancta catholica, in his spiritus habitat, hos non posse errare credendum est. Ob nullam aliam causam, quam quia sic rasi, et sic vestiti sunt, et mulis et lecticis vehi sese patiuntur, etiamsi non modo sint impii et in Scripturis ignari, sed et civili communique sensu privati, Arcadicis asinis rudiores. Sufficit enim ista facies, ut omnia possint et audeant, sic tollunt crucem suam, et sequuntur Christum successores illi apostolorum et vicarii Dei in terris.

Quinta est illud egregium perdendae pecuniae artificium in struendis, erigendis, ornandis, locupletandis templis, monasteriis, sacellis, altaribus, et eius generis operibus. Hic enim sacratissima illa iura papae, Bullae et sigilla, non uno modo coelum largiuntur manibus illis adiutricibus et fundatoribus. Hic fervent bona opera, hic thesauri inaestimabiles pro domo Dei colliguntur, hic quo ampliores, superbiores, ditiores, ornatiores exstruxerint aedes, hoc sunt Christianiores. Melius faciunt huc contribuentes, quam si pauperibus impartirent. Nec enim in hoc aedificant, ut verbo audiendo locus sit idoneus, sed ut spectentur coram Deo et hominibus. Deo enim aedificant domum, qui, cum olim per S. Stephanum Act. 7. et longe ante eum per Nathan et David negarit in manufactis sese habitare, tamen nunc exsul factus sibi et Sanctis suis domos a nobis mendicat.

Et Sanctissimus ille cum episcopis suis haec studia vulgi insana consecrationibus, sanctificationibus, immunitatibus suis, rursus imprecationibus, devotionibus, diris et censuris suis[1]), quibus violatores, contemptores, abutentes (sicut decet facierum pietatem) persequitur, non modo confirmat, sed

---

1) In ed. Jen.: et diris censuris suis.

etiam invitat et irritat magis, ut et hinc non parva pars sui sacerrimi iuris nata vexet orbem stultis et cauteriatis conscientiis. Interim de verbo et fide quid? hoc Christus viderit in regno veritatis. Hunc regem oportet regnum facierum excolere, et quantis viribus et artibus potest magnificare. Dic mihi, si hoc non est lapides et ligna adorare, quid tum est ligna et lapides adorare? Siquidem Deus illa non praecepit, et ea, quae praecepit, per illa conculcantur et vastantur.

Sexta, non una, sed facierum quaedam silva est, scilicet eorum, quae in templis sunt et geruntur, quaestus et lucri prosperrima negotia. Hic boantur aut murmurantur horae Canonicae ingenti labore, sic tamen ut nunquam orentur. Augentur istae aliis horis B. Virginis, sanctae Crucis, et tumultus illius carminum, quem Deus in propheta dicit se non auditurum, nullus est finis. Et quis recenseat, quantis legibus, id est, peccati autoribus et conscientiis hoc unum opus vexetur et vexet? Additae sunt voces, cantus infiniti generis et varietatis, nam et organa universaque musica huic faciei serviunt. Omitto calices, imagines, vasa, utensilia, aurea, argentea, lignea, tum vela, pallas, corporalia, et sine modo et numero ornamenta, lumina, lampades, et si qua similia. Denique Sacramenta hic auxerunt, confirmationem, ordinem, matrimonium, unctionem, Deus bone, quanta est haec una vorago pecuniarum, imo et animarum?

Quis hic iura illa ediscat, quae his rebus religiose administrandis posita sunt? Adeo enim ista non putant non esse necessaria Christianis, ut facilius adulterium remittant, quam peccatum unum in istas sanctas facies et leges commissum. Si enim Sanctissimus ille has facies una cum praedictis permisisset liberas, et secundum Evangelium omnes nos aequales reliquisset, nihil esset horum innumerabilium peccatorum. Ubi enim non esset lex, ibi nec praevaricatio. At nunc nostris stultis conscientiis [...]sus ponit has leges infinitas, et per eas peccata [...]perditiones infinitas. Atque hoc est, quod Paulus

eum vocat hominem peccati, et filium perditionis, hoc est, legislatorem arbitrarium et impiissimum in rebus, quae liberae factae sunt per Christum omnibus fidelibus. Damnabor hic a Sanctissimi illius satellitibus, et Valdensis ac Viglephista vocabor. Sed Daniel me solatur dicens in hunc antichristum, Capite 12: Deum Maozim structuris suis venerabitur, et Deum, quem ignoraverunt Patres sui, colet auro et argento, et lapide pretioso, et rebus pretiosis. Et faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno, quem non cognovit, et multiplicabit gloriam, et dabit eis potestatem in multis, et terram dividet gratuito. Sufficit mihi nosse, haec omnia libera esse, non necessaria ad salutem, ideo crudelissima impietate et solius antichristi tyrannide in praecepta necessaria aut utilia redigi, quo multiplicentur peccata et perditiones. Facies enim sunt, non corpus ipsum.

Septimam faciem appellare licet, universum illum abusum Missae cum solennibus suis, cum vigiliis, cum anniversariis, fundationibus, sepulturis, et totum negotium pro defunctis celebratum. Quid enim hic nisi facies est pietatis, populum fallens et deglubens? Non enim ideo Missam habemus hodie, ut participemus de altari, et Evangelium audiamus, hoc est enim revera Missam habere. Sed velut bonum opus multiplicamus, et iam magis pro mortuis, quam pro vivis ea utimur, nisi quod vivi sacrificuli hoc officio victum foedissimum sibi parant. Denique quasi Missa ad communionem nihil pertineat, Sacramentum seorsim extra Missam servant in usum infirmorum, ac egregiis Monstrantiis circumferunt velut ostentaculum. Omnia haec sunt hominum inventa, nusquam a Deo praecepta, nec necessaria, imo impia et prohibita, praesertim ea, quae de Missa sapiunt. At sanctissimus peccatorum et perditionis fons ea cogit in praecepta necessaria, ut haereticus etiam sit, si quis vel mutiat contra.

Octava est delectus ille ciborum et ieiuniorum, quae libera per omnes dies sunt. At hodie sic ieiunatur, non ut caro mortificetur, sed quia bonum opus sit, hoc die ieiunasse, isto et isto cibo absti-

nuisse, quo coelum mercantur. Quid autem hoc aliud, quam impia facies est? de quibus Paulus praedixit 1. Tim. 4: Prohibentes abstinere a cibis, quos Deus creavit; et Galat. 4: Dies, menses, tempora et annos observatis, timeo, ne sine causa in vobis laboraverim.

Nonam illam sceleratam facio festorum dierum multiplicationem et iniquitatem. Sic enim hodie Sanctissimus docet homines per otium Deo servire, id est, ut ipse exponit, intermissione operum servilium, cum omnes dies liberi sint et ad laborandum et feriandum. In hac autem facie insignius lucent magni illi festi dies Visitationis, Corporis Christi, Apostolorum, Conceptionis et similium. Et necesse est peccare et perire animas, si quae non servant vel invite servant haec stulta, inutilia et vana praecepta.

Decima est insignis ille coelibatus et monasticae castitatis multitudo, plane angelica facies, sed diabolica res, de qua 1 Tim. 4: Prohibentium nubere, ubi iterum, quod Christus liberum fecit, Sanctissimus necessarium facit. De quo Dan. 11: Et ad desideria mulierum et ad omnem Deum non intelliget. Quod nos affirmative et male habemus: Erit in concupiscentiis feminarum. Daniel vult, quod uxores nolit specie pietatis, non amore castitatis.

Undecima est reliquiarum veneratio, bella plane et lucri feracissima facies. Hinc excogitatae peregrinationes innumerae, quibus stultum vulgus operam, pecuniam et tempus perderet, cum domi suae interim vel impie curam negligit, relictis uxoribus et filiis, contra mandatum Dei, vel incomparabiliter meliora operari potuisset erga proximum suum. Hic enim Dei mandatum, in reliquiis venerandis aut visitandis merum studium hominum. Habent hic S. Hieronymum patronum, qui cum adversus Vigilantium hoc solum egerit, ne reliquias quisquam vituperet aut contemnat, ipsi eius autoritate eo usque abutuntur, ut venerationi reliquiarum nihil patiantur detrahi, neque modum in ea teneri, neque aliud [illegible] ei aequari, nedum praeferri. Quin ad vota

profecit res, eaque indispensabilia etiam papae ipsi (si pecuniae non fulserit spes), at quod hoc stultum votum contra Dei praeceptum emittitur, qui curam uxoris et liberorum praecepit, ne peccatum quidem, imo insigne meritum censetur, adeo decipit ista speciosissima facies. In hanc faciem colligo Fraternitatum sectas, ad abolendam principem illam fraternitatem fidei et caritatis per satanam singulari industria inventas. Nam et hae sub nominibus Sanctorum et in reverentiam reliquiarum stabiliuntur, de quarum abusu dictum est alias, et proprio in hoc monstrum libro fuerit opus.

Duodecima et ultima (nam aliis alias commemorandas relinquo) est chaos illud et ianua patens inferni, incredibili facie spectabilis, Universitates, inquam, in quibus periuria et abusus nominis Dei sunt introitus, deinde conversatio in omne scelus libera et licentiosissima; sub iis tamen peccatis et perditionibus promittitur scientia et sapientia, etiam praestitutis titulis et gradibus vice scilicet mercedum. Quid autem praestant tandem? Primum electiores Christiani populi adolescentes hic prostituuntur et in patens guttur inferni proiiciuntur, ut per idolum Moloch figuratam putem hanc perditionem, cui filios et filias olim dilectissimos lustrabant per ignem. Deinde proposito Aristotele, nec ipso recte intellecto, cum gentilibus et humanis literis ingenia Christiana occupantur, imo excaecantur et opprimuntur. Et pro verbo Dei papae dogmata tractantur, ut videatur ad Evangelium funditus exstinguendum nec astutius, nec efficacius invenisse satan commentum, quam Universitatum erigendarum, ubi sub titulo doctrinae Christianae non nisi pugnantissima Christianae fidei docerentur. De qua re longa et multa nobis esset disputatio, si tempus et otium faveret. Atque ex his lustris et spelaeis in[1]) gubernacula ecclesiarum vocantur, si quando optimos vocare visum est.

---

1) In ed. Jen.: ad.

Et mihi sane haec facies ultima omnium nocentissima esse videtur, siquidem haec sola habet titulum verbi, cum ceterae omnes titulum exempli duntaxat habeant, et plane schola hidoth, id est, propositionum haec est, de quibus statim. Incomparabiliter autem maius damnum est sub titulo verbi docere aliena verbo, cum exemplorum facies tum verbi facie formetur et roboretur, cito ruitura, si verbum genuino usu regnaret, tum exemplorum facies mores tantum fallit, at verbi facies fidem subvertit. Quod si qua Dei gratia Universitates verbum Dei assumpserint, Deus bone, quam subito papatus cum omnibus faciebus suis esset periturus, cum haec facies sit plane fulcra, ossa et tota virtus regni facierum?

Hanc larvalem faciem nobis praedixisse mihi videtur et Apoc. 9., cuius verba dignum est hic recensere et paucis explicare, ait enim: Et quintus angelus tuba cecinit, et vidi stellam de coelo cecidisse in terram, et data est ei clavis putei abyssi etc. Meo hic sensu periclitabor. Certum est, angelos per totam Apocalypsim episcopos ecclesiarum esse, ut liquido claret ex secundo et tertio capite, ubi angelo Ephesi et angelo Smyrnae aliisque scribitur. Porro aliud illud angelorum genus, quod tuba canit, quorum sunt septem, capite 8. prorsus non nisi Romano episcopo convenire potest, cum nulli alii tuba cecinisse scribantur. Tuba autem canere, e textus consequentia et effectibus secutis, aliud esse non potest, quam Decreta condere, id quod nullus praeter Romanae ecclesiae episcopus sibi unquam arrogavit. Nec frustra scribuntur sese praeparasse, ut canerent, cum his solis Pontificibus semper impatiens furor et inquies tyrannis fuerit ad leges condendas ceterosque sibi subiiciendos. Sed ad nostrum quintum angelum veniamus, qui primus est inter tres, qui tria Vae inducturi erant super terram, id est, qui primus Universitates instituit vel confirmavit, quem mihi non facile fuerit nominare, ita variantibus historiis, sed sit, quisquis fuerit. Stella de coelo in terram lapsa, vel Alexander de Hales,

vel, quod magis credo, S. Thomas fuit, qui post Universitates approbatas et tubam huius angeli vel primus vel maximus fuit autor invehendae in orbem Christianum philosophiae, solus Aristoteliciissimus, ac plane Aristoteles ipse, in quem velut in terram de coelo a Christo cecidit, fretus autoritate impiissimi illius angeli, eiusmodi studia probantis.

Accepit autem clavem putei abyssi et aperuit, eduxitque nobis mortuam iamdudum ac damnatam per Apostolum philosophiam, et inde ascendit fumus istius putei, id est, mera verba et opiniones Aristotelis ac philosophorum, sicut fumus fornacis magnae. Invaluit enim et late potens facta est philosophia, ut Christo Aristotelem aequarit, quantum ad autoritatem et fidem pertinet. Hinc obscuratus sol (iustitiae et veritatis Christus, pro fide inductis moralibus virtutibus, pro veritate opinionibus infinitis), et aer de fumo putei, ut intelligatur non fuisse solis eclipsis, sed obscuritas aeris et solis, e fumo inferni ascendente, hoc est, humanis doctrinis Christum et fidem eius (quae est aer et spiritus) obscurantibus. Et ex fumo putei exierunt locustae in terram. Hic est populus Universitatum, e philosophia natus, aptissimo nomine locustae vocatus, quod sine rege (Christo) sit et turmatim volet, ut Proverb. 3. dicit: Deinde vastant et exurunt omnia virentia, qua parte consederint, ut inde locustae a loco usto et vastato nomen putentur habere Grammaticis. Ita hic populus exurit totum illud ver pascuum Christi, id est, fructum fidei. Et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terrae, scilicet vulnerandae conscientiae, quia vastato verno fidei fructu, quae sanat conscientias, non potest non laedi conscientia. Et praeceptum est illis, ne laederent foenum terrae, neque omne viride neque omnem arborem, id est, electos[1]) laederent. Non enim omnes laedunt, neque locustae naturales omne viride laedunt, sed certum aliquem

1) In ed. Jen.: ne electos.

locum, ita hic, sed tantum (inquit) homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis, id est, aliquod foenum, eos, qui non habent fidem, quae est signaculum Dei, quam in conscientia pura et conversatione libera gestamus.

Et dictum est illis, ne occiderent eos, sed cruciarent mensibus quinque. Hoc mihi dictum videtur de doctrina morali, quae cum non doceat cognitionem peccati veram, sicut lex Dei non occidit, sed solum vanis studiis eos affligit, semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Occisi enim litera vivificantur spiritu aeterno, non cruciantur mensibus quinque, id est, toto sensualis vitae tempore, in quo morales virtutes regnant. Et videmus morales theologos omnes esse pessima et infelicissima conscientia, plenos scrupulis et inquietudine, nec boni nec mali esse potentes. Ideo sequitur: Et cruciatus eorum ut cruciatus scorpii, cum percutit hominem. Ecce conscientia laesa, exponit enim quod dixerat, non occidi eos salubriter, nec vivificari spiritualiter. Et in diebus illis quaerent homines mortem et non invenient eam et disiderabunt mori, et mors fugiet ab eis. Mortem scilicet peccati, quod nimis vivit in conscientia et tamen non recte cognoscitur, si enim cognosceretur, mox occisum periret, hoc enim non Ethicorum Aristotelis, sed literae et spiritus officium est.

Et similitudines locustarum similes equis paratis in bellum, scilicet disputationis et conflictationis scholasticae bellum hac allegoria pingit, prompti enim sunt arguere pro et contra (ut dicitur). Et super capita earum coronae similes auro, id est, nomina et tituli graduum: Magister noster eximius, sacrae theologiae humilis et indignus Professor etc. Et facies eorum tanquam facies hominum, quia doctrina et vita eorum non spiritu fidei, sed dictamine naturalis rationis regitur, lumine naturae Aristotele illuminatae. Et habebant capillos, sicut capillos mulierum; sacrificulos effeminatos et luxui deditos gignit philosophia, in quibus nihil spiritus, neque virilis in Christo sensus viget. Capilli enim sacerdo-

tes sunt, Psal. 68.[1]), Esa. 3. et aliis locis. Neque theologum fieri licet, nisi sacrificum[2]) eiusmodi, ut vulgo etiam ob id male audiant theologi. Dentes eorum sicut dentes leonum erant. Vel Thomistas solos vice omnium theologorum considera, an non sint mordaces, calumniatores, devoratores omnium, qui contra Aristotelicam theologiam loquuntur. Quin et se ipsos inter sese mordent et consumunt Thomistae, Scotistae, Moderni, acuuntque invicem non quosvis, sed leonum dentes. Neque est enim genus hominum, quod atrocius maioreque odio belligeretur, quam theologorum istae sectae, ut quaeque sola aliis consumptis optet regnare.

Et habebant loricas sicut loricas ferreas. Haec est pertinacia et secura praesumptio uniuscuiusque sectae de suae opinionis veritate et firmitate. His enim ferreis thoracibus sunt invicti. Haec sunt cuiusque sectae principia. Et vox alarum earum sicut vox curruum et equorum currentium in bellum. Alae sunt verba disputantium et conflictantium, quibus impetuose, rixose et clamose invicem irruunt et pugnant, ut videmus in tumultibus disputantium, tam verbis quam scriptis, ubi neuter neutri cedit, quilibet invictus est. Hunc enim pertinacem affectum disputationis cursu isto curruum et equorum significat. Et habebant caudas, similes scorpionum, et aculei erant in caudis earum et potestas eorum, nocere hominibus mensibus quinque. Explicat, quod superius proposuit, fructum et finem scilicet huius theologiae esse malas conscientias tota vita ista sensuali; spiritualibus enim abominatio est ea theologia, quia sunt extra quinque menses in spiritu libertatis.

Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen hebraice Abbadon, Graece autem ἀπολλύων. Audiamus hic rectorem generalissimum omnium Universitatum, non Christum, non spiritum sanctum, non angelum domini, sed angelum abyssi, id est,

1) In edit. orig.: 67. 2) In edit. Jen.: sacrificium.

mortuum et de mortuis ac damnatis. Quem ergo? Lumen illud naturae scilicet Aristotelem, qui vere ἀπολλύων, id est, perdens et vastator ecclesiae, in Universitatibus regnat. Neque enim dignus erat nominari in sacris literis suo nomine. Diximus enim angelum significare doctorem in ecclesia. Et certum est, Aristotelem mortuum et damnatum esse doctorem hodie omnium Universitatum magis quam Christum. Quia autoritate et studio Thomae elevatus regnat, resuscitans liberum arbitrium, docens virtutes morales et philosophiam naturalem, et triceps scilicet Cerberus, imo tricopor Gerion.

Ecce primum Vae, quod de Romano pontifice habet ecclesia, per ministerium S. Thomae, quorum cum fuisset haec maxime prohibere et exstinguere, ipsi maxime erexerunt et stabiliverunt. Dic, carissime lector, an non istae facies sint hodie in ecclesia puppis (quod aiunt) et prora? Nonne haec sunt, ut philosophi dicunt, materia et obiectum iuris Canonici? Quid discunt infelices Canonistae, nisi harum facierum per homines impios inventarum et statutarum observantiam, quae prorsus nihil neque ad Deum, neque ad ecclesiam pertinet? Rursus, dic, si unum opus bonum in his inveniatur, quod Deus praeceperit. Lege ius totum Canonicum et profer, quando Romanus aut alius episcopus ad Evangelii officium urgetur? Omnia de iurisdictionibus, nihil de verbo Dei statuitur, cum tamen nulla prorsus re opus sit, quam verbo Dei in ecclesia. At hoc capellanis et terminariis, et quo quis indoctior et rudior est, relinquitur.

O vae tibi, papa, vae vobis Cardinalibus, vae vobis episcopis, vae vobis sacerdotibus, vae vobis monachis et toti ordini ecclesiastico. Quis vobis monstrabit fugere a ventura et instante ira? Quid respondebitis pro officio verbi, quod subiistis et non implestis? Nunquid ille triplices coronas, pileos, infulas, annulos, aurum, purpuram et omnes iam dictas facies acceptabit? Stat sententia fixa, non respicit in faciem hominum. Quocirca consilium Christi audiat, qui potest, ubi docet Matt. 24: Fu-

giendum esse in montes et non revertendum in domum. Relinquat publicum, qui potest, in solitudinem vadat, qui liber est. Noli, noli, o homo, quisquis es, ambire Episcopatum, Canonicatum, Monachatum, aut ullum ordinem clericatus, peccatum et perditio est in omnibus, ut facies praedictae monstrant.

Aut si omnino vis aut urgeris initiari sacris, age, contemne has facies antichristi huius, et cura, ut Evangelio pure inservias, vel per te ipsum docendo, si gratiam habes, vel iis, qui possunt docere, assistendo, cooperando et serviendo, quales Apostolus se habuisse multos testatur, tum orationibus puris pro fructu Evangelii instes coram Deo. Crede mihi, nisi hoc feceris, clericatum non nisi in damnationem tuam portas, etiamsi miracula feceris et te ipsum igni tradideris. Proprium et unum officium est clericatus, docere verbum, quo evacuato non clericus, sed facies clerici sola reliqua est, qua tamen invaluit rex iste sanctissimus, ut penitus exstinxerit Evangelium. Et cur non maledicam huic maledictioni? Dominus Iesus perdat, o idola mundi, papatum, Cardinalatumque vestrum cum omnibus faciebus vestris in profundum inferni in aeternum, Amen. Ecce tunc habes, quid sit regem hunc esse potentem faciebus.

Sequitur:

Et intelligens propositionum.

Qualis rex, talis lex, qualis lex, talis populus, qualis populus, tales mores, quales mores, talia et studia. Rex, ut audivimus, est mera facies et idolum, ideo et lex eius est merum figmentum et mendacium, sicut Petrus*) praedixit: Erunt in vobis pseudodoctores, qui fictis verbis in avaritia vos cauponabuntur. Et 1. Tim. 4: In hypocrisi loquentium mendacium. Et quomodo potest docere veri-

*) 2. Petr. 2.

tatem, qui species et mendacium est ipsum? Imbutus enim ea opinione, ut facies istas ducat serias esse res, certe non solum mendacia loquetur, sed nec veritatem sustinebit. An non est hoc insigne et incredibile mendacium, pro fide Christi docere ceremonias, pro spiritu statuere traditiones hominum? Nonne papa suis iuribus iactat sese regere et pascere ecclesiam Dei? Nonne laudat tanquam bene facta, quae suis servatis legibus fiunt? Nonne damnat et perdit omnes, qui sese non audiunt, etiamsi universum Evangelium servaverint?[1]) O maledicta maledicendaque abominatio. Hic impletur illud Pauli*): Qui adversatur et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, quasi sit Deus. An non est hoc in templo Dei sedere, in tota ecclesia sese magistrum profiteri? Quid est templum Dei? nunquid lapides et ligna? Nonne Paulus**) dicit: Templum Dei sanctum est, quod estis vos? Neque enim tempore Pauli ulla erat domus, quae templum Dei diceretur, ut nunc dicuntur. Sedere autem quid est, nisi regnare, docere et iudicare? Quis autem unquam ab initio ecclesiae sese ausus est magistrum totius ecclesiae appellare, nisi solus papa? Nullus Sanctorum, nullus haereticorum tam horrendam superbiae vocem unquam sonuit. Paulus se magistrum gentium in fide et veritate iactat, sed non magistrum ecclesiae.

Nonne autem ostendit se, quasi sit Deus, dum pro verbis Christi sua docet et pro iustitia fidei iustitiam papisticam statuit? Nunquid super Deum naturaliter extolli potest? absit, sed super Deum dictum (ait Paulus), id est, super verbum Dei praedicatum. Deus enim dicitur, quando praedicatur et creditur. Super hunc Deum papa iam diu elevatus sedet, quia in cordibus fidelium loco dicendi et credendi Dei ipse se dicit et praedicat. Ita quod Pau-

1) In ed. Jen.: servaverunt.
*) 2 Thess. 2. **) 1. Cor. 6.

lus ait, aut quod colitur, Graece σέβασμα, id est, cultus, seu id quod colitur, seu ipsa cultura, ut intelligas super Deum non simpliciter, sed super culturam Dei, seu super id, quod a nobis ut Deus colitur, extollendum, quasi dicat: In cordibus hominum praeferetur Deo, hoc est, verbum suum plus timebitur, quam verbum Dei, et ei plus obedient magisque colent quam Deum verum. Nonne haec nulli hominum possunt nisi papae convenire? Passim Dei praeceptum et verbum contemnitur, at papae verbum nemo non pavet, plane nullus est Deus neque in coelo neque in terra, cuius verbum tanta obedientia capiatur, quanta verbum papae, quod experientia tam clare monstrat, ut insensatus negare non possit.

Deinde, quis unquam se in nomine Christi venire dixit, ut solus papa. Ipse enim unus omnium et primus sese vicarium Christi, vicarium Dei in terris intolerabili blasphemia et superbia iactat. Quid enim est esse vicarium Dei, nise vice Dei sedere? Quid est vice Dei sedere, nisi ostendere se, quasi sit Deus? An adhuc dubitas Pauli prophetiam impletam, quando adeo similia sunt, vicarius Dei et ostendere se, quasi sit Deus? Recte ergo praedixit, venturos istos antichristi apostolos in nomine suo. Ceteri enim haeretici, etsi veritatem simularent, nunquam tamen Christi proprium nomen praetexuerunt. Hoc enim soli antichristo reservabatur. Unde Christus Matt. 24. non contentus praedixisse, quod venturi essent in nomine suo, addit se ipsum explicans, dicentes: Ego sum Christus, ac si dicat, nomen meum proprium praetexent, quod est Christus, dicentes se esse me Christum. At iam obtinuerunt illud, nam e papa et Christo unum fecerunt, garrientes, e papa et Christo mixtum esse unum illum hominem, nec separandum esse Christum a papa. O blasphemiarum blasphemia furiosissima, impius ac sceleratus cinaedus, usurarius, sacrilegus, cruentissimus tyrannus, Christo Deo miscetur et unum cum ipso efficitur. Veni, Domine Iesu Christe, et pone finem ac modum his horrendis horroribus, Amen.

Et quid facit tamen ille vicarius Dei in loco Dei sedens? Numquid principis sui mandata facit et docet? Nequaquam. Quid ergo? Sua propria solum docet, nec ipsa tamen facit. Alioqui si Dei mandata doceret, vicarius Dei non esset. Vicarius enim absentis principis est, ideo qua parte vicarius Dei regnat, prorsus nullus est Deus, ubi enim Deus praesens est, vicario non est opus, sed duntaxat ministris, sicut apostoli sese non vicarios, sed ministros Dei appellaverunt. Igitur impletus est sermo Pauli: Videmus hominem peccati et filium perditionis sedere in templo Dei, ostendentem se, quasi sit Deus, adversantem et elevatum super omnem Dei sermonem et cultum. Quid enim veritati evangelicae magis adversum, quam facies illae et facierum doctrina? At colitur, timetur, servatur ipsa ultra et supra omne verbum Dei, idque non nisi in nomine Domini. Sed redeamus ad Danielem.

Vocabulum Hidoth[1]) hebraice significat problema, aenigma, obscurum sermonem, qui eludit sensum, si secundum faciem percipiatur. Sic Iudicum 14: Proponam vobis problema, et Psal. 49[2]): Aperiam in psalterio propositionem meam. Est ergo intelligens hidoth, qui potens est verbis obscuris fallere audientes, ut aliud audiant et aliud intelligant. Non enim intelligens propositiones (ut noster transfert) is est, qui ab aliis dicta pulchre intelligit ipse, sed qui idoneus est, propositis verbis alios ludere. Exempli causa, quando rex iste facierum in suis Decretis vocabulum Ecclesia usurpat pro se ipso et sibi adhaerentibus, etiamsi sint impiissimi, ut, quidquid ipsi statuerint, id ecclesiam statuisse omnibus persuadeant; sicut nunc obtinet et triumphat propositione eiusdem verbi. Nonne pulchram Hida[3]) proposuisse tibi[4]) videtur? cum ecclesia non significet, nisi sanctam fidelium congre-

1) In ed. orig.: חידות. 2) Ibid.: 48.
3) Ibidem.: חידה. 4) In. ed Jen.: sibi.

gationem, qui spiritu Dei vivunt et aguntur, qui sunt corpus et plenitudo Christi, ut Paulus dicit. Quae enim mendacia non propaget homo iste? quam obedientiam non extorqueat? quam legem non roboret, ubi id obtinuerit, ut tam audientes, quam ipse loquens ecclesiam satanae ecclesiam Dei esse intelligant? Quis enim ecclesiam Dei non audiret?

Videmus autem et hoc verbo, regnum facierum distingui ab omnium regnorum conditione, ut quod non armis, sed verbis agat. Deinde non apertis seu simplicibus verbis, qualibus regnum Christi et hominum administratur. Nam regna mundi legibus humanis, de rebus temporalibus aperte sonantibus et intellectis, regnum autem Christi solido simplicique Evangelii verbo regitur; at hoc regnum compositis et aliud sonantibus et aliud facientibus seducitur. Nec enim mundana nec spiritualia docet, sed simulat se docere spiritualia, revera autem docet mundana. In quo artificio sunt tam intelligentes, gnari et appositi, operante satana, ut electos (sicut Christus*) praedixit) in errorem ducant, nec nisi a spiritualibus iudicentur. Ideo Daniel eum intelligentem et leges suas hidoth[1]) vocat, quod falsurus esset omnes, qui non acute observarent eius leges. Fac huius periculum tu ipse: Si docearis abstinere a cibis, vestibus, locis, personis, rebus quibusdam et tali ac tali habitu, vestitu, gestu, cibo, loco, personis uti, ea opinione captus, tanquam his studiis bona opera facias et iustitiam sis acquisiturus, et postea ad te reversus intelligas, te non nisi in rebus temporalibus laborasse, quae nihil ad iustitiam faciant magis, quam omnium aliorum laicorum quaecunque opera et studia; nonne pulchre tibi impositum esse diceres? nonne verbis egregie illusus esses.

At nonne talia sunt omnia, quae papa man-

---

*) Matth. 24.
1) In edit. orig.: חִידוֹת.

dat? Nonne aut locum, aut cibum, aut vestem, aut personam tractat in suis statutis? In quibus non plus est iustitiae, quam si agrum interim coleres, aut texeres, aut neres. Quis enim agricolatur ea opinione, ut iustificetur eo opere, aut peccet, si omittat, cum sit tamen necessarium et utile opus? Tu vero in eo opere, quod prorsus neque ad vitam neque ad rem est necessarium, sic iuberis laborare, ut iustitiam in eo invenire speres et peccasse putes, si omittas. Cui enim vel rei vel vitae prodest, te atrum aut nigrum gestare, lac aut carnes edere, rasum aut non rasum esse, hoc vel illo loco degere? Et tamen in iis futilibus et inutilibus rebus iustificari et sanctificari aut reus fieri iuberis. Estne hoc egregie tibi problemata et aenigmata proposita esse? At mundus his doctrinis mendacibus et illusoriis refertus est, istae sunt cauteriatae conscientiae, ut enim omnia, quae agunt, sunt species, ita omnia, quae docent, sunt propositiones seu figmenta, utrobique mera facies tam in rebus quam verbis. Et tamen conscientiam faciunt, sine omni causa.

Observa autem, quam mitibus et modestis verbis tam atrocia monstra Spiritus tractet, facies appellat teterrimam illam pompam et hypocrisin, quas nullo satis vocabulo traducere possis. Et hidoth, problemata, appellat pestilentissimam illusionem doctrinae antichristianae et hanc intelligentiam nequissimam imponendi. Clare idem Dan. 7. praedixit, ubi scribit, post bestiam terribilem, quae decem cornua habebat (quae omnium consensu Romanum imperium est) se considerasse aliud cornu parvulum ortum de medio illorum (hoc papatus imperium est, in medio Romani imperii ortum, ut diximus); et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto et os loquens ingentia. Isti oculi sunt propositiones istae et intelligentia hidoth prudentia carnis et os blasphemum in Christum.

Longe atrocius Paulus has hidoth tractat, Ephes. 4. dicens: Non simus iam parvuli, qui fluctuent et circumferantur omni vento doctrinae, in

nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Nequitiam hominum graece κυβείαν vocat, quod est, ac si dicas, tesserae iactationem et astutiam, πανουργίαν dicit, quae est illusio quaedam velut circulatorum, dum rebus ludicris sensus falluntur. Ita impii magistri verbis Dei pro sua libidine velut tesseris iactatis et ludicris suis ceremoniis nos fallunt, et instabiles faciunt circumvenientes insidiosis his artibus nos ad decipiendum.[1]) Sic enim graece sonat πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, id est, ad insidiose aggrediendum, ut decipiant, hoc enim fine utuntur κυβεία καὶ πανουργία, id est, verbis et ceremoniis fallacibus.

Sic et Col. 2: Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi et non secundum Christum. Et infra velut digito hidoth[2]) significationem monstrans dicit, secundum praecepta et doctrinas hominum, quae sunt quidem rationem habentia sapientiae, in superstitione et humilitate et ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Ecce hidoth rationem sapientiae, sed superstitionem revera habent. Et Petrus 2. Petr. 3.: Venient in novissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes etc. Nonne et hic utrumque ponit, deceptionem et illusionem, quod verbis decipiunt et specie illudunt, alterum doctrinae, alterum operibus deputans, sicut et Paulus κυβείαν doctrinae et πανουργίαν operibus dedit, idem omnino volens per illusionem deceptionis, quod Daniel per propositiones seu hidoth.[2])

Id quoque observandum, quod hoc participium, intelligens, ad affectum et studium pertinet. Nam Daniel 11. de eodem monstro loquens, ut superius retulimus, sic dicit: Et ad Deum patrum suorum

---

1) In ed. Jen.: ut nos decipiant.
2) In ed. orig.: חִידוֹת.

non intelliget et ad desideria uxorum et ad omnem Deum non intelliget. Ubi clarum est, verbum, intelliget, studium et curam indicare. Non enim nihil intelliget, quid sit Deus, quid mulier, quid uxor, quid desiderare mulierem vel uxorem, sed non curabit, imo contrario[1]) statuet Deo et rei uxoriae, seu matrimonió, nihil curans, quam impossibile sit[2]) aliis ferre onus negati et desiderati matrimonii. Ita et hic intelligens propositiones, Danielico tropo, magis affectum quam intellectum significat. Révera enim nihil unquam in orbe insulsius, indoctius statutum est papensibus legibus, ut etiam ipsarummet Professoribus nausea sint celebri proverbio dicentibus: Canonista purus est magnus asinus. Rursus non habuit orbis regnum, cuius principes propensiores fuerint et insaniores ad leges condendas, quam Romanos episcopos, ut par sit inscitia et temeritas in Decretis papisticis, utraque autem incredibilis. Quid enim agit papa in ecclesia, nisi quod de die in diem novas accumulat leges, quas sine ulla causa, sine ullo sensu, ut in buccam venit vel ebrio et furioso, figit, refigit, mutat, remutat et plane miseris nostris conscientiis non secus ac taxillis utitur, quos ludens pro mera libidine iactet, reiectet, utcunque visum fuerit, quandoque etiam scortis et cinaedis suis? O digna merces ingratitudinis nostrae. En nos, qui caritatem veritatis non recepimus, ut salvi fieremus, digne traditi sumus in manus hominis peccati et filii perditionis, qui ludendo et ridendo nobis peccata et perditiones operaretur, incredibili furore.

Et in summa ex praecedentibus faciebus abunde intelligimus istas propositiones. Cum enim universum ius papae nihil agat, nisi quod has facies disponat, et in faciebus nihil sit nisi deceptio et illusio, per quas veritas fidei in Evangelio extinguitur, satis clarum est, papae doctrinam esse deceptoriam et illusoriam, id quod et experientia docet. Neque enim agit, ut Deo obediamus et credamus,

1) In ed. orig.: contraria. 2) Ibidem deest: sit.

sed solum ut sibi serviamus, ut suae iurisdictioni omnes subiiciantur. Impossibile autem foret, si ex Deo esset, ut non summis viribus Evangelium Dei tractaret et inculcaret, quo doceret omnia esse libera, neque posse peccari in ullo usu vestium, ciborum, locorum, personarum, aut ullarum rerum. Non enim ullo usu, sed sola concupiscentia vel odio rerum peccatur. At papa peccatum et iustitiam in solo usu rerum ponit, ideo est homo peccati et filius perditionis, replens mundum iis stultis et vanis peccatis et iustitiis. Et tamen, quia conscientias sub titulo nominis Christi terret, facit, ut e falsis et nullis peccatis vera peccata fiant. Nam qui crediderit sese peccare, si in Vigilia apostolorum carnes ediderit, aut mane Primas non legerit, aut aliud praeceptum quodcunque papae omiserit, vere peccat: non quia peccatum est, quod facit, sed quia credit peccatum esse, et tamen contra hanc fidem et conscientiam peccat, cuius conscientiae stultae autor est solus papa. Nam eodem opere alius se non credens peccare non peccat. Hoc est, quod queritur spiritus Pauli, discessuros esse a fide plurimos. Propter hanc conscientiam stultam traditiones hominum sunt pestiferae, et laquei animarum, et nocent fidei et evangelicae libertati. Quod nisi esset, nihil nocerent. Ideo satan per papam abutitur illis conscientiis ad leges tyrannidis suae stabiliendas, ad fidem et libertatem exstinguendas, et mundum erroribus, impietatibus, peccatis et perditionibus replendum.

Pulchre Paulus eas conscientias appellat cauteriatas, quod non sint natura aut spiritu factae, sed cauterio humanae doctrinae contra naturam insignitae. Ipse enim docet, quod nihil sit reiiciendum. Et vicarius Christi dicit: Imo butyrum et lacticinia sunt reiicienda perpetuo aliquot diebus. Christus Luc. 10: Edentes et bibentes, quae apud illos sunt; at vicarius suus contra: Nolite edere carnes et ova. Christus omnem vestem libere permittit, at vicarius suus aliam laicis dimittit, aliam sibi et suis assciscit, idque sub peccato mortali, et praecepto eccle-

siae. In his omnibus tamen formant sibi ipsis conscientiam tanquam boni facti, cum nihil sit minus, rursus conscientiam peccati, si omiserint, cum nihil sit minus. Vere ergo violenter formatas, sed tamen revera laesas et noxias habent conscientias. Qualis enim rex, talis et lex, qualis lex, tale et peccatum et meritum, talis et conscientia, nisi quod (ut dixi) e stulto et vano peccato verum peccatum fit, errore conscientiae, atque hoc est cauterium eius.

Sequitur:

Et roborabitur efficacia eius, et non in efficacia sua.

Et hoc insigne est tertium monstrifici huius regni omnibus aliis dissimilis, quod aliena efficacia efficax est. Quis enim audivit tale quid in omnibus regnis? Imperium Romanum suis viribus partum et auctum est. Scriptura tota equos et carnem vituperat Aegypti et aliorum regnorum, in quibus Iudaei fidebant. Porro Christi regnum suis viribus ita constat, ut nullum aliud aeque, veritas enim se ipsa fortis est. Solum hoc regnum alienis viribus roboratur. Efficacia autem hoc loco ea virtus est, quam philosophi nostri vim exsecutivam vocant, haec est virtus efficiendi, quod praestitueris, non animi virtus, sed membrorum. Sic Ezechias 4. Reg. 19: Filii venerunt ad partum, et vires non habet parturiens; et Gen. 31: Totis viribus servivi patri vestro; et Iob. 30[1]): Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, id est, quod ipsi facere poterant, hebraice Koah[2]) dicitur, Apostolus graece ἐνεϱγείαν vocat, interpres latinus operationem, Gal. 2: Qui operatus est Petro, operatus est et mihi, id est, fecit, ut efficax esset verbum meum, et converteret gentes audientes me etc.

---

1) In ed. orig. deest.: 30. 2) Ibid.: כוח.

Igitur et huius regis efficacia, cum non sit posita in armis neque in Evangelio Christi, superest, ut in hidoth[1]), id est, doctrinis suis roboretur per aliorum operationem. Et puchrum ordinem vide, priores sunt facies, deinde hidoth[1]) seu leges, utraeque fictae et alienae a veritate, tandem et efficacia sua, non sua sed aliena efficacia roboratur. Neque enim mendacium suis viribus subsistit. Sic enim profecit regnum antichristi Romani, quod statim, apostolorum etiam tempore coeptum est operibus niti, deinde quibusdam ceremoniis ornata est ecclesia (sicuti vocant), tandem eas omnes Romanus pontifex consarcinavit, et oppressa libertate eas convertit in rigidissimas leges, ut iam incomparabiliter maius crimen sit, in ceremonias et suas leges peccasse, quam in Dei praecepta. Ita ex faciebus ortae sunt hidoth[1]), ex hidoth[1]) robur, e robore vastitas, ut sequetur. Quia sicut mores legem, ita lex robur moribus, robur vastitatem gignit. Videamus ergo, qua efficacia efficax sit rex iste perditionis.

Apostolus 2. Thess. 2. tribuit eam satanae, dicens: Cuius adventus est secundum operationem satanae in signis et prodigiis mendacibus. Sicut enim Christus vere fidem et verbum signis et prodigiis roboravit propria virtute et efficacia, ita haec simia Christi adversaria, suas facies et hidoth[1]) roboratura fuit signis mendacibus, aliena efficacia. Prima ergo operatio satanae fuit in signis illis, quod Romana ecclesia cum Graeca perpetuo contendit, et licet iniqua et iniusta ipsa tum falsis et Scripturis et causis sese muniens, tamen praevaluit et sese in magistram fidei et matrem ecclesiarum erexit et confirmavit. Deinceps neminem non oppressit incredibili successu, quicunque eius hidoth, legibus, statutis, censuris, merisque libidinibus repugnaret, quantumlibet magnus, doctus et sanctus. Quis haec non iudicet esse signa et prodigia potentissima, quae

---

1) In ed. orig.: חִידוֹת.

nemo non tribuebat Deo pro ecclesia sacrosancta Romana pugnanti, quasi Deus non ultima nausea abominetur doctrinas illas hominum, et arrogantiam facierum istarum?

Denique factum est, ut reges et principes et episcopi anathemate terrifico percussi, aut qui sacrosanctae Rom. ecclesiae iura, libertates, patrimonia vel syllabam hidoth suarum laesissent, ac non ultra Dei praecepta coluissent, male perirent, ut iam publica formido orbem occupet, ne quis suadente diabolo noceat summo pontifici aut eius voluntati resistat. Hinc enim natum est terrificum[1]) illud omnium Bullarum fulmen, quod in fine adiiciunt: Si quis ausu temerario contraire praesumpserit, indignationem Dei omnipotentis et beatorum apostolorum eius Petri et Pauli sese noverit incursurum. Neque enim Christus universo Evangelio suo tantum signorum operatus est, tantum terroris orbi incussit, tanta effecit, quantum et quanta solius huius caudae Bullarum mendacissimo terriculamento papa effecit. Quid enim est in toto orbe, quod hac cauda non frangat, mutet, faciat, obtineat papa, quando summos reges et principes hac efficacia deponat? Forte hi sunt aculei illi locustarum, de quibus Apoc. 9. scribitur.

Nonne hac hidoth suarum efficacia imperium novum Romanum erexit transferens illud a Graecis (ut dicit) ad Germanos, quod inter cetera opera antichristi vel principale et maximum portentum est. Quis non putavit haec maxima signa et opera a Deo venire, cum essent tamen satanae potentissima et fallacissima portenta? Signa haec omnia vidimus, sed mendacia nemo observavit, falsi sunt in iis sancti et electi multi, cum tamen luce clarius sit haec non esse facta pro Evangelio et fide, sed pro faciebus et propositionibus huius regis roborandis (quo argumento poterant cognosci). Nemo feliciter papae unquam rebellavit, ut iactant Itali hi-

---

1) In ed. orig.: terrificium.

storici omnes, et verum iactant, modo infelicitatem dicas vitae et famae et rerum pericula, ut et martyres infelices fuerunt, imprimis autem Christus. Sed papisticus spiritus, satanas, haec persuasit esse damnationis et irae Dei indicia, cum essent potius gratiae signa. Ita praevaluit mendacibus suis prodigiis, stulto conscientiarum infirmarum scrupulo abusus, ne quis hoc facierum et propositionum regnum impediret.

Lege historias, lege Decretales, et omnes, qui de his rebus scribunt, et vide, an in uno loco papa et sui querantur de regibus, principibus, et episcopis, quod fidem et Evangelium contempserint, aut in Deum peccaverint. Una tantum est querela, quod sacrosanctam et apostolicam Petri sedem non defenderint, aut offenderint, aut nocuerint, in suo capite vel suis membris, hoc est, pro faciebus et propositionibus duntaxat quaestio est. Sed et Romanum imperium non alia causa ipsimet confitentur sese transtulisse incredibili et impudentia et mendacio, quam quod imperator Graecus male tueretur sacrosanctam sedem Petri, suomet isto testimonio convicti, quod non a Christo, sed ab homine defendi voluerint, ac iamdudum a fide discesserint, de qua dicitur: Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus; et iterum: Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Atque in hodiernum diem, reiecto Christo et eius tutela, Imperatorem coronat in tutorem ecclesiae, scilicet tam male est sibi conscius facierum ille et propositionum rex, veritate et spiritu inanis.

Iam vehementer piget pudetque, imo miseret me, quoties cogito, quae et quanta ludibria sibi ex imperatoribus, principibus universaque natione Germaniae fecerit papa. Deus bone, quanta libidine et fiducia in illis lusit, non secus eos ducens et iactans, atque irrationalia[1]) bruta, quibus tantum ad caedes, ad rapinas, ad dolos, ad fraudes, et quid-

1) In ed. Jen.: irrationabilia.

quid satan suggerere potuit papisticarum artium, abuteretur? appellans interim dilectos filios ecclesiae, digna scilicet mercede accepti imperii, quo satanae servire sunt coacti. Et tamen in iis omnibus signis et prodigiis praevaluit satan in tantam elatus securitatem, ut nihil iam libere possit, quod non audeat exsequi, et exsequitur feliciter, neque enim haec potuisset, nisi magnis operationibus et miraculis satanae adiutus fuisset. At quid his omnibus quaesitum? Nunquid gloria Christi? Nunquid salus animarum? Nunquid Evangelium et fides? Non, sed solae facies et propositiones, sola ecclesia sacrosancta Romana, sedesque apostolica, patrimonium crucifixi, bona sancti Petri, istorum bellorum et rerum materia fuere et sunt. Ista signa et prodigia palpamus, et tamen operante satana mendacium eorum non videmus, ita praestringente oculos nostros antichristo sanctis nominibus Dei, Christi, Petri, ecclesiae et similium, quibus conscientia inerudita, imo et erudita (nempe electorum) etiam capitur.

Quis vero enumeret prodigia illa de solis defunctis, bone Deus, quantum hic mare mendaciorum de apparitionibus, adiurationibus, responsisque spirituum inundavit? Quibus factum est, ut papa etiam mortuorum rex factus sit, et in purgatorio iam regnet, magno sacrificulorum incommodo, si pergat, qui e purgatorio omnem victum, omnes opes, omnem illam rerum pompam habent, minus habituri, si fidem viventium aeque docerent, atque propositiones defunctorum. Nec est repertum ab initio mundi negotium quaestuosius et minoris operae, siquidem hoc ingenio huc derivatae sunt per fundatores ecclesiarum omnium ferme principum et divitum opes et per opes deliciae, et otia, per otia autem Babylon ipsa et Sodoma. Odiebat enim satanas sacramentum altaris, nec patebat via evacuandi eius. Invenit ergo, ut pro bono opere et sacrificio haberetur, emeretur, venderetur, quod pro sacramento Christus ad fidem viventium alendam duntaxat instituit. Atque ita fide exstincta non viventibus, sed mortuis accommodatur salutare hoc

mysterium, id est, prorsus nullis neque viventibus neque mortuis. O furor Dei incogitabilis, ecce hoc voluerunt spiritus illi nequam, qui Missas postulaverunt, et sese redimi finxerunt. Infinita sunt huius monstri exempla, in quae nos rude vulgus sine iudicio, sine spiritu, sicut imprudentes bestiae in laqueum irruimus, prorsus nullum mendacium satanae suspicantes, cum Deus non penitus nos dereliquerit, quin in multis locis illusiones istas manifestarit. Sed faciebant haec ad regnum facierum et propositionum stabiliendum, ideo roborata sunt.

Non autem nego, pro defunctis orandum esse, sed papam in mortuis regnare et sacramentum altaris ludibrium eius fieri ex corde detestor et abominor, atque utinam digne flere possem. Neque enim his signis fidei et Evangelii causa quaeritur, imo contra fidem et Evangelium sub facierum et propositionum praetextu[1]) tyrannis ad fiduciam operum erigendam exercetur. Verum de sacramento et fide dixi alias abunde. Inter haec autem numeranda sunt et illa, quae in visitationibus, peregrinationibus, et venerationibus Sanctorum fiunt, qualia multa hodie ubique abundant, quae papa suis Bullis confirmat, etiam canonisat quandoque Sanctos, quos ignorat. Nunc vide, quid sit operatio satanae in signis mendacibus, et energiam facierum et propositionum non in energia sua roborari.

Praeter haec mendacia signa, proprio satanae ministerio roborantis efficaciam facierum, est et altera efficacia ministerio aliorum efficax, eaque gemina, una clericorum, altera laicorum. Clericorum est haec, quod in faciebus et propositionibus roborandis ingenio et lingua papae ministrant. Ipse enim propositiones suas effutit sine timore, et facies plena securitate disponit, saepius sibi ipsi turpissime, Deo autem impiissime contradicens. Neque enim vel ipse vel sui id cogitant, ut verum aut bonum aliquid dicant, sed tantum ut dicant, freti et abusi

1) In ed. orig. et Jen. 1557 deest: praetextu, repetitum est hoc vocabulum ex ed. Jen. a. 1566.

stultissima persuasione hominum, qui papam non posse errare credunt. Unde fit, ut Decreta eius aliquando sint vel ebrii aut furiosi somniis simillima, adeo sine timore tanquam supina fiducia et praesumptuosa superbia loquitur, ut pios animos vehementer urat detestabilis haec abominatio. Persuasi itaque, ut quique sunt doctissimi, ingeniosissimi, religiosissimique, non posse errare regem hunc faecierum, excipiunt faeces, salivam, excrementaque abominibilia propositionum eius, non dicendo studio et honore. Deinde cum necesse sit stultum stulta loqui, miserrimo sese pistrino dedunt glossandi, aptandi, concordandi, tuendi, huc et illuc trahendi, quidquid ille securus vel ebrius e bucca despuerit. Recte ergo non sua efficacia haec dicitur, quia ipse indoctus et rudis nulla ratione posset sua tueri, nisi aliorum ingenia haberet obnoxia.

Itaque nulla ei cura, nulla necessitas est, ut efficax sit per suam efficaciam. Effutiat solum vel dormiens, et mox alienis studiis articulum fidei habemus in tota ecclesia roboratum. Hinc illa abominationis verba de proprio motu et scientia, de plenitudine potestatis, ut miseri Christiani pene crepitum ventris huius monstri pro Evangelio adorare cogamur, tantum roborat aliena ista efficacia ignavissimi et socordissimi huius idoli efficaciam. Nihil enim eius cum iudicio, sed omnia cum obsequio et legere et audire oportet. Quae persuasio absque dubio operatio satanae est, occupantis rudes animas nostras, ut sua efficacia sui idoli efficaciam etiam per nos roboret. Si enim cum iudicio legerentur, ut aliquoties aliqui tentarunt, ne hora quidem efficax esset, cum saepius sint indoctissima, impiissima et sacrilega, quae lucem et iudicium nunquam sustinere potuerunt. Hoc est, quod satanas in Decretis illis sacerrimis cavit, in quibus hoc unum agitur, ne liceat papam iudicare, ad eum solum Scripturas interpretandas et fidem declarandam pertinere, ne quando haec nequitia revelatis abominationibus eius revelaretur, si et alius fidem et Scripturas coeperit interpretari.

Hinc ille pruritus, gratulatio et apostolica bene-

dictis in eos, qui sanctam Sedem apostolicam tuentur, bonum statum Rom. Pontificis et privilegia ecclesiae Rom. quaerunt. Rursus in offensores et reluctantes sic saevit, ut ipsa saevitia manifestum argumentum sit, satanae spiritu eum ferri, timentis sua consilia aliquando nudari. Spiritus enim carnem et ossa non habet, ideo contrectari exhorret. Et mendacium odit lucem, argui metuens, roboratur tamen in isto facierum rege, cum de omnibus aliis dictum sit, fortior omnium veritas; et illud: Nemo diu fictus, quia hoc portentum portentorum maximum et ultimum est.

Laicorum etiam manus huius efficaciae serviunt, quas brachium seculare vocamus. Elevatus enim et erectus super omnes principatus et potestates papa, si quem adversarium propositionibus et faciebus, censuris et maledictis opprimere non potest, neque enim pugnat ratione aut ingenio, aut Scripturis, cum sit ignavissimum et rudissimum ventris animal, multo minus fide, patientia et oratione, veris scilicet et apostolicis armis, sed aliena efficacia efficit quod vult, et brachio seculari mandat reges, principes, populos et nationes totas, in mutua vulnera incitat, et orbem caedibus et sanguine involvit, donec obtineat, non quod fides et Evangelium, sed quod facies sua voluit. Et in iis quam secure et confidenter agit, benedicens apostolica benedictione obtemperantes, maledicens apostolica maledictione rebellantes. Rogo, quo modo praevalere posset haec abominatio, nisi operatio satanae media regnaret? Alii ingenio et scripturis, alii opibus et viribus regna constituerunt. Hoc imbelle et ignavum monstrum nec ingenio nec ferro, sed sola facie potens est, qua efficit, ut omnium aliorum ingenia, omnium eruditio, omnium opes, omnium vires suae libidini tam dedito studio serviant, ut in eis ludat etiam quidquid volet. Neque enim stipendiis suis eos alit, nec doctrina sua pascit, sed solo faciei praestigio eos captos tenet, ut putent sese Deo obsequi et ecclesiae sanctae Dei, non videntes sese servire ignavissimo porco et abominationi totius terrae.

Vide itaque regum et Principum studia in papam, vide episcoporum, collegiorum, monasteriorum ingenia, infinitum illud hominum chaos, quam illi gratuita arma, hi vero gratuita ingenia pro papa impendunt. Nec id pro fide[1]) et verbo Dei (nam hoc non agitur), sed pro solis faciebus et propositionibus tuendis, nulla prorsus mercede, quam quod Deo servire sese existiment. Tum videbis, quid sit efficaciam ignavissimi huius monstri roborari aliena efficacia. Plane non conveniebat ista abominatio, nisi ultimo termino mundi. Quid enim abominatius et monstrosius, quam quo Princeps est ignavior, socordior, inutilior, hoc potentius esse regnum eius? At hic Princeps Sardanapalo corruptior, Sybaritis mollior, tantum ad luxum et otia natus, nec bellis, nec studiis, nec armis, nec literis, nec Evangelio, nec fide, nec orationibus, nec moribus potens, sed omnibus contrariis abominandus, una tamen facie et propositione imperat Imperiis, Regnis, et omnibus Potestatibus, possidens animas nostras, corpora nostra, res nostras, ad abusum universae ignaviae et libidinis suae, nihil pro iis omnibus rependens quam gratiam et benedictionem Sedis apostolicae, fumum scilicet fumorum.

Et quod mireris, ceteros Principes, qui bello et viribus regnant, amant sui populi ex animo, ita magistros ac praeceptores, qui eruditione et ingenio pollent, observant ex animo discipuli. Huic rerum portento et ignavissimo et rudissimo nemo non ex animo male vult, nemo tantam potentiam non detestatur, nemo tantas opes non exsecratur, ut in loco omnium indignissimo positas. Et tamen facierum et propositionum praestigiis capti metuunt et abstinent universi, signis et prodigiis mendacibus absterriti. Nemo enim non videt papam papistasque fide, Evangelio, patientia, aliisque armis spiritualibus abiectis, sese opinionibus vulgi in facies et propositiones simpliciter propensi, tum vi et opibus Principum, vel corruptorum vel corrumpi sperantium armari. Nemo, inquam, non videt, sub faciebus

1) In ed. orig. et Jen.: fidei.

superstitiosissimis et propositionibus fallacissimis eos vivere mundanissimis moribus, et tamen videntes palpantasque Christum ab eis esse remotiorem, quam occidentem ab oriente, non audent affirmare, quod sentiunt. Quia strenue hic vulgus monachorum et universa papae facies obiicit hanc propositionem, principatum ferendum etiam mali Principis, quasi in papatu de Principis, ac non multo magis de ipsius principatus malitia agatur. Aliud enim genus est principatus, quod papa habet, ab omnibus mundi principatibus, qui, sive boni sive mali fuerint, non nocent, si tolerentur. At papatus is est principatus, qui verbum et fidem exstinguit, erectis in locum eorum faciebus et propositionibus, faciebus pro fide, propositionibus pro verbo. Ideo adversarius est Christi, qui potens est spiritu fidei adversus facies, et verbo veritatis adversus propositiones. Non ergo principis, sed principatus haec malitia arguitur, qui talis est, ut bono principe non possit administrari, sed solo Christi adversario, qui facies et propositiones, adversus fidem et verbum Dei, stertens et oscitans custodiat.

Ideo enim abominatio dicitur, quod sine viribus, sine literis, sola stertenti facierum pompa, omnes Principes et reges opprimit, omnium ingenia occupat, omnia potest et facit, quae nullius regni viribus, nullorum ingeniorum studiis fieri possint, quanta nec Christus suo verbo in hominibus effecit. An non esset foeda abominatio, si scrofa patrisfamilias et omnium in domo dominaretur, nihil faciens quam quod in coeno iacens, illusis videntium oculis aliquo praestigio, homo insignis appareret, et humanum aliquid sonaret? Quale factum legimus in gentibus per idola quaedam lignea et lapidea. Sic papa praetexto nomine Dei, quod nullius conscientia non merito pavet, facili opera e fide trahit in superstitiones, imo abominationes pestilentissimas, summos etiam reges, doctissimosque viros, ipse interim non nisi scrofa volutatus in volutabro turpissimae et ignavissimae vitae suae, nec literis nec armis vel digito idoneus.

In quam rem audiamus apostolum Petrum acerrime loquentem 2. Pet. 2., ubi papatum suis coloribus graphice depinxit. Postquam enim futuros pseudomagistros praedixerat, qui in avaritia fictis verbis populum Christi cauponarentur, sectas introducerent perditionis, multosque secum traherent, et Christum, qui eos mercatus est, negarent, tribus exemplis eos fortiter terret, angelorum, originalis mundi, et Sodomitarum, quos omnes in exemplum futurorum impiorum punitos a Deo dicit, prosecutus de impiis illis magistris dicit:

> Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, glorias non metuunt, blasphemantes etc.

Non enim de iis loquitur Petrus, qui episcopis non obtemperant, sed de ipsis, sicuti coepit, magistris impiis, episcopis, Cardinalibus et papa. Hi sunt enim, quos haec epistola tractat. Primum, ambulare papisticam sectam prae ceteris hominibus post carnem in concupiscentia immunditiae, quis non videt? Prohibiti enim matrimonio, deinde otio et opibus immersi quid facerent, nisi ut post carnem ambularent? In labore hominum non sunt, ideo prodit quasi adeps iniquitas eorum. Neque potes dare magistros populorum, qui haec faciunt, nisi papistas. Multiplicatus clerus et matrimonium prohibitum (utrumque papae magisterio) quid operentur in ecclesia, nemo non videt, ut, proh dolor, muliebris sexus fere non sufficiat.

Deinde dominationem spernunt, quis hoc nisi papatus facit, suaque papistica secta? Quid dominationes vocat, nisi Principes et Magistratus? Episcopi enim successoresque apostolorum non dominationes, sed ministeria habent, servi vocati ecclesiae Christi, sicut Paulus Col. I. dicit. An non est hoc dominationes contemnere, se ipsos autoritate propria eximere a tributis, subiectionibus et universis oneribus reipublicae? Paulus Rom. 13. mandat dari tributum, vectigal, honorem iis, quibus debetur.

Et Petrus *), subdi regibus et omni humanae creaturae. At papa contra res suas, personam suam et suorum omnium tantis diris legum exemptos tenet, ut non uno inferno eum damnet, qui Pauli et Petri vocem audire velit, et clerum in ordinem redigere, tributum, honorem, et omne debitum exigere. Iam tantum abest, ut honoret dominationes, ut aegre ad beatorum pedum oscula admittat. Deinde quemvis sacrificulum ac monachum, etiam stipite rudiorem, et lenone sceleratiorem super universos proceres mundi elevat, propter characterem illum indelebilem, garriens in sua hida [1]) illa bis sceleratissima de maioritate et obedientia, papam excellere in spiritualibus imperatorem, sicut solem super lunam. Ita hac faece hominum ultima, in sublime magisterio papae elevata, dominationes contemptae coguntur honorare idola ista, a quibus honorari debuerant. In quo enim magistratu aut potentatu non regnat hoc chaos abominabilium hominum?

Mirum est vero, quam apte Petrus eos audaces et sibi placentes dicat. Postquam enim obtinuerunt sese spirituales esse, ceteros omnes seculares, (ut nunc fervet abusus vocabulorum et rerum) nihil est, quod non audeant spiritualis huius sectae nomine, deinde, quam sunt invicti et indomiti sensus, duraeque cervicis, si quid ausi fuerint, donec eo procedant, ut supina securitate etiam blasphement glorias et maiestates? Nonne papa, levissimum animalium terrae, spiritu satanae inflatus, summos reges pro libidine maledicit, excommunicat, et omnibus conviciis incessit? quibus tamen, ut solum benediceret, positus est. Neque id faciunt, quod reges verbo et fidei repugnent, sed quod luxum et opes cleri et sanctae ecclesiae Romanae cum sceleratissimis moribus et intolerabili tyrannide impatientius ferunt, aut impietati et iniquitati papisticae resistunt. Ecce hoc est, quod dicit: Glorias non metuunt blasphe-

---

*) 1. Pet. 2.

1) i. e. חִידָה.

mantes. Neque enim papatus maiestatis et gloriae vocabulo censetur. Neque si censeretur, unquam talia passus est, cum nulla maiestas in eum hactenus praevaluerit, ipse vero in maiestates hoc saepius praevaluerit et fecerit, ut iam non solum in rebus hominum, sed in maiestatibus et dominationibus quoque pro libidine ludat transferendo, evacuando, mutando, quoties visum est. Nonne haec historiae de regno Franciae, Graeciae, Germaniae, Neapolis, Siciliae et aliis testantur? Nonne etiam hic Leo X., alioqui bonus vir, suorum falsus consiliis et exemplis ducatus Italiae tentat hac tyrannide, Urbinas expulsus, Ferrariensis saepe petitus? Et aemulantur eum Cardinales et episcopi strenue, illi regibus, hi Principibus superiores facti, ignavissimum hominum genus, vix porcis alendis idoneum Sic honorant dominationes, sic benedicunt maiestates, sic quaerunt quae aliorum sunt sibi displicentes, sic posita audacia incedunt in timore Dei. Vae illis.

De quibus et Iudas Petrum aemulatus dicit: Similiter et hi somniatores (id est, somniis delusi) qui carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, maiestates autem blasphemant. Et paulo superius: Subintroierunt enim quidam homines, qui olim praescripti sunt in hoc ipsum iudicium, impii, Domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et dominum nostrum Iesum Christum negantes, hoc est, quod Petrus ait, iuxta Christi Evangelium etiam sua dogmata subinferent, sectasque perditionis iuxta introducent, quibus vera fides exstinguetur, et Christus retento nomine re vera negabitur solus esse dominator et rex in iustitia et veritate. Interim sub nomine eius luxuriae et omnibus libidinibus suis servientes. Breviter, epistola Iudae mihi quondam inutilis visa, nunc agnita est e Petri epistola sumpta, propter solum papam esse scripta. Uterque enim indicat, quod subintrabunt, id est, iuxta Evangelium sua inferent, et, ut ait Petrus, subintroducent, id est, iuxta introducent sectas, manifeste eorum insidiosas et fallaces illusiones, quibus retento no-

mine Evangelii et Christi sua potius tradunt, indicantes.

Prosequamur Petrum*), ubi, Angeli, inquit, cum sint fortitudine et virtute maiores, non portant adversum se exsecrabile iudicium. Hi vero velut irrationabilia pecora (nam papistae hodie plane non credunt animae immortalitatem, praesertim Romae) naturaliter genita in capturam et perniciem (o similitudinem), in his, quae non intelligunt, maledicentes, id est, Christi doctrinam damnantes, ob suas inventiones. Sic Iudas: Ea, quae non noverunt, blasphemant. In perditione sua (id est, ut Iudas ait, quae vero natura seu animantia ratione expertia sciunt, in his corrumpuntur) peribunt, reportantes mercedem iniustitiae (quam ipsi summam iustitiam iactant, ut obedientiam ecclesiae et religionum observantias), pro voluptate ducentes, si in deliciis fruantur (id est, ventris animalia sunt, qui hoc unum optimum iudicant, si brevi hac vita abundent; nam ferme nullus ex eis episcopus, sacerdos, religiosus fit, nisi ut otio et victu sine labore partis bene vivat), labes et maculae (sunt enim hi homines nihil nisi dedecora et labes in populo Dei, cum prorsus inutiles suis tantum deliciis et vitiis in ecclesia saginati sibi serviant), deliciis affluentes in conviviis suis luxuriantes vobiscum.

Mihi hic locus corruptus videtur, nam Iudas sic refert eundem: Hi sunt inter caritates vestras maculae, inter sese convivantes absque ullo timore, semet ipsos pascentes. Pontificum enim et sacerdotum[1]) monachorumque delicatam vitam describit, qui iis, quae pia caritate fidelium ad ecclesiam collata sunt, et conferuntur in dies, profusissimo luxu perdunt, nec hominum, nec Dei conspectum veriti, nec scandalis infirmorum, nec odiis bonorum quicquam commoti. Se ipsos enim eximie curant et pascunt, nihil aliud quam macula, labes, dedecus, onus eccle-

---

*) 2. Pet. 2.

1) In ed. Jen. legitur: Pontificum enim et Cardinalium, episcoporum, sacerdotum.

sine facti, cuius debebant esse summa ornamenta et luminaria et columina. Nonne ista iamdudum videmus? Unde Petri verbum, luxuriantes vobiscum, intelligi oportet, luxuriantes vestris opibus, seu, ut Iudas indicat, vestris caritatibus, quia et vestris et vobis abutuntur ad luxuriam et pompam suam, sine timore. Nam quod Graecus Petri textus habet in erroribus suis, quod noster reddit, in conviviis suis, puto factam errore librarii metathesin literarum ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, pro eo, quod Iudas habet, ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν, id est, caritatibus vestris, seu beneficiis, eleemosynis.

Sequitur, oculos habentes plenos adulterae (Deus[1]), quam acerbis et vehementibus verbis invehitur apostolus? Adulterae feminae oculos, id est, insatiabiles eis tribuit, et videmus, quam sit eorum libido inexplebilis) et incessabiles delicti (id est, quos nemo a peccatis cohibere possit, quin etiam vexant eos censuris iniquissimis, qui queruntur de uxorem aut filiarum[2]) suarum stupris; per vim enim abutuntur, quibus voluerint, sicut de Gigantibus ante diluvium Gen. 6. legitur, nec licet eis resistere nec in iudicium vocare, neque contradicere, quia spirituales sunt et exempti), pellicientes animas instabiles (scilicet exemplo pestilente plurimos attrahunt fide infirmos), cor exercitatum in avaritia habentes. (Vis aliquid insignius dici in Romanam Curiam et universum clerum? Quis enim numeret[3]) artes, quas pro avaritia excogitaverunt? iam vero exercitati sunt et usum habent fraudandi, imponendi, rapiendi egregium[4])).

Maledictionis filii derelinquentes viam rectam, erraverunt secuti viam Bileam, filii Bosor. Nescio an et hic locus vitiatus sit, vel an Petrus data opera filium Bosor dicat, quem Moses Num. 22. filium Beor vocat, nisi pater Bileam binominis Bosor Beor dictus sit, utrumque auget exempli huius teterrimi atrocitatem. Nam

1) In ed. Jen.: Deus bone. 2) Ibidem: qui quaerant de uxorum et filiarum etc. 3) Ibidem: numerat. 4) Ibidem: egregiam.

Bosor carnem, Beor fatuum significat. Et Petrus dicens: Prophetae dementiam redargutam ab asina vocabulum Beor tangit, at quod dilexerit mercedem, Bosor indicat. Bileam vero est id, quod non populus, vel nihil populi, vel vanus populus et is qui populus non sit. Omnia atrocissima dicta in avaritiam et luxuriam, et impietatem Pontificum et sacerdotum, qui infatuati et incarnati et incrassati desierunt esse populus Dei. Nec hoc solum sunt Bileam, sed quod et maledictionis filii sunt, sicut et ille fuit *), qui dato consilio Moabitis per idolum Beelphegor, Israelem vehementer vastavit, quam historiam hic Petrus totam trahit ad Pontifices, qui et ipsi erecto idolo dogmatum suorum, cum scortis Madianiticis in voluptatibus et deliciis agentes, pelliciunt animas instabiles, deinde maledicunt (ut dictum est) viam veritatis et gloriae, sicut et ille maledicere conabatur populum Dei.

Qui mercedem iniquitatis amavit, correptionem vero habuit iniquitatis suae. Subiugale mutum animal in voce humana loquens prohibuit prophetae insipientiam **). Ecce avaritiam et stultitiam Pontificum, ut avaritiae dediti brutis etiam insensatiores sint. Hi sunt fontes sine aqua (quia speciem pastorum et nomen habent absque opere et officio, ut Zach. 11. dicit: O pastor et idolum) et nebulae turbinibus agitatae (nebula similis est nubibus, sed non dat imbrem; ita hi pastorum titulo et loco vehuntur, sed nihil docent, imo affectibus plus quam mundanis agitantur in omnem satanae voluntatem); quibus caligo tenebrarum in aeternum est reservata. Quam terribilia sunt ista, Deus bone? Quis non horrescat in ordine clericorum hodie censeri, in quem haec omnia pleno spiritu dicuntur?

Superba vanitatis sonantes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriae eos qui vere effugerant. Mirum, si hic locus non ad Universitates et studia iuris Canonici pertinet. Videmus enim, quanto passim tumore sonet antichristus in suis Decretis, dum

---

*) Num. 25. **) 2. Pet. 2.

ubique dicit: Mandamus quatenus districte praecipiendo mandantes et eiusmodi similes buccas tumidissimas, quibus omnes scholas occupat, ut bene Petrus non loquentes, sed sonantes appellet, cum sint voces merae, nihil nisi vanissimae vanitatis doctrices. Et tamen his pestibus alliciunt nobiliorem partem fidelium, qui, dum his vanissimis tumoribus doctrinae student, suis cupiditatibus student. Quis enim in Universitatibus non studet lucri, aut gloriae, aut otii gratia? ut omittam, quod animae inescentur lasciva illa et licentiosa vita Universitatum? Summa, ius Canonicum nobis dat Collegiorum et Scholarum populum, non nisi vanitati, luxui, lasciviae, otio, pompae deditum, et tamen incredibili boatu superbus papa cum suis apostolis horum statum, opes, hypocrisin iactant in suis Decretis, ut vere Petrus superba vanitatis appellet, speciem istam pietatis et religionis et scientiae, qua populus iste inflatur, interim non nisi voluptatibus et deliciis perditus. Hunc sensum iuvat Iudas dicens: Et os illorum loquitur tumida admirantes personas utilitatis gratia. Ecce personas, species, pompas, et omnino, quas superius facies appellavimus, vocat. Hos enim iactat rex iste facierum magnificos titulos, privilegia, libertates etc.

Et pulchre addit eos, qui vere effugerant, in errore conversantes, (mihi videtur hoc velle, ut, quidquid e baptismate et verbo Dei natum et liberatum a peccatis fuerit, mox, ubi adoleverit, in eorum doctrinas et studia rapitur et immergitur, ut in errore conversari cogantur, licet per Christum effugerint antea omnes errores. Hoc fit, dum a fide in ceremonias, a spiritu in personas, a gratia in opera, a veritate in speciem, hypocrisin, et universam illam facierum pompam ruunt, per impiissima vanitatis superbae eorum Decreta), libertatem illis promittentes, cum sint servi corruptionis; hoc et ad Indulgentias pertinet, et ad omnem illam fallaciam, qua facierum studium praedicant bonum, ut qui in illis ambulet, sancte et pie ambulare credatur. Sic enim ordines sacerdotum, monachorum, et totius

cleri iactantur, ut soli in statu salutis esse putentur, ceteros omnes mundanos et seculares arbitrantur. Denique sua studia, sua merita, suas missas vendunt et promittunt remissionem peccatorum.

At servi sunt corruptionis, id est, non nisi corruptibilia docent, ut quod Col. 2. sic dicit: Quae pereunt ipso usu secundum traditiones et praecepta hominum. Et tamen quia in his confidere docent, etiam aeternae corruptionis per haec autores sunt. Sed sequentia cogunt servos corruptionis intelligi, servos peccati, ut sit sensus: Cum ipsi impia hypocrisi et vitiis manifestis perditi sint, tamen aliis praesumunt suis perditis studiis ad salutem prodesse communicando suas Fraternitates et Indulgentias. Sequitur enim: A quo enim quis superatus est, huius et servus est. Nonne quotidie audimus, papam etiam manifeste sceleratum et impium id audere, ut merita Christi et Sanctorum dispenset, et clavibus coelum aperiat, quibus volet? Et sequitur eum universum suum vulgus cleri. Sic ecclesiae thesaurum impius in manum vendicat et alios liberat, ipse corruptionis servus.

Concludit ergo Petrus*), Rom. ecclesiam cum suo papa[1]) reversam esse ad peiorem gentilitatem, quam prius fuerat, dicens: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini et Salvatoris Iesu Christi (per fidem) et tamen his rursus implicati superantur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim illis erat non cognovisse viam iustitiae, id est, fidei, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis[2]) traditum est, sancto mandato (scilicet fidei in Christum). Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum et sus lota reversa ad volutabrum coeni. Ita videmus enim in papistico regno fidem exstinctam, peioresque gentes nos esse, quam unquam fuimus; hoc abominandis propositionibus

---

*) 2. Pet. 2.
1) In ed. Jen.: papatu. 2) Ibidem: quo illud.

debemus huius regis facierum, quas Petrus et Iudas, ut videmus, quam graphice et egregie depinxerunt cum faciebus et efficaciis illis alienis. Sequitur nunc fructus et opus illarum:

Et mirabilia vastabit.

Hoc vocabulum, mirabilia, quod hebraice dicitur Niphlaoth, alibi transfertur, magnifica, arcana, occulta, ut Dan. 11: Contra Deum deorum loquetur magnifica. Verbum vastare illud est, quo Gen. 6. scribitur, terram esse corruptam et omnem carnem corrupisse viam suam et Deum corrupturum seu perditurum eos cum terra, ut melius forte diceremus hoc loco: Et mirabilia corrumpet. Ambiguus autem est Daniel, ut possint intelligi vel ea mirabilia, quae invadit rex ille, ut corrumpat, vel opera eius, quae perpetrat in corrumpendis illis, ceu res eius gestas appellat mirabiles et incredibiles. Et hunc posteriorem sensum sequitur noster interpres, quem et nos sequemur, licet prior simul verus sit. Vere enim sunt magnifica, quae corrumpit, sed in spiritu et fide solum spectabilia. Erit ergo sensus: Et mirabiliter corrumpet, seu magnus et incredibilis corruptor erit, non enim id quod passurae fuerunt res bonae ab ipso, sed quam grandia ille in res bonas esset operaturus, describit, fortunam eius et successum ostendens.

Non ergo de vastatione vel corruptione violenta loquitur, quo modo tyranni per bella et vim armorum terras et regna vastant. Qualis enim rex, talis et vastatio eius, faciebus scilicet et propositionibus omnia faciet, et iis non nisi per alienam efficaciam roboratis, non armis nec viribus ingenii et eruditionis, id quod indicat sequens versus, dicens:

Et prosperabitur et faciet et vastabit robustos, et populum Sanctorum et dirigetur dolus in manu eius.

Consequens ergo est, non urbes, nec provincias ab eo vastari, sed eas res, quae faciebus et

propositionibus et dolis vastari et possunt et solent, quaeque faciebus contrariae et propositionibus et dolis contrariae, nempe veritatem et verbum veritatis et spiritum et simplicitatem, hoc est, fidem in Christo et conscientiarum bonarum regnum, quod Christus regnum Dei, regnum coelorum, regnum veritatis vocat. Sic enim coram Pilato confitetur, regnum suum esse veritatis regnum, Omnis, inquit, qui est ex veritate, audit vocem meam. Quare hic rex vastator regni coelorum corruptorque simplicitatis, quae est in Christo Iesu (ut ad Corinthios dicit), non est nisi legitimus ille antichristus, pro fide opera, pro veritate speciem, pro mysterio faciem, pro Evangelio propositiones, pro sinceritate astutias, pro verbo Dei sua Decreta docens, ac sic conscientias perdens et spiritum vastans.

Quod an papa impleat, videamus. Primum hoc manifestum est, per Christum sic esse omnia peccata ablata, ut ne occasio quidem peccati reliqua esset, quae est lex; fecit enim per fidem omnia libera, ut Christianus nihil operaretur lege cogente, sed omnia spiritu libertatis, sicut 1. Timoth. 1. dicit: Iusto non est lex posita. Quidquid enim lege cogente fit, peccatum est, quia non fit voluntario spiritu, sed invita ac per hoc contraria legis voluntate, id quod revera est peccatum. Ideo praedicatores novi Testamenti 2. Cor. 3. appellat ministros spiritus, non literae, quod gratiam, non legem doceant. Inde in toto novo Testamento non sunt praecepta urgentia, sed tantum exhortationes et obsecrationes, nec Christus, nec apostoli quenquam unquam coegerunt, et spiritus sanctus vocatur in hoc spiritus paracletus, ut exhortetur. Haec omnia eo tendunt, ut populus Christi sit, qui voluntarie eum audit et sequitur, nullo timore legis, sed gratuita libertate et benevolentia ductus, non ideo faciens, quia praeceptum, sed quia placitum, etiamsi praeceptum non esset. Qui vero secus faceret, populus legis et synagogae esset, in qua occidebantur praevaricatores legis. Unde Matth. 19. per conditionem dicit: Si vis ingredi, serva mandata;

et 5. non ait: Volo, ut sitis pauperes, sed blande exhortatur, dicens: Beati pauperes spiritu etc. Breviter, in novo Testamento ostenduntur omnia, scilicet quae facienda omittendaque sunt, quae etiam maneant facientes et omittentes, et unde petenda sint, quae facienda sunt. Sed nemo cogitur, omnibus permittitur, ut vel pereant vel salvi fiant, secundum quod voluerunt; ideo et Matth. 18. rebellem non occidi, sed vitari sicut ethnicum docet.

Sic non a lege, sed a vi legis (id quod vere est a lege solvi) liberavit nos, omnibus donata libertate nostro periculo faciendi, sive bonum sive malum, non tamen per hoc tollens profanis magistratibus suum ius et gladium in puniendis malis; nam et tales ad regnum suum non pertinent, donec spirituales facti liberaliter serviant Deo. Haec cum ita habeant etiam in lege Decalogi divini, tum maxime in legibus ceremonialibus valent, quae prorsus abolitae sunt, ut nihil in eis peccari possit, sola fide proposita ad iustificationem sufficientissima. Cum autem rex iste facierum papa aliud non faciat, quam quod mandat et urget in universis suis Decretis, idque vice et nomine Dei, satis claret, quam sit adversarius Christi et vastator novi Testamenti, et hostis libertatis Christianae, cogens invitos ad opera a se imperata. Qua tyrannide tot peccatorum autor est, quot opera ab invitis fiunt. Dum enim sese credunt teneri eius mandatis, conscientiam habent, si omittant, et tamen quia inviti faciunt, revera in corde peccant, non peccaturi hac aversa et odiente legem voluntate, si nihil mandasset, sed solum obsecrasset et exhortatus fuisset. Rursus in iis, qui sibi obtemperant, autor est falsae iustitiae, quia, dum sese credunt benefecisse et hanc obedientiam reputant pro iustitia, fit, ut non fide in Christum, sed iis legibus et operibus sese bonos fore et esse arbitrentur. Atque hoc est vere vastare fidem et veritatem, et conscientias tum malas multiplicare, tum ficte bonas facere. Cum autem id faciat toto orbe, patet, quam mirabilis et incredibilis vastator et corruptor sit, tot enim vastat, quotquot legibus et im-

periis his subiicit et impellit. Quem vero in toto orbe non subiicit, nisi infantes forte et simplices, incognito consilio Dei servatos? O homo peccati, o fili perditionis, o abominatio, o vastator, o conscientiarum malarum autor, o false bonarum magister, o hostis fidei et libertatis Christianae. Et quis haec infinita maria malorum huius portentosi regis complectatur mente, nedum eloquatur verbo?

Sed nondum finis malorum. Si has leges suas statuisset in operibus illis virtutum, quales in Decalogo praecipiuntur, aut quales philosophi et naturalis ratio dictat, ut sunt iustitia, fortitudo, temperantia, castitas, mansuetudo, veritas, bonitas et his similia, forte synagogam solum constituisset et civilem quandam iustitiam in orbem propagasset. Nam per haec etiam fides fuisset vastata, sicut in Iudaeis vastabatur. Nunc vero intra hos limites non consistit, imo rarius haec urget, et fateri cogimur mitius eum nocere, his infinitis malorum tempestatibus ad ea, quae sequuntur, comparatis. Ad ceremonias enim et figmenta sua impellit, locis, personis, vestibus, cibis, diebus, gestibus nos stolidos, stupidos, stultos, imo truncos et stipites alligat, ut me istius abominationis et nauseae ad mortem usque pene pudeat et pigeat. Christus enim (ut dixi) ut omnes leges per libertatem sustulit, ita multo maxime eas, quae locis, personis, vestibus, cibis, diebus et similibus affixae sunt, ut earum usus esset omnibus liberrimus et indifferens, nec ad peccatum nec ad iustitiam formaturus conscientiam, quae sola fide in ipsum subsistit. At papa non contentus saltem eis locis, cibis, vestibus, diebus, quibus lex Mosi abundabat, sed propriis a se repertis, aut ab aliis acceptis, eisque de die in diem auctis et pro mera sua libidine multiplicatis et variatis, orbem Christianum fatigat, corrumpit et vastat. Quod ut clarius fiat per inductionem, aliquot exemplis ostendemus.

Christus sublata omnium locorum differentia ubique vult coli, nec in regno eius alius locus sacer, alius profanus est, sed ubique omnia eadem;

neque enim aut fortius aut melius credas, speres et diligas in templo, choro, altari, cimiterio, quam in area, vinea, popina, cubili, denique in carceribus martyres Christum coluerunt, S. Agne etiam in lupanari: at papa, consecratis ecclesiis appositisque privilegiis et diris, sacrilegii conscientias facit, si quis domum a se et suis consecratam vel ludens vel serio violarit, nihil peccaturus, si suam vel aliam quamcunque domum laeserit. Rursum, si papae mandatis obtemperes, religiosus et obediens filius ecclesiae factus es, conscientiam boni et iusti operis invenisti. Compone nunc Christum et papam. Ille dicit: Nullum potest fieri peccatum quocunque usu cuiuscunque loci (nisi fiat ad laedendum proximum), papa dicit, peccatum est, si in templo aliquid operis profani feceris, aut non maiore religione, quam profanam domum observaris. Nonne hic papa facit peccata in locis et usu eorum, in quibus Christus nullum peccatum facit? Nonne ergo conscientias facit, ubi Christus nullas facit? Nonne servitutem, timorem, captivitatem, laqueos, pericula statuit, ubi Christus libertatem et securitatem facit? Nonne ergo papa antichristus autor peccati et conscientiarum per suas frivolas, stultas, inutiles, impias leges? Quid enim opus habet ullus Christianus his legibus et observantiis ad iustitiam? O deceptio et illusio puerilis et ridicula, et tamen tanta seria peccatorum et perditionum operari praevalida.

E diverso Christus docet non esse iustitiam aut cultum suum situm in locis istis. At papa docet esse iustitiam et cultum Dei, ecclesias fabricare, consecrare et a profanis domibus opinione et conscientia sanctitatis separare. O dignam hoc idolo religionem, quam digne, quam pulchre Christus providit, ut ecclesias et campanas consecrare non pertineret nisi ad episcopos. Dignissimum, inquam, officium episcoporum; quales enim episcopi, talia et opera eorum. Idola enim sunt et larvae, dum posito verbi officio tantum titulis et vestibus sunt episcopi. Ideo non debent fideles animas, veram scilicet ecclesiam Christi, sanctificare verbo et ora-

tione, sed campanas, ligna et lapides Deo ungere et aqua conspergere, in quibus mures, araneae et aves habitent, non Christus. Sic lignum consecrat ligna, lapis lapides, truncus truncos, simulacrum simulacra, idolum idola, ut habeant similes labra lactucas. Et tamen in iis docendis, servandis et ornandis, Deus bone, quantum est legum et glossarum, quanti scrupuli, quanti Casus, quantae poenitentiae et satisfactiones? Et sanctissimus ille quam difficile remittit ista peccata fictitia, prorsus non nisi pro pecunia, et interim adulteria et impiisima scelera fovens etiam. Rursus, quantis[1]) indulgentiis has iustitias remunerat? et merito, talibus enim remissionibus tales peccatores donandi et talibus praemiis tales iusti coronandi sunt, ut tam verae sint indulgentiae et absolutiones, quam vera sunt peccata et iustitiae. O abominandam abominationem.

Sic Christus nihil discrevit in cibis et diebus, ut Apostolus multis locis docet; nec voluit in ullius cibi, aut diei usu peccatum fieri posse, non enim usus, sed concupiscentia cibi in Evangelio reprobatur. At sanctissimus Christi adversarius, concupiscentia nihil curata, usum carnium, lactis, ovorum, butyri et similium per quadragesimam et dies ieiuniorum prohibet autoritate divina, seu sub nomine Dei, stultum ieiunium, non in cohibenda concupiscentia, sed in cohibendo usu constituens. Sicut de eo prophetavit Paulus, I. Tim. 4: Prohibentium nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione. Igitur et hic peccata facta sunt arbitrio hominis istius peccati, ubi naturaliter nullum peccatum est. Et alligat his rebus conscientias, divexatque legibus stultis, ut nullo opere hodie pertinacius populi metuant et confidant quam papistici huius ieiunii. Nam occidisse, adulterasse, fraudasse incomparabiliter levius habent, quam ova, butyrum, lac, carnes diebus ieiunii edisse. Et his erroribus impiis conscientiarum et violata fide Christi adeo non sollicitatur

---

1) In edit. orig.: quamvis.

magister ille ecclesiarum, fons legum et iustitiae, pastor universalis ecclesiae, caput ecclesiae catholicae, ut etiam delectetur in ea perditione animarum et vastatione fidei, denique instat et urget. Neque remittit has quoque iustitias et peccata, nisi pro pecunia.

Cum ergo papa peccatum faciat, ubi Christus peccatum tollit, et iustitiam statuit, ubi Christus iustitiam tollit, et conscientias illaqueat, ubi Christus conscientias liberavit, et omnia contraria faciat, in locum gratiae ponens peccatum et in locum fidei legem, adhuc dubitas ipsum esse antichristum illum legitimum, abominationem stantem, ubi stare non debet? An non sunt contrarii? Christus dicit, hic nullum est peccatum, papa dicit, imo hic est peccatum; et ille, hic nulla est iustitia, at papa, imo hic est iustitia. Si enim libera permitteret, aut saltem exhortaretur solum, antichristus non esset. At nunc quia praecipit in nomine Christi mendaciter et sub peccato mortali exigit, prorsus vastat ecclesiam, corrumpit fidem, peccatum statuit et perdit conscientias.

Huius generis sunt venerationes illae vestium, vasorum, reliquiarum. Mulieri etiam sanctimoniali tetigisse pallam altaris (quam vocant) peccatum est, tetigisse calicem peccatum est, sacrificasse calice non consecrato peccatum est, celebrasse in vestibus nondum consecratis peccatum est, omissa manipula vel alia parte vestium celebrasse peccatum est, vocasse puerum aut locutum esse inter verba Canonis peccatum est, iam et balbutiisse ac titubasse in verbis Canonis peccatum est, tetigisse reliquias sanctas peccatum est, porro tetigisse manu vel digito corpus Christi etiam necessitate avellendi a palato tantum est sacrilegium, ut vivam carnem ei abradant, qua parte tetigit, ut ipsa insania non possit esse tam insana; futurum forte est, ut et linguas, palatum et guttur et ventrem forte excorient, propter tactum corporis Christi. At laesisse proximum, contrectasse furtim res eius aut non adiuvisse, fere nullum peccatum est. Aut quae portenta scelerum non perpetrat papa cum suis istis

sancticulis, plane non superstitiosis, sed furiosis, vertiginosis et deploratae amentiae fatuis?

Breviter peccatum est, autoritate papae, ferme tota creatura Dei universusque eius usus. Christus enim in iis omnibus nullum esse peccatum voluit, sed nec iustitiam, forte quia solum sanctus est, sanctissimo vero Christi vicario conveniebat, ut Christo resistens peccata et iustitias hic multiplicaret et totum orbem devastata libertate Christiana et corrupta fide conscientiis stulte et erronee pavidis et pereuntibus repleret. En tibi, quis sit homo peccati et filius perditionis. Necdum vero confertum et legitimum illud agmen exercituum huius regis recitavi, scilicet Cardinales, episcopos, sacerdotes, monachos, moniales, diaconos, subdiaconos, nec tonsuristas[1]) (quos vocant) liberos a lege. Hi enim propter suas rasuras, vestes, horas et gestus tot peccatis scatent, ut nec tot relationes habeant Scotistae, nec tot realitates Thomistae, quarum tamen in qualibet re mundi tot ponunt, quot sunt creaturae et respectus earum.

Deus bone, nihil nisi peccatum est totum hoc vulgus hominum perditum. Non radi enim, non legere horas canonicas, non vestiri colore sacerdotali, non gestare cucullum, non indui purpura et bysso, et aliquid eorum mutare, quae illis constituta sunt, est porsus apostatasse. Quis non iudicet monachum apostatam, si veste laica incedat, si quando liber, et radi negligeret? At quod interim a fide apostatant, nulla cura. Hic vero ne papae quidem (qui tamen omnia in Deum peccata vilissime remittit, imo obtrudit remissionem) dispensatio satis est, quamtumlibet multa pecunia redempta, adeo insedit conscientiis miseris legum ista tyrannis, vere Daniel dicit: Et mirabilia vastabit. Quid enim non vastatum relinquit? Et sic vastatum, ut reparari non possit, conscientiis omnibus nimio infirmatis et captivatis. Et haud scio, si papa hodie omnes has

---

1) In ed. orig.: tonsuristos.

leges abrogaret, an etiam hac ratione revelli queant scrupuli ex animis hominum et conscientiae sanari, tam incurabilis et crudelis est ista plaga populi ab isto rege Assur inflicta, ut cum Esaia dicam.

Ecce habes fructum facierum et propositionum, scilicet vastitatem ecclesiae, fidei, libertatis Christi, spiritus, veritatis et universorum bonorum a Christo nobis datorum. Iste est Antiochus ille, Dan. 8., qui huius regis facierum figura fuisse ibidem dicitur, ipse est, qui contra fortitudinem coeli magnificatus est, et deiecit de fortitudine et de stellis et conculcavit eas. Et usque ad principem fortitudinis magnificatus est et ab eo tulit iuge sacrificium (id est fidem) et deiecit locum sanctificationis eius (id est conscientias). Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata, et prosternetur veritas in terra. Et prosperabitur et faciet. Nonne haec papa facit erectis faciebus, et propositionibus suis contra veritatem et fidem? En tibi, hoc est, quod garrit satan per os eorum, non esse omnia a Christo ordinata, sed ecclesiae arbitrio ordinanda relicta, cum Christus ordinarit, ut nullum esset peccatum nisi incredulitas, nulla iustitia, nisi fides; sicut dicit Iohan. 16: Ille arguet mundum de peccato, quia non credunt in me; et iterum*): Qui non crediderit, condemnabitur. Omnia**) enim, quae extra hominem sunt, non coinquinant hominem, sed sunt libera prorsus, nisi ab intra procedente mala cupiditate in illis peccetur. At papa inquinat solum externis illis universum orbem et internis inquinamentis nihil prorsus movetur, scilicet tam clara sunt verba Christi, nec sic tamen adversarium eius vastatorem videre volumus.

Praeter hos mundos peccatorum et perditionum etiam alia peccata statuit papa, primum falsam fiduciam talium operum, quae est duplex iniquitas; qui enim obedierint papae in istis et peccata papistica vitaverint, benefecisse et meruisse praesumunt et

---

*) Ioh. 3. **) Matth. 15.

praesumuntur. Et haec est altera machina vastationis in totum orbem grassabunda, quia cum hac fiducia Christi fides non subsistit, deinde, quia multitudine legum gravati solo opere externo obediunt aversissima voluntate; ut videmus in tumultibus illis Vigiliarum, Missarum, Horarum, tum legendarum tum cantandarum, in quibus tanto taedio laborant, ut nullus labor hodie sit molestior. Nihilo tamen minus instant praefecti operum istorum durissimorum et exactores crudelissimi cogunt, sine intermissione operari talia, quae coram Deo non nisi gravia sunt peccata, coram hominibus vero bona opera et obsequia Dei. Inventa sunt hic lenimina quaedam sensuum, per organa musica et cantuum varietates, sed nihil ad spiritum, qui etiam magis illis exstinguitur, istis titillationibus. Ah Christe, quanto impetu, quantis exercitibus impelluntur ad peccandum et pereundum; per abominatam istam abominationem? Horror horrendus est intendere in has crudelissimas voragines conscientiarum, tantis laboribus pereuntium. O quam puerilia sunt, quae olim Manasses et alii reges impii lustrationibus filiorum peccaverunt, nec gentium barbarissimarum, nec Laestrygonum sacrificia exsecrabilia cum istis nostris conferri possunt. Contingit nobis illud Christi: Septem nequiores spiritus faciunt posteriora peiora prioribus, peiores, inquam, septies sumus gentes, quam ante Christi cognitionem fuimus.

Et ut finem huius vastationis faciamus, quo videas nihil non esse peccatum et perditionem in papa, ecce non solum leges suae peccatum sunt, non solum opera earum peccata sunt, non solum opera simulata earum et cum taedio facta, ut diximus, peccata sunt, ipsa etiam praemia peccata sunt multo omnium maxima et peccata minora peccatis maximis remunerantur. Quaeris quomodo? Dicam: Barrabam latronem dimittunt non contenti Iesum ligasse et perdidisse, hoc est, vulgus hoc clericale privilegiis eximit ab omnibus oneribus et laboribus hominum, ut in otio, securitate opulentiaque securissimam Sodomam vivant. Denique nec arguere,

nec accusare, nec corrigere peccantes ulli licet nisi papae, qui nec si velit posset, nunc autem nec vult. Hinc prodeunt quasi ex adipe iniquitates eorum, hinc stupra, adulteria, fornicationes, immunditiae, avaritia, fraus, dolus et universum chaos scelerum, non solum abundant, sed regnant impune nullo timore neque Dei neque hominum. Quod si quis eos corripiat, hic sacrilegus in privilegia[1]) papae et laesae maiestatis reus est. Huc pertinent illa sacratissima iura de foro competenti et omnia illa, quibus clerus eximitur a laicorum accusatione, iudicio et vindicta, cum omnibus quae habent. Denique usuras, fraudes, rapinas fecit eis licitas sanctissimus Christi adversarius, dum ad cultum Dei augendum reditus iniquos, contractus illicitos, rapinas donatas admittit et gratiose dispensat pro apostolica benignitate. De coelibatu vero, quantis peccatis et perditionibusaugendis repertus a satana sit, alias diximus.

An habemus finem huius tartari? Nonne sola iuramenta, quibus Episcopos, Sacerdotes, Monachos, Principes, Academias involvit, poterant eum facere hominem peccati et filium perditionis? Quis enim hic periuria recenseat? cum nemo fere sit, qui ex animo iuret, et tamen iurare cogitur, sine omni necessitate salutis, id est, nomen Dei in vanum assumere. Quod enim cordis affectu non fit, vane et cum peccato fit. Sic enim facierum regnum non solum valere debuit ad vastandam fidem, sed etiam ad perdendos optimos mores, ut nihil reliquum faceret non vastatum. Et tamen haec omnia exsecratissima monstra tenuissimo facierum fuco tegere tuerique adversus omnem virtutem tam verbi quam ferri, ut esset rex facierum, monstrum ultimum et finale mundi, paratum ad magnum adventum Christi, in quo magnam suam virtutem Christus ostenderet in magnitudine monstri huius.

Omitto hic, quae in praeceptum quartum et quintum et septimum et octavum peccet infinita

---

1) In ed. Jen.: in privilegio.

mala. Tollit enim obedientiam filiorum a parentibus, armans filios in parentes, ut in Henrico IV.[1]) et multis aliis visum est. Sese enim vult prae omnibus audiri. Item quod orbem caedibus et sanguine replet concitatis pro libidine mera Regibus et Principibus in mutua vulnera, ut dubites, an ipse satan regnans talia posset. Iam rapit magnificus latro integra regna et ducatus, devoratque episcopatus, sacerdotia, et totius orbis non solum opes, sed et substantiam Annatis, Palliis, et infinitis aliis artibus, nusquam non fallacibus, dolosis, mendacibus verbis texens et retexens omnia, prout visum est. Haec enim omnia sic operatur homo iste peccati et filius perditionis, ut peccata esse neget, imo peccata esse statuat, si quis ei resistatvel oggänniat, etiam nullis infernis satis castigabilia trahitque secum in hanc sententiam sacrilegam si non totum orbem, certe saltem vulgus cleri, et magnam partem laicorum, secumque consentientes perdit in aeternum, ut sic non uno modo, sed omnibus modis vastet et corrumpat omnia. Et sit vere mirabilium vastator.

Sed ad maxima omniumque teterrima veniamus, ea quae in sacramentum altaris et baptismi seu poenitentiae grassatur. Primum tulit ab ecclesia universum mysterium Missae. Hanc sic vastavit in laicis, ut alteram partem eis penitus auferret, nec solum auferret, sed peccatum, imo extremam haeresim statueret, si quis iuxta Christi institutum utraque uteretur. Proh Deum vivum, quanta audacia abominationis huius? Si enim Christus prohibuisset utram speciem, haereticus erat utramque accipiens. At nunc cum non prohibeat, ac per hoc nullum peccatum illic ponat, imo instituat utramque partem, tamen Vicarius in re non prohibita, sed licita et libera, imo a Christo ordinata, statuit summam haeresim, nedum peccatum. Nec sic antichristum agnoscitur, quin adhuc adoratur, ut Vicarius Dei. O horror irae furoris Domini. Plane ego totum arbitror ablatum, cuius partem ablatam video, quando

1) In ed. orig.: Hinrico IV.

panis et vinum unum sit sacramentum, et alteram partem non nisi ad ludibrium relictam. Qui enim in una parte contra Deum peccat, omnium reus est, nisi forte Deus aliquot occulto iudicio servarit in fide integri sacramenti, quomodo servare potest multosque servavit in fide absque ulla specie sacramenti. Igitur potius erat neutram partem quam alteram accipere, quo tutius evaderemus praevaricationem instituti Christi.

Non isto furore contentus, laqueo omnium cruentissimo et animicidissimo conscientiarum posito, non permittit sacramenti huius liberum usum, sed in universum omnes certa die semel in anno cogit communicare. Hic te obsecro, frater Chistiane, quod putas communicare solius praecepti huius necessitate, qui revera ex corde mallent non communicare? At hi omnes peccant, quia non spiritu, id est, nec fide, nec voluntate, sed necessitate huius literae communicant, cum hic panis esuriem quaerat, non saturitatem, multo minus fastidium aut odium. Et omnium horum peccatorum autor est papa, sua hac cruentissima lege omnes in perditionem urgens, cum debuerit liberam unicuique relinquere communionem, et tantum vocare et exhortari, non cogere et impellere. Vide an non hinc totus mundus, peccatis usque ad coelum repletus, vel hoc uno diluvio satis perdatur? Sic non solum privat nos sacramento nostro, sed et illud quod relinquit non alio consilio relinquit, quam ut orbem huius occasione peccatis infinitis repleat et perdat.

Sacrificulis vero multo peioribus modis illudit, primum, Missam, cum sit sacramentum et testamentum, loco beneficii accipiendum, vertit in opus bonum, quo satisfaciant pro peccatis, succurrantque viventibus et defunctis in omni tribulatione. Hoc commento omnes opes, glorias, potestates mundi sibi vindicando, ut prorsus inutilis iam sit Missa ad salutem, sed tantum ad quaestum valeat sub incredibili hac perversitate et impietate. Deinde et sacrificium ex ea faciunt, quo Deo gratias agunt et benefaciunt, tanquam egenti bonorum nostrorum, a

quo recipere debebant. Prorsus superat haec perversitas sensum et verba, et tamen strenue totum obsidet et opprimit orbem. Tertio privatam rem ex communi facit, Missa enim utraque parte nunquam uni soli debet permitti, cum Christus eam voluerit esse communem, ut sacerdos celebrans collectae secum alicui ecclesiae communicaret utramque partem. Nunc vero solus it, et privatus sacrificulus sibi soli celebrans, soli sibi utramque partem communicat. Interim tamen spiritualiter, ut dicunt, participat, applicat, communicat fructum Missae quibus volet, id est, somniat se aliquid communicare tanquam bonum opus et sacrificium, cum revera communiter accipiendum ipse solus accipiat, et tamen non ut donum Dei possessurus, sed ut donum suum oblaturus. O quanta maria peccatorum in solo isto sacramento abundant? Deus bone, quam rari vel nulli potius sunt, qui eo legitime utantur, quo modo Christus instituit et apostoli servaverunt?

Eadem insania in confessione illa peccatorum omnia vastat. Primum enim, cum confesio illa, res plane vehementer salutaris, debeat esse libera, et nova lex legem nullam patiatur, sed tantum exhortationem, tot peccata papa facit et tot animàs perdit, quot et quoties inviti confitentur: quia, dum non ex animo, sed necessitate papisticae legis confitentur, animo stante contra legem eiusdem confitentur, ac ita peccant credentes, infelici conscientia[1]), sese teneri necessario confiteri, et tamen inviti, id est, contraria voluntate, confitentur, ac per hoc ore, non corde, id est, ficte, id est, dupliciter peccantes confitentur. Tu nunc vide, quae maria peccatorum papa hac una lege confessionis impositae et involuntariae in toto orbe creet. Quot enim sunt, qui libere confitentur? At haec nemo putat esse peccata, et secure pereunt omnes per filium hunc perditionis et hominem peccati abominatissimum.

Quo autem haec maria peccatorum et perditionum sint auctiora, cogit etiam peccata suarum le-

1) In ed. orig.: in infelici conscientia.

gam confiteri, imo haec omnium maxime, ad haec tot peccatorum differentiis, speciebus, generibus, filiabus, nepotibus, ramis, circumstantiis, et infinitis aliis abominationibus, ut vel spiritualissimus incipiat hic peccare et perire, id est, invitus confiteri. Stat enim ubique sententia firma: Qui invitus facit, non facit; et iterum: Deo non placent coacta [1]) servitia. Cum ergo papae nulla sit harum legum necessitas, nisi stabiliendae et augendae suae tyrannidis, patet, quod autor est infinitorum peccatorum, infinitarum perditionum, dum legibus positis causam efficacem praestat invitis conscientiis, quae tamen teneri se credunt eiusdem legibus. Credere enim sese teneri, et id non ex animo facere, est sine intermissione peccare, sicut Rom. 14. dicit: Qui iudicat, si manducat, condemnatus est, omne enim, quod non est ex fide, peccatum est. At hoc credere papa exigit in suis legibus, et tamen animum faciendi praestare non potest, tam nullam necessitatem aut ius habens illud exigendi, quam nullam potestatem hoc praestandi. Ideo nulla causa nisi mera libidine replet orbem peccatis et perditionibus, et omnes Christianos devorat, sicut Petrus *) dicit, eos, qui vere effugerant, ab illis in errorem rapi. Proinde Christus **) eum non abominabilem, sed abominationem voluit vocare; et Paulus ***) non peccatum hominis et perditionem filii, sed hominem peccati et filium perditionis, ut nihil nisi peccatum et perditionem in eo valere significaret. Atque haec quidem in papa videmus, ut, nisi Christus abbreviet dies istos, non fiet salva omnis caro. Et quis scit, an dies abbreviati pertineant ad infantes morientes ante tempus capacitatis huius abominationis?

Satisfactionum etiam legibus [2]) (Christe salvator) quot animas perdit? Quis has cruces, torturas et mortes conscientiarum percenseat? Primum enim legibus datis non modo tollit libertatem in hac re,

---

1) In ed. Jen.: servitia coacta. 2) In ed. orig.: leges.
*) 2. Pet. 2. **) Matth. 24. ***) 2. Thess. 2.

sed omnibus conscientiam facit satisfaciendi, quod cum nemo non faciat invitus, cogitur hac sacrilega lege et erronea conscientia in unum convenientibus sine intermissione peccare. Deinde nec legibus etiam satisfactiones alligat, sicut eucharistiam et confessionem, sed meris suis libidinibus, et scrinio pectoris sui mendacissimi, tantum enim satisfacies, dabis, patieris, quantum ille et sui satellites volent aut pecuniis egent. Atque ita in conscientiis vexandis hic mere ludit satan, pro omni sua malitia explenda. Vindicat hic victorias martyrum, et pugnat cum semine eorum, qui eum de coelo eiecerunt, habens iram magnam, ut in Apocalyp. *) visum est. Iram hanc magnam sic explet, ut nostris perditionibus ludat et rideat, ceu in re contemptissima et ridicula. O nos stertentes intempestivissime.

Quod si papa haec omnia libera [1]) permitteret, nec conscientias illaquearet, nihil peccati et perditionis operaretur. At hoc in regni faciosi vastitatem vergeret, ideo potius perdendus est mundus, quam ut regnum eius pereat. Sic vides, quomodo Christus est autor iustitiae, nusquam ponens legem, peccatum et perditionem, sed ab iis, quae posita sunt, vocans et liberans. Papa autor peccati, ubique ponens legem, vastans iustitiam et salutem, et in ea omnes urgèns ac propellens. Hic est non sanctus, sed sanctissimus, non minister Christi, sed vicarius Christi, non socius, sed princeps pastorum. Vae tibi.

Sequitur:

Et prosperabitur, et faciet.

Videlicet per facies et propositiones, cum sit nihil potentius ad fallendum et perdendum specie pietatis, praesertim nomine Dei commendata. Nec sic tamen profecisset, nisi satanae operationibus adiutus fuisset, deserente mundum Deo propter pec-

---

*) Apoc. 12.

1) In ed. Jen.: libere.

cata. Quae enim ratio naturalis non videat, quam stulta et impia et praecipiat et faciat papa in plurimis etiam sine omni specie? Et haec tamen praevaluerunt, adeo ut frustra ei resisteret universa Graecia. Nam quoties imperatores quoque Germaniae, quoties alii reges, quoties multi episcopi, quoties multi boni et eruditi viri huic monstro restiterunt? Sed omnes victi, oppressi exstinctique sunt. Praevaluit operatio erroris. Unde tantum illis inflatus est animus, ut secure iactarent formidinem sui, tanquam Christus ipse cum eis ecclesiam suam defendens operatus fuerit.

Nota loquor iis, qui historias legerunt, in quibus haec tam clare videntur, ut historici Itali nihil non in laudem Pontificis Romani depravantes foedissimeque adulantes non tamen celare potuerint, adeo ipse tenor rerum gestarum, tot mendaciorum fucis et adulationum versutiis per illos involutus, tamen prodit abominationem, palamque arguit, etiam invitis adulatoribus, contra Evangelium pugnasse Pontifices, cum aliud non obtineant scelerati illi sycophantae suis mendaciis, quam papam pro ecclesia, id est, sua tyrannide egregie pugnasse, fraudasse, rapuisse, occidisse, caedibus, sanguine, calamitate orbem replevisse. Quae quam non quadrent Evangelio, utcunque Blondis, Platinis, suisque similibus laudentur, stipes est, qui non intelligat, quantumvis etiam barbarus. Pax enim et pacis ministerium, et cura rerum spiritualium pertinebat vel primo affectu ad Romanos Pontifices. At historici Itali eos laudant, quod imperia, regna, episcopatus, ducatus vexaverint, sibique per vim et fraudem, ceu iure debita, arripuerint. Felix itaque et prosper fuit in omnibus voluntatibus suis, reprobus factus Deo, ideo fecit et implevit quae voluit, frustra omnibus repugnantibus, piis iuxta et impiis, sacris et profanis, rudibus et eruditis. Et impletum est quod sequitur:

Et vastabit robustos, et populum Sanctorum.

Idem de Antiocho, figura papae, dicit Daniel capite octavo: Et deiecit stellas coeli, et conculcavit eas; et Christus Matth. 24. in errorem ducendos electos praedicit, et Paulus *) efficacem errorem futurum asserit. Si vero mihi indulgere vellem, et hebraica verba acciperem in eo sensu, ut pro robustis robora, pro populo Sanctorum apostolos et Evangelistas interpretarer, id quod verba non invita mihi concedent, sensus esset, papam talem fore, qui Scripturas sanctas (quae unicum robur ecclesiae sunt) et populum Sanctorum, id est, apostolos et evangelistas, corrumperet, perderet et vastaret, ut qui nulla autoritate Scripturae teneri et capi velit, sed omnes Scripturas ad suam libidinem torqueat, depravet, corrumpat ac perdat, sicut revera facit. Hoc sensu, id quod sequitur, prona consequentia sequitur. Ideo enim Scripturis nolet cogi, nec in ordinem redigi, quia suo arbitrio libere omnia velit geri, dici, doceri, intelligi et interpretari. Quod ut obtineat, potius omnia corrumpit, et libidinosissime audacissimeque interpretatur, quam ut sensu suo cedat, aut errasse ac mala egisse videri velit, ut haec multis exemplis clare doceri queant in suis Decretis, ubi nusquam non depravat dicta Scripturae, Christi et apostolorum. Hoc est quod nunc dicit:

Et ad sensum suum erit.

Quod hebraice dicitur Veal Schichlo, et ad sensum suum, ut subintelligas verbum, erit, vel faciet, vel aliquid eiusmodi. Hic tangitur insigne illud papensis regni, quo omnibus superior papa nullius iudicio subiacere docetur. Omnes enim ipse iudicare vult, a nemine iudicari, sicut iactant scelerati

*) 2. Thess. 2.

papistae voce plus quam tragica et stentorea, quod iudicantium throni ab hac sede accipiunt sententiam. Hinc in Decretis suis multis insanit, quod inferior sedes non iudicet superiorem. Huc illud c.: Cuncta per mundum novit ecclesia, quod de sententia Romanae ecclesiae non liceat[1] iudicare. Rogo, quid abominabilius dici et audiri potest hac blasphema et sacrilega voce? Hoc est, quod Petrus dicit, 2. Pet. 2: Audaces sibi placentes. Nonne hoc est audere audaciam inauditam, quod unus homo impius et sacrilegus omnibusque sceleribus obrutus, tum et indoctissimus et rudissimus, praesumat a nullo iudicari, in nullo errare, omnes iudicare? Hoc est quod voluerunt, dum exsecratissimis blasphemiis docent: Papam esse super Concilium, eius solius esse interpretari Scripturas, eius iudicium universae ecclesiae praeferendum? Nec tantum habent cerebri, ut sentiant ecclesiam (quemvis fidelem in Christo) spiritum sanctum habere, cuius iudicio etiam angelos cedere oporteat, nedum impium et indoctum hominem sui tantum similibus stipatum.

Hoc est, quod iterum Petrus praedixit, 2. Pet. 3., venturos, qui secundum proprias concupiscentias ambularent. Quid est secundum proprias concupiscentias ambulare, quam quod hic Daniel dicit, ad sensum et opinionem et voluntatem suam omnia geri ab hoc rege? שֵׂכֶל enim hebraice, id quod latine mens, sensus, opinio, arbitrium et affectus sui sensus dicitur, quod Graece νοῦς vel πρόνοια, quomodo ad Rom. 8. dicit: Qui in carne sunt, ea, quae carnis sunt, sapiunt; et iterum: Prudentia carnis mors est. Hoc sapere, hoc sentimentum (ut vocant) Daniel hic signat. Quod in papa tale videmus, ut etiam contempta Scriptura audeat de solo suo cerebro pronunciare et definire, sola fretus tyrannidis magnitudine. Hinc venit quod se ecclesiam vocat, iudicium non patitur, magister, doctor, caput ecclesiarum esse nititur, regulam fidei

---

1) In ed. Jen.: licet.

se facit, ipse bis septies incredulus. Et laudatur tamen impius in iis desideriis suis. En quid sit ad sensum suum agere omnia. An potest aliquid abominabilius cogitari, quam ut ecclesia Spiritu sancto vivens et agens cedat sensum suum hominibus sacrilegis, impiis et indoctis, solius tyrannidis violentia praesumentibus? Et tamen hoc pro summo fidei articulo hodie iactatur, et nemo haereticior haereticus, quam qui hoc vel signo dubitare sese ostendat. Vere Satanae regnum ad finem suum venit. Dum enim imprudens sua nimio firmat et urget, fit divino iudicio, ut se ipsum prodat, tanquam malae fidei patronus, non alia re quam hac ipsa nimia instantia et cura, dum in rebus nihili sic magnificat haereses, qui tamen patiens tacet, si quis etiam Deum negaret, aut omnibus sceleribus perditus sit, sicut videmus in ipsis Pontificibus. Si enim spiritu Dei agerentur, primum et maxime, quae Dei sunt, quaererent. Nunc quia sua quaerunt divinorum incuriosissimi, quo spiritu ferantur, abunde satis apparet.

Quare hoc facierum et propositionum rege ad suum sensum omnia faciente, nihil vero ad Scripturae iudicium admittente, necesse est evacuari et vastari Paulum, ubi 1. Cor. 14. dicit: Quod si sedenti revelatum fuerit, prior taceat; et iterum: Unus aut duo prophetent, ceteri iudicent. Quid papa? nulli, inquit, sedenti revelatur aliquid, sed ego prior solus loquar, ceteri audiant; et iterum: Ceteri non iudicent, sed ego prophetabo, et ceteri iudicentur. Nos sumus magister, propheta et vicarius Dei. Nostra est lingua, seu ut Psal. 12.[2]) dicitur, linguam nostram magnificabimus, labia nostra nostra sunt, quis noster Dominus est? Sic enim sacrilegus plus quam superbissimus Pelagius in suo Decreto dicit: Ubi est maioritas, ibi mandandi autoritas, ceteros manet obediendi necessitas. Dic, si potes, an ullus regum ab initio mundi tanto fastu,

---

1) In ed. orig.: 11.

tanto tumore, tanta arrogantia, tanta audacia, tanta pertinacia, tanta sui placentia, tanta bucca, tanta temeritate, tanta praesumptione leges suas statuerit et exegerit, quanta unus et solus papa? Ne Deus quidem ipse tanta maiestate et potentia exigit. Nonne ergo dignus successor Petri illius, qui docuit, 1. Pet. 5: Omnes humilitatem invicem insinuate. Quid hoc est, nisi: invicem sensum cedite? Et Paulus Rom. 12: Invicem superiores arbitrantes. Et illud Proverb.[1] 23: Prudentiae tuae pone modum; et iterum *): Ne innitaris prudentiae tuae. Et Paulus **): Nolite esse prudentes apud vosmet ipsos. Hoc enim Romanis proprie scripsit, sicut et Petrus, dum αὐθάδεις, id est, sui sensus et prudentiae homines prophetaret futuros, et qui secundum proprias concupiscentias ambularent.

Non solum autem in iudicando nullius sequitur sensum, sed et in docendo et vivendo. Perspice totam hodie ecclesiae faciem, et refer, si potes, in qua professione, qua secta, in qua parte vivatur secundum Dei praecepta. Nonne ubique docetur et vivitur sola ἐθελοθρησκεία (ut Apostolus ***) vocat) id est, voluntaria religio, unusquisque facit, quod sibi rectum videtur, quasi nullus sit rex in Israel, ut Iudic. 19 dicitur? Et haec omnia papa laudat et roborat, cum lex Deut. 12. severissime prohibeat hos proprios sensus. Et Amos 4: Sacrificate de fermento laudem, et vocate voluntarias oblationes, et annunciate, sic enim voluistis filii Israel. Et Paulus †) reprobat inventores rerum novarum.

Verum longe omnium pulcherrimo exemplo Iosuae damnatur detestabilis illa proprii sensus temeritas, ubi, postquam eum exhortatus fuerat spiritus, et egregie promiserat transitum Iordanis, noluit tamen dirigi suo sensu, sed Scripturae suae iudicio dicens c. 1: Confortare solummodo et esto valde robustus, ut custodias et facias omnem legem, quam

---

*) Prov. 3. **) Rom. 12. ***) Coloss. 2. †) Rom. I.
1) In ed. orig.: illud Solom.

praecepit tibi Moses servus meus (non utique tuum sensum, quem nemo praecepit). Non declines ab ea, neque ad dextram neque ad sinistram (ecce sensum proprium prorsus exstinguit), ut intelligas cuncta quae agis (intelligi autem non possunt qualia sint, si secundum sensum nostrum citra legem Dei fiant; nescimus enim, an Deo placeant, aerem pugno verberamus, in incertum laboramus, imo certum est non placere Deo, quae sunt eiusmodi, ut hic claret ex sua prohibitione). Nec recedat volumen legis huius ab ore tuo, et meditaberis in eo die ac nocte (O necessariam monitionem, sed contemptam antichristo; signa, quaeso, verba huius legis, ab ore tuo die ac nocte etc.), ut custodias et facias omnia, quae scripta sunt in eo (non autem aliena et extranea). Tunc prosperaberis in via tua, et intelligens eris (id est, tunc opinio et sensus tuus sanus erit), tunc rectum videbis, ideo prospere procedes, et praevalebis. Contra, si tua opinione incesseris, nihil habebis prosperum, quia non secundum legem Dei, sed secundum tuum sensum et consilium procedis. At Dominus*) novit viam iustorum, iter impiorum peribit; beatus ergo, qui non abierit in consilio impiorum.

At papa noster adeo in his suis opinionibus contempta lege Dei gloriatur, ut iactet sese ecclesiam et concilium inerrabile esse, nec videt, quod hic Josue non minus plenus fuerit spiritu, quam ullus unquam papa fuerit, nec tamen agi ab eo quidquam vult, quod non sit expresse in Scripturis traditum, ut ecclesia multo magis non sit al schichlo, sed sensu Dei et Scripturae testimoniis nitatur. O papa. Verum ille, qui est al schichlo, homo sui sensus, haec facile solvit et eludit, dum ficta distinctione et effugii commento vafro dolosissimoque reperto inter iurisdictionem et caritatem discernit et dicit: Praedicta Scripturae testimonia de caritatis officio, non de iurisdictionis tyrannide (quam

*) Psalm. 1.

ecclesiasticam hierarchiam vocant) intelligi, cum iurisdictio in ecclesia nihil sit, nisi caritatis ministerium, separans sacrilega temeritate officium et caritatem, ut impleat quod sequitur:

Et prosperabitur dolus in manu eius.

Vel hoc nomine in primis fortunarunt antichristi conatus, quod etiam electis imposuit, sicut Christus ait: Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Hic enim monet, futurum, non ut non errent electi, sed ut non inducantur in errorem, id est, error non dominabitur eis, neque tenebit eos in finem, sed vel in morte redimentur, sicut in oratione Dominica non vult nos non tentari variis tentationibus, sed non induci, id est, non vinci tenerique tentatione in finem usque. Septies enim cadit iustus, sed toties resurget. Sic per papam errasse S. Bernardum, Franciscum, Dominicum, et multos alios sanctissimos viros et feminas, ut regnum facierum non intelligerent, et multa papae probarent, non dubito, alioqui in eum insurrexissent verbo Dei, sed nondum erat tempus. Huc mihi Bonaventuram numero, incomparabilem virum, in quo multum fuit spiritus, prae omnibus, qui ex academiis servati sunt. De quo numero et S. Thomas Aquinas, si tamen sanctus est, nam vehementer dubito, cum adeo nihil olfiat spiritus in eo. Omnes, inquam, hi viri in errore fuerunt, papae abominationem secuti, sed citra pertinaciam, et vel in morte liberati.

Si ergo electos ille corrumpit, quos tamen in corruptione sua non retinet, quid de reliquis fieri putandum est, qui non errant modo, sed pertinaciter errorem pro pietate defendunt? O debile argumentum, quod e factis et operibus Sanctorum colligunt papistae, more suo insani, quando Daniel robustos et Sanctorum populos corrumpi prophetet. Non enim de fictis Sanctis loquitur, cum Christus eum explicans electos appellet. Nulli ergo fidendum Sanctorum exemplo, sed solido Scripturae testimonio et

veritati nitendum. Iohannem Huss, Hieronymum[1]), et quos alios occidit, nescio, an huc referre debeam, ut quos corpore, non spiritu vastavit, puto enim de spirituali eum vastatione loqui. Quomodo igitur non prosperaretur in manu eius non veritas Evangelii, sed fucus, facies, species et fallacia inanis (ut Paulus appellat), hypocrisis suarum doctrinarum, quando exstincto robore Scripturae et omnium autorum eius Sanctorum exemplo a se stantium roboratur? Quid enim non prospere efficiat, quando iam non solum facies et propositiones, id est, sui doli, sed et ii, quos vere sanctos noveris, pro eo faciunt? Quis hic vel mutire contra audeat, ubi mendacium veritate, hypocrisis sanctimonia, dolus simplicitate, iniquitas pietate iuvatur? O tempora vere periculosa, et novissimis diebus digna, quando reprobis omnia cooperantur in malum, etiam bona, sicut electis omnia in bonum, etiam mala, hoc per spiritum Dei, illud per spiritum satanae, sicut praedixit Apostolus.

Eat nunc qui audeat, et securus vivat, et in Patrum dictis ac factis confidat. Plane hic Daniel satanam indicat, qui dolum prosperari in manu huius regis dicit, non enim sua efficacia efficax est, nec sua manus diriget dolum; sed satanas manum eius ducet, et sic dirigetur dolus in manu eius. Quomodo potuit regnum et opera papae melius describere? quod non est nisi meri doli, et tamen felix et prosperum, adeo, ut etiam apertis mendaciis et ludicris rebus infatuet mundum, ut patet vel in solis indulgentiis. Nam quidquid audet quantumvis impurum mendacium papa, tamen prosperatur. Igitur dolus in manu eius proprie ad depravandas Scripturas pertinet, hic enim deiecit stellas coeli et conculcavit eas. Atque in hoc dolo quam felix fuerit, omnium experientia evidenter testatur; quidquid enim voluit, hoc dixit exponendo, quidquid autem dixit exponendo, hoc pro Dei oraculo habitum est, et habetur usque hodie, ut nec rationibus, nec Scrip-

---

1) In ed. Jen.: et Hieronymum.

tutis, sed nec ipsis evidentissimis experientiis contra niti licuerit, donec et communem humanae naturae sensum omnibus abstulerit, et ea tentarit, quae si gentiles olim tentassent, insanire visi fuissent. Postquam autem omnia prospera cessere, ut iam nec fides, nec spiritus, neo vox Evangelii, nec Scripturae autoritas ei resisteret, quid putas reliquum erat, nisi id quod sequitur?

Et in corde suo magnifibabitur.

Nulli enim non sese iam praeferet, nulli non omnia imperabit, omnia sibi subiiciet, vix summos reges ad oscula beatorum pedum admittens. Nec est enim, cui se aequare dignetur in tota terra, sit etiam sanctissimus et doctissimus. Denique ipse non apostolus, sed episcopus apostolorum ordine longe inferior, S. Petro aequalem se facit, principem omnium, imperatorem in rebus (ut vocant) spiritualibus et temporalibus, dominum mundi. In Petro enim accepisse vult iura terreni simul et coelestis imperii, atque hoc triplex illa testatur corona, et fastus luxuria totius mundi luxuriosior. Sic scilicet Christi pauperis vicarius, et successor Petri refert illorum imaginem. Deponit enim principes, reges, episcopos, et quidquid est in mundo sublime, pro mera libidine, ipso mundo excelsior et mundanior factus. De quo supra diximus e Petro et Iuda apostolis, quomodo glorias et maiestates spernat et maledicat, omnium omnia sibi rapiens et subiiciens. Si enim sensu suo posito, Scripturis illaesis inviolatisque citra dolum suae interpretationis, vellet cogi et teneri, facile ab hac magnificentia cordis sui retraheretur, et ad Evangelii ministerium ac obsequium pauperum revocaretur. Sed oportet impleri Scripturas, ut omnium dominetur et magnificetur opinione sua super omnes res mundi. Nam Daniel non frustra adiecit: In corde suo magnificabitur. Non enim coram Deo aut Dei voluntate sic elevatur, sed suo corde, sua opinione, sua temeritate, per dolos, facies, propositiones et alienas efficacias.

Nec contentus abominatus ille, quod in terris

omnium summus et maximus imperaret, (sicut dicitur, summus et maximus Pontifex), in purgatorium coepit manus extendere, sed et angelis ausus est mandare, et in omnium conscientias irruere, ne nihil esset, quod magnitudo cordis eius non auderet invadere. Vincit haec abominatio incogitabilis plane omnium captum.

Sequitur:

Et in successu vastabit plurimos.

Successum vocat rerum omnium abundantiam (ut noster recte vertit), conculcatis enim verbo, fide, Scripturis et omnium omnibus sibi subiectis, plane omnibus abundat. Quis enim tot opes, tot voluptates, tot honores habet, ut papa et papistica secta? Nonne omnia optima in mundo sunt illorum? Nonne ea securissime possident? Nonne his felicissime fruuntur in omnem pompam, luxuriam, fastum, et quid dicam? Mundus si papistico regno comparetur, sordet, et ne mundus quidem esse videtur. Quid enim aliud faceret, ubi nec verbo nec Scriptura teneretur, et omnibus omnia pro sui sensus libidine imperaret et interpretaretur? Qui sunt[1]) illi multi, quos successus perdat et corrumpat, malo cuiusque iudicio relinquere, quam ipse persequi. Cardinalium enim, episcoporum, monachorum, sacerdotum vulgus quid est aliud quam populus papae, otio, opibus, saturitate, securitate, luxu, libidine perditus, sine fide, sine verbo, sine Scripturis, sine labore, sine cura vitam istam carnis perdens? Hos enim in suis quosque ordinibus fovet et auget magnificus iste rex facierum dolis et mendaciis, e spiritualibus et ecclesiasticis faciens septies carnales et mundanos, sub specie pietatis et religionis incedentes.

Sequitur:

Et contra pincipem principum stabit.

Haec est summa summarum, quod Christo resi-

---

1) In ed. Jen.; sint.

stet, eius verbum exstinguet, proprio verbo in illius locum posito, quod Apostolus*) dicit: Sedebit in templo Dei, ostendens se quasi sit Deus; et iterum: Qui adversatur et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Huc pertinet, quod veritatem verbi Dei palam damnavit papa Constantiae in Iohanne Huss usque in diem praesentem perseverans in eadem adversandi et damnandi pertinacia. Non enim adversus personam Christi stare potest, sed stabit, id est, definiet contrarium Christo, et hic est finis eius. Exstincto enim verbo et vastata fide, vastataque Scriptura et apostolicis literis, iam angelis superior factus, non erat quidquam reliquum, nisi ut saturatus et incrassatus etiam insurgeret adversus Dominum et Deum suum, ausurus altiora, si quid altius esset. At cum Deo nihil sit altius, necesse est, ut hic sistat abominatio, et finem sui accipiat, ut sequitur:

Et sine manu conteretur.

Sic Apostolus: Quem interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui etc. Non ergo papam et regnum eius (licet misere id metuant) laici vastabunt, indigni enim sunt hac mitissima vindicta, sed Christi adventui reservantur, cuius hostes omnium atrocissimi sunt et fuerunt. Sic enim perire debet, qui adversus omnia consurgit, non manu, sed spiritu satanae, ut spiritus spiritum occidat, et veritas dolum revelet. Revelasse enim mendacium destruxisse est.

In fine ad te revertor, mi Vincilae, satis abunde (ut credo) Catharinis meis obsecutus, quo videant, non negari a me quam plurima in Scripturis de isto ipsorum principe et capite dici. Quod etiam eo libentius feci, quod meminerim in Captivitate Babylonica me promisisse alteram quandam Revocationis partem, qualem exactores isti Palinodiae indomiti et inquieti papistae hactenus non audie-

---

*) 2. Thess. 2.

rint, id quod hac Danielis explanatione arbitror me praestitisse egregie. Volueram plura huius Catharini confutare, praesertim illud, quod mihi homo suavissimus et acutissimus Thomista concedit: amorem esse priorem odio (sic enim ego docueram, odium peccati et contritionem ex amore iustitiae priore fluere). Verum amorem illum ait esse amorem sui, quo sese homo diligit, ne pereat atque ita peccatum odiat, non videns insulsissimum caput, amorem hunc esse inordinatum, servilem, mercenarium, et plane illud, contra quod universa pugnat Scriptura. Scilicet tales sunt isti contritores, satisfactores, confessores, ut amori isti, omnium vitiorum fonti, tribuant opus virtutis et odium peccati. O Thomistas, o papistas, o Romanistas, deploratae caecicatis homines. Sed quia totus liber non nisi caecitate et confusissimis erroribus mendaciisque scatet, ut multas lernas superet unus, id quod omnes nostri, qui legunt, quantumvis barbari et bestiae sint Germani, uno ore confitentur, sic enim et tu ipse iudicasti explosione digniorem quam confutatione, suspendo vela disputationis mea. Quod si qua in eo esset etiam vis ingenii et eruditionis, tamen cum Daniel meus universum papistarum regnum uno impetu devorarit, facile et hunc Catharinum eo regno maxime nitentem simul devorat, quid faciet unicum folium adversus ventum arborem cum radice evertentem?

Ad Silvestrum vero, quem inter haec ad me misisti, nihil aliud respondeo, quam quod ad Replicam eius olim respondi. Praeter titulum enim, quo iactat errata et argumenta Martini Lutheri discussa et trita etc., nihil facit. Deus bone, etiam Italia tam barbara et monstrifica ingenia tandem gignit? Nec habet infelix facierum rex alios defensores, quam hos insulsissimos, rudissimos, indoctissimos nugatores? Quam feliciter enim theologiset Silvester, hinc aestimabis, quod ait de honestate esse, non de necessitate, diligere Deum ex toto corde, quod quid est aliud, quam abrogare et refigere universam legem Dei? O furorem, o impie-

tatem inauditam. Atque utinam hic saltem legisset suum Aquinatem.

Hoc meo libro habent quod agant homines loquaces et scribaces, nisi fallor, quamvis sperem eo usque rem mihi perductam, ut superati mea perseverantia, solis clamoribus, furiis, fraudibus, viribus, deinceps in me sint grassaturi ut in haereticum, qualem omnia secula non viderint. Obturabunt autem aures suas, sicut aspis illa, quae vocem incantantis non audit. Nec hoc agent, ut Scripturis contra me pugnent, sed abolendum duntaxat de terra clamabunt. Verum ego scio, et certus sum Iesum Christum Dominum nostrum vivere et regnare, qua scientia et fiducia inflatus non timebo etiam multa milia paparum. Maior est enim, qui in nobis, quam qui in mundo est.

Oremus igitur, ut Deus et pater Domini nostri Iesu Christi aliquando nos revisat secundum omnia mirabilia sua, et ostendat illum, quem promisit, diem adventus gloriae Filii sui, quo destruatur iniquus iste homo peccati et filius perditionis, faciatque tandem finem operationibus erroneis satanae, quibus, proh dolor, omni momento multa millia animarum vastantur, et ad infernum rapiuntur, propter solam servandam abominationis et apostaticae sedis tyrannidem. Dicat omnis populus, Amen, Amen. Vale in Christo, mi Vincilae.

Vuittembergae, M. D. XXI. Prima Aprilis.

Rationis Latomianae pro incendiariis Lovaniensis Scholae Sophistis redditae Lutheriana confutatio.

1521.

Theologi Lovanienses a. 1520 doctrinae articulos ex Lutheri libris congestos librosque ipsos condemnaverunt atque combusserunt. Hoc factum eorum Jacobus Latomus, theologus et Canonicus Lovaniensis, singulari libro defendere studuit, qui sub titulo: Articulorum doctrinae F. Martini Lutheri per theologos Lovanienses damnatorum ratio ex sacris litteris et veteribus tractatoribus, Antverpiae a. 1521 prodiit. Lutherus iam ineunte mense Martio a. 1521 de Latomi consilio certior factus erat, nam die sexto eiusdem mensis scribit Spalatino: Lovanii nascitur mihi (ut factus sum certior) Latomus et Sophistarum turba hostis (cf. Luth. Epp. ed. de Wette I, p. 567), et die vicesimo sexto mensis Maii a. 1521 Melanchthoni aperit contra Latomum se quamvis invitum librum parare, haec scribens: Ad Iacobum Latomum invitus respondeo, quod iam animum composuerim quietis studiis, et video tamen necessarium, ut ego ipse respondeam: accedit taedium legendi eius tam prolixi et male scripti (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, 8). Librum ipsum conscripsit in arce Wartburg apud Isenacum sita diebus, qui erant inter octavum

et vicesimum mensis Junii a. 1521, id quod ex epistolis cernere licet, quibus D. Iusto Ionae eum dedicavit (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 20 et 21, coll. p. 16). Mensibus Iulio et Augusto eiusdem anni hic liber typis excusus esse videtur (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 42. coll. p. 30) et in vulgus exiit Wittembergae sub hac inscriptione: Rationis Latomianae pro incendiariis Lovaniensis Scholae Sophistis redditae Lutheriana confutatio. Seckendorfius de hoc Lutheri scripto in Hist. Luth. Lib. I, Sect. 45 §. 101 p. 164 sic iudicat: Micat profecto hic Lutheri libellus inter alios eo tempore scriptos, ut inter stellas luna minores, et ausim dicere, si nihil aliud tota vita scripsisset, esset tamen vel ob hunc unicum maximis ecclesiae doctoribus comparandus. In hoc praecipua prophetarum et apostolorum dicta tam docte interpretatur, glossas vero sophistarum exquisitissime annihilat, ut spiritus sancti genuinus sensus non possit non cordibus pie et attente legentium innotescere (cf. Walchii introd. in Tom. XVIII Opp. Luth. p. 76 sqq.)

Vetustissimae huius libri editiones sunt:

Rationis Latomia | nae pro Incendiariis Lovanien | sis Scholae Sophistis red | ditae, Lutheriana | Confutatio. Vuittembergae (s. a., forma quartana). Haec in fronte fol. 1 a. Folio eodem b.: IHESUS. Integerrimo viro D. Iusto Ionae, Collegii Ecclesiastici Vuittembergen. Praeposito, suo in domino Maiori. Martinus Luth. in Domino Salutem. In fine huius epistolae: In loco peregrinationis meae. Octava Junii M. D. XXI. In fine totius libelli: Vale ex Pathmo meo. XX. Iunii. Anno M. D. XXI. Tituli pagina figuris typographicis est ornata.

(Panzer IX, 79. v. d. Hardt I, 116. Schütze III, p. 284).

Rationis Latomianae pro incendiariis Lovaniensis scholae Sophistis redditae, Lutheriana confutatio. Wittembergae M. D. XXII. (In fine: M. D. XXII).

(Panzer IX, 82).

Nos textum reddendum curavimus secundum editionem Wittembergensem a. 1521, quae nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat.

Legitur hic liber latine in ed. Opp. Luth. Jen. II, 400. Witt. II, 223, germanice tantummodo in ed. Walch. XVIII, 1301.

Rationis Latomianae pro incendiariis Lovaniensis Scholae Sophistis redditae Lutheriana confutatio.

IHESUS.

Integerrimo viro D. Iusto Ionae, Collegii Ecclesiastici Vuitembergensis Praeposito, suo in Domino Maiori, Martinus Lutherus in Domino Salutem.

Et ego magistratui tuo recens inito, suavissime Iona, gratulari cupiens, cum ipse adesse non possem, statui hunc Latomum meum ad te mittere, non iam eum, qui linguarum peritiam calumnietur, concidit enim iste Jesbibenobus virtute Abisai nostri, ne quid metuas, sed nec eum, qui malignis modestiae fucis et inauspicatis vocum versutiis Lovaniensium incendiariorum crimen serus patronus iustificet, quem te credo vidisse, hominem scilicet gloriantem in Domino Papa et Bulla eius: eum autem mitto, qui Lutherano februo lustratus mitius habere videtur a lamiis et lemuribus, quibus hactenus agitatus, agitareque solitus est pia corda. Si hanc Rationem in tempore reddidissent, et ante factum, ut decebat, sapientes istos viros consuluissent, libellos meos neque damnassent, neque exussissent, neque nunc stultorum more post factum demum consulerent, tantum me spero effecturum fuisse. Satis me docet hoc libro Latomus, quam facile fuerit illis absente Luthero in suis angulis garrire: hoc est haereticum, hoc est erroneum, quod in publico nullis freti viribus ausi fuissent attingere.

Denique persuadeo mihi, non fuisse unquam prodituram hanc egregiam Rationem, nisi Bulla fiduciam eius inflasset, qua gloriatur Latomus suum factum comprobatum, somnians adhuc Bullarum antiquos antiquatosque terrores, atque hinc orbem suo libello pavefactum confidit, ut audeat iam sine timore in Lutherum tremendis Dei scripturis ludere. At ego nollem non probatum tale factum tali Bulla. Rursum nollem me non damnatum tali Bulla; omnia belle congruunt, Bulla, causa, iudex, patronus, a quorum consortio et contagio servet me Dominus Iesus, et omnes pias animas. Amen.

Non facile vero credas, quam invitus a literis pacificis Christi, quibus me in hac Pathmo dederam, avulsus vepricosi et senticosi Sophistae nugis legendis tempus impendi, videns hominem a planta pedis ad verticem usque sophisticum, tum Bullae vesica turgentem ea confidentia scripsisse, ut iam nec diligentia nec iudicio sibi opus fuisse putarit, contentus effutire, quidquid vel legerit vel in buccam venerit; quibus molestissimum est respondere, ut in quibus nec ingenium exercere, nec eruditionem alere possis, et tamen optimas horas perdere cogaris. Suspicor hominem credidisse, Lutherum aut e medio sublatum aut perpetuo silentio damnatum esse, quo rursum libere publicum occuparent tyrannide sophistica, cuius imminutae ruinam non levem meam culpam faciunt, atque utinam plena esset ruina, ut plena hac culpa, septies irremisibili (si sanctissimis Bullarum pontificibus credimus), peccare liceret in mortem usque.

Vereor autem, ne, dum de gratia et operibus bonis fortiter pugnamus, interim et gratia et operibus nos ipsos privemus. Ego quidem intutus horrenda ista irae tempora aliud non peto, quam ut dentur fontes aquarum capiti meo, ut flere possim vastationem istam novissimam animarum, quam operatur regnum istud peccati et perditionis. Sedet portentum Romae in medio ecclesiae, et venditat se pro Deo, adulantur pontifices, obsequuntur So-

phistae, et nihil non pro eo faciunt hypocritae; interim infernus dilatat animam suam, et aperit os suum absque termino*), et ludit satan in perditione animarum. Nec in nobis est, qui serio et cum lacrimis stet in die furoris huius, et opponat se murum pro Israel. Hinc plenus indignatione in istos sacrilegos Latomos, qui in his seriis sophisticantur, et nos meliora intermittere et suis insanis insaniis occupari cogunt, imprecor in durissimas eorum frontes illud**): Erubescant et conturbentur omnes inimici mei, convertantur et erubescant subito.

Sed ne longiore epistola te morer, ad Latomianae praefationis capita alio principio respondeo. Tu interim hoc mei in te animi testimonium agnosce, et roga Dominum pro me, ut et ipse liberer a malis (sic enim nunc audeo cum Apostolo) et infidelibus hominibus, qui sunt in ista Babylone, et ostium mihi aperiatur in laudem gloriae gratiae Evangelii filii sui. Sed et ego Dominum oro, ut impartiat tibi spiritum suum, quo Decretales antichristi pestilentissimas, quibus docendis mandatus es, non alio studio profitearis, quam quo tibi dixi, nempe, ut sis Aaron et vestibus sanctis indutus, hoc est, divinis Scripturis munitus, apprehenso orationis thuribulo, procedas in occursum vastatoris huius in medium incendium istud Romanum, quo flagrat orbis propediem alio incendio de coelo per adventum Salvatoris nostri, quem exspectamus exstinguendum. Ita, mi Frater, facito, ut doceas dediscenda esse, quae doces, et sciant fugienda sicut mortifera, quaecunque papa et papistae statuunt ac sentiunt. Cum enim vi non possimus hoc publicum orbis malum abolere, cogamurque has sacrilegas Babylonis provincias administrare, hoc reliquum est, ut sic administremus, ut eas longe alias et patriae Hierosolymitanae adversarias vastatrices et insatiabilis crudelitatis hostes intelligamus, ne cum iis, qui pereunt,

---

*) Esai. 5. **) Psalm. 6.

in quibus opertum est Evangelium gloriae Dei, captivitatem nostram etiam rideamus et palpemus.

Nec leve puta ministerium tuum, si iuxta papae excrementa venenosa et insanissimas insanias salutare et vivificum Evangelium Christi composueris, ut iuventus habeat antidotum adversus hoc virus, cuius odor etiam occidit hominem, donec discat per sese reprobare malum et eligere bonum. Is tibi esto commendatus Emanuel. Confortare igitur et esto robustus, et Baalphogor istum ne metuas, cum vix sit Baalzebub, hoc est, vir muscae, si credimus tamen, quoniam Iesus Christus est Dominus benedictus in secula, Amen, qui te et ecclesiolam suam apud vos perficiat consolidetque: in quo vale. In loco peregrinationis meae, Octava Iunii M. D. XXI.

Ad praefationem Latomi.

Primum criminatur Latomus, me verbotenus mea submisisse papae ab initio, hoc quidem pro sophistica fiducia fingit. Ego vero doleo, me tam serio submisisse. Ex animo enim nihil aliud tum sensi de papa, conciliis, Universitatibus, quam quod vulgo audiunt. Quanquam enim multa mihi eorum absurda viderentur et a Christo alienissima, infrenavi tamen cogitationes meas ultra decennium illo Salomonis: Ne innitaris prudentiae tuae, semper arbitratus in Academiis latere theologos, qui, si impia haec essent, non silerent, tum vix alibi minus putabam esse tam crassos stipites et asinos, nunc autem et malos, quam Lovanii.

Crevit autem intra causam ut rerum cognitio, ita et animus, cum illi suam inscitiam et nequitiam in hoc signum contradictionis offendentes[1]) egregie proderent. Quas nisi tam immani copia revelassent et simulare ultra potuissent, certe me stultum in finem usque dementassent. Gratias autem ago Domino meo Iesu Christo, qui pro hac tentatione

1) In ed. Jen.: ostendentes.

me centuplo temporali huius scientiae honoravit, ut iam persuasissimus sim, papam esse portentum illud ultimum omnibus Scripturis praedictum antichristum, Universitates vero synagogas synagogarum satanae, in quibus Sophistotheologi, Epicurei illi porci, suum regnum regnant.

Longe me abesse a modestia evangelica dicit, quam doceo, praesertim in eo libro, quo illis ipsis Lovaniensibus Sophistis respondi, cum mea doctrinaliter damnassent. At nunquam exegi, ut me quis modestum aut sanctum haberet, sed ut Evangelium omnes agnoscerent, data licentia in meam vitam grassandi cuiusvis libidini. Hoc tamen gloriatur conscientia mea, nullius vitam aut famam esse a me laesam, solum dogmata, studia et ingenia in verbum Dei impia et sacrilega acerbius insectatus sum. In quo, ut non deprecor culpam, ita non sum sine exemplo. Iohannes Baptista, et post eum Christus, vocat Pharisaeos genimina viperarum, immodestissimo et atrocissimo maledicto in tam doctos, sanctos, potentes et honoratos viros, ut eum rursus daemonium habere dixerint ipsi. Si hic Latomus iudex fuisset, obsecro, quae sententia illos mansisset? Alibi Christus caecos, mendaces, pravos, filios diaboli vocat. Paulus *) vero (Deus bone) quam est ab Evangelica modestia remotus, dum anathema facit Magistros Galatarum, magnos, ut arbitror, viros, alios canes, vaniloquos, deceptores, tum Elymam magum filium diaboli, plenum omni dolo et fallacia, criminatur in faciem.

Nec puto fas esse Sophistis, ut animum meum iudicent, cum opus meum ab apostolis, Christo et prophetis dissentire non videant, sed modestia Evangelica, nostro seculo, praeceptoribus Latomis ea est, quando impiis et sacrilegis tum Pontificibus, tum Sophistis genu flexo dicimus: Gratiose Domine, Gratia vestra bene facit, Magister noster eximie, vestra excellentia bene dicit. At si eos dixeris, id quod sunt, indoctos, stupidos, impios, sacrilegos in

---

*) Galat. 1. Philipp. 3. Acto. 13.

verbum Dei, cum inaestimabili pietatis et animarum iactura, tum universum Evangelium laeseris.

Ceterum, si his palpatis omnes mortales vel occideris, et orbem subverteris, non fueris immodestus. Quando enim Latomus papam criminaretur immodestiae, tot bellis et malis artibus insanientem? scilicet adeo pendet Evangelica modestia et immodestia in solis Pontificibus idolis et Sophistis idiotis venerandis? Denique Bullam istam sanguinariam et cuius crudelitatem nemo pius non execratur, etiamsi recte damnaret, modestus ille et modestiae tum exactor tum laudator Latomus non solum non criminatur, sed laudat, iactat, confidit, gloriatur in ea. Isti sunt viri illi sanguinum et dolosi, qui modestiam verbis et vultu simulant, interim non nisi caedes, minas et sanguinem spirant. Nemo mihi eum virum integrum et modestum esse persuadebit, cui ista Bulla placere potest. Malo ego apertus esse, et neminem blanditia fallere. Hoc possum testari. Cortex meus esse potest durior, sed nucleus meus mollis et dulcis est, nemini enim male volo, sed omnibus opto mecum quam optime consultum. Porro duritia mea, ut nemini nocet, ita neminem fallit, qui me vitat, nihil a me patietur, qui me fert, lucro augetur. Salomon dicit Proverb. 28: Qui corripit hominem, postea gratus erit, prae illo, qui blandus est lingua.

Deinde in meum crimen augendum inducit senem quendam de Romano episcopo reprehendendo disputantem, qui sibi visus sit sapiens; nam sententia propria est, neque tacendum neque loquendum penitus, modum vero huius supra suum captum esse. Nec mirum, referenda fuit gratia tantae Bullae, pro qua etiam ea ignoranda sunt, quae pueri sciunt, rursum scienda, quae vel angeli ignorant. Nam Latomus Magister Theologiae, divina hoc titulo scire sese professus, quae et hoc libro defendit, ut callentissimus eorum, adhuc ignorat humana ista quotidiano usu praesentia miser, nec, quid periclitantitus animabus consulendum sit, novit, interim tamen certus, quid agant animae in purgatorio, tum re-

molae a sensu, tum nihil de earum statu testantibus Scripturis, cum velint omnia papae et sua in Scripturis contineri abunde.

Sed sinamus, quaeso, Sophistas mores suos implere, neque enim eos praeter hypocrisin et adulationem et mendacium quidquam recte decet. Videamus sapientem visum sibi senem, qui tres modos praescribit: primus, ut Principes et Communitates desinant postulare iniusta, et quae ultro oblata forent refutanda, tum ipsi primum incipiamus carere, quae in papa reprehendimus, cum insolens sit vitium in principe non ferre, quo ipse laboras; alter modus est oratio; tertius tolerantia. Haec ille sapiens.

Primus ergo est modus optativus, scilicet cogitatio quaedam, ut cogitemus, exempli gratia: Si asinus volaret, asinus haberet pennas, ita cogitemus: Si nemo postularet indigna, papa fieret melior. Cur autem non etiam sic cogitamus: Si papa se ipsum emendaret, tum nemo postulare auderet indigna? Sed quid fiet in his, ubi papa (quod plurimum facit) non postulatus, sed proprio furore insanit? tum, quod omnium maximum est, Evangelium non curat, et nullum pontificis officium facit 1. Timoth. 3. descriptum? An sufficit hic cogitare, si nemo indigna postularet? Iam nonne per totum orbem ita cogitamus, non modo quod sapiens dictat, sed id quoque, quod ego adieci? Quis enim non ea optat? At quid potest amplius? Quis enim (excepta Dei virtute, quam in secundo modo per orationem quaeri docet) Principes et Communitates teneat? nec hoc consulit, ut quis tentet, scilicet Principum et populorum culpa est, papam esse malum. Quia cogitemus, si diabolus eum desinat equitare, fieret bonus, et in diabolum torqueamus, quod papa malus est. Hoc consilio posses uti et pro te, et cogitare: utinam hic et futuro beatus sim; iste enim esset optimus modus perveniendi in coelum.

Igitur primum consilium huius sapientis mundus excedit etiam. Iam pro quo magis oratur ubique, quam pro papa? Item cuius tyrannis toleratur aequa-

bilius quam papae? Ubi est ergo consilium istius tam sapientis? Quam pulchrum idolum nobis e papa facit tam sapiens vir, ut oves primo incipiant sese pascere, et populus viam ipse dirigere, et pastori pascua, et duci vestigia parare? Sed vide, quid ei cum Latomo quoque suo poetae conveniat. Latomo non omnino tacendum videtur, sapienti suo omnino tacendum videtur. Velim hic scire, uter mentiatur, poeta vel poema? Aut enim Latomus mentitur, eum sibi sapientem videri, aut mentitur, sibi non omnino tacendum videri. Sed nec ipse sapiens sibi constat, qui tacendum suadeat, et tamen e papa prostibulum facit, dicens, eum largiri iniusta et refutanda, quae ultro offerun tur.

Quam scite dixit Hilarius, difficilem fore causam veritatis tueri adversus impios, si tantum consuleret prudentia, quantum audet impietas; sed perge, mysteria sanctae huius adulationis videamus. Ferendum (inquit) principis vitium, quo tu laboras. Ut ergo omnes taceant (nam generale est silendi mandatum huius Latomiensis[1]) sapientis) omnes eodem vitio laborabunt vel inviti. Aut certe illis permittetur correptio, qui non laborant eodem vitio, quos cur tacere igitur iubet? Ego ex animo faveo tam aptam et consultam gratitudinem Bullae istae comprobratrici. Sed cum in Lutherum proprie ista scena nimirum ingeniosa instructa sit, velim doceri, quod illud vitium eius sit cum papa principe commune? An universa lerna Romanorum scelerum me reum aget? Sed quaero, cum praedicare Evangelium oporteat eum, qui vocatus sit, omni creaturae, an papa sit creatura? Cur ergo non licet ei veritatem palam et libere dicere? Sed satis haec, dignam habet ista adulatio mercedem tam stultae stultitiae, quare sapienti isto septies stulto et sacrilego dimisso nos erudiamur, sicut oportet liberi Evangelii liberos confessores erudiri, et hoc sapiamus ac faciamus.

Quo maior est princeps, praesertim ec-

1) In edit. Jen.: Latomiani.

clesiasticus, hoc minus ferantur, sed omnium acerrime arguantur eius vitia. Non enim decet verbum Dei esse alligatum propter hominem, nec novit personarum respectum. Sic Psalm. 119[1]: Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum et non confundebar; et Psalm. 2. quos arguit dicens: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Exempla sunt omnes prophetae, qui de vulgo assumpti reges, sacerdotes, prophetas potissimum arguebant. Christus in Evangelio quos carpit? Num vulgum? Nonne magnates solos? Quae est ergo pestilens adulatio Latomi, quae haec exempla nobis obscurare nititur, et ea se ignorare mentitur, quae pueri sciunt?

At Christus erat Deus, verum, sed exinanitus[2]) est forma servi accepta, non arguebat ut Deus, omnibus praedicatoribus exemplum factus, ut vulgo parcerent, principibus non parcerent, quod vulgi calamitas e principum pendeat culpa. An ideo silendum, quod ira Dei mali praesint, ut Latomus adulatur? qui Christo adversarius, parcendum principi, vulgo non parcendum censet, videlicet optimus rerum aestimator, qui vitia non meritis, sed personis metitur, et vitia principum vulgi culpam facit. Non enim vitia, quia vitia, sed quia in magnis personis vel parvis sunt, arguenda vel tacenda docet.

Quid isti hostes crucis volunt, nisi ut otiosum sit scandalum crucis? scientes vulgum sine periculo argui, principes vero non sine praesente malo tangi. At ii sunt mercenarii, canes muti, nescientes latrare, qui vident lupum venientem, et fugiunt, aut lupo sese sociant potius. Non ita Christus, cuius cornua haerent in vepribus, descensus eius tangit montes et fumigant, gurgustium eius caput Behemoth comprehendit, qui intrat in gyrum dentium eius formidabilem, qui perforat armilla, maxillam eius, et cum Samsone occidit leones. Breviter, universa Scriptura testatur, quod vox Domini confringat

---

1) In edit. princ.: 118. 2) In ed. Jen.: inanitus.

cedros, montes Israel, quercus Basan, turres altas, et non nisi ea, quae magna sunt, invadit, ut appareret etiam cuivis puero, quae tamen excedunt captum Magistri in Israel.

Debetur reverentia altitudini, fateor, sed citra divini verbi iniuriam, quod est ipsemet Deus, cui oportet magis obedire quam hominibus. Quod si cuiuspiam magistratus vitium ferendum, profani, non ecclesiastici ferendum est, non solum ideo, quod ecclesiasticus ex Deo non sit, sicut profanus. Deus enim nescit hoc vulgus pontificum, quod hodie regnat, cum solos Evangelistas et verbi ministros ordinarit in ecclesia, sed nec per homines constituti sunt, imo se ipsos erexerunt invitis Deo et hominibus, similes gigantibus ante diluvium, sed ideo etiam ferendum non est, quod profani magistratus vitium nulli sit periculo animarum, episcopus vero verbi negligens, etiamsi sanctus esset, lupus et satanae apostolus est. Nihil differt a lupo, qui pro ovibus non vigilat contra lupum.

At cum sciamus, diabolum non dormire episcopis dormientibus, palpamus, imo diabolo cooperantes tuemur, eosque occidimus et damnamus, qui eos excitant et officii sui admonent. Quis, rogo, furor ulterior isto? Maledictus itaque sit ter, qui hic opus Domini fraudulenter facit, et papam lupo infernali colludentem et conniventem palpat, nec miseretur tot fratrum suorum misere pereuntibus animabus, Christi sanguine emptis. Si nihil aliud scripsisset Latomus, hoc uno tartareo consilio satis ostendit, sese spiritu satanae plenum esse. Quomodo spes est, istos Sophistas Scripturas legere, intelligere, docere pio studio? Quomodo pronuncient de doctrina Christiana? Denique quid salutare ab eis exspectes, quibus hoc consilium sapiens videtur, quod non constat, nisi verbis ipsiusmet satanae? qui rem ecclesiae, vitia pastorum, salutem animarum tam leviter pendit, ac si esset solum culpa quaedam tyrannidis profanae, corpora aut substantias perdentis. Ego plane metuo miser valde, ne in papam et pontifices diaboli collusores et socios nimio fue-

rim et parcus et modestus, nec ipse satis perpenderim millia illa animarum, quas perdit sine fine antichristus iste cum pontificibus et sophistis suis, pestibus illis omnium ultimis orbis terrarum.

At timetur seditio, et illi non fiunt meliores, ait Latomus. Quam Judaica vox, nam et illi metuebant, ne Christus seditionem faceret, nec vel pilo fiebant meliores, imo fiebant peiores; ergo Christo fuit tacendum? Et quis tibi dixit, non fieri illos meliores? Estne theologica definitio: Illi non audient, ergo tu tacebis? Seditio, qua corpora vastantur, timetur, at seditio, quae vastat animas, defenditur. Sic prudens vir ille timet, ubi non timendum est, ut corporalem pacem praeferat saluti aeternae animarum. Quis hunc obnoxium servum, adulatorem omnium pestilentissimis consiliis perditum, digne queat detestari? Hi sunt, quos merito papa comprobet, hi sunt, quorum iudicio libri damnandi et exurendi sunt.

Nunquam minus est metuenda seditio, quam dum verbum Dei docetur, Deus enim, qui Deus pacis est, tum praesens est. Quodsi idola Pontifices audire contempserint, et pergant tyrannidem augere, prohibendo, damnando, exurendo, obruerit-que eos tum vel seditio vel calamitas, ridendum et subsannandum est cum sapientia Proverb. 1: Culpa tum non est verbi dicti, sed impietatis non audientis increpationes et correptiones sapientiae, ut ibidem dicitur. Ne autem cavilletur Latomus, sese non de Evangelio, sed de reprehensione loqui, scimus, quod Christus Evangelium ipse non potuit docere, nisi reprehenderet. Et Sapientia dicit, suas correptiones exosas habitas. Sal terrae est, mordet ut purget, arguit ut sanet, increpat ut salvet, occidit ut vivificet, qui secus docet, non Evangelium, sed suas adulationes blaterat.

Veniamus ad aliud caput, honestaturus Lovaniensem insaniam, non vult me levari suspicione haereseos praetextu disputationis; quod de iis, quae propheticis et evangelicis literis definita sunt, disputandum non sit, ut Leonis Romani episcopi verba

sonant, quae locuplete adducit; deinde meum disputandi genus non scholasticum, sed haereticum esse, quod impugnandae, non quaerendae veritatis gratia suscepissem. Ut hic scias Latomum sua fingere, iterum dico, ab initio me disputasse ex animo, antequam scirem Magistros nostros idiotas et porcos esse, postea enim (ut ipsimet fatentur) me non disputare dixi, adeo ut et ad ignem me obtulerim. Nunquam fuit ista in me simulatio, ut disputare praetexerem, quod affirmare statuissem, ut mentitur hic vir honestus. Sed finge, me maligno animo videri voluisse disputantem, qua autoritate non licuisset? Leonis istius? Quis dedit Leoni autoritatem prohibendi? An Latomi fides et Sophistarum oscitantia? Christus, age, nunquam respondit Judaeis, maligne eum tentantibus? Plus valet Leonis verbum, quam Christi exemplum? Perpetua est ista et indomita Sophistarum insania, iactare verba hominum et occulere verba Dei.

Sed illud festivius, Leo tantum hoc agit, ne adversarii disputent, non prohibet respondere. Latomus huc trahit, ne sit opus respondere adversario, atque hoc est consilium prudentissimum Lovaniensis Scholae, quo procederent contra Lutherum. Si Turca nos agrgrediatur bello, quod ei prorsus non licet, nec velit cohiberi, mittemus Lovanienses theologos ad eum legatos, qui dicant ei: Non licet tibi pugnare, alioqui te damnabimus, tum sinamus eum grassari, et gloriemur nos esse victores. Proinde non est iam Pauli consilium et praeceptum necessarium, ut episcopi amplectantur sanam pietatis doctrinam, ut possint contradicentes redarguere et os eorum oppilare. Sed sufficit, illos non debere disputare, et securi sint idiotae et idola. Quin positis orationibus et universis armis spiritus desinamus diabolo quoque resistere, denunciantes ei: Non licet tibi ecclesiam infestare, quod revera et facimus. Haec est fides Latomiana, qua Patrum dicta tractat.

Quae vero est praesumptio et arrogantia tam modesti viri, ut sua prophetica et evangelica tam impudenter affirmet? Nam Leonis verba de prophe-

ticis et evangelicis sonant. Prophetae ergo et evangelistae fuerunt Lovanienses? Prorsus hoc Lutherus ignoravit, nec praeter Latomum, credo, ullus hominum norit, magno miraculo. Eadem arrogantia est, quod meam disputationem esse adversus veritatem asserit, per veritatem infallibilis iudex et evangelista, Lovaniensium sentimenta intelligens. Quod statuendum Lutherus stultus ad iudicem, non ad partem pertinere putabat. Sed et hoc sophisticum supercilium et incendiariorum factus est, non fuisse connivendum erroribus meis, scilicet, quos nondum quisquam tales probaverat, nec hodie probat. Sed satis erat, quod opinio evangelistarum et prophetarum Lovaniensium veritas erat, illis contraria.

Summa huius concilii, quod Latomus hac praefatione describit, liquido fuisse cernitur ista: Nos sumus Magistri nostri, nos iudices, nos non possumus errare, nobis orbis obnoxius, quidquid dixerimus, articulus fidei, evangelicum, propheticum est. Nonne haec in Libello meo adversus eos plane praedixi, quae hic confitetur Latomus? Ego si essem hostis huius Facultatis, non queam vehementius insectari fastum, supercilium, temeritatem, inscitiam, hebetudinem, malitiam eius concilii, quam hic Latomus facit magnifica ista praefatione, adeo singuli apices spirant superbiam Moabiticam, et arrogantiam plus quam sophisticam. Non enim aliter de ista controversia loquitur, quam si semper extra omnem controversiam res ista fuisset, ut prope nobis deos faciat Latomus tam insignes asinos, scilicet tantum venti potuit Bulla una uni vesicae inflare.

Libros erroneos exurendos esse consentio et probo, sed non eos, quos nondum probaveris esse erroneos, ut arrogantia prophetarum novorum insanit, nam et ego libros papenses exussi, ut viderent Magistri nostri, non esse artis neque ingenii papyrum exurere, quod lixae nostri et pincernae etiam possunt. Ignis (aiunt) non solvit argumenta. Illi in Actis 17. non exusserunt libros, donec

cognita veritate scirent eos esse curiosos. Magistri nostri, id quod levius erat, secuti sunt, sed quod laboris et officii fuit, cordibus fidelium reliquerunt, quia stat sententia: Lovanienses non errant.

Denique male me habet, quod Maximilianus, quo tempore Judaeorum libros vexabant Sophistae, non verterit consilium eorum super caput eorum, et ablatis omnibus erucis, brucis, locustis, ranis, pediculis sophisticis ad solam et puram Scripturam adegerit. Hoc enim erat multo saluberrimum consilium, longe magis necessarium, quam quod de Iudaeorum libris iactabatur, tam deliris, tam stultis articulis causam fatigantibus, ut me vehementer puduerit, Christianismi nomine tantas tragoedias moveri apud nos ob istas res nihili a prophetis et senioribus nostris. Sed non merebamur tunc meliorem gratiam, quam nunc speramus propediem donandam nobis. Interim placet vehementer, papam probasse iudicium quinque Universitatum in ea causa. Quid poterat sese dignius facere Sedes illa inclita et gloriosa, adversaria ultima Christi?

Quid sit, quod dicit in ea propositione ab eis damnata: Sancti non vixerunt absque peccato, se non damnasse antecedens, sed consequens malae consequentiae, seque mirari, quod orbis iudicium non metuerimus, eos ob hanc damnatam insectantes, non intelligo plane. Exigit forte, ut orbis praedivinaret eorum dialecticam occultam, qua et in libro utitur, uti videbimus, fortasse et ibi ista explicabit. Interim exsultationem et ovationem subsanno, quod gloriatur, se adduxisse Patres mihi adversantes, non raro, sed frequenter, non obiter, sed ex animo etc. nisi velint [1]) (inquit) eos dixisse pugnantia asserere. Hoc enim nos asserturus Latomus non praesumit, certus quod prophetae non sumus, itaque cantat Io Paean, Io Paean, vae victis. Sed nos interim, dum ipsi Patres (quos prius contempserunt) legerunt, otiosi non fuimus, invenimusque eos saepissime fuisse homines, errasse, pug-

1) In edit. Jen.: velit.

nantia dixisse, dormitasse, ut haec etiam ovatio Latomiana super arenam nitatur, ruitura simul atque librum eius aggressus fuero.

Ultimo praegustum libelli sui propinat propinator urbanissimus, et aliquot meos articulos opponi dicit principiis fidei. Bibamus et nos post. eum hunc elegantem praegustum, videbis, quae sint Lovanii principia fidei. Primus est: Deus praecepit impossibilia. Hunc sic tractat vir honestus et rectus, ut respirationem neget mihi, etiam adiecta particula, nobis, seu citra gratiam Dei, quam non diffitetur in meis libellis additam. Quaerimus autem, quod sit istud tam rigidum et inclemens principium fidei, quod neget, nobis, id est, viribus nostris, citra gratiam, esse mandata Dei impossibilia? An Paulus? An Christus? An Moses hoc condidit? Non, sed decretellum quoddam humanum, e Hieronymo sumptum, quod est huiusmodi:

Qui dixerit, Deum praecepisse impossibilia, anathema sit. Hoc verbum hominis ambiguum et obscurum sic iactatur a Sophistis, ut omnibus sensibus clausis non nisi vociferentur: Anathema, anathema, anathema, ut eos furere ipsa voce iudices. Huic verbo humano cedere oportet et silere, quidquid Scripturae evidentissimae et clarissimae et copiosissimae controvertunt, ne syllabam quidem glossae lucidantis tam tenerum decretellum admittit, sed rigidissimum, ut sonat, iactari, omnium auribus obtrudi, omnium cordibus inculcari oportet, periculo maximo fidei et cognoscendae gratiae Dei, nulla causa, quam quia humanitus statutum, et Magistri nostri secundum ipsum iudicare solent tanquam regulam infallibilem. Nam liberum arbitrium non parum virium ab hoc decretello concepit.

Denique hoc principium fidei tam insolens est et ambitiosum ceu Romulus quidam, qui socium suum ac fratrem Remum non sinat communi imperio regnare. Est enim et aliud decretum satis pium, iuxta hoc scandalum positum, quod sic habet: Qui dixerit, nos posse mandata Dei implere absque gratia Dei, anathema sit. Hoc infelix decre-

tum neminem habet qui iactet, extollat, inculcet, obtrudat, sed fratri suo (ut dixi) regnum cedere cogitur. Hoc non est principium fidei, secundum hoc Magistri nostri nihil iudicant neque damnant. Cur hoc? quia nimis est divinum, et omnia ferme Magistrorum scripta huic adversantur.

Insuper vide Magistrorum nostrorum insignem aequitatem, cum non satis esset latere hoc miserum decretum, adiecerunt, ut pingui glossa etiam eviscerarent et exstinguerent, dicentes: Mandata Dei implentur dupliciter, uno modo secundum substantiam factorum, alio modo secundum intentionem praecipientis. Hoc invento effugio, hui quam pulchre eluserunt veritatem? Nam hinc gratia non opus esse duxerunt ad implenda mandata Dei, sed ad implendam intentionem Dei ultra mandata exactam. Scilicet Deus iniquus exactor non est contentus impleri mandata, sed exigit in gratia impleri, ut gratia sit non gratia, sed exactio quaedam. Nempe legi Dei satisfecit liberum arbitrium, et Deus in hoc non est contentus, quae est sententia omnium impiissima et sacrilegissima. Sed (ut dixi) sic agitur cum misero isto decreto.

At illud prius, si velis industria pietatis sic moderari, ut impossibile etiam dupliciter caperetur, vel in gratia, vel extra gratiam, hic manibus, ferro et igne obsistunt, neque tangere sinunt, sed, utut sonat, nisi confitearis, exclamant: Haereticus, Haereticus, Haereticus, quia decreta Patrum negat, non credit ecclesiam sanctam, non tenet principia fidei. Obsecro quid hic facias aliud, quam genimina ista viperarum igni suo inexstinguibili sinas parari? An dubitare potes, hunc sophisticum coetum synagogam esse satanae? Vide, quam mihi obiectet vesica ista Latomiana cum fiducia eiusmodi decretum, et quam magistraliter nostraliterque taceat illud alterum, nempe, quod illudere auribus orbis voluerit, tantum ne Lovanienses impie egisse invenirentur.

Amplius vero, huic impiae et sacrilegae glossae vide quantum tribuerint. Docent, per opera secun-

dum substantiam facti tantum effici posse, si ex totis naturalibus viribus fiant, ut Deus illis necessario et infallibiliter gratiam largiatur. Hoc est facere quod in se est, cum Paulus et post eum Augustinus tantis tonitruis insonent, hominem sine gratia per legem non nisi peiorem fieri, quod lex iram operetur, et intraverit, ut abundaret peccatum, ita ut huius sententiae sacrilegio universum novum Testamentum evacuaverint, et eo nos infelices nomine tenus Christianos perduxerint, ut Christo prorsus nullo usu sit opus, nisi ut doceat nos solum.

Nam ut de fide informi, acquisita, generali et speciali, itidem principiis fidei illorum hic nugentur, quid opus est referre? Factum tandem, ut, etsi impossibile sit, mandata Dei impleri sine gratia, quoad intentionem praecipientis, tamen in manu tua et prorsus facile est gratiam consequi operibus secundum substantiam facti paratis, ut iam liberum arbitrium non modo regnet in operibus substantiae, sed in ipsa etiam intentione praecipientis, hoc est, plane in ipsa gratia Dei, nempe in manu eius est gratiam venire vel non venire.

Hinc bona moralia, bona neutralia, et quid dicam? tot principia fidei isti habent, quot Patrum dicta, quot conciliorum decreta, quot papae placita, quot Magistrorum nostralium sententiae, ut mundum cernas periisse diluvio quodam principiorum duntaxat fidei, tum quae putes erunt sequelae et conclusiones eorum? Et cum ista sit septies sacrilega theologia recentiorum, ut nemo possit negare, adhuc audet os istud Lovaniense impurum et impudens rostro porrecto in orbem lallare, eadem esse docta ab antiquis, quae a recentioribus istis, adhuc pergit concordare utrorumque dicta et sententias, ut Christum cum Belial societ, et lucem cum tenebris confundat.

Videamus autem, quanta oracula Scripturae huic scandalo cedere coacta sint, theatrum totum Paulus Rom. 8: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato

damnavit peccatum, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Hic vides, ut aperto ore affirmet, fuisse legi impossibile, ut impleretur in nobis iustificatio legis, nisi et hic iustificationem legis intentionem praecipientis esse cogas. Quod si legi impossibile fuit, quae in adiutorium data est, quanto magis citra adiutorium legis impossibile, imo adeo impossibile fuit, ut adiutorium legis magis obfuerit. Dicit enim in eo impossibili legem infirmatam, id est, non impletam, propter carnem peccati, aut et hic non impletam dicent secundum intentionem praecipientis, at tum non culpa carnis, per quam dicit non impletam legem, sed Dei intendentis est, qui non contentus impletam esse exigit gratiam, et sic per carnem lex bene firmatur, sed per intentionem praecipientis infirmatur.

O blasphemas voces et rabidas. Sed, ut dixi, hanc divinam vocem Pauli oportuit inter blattas et cariem conticescere, ne non regnaret Decretum illud principium fidei. Sic Act. 13[1]): Per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Mosi iustificari, in hoc omnis, qui credit, iustificatur. Non habuit apostolus graecae linguae peritiam tantam, ut diceret, quibus difficile fuit iustificari, ut impossibile asserere cogeretur.

Item Acto. 15 Petrus dicit: Hoc est onus, quod nec nos nec Patres nostri portare potuerunt. Quid dicis, Petre? Non potuerunt portare? Nonne portaverunt secundum substantiam facti? Nonne circumcisi sunt, sacrificaverunt, et omnia illa servaverunt? Tu, video, ignoras principia fidei et multis modis deliras a Lovaniensi theologia. At dicet hic Latomus: De circumcisione loquitur Petrus, ut ex capitis principio patet. At non potuerunt portare circumcisionem? Imo de lege Mosi loquitur. Sic enim paulo ante scribitur: Surrexerunt autem quidam de haeresi Pharisaeorum, qui crediderant, dicentes: Oportet circumcidi eos, praecipue quoque

---

1) In ed. orig.: 15.

servare legem Mosi. Ecce onus, quod Petrus impossibile dicit. Quid autem definit tandem? Sed per gratiam (inquit) Domini nostri Iesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Et non habes, Petre, substantiam factorum, quae portet onus et gratiam cogat adesse?

Omitto ea, quae ad Hebraeos *) non uno loco de impossibilitate ista loquitur, Christus quoque Matth. 19. ubi dixisset, facilius esse, ut camelus transeat per foramen acus, quam ut dives intret in regnum coelorum, et discipuli stupentes, impossibilem esse salutem, dicerent: Et quis potest salvus fieri? ipse ignarus huius principii fidei non negavit, imo affirmavit impossibile istud salutis, nec mutavit in difficile, sed sic ait: Impossibile est apud homines, sed apud Deum omnia sunt possibilia. Hoc enim non tantum de divite dixit, sed ad illud respondit: Quis potest salvus fieri? Proinde cum in novo Testamento proprie regnare debeat ministerium spiritus, id est, praedicatio gratiae, ut apostolus ait, optandum fuit, ut hoc verbum aut Hieronymus nunquam dixisset aut in tenebris sepultum mansisset, Christianis enim non convenit nisi gloriam Dei praedicare et confiteri, id est, nostram impossibilitatem et Dei possibilitatem, ut Christus hic dicit, omniaque scandala submovenda sunt, quae liberum arbitrium erigere aut inflare possent, quale est hoc decretellum vel inter prima, ut pura gratiae Dei et nostrae miseriae cognitio custodiretur.

Sed movit forte hominem, quod dixi: Non omnia Dei mandata etiam in gratia plene impleri in hac vita. Quae non mea, sed Augustini sententia est 1. Retra. 19, de qua infra videbimus. Sed qui dixi non fieri, non negavi posse fieri, et Sophista iste magnificus non tantum de Logica sua didicit, ut sciret, aliud esse non fieri, aliud non posse fieri. Ego dixi: Non fit, ille infert: Ergo dixisti: non potest fieri. Quis dubitat,

---

*) Hebrae. 7.

Deum posse tantam gratiam alicui dare, ut plene impleat, sicut de beata Virgine sentimus? licet id non faciat omnibus. Quod si decretellum[1]) huic repugnat, abeat in malam crucem, et sit anathema.

Sed et alio suo vitio hic laborat, quo nunquam non laborant Sophistae, quod est petitio principii, quod est vitiosissimum disputandi genus, in quo et totus hic liber Latomi sophisticatur. Perpetua scilicet est insania Sophistarum, ut id, quod ante omnia eis probandum demonstrandumque est, arripiant et praesupponant, tanquam principium fidei infallibile, ut hoc loco. Quod implere Dei mandata plene, significet id, quod est mandatis Dei satisfacere per omnia, ut ignosci nihil sit opus, inprimis fuit Latomo demonstrandum. Nam hoc Augustinus et ego negamus, et Scriptura negat. At ipse nihil moratus, proruit securus, quasi principium indemonstrabile fidei habeat, et dum gladio spiritus sese vastare omnia credit, ridiculus culmis et stipulis opinionis suae coram nobis ludit. Nam nec decretellum eius hanc sententiam habet, cum nos dicamus, omnia Dei mandata impleri, non operantibus plene nobis, sed ignoscente copiose gratia Dei. Hic nihil impossibile, imo plenissima omnia, et melius dicimus, quam si sine misericordia ignoscente solis operibus impleri omnia assereremus. Et probandum illi (ut dixi) fuit, suum impossibile id significare, quod ipse cogitat. Sed et ipsi confitentur in hac vita nulli gratiam consummatam dari, sed semper augeri, cum tamen gratia non detur, nisi ad implenda Dei mandata, et hinc sequatur, tantum non impleri ea quantum non consummatur gratia, sed quia Magistri nostrales hoc dicunt, ideo non est damnabile, si Lutherus diceret, error esset.

Alius articulus: Peccatum post baptismum remanet[2]).

Hunc articulum damnat autoritate Gregorii,

---

1) In ed. orig.: decrellum. 2) In ed. Jen.: non remanet.

quem ego probavi autoritate Pauli Rom. 7. Sed principii ille petitor vitiosus illic peccatum non peccatum, sed infirmitatem exponit, quasi evicerit sic exponendum esse, aut quasi Paulus ignorarit, quibus verbis loqui oportuerit, aut mihi non liceat illius verbis uti. Videamus Gregorii probationem, ait, Christus dicit: Qui lotus est, mundus est totus; nihil ergo remanet de peccati sui contagione, quem totum mundum fatetur ipse, qui redemit. Latomi oscitantiam praetereo, qui se ponderare, non numerare promisit testimonia, id est, sophistica stropha loquendo, non ponderare, sed numerare voluit. Cum Gregorio expostulo. Dic, Gregori, ubi Christus hoc dicit, quod tu dicis? Nonne verba Christi suo textu afferre debebas? Tu dicis: Qui lotus est, mundus est totus, Christus vero sic dicit: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Unde ista immunditia pedum post lotionem? Nonne totum mundum sic asserit, ut tamen lavari pedes opus habeat? Quid est hoc aliud, quam peccatum in baptismo totum ignosci et tamen reliquum esse? ut et Paulus dicit Rom. 7. Tota vita pedes lavantur, etiam iis, qui toti mundi sunt, sicut dicit: Debetis alter alterius lavare pedes.

Nonne hic locus pro me contra Latomum facit? Omnia peccata sunt abluta, et reliquum est lavandum. Stat clara sententia. Quomodo ergo omnia abluta, nisi quia per gratiam remissa et indulta? Quomodo lavandum, nisi quia vere in natura sua reliquum est? De iis postea, nam hic Latomo fiducia tollenda fuit, ut videret, Patres nonnunquam fuisse homines, deinde et vitiosissimum disputandi suum[1]) morem agnosceret, quem dixi petitionem principii, qui prius probare debuit, totum esse mundum id esse, quod nihil reliquum peccati baptismo. Nec Gregorii verba id cogunt, aut si cogunt, neganda sunt. At ipsi Patrum verbis intruso suo sentimento prodeunt sicut asinus sub pelle leonis, facturi nobis principia fidei, non ex Patrum sententia, sed ex

1) In edit. orig.: sui.

sua propria, verbis Patrum imposita, subdoli isti operarii.

Tertius: Non omnia mortalia esse sacerdoti confitenda.

Hunc damnatum dicit generali Concilio, ergo est damnatus, tenet consequentia, a Latomo ad suum sapientem. Quam autem Scripturam pro se habet[1]) Concilium? Si Concilium sine Scriptura valet, et satis est infulatos et rasos illic congregari, cur non lignea et lapidea signa e templis congregamus, et impositis mitris et infulis dicamus illic Concilium esse generale? Nonne vitiosissimum est, Concilium sine verbo Dei agere aut statuere? Verum ego nunc amplius dico, et nego confessionem exigendam esse in totum, edito in hoc ipsum vernaculo libro, facturus idem latino, ubi tempus faverit. Traditiones enim hominum abolendae sunt de ecclesia, quas et Latomus per homines tolli posse affirmat in suo Dialogo, at ista confessio aliud non est, quam tyrannica exactio Pontificum, nullis radicibus Scripturae nixa.

Ultimus: Omne opus bonum in sanctis viatoribus esse peccatum.

Hui, quam absurdum hunc facit, et videtur tanto viro directe contra illud symboli: Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam. Hic vero triumphat serio, ut pudendum esse iactet, rationem ab eis petere in huiusmodi. Denique minatur etiam ferox ille, ne quis mihi se socium faciat. Sic et Iudaei coram Pilato: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Vere stulti et pudendi mortales, qui Magistris nostralibus Lovaniensibus non solo nutu crediderunt, quasi ii sint, qui aut male velle aut errare possint, sicut ceteri hominum, praesertim cum et Bullarum episcopus eorum factum comprobavit, Bulla scilicet bullas.

Sed vide nequitiam hominis, qui nusquam non interpretatur peccatum (de quo ego in opere bono

1) In ed. orig.: habent.

loquor) esse illud, quod damnabile vocant, hoc enim solum est contra illud: Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam. Nam ipsimet concedunt, opus bonum, in quo veniale sit peccatum, non esse contra symbolum illud, iam etiam hoc asserunt, quod Gerson dicit: Nullum veniale peccatum esse natura veniale, et plures gratias Dei privativas quam positivas esse, sola autem misericordia Dei esse veniale. Et quod mireris, Latomus primum non negat, in omni opere bono esse posse peccatum veniale, utpote negligentiam, et tamen non est absurdum illis sic posuisse peccatum in opere bono, nec est contra symbolum, nulla causa, quam quia ego non dixi, et illi dixerunt.

Sed et hoc infra eos cogam et forte proni concedunt, incertum esse, an ullum opus sit omnium hominum, quantumlibet bonum, sine peccato, neque enim hominum ullum cogent, hoc de suo opere bono affirmare. Et ecce, quod incertum est, tamen esse potest, et forte ita est, etiam eorum sententia, ab alio dictum, absurdum et contra symbolum est, ut nihil absurdius dici velint. Nam hoc incertum cogit eos oppositum non asserere, quare nec propositum negare aut damnare. Nam quae inducit dicta Patrum petitor principii, eo trahit omnia, quo non probat illa pertinere, scilicet, quod nullum sit in opere peccatum, quantumlibet illi dicant esse bona, non damnare etc. Nihil enim horum et ego nego. Sed breviter hanc praefationem Latomi, lector, vice εἰκόνος sophistae habeas. Hic enim vides sophistae imaginem egregie descriptam, quae est, vultu et verbis modestiam simulare, ceterum tanto fastu, arrogantia, superbia, malitia, nequitia, temeritate, supercilio, inscitia, hebetudine tumere, ut nihil supra.

Primus articulus a Latomo petitus est iste:

Omne opus bonum est peccatum.

Primo infert inconvenientia, secundo opponit contraria, tertio dissolvit mea fundamenta. Sic enim

ipse partitur. Ego reducturus Sennacherib istum in terram suam a novissimo incipiam, mea primum defensurus.

Nobilissimum Isa. 64. locum, ubi dicitur: Et facti sumus immundi omnes nos, et universae iustitiae nostrae quasi pannus menstruatae, mihi ablaturus sic tractat, ut nec sibi nec mihi prodesse possit, cum incertum faciat, de quibus sit intelligendus, recitans esse, qui de Assyriaca, alios qui de Babylonica, alios qui de Romana Judaeorum captivitate intelligant. Ipse tamen postremos cum Hieronymo et Lyra sequitur. Tandem quarto, si etiam fidelibus aptandus detur, ad synecdochen confugit, volens omnes iustitias esse id quod aliquas iustitias, tropo Scripturae frequenti. Ita dum nihil certi affert, et Hieronymi autoritas non sit satis, quippe qui soleat ferme aliorum sententias in commentariis recitare, ut scribit ad Augustinum, in medio suspensa relinquitur sententia.

Et hoc primo sit responsum omnibus, quae super hanc sententiam aedificat, infert et firmat. Certis enim pugnandum est. Igitur sit ista autoritas Latomo incerta et inutilis contra me. Mihi conandum deinceps est, ut certa et potens sit in eum, ac primo de captivitate Iudaeorum et in persona captivorum dici consentio et probo, non de Assyriaca, quia per eam civitas Hierusalem non est vastata, nec tribus Iuda capta, quemadmodum hoc loco[1]) plorat propheta. Quod si ostendere potero, nec de Romana intelligendum, evici necessario de Babylonica intelligendum esse. Primo locum ipsum videamus:

Occurristi laetanti et facienti iustitiam, in viis tuis recordabuntur tui.

Ecce tu iratus es, et peccavimus, in ipsis fuimus semper et salvabimur. Et facti sumus ut immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae. Et cecidimus quasi folium, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos.

---

1) In edit. Jen.: hic.

Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te.

Abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostrae. Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos lutum et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris, Domine, satis, et ne memineris ultra iniquitatis nostrae, ecce respice, populus tuus omnes nos. Civitas sancti tui facta est deserta, Sion deserta facta est, Jerusalem desolata est. Domus sanctificationis nostrae et gloriae nostrae, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Nunquid super his continebis te, Domine, tacebis et affliges nos vehementer?

Latomus quidem, robustissimus saltator, fortiter transiliit murum, qui suae sententiae occurrebat in verbo: Et salvabimur, quod de Iudaeis istis reprobis intelligi non potest, sed absque dubio in persona electorum dicitur et fidelium; deinde illud: Occurristi laetanti, attingens, ubi dixisset: Quis est iste, qui facit iustitiam, cui laetanti occurrit Dominus? Si hoc verbum, ut vult M., de quocunque fideli quocunque tempore intelligitur, mox obticuit, quasi calculum momordisset, ut nescias, quid quaerat, metuens forte, ne infelix fieret interpres.

Latomus cum suis dicit, haec dici in persona eorum, qui ad Hierusalem et templum spectent, quod optant [1]) reparari, quo sacrificare et laudare Deum sicut patres sui possint. Hoc verum affirmo, non quia illi dicunt, quibus nihil credo, sed quia textus, qui eos coegit, et me cogit; alioqui cur tanta copia querelam augeret, et civitatis vastitatem tanta diligentia coram Deo exponeret, nisi hoc peteret, ut Deus misertus eam repararet? Vulnus detegit medico, utique sanari petens. Denique ubi dixisset: Et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas, adiecit: Nunquid super his continebis te,

1) In ed. Jen.: optent.

Domine? Quid est, non continebis? nisi ne sines ita iacere, si enim nunquam repararet, vere contineret sese super iis semel vastatis. Estne igitur certum ac clarissimum, his verbis pro reparanda Hierusalem et templo orari et gemi? alioqui non video, cur sic allegaret, inculcaret et aggravaret et exaggeraret. Sic oportet cum Sophistis pertinacibus etiam de per se notis dubitare, donec certa fiant.

Consequens est, talem peti istis gemitibus et verbis, quae possit reparari. Spiritus enim sanctus non est tam stultus, ut suggerat petere impossibilia manifesta. At iam definitum erat, post Christum neque in monte neque in Hierusalem, sed in spiritu et veritate adorandum esse Deum, ut Christus Iohan. 4. dicit, quod mysterium futurum et spiritus Isaiae ita notum fecit, ut alius post David nullus tam clare cognoverit et praedixerit. Simul Haggei secundo: Domus ista novissima praedicta est. Et Daniel *) desolationem statutam usque in finem post Christum venturam praevidit, ut impossibile sit eam reparari, ut Iudaei exspectant. Quare ista deploratio et imploratio non potest competere temporibus post Christum, sed Babylonicae captivitatis tantum, ubi et spes et desiderium et oratio pro reparanda civitate recte spiritui tribuitur.

Hoc etiam observandum est, ne blasphemiam tribuamus Spiritui sancto, quasi in persona impiorum et blasphemantium aliquando sit locutus. Definitum [1]) est Psalm. 109 [2]), Orationem Iudaeorum Romanae captivitatis fore peccatum et abominalem. Deinde Christus, Psalm. 16 [3]), nomina eorum non memoraturum sese dicit per labia sua. Quomodo ergo in persona blasphemantium blasphemias eorum exponet coram Deo spiritus Isaiae, cum tanta humilitate, tam pia confessione, tam sincero corde et studio? Oportet enim et eius

---

1) In ed. orig.: diffinitum. 2) Ibid.: 108. 3) Ibid.: 15.
*) Dan. 9.

orationem esse peccatum et blasphemiam. Hoc bene habet Scriptura, quod spiritus de impiis et pro impiis oret per Sanctos, sed in persona eorum nunquam. Spiritus est corporis Christi, et in Sanctis adiuvat infirmitatem eorum, et gemit et postulat pro eis. Qualem esse hanc orationem Isaiae quis non palpat etiam? Sic Christus flevit super Hierusalem, sed non in persona Hierusalem; Paulus *) etiam pro Iudaeis, sed non in persona Iudaeorum, at hic Isaias sese personam facit eorum, cum quibus et pro quibus orat.

Igitur cum periculum sit asserere, quod in Scripturis exemplum non habet, id solum asserere oportet, quod illa habet; confiteamur, quod spiritus corporis Christi nunquam in aliena, quae est corporis diabolici, sed semper in sui corporis persona loquatur, operetur, vivat et maneat. Non potest, laudans Deum, personam gerere blasphemantis Deum, cum is, qui personam gerit, et is, cuius personam gerit, oporteat in verbo, sensu et voto saltem convenire, si non possunt in viribus et operibus. At istis Iudaeis et spiritui Dei implacabilis dissensio est, qui tamen, si per Isaiam in persona eorum locutus esset, usque hodie itidem et multo magis loqueretur, cum exstent eius verba, et occasio praesentissima vehementissime urgeat. Nec possumus negare, quin spiritus verba sint, cum in sacro Canone sint. Quod si spiritus sunt, pia et fidelia et sancta sunt, quae personae Iudaeorum (ut vides) minime omnium conveniunt. Si recitaret tantum verba impiorum, posset eorum sententia tolerari, sed orare et agere in persona eorum, hoc ferri non potest. Recitat apud Isaiam verba superbae Babylonis, et Assur et Sennacherib, recitat apud Ezechielem verba draconis magni in flumine, et multorum aliorum, sed personam nunquam gerit nisi piorum et suorum.

Ad haec clare dicit in textu: Ecce respice, populus tuus omnes nos. An nescimus, quid sit

*) Rom. 8.

esse populum Dei? Isti Iudaei iam populus non sunt, sicut in Hosea *) dicit: Voca nomen eius, non populus meus, quia vos non eritis populus meus, et ego non ero vester Deus. Et iterum **): Et tu, Domine, pater noster tu, nos lutum, tu fictor noster, et opus manuum tuarum omnes nos. Nunquid Iudaei iam filii sunt ac non potius inimici? Nunquid lutum fictoris, qui nolunt fingi? Non enim agnoscunt fictorem. Nunquid opus manuum eius, ac non potius iam opus satanae? Nec valet hic cavillum, quod patrem, fictorem, factorem generali nomine appellare dicuntur. In spiritu loquitur propheta, et verba ex affectu spiritus procedunt, in quo non nisi filiorum Deus pater est, qui fideles sunt, sicut et in oratione Dominica Patrem in spiritu adoramus. Quare nomen patris extra spiritum praesertim novo Testamento non audit, quod tamen maxime debuit, si ista in persona Iudaeorum dicerentur, cum iam (ut dixi) et occasio urgeat et verba adhuc supersint.

His arbitror satis liquidum fieri, in persona infidelis populi haec dici non posse, quod et amplius liquebit, ubi intellectum eorum viderimus.

Iam quod contendit, eiusmodi locutiones universales in Scripturis plerumque particularem intelligentiam habere, ut est illud: Omnes quaerunt, quae sua sunt, cum Titus et multi alii non fuerint tales. Ita hic, omnes iustitias dici immundas, vult intelligi aliquas aliquorum. Aut Latomum hic malitia et invidia excaecant, aut insigniter stupidus est, non modo quod ineptis exemplis ludit, sed quod et temere figuram hanc torquet. Si sic licet pro mera libidine, nulla adducta ratione, figuris ludere, quid obstat, quominus omnia induant novas intelligentias? Dicam et ego, quod Psalm. 1: Omne quod faciet prosperabitur, possit sic intelligi, id est, aliquid prosperabitur; et 2: Beati omnes, qui confidunt in eo, id est, aliqui, qui confidunt in eo; Psalm. 5: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium, id est,

*) Hose. 2. **) Esai. 64.

aliquos. Et quae, rogo, ludibria in Scripturis hinc ducentur? Non erat Latomi, tanti theologi, officium asserere, quid possit sic dici, sed quid debeat sic dici. Non quaeritur, quid possit libido nugandi, sed quid debeat praestare religio interpretandi, praesertim cum tanta bucca sese iactarit, non numeraturum, sed ponderaturum testimonia Scripturarum et convicturum male citantem Lutherum. Est hoc ponderare testimonia? est hoc convincere male citantem? dicere duntaxat: Ego possum sic et sic intelligere? Nonne hoc vitio reos hactenus egi Sophistas istos, quod possint omnia sic et sic intelligere, nunquam autem, ut debent, velint intelligere? Hoc non est confutare adversarium, sed confundere divinas Scripturas.

Deinde qui huius figurae tam vivaciter memor est hoc loco, quomodo tam crassum stertit in sequenti, ubi dicitur: Non est, qui invocet nomen tuum, qui surgat et teneat te? Non potuit et hic particularem facere, id est, aliqui et multi non invocant nomen tuum? quo caveret, ne insulsissimum et ineptissimum excursum cogeretur facere, probaturus, quam nunquam defuerint invocantes nomen Domini per omnia secula. An in negativis non habet ista figura locum? An non Isaiae 57. videbitur posita? Iustus perit, et non est, qui recogitet in corde suo, et viri misericordiae colliguntur, et non est, qui intelligat? Num Isaias non intelligebat, qui haec ipsa dicebat? An soli Latomo licet, ubiubi voluerit, figuram facere, ubi non libet, nullam facere? scilicet sentiebat homo prudens, quod illud citra figuram dictum (omnes iustitiae pollutae) contra sese concluderet, ideo fuit eludendum. Rursum illud, non est qui invocet, sub figura dictum, non concluderet contra Lutherum, ideo fuit ei detrahendum. Nec interim cogitabat vir tantus, quam hac libidine et temeritate copiam versurae adversario faceret. Eadem enim autoritate permutabo et ego ista duo figurata, ut nunc simul, nunc alterutrum, sint figurata et non figurata. Iste autem est modus tractandae Scripturae?

Rursum egregius theologus illud: Omnes iustitiae nostrae pollutae, quod fidelibus figuratum tribuerat, tandem [1]) sine figura tribuit Iudaeis ultimo vastatis, de quibus hunc locum interpretantur, ut habeant, quorum iustitias omnes citra figuram pollutas asseverare possint. Ita Latomus sibi licentiam in divinis literis arrogat libidinandi, etiam dum seria dicit [2]), et pro fide contra pessimum haereticum pugnat. Si essem haereticus (quod avertat Christus) et has larvas in me cernerem instrui, sententiam meam firmarem, et omnia illorum suspecta haberem ex illa ipsa inconstantia et nugacitate, neque enim seria nec vera eos crederem tenere, quanto magis nunc ea [3]) etiam damno et detestor.

Age tamen valeat ista Lovaniensis et nova theologisandi ratio, et uno verbo omnia Latomi subito subvertero et mox vicero. Quoties enim inductis autoritatibus cavillatur, opus bonum non esse peccatum, divertam ad istud effugium synecdoches, et dicam: Opus bonum intelligitur particulariter bonum, similiter et peccatum particulariter peccatum. Sic enim ipse aliquas aliquorum iustitias non bene factas synecdochisat. Quid erit tum facilius mea victoria his armis adversarii ipsius parta? Ecce, hoc est Lovanialiter et Latomialiter sensum Scripturae e filo, consequentia et circumstantia verborum ducere, quos tamen parricidium est truncos, stipites appellare.

Facessat ergo ista Lovanitas et vera vanitas, et Augustini sententia, quae ipsius veritatis et communis omnium sensus est, nobis hic supponatur: Figura nihil probat; quod licet de sacris rerum figuris dixerit, nihil minus etiam grammaticis verborum figuris aptari commode potest. In nulla enim Scriptura, nedum divina, figuras captare licet pro mera libidine, sed vitari debent, et simplici, purae primariaeque verborum significationi niten-

1) In ed. Jen.: tanquam. 2) In edit. orig.: ducit.
3) In edit. Jen. deest: ea.

dam est, donec ipsa circumstantia aut evidens absurditas cogat figuram agnoscere; alioqui quae erit Babylonia linguarum et verborum in mundo? tum praestaret mutos esse, quam eloquentes. Exemplis crassis monstremus, quia incrassati sunt nimium Magistri nostri Lovanienses. Quando poeta dicit: Nascetur pulchra Troianus origine Caesar: si hic figuram captes, ut Caesarem pro Caesaribus dictum velis, potes hoc pro libidine tua, sed nunquid Grammaticis persuadebis? Rursus ille: Tu populos regere imperio Romane memento, potes sine figura unicum civem Romanum [1]) iactare, sed Grammatici quid dicent?

Sic Psal. 16 [2]): Notas mihi fecisti vias vitae, potes tuo cerebro dicere, vias terrenas intelligi, quas corporalibus pedibus calcamus, sed errorem simul pro via sequeris. Et quid opus pluribus? plena fatemur omnia figuris, sed in quibus observandis opus sit iudicio, quod tamen nulla certa [3]) regula formari satis potest, quanquam ego adhuc nullum exemplum huius figurae reperi in signis illis universalibus, ut Latomus hic fingit. Duo ista habemus, quae nos dirigant, absurditatem rerum et circumstantiam verborum. Quod enim gladius femoris Psal. 45. [4]) et duo gladii discipulorum, Luc. 22, non ferrum significent, circumstantia verborum fortius probat quam absurditas, quanquam et haec valet; rursum, quod relinquens uxorem centuplum accipiat in hac vita, ipsa absurditas rerum, non de relinquendo et recipiendo corporaliter intelligi cogit.

Ita Latomo meo in praesenti non sufficit [5]) dicere, potest hoc figurate intelligi, omnes pro aliquibus, non patior figuram, quamdiu non docuerit absurditatem aut circumstantiae necessitatem, sed urgebo eum, ut simplici propria et primaria significatione debeat intelligere, omnes iustitias nostras esse immundas, debet, inquam, hoc, quia nulla ab-

---

1) In ed. Jen. deest: Romanum. 2) In ed. orig.: 15. 3) In ed. Jen.: certe. 4) In ed. orig.: 44. 5) In ed. Jen.: licet.

surditas huic contraria in Scripturis reperitur. Et sic stat autoritas ista adhuc invicta, et ridet Latomianus conatus, et praeproperam iactantiam, probatque, quod omnis iustitia est immunda, omne opus bonum peccatum. Quamvis miror eum sui effugii hic oblitum, quo in omnibus aliis utitur; poterat enim et hic dicere: Immunditiam esse aliud nihil quam imperfectionem, sicut in vocabulo vitium et peccatum facit, autoritate, qua solent rebus substantias et vocabulis significationes affingere, prout visum fuerit. Sed sperabat heros magnanimus aliquando e spectatiore victoria illustris fieri, quam per effugia reliqua factus est.

Accedit ad haec, ne figura ista locum hic habeat, et alia ratio: quod regulare sit in Scripturis, ubi simpliciter et perfectissime universalem absque omni [1]) scrupulo exclusa synecdoche seu particularitate (ut sic dicam) statuit, non contenta est, posuisse universalem et affirmativam, adiicit et universalem et negativam. Quale est illud Rom. 3. ex Psalmo 14. [2]): Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est intelligens nec requirens Deum, non est qui faciat bonum. Quo loco Paulus hanc regulam servat et confirmat, concludens simpliciter omnes Iudaeos et Graecos, hoc est, omnes filios hominum, sub peccato. Nisi enim hic exclusa esset synecdoche, tota apostoli disputatio illic rueret, et nihil pro gratiae necessitate, quam intendit, concluderet. Tale et illud eiusdem e Psalmo 32 [3]): Beati, quorum remissae sunt iniquitates, quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Ecce, ut plena et rotunda remissio exprimeretur, non satis erat dixisse, esse remissa et tecta affirmative, sed et computari [4]), non esse in spiritu dolum, addit. Hoc modo Thren. 2: Praecipitavit Dominus, et non pepercit omnia speciosa Iacob, ut nihil scilicet speciosum relictum ostendat.

1) In edit. Jen. deest: omni. 2) In ed. orig.: 13. 3) Ibid.: 31. 4) In ed. Jen.: sed et non imputari.

Et Psalm. 28.[1]). Destrues eos et non aedificabis eos, ne partim eos destrui intelligas. Est quidem synecdoche dulcissima et necessaria figura et caritatis misericordiaeque Dei symbolum, ut, dum percutere aliquando dicitur aut vastare, non penitus delere aut omnes percutere intelligatur, totum enim tangit, quando partem eius tangit.

Ita et hoc loco Isaias multas affirmativas et negativas eadem regula componit dicens: Et facti sumus immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae, et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. Sequuntur negativae: Non est qui invocet nomen tuum, nec qui surgat, nec qui teneat te, scilicet, adeo sunt omnes iustitiae pollutae, ut prorsus nullius apud te valeat, qua tenearis in hac ira tua. Quare Latomi figmentum frivolum hic funditus evertitur.

Haec autem dico, non quod Latomo concesserim esse figuram synecdochen in locis ab ipso prolatis, sed quod figuram hanc in Scripturis frequentem esse confitear. Et videat Sophista, quam levibus stipulis quantam rupem oppugnet; quod non uno modo suae naeniae superari facile possint. Nam ego non memini ullo Scripturae loco in universalibus locutionibus synecdochen vidisse. Quae autem Latomus affert, ipse cogit synecdochen habere, cum nihil habeant minus. Denique ipsemet se ipsum confutat, dum dicit, verba huiusmodi debere contrahi ad suam materiam, ut illud Isaiae *): Ut disperdat omnem terram, non utique orbem terrarum, sed terram Babylonis. Ita in Evangelio Luc. 2. describitur orbis universus, non utique totus orbis terrarum, sed orbis Romani imperii. Et tenebrae **) factae sunt super universam terram, quod putant de sola Iudaeorum terra dici, cum earum tenebrarum Romani scriptores non meminerint praeter fabulosum illum Dionysium in Heliopoli, cuius

1) In ed. orig.: 27.
*) Esaiae 13. **) Matth. 27.

epistola exstat, nimirum efficta meo iudicio. Insuper universas iustitias immundas ad populum Romanae captivitatis trahit absque synecdoche.

Sic locus iste: Omne caput moerens etc. duplici causa non habet synecdochen, primo, quia universalis, deinde quod negativa additur: Non est in eo sanitas etc. Et, ut Paulus Roman. 9. exponit, ad Iudaeos istos [1]) pertinet, post Christum relictos, in quibus vere omne caput moerens, et non est in eo sanitas, sed et Christi tempore iam tales erant. Loquitur enim in eos, qui extra Christum tunc fuerunt et permanserunt. Ita illud Ieremiae *): Omnes student avaritiae a minimo usque ad maximum, certe ad corpus avaritiae pertinet, exclusis piis. Sicut et illud Pauli: Omnes quae sua sunt quaerunt, ad suam materiam et obiectum pertinet. Alioqui cum Paulus Roma. 3. omnes homines sub peccato concludat, et Roma. 3. omnes gloria Dei vacuos esse dicit, se ipsum quoque, Abraham, et omnes pios involvisset, sed loquebatur in eos, qui sine fide vera agebant. Itaque, ut dixi, ineptis exemplis ludit Latomus, mala conscientia erroris vexatus, cupiens evadere et non potens. Evidens enim argumentum est, eum esse veritate invicta convictum, qui tot miser diverticula et tam anxie quaerit. O veritatis conscientia non sic trepidat aut variat, sero ista quaeruntur remedia miseri sophistae.

Hic autem est figura synecdoche in Evangelio: Sic erit Filius hominis tribus diebus et tribus noctibus in corde terrae; et similiter latrones, qui crucifixi erant cum eo, blasphemabant eum; et evidentissime Psal. 78 [2]): Et tentaverunt Deum, ut peterent escas animabus suis. Hoc in vituperium dicitur, quasi totius populi Israel. Contra Psal. 105 [3]): Petierunt, et venit coturnix etc. Hoc in laudem

---

1) In ed. Jen.: illos. 2) In ed. orig.: Ps. 77. 3) Ibid.: Ps. 104.

*) Ierem. 6. **) Matth. 12. Matth. 27.

dicitur, sed utrumque per synecdochen, totum pro parte, prae ceteris autem in prophetis late regnat ea figura. At hoc loco non sic potest Isaiae verbum ad alios contrahi, quia sese involvit, non ad alios loquitur, sicut fit in praedictis locis, sed prosopopoeiam loquentium de se ipsis facit, dicens: Omnes nos, universae nostrae iustitiae; non dicit: Illi aut vos etc.

Sed nunc superest, quomodo ista fidelibus tribui possint. Et credo, non esse necessarium probare, eos fuisse fideles et pios, cum ad vocem Ieremiae obedientes Deo sese traderent in captivitatem, alii sponte, alii tandem coacte. Nam Christi et apostolorum caro adhuc in illis erat, ob quam solam possumus eos dicere fuisse pios et fideles, quando suae carnis linea merito credatur per totum genus humanum, usque in virginem matrem, sanctum et electum semen fuisse. Dicam igitur prius summatim, postea textum.

Ego docui, opera nostra bona esse talia, quae iudicium Dei ferre non possint, iuxta illud Psalm. 143[1]): Non intres in[2]) iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Cum autem iudicium eius sit verax et iustum, non damnat opera, quae prorsus sunt inculpabilia, nulli enim facit iniuriam, sed sicut scriptum est: Reddit unicuique secundum opera sua, ideo sequi, bona nostra non esse bona, nisi regnante super nos misericordia eius, quae ignoscat, esse vero mala intentato super nos iudicio eius, quod reddit unicuique. Haec est via docendi timoris et spei in Deum. Hanc sapientiam pietatis calumniatores mei damnant, et sua opera inflant, homines timore Dei et spe spoliant, et superbos reddunt pestilentibus suis doctrinis, fingentes opus bonum, laude, praemio, gloria dignum, ut hic etiam Latomus latrat.

Eam sententiam et hoc Isaiae loco firmavi, et recte, quantum adhuc intelligo, imo nunc firmius,

---

1) In ed. orig.: Ps. 101. 2) In ed. Jen. deest: in.

quam ante ludibrium Latomi stat pro me. Vult enim Isaias irascente Deo et in captivitatem, vastitatem [1]) trudente populum Deum iam non secundum misericordiam, sed secundum iudicium, imo iram cum eis agere. In quo iudicio etsi sint pii et iusti viri, quorum iustitia extra iudicium munda esse poterat sub regno misericordiae, nunc adeo nihil prodest illis, ut similes sint novissimis et immundissimis peccatoribus. Non enim agnoscit eos Dominus in isto furore, sed simul tradit iustum et impium, nec sinit se teneri. Quo quid aliud facit, quam quod eos, qui iusti sunt, sic habet, et sic apparere facit, ac si iusti non essent. In quo tamen iudicio, quia iuste iudicat et vere, necessarium est simul eos esse iustos, et tamen immundos. Et ita ostendit, quam nullus in sua iustitia, sed sola misericordia eius niti debeat. Hoc sensu et Iob 9. loquitur: Unum locutus sum, innocentem et impium ipse consumit. Neque enim de ficte innocente loquitur, et tamen consumit eum non iniuste. Ita et Isaias hic vere iustos et mundos intelligit. Non enim spiritus in spiritu piorum de fictis iustis, seu in ficte iustorum persona loquitur. Verissima est iustitia, et tamen velut immunda, quod patitur omnia eorum, quae immundi patiuntur, non innocenter apud iustum Deum, licet innocenter coram hominibus et in conscientia nostra.

Hoc sensu et Psalm. 44 [2]), ubi plurima mala perpessi dicunt: Haec omnia venerunt super nos, et inique non egimus in testamento tuo, nec recessit retro cor nostrum, nec declinaverunt semitae nostrae a via tua, hoc est, quod in Ieremia dicit capite [3]) 48: Ecce, quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent, et tu innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes. Quomodo non erat illis iudicium, et tamen bibunt? scilicet in conscientia sua et coram hominibus, sic-

---

1) In ed. Jen.: captivitatem et vastitatem. 2) In ed. orig.: Ps. 43. 3) Ibid. deest.: capite.

ut Iob fuit, quem itidem testatur Dominus innocentem, cum ille capite 9. longe aliter dicat, alioqui Deus iustus non afflixisset eos. Nam rursus Ierem. 31. dicit: Castigabo te in iudicio, ut non videaris tibi innoxius. Omnes ergo coram eo peccamus, si iudicet, et perimus, si irascatur, qui tamen si misericordia nos operiat, innocentes et pii sumus, tam coram eo, quam omni creatura. Hoc est quod Isaias hic dicit.

Ubi sciendum, quod ille faciens iustitiam hoc loco non eum significat, qui agit iuste, qualis Psalm. 15[3]) est: Qui operatur iustitiam, quales iustitias hic omnes immundas vocat, sed eum, qui factor est iustitiae, id est, autor, ut sit iustitia in diebus suis, sicut Iere. 23: Regnabit rex et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra, et Psal. 119[4]): Feci iudicium et iustitiam. Prospera enim sunt et laeta tempora, quando factores iustitiae sunt, quos tamen simul esse operarios iustitiae necesse est. Et locus iste totus hoc plorat, etsi sint boni et iusti, in tempore isto irae, tamen iustitiam erigere non possunt, qua ira Dei sedaretur et teneretur, sed ipsi una cum impiis consumuntur, iustitia eorum nihili habita, quia ira Dei non sinit eos quidquam promovere, ut copiosiore sermone sic eloqui hunc locum queas meo periculo.

Occurristi laetanti etc. Quando laeta sunt tempora et prosperatur iustitia, quod utique gratiae tuae regnum est, tu quoque propitius es, occurris et obviis manibus eos suscipis, invocant nomen tuum et exaudis, surgunt et inveniunt te, tenent te, et parcis omnibus ut tempore Mosi in deserto. Tunc est incedere in viis tuis, tunc est memorare, laudare, gratias agere tibi pro beneficiis effusis. At nunc cum ira tua saeviat et tristia sint tempora, nihil nisi peccatores sumus, non occurris, non inveniris, non teneris. Etsi sint boni et iusti, nullus tamen eorum est, qui surgat et teneat te, aut

---

1) In ed. orig.: Ps. 14. 2) Ibid.: Ps. 118.

invocet nomen tuum pro nobis, quia nec audet; non hic est laudare te pro beneficiis, sed plorare tantum in nostris malis. Et sicut tempore florentis iustitiae etiam peccata aliorum facta sunt alba sicut nix, nec puniisti ea, quin pro non peccatis reputasti, ita isto irae et ruentis iustitiae tempore*) etiam iustitias nostras universas pollutas ducis, punisque simul cum peccatis aliorum, et cum malo involvis, allidens nos in manu iniquitatis nostrae, sinens nobis fieri, quod peccata meruerunt, ut quasi immundi simus omnes nos. Sic misericordia ablata iniquitates nostrae sicut ventus auferunt nos, nihil valentibus adversus eum universis iustitiis nostris.

Sic et de principe irato dicit vulgus: Nemo audet ei de hac re dicere, nec pro ea intercedere, ne filij, ne uxor, ne amici quidem etc. Sic iram Dei tam magnam queritur, ut et universas omnium piorum iustitias sic tractet, quasi peccata et immunditiae sint, nec audeant, nec possint eum invocare, aut flectere. Frigidissima autem est sententia de impiorum sacrilega iustitia, ad ardentissimam et vehementissimam hanc orationem comparata, quae si unquam apte orari potuit, hodie orari potest, ubi multi pii, sed ita praevalet antichristus papa, ut etiam non modo in mala poenarum, sed et in errores trahat electos, nec est hic qui surgat, teneat, invocet nomen Dei pro miseris nobis.

Hunc sensum pulchre quadrare sequentibus arbitror satis patere, et Latomis meis hoc deesse, quod Spiritum sanctum credunt non ex animo loqui, sed fictas quasdam iustitias allegare. Sed illas non quereretur immundas fieri, cum iam essent immundae. Hic iustitias sinceras confitetur esse, et quaestio est eas pollutas et immundas fieri, dum non contingit illis, quod iustitiis sinceris solet, sed contraria contingunt, quia non surgunt et tenent iratum Deum, in die furoris, apud quem nihil

---

*) Esaiae 1.

non possunt tempore favoris. Iustum ergo simul et iniustum vastat furor et iudicii rigor, sola misericordia servat quicunque servantur. Quare vides, credo, lector, hunc locum cum universa consequentia, cum proprietate verborum, cum simplicitate et unitate sensus, sine varietate laciniosa Lovaniensium sophistarum pro me facere et stare inconcussum, et Scyllae huius latratus irridere. Stat, inquam, opus bonum natura sua esse immundum, ablata nube gratiae, quod sola misericordia ignoscente purum, laude et gloria dignum habetur.

Igitur locus non solum meam sententiam fulcit, sed etiam exemplum eius doctrinae simul exhibet. Sic enim agitur cum operibus bonis, extra ignoscentem misericordiam, ut hic audimus querulari Isaiam. Et tamen nisi vere impura et mala essent, iustus iudex non sic cum eis ageret. In qua re cognoscimus, quam dives sit gratia Dei super nos, quam indignos foveat, ut ex totis medullis grati simus, amemus et laudemus divitias istas gloriae, gratiae Dei. Hunc cultum Dei et veritatis notitiam perdere festinant isti consequentiatores et circumstantiatores sophistae, qui sese solos iactant Scripturae elucidatores, cum aliud non faciant, quam ut in multas lacinias lacerent et ambiguas obscurasque eas reddant.

His simul responsum est magnifico Latomi cavillo, quo Lutherum vehementer absurdum traducit, qui hunc locum non solis Iudaeis, in quorum persona dictum confiteor, sed omnium seculorum Sanctis convenire dixerim. Idem iste Spiritus, quem hic Isaias habet suo seculo et sua tribulatione, fuit in Iob, fuit in Abraham, in Adam, et est adhuc in omnibus membris totius corporis Christi, ab initio mundi in finem, in suo cuiusque seculo, et sua cuiusque tribulatione. Nisi forte Paulus 2. Corinth. 4. non debuit dicere: Et nos credidimus, propter quod et loquimur, quia non habuit eandem exstasin, et eodem tempore cum David. Variant secula, res et corpora, et tribulationes, sed idem spiritus, idem sensus, eadem esca, idem potus

omnium per omnia manet. Aut si hoc non placet, consilium esto Lovaniensibus incendiariis, psalterium David incendere, et novum, quod nostros triumphos de Reuchlino et Luthero celebret, condere, quia illud vetera commemorat Iudaeorum facta, quae nobis novis non conveniunt. Caeci et talpae, sic divinas literas in faciem contemplamini, secundum opera, non secundum spiritum iudicantes, sicut Iudaei in deserto stantes in ostio papilionis sui, adhuc nihil aliud videntes, quam dorsum Mosi ingredientis tabernaculum foederis Domini.

Prosequamur reliqua:

Cum ego dixissem, ista non posse intelligi de iustitia legali, quae potius inflet, non autem humiliter gemat, sicut iste locus gemit. Dicit Latomus, me falsum supponere, quia totus textus sit superborum Iudaeorum, petentium liberationem temporalem. Et hanc falsitatem probat insigni autoritate, quae est opinio Latomi, credentis hunc locum dé Iudaeis istis intelligi. Sic audent isti homines super sese aedificare, et omnia damnare. Quare Spiritus sanctus in persona superborum aliquando superbiet, et coram Deo fastuose loquetur. Denique audet Latomus eadem temeritate addere, praecedens caput de eisdem intelligi, superbis superbe dicentibus: Quare errare nos fecisti de viis tuis? facti sumus quasi in principio cum non dominareris nostri, cum Isaias*) eodem contextu in eodem spiritu loquatur.

Ultra, cum iustitiam legalem negassem malam esse, et usum damnassem, quo reprehenditur, ostendit Latomus iterum, quam doctus sit in sacris literis, et inducit illud 2. Cor. 3: Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam, deinde credit me non vidisse illud Ezechiel. 19: Dedi eis praecepta non bona. Si verbis praesentibus sic mecum ageret, crederem eum iocari, si bonus esset, aut irridere, si malus esset. Sed

*) Isai. c. 63

propter alios dicemus paucula. Persuasum est multis eo loci Paulum agere de ceremoniali iustitia, quae evacuata est, cum prorsus de tota lege loquatur, et comparet invicem legem et gratiam, non legem et legem. Error venit inde, quod Evangelium doctrinam legum arbitrentur. Breviter, duo sunt ministeria praedicationis, alterum literae, alterum spiritus, litera est legis, spiritus est gratiae, illa ad vetus, iste ad novum pertinet. Legis claritas est cognitio peccati, spiritus claritas est revelatio seu cognitio gratiae, quae est fides. Igitur lex non iustificabat, quin, cum esset intolerabilis infirmitati humanae, velata est usque ad praesentem cum eo gratia in monte Thabor. Nemo enim vim legis sustinet, sine gratia servante, ideo Moses velare coactus est faciem suam. Hinc Iudaei usque hodie non intelligunt legem, quia suam iustitiam quaerunt statuere, et nolunt eam fieri peccatum, ut iustitiae Dei subiicerentur. Hoc enim legis claritas facit, ut omnes rei fiant, sicut Rom. 3 dicit: Conclusit omnes sub peccatum. Ita lex est virtus peccati, operatur iram et occidit, spiritus autem vivificat.

Quod ergo Ezechiel dicit: Dedi eis praecepta non bona, et iudicia, in quibus non vivent, ad universam legem pertinet, non ad ceremonias tantum, sicut et hoc Pauli: Non est glorificatum quod claruit in hac parte, ad eandem universam legem pertinet. Universa enim lex sancta, iusta et bona fuit, ut Paulus dicit Rom. 7, sed nobis illud, quod bonum est, nostro vitio non potest bonum esse, nec vivificat nos, sed occidit, nam et ipse Deus, summum bonum, non est bonum impiis, sed summus pavor et tribulatio, sicut dicit Hoseae 5: Ego quasi tinea Ephraim, et quasi putredo[1] domui Iuda, et ego quasi leaena Ephraim, et quasi catulus leonis domui Iuda.

Error ergo est Magistrorum nostrorum, prorsus nihil in Scripturis scientium, nec quid lex, nec quid gratia, nec quid ceremoniale, nec quid legale

1) In ed. Jen: teredo.

unquam intelligentium, ideo sic confunduntur, et alterum pro altero sequuntur. Dico ergo, sicut lex decalogi est bona, si servetur (id est, si habeas fidem, quae est plenitudo legis et iustitia), contra mors et ira, et non bona tibi, si non serves, id est, si non habeas fidem, quantumlibet eius opera facias. Nam iustitia legis etiam decalogi immunda et abolita est per Christum, imo magis quam ceremonialis. Nam ipsa proprie est velamen vultus Mosi, quod fidei gloria tollit. Ita ceremonialis, quaecunque bona est, si eam serves, non autem operibus, sed fide eam servas, id est, si sic opereris eam, ut non in illis, sed in fide scias esse iustitiam. Contra non bona, mors, ira est, si extra fidem serves, id quod est, ac si non serves. Claret ergo, literam occidentem esse universam legem, spiritum vivificantem autem gratiam in fide Christi.

Cum ergo illis legem literae dederit, non legem fidei per Mosen, recte dicit, sese non bona, nec vivificantia iudicia dedisse, quia non poterant bonos et vivos facere. Gratia autem lex vitae est faciens et bonos et vivos et iustos. Et sic Paulus vult novi Testamenti ministros esse ministros gratiae, non ministros legis, quia officium eorum sit, non Mosi. Hoc enim iam missum erat, sed Christi, id est, gratiae claritatem praedicare. Et velim doceri a Magistris nostris, unde sciant, quod Ezech. et Paulus 2. Corinth. 3. de ceremoniali loquantur? Nonne solum caput suum aut hominis testimonium allegabunt? Sic enim irruunt porci isti immundi, et dicta Scripturarum sine iudicio arripiunt, quidvis in eis intelligentes, et tamen audentes pugnare pro fide, antequam arma sua considerent, an sint picta vel vera.

Ubi vero ita tractassem illud Isaiae: Omnes iustitiae nostrae, et omnes immundi nos, ut urgerem universalem, quia dicit: Omnes et nos, universae et nostrae, acutissimus dialecticus argumentum invertit, dicens: Imo sic argumentare: Non dicit, omnes, sed omnes nos, nec universae iustitiae, sed iustitiae nostrae, volens Iudaeis impiis ea convenire, non fidelibus aut omnibus. Quod iam satis est confuta-

tum, ut quod nitatur in vaga Latomi opinione, ego autem probarim, id fidelibus ipsisque optimis maxime convenire.

Sed et aliam habet tam dives theologus evasionem. Esto (inquit) simpliciter dixisset: Omnes iustitiae, et omnes immundi, adhuc contrahendum est ad partem aliquorum, iterum suam vel hyperbolen vel synecdochen hic invocans patronam. Quod si dixeris ei, unde probas figuram hic esse, et contrahendum esse? respondet: Quia in aliis locis Scripturae sic invenitur, (ut supra patuit) ut ibi*): Omne caput moerens etc. Ubi iterum vides, Latomo Magistro liberum esse cnivis figurare et ludere in Scripturis pro sua voluntate. Et hoc vocatur Lovanii, magistraliter ponderare testimonia Scripturarum, solide docere, et feliciter vincere haereticos. Nam hoc Magisterio ego facile defendam istam Isaiae autoritatem, solum unum Iudaeum impium significare, et prohibebo Latomum quoque, ne illorum iustitias ex isto loco immundas facere possit, et locum hunc eis aptare, in hunc modum: Si dixerit, Omnes vestrae iustitiae sunt pollutae, respondebo, hoc contrahendum est sicut illud, Omne caput moerens, ad aliquos propter figuram. At accipiamus illos aliquos, et sint duo, dicamusque eis, Omnes iustitiae vestrae pollutae, dicent, Non, est figura locutionis, ubi totum pro parte sumitur. Videmurne tibi, lector, pulchre theologisati? Nam cum Latomo satis sit a simili in Scripturis pugnare, credo, quia semel legerit virginem peperisse, facturus sit virgines matres quoties volet, contentus, quia hoc in aliquo loco sic contigisse ostendere possit.

Vide itaque studia et mores sophistarum, quibus aliud non faciunt, quam ut varia et inconstantia sint omnia. Suum illud decretellum, Anathema sit, qui dixerit, mandata Dei esse impossibilia, tanto rigore, tanta pertinacia, ut verba sonant, statuunt, ut prorsus syllabam piae glossae non admittant, totum mundum haereticantes, si quid contra mutiat.

---

*) Isai. 1.

Cur hoc? quia suum est, ex homine sumptum mereque humanum verbum. At ubi Scripuris Dei in eos usus fueris, tum infinitis crisphegetis abundant, tum nihil est, quod cogitare possint, quin idem sit mox articulus fidei, nec tamen cogitant aliquod simplex constans et unum. Credo, si hodie Christus de coelo sonaret, Lutheri sententia vera est, inventuros eos aliquam distinctionem veri, ne in viam redire cogerentur. Sed tu, lector, istos vagos oculos pro testimonio habeas adulterae mulieris, nec esse apud Magistros nostros studium simplicis veritatis, sed variae et inconstantis elusionis. Si mihi sic laborandum esset opinionibus, similitudinibus, varietatibus, nollem Christianus esse. Quomodo enim veritatem solidam in his procellis et fluctibus invenire sperarem? Quid ergo reliquum est? Nempe, quia figuram hic esse non potest probare Latomus, cogetur autoritatem citra figuram simplici et propria significatione admittere, omnesque omnium iustitias esse pollutas, et omnes homines esse immundos citra Dei misericordiam.

Alium locum Eccles. 7: Non est homo iustus in terra, qui bene faciat et non peccet, Latomus invadit, etiam minatus mihi in fine, ut desinam ponere maculam in gloriam Sanctorum, quod gloria Sanctorum apud eum sit opus eorum sine peccato. Quomodo Psalm. 3. dicunt: Tu es gloria mea, id est, tu es opus meum bonum sine peccato, et 89[1]): Quoniam gloria virtutis eorum tu es, id est, tu es opus eorum bonum sine peccato, scilicet, ut nobis ipsis deos faciamus, sicut illi dixerunt, Exod. 32: Fac nobis deos, quod proprie dictum est de operibus bonis, in quo gloriantur sancti isti Latomiani. Et consonat Isaiae 3: Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. Nam sancti Dei confunduntur in suis operibus coram Deo, et in solo ipso gloriantur, ut Ierem. 9: Non glorietur fortis in fortitudine sua, et Paulus 1. Corinth. 10: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Sed ut dixi,

1) In ed. orig.: Ps. 88.

Magistri nostri prae nimia prudentia sic loquuntur, ut revelentur cogitationes cordium suorum, quod de pietate sentiant supra quam prophetae aut apostoli capere possint. Nam quid Latomus de fide et operibus sentiat ex animo, satis probat os ex abundantia ista cordis loquens, praevenit hic artem natura, ut simulare non posset.

Consequentiam, circumstantiam, et (quod dicit) filum locutionis hic omisit ponderator testimoniorum prudentissimus, quia periculum sensit, ideo confugit primum ad aliorum expositiones, deinde more suo ad alium locum Scripturae. Quanquam et ego si praeter hanc autoritatem nihil haberem, non in hac sententia starem. In hoc autem eam posui, quod prorsus non possim ad eam respondere, quod satisfaciat, sicut nec Latomus potest, nec ullum posse credo. Ideo quando apertis verbis huc concedere videtur, nec alius eius sensus inveniri a nobis potest, donec spiritus perfectiorem dederit, eam copulavi his, quae apertae sunt et infallibiles, saepius eam elusi istis glossis, quibus Latomus nititur, sed semper perseveravit, obstrepens et nimio consensu aliis locis meis conspirans. Nam Latomus cum nihil novi afferat, credit tamen Lutherum nihil eorum vidisse. Et haec credulitas satis erat, qua impelleretur ad scribendum.

Facile est dicere, quod idem sit: Non est iustus in terra, qui faciat bonum et non peccet, cum illo 3. Reg. 8: Non est homo qui non peccet, sed cum hic nectat hominem et iustum, deinde bonum facere et non peccare, in libro autem Regum simpliciter hominem, et simpliciter non peccare dicat, Latomus consequentias et circumstantias fugiens, quas professus est prae omnibus sequi, elabitur. Ego autem, qui eas observo, in eis haereo, meum non esse intelligens asserere, idem esse hominem et hominem iustum, item peccare et benefacere cum non peccare. Et plane confiteor, si Latomus mihi eam opponeret, huius meae sententiae assertor factus, et contenderet in Scripturis hominem accipi ferme in malo, pro peccatore, ut Gene. 6. et 8:

Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et Paulus: Nonne homines estis? Item saepius secundum hominem dico. Item humano die. Et Psal. 82[1]): Vos sicut homines moriemini etc. certe mihi angustiam fecerit.

Retundenda ergo est evidentibus Scripturis, ut hunc sensum non faciat, aut cedendum ei, dum hoc facit, quod multae aliae. Unum est enim testimonium, sed in ore eius verbum tunc stabit, dum alius aut tertius ei consenserit. Itaque cum eam solvere nesciam, solvor ab eius exactione, dum ei cessero, accedentibus et aliis evidentioribus testimoniis, donec spiritus revelaverit, hominem esse idem quod hominem iustum, et bonum facere ac non peccare idem quod peccare, interim id, quod verba sonant, sequar, non secuturus (ut dixi), sed in dubio relicturus, si sola sonaret. Tutior tamen est affirmatio huius sensus quam negatio, etiamsi sola sonaret in tota Scriptura, quod nemo in hoc peccat, si sua opera bona, inutilia, peccata nulla esse coram Deo accuset, et cum Job omnia vereatur. Periculosum, imo impium, si unum opus coram eo iactet et laudet, quae ratio et cogit hunc sensum amplecti, etiamsi autoritas, id quod Latomus vult, simularet tantum. Nunc cum apertis verbis inclinet, et solus metus est, ne quid occulte habeat, sitque nec plene obscurus nec plene apertus sensus, potior sit pietatis sensus, aut interim nullus, quam impietatis.

Accedit, quod et hic hebraice faciens bonum is est, qui autor est, ut sint bona, ut non tantum personalem, sed efficacem bonitatem ad extra prosperatam significet, et tamen hunc peccare dicit, quanto magis operatorem bonorum peccatorem faciet. Si tamen mea hebraicitas fidem haberet, assererem in hebraeo hunc sensum haberi. Sic enim habet: Quoniam homo non est iustus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. Prior pars: Homo non est iustus in terra, certe illud facit, quod e libris Regum Latomus affert: Non est homo qui

1) In ed. orig.: Ps. 81.

non peccat, imo amplius facit, ut apparet. Deinde quod sequitur explicat, quod talis etiam peccet benefaciendo. Sciunt enim Hebraei, quam soleat coniunctio superflue poni in eius generis locutionibus, ut illud Gen. 17: Masculus cuius caro non fuerit circumcisa, et peribit anima illa de populo suo; Exo. 13: Quicunque comederit fermentum, et peribit anima eius de Israel; ita et hic: Qui benefaciat et non peccet, pro eo, quod est, qui, cum benefecerit, non peccet.

Sed Latomus illud, quod consequentia urget, non diluit, ubi dixi, superfluum videri, quod Salomon addit ad iustum hominem, et dicit: Qui facit bonum, et non peccet, quasi iustus alius quispiam sit, qui non faciat bonum, nam quod de cadere et peccare elusisse credit, non movet. Non enim quid Beda aut ullus homo dicat, sed quid dicere debeant, quaero. In sola Scriptura Dei attendere oportet, non solum quid, sed et quis dicat. Nec hoc eum iuvat, quod alium locum ex 3. Reg. 8. affert, qui dictus est, probandum prius fuit, illum eiusdem esse sententiae, et contra me facere. Non enim iuxta ponendum, sed confutandum illi fuit, alioqui cur non etiam illud adduxit: In principio creavit Deus coelum et terram? Et quoties, rogo, dicendum est ei, ut non iuxta, sed contra ponat? sicut ego non iuxta et similia, sed contraria illis posui. Non audio, alibi sic vel sic dicitur, sed hoc audiam, alibi contrarium evidenter dicitur. Tollat suum: Potest sic dici, et afferat commune: Oportet sic dici.

Et hoc debet, quia, cum iudicaverint, damnaverint, exusserint, comprobati sint a Bulla, turpissimum eis sit, eo fuisse nixos, quod possit sic dici, nec ostendant, quod oporteat sic dici. Quid enim cogitabit orbis, si se ipsos prodant, super eo dubio tam certam sententiam tulisse, exsecutos fuisse, comprobatos esse? Et quis non tunc affirmet Latomum, veritatis illum assertorem, in reddenda ratione et asserenda veritate publice confundi, nec alio quam cavillandi et eludendi, non autem docendi aut de-

fendendi studio scripsisse. Hoc est enim nimis crasse sophisticari et tentare ingenia et iudicia orbis. Ego meorum nihil volo posse sic dici, sed quaecunque non debent sic dici, ea valeant et sint disputationes. Etiamsi id efficeret Latomus, ut mea non urgerent, tamen hoc non sufficit rationis redditoribus et damnatoribus, qui mea exusserunt, tanquam non solum non urgeant, sed quae prorsus dici non debuerint. Quae est ista levitas vel stultitia, ut argumento suscepto de Christo disserendi mox alia cantilena accepta de Hectore Troiano cantes?

Inter haec et argutatur dialecticis captionibus in Lutherum, velut prorsus ἄλογον et ignarum dialectices, dicens: Non magis sequitur: Non est iustus, qui faciat bonum et non peccet, ergo uno et eodem actu peccat, quam sequitur: Non est homo qui vivit, et non videat mortem, ergo simul vivit et moritur. Aut si quis diceret: Non est homo qui vigilet et non dormiat, si ex hoc velis inferre, quod simul vigilet et dormiat. Similiter non est homo qui vivit et non comedat, ergo quandocunque vivit, comedit. Haec ille.

Obsecro, da unum de pueris Latomi, qui una die audierit dialecticam, ut coram eo praeceptoris sui industriam examinem. Dic puer: Estne omnis illa consequentia optima, quoties ad impossibile sequitur quodlibet, ut habent prima rudimenta apud Aristotelem? Exempli gratia, bene sequitur: Tria et duo sunt octo, ergo diabolus est Deus, per regulam: Ad impossibile sequitur quodlibet. Quam primum enim antecedens fuerit verum, consequens erit etiam verum. Ita nonne bene sequitur: Non est homo qui vivit, et non videat mortem, ergo simul vivit et moritur? Est enim antecedens impossibile, cum nemo vivens videat mortem, unde ex eodem antecedente sequitur etiam oppositum consequentis, scilicet: Ergo non simul vivit et moritur. Ita: Non est homo qui vigilet et non dormiat, ergo simul vigilat et dormit, nonne est legitima sequela? Sequitur enim etiam contradictorium: Ergo non si-

mul vigilat et dormit, quia antecedens impossibile est, cum homo dormire non possit, qui vigilat, nec e contra. Sic nonne sequitur: Non est homo, qui vivat et non comedat, ergo quandocunque vivit, comedit, non comedit, est et non est, et omnia quae voles inferri? Quare ergo praeceptor tuus istas consequentias negat et damnat? tum in re seria sic nugatur? An hoc etiam comprobavit Bulla egregium factum? Vide itaque, lector, quam caeca sit invidia sophistica, ut ista puerilia rudimenta etiam et communem hominum sensum non capiat.

Sed dicet aliquis Latomaster: Magistri nostri eximii hoc voluerunt: Non est homo qui vivat, et non videbit mortem aliquando in futurum; et non est homo qui vigilet et non dormiat aliquando, alio scilicet tempore, quam quo vigilat; et non est homo qui vivit, et non comedat aliquando, non omni tempore, quo vivit. Ex illis enim non sequitur: Ergo simul vivit et moritur, simul vigilat et dormit, simul vivit et comedit.

Ago gratias de bona informatione. Sed hoc est Magistros nostros eximios uno absurdo liberare et geminis immergere. Quorum primum est, quod grammaticam ignorant, nec sciunt differentiam inter verbum praesentis et futuri temporis, dum rem futuram per praesens enunciant, simul multa adverbia occultant, forte in vindictam, quod antea linguarum peritiam calumniati nunc passiones illas animae, quae iuxta Aristotelem, ut Dialogus Latomi habet, apud omnes eaedem sunt, efferre nequeant, et sint, quod voluerunt, elingues. Ita concedo pessime inferri: Non est homo qui vivit et non videbit (ut Psal. 89. habet) mortem, vel non videat aliquando mortem, ergo simul vivit et moritur. Ita pessime infertur: Non est homo qui vigilet et non dormiat aliquando, ergo simul vigilat et dormit. Non sequitur: Non est homo, qui vivit et non comedat aliquando, ergo, quandocunque vivit, comedit. Sed contra quem pugnant istae absurdae consequentiae? Nunquid Lutherus dixit: Non est iustus in terra, qui benefaciat, et non peccet aliquando, ergo si-

mul benefacit et peccat? Quis mihi hoc adverbium aliquando obtrudet? quis illud Salomoni addere audebit?

Et hoc alterum est absurdum Magistrorum nostrorum, quo fere semper peccant, quod vocatur, petitio principii. Quo quia Latomus toties utitur, non gravabor, hominem toties admonere, si forte ex hac contentione saltem aliquam regulam dialecticae discere queat. Dico ergo, hoc probandum fuit Latomo, quod Salomonis verbum includeret adverbium, aliquando, quo contraheretur peccatum ad opera mala extra bonum opus. At ipse, quasi probatum sit, apprehendit et probat negatum per negatum vitiosissime.

Quod si haec vitia non essent, adhuc deficit in modis praedicandi per se et per accidens. Peccatum enim (quod horrescere faciet omnes pilos Magistrorum nostrorum) volui et nunc dico praedicatione perseitatis inesse operi bono, quamdiu vivimus, sicut risibile inest homini (loquor ad morem Aristotelis, non Sophistarum, qui adhuc nesciunt, quid sit per se apud Aristotelem aut propria passio), sed esca, somnus, mors insunt praedicatione per accidens. Ut ergo non sequitur: Homo semper est risibilis, ergo semper ridet, ita non sequitur: Homo vivit, ergo semper vigilat, comedit, moritur. Tamen ut sequitur: Homo vivit, ergo est risibilis, comestivus, dormitivus, mortalis etc., ita sequitur: Homo benefacit, ergo peccat, quia homo benefaciens est subiectum, et peccatum eius passio, ut suppositum est ex Salomone.

Quare ego melius aemulabor consequentias istas perseitatis, quam Latomus, et veris exemplis meam consequentiam, et necessariis necessariam suadebo, hoc modo bene sequitur: Non est sophista Lovanii, qui Scripturas tractet, et non depravet sententias damnetque veritatem, ergo eodem opere tractat Scripturas et depravat eas. Quia sophistarum est, aliquando Scripturas tractare, sed proprium eorum, illas depravare et damnare. Sic bene sequitur: Non est theologista Lovanii, qui

concionetur, et non loquatur fabulas et somnia sua, ergo, quoties concionatur, fabulatur. Quia theologista verbum Dei praesumit, sed proprium suum est; fabulas pro eo docere. Sic: Non est hypocrita Lovanii, qui missam faciat, et non adoret idolum, ergo, quoties missam facit, adorat idolum: quia antecedentia omnia sunt necessaria et per se, cum non possint se aliter habere. Veniam dabis, pie lector, huic meae nugacitati, et Latomo imputabis, qui non est veritus in re ista gravi veritatem istis nugis calumniari. Volueram transire hoc cavillum, sed recordatus pompae et Bullae timui, ne istas naenias belle valere simplices crederent, quae si valerent, incredibili absurditate sententiam meam traducerent. Ideo fuit ei reddendum, quod merebatur. Hi sunt, quos papa comprobat et cultrices agri dominici fideles vocat, in mei solam invidiam, non in illorum gratiam, de qua tamen sola inflantur.

Quod vero Hieronymum addit, qui docet: Hominem non peccare esse id, quod non perpetuo carere peccato, hoc est, iustum facientem bonum non esse, qui non peccet, debet sic intelligi, quod aliquando peccat, sicut de David legitur, quod omnes voluntates fecerit, et tamen aliquando peccaverit. Iterum hic Latomus affert suum: Potest sic dici, et non monstrat, quia debeat sic dici. Obsecro, quis dubitat Sanctos aliquando peccare? Sed hoc probandum fuit Latomo, quod eadem esset Salomonis sententia in praesenti verbo. Iam alterum eius vitium hoc loco, quod a simili arguit; tertium vitium petitio principii est, quod similitudinem non prius probat.

Ego concedo sententiam Hieronymi adductam, sed nego Salomonis similem et eandem. Quid facies? Inclamabo et ego Latomum iterum: Audis, Latome? Tuum argumentum, quod suscepisti, est hoc: Opus bonum non est peccatum, et hanc, Opus bonum est peccatum, confutare debes, non illam probare, Sancti aliquando peccant, nec illam confutare, Sancti nunquam peccant. De iis enim nemo

tecum disputat. Iam Hieronymus eo loco ne cogitat quidem de isto loco Salomonis, tantum abest, ut probet, eius sensum esse, quem Latomus ex ipso affert. Insulsissima est consequentia: Hieronymus dicit, quod Sancti aliquando peccant et non perpetuo carent peccato; ergo Salomon idem vult, quando dicit: Non est iustus in terra, qui faciat bonum et non peccet. Cur non etiam dicis? Paulus dicit: Virgo non peccat, si nubit, ergo idem est, quod Petrus dicit: Fratres, vigilate et sobrii estote. Consequentias trahis, et non probas eas, deinde sensum unius loci vis in alium locum intrudere, autoritate propria, quasi tibi orbis credere et cedere debeat, sine ullo testimonio. Compone quotquot voles loca, sed memor esto, ut probes illorum esse, sicuti vis videri, eandem sententiam. Hoc enim officium, Latome, suscepisti, quod nisi feceris, nihil feceris. Manet mihi sententia et Salomon meus firmus, et vos incendiarii et sacrilegi convincemini.

An autem Hieronymus recte tractarit illud: David fecit omnes voluntates Dei, et tamen aliquando peccavit, per hoc quod dicit, Omnes voluntates dixisse Deum, sed non addidisse, perpetuo, in medio relinquo, alienum ab instituto nostro. Nos dicimus, omnes voluntates Dei fieri, sic ut ignoscat omni operi nostro, sicut Augustinus dicit: Mandata Dei implentur, quando, quidquid non fit, ignoscitur. Nihil hic de robustis illis peccatis disputamus, quibus aliquando Sancti peccant, sed de quotidiano inhaerente, sicut et ipsi de veniali loquuntur. Satis dura mihi Hieronymi interpretatio videtur, Omnes, id est, aliquando vel pro maiori tempore, non tamen damno, propter figuram illam synecdochen.

Deinde manifeste errat, quod Paulum insimulat, quasi vel peccarit, vel non bonum opus fecerit, dum scripsit ad Timotheum de membranis, ac quoties de necessariis huius vitae cogitarit. Ubi est hic ille thraso, qui se ponderare, non numerare testimonia dixit? Error est, inquam, asserere, Paulum in his

non bene fecisse. Melius Paulus*) ipse: Omnia quaecunque facitis, sive comeditis sive bibitis, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Communis vita iusti non est nisi mera bona opera. Neque enim unam ungulam relinquit Christus in Aegypto de ovibus suis. Quod dico, ut Sophistae sciant, sanctos Patres ut aliquando peccaverunt, quod Latomus probat ex Hieronymo per exemplum David, ita aliquando errasse quoque, quod ego hic in Hieronymo probo. Proinde optime valere eorum autoritates, quando Scripturis manifestis nituntur, si secus, ne mihi crepent et iactent sese vicisse, quod autoritas cuiuspiam Sancti ab eorum parte steterit. In contentione sumus, ubi divinis iisque certis et evidentibus nitendum est testimoniis. Humana vero valeant in familiari persuasione et populari concione.

Sed quia Paulum pro exemplo ponit, qui sine peccato bonum opus fecerit, tentemus et nos istam prosopopoeiam. Demus itaque S. Paulum vel Petrum sive orantem sive docentem, sive aliud bonum opus operantem. Si est opus bonum sine peccato et absque omni vitio, potest ipse stare cum debita humilitate coram Deo, et dicere hoc modo: Ecce Domine Deus, hoc opus bonum per tuae gratiae auxilium feci, non est in eo vitium aut peccatum ullum, nec indiget tua misericordia ignoscente, quam super eo nec peto, deinde volo, ut iudicio tuo verissimo et strictissimo ipsum iudices. In hoc enim gloriari coram te possum, quod nec tu possis illud damnare, cum sis iustus et verax, imo nisi te ipsum neges, non damnabis, certus sum, non iam opus misericordia, quae remittat debitum in isto opere, sicut oratio tua docet, evacuata hic est utique, sed tantum iustitia, quae coronet.

Horrescisne et sudas, Latome? haec omnia posse, imo debere dici a tali iustitiario certum est, quia veritatem debet dicere, maxime coram Deo, neque enim propter Deum debet mentiri. At veri-

*) Col. 3.

tas est, opus esse absque peccato, laude dignum, misericordia non egens, iudicium Dei non timens, imo iam in opere ipso et accepto dono gratiae confidere et sperare licet, quia habemus, quod opponamus etiam ipsi Deo et iudicio et veritati eius, inde neque amplius eum timere oportet, et in misericordia eius non confidere. Nonne, Latome, haec omnia sequi et fieri oportet? Neque enim Deus, etsi creaturas bonas destruat, ideo eas damnat aut reprobat. Ita licet posset et talem Sanctum cum suo opere destruere, tamen non potest damnare aut reprobare, quia stat veritas: Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem. Et sic per gratiam Dei habemus, quod in hac etiam vita et ante iudicium Deo opponamus, et tam misericordiam quam iudicium eius secure posthabeamus.

Et ubi tunc est illud Psalm. 143 [1]): Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens? An hic synecdoche est omnis vivens, id est, multi vel aliqui viventes? Sed et Paulus 1. Corinth. 4: Nihil mihi conscius sum (ecce bona opera), sed non in hoc iustificatus sum. Quomodo non iustificatus, cum in bono opere sit iustitia et nullum peccatum? Certe praedicasti Evangelium totis viribus, collegisti (ut Latomus dicit) collectam cum omnibus circumstantiis virtuosis, etiam ab Aristotele recensitis, certe hoc opus fuisse bonum non potes negare, quomodo ergo adhuc peccator es in illo? An non es peccator, qui non iustificatum in hoc te dicis? An etiam mentiris, te iustificatum non iustificatum vocans? Si Latomum audis, non dicas: Neque me ipsum iudico, Dominus autem est, qui me iudicat, sed dicas: Ego iudico me ipsum, quia opus bonum illius iudicium non metuit, iustus enim est ipse. Aut ergo Latomiani blasphemant Dei misericordiam, et iudicium cum suis operibus sine peccato, aut tu, Paule, mentiris, imo et ipse blasphemas veritatem ab illis doctam. Non stant simul, habeo opus sine peccato, et in

1) In ed. orig.: Ps. c. i.

hoc non sum iustificatus. Noli Deum iniquum facere, qui non iustificet opus bonum sine peccato: Quid enim in eo damnet? imperfectionem? at illa non est peccatum, sed poena augens bonitatem, etiam ut melius sit forte multas quam paucas habere eiusmodi imperfectiones.

At dicis: Ieremias dicit cap. 17: Tu scis, quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit, diem hominis non desideravi, tu scis te pastorem sequens. Et Ezechias 4. Reg. 20: Obsecro, Domine, memento quaeso, quomodo ambulaverim coram te in veritate et in corde perfecto, et quod placitum fuit coram te feci. Respondeo: Non autem dicit, se in iis ipsis nihil peccasse, idem fere cum Apostolo sentiens: Non sum mihi conscius, feci quae tibi placita sunt, et quaecunque mandantur, sed non in hoc iustificatus sum. Loquitur quantum habet conscientia. Denique in psalterio et aliis locis passim invocant Sancti iudicium Dei pro causa sua contra adversarios. Et tamen qui coram hominibus et conscientia sua irreprehensibiles sunt, non iustificantur coram Deo in hoc, sed in alio quopiam, nempe Christo. Si ergo Apostolus audet dicere, se nullius esse sibi conscium, et tamen non in hoc iustificatum, quanto magis Ezechias aut Ieremias non iustificati sunt in his, quae recensent, cum sit multo maius et perfectius, nullius esse conscium, quam ambulare in veritate et facere placita Dei. Hi enim alicuius esse possunt sibi conscii, ut et Latomus ex Hieronymo probat.

Ceterum de verbo est alia quaestio, ibi enim et Paulus audet dicere, Deum non posse mentiri, nec se ipsum negare, quia verbum est eius, non nostrum, in hoc possumus cum fiducia stare, etiam coram eo, et dicere: Scio, quod hoc non potes damnare, hoc enim est iustificatum in semet ipso, non modo nullius sibi conscium, hoc non timet tuum iudicium, nec quaerit misericordiam, denique hoc tibi opponere possumus, cum sit tibi per omnia aequale etc. Sed de usu, ministerio et tractatu

29*

verbi non ita possumus, quia hic, id quod nostrum est, accedit. Ideo Ieremias bene dicit: Quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit. Denique pro verbo mori debemus tam certi, quod pura veritas sit, sed pro opere suo bono, quod sine omni vitio sit, quis audeat mori? Nam et Paulus ad Timoth.*) cum diceret: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, de reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illum diem iustus iudex, non dicit se in hoc iustificatum, sed similia Ezechiae in praesumtione misericordiae loquitur, cuius beneficio nullius sibi conscius exspectat coronam gloriae, quod faciunt et omnes credentes, spes enim exspectat non iram, sed gloriam, ut Tit. 2. dicit, sed non in operibus, imo in misericordia Dei.

Quid autem? si Latomiani elabantur, dicentes: Non volumus ita fieri, quia nemo est certus, an tale opus habeat. Quid audio? Stoici sumus an Academici, ut nihil certum habeamus? Verum, non credo eos ita desipere. Quid enim absurdius quam docere bona opera, et simul ignorare, quae sint bona opera, aut nullum exemplum posse monstrare. Paulus**) enim nihil dubitat, nec David, non enim ait, Dubius sum, sed Nihil mihi conscius sum. Et Ezechias***) non ait: Dubius sum, an fecerim placita coram te. Et David Psal. 7. non ait: Iudica me secundum dubium meum, sed secundum innocentiam meam, quae est in me. Rursus Paulus****) non dubitat opus esse in peccato. Non enim ait: Sed in hoc dubito, an sim iustificatus, sed sic: Non in hoc iustificatus sum. Et David†) non ait: Quis scit, si iustificetur in conspectu tuo omnis vivens; sed quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Quis enim persuaderetur ad bonum opus, si dubitare deberet, quodnam esset bonum opus? Quis in dubium et in incertum currere (ut Apostolus††) ait) et aërem pugnis verberare volet, sciens

---

*) 2. Tim. 4. **) 1. Cor. 4. ***) Esai. 39. ****) 1. Cor. 4. †) Psal. 143. ††) 1. Cor. 9.

et prudens? tum vere nulla unquam erit pax, cum et bona opera habere oporteat, et nemo sciat tota vita, quando habeat.

Quare nobis optime consuluit Deus, ut nos de utroque certificaret, opera bona manifesta docens esse Galat. 5: Fructus autem spiritus sunt caritas, gaudium, pax etc. et Matth. 7: Ex fructibus eorum cognoscetis. Rursum, ea non sine vitio et peccato esse (ne in illis esset fiducia nobis), certos nos faciens, ut non dubia et fallaci confessione possimus in omni opere nos agnoscere peccatores, et misericordiae viri inveniamur. Porro, ut pacem haberemus infallibilem, verbum suum in Christo nobis dedit, in quod cum fiducia nixi securi essemus ab omni malo; neque enim adversus verbum etiam portae inferi valent cum omnibus peccatis. Ibi petra refugii nostri, ibi cum Iacob etiam contra Deum luctari possumus, et suis eum promissionibus, sua veritate, proprio verbo urgere (ut sic dicam) audemus. Quis enim Deum iudicabit et verbum eius? Quis etiam fidem in verbum eius accusabit aut damnabit? Desinant ergo et mei Latomi maculam in gloriam Dei ponere, et os blasphemum compescant, nec nobis idolum operis nostri dubii et infidelis erigant, ne et nos gloriam nostram mutemus in similitudinem vituli comedentis foenum.

In fine indignatus, quod insimulati essent sese non intelligere, quid sit peccatum usu Scripturarum, Videamus, inquit, in Scriptura, quid sit peccatum. Deinde peccatum quatuor modis accipit, primo pro causa peccati, secundo pro effectu seu poena, tertio oblationem pro peccato, quarto pro ipsa culpa, quo [1]) anima rea fit. Et miror, quod non quinto modo etiam pro praemio peccati acceperint. Deinde, ut totum Aristotelem haberemus, etiam peccatum per se et peccatum per accidens facere poterant foecundi illi distinctores. Hic si quaeram: Quae est illa Scriptura, in qua ista quadriga peccatorum La-

1) In ed. Jen.: qua.

tomo est visa? Respondet, Origenes et Ambrosius diabolum vocant peccatum; et Augustinus concupiscentiam post baptismum vel motum eius remanentem. Ex his ego concludo, quod Origenes, Ambrosius et Augustinus sunt Scriptura sancta, ita multiplicabuntur non solum dii per opera bona, sed etiam scripturae deorum per peccata. Quid enim essent dii, nisi et Scripturas divinas nobis darent? Deinde negat peccatorem dici eum, qui habet peccatum secundo modo, id est, concupiscentiam seu motum eius post baptismum.

Sed mittamus ista portenta, et ad rem veniamus. Hic te, lector, iubeo liberum esse et Christianum, in nullius hominis verba iratum, Scripturae sanctae constantem professorem, quae si quid peccatum vocat, tu cave ullius [1]) verbis movearis, qui velut melius locuturi ipsum negant peccatum, sed nunc imperfectionem, nunc poenam, nunc vitium volunt appellari, quo extenuent et eludant verba Dei, cum nihil horum habeat Scriptura, credasque tu Spiritum sanctum eum fuisse, qui res suas idoneis verbis eloqui potuerit, ut hominum figmentis nihil opus haberet. Incredibile est enim, quam torqueat Sophistas Paulus Rom. 6. 7. et 8, quod ibi peccatum et non poenam appellarit concupiscentiam superstitem baptismo. Multa summa, si possent, redimerent hoc vocabulum.

S. Hilarius recte censuit, nihil licere asseri extra praescriptum coeleste, qui vero id tentaret, aut ipse non intelligeret, aut aliis non intelligendum relinqueret, id quod accidit et istis in vocabulo peccati eo loco Pauli. Non autem advertunt Sophistae, quam sit absurdum et fide indignum, peccatum appellari poenam peccati eo loco, et id nullo alio testimonio Scripturarum posse doceri, quod tamen oportet in contentione, ut obstruatur os adversario, sicut Paulus iussit Tito. Sed non solum hoc non possunt docere, peccatum eo loco poenam esse; insuper nec Lovaniensis theologisandi

---

1) In ed. Jen.: ullis.

ratio hic aliquid potest, ut saltem et alius unus locus in Scripturis produceretur, quo peccatum similiter eam poenam significet, etiamsi hunc locum non cogeret de simili peccato intelligi. Cum autem hic cardo totius ferme quaestionis versetur, et universum chaos Latomianae offae in peccati istis ludibriis et aequivocationibus superbiat, nobis autem id agendum sit, ut veritatem sic asseramus, quo adversarius non habeat occasionem illudendae; habet autem eam, si peccatum non possumus per Scripturas isto modo distinguendum et aequivocandum probare, sicut revera neque illi nec nos possumus: quare in simplici et constanti significatione sistendum est, nec egrediendum, donec manifesta autoritas nos exire cogat. Paulo itaque altius haec repetenda sunt.

In primis, peccatum non multis, sed uno simplicissimoque modo in Scripturis accipi, non dubites, nec sinas te per Sophistas multiloquos hoc tibi extorqueri. Peccatum vero aliud nihil est, quam id quod non est secundum legem Dei. Stat enim sententia Rom. 3: Per legem cognitio peccati, sicut e contra, per peccatum ignorantia legis, peccatum enim tenebra est, quam lex illuminat et revelat, ut cognoscatur. Iam vero hoc libenter asserimus et gaudemus, Scripturas frequentissime uti figuris grammaticis, synecdoche, metalepsi, metaphora, hyperbole, imo in nulla scriptura frequentiores figurae. Sic cum coelum in universa Scriptura simplex et univoca vox sit, quae supernam illam machinam significet, tamen Psalm. 19. [1]) pro apostolis per metaphoram ponitur. Et terra simplex vox quid significet, nemo nescit, metaphorice impios vitiis et malis calcandos significat. Quod si quis contendat, haec nihil minus multa significata esse, respondeo: Si sic vis, non repugno. Sed quodnam tuum lexicon [2]), quod nos vocabula do-

---

1) In edit. orig.: 18. 2) In edit. Jen. hic additum: erit.

ceat? cum figurae eiusmodi sint in arbitrio utentium, seu, ut vocant, ad placitum? Sicut Horatius docet: Dixeris egregie, notum si callida verbum reddiderit iunctura novum. Exempli causa, vexillum nemo non simplex vocabulum ducit. At cum dixero, vexillum crucis, aut vexillum verbi, nemo non egregie factum verbum novum ex notissimo cernit. Et has egregias innovationes si velis proprias significationes facere, quis erit finis? scilicet ideo in lexico scribes: Vexillum aliquando significat crucem propositam et Evangelium praedicatum? Persius caepe tunicatum vocat, ergo scribendum? Nota, tunica significat corticem caepae.

Proinde mihi Hebraeistae illi non placent, qui tot uni verbo significationes faciunt, occasione Chaldaicorum istorum Onkeli et Ionathae, quorum hoc negotium fuisse videtur, ut ea, quae Scriptura venustissimis et ornatissimis figuris eloquitur, pro rudibus exuerent, et crasso simplicique significato traderent. Hinc natae illae aequivocationes in ista lingua sine causa, et quaedam Babylonica confusio verborum. Mire enim dispergitur et intelligentia et animus ista varietate, ubi si una simplici (quoties fieri potest) significatione proposita ceteras illius imagines et figuras iuxta posueris, placido et facili sinu omnem illam confusionem colliges, tum et memoriam et intelligentiam mirum in modum iuvabis, nec minus animum simul dulcissima voluptate capies. Nescio enim, quae sit figurarum energia, ut tam potenter intrent et afficiant, ita ut omnis homo natura et audire et loqui gestiat figurate.

Nonne multo dulcius sonat: Coeli *) enarrant gloriam Dei, quam istud: Apostoli praedicant verbum Dei? Et quando Moses Deut. 4. dicit de astris non adorandis: Ne forte adores ea, quae creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quae sub coelo sunt. Si hebraeum verbum sua simplicitate reddas involuta metaphora, certe nihil

*) Psal. 19.

dulcius, potentius, plenius audias; sic enim sonat hebraice: Quae blandificavit Dominus Deus tuus cunctis populis sub coelo. Obsecro, quanta eruditio pietatis? quanta concitatio affectuum? quanta voluptas in eo verbo est? quod Dominus Deus astra illa coeli omnibus populis dederit, velut adulatus et blanditus eis, quo eos suavissima et tenerrima bonitate sua ad sese alliceret, et mollibus istis beneficiis ad sui amorem invitaret, non aliter quam sicut mater filio suo super genua sua blanditur.

Ubi si mihi aequivocator accesseris, et id verbi contenderis proprie eo loci significare, partitus est, vel, ut noster transtulit, creavit, cogor tibi cedere, sed quanta gratia simul me privasti, et velut e paradiso in terram deposuisti? dum nimis proprie et citra figuram loqueris, cum in figura nihil minus, et tuam significationem cum voluptate possederim. Nam quod hinc portio, pars, sors, hereditas dicitur, quis non videt inde manare, quod Deus unicuique blanditur pro sua necessitate, et blanditias suas nostras facit portiones, ut possis dicere: Haec blanditia Dei mihi et mea portio est, et hinc id verbi divisionis significationem videatur [1]) per metalepsim traxisse. Unde illud Gen. 49: Dividam illos in Iacob. At Psalm. 5: Linguis suis dolose agebant, pro lingua sua blanditi sunt, retinet gratiam verbi. Igitur id quod dividere, blandiri, creare, velut tria vocabula facis, propter usum autorum, vel figurantium, vel figuras tollentium, poteras in uno vocabulo concludere, maiore gratia et luce.

Sic cum Deut. 6. dicitur: Et narrabis ea filiis tuis, fortius sonat, si dixeris: Et acues ea filiis tuis. Nam non esse simplicem narrationem, probat quod sequitur: Et loqueris de eis, sive habites in domo, sive ambules in via, sive cubes, sive surgas. Quod si obstrepes, acuere non ad verba, sed ad ferrum pertinere, ut hic proprie verbum istud iterare, narrare, inculcare cogas significare, permittam tibi, sed

---

1) In edit. Jen.: videtur.

magis credam priori ut gratiori significationi et fortasse soli. Nam huius verbi vim aemulatus videtur Paulus 2. Tim. 4: Insta opportune, importune, argue, increpa, obsecra. Quid hoc est, nisi verbum Dei esse assidue tractandum et inculcandum, acuendum et expoliendum? ne scilicet intrent traditiones hominum et hebetent verbum Dei, fiatque illud Eccle. 10: Si ferrum rubiginosum fuerit, et facies eius non deterantur, roborabuntur vires etc.

Et Exod. 32, ubi dicitur: Vidensque populum esse nudum, spoliaverat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, et inter hostes nudum constituerat, non prohibebor, quin eandem rem melius sic referam: Et vidit Moses populum, quia otiosus esset, otiosum enim fecerat eum Aaron ad notam, dum erexisset eum. Quod verbum Paulus ad Galatas *) aemulatus dicit: Evacuati estis a Christo, et evacuatum est scandalum crucis, id est, cessavit scandalum, iam non efficax est, nec Christus in vobis operosus est. Ita hic Aaron suo vitulo fecerat populum, ut nec a Deo ageretur, nec Deus ageret in ipso, sed otiosus ab illis divinis operibus erectus esset ad gloriam propriae iustitiae. Nonne hoc verbo pulchre non solum nuditatem ipsam, sed et quid illa sit et portendat, colligo? Nempe quod futurum erat, sicut et illic Aaron fecerat, quod sacerdotes populum a lege Dei traherent, et divinis operationibus vacantem in suis propriis operibus erigerent, sicut et Paulus **) dicit: Circumcidi vos volunt, ut in carne vestra glorientur. Hanc enim gloriam tangit Moses, quando dicit, populum ab Aarone evacuatum, et tamen erectum in suam notam, ut ipse hinc notabilis esset, cuius opera talis esset populus factus, id quod Hieronymus dicit, propter ignominiam sordis et inter hostes nudum constituerat, quod nihil facit neque ad rem neque ad textum, nisi aequivoces omnia, quod non prohibeo. Ab hoc verbo rex Aegypti nomen habet

---

*) Gal. 4. **) Gal. 6.

Pharao, quod sit eiusmodi populi rex, qui otiosus sit ab operibus Dei, suis propriis operosus.

Adhuc unum, Psal. 119.[1]) saepius iteratur hoc verbum, meditari, ut: Testimonia tua meditatio mea est; et Meditabor in iustificationibus tuis semper; et cum variis modis vertatur, tamen facile in unam colligam significationem omnes, quae est, quod vulgo dicitur, amicabiliter applicare, sese insinuare, teutonice[2]): freundlich zu ihm thun, fein zu ihm stellen, quod Gen. 4. dicitur: Respexit Deus ad Habel et ad munera eius, ad Cain autem et munera eius non respexit. Proverb. 8 aliter: Et delectabor per singulos dies; et iterum: Deliciae meae ad filios hominum; Isa. 17: In illa die inclinabitur vir ad Deum suum, et non inclinabitur ad idola sua. Iam Isa. 66: Et super genua blandientur vobis; rursus Isai. 6: Et oculos eius claude. Obsecro, sint ista omnia vera, ut idem verbum meditari, inclinari, delectari, delicias habere, respicere, blandiri, claudere, et si fuerint plura, significet. Iustum autemne est tot vocabula ex uno multiplicare, cum possis vel omnia vel plurima in unum significatum colligere, et figuris solis variare? Respexit Deus ad Habel, id est, hoc faciens animum appulit ad eum. Sapientia delectatur per singulos dies, dum hoc agens appellit animum suum omnibus, et insinuat se benigniter filiis hominum. Sic homo applicat sese dulciter ad Deum, sic mater blandita filio in gremio figit vultum suum in vultum illius, et blande ad eum gestit. Sic oculos illorum claudit, faciens, ut sponte illos figant in sua studia et sic claudantur; sic testimonia tua meditatio mea est, dum ceteris contemptis ad ipsa me verto. Breviter omnem illam varietatem colligo in hoc, quod verto, applico, apto me gratuito et ex animo ad illa.

Haec eo dicta putentur, ut probetur, Scripturam

---

1) In edit. orig.: 118. 2) In edit. Jen. legitur: Sich zulieben, freundlich zu ihm thun, fein zu ihm stellen.

esse refertam figuris, non tot significata et vocabula faciamus, quot fuerint figurae, alioqui quid opus figuris? Et ut ad institutum veniamus, Christus dum offerretur pro nobis factus est peccatum metaphorice, cum peccator ita fuerit per omnia similis, damnatus, derelictus, confusus, ut nulla re differret a vero peccatore, quam quod reatum et peccatum, quod tulit, ipse non fecerat. Sicut dicit Psal. 69 [1]): Quae non rapui, tunc exsolvebam, ut non dubitet ea confiteri sua esse, dicens ibidem: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Et iterum: Insipientia mea et delicta mea a te non sunt abscondita. Oportet autem in metaphora aliquam differentiam esse a re vera, quia similitudo (ut aiunt), non identitas est. Et quae transferuntur, secundum similitudinem se transferunt, alioqui ne translatio quidem esset. Et hoc spectavit Paulus Ro. 8: Misit Deus [2]) filium in similitudinem carnis peccati; et Hebr. 4: Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. Et in hac translatione non solum est verborum, sed et rerum metaphora. Nam vere peccata nostra a nobis translata sunt et posita super ipsum, ut omnis, qui hoc ipsum credit, vere nulla peccata habeat, sed translata super Christum absorpta in ipso, eum amplius non damnent. Proinde sicut figurata locutio est dulcior et efficacior, quam simplex et rudis, ita peccatum verum nobis molestum et intolerabile est, sed translatum et metaphoricum iucundissimum et salutare est.

Ut ergo Christus vere [3]) petra dicitur ab Apostolo, 1. Cor. 10: Petra autem erat Christus, ita Christus vere est peccatum. Item Christus est serpens aeneus, agnus paschalis, et omnia illa de eo dicta. Non tamen ideo dicimus, quod aeneus serpens sit duo vocabula, nec petra. Nemo unquam dixit: Agnus paschalis uno modo pecus, alio modo

---

1) In ed. orig.: 68. 2) Ibidem: Deum. 3) In ed. Jen.: vera.

Christum significat. Nemo dixit: Aaron uno modo Christum, alio modo filium Amram. Nemo dixit: David uno modo filius Isai, alio modo Christus; Salomon uno modo filius David, alio modo Christus. Et tamen vere dicimus: Christus est David, Salomon, Aaron, et omnia illa veteris Testamenti symbola. Ac propter hunc Christum peccatum factum etiam sua similitudo peccatum dicitur, oblatio scilicet veteris Testamenti, ita ut non diversitas, sed similitudo peccati per omnia maneat, quae facit figuris locum, et vocem communem reddit, illi autem peccatum sic tractant, ut quatuor istae species dissimiliores sint, quam coelum et terra, ex qua dissimilitudine hebetatur intellectus, confunditur anima, et perit universa gratia, tum verbi, tum rerum. Hoc modo Paulus Rom. 8. tractans peccatum dicit: Et de peccato damnavit peccatum, de peccato illo, quod Christum esse fecit, translato nostro in illum damnavit peccatum nostrum, de quo nunc videamus [1]).

Dicimus ergo, Sophistas vere non nosse, quid sit peccatum usu Scripturarum, nam dum poenam vocant, longe dissimilem rem a peccato somniant, quod Scriptura non facit; quia, ut dixi, Christus similis peccato fuit per omnia, nisi quod peccatum non fecit. Nam omne illud malum, quod post actum peccati in nobis est, scilicet timor mortis et inferni, sensit et tulit Christus, illud vero figmentum illorum de reatu et deputatione ad poenam ipsi non intelligunt. Christus enim sensit deputationem illam, et similis erat illi, qui sic deputatur, licet absque culpa. Quae vero est deputatio, quam non sentias? prorsus nihil. Itaque Christus tunc (ut dixi) nihil differebat a novissimo peccatore, qui accepta iam mortis et inferni sententia damnandus esset. Vigebat illa deputatio, solum hoc aberat, quod talem deputationem non meruerat, et sine opere in illam pro nobis traditus erat, quanquam haec res magis affectibus, quam verbis tractari et

1) In ed. Jen.: videmus.

capi velit. Ultra dicimus, Sophistas nonnihil capere, quae sit substantia peccati, scilicet offensio Dei et legis Dei transgressio; sed quale sit in praedicamento quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, hic prorsus nihil sciunt. Quare hic sic tractabo, ut ad omnia Latomi producta semel responderim, ne liber crescat in immodicum, si per singula discurram, parcendum enim est lectori.

Ut ergo crassissime loquamur pro Sophistis, peccatum secundum praedicamenta tractemus, si forte possint nos sequi. Peccatum citra metaphoram, ubiubi fuerit, vere peccatum est natura sua, nec unum magis peccatum quam aliud iuxta proprietatem substantiae, quae non suscipit magis neque minus. Licet unum sit maius et fortius alio, sicut et substantia una maior quam altera, non enim minus substantia est musca, quam homo, nec minus homo infirmus, quam robustus. Porro, ne me in verbis captent, substantiam hic accipio non more Aristotelis, sed Quintiliani, quo modo de quavis re mundi possis primum disputare, quid sit, deinde quanta, deinde qualis, et sic de aliis, quod et Aristoteles observat ubicunque disserit, sed et Sophistae cuivis praedicamento suam tribuunt quidditatem. Sic enim de iustitia disserturus per praedicamenta dispones locos orationis, primum quid sit, secundum substantium suam, deinde quanta, qualis, quorum, quid agat, quid patiatur, ubi sit, quo tempore sit, quid habeat, quomodo gerat sese. Nam hic de praedicamentis intellectus meo iudicio ad eloquentiam, ad memoriam, ad intellectum, ad cognitionem rerum utilissimus foret, si exerceretur, sed scholis sophisticis prorsus ignotus.

Hoc vero peccatum substantiale (ut dixi) nonnihil intelligunt Sophistae, sed post baptismum et infusam virtutem Dei sic se habet, ut nondum penitus nihil sit, contritum tamen est et subiectum, ut iam non possit quod potuit. Quid autem potuit? reos nos agebat coram Deo, et conscientiam infestabat tyrannice, trahebatque de die in diem in maiora mala, eratque in quantitate, qualitate et

actione potens, in ubi et quando regnabat, quia ubique et semper in omnibus viribus, omni hora praevalebat. In passionis vero praedicamento nihil erat, non enim patiebatur legem arguentem, nolebat tangi etiam. Deinde situm suum in corde posuerat, declinare faciem suam deorsum, et ad inferos properare. Porro relatio erat omnium pessima, quod opponebatur gratiae, subiectum irae et furori Dei. Sic regnabat, nos serviebamus illi.

At cum venisset regnum Dei, divisum est hoc regnum, princeps mundi eiectus foras, caput serpentis contritum, usque ad faeces et reliquias quasdam, quae nostra demum cura sint exterminandae. Sic ingressis filiis Israel terram Chanaan omnes plane reges occidebantur, virtus eorum contrita, reliquiae tamen Iebusaeorum, Chananaeorum, Amorraeorum (ut Iudic. 1. scribitur) remanserunt, naturalis et germana portio illorum populorum deletorum, sed sic ut essent tributarii et servi, non autem regnarent aut aequarentur filiis Israel, quos demum David confortato regno delevit. Ita nos in regnum fidei vocati per baptismi gratiam regnum peccati obtinemus, caesis omnibus viribus eius. Tantum in membris reliquiae manent, remurmurantes, et generis deleti sui ingenium et naturam referentes, quas nostro marte abolere debemus. Fiet autem, ubi David noster confortato regno sederit in sede maiestatis suae.

De hoc reliquo peccato mihi cum Sophistis quaestio est, an sit censendum vere peccatum necne? Et ut dictum est, negare non possunt, peccatum ab Apostolo dici, sicuti vellent, ideo ad Patrum glossas et distinctiones confugiunt, adeo ut obtinuerint, ut Pauli vox conticuerit per orbem, nemoque sit amplius, qui illud peccatum vocet nomine, quo Paulus vocat, volentes esse vocem absurdam et periculosam, quasi Spiritus sanctus minus providus fuerit, aut verba ignorarit, quibus sine periculo de rebus suis loqueretur, et nos loqui doceret. Proinde pro reducendo usu Paulinae vocis hic omnia omnium Patrum dicta semel in unum

negemus, sive appellent superstitem illam concupiscentiam, infirmitatem, poenam, imperfectionem, vitium, aut quoquo modo volent. Nos illis Paulum opponimus apostolum nostrum, id est, gentium, tam locupletem autorem, qui non uno loco peccatum, et semper peccatum, nunquam poenam, nunquam imperfectionem, nunquam infirmitatem vocat. Neque enim Augustino, quanquam omnium summo, licuit vocem Pauli mutare, et aliam invenire.

Dicimus ergo: Si probaverint vel ex absurditate sententiae, vel ex consequentia, peccatum hoc non esse peccatum vere, cedemus et peccatum hoc loco non peccatum, sed poenam significare consentiemus, alioqui ne angelis quidem de coelo aliud dicentibus cessuri. Quid quaeritis amplius Sophistae? Ac Patres quidem excusatos habeo, qui vel tentatione vel necessitate adacti fortiter negaverunt peccatum post baptismum remanere, quia cum illis pugnabant, qui gratiam simpliciter negabant. Ideo ut digne eam commendarent, asseruerunt omnia peccata auferri. Et serviebat sermo eorum pulchre et apte materiae (ut dicunt) subiectae, nam adversarii de peccato regnante disceptabant, hoc negabant auferri, id quod impium est; vere enim totum peccatum abolitum est, ut prorsus nihil regnet amplius. Quanquam Augustinus ipse in multis locis plane et vitium et peccatum appellet, ut est in epistola ad Hieronymum, ubi dicit, nemini tantam esse caritatem in hac vita, quae non augeri debeat. Atque id, quod interim deest, vitium est, inquit, et sequitur, ex quo vitio, non iustificatur in conspectu Dei omnis vivens. Ex quo vitio, si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Ex quo vitio non est iustus in terra, qui bene faciat et non peccet. Haec Augustinus. Hic vides et Augustinum hanc autoritatem sic intellexisse, quod benefaciens peccet, quia operatur in caritate nondum satis aucta, quam vitium vocat, nihil aliud in opere isto deesse disserens, quam plenam caritatem. Suntne haec clara satis?

Sed et Latomus quaedam ex eodem adducit, in eandem sententiam vitium semper asserente. Quanquam, ut dixi, Augustino non satis credo, ne adversarius dicat me eo niti tantum, ubi mecum facit. Sit sane sibi ipsi contrarius, ut Latomus cogit, mea nihil refert. Attamen cum esset Latomus his tonitruis percussus in caput, ut alienatus diu secum non esset, videns sese Augustinum damnasse in Luthero, quod ante temeritatem videre non poterant universi Sophistae, tandem ad se reversus cogitavit: 'Quid faciam? turpe est vinci, hoc faciam, imaginabor latinam linguam in toto orbe una cum graeca et hebraea virtute Dialogi mei exstinctam esse, aut, si quid reliquiarum superest, dicam, sicut de hoc peccato dico, non esse peccatum, ita illam non esse linguam, quia papa factum nostrum comprobavit, facile erit, ut istas orbis reliquias cogamus e Lovaniensi Facultate theologiae petere vocabulorum significationes. Igitur cum vocabulum vitium in Augustino toties occurrat, ut etiam magis infestet, quam vocabulum peccatum in Paulo, statuimus et ordinamus, et in virtute Facultatis nostrae praecipimus, ut vitium significet, quod nos volumus, nempe imperfectionem, non illud quod desit et deesse non debet, nec quod sit contra legem Dei; si quis autem aliter dixerit, indignationem Bullae et in caudam eius noverit sese incursurum. Datum sub sigillo etc.

Te obsecro, lector, qui miraris me sic ludere in Sophistas istos, an non iustus sit dolor meus super istis inauditis temeritatibus et impudentissimis sycophantiis? Non eos ludam? qui non contenti, quod Scripturas Dei, quod dicta Patrum, quod evidentes rationes ludunt, insuper pergunt toti orbi os oblinere, et plane omnes homines in bestias transformare, quasi nec linguas nostras cognoscamus. Omnia secula, totus orbis vitium vocat etiam hoc, quod contra virtutes morales est, et usitatissimum est verbum de vitiis et virtutibus, nec ipsorum Aristoteles peccata aliud quam vitia vocat. Et adhuc audent isti prodire, nostra, sua, divina, om-

nia negaturi, et in faciem omnium dicturi, vitium non solum non contra virtutes, sed nec contra gratiam dici. En tibi Lovania tuos incendiarios, hostes linguarum et veritatis, et tu, antichriste Romane, en tuas cultrices.

Igitur frontes istas meretricias contemnamus, et Augustinum cum Paulo iungamus, quod hic peccatum, ille vitium vocat. Vitium autem scimus id esse, quod culpam et reprehensionem habeat, arguique dignum sit, etiam in rebus corporalibus. Sic habet universa lingua latina. Quare Paulum de peccato audiamus, Roma. 8. dicentem: Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum. Quid est peccatum damnari de peccato? Diximus Christum esse peccatum factum pro nobis, sicut dicit 2. Corinth. 5: Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut iustitia Dei essemus in illo. Hic utrumque peccatum utroque loco ponit, metaphoricum vel allegoricum est Christus, de quo peccato damnavit nostrum verum peccatum. Nam quod peccatum nostrum tollatur, unde habemus, nisi de Christo, facto peccato pro nobis, non utique de nostris viribus aut meritis, sed de peccato Dei, id est, quem Deus peccatum fecit. Rogo, cur non dixit, exstinxit peccatum, sed vigilanter ponit, damnavit peccatum? Non enim nos credimus cum Lovanien. Sophistis Paulo defuisse verba, qui sit vas electionis, electis et propriis verbis locuturus praevisus. Quis enim est damnatus? Deinde addit in carne, omnino asserens peccatum in carne, sed damnatum. Damnatus utique is est, qui non modo a latrocinio aut malo scelere prohibitus, non modo captus et incarceratus, sed iudicatus et lata sententia mortis ductus est ad mortem, ut nihil aliud cum eo fiat, quam ut tollatur de medio, etiamsi necdum sit sublatus. Quae est enim virtus talis latronis?

Ita peccatum per baptismum in nobis captum, iudicatum, prorsusque infirmatum, ut nihil possit, mandatur

penitus abolendum. Qui vero huic damnato consenserit, incurret illud Ioha. 16: Spiritus arguet mundum de iudicio, quia princeps mundi iam iudicatus est. Damnatum peccatum et iudicium hoc rectum esse credere debemus, et ipsum exsequi. Quae sunt autem vincula huius captivitatis? Isa. 11: Et erit fides cinctorium renum eius et iustitia cingulum lumborum eius. Sic Psalm. 68 [1]): Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus. Quis vero ignorat latronem liberum non minus esse latronem quam captivum? Sed virtus eius exstincta est, ut nihil sit eo infirmius, cui mors est proxima, non potest modo, quod latro vellet, miser ergo, sed tamen latro, si enim dimiseris eum, faciet quae latro facit. Ita peccatum in nobis post baptismum vere peccatum est naturaliter, sed in substantia, nec in quantitate, nec qualitate, nec actione, in passione vero totum. Nam idem prorsus est motus irae et libidinis in pio et impio, idem ante gratiam et post gratiam, sicut eadem caro ante gratiam et post gratiam, sed in gratia nihil potest, extra gratiam praevalet. Unde Paulus Roman. [2]) 8.: Lex spiritus vitae in Christo liberavit me a lege peccati et mortis. Cur non dixit, liberavit me a peccato et morte? Nonne Christus liberavit a peccato et morte simul? Verum de opere proprio legis spiritus loquitur, quae hoc faciat, quod Christus meruit. Christus quidem semel absolvit et liberavit omnes a peccato et morte, dum nobis legem spiritus vitae meruit. Ille ergo Spiritus vitae quid fecit? nondum a morte, nondum a peccato liberavit, liberabit autem tandem, quia adhuc moriendum est, adhuc in peccatis laborandum. Sed a lege peccati et mortis liberavit, hoc est, a regno et tyrannide peccati et mortis, ut peccatum quidem adsit, sed amissa tyrannide nihil possit, et mors quidem instet, sed amisso stimulo nihil nocere neque terrere possit. Ecce

1) In ed. orig.: 67. 2) Ibidem deest: Roman.

iam duos locos, in quo Paulus peccatum vocat reliquum malum baptismatis.

Hinc Paulus Rom. 8. et Col. 3. iubet mortificari membra super terram, iram, libidinem, avaritiam et similia: apertis verbis utens, iam non solum appellans ipsum peccatum, sed suis nominibus iram, libidinem, avaritiam. Et haec novi isti linguarum autores persuadebunt non esse nomina vitiorum, neque peccatorum, scribit enim sanctis et fidelibus Apostolus. Fingant igitur, libido in isto loco non est vitium, sed poena peccati et imperfectio quaedam, non contra legem Dei, an non erat etiam poena peccati ante baptismum? Cur tunc erat peccatum? An imputatio hic sola mutavit rem et naturam? Necesse ergo habebunt, universum Paulum ferme novis vocabulis replere, erasis istis inoletis[1]. Sic Roma. 6: Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediatis concupiscentiis eius. Quid clarius dici potuit? peccatum inest in corpore et concupiscentia[2]) eiusdem, sed ne regnet, curandum est. Hic iam tertius locus. Quartus ibidem: Peccatum enim vobis non dominabitur, quia non estis sub lege, sed sub gratia. Ecce sub gratia agentibus scribit, et peccatum eis non dominari dicit. Quod utique non de extraneo, sed intraneo oportet intelligi. Quis enim extraneo resistere potest, et alterum prohibere ne peccet? Quintus ibidem: Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati. Noster, inquit, homo crucifixus est, et tamen destruendum est corpus peccati in eisdem nobis. Nunquam vult dicere, ut destruat corpus imperfectionis aut corpus poenae. Ecce, quinque locos apertos habemus, in quibus Paulus peccatum vocat, praeter eos, quos non numeramus adhuc, ubi nominibus individualibus vitiorum utitur. Et haec omnia coelestia tonitrua cedere cogent sibi fumivenduli homunciones, una reperta glossella e proprio capite prolata, ne

---

1) In ed. Jen.: inolitis. 2) In ed. orig.: concupiscentiae.

uno quidem loco Scripturae roborata. Nam de septimo capite, quod totum huc pertinet, in sequentibus videbimus.

Quid ergo? peccatores sumus? imo iustificati sumus, sed per gratiam. Iustitia non est sita in formis illis qualitatum, sed in misericordia Dei. Revera enim, si a piis removeris misericordiam, peccatores sunt et verum peccatum habent, sed quia credunt et sub misericordiae regno degunt, et damnatum est et assidue mortificatur in eis peccatum, ideo non imputatur eis. Ista est remissio baptismi gloriosissima; et certe, si spectes rem diligenter, fere maius est, eum pro iusto haberi, qui adhuc peccatis infectus est, quam qui omnino purus est. Non ergo dicendum, quod baptismus non tollat omnia peccata? vere omnia tollit non secundum substantiam, sed plurimum secundum substantiam, et totum secundum vires eius, simul quotidie etiam tollens secundum substantiam, ut evacuetur. Nec ego solus aut primus ex hominibus post apostolos haec dico, Augustini verba sunt: Remittitur in baptismo universum peccatum, non ut non sit, sed ut non imputetur. Audis? Est peccatum etiam post remissionem, sed non imputatur. Non sufficit tibi haec ineffabilis Dei misericordia, quod te penitus iustificat ab omni peccato, habens te, ac si sine peccato sis, tantum ut pergas mortificare id, quod iam damnatum et prope mortem positum ab ipso est? Monstret itaque absurditatem, et cogat Latomus, Apostolum non intelligendum de vero peccato proprie dicto. At dices, hoc iam non peccatum est, non imputari. Hoc est quod volo, ut non naturae operis, sed misericordiae non imputanti tribuatur. Latomus autem misericordiae ignoscentia postposita vult ex natura non esse peccatum; hoc vero est sacrilegium.

Ex iis puto defensum nunc, omne opus bonum esse peccatum, nisi ignoscat misericordia. Nam nec ipsi possunt negare, quod fructus referat naturam arboris. At arbor iam probata est, non sine peccato esse, licet damnato et indulto, quare nec opus eius est sine peccato, licet damnato et indulto. Hic

etiam Augustinus 1. Retra. 19. dicit, ubi disputat, An mandata Dei impleantur in hac vita, concludit: Omnia mandata Dei implentur, quando quidquid non fit ignoscitur. Nonne hic clare dicit, non operibus factis, sed misericordia ignoscente Dei mandata impleri? Quid autem ignoscitur nisi peccatum? Claret ergo in meris cavillis verborum Sophistas haerere, dum negant peccatum esse, et tamen appellari a Paulo peccatum concedunt, ut possis dicere secundum eos: Opus bonum non est peccatum, est tamen illud, quod dicitur peccatum. Sicut supra de impossibili: Mandatum Dei non est impossibile, est tamen quod dicitur impossibile; quasi Demodocum apud Aristotelem aemuleris, et dicas: Lovanienses insipientes quidem non sunt, faciunt tamen ea, quae faciunt insipientes, scilicet, tantas tragoedias movent, tantum ne voces istas, peccatum et impossibile, in publico sinant ullo sensu valere, nulla culpa, nisi quia contradictum est ab eis, ne Magistri nostri a veritate confundantur.

Et quia hic de peccato diximus, praemonitum volo lectorem, ut habeat, quod breviter omnibus a Latomo inductis respondeat. Observa primum, Latomus incedit per omnia, quasi peccatum a me assertum nihil sit, et iamdudum triumphatum, ut est mos Sophistarum ante victoriam exsultare et petere principium vitiosissime. Ideo quidquid Scripturae vel Patrum potest corradere, in quo negantur peccare fideles, huc pertinere credit, ut me concludat. Tu ergo ad ista omnia utere Pauli verbo Rom. 6: Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut aliud scias esse, peccatum regnare, et aliud peccatum regnari. Intelligis? Nam sic potes dicere etiam Latomi usu, aliud esse peccatum velle, aliud peccatum explere, cum sit tamen idem peccatum, ut furtum vel homicidium. Dic ergo, quando nubibus testimoniorum advehitur: Domine numerator testimoniorum et non ponderator eorum, vos valde bene probatis, non esse in Sanctis vel operibus eorum peccatum regnans, sed non probatis, non esse peccatum regnatum, seu illud, quod Paulus tangit,

dum dicit: Non obediatis concupiscentiis; eius, eius, auditis D. Latome? eius peccati, quod non regnet in corpore et tamen sit in corpore cum suis concupiscentiis. Nam Lutherus nunquam de regnante peccato dixit, quod in Sanctis esset, vos ergo non recte facitis, qui aliud promittitis et aliud facitis. Vultis confutare Lutherum, et confutatis aliquem vestrum Morpheum.

Exempli gratia, quando Paulus 1. Corinth. 7. dicit: Virgo si nubit, non peccat, et si duxeris uxorem, non peccasti. Hoc dominatio vestra inducit contra Lutherum, et non concluditis, quia idem est cum illo: Non regnet peccatum in corpore vestro, ergo de regnante peccato loquitur, quod dictionis series probat, quia de Sanctis loquitur, in quibus nullum peccatum regnat. Nonne et Lutherus multo fortius, quam vos, dixit ex 1. Iohan. 3: Qui natus est ex Deo, non peccat, et non potest peccare? Repugnat enim ex Deo esse et peccare. Virgo nubit et non peccat, minus est, quam non potest peccare. Hoc Paulus dicit sic Roma. 6: Peccatum vobis non dominabitur, id est, non potestis peccare, quia non estis sub lege, sed sub gratia.

Nam et Latomus qui dicit: Virgo nubens non peccat, et Lutherus, qui dicit: Virgo nubens non potest peccare, negare non possunt, quin virgo nubens peccet in reddendo debito carnis, ut unanimiter omnes dicunt, et probat Psal. 51:[1]) Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Quomodo ergo peccat nubens et non peccat? An nubere Latomus eo tantum trahet, quod in sponsalibus agitur ante secreta cubilis? Non credo sic aperte sophisticaturum, sed sophisticetur. Quid ad illud praeceptum, quod ibidem praemittit? Uxor viro debitum reddat, et vir uxori debitum reddat. An hic non opus illud conceptionis in peccato, quod David dicit, docet? At nubens

---

1) In ed. orig.: 50.

huic operi sese ex animo tradit. Sed et Latomus quoque dicit, Sanctos saepius peccare, potest et virgo nubere aliquo [1]) veniali peccato concurrente, ergo contra Apostolum virgo nubens peccabit.

Sed audacem Apostolum vide, qui sine consensu Facultatis theologicae Lovaniensis amplius loquitur *): Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in id ipsum, ne forte tentet vos satan propter incontinentiam vestram. Quis tu Paule? absque literis et sigillo Facultatis theologicae Lovaniensis audes incontinentiam ponere in Sanctis, et iis, quos orationi vacare doces? Certe tu Tacianus Cataphrygarum patronus es, qui matrimonium peccato involvis, imo non tantum matrimonium, sed Sanctos Dei. Et omnis illa pompa in te ruet, quam Latomus pro absurditatibus contra Lutherum inducit, et futurum est, ut libri tui exurantur, tum postea terribilis Bulla cultrices illas fideles agri dominici comprobabit, surgetque Latomus, ac ratione reddita probabit, quod incontinentia illa non sit incontinentia, sed infirmitas et poena. Et quando satanas eos tentat, non ad incontinentiam, sed ad infirmitatem tentat. Quod si quo casu consenserint incontinentiae, non peccato consenserint, sed infirmitati et poenae, ac per hoc, dum peccant, etiam non peccabunt, vide, quam foedus tu es futurus haereticus.

Denique hinc fiet, ut divina mandata universa non prohibuerint peccatum, sed infirmitatem et poenam peccati. Et nova theologia in mundum veniet, quod peccatum sit, non consentire peccato [2]), sed infirmitati et poenae. Et Deus non prohibuerit vitare peccatum, sed infirmitates et poenas peccati. Et erit sensus Pauli Roma. 6: Non regnet poena peccati in corpore vestro, vel non regnet infirmitas

1) In edit. orig.: aliqua. 2) In ed. Jen.: consentire non peccato.

*) 1. Corinth. 7.

in corpore vestro, ut obediatis concupiscentiis eius. Rursum consentire ei, quod peccatum et damnatum non est, peccatum erit. Nova plane ratio peccati. Infirmitas non est peccatum nec damnata, et tamen si consentias rei nec damnatae nec culpabili, peccasti.

Quare, si consultum piis animabus voluissent Sophistae isti, omissis verborum elusionibus, rem simpliciter, ut est, proposuissent in hunc modum: Ecce optimi fratres, fatemur opera bona Deo placere, omninoque per ea nos salvari, sed non sic sunt bona, quod sine peccato sint, sed quia adversus peccatum pugnando facta sunt. Hoc ipsum enim bonum opus est totum, quod peccatum in nobis est, et nobiscum ipsis pugnamus, ne regnet, ne obediamus concupiscentiis eius. Iam licet rigor legis divinae etiam hoc exigere possit, ut ista pugna in nobis non sit, quia tales non creavit nos ab initio, rectum enim fecit Deus hominem, ipse se miscuit infinitis quaestionibus (ait Sapiens *). Nam hoc malo impedimur, ne toti simus in eius lege, et pars nostri, quae nobiscum pugnat, legi eius adversatur. Tamen promisit misericordiam et ignoscentiam omnibus, qui saltem non consentiant huic parti, sed pugnent adversus eam et abolere studeant. Hoc studium placet, non quia dignum, sed quia ipse indulsit et acceptare promisit.

Proinde ne infleris aut superbias, habes in te ipso, unde iudicium et rigorem metuas, et ad misericordiam solam tete conferas. Hac enim miserente, non te currente, bona sunt opera tua. Aliud ergo de te iudicabis secundum rigorem iudicii Dei, aliud secundum benignitatem misericordiae eius. Et hos duos conspectus non separabis in hac vita. Secundum illum omnia opera tua polluta et immunda sunt, propter partem tui adversariam Deo, secundum hunc[1]) vero totus mundus es[2]) et iustus.

---

1) In ed. orig. et Jen.: hanc. 2) In ed. orig. deest: es.
*) Eccles. 9.

Atque ut hoc sis, baptismi symbolum pro testimonio habes, in quo verissime omnia peccata tibi remissa sunt, remissa, inquam, in totum, sed nondum omnia abolita. Credimus enim remissionem peccatorum omnium factam absque dubio, sed agimus quotidie et exspectamus, ut fiat etiam omnium peccatorum abolitio et omnimoda evacuatio; et ii, qui in hoc laborant, faciunt opera bona. Ecce haec est fides mea, quoniam haec est catholica fides. Sophistae vero, qui haec impugnant, hoc agunt, ut nobis fiduciam operum erigant, et tam misericordiae quam iudicii Dei opus extenuent, sicut de eis dicitur Psalm. 10[1]: Auferuntur iudicia Dei a facie eius. Et ideo et timorem Dei et fiduciam nostram subvertunt, ferendi alioqui, si non hanc sortem nostram et capitale salutis praesidium nobis demoliri et vastare anhelarent, et in levioribus rebus vel luderent vel insanirent.

At dices mihi: Distinctio illa nova et tua est, de peccato regnante et regnato et arbitrio tuo posita. Respondeo: Esto, contemne eam, non est mihi in verbis controversia, finge tu aliud; saltem regnantis peccati vox, non meum inventum, sed Pauli autoritas est. Tu nunc illud, quod non regnat, quo vis nomine appellato, quamvis etiam pro me faciat Gen. 4: Sub te erit appetitus eius, et tu dominaberis illius. Hic certe peccatum subiectum describitur. Sed et Sophistae coguntur concedere, aliud peccatum veniale, aliud mortale. Et cum veniale asserant non nocere, non regnare, non damnare, verissimum tamen vocant et proprie dictum peccatum, nec ideo alterius generis aut naturae peccatum faciunt, quia illud mortale, hoc veniale, sed utrumque defectum a lege Dei et contrarium legi Dei asserunt. Et ego aliud nihil peto, quam ut mihi permittant hoc modo peccatum vocare illud reliquum baptismo, quomodo ipsi veniale quod misericordia egeat, et natura sua malum et vitium

---

1) In ed. orig.: 9.

sit, cui si consentias, etiam regnare fecisti et servisti ei, ac mortaliter peccasti. In hoc habeo Paulum Rom. 6. satis iam memoratum, a quo non patiar me avelli.

Non (inquam) negare poterunt, duo mala superesse baptismo, peccatum et concupiscentiam eius. Verba Pauli aperta sunt, peccatum, fomes ipse naturale malum, concupiscentia, motus eius. Huic non obediendum, illud destruendum dicit, ut destruatur, inquit, corpus peccati. Appellent illa duo, ut libet, sed non repellant esse dicta a Paulo. Mortificanda ea et destruenda vult Paulus, ut quae damnata sint ad mortificandum, mala ergo vitia et peccata sunt. Infirmitates enim et mortalitates et poenae non cadunt sub praecepto, nec in arbitrio nostro poni possunt. Quis enim mortem et poenas mortificet, nisi solus Deus sine nobis? Super peccata vero et ea, quae nos reos faciunt, praecepta feruntur. Cum ergo nobis praecipiat mortificare, non obedire illis, non utique poenas, non mortalitates, non infirmitates, sed peccata intelligit. Quae esset enim lex: Noli obedire ulceri, noli obedire febri, noli obedire fami et siti, noli obedire nuditati et vinculis aut concupiscentiae unius illorum? Nonne et istae sunt infirmitates, poenae, mortalitates? sed peccato, peccatori et suggestionibus eorum, quae et ipsa peccata sunt, non est obediendum.

Quanquam stultum sit, nos in re tam manifestaria,[1]) tot verbis laborare, cum Apostolum claris expressisque verbis habeamus peccatum et concupiscentias asserentem. Qui Pauli verbis non acquiescit, nostris quando capietur? Obsecro, quid facturi fuissent, si Paulus obscure fuisset locutus, et pro peccato malum vel infirmum posuisset? item pro obedire et non regnare vigilare vel abstinere dixisset? sicut Petrus *) dicit: Abstinete a carnalibus desideriis, quam securos, quam laetos hic triumphos

1) In ed. Jen.: manifesta.
*) 2. Petri 2.

ducerent? Nunc cum luci et diei resistere nequeant, parant nubes illi obducere, et in medio die tenebras creare, ut peccatum sit non peccatum, ut Paulus mentitus videatur. Quod si etiam Patres pro ipsis sonare videantur, non tamen eis adhaerendum est, sed magis Paulo, etiamsi vera dixerint, quia obscurius et impotentius quam Paulus loquuntur. Clariora sunt Pauli verba, quam ut ullius glossa indigeant, imo glossa magis obscurantur. Quanquam, ut dixi, Patres tamen et ipsi hoc peccatum et vitium vocant aliquando, tum saepius de peccato regnante loquuntur.

Quare Sophistis nostris per Patrum dicta me oppugnantibus sic dixerim: Vos per obscura probatis clarissima, et per humana tractatis divina. Quare cum hoc etiam vester Aristoteles prohibuerit, ne ignota per ignota, obscura per obscura, multo magis ne manifesta per obscura probentur, concludo vos ineptos disputatores, qui non nisi toto opere et omni tempore principium vitiosissime petitis. Summa responsionis Lutheranae et confutationis Latomianae est haec: Si peccatum in locis Apostoli Pauli citatis probari potest, non esse vere et proprie peccatum, ruit Lutherus; si non potest probari, ruit Latomus. At probari non potest, nisi per quaedam Patrum dicta, sibi etiam pugnantium, insuper humana, si non pugnarent etiam, quibus praeferri debent divina, sine quorum autoritate nihil est asserendum, quare ruit Latomus et omnia sua, et stat Lutherus cum omnibus suis.

Ego tamen laudo Latomi fidem et constantiam, qui postquam semel susceperit partes sophisticae pertinaciae tueri, nihil committat, quod ingenio et pertinacia Sophistarum sit indignum, sed omnia trahat, depravet, torqueat, cogat, quaecunque divina et humana contra se faciunt, quocunque volet. Sicut enim superius vidimus, ubi tot Scripturae testimonia probant, mandatum Dei esse impossibile nobis, ut nihil sit manifestius, tamen sicut aspides *)

*) Psalm. 58.

surdae ad haec occludunt aures et avertunt oculos, tantum ut unicum illud suum semel susceptum decretellum in publico obtineant: Anathema sit, qui dixerit, Deum nobis praecepisse impossibile. Hoc humanum verbum regnare necesse est, hoc omnes probare, hoc nulla glossa moveri oportet. At tonitrua divina silere et iacere oportet, tum quasvis libidines glossarum admittere cuiuscunque nebulonis; hominis verbum sacrum et venerabile est, Dei verbum prostibulum est.

Ita et hic, cum tot sacra fulmina testentur, peccatum et concupiscentiam relinqui post baptismum, ut etiam iram, libidinem, avaritiam, incontinentiam aperte appellent, nominibus scilicet omnium sensu eis, quibus vitia et peccata nominari solent in omni lingua, adhuc erigunt sese frontes istae, aures continent, oculos claudunt, cor avertunt, tantum ut suum hoc humanum verbum omnium aures occupet, solum hoc sit theatrum, contra hoc nemo mutiat, esse scilicet solam reliquam poenam et infirmitatem post baptismum. Huic sileant divina oracula, huic cedat Paulus, huic cedat et ipsa experientia quotidiana nostra et omnium Sanctorum. Quod si non cesserint, larvam induant, et nomine peccati repraesentent imperfectionem et infirmitatem, caveantque, nostris glossis sese non accommodent. Nam et hoc Latomus superius fassus est, Sanctos multa peccare (suo peccati significatu) surreptione, ignorantia, et aliis modis, id quod Paulus vocat concupiscentias peccati in corpore mortali, quibus non obediamus, id est, non consentiamus. Neque enim ignorans aut praeventus aut invitus consentire potes, dixit enim invitos peccare. At quia Paulus idem vocat peccatum, cogitur per peccatum poenam intelligere, nulla causa, quam quod spiritus et non homo hoc locutus est, ut stet in arbitrio Sophistarum, quid peccatum, quid poena esse debeat, obsecro, quem non urat ea arrogantia plus quam Moabitica?

At dices: Non tu credis ergo dictis Patrum? Respondeo: Credam? quis mandavit illis credi?

ubi est praeceptum Dei de ista fide? Cur illi non crediderunt suis Patribus? praesertim Augustino, qui liber esse voluit, et omnes esse liberos iussit in omnium hominum scriptis? An quia Sophistae nobis hanc invexerunt tyrannidem et captivitatem libertatis nostrae, donec et bis sacerrimo Aristoteli non resistendum, sed obsequendum coegerint, ideo perpetuo in illa serviemus, et non aliquando in Christianam libertatem respirabimus, et nostras literas vel postliminio huius Babyloniae suspirabimus? At Sancti fuerunt et Scripturas elucidaverunt, inquis. Quis et hoc probavit Scripturas esse elucidatas ab eis? quid si obscurarint? Quo iudicio probas eos elucidasse Scripturas? An Lovanialiter et Colonialiter dicturus es: Mihi sic videtur, et sic dicunt? Videantur sibi sane et dicant, modo mihi rem probent, aut desinant me in verba sua inania cogere. Mihi non est mandatum visionibus illorum, sed verbis Dei credere. Unus est magister Christus, et iudicio divinae Scripturae probandi sunt Patres, ut cognoscantur qui eas elucidarint, et qui obscurarint. Sicut Paulus iussit*): Omnia probate, quod bonum est tenete; et 1. Cor. 14: Unus aut duo prophetent, ceteri diiudicent. Qui omnia probanda mandavit, non Augustinum, non Hieronymum, non Origenem, non ullum hominem excepit, ne antichristum quidem papam.

At Scriptura obscura indiget explicatione. Dimitte eam, ubi obscura est, tene ubi clara est. Et quis probavit Patres non esse obscuros? Iterum tuum Videtur, et illorum Dicunt? Quid enim faciunt et Patres, quam ut clarissima et apertissima Scripturae testimonia quaerant et proferant? Miseri Christiani, quorum verbum et fides adhuc in hominum glossis pendet, et eorum elucidationem exspectat, frivola sunt ista et impia. Scripturae omnibus communes sunt, satis apertae, quantum oportet pro salute, satis etiam obscurae pro contem-

*) 1. Thessal. 5.

platricibus animabus. Quisque suam sortem in abundantissimo et communissimo verbo Dei sequatur, et verba hominum aut repudiemus, aut cum iudicio legamus. Haec satis pro ista autoritate, et nimio plus quam satis.

Tertio.

Invadit Paulum Rom. 7. Hic Latomus meam sententiam mihi maxime confirmat, et prodit, quam non studio veritatis, sed animo depravandi et fallendi orbem hunc librum scripserit, tantum ut ignominiam incendii et iudicii sacrilegi solaretur. Nam quantumlibet cervicosus et pertinax, tamen ita pallidus et trepidus, silens cautusque incedit per verba Pauli, ut videatur timuisse per singulos apices, ne hiatus quispiam appareret et misellum Sophistam absorberet. Postquam vero transivit ista pericula et in suum campum venit, ubi excursus facit, ibi Patrum dicta conglomerat, ac si pro miraculo haberi velit, quod sedentarius et otiosus lector multa aliena consarcinare et confarcire potest, fortasse ea spe et consilio, quod multitudine me absterreret, ne scriberem denuo, cum infiniti sit voluminis, ad singula eius respondere, sed fallet eum spes, roboratis enim meis Scripturis hoc ipso prostratus est, ut responsione singulari omnibus non sit opus. Summa ergo Latomianae evasionis est haec: Ea quae hic a Paulo dicuntur, nihil aliud facere, quam esse infirmitatem baptismo reliquam, quae peccatum vocetur. Nihilominus spiritum, cum illam rexerit, sic bonum operari, ut illud non sit peccatum damnabile censendum, nec hominem ideo peccare in bono opere aut servire peccato.

Hic primum vides, Latomum non nisi differre et abducere lectorem, ac tempus redimere, dum aliam a proposito tractat quaestionem. Suscepit enim quaestionem de peccato ignoscibili per misericordiam, de quo me loqui ipsemet non uno loco testatur. Et per omnem et post omnem istum tumultum testimoniorum concludit in hunc modum:

Ecce non est peccatum damnabile, cum sic debuerit concludere: Ecce non est peccatum, ne ignoscibile quidem, nec cui opus sit misericordia. Sicut si me redargueres, qui risum veniale peccatum dixissem, et post effusam tuam omnem salivam et sudore exhausto tandem anhelares in me dicens: En risus non est mortale peccatum. Talis est disputatio Elihu adversus Iob*). Putas autem parvam esse partem patientiae, ferre has nequitias, dolos, et artes eorum, qui Magistros orbis terrarum se iactant in re tam sacra et necessaria? Non queror iam eos ignorare, quid sit peccatum, sed quod malitiose simulent et negent sese ignorare, et imponant piis cordibus impudenti mendacio suo.

Sed fiduciam mihi facit formidolosus et fugitivus Sophista. Paulum in faciem eius statuam, ut effugere non possit, persequar et comprehendam, ne convertar, donec deficiat. Aut Latomus Paulum, aut Paulus Latomum occidet, frustra praesidiis humanis fidentem. Quaero igitur primum: An mihi, ut Christiano Evangelium professo, liceat appellare peccatum, quod apostolus Paulus vocat peccatum? Nihil iam disputo, quid peccatum significet, de hoc post videro. Volo simpliciter mihi responderi, an isto Paulino vocabulo mihi liceat uti? Si non licet, deleatur Paulus, si licet, quid tragicis istis vocibus in me mugiunt Sophistae, quod opus bonum appellarim peccatum? Nonne ipsis licet, bonum opus vocare imperfectum et infirmum? Quid ergo? Nunquid cogent me, ut verbis eorum utar? Aut quare nolunt cogi, ut meis et Paulinis verbis utantur? Ipsi nolunt peccatum appellare. Esto; et ego nolo infirmitatem et imperfectionem vocare. At sancti Patres peccatum interpretati sunt imperfectionem et infirmitatem. Esto; quis me coget Patrum verbis uti? quis coget me Pauli verbum deserere? An dicent, quia absurdum et periculosum? Hoc iam non in me Lutherum, sed in Paulum et spiritum Christi vergit.

---

*) Job. 18.

At tu non uteris peccato ut Paulus; quis hoc vobis dixit? Collatio Patrum et tui. Quis fecit hanc collationem? Nos; qui estis vos? Quis facit nos certos, vos non errare? An quod Bulla vos approbavit? Iam quis certos vos fecit, Patres recte Pauli verbum tractasse? Auditisne, quid mussatis? Vides ergo omnia Sophistarum adhuc ex suo proprio capite procedere: te vero Latomum Sophistarum Ducem seorsim convenio. Causa premit humeros tuos, agis enim talem ac tantam, qualem ac quantam[1]) nec Cicero nec Demosthenes egerit, incendiarios, sacrilegos, homicidas, laesae pietatis Christianae reos vos coram et Deo et hominibus ago. Tu ergo ne existimes te iam disputare et ludere; seria res est, quam gerimus.

Scilicet, quia comprehensi estis in ignominia, festinastis enim ad gloriam in principio, ideo confusio incipit fieri finis eius, hoc est, quod sic mugitis, tonatis, insanitis, et auribus obtusis neminem audire velitis, sed tantum hoc insanis clamoribus iactetis, non est peccatum, non est peccatum, non est peccatum in opere bono. Quidquid ergo affero, interpretor, expono, nihil est, tantum in vocabulum sic insanitis, non alia causa, quam quia a vobis damnatum, timetis, per Paulum in confusionem vestram resuscitandum esse, adeo ut Latomus incredibili impudentia hoc ipsum vocabulum a me positum nullo loco non interpretetur pro mortali et damnabili peccato, quod tamen in Paulo vult infirmitatem tantum significare, mihi quo potest atrocius et odiosius interpretatur ubique, oppressa semper mea interpretatione, etiam confessus me de ignoscibili loqui, volens ut mundus intelligat a me peccatum vocari, quod ipse vult peccatum videri, honestus ille et verax vir. Rursus in Paulo sic interpretatur leniter, ut vocabulum prorsus tollat. Quam potens autor Latomus, qui vocabula elevandi et opprimendi non pro meritis autorum, sed pro libi-

---

1) In ed. orig. legitur: agis enim talem ac tantum qualem ac quantum.

dine sua ius habet. Ego vero tibi promitto et orbi, me non velle uti vocabulo aliter quam Paulus, in quod invoco nomen Domini, ut mihi resistat, si aliter usus [1]) fuero. Quid vis amplius? At vocabulum ipsum volo tenere, et tua Patrumque vocabula nolo, quod scias. Volo, inquam, peccatum dicere, quod vos defectum vel imperfectionem dicitis, nunquid me aliter coges? Nihil moveor vestro impetuosissimo tumultu, quem non sine causa vos concitare video, nempe ne succumbatis et inveniamini temere in tanta crimina irruisse, sed hoc antea fuerat praevidendum.

Veniamus igitur ad significationem vocabuli huius. Paulus peccatum vocat id, quod reliquum est baptismo, Patres non peccatum, sed infirmitatem et imperfectionem vocant. Hic in bivio stamus, ego Paulum, tu Patres sequeris. Augustinum excipio, quia ille vere vitium et iniquitatem rotundis verbis vocat.

Ulterius ad caput dissensionis venimus, an tale peccatum, seu, ut tu vis, infirmitas natura sua vel sola misericordia ignoscente non sit contra Deum et legem eius. Nonne haec est summa disputationis nostrae? Ego pro me habeo Pauli vocabulum, quod quid significet nemo ignorat, nempe illud quod contra Deum est (nisi ignoscatur) natura sua. Tu habes, ut videris tibi, Patres, qui asserant, non esse contra Deum et legem eius natura. Primum non probas, hoc Patres velle, sed omnia, quae inducis, facile a me abigentur, si dixero, illos loqui de peccato extra misericordiam posito. Sic enim verissime dicunt, peccatum illud gratiae (sic dixerim animi causa) prorsus neminem reum constituere, non damnare, non nocere, prorsus nihil commune habere cum peccato extra gratiam. Nonne et ego sic dico, Latome? quid enim sacrilegii in me est, quando in hoc fine convenimus, ut nihil mali uterque asseramus habere, id sive peccati, ut ego, sive infirmitatis, ut tu vocas? cur sic in me

1) In ed. orig.: usque.

insanis, et atrociter me criminaris, cum non possis aliud probare ex Patribus, quam id quod dixi? An quod tuum caput non sequor, qui ante iudicium me damnasti et exussisti? Sed temeritate et igne ego non terreor, nec trahor, Latome.

Sed esto, sit aliquis Patrum, quem ego nondum viderim, nam Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, Gregorium, Bernardum novi, ut frustra mihi tot nubes obieceris. Sed sit aliquis, qui asserat istud reliquum natura sua esse non contra Deum, neque contra legem eius, et neget ipsum sola ignoscente misericordia Dei non esse contra Deum et legem eius, ubi talem inveneris (invenias autem iuxta mulae foetum spero) quid tum promovisti? quid effecisti? quid vicisti? Quis me certum faciet, Pauli esse eum sensum? An non licebit mihi de eius sensu dubitare? Non licet mihi sic mussitare mecum: Sanctus est ille vir, sed quid si homo sit et humanum hic sapiat? Quis scit, si aliud in Apostolo lateat, quod ille non videat? praesertim cum Paulus tam libere et aperte peccatum appellet, cum potuisset, si vellet, sic loqui, ut iste loquitur. Quis illi ius fecit nobis legem statuendi et intelligendi? Nemo ex vobis legem facit, dicit Christus. Velis tu, Latome, cum tuis Sophistis has pii cordis cogitationes incendio aut suspendio damnare? Quid si non possit aliter? et iusta sit ibi causa, quia in Paulo Deum loqui certus est, cuius verba sunt veneranda nec temeranda, in isto non est certus, Deus an homo loquatur.

Quid hic faciemus? dices: Ad rationem et communem sensum eamus. Ago gratias. Liberati ergo sumus ab omnium hominum autoritate in hac causa. Ratio ergo tua erit, quae sese ex fidei articulo glorietur fluere, nempe quod credimus in baptismo omnium peccatorum remissionem donari, sicut Paulus in multis locis docet. Nam haec et Patrum tuorum ratio est, et mihi placet. Sed quid, quod Paulum ista ratio nihil moverit, quin peccatum appellaret reliquum istud remissionis omnium peccatorum? Patres autem moverit, ut negent, ut tu di-

cis, peccatum. Vos invenistis distinctionem peccati, ut salvaretis istam rationem et verbum Pauli, non potentes ullo modo ista duo concordare, et tamen ipsam hanc distinctionem nullo loco Scripturae potestis probare, sed est humanum inventum, ut non potes negare, sed necessarium (ut videtur vobis) propter rationem praedictam. Nonne ita habent? Nonne ego tua intelligo? et nihil contra haec imprudens aut ignorans posui, ut te Magistro mihi plane nihil fuerit opus.

Iam si ego modum illustrante Spiritu invenero, ut et pietas illaesa maneat articulorum fidei, et Paulus simul illaesus, non egens ulla vocabuli sui metamorphosi violenta et inaudita, sed simpliciter, proprie et germane, id quod alias significare possit, cum quo et satisfiat rationi illi urgenti vos, ad aequivocandum vocabulum solo isto loco, id est, in Paulo, ac praeterea nusquam in Scriptura, velles tu mihi invidere? atque si tu nolles amplecti, velles me quoque meo gaudio spoliare, quando in rerum summa pulchre conveniremus? At ego a simplicitate verborum Dei non paterer me avelli, quae si salva pietate fidei possem bono sensu intelligere, vestris humanis inventis plane cedere nollem.

Dicis autem: Si in summa convenimus, quid profanas vocum novitates suscitas, et non citra scandalum nobiscum communicas? Respondeo, quod malo de fonte quam de rivulis bibere; an tu me hoc prohibebis? Duo enim sunt quae me movent. Primum, quod Scripturas in suis viribus[1]) puras, ab omni hominum, etiam Sanctorum, contactu mundas, ab omni terreno condimento sinceras habere volo. Vos enim estis, qui profanas vocum novitates non vitastis, ut Paulus ait, sed humanis glossis vestire et terrenis condimentis condire voluistis sanctas istas delicias Dei. Et anima mea nauseat, cum Ezechiele*), panem comedere stercore humano opertum; scis quid hoc significat?

---

1) In ed. Jen.: verbis.
*) Ezech. 4.

Alterum, quod verbis iam non sinceris nec sincere mysterium istud gratiae et peccati tractare potueritis, deinde nec intelligere, tandem nec amare, ac sic frigidi, pallidi, tristes, segnes in laude et amore Dei facti estis. Humanum enim verbum divino additum velamen est veritatis purae, imo, ut iam dixi, stercus humanum est, quo operitur, sicut in Ezechiele figurat Dominus. Manna est, quod in urna aurea servari velit, non in manibus hominum iactari et versari.

Quis, inquies, ergo tuus est iste modus? Referam, etsi suspicer, vobis allium et pepones Aegypti anhelantibus et iamdudum corrupto palato male habentibus non placiturum. At mihi satis fuerit, quod confutare eum vos non poteritis, vos autem reos agere ille possit, qui verba Dei torqueatis in eum sensum, quem in nullo alio loco habent. Id quam sit indignum audiri de Christianis, nedum Theologis, nemo non sentit.

Scriptura divina peccatum nostrum tractat duobus modis, uno per Legem Dei, altero per Evangelium Dei; haec sunt duo Testamenta Dei ordinata ad salutem nostram, ut a peccato liberemur. Lex aliter non tractat peccatum, quam ut ipsum revelet, sicut dicit Paulus Roma. 3: Per Legem cognitio peccati. Quae cognitio docebat[1]) duo, corruptionem naturae et iram Dei. De priore dicit Rom. 7: Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi Lex diceret: Non concupisces. Nam pruritum illum foedum natura non dixit[2]) peccatum, sed usum eius malum, in alieno corpore, ut stuprum, adulterium, fornicationem; ita iram et avaritiam non dictabat peccatum, sed usum eius, in furto, fraude, maledicto, caede, et sic de aliis. Et haud scio, an peccatum in Scripturis unquam accipiatur pro operibus illis, quae nos peccata vocamus. Videtur enim ferme radicale illud fermentum sic vocare, quod fructificat mala opera et verba. Nam hoc peccatum proprie revelat Lex, prius incognitum et mor-

1) In ed. Jen.: docet. 2) Ibid.: dicit.

tuum, ut Roma. 5. dicit, quod et vivacissime latet sub speciosis operibus hypocritarum. Nam sub hoc peccato concludi per Scripturam omnes homines dicit Paulus *), licet latere nunquam possit, quin fructus suos prodat, in uno sic, in alio sic. Sed nullum opus malum dare queas, sub quo omnes homines concludere possis, de quo alias plura. De posteriore dicit Roma. 4: Lex iram operatur, quia dicit Gal. 3: Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus [1]), quae scripta sunt in libro hoc, ut faciat ea; et Rom. 5: Per peccatum mors; et 6: Stipendium peccati mors. Hactenus igitur lux Legis nos erudit, et sub corruptione et ira nos esse docens, atque omnem hominem et mendacem et filium irae concludens. Atque corruptionem forte contempsissemus et nobis in malo nostro placuissemus, nisi alterum malum irae nobis hanc insaniam non indulgeret, et [2]) obsisteret terrore et periculo mortis et inferni, quo minus pacem in priore malo haberemus, et plane maius malum nobis est ira quam corruptio, quia poenam plus odimus quam culpam.

Igitur duplex malum Lex revelat, internum et externum; alterum, quod ipsi nobis irrogavimus, peccatum seu corruptionem naturae, alterum, quod Deus irrogat, iram, mortem et maledictionem. Esto, si vis, illa duo, culpa et poena, sed nimis tenuiter et frigide culpam et poenam sub iis vocabulis tractavimus, nescioquas relationes et imputationes fingentes. Nos crasse et plene [3]) secundum Scripturam peccatum seu culpam, seu internum malum universam illam corruptionem naturae vocamus, in omnibus membris, malam et ad malum pronam ab adolescentia nostra, ut Gene. 6. et 8. scribitur. Et haec ira tanta est, ut ea quae bona videntur nihil prosint, ut sunt artes, ingenia, prudentia, fortitudo,

---

1) In edit. orig. hic additum legitur: sermonibus. 2) In edit. Jen.: sed. 3) Ibid.: plane.

*) Rom. 11.

continentia, et quidquid naturalium, moralium, speculabilium est bonorum, in quibus nullum vitium omnium hominum communis sensus deprehendere possit, adeo, ut hodie etiam nostri Theologi ea inter bona numerent, nihil illis mali tribuentes, quam quod extra gratiam facta regnum coelorum non mereantur, rursum tamen nec infernum nec poenam mereantur, parati plane asserere, ea coelum etiam mereri posse, nisi quendam auditum de gratia necessaria concepissent, non enim deesse eis quidquam putant, quod Lex requirat, sed quod gratia exigat, Legi satisfactum docent, sed non Evangelio.

Addunt denique tanta esse haec bona, ut gratiam mereantur de congruo et infallibiliter, et sic plena bona fiant, si non proprio merito, tamen per proprium meritum. Accedit his, quod Deus ipse haec non negat esse bona, sicut revera negari non possunt, sed remunerat et ornat temporalibus beneficiis, ut regnis, opibus, gloria, fama, dignitate, honore, voluptate, et iis similibus, ita ut non modo speciei propriae, sed et retributionis divinae operculum accedat naturali caecitati, quae ignorat vere bona, ut secure ista et pertinacissime bona esse contendat, super qua re potissimum prophetia laboravit, et omnes prophetae occisi sunt, quod haec carperent et veriora bona exigerent. Prophetia enim nihil aliud quam expolitio, et (ut sic dixerim) praxis et applicatio Legis fuit, seu, quod dicitur in Syllogismis, subsumptio, quae, ut quodlibet opus bonum incideret, pronunciaret, an vere maleve bonum esset. Hinc multa legimus reprobari in libris antiquis, quae obstupescimus. Hinc prohibuit Deus, ne suum sensum sequerentur, sed vocem eius audirent. Ideo eis semper providit prophetas, qui Legem practicarent in his bonis (ut sic dixerim) velut in exemplis monstrando, quid esset Lex.

Sola igitur Lex ostendit, non quidem esse ista mala per se, cum sint dona Dei, sed esse in malo usu, propter radicale illud peccatum occultissimum, quo in illis confidebant, placebant, gloriabantur in-

sensibili malo, sicut et nunc et semper facit hoc intimum peccati malum, cum in solo Deo fidendum, placendum et gloriandum sit, sicut Ierem. 9. dicit: Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis. Omnia enim haec sunt bona, dispersa gratuito in malos frequentius quam in bonos: ita ut Psalm. 73. [1]) sese periclitari ob hoc queratur, et pene effundi gressus suos. Sed omnia sunt (ut dixi) sub ira et maledicto conclusa, nec quidquam prosunt, et adeo non parant de congruo ad gratiam, ut magis incrassent cor, ne gratiam desideret aut necessarium sentiat. Sicut dicit Psalm. 109 [2]): Coagulatum est sicut lac cor eorum. Melius Hebrae.: Incrassatum est sicut adeps cor eorum. Hic populus proprie in Scripturis arguitur impietatis, incredulitatis, durae cervicis, quod indomitum sensum in istis speciosis bonis humiliare non possent, nec Legem nec peccatum suum in illis agnoscere, semper arbitrati, sese obsequium in his praestare Deo, prae omnibus aliis vere iustis. His frustra praedicatur, hi viri sanguinum et doli. Summa, Lex illis est impleta, nec indigent gratia (ut dixi) nisi ex quodam superfluo exactionis divinae. His est velatus Moses, nec ferunt faciem eius cornutam, mali esse in tanta sapientia, bonitate, iustitia, religione non volunt, nec se esse cognoscere possunt, quia non audiunt. Vides ergo quam excedat Lex naturalem rationem incomparabiliter, et quam profundum sit peccatum, cuius cognitionem docet Lex, hi ergo omnes sub ira, quia omnes in peccato.

Evangelium contra sic tractat peccatum, ut ipsum tollat, et sic pulcherrime Legem sequitur. Lex enim introduxit et nos obruit peccato, per cognitionem eius, quo fecit, ut ab illo liberari peteremus et gratiam suspiraremus. Nam Evangelium etiam duo praedicat et docet, iustitiam et gratiam Dei. Per iustitiam sanat corruptionem naturae, iustitiam vero, quae sit donum Dei, fides scilicet

---

1) In ed. orig.: 72. 2) Ibid.: 108.

Christi, sicut Roma. 3. dicit: Nunc autem sine Lege manifestata est iustitia Dei; et iterum Rom. 5: Iustificati gratis ex fide, pacem habemus etc. et 3: Arbitramur enim hominem iustificari ex fide. Et haec iustitia peccato contraria in Scripturis ferme pro intima radice accipitur, cuius fructus sunt bona opera. Huic fidei et iustitiae comes est gratia seu misericordia, favor Dei, contra iram, quae peccati comes est, ut omnis, qui credit in Christum, habeat Deum propitium. Nam nec nos in bono isto iustitiae satis laeti essemus, nec magnifaceremus eius hoc donum, si solum esset, et non gratiam Dei nobis conciliaret. Gratiam accipio hic proprie pro favore Dei, sicut debet, non pro qualitate animi, ut nostri Recentiores docuerunt. Atque haec gratia tandem vere pacem cordis operatur, ut homo a corruptione sua sanatus etiam propitium Deum habere se sentiat. Hoc est, quod impinguat ossa, et conscientiam reddit laetam, securam, imperterritam, nihil non audentem, nihil non potentem, ut quae mortem etiam rideat, in fiducia ista gratiae Dei.

Proinde sicut ira maius malum est, quam corruptio peccati, ita gratia maius bonum quam sanitas iustitiae, quam ex fide esse diximus. Nemo enim (si posset fieri) non mallet carere sanitate iustitiae, quam gratia Dei. Nam remissio peccatorum et pax proprie tribuitur gratiae Dei, sed fidei tribuitur sanitas corruptionis. Quia fides est donum et bonum internum oppositum peccato, quod expurgat, et fermentum illud Evangelicum *) in tribus farinae satis absconditum. At gratia Dei est externum bonum, favor Dei, opposita irae. Haec duo sic Roma. 5. distinguit: Si enim unius delicto mortui multi sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundavit. Donum in gratia unius hominis, fidem Christi vocat (quam et saepius donum vocat), quae nobis data est in gratia Christi, id est, quia ille

*) Matth. 13.

solus gratus et acceptus inter omnes homines propitium et clementem Deum haberet, ut nobis hoc donum et etiam hanc gratiam mereretur.

Iohan. 1. Iohannes Baptista[1]) sic: Lex per Mosen data est, gratia vero et veritas per Iesum Christum facta est; et infra[2]): Plenum gratia et veritate. Ita veritas ex Christo in nos fluens fides est, gratia fidem comitatur ob gratiam Christi, sicut ibidem praemisit: De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Quam gratiam, pro qua gratia? gratiam nostram, ut nobis faveret Deus, pro gratia Christi, qua illi favet Deus. Quia, inquit, Lex per Mosen data, sed gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Habemus ergo duo bona Evangelii adversus duo mala Legis, donum pro peccato, gratiam pro ira. Iam sequitur, quod illa duo, ira et gratia, sic se habent (cum sint extra nos), ut in totum effundantur, ut qui sub ira est, totus sub tota ira est, qui sub gratia, totus sub tota gratia est, quia ira et gratia personas respiciunt. Quem enim Deus in gratiam recipit, totum recipit, et cui favet, in totum favet; rursus, cui irascitur, in totum irascitur. Non enim partitur hanc gratiam, sicut dona partitur, nec diligit caput et odit pedes, nec favet animae et odit corpus. Et tamen donat animae, quod non donat corpori, donat capiti, quod non donat pedibus. Sic et in tota ecclesia, quae in eadem gratia Dei stat, ut Rom. 5. dicit: Per quem habemus accessum in gratiam istam, in qua stamus etc. Diversus et multiformis est in donis suis. Ita e contra, cui non favet, toti non favet, et tamen non totum punit, imo ille uno peccato unius membri sub ira totus manet, et hic uno dono unius operis sub gratia totus manet, ut longe, sicut dixi, gratia a donis secernenda sit, cum sola gratia sit vita aeterna, Rom. 6, et sola ira sit mors aeterna.

Veniamus tandem ad institutum. Iustus et fidelis absque dubio habet gratiam et donum, gra-

---

1) In ed. orig. deest: Baptista. 2) In ed. Jen.: supra.

tiam, quae eum totum gratificet, ut persona prorsus accepta sit, et nullus irae locus in eo sit amplius; donum vero, quod eum sanet a peccato et tota corruptione sua animi et corporis. Impiissimum ergo est dicere, baptisatum esse adhuc in peccatis, aut non esse omnia peccata plenissime remissa; quid enim ibi peccati, ubi Deus favet, et nullum nosse vult peccatum, totusque totum acceptat et sanctificat? Sed hoc non est referendum ad nostram puritatem, ut vides, sed ad solam gratiam faventis Dei. Remissa sunt omnia per gratiam, sed nondum omnia sanata per donum. Donum etiam infusum est, fermentum mixtum est, laborat, ut peccatum expurget, quod iam personae indultum est, et hospitem malum extrudat, cui licentia facta est eiiciendi. Interim dum haec aguntur, peccatum dicitur, et est vere natura sua, sed iam peccatum sine ira, sine lege, peccatum mortuum, peccatum innoxium, modo in gratia et dono eius perseveres. Nihil differt peccatum a se ipso, secundum naturam suam, ante gratiam et post gratiam, differt vero a sui tractatu. Aliter enim nunc tractatur quam antea. Quomodo antea tractabatur? ut esset et cognosceretur, et obrueret nos; nunc tractatur, ut non sit et eiiciatur. At non ob hoc non est vere et naturaliter peccatum. Quin ingratitudo et iniuria est gratiae et doni Dei, negare ipsum vere esse peccatum. Gratia quidem nullum ibi peccatum habet, quia persona tota placet; donum autem peccatum habet, quod expurget et expugnet, sed et persona non placet nec habet gratiam, nisi ob donum hoc modo peccatum expurgare laborans, Deus non fictos, sed veros peccatores salvos facit, non fictum, sed verum peccatum mortificare docet.

Ecce istum modum intelligendi et loquendi, simplicem et Paulinum ego quaero et volo habere in tractatu peccati et gratiae. Hic purus et sincerus prorsus sine ulla difficultate capitur, nullis distinctionibus indiget, et miro modo blandus apertusque est, et totam Scripturam aperit. Non est hic necesse dicere, peccatum apud Paulum pro in-

firmitate capi, imo necesse est pro vero peccato capi, quo gratia et donum Dei pure et vere commendentur. Quod si quis neget, vere peccatum esse, hic donum Dei blasphemat et ingratus est. Ita dico et doceo, ut omnis homo in omni opere suo sciat se tantum habere de peccato, quantum in ipso nondum est eiectum peccatum, qualis arbor talis fructus, ne glorietur coram Deo de munditia sua in se ipso, glorietur autem in gratia et dono Dei, quod faventem Deum habet, qui hoc peccatum non imputat, insuper donum dedit, quo expurget. Veritatem ergo confiteatur, quod si secundum naturam operis, citra gratiam, iudicandus esset, non posset subsistere ante faciem eius, nunc, quia in gratia nititur, nihil est quod eum accusare potest. An sunt haec tam obscura, ut Sophistarum immensa illa volumina de peccato et gratia congesta? An non iam Pauli verbum et pietas fidei et ratio illa, quae cogere videbatur, ut peccatum pro poena caperetur, pulchre conveniunt? Quid facilius dicere, quam peccatum tractari aut Lege aut Evangelio? Si Lege sola tractes, mors et ira est, si solo Evangelio, gratia et vita est, manet tamen sub utroque vere et naturaliter peccatum. Quocirca Patrum autoritates, qui negant peccatum esse in iusto, omnes intelligendae sunt secundum gratiam, sed non secundum naturam peccati, vel Legem, Christus enim nos liberavit, ut iam non simus sub Lege, sed sub gratia.

At dices: Patres S. peccatum negant, nec tu probas hoc modo peccatum hic accipiendum. Respondeo: Primum nihil impium et alienum tamen a fide sapio et doceo. Nonne admittis? Et probabo latius. Deinde hoc probo, quod peccatum in Scripturis accipitur ubique ut ego accipio, ideo efficaciter probo, sic accipiendum esse, cum sine Scripturae exemplo nihil sit in fide asserendum. Deinde dupliciter tu nihil probas, primum non probas, Patres negare peccatum, sic accipiendum esse aut accipi posse, ut ego capio, quia, etsi infirmitatem appellent et peccatum negent, hoc facere videri pos-

sunt respiciendo non naturam peccati, sed gratiam Dei, nec habes quod hic opponas. Iam si etiam ex animo negent secundum naturam esse peccatum, non tamen probant, nec est articulus fidei, quod ipsi sentiunt aut dicunt, imo periculose dicunt, dum sine exemplo Scripturae dicunt.

Sic, quod peccatum significet reatum tantum, nec probas ipsos velle, nec ipsi probant ita esse debere. Vos invenistis hoc obscurissimum verbum, reatus, quod peccatum formaliter vultis significare, scilicet Scriptura simplicior est, nihil nisi corruptionem et iram facili et aperto sermone habet. Ita quod remissio omnium peccatorum, ablutionem [1]) peccatorum, et quaecunque tandem de baptismi gloria non immerito dicunt, non probas idem esse, quod nullum peccatum natura relinqui, nec ipsi idem probant. Sed omnibus obstat Paulus, sed et Petrus*), quorum hic carnalia desideria militare adversus animam, ille peccatum in corpore mortali concupiscere adversus Spiritum dicit, coguntque Patrum dicta ad gratiam baptisato faventem donumque peccati adversarium, non ad naturam peccati aut legem spectare. Et sic omnia, Latome, sunt tua inania et confutata, dispersa sicut pulvis ante faciem venti. Cum ergo huic sententiae meae faveat pietas, consentiant verba Scripturae sitque in ea simplicitas sinceritasque tam verborum, quam rerum, nolo mihi auferri vocabulum peccati, in omnibus hominibus omnibusque operibus eorum in hac vita, etiamsi confitear, nihil eos habere peccati aut mali operis secundum gratiam Dei. Qui me sequi nolet, omittat et sequatur alia, sed sua sciat humanis niti, mea divinis testimoniis. Non patiar, ut plus Augustino credatur Apostolum glossanti, quam ipsi Apostolo toties peccatum iteranti.

Videamus nunc congruentias Scripturae in hanc sententiam, Christus Luc. ult. poenitentiam et remissionem praedicari dicit in nomine eius. Cur

1) In ed. Jen.: absolutionem.
*) 1. Pet 2. Galat. 5.

non satis erat remissio peccatorum? Nonne huc congruit, quod poenitentia est immutatio corruptionis et renovatio de peccato assidua, quam operatur fides, donum Dei et remissio? Gratiae donum est, ut non sit ibi peccatum irae. Nec enim praedicari docet poenitentiam illam fictitiam Sophistarum, quae ad horam durat. Quamdiu praedicatur, quamdiu vivitur, poenitendum et novandum est, ut peccatum expellatur. Nunquid potes sic aptare ista duo infirmitati et poenae? quis de infirmitate poeniteat? quis poenam innovet? Idem facit verbum Iohannis Baptistae a Christo repetitum: Poenitentiam agite, appropinquat regnum coelorum. Quid hoc est, nisi mutare vitam, quod fides facit peccatum expurgans, et sub Dei regno esse, quod gratia facit remittens? Nam hos fructus dignos vocat Iohannes, si peccatum expurgetur, et non opera externa simulentur. Huc tam pulchre congruit parabola Matth. 13. de fermento et farinae satis tribus, ut nihil aptius possit. Non sic autem congruit, si infirmitatem et poenam appelles peccatum, imo iam tenebras offudisti his vocibus, ut parabolam non videas nec sapias. Huc et parabola de semivivo a Samaritano curato tota[1]) et primo loco pertinet, qui non simul sanatus, simul tam susceptus est curari, levita et sacerdote Legis ministris videntibus eum, sed non iuvantibus. Lex peccatum (ut dixi) cognoscere facit, sed Christus per fidem sanat, et in gratiam Dei reducit.

Huc illud Iohan. 13: Qui lotus est, mundus est totus, nempe per gratiam, et tamen lavat per fidem operantem pedes peccati reliqui; huc, quod nos palmites in Christo *), qui est vitis, cum fructificemus ut mundi per omnia, tamen agricola coelestis mundum purgat, ut fructuum plus afferat.

Nihil horum potes ad poenas et infirmitates aptare, statim enim perit lavandi, purgandi, curandi sensus, nisi quod vaga venialia huc possis trahere.

---

1) In edit. Jen.: toto.
*) Johan. 15.

Sed superficialis ille est sensus, folia praescindit, radicem non exscindit. Et sicut similitudo habet a Latomo inducta, similis est iste modus curandi, radendi capillos, ubi denuo renascuntur. Non sic donum Dei, quod radices mortificare laborat, et non actus, sed ipsam personam purgat, ut venialia illa cessent aut certe minus pullulent. Frustra venialibus resistis, nisi peccatum illud fomitis exstinguas, unde illa pullulant. Peccatum semper concupiscit, sed concupiscentiae eius resistis, si non tantum motibus eius resistis, sed ipsum quoque iugulas, quod fit per donum fidei mortificantis, crucifigentis, et passionibus variis exercentis veterem istum peccati hominem, ut Apostolus vocat. Huc quadrat et illa figura, quam supra posui, quod filii Israel possessa terra Canaan reliquias Amorraeorum, Iebusaeorum, Cananaeorum non deleverunt. Non erant alterius naturae reliquiae istae, quam ipsae gentes. At nostri isti infirmitatem et poenam etiam non malam, imo utilem et ferendam docent, quasi non sit expurganda.

Concludo ergo, quando Paulus Rom. 6. peccatum in mortali corpore, peccatum non dominari, corpus peccati destrui, Rom. 8. a lege peccati liberari, Rom. 7. peccatum operari, peccatum repugnare, peccatum captivare, servire legi peccati, 1. Corinth. 7. incontinentiam, 1. Cor. 5. fermentum vetus malitiae et nequitiae, Ephes. 4. veterem hominem, Coloss. 3. iram, libidinem, avaritiam, Hebr. 12. circumstans peccatum, breviter nusquam non peccati et vitii nomine appellet, atque si semel tantum appellasset peccatum, nulli angelorum cederem. Nunc cum tot locis idem constanter asserat, qui sunt illi homines, ut eorum glossas in textum, erasis Pauli verbis, me cogant reponere? Nolo eorum sententias, peccatum inesse nobis dico et in omnibus operibus nostris cum fiducia, quamdiu hic sumus. Si ergo Lovanienses mei me ante audissent, et plus in verba Dei quam hominum intendissent, utique veritatem purius cognovissent, quae eos a tam immani blasphemia, sacrilegio, crimine, scelere prae-

servasset, ut verbum Pauli iam temere non exturerent. Sed et adhuc eis offero optionem, ut resipiscant, errorem agnoscant, dent gloriam Deo, confiteantur suas insanias, quas nulla ratione tueri possunt, et ecce ignota sint eis omnia. Libentissime enim communicabo illis, nec memor ero malorum unquam, sicut nolo meorum esse Deum memorem. Quod si perstent, quod exsecror, certe anathema eos habebo. Dominus viderit, an mea excommunicatio pluris minorisve sit, quam insulsae, sanguinariae, sacrilegae, breviter, papa et Roma dignissimae Bullae, Amen. Ex istis credo nunc satis asserta, defensa et munita omnia, quae ad hunc articulum adduxi in Resolutione mea, quam Latomus oppugnat, et Latomi omnia esse nihil, quam ignorantias Scripturae, tum meras praesumptiones et petitiones principii.

Unum adiiciam, ut ratione et experientia causam istam iuvem. Cum Sophistis disputo. Veniamus de regula ad exemplum, ne simus Stoici, qui sapientem eum definierunt, quem nunquam viderunt, qualem oratorem Quintilianus quoque format. Quaero, an ullum hominem dare audeant, qui possit de uno suo opere bono dicere, hoc est sine peccato, etiam eo modo, quo ipsi de peccato loquuntur. Ego non credo ipsosmet aut ullum hominem hoc ausurum de suo opere sentire. Si negant ullum posse, quid ergo me criminantur tam immaniter, cum ipsi idem sentiant, imo magis, quam ego, dicant? Ego enim de veniali peccato non dixi. Iam quae est absurditas, in omni opere bono ponere peccatum, cum ipsi fateantur in plurimis certo esse peccatum, et in paucis non esse peccatum, etiam dum sine exemplo secundum regulam solam loquuntur. Si non est absurdum in uno aut multis, quomodo absurdum aut impossibile in omnibus? Sumus ergone pulchri Doctores, qui regulam docemus sine exemplo? Sed dicent: Incertum est, cuius opus bonum sit sine peccato, tamen sine peccato esse non dubitamus. Quid ergo facimus? ducimus homines in incertum cum nostris doctrinis? An hoc non est ab-

surdum, docere in ecclesia incerta? Quando ergo erit pax in cordibus nostris? Quid interim faciet? an orabit pro venia peccati in bono opere, aut iactabit illud coram Deo? Periculum est, si peccatum est et veniam non petit. Rursus periculum, si veniam petit, ubi non est aut non esse putat culpam. Mentietur enim et orabit pro eo, pro quo non orandum sentit, et hoc ipso confitebitur opus venia dignum, et faciet ei iniuriam. Suspendet in dubium? ergo etiam incerta orare orportet, non tantum operari? Gratias vobis, Magistri nostri, qui nihil incertum [1]) nobis relinquitis, nec hoc quidem certum facitis, an sint incerta omnia.

Sed facessant ista. Exemplum huius regulae, Opus bonum est sine peccato, plane deest in hac vita, quia Paulus (ut diximus) non audet hoc asserere de suis operibus, Nihil mihi, inquiens *), conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Certos autem nos esse oportet, ideo Deus in gratia sua nobis providit hominem, in quo confideremus, et non in opera nostra. Nam quamvis per donum fidei nos iustificarit et per gratiam suam nobis factus sit propitius, tamen ne vagaremur in nobis ipsis et in his donis suis, voluit ut in Christum niteremur, ut nec iustitia illa coepta nobis satis sit, nisi in Christi iustitia haereat, et ex ipso fluat, ne quis insipiens, semel accepto dono, iam satur et securus sibi videatur, sed in illum nos rapi de die in diem magis voluit, non in acceptis consistere, sed in Christum plane transformari. Illius enim iustitia certa et perpetua est, ibi non est nutare, ibi non est deficere, ipse Dominus omnium.

Ideo Paulus mira diligentia quoties fidem Christi praedicat, sic praedicat, ut non tantum per illum aut ab illo sit iustitia, sed etiam in illum, ut nos in ipsum referat et transformet, et velut in absconsum ponat, donec transeat ira. Sic Rom. 5: Iustificati ex fide pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. Ecce fides non sa-

1) In edit. Jenensi: nihil nisi incertum.
*) 1. Corinth. 4.

tis, sed fides, quae se sub alas Christi recondat et in illius iustitia glorietur, et iterum: Per quem habemus accessum ad Deum per fidem in gratiam istam. Iterum fidem sic docet, ut eam sub alas Christi proiiciat, et Coloss. 1: Et per eum placuit reconciliari omnia in ipsum. Ecce per eum in ipsum. Et ultra: Pacificans per sanguinem crucis eius, per ipsum. Ecce per sanguinem crucis eius, per ipsum. Quid istis vult Apostolus, nisi quod non satis est illa fides vaga Sophistarum, quae accepto dono putatur operari? Sed ea demum fides est, quae te pullastrum, Christum gallinam facit, ut sub pennis eius speres. Nam salus in pennis eius, ait Malachias, ut scilicet non in fide accepta nitaris, hoc est enim fornicari, sed fidem esse scias, si ei adhaeseris, de ipso praesumpseris, quod tibi sanctus iustusque sit. Ecce haec fides est donum Dei, quae gratiam Dei nobis obtinet, et peccatum illud expurgat, et salvos certosque facit, non nostris, sed Christi operibus, ut subsistere et permanere in aeternum possimus, sicut scriptum est: Iustitia eius manet in seculum seculi.

Dices autem: Videmini verbi controversia torqueri, quando in summa convenitis, neutri asserentes, damnabile esse illud reliquum baptismi, sive peccatum sit, sive poena. Respondeo, de fine concordamus, esse scilicet innoxium, sed nequaquam de causa ipsa. Nam ipsi naturae tribuunt, quod gratiae Dei est, quod ferendum non est. Deinde securos faciunt homines, ne peccatum expurgent. Minuunt etiam mysterii Christi notitiam, per hoc et laudem et amorem Dei, dum non considerant effusissimae gratiae bonitatem super peccatores expansam, sed innocentem naturam faciunt, atque si nihil aliud obstaret, sine Scripturis loquuntur, tum Scripturae sinceritatem sine causa perdunt, et intelligentiam rerum obscurant. Quo fit, ut amissa simplicitate sua scandalum fiat, quod nos ab ipsa longius ducat, sicut contigit, cum primo admisimus hominum glossas tanquam pias et lucidiores, quam sit Scriptura, tandem et huius glossae aliam glos-

sam, ut iam non sit modus glossas glossarum augendi et nos in confusionem verborum confusissimam trahendi, donec prorsus nihil Christianarum rerum amplius nosceremus, et iam gentiles insanias nostris pares et utiles arbitraremur.

Ista scandala et excelsa tollenda sunt, et viae Sion, quae diu satis luxerunt, aliquando terendae iterum, ac puro nos tritico simplicis et sincerae Scripturae pascendi. Vides enim et hic Latomum omnia glossis hominum incerta facere, praeter ea, quae sunt hominum et philosophorum, adeo ut et hunc locum Pauli dupliciter exponere licere putet, de homine sub lege, vel de homine sub gratia. At hoc est nihil docere, sed animas confundere. Negandi et reprobandi prorsus sunt, qui Paulum hic de homine sub lege loqui affirmant, cum verba satis sint aperta et clara, quod delectetur in lege Dei et serviat mente legi Dei, quod nulli impio potest quadrare, qui totis viribus repugnat legi Dei, sicut capite 3. et 5. docuerat. Meum consilium sit, qui sacras literas non potest certo sensu tenere, eas dimittat. Tutius est cum Laicis ignorare eas, quam incertas habere. Incredibile est, quantas molestias satan per eas faciat morituro, si ambiguas habeat, ut Sophistas in hoc suscitatos putem a diabolo, ut eas incertas faciant aequivocationibus et ludibriis suis.

Quaerimus igitur hic: Ubi est ille testimoniorum ponderator, qui rationem reddere voluit pro Lovaniensibus Magistralibus nostris? Nonne ipse nihil certi asserit? Nonne solum hoc agit, ut Lutheri sententia sit contra suam dubiam sententiam? At illi, qui damnaverunt et exusserunt, alii fuerunt, nempe qui voluerunt suam assertam, certam et infallibilem sententiam esse, ut non solum possit, sed debeat quoque sic dici. Et pro his miseris nihil loquitur Latomus, cum pro iis solis loqui promiserit, adeo fidens, ut pudendum iactarit, in re tam certa rationem petere. Sed, ut dixi, non suae rationi, sed Bullae nixi sunt, ut auderent prodire, nec aliud prodeuntes quaerebant, quam ut Scripturas lacerarent et os orbi oblinerent dum suo: Potest sic dici. Si

autem sic etiam de furore suo sensissent et dixissent, potest sic damnari et exuri, sed non, dum dicimus, quod debeat et oporteat sic damnari et exuri, responderet opus eorum verbis eorum. Nunc quales declarent se ipsos, quis non videt? qui hoc pro certo damnarint, de quo hodie quoque incertos esse se ipsos confitentur. Nam etsi Patres sancti quandoque dubitent et varient in Scripturarum sensibus, nunquam tamen furorem hunc addiderunt, ut assererent, alienaque damnarent et exurerent. Igitur ratio illa nondum prodit, quae promittitur per istum ponderatorem. Nam ut Lutherum et sententiam eius eludat, suam tamen non probat, nec meam improbat, sed utramque incertam facit, cum utraque ab eo inducta expositio esse vera non possit. Quare concludo, Magistros nostrales, cum me damnarent, fuisse insanos, et qui nescirent quid facerent. Testis est Latomus eorum patronus, qui ideo hunc librum scripsit, ne orbem hoc diutius lateret.

Cum ego dixissem, repugnare Legi, aliud non esse, quam peccare, non agere bonum esse contra Legem, respondet: Quod Augustinus audeat asserere, non esse peccatum, nisi consentiatur. Tum ipse addit: Et nihil damnationis in eis esse, quia non peccant. Vide nequitiosum Sophistam, ut omnia depravet. Quis non videt Augustinum hic loqui de mortali peccato, quod fit consensu in concupiscentias peccati, non tamen negat istos motus esse venialia peccata. Adhuc Latomus hoc contra Lutherum esse fingit, non quod ignoret me loqui de peccato non mortali seu damnationis, sed quod malitia agitatus optet mea sic intelligi. Iam quam Latomiana dialectica nihil damnationis, quia non peccant, ergo ex opposito consequentis oppositum antecedentis sequitur. Venialiter peccantes peccant, ergo nonnihil damnationis est illis. Hoc est apostolum Paulum Lovanialiter interpretari. Peccatum veniale sine damnatione asserunt, meum autem illud peccatum damnationis faciunt.

Nec dignantur meminisse, quam crebro ego quoque illud induxerim, quod Paulus ait, nihil esse

damnationis, licet nonnihil sit peccati, quia tot de peccato praemiserat; sed ideo nihil est damnationis, non quia non sit ibi peccatum, ut Latomus mentitur, sed quia sunt in Christo Iesu, dicit Paulus, id est, pullastri sub gallina et sub umbra iustitiae illius pausant, seu ut Roma. 5. clarius dicit: Gratiam et donum in gratia illius habent. Deinde non ambulant secundum peccatum seu carnem peccati, id est, non consentiunt peccato, quod revera habent. Deus enim eis providit duo robustissima munitissimaque firmamenta, ne hoc peccatum eis sit in damnationem, primum ipsum Christum propitiatorium (ut Rom. 3.), ut sub huius gratia tuti sint, non quia credunt et fidem aut donum habent, sed quia in gratia Christi habent, nullius enim fides subsisteret, nisi in Christi propria iustitia niteretur, et illius protectione servaretur. Haec est enim fides (ut dixi) vera, non absoluta, imo obsoleta illa qualitas in anima, ut illi fingunt, sed quae se a gratia Christi non patitur avelli, nec alio nititur, quam quod scit illum esse in gratia Dei, nec posse damnari, nec aliquem, qui sic in eum se proiecerit. Scilicet tam magna res est hoc peccatum reliquum, sic intolerabile iudicium Dei, ut, nisi eum pro te opponas, quem sine omni peccato esse nosti, subsistere nequeas, id quod facit fides vera.

Alterum est, quod dono accepto non ambulant secundum carnem, nec obediunt peccato, sed prius illud principale et robustissimum est, licet et alterum sit aliquid, sed in virtute prioris. Quia pepigit Deus pactum iis, qui sunt hoc modo in Christo, ut, si pugnent contra se ipsos et peccatum suum, nihil sit damnationis. Non ergo nihil est damnationis, ut Latomus delirat, quia non peccant, aut non sit peccatum in opere bono. Hoc fingit Sophista extra et contra apertum textum Pauli e proprio capite. Sed quia sunt, inquit, in Christo Iesu, et non ambulant secundum carnem, manifeste de mortali peccato loquens. Solum hoc agunt Sophistae, ut hoc peccatum extenuent, quod Deus tantum exaggerat, ut filium suum sibi velit opponi, et

homines omnes hoc vehementissimo iudicio ad Christum urgere et compellere, ut sub alas eius trementes, desperantes, anhelantes sese recipiant. At isti huius peccati negatores faciunt oscitantes et securos homines, in accepto dono, per hoc et Christi gratiam vilem, et misericordiam Dei levem, ad quae sequi necessario oportet frigus amoris, segnitiem laudis, et teporem gratitudinis. Nihil de Christo hi prorsus sciunt.

Tu ergo cave illos pestilentissimos, et disce opera Dei magna, mirifica et gloriosa esse. Ideo scias tete non posse hoc peccatum satis exaggerare, neque enim malum eius ullus hominum unquam investigare aut comprehendere penitus potuit, cum sit infinitum et aeternum, ut rursus opera Dei cognoscas in Christo tecum facta esse immensa, ut qui tam potentem tibi in Christo gratiam praeordinarit, quae tanto malo non patiatur tete perdi, et qui tanto malo dignus sis, tamen illius hominis gratia, non solum illo non perdaris, sed etiam tandem ab eo libereris. Magnificanda est gloria gratiae, nec potest satis magnificari, ita ut Paulus *) exclamet: Gratias Deo pro inenarrabili dono eius. Ne ergo auscultes frigidis istis et languidis Sophistarum sibilis de operibus bonis sine peccato, de fide infusa, de fide acquisita, de libero arbitrio; somnia sunt et ludicra ad istam rem seriam. In Christum tete rapi oportet, sicut Isa. 2. dicit: Ingredere in petram et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini et a gloria maiestatis eius; et in Canticis**): Columba mea in foraminibus petrae in cavernis maceriae. Noli errare. Magnitudo protectionis satis indicat, quantum sit peccatum istud, nisi Christum filium Dei existimes ligneam aliquam imaginem esse. Omnes Sancti tremunt hoc iudicium, et, nisi Christum opertorem habeant, pereunt, et nos adhuc disputamus et ludimus, in operibus bonis peccatum esse. Sic scilicet de tremenda maiestate aeterna sapimus, quasi de homine quovis disputemus, quando de illa disputamus.

Deinde procedit distinctor dicens, duabus causis vitium, quod contra legem Dei esse videtur, non esse

*) 2. Corinth. 8. **) Cant. 2.

peccatum; prima, dum abest usus rationis, ut in furiosis, dormientibus, infantibus, secunda, dum non consentitur illi, ut in virginibus etc. Quis iterum hic non videt, defendi non Lovanienses, qui Lutherum damnaverunt de peccato illo in Sanctis serviente per gratiam Dei, sed fictos aliquos Morpheos, qui damnarint eum, qui peccatum mortale in opere bono posuerit? Plane nullus hactenus Sophistarum me taedio vicit praeter hunc Latomum, tanta est in homine nequitia et nugandi insania. Nam tam hebes non est, ut non intellexerit, me de eiusmodi peccato non loqui, super quo Patrum dicta citat, et ipse blaterat, cum hoc saepius sese nosse testetur, sed mera nequitia est, quo contra proprium testimonium de peccato damnationis me locutum esse iactet, et orbi (ut dixi) imponat.

Tale est et illud, quod pronitatem ad malum non impedimentum virtutis, nec malum nec peccatum dicit, imo profecit (inquit) matyribus ad bonum. Quid audio? profecit eis ad bonum, ergo non est peccatum; vides, ut insigniter gratiam Dei blasphemare voluerint Sophistae. Nam hoc, quod gratiae Dei est, peccato impudentissime tribuunt. Diabolus tentator proficit Sanctis in bonum, ergo eius tentationes non sunt malae neque peccata. Vincenda sunt mala pronitatis, ergo non sunt mala. Obsecro, quam iste Sophista meam tentat patientiam egregie. Vere si quid peccavi in libello contra eorum damnationem edito, hic abunde poenitentiam ago, incredibilem hebetudinem, inscitiam et malitiam eius ferendo. Ideo enim peccatum est pronitas, quia resistit et negotium facit martyribus, quanquam hinc virtus gratiae elucescat magis. Non debet autem hoc negotium esse, si iudicium Dei spectes. Misericordiae est, quod parcitur, doni divini est, quod vincitur; tu, lector, vide, quo parricidio reus fuerim, quando hos homines trunco stupidiores finxi.

Et iam hoc addit, peccatum non esse nisi voluntarium, praesertim actuale, ergo in opere bono non est peccatum. Tenet consequentia a Latomo ad Latomum; vel quia Gregorius dicit: Nunquam

vasis irae redderet Deus interitum, si non voluntarium invenirentur habere peccatum. Et quare reddit interitum infantibus et ignorantibus? Sed et Gregorius hic de vasis irae et peccatis eorum loquitur, quod Latomus intelligit de peccatis Sanctorum in bono opere, alioqui quomodo contra me induceret? Quid alioqui faceret ad propositum? Peccatum enim a me dictum impugnat, et hoc non esse per Gregorium probat, quia solum voluntarium esse debet. Sed fessus sum, valeat sycophanta insulsissimus, qui nec me, nec se, nec Patres, nec Scripturas uno pilo intelligit, ac, si intelligat, intelligere non vult. Nihil recte actum est in hoc toto libro, quam quod Lovaniensibus incendiariis et antichristianae Bullae dignus datus est patronus.

Apostolum ipsum videamus, et glossas eorum iuxta positas consideremus, ut discamus, quot repente nova vocabula nascantur. Scimus (inquit), quoniam Lex spiritualis est, ego autem carnalis venundatus sub peccato, id est, ut illi dicunt, ego sum infirmus et punitus venundatus sub poena. Tum spiritualis, quia per antithesin dicitur, idem erit, quod sanus, sine poena redemptus de poena. Deinde: quod enim operor non intelligo (id est, poenam patior), non enim quod volo bonum (id est, impunitatem) hoc ago, sed quod odio malum (id est, poenam) hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, consentio Legi (id est, impunis sum), quoniam bona est (id est, impunitas est), nunc autem non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (id est, poena). Scio enim, quia non habitat in me (hoc est, in carne mea) bonum (id est, impunitas); nam velle adiacet mihi, perficere autem non invenio. Non enim, quod volo bonum (id est, impunitatem), hoc facio, sed quod nolo malum (id est, poenam), hoc facio. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (id est, poena). Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum (id est, impunitatem), quoniam mihi malum (id est, poena) adiacet. Condelector enim legi Dei, (id est,

impunis sum) secundum interiorem hominem, video autem aliam legem (id est, poenam) in membris meis, repugnantem) id est, poena afficientem) legi mentis meae (id est, impunitati meae) et captivantem me (id est, poena trahentem) in legem peccati (id est, in poenam), quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius (id est, poena huius)? Gratia Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse servio mente legi Dei (id est, subditus sum impunitati), carne autem legi peccati (id est, subditus sum poenae). Nihil ergo damnationis est etc.

Est hoc Paulum elucidare, ut dem bene et vere sic dici? At Patres sic dixerunt, sed nunquid praeceperunt aut praecipere potuerunt sic dicendum esse? Nonne obediendum est magis Deo, quam hominibus? Paulus praecipit et praecipiendi ius habuit, ut vitares profanas vocum novitates, et loquereris, ut ipse loquitur, et sacris vocum antiquitatibus inhaereres. Quid enim profanum? nonne quod non est sacrum? At humanum non est sacrum, deinde novum, quia non ab apostolis positum. Nec est quod mihi homousion illud obiectes adversus Arianos[1]) receptum. Non fuit receptum a multis, iisque praeclarissimis, quod et Hieronymus optavit aboleri, adeoque non effugerunt periculum, hoc invento vocabulo, ut Hieronymus queratur nescire, quid veneni lateat in syllabis et literis, adeo illud Ariani magis quam Scripturas etiam exagitabant. Nec Hilarius hic aliud habuit quod responderet, quam quod idem per id vocabuli significaretur, quod res esset, et tota Scriptura haberet id, quod in praesenti non datur. Nullo enim loco Scriptura peccatum pro poena ista, sed contra ubique pro malo legi Dei adversario accipit, ut similitudo etiam (qua Latomus vel sola theologus est) hic non habeat locum.

Iam si esset similitudo et exemplum valeret, tamen non esset trahendum in consequentiam, sed indulgendum Patribus, qui semel extra Scripturam

---

1) In ed. orig. hic et a.: Arrianos etc.

posuissent vocem profanam. Alioqui, si exemplum statuas, totam Scripturam licebit in alias voces mutare, sicut Sophistae fecerunt. Quod si odit anima mea vocem homousion, et nolim ea uti, non ero haereticus. Quis enim me coget uti, modo rem teneam, quae in Concilio per Scripturas definita est? Etsi Ariani male senserunt in fide, hoc tamen optime, sive malo sive bono animo, exegerunt, ne vocem profanam et novam in regulis fidei statui liceret. Scripturae enim sinceritas custodienda est, nec praesumat homo suo ore eloqui, aut clarius aut securius [1], quam Deus elocutus est ore suo. Qui verba Dei non intelligit in rebus Dei per se loquentis, non credat se intellecturum verba hominis de rebus alienis loquentis. Nemo melius loquitur, quam qui optime intelligit; quis autem res Dei intelligat melius, quam Deus ipse? imo quantum est id, quod homo intelligit de rebus Dei?

Det potius honorem Deo miser homo, et vel confiteatur sese non intelligere verba eius, vel omittat profanare ea vocibus suis novis ac propriis, ut pura nobis maneat genuina specie amabilis sapientia Dei. Quare dicant Patres quidquid possint, Pauli huius verba volo in hoc loco, id quod sonant significare, contemptis figmentis illorum de reatibus ac debitis, et id genus nugis, magis intellectum obscurantibus quam iuvantibus. Facilia, aperta, fidelia sunt verba Apostoli, non egent humanis facibus ardentissimi fulgentissimique soles illi. Tu dicis, non est reatus, non est debitum ibi, ergo non est peccatum ibi, visus tibi pulchre locutus, cum obscurissime, et, ut Nehemias dicit, Asotice loquaris et linguis populi et populi, iamdudum oblitus linguae sanctae et paternae. Facessant barbarae linguae, et nativam genuinamque revocemus.

Cur enim non multo purius et lucidius dicis: Non est ira, sed gratia ibi. Ideo peccatum illud, quanquam verum peccatum sit, non damnat ibi. Iohannes Evangelista verum venenum bibit, sed non

---

1) In ed. Jen.: sincerius.

occidit eum, quia virtus fidei erat ibi, quae verum venenum non fecit esse aliud, quam verum venenum, aut poenam vel infirmitatem, sed, ne noceret, prohibuit. Quod si alius bibisset, vere mortuus esset. Christus*) dicit: Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; non dixit, non erit amplius mortiferum, sed non nocebit, quia in nomine meo bibent, alioqui quae miraculi gloria, si mortiferum esse desinat, cum potatum fuerit? Ignis Chaldaeus vere ignis fuit et permansit, sed non laesit tres viros**), non quia ardere et urere non posset, sed quia illos non posset, cum ceteros ante fornacem utique consumeret.

Ita hoc peccatum verum peccatum est, quod alios omnes irae***) subiicit, hos non subiicit, quia hi, non illi, antidoton habent, nempe donum Dei, in gratia unius hominis Iesu Christi, quo imbuti non ambulant secundum carnem; nonne haec tam clara et facilia sunt, ut nullus tam tardus sit, qui non facillime comprehendat? cum interim subtilitates illas reatuum, debitorum, formalium, materialium, peccati, privationis, habitus, actus, expulsionis, infusionis, remissionis, qualitatum, formarum, subiectorum, bonitatis intrinsecae et extrinsecae, malitiae intrinsecae et extrinsecae, congrui, meritorii, generis bonorum, acceptati, deacceptati, et quis ranarum et muscarum istarum voces omnes audiat, nedum recenseat? ipsimet nondum concorditer capiunt, qui aliorum Magistri sunt, tantum abest, ut aliquando miserum vulgus ex ipsis veram peccati et gratiae cognitionem accipiat, cum hic philosophiae etiam novissimas faeces et decies excretas vorasse oporteat, antequam, quid reatus aut debitum sit, intelligas. Facessant ista absurda et monstra Sophistarum.

Vere ergo dicit****): Ego autem carnalis sum, non dicit, carnalis fui, venundatus sub peccato. Proba igitur mihi, quod carnalis in Scriptura significet poenalitatibus et infirmitatibus subiectum. Carnalem vero se dicit, non quia totus sit carnalis, sed mente est spiritualis, carne carnalis, sicut mente liber a peccato, carne

---

*) Marci ult. **) Daniel. 3. ***) Roma. 5. ****) Roma. 7.

venundatus sub peccato, sicut dicit: Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Non te hic fallat Latomus, duas faciens voluntates. Unus est homo Paulus, qui utrumque de se confitetur, alio et alio respectu; sub gratia est spiritualis, sed sub Lege carnalis; idem idem Paulus utrobique donum facit, ut sit spiritualis et sub gratia, in gratia unius hominis Iesu Christi. Peccatum facit, ut sit carnalis, sed non sub ira, quia gratia et ira non conveniunt, nec sese mutuo impugnant, nec alterum alterius dominatur, sicut donum et peccatum faciunt. Ita, Quod enim operor, ego carnalis non intelligo, intelligo autem ego spiritualis, alioqui quomodo posset de se pronunciare, se esse non intelligentem, quid operetur? Deinde in sequentibus malum appellat, quod operetur, ergo intelligit malum quod operatur, sed carne non intelligit, quod mente intelligit. Vere enim peccatum in carne furens putat bonum esse, quod concupiscit, et ita facit homini quoque apparere, non videns, quam malum sit. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odio malum, hoc ago. Ecce intelligit bonum et malum, sed Paulus spiritualis sic intelligit et vult et odit. Carnalis vero non intelligit bonum et agit et amat malum pro bono.

Proferat nunc Scripturas Latomus, quibus probetur, quod carnalis significet hic aliud quam in aliis locis, et quam exigit Grammatica et simplex significatio. Probet, quod malum et bonum aliud hoc loco quam in aliis significent, probet quod velle, nolle, odisse, agere aliud significet hic quam in aliis locis. Quod cum non possit, et eorum significatio pietati hoc loco non obstet, quid est, quod hominum glossis moveamur? Neque enim non proprie carnalis dicitur, qui ex parte carnalis est, sicut dixi, quod non ideo non est homo, qui [1]) infirmus aut parvus homo est. Vulneratum est caput hominis, et vere dicimus, homo vulneratus est. Et qui percutit pedem canis, verissime canem per-

---

1) In ed. Jen.: quia.

cussisse dicitur. Ita non intelligit Paulus, quia secundum carnem non intelligit; et operatur, quia secundum carnem operatur; et agit malum, quia secundum carnem agit. Et malum est, quia contra spiritum et bonum est. Neque ideo non operari, non agere, non malum esse, aut totus intelligere dicendus est, quia non totus operatur, non totus agit, non totum malum facit, aut ex parte intelligit. Sicut non ideo non est vulneratus homo, quia non omni parte vulneratus est et occisus, nec ideo canem non percussisti, quia non omni parte eum percussisti et occidisti, imo vulnerasti, percussisti, si vel minimum membrum eius laesisti, propria et germana significatione verbi. Ita hic non ideo non est proprie peccatum, quia non totum hominem occidit, damnat, irae subiicit. Gratia enim et donum conservant hominem, ut non possit peccare, id est, consentire huic peccato et perire.

Dices: Neque tu probas peccatum alibi accipi hoc modo, quod scilicet non damnet. Respondeo: Nec hoc est necesse, nec hoc institui. Hoc solum institui, ut peccatum hoc loco idem significaret quod ubique. Quod autem hic peccatum aliter tractari dico, hoc nihil ad peccati significationem pertinet, Scriptura peccatum ubique eodem modo accipit, sed non ubique eodem modo tractat seu tractari describit. Alibi peccatum fieri, alibi remitti, alibi puniri, alibi differri, alibi taceri, alibi confiteri, alibi negari describit. Et quis actiones, passiones, et accidentia peccati enumeret? Ita hoc loco peccatum, quid faciat et patiatur in gratia, describitur, non negatur peccatum esse, imo supponit peccatum factum et esse. Hic victum rebellare Spiritui dicitur, quod alibi victor regnare scribitur. Idem prorsus peccatum ubique, sed non ubique idem valens, faciens et patiens. Quod autem alibi Scriptura peccatum eodem accipiat modo, quoad significationem, probavi superius ex Paulo, qui Rom. 6. et 8, ultra hoc 7, Gala. 5, 1. Cor. 5, Ephes. 4, 1. Cor. 7, Col. 3, Ebr. 13. sic accipit, dum incontinentiam, libidinem, iram etc. vocat, et 1. Johan. 1: Si dixe-

rimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed adversarii ne iota quidem proferre possunt pro sua significatione.

Prosequamur ergo Paulum *): Si autem, quod nolo, hoc facio, consentio Legi, quoniam bona est. Mira compositio, consentit Legi bonae, sed non totus, quia facit non totus, quod vult non totus, neque consentiens, neque faciens, neque nolens hic totus est, sed idem, qui consentit bonae Legi, facit quod non vult, id est, contrarium Legi bonae, quam vult. Nunc autem non ego operor illud. Quis ille ego, qui nunc non operatur illud, quod mox dictus est operari? Ille scilicet ego, qui spiritualis sum, quia secundum hoc ego nunc aestimor in gratia, quae non sinit, ut aestimer secundum peccatum, quo carnalis sum, abluta sunt omnia, et nunc alius ego quam ante gratiam, ubi aestimabar secundum peccatum totus carnalis. Sed quod habitat in me peccatum, tu non operaris, et tamen id, quod in te est, operatur? Manus tua percutit me, et tu non percutis me? Ita sane, quia me invito id facit, et secundum hoc aestimor, vere tamen ego facio, quia pars mea facit, sed iam non secundum eam aestimor, male facit manus, et mihi imputaretur, nisi animus innocens esset. Sed non ideo malum non est, quod manus facit, sed quia non imputatur, non imputatur autem propter animum innocentem. Ita peccatum peccatum est vere, sed quia donum et gratia in me sunt, non imputatur, non propter suam innocentiam, quasi non nocens sit, sed quia donum et gratia in me regnant.

Scio enim, quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum, quia mea est, non aliena caro, ideo quod in ea habitat, in me habitare dicitur. Quam dulcissime Paulus medius incedit inter carnem et spiritum, synecdochis gratiosissimis utrinque festivissime alternans. Vere ergo habitat peccatum in carne, et vere peccatum est. Iebusaeus enim est habitans in finibus nostris, futurus sudes

---

*) Rom. 7.

in oculis et offendiculum a latere, si non studuerimus delere eum. Quid sudes in oculis, nisi lignum ante faciem, in quod impingas, si imprudens incedas? Ita peccatum quotidie ante nos versatur, et in via nobis obvium est, tum etiam a latere sollicitat, nisi viriliter expurgetur, impingemus et scandalisabimur in eo. Malus plane hospes, sed tamen habitat in carne, in nobis, in nostra terra, in nostris finibus. Non ergo est bonum in carne, vere inquam, non bonum, non solum poena, sed peccatum.

Nam velle mihi adiacet, perficere vero non invenio. Se ipsum clarius exponit, quomodo spiritualis homo in peccato non operatur malum, sed vult bonum, et tamen propter habitans in carne peccatum non perficit hoc velle, sed non ideo nihil est hoc velle, quia non perficit, sicut econtra non nihil est malum, quod habitat in carne, quantumvis ille ego non operer, sed peccatum ipsum. Utrumque dico, malum fit, et non fit. Fit, quia peccatum facit illud, non fit, quia [1]) mens non facit, nec vult, licet non perficiat, propter facere peccati. Obsecro, nunquid tantam pugnam tanta diligentia describeret inter poenam et spiritum? Atque id iterum in Sophistas pugnat. Dicant, ubi unquam poena (quo sese evolvere putant, ne peccatum asserere cogantur) in Scripturis illud esse docetur, quod fugiendum, cui resistendum, quod tanto aestu damnandum sit? Non est poena, quam non ferri iubeat Scriptura, ac per hoc nihil evasio ista valet, tam glossa quam textus eorum, res et vocabula sunt, extra totius Scripturae usum, extra omnium piorum sensum, ut non minor absurditas eos sequatur in glossa, quam fugere tentaverunt in textu. Absurdum enim est asserere, quod nusquam reperire ac probare possis, sed omnia contraria solus audire cogaris.

Non enim, quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc facio. Si autem quod nolo malum hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Vide gratiae prae-

1) In ed. orig.: qui.

conem fidelem, repetit et inculcat diligenter velut digito monstrans illud verbum: Si autem quod nolo, quia superius videbatur obscurius dictum, ubi cum dixisset similiter: Si autem quod nolo, hoc facio, antequam inferret: Iam non ego operor, interposuit: Consentio Legi, quoniam bona est. Hic autem mox infert: Si ego nolens facio, certe hoc nolle probat, quod non ego iam operor illud, et tamen fit in me, ergo necessario peccatum, quod habitat in me, illud operatur, ut nemo possit hunc locum nisi de spirituali homine intelligere, neque de iis, qui perpetrant opera mala. Alterum enim hic dicit per alterum impediri, sic tamen ut spiritus praevaleat, et illi tribuatur quod non operetur, non velit malum. Non enim vertit sententiam, ut diceret: Non enim malum quod volo, hoc facio, sed bonum quod non volo hoc facio, si autem quod nolo bonum hoc facio, iam non ego operor illud, sed gratia, quae habitat in me. Haec enim caro diceret, si regnaret super spiritum sibi rebellem. Nunc cum Spiritus queruletur et accuset carnem, patet, quod non caro dominetur, sed dominanti Spiritui molesta et rebellis sit. Nihil enim pro carne, sed contra carnem loquitur, quod non facit homo carnalis extra gratiam constitutus. Non ergo sinit gratia Dei hoc opus peccati sibi imputari, quia revera non ipsum operatur, et tamen in eo est, vere quoque ipse operatur, ut satis est dictum.

Invenio igitur volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Non est enim alius, qui vult facere bonum, et alius cui malum adiacet. Spiritualis vult facere bonum totus, sed carnalis adiacet malus ipse minus totus. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in legem peccati, quae est in membris meis. Hic clarissime sese explicat. Delectari enim in lege Dei non est nisi pii et iusti hominis, nec repugnat nec repugnare [illegible] membrorum, qui iustus non est, legem [illegible] non vocat legem naturalem, quam

dicunt, sed opponit eam legi membrorum, potius voluntatem spiritus ita nominat, qui legi Dei condelectatur, cui opponit legem membrorum, quae condelectatur legi peccati, ut sit et membrorum lex voluntas contraria voluntati spiritus. Repugnantem vero dicit, certe malum indicans, non poenae, sed culpae, malum est enim legi Dei repugnare. Iam non solum non obedire, sed repugnare dicit, quod gravius est, ne parum aestimes peccatum reliquum baptismo. Magnum est, et magno dono Dei tollitur, et magna gratia ignoscitur propter spiritum, qui non repugnat, sed condelectatur legi Dei.

Et illud ultimum atrocius, quod captivat. Vide, quaeso, quantis verborum molibus et viribus id peccati exaggeret, quod illi sic extenuant et tollunt. Non solum est, non solum vivit, non solum vult, non solum operatur, non solum repugnat, sed etiam furit et captivat. Obsecro, haec levia sunt? Et quis non sentit ita in se fieri? Quis non furiosas libidinis et irae cogitationes et motus sensit unquam, quantumlibet invitus et nolens? Indomitus est furor eius, imo, quod mireris in impiis, non sic furit, quia non sustinent eius impetum, cedunt et obediunt ei, ideo nunquam experiuntur, quantus labor, quanta molestia sit peccato reluctari et eius dominari. Militiam exigit iste impetus strenuam, unde et Christus dominus exercituum vocatur, et rex potens in proelio, quia hos magnos impetus per donum suum non solum sustinet, sed vincit etiam.

Vide ergo doni et gratiae Dei magnitudinem, ut tantum malum non sit damnabile piis, fortiores sunt cogitationes malae piorum quam impiorum, non tamen polluunt, non damnant, illos vero polluunt et damnant. Cur hoc? nonne utrobique idem peccatum? Vere idem peccatum, sed pii antidotum habent, illi non habent, ideo pii in maiori impetu eius non peccant, cum illi peccent in minori, non quia non sit peccatum utrobique, sed haec gloria gratiae Dei est, non naturae illius malae. Si desit gratia, vere damnat, nunc naturam eius malam

venundatus sub peccato, sicut dicit: Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Non te hic fallat Latomus, duas faciens voluntates. Unus est homo Paulus, qui utrumque de se confitetur, alio et alio respectu; sub gratia est spiritualis, sed sub Lege carnalis; idem idem Paulus utrobique donum facit, ut sit spiritualis et sub gratia, in gratia unius hominis Iesu Christi. Peccatum facit, ut sit carnalis, sed non sub ira, quia gratia et ira non conveniunt, nec sese mutuo impugnant, nec alterum alterius dominatur, sicut donum et peccatum faciunt. Ita, Quod enim operor, ego carnalis non intelligo, intelligo autem ego spiritualis, alioqui quomodo posset de se pronunciare, se esse non intelligentem, quid operetur? Deinde in sequentibus malum appellat, quod operetur, ergo intelligit malum quod operatur, sed carne non intelligit, quod mente intelligit. Vere enim peccatum in carne furens putat bonum esse, quod concupiscit, et ita facit homini quoque apparere, non videns, quam malum sit. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odio malum, hoc ago. Ecce intelligit bonum et malum, sed Paulus spiritualis sic intelligit et vult et odit. Carnalis vero non intelligit bonum et agit et amat malum pro bono.

Proferat nunc Scripturas Latomus, quibus probetur, quod carnalis significet hic aliud quam in aliis locis, et quam exigit Grammatica et simplex significatio. Probet, quod malum et bonum aliud hoc loco quam in aliis significent, probet quod velle, nolle, odisse, agere aliud significet hic quam in aliis locis. Quod cum non possit, et eorum significatio pietati hoc loco non obstet, quid est, quod hominum glossis moveamur? Neque enim non proprie carnalis dicitur, qui ex parte carnalis est, sic, ut dixi, quod non ideo non est homo, qui[1]) infirmus aut parvus homo est. Vulneratum est caput hominis, et vere dicimus, homo vulneratus est. Et qui percutit pedem canis, verissime canem per-

---

[1]) In ed. Jen.: quia.

se dicitur. Ita non intelligit Paulus, quia sem carnem non intelligit; et operatur, quia lum carnem operatur; et agit malum, quia lum carnem agit. Et malum est, quia contra im et bonum est. Neque ideo non operari, gere, non malum esse, aut totus intelligere ius est, quia non totus operatur, non totus non totum malum facit, aut ex parte intelligit. non ideo non est vulneratus homo, quia non parte vulneratus est et occisus, nec ideo canem percussisti, quia non omni parte eum percusst occidisti, imo vulnerasti, percussisti, si vel num membrum eius laesisti, propria et ger- significatione verbi. Ita hic non ideo non roprie peccatum, quia non totum hominem it, damnat, irae subiicit. Gratia enim et do- conservant hominem, ut non possit peccare, t, consentire huic peccato et perire.

Dices: Neque tu probas peccatum alibi accipi modo, quod scilicet non damnet. Respondeo: hoc est necesse, nec hoc institui. Hoc solum ui, ut peccatum hoc loco idem significaret ubique. Quod autem hic peccatum aliter ari dico, hoc nihil ad peccati significationem net, Scriptura peccatum ubique eodem modo it, sed non ubique eodem modo tractat seu ari describit. Alibi peccatum fieri, alibi remitti, puniri, alibi differri, alibi taceri, alibi confiteri, negari describit. Et quis actiones, passiones, cidentia peccati enumeret? Ita hoc loco pecm, quid faciat et patiatur in gratia, describitur, negatur peccatum esse, imo supponit peccatum m et esse. Hic victum rebellare Spiritui dici- quod alibi victor regnare scribitur. Idem prorpeccatum ubique, sed non ubique idem valens, ns et patiens. Quod autem alibi Scriptura atum eodem accipiat modo, quoad significatio-, probavi superius ex Paulo, qui Rom. 6. et 8, hoc 7, Gala. 5, 1. Cor. 5, Ephes. 4, 1. Cor. ol. 3, Ebr. 13. sic accipit, dum incontinentiam, inem, iram etc. vocat, et 1. Johan. 1: Si dixe-

conem fidelem, repetit et inculcat diligenter velut digito monstrans illud verbum: Si autem quod nolo, quia superius videbatur obscurius dictum, ubi cum dixisset similiter: Si autem quod nolo, hoc facio, antequam inferret: Iam non ego operor, interposuit: Consentio Legi, quoniam bona est. Hic autem mox infert: Si ego nolens facio, certe hoc nolle probat, quod non ego iam operor illud, et tamen fit in me, ergo necessario peccatum, quod habitat in me, illud operatur, ut nemo possit hunc locum nisi de spirituali homine intelligere, neque de iis, qui perpetrant opera mala. Alterum enim hic dicit per alterum impediri, sic tamen ut spiritus praevaleat, et illi tribuatur quod non operetur, non velit malum. Non enim vertit sententiam, ut diceret: Non enim malum quod volo, hoc facio, sed bonum quod non volo hoc facio, si autem quod nolo bonum hoc facio, iam non ego operor illud, sed gratia, quae habitat in me. Haec enim caro diceret, si regnaret super spiritum sibi rebellem. Nunc cum Spiritus queruletur et accuset carnem, patet, quod non caro dominetur, sed dominanti Spiritui molesta et rebellis sit. Nihil enim pro carne, sed contra carnem loquitur, quod non facit homo carnalis extra gratiam constitutus. Non ergo sinit gratia Dei hoc opus peccati sibi imputari, quia revera non ipsum operatur, et tamen in eo est, vere quoque ipse operatur, ut satis est dictum.

Invenio igitur volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Non est enim alius, qui vult facere bonum, et alius cui malum adiacet. Spiritualis vult facere bonum totus, sed carnalis adiacet malus ipse minus totus. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in legem peccati, quae est in membris meis. Hic clarissime sese explicat. Delectari enim in lege Dei non est nisi pii et iusti hominis, nec repugnat nec repugnare [illegible] membrorum, qui iustus non est, legem [illegible] non vocat legem naturalem, quam

ieunt, sed opponit eam legi membrorum, potius oluntatem spiritus ita nominat, qui legi Dei condelectatur, cui opponit legem membrorum, quae ondelectatur legi peccati, ut sit et membrorum lex oluntas contraria voluntati spiritus. Repugnantem ero dicit, certe malum indicans, non poenae, sed ulpae, malum est enim legi Dei repugnare. Iam on solum non obedire, sed repugnare dicit, quod ravius est, ne parum aestimes peccatum reliquum aptismo. Magnum est, et magno dono Dei tollitur, et magna gratia ignoscitur propter spiritum, ui non repugnat, sed condelectatur legi Dei.

Et illud ultimum atrocius, quod captivat. Vide, uaeso, quantis verborum molibus et viribus id peccati exaggeret, quod illi sic extenuant et tollunt. on solum est, non solum vivit, non solum vult, on solum operatur, non solum repugnat, sed etiam urit et captivat. Obsecro, haec levia sunt? Et uis non sentit ita in se fieri? Quis non furiosas bidinis et irae cogitationes et motus sensit unuam, quantumlibet invitus et nolens? Indomitus st furor eius, imo, quod mireris in impiis, non sic urit, quia non sustinent eius impetum, cedunt et bediunt ei, ideo nunquam experiuntur, quantus abor, quanta molestia sit peccato reluctari et eius ominari. Militiam exigit iste impetus strenuam, nde et Christus dominus exercituum vocatur, et ex potens in proelio, quia hos magnos impetus er donum suum non solum sustinet, sed vincit tiam.

Vide ergo doni et gratiae Dei magnitudinem, t tantum malum non sit damnabile piis, fortiores unt cogitationes malae piorum quam impiorum, ion tamen polluunt, non damnant, illos vero polluunt et damnant. Cur hoc? nonne utrobique idem peccatum? Vere idem peccatum, sed pii antidotum habent, illi non habent, ideo pii in maiori impetu eius non peccant, cum illi peccent in minori, non quia non sit peccatum utrobique, sed haec gloria gratiae Dei est, non naturae illius malae. Si desit gratia, vere damnat, nunc naturam eius malam

conem fidelem, repetit et inculcat diligenter velut digito monstrans illud verbum: Si autem quod nolo, quia superius videbatur obscurius dictum, ubi cum dixisset similiter: Si autem quod nolo, hoc facio, antequam inferret: Iam non ego operor, interposuit: Consentio Legi, quoniam bona est. Hic autem mox infert: Si ego nolens facio, certe hoc nolle probat, quod non ego iam operor illud, et tamen fit in me, ergo necessario peccatum, quod habitat in me, illud operatur, ut nemo possit hunc locum nisi de spirituali homine intelligere, neque de iis, qui perpetrant opera mala. Alterum enim hic dicit per alterum impediri, sic tamen ut spiritus praevaleat, et illi tribuatur quod non operetur, non velit malum. Non enim vertit sententiam, ut diceret: Non enim malum quod volo, hoc facio, sed bonum quod non volo hoc facio, si autem quod nolo bonum hoc facio, iam non ego operor illud, sed gratia, quae habitat in me. Haec enim caro diceret, si regnaret super spiritum sibi rebellem. Nunc cum Spiritus queruletur et accuset carnem, patet, quod non caro dominetur, sed dominanti Spiritui molesta et rebellis sit. Nihil enim pro carne, sed contra carnem loquitur, quod non facit homo carnalis extra gratiam constitutus. Non ergo sinit gratia Dei hoc opus peccati sibi imputari, quia revera non ipsum operatur, et tamen in eo est, vere quoque ipse operatur, ut satis est dictum.

Invenio igitur volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Non est enim alius, qui vult facere bonum, et alius cui malum adiacet. Spiritualis vult facere bonum totus, sed carnalis adiacet malus ipse minus totus. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in legem peccati, quae est in membris meis. Hic clarissime sese explicat. Delectari enim in lege Dei non est nisi pii et iusti hominis, nec repugnat nec repugnare curat legi membrorum, qui iustus non est, legem autem mentis non vocat legem naturalem, quam

dicunt, sed opponit eam legi membrorum, potius voluntatem spiritus ita nominat, qui legi Dei condelectatur, cui opponit legem membrorum, quae condelectatur legi peccati, ut sit et membrorum lex voluntas contraria voluntati spiritus. Repugnantem vero dicit, certe malum indicans, non poenae, sed culpae, malum est enim legi Dei repugnare. Iam non solum non obedire, sed repugnare dicit, quod gravius est, ne parum aestimes peccatum reliquum baptismo. Magnum est, et magno dono Dei tollitur, et magna gratia ignoscitur propter spiritum, qui non repugnat, sed condelectatur legi Dei.

Et illud ultimum atrocius, quod captivat. Vide, quaeso, quantis verborum molibus et viribus id peccati exaggeret, quod illi sic extenuant et tollunt. Non solum est, non solum vivit, non solum vult, non solum operatur, non solum repugnat, sed etiam furit et captivat. Obsecro, haec levia sunt? Et quis non sentit ita in se fieri? Quis non furiosas libidinis et irae cogitationes et motus sensit unquam, quantumlibet invitus et nolens? Indomitus est furor eius, imo, quod mireris in impiis, non sic furit, quia non sustinent eius impetum, cedunt et obediunt ei, ideo nunquam experiuntur, quantus labor, quanta molestia sit peccato reluctari et eius dominari. Militiam exigit iste impetus strenuam, unde et Christus dominus exercituum vocatur, et rex potens in proelio, quia hos magnos impetus per donum suum non solum sustinet, sed vincit etiam.

Vide ergo doni et gratiae Dei magnitudinem, ut tantum malum non sit damnabile piis, fortiores sunt cogitationes malae piorum quam impiorum, non tamen polluunt, non damnant, illos vero polluunt et damnant. Cur hoc? nonne utrobique idem peccatum? Vere idem peccatum, sed pii antidotum habent, illi non habent, ideo pii in maiori impetu eius non peccant, cum illi peccent in minori, non quia non sit peccatum utrobique, sed haec gloria gratiae Dei est, non naturae illius malae. Si desit gratia, vere damnat, nunc naturam eius malam

gratia ne damnet prohibet. Non ergo nobis *), Domine, sed nomini tuo da gloriam. Non est, ut Sophistae delirant, nullum peccatum, tam furens adversarius legis Dei, non est poena, non est infirmitas, sed magnum peccatum, ut Psal. 19. [1]) queritur dicens: Emundabor a delicto maximo. Absit haec gloria nostra in ista munditia nostra. Captivare autem dicit, non quod spiritualis captivetur, sed quod ex parte peccati est[2]), nihil omittitur, quo captivetur spiritualis, quomodo ipse Galat. 1. dicit: Et vastabam ecclesiam Dei, cum ecclesiam vastari sit impossibile. Sed nihil omittebat, quantum in eo fuit, quo vastaretur. Ideo non dicit hic, repugnat et captivatus sum, captivat, sed ego non captivor. Quodsi etiam hoc dixisset, cogeret sententia intelligere, quoad carnem, sicut venundatum sese dixit, et carnalem secundum carnem, ita captivum sese dicat[3]) secundum carnem, et haec mihi significatio, ut simplicior, magis placet.

Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius? Hic peccatum mortem vocat, id est, maximam molestiam, figurative, aemulatus illud Exod. 10, quando Pharao petiit tolli locustas, Orate pro me ad Dominum, ut auferat a me mortem istam. Odiosissimo enim nomine appellat peccatum, sicut et ille locustas, propter importunos, improbos, incessabiles indomitosque furores eius, per quos nobis in hac vita non permittit pacem habere, sed continuo in acie stare cogit. Nec enim Paulus hoc loco Latomi habitus dormitantes et quiescentes formidat. Nec Augustinus hoc voluit, quod Latomus ei imponit. Verum est quidem, non semper una passione nos insanire, non semper ardet ira, non semper furit libido, non semper torquet invidia, sed una succedit alteri. Et quando omnes dormiunt, tepor et ignavia non dormitant. Quod si etiam strenue agas, superbia vigilat. Et ut veris-

1) In edit. orig.: 18. 2) In edit. Jen.: quod ex parte quod peccati est. 3) Ibidem: dicit.

*) Psal. 115.

sime dixi: Sicut sine carne non sumus, ita sine carne non operamur, ita nec sine vitiis carnis sumus, nec sine eis operamur, ut longe insulsissime Latomus ex particulari vel singulari syllogisarit, quando sic arguit: Aliquando passio quiescit, ergo non est in omni opere bono peccatum, qui dicere debuit: Aliquando omnes quiescunt, et totum peccatum dormitat, quod est impossibile; quia caro res viva est, in assiduo motu est, qui mutatur mutatis obiectis.

In somno vero quod non peccatum sit, etiam gratiae Dei est, non naturae, peccatum scilicet damnabile non est ibi, nec obstat, quod usus rationis non adsit. Peccatum est, quod pure dormire non possumus. Quare non mansimus in rectitudine, in qua pure dormire et omnia pura [1]) facere poteramus? Non excusat ebrium sua ebrietas, si quid per eam peccat; cur non permansit sobrius? Quare nihil nobis nostra gratia indulgetur, nihil ex nobis mundum est, sed ex sola gratia et dono Dei. Quid excusat parvulos non baptisatos, quod damnantur in aeternum?

Gratia Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Gratias agit Paulus non suae iustitiae, sed misericordi Deo, idque per Iesum Christum Dominum nostrum. Hunc enim semper opponit Deo, sub huius alis sese abscondit, in huius gratia de gratia et dono Dei gaudet et gloriatur. Optat autem liberari ab isto corpore. Non enim ait, quis me liberabit a morte corporis huius, sed a corpore mortis huius. Quia vidit, in hac vita non possibilem Lovaniensium Sanctorum munditiam, et tamen mundus esse optat, ideo mori optat. Hoc verbum impius non dicit, aut, si dicit, non hac causa dicit. Non enim propter poenam sic exclamaret, sic mortem invocaret, sed peccatum eum molestat nimio. Vides ergo hunc locum Sanctissimis convenire, eosque pati peccatum indomitum et furiosum, ut discamus Dei gratiam non extenuare extenuatis nostris malis, negando ea peccata esse, per humanas

---

1) In ed. Jen.: pure.

glossas, sed ea magnificando et exaggerando quantum possumus, ut elucescat confessionem et magnificentiam esse opus Dei, qui est mirabilis in Sanctis suis, faciens omnes voluntates suas in eis, cum nobis tamen peccata habere videamur, et vere habeamus. Quia voluntas eius non est peccatum, quod in nobis est, sed sanctificatio nostra [1]) ab illo ipso peccato.

Concludit ergo Paulus conditionem vitae pii hominis in hoc seculo dicens: Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Ego ipse unus et idem homo. Nec officit cavillum Latomi, qui putat hoc sic intelligi posse, sicut illud supra: Non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Ipsemet hoc Paulus sic exponit, dum dicit: Ego ipse carne servio legi peccati; nisi velis elegans glossator addere et dicere: Caro mea carne servit legi peccati. Quid enim esset hoc dicere? Clariora sunt verba, quam ut patiantur calumniam sophisticam. Ego ipse, inquit, non alius. Deinde, servio, inquit, non tantum habeo peccatum, sed servio ei, seu, quod idem valet, caro mea servit ei. Quid autem est servire peccato? nonne facere eius voluntatem? nonne facere contra legem Dei? At hoc facit caro, dum repugnat, dum captivat, dum furit. Servit enim sic peccato, sed quia Spiritus non obedit, nec vincitur illius furoribus, ideo non damnat. Servitus peccati fit inanis, omnes conatus eius frustrantur, sed non ideo nihil, aut non mala est ista servitus, non ideo non peccat caro hac servitute sua mala, quanquam in vanum servit, et Dominus suus peccatum non praevalet, imo ideo meretur ipsa crucifigi et occidi, ut desinat sic servire. Nihil *) ergo damnationis est iis, qui in Christo Iesu sunt, et non secundum carnem ambulant. Vere nihil damnationis, sed non nihil peccati, peccati vero, non quod Latomus solus fingit se nosse, quo

---

1) In ed. Jen.: nostri.

*) Roma. 8.

spiritus servit peccato, extra gratiam, sed peccato, quod tale esset, nisi gratia et donum in gratia unius hominis praevalerent. Natura peccati est vere in eis, sed iam non potest, quod potuit.

Debet ergo Latomus proferre locum Scripturae, quod repugnare legi Dei non sit peccatum, sed poena seu infirmitas. Nam quod dicit ex Augustino, non ideo peccare hominem, satis dictum est, quomodo accipiendum sit, nempe de peccato extra gratiam loquitur, quod ineptus Dialecticus inducit contra me de peccato intra gratiam loquentem, sicut ubique et in omnibus facit, petitione principii solita disserens, quasi vicerit, peccatum in gratia hominibus non esse. Si non protulerit locum, nos urgebimus eum simplici et propria verborum significatione contentum stare, quod repugnare legi Dei sit verissime peccare. Sic probare debet, quod captivare in legem peccati, et servire legi peccati, sit infirmum esse et non peccare, alioqui verbis, ut iacent, acceptis statuimus esse idem quod peccare, ubicunque, quicunque dicitur servire peccato aut legi eius. Sicut Christus Iohan. 8: Qui facit peccatum, servus est peccati; et 2. Pet. 2: A quo enim quis superatur, huius et servus est; et ipse Paulus Ro. 6: Servi peccati fuistis: nunc autem liberati a peccato servi facti estis iustitiae. Ita hic Paulus ipse servus est peccati, sed quia addit, Carne, manifeste distinguit inter simpliciter servire peccato (quod Latomus solum vult et fingit se nosse) et inter servire carne peccato.

Nec est verum, quod Latomus aliquando non serviri peccato docet, nec hoc in servitute peccati simpliciter, nec in servitute carne peccati verum est. Omnia enim quae facit, qui servus peccati est, peccata sunt. Dominus enim sui est, et servitus non operis, sed status nomen est, quod totius vitae studia comprehendit. Sicut econtra aliud est simpliciter Deo servire, aliud carne. Iusti simpliciter serviunt Deo, id enim personam respicit, sed hypocritae serviunt ei carne tantum, quia solis operibus, non fide cordis. Atque ut hi sunt hypocritae

damnabiles, ita illi (ut sic dicam) hypocritae quidem salutares, quia carne serviunt peccato, et sunt mali in speciem, boni autem in veritate. Atque ut opera hypocritarum externa non sunt nihil, sed vere utilia et bona, quia creaturae Dei utiles, ita peccata iustorum vere mala et noxia, quia opera peccati, atque ut opera illa hypocritis bona nihil prosunt, ita iustis sua peccata ista nihil nocent. Quando ergo ego dixi, quomodo sine carne vel voluntate carnis operari potest, qui sine ea esse non potest, nonne ineptissime Latomus opponit illud Pauli *): Etsi in carne, non tamen secundum carnem ambulamus? quasi sit, secundum carnem ambulare, quando sine carne non operamur, per quod vult similitudinem, quam de instrumento corroso dedi evacuatam, adeo nihil videt hoc genus sophisticum. Paulus servit carne peccato, et tamen non ambulat secundum carnem, quanquam nec Paulum recte citat ponderator ille testimoniorum, Paulus enim dicit 2 Corinth. 10: In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus, sensus tamen idem est.

Iam quid opus est omnia Latomi per singula persequi, cum ex his dictis abunde omnia sint confutata, et mea roborata? Monstravi enim satis Latomum totum consistere in petitione principii, ut qui peccatum non velit a me accipi, nisi sicut ipse accipit, et studiosa nequitia depravat et mea et omnium Patrum dicta, dum eos de peccato simpliciter loquentes trahit contra peccatum in gratia dictum, seu de peccato totius dicta aptat, ut sic dicam, peccato partis. Quod facit, quia quid gratia et peccatum, quid Lex et Evangelium, quid Christus et homo sit cum suis Sophistis nunquam cognovit.

Nam qui de peccato et gratia, de Lege et Evangelio, de Christo et homine volet Christianiter disserere, oportet ferme non aliter, quam de Deo et homine in Christo disserere. Ubi cautissime ob-

---

*) 2 Corinth. 10.

servandum, ut utramque naturam de tota persona enunciet, cum omnibus suis propriis, et tamen caveat, ne, quod simpliciter Deo aut simpliciter homini convenit, ei tribuat. Aliud enim est de Deo incarnato vel homine deificato loqui, et aliud de Deo vel homine simpliciter. Ita aliud est peccatum extra gratiam, aliud in gratia, ut possis imaginari gratiam seu donum Dei esse impeccatificatum, et peccatum gratificatum, quamdiu hic sumus, ut propter donum et gratiam peccatum iam non peccatum sit.

Sed haec est meditatio otio maiori tractanda. Quare hic sistam, donec otio maiore fretus et alia damnem. Nam quae de poenitentia et indulgentiis disserit, cum omnia ex humanis scriptis probet, nihil faciunt. Non enim vel Gregorius vel ullus angelus habuit aliquid statuere in ecclesia, aut docere, quod e Scriptura probari non possit. Et simul ex iis puto satis monstratum, theologiam scholasticam esse aliud nihil quam ignorantiam veritatis et scandalum iuxta Scripturas positum. Nec movet, quod Latomus me ingratitudinis et iniuriae insimulat in S. Thomam, Alexandrum et alios. Male enim de me meriti sunt. Neque enim mihi ingenium deesse credo, fatebitur ipse Latomus, studium certe non obscurum est. Meum vero consilium dixi, ut adolescens vitet philosophiam et theologiam scholasticam ut mortem animae suae.

Non sunt Evangelia tam obscura, ut pueris ea non possint patere. Quomodo sunt instituti Christiani tempore martyrum, quando ista philosophia et theologia non erant? quomodo docuit ipse Christus? S. Agnes [1] 13. annorum theologa fuit, itidem Lucia et Anastasia, unde illae didicerunt? Neque enim Universitatum studia adhuc aliquem martyrem aut Sanctum, in tot seculis, de tanto numero dederunt, qui probet eorum institutiones esse Deo gratas et rectas, cum illi e privatis scholis examina Sanctorum mitterent. Ex fructibus suis cognoscitur

1) In ed. orig.: Hagnes.

philosophia et scholastica theologia. Nam de Thoma Aquino, an damnatus vel beatus sit, vehementissime dubito, citius Bonaventuram crediturus beatum. Thomas multa haeretica scripsit, et autor est regnantis Aristotelis vastatoris piae doctrinae. Quid ad me, quod Bullarum episcopus eum canonisavit?

Arbitror igitur et mihi non esse penitus crassum in rebus istis iudicium, qui educatus in eis sim, et coaetaneorum doctissimorum ingenia expertus, optima istius generis scripta contemplatus, in sacris literis saltem ex parte eruditus, tum experientia spiritualium istarum rerum nonnihil examinatus, quam ego Thomae defuisse clare video, et omnibus qui similia scribunt et docent. Ideo meo consilio, qui volet, cautus sit, facio quod debeo, et iterum moneo cum Apostolo *): Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam (hanc ego scholasticam theologiam interpretor fortiter et cum fiducia) secundum traditiones hominum, secundum elementa huius mundi (haec sunt iura Bullarum, et quidquid ultra Scripturas statutum est in ecclesia) et non secundum Christum. Clarum est hic solum Christum doceri et audiri velle Paulum. Quam vero Academiae legant Biblia, quis non videt? Confer legentes, scribentes super Sententias, super philosophiam, cum iis qui super Biblia scripserunt, aut ea docent (cum illa potissima omnium florere et regnare debuerint) et videbis quo loco verbum Dei Academiae habeant.

Sed ad te revertor, Iona mi, et hunc Latomum a me extrudo ad te, ne mihi ultro molestus sit, qui iam Epistolas et Evangelia enarrare vernacula coepi, quae causa est, ut molestum fuerit eius sordes legere et respondere. Si videbitur, alio tempore ad omnia respondebo, modo exsul libris careo, et iudicium illud haereticorum Magistrorum, quo Iudaeos ad nudam Bibliam cogere voluerunt, porto. Sola enim Biblia mecum sunt, non quod magni apud me

---

*) Coloss. 2.

pendatur libros habere, sed quod videndum, an dicta Patrum ab adversario bona fide citentur. Nam Dionysium citat de orando Deo pro defunctis, cum ille de laudando scribat, ut optime memini. Et quare vestrum aliquis ad reliqua non respondet? vel tu, vel Andreas Carolostadius [1])? Ecquid cessat Amsdorfius? An non omnibus vobis pariter Evangelii gloria vindicanda est? Caput ego [2]) contrivi Serpentis, corpus cur non queatis calcare?

Exempli gratia, quando illud Iob 9: Verebar omnia opera mea, ille sic exponit, verebar, id est, observabam; et illud Psalm. 143 [3]): Non intres in iudicium cum servo tuo etc. ubi propheta iudicium Dei deprecatur, quod ille exponit sic: Tota vita Dei est sine peccato, et nullius hominis tota vita est sine peccato, ergo non vult secundum vitam Dei iudicari. Itaque iudicium Dei vel conspectum Dei ille vitam Dei facit. Ubi autem in Scripturis sic accipitur? Ergo aliqua pars vitae nostrae est, quae possit dicere: Intres in iudicium, quae scilicet sit de numero alio, quam eorum, qui omnes viventes dicuntur. At Patres ille inducit? Et Patres non fuerunt homines? Nonne istas naenias et similes quam facillime aliquis vestrum confutare possit? Iudicium Dei opus Dei est, quo non suam vitam comparat nobis, sed nostram examinat, alioqui quae absurditas, ut aeterna vita comparetur momentaneae? Multa et ferme omnia sunt huiusmodi. Vellem enim et vos aliquid pro verbo facere, ut ego feriatus et vulgo misero aliquando servire possim. Vos tirones etiam oportet exerceri, atque id optimum fuerit, me vivo, si quid forte iuvare queam. Sed quaeso, en accipe librum, quam gaudeo illum apud me amplius non morari. Vale ex Pathmo mea, XX. Iunii. M. D. XXI.

---

1) In ed. Jen. desunt verba: vel Andreas Carolostadius. 2) Ibidem: ergo. 3) In ed. orig.: CI.

D. MARTINI LUTHERI

OPERA LATINA

VARII ARGUMENTI

AD REFORMATIONIS HISTORIAM

IMPRIMIS PERTINENTIA.

CURAVIT

DR. HENRICUS SCHMIDT,
SCHOLAE LATINAE ERLANGENSIS PRAECEPTOR.

VOLUMEN VI.

CONT. SCRIPTA LUTHERI A. 1521, 1522 et 1523.

FRANCOFURTI AD M.
SUMPTIBUS HEYDERI ET ZIMMERI.
MDCCCLXXII.

ERLANGAE TYPIS JUNGE ET FILII.

Index

Scriptorum V. A., quae tomo sexto continentur.

Acta D. Martini Lutheri
in
Comitiis Principum Wormatiae
1521.

Ad sacrorum reformationem et adiuvandam et confirmandam inter omnes fere constat plurimum contulisse, quod Mart. Lutherus a. 1521 Wormatiam in comitia Principum Germaniae vocatus pervenit causam suam coram Imperatore et Principibus defensurus (cf. Seckend. Hist. Luth. Lib. I Sect. 37 sqq. p. 141 sqq.). Quae res ibi inter Lutherum et Principes gestae sint, variis scriptis memoriae traditur, quae tum separatim et Latina et Germanica lingua in lucem prodierunt (cf. Seckend. ibid. p. 153. Gieseler Kirchengesch. III, 1 p. 92. Walch, Luthers sämmtl. Schriften T. XV p. 2292).

In his scriptis sunt:

Acta et res gestae D. Martini Lutheri in Comitiis Principum Wormatiae. Anno 1521. 4.

(Panzer IX, 126. v. d. Hardt II p. 90.)

Doctoris Martini Lutheri Acta | Wormaciae in Comitiis Imperialibus Prin | cipum. Anno salutis nostrae | M. D. XXI. 10 fol. form. quart. In tituli pagina nihil aliud nisi haec inscriptio legitur, quamquam libellus praeter haec Acta etiam Axiomata Erasmi Rot. pro causa Martini Lutheri theologi comprehendit et Oecolampadii iudicium de Doctore Martino Luthero. — Ubi typis impressus sit hic liber, nusquam indicatur: fortasse in ipsa urbe Wormatia impressus est, quia huius editionis exordium hoc est: „Feria tertia post Dominicam Misericordia Domini post millesimum quingentesimum vicesimo primo vocatus a Carolo im-

peratore, eius appellationis quinto, rege Hispaniarum, Archiduce Austrio, qui primo sui imperii anno prima comitia in hac urbe regia celebravit."
(Bibl. regia Monac.)

DOC. MARTI. | Luther. Christiana et inconsternata Respon | sio Caesareae maiestati, Principibus| et dominis Wormatie facta. | Anno M. V. XXI (sic). | Sexto die | Aprilis. | Infra: AN JUSTA RATI | one Martinus lutherus reformationis | Tragoediam moverit, doctum et | eruditum cuiusdam idyllion (s. l.). Tituli pagina signis typographicis est ornata. In totius libelli fine legitur: Finis. Super carmine addito est inscriptio: An Doct. Marthinus Luterus, vel Justa ratione vel temeritate, reformationtis tragoediam mouerit, cuiusdam Carmen. 4.
(Panzer IX, 183. Bibl. Scheurl.)

Doctoris Martini Lutheri oratio coram Caesare Carolo, Electoribus, Principibus et Statibus Imperii, in conventu Imperiali Vormaciae die XVIII. Aprilis, hoc est Fer. V post Misericordia Domini habita MDXXI. (s. l.) 4.
(Panzer IX, 129.)

Idem libellus titulo non addito typis excusus exstat. Tituli loco in prima pagina imago est Lutheri, cui subscripti sunt numeri: M. D. XXI. Quatuor sunt folia form. quart., quorum ultima pagina nuda est. Finis haec affert: „ -- cum contra conscientiam agere neque tutum neque integrum sit. Gott helff mir. Amen." (s. l.)

Doktor Martini Luther's offentliche verher zu worms im Reichstag vor Ka. Ma. Red vnd widerred am 17 tag Aprilis, im Tausent Fünffhundert vnd ainundzwaintzigisten Jar. In tituli pagina est imago Lutherum coram Imperatore et Electoribus stantem repraesentans. (s. l.) 4.

Idem libellus ita typis excusus exstat, ut in tituli pagina nihil inveniatur nisi imago ligno impressa, quae Lutherum habitu monachali indutum repraesentat Biblia manibus tenentem, cui hi subscripti sunt versus:

Aeterna ipsa suae mentis simulachra Lutherus
Exprimit, at vultus cera Lucae occiduos. M.D.XXI.

In altera folii facie haec inscriptio legitur: Doktor Martini Luthers offentliche verhör zu Worms im Reychstag, Red vnnd widerred, am 17. tag Aprilis, im jar 1521 beschehen.

Doctor Martini Luthers offenliche Verhör zu Worms jm Reichstag. Red, Vnd Widerred Am 17. tag, Aprilis, Jm jar 1521. (fig. folii transversi) Beschechen (fig. folii transv.) In tituli pagina imago est ligno excusa, quae comitia Imperialia repraesentat. Infra hanc inscriptio est libelli: Copia ainer Missive, Doctor Martinus Luther nach seinem abschid zu Worms zurugck an die Churfürsten, Fürsten, Vnd stend des Reichs daselbst gesamlet verschriben hatt.

(Cf. complures horum Actorum narrationes germanicas enumeratas in Schütze, Luthers bisher ungedr. Briefe III p. 285.)

Nos textum horum Actorum reddidimus secundum ed. Opp. Luth. Jenensem a. 1557, quae paulo copiosius illa refert quam editio originalis: Doctoris Martini Lutheri Acta Wormaciae in Comitiis Imperialibus Principum. Anno salutis nostrae M.D.XXI, quae nobis ex bibliotheca regia Monacensi praesto erat. Lectiones variantes horum Actorum, quae plurimae quidem, sed nullius omnino momenti sunt, afferre longum videbatur et operae non esse pretium, quae contra differunt in oratione Lutheri coram Imperatore habita inter editionem Jenensem et editionem originalem, quae sub hoc titulo prodiit: Doc. Martini Lutheri Christiana et inconsternata Responsio Caesareae maiestati, Principibus et dominis Wormatie facta Anno M. V. XXI. Sexto die Aprilis, ea in margine indicare non negleximus.

Latine leguntur haec Acta in ed. Opp. Luth. Jen. II, 435. Wittemb. II. p. 164., germanice in ed. Witt. IX p. 107., Jen. I, p. 487. Altenb. I, p. 718. Lips. XVII, p. 574, Walch. XV. p. 2297.

Caesaris Caroli V. Literae ad Doctorem Martinum Lutherum, quibus ad comitia Wormaciensia vocatus est.

Carolus V. Dei Gratia Romanorum Imperator semper Augustus etc. Honorabili, nostro dilecto, devoto Doctori Martino Luthero, Augustiniani Ordinis.

Honorabilis, Dilecte, Devote, quoniam nos et sacri Imperii status, nunc hic congregati, proposuimus et conclusimus, propter doctrinam et libros, aliquamdiu hactenus abs te editos, scrutinium de te sumere, dedimus tibi ad veniendum huc et iterum hinc ad tuam securam tuitionem nostram et imperii liberam, directam securitatem et Conductum, quem tibi circa haec mittimus.

Desiderantes, ut velis te statim accingere itineri, ita ut infra XXI. dies in huiusmodi Conductu nostro nominatis omnibus modis hic apud nos sis, et non domi maneas, neque ullam vel violentiam vel iniuriam timeas, volumus enim te in praefato nostro Conductu firmiter manutenere, et nobis persuadere, te venturum. In hoc namque facies nostram severam sententiam. Datum Wormatiae, die VI. Martii, Anno Domini M. D. XXI. Regnorum nostrorum etc.

Acta Reverendi Patris D. Martini Lutheri

Augustiniani, coram S. Caesarea Maiestate, Principibus Electoribus, et Imperii Ordinibus, in comitiis Principum Wormatiae.

Anno salutis nostrae M. D. XXI. post dominicam Misericordia Domini feria tertia, Doctor Martinus Lutherus, professione Augustinianus, Wormatiam ingressus est, vocatus a Carolo Imperatore, eius nominis V., Rege Hispaniarum, Archiduce Austriae etc., qui primo imperii sui anno primum Conventum Principum in ea urbe regia celebravit.

Cum autem ante triennium Paradoxa quaedam disputanda proposuisset Wittembergae in Saxonibus D. Martinus adversus tyrannidem Romani Episcopi (quae tamen interim a Pontificiis varie lacerata, damnata et exusta fuerunt, a nullo tamen aut Scripturis aut rationibus convicta), coepit res ad tumultum spectare, vulgo causam Evangelii adversus Clericos tuente. Et ob id bonum videbatur, instigantibus Romanis Legatis, ut ipse Lutherus accerseretur, Fetiali Caesareo et Literis salvi Conductus in hoc a Caesare et Principibus datis. Accersitur, venit, ac divertit in curiam Crucigerorum militum, seu quos vocant Teutonici ordinis, ubi hospitio collectus est, et a multis Comitibus, Baronibus, Equitibus auratis, Nobilibus, Sacrificis et profanis, in multam usque noctem salutatus ac requisitus.

Ceterum multis et adversariae partis et aliis adventus eius prorsus praeter opinionem acciderat. Nam etsi per nuncium imperialem et datis Literis publicae fidei accersitus erat, tamen quia paucis diebus, antequam veniret, publice et palam adfixis literis eius libri damnati erant, nemo existimabat eum, hoc praeiudicio condemnatum, adventurum esse. Et cum in vicino oppido Oppenheim, ubi primum haec rescivit Lutherus, ab amicis eius deliberatio haberetur, ac plerique consulerent*), ne

*) In ed. Jen. haec in margine leguntur: Bucerus ei occurrit in oppido Oppenheim dissuadens ingressum subornatus a Moguntino.

se ipse exponeret periculo, cum videret haec principia contra datam fidem fieri, auditis omnibus ipse magno animo respondit: Mihi vero, qui vocatus sum, decretum et certum est ingredi urbem in nomine Domini Iesu Christi, etiamsi scirem tot diabolos mihi oppositos, quot sunt tegulae in omnibus totius orbis tectis etc.

Altero die post adventum eius, feria quarta, vir nobilis, Magister equitum Imperii, Ulrichus de Pappenheim, a Caesare missus, ante prandii tempus venit, indicans Doctori Martino Caroli mandatum, ut hora pomeridiana quarta apud Caesaream Maiestatem, Principes Electores, Duces, et reliquos Imperii Ordines sese sistat, auditurus ad quid accersitus sit, quod Doctor Martinus, ut debuit, accepit.

Ac statim post horam quartam auditam eius diei venit D. Ulrichus de Pappenheim, et Casparus Sturm, Fetialis per Germanias Caesareus, (quo caduceatore e Wittemberga erat excitus ac Wormatiam usque deductus D. Martinus), qui ipsum evocatum comitabantur per hortum curiae Teutonicorum, in diversorium Palatini Comitis. Et ne quid a turba pateretur, quae in isto ad Caesaream domum itinere magna fuit, per gradus quosdam abditos in auditorium deductus est. Non tamen latuit multos, qui ab ingressu vix vi prohibebantur, plerique pergulas *) conscenderunt studio videndi Lutherum.

Cum igitur staret in conspectu Caesareae Maiestatis, Principum Electorum et Ducum, breviter omnium Imperii Ordinum, qui tum Caesari adfuere, D. Martinus primum admonitus est ab Ulricho de Pappenheim, ne quid loqueretur nisi quaesitus.

Ibi Caesareae Maiestatis Orator, Iohannes ab Eck, Officialis generalis episcopi Trevirensis, alta et intelligibili voce primum latine, deinde germanice, iussu S. Caesareae Maiestatis, dixit et proposuit eandem Sententiam, in hunc, aut ei in effectu similem, qui sequitur, modum: Martine Luthere, sacra et invicta Caesarea Maiestas, de consilio omnium sacri

*) In ed. orig.: casulas.

Romani Imperii Ordinum, ad solium suae Maiestatis huc vocari te iussit, ut his duabus de causis te interrogarem: primum, fatearisne libros hos praesentes (fasce librorum suorum latine et germanice scriptorum ostenso), qui tuo nomine praetitulati circumferuntur, tuos esse, illosque pro tuis agnoscas necne, deinde, an illos et eorundem contenta retractare et revocare, vel inhaerere eisdem potius et inseverare velis?

Hic, priusquam Lutherus responderet, D. Hieronymus Schurff, qui D. Martino additus adstabat, exclamavit: Intitulentur libri. Hic Officialis Trevirensis, ex libris Doctoris Martini eos, qui Basileae simul sunt excusi, nominatim recitavit, inter quos etiam numerabantur Commentarii in Psalterium, Libellus de bonis operibus, Commentarius in dominicam orationem, et praeter hos alii libelli Christiani, non contentiosi.

Post haec et ad haec D. Martinus ista reddidit latine ac germanice:

A Caesarea Maiestate duo mihi proponuntur: primum, an libros omnes nomen meum habentes pro meis agnoscere velim? secundum, an defendere, an vero quidquam reclamare velim ex iis, quae hactenus per me scripta et edita sunt? Ad quae respondebo breviter, ut potero, et recte.

Primum, libros iam nominatos non possum non amplecti pro meis, et eorum quidem nihil unquam negabo. Ceterum quod sequitur, ut exponam, an defendere pariter omnia vel revocare velim? quia de fide est quaestio et animarum salute, et quia divinum verbum concernit, quo nihil maius est, tam in coelo quam in terra, quod nos merito revereri convenit omnes, temerarium ac iuxta periculosum fuerit, me quidquam incogitatum proferre, cum et minus quam pro re, et maius quam pro vero non praemeditatus asserere possim, quorum utrumque me in Sententiam adducet, quam Christus tulit, cum ait: Qui me negaverit coram hominibus, negabo eum coram Patre meo, qui in coelis est. Peto igitur hac de causa, et quidem suppliciter, a Caesarea

Maiestate spatium deliberandi, ut citra divini verbi iniuriam et animae meae periculum interrogationi satisfaciam.

Ex eo Principum coepit deliberatio, quam ita reddidit Officialis Trevirensis: Etsi iam tu, Martine Luthere, ex mandato Caesareo satis intelligere potueris, ad quid accersitus sis, et ea de causa iam indignus, cui longior cogitandi mora detur, tamen ex ingenita clementia Caesarea Maiestas diem unum indulget meditationi tuae, ut cras in horam eandem coram compareas, ea conditione, ne scriptam sententiam tuam proponas, sed verbis exsequaris.

Post haec Doctor Martinus per Fetialem redditus est hospitio suo. In qua re non fuit praetereundum, quod inter eundum ad audiendum Caesaris mandatum, et cum iam esset in ipso Principum consessu Lutherus, ab aliis alia voce commonebatur, ut esset forti animo, ut viriliter ageret, ne timeret eos, qui corpus tantum possent occidere, animam non possent, sed potius metueret sibi ab eo, qui posset et animam et corpus perdere in gehennam, item: Dum steteritis ante Reges, nolite cogitare, quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora etc.

Sequenti feria quinta, post quartam pomeridianam, venit Fetialis et assumptum D. Martinum in curiam Caesaris perduxit, ubi propter Principum occupationes ad sextam usque mansit, exspectans in magna hominum frequentia, se ipsam conterente prae turba. Cumque consessus factus esset et D. Martinus astaret, prorupit Officialis in haec verba:

Hesterno vesperi Caesarea Maiestas hanc horam tibi dixit, Martine Luthere, quandoquidem libros, quos heri recensuimus, tuos esse palàm recepisti. Ceterum ad quaestionem, an quidquam eorum irritum haberi velles, an omnia probares, quae profiteris, deliberationem petisti, quae nunc finem habet, etiamsi iure impetrare non debueras longius cogitandi spatium, qui tanto tempore scivisti, ad quid vocareris. Et fidei negotium tam certum om-

nibus esse conveniebat, ut quisque quocunque tempore postulatus rationem eius certam et constantem reddere possit, nedum tu tantus et tam exercitatus Theologiae Professor. Age, tandem responde Caesareae postulationi, cuius benignitatem in impetrando cogitandi spatio sensisti: Visne libros tuos agnitos omnes tueri? an vero quidquam retractare? Haec latine et germanice dixit Officialis.

Respondit Doctor Martinus et ipse latine et germanice, quanquam suppliciter, non clamose, ac modeste, non tamen sine Christiana animositate et constantia, et ita, ut cupierint adversarii orationem et animum abiectiorem. Sed multo cupidissime exspectarunt Revocationem, cuius spem expetito deliberandi spatio nonnullam conceperant. Sic autem respondit:

Serenissime D. Imperator, Illustrissimi Principes, clementissimi Domini, ad praefixum mihi hesterno vesperi terminum obediens compareo, per misericordiam Dei obsecrans, serenissima Maiestas vestra, Dominationesque vestrae illustrissimae, dignentur causam hanc (ut spero) iustitiae et veritatis clementer audire: atque si per imperitiam meam vel dignos titulos cuiquam non dedero, vel quocunque modo in mores gestusque aulicos peccavero, benigniter ignoscere, ut homini non in aulis, sed in angulis monachorum versato, qui nihil aliud de me testari possum, quam ea simplicitate animi hactenus me docuisse et scripsisse, ut tantum gloriam Dei et sinceram fidelium Christi institutionem spectarem.

Serenissime Imperator, illustrissimique Principes [1]), ad duos illos articulos heri per serenissimam Maiestatem [2]) vestram mihi propositos, scilicet, an libellos recensitos et nomine meo evulgatos agnoscerem meos, et in his defendendis perseverare aut revocare velim? dedi paratum et planum meum responsum, super articulo priore [3]), in

1) In ed. separ.: illustrissimi principes. 2) Ibid.: sacratissimam Maiestatem. 3) Ibid.: priori.

quo adhuc persisto persistamque in aeternum, esse videlicet eos libros meos meoque nomine a me evulgatos, nisi forte interim acciderit, ut aemulorum vel astutia vel sapientia importuna quidquam in illis [1]) mutatum, aut depravate excerptum sit. Nam aliud plane non agnosco, nisi quod mei solius est, et a me solo scriptum, citra omnis [2]) cuiusvis industriae interpretationem.

Ad alterum vero responsurus rogo, serenissima Maiestas vestra et Dominationes vestrae [3]), dignentur animum advertere [4]), libros meos non esse omnes [5]) eiusdem generis, sunt enim aliqui, in quibus pietatem fidei et morum adeo simpliciter et evangelice tractavi, ut ipsimet adversarii cogantur eos confiteri utiles, innoxios, et plane dignos lectione Christiana. Sed et Bulla, quanquam saeva et crudelis, aliquot meos libros innoxios facit, licet et hos damnet, iudicio prorsus monstrifico. Si itaque hos revocare inciperem, obsecro quid facerem, nisi quod unus ex omnibus mortalibus eam veritatem damnarem, quam amici et inimici pariter confitentur, solus omnium confessioni concordi reluctatus?

Alterum genus est, quod in Papatum et doctrinam [6]) Papistarum invehitur, tanquam in eos, qui suis et doctrinis [7]) et exemplis pessimis [8]) orbem Christianum utroque malo et spiritus et corporis vastaverint [9]). Nam neque negare id [10]), neque dissimulare quisquam potest, cum experientia omnium et universorum querimonia testes sint, per leges Papae et doctrinas hominum, conscientias fidelium miserrime esse illaqueatas, vexatas et excarnificatas, tum res et substantias, praesertim in hac inclita Germaniae natione, incredibili tyrannide devoratas, devorarique adhuc sine fine indignisque

1) Ibid.: ullis. 2) Ibid.: omnem. 3) Ibid.: sacratissimam Maiestatem vestram et Dominationes vestrae. 4) Ibid.: animadvertere. 5) Ibid. deest: omnes 6) Ibid.: resque. 7) Ibid.: suis doctrinis. 8) Ibid.: pessime. 9) Ibid.: vastaverint et spiritus et corporis. 10) Ibid.: Nam id neque neque negari neque dissimulari quisquam potest.

modis, cum tamen suismet legibus ipsi caveant [1]) (ut dist. 9. et 25. q. 1. et 2.), ut Papae leges et doctrinae, Evangelio aut Patrum sententiis contrariae, pro erroneis et reprobis habeantur.

Si igitur et hos revocavero, nihil aliud praestitero, quam ut tyrannidi robur adiecero [2]), et tantae impietati iam non fenestras [3]), sed valvas aperuero, grassaturae latius et liberius quam hactenus unquam ausa fuerit, et fiet huius meae Revocationis testimonio licentiosissimum impunitissimumque nequitiae illorum Regnum [4]), misero vulgo longe intolerabilissimum, et tamen [5]) roboratum et stabilitum, praesertim si iactatum fuerit, id a me factum autoritate serenissimae Maiestatis vestrae [6]) totiusque Romani Imperii. Quantum ego, Deus bone, tum fuero operculum nequitiae et tyrannidis.

Tertium genus eorum est, quos in aliquos privatos, et singulares (ut vocant) personas scripsi, eos scilicet, qui et tyrannidem Romanam tueri, et pietatem a me doctam labefactare moliti sunt. In hos confiteor me fuisse acerbiorem, quam pro Religione aut professione deceat [7]). Neque enim me Sanctum aliquem facio, neque de vita mea, sed de doctrina Christi disputo. Neque hos revocare integrum est mihi, quod [8]) ea revocatione iterum futurum sit, ut tyrannis et impietas meo patrocinio regnent et saeviant in populum Dei violentius, quam unquam regnaverint.

Tamen quia homo sum, et non Deus, alio patrocinio meis libellis [9]) adesse non possum, quam ipse Dominus meus Iesus Christus affuit suae doctrinae, qui cum coram Hanna de sua doctrina fuisset interrogatus, et alapam a ministro accepisset, dixit: Si male locutus sum, testimonium perhibe de

---

1) Ibid.: modis et suismet legibus ipsi cavent. 2) Ibid.: adiero. 3) Ibid.: non fenestras modo. 4) Ibid.: licentiosissimae impunitissimaeque nequitiae illorum regnum. 5) Ibid.. tam. 6) Ibid.. sacrae Maiestatis vestrae serenissimae. 7) Ibidem deest: deceat. 8) Ibid.: quid. 9) Ibidem: libellis meis.

malo [1]). Si Dominus ipse, qui sciebat sese errare non posse, non tamen detrectavit [2]) testimonium adversus suam doctrinam audire, etiam a vilissimo servo, quanto magis ego faex, non nisi errare potens, debeo expetere et exspectare, si quis testimonium reddere velit adversus meam doctrinam.

Itaque rogo per misericordiam Dei, serenissima Maiestas vestra, illustrissimaeque Dominationes vestrae [3]), aut quicunque tandem, vel summus, vel infimus, possit, reddat testimonium, convincat errores, superet Scripturis propheticis et evangelicis, paratissimus enim ero, si edoctus [4]) fuero, quemcunque errorem revocare, eroque primus, qui libellos meos in ignem proiiciam.

Ex his arbitror liquidum fieri, me satis curasse et ponderasse discrimina et pericula, seu studia et dissensiones, meae doctrinae occasione in orbe excitata, de quibus heri graviter et fortiter admonitus fui. Mihi plane omnium iucundissima facies ista in rebus est, videre ob verbum Dei studia et dissensiones fieri. Is enim est verbi Dei cursus, casus et eventus, nam dicit [5]): Non veni pacem mittere, sed gladium, veni enim separare hominem adversus patrem etc.

Proinde cogitandum nobis est, quod [6]) Deus noster sit mirabilis et terribilis in consiliis suis, ne forte id, quod tantis [7]) studiis tentatur, si a damnato verbo Dei exordiamur, vergat postea [8]) potius in intolerabile malorum diluvium, et quod cavendum sit [9]), ne adolescentis huius optimi Principis Caroli (in quo post Deum multa spes est) infelix et inauspicatum [10]) fiat imperium.

---

1) Ibidem hic additum legitur: si autem bene, quid me caedis. 2) Ibidem: non tamen detrectat. 3) Ibidem: sacratissima Maiestas vestra, illustrissimae dominationes vestrae. 4) Ibidem: doctus. 5) Ibidem: sicut dicit. 6) Ibidem: quam. 7) Ibidem: pro sedandis tantis. 8. Ibidem deest: postea. 9) Ibidem: et curandum sit. 10) Ibidem: infelix inauspicatum.

Possem locupletius[1]) exemplis Scripturae, de Pharaone[2]), Rege Babylonis, et Regibus Israel, rem declarare, qui tum[3]) sese maxime perdiderunt, cum sapientissimis consiliis sua regna pacificare et stabilire studuerunt. Ipse est enim[4]), qui comprehendit astutos in astutia sua[5]) et subvertit montes antequam cognoscant. Itaque timere Dei[6]) opus est. Non haec dico, quod[7]) opus sit mea vel doctrina vel admonitione[8]) tantis Verticibus, sed quod obsequium meae Germaniae debitum[9]) subtrahere non debuerim. Et his me serenissimae[10]) Maiestati vestrae Dominationibusque vestris[11]) commendo, humiliter rogans, ne patiantur studiis adversariorum me sine causa sibi reddi invisum. Dixi.

His dictis Orator Imperii increpabundo similis dixit, eum[12]) non ad rem respondisse, nec debere in[13]) quaestionem vocari, quae olim in Conciliis essent damnata et definita; ideo ab eo[14]) peti simplex et non[15]) cornutum responsum, An velit revocare[16]) vel non?

Hic Lutherus[17]): Quando ergo serenissima[18]) Maiestas vestra Dominationesque vestrae simplex responsum petunt, dabo illud, neque cornutum, neque dentatum, in hunc modum: Nisi convictus fuero testimoniis Scripturarum, aut ratione evidente[19]) (nam neque Papae, neque Conciliis solis credo, cum constet eos[20]) errasse saepius, et sibi ipsis contradixisse), victus sum Scripturis a me adductis captaque est conscientia[21]) in verbis Dei, revocare neque possum neque volo quidquam, cum contra

---

1) In edit. separ: locupletibus. 2) Ibid.: Varrone. 3) Ibidem: cum. 4) Ibidem: enim est. 5) Ibidem: sua astutia. 6) Ibid.: timore Dei. 7) Ibidem deest: quod. 8) Ibidem: monitione. 9) Ibidem: debitae. 10) Ibidem: sacrae. 11) Ibidem additum: illustrissimis. 12) Ibid: me. 13) Ibidem deest: in. 14) Ibidem: a me. 15) Ibidem: simplex, non cornutum. 16) Ibid.: an velim revocare. 17) Ibidem: ego. 18) Ibidem: quoniam ergo sacratissima. 19) Ibidem: evidenti. 20) Ibidem: constet et errasse. 21) Ibidem: et capta conscientia.

conscientiam agere neque tutum sit, neque integrum[1]).

Hie stehe ich, Ich kan nicht anders, Gott helff mir, Amen[2]).

Orationem hanc a Doctore Martino habitam, in consultationem deduxerunt Principes; examinatam convellere coepit Officialis Trevirensis hoc pacto:

Immodestius, tu Martine, respondisti, quam tuam personam deceat, et adeo non ad propositum, libros varie partiris, verum ita, ut ad interrogationem nihil faciant omnia. Quod si eos recantasses, in quibus errorum tuorum magna pars est, haud dubie Caesarea Maiestas ex ingenita clementia reliquorum, qui boni sunt, persecutionem non toleraret. Atqui tu, quae universale Constantiense Concilium damnavit, ex universa Germanica natione congregatum, resuscitas, et per Scripturam vinci vis, in quo vehementer deliras. Quid enim attinet novam disputationem celebrare de rebus per tot secula ab ecclesia et Concilio condemnatis, nisi forte cuivis de quocunque ratio reddenda est. Quod si semel pervicerit, ut Scripturis convincendus sit, quicunque Conciliis et ecclesiae sensis contradicit, nihil habebimus in Christianitate certum vel determinatum. Et haec causa est, ob quam Caesarea Maiestas a te petit responsum simplex ac planum, aut negativum aut affirmativum: Num vis omnia tua pro catholicis tueri, an vero quidquam ex eis revocare?

Ibi rogavit Doctor Martinus, ne se contra conscientiam a sanctis Scripturis captam et impeditam, sine contradicentium manifestariis argumentis, ad revocandum cogi pateretur Caesarea Maiestas, responsum quod petitur non cornutum, sed simplex et rectum, neque aliud habere, quam quod ante quoque dedisset: nisi sufficientibus argumentis conscientiam

---

1) Ibidem: neque tutum neque integrum sit. 2) Ibidem tantummodo legitur: Gott helff mir, Amen.

ab illis, quos ipsi vocant, erroribus captam explicarent adversarii, nec se posse ex retibus abire, quibus esset involutus. Non protinus vera esse, quaecunque Concilia statuerunt, imo errasse Concilia, et sibi ipsis saepe contraria definiisse, propterea non valere contradicentium argumentum. Se posse ostendere, quod Concilia erraverunt, revocare non posse, quod sedulo palam expressum sit in Scriptura.

Ad quae nihil est responsum ab Officiali, nisi paucissimis, videlicet, quod ostendi non possit, Concilium errasse. Doctor Martinus vero ostendere se posse ac velle promisit.

Cum iam autem tenebrae totum auditorium haberent, propterea suam quisque domum abivere. Discedentem a Caesarea Maiestate et tribunali Hispanorum bona pars ronchis et subsannatione hominem Dei Lutherum longo rugitu prosecuti sunt.

Feria sexta post Misericordiam Domini, cum convenissent Principes Electores, Duces, et reliqui Ordines, qui consultationibus adesse solent, Scriptum hoc habens in Senatum misit Caesar:

Maiores nostri, et ipsi Christiani Principes, fuerunt nihilominus ecclesiae Romanae audientes, quam nunc Doctor Martinus Lutherus impugnat, et quia ne latum quidem unguem ab erroribus discedere in animum induxit, non possumus nos cum decore a Maiorum exemplo desciscere, in antiqua fide tuenda, et Romanae sedi auxilium ferendo. Ipsum autem Martinum Lutherum et adhaerentes Excommunicatione prosequemur, et si quae aliae patent ad exstinguendum viae. Datam tamen et adscriptam fidem violare nolumus, imo daturi operam, ut salvus eo redeat, unde est accitus.

Hanc Caroli sententiam versaverunt Principes Electores, Duces, Imperii status, feria sexta per totum tempus pomeridianum, etiam Sabbatum integrum quod sequebatur, ita, quod Doctor Martinus adhuc responsum a Caesarea Maiestate nullum receperit.

Interea temporis visus est et visitatus a multis Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, Nobi-

libus, Sacrificis religiosis ac profanis, ne quid dicam de vulgi numero, hi Curiam nunquam non obsederunt, nec videndo satiari potuerunt. Etiam schedulae binae fuerunt affixae, una contra Doctorem Lutherum, altera (sicut videbatur) pro Doctore. Tametsi a multis, adeoque intelligentibus, dolose ab inimicis putatur factum id ipsum, ut occasio esset rescindendi dati salvi Conductus, quod non impigre quaerebant Romani Legati.

Feria secunda post Iubilate, ante coenam, Archiepiscopus Trevirensis renunciavit Doctori Martino Luthero, ut feria quarta sequenti coram ipso, hora sexta ante prandium, compareret, loco iterum designando. Die S. Georgii sub coena rediit ad Lutherum is, qui erat a sacris Archiepiscopi Trevirensis, iussu Principis sui, petens, ut postridie hora nuper designata in diversorium Domini sui adesset.

Feria quarta post Georgii natalem dicto parens Doctor Martinus diversorium Archiepiscopi Trevirensis ingreditur, adductus per Sacerdotem ejus, et Caduceatorem Caesareum, prosequentibus eum, qui huc venientem e Saxonibus et Thuringis comitati sunt, et aliquot aliis praeterea amicissimis, ubi coram Archiepiscopo Trevirensi, Marchione Ioachimo Brandenburgensi, Duce Georgio Saxoniae, Augustensi et Brandenburgensi Episcopis, Magistro Teutonicorum Comite Georgio, Iohanne Bock Argentino, Vuerdheymero et Peutingero Doctoribus, Doctor Vaeus, a secretis Marchionis Badensis, dicere coepit et protestatus est: Non in hoc ipsum vocatum esse, ut tanquam in controversia vel disputatione cum ipso conferrent, sed solum ex Christiana caritate et clementia quadam Principes hoc a Caesarea Maiestate impetrasse, ut liceret eis clementer et fraterne exhortari eum.

Deinde ait, Concilia, tametsi diversa statuerint, non tamen statuisse contraria. Quod si vel maxime errassent, ob id tamen non corruere eorum autoritatem, saltem adeo, ut quilibet suo sensu contra ea niti vellet. Inserens de Centurione et Zachaeo *multa*, etiam de constitutionibus humanis, ceremo-

niis, statutis, ea omnia affirmans sancita ad reprimenda vitia, pro qualitate et vicissitudine temporum, nec posse ecclesiam carere constitutionibus humanis. Ex fructibus cognosci arborem. Dici tamen, ex legibus multa bona nata. Quod Conciliis S. Martinus, S. Nicolaus et multi alii sancti interfuerint.

Deinde, quod ingentes motus et tumultus incredibiles excitaturi sint libri eius. Quod libello de Libertate Christiana vulgus abutatur ad exuendum iugum, ad stabiliendam inobedientiam. Longe nunc secus habere, quam cum credentium cor unum et anima fuisset una. Legibus ergo opus esse.

Praeterea expendendum, quod cum bona multa scripsisset, et procul dubio bono spiritu, ut de triplici iustitia, et alia, diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut omnia eius opera in perpetuum damnentur. Nam ex his, quae ultimo scripserit, vere indicaretur, quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fructibus cognoscatur.

Ibi addidit de daemonio meridiano, et negotio perambulante in tenebris, et sagitta volante. Tota oratio fuit exhortatoria, locis rhetoricis honestatis, utilitatis legum, et e regione periculorum conscientiae, et salutis publicae et privatae plena, tum in principio, tum medio, tum calce, identidem inculcans, hanc admonitionem propensissima voluntate et clementia quadam singulari a Principibus fieri. Claudens in epilogo minas addidit, dicens futurum, ut, si in proposito perseveraret, Caesar procedat, eum ex imperio eiecturus, commonefaciens, ut haec et reliqua cogitaret et expenderet.

Respondit Doctor Martinus: Clementissimi et illustrissimi Principes et Domini, de voluntate ista clementissima et benignissima, ex qua haec admonitio proficiscitur, ago gratias quam humillime possum. Agnosco enim me homuncionem longe viliorem esse, quam ut a tantis Principibus sim commonendus.

Deinde libere pronunciat, se non omnia Con-

cilia reprehendisse, sed tantum Constantiense, ob hoc potissimum, quod verbum Dei damnavit. Quod patet in articulo hoc Iohannis Huss, ibi damnato: Ecclesia Christi est et universitas praedestinatorum. Hunc articulum damnasse Concilium Constantiense, certum est, et sic consequenter hunc articulum fidei nostrae: Credo ecclesiam sanctam catholicam. Aiebat igitur se non recusare et vitam et sanguinem impendere, modo eo non detrudatur, ut cogatur apertum Dei verbum revocare. Nam in hoc defendendo oportere Deo magis quam hominibus obedire.

Neque hic se posse cavere scandalum fidei. Scandalum enim duplex esse, caritatis et fidei, caritatis, quod in moribus et vita consistit, fidei vero seu doctrinae, quod in verbo Dei consistit, et hoc vitare se iam non posse, in sua enim potestate non esse, ut Christus non sit petra scandali. Si oves Christi puro Evangelii pabulo pascerentur, fides Christi vere praedicaretur, essentque boni ac pii magistratus ecclesiastici, qui fideliter officium suum facerent, non opus esse, ecclesiam onerare humanis traditionibus etc. Se scire, obediendum esse magistratibus et potestatibus, etiam male et inique viventibus, scire, cedendum esse proprio sensui, idque se in suis scriptis docuisse, seque obedientissime praestiturum haec omnia, modo non adigatur verbum Dei negare.

Secedente Doctore Martino Principes colloquuntur, quidnam respondendum sit homini? Revocatum igitur in triclinium, Doctor Badensis repetivit priora, commonefaciens, ut sua Scripta iudicio Caesaris et Imperii subiiceret.

Respondit Doctor Martinus suppliciter et modeste, se neque pati neque passurum, ut diceretur defugisse iudicium Caesaris, Procerum et Ordinum Imperii. Tantum enim abesse, ut eorum examen reformidet, ut vel minimis quoque accuratissime sua expendi permitteret, modo id fieret autoritate verbi divini et sacrae Scripturae. Verbum autem

Dei tam apertum pro se esse, ut cedere nequeat, nisi verbo Dei meliora edoctus. Scribere enim S. Augustinum: Se didicisse hunc honorem solis libris illis habere, qui Canonici vocantur, ut veros credat, ceteris vero Doctoribus, quantalibet vel sanctitate vel doctrina polleant, ita demum credere, si vera scriberent. Ad haec S. Paulum ad Thessalonicenses scripsisse: Omnia probate, quod bonum est tenete; et ad Galatas: Etiamsi angelus e coelo veniat, et aliud praedicet, anathema sit. Itaque ei non credendum. Ideo et se suppliciter orare, ne conscientiam suam vinculis Scripturae et verbi divini ligatam urgeant ad negandum tam clarum verbum Dei, utque se commendatum haberent, et praecipue apud Caesaream Maiestatem efficerent, ne cogeretur contra conscientiam in hac causa quidquam agere, alioqui se nihil non vel obsequentissime facturum.

Haec dicentem interrogavit Marchio Brandenburgensis Ioachimus, Elector, num dixisset se non cessurum, nisi convictum sacra Scriptura? Respondit Doctor Martinus: Etiam, Domine clementissime, vel rationibus clarissimis et evidentibus.

Ita soluto hoc Conventu, Principibus reliquis in curiam proficiscentibus, Trevirensis Archiepiscopus Doctorem Martinum accivit in suum triclinium, adhibito Officiali suo Iohanne Eccio, et Cochleo; Doctori Martino Luthero adstabant D. Hieronymus Schurff et Nicolaus Amsdorfius. Ibi tum coepit Officialis argumentari ut Sophista et Canonista, Papae causam defendens, ex literis sacris fere semper natas fuisse haereses, ut Arianam ex hoc Evangelii: Ioseph non cognovit coniugem suam, donec pareret primogenitum suum. Deinde eo progressus, ut niteretur convellere hanc propositionem, ecclesiam catholicam esse universitatem Sanctorum. Ausus etiam ex lolio facere triticum, et ex corporum excrementis membra. Haec et similia ridicula et futilia ab ipso in medium prolata Doctor Martinus et D. Hieronymus Schurff perstrinxerunt, sobrie tamen, velut ad

rem ipsam nihil facientia, nonnunquam interstrepens et Iohannes Cochleus conabatur Doctori Luthero persuadere, ut ab incepto desisteret, et deinceps prorsus a scribendo et docendo abstineret. Tandem digressi sunt.

Sub vesperam eiusdem diei Trevirensis Archiepiscopus nunciavit Doctori Martino, interprete Amsdorfio, fidem publicam a Caesare in biduum protractam, ut interim cum eo agere posset. In hoc igitur postridie Doctorem Peutingerum et Doctorem Badensem ad eum venturos, imo et se ipsum cum eo acturum.

Feria igitur quinta, ipsa die Marci, ante meridiem, Peutingerus et Badensis conati sunt persuadere Doctori Martino, ut simpliciter et absolute Caesari et imperio permitteret iudicium de scriptis suis.

Respondit, se omnia et facturum et passurum, si modo Scripturae sanctae niterentur autoritate, alioqui enim nihil minus commissurum. Nam Deum per Prophetam dixisse: Nolite confidere in Principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus; item: Maledictus, qui confidit in homine. Vehementius urgentibus respondit: Nihil minus permittendum hominum iudicio quam verbum Dei. Ita abierunt, rogantes, ut deliberaret, meliora responsurus, a prandio se redituros.

Post prandium reversi idem, quod ante meridiem, frustra conati sunt. Oraverunt, ut saltem Concilii futuri iudicio sua submitteret. Hoc permisit Lutherus, sed hac conditione, ut decerptos ex libris suis articulos ipsi exhiberent Concilio subiiciendos, ita tamen, ut sententiam de illis ferrent ex Scripturis, et testimoniis eiusdem contrarium probarent.

Illi itaque a Doctore Martino digressi Archiepiscopo Trevirensi dicunt, Martinum pollicitum esse, se sua permissurum Concilio in articulis nonnullis interimque taciturum de eisdem. Quod Doctor

Martinus ne quidem cogitarat, ut qui neque monitis nec comminationibus ullis induci unquam potuit, ut vel negare, vel hominum iudicio submittere vellet libellos suos, quos claris et apertis Scripturae testimoniis muniisset, nisi convinceretur ex sacris literis et evidentibus rationibus errasse.

Accidit ergo singulari Dei munere, ut Trevirensis Archiepiscopus Doctorem Martinum evocaret, eum coram auditurus. Ubi cum diversum intellexisset, quam Peutingerus et Badensis dixissent, affirmavit, non magno redempturum, nisi audivisset eum, alioqui enim se statim Caesarem aditurum fuisse, dicturumque quae retulissent Doctores.

Egit vero Trevirensis Archiepiscopus clementissime cum Doctore Martino, primo remotis omnibus arbitris, cum de Caesaris et Imperii, tum de Concilii iudicio. In quo colloquio Doctor Martinus nihil celavit Trevirensem, affirmans, parum tutum fore, tantam rem illis permittere, qui sub fide publica evocatum novis mandatis aggressi damnassent suam sententiam et Bullam Papae approbassent.

Deinde admisso etiam amico petivit Trevirensis Archiepiscopus a Doctore Martino remedia, quibus huic causae occurri possit. Respondit Lutherus, meliora non esse remedia, quam de quibus Gamaliel Act. 5 dixisset, teste S. Luca: Si ex hominibus consilium aut opus hoc est, dissolvetur, si vero ex Deo est, dissolvere non poteritis. Hoc posse Caesarem et Imperii Ordines scribere ad Pontificem Romanum, se certo scire, si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra triennium, imo biennium sponte sua periturum.

Dicenti Trevirensi, quid esset facturus, si decerperentur articuli Concilio submittendi? respondit Lutherus: Modo non sint hi, quos Concilium Constantiense damnaverit. Ait Trevirensis, se vero timere, eos ipsos futuros. Atqui, inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neque possum neque volo, ut qui certus sum, iis decretis verbum Dei damnatum, ideo et vitam et caput potius amissurus sum, quam tam clarum verbum Domini deserturus.

Trevirensis videns Doctorem Martinum Dei verbum iudicio hominum nequaquam submissurum, clementer eum dimisit. Rogantique, ut curaret sibi commeatum clementem a Caesarea Maiestate, respondit, se rem probe curaturum, et renunciaturum.

Neque ita multo post Officialis Trevirensis, praesente Cancellario quondam Maximiliani, a secretis Caesaris, Doctori Martino, in diversorio suo, mandato Caesaris dixit: Quia tam multipliciter a Caesarea Maiestate, Electoribus, Principibus et Ordinibus Imperii frustra commonefactus, ad cor et unitatem noluerit redire, reliquum esse, ut Caesar (ut Advocatus fidei catholicae) procedat. Ergo mandatum Caesaris esse, ut intra viginti unum dies hinc ad securitatem suam redeat, sub conductu publico, et libere ipsi servando, neque vel praedicando, vel scribendo in itinere populum commoveat.

Quo audito Doctor Martinus modestissime respondebat: Sic ut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Deinde addebat, se supplicem, primum omnium, serenissimae Caesareae Maiestati, Principibus, et reliquis Imperii Ordinibus gratias agere quam posset maximas, pro tam benigna et clementi audientia proque conductu libero, et servato et servando. Neque enim se quidquam desiderasse in eis, nisi reformationem per Scripturam sanctam, a se tantopere flagitatam. Alioqui pro Caesarea Maiestate et Imperio passurus omnia, vitam et mortem, famam et infamiam, nihilque sibi prorsus reservaturum, nisi unicum verbum Domini liberum, ad confitendum et testificandum illud; postremo Caesareae Maiestati, et toti Imperio se humillime tum commendans, tum subiiciens.

Postridie igitur, hoc est, feria sexta post Iubilate, die Aprilis vicesima sexta, salutatis patronis et amicis, qui eum frequentissimi convenerunt, sumpto ientaculo, hinc abiit, ad horam ante meridiem decimam, comitatus et ab iis, qui huc venien-

tem prosecuti sunt, quem Caspar Sturm Caduceator post aliquot horas secutus Oppenheim invenit, prosecuturus vocali mandato Caesaris Caroli.

Deus igitur hominem pientissimum, repurgandae doctrinae Christianae et illustrandae gloriae Christi natum, diutissime servet ecclesiae suae, ac excitet etiam cum eo multos alios, qui verbum evangelisent virtute multa, Amen.

D. Martini Lutheri Responsio Extemporaria ad articulos, quos Magistri nostri ex Babylonica et Assertionibus eius excerpserant, quos venienti Wormatiam ad Imperialem illic Conventum obiicerent tanquam haereticos, nunquam tamen ex Scripturis tales probatos*).

Ex Babylonica Captivitate.

Collectores. Negat septem esse Sacramenta, sed tantum tria pro tempore ponenda, Baptismum, Poenitentiam, Panem.

Imo non nisi unum esse Sacramentum, et tria signa sacramentalia, si rigide loqui velimus, duo tantum in ecclesia Dei esse Sacramenta, Baptismum et Panem. Confirmationem, Matrimonium, sacrum Ordinem, extremam Unctionem nequaquam sacramenta esse.

Lutherus. Haec dixi, non simpliciter negando, sed addidi, quod secundum scripturas sanctas sic res haberet, licet non damnem usum et morem in sacramentis ecclesiae nunc celebratum, ut clare patet in ipso libello.

Collect. Verum panem verumque vinum remanere in sacramento altaris post consecrationem, nec transsubstantiationem ullam fieri, sed panem ipsum esse corpus Christi.

---

*) Hi articuli, quos Hieronymus Aleander, Nuntius Pontificius, ex libris Lutheri excerpserat, mense Aprili a. 1521 in Comitiis Wormatiensibus Luthero ad respondendum propositi esse dicuntur (cf. Seckend. Hist. Luth. I, § CII p. 168). Cum editio originalis huius Responsionis nobis praesto non esset, nos textum reddidimus secundum edit. Opp. Luth. Ienensem a. 1557.

Luth.: Non damnavi oppositam sententiam, sed articulum fidei esse negavi, cum transsubstantiatio in Scripturis non inveniatur, verumtamen corpus et sanguinem Christi ibi esse scripsi.

Collect. Sub altera tamen specie non esse integrum neque legitimum sacramentum.

Luth. Hoc dixi de speciebus, non de re contenta in sacramento. Nam in una specie totum Christum accipi, dixi, sed non plenum sacramentum, id est, non utramque speciem.

Collect. Omnes esse impios, qui utriusque speciei communionem laicis denegant.

Luth. Quia contra institutionem Christi agunt, cum deberent sacramentum utriusque speciei liberum permittere.

Collect. Manifestum et impium esse errorem, missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis, aut quibuscunque necessitatibus suis, aut aliorum offerre seu applicare.

Luth. Hoc de ipsa missa, seu sacramento dixi, non de oratione in missa. Rationes patent in libro, quia sacramentum natura sua pro nullo altero accipi potest, sed tantum pro se ipso.

Collect. Baptisatum etiam volentem non posse perdere salutem suam quantiscunque peccatis, nisi nolit credere.

Luth. Quia fides tollit omnia peccata, et facit volentem non peccare, Rom. I.

Collect. Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, sive ab homine, sive ab angelis, nisi quantum volunt; liberi enim sumus ab omnibus.

Luth. Hoc non de civilibus legibus, sed de ecclesiasticis dixi. Et est sententia Pauli Col. 2.

Collect. Nullum hominum habere ius unius syllabae constituendae super Christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu; quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit.

Luth. Patet ex eodem Paulo Coloss. 2. dicente: Videte, ne quis seducat per traditiones hominum.

Collect. Nullam rempublicam legibus feliciter administrari,

Luth. Hoc docet experientia.

Collect. Orationes, ieiunia, devotiones, et quaecunque tandem Papa in universis suis Decretis, tam multis quam iniquis, statuit, et exigit, prorsus nullo iure exigere et statuere, peccareque in libertatem ecclesiae toties, quoties aliquid horum attentaverit.

Luth. Quia Paulus Coloss. 2. prohibet traditiones hominum, cum satis de his rebus in sacris literis sit positum.

Collect. Peccata occulta non necesse esse Praelato aut Sacerdoti confiteri, sed licere omnibus fratribus vel sororibus, quibus voluerint, talia peccata revelare.

Luth. Quia confessio talium peccatorum ex sacra scriptura probari non potest.

Collect. Non dubium est, quisquis sive sponte confessus, sive correptus veniam petierit et emendaverit, coram quovis privatim fratre, eum esse a peccatis suis occultis absolutum.

Luth. Quia Christus Matth. 18. dicit ad omnes Christianos: Quodcunque solveritis super terram, solutum erit et in coelis.

Collect. Circumstantias peccatorum cum matribus, filiabus, sororibus, affinibus, quacunque die, loco, quibusvis cum personis, et quidquid externum est, aequalia esse et penitus contemnenda.

Luth. Quia Christus talia non praecepit in suis legibus.

Collect. Apud Christianos unam tantum esse circumstantiam, quae est peccasse fratrem.

Luth. Quia Deus personam non accipit.

Collect. Nullo impedimento prohiberi matrimonium, aut contractum dissolvi, praeterquam primo affinitatis, et secundo consanguinitatis gradu, neque tamen universaliter, nam fratris aut sororis filia vel neptis non numeratur prohibita in veteri lege, cum tamen sit in gradu secundo.

Luth. Hoc dixi quoad praeceptum Dei, qui sic ordinavit, licet Papa aliud ordinet.

Collect. Facto divortio homines non cogendos esse ad coelibatum.

Luth. Quia Christus castitatem a nemine exigit, et Papa non potest plus exigere.

Collect. Inter sacerdotem et uxorem esse verum et inseparabile matrimonium, mandatis divinis probatum.

Luth. Quia per solum mandatum Papae prohibitum, sed non per mandatum Dei.

Collect. In matrimonio vel votis quidquid Pontifici dispensare licet, id omne licere unicuique cum fratre vel unicuique cum se ipso.

Luth. Quia Christus, Matth. 18 et Iohan. ultimo, omnibus dedit clavium potestatem, non soli Papae, ut dixi.

Collect. Religionis disparilitatem impedimento non debere esse, neque simpliciter, neque sub conditione convertendi ad fidem, liceat ducere non baptisatam.

Luth. Quia Christus hoc impedimentum non posuit, sed solus Papa, qui legem statuere non habet ullam, ut dixi.

Collect. Sacramentum Ordinis ecclesiam Christi ignorare, inventumque esse ab ecclesia Papae.

Luth. Hic probetur contrarium ex Scripturis, sed non poterunt.

Collect. Perspicuum esse, Ordinem, qui velut sacramentum in clericos ordinat, esse vere, mere omninoque figmentum.

Luth. Non dico ordinationem esse figmentum, sed Ordinem dici sacramentum, cum non sit in sacris literis, dico esse figmentum.

Collect. Ceremonias servatas in tradendo Ordine esse sicut consecrationes domorum, vestium, aquae, salis, candelarum, herbarum, vini et similium, neque esse neque posse aliquod sacramentum dare, sed hominem ad officia quaedam ceu vasa et instrumenta parare.

Luth. Quia per homines, non per Christum sunt traditae.

Collect. Certum esse, et ita cognoscendum, nos omnes, quotquot baptisati sumus, aequaliter

esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo et sacramento quocunque habere potestatem.

Luth. Quia Petrus, I. Pet. 2., dicit: Vos estis regale sacerdotium. Non autem omnes habent usum et ministerium, sed solummodo ordinati in hac potestate.

Collect. Ordinare sacerdotes, ecclesias, campanas consecrare, pueros confirmare, quemlibet vel diaconum vel laicum facere posse.

Luth. Id est, viliora ista deberent committi minoribus, non episcopis, quorum est praedicare evangelium.

Collect. Non esse sacramentum extremam istam, id est, fictam, unctionem.

Luth. Non damno Unctionem, sed sacramentum esse Scriptura non docet.

Ex Assertione Articulorum condemnatorum.

Collect. Concilium Constantiense pessime omnium errasse.

Luth. Quia damnavit hunc articulum fidei: Credo ecclesiam sanctam catholicam.

Collect. Homicidas Concilii Constantiensis Pontifices et Pharisaeos exussisse pium et doctum virum Iohannem Huss.

Omnia damnata Iohannis Huss in concilio Constantiensi esse evangelica et Christiana, omnia vero Pontificis esse impia et diabolica.

Luth. Quia omnia, quae dicit, pertinent ad hunc articulum: Credo ecclesiam sanctam catholicam, ut patet ex eius libello.

Collect. Si Iohannes Huss fuit haereticus, ego (inquit Lutherus) plus decies haereticus sum, cum ille longe minora et pauciora dixerit, velut inchoans lucem veritatis aperire.

Luth. Quia maiora vitia et plures abusus Papae tetigi.

Collect. Etiamsi S. Petrus hodie praesideret Romae, non tamen esse Papam, nam Papam esse

rem fictam in mundo, neque fuisse, neque futurum esse, sed fingi.

Luth. Hoc adhuc dico, et contrarium per Scripturas non potest probari.

Collect. Articulos Iohannis Huss omnes suscipio, paratus defendere eos, per gratiam Christi, invito illo rerum portento et abominatione, quae sedet in loco sancto. Verum omnia Iohannis Huss in concilio Constantiensi probata non admitto.

Luth. Quia de ecclesia sancta catholica sonant, ut patet in eius libro.

Collect. Liberum arbitrium esse figmentum in rebus, seu titulum sine re, quia nulli est in manu sua quidquam cogitare mali aut boni; sed ut Vuicleffi articulus Constantiae damnatus recte docet, de necessitate absoluta evenire, quod et Poeta voluit, cum dixit: Certa stant omnia lege.

Luth. Quia homo non potest bonum velle nec facere ex se ipso, sed tantum malum, Genes. 6. et 8, ut probavi in Assertionibus.

Collect. Alia innumera blasphema, ab ecclesiae ritu alienissima, in ipsius libris legere est.

Luth. Quia ipsi non possunt numerare, cum nihil talium dixerim, sed ipsi sciunt infinita ista fingere et somniare.

Collect. Pontificem Romanum, cuius iudicio se principio submisit, ut debuit, et verum Christi Vicarium et universalis ecclesiae episcopum agnovit.

Luth. Quia ab initio nesciebam eum esse hostem Scripturae sanctae, et suarum legum tyrannum. Hoc enim postea didici usu contentionis huius.

Collect. Pontificem Romanum mox haereticum, schismaticum, idolum, Satanam passim in suis libris appellat.

Luth. Hoc est verum.

Collect. Decreta reprobat et contemnit.

Luth. Quia contra Scripturas.

Collect. Concilia damnat, Sanctos Patres deridet, Doctores ecclesiae vituperat, schismata ubique in ecclesia suscitat, novas haereses serit.

Luth. Hoc non est verum.

Collect. Nihilque non dicit, quod non ab usu ecclesiae catholicae et ritu, quem hactenus patres nostri observaverunt, impiissime et diversissime recedit.

Luth. Usus hic intelligitur Thomistarum et Papae tyrannis et ignorantia. Nihil enim contra ecclesiam, sed omnia pro ecclesia dixit, ut testantur libelli. Finis. Anno M.D.XXI.

Determinatio Theologicae Facultatis Parisiensis super doctrina Lutheriana hactenus per eam visa

et

Apologia Phil. Melanchthonis pro Luthero adversus decretum Parisiensium.

1521.

Theologi Parisienses, de quibus Lutherus initio ob eorum opinionem de superioritate Conciliorum supra Papam et ob eorum Appellationem a Papa ad Concilium a. 1517 editam bene speraverat, postquam eius liber de captivitate Babylonica ecclesiae in vulgus exiit, animis commoti articulos quosdam doctrinae cum ex aliis Lutheri scriptis, tum ex eius Praeludio de captivitate Babylonica ecclesiae excerptos die quinto decimo mensis Aprilis a. 1521 condemnaverunt. Id iudicium de Lutheri doctrina fecerunt in libello, qui in lucem prodiit sub inscriptione: Determinatio Theologicae Facultatis Parisiensis super doctrina Lutheriana hactenus per eam visa. Qua sensura cognita Philippus Melanchthon confestim Apologiam pro Luthero adversus furiosum Parisiensium Theologastrorum Decretum conscripsit atque una cum isto Parisiensi Decreto typis excusam Wittembergae edidit sub hoc titulo: Determinatio Theologicae Facultatis Parisiensis super doctrina Lutheriana

haetenus per eam visa. Apologia pro Luthero adversus decretum Parisiensium. Luthero in arce Wartburgo latenti hoc Parisiensis Academiae Decretum una cum Melanchthonis Apologia mense Julio a. 1521 allatum est, nam ille d. 15. m. Julii Spalatino scripsit: „Vidi Parisiensium Sophistarum Decretum cum Philippi Apologia, et ex corde gaudeo. Non enim sic eos excaecaret Christus, nisi consulere rebus statuisset et finem tyrannidi illorum facere inciperet.“ (Cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I. 341. de Wette II, 30). Extemplo vir strenuissimus consilium cepit hos libros coniunctos in vernaculam linguam vertendi iisque suas adiiciendi annotationes, nam die 13. m. Iulii ex Eremo sua Melanchthoni aperit: „Tuam in asinos Parisienses Apologiam cum illorum insania statui vernacule dare adiectis annotationibus“ (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. I, 335. de Wette II, 22). Quod constituerat, iam mense Augusto ineunte erat absolutum, quamquam id non illico typis excusum volebat, nam die sexto mensis Augusti Spalatino scribit: „Non est animus, ut omnia, quae mitto, excudantur. Hinc ApologiamPhilippi, nisi aliud videatur, vellem differri, donec otiosa fuerint prela“ (Luth. Epp. ed. Aurif. I. 348. de Wette II, 40), In vulgus exiit hic liber Wittembergae 1521 sub inscriptione: Ein Urtheil der Theologen zu Paris über die Lehre Doktor Luthers. Ein Gegenurtheil Doktor Luthers. Schutzrede Philippi Melanchthon wider dasselbe Parisisch Urtheil für D. Luther ꝛc. (cf. Seckendorf. Hist. Luth. I. § 113 p. 185. Walch, Introd. in T. XVIII p. 70 sqq.)

Prodiit anno 1521 etiam adversus Melanchthonis Apologiam censura ludicra et iocosa, incertum utrum ab ipso Luthero an ab alio composita, stilo scholastico conscripta, ut risum lectoribus moveret (cf. Seckend. Hist. Luth. ibid. et Walchii Opp. Luth. ibid.), sub titulo: Determinatio secunda almae Facultatis Theologiae Parisiensis super Apologiam Philippi Melanchthonis pro Luthero scriptam etc., qui liber idcirco in ed. Opp. Luth. Ienensi et Wittemb. inscribitur: Ludus Lutheri a stolida et sacri-

lega Sorbona damnati. Determinatio secunda almae Facultatis Parisiensis etc.

Vetustissimae horum scriptorum editiones sunt:
Determinatio Theologicae Facultatis Parisien. Super Doctrina Lutheriana Hactenus per eam visa. (s. l. et a.) 4.

(Schütze Luth. ungedr. Briefe III p. 284).

Determi | natio theologicae Fa- | cultatis Parisien. | super Doctrina | Lutheriana | hactenus per eam | visa. Apologia pro Luthero | Adversus Decretum Parisiensium. | Wittembergae. An. M.D.XXI. — Tituli pagina nullis ornata est figuris typographicis. Quinque quaterniones form. quart. min. — In fine Apologiae Melanchthonis legitur: Vale. Vuittembergae.

(Panzer IX, 79. Bibl. Scheurl.)

Determinatio | secunda almae Facultatis Theologiae Parisien. | super Apologiam Philippi Melanch- | thonis pro Luthero scriptam. | Liber primus. | Annexa est ratio determina- | tionis primae. Liber | secundus. | Tertius liber habet quasdam regulas | intelligendi scripturas. — Tituli pagina, in qua nec locus nec annus indicatur, nullis ornata est figuris typographicis. In altera facie huius paginae post prooemium legitur: An. M.D.XXI. In fine libelli tantummodo legitur: Finis. Hic liber minoribus excusus est typis quam prior et duos comprehendit quaterniones duoque folia, quorum posterius plane nudum est. (Wittembergae. An. M.D.XXI).

(Panz. IX, 79. Bibl. Scheurl.)

Eyn Vrteyl der Theologen tzu Paris vber die lere Doktor Luthers. Eyn gegen Vrteyl Doktor Luthers. Schutzrede Philippi Melanchthon widder dasselbe Parisisch Vrteyl für D. Luther. 4. (s. l. et a.) (Schütze III p. 284.). Altera editio prodiit 1522. (Schütze ibid. p. 296).

Nos textum reddidimus secundum editiones Wittembergenses, quae nobis ex Bibliotheca Scheurliana praesto erant.

Latine leguntur haec scripta in ed. Ien. Opp.

Luth. II. p. 443. Wittemb. II, 194, germanice in ed. Witt. VII p. 162. Ien. I p. 572. Altenb. I p. 825. Lips. XVII. p. 658. Walch. XVIII p. 1114.

Determinatio Theologicae Facultatis Parisiensis, super doctrina Lutheriana, hactenus per eam visa.

Decanus et Facultas Theologiae generalis scholae Parisiensis omnibus Christi fidelibus cum sincero catholicae veritatis amore S.

Paulus, ille vas electiois evangelicusque tubicen, et Gentium Doctor, Timotheum instituens, ut curet se ipsum operarium inconfusibilem et probatum exhibere Deo, recteque tractantem verbum veritatis, profana hortatur et vaniloquia devitare, quoniam haec multum proficiunt ad impietatem. Nam si semel recepta fuerint, mox serpet venenum, et obsolescet catholicae doctrinae vigor. Siquidem haereticorum sermo, si animos aliquando simplicium occuparit, semper latius diffundetur, eosque fallacibus errorum involucris quasi tenaci visco involvens, sensim a veritate ad impietatem nimiam deturbabit, et perinde ac cancer morbus serpet, qui, ubi corpus viventis attigerit, non desinit paulatim vicinas occupare partes, donec intulerit exitium.

Pleraque huiusce rei exempla recensere perfacile est. Nam cum adhuc in adolescentia sua ecclesia Christi sponsa florere coepisset, surrexere viri mendaces et impii, qui a veritate excidentes fidem illius subvertere molirentur, quales fuerunt Hermogenes, Philetus, Hymenaeus[1]), et post illos Ebion, Marcion, Apelles, deinde Sabellius, Manichaeus[2]),

---

1) In ed. orig: Hymeneus. 2) Ibid. hic et al.: Manicheus.

Arius, senescente vero eadem, et paulo ante tempora nostra, Valdo, Vuicleff et Iohannes Huss.

Hac etiam tempestate de progenie illa viperarum suborti sunt, proh dolor, filii nequam, qui speciosae matris non habentis maculam neque rugam unionis vinculum schismatice discindere conantur, vere similes viperulis. Ut enim illae corrosis matrum visceribus non exeunt, priusquam eas extinxerint, ita hi parentem ecclesiam exitiali suorum dogmatum pestilentique veneno, multiplici novarum inventionum foetura, dum iuvare videntur et venerari, (licet inexstinguibilem) potius tamen, quantum in se est, interimunt, non ferentes, cum ipsi sint et ancillae filii et illegitimi, imo diaboli genimina, matris ecclesiae liberos legitimosque filios, nisi eos suis pestiferis doctrinis inficiant, et venenatis iaculis contorqueant, satagentes speciem matris ac decorem temerare et contaminare. Cuius tamen facies semper est et erit gratiarum plena splendidissimusque ornatus. Ipsa enim veluti regina a dextris sponsi sui in vestitu astat deaurato, circumdata varietate legum, ceremoniarum, sacramentorum, et bonorum omnium ad praesentem vitam futuramque conducentium. Hinc virulentis suis scriptis et sermonibus illam lacerare non cessant, et pro viribus deturpare satagunt.

Inter quos unus vel praecipuus existit quidam Martinus Luther, quantum ex scriptis compluribus, eius nomine divulgatis, coniectare licet, si modo titulo credendum est. Ipse enim praenominatorum haereticorum dogmata (instar praevaricatoris Ahiel, qui contra Iosue imprecationem reaedificavit Hiericho) instaurare studet, et nova confingere, qui cum ad sobrietatem sapere minime didicerit, plus unus sapere praesumit, quam ceteri omnes, qui in ecclesia sunt aut fuerunt. Omnium nempe universitatum[1]) scholis suum ausus est praeferre iudicium, priscorum quoque vel sanctorum Doctorum ecclesiae sententias contemnit, et, ut ad impietatis cumulum addat, sacro-

1) In ed. orig.: Universitatuum.

rum sanctiones Conciliorum enervare contendit, quasi scilicet ad fidelium salutem necessaria Luthero soli Deus reservarit, quae praeteritis seculis nescivit ecclesia, et ad haec usque tempora in tenebris et errorum caecitate suam sponsam Christus dimiserit.

O impiam et inverecundam arrogantiam, vinculis, censuris, imo ignibus et flammis coercendam potius, quam ratione convincendam. Nonne enim qui ita sentit et scribit prima fidei principia abnegat, et impietatem palam profitetur? Nonne impium se prodit et infidelem, quisquis orthodoxae fidei, sanctis ecclesiae Doctoribus, ac sacris Conciliis credere dedignatur? Is nempe cui credet, qui catholicae ecclesiae fidem habere detractat? Aut quomodo catholicis ascribetur, qui ecclesiam non audit? cum ex ore veritatis dictum sit: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

Porro, ista est peculiaris haereticorum insania, ut scripturas pro voto contorquentes sese eas solos credant intelligere, solos se ad veritatem Evangelii putent ambulare, solos se, et quos falsa religione seducunt, salutem consequi arbitrentur, nec cuiuscunque Doctoris, quantumvis sancti aut eruditi, sed nec ipsius ecclesiae autoritatem suscipere velint, contra eam, quam semel sibi praefixerint scripturarum intelligentiam.

Hoc comprobat insanus Montanus, cum suis Prisca et Maximilla, sancti Spiritus adventum in se completum impiissime credens magis, quam in apostolis. Hoc et impius Manichaeus, qui vanitate Luciferi seductus usque adeo deliravit, ut se Spiritum sanctum a Christo missum assereret. Hoc item Secundinus, eiusdem Manichaei discipulus, qui Augustinum et catholicos ceteros errare confidenter asseverans, quasi eidem condolens Augustino, scripsit se non invenire, quidnam ante aeterni iudicis tribunal positus deserto Manichaeo respondere valeret. Mos nempe iste est haereticorum. At vero, dum ecclesiam audire nolunt, nec ferunt suavi Christianae disciplinae iugo colla submittere, illudentibus sibi spiritibus mendacii et erroris, in manifestos currunt

errores, et pro fide exsecrandas profitentur blasphemias.

Quod Luther ipse, seu autor, quisquis est, opusculorum illius editorum nomine, luce clarius demonstrat, qui, dum ecclesiae et sanctorum Patrum salutaria respuit documenta, et haeresiarcha factus est et virulentus veterum haeresium innovator. De libero namque arbitrio disserens Manichaeos sequitur, de contritione et iis, quae eam praecedunt, Hussitas, Vuiclevistas vero de confessione, de praeceptis Pigardos, Catharos de punitione haereticorum, de immunitate ecclesiasticorum et Evangelicis consiliis Valdenses et Bohemos, de iuramento consentit haereticis, qui se iactitant de ordine Apostolorum, de observatione legalium Ebionitarum haeresi propinquat. Ceterum de sacramentali absolutione, satisfactione, praeparatione ad Eucharistiam Scripturas non advertens, sed pervertens, item de peccatis, de poenis purgatorii, de generalibus Conciliis non ferendos disseminat errores. Sed et de philosophiae praeclaris institutis perperam loquitur ignarus, sicut de potestate ecclesiastica et de indulgentiis multa.

Nec tam pestiferam doctrinam evomuisse contentus librum insuper edidit, si titulo creditur, cui de Captivitate Babylonica nomen indidit, usque adeo variis respersum erroribus, ut iure cum Alchorano conferri mereatur. In eo siquidem exstinctas haereses et funditus exstirpatas, quarum ne vestigia quidem ulla restabant, super his praesertim, quae ad sacramenta ecclesiae spectant, suscitare ac in lucem revocare totis animi viribus contendit. Scriptor quicumque is est ecclesiae nimirum Christi hostis perniciosus, et antiquarum blasphemiarum instaurator exsecrandus. Bohemorum namque, Albigensium, Valdensium, Heracleonitarum, Pepucianorum, Erianorum, Lamperianorum, Iovinianistarum, Artotyritarum, ceterorumque id genus monstrorum insaniae per autorem in eodem comprobantur libro, commendantur, extolluntur.

Quare nostrae professionis esse agnoscentes huiusmodi pullulantibus pestiferis erroribus magisque ac

magis in dies excrescentibus toto conatu obviare, quid tandem nobis de huiusmodi doctrina visum sit, plane aperire voluimus, et nostram super ea sententiam Christianis omnibus publicare, ne, quod absit, eliminata iam pridem tam multiplex impietas, quantum in nobis est, ulterius serpat, et doctrina fallax a patre mendacii exorta fidelem inficiat populum Dei.

Sollicitius itaque per nos examinata ac maturius universa doctrina Lutheriano adscripta nomini et ad plenum discussa, exsecrandis illam erroribus scatere certo deprehendimus et iudicavimus, fidem potissimum contingentibus et mores. Quodque simplicis populi seductiva sit, omnibus Doctoribus iniuria, potestati ecclesiae et ordini hierarchico impie derogativa, aperte schismatica, sacrae scripturae adversa et eius depravativa, atque in Spiritum sanctum blasphema, et ideo veluti reipublicae Christianae perniciosam censemus omnino exterminandam ac palam ultricibus flammis committendam, autorem vero ad publicam abiurationem modis omnibus iuridicis compellendum.

Ut autem id clarius cunctis innotescat, aliquot ex praefatis scriptis excerptas Propositiones ordine quodam digessimus, et nostram cuique adiecimus censuram, patrum nostrorum morem imitati, qui alienus utique non est ab observata per apostolos lege definiendi. Proposito[1]) namque de legalium observatione dubio, quid sentirent, ipsi paucis explicuerunt, rationibus (cur ita definirent) nullis scripto mandatis, quem modum quoque decernendi sacra consueverunt tenere Concilia. Materiae vero per nos discussae hae praesertim, quas impraesentiarum edere constituimus, secundum suas invicem connexiones sequenti monstrantur indice.

---

1) In ed. orig.: Proposita.

Index Materiarum ex variis Lutheri libris excerptarum per Theologiae Universitatis Parisiensis Facultatem. Et primo ex libro de Captivitate Babylonica.

De sacramentis.
De constitutionibus ecclesiae.
De operum aequalitate.
De votis.
De divina essentia.

Materiae ex aliis eiusdem Lutheri libris excerptae.

De conceptione beatae et gloriosae Virginis.
De contritione.
De confessione.
De absolutione.
De satisfactione.
De accedentibus ad Eucharistiam.
De certitudine caritatis habitae.
De peccatis.
De praeceptis.
De consiliis Evangelicis.
De purgatorio.
De Conciliis universalibus ecclesiae.
De haereticorum poena.
De legalium cessatione.
De bello adversus Turcas.
De immunitate Ecclesiasticorum.
De libero arbitrio.
De philosophia et theologia scholastica.

Propositiones ex libro Lutheri, qui de Captivitate Babylonica inscribitur, collectae et per Theologorum Parisiensium Facultatem damnatae. Scribentur autem Propositiones ipsae maiusculis, et condemnationes minoribus characteribus.

De sacramentis.

1) Recens est inventio sacramentorum.

magis ... ominibus
quid ... to instituta,
plane ... etica.
tentiam ... Christi ignorat.
absit, ... et est error Pau-
quantur ... et Vuiclevistarum.
fallax ... eandem potestatem
pulum ... cunque.
So... unt omnibus communes.
rius ... sunt sacerdotes.
et ad ... ium Propositionum est or-
scater... ructiva et haeretica, et est
potissi... haereticorum simul et Pepu-
simpli...
iniuri... tio et extrema unctio non sunt
pie ... Christo instituta.
adve... positio est haeretica, et pro prima
san... Albigensium et Vuiclevistarum, pro
stia... Heracleonitarum.
da... passim creditur esse sacrificium, quod
an... Deo, inde Christus hostia altaris dicitur,
n... Evangelium non sinit Missam esse sacrificium.
Haec Propositio quoad secundam partem, sci- Sed Evangelium etc. est impia, in sacrosanc- Evangelium blasphema, ac haeretica, prout vo- ...ulo Missa cum Gregorio utimur.

8) Manifestus est error, Missam applicare seu offerre pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis, aut quibuscunque necessitatibus suis aut aliorum.

Haec Propositio est in ecclesiam catholicam, Christi sponsam, contumeliosa et haeretica, et est Erianorum haereticorum et Artotyritarum erroribus conformis.

9) Non est dubium, universos hodie sacerdotes et monachos cum episcopis et omnibus suis Maioribus esse idolatras, in statu periculosissimo agentes, ob Missae seu sacramenti ignorationem, abusionem et irrisionem.

Haec Propositio est falsa, maxime scandalosa, universo ecclesiastico statui contumeliosa, arrogan-

ter et stulte prolata, et in eo, quod praetendit, neminem in statu salutis esse, nisi qui huiusmodi erroribus acquiescit, cum Donatistarum, Ascitarum, et Apostolicorum perfidia conveniens, asserentium non nisi apud se remansisse ecclesiam Dei.

10) Credo firmiter, panem esse corpus Christi, ait Luther.

Haec credulitas Lutheri est absurda, haeretica et olim damnata.

11) Negare laicis utramque speciem est impium et tyrannicum.

Haec Propositio est erronea, schismatica, impia, et ex damnato errore Bohemorum elicita.

12) Bohemi haeretici et schismatici non sunt nominandi, sed Romani.

Haec Propositio est falsa, perfidiae Bohemicae impie defensiva, et ecclesiae Romanae contumeliosa.

13) Matrimonium non est sacramentum divinitus institutum, sed ab hominibus in ecclesia inventum.

Haec Propositio est haeretica et olim damnata.

14) Coniunctio viri et mulieris tenet, quocunque modo contra leges hominum contigerit.

15) Debent sacerdotes ea omnia matrimonia confirmare, quae contra ecclesiasticas vel pontificias leges fuerint contracta, in quibus Papa potest dispensare, et quae non sunt in Scriptura sacra expressae.

Utraque harum Propositionum est falsa, ecclesiae potestati impie derogativa, et ex damnato Valdensium errore procedens.

16) Tota efficacia sacramentorum novae legis est ipsa fides.

Haec Propositio est efficaciae sacramentorum novae legis impie derogativa et haeretica.

17) Quidquid credimus nos accepturos esse, revera accipimus, quidquid agat, non agat, simulet aut iocetur minister.

Haec Propositio est absurda, et ex erroneo Scripturae intellectu asserta et haeretica.

18) Periculosum, imo falsum est opinari, poenitentiam esse secundam tabulam post naufragium.

Haec Propositio est temeraria, erronee ac fatue asserta, ac beato Hieronymo, illam ponenti, iniuria.

19) Qui sponte confessus sive correptus veniam petierit, et emendaverit coram quovis privatim fratre, non dubito a peccatis suis illum esse absolutum.

Haec Propositio, innuens laicos, tam viros quam mulieres, potestatem clavium habere, est falsa, sacramentis Ordinis et Poenientiae contumeliosa et haeretica, cum errore conveniens Valdensium et Quintilianorum.

De constitutionibus ecclesiae.

1) Neque Papa, neque episcopus, neque ullus hominum habet ius unius syllabae constituendae super Christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu, et quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit.

Haec Propositio est a debita subditorum erga Praelatos et superiores subiectione et obedientia retractiva, legum positivarum seditiose destructiva ac in fide et moribus erronea, et est error damnatus Valdensium cum errore Erianorum conveniens.

De operum aequalitate.

1) Opera nihil sunt coram Deo, aut omnia sunt aequalia, quantum ad meritum attinet.

Haec Propositio est falsa, sacris eloquiis adversa atque errori Iovinianistarum conformis.

De votis.

1) Suadendum, ut vota prorsus omnia tollantur aut vitentur.

Haec Propositio est Christi doctrinae et sanctorum Patrum observationi, qui vovere consulunt, contraria, ex errore procedens Lamperianorum, Vuiclevistarum, et eorum, qui se iactabant de ordine Apostolorum.

2) Probabile est vota hodie non valere, nisi ad operum iactantiam et praesumptionem.

Haec Propositio est falsa, statui religionis contumeliosa et praefatis erroribus consona.

De divina essentia et forma corporis humani.

1) Istis novissimis trecentis annis multa perperam determinata sunt, quale est, essentiam divinam nec generari nec generare, et animam esse formam substantialem corporis humani.

Haec Propositio est falsa, ab homine, qui alienus est a catholica ecclesia, arroganter asserta, ac sacris Conciliis generalibus iniuria.

Propositiones, excerptae ex aliis Lutheri libris, damnatae, ut praemissum est. Et primo

De conceptione B. Mariae Virginis.

1) Contradictoria huius Propositionis, Beata Virgo est concepta sine peccato originali, non est reprobata.

Haec propositio est falsa, ignoranter et impie contra honorem immaculatae Virginis asserta.

De contritione et iis, quae eam praecedunt.

1) Lege manifestata aut in memoriam revocata mox sequitur augmentum[1]) peccati, si gratia desit.

Haec Propositio loquendo de gratia gratum faciente est falsa, a recta sacrae scripturae intelligentia aliena, et a meditatione divinae legis retractiva.

2) Lex ante caritatem non operatur nisi iram, et auget peccatum.

Haec Propositio est falsa, piarum aurium offen-

---

1) In ed. orig.: argumentum.

siva, in Deum et eius legem blasphema, nee intentioni Pauli conformis.

3) Opera quaecunque ante caritatem sunt peccata et damnabilia, et indisponentia ad gratiam.

Haec Propositio est falsa, temerarie asserta, peccatorum ab emendatione retractiva, et sapiens haeresim.

4) Qui bonum opus aut poenitentiam a peccatorum detestatione ante dilectionem iustitiae incipi nec in eo peccari asserit, inter Pelagianos numerandus est.

Haec Propositio est falsa, et ignoranler asserta, capiendo dilectionem iustitiae pro ea, quae caritatem seu gratiam gratum facientem sequitur.

5) Contritio, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec, inquam, contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem.

Haec Propositio est falsa, viae ad poenitentiam impeditiva, scripturis sacris et doctrinae Sanctorum difformis.

6) Neque timore neque amore potest homo se erigere ad capessendam gratiam Dei.

Haec Propositio est in fide et moribus erronea, omnem praeparationem ad poenitentiam impie auferens.

7) Sine gratia primo remittente culpam nec votum remissionis quaerendae homo potest habere.

Haec Propositio est falsa, impia, et peccatorum ad desperationem inductiva.

8) Christus nunquam peccatores coegit timore ad poenitentiam.

Haec Propositio, capiendo cogere pro inducere, sicut capitur frequenter in scriptura sacra, est haeretica.

9) Bonus est timor et utilis, licet sit insufficiens, per quem paulatim fit consuetudo iustitiae. *De his verbis Augustini sequitur iudicium Lutheri,*

Hoc est (inquit) meo iudicio consuetudo desperandi et odiendi Deum, si excludatur gratia.

Iudicium Lutheri de illo dicto Augustini: Bonus est timor etc. est falsum, temerarium, et impium, accipiendo gratiam, ut supra, pro gratia gratum faciente, sicut eam accipit Scriptor.

10) Si Iohannes scilicet Baptista timorem docuisset esse initium poenitentiae, non ideo sequitur poenitentiam incipere a timore.

Haec Propositio est manifeste erronea, in Christum et inspiratam Praecursoris eius doctrinam contumeliosa.

De confessione.

1) Ars confitendi, qua hucusque docti sumus arenam numerare, singula peccata discutere, colligere atque ponderare, ad faciendam contritionem, est ars inutilis, imo ars desperandi et perdendi animas.

Haec Propositio est falsa, impia, schismatica, et confessioni, quae est ars lucrandi animas, iniuria.

2) Confessio illa, quae nunc agitur occulte in aurem, nullo potest divino iure probari, nec ita fiebat primitus.

Huius Propositionis prima pars est falsa, et ex ignorantia iuris divini asserta, secunda est temerarie posita.

3) Spiritualis defectus est soli Deo aperiendus.

4) Si oportet confiteri occulta cordis, tantum ea, quae pleni sunt consensus in opus, homines debent confiteri.

5) Peccata contra duo ultima praecepta Decalogi commissa sunt prorsus a confessione secludenda.

Quaelibet harum trium Propositionum est in fide erronea, et impie confessionem dimidians.

6) Nullo modo praesumat homo confiteri peccata venialia.

Haec dissuasio, innuens praesumptionis esse confiteri peccata venialia, est temerarii animi indicativa, ab opere bono retractiva, et ideo perniciosa.

7) Non iustificamur operibus, neque poenitentiis aut confessionibus.

Haec Propositio, loquendo de operibus bonis fidem mediatoris non excludentibus, est erronea, poenitentiae et confessionis contemptiva, et sanae divinae scripturae intelligentiae adversa.

De absolutione.

1) Absolutio est efficax, non quia fit, a quocunque tandem fiat, erret sive non erret, sed quia creditur.

2) Crede fortiter te esse absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de tua contritione.

3) Esto per impossibile, quod confessus non sit contritus, aut quod sacerdos non serio, sed ioco absolvat, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus.

Hae tres Propositiones ad sensum scriptoris sunt falsae, impiae, ignoranter et difformiter ad sanam sacrae scripturae intelligentiam assertae. Et in hoc, quod dicitur, A quocunque tandem fiat, erret sive non erret, et in eo quod subditur: Non serio, sed ioco absolvat, sunt piarum aurium offensivae, sacramenti poenitentiae irrisoriae, et Conciliorum generalium determinationibus contrariae.

4) Quilibet sacerdos debet absolvere a poena et culpa, aut peccat.

Haec Propositio ad sensum scribentis est falsa, observationis et doctrinae universalis ecclesiae in his, quae concernunt sacramentum poenitentiae, contraria.

De satisfactione.

1) Peccata Deus et semper et gratis remittit atque condonat, nihil a nobis invicem requirens, quam ut in posterum bene vivamus.

Haec Propositio est a sententia sanctorum Doctorum aliena, fideles vana et stulta confidentia a debita satisfactione pro peccatis retrahens, et haeretica.

2) Sententia est Apostoli, poenam et culpam simul finiri.

3) De industria damnat Propheta sententiam probantium satisfactionem, dicens: Quoniam si voluisses sacrificium dedissem, holocaustis non delectaberis.

4) Irridet Micheas Propheta eos, qui per opera satisfacere volunt.

Prima harum Propositionum est in Paulum, secunda in Prophetam, tertia in Micheam contumeliosa, et omnes falsae, impiae et in Spiritum sanctum blasphemae.

5) Virtute clavium iactant quidam solvi poenas per divinam iustitiam requisitas, quod non credo verum, nec probabitur.

Haec Propositio, qua negat virtute clavium poenas per divinam iustitiam requisitas solvi, est falsa, scandalosa, potestati clavium derogativa, et in hoc, quod dicit, Quod non credo verum, nec probabitur, est animi temerarii indicativa et arrogantis.

6) Commentum et futile cavillum est dicere, quod dicunt quidam, quia sacerdos ignorat mensuram contritionis absolvendi, ideoque forte non imponit tantam satisfactionem, quantam divina iustitia requirit, quod propterea necesse sit divinae iustitiae satisfieri vel proprio opere vel indulgentiis.

Haec Propositio est falsa, ritui ecclesiae et eius doctrinae adversa, et poenitentialis satisfactionis enervativa.

7) Poena, qua Deus vult peccatum punire, non potest auferri per hominem vel per Papam.

Haec Propositio est autoritati ecclesiae a Christo concessae impie et schismatice contraveniens, et sapiens haeresim.

Huic materiae annectitur una Propositio de sacramentis in genere:

8) Haeretica sententia est, qua sacramenta novae legis gratiam iustificantem dare dicuntur illis, qui non ponunt obicem, cum sit impossibile sacramentum conferri, nisi iam credentibus et dignis.

Haec Propositio est falsa, temeraria et praesumptuose asserta.

De accedentibus ad Eucharistiam.

1) Magnus et perniciosus error est, si quis accedat ad sacramentum Eucharistiae, ea nixus fiducia, quod confessus est, quod non sibi conscius mortalis peccati, quod orationes et praeparatoria sua praemiserit, omnes hi iudicium sibi manducant et bibunt.

Haec Propositio est impia, a debita sacramenti suscipiendi praeparatione maxime retractiva, ad desperationem inducens, et doctrinae Pauli contraria, nec fideles ea nixi fiducia secludunt divinam misericordiam.

2) Probatio, qua homo peccata sua discutit atque ponderat, non pertinet nisi ad insensatos et crassos sacramenti contemptores.

Haec Propositio est temerarie et arroganter asserta, impia et scandalosa.

De certitudine caritatis habitae.

1) Pessime docent Theologi, quando dicunt, nos nescire, quando sumus in caritate.

Haec Propositio, intelligendo nescire certitudine fidei, de qua loquitur Scribens, est falsa, sacris Doctoribus dissona et sanae intelligentiae Scripturae.

2) Caveat omnis Christianus, ne unquam incertus sit, an Deo placeant opera sua, qui enim sic dubitat, peccat, et perdit opera sua cuncta, frustraque laborat.

Huiusmodi consilium, loquendo de certitudine ut supra, est temerarium, perniciosum, et sacris eloquiis difforme.

De peccatis.

1) Justus in omni bono opere peccat.

2) Omne opus bonum optime factum est peccatum veniale.

Utraque harum Propositionom est falsa, piarum aurium offensiva, ac bonorum operum infamativa.

3) Quod non omni tempore poenitemus et resipiscimus, vitium est.

Haec Propositio, ut vitium dicit culpam, ad sensum Scribentis est falsa, irrationabiliter, et ex erroneo Scripturae intellectu asserta.

4) Hoc est mortalium mortalissimum, non credere se esse damnabili et mortali peccato obnoxium coram Deo.

Haec Propositio est falsa, impia, desperationis inductiva, et sapiens haeresim.

5) Theologi docentes regula sua, venialia peccata esse distincta a mortalibus, ad insaniam perditissime nituntur trahere hominum conscientias.

Haec Propositio est stulte et praesumptuose asserta, sacris Doctoribus iniuria, et in quantum praetendit, venialia non distingui a mortalibus, est haeretica.

De praeceptis.

1) Qui negat Deum nos impossibile iussisse, pessime facit, et qui hoc falsum esse dicit, plus quam pessime facit.

Haec Propositio est scandalosa, impia, legis Christianae infamativa, ac autore Augustino in Deum blasphema.

2) Sola duo ultima Decalogi praecepta sunt, quae a nullo quantumlibet sancto aliquo modo implentur, cetera omnia implent. Sed in his duobus manent rei et peccatores, quia nihil de istis implent.

Haec Propositio est erronea, impia, in legem et legislatorem blasphema, et in Sanctos contumeliosa.

3) Omne praeceptum Dei magis positum est, ut ostendat praeteritum et praesens peccatum, quam ut futurum prohibeat, siquidem, iuxta Apostolum, per legem nihil nisi cognitio peccati.

Huius Propositionis prima pars est falsa, temerarie et sine ratione asserta, secunda vero, quod iuxta Apostolum per legem etc. est erronea, legi intentionique Pauli contraria.

4) Quia homini caritatem habenti nulla lex necessaria est, ideo per hoc praeceptum: Sabbata sanctifices, non opus praecipitur, sed quies.

5) Istud praeceptum tertium: Sabbata sanctifices, cessavit proprie, imo omnia, quoad perfectos Christianos, quia iusto non est lex posita.

6) Infirmis, qui nondum sunt mortificati secundum veterem hominem, opus est, ut certis officiis, diebus, modis occupentur, vigiliis, ieiuniis, orationibus, disciplinis et similibus, quibus perveniant ad profectum interioris hominis, ut, ubi corpus fuerit castigatum, et in servitutem fuerit redactum, et mortificatae passiones, tum ipsa cessent paulatim, et tantum minuantur, quantum profecerit interior homo, adeo ut, si perfectus fuerit, illa omnia cessare debeant.

Quaelibet harum trium Propositionum praecedentium est erroneo Scripturae intellectu asserta, iure in concilio Viennensi contra Begardos reprobata et haeretica.

De consiliis Evangelicis.

1) Illud verbum Christi Matthaei quinto: Qui te percusserit in maxillam dextram etc., et illud ad Romanos duodecimo: Non vos defendentes[1]) carissimi etc. non sunt consilia, sicut etiam multi Theologi errare videntur, sed praecepta[2]).

Haec Propositio est falsa, legis Christianae nimium onerativa, et sanae intelligentiae Scripturae adversa.

2) Requirere coram Judice de iniuria reparationem Christianis prohibitum est.

Haec Propositio est falsa, scandalosa, iuri divino naturalique dissona.

3) Quia Christianus temporalia non debet amare, ideo propter ea non debet iurare.

---

1) In ed. orig.: descendentes.

2) Ibidem: praeceptum; lectio: praecepta, est ex ed. len. repetita.

Haec Propositio est in moribus erronea, et sapiens haeresim.

4) Judaeis ad libitum verum iurare est permissum.

Haec Propositio, si intelligatur permissum tanquam licitum, falsa est, divino praecepto adversa, et antiquus error Judaeorum.

De purgatorio.

1) Scriptura divina tota prorsus nihil habet de purgatorio.

Haec Propositio est falsa, Valdensium errorem maxime fovens, ac sanctorum Patrum sententiae repugnans.

2) Non videtur probatum esse, quod animae in purgatorio sunt extra statum meriti, seu augendae caritatis.

Haec Propositio est falsa, temerarie et impie asserta, et in hoc, quod praetendit, animas in purgatorio non esse extra statum meriti seu augendae caritatis, et in fide erronea.

3) Non videtur probatum esse, quod ipsae animae in purgatorio sint de sua beatitudine certae et securae, saltem omnes.

Haec Propositio est falsa, et praesumptuose asserta, et in hoc, quod praetendit, animas purgatorii non esse certas de sua beatitudine, est traditioni ecclesiae et doctrinae Sanctorum contraria.

4) Animae in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu horrent poenas et petunt requiem, quia quaerunt quae sua sunt plus quam voluntatem Dei, quod est contra caritatem.

Haec Propositio est falsa, impia, purgandis animabus iniuria et haeretica.

5) Imperfecta sanitas seu caritas morituri necessario secum fert magnum timorem, tantoque maiorem, quanto minor fuerit ipsa.

6) Poena purgatorii est pavor et horror damnationis et inferni.

Utraque harum Propositionum est falsa, temerarie et sine ratione posita.

7) Probabile est, animas purgatorii prae con-

fusione nescire, quo statu sint, damnatae an salvatae, imo sibi videntur iam ire in damnationem et descendere in lacum.

8) Animae in purgatorio nihil aliud sentiunt, quam incipere suam damnationem, nisi quod sentiunt nondum clausam post se portam inferi.

Utraque harum Propositionum est falsa, piarum aurium offensiva, voluntate et irrationabiliter posita, et statui animarum purgatorii iniuriosa.

9) Omnes animae in purgatorium descendentes sunt imperfectae fidei seu sanitatis, imo per quantamcunque ablationem poenarum non essent sanae, nisi prius ab eis auferatur peccatum, id est, imperfectio fidei, spei et caritatis.

Haec Propositio, quantum ad omnes partes, est falsa et temerarie asserta, ac sanae scripturarum intelligentiae dissona.

De Conciliis generalibus.

1) Via iam nobis facta est enervandi autoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis ac iudicandi eorum decreta.

Haec Propositio, si velit scriptor, licitum esse cuipiam Concilii legitimi autoritati contradicere, in iis, quae fidem et mores concernunt, est schismatica et haeretica.

2) Certum est, inter articulos Iohannis Huss vel Bohemorum multos esse plane Christianissimos et Evangelicos, quos non possit universalis ecclesia damnare.

Haec Propositio, loquendo de articulis condemnatis, de quibus intendit scriptor, est falsa, impia et sacris Conciliis iniuria.

3) Isti duo articuli: unica est sancta universalis ecclesia, quae est praedestinatorum universitas, et universalis sancta ecclesia tantum est una, sicut tantum est unus numerus praedestinatorum, non sunt Iohannis Huss, sed Augustini super Iohannem.

Haec Propositio, ad Hussitarum intelligentiam,

---

1) In ed Ien. deest: et.

est falso Augustino attributa, articuli autem loquendo de ecclesia militante, de qua ibi fit sermo, sunt Propositiones haereticae.

4) Iste articulus: Duae naturae, divinitas et humanitas, sunt unus Christus, est a catholicis concedendus. Et similiter ille: Divisio humanorum operum est, quod sunt virtuosa vel vitiosa, quia, si homo est vitiosus et agit quidquam, vitiose agit, et si est virtuosus et agit quidquam virtuose agit.

Haec Propositio est falsa, et ex ignorantia verae theologiae asserta; primus autem illorum articulorum, scilicet: Duae naturae etc. est Propositio haeretica, secundus vero, scilicet divisio humanorum operum etc. est Propositio sapiens haeresim.

De spe.

1) Spes non provenit ex meritis.

Haec Propositio est falsa, praesumptionis inductiva, ac sacris Sripturis difformis.

De poena haereticorum.

1) Haereticos comburi est contra voluntatem Spiritus.

Haec Propositio est falsa, contra voluntatem Spiritus divini asserta et errori Catharorum et Valdensium consona.

De observatione legalium.

1) Licet opera legis quaecunque fieri, si ea requirat caritas fraterna, modo non lege cogente, quo casu licet etiam modo circumcidi sine periculo, et cum multo merito.

Haec Propositio est Christianae legi inimica, Iudaicae perfidiae favens et haeretica.

De bello contra Turcas.

1) Proeliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos,

Haec Propositio universaliter intellecta est falsa, nec sacris eloquiis conformis.

De immunitate Ecclesiasticorum.

1) Si imperator vel principes[1]) revocent libertatem datam personis et rebus Ecclesiasticorum, non potest eis resisti sine peccato et impietate.

Haec Propositio est falsa, impia, schismatica, libertatis ecclesiasticae enervativa, ac impietatis tyrannicae excitativa et nutritiva.

De libero arbitrio.

1) Liberum arbitrium non est dominus actuum suorum.

Haec Propositio falsa[2]), sacris Doctoribus ac omni doctrinae morali adversa, cum Manichaeorum errore conveniens, ac haeretica.

2) Frustra garriunt Sophistae, actum bonum esse totum a Deo, sed non totaliter.

Haec Propositio est sanctis Doctoribus eam ponentibus iniuria, Ambrosio potissimum, Augustino et Bernardo, quos hic Sophistas appellat, et quantum ad id, quod praetendit, actum bonum esse totaliter a Deo, et nullo modo a libero arbitrio, est haeretica.

3) Liberum arbitrium, dum facit quod in se est, peccat mortaliter.

Haec Propositio est scandalosa, impia, in fide et moribus erronea.

4) Liberum arbitrium ante gratiam nihil valet nisi ad peccandum, non autem ad poenitendum, ex Augustino de spiritu et litera.

Haec Propositio, accipiendo gratiam pro gratia gratum faciente, de qua loquitur scriptor, est erronea, errori Manichaeorum conformis, a sacris eloquiis aliena, perverse et truncate ex Augustino allegata.

---

1) In ed. Jen.: Princeps. 2) Ibid.: est falsa.

5) Liberum arbitrium sine gratia tanto magis appropinquat iniquitati, quanto fortius intenderit actioni, ex Ambrosio.

Haec Propositio, accipiendo gratiam ut prius, est falsa, piarum aurium offensiva a bonis operibus retrahens, inique et mutilate ex Ambrosio excerpta.

De philosophia et theologia scholastica.

1) Philosophia Aristotelis de virtute morali, de obiecto, de actu, de actu elicito, talis est, quae nec in populo doceri possit, nec est ad Scripturae intelligentiam utilis, quia continet duntaxat portenta verborum, non nisi ad contentiones verborum conficta.

Haec Propositio, quantum ad omnes suas partes, loquendo de philosophia Aristotelis in his maxime, in quibus a fide non discedit, est falsa, et tanquam ab inimico scientiae arroganter ac insipienter asserta.

2) Omnes virtutes morales et scientiae speculativae non sunt verae virtutes et scientiae, sed peccata et errores.

Haec Propositio, quantum ad primam partem, quod virtutes morales sunt peccata, est eodem modo qualificanda, sicut prius fuit illa qualificata: Opera quaecunque ante caritatem sunt peccata; quantum autem ad alteram, quod scilicet scientiae speculativae sunt errores, est manifeste falsa.

3) Theologia scholastica est falsa Scripturae et sacramentorum intelligentia, et exsulem nobis fecit veram et sinceram theologiam.

Haec Propositio est falsa, temerarie et superbe asserta, ac sanae doctrinae inimica.

4) In sermonibus Iohannis Tauleri, lingua teutonica[1]) conscriptis, plus reperio, dicit Luther[2]), theologiae solidae et sincerae, quam in universis omnium Universitatum scholasticis Doctoribus repertum est, aut reperiri possit in omnibus suis sententiis.

---

1) In ed. Jen.: germanica. 2) Ibid.: Lutherus.

Propositio, quam Luther[1]) asserit, est manifeste temeraria.

5) Quo tempore coepit theologia scholastica, id est, illusoria, eodem evacuata est theologia crucis, suntque omnia plane perversa.

Haec Propositio est falsa, praesumtuose et irrationabiliter asserta, et errori Bohemorum damnato vicina.

6) Libidinem corrumpendae Scripturae iam ferme trecentis annis patitur ecclesia incomparabili damno suo a Doctoribus scholasticis.

Haec Propositio est falsa, stulte et malitiose asserta.

7) Theologi scholastici Aristotelis moralia prorsus convenire mentiti sunt cum Christi Paulique doctrina.

Hac Propositione impudenter et falso theologis scholasticis imponit scriptor, quod non est verum, quanquam satis exploratum sit, in multis moralia Aristotelis cum Christi Paulique doctrina consentire.

Additur et haec ex libro de Captivitate Babylonica.

In Dionysio, qui scripsit de coelesti hierarchia, nihil ferme est solidae eruditionis, et omnia sunt illius meditata in praefato libro ac somniis prope simillima. In theologia autem mystica perniciosissimus est, platonizans magis quam Christianizans[2]), in ecclesiastica vero hierarchia ludit allegoriis, quod est otiosorum hominum studium.

Haec Propositio est falsa, temerarie et arroganter asserta, ac viro sancto insigni eruditione claro iniuria, quem Damascenus divinum Areopagitam, Pauli discipulum, sacerrimum et deiloquentissimum appellat.

---

1) Ibid.: Lutherus. 2) Ibid.: platonisans . . . Christianisans.

Conclusio.

Nos praefati Decanus et Facultas praemissa haec omnia tempore multo examinavimus, et quid de his sentirent ecclesiastici Doctores, quidve sacra Concilia, quid insuper in Scripturis sanctis caveretur, diligenter annotavimus. Post quod examen nostrum apud Sorbonam saepius frequentatum, in plerisque nostris per iuramentum vocatis et factis concionibus, unanimi omnium voto fuerunt conclusa ac definita, ac demum ex abundanti in generali nostra congregatione apud sanctum Maturinum rursus per iuramentum super his specialiter denunciata, haec eadem post Missam more nostro celebratam iterum concordi omnium assensu laudavimus, comprobavimus ac rata habuimus, laudamus, comprobamus et[1]) rata habemus, et ut talia inconcusse tenenda nostra sententia definimus[2]) et decernimus.

Acta fuerunt haec anno ab incarnatione Domini M. D. XXI. die XV. Aprilis, in quorum testimonium iis instrumentis, quae in archivis et scriniis nostris ad perpetuam rei memoriam reservamus, sigillum nostrum duximus apponendum, ad quorum exemplar de mandato nostro praesentes fuisse fideliter impressas testamur.

Nosque[3]) Iohannes le Coincte Rector Universitatis Parisiens. mandavimus Iodoco Badio Ascensio, librario nostro iurato, in virtute fidei nobis praestitae, ut hanc definitionem sedulo imprimat, prohibemusque ceteris omnibus, tam iuratis quam non iuratis, sub poena amittendi officii, si quod a nobis habent, et sub praeiudicio nunquam habendi, si nullum habent, et summae indignationis Universitatis, ne biennio proximo sine nostra autoritate imprimant, aut alibi impressam vendant, hancque cautionem nominis nostri subscriptione, quod sigilli instar habere volumus, duximus muniendam.

---

1) In ed. Ien.: ac. 2) In ed. orig.: diffinimus. 3) Haec quae sequuntur inde a: Nosque Iohannes.. usque ad finem: duximus muniendam, repetita sunt ex edit. Ienensi Opp. Luth. a. 1557, in editione originali non leguntur.

Adversus Furiosum Parisiensium Theologastrorum Decretum Philippi Melanchthonis[1]) pro Luthero Apologia.

Vide, Christiane Lector, quae Theologorum monstra gignit Europa? Superiore anno Evangelium damnarun Colonienses ac Lovanienses Sophistae, propositis quibusdam nudis sententiis, nec rationibus nec Scriptura confirmatis. Horum insaniam vicere nunc non dissimili exemplo, quicunque tandem sunt, qui Parisiis Lutherum damnarunt (adduci enim non possum, ut credam rem communibus totius Ordinis theologici suffragiis actam esse). Nam praeterquam quod illic pauciora reprobata sunt, quanto durius hic et immitius tractatur Lutherus?

Primum adscripta est epistola cruenta, deinde adiectae sunt adnotationes in singulas Lutheri sententias, et impiae et atroces, pleraque huius etiam sinistre detorta sunt. Et vel hinc etiam potest colligi, qui spiritus, quae intemperiae agant Decreti autores, quando spiritus Dei nihil non facit candide. In universum eiusmodi liber est, qualem Lutetiae scribi posse nemo facile crederet, siquidem ita vulgo persuasum est, in ea schola, velut in arce quadam, regnare Christianas literas. Neque negari potest, inde prodisse olim gravissimos homines, adeoque proximo seculo Gersonem illum, plenum, ut adparet, Christiani spiritus; *ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμίαν· πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.* Atque illi, si nunc reviviscerent, hos iudices, quicunque sunt, degenerem posteritatem, putas, agnoscerent? Nequaquam, sed deplorarent tum Scholae, tum totius reipub. Christianae sortem, in qua pro theologis Sophistas, pro Christianis doctoribus calumniatores regnare viderent. Agnoscerentque id esse tempus, quod apud Ieremiam ecclesia deplorat his verbis: Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei, vocavit adversum me tempus, ut contereret electos meos.

---

1) In ed. orig.: Philip. Mel.

Quanquam ubi rem propius considero, videtur Lutetia non peccare nunc primum, sed iam olim ineptire, cum ecclesiastica doctrina humanis disputationibus vitiata philosophari coepit. Constat enim natam esse Lutetiae profanam illam Scholasticen, quam theologiam vocare volunt, qua admissa nihil salvi reliquum est ecclesiae. Evangelium obscuratum est, fides exstincta, recepta operum doctrina et pro Christiano populo ne legis quidem, sed Moralium Aristotelis populus sumus, et ex Christianismo contra omnem sensum spiritus facta est quaedam philosophica vivendi ratio.

O utinam contingat vobis spiritualibus oculis cernere, quid ecclesiae damni dederit vestra illa apud vos et nata et exculta Scholastica, quam a vobis acceperunt quasi per manus reliqua Europae gymnasia. Oportuit enim idolis terram repleri. Et vel articuli vestri testantur, quam pertinaciter inde usque ab ortu Scholasticae philosophati sitis, in quibus quam pauci sunt, qui ad pietatem pertinent? Quorsum enim haec? Ego currit, esse absurdam orationem, et interesse, nescio quid, inter has orationes; cuiuslibet hominis asinus currit, et asinus cuiuslibet hominis currit, digna videlicet Christiano gymnasio dogmata.

Iam et palam decretum est, philosophicas disciplinas esse ad pietatem necessarias. Qui articulus a quo spiritu provectus sit, non videmus? nempe ab eo, qui Evangelium obscurari voluit humanis disciplinis. Et huic ut successerit conatus, non est obscurum. Nam quae Schola usquam docuit pure sacras literas? Parisiaca vero cum hactenus tot annos philosophetur, his temporibus non iam philosophatur, sed nugatur tantum de parvis logicalibus. Quid enim nugacius Versore, Tartareto, et reliquis huius farinae Scriptoribus? quales hoc seculo pene innumerabiles tulit Lutetia.

Vidi Iohannis Maioris Commentarios (de moribus hominis non iudico) in sententias Longobardicas, quem nunc inter Lutetiae theologos regnare aiunt. Bone Deus, quae plaustra nugarum? Quot paginis disputat, utrum ad equitandum requiratur

equus? Num salsum mare a Deo conditum sit? Ut interim praeteream, quam multa impie scripserit de voluntatis libertate. Nam eo loco non modo a Scriptura, sed et ab omnibus pariter Scholasticis variat. Et cum tales sint Parisiis, non est quod mireris, lector, cur parum propitii sint Luthero. Nihilo quondam aequiores erant Gersoni suo, viro per omnia magno, cum saniores essent Lutetiae Scholae. Nunc quid fieret, cum omnia plena sunt sophisticis fucis?

Compertum autem habeo esse ibi etiam, quibus non displicet Lutherus, sed ita evenire solet non modo in sacris, sed et civilibus negotiis, maxime vero in sacris, ut et pauciores sint, qui boni sunt, et plurimum possint, quos minime oportuit. Id quod vidit etiam Homerus, quanquam caecus, cum ait *τὰ χερείονα νικᾶν.* Quis nescit enim in Capnionia causa per quas larvas res acta sit, cum Facultas etiam diceretur decrevisse. Septem, ni fallor, ad summum, et in his monachi aliquot convenerant, qui, sicut ipsi loquuntur, repraesentabant Facultatem. Quid si idem hic accidit? Quanquam non refert qui decreverint, quid decretum sit considerandum est; nec angelis Evangelium vitiantibus cedendum esse iubet Apostolus. Nos insulsis istis et bene pinguibus Magistris nostris, qui ne sua quidem parva logicalia recte didicerunt, cedemus? Apostolum neque potestates neque principatus ab Evangelio avellunt. Nos avellant hae hominum larvae? quid enim sunt praeter larvas? Valeat nomen Magistrorum nostrorum, valeat nomen Parisiensium, sed in suis scholis, in repub. Christiana nihil valeat praeter vocem Christi, quam qui non audit, is Christi non est.

Non referebat admodum respondere, quando praeter nudas Propositiones nihil opponitur Luthero, qui sua sic undique Scriptura communiit, in primis autem in libello, quem inscripsit Adsertionem Articulorum a Leone X. damnatorum, ut impia iudicari nisi ab impiis non possint. Tamen indicare paucis libuit unum aut alterum locum, ex quo aesti-

mare reliqua et iudicare de toto Decreto liberius possis.

Principio, nisi alicuius conducticii rhetoris est epistola, quam praefixerunt Decreto, nae egregie ineptiit theologus ille quisquis est, qui scripsit, quae nihil praeter muliebres quasdam furias continet? Qualia enim quaeso sunt? Solus vult sapere, contemnit nos, Manichaeus est, Montanus est, Insanit, Coerceatur igni et flamma, quod non sivit ira congrue dicere.

Porro, hic etiam vulgus communem sensum in ista ficticia Facultate desiderabit, quod igni potius perdendum ait, quam ratione vincendum esse Lutherum. Quis non rideat hic muliebrem, et plane monachalem impotentiam, et cum supportatione liceat mihi monere spectabilem Dominum Decanum: Parcatis, Domine Decane, vos estis iam iratus. Num ignoratis, quod ait Poeta: Furor iraque mentem praecipitat[1]. Nusquam per gratias sic ineptierunt vel Colonienses vel Lovanienses, ut propemodum credam, non omnino temere dictum esse a quibusdam veteribus, cerebro Gallos carere.

Accusant haereseos Lutherum, non quod a Scriptura, sed quod ab Universitatibus, S. Patribus, Conciliis dissentiat. Deinde prima principia fidei vocant Universitatum, S. Patrum, Conciliorum sententias. Hic ego vestris etiam Decretis, si res est obscura, vobiscum agere possem. Quid autem manifestius est, quam nec Universitates, nec S. Patres, nec Concilia posse articulos fidei condere, quandoquidem fieri potest, ut errent non modo Universitates, sed et S. Patres et Concilia; quod si mihi non creditis, Occhamo saltem vestro credite.

Ecquid igitur principia fidei vocatis hominum opiniones? Quis ignorat a Paulo dictum esse, fundamentum aliud poni non posse praeter id, quod positum est, loquitur enim de doctrina. Ecquos novos articulos fidei Magistri nostri Parisienses addent? nisi suos illos fortasse rancidos, et in popinis

---

1) In ed. Ien.: praecipitant.

natos articulos? Iam cum articuli fidei nulli sint, nisi quos praescripserunt sacrae literae, cur impium est, vel a Conciliis, vel ab Universitatibus, vel a S. Patribus dissentire, modo a Scriptura non dissentiamus. At non dissentit a Scriptura Lutherus, etiam vestro iudicio, cur igitur impietatis accusatur?

At dissentit a Scripturae expositione, quae hactenus per Patres, per Concilia, per Scholas recepta est. Haec est, ut video, controversiae summa. Hic ego, Magistri nostri, interrogo, itane sit prodita Scriptura, ut sine Conciliorum, Patrum, ac Scholarum expositione certa eius sententia colligi possit an non? Quod si negabitis, certam per sese Scripturae sententiam esse sine glossis, non video, cur oportuerit edi Scripturam, si noluit Spiritus sanctus certo constare, quid nos sentire vellet. Aut cur omnino nos ad Scripturae studium invitant apostoli, si incerta est eius sententia? Quid quod eatenus sibi credi Patres volunt, quatenus per testimonia Scripturae sua communierunt? Quid quod etiam vetera Concilia sine Scriptura nihil decreverunt, et hac ratione inter Concilia vera et falsa discernimus, quod haec cum Scriptura evidente consentiunt, illa a Scriptura dissentiunt.

Proinde dabitis mihi, certam esse Scripturae sententiam ac perspicuam, ita ut ipsa, si quis alicubi locus est obscurior, sese exponat, praesertim in iis, quae sciri credique voluit sanctus Spiritus. Voluit autem haud dubie Legem cognosci, ut quam iubebat etiam aedium vestibulis inscribi, et insculpi vestium fimbriis. Voluit item cognosci Evangelium, hoc est, rationem iustitiae donatae per Christum. Nam cum debeat esse petra verbum Dei, cui innitatur anima, quaeso quid sentiet de eo, nisi certum sit, quae sit sententia spiritus Dei. Iam cum certa sit Scripturae sententia per sese, debet praeferri non modo Scholis aut Patribus, sed et Conciliis diversum sentientibus, Apostolo ad Galatas auctore: Si angelus de coelo evangelizet, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Liceat igitur Luthero opponere certam scripturae sententiam Conciliis,

Patribus et Scholis. Quid hic Sophistae respondebitis? quas hic nobis glossas? quae parva logicalia? quas obligationes comminiscemini? Aut negate certam esse Scripturae sententiam, aut permittite Luthero opponere Scripturam quibusvis diversum sentientibus.

Iam nec hoc permittemus vobis, adversari vel Patribus vel Conciliis Lutherum. Et, ut de Patribus primum loquar, an non Lutheri de libero arbitrio, de gratia, si recte rem aestimes, sententia tota Augustini est; et hunc per omnia secutus est in Commentario ad Galatas, exstant utriusque Commentarii, quos si conferas, videbis convenire inter eos de rerum summa. Exstant Augustini libri adversus Pelagianos, quos ille iam natu grandior scripsit, eos si contuleris cum Lutheranis dogmatis, videbis de summa rei convenire. Fortassis alter alicubi quiddam dixit argutius, et multa Lutherus diligentius (rumpite vos interim, Magistri nostri) quam Augustinus.

Sed hoc ad rei summam non ita multum facit. Ecce in primario loco, adeoque in eo, in quo potissimum regnat Lutherus, habet ὁμόψηφον Augustinum et patronum minime vulgarem, habet item suae sententiae testes, quotquot in ea disputatione Augustino suffragantur. Suffragatur autem Cyprianus, nam illius enarrationem in orationem dominicam fideliter citat. Suffragantur et qui post Augustinum scripsere, autor libelli de vocatione Gentium, nam Ambrosii non videtur esse, Maxentius apud Graecos. Porro ex Augustini libris eos recipimus, quos ipse potissimum probari voluit.

Atque haec ideo recenseo, non quod magni putem referre, quid scriptores senserint, quicunque tandem sunt, quando de Scripturae sententia constat, sed ut satisfaciam morosis, qui putant novasse omnia Lutherum, cum is aliud non egerit, quam ut revocaret nos ad Scripturam, adeoque ad Patres etiam, qui ad Scripturae sensum proxime accesserunt. Vos quid agitis? num aliud, quam ut in Scoti formalitatibus, in Occhami connotatis grandescant po-

tius quam in Christo Christianorum animi? Nec aliter exorienti Evangelii luci (audite Sophistae, non intellecturi) adversamini atque Mosi Iamnes ac Mambres. Quorum posteritas est Sorbonae familia, nempe ex illa Sorbonitide Aegyptiaca prognata.

Porro qua fide aliquoties citaveritis adversus Lutherum Augustini sententias, paulo post monebo. Iam et praeter locum de libero arbitrio et gratia, verum [1]) est, quod non vult distingui Lutherus Legem in consilia et praecepta. Quod commentum soli scholasticae theologiae debemus, quae ubi coepit divinam legem ad philosophiam Aristotelis exigere, pro libidine refixit, quas voluit leges Dei.

Quis enim veterum non pro necessariis legibus habuit ea, quae sancita sunt de non vindicando. Hilarius, exigunt, inquit, Evangelia ulciscendae iniuriae dissimulationem. Augustinus in sermone Domini in monte praecepta vocat, quae isti consilia, atque ita disputat, ut necessariam esse legem de non vindicando adpareat. Et in hac sententia est Chrysostomus, qui tantum abest, ut vindicari permittat, ut non aliam legem exigat pertinacius. Exstat illius *ὁμιλία*, quam, si licet vobis per parva logicalia, Magistri nostri, relegite. Quod cum Aristotelis philosophia non convenit lex, non laboramus; quid enim ad nos, quid ille impurus homo commentus sit? Num Christo pluris Aristotelem faciemus?

Sed de hac lege infra paulo plura disseremus. In plerisque locis aliis idem ostendi potest, convenire Luthero cum veteribus. Sed cum ex sententia de libero arbitrio et gratia fere colligi possint, quae de contritione et satisfactione scripsit Lutherus, quid attinet multis Patrum testimoniis agere, nisi quod *ἐν τῇ μεσημβρίᾳ λύχνον*?

Sunt autem quaedam in Lutheranis, quae in Patrum scriptis non facile reperias qualia sunt, quae de sacramentorum numero, de confessione, de votis deque similibus temporum nostrorum causis prodidit. Non enim illorum temporum ratio ferebat

---

1) In ed. orig.: veterum.

et adhuc purior erat Christianismus, ut de paucioribus quam nunc dubitaretur. Nondum habuerat ea aetas Pontificum tyrannicas leges, nondum habuerat Magistros nostros Parisienses, adeoque articulos Parisienses, qui Evangelium adeo obscurassent. Fortasse meridies erat Evangelii, nunc vesper est, et una cum peccatis nostris etiam caecitas, peccatorum nostrorum atrocissima poena, mentes occupavit, quae pro Evangelio humanas doctrinas, Sorbonae theologiam suggessit. Eam poenam his temporibus an non ubique interminatur spiritus Domini in prophetiis? Et Paulus ait fore, qui a fide discedant, qui corrumpant humanis doctrinis Evangelium, et hoc genus multa; hi nisi sunt Sorbonae theologi, non intelligo quid velit Apostolus.

Vides, lector, convenire magna ex parte Luthero cum theologis veteribus. Quanto iustius igitur in Magistros nostros Parisienses retorserimus, ineptire eos, qui theologiam nobis praescribunt, ne per somnium quidem celeberrimis ecclesiae doctoribus cogitatam. Quod si impietas est refragari Patribus, nemo magis impius est Parisiensibus disputatoribus, qui in principalibus theologiae locis velut ex diametro cum Patribus pugnant.

Bona Patrum pars peccatum vocat et vitium, quidquid sine spiritu Christi fit. Hi non modo non peccatum, sed et meritum congrui censent esse moralia quaedam, sic loquuntur, opera. O caecitatem. Bona Patrum pars negat posse legem fieri ab homine per vires humanas, hi distinguunt. Audi, lector, Parisienses blasphemias, posse legem fieri quoad operum substantiam, non posse quoad praecipientis intentionem, quasi vero praeter substantiam operis amplius aliquid requirat legislator. Utinam mihi, Parisienses, ista coram vobiscum in vestra illa Sorbona daretur commentari, ut viderem, num vos tam crassi, tam putidi, tam Sorbonici commenti puderet etiam. Vestra est illa, Magistri nostri, non Lutheri theologia, quae a Patribus dissentit. Ad vos tragica ista vestra pertinent, impios esse, qui ab ecclesiae doctoribus variant.

Et hactenus quidem de Doctoribus, nunc Concilia videamus. Quibus tandem Conciliis refragatur Lutherus? Videri vultis Lutheri doctrinam veterum Conciliis damnatam, cum ex eo Montanum, Manichaeum, Ebionem et quid non? facitis. Hic aut rhetoricari voluit Epistolae autor, aut nihil est Sorbona Parisiensi tum malignius, tum impudentius. Veterum haereticorum nomina quo consilio in Lutherum congesserint, quis est qui non olfaciat, nempe, quo odiosius Lutheri nomen fieret. Deinde id quam maligne factum sit, facile deprehendent etiam mediocriter eruditi. Nam quod Montano confertur Lutherus, quis non videt quam non fiat candide? Sibi credi volebat Montanus et fidebat suo quodam spiritu, Lutherus nihil vult sibi credi, sed evidenti et perspicuae Scripturae, nihil de suo spiritu, sed de Scriptura iactat.

Quanto propius ad Montanum vos acceditis, qui vultis, ut spiritui hominum, Conciliorum, Patrum et Universitatum credamus potius quam Scripturae. Imo nihil nisi Montani estis, vos Parisienses Sophistas volo, qui hoc Decretum sine Scripturis edidistis, iactatisque vos fidere Apostolico more, quasi constet, eundem esse spiritum vobis, qui apostolis erat. Sed de his postea.

Quaeso te, Christiane lector, nunquid putes esse Christiani spiritus in Sorbona illa, quam adeo nihil pudet mentiri. Nam cum palam sit ipsimet Sorbonae nihil convenire inter Montanum et Lutherum, audet tamen Montani nomine optimum virum infamare.

Iam et Ebionem ex eo fecit, nihilo vel candidius, vel cautius. Exigebat Ebion ceremonias legis[1]). Lutherus non exigit, sed liberas esse permittit, ut quivis pro opportunitate ac caritatis officio se attemperet vel inserviat legi, vel negligat citra culpam. Nam ita sentiebat et Paulus in ultimo ad Galatas capite exaequans ceremonias ritusque: In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praepu-

1) In ed. orig.: leges.

tium, sed nova creatura. Et in prima ad Corinth. 7: Circumcisus aliquis vocatus est non adducat praeputium, id est, si inter legis observantes vocatus es, inservi eorum consuetudini. In praeputio autem aliquis vocatus est, non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei etc. Satis, opinor, perspicuum est, quid inter utramque sententiam intersit, satis etiam puto liquere, quam candide Lutheri sententiam ad Ebionis haeresin detorserint.

Eiusmodi est item, quod Manichaeum [1]) nomen tribuunt Luthero, idem Augustino Pelagiani tribuebant, sicut ipse testatur in primo libro adversus duas Pelagianorum Epistolas, in capite secundo, Sic enim distinxit Scriba quispiam. Non pudebit Lutherum eius convicii, siquidem cum Augustino commune habet, quo non habuit Manichaea factio vehementiorem hostem. Pelagiani, imo Pelagianis impuriores sunt scholasticae theologiae scriptores, quare non est, quod miremur, cur Manichaeum vocetis Lutherum, qui praeter scholastica, hoc est, bis Pelagiana nihil sapitis. Et Augustinus ut excuset Manichaeum nomen, non est obscurum ex Apologia adversus Pelagianorum Epistolas, atque eo loco de servitute voluntatis aptius disserere videtur, quam ubi cum Felice Manicheo [2]) disceptat. Patrocinabitur idem, si recipitis, et nobis. Quod si adeo caeci sunt Magistri Parisienses [3]), ut serio arbitrentur, nihil interesse inter Lutheri ac Manichaei sententias, quid, quaeso, hoc hominum genere caecius est? Rursum, si per malitiam tribuunt, quae ad eum nihil pertinere intelligunt, quid malignius?

Est autem Manichaea sententia prolixior, quam quae hic recenseri debeat, quod toto doctrinae genere dissentiat a Christianis dogmatis, si quid Augustino illius dogmata passim recensenti creditur. Et quod ad hanc causam attinet, sic Manichaeus

1) In ed. orig. hic et alibi: Manicheum etc. 2) In ed. Ien.: Monachaeo. 3) Ibidem: Magistri nostri Parisienses.

negabat humanae voluntati[1]) libertatem, ut negaret esse substantiam, quae renovaretur, adeoque libertatis capacem. Lutherus ita negat libertatem, ut esse censeat substantiam, quae dum per spiritum renovatur, a servitute adseritur. Ex his facito, lector, de reliquis coniecturam. Nam qua fide haec, quae commemoravi, ad Lutherum detorta sunt, eadem et pleraque alia.

Redeo nunc eo, unde digressus sum. Palam est, veterum Conciliis non esse reprobatam Lutheri doctrinam, siquidem ei usque adeo nihil cum haereticis convenit. Quanquam hoc etiam loco considerandum erat, ut maxime conveniret cum illis Luthero, quid, qua ratione in singulis factionibus haereticorum damnatum sit, nam, quae tam deplorata fuit haeresis, quae nulla in re non peccarit? Iam haec omnia ita scribo, non quod velim eam etiam priscis Synodis autoritatem esse, ut si opponat evidentem Scripturam Lutherus cuicunque Synodo, de Scriptura cedendum sit, sed ut moneam lectorem, quantum tragicis illis Magistrorum Parisiensium vocibus credendum sit, Lutherus damnat omnia Concilia, sanctos Patres, Montanus est, Ebion est, Manichaeus est, Artotyrita est, et hoc genus alii.

Fuerunt autem papistica Concilia aliquot intra hoc tempus regni antichristi Romani, his refragari se fatetur Lutherus, sed praeeunte Scriptura evidenti. Et cur non refragaretur, quando in illis tam multa impia adversus Evangelium constituta sunt? Claves ecclesiae esse omnibus communes negat ViennenseConsilium. Ecclesiam esse praedestinatorum universitatem negat Constantiensis Synodus. Eadem decrevit esse quaedam bona opera praeter gratiam, quae sententiae ex diametro pugnant cum Evangelio. Adversetur igitur Conciliis Lutherus Christo duce, adversus quem qui decreverunt, non erant Christi ecclesia, sed antichristi. Nihilne peccaverunt eae Synodi, Lugdunensis credo et Viennensis, quae Pontificum epistolas adprobarunt? in quibus vel cap. Ad abolendam; item c. Venerabilem quis ferat?

---

1) In ed. Ien.: voluntatis.

Quid est igitur, quod Concilia iactatis, Sorbonae theologi, nihil nisi Sorba, negare non potestis, quin adversum Scripturam nihil liceat constitui, et revelli posse si quid contra illam sit decretum. Permittite igitur Luthero Conciliorum decreta ad Evangelium exigere, permittite praeferre Evangelium, si quid diversum constitutum est. Verbo Dei etiam angelos cedere par est, cedant et portae inferorum, cedant homunculi, quibus constitutiones papisticas debemus.

De Universitatibus non est quod laboremus, nam omnes scholas esse haereticas vel theologia scholastica coarguit. Hic conclamate, Magistri nostri: Blasphemavit, gymnasia haereseos accusat. Recte, sicubi profitentur, quae ab Evangelio dissentiunt, et dissentit Parisiorum scholastice, quae iam sola in omnibus fere Europae scholis regnat, ac Lutetiae potissimum. Proinde nihil est, quod mireris, lector, cur Academiis adversetur Lutherus, domibus mendacii, ut Micheas appellat.

Sed quis credat, inquies, tot errare? Errant quotquot diversum a Scriptura docent, quotquot illam impiam scholasticen probant. Sed tam multi? maxime. Nam et in Samaria, inter quam multos sacerdotes Baal quam pauci erant Heliae? Propone oculis universam tum Iudae, tum Samariae historiam, in qua praelusum est ecclesiae, quam paucos prophetas, quam multos idolatras, et postremo tempore quantum Zadducaeorum[1]) et Pharisaeorum[2]), hoc est, sacerdotum ac monachorum et scholasticorum reperias. Num obscurum est, quod ab Ezechiele propheta dictum est: Sicut mater, ita et filia? Imitati sumus, imo vicimus omnia Synagogae portenta, ut prae nobis etiam illa pia videri possit, ut Prophetae sermone utar.

Intelligis, opinor, quantum Luthero cum Patribus ac Conciliis conveniat, cum Scholis religio vetat convenire. Nunc considera, quid sapiant Sorba ista, cum principia fidei vocant Patres, Synodos et

---

1) In ed. orig.: Zaddiceorum. 2) Ibid.: Phariseorum.

Scholas, quanquam, nisi nihil video, non hoc dolet, quod Patribus et Synodis contradicitur, sed quod scholastica parum digne tractatur. Haec illa Helena est, pro qua decertant Magistri nostri. Ecquid non ita scribebatis in illa vestra plane Sorbonica praefatione? Nos sumus Magistri nostri, et profitemur scholasticam theologiam, nihil neque nobis cum Scriptura, neque Scripturae nobiscum. Actum est de regno nostro, nisi e Synagoga eiecerimus, qui Scholasticen non recipiunt, omnia nobis movenda miscendaque sunt, ne cadat Scholastice, quae nisi salva sit, nos perierimus. Esto cum Scriptura, cum veteribus Patribus, cum veterum Synodis conveniat Luthero, pereat, nisi reiectis illis nos adoret. Principia fidei nos sumus, non Scriptura, neque vero pugnandum est ratione cum homine illo, nempe principia, hoc est Magistrorum nostrorum Sorbonicorum somnia, negante. Vapulet, pereat, quia negat prima principia.

Dementia erat vocare fidei principia Synodos et Patres, quando fundamentum aliud praeter Scripturam poni non potest. At insolens furor est Sorbonicorum commenta Scripturae anteferre. Haereticus non sit, qui a Scriptura dissentit, sit haereticus, qui dissentit a Sorbis gallicis. Sed valeant ineptiae. Quid enim attinet in re tam manifesta tantum verborum perdere? Quid enim manifestius est, quam quod paulo ante diximus, perspicuae Scripturae Synodorum quarumcunque, Patrum et Scholarum sententias debere cedere?

Quin cetera in illa Sorbonica epistola persequimur. Is cui credet, inquiunt, qui ecclesiae catholicae fidem habere detrectat? aut quomodo catholicis adscribetur, qui ecclesiam non audit? cum ex ore veritatis dictum sit: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Quaeso autem vos, Magistri, quid vocetis ecclesiam? Sorbonamne gallicam? At ea esse Christi ecclesia qui potest, quae a Christi verbo aliena est? cum vocem ille suam testetur ab ovibus suis agnosci. Nos ecclesiam vocamus eam, quae verbo Dei con-

dita verbo Dei pascitur, alitur, fovetur, regitur, breviter, quae omnia ex Evangelio comparat, de omnibus iuxta Evangelium iudicat. Nam qui ex Deo est, verba Dei audit. Rursum qui non audiunt, non sunt ex Deo. Et cum ecclesia divino sermone parta sit, haud dubie eodem alenda est. Agnoscet vos Lutherus pro ecclesia, si sermonem Dei docueritis, non agnoscet, si nihil praeter fatuos et rancidos articulos vestros produxeritis. Audit ecclesiam, sed eam, quae verbum Dei pofitetur, illius se iudicio subiicit, quae nihil non exigit ad verbum Dei, quae iudicium sacrarum literarum, non Sorbonicorum somniorum sequitur. Quod enim monstrum fuerit ecclesia, si ad cuiusvis Sorbonici somniatoris commentum variatur? Quis Chamaeleon, quis Polypus, imo quis Proteus erit mutabilior?

Iam cum diceret Christus: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. An non volebat accusari coram ecclesia sontem, volebat et per testes convinci, volebat iudicari secundum praescriptum adeoque Evangelium? Vos priusquam accusaveritis Lutherum conviceritisque per Scripturas, damnatis. Nudi quidam[1]) articuli sine Scriptura, sine rationibus proponuntur, in quibus iam non accusatur, sed damnatur a vobis Lutherus. Num ut reliqua valeant, sola Sorbona ecclesia est? quod excludit Lutherum e communione piorum. Accusare debebatis, non damnare. Scripturae testimonia debebatis subnotare, non nudos articulos proponere, ac iudicium ecclesiae permittere. Nunc vos perverso ordine, tum divini tum humani iuris, non accusatis, non convincitis, sed damnatis tantum. Nempe, quia estis Magistri nostri Sorbonici. Pudeat tandem Sorbonae Galliam tam impie delirantis.

Sed nae ego vehementer ineptus sum, qui tam irreverenter Sorbonam tracto, novos hoc tempore gignentem apostolos. Aiunt enim apostolorum exemplum se imitari Magistri nostri, cum nudas quasdam sententias citra Scripturae autoritatem

1) In ed. Ien.: quidem.

proponunt. Atque utinam nobis non hac tantum parte referrent apostolos. Scripturarum autoritatem Christus citat, et sibi vult fidem haberi propter Scripturae suffragationem. Paulus prope nihil nisi aliena verba, hoc est, scripturae veteris Testamenti sonat, apostolorum conciones quid aliud sunt, nisi testimonia de Christo repetita ex veteri instrumento? Soli Sorbonae sine Scripturis credemus? Prodite vos e Sorbonico specu, Magistri nostri, in hanc lucem, ut num qui oculi, num quae[1]) frons sit tam ineptis hominibus, videamus. Scilicet apostolicum institutum est, prodere dogma sine testibus? cum ne Christus quidem sine Scripturis sibi credi voluerit.

Quin conferimus apostolorum factum cum Sorbonico. Proposita de legis ritibus quaestio erat, ut in cap. 15. gestorum apostolicorum scribitur. Ibi cum variis testimoniis Scripturae et manifestis argumentis ac signis divinus spiritus significasset, gentes non esse onerandas iudaicis ceremoniis, decretum est de libertate. Hic vos interrogo, Magistri nostri, quibus signis, quibus Scripturae testimoniis adacti de Luthero pronunciaveritis? Quanquam ne signis siquidem temere credemus, Scripturae tantum credimus. Deinde deliguntur, qui apostolorum mandata perferant viva voce, confirmentque ecclesiarum fidem. Vos quem mittitis ad ecclesias, qui illis rationem sententiae vestrae exponat? Postremo addunt epistolam, in qua Spiritus sancti testimonium allegant cum aiunt: Visum est Spiritui sancto et nobis. Vos quem spiritum allegatis?

Audite tandem, vos surdae aspides, quem spiritum orbi terrarum testem allegatis vestrae doctrinae? Spiritum Dei allegant apostoli, nempe, quibus certo constabat per Scripturam de voluntate Spiritus divini, iam et ecclesiis constabat de apostolico spiritu. Nos de spiritu vestro quid sentiemus? Quid si vobis aliquis dicat, quod ille in Actis: Iesum et Paulum novi, vos autem qui estis? Quid,

---

1) In ed. orig.: numqua.

quod non ita scribebant apostoli, quanquam spiritus testimonium citarent, ut putarent satisfactum rei tantae per nudam epistolam, sed addebant nuncios, qui confirmarent ecclesiam sermone copioso. Nunc ecclesiae sermonem, non dogmata requirunt. Et Petrus vult Christianos paratos esse reddere rationem fidei suae. Id nunc orbis terrarum vos quoque, Magistri nostri, postulat. Iam ante palam erat in scholis, quid sentiret Lutetia. Exstant enim vestri commentarii, exstant scholasticae disputationes. Nunc ratio illius vestrae doctrinae quaeritur. Nam articulos illos adversus Lutherum vel in media Germania potuisset puer aliquis e Gabriele aut Scoto sublegere. Adeo non est obscurum, quid sentiat Lutetia, sed obscurum est, cur ita sentiat. Rationem vestrae doctrinae poscit Lutherus, non dogmata, nempe quae nisi nosset, non damnaret.

Atque utinam ad cor redeatis cogitetisque de maioribus rebus a Luthero agi, quam de quibus vel Parisiacae scholae, vel Luthero citra Scripturae testimonium credi debeat aut possit. Qui Luthero favent, ideo favent, quia reiectis hominum commentis vident aliud non docere, quam quod ipsae prodiderunt sacrae literae. Iidem vobis credent, si convenire intelligent cum Scriptura, quia Christum requirunt tum a Luthero, tum a vobis. Arbitramini vos habere vasa cantici, sicut David, sic enim Propheta loquitur, sed vobis tantum, idque intus, canitis, Lutherus canticum suum, hoc est, doctrinam adprobat toti orbi Christiano per Scripturae suffragia.

Nihil ista ad Christianos, Magistri nostri sumus, Parisienses sumus, Sorbonici sumus, parentes omnium diatribarum sumus, nam vana nomina sunt, ad quae iam pene obsurduit Germania. Proinde hortor, ut, si impietatis notam excusare vultis, rationem vestri de Luthero iudicii exponatis. Conferte cum Lutheranis non dogmata, sed argumenta dogmatum vestrorum, nisi Christiani haberi non vultis. Declarate aliquando, quo spiritu a Sorbonicis apostolis damnatus sit Lutherus. Id non modo nunc exspectat

Christianus orbis, sed et postulat iure Christiani officii, ut doceatis, quid, cur damnaveritis.

Et ut finiam aliquando, in uno atque altero loco visum est ostendere, quae inscitia sacrarum rerum, quae impietas sit Sorbonae. Nam inde facile reliqua aestimari poterunt. Lutherus sic de libero arbitrio scripsit, non posse illud citra gratiam aliud quam peccare. Nota res est et plana, si Scripturam consideres. Sic enim ait apostolus Paulus: Adfectus carnis inimicitia est adversus Deum, legi enim Dei non est subditus, neque enim subdi potest. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Et Iohan. I: Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et Scripturam secutus Augustinus idem agit adversus Pelagianos, hoc est, Sorbonicos Sophistas, non uno loco. Hic Sorba ista dissimulant Scripturam, et Augustinum excusant Sorbonico commento, in quo solo deprehendes caecitatem Sorbonicam. Quod si unquam dubitatum est, in quo genere literarum aut artium versaretur Lutetia, id nunc declaret[1]) hic locus, in quo palam adparet, in tota ista Sorbonica Facultate neminem esse, qui Augustinum attigerit. In ipsa Scriptura quid possint, facile aestimari potest, quando ne Augustinum quidem vulgarem alioqui inter theologos scriptorem viderint. O theologos, o Sorbonam.

Augustinus, inquiunt, cum de gratia disputat, non posse liberum arbitrium bene operari citra gratiam, non de gratum faciente gratia loquitur. Caecitas caecitatum, et omnia caecitas. De qua tandem gratia vir ille disserit? cum toties in vocabulo gratiae variasse Pelagium scribit, testatur se exigere gratiam iustificantem, seu Spiritum sanctum diffusum in corda iustificatorum. Dona naturae palam reiicit, speciale auxilium Sorbonicum ignorat, qui potest igitur non de gratia iustificante loqui? Et ut rem ipsam aestimemus, quaeso vos Sorba Sorbonica, unde gratiam gratum facientem nomi-

1) In ed. Ien.: declarat.

nastis? An non inde, quod sola Deo conciliet. Quod cum ita sit, cur sine gratia gratum faciente Deo aliquid acceptum esse fingitis? Pugnant inter se verba et dogmata vestra. Nomen gratum facientis gratiae recipitis, vim vocabuli non recipitis.

Sed videamus, in quam partem usus sit Augustinus nomine gratiae. Possem eius totum librum de spiritu et litera adscribere, quando nulla pagina est, in qua non fiat gratiae mentio. Sed haec sunt eius verba in cap. 4. de spiritu et litera: Sed ubi sanctus non adiuvat Spiritus, inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, caritatem diffundens in cordibus nostris, profecto lex illa: Non concupisces, quamvis bona, auget prohibendo desiderium malum. Hic de qua gratia loquitur, cum palam dicat, non posse nisi peccari sine gratia? Nonne vocat gratiam caritatem Spiritus sancti diffusam in corda nostra? Et vos Sorbonici quid aliud vocatis gratiam, quam caritatem? Sinite, quaeso, impetrari a vobis, ut Augustinum non dico relegatis, sed inspiciatis tantum. Nam errorem vestrum nulla pagina est, quae non coarguat.

In capite nono de gratia loquentem inducit Apostolum*), cum ait: Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, qui credunt. Haec ad gratuita dona naturae, aut ad speciale auxilium detorqueri possunt? O vos rudes et vere Sorbonici Magistri nostri, quis deinceps credet vobis vel oculos vel mentem vel cerebrum esse, qui in tam clara luce tam nihil obscure caecutitis et hallucinamini? Ego hic per gratias nihil sic miror, atque in tota ista Sorbonica Facultate neminem fuisse, cui Augustini sententia comperta fuerit, et vel hoc argumento est, ab uno atque altero Sophista editum libellum, nomine Facultatis ementito.

Nec maiore fide de Ambrosii sententia iudicant Gallica ista Sorba, cum constet in tota disputatione hoc agere autorem libelli, quisquis est, de vocatione Gentium, peccata esse, quae citra gratiam fiunt.

---

*) Rom. 3.

Et declarans, de qua gratia loquatur, inter alia testimonia hoc quoque producit, quod et in epistola ad Ebraeos ex Ieremia citatum est: Dabo leges meas in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, quae tantum abest, ut vel ad speciale auxilium Sorbonicum, vel ad dona gratuita detorqueri possit, ut gratiam per Christum donatam, quam vos gratum facientem vocatis, vix alius Scripturae locus accommodatius describat.

Num adhuc obscurum est, et quomodo citarit Augustinum ac Ambrosium Lutherus, et quid Sorbona sapiat, quam hic animadvertimus tam crasse errare, ut ne crassius unquam Lovanienses aut Colonienses ineptierint. O infelicem Galliam, cui tales contigere censores sacrarumque rerum arbitri, digniores qui cloacas agant, quam qui sacras literas tractent.

Ex hac sententia de libero arbitrio consequuntur, quae de contritione adeoque in universum de poenitentia scripsit Lutherus. Et o miseros nos, qui iam a quadringentis fere annis neminem habuimus in ecclesia scriptorem, qui rectam ac propriam poenitentiae formam prodidisset. Impositum est aliis per fictitias contritiones, aliorum conscientiae sunt excarnificatae per satisfactiones. Nunc tandem Dei misericordia respexit nos, revelavitque Evangelium populo suo, et erexit conscientias eorum, quos vocavit. Si quaeris, quid contulerit ecclesiae Lutherus, habes hic summam rei, veram poenitentiae rationem docuit, usum item sacramentorum ostendit, qua in re testes multorum conscientias habeo.

Non volo autem hic de poenitentiae formis aut sacramentis disputare, quando Sorba ista damnarunt tantum Lutherum, non etiam vicerunt ratione vel Scriptura. Statque veritas Lutheranae doctrinae inconcussa et immobilis non modo adversus Sorba ista, sed etiam adversus Rectores tenebrarum. Ubi oppugnabunt Scripturae sententiis ea, quae docuit Lutherus, nihil conabimur tueri. Nam hanc Lutheri doctrinam de poenitentia, nec ex meo nec fidelium ullorum corde extorquebit ulla vis inferorum, nedum Sorbonica aut papistica.

De lege et Conciliis quid attinet iterum monere, cum supra ostenderim plane hac parte convenire Luthero cum veteribus. Tamen ut videas, quam fortiter dispensent de lege divina sorbonici Sophistae, libuit ad eum locum veluti postliminio redire. Lex (aiunt) de non vindicando est nimium onerativa legis Christianae. O impios Sophistas, qui onus legis ab Aristotelica philosophia aestimant. An non onus est naturae, lex de non concupiscendo, est igitur abroganda secundum sorbonicos .Sophistas. Oneri lex est de diligendo solo Deo, est igitur abroganda. O insanos, o impios homines, ad vos pertinent quod dictum est: Qui solverit unum de minimis mandatis, minimus erit in regno coelorum.

Et cur non idem cogitabatis, cum de satisfactionibus praeciperetis? Num illae non sunt oneri adflictae per sese conscientiae? sed et nova onera comminiscimini et ea, quae divinitus imposita sunt, abrogatis. Sic decet vos implere propheticas scripturas, confirmare impium et contristare cor iusti. Atque ut omissis multis breviter doceam exigi, ne vindicemus, non consuli, locus est apertus in I. ad. Corinth. cap. 6: Iam quidem omnino delictum est, quod iudicia inter vos habetis. Quod si delictum est, repetere rem iudicio, non dubium est, quin exigat lex, ne vindicemus.

Haec monere te, Christiane lector, volui, ne a Lutherana doctrina absterreret Sorbonae autoritas, quae quid sapiat, ex uno atque altero loco hic cognosti. Et ex his, quos adnotavimus, reliqua aestimabis. Est enim sui similis Sorbona, Christum inter fabros citius, quam in isto genere reperias. Tuum est interim una mecum postulare Lutetiam rationem sui iudicii, quam ubi ediderit, de nostris nos quoque copiosius disseremus. Vale[1]).

---

1) In ed. orig. hic additum legitur: Vuittembergae.

Ludus Lutheri a Stolida et Sacrilega Sorbona damnati [1]).

Determinatio secunda Almae Facultatis Theologiae Parisiensis super Apologiam Philippi Melanchthonis [2]) pro Luthero scriptam. Liber primus.

Annexa est ratio determinationis primae. Liber secundus. Tertius Liber habet quasdam regulas intelligendi Scripturas.

Quoniamquidem, ut bene dicit Ecclesiastes, faciendi libros non est finis, cuius causa est, quod protervia et pertinacia haeretica non acquiescit sanis doctrinis et finem illum, qui est timor Dei, cum Ecclesiaste non audit: sane cum nuper super doctrina Lutheri cuiusdam nostram definitivam [3]) sententiam publicassemus, et plurimos articulos in ea damnassemus, tanquam catholicae fidei manifeste contrarios, per quos eum convicimus pestiferum haeresiarcham esse, satagentes, ne virus eius detestabile ultra serperet: ecce surrexit quidam dictus Philippus Melanchthon, haeresi ista infectus, et pestiferi Magistri pestifer [4]) discipulus, ausus est con-

---

1) Haec verba inscriptionis repetita sunt ex ed. Jen. Opp. Luth. a. 1557, in ed. orig. non leguntur. 2) In ed. orig. hic et alibi legitur: Philippi Melanchthonis etc., in ed. Ien.: Philippi Melanthonis. 3) In ed. orig. hic et alibi.: diffinitivam etc. 4) Ibid.: pestiferus.

tra nos Apologiam pro Luthero scribere, in qua almam nostram Facultatem tam derisorie, tam irreverentialiter, tam praetense invadit, quod scandalum est.

Nos igitur putantes nostri officii esse, scandalis occurrere, primo de ipsa Apologia sententiam nostram definitivam ponemus, secundo aliquam [1]) rationem reddemus praecedentis determinationis, tertio aliqua puncta ponemus pro intellectu Scripturae, ne deinceps sine fine litigare necesse sit. Et sic hunc librum in tria capita vel tres portiales libros distribuimus, secundum tres praedictas materias.

An. M. D. XXI.

Liber primus continet per ordinem articulos ex Apologia Philippi Melanchthonis damnatos cum adnotationibus Facultatis Parisiensis.

1) Apologia adversus furiosum Decretum Theologastrorum Parisiensium pro Luthero.

Haec Propositio est scandalosa, irreverentialis et contumeliosa. Et in hoc quod dicit: Furiosum Decretum, pro quanto intendit Magistros almae Facultatis esse furiosos, est blasphema et impia in almam Facultatem, ideo igne, ferro, aqua, una cum autore perdenda. Ubi autem dicit Theologastrorum, pro quanto vult Magistros nostros non esse Theologos, sed Theologastros, quod significat silvestres et figuras solas Theologorum, est iniuriosa toti statui Theologorum.

2) Quondam fuerunt strenui Milesii.

Haec Propositio est suspecta, quia graece fuit scripta ab ipso autore Apologiae, Graeci autem sunt haeretici. Et in eo quod dicit de nobis, Milesii, est manifeste falsa, quia non sumus Milesii, sed Parisienses. Et pro quanto vult, nos iam non esse

---

1) Ibid.: aliqualem.

strenuos, est contumeliosa et piarum aurium offensiva.

3) Quid enim estis nisi Sorba?

Haec Propositio est vitiosa etiam contra Grammaticam, quia nostra Schola non Sorba, sed Sorbona dicitur. Et pro quanto vult detruncare nomen almae huius Scholae, est iniuriosa.

4) O vos rudes et vere Sorbonici.

Haec Propositio pro prima parte est offensiva piarum aurium; et pro quanto per rudes intelligit spissos illos truncos, ex quibus fiunt lintres porcorum, est nimis contumeliosa Si autem per rudes intelligit indoctos, est scandalosa, et Magistris Theologiae derogativa et detractiva. Et pro quanto dicit, vere Sorbonici, volens quod prius ficte Sorbonici fuimus, est manifeste falsa et erronea, cum simus in eadem semper Sorbona.

5) Lutetia iam non philosophatur, sed nugatur.

Haec Propositio est scandalosa valde et falsa. Et in eo, quod intendit, Theologiam apud nos esse nugas, est blasphema in Spiritum sanctum. Et in eo, quod Lutetiam nos appellat, deturpat famam almae Universitatis, pro quanto intendit eam luto et stercori comparare, in quo sues et porci se sordidant.

6) In libro Iohannis Maioris sunt plaustra nugarum.

Haec Propositio est stulte et temerarie asserta in hoc, quod intendit, nugas plaustris vehi, cum nugae sint res spirituales et plaustra res corporalis. In hoc autem, quod dicit nugas esse illius doctissimi viri scripta, est detractoria et iniuriosa in notabile membrum huius Universitatis.

7) Haec est illa Helena, pro qua Magistri nostri decertant.

Haec Propositio, pro quanto denotat, quod Magistri nostri meretrices amant, est valde detractoria, infamativa, contumeliosa, pro quanto autem vult nostram Theologiam Helenam dici, est blasphema in spiritum sanctum.

8) Augustinus aliqua argutius, Lutherus multa diligentius dixit.

Haec Propositio est impia, contumeliosa in S. Augustinum, stulte et superbe asserta, favisativa nimis haeresi Lutheri et derogativa autoritati S. Patrum.

9) Rumpite interim, Magistri nostri.

Haec Propositio est consilium diaboli manifeste, quae suadet, ut nos ipsos interficiamus et rumpamus, et in eo, quod optative dicitur, est crudelis et homicida, quia optat nos rumpi, sicut Iudas Ischarioth ruptus est. Sed qui odit fratrem suum, homicida est.

10) In meridie lucernam.

Haec Propositio est stulta, quae docet lucernam in meridie accendere; etiam est suspecta, quia graece scripta. Et pro quanto intendit nos esse tam caecos, ut in meridie non videamus, est irreverentialis, derisoria Facultatis Theologicae.

11) Quis non rideat muliebrem hanc et monachalem impotentiam.

Haec Propositio est falsa, stulte et insipienter asserta. Et pro quanto vult nos esse mulieres, quae impotentes sunt ad generandum sine viro, est contumeliosa. Et pro quanto vult, quod simus etiam ipsi impotentes ad generandum, est manifeste falsa et erronea. Maxime vero est iniuriosa, pro quanto intendit nos esse monachos castratos et sic impotentes factos, hoc enim est contra experientiam et proverbium: Theologi [1]) lardant per bracam.

12) Spectabilis Domine Decane, vos estis iam iratus.

Haec Propositio est derisoria et ironica. Et in eo quod dicitur, vos estis iratus, est incongrua manifeste, sicut illa, ego currit, olim a nobis damnata. Et in eo quod intendit, plures ex nobis esse quasi unum, dum dicit, vos multi estis unus iratus, est manifeste falsa et scandalosa. Et in hoc quod

---

1) Haec verba proverbii repetita sunt ex edit. Ienensi, in ed. orig. non leguntur.

dicit, Decane vos estis, intendendo, quod ex canibus nati sumus, est contumeliosa. Et in eo quod intendit, non licere irasci, est impia et nimis onerativa legis Christianae.

13) Hoc etiam Homerus, licet caecus, vidit.

Haec Propositio est manifeste falsa, et philosophiae contraria, in eo quod dicit, caecus vidit, tribuens actum positivum privationi, qui est solus[1]) habitus, ut Aristoteles dicit.

14) Peiora vincere.

Haec Propositio est falsa et impia. Et in eo quod graece scripta est suspecta de haeresi. Et in hoc quod intendit, malum esse fortius bono, est blasphema in Deum, qui est bonum omnipotens. Similiter et erronea in philosophia, quia malum est nihil, sed nihil non potest aliquid vincere. Et in hoc quod intendit, nos esse peiores, est detractoria, derogativa, et piarum aurium offensiva.

15) Quid ad nos, quid Aristoteles impurus homo dicat?

Haec Propositio est detractoria principis philosophorum. Et in eo, quod dicit, eum non fuisse purum hominem, intendendo, quod mixtus fuerit diabolo, est manifeste falsa et stulte asserta. Et pro quanto vult philosophiam esse impuram, est asserta ab inimico scientiae et ignorante, quia scientia non habet inimicum nisi ignorantem, ait purus ille homo Aristoteles, praeclarissimum lumen naturae, secundum nostrum compatrem[2]) Eccium. Et in hoc quod vult, non teneri autoritate Aristotelis, est manifeste proterva, pertinax et irreverentialis in totam Facultatem Artium et Theologiae.

16) Signis non credimus, sed Scripturis.

Haec Propositio est manifeste temeraria, rebellem indicans animum et contrarium Spiritui sancto et signis eius, cum historia Lombardica et Vincentius in suo speculo exemplorum, et monachi Praedicatores in suo Rosario solis signis utantur ad probandum.

---

1) In ed. Ien.: solius. 2) In ed. orig.: compatrum.

17) Scholas omnes esse haereticas, sola scholastice probat.

Haec Propositio est stulte, arroganter, superbe, impie et temerarie asserta, et nimis blasphema in ecclesiam sanctam Dei, ac per hoc in Deum. Et in hoc, quod simpliciter Scholas dicit, intendendo, non esse Universitates, sed particulares, est iniuriosa et blasphema, quia vult Magistros omnes scutones et bacchantes et beanos intelligi.

18) In quadringentis annis nemo docuit formam poenitentiae.

Haec Propositio est impia et scandalosa, et contra ecclesiam Dei contumeliosa. Et in eo quod intendit, solam materiam poenitentiae sine forma fuisse nudam, est contra philosophiam, quia impossibile est, materiam stare nudam (nisi secundum Scotistas) praesertim tanto tempore quadringentorum annorum.

19) Augustinus de gratia iustificante loquitur.

Haec Propositio est falsa, et contra sensum Facultatis nostrae posita et determinationi nostrae priori contraria; et in eo, quod dicit, Augustinus loquitur, falsa est, quia Augustinus scribit, imo scripsit quondam, nunc autem mortuus est, et non loquitur, saltem apud nos.

20) Nullus in Sorbona legit Augustinum.

Haec Propositio est falsa et offensiva piarum aurium. Et pro quanto vult nos hoc nomen, Augustinus, non legisse, est manifeste erronea et contra experientiam.

Secundus liber continet rationem determinationis primae.

Et primo notandum, quod in prima determinatione almae Facultatis protestati sumus [1]), quod vellemus conformiter ad formam apostolorum proce-

---

1) In ed. orig.: Protestavimus.

dere, qui Act. 15. simpliciter scripserunt, quid sibi visum fuit, non dicentes, quare sic sentirent. Hoc laudabile exemplum nepos iste haeretici Reuchlin multum arrogans (ut vere amicus et compater noster Eccius scripsit) deturpat, et confusibiliter almam Facultatem dehonestat, dicens, nos non servasse formam illam exempli, et mentitos esse, et blasphemasse, quando de apostolis diximus, quod simpliciter scripserunt, non dicentes quare sic sentirent, et nititur probare quod utique dixerunt, quare sic senserunt.

Primum, quia habuerunt signa et prodigia, quae Deus per Paulum et Barnabam in gentibus fecerat, quibus probabant quasi invictis rationibus, quod non esset necessaria Circumcisio et Lex, cum Deus gentes iustificaret ante et sine Circumcisione et Lege, dans eis Spiritum sanctum ad solam praedicationem Evangelii. Dicit enim Lucas ibidem, quod, cum haec audissent a Paulo et Barnaba, tacuerunt, scilicet, non solum dantes rationem, cur sic sentiretur, sed erant omnino conclusi, quomodo enim Deo resisterent?

Secundo nititur probare ex propriis exemplis Petri et sua oratione longa, quam ibi habuit super eadem re. Ratio enim Petrum movens et suos fuit hoc triplex signum. Primum, quod Cornelio apparuit angelus de coelo, licet neque circumcisus nec sub Lege esset, dicens, orationes eius exauditas et eleemosynas acceptas apud Deum. Alterum signum, quod vidit visionem, in qua animalia omnis generis in lintre de coelo coram eo fuerunt, et audivit: Quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris. Tertium signum, quod ipso praedicante in domo Cornelii cecidit Spiritus sanctus super audientes sine Circumcisione et Lege. Quibus rationibus invictis sunt moti, ut scriberent, quod sibi videretur, et non tacuerunt eas, sed ut Lucas dicit: Tacuit autem omnis multitudo etc. Hinc est, quod scribentes praemittunt Spiritum sanctum, dicendo: Visum est Spiritui sancto et nobis. Quia erant certi et rationes erant omnibus notissimae, ut Pe-

trus diceret: Ego quis eram, qui[1]) prohiberem Deum?

Tertio dehonestat nos, quod sine Scripturis etiam damnavimus, cum tamen apostoli, praesertim Iacobus, surgens ex propheta Amos publice probavit, quare sic sentirent.

Quarto mittunt viros primarios, qui epistolam perferant, et istas rationes, signa et Scripturas multo sermone reddant. Quod a nobis non esse factum ait, et sic concludit, quod alma Facultas non processit secundum formam apostolorum, sed mentita est ac blasphemavit[2]) apostolos et Spiritum sanctum, quando scripsit, quod apostoli non dixissent, quare sic senserint.

Quoniamquidem igitur hoc esset nimis confusibile tam solenni Universitati et almae Facultati, quod deberet allegasse formam apostolorum, et non tenuisse, ac sic contra propriam protestationem egisse, etiam mentitam esse[3]) et blasphemasse apostolos. Insuper hoc etiam vellet sequi, quod ipsa nunquam inspexisset Lucam in Actibus, cum tamen protestata fuisset[4]) sub sigillis, quod diligenter etiam Sanctorum libros considerasset, et cum multa maturitate saepius discussisset, et sic determinasset, quod fieret intolerabilis infamia huius Universitatis omnium aliarum reginae.

Quare, ut excusemus Facultatem almissimam et arrogantem istum haeretici discipulum compescamus, est sciendum, quod et nos ista quatuor servavimus.

Primum signa habuimus etiam dupliciter, quaedam, quae respondent communibus signis Barnabae et Pauli in gentibus, quaedam vero, quae respondent propriis signis Petri. Et quia a digniori incipiendum est, primum de Petri et correspondentibus ei signis videamus. Et sit sic: Decanus noster almae Facultatis est S. Petrus in alma Facultate. Et ipse habet tria signa, quae cogunt eum sic sen-

---

1) In ed. orig.: ut. 2) Ibid.: mentita et blasphemata est. 3) Ibid.: etiam mentuisse. 4) Ibidem: protestasset.

tire, ut non possit errare, quae sunt, Registrum, Sigillum, et Almutium. Unde patet, quod valde arroganter et frontose scripsit iste haereticus contra almam Facultatem. Communia autem signa sunt haec, et sit sic: Ceteri Magistri nostri, praesertim isti duo excellentissimi, Quercus et Beda, sunt S. Paulus et Barnabas[1]) in alma Facultate nostra. Signum autem eorum primum et maximum est Liripipium, seu, ut eruditi dicunt, Relipendium, quod est evidentissimum et notissimum signum, per quod concluditur sic: Iste habet Liripipium, ergo est Magister noster in fide illuminatus, ergo habet Spiritum sanctum. Aliud signum est, quod sedent in superiore cathedra, quando disputant et legunt, per hoc signum arguitur sic: Christus dicit: Super cathedram Mose[2]) sederunt, quaecunque dixerint, servate. Ergo quaecunque dixerint, sunt vera, sed illi sedent in cathedra et docent sic, ergo non possunt errare.

Aliud signum est, quod comprehendit multa. Et sunt insignia illa doctoralia, annulus, pyrrethum, liber, osculum, chirothecae, et pyrretha distributa in aula doctorali, etiam candelae ardentes, et super omnia, Te Deum laudamus, quod in fine canitur, ultimo egregium convivium doctorale. Ultimum et fortissimum signum est introitus Domini Decani in Sorbona, quando Bedelli cum sceptris praecedunt, et voce magna clamant: Transeat spectabilis et eximius Magister noster, Dominus Decanus almae Facultatis Theologicae cum Magistris nostris eximiis. Transeat ille, transeat. Et hoc signum est valde bene masticandum, quia formaliter concludit, Magistros nostros non posse errare. Sicut in simili et Papa non potest errare, valde formaliter concluditur per hoc, quod eum portant sex robusti viri cum magna solennitate in media die de palatio suo, in recta et bona platea. Quomodo posset errare in sic clara die et recta platea, et tam gloriosa portatione? Sic Magistri non possunt errare, quia incedunt etiam solenniter, in clara die et bona platea,

1) Ibid.: Barnaba. 2) Ibid.: Mosi.

cum Bedellis et sceptris praecedentibus. Et sic ista duo prima signa sunt gloriose discussa, et manet alma Facultas in honore suo.

Tertio etiam Scripturis mota est alma Facultas, licet non explicite, tamen implicite. Quando enim alma Facultas dixit, quod lex de non vindicando esset onerativa legis Christianae, implicite adduxit illam scripturam, Psal. 2: Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum eorum (scilicet Dei et sui Christi). Item illud Luc. 19: Nolumus hunc regnare super nos, oderant enim cives illius eum. Et illud Ieremiae: Et quod est onus verbi Domini? Et illud Iob: Dicunt Deo, recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, et multas similes. Ex quibus patet, quod alma Facultas non solum servavit formam apostolorum, sed multo plus fecit. Illi enim modicum Scripturam allegaverunt explicite, scilicet unam solam autoritatem, alma vero Facultas, licet implicite, quasi omnes Prophetas, quorum verbum fuit onerosum Iudaeis. Est etiam magistralius, multas scripturas implicite allegare quam unam solam explicite. Sic etiam pluribus et melioribus signis nititur, quia apostolorum signa cito transierunt et pauca fuerunt, sed signa almae Facultatis manent quotidie, et multa sunt valde. Quis enim posset numerare omnia Liripipia, quae fuerunt, sunt et erunt in Sorbona? Nunc autem dicit Aristoteles: Bonum quanto communius, tanto divinius. Et iterum alia topica notabilis: Diuturniora sunt meliora. Ergo signa almae Facultatis sunt meliora signis apostolorum.

Quarto miramur caecitatem istius arrogantis Apologiam scribentis, quod non videt, quanti sint ubique viri, qui has almae Facultatis sententias zelosissime commendant, praedicando, scribendo, clamando, criminando, et sic satagendo, ut multi eis irascantur, quasi insanis propter hoc sanctum ministerium. Sed quia caecus est, oportet ei aliquos nominare, ut possit palpare. Primus est Silvester de Prierio, sacri Magister Palatii, post hunc fuit Cardinalis Caietanus, et tertius noster dilectus compater Io-

hannes Eccius, qui multum in hac causa laboravit, et Bullam etiam ipsemet Romae comportavit. Quartus est Thomas Rhadinus, quintus quidam Cremonensis Frater, sextus devotus ille frater Augustinus Alveldensis. Septimus dicitur esse quidam dictus Hieronymus Emser, qui in vernacula multa bona scripsit contra Lutherum, ultimo duae dilectae sorores nostrae Coloniensis et Lovaniensis scholae damnaverunt Lutherum doctrinaliter. Scimus[1]) etiam, quod carissima soror nostra Lipsiensis schola nobiscum tenet et fortiter zelat pro veritate contra Vuittembergensem scholam. Et habet pro se illustrem Ducem Saxoniae Georgium, qui multum sollicitus est in eadem causa. Sed habet unum defectum, quod Graecam linguam curavit in sua academia docere et discere, unde timendum est, quod multa mala sibi acquirat. Et ideo alma Facultas nostra noluit determinare super disputationem Eccii et Lutheri, etiam ideo quia non misit pecuniam Magistris nostris pro labore, et ipsi gratis noluerunt determinare. Et recte. Quis enim suis stipendiis unquam militavit?

Sunt item alii multi in aliis nostris sororibus, qui partes nostras tenent, sicut in Francofordiensi Cunradus Vimpina[2]), qui est unus singularis Thomista, et tantus, quod libenter vellet fieri episcopus, et facit iam unam navem pro nobis. Et in Tubingensi est unus subtilissimus Scotista, Iacobus Lemp.[3]), qui si esset ita doctus, sicut adparet sibi, ipse esset etiam super omnes Magistros nostros Parisienses.

Ecce tu Melanchthon, vade nunc, et scribe in tua stulta et graecissante et haereticante Apologia, almam Facultatem non habere viros primarios, qui suam sententiam perferant. Quid obstat, quod non sunt missi a nobis? sufficit, quod sua sponte currunt in ministerium nostrum. Audimus etiam, quod eximius vir Iacobus Latomus Lovaniensis egregie

---

1) Verba quae sequuntur a Scimus usque ad militavit desunt in ed. Ien. — 2) In ed. orig.: Vumpina. 3) In ed. Ien.: Lem.

in Lutherum scripsit. Ecce hos omnes viros verissime primarios contemnit iste Apologeticus scriptor irreverentialis et frontosus ac praetensus.

Iam volumus etiam signa colligere, quibus probamus, quod ipse Melanchthon non possit veritatem scire. Primum est, quod graecam linguam docet. Quomodo est possibile, ut Graeci sint boni Romani et Christiani, qui semper fuerunt rebelles et schismatici et haeretici?

Secundum, quod audimus eum esse adolescentem nondum annorum viginti quatuor. Et iste ac talis puer credi debet aliquid aliud quam errare posse? nec est in hoc contentus, sed scribere audet contra tam antiquam, magnam, altam, almam scholam. Mirabile est, quod illustris Dux Fridericus, qui dicitur sapiens esse Princeps, non videt puerum istum insanire, et tolerat eum, cum deberet eum in carcerem ponere, donec resipisceret. Nos enim pro alma Facultate miseremur eius aetati insanae et tenerae.

Tertium signum est, quod dicitur esse minore corpore et statura, quam suus Magister Lutherus. Quomodo potest in tam parvo corpore aliqua magna scientia esse, qualis est in Sorbona tota, quae tam magna est?

Quartum, quod omnium maximum et detestabile est, quod non est clericus sed laicus, nec saltem Tonsurista, et tamen dicitur esse Baccalaurius Bibliae, et legit S. Paulum in publica schola sine Almutio, et sacerdotes debent audire unum laicum et discipulus docet suos Magistros, iuvenis docet seniores, et Graecus Romanos. O Vuittemberga, tu perversa pervertis omnia, et vis unam Babylonem ex ecclesia facere.

Ultimum, quod vix credere potuimus, ipse est laicus coniugatus. Et ecce, laicus habens uxorem docet sacram Scripturam inter sacerdotes, clericos et spirituales, contra Decretales Papae, qui docet, quod nemo possit Deo servire in matrimoniis, ideo etiam prohibuit clericis uxores, ut Deo possint servire, et studere in alea[1]). O quod Imperator Carolus

---

1) In ed. Ien. verba: i n a l e a signis parenthesis includuntur.

cum Principibus istam Vuittembergam ferro, flamma, igne, et omnibus viribus everteret funditus, quae tantas perversitates et novitates in fide et moribus invenit et sequitur. Et esset tempus hoc faciendi, ne forte, quod absit, etiam mulieres et pueri incipiant docere et theologi ac Magistri nostri fieri (sicut sunt). Quid enim tum fiet, nisi ut Magistri nostri fiant mulieres et pueri, et sint omnia perversa?

Ex his ergo concludimus per locum a coniugatis: Iste est erroneus, et iste est[1]) laicus, ergo est erroneus laicus. Et iterum: Iste est erroneus, et iste est docens, ergo est erroneus docens. Et ultra: Docens est erroneus, ergo doctrina est erronea. Et econtra: Alma Facultas est recta, ergo doctrina almae Facultatis est recta. Et sic patet, quod iste Apologeticus est laicus, iuvenis, coniugatus, parvus, graecus et erroneus. Quare impossibile fuit et est, ut veritatem sciret, ideo et nos cum eo clementius agentes, attendendo, quod per suum Praeceptorem pestiferum est seductus, rogamus eum, ut desistat ab errore, audiat suos Maiores, et si non habet alios, saltem sororem nostram Lipsiam audiat, quae eum bene informabit[2]). Et hoc de secundo libro.

Liber tertius continet quasdam regulas pro intellectu Bibliae.

In lege Mosi praeceptum fuit, ut sacerdotes iudicarent inter lepram et lepram. Et sine sacerdotis iudicio nullus fuit reputandus mundus vel immundus. Sic in nova lege ordinatae sunt Universitates, inter quas merito praecellit nostra Parisiensis studiorum mater, quae de doctrinis iudicent, et sine earum iudicio nemo catholicus vel haereticus reputetur. Quare pro isto iudicio informando paucas regulas vel articulos ponemus.

1) Ibid. deest: est. 2) Ibid.: saltem sorores nostras Coloniam et Lovanium audiat, quae eum bene informabunt.

Prima regula.

Scriptura sancta est obscura.

Haec regula est supponenda tanquam principium fidei, ideo non debet probari.

Secunda regula.

Nulli credendum est Scripturam simpliciter alleganti.

Probatur ex prima regula, quia omnis talis allegans allegat obscuritatem, ergo.

Tertia regula.

Scriptura debet accipi secundum expositionem Magistrorum sacrae theologiae, praesertim Parisiensium.

Haec patet ex praedictis, quia sunt ordinati, ut iudicent inter lepram et lepram, secundo quia habent Liripipium, ergo sunt illuminati in fide, et non possunt errare, ut supra est probatum.

Sed quia istae regulae videntur novae, volumus eas exemplis ostendere. Quando Christus dicit Iohan. 8: Qui facit peccatum, servus est peccati, videtur quidem apertus esse intellectus, quod liberum arbitrium non possit nisi peccare, sed non est ei credendum, quia[1]) obscurus est, et audire oportet, quid Magistri ibi dicant. Sic quando Paulus Rom. 14. dicit: Omne quod non[2]) est ex fide, peccatum est, videtur aperte Paulus opera moralia damnare, ideo exspectanda est determinatio almae Facultatis. Imo quod plus est, ille locus Gene. 1: In principio creavit Deus coelum et terram, est ita obscurus, ut multos possit errores generare, si Magistri liripipiati non essent. Posset enim aliquis sic legere: In principio cremavit, id est, combussit, Deus coelum et terram. Item posset aliquis sic legere: In principio creavit Deus zelum et iram, per zelum invidiam in-

---

1) In ed. orig.: sed. 2) Ibidem deest: non.

telligendo, quasi Deus invidiam et iram creasset. Et multi alii errores nefandi possent sic ex Scriptura emergere, si Magistri non vigilarent et permitterent nudam Scripturam allegare.

Nec valet dicere, quod Scriptura est in aliquibus locis aperta, quia iam probatum est oppositum ex Gene. 1, ubi videtur apertissima esse. Etiam ideo, quia certum est Scripturam alicubi esse obscuram, ergo ubique tenet consequentia: Quia est ubique eiusdem rationis, ubique est vera, sancta, ergo et ubique obscura. Sicut in simili dicit Aristoteles de homogeniis, quod partes imitantur totum, sicut aqua est tota humida et rotunda, ergo et guttae sunt humidae et rotundae. Bene ergo fecit Eccius, quando Lipsiae non voluit Scripturas audire ex Luthero, sed exegit, ut sua et Patrum expositio audiretur. Recte et Hieronymus Emser facit, quando probat iuxta has regulas, Scripturam esse obscuram, ergo Luthero non esse credendum.

Imo videte necessitatem mirabilem Magistrorum nostrorum. Nec textus Bibliae maneret, nisi ipsi essent. Ecce, quidam cum legeret Evangelium Lucae 7. ubi scriptum est: Simon habet tibi aliquid dicere, Magister, dic, ipse deceptus, per literam d poetice et haeretice scriptam, putans esse c et l, legit sic: Simon habet tibi aliquid clicere, et ille: Magister, clic. Alius legere debuit: Regem vestrum crucifigam, et legit: Regem vestrum crucifigavi, maximo errore. Item alius d^cem muas pro decem mnas. Et talia multa. Ergo cavendum a nuda Scriptura valde, et pro ea Magistris nostris vigilandum.

Item, cum Lutherus negaret in Scripturis purgatorium probari aperte, est conclusus per expositionem Magistrorum nostrorum, super illud: Transivimus per ignem et aquam. Et per illud 1. Corinth. 3: Salvus erit, sic tamen, quasi per ignem. Et Psalm. 16: Igne me examinasti. Si enim hic nudas Scripturas sequeremur, nihil probaretur. Item illud: Pasce oves meas, si sine liripipio aliquo allegatur, non significat papisare, sed evangelisare videtur eius esse

significatio. Item illud Proverb.: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, non cogit ad confessionem, si liripipium desit. Et breviter. Si Scriptura nuda allegata tenetur, omnes Universitates errarent et haereticae essent, Et nullus modus maneret resistendi haereticis, fieretque mundus plenus erroribus.

Quarta regula.

Dicta sanctorum Patrum sunt obscura.

Haec est etiam supponenda, probatur tamen ex Magistro Sententiarum, Gratiano et studio omnium Universitatum. Quid enim facit Magister Sententiarum, quam quod obscura dicta Patrum exponit? Nonne id facit Gratianus? Nonne id omnes Universitates? Imo maior est in eis obscuritas, quam in Biblia, cum multo plures in ea laborent, quam in Biblia, ut patet ad sensum.

Quinta regula.

Nulli credendum est, simpliciter Patres alleganti.

Probatur per praedictam, quia omnis talis allegans allegat obscuritatem.

Sexta regula.

Dicta Patrum debent accipi secundum expositionem Magistrorum nostrorum, praesertim Parisiensium.

Patet ex dictis. Hinc bene fecit alma Facultas, quando Lutherum damnavit, quod Augustinum et Ambrosium allegavit, de gratia iustificante loquentes, ut verba sonant, cum iuxta Magistrorum nostrorum determinationem obscure loquantur, et de gratia naturali solum sint intelligendi. Item, quando Augustinus dicit, in omnibus operibus, et in ipsa caritate vitium esse, quando non est perfecta, obscure loquitur, sed secundum Magistros nostros ibi vitium pro imperfectione capit. Sic quando non

vindicandum et praebere alteram maxillam exigit, super Matth. 5. obscure loquitur. Et secundum Magistros Liripipiorum non praeceptum, sed consilium ponit.

Et sic habemus, quod Scriptura per se obscura est, per se nihil probat, Patres autem multo obscuriores, et per se multo minus probant.

Septima regula.

Magistri super Sententias sunt obscuri.

Quod omnium evidentissimum est per experientiam, quia nullus cum altero concordat, quilibet alteri obscurus et ignotus est. Hinc alii Albertistae, alii Egidiistae, alii Thomistae, alii Scotistae, alii Scotellistae, alii Modernistae, alii Occanistae, alii Gregoriistae. Imo hi sunt omnium obscurissimi, quod patet, quia nec in Biblia, nec in Patribus tanta est diversitas.

Octava regula.

Nulli credendum est Sententiarium simpliciter alleganti.

Patet ex praedicta, quia omnis talis allegans allegat discordiam et obscurissimam obscuritatem.

Nona regula.

Dicta Sententiariorum debent accipi secundum expositionem Magistrorum nostrorum, praesertim Parisiensium.

Patet ex dictis, et a sufficienti divisione, quia nullus superest, qui possit requiri in quaestionibus et dubiis. Et sic patet. Dum Patres elucidant Scripturas obscuras, facti sunt ipsi multo obscuriores, ut plus in illis laborandum sit, ut intelligantur et concordentur, quam ipsi in Biblia intelligenda et concordanda laboraverunt, ut satis probat Magister Sententiarum, Gratianus et omnes Universitates, sicut diximus. Ulterius Scribentes, dum elucidant Patres, facti sunt omnium obscurissimi et discor-

dantissimi, ut frustra laborent, et impossibile sit ipsos aliquando concordari, et simul in unum intellectum comportare, imo propter hoc student, ut discordent. Ecce ergo necessitas extrema Magistrorum, concludimus ergo cum règula ultima.

Decima regula.

Sola determinatio almae Facultatis est lucida, credenda et accipienda, quoties allegatur.

Haec patet ex dictis, quia sola alma Facultas elucidat omnia, primo Scripturas, post hoc Patres, ultimo Scribentes, et non potest errare, quia Liripipium et Almutium non sunt signa fallibilia. Male ergo faciunt, qui Scripturas nudas sequuntur, peius qui nudos Patres, pessime qui Scribentes, quia procedunt de obscuritate ad obscuritatem, donec istis omissis almam Facultatem audierint, et Liripipio firmiter adhaeserint, ibi est lux mundi et regula fidei et morum infallibilis.

In fine, sunt aliqua dubia videnda. Et primum est hoc, quod posset aliquis putare, quod Magistri nostri non possent sic simpliciter de suo capite determinare, quia Moses praecepit omnia iudicare secundum legem Domini, quod aliqui sic exponunt, non secundum hominis sentimentum. Secundo, quando Iosuae praecepit Deus, ut esset dux Israel, iussit ut omnia secundum librum Mosi faceret. Hic est respondendum, quod, quia ista allegata sunt ex Scriptura, ideo per regulam primam, secundam et tertiam dicitur, quod sunt obscura. Debet ergo per Legem et librum Mosi ibi intelligi dictamen naturale rationis, maxime autem lumen fidei, quod cum lumine naturae non discordat, et utroque lumine sunt illuminati Magistri nostri.

Si quis autem illud Deut. 12. allegat: Non facias quod rectum est in oculis tuis, sicut nos hodie facimus, ubi videtur aliquibus probibuisse dictamen rectae rationis. Respondetur, quod non, sed quia dupliciter rectum in oculis capitur, uno modo idem est, quod videtur rectum in oculis, et

sic intelligitur Moses quando dicit: Non facias quod rectum est in oculis tuis, quia ibi verbum est capitur pro verbo videtur. Alio modo simpliciter capiendo verbum est substantive in suo actu exercitato, et sic non accipit Moses, quia sic quod rectum est in oculis Magistrorum, hoc est, definitive tenendum.

Aliud dubium, Isaias dicit: Dabo filios tuos universos theodidactos, id est, doctos a Domino. Et Paulus dicit: Spiritualis omnia iudicat. Sed iam non solum Magistri nostri sunt filii ecclesiae et spirituales. Et Christus dicit: Erunt omnes docibiles Dei. Et Ieremias dicit, quod non docebit vir fratrem suum, omnes enim scient me, quia ego ipse scribam legem meam in cordibus eorum etc. Ex quibus posset aliquis putare, quod etiam quilibet laicus, si est filius ecclesiae et spiritualis, posset iudicare de omnibus. Respondetur[1]): Isaias per theodidactos intelligit Magistros sacrae theologiae. Et Paulus per spirituales intelligit clericos seu statum spiritualem, in quo Magistri nostri sunt principales. Sic et Christus per docibiles Dei intelligit theologos, id est, sacrae theologiae Professores, qui habent Liripipium. Quia theologus dicitur a theos, quod est, Deus, et logos, id est ratio, quia debet de Deo per dictamen rationis naturalis docere et respondere. Sicut Petrus dicit: Parati semper reddere rationem (id est, dictamen naturale) de ea, quae in vobis est, fide et spe.

Si autem replicatur, Isaias dicit, Omnes, et Christus, Omnes, et Ieremias[2]), Nullus docebit fratrem suum, ex quibus vult sequi[3]), quod omnes Christiani sunt Magistri sacrae theologiae liripipiati, aut quod non soli Magistri possunt iudicare, sed omnes qui credunt et spiritum ac sensum Christi habent, et illis est credendum, respondetur: Ista ratio est valde taediosa, et tamen non concludit, ego autem D. Decanus darem dimidium Liripipii

1) In ed. Ien.: Responderetur. 2) In ed. orig.: Hieremias. 3) Ibid.: sequere. 4) Ibid.: extra misissent.

mei, quod Isaias et Christus omisissent[1]) hoc signum universale, omnes (in secreto loquendo), quia facit multos praetensos. Tamen non est veritas deserenda. Respondetur ergo per notabilem et solennem distinctionem: Quod triplex est veritas. Una iurisdictionaliter decisa, et haec pertinet ad Pontifices et Concilia. Alia est magistraliter et doctrinaliter determinata, et haec pertinet ad almas Facultates. Tertia est fraternaliter nota, et in privato inspirata a Deo. Ex his dicitur: Quod veritas primo et secundo modo est publice tenenda, et de istis non loquitur Christus, sed de veritate tertio modo, quae non est publice tenenda, praesertim si est contraria duobus modis primis. Et ratio est, quia nunc fieret una confusio et inordinatio, quod superior deberet tacere et discere ab inferiori.

Si autem dicitur: Tamen Paulus dicit 1. Corinth. 14: Si sedenti revelatum fuerit, prior taceat, ubi manifeste docet, quod privatus debet audiri in publico, et tacere, qui publice docet in ecclesia, respondetur: Prior in isto capitulo potest multis modis accipi, similiter et sedens. Quia Scriptura hic est nuda, ideo est obscura. Uno modo est prior dignitate, et sic non debet accipi hic, quia turpe est, quod dignior taceat indigniori. Alio modo, prior tempore, natura, ordine, ut patet in postpraedicamentis. Et sic priores ordine sunt inferiores et iuniores, ut[2]) scholares, qui praecedunt Praelatos, ut patet in Processionibus. Et illi debent tacere sedenti, id est, Magistris sedentibus in cathedra doctoraliter. Et ultra haec est adhuc alia acceptio, Prior significat superiorem in Carthusia et ordinibus Mendicantium, et illi debent tacere sedenti, id est, episcopo suo, qui habet sedem, id est, episcopatum. Turpe esset enim ibi sedentem accipere pro quolibet sedenti, quia tunc etiam prior seu superior deberet tacere canibus et avibus, quandocunque sedent.

Ultimo si dicatur: Veritas a quocunque dicatur, sive privato, sive publico, est tenenda publice ab

---

1) Ibidem: extra misissent. 2) Ibid.: et.

omnibus, quia a Spiritu sancto dicitur, Sic Christus hic dicit: Omnes sunt docibiles Dei, ergo qui eos non audit, Deum, qui eos docet et inspirat, non audit, nihil ergo prodest illa solennis distinctio; respondetur: Diximus prius, quod multum taediosa est ista ratio et tamen non concludit, quia sequi[1]) vellet magnum et multum inconveniens, quod inferior deberet docere superiorem, ideo qui simpliciter vult dicere, potest dicere, secundum regulam primam et secundam, quod Scriptura ista est obscura, et non credenda simpliciter allegata sine glossa. Quomodo autem sit glossanda, propter prolixitatem et brevitatem temporis supersedemus usque in aliud tempus.

Haec pro nunc sufficiant, pro introductorio ad sacram theologiam studendam, ut sciat unusquisque, ubi debeat incipere, ne erret, si Scripturas primo apprehenderit, et pereat in obscuritatibus eius. Et sic Apologia ista Philippi Melanchthonis funditus est subversa.

Acta sunt haec Sorbonae, modis, animis, personis, studiis et omnibus circumstantiis requisitis et necessariis, quibus et in prima Determinatione usi sumus, nisi quod eundum diem et mensem servare non potuimus, tamen culpa nostra non fuit, quia praeterierant, frustra rogati, ut manerent ad finem causae.

Finis.

---

1) Ibid.: sequere.

Contra Papisticas Leges sacerdotibus probibentes matrimonium, apologia Bartholomaei Bernardi Veltkirchensis, Pastoris Kembergensis, qui nuper ecclesiae suae consensu uxorem duxit.

1521.

Bartholomaeus Bernhardus Veltkirchensis, Bavarus, Curiae in Rhaetis sacerdos factus, anno 1521 (mense Maio, ut opinari licet), quum Kembergae sive Cameraci, quod oppidum est cis Albim haud procul Wittemberga situm, praepositus sive parochus esset, primus (quae quidem omnium fere est opinio) in Saxoniae pastoribus uxorem duxit. Albertus Cardinalis, Archiepiscopus Magdeburgensis, deinde ab Electore Saxoniae postulavit, ut eum Halas ad causam pro re uxoria dicendam sisteret, sed is moras comiter quaesivit et lictorium illud officium dextre declinavit. Tum Apologia B. Bernhardi in lucem prodiit ad officiales Dioecesanos Magdeburgensis Archiepiscopatus, quae a Philippo Melanchthone conscripta esse creditur (cf. Seckend. Hist. Luth. I §. 104 p. 170. coll. Gieseler, Kirchengeschichte III, 1. p. 98). A Luthero tunc in arce Wartburgo latente hoc factum Bernhardi et sacerdotum coniugium non improbatum esse, cernitur ex epistolis, quas ille tunc ad complures amicos dedit (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 9. 34. 133). Quum vero Albertus Cardinalis hanc apologiam sufficientem esse negasset, Bernhardus ipse libellum

supplicem Wittemberga ad Fridericum Electorem, Saxoniae Ducem, misit, quo eum rogavit, ut suae n e c e s s i t a t i s m i s e r e s c e r e t.

Utraque scripta coniuncta typis excusa in vulgus exierunt sub hoc titulo: Contra Papisticas leges sacerdoti- bus prohibentes Matri- monium, Apologia | pastoris Cembergensis, | qui nuper, suae Ec- | clesiae consensu, | uxorem duxit | (s. l. et a.) [Wittembergae]. 8.

In editione Opp. Lutheri Ienensi (T. II, 462) haec scripta latine et in Walchiana (T. XV, 2355) germanice redduntur. Nos textum reddidimus secundum ed. originalem, quae nobis ex bibliotheca regia Monacensi praesto erat.

In hac editione originali haec praemissa legitur praefatio:

V. H. Lectori.

„Ecclesiae Kembergensis episcopum seu pastorem agit Barth. Bernardus, vocatus ob singularem doctrinam et morum probitatem: quam quam feliciter, verbi ministerio, genuerit in Christo, atque a seductione captivitateque satanae in libertatem christianam asseruerit, abunde praesens testatur causa. Nam necessum est, ut intelligat libertatem, quam habemus in Christo Iesu, alioqui haud consensisset audenti adversus antichristum, et vir tam christianus cum ullo scandali periculo quicquam fecisset, saltem tam aperte. Aliquot enim adhibitis testibus virginem, opibus quidem ignobilem, at forma et laudatis moribus apprime nobilem, duxit. Gratiam Christi, qua ab hominum traditionibus liberi prorsus sumus, spernere noluit et per hoc admittere, Christum ei frustra esse mortuum, quod cogitare sit christianae menti horrendum. Quare quod ad matrimonium attinet, omnium, quod sciam, primus ex his, qui papisticis ordinibus illarvati sunt, vincula tyranni rupit. Porro ne quis calumnietur eum hoc sensus sui libidine fecisse, quo consilio fecerit, indicant quibus caussam illam apud iudices oravit, ob peccatum enim in sacratiss. pont. leges ad tri-

bunal raptus est, quodsi avarus, scortator, heluo omnes Dei leges contemsisset, ne uno verbo quidem male audisset: adeo homo ille peccati se extulit super Deum. Si quis autem est, apud quem his non fit, ut credat hominem fidei spiritu imbutum, se ipso abnegato, Deum sequi, vitam eius aestimet. Castissimam enim vitam vixit usque in annum tricesimum primum, maluitque uri, quam nubere, falsus scilicet antichristi illusionibus. Qui ergo est verisimile eum carni iam cessisse, qui eius primam coitionem vicit, quae hic, si usquam alibi, acerrima est: neque enim caro molesta magis est, quam in adolescentia, quando maxime fervet. Sed pluribus nec locus nec opus est. Vale."

Huius apologiae Barth. Bernhardi anno 1522 a D. Iohanne Langio, Priore Eremitarum Erfurdensium August., edita est versio germanica sub hoc titulo: Schutzrede vor Magister Bar= | tholomeo Probst zu Kem= | mering der ein eehweib | so er priester ist ge= | nommen hat. Tituli pagina (in qua nec locus nec annus indicatur) nullis ornata est figuris aut lineis typographicis. In fine libelli, in quo epistola supplex Bernhardi ad Electorem data non reddita est, legitur: Geschehen im iar M. D. XXII. Libello ipsi praemissa est epistola Iohannis Langii, „geben zu Erfurt am S. Luciätag (= 13. Dec.) des J. M. D. XXI.", qua ille familiari suo Christophoro von der Heyd hanc apologiam in linguam vernaculam versam misit et ipse sacerdotum coniugium defendere studet. Liber ipse sic incipit: „Schutzrede vor Magister Bartholomeo Bernhardo Probst zu Kemmering in Sachsen, deshalb das er ein eeweib, so er priester ist, genommen. Zu Erfforbt vorteutzscht. Ehrwürdigen Herrn Doktores, so ich vor euch gebracht bin ꝛc." et in epistola Langii ad Christophorum von der Heyd data haec leguntur: „Von dieser und solcher Sach (i. e. fas esse sacerdotes s. pastores uxorem ducere) habe ich wollen zu dir schicken die Schutzred eines gelehrten Mannes, in welcher der Probst von Kemmerig das ehelich Leben, das er, so er Priester ist,

angefangen, verantwurt, also auch daß er dasselbe Eheweib keinerlei Weise von sich treiben will lassen."
(Bibl. Scheurl.)

Aliae editiones germanicae sunt:
Das die Priester Eeweyber nemen mögen vnd sollen. Durch eyn hochberümbten man erst im lateyn gestalt, vor Beschutzred des würdigen Herrn Bartolomei Bernhardi probst tzu Kemberg. So von seynem bischoff gefordert, antwurt zu geben, das er yn priesterlichen stand, eyn iungkfraw zu der Ee genommen hatt. Lector eme, lege et probabis. Expende scripturas et argumenta. Fatebere et exclamabis ultro, nihil iis esse solidius, nihil verius. Ut rumpantur sexcenties impii lenones et scortatores Papistae et Romanistae, quorum insania et coecitate fit, ut ubicunque nobiles illae sacerdotum sunt, sint simul spurcissima et putidissima lupanaria Orbis. In fine: Gedruckt tzu Wittemberg ym tzwey vnd tzwantzigsten Jar.

Das die Priester Eeweyber nemen mögen vnd sollen. Beschutzred, des würdigen herren Bartolomei Bernhardi, probst zu Camberg, so von bischoff von Meydburg gefordert, antwurt zu geben, das er in priesterlichen stand ein iungkfraw zu der Ee angenommen hatt. In fine: Gedruckt zu Arips. vnd durch Melium Joannem Eleutherium, zu eren dem würdigen herren Probst zu Camberg, vnd beschirmung der christlichen warheit verdeutscht: Anno M.D.XXII. Schütze. Luth. ungedr. Briefe III p. 291).

Contra Papisticas Leges sacerdotibus prohibentes matrimonium, apologia Bartholomaei Bernardi Veltkirchensis, Pastoris Kembergensis, qui nuper ecclesiae suae consensu uxorem duxit.

Ad Requisitionem Archiepiscopi Magdenburgensis super re uxoria Bartholomaei [1]) Bernardi

1) In ed. orig: Barptolomei.

Pastoris ecclesiae Kembergensis responsio.

Eximii Domini Doctores, quia ad vos vocatus sum ad reddendam facti mei rationem, breviter subiiciam, quae in hac re mea sentit conscientia, et quaeso per Christianam caritatem, ita non sit molestum diligenter audire et cognoscere hanc causam, ut ego simpliciter ac candide proponam.

Principio negare non possum, uxorem virginem me duxisse, id enim si negarem, impie fallerem meam ecclesiam. Quae cum hactenus persuasum habeat, legitimas nuptias meas esse, nunc pia ratione offenderetur, si ipse vocarem scortationem vitae meae genus. Decet episcopum sine crimine esse, ut apostolus Paulus non semel ait; ego crimen agnoscam ecclesiae praefectus? Paulus ne gentibus quidem vult vitam Christianorum scandalo esse, ego etiam fratribus offendiculum ponam, si agnovero scortationem? Fateor itaque ductam, et fatebor nuptias esse legitimas, donec mihi hunc spiritum Christus dederit.

Coegerunt meam, ut ducerem, conscientiam huiusmodi rationes, quae omnes pias mentes merito movere debent, quantumvis obstent vulgata opinio, consuetudo, ius Pontificium, et tot seculorum consensus. At Christianae mentis est, spectare potius, quid Christus postulet, quam quid probent homines, ut Paulus ait ad Galatas: Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, et Matth. 8: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Quod meum factum non modo inopinum, et alienum a religione, iureiurando, et obedientia dicitur, sed et temerarium et nequam, facile excusabitur temeritas, ubi excusavero impietatem et periurium; atque utinam viderent spiritualibus oculis consilii mei rationes hi, qui sic causantur temeritatem. Ecce autem facti mei rationes.

Nunquam damnavit aut Lex aut Evangelium nuptias, nec ulli statui hominum, sive clericorum, sive laicorum, interdixit Christus. Sic enim scriptum est Matth. 19: Non omnes capiunt verbum istud,

sed quibus datum est; et postea: Qui potest capere, capiat. Ubi Christus non modo non praecepit coelibatum, sed significavit etiam non posse contingere, nisi quibus datum est. Hac voce merito terreri debebant, qui se promiscue addicunt coelibatui, quando non omnium, sed paucorum donum perpetuae continentiae esse Christus significat.

Paulus velut exponens Christi sententiam 1. Corinth. 7. eadem prolixius et copiosius docet. Notus locus est: Unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius vero sic; et paulo post: Si acceperis uxorem, non peccasti; et tandem, quasi mire sollicitus, ne videretur exigere coelibatum, subiicit: Hic totus sermo meus ad utilitatem vestram scriptus est, non ut vobis laqueum iniiciam, id est, ne captivos faciam ulli generi vitae. Vide, Paulus veretur, ne, si exigat coelibatum, laqueum iniiciat. Quomodo igitur Pontificum de coelibatu traditiones vocabimus, nisi non laqueos, iuxta morem Pauli?

Iam in his verbis: Melius est nubere quam uri, exigit Apostolus, ut nubant, qui uruntur, id est, qui furorem carnis sentiscunt, nam id vocat uri. Docet autem duo genera esse castitatis, alterum, ubi cum flammis carnis simulatur castitas, alterum divinitus datur, cui nihil cum isto solito furore. Quae quid attinet verbis clarioribus depingere? Prioribus nuptiae imperantur, posteriores sunt de quibus Christus*): Non omnes capiunt, sed quibus datum est.

O utinam ista considerassent, qui abominabilem legem de coelibatu sanxerunt, qui pellexerunt ad sacerdotia, ad monasteria imbecillem iuventutem. Nec permittemus haec a Christo et Paulo laicis tantum dicta esse, sed ad sacerdotes etiam pertinere, satis arguunt loci illi in epistola priori ad Timotheum, et in ea, quae ad Titum scripta est, ubi Paulus vult**), episcopum unius uxoris virum esse, filios habentem subditos cum omni castitate.

Ex his satis apparet, nuptias non esse prohibitas sacerdotibus iure divino, et constat ex historiis

---

*) Matth. 9. **) 1. Timoth. 3. Tit. 1.

fide dignis, sub auspiciis ecclesiae non fuisse a connubio alienos. Quis enim nescit in Actis apostolicis*) Philippum, quem Scriptura Evangelistam vocat, ne nesciremus sacerdotem fuisse. Et Eusebius de Petri uxore multa. Nota est Spiridonis[1]) historia, qui fuit Cypri, ni fallor, episcopus. Habuit uxorem Hilarius, vir nulli episcoporum occidentalis ecclesiae secundus, duravitque mos nubendi in Graeca ecclesia ad nostra usque tempora. Et accepit hoc iugum infelix Germania sero admodum, nec nisi coacta, ut docent monumenta historiarum ecclesiae Coloniensis, item Constantiensis. Porro Scripturae, quas citavimus, pleraeque non solum volunt licere nuptias quibusvis, sed imperant etiam his, qui sentiunt ignes carnis. Et de iure divino hactenus, nunc de hominum traditionibus.

At Patrum Constitutiones arcent a nuptiis. Primum ipsi viderint, quam rationem huius constitutionis Deo sint reddituri, qui tantum onus imposuerunt generi hominum, quos sacerdotes vocamus. Certe ego non dubito pseudoprophetas pronunciare, quicunque tandem fuerint huius legis autores.

Deinde hoc addo, non esse obtemperandum traditionibus humanis, sicubi per eas periclitatur conscientia, Acto. 5: Oportet Deo magis obedire quam hominibus; et 1. Corinth. 8: Pretio magno empti estis, nolite fieri servi hominum; et iterum 1. Corinth. 3: Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas; et ad Colossen. 2: Si una cum Christo intermortui estis etc. Quid adhuc ceu viventes traditionibus vexamini? Non his tantum, sed et plerisque aliis docet Scriptura, in nostra potestate esse de hominum traditionibus dispensare, pro nostro spiritu quoties per eas periclitamur. Et periclitabar ego; quid vero facerem: num divinam legem potius, quae scortationem vetat, quam pontificias, quae nuptiis interdicunt, violarem? Quis hic tam durus fuerit episcopus, qui suam legem sic exigat, ut violetur divina, aut qui volet fratris sui ani-

---

*) Act. 21. 1) In ed. Ien.: Spiridionis.

mam propter stultam observatiunculam hominum perire? Si corpus alicuius ieiunio parasceues periclitetur, nonne illi etiam imperabitur, ut edat? At quanto pluris esus animae quam corporis? An non turpe, cum animam Christus suam pro ovibus suis dederit, nolle cedere Christianum episcopum frivolam traditiunculam? Omnia fiebat Paulus omnibus, his qui sine Lege erant tanquam alienus a Lege, his qui sub Lege erant tanquam Legis observans, hi cogunt in sua instituta, in suas traditiones transformari gregem, tantum abest, ut gregis imbecillitati ipsi se adtemperent.

In hoc quoque considerandum, quod scribit ad Timoth. 4. Paulus, fore ut spiritus mendaces prohibeant nuptias; et Dan. 11. vaticinatus est, antichristum aversaturum uxores (haec enim prophetae verba sunt). Huiusmodi loci spiritum meum moverunt, ut crederem spiritum Dei in sacris literis in hoc ista praemonuisse, ut traditiones de coelibatu piae mentes accurate caverent, et scientes esse a Satana nihil dubitarent violare. In hoc Pauli loco se Pontifices Romani contemplentur, qui tanta pertinacia exigunt coelibatum, ut negent nuptias posse legitimas esse ullas, contra suos Canones.

Video, cum historias considero, diu et constanter adversatos isti coelibatui sanctissimos viros. In comitiis apud Nicenam erant, qui volebant coelibes degere presbyteros, diaconos et hypodiaconos. Sed intercessit illi rogationi martyr Paphnutius, et in eius sententiam itum est ab universo senatu Christianorum episcoporum, permissaque ordini illi pristina libertas. Addita est constitutio in sexta Synodo, quae Constantinopoli coiit, quae cavebat etiam, ne voveretur coelibatus, et ut excommunicarentur, qui uxores abiicerent propter Ecclesiasticos ordines. Eius Decreti facta mentio est in dist. 31: Porro, siquidem tanti sunt veterum Synodorum placita, siquidem novis praeferuntur priscae illae, cur sanctiones earum passi sumus antiquari? maxime cum Evangelio propiores essent, quam hae novae de coelibatu.

Hactenus indicavi non debuisse me parere cum tanto animae periculo pontificiis legibus, eo quod nullae hominum traditiones, ubi per eas conscientia periclitatur, observandae sunt. Nam hoc agit Paulus, cum vetat nos hominum servos fieri. Restat, ut periurium excusemus.

Non sum mihi conscius aliter iurasse, quam in haec verba, facturum imperata traditionum Patrum; sum autem designatus Brandenburgii hypodiaconos, Halberstadii diaconus, in curia Rhaetiae presbyter. Vestro vero iudicio permitto, quae sit illius vulgati moris generalis iuramenti vis, nam si periuria sunt singula delicta, quibus Canones violantur, toties peierant sacerdotes, quoties non ieiunant iuxta Canones, quoties aliter vestiunt, atque sanciunt Canones. Breviter nusquam erit plus periuriorum, quam apud eos, qui hoc iusiurandum a nobis impie extorquent.

Nec praetereundum est, voluntatem hanc esse Canonum, ne quis obstringatur contra ius divinum, nec aliud imperare velle, quam quod citra periculum conscientiarum, imo commode fieri possit. Quod cum ita sit, quoties de observandis Canonibus iuratur, nihil contra ius divinum promittitur, et illo ipso iureiurando excipitur casus necessitatis, quae de traditionibus dispenset. Disserit hac de re Gerson copiose in commentario de vita spirituali.

Quid, si iuratum est cum particula adnexa, quod Canones praecipiunt: quatenus humana fragilitas permittit, nam haec particula in multis ecclesiis adiici solet. Tum enim ita iuratum est, tantisper coelibem fore, dum patitur imbecillitas carnis. Quid autem carne infirmius? non possumus enim ex nobis vel cogitare aliquid boni teste Apostolo in posteriori ad Corinthios.

Et ut maxime iuratum esset conceptis verbis de coelibatu, si cogat animae periculum, rescindendum erat votum. Quando quidem sine peccato praestari non potest.

Primum enim non vult quidvis sibi promitti Deus, ut testatur Ierem. 4. Nam eo loco iubet pro-

pheta iurare in virtute, iudicio et iustitia, hoc est, si recte exponas, mentiri vetat et iurare indigna seu mala. Porro, si dixissem iureiurando coelibatum, quandoquidem continere non potui, quibus, quam atrocibus me flagitiis obstrinxissem. Erratum est semel, stulte promittendo, diutius me errare, imo peccare volent episcopi? An non licet eiusmodi iuramenta recantare, quae incautis exciderunt, quae sine atrocissimis peccatis praestari non possunt? Dispensant Pontificum iura de Regula, et de transeuntibus ad religionem, de iureiurando impuberum, quod, cum ea aetas nondum intelligat coelibatus onus, incaute se obstrinxerunt. Laudo Pontificum sententiam, quod absolvunt a voto, non laudo, quod istam tantum aetatem absolvunt, fieri enim potest, ut ne vir quidem satis norit se, et cum eadem causa dispensandi de voto impuberis ac puberis incidere possit, cur non similiter iudicatur.

Videmus in sacris literis quaedam stulta iuramenta Sanctos rescidisse. David plane iuraverat se necaturum Nabal, occurrit illi Abigail, et intervertit consilium Davidis, quo loco David Deo magnificas agit gratias, quod a destinata caede revocasset, nimirum agnoscens errorem, cum ait: Qui prohibuit me, ne malum facerem.

Sic ego, cum sine peccato praestare non possem votum, an non debui etiam mutare propositum?

Consulite vestros Canones, quae sit talis iuramenti vis. Nam in 22. quaestione 3. et 4. quam multa sunt, quae meam sententiam confirmant.

In Num. cap. 30. quaedam vota rescindit vox divina, ut si materfamilias quippiam devoverit, nec approbet votum maritus, et pleraque eius generis. Ea vota rescinduntur, quia nec sui corporis, nec rerum, si quae devoventur, potestatem mulier habet. Eadem me ratio a voto absolverit, quod non sit in potestate humana donum continentiae perpetuae.

Si Moses irritum esse iusiurandum eius, qui rem in aliena potestate positam devoverit, pronunciat, cur exigitur fides iusiurandi ab eo, qui imprudens coelibatum vovit, rem adeo alienam ab homi-

num natura, et quam praestare sine horrendis flagitiis non possis? Iam quis hoc non miretur, eius accusari fidem, qui uxorem ducit, non accusari fidem eorum, qui per omnia genera libidinum impurissime degrassantur.

In Deuteronomio cap. 23. mandatum est, ne offeratur merces prostibuli, quanto minus sibi offerri volet Deus coelibatum impurum?

Quod si abominationem vocat mercedem scorti, abominationem esse quis dubitet illum male simulatum coelibatum?

Sic igitur excuso periurium, primum, quod non sim[1]) mihi conscius iurasse de coelibatu conceptis verbis, deinde iurari non debuisse, postremo, ut maxime iuratum sit, praestandum non esse, quod sine peccato non possis. Qua in re Christianarum mentium iudicium imploro.

Ex his satis apparet, primum contra divinas leges nihil esse admissum, deinde debuisse violari humanas traditiones, in tam certo conscientiae periculo, postremo mihi frustra votum obiici, quocunque tandem modo sit iuratum.

Non est igitur, cur factum meum tanquam impium damnetur, atque ita proposui, ut intelligeretis constare rationem facti conscientiae meae, ad quod me non libido, non temeritas, sed communis infirmitas et necessitas plus quam Diomedaea adegit. Quae sint et quam certa pericula, quae vulgarem coelibatum sequuntur, non habeo necesse multis referre rem minime obscuram; quam si expenderint, qui me accusant, non modo non damnabunt meum exemplum, sed probabunt etiam, modo Christiani sint. Iudicabit de nobis Christus; illi, nihil dubito, quin probetur meum factum, idque unum ego spectavi, ut Christo probaretur.

Neque nunc in hac apologia hoc egi, ut adversus vim episcoporum me tuear his rationibus, sed ut ostenderem potius pia causa me adductum ad nuptias esse, cum ita deceat reddere et vitae et

---

1) In ed. orig.: sic.

fidei rationem Christianos. Optarim equidem episcopis satisfactum etiam his argumentis, optarim illos infirmitatis meae miserescere, optarim nihil temere statui adversus pias rationes, ut quid enim iudicatur libertas mea ab aliena conscientia? Tamen si ita visum est illis, potius secundum traditiones Pontificum, quam divinas literas et veterum Synodos iudicare, non recuso iram Domini portare, cum sciam non defuturam lucem sedenti in tenebris. Sic enim me propheta Micheas consolatur. Ipsi viderint, ne impingant in Christum et eius parvulos, quos sicut pupillam oculi curae habet.

Hanc meam apologiam, quaeso, eximii D. Doctores, boni consulite, proque Christiana caritate causam piam adiuvate, et adversus vim defendite, ne de vobis videri possit vaticinatus propheta, cum ait: Princeps postulat, et iudex in reddendo est. Dixi.

Alia defensio ad Fridericum Ducem Saxoniae.

Illustrissime Princeps ac Domine gratiosissime, quod illustrissimus ac reverendissimus Dominus Cardinalis negat meam apologiam esse sufficientem, et adhuc meum factum accusatur impietatis, non possum aliter respondere, siquidem meae defensionis argumenta non sunt refutata.

Primum, quod ad periurium attinet, non mihi conscius sum aliter iurasse, quam servare canones Patrum, quae forma generalis iuramenti quid valeat, non ignorant, ne fabri quidem; deinde ut maxime iuratum esset de coelibatu, non obstringunt iuramenta, quae sine peccato praestari non possunt, sicut ex Davidis exemplo probavi. Et docent Prophetarum exempla, quae foedera regum Iuda cum regibus impiis toties damnant. Neque item ligat ulla humana traditio, quae observari sine peccato non possit. Matth. 15: Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Atque haec iam ante ita certis, ita appositis Scripturis communii, ut sperem neminem tam inverecundum esse, qui

illis refragari possit, meae certe conscientiae ita satisfaciunt, ut pro eis mori non dubitem. Absit enim a me ista impietas, quod verbo Dei velim abuti ad fictitium praetextum mei facti. Et cum ita sentiam, et cum conscientia mea sit ita confirmata, quae tandem durities est, malle me oppressum, quam rectius informatum?

Quod autem accusor, quod ego unus velim tollere et abiicere, quae a Romanis Pontificibus et Caesaribus constituta sunt, quis non videt, quam hoc nec possim, nec velim, non enim tollo legem, servet qui potest. Sed de lege hominum secundum Evangelium dispenso, idque quatenus debeo; debeo enim maiorem salutis meae rationem habere, quam omnium, quae sunt ab illis hominibus posita, Actor. 5. Coegit me ergo, ut humanas traditiones violarem, necessitas servandi iuris divini, quanquam ipsos etiam Canones, ipsasque leges adeo benignas scio, ut neminem velint obligatum contra Deum.

Neque est quod causari scandalum possint, non est enim habenda scandali ratio in coercendo peccato: 1. Corinth. 10, ut quid iudicatur libertas mea ab aliena conscientia? Et Christus Matth. 15. contempsit scandalum, cum idem causarentur apostoli: Pharisaei audito hoc verbo scandalisati sunt, responditque: Sinite eos, caeci sunt, et caecorum duces, caecus autem si caeco ducatum praestat, ambo in foveam cadunt. Sic contemnebat scandalum Christus, ut eos, qui praetendebant, caecos vocaret, et imitatores itidem caeci fuere, qui de coelibatu statuerunt, attendebant enim spiritibus erroris et daemoniorum, 1. Tim. 4. Sunt ergo secundum Christi verba etiam caeci, qui cum periculo suarum animarum isti crudeli traditioni paruerunt.

Mitto, quis sit autor coelibatus, Caesar an Papa. Apostolum certe Paulum constat spiritus mendaces vocare, qui prohibituri sint nuptias. Non volo reverendissimae potestati derogari, sed tamen iubet Paulus ad Romanos, ne quis in illis, quae sunt libertatis Evangelicae, alterum iudicet, et eiusmodi causas censet solius Dei iudicio relinquendas, qui

cordium censuram gerit. Proinde etiam atque etiam Reverendissimo cavendum est, ne impingat in Apostolum vetantem iudicare alienam libertatem.

Obsecro ergo per Iesum Christum, illustrissima Dominatio vestra velit miserescere meae necessitatis, et praestare, ne quid patiar, praeter ea, ad quae me obtuli, quanquam si aliquid aliter videbitur Deo, libenter omnia sum passurus. Dominus conservet Celsitudinem vestram ad provectum Evangelii.

Vuittembergae in Saxonibus. Anno M. D. XXI.

De abroganda Missa privata Martini Lutheri sententia.

1521.

Augustiniani Wittembergenses mense Octobri a. 1521 in monasterio suo Missas votivas et privatas abrogaverunt (cf. Seckendorfii Histor. Lutheran. I. §. 102 p. 168, §. 129 p. 214., §. 130 p. 216. Walchii Introd. in Opp. Luth. T. XIX p. 93. Gieseler, Kirchengesch. III, 1. p. 97). Quod quum audivisset Lutherus, qui tum in arce Wartburgo latebat, illico animos illorum confirmaturus atque infirmos consolaturus librum composuit de abroganda Missa privata, quem iam Calendis Novembribus a. 1521 Fratribus suis Augustinensis Coenobii Wittembergensis dedicavit his verbis ordiens: Significatum est mihi, Fratres carissimi, et literis et verbis amicorum, coepisse vos primos omnium in vestra Congregatione abusum illum Missarum, quas vocant, abrogare etc. Fecerunt igitur illud Augustiniani Wittembergenses absente et inconsulto Luthero, quem illi inde ab ineunte mense Aprili istius anni, quo Vormatiam ad comitia imperialia profectus erat, iam non viderant: neque ipsius liber de abroganda Missa privata ante mensem Januarium anni sequentis 1522 iis innotuit, nam eo usque hic cum aliis Lutheri scriptis timiditate Spalatini suppressus latebat. Iam undecimo quidem die mensis Novembris a. 1521 Lutherus hunc ibrum Georgio Spalatino (haec addens: „Abro-

gationem Missarum confirmo hoc, quem mitto, libro") miserat, cupiens eum typis excusum quam maturrime aut Wittembergae aut alibi edi (Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 95 coll. p. 109), sed exeunte mense Novembri eiusdem anni, quum Wartburgo inscio Electore clam Wittembergam venisset, libellos et litteras missas nemini invenit esse neque auditas neque visas, ideoque vehementi animi aegritudine commotus acerbe cum Spalatino queritur de literis libellisque vel in itinere interceptis vel ab ipso, ne ederentur, retentis (Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 109). Augustinianorum factum postea etiam per synodum Augustinianorum ex provinciis Misniae et Thuringiae mense Decembri a. 1521 Wittembergae habitam eodemque fere tempore a Theologis delectis Wittembergensibus in Responsis ad Electorem Saxoniae datis comprobatum est (cf. Seckend. Hist. Luth. I §. 102 p. 169. et §. 129 p. 214 sq.).

Anno 1522 ineunte hic liber eodem tempore et latine et germanice in vulgus exiisse videtur.

Vetustissimae editiones sunt:

DE AB | ROGANDA MISSA | PRIVATA MARTI- | NI LUTHERI | SENTEN | TIA. Infra legitur: Leo rugiet, quis non timebit? | Amos. In tituli pagina signis typographicis ornata nec locus nec annus indicatur. In fine libri legitur: Impressum Wittembergae mense Januario. An. M. D. XXII. 4.

(Panz. IX, 82. Bibl. Scheurl.)

De abroganda Missa privata Martini Lutheri sententia. Leo rugiet, quis non timebit. Amos. In fine: Impressum Mense Februario. Anno MCCCCCXXII. 4. (s. loco). Tituli pagina nullis signis typographicis est ornata.

(Panzer, IX, 31).

De abroganda Missa privata Martini Lutheri sententia. Leo rugiet, quis non timebit? Amos. In fine: Anno MDXXII, Mense Aprili. 4. Tituli pagina signis typographicis est ornata.

(Panzer IX, 131).

De abroganda Missa priuata Martini Lutheri sententia. Leo rugiet, quis non timebit. Amos. (s. l. et a.) 4. (Tituli pagina signis typographicis est ornata, in quibus inscriptus est numerus 1519).

Vom Mißbrauch der Messen Mart. Luther. Wittemberg MDXXII. Vom Mißbrauch der Messen Martinus Lu. Wittemberg M.D.XXII. Vom Mißbrauch der Messen Martinus Luther. Wittemberg 1523. In fine: Gedruckt zu Wittemberg Melchior und Michael Lotther gebrüder, Im Jar M. D. XXIII.

(Schütze III p. 296).

Nos textum reddidimus secundum editionem originalem Wittembergensem, quae mense Januario a. 1522 in lucem prodiit.

Latine legitur hic liber in ed. Opp. Luth. Ien. II., 465. Witt. II, 243., germanice in Witt. VII, 261. Ien. II, 9. Altenb. II, 21. Lips. XVIII, 140. Walch. XIX, 1304. (XV, 2333).

De abroganda Missa privata Martini Lutheri sententia*).

Leo rugiet, quis non timebit? Amos. 3.

Iesus.

Fratribus Suis Augustinen. Coenobii Vuittembergensis gratiam et pacem Christi.

Significatum est mihi, Fratres carissimi, et literis et verbis amicorum, coepisse vos primos omnium in vestra Congregatione abusum illum Missarum, quas vocant, abrogare. Quae res etsi gaudio non mediocri me affecit, ut qui hoc argumento cognoscam, non esse in vobis verbum Christi otiosum, tamen, ut nihil satisfacit pia caritas, mixto timore sollicitari coepi, ne forte non omnes pari constantia et libera conscientia arduam hanc rem tentetis. Ut enim omittam, quae in dies moliuntur Pontifices ido-

*) In ed. Ien. hic additum legitur: Scripta sub finem anni XXI, impressa vero mense Januario, anno XXII.

lorum et sacerdotes Baal ad terrendos infirmos fide, dum alius erigit foedas Indulgentiarum Bullas et Fraternitatum ludibria, alius sacerdotes coniugatos captivat, alius alia monstra parit, nullus autem non pessima alit.

Quid hoc putabitis fore, quod prae omnibus hominibus in mundo pessime estis audituri, ut qui omnia, tam pauci, divina et humana ausi sitis innovare? Quae sacrilegia? quae flagitia? quae scelera non iactabunt in vos, etiam ii, qui sibi et aliis graves, prudentes, piique videntur? Magnum est certe, tot seculorum consuetudini, tantae multitudinis sensui tantorumque autoritati reluctari, et eorum murmura, opprobria, iudicia surdis auribus praeterire, et quandam invictam Scyllam his latratibus, procellis, ventis, non aliquando quieturis, obiectare. Si estis aedificati supra firmam petram, sat scio, frustra flaturos hos ventos, frustra impetum factura haec flumina. Quod si supra arenam statis, quanta vobis, obsecro, impendet ruina?

Accedit ad haec, quod ego quotidie in me ipso experior, quam difficile sit conscientiam longo impietatis usu vexatam ad sanam pietatis scientiam revocare et infirmitatem eius sanare. Quot, rogo, medicamentis? quam robusta resina Galaad, quam potentibus et evidentibus Scripturis meam ipsius conscientiam vixdum stabilivi, ut auderem unus contradicere Papae, et credere eum esse antichristum, episcopos esse eius apostolos, academias esse eius lupanaria? Quoties mihi palpitavit tremulum cor, et reprehendens obiecit eorum fortissimum et unicum argumentum: Tu solus sapis? Totne errant universi? Tanta secula ignoraverunt? Quid, si tu erres, et tot tecum in errorem trahas damnandos aeternaliter? Et tandem confirmavit me verbis suis certis et fidelibus Christus, ut iam nec tremat nec palpet, sed insultet cor meum his papisticis argumentis, non aliter atque tutissimum littus minaces et tumidas procellas ridet.

Hac et experientia et cogitatione cum moverer, consilium mihi fuit, hanc ad vos epistolam mittere

ad firmandos et consolandos eos, qui forte inter vos adhuc infirmi impetum terrentis adversarii et trepidantis conscientiae ferre nequeunt. Ea enim certitudine et fiducia tentandum est, quod praestituistis, ut non modo totius mundi iudicia pro foliis levibus et summis aristis habeamus, sed et armati simus in morte adversus portas inferi, quin etiam adversus iudicium tentantis Dei pugnare, et cum Iacob contra Deum praevalere. Mundi enim voces occlusis auribus utcunque etiam infirmiores contemnere possunt; at conscientiam quis occludet, ne Satanam, ne iudicium Dei sentiat? Mundus nos insanos et improbos tantum sonabit, non faciet. At conscientia infinitis modis damnatos faciet, nisi verbo Dei certo, potenti et salutari fuerit undique munita, hoc est, supra petram aedificata. Haec est illa certitudo infallibilis, quam quaerimus.

Pergemus itaque in Missas istas privatas singularem tractatum edere, profuturum et aliis, qui volent. Video enim ea, quae antea scripsi, resistentibus idolorum episcopis, non satis movere, ut toties repetendum erigendumque sit verbum veritatis, quoties illi papyri carnifices damnant et opprimunt. Rogemus autem Dominum, ut mittat operarios in messem suam, et angelos suos, qui colligant de regno eius omnia scandala. Multa enim sunt valde, sed nunc nobis unum istud insigne petitur, quod si tulerimus, non unum tulerimus, cum sit ferme caput omnium. Dominus Iesus confortet et conservet sensus et corda vestra in fide non ficta et caritate non simulata, Amen. Ex Eremo, die omnium Sanctorum, Anno M.D.XXI.

Protestatio.

Protestor inprimis adversus eos, qui insanis vocibus in me sunt clamaturi, quod contra ritum ecclesiae, contra statuta Patrum, contra probatas Legendas et receptissimum usum docuerim, horum nihil me auditurum. Denique nec principia illa fidei Parisiensis lupanaris, quae sunt opiniones ho-

minum, seu, ut Petrus vocat. 2. Pet. 2. αἱρέσεις ἀπωλείας, huius flocci facturus sum. Si enim vel horam lucidi intervalli haberet lunaticus eorum morbus, aliquando certe viderent, cum his omnibus nituntur citra verbum Dei, non divina, sed humana duntaxat se niti autoritate. At humanis solis niti in re divina et causa pietatis, ut Scripturae omittam testimonia, ipse hominum communis sensus recte damnat. Divina enim secundum divina duntaxat eloquia geri et volunt et debent, ut vel unus Moses in Deuteronomio locupletissime testatur.

Quid ergo est, ut me sperent suis propriis, id est, humanis testimoniis avellere a divinis? An fingunt obscurum sibi ipsis esse, Sanctos et peccasse in vita et errasse in doctrina saepissime? Si autem peccaverunt et erraverunt saepissime, quis furor est, eorum facta et dicta pro divinis et infallibilibus regulis pietatis statuere? Nonne et eorum ius, alioqui summa iniuria, suspectam facit eiusmodi autoritatem cum dicit: Semel malus semper praesumitur malus? Quis enim nos certos faciet, in quo non erraverint Patres, quos saepissime tu ipse errasse confiteris, si eorum autoritas satis est, nec licet eam superiore autoritate divini eloquii iudicare? At ipsi elucidaverunt eloquia divina? Quis et hoc ita esse probavit? Quid si non minus erraverunt elucidando quam vivendo et docendo? Omnia nostra adhuc humana facis, hac ratione, ut cum Cicerone tibi dicere possim: Fingebat haec Homerus humana transferens ad Deos, divina mallem ad nos. Ita et tu ex hominibus Deos nobis facis, et verbo Dei verba hominum comparas perniciosissime.

Proinde sciant insani Sophistae, indocti Pontifices, impii sacerdotes, sacrilegi monachi, et totus Papa cum suis squamis, lupanaribus, lucis, excelsis universis, nos non esse baptisatos neque credentes in nomine Augustini, Bernhardi, Gregorii, nec in nomine Petri nec Pauli, nec in nomine almae Facultatis Theologiae Parisiensis Sodomae, aut Lovaniensis Gomorrae cum suis Sorbis, sed in nomine solius Iesu Christi, quem solum confitemur et ma-

gistrum nostrum et pro nobis crucifixum. Siquidem Paulus*) nec sibi ipsi, nec angelo de coelo credi vult, nisi Christus in ipso vixerit et locutus fuerit.

Scimus, quid Patres, quid Decreta, quid usus, quid vulgi opinio habeant, nec est opus nobis Parisiensi Magisterio nostralissimo, quod nos edita aliqua magistralissima determinatione doceat et dicat: Haec Propositio est scandalosa, est contra almas Facultates, est contra principia fidei, et reliqua, quae pueri isti et effeminati, imo trunci et stipites iactare sola noverunt. Non audimus: Bernhardus sic vixit et scripsit, sed Bernhardus sic vivere et scribere debuit iuxta Scripturas. Non quaeritur, ut Sancti vixerunt aut dixerunt, quos scimus servatos esse per illud orationis dominicae: Dimitte[1]) nobis debita nostra, iuxta regulam omnibus Sanctis communem, Psalm. 32[2]): Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, ne forte pro veritate et iustitia amplectamur, quod illi per orationem meruerunt ignosci sibi ut culpam et errorem, ut faciunt Papistae, dum iuxta Psalm. 62[3]) irruunt in hominem, et interficiunt se ipsos universos, super parietem inclinatum et maceriem eiectam, cum hunc elevare cogitant, ut eiectiones statuant, affectantes mendacium etc., ut Hebraeus habet, cum in solo Deo nitendum esse toties idem Psalmus ingeminet. Non, inquam, quaeritur, ut Sancti vixerint aut dixerint, sed ut vivendum Scriptura dictet. Non de facto, sed de iure quaestio nobis est, Sancti errare potuerunt docendo, et peccare vivendo. Scriptura errare non potest docendo, nec credens illi peccare potest vivendo. Sanctos acceptamus, sed quorum gloria non ex hominibus, imo ex Deo est, quos non Papa canonisat et probat, sed quos Deus commendat. Ipsius enim tauri et altilia occisa parata sunt ad nuptias Christi Filii sui**), hoc est, quorum dicta et facta et quatenus nobis divina Scriptura commendat, ut sunt patriarchae, prophetae et apo-

---

1) In ed. Ien.: Remitte. 2) In ed. orig.: 31. 3) Ibidem: 61. *) Galat. 1. **) Matth. 22.

stoli, quibus solis fideliter et nitimur et servamur.

Prima pars.

Papa ingressurus suas Decretales, dicit: Translato sacerdotio, necesse est, ut et legis translatio fiat. Quo verbo, si quis dubitaret, ius illud magnificum et sanctissimum legum condendarum et arrogat et monstrat[1]), qua fide et sinceritate nullas non tractat Scripturae autoritates, ὁ ἀντικείμενος ille Dei. Vult enim huius dicti eum esse sensum, quod Christus ascendens in coelum transtulerit sacerdotium suum in Petrum, Petrus deinde in Papam, et Papa in suum quisque successorem. Hinc cum habeant sacerdotium in sese translatum et sacerdotii sit legem docere, concludit, penes se esse et ius dicendi leges. Tali scilicet exordio dignus fuit iste liber istius autoris. Hoc niti fundamento debuit istud sacerdotium et eius generis leges.

Ceterum si spectes divinum consilium, quo solet Balaamos et Caiphas istos potenter confundere, intelliges, hoc prooemio coactum esse Satanam, ut imprudenter proderet, quid esset facturus per Papam et leges eius in mundo. Sicut enim Caiphas, ita et Papa hic verissimam veritatem locutus est, sed non ex animo. Vere enim et sacerdotium Christi et legem eius volebat transferre, profecit denique et transtulit et prorsus evacuavit, ut iam non Christus sit sacerdos, sed Papa, nec lex Christi nos dirigat, sed leges Papae, id est, horrenda perversitate abominatio stat in loco sancto, et pro Christo rege veritatis regnat super nos idolum mendacii et operatio erroris. Prorsus abunde praestitit Papae abominatio, quae hoc prooemio promisit. Atque de legis translatione suo loco videbimus, simul visuri principia illa fidei lupanarium illorum, quae se scholas Christianas mentiuntur. De translato sacerdotio, quando hoc ad institutum proxime pertinet, primum videamus.

Certus esto nec ulla persuasione falli te sinas,

---

1) In ed, Ien.: sibi arrogat et monstrat.

quisquis esse voles pure Christianus, nullum esse in novo Testamento sacerdotium visibile et externum nisi quod humanis mendaciis est per Satanam erectum, unum vero et solum est nobis sacerdotium Christi, quo ipse obtulit sese pro nobis et nos omnes secum. De quo Petrus dicit, 1. Petr. 3: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. Et Hebr. 10: Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Hoc sacerdotium spirituale est, et omnibus Christianis commune. Omnes enim eodem, quo Christus, sacerdotio sacerdotes sumus, qui Christiani, id est, filii Christi summi sacerdotis sumus. Neque nobis ullo prorsus alio sacerdote et mediatore opus est, praeter Christum, cum omnis sacerdos in hoc assumatur, teste Apostolo, Hebrae. 5., ut pro populo oret, et populum doceat; at Christianus quisque per se ipsum orat in Christo, habens per ipsum. ut Rom. 5 dicit, accessum ad Deum, sicut promisit Isaiae. 65: Eritque, antequam clament, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus ego audiam. Sic et per se ipsos a Deo docentur, promittente Isaia 54: Et dabo universos filios tuos doctos a Domino; et Hierem. 31: Non docebit unusquisque fratrem suum, et unusquisque proximum suum dicens: Cognosce Dominum, omnes enim scient me a minore usque ad maximum. Et Isai. 2. dicit: Repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientis. Hinc Christus Iohann. 6. appellat eos *θεοδιδάκτους*. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.

Haec testimonia plane evacuant sacerdotium visibile, dum et orationem et accessum ad Deum et doctrinam omnibus communem faciunt, quae certe sacerdotum propria est. Quid enim opus est sacerdote, dum non est opus mediatore et doctore? An sacerdotem sine opere constituemus? At mediator et doctor Christianorum praeter Christum nullus est. Quin ipsi per sese accedunt a Deo docti, deinceps mediare et docere potentes eos, qui nondum sacerdotes, id est, nondum Christiani

sunt. Atque ita sacerdotium novi Testamenti prorsus sine personarum respectu regnat communiter in omnibus spiritu solo. Sicut dicit Gal. 5: In Christo Iesu non est Iudaeus, non est Graecus, non est masculus, non est femina, non est dominus, non est servus, sed omnes vos unum estis in Christo.

Sed pergamus in frontes meretricias lupanarium istorum colligere testimonia, quibus sacerdotium novi Testamenti statuitur, ut oppilemus et obmutescere faciamus os impudentium hominum istorum.

Primus adest Petrus, 1. Pet. 2: Deponentes igitur omnem dolum et simulationes et invidias et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, lac rationabile et sine dolo concupiscite, ut per ipsum crescatis in salutem, si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. Ad quem accedentes, lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum, et ipsi tanquam vivi lapides superaedificamini in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias. acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et infra: Vos autem genus electum, regale sacerdotium. gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis eius, qui vos vocavit de tenebris in admirabile lumen suum.

Alterum est testimonium Apoc. 5: Fecisti nos Deo nostro reges et sacerdotes, et regnabimus super terram.

Tertio Apocal. 20: In his secunda mors non habebit potestatem, sed erunt sacerdotes Dei, et Christi eius, et regnabunt cum eo mille annis.

Quamvis autem liber Apocal. veterum calculo non sit plenae autoritatis in contentione, tamen visum est, adversariis etiam ex ipso testimonia opponere, in quibus certum est, verba fieri de omnibus Christianis, eosque sacerdotes et reges appellari. Quod ut de visibilibus regibus intelligi non potest, ita nec de visibilibus sacerdotibus intelligi ipsa universitas Christianorum permittit. Atque praeter haec tria testimonia nihil in universo Testamento novo invenitur, quod sacerdotum ex nomine meminerit. Unde hic, antequam plura afferamus,

parumper insultemus portentis et idolis istis mundi, Papae et suis sacerdotibus.

Agite, vos egregii sacerdotes, producite nobis unum iota aut apicem ex universis Evangeliis et Epistolis apostolorum, vos esse aut dici debere sacerdotes prae ceteris, aut ordinem vestrum esse sacerdotium diversum a communi Christianorum sacerdotio. Quin producitis? Auditisne, surdae imagines? Ite ad Parisienses quaeso, qui pro Scripturae testimoniis ponent suum magistrale sentimentum: Haec Propositio est haeretica, et ordini sacerdotali contumeliosa, tum hoc sentimentum esto vobis principium fidei. Unde ergo habemus vos idolorum sacerdotes? Cur nomen commune aufertis nobis, et vobis arrogatis? Nonne sacrilegi estis et blasphemi in universam Dei ecclesiam, qui nomine sancto et communi violenter aliis ablato abutimini non nisi ad tyrannidem et pompam avaritiae et libidinis vestrae? Iterum dico, idola mundi, unde vos habemus sacerdotes? proferte testimonium pro vobis, vos onera intolerabilia orbis terrarum. Sacerdotes non estis, et sacerdotes vos ipsos appellatis. Videtis, quid mereamini insignes vos raptores et hypocritae?

Sed hic prodit mihi memoria venerabilem sacerdotem Domini[1]), id est, sacerdotem Baal, est enim Baal hebraice quod dominus latine, qui vernacula contra me scripsit, vir, ut asininam eius inscitiam sileam, tam impudens ad mentiendum, tam virulentus ad maledicendum, ut nullo operi[2]) mihi idoneus videatur, quam ut pro Papa et sacerdotibus eius scribat. Hic igitur vir non passurus hanc insultationem in venerabilem ordinem sacerdotum, quid dicat, audite quaeso, Petri (inquit) testimonium de duplici sacerdotio intelligitur, de spirituali, quo omnes Christiani sunt sacerdotes, et de visibili, quo tantum uncti et rasi, id est, consecrati sacerdotes vocantur; quare sacerdotalis iste ordo rasorum et

---

1) In ed. orig. in margine legitur: Emser. 2) In ed. Ien.: opere.

unctorum utique de Scripturis habet autoritatem. Haec ille, et quidem digne.

Hic ego vobis gratulaturus, quaero, ad quosnam Petrus loquatur eo loco? Nonne ad omnes Christianos? dum iubet, ut rationabile et sincerum lac cupiant, et in eo crescant in salutem? Nonne omnibus hoc crescere in salutem competit? Deinde super Christum aedificari in sacerdotium sanctum, nonne omnibus convenit? At discernit etiam sanctum sacerdotium a sacerdotio non sancto. Quis vero ignorat sacerdotes papisticos magna ex parte non sanctos esse? Cum ergo nemo possit negare verba Petri ad omnes Christianos dici, et in ipsis etiam intelligendum est rasorum et unctorum sacerdotium, ut ille sacerdos Domini pro vobis contendit, confectum est, omnes sanctas mulieres et pueros esse rasos et unctos sacerdotes. Siquidem verba Petri communia omnibus, de quocunque sacerdotio intelligas, commune eiusmodi sacerdotium facient. O dignum et festivum patronum rasorum et oleatorum idolorum.

Hic igitur primus sit impetus noster in larvale Papistarum et fictitium sacerdotium, qui quid valeat et operetur, pius et spiritualis iudicet lector. Arbitror enim hic ruere et iacere universam illam Missarum Papisticarum pompam. Si enim sacerdotium hoc nihil est, sicuti monstravimus evidenter, necesse est et legem eius nihil esse. Translato enim sacerdotio necesse est, ut et legis translatio fiat. Si autem sacerdotium et lex nihil est, prorsus multo minus sacrificia et opera eius aliquid sunt, quae secundum legem per sacerdotium fieri debent. Quid ergo hinc sequitur? scilicet leges Papae esse figmenta et mendacia, tum sacerdotium eius esse idolum et larvam; Missas vero, quas sacrificia vocant, esse summam idolatriam et impietatem.

Dubitat adhuc in his quispiam? Probatum est enim, in Scripturis hoc sacerdotium non haberi. At quod in Scripturis non habetur, hoc plane Satanae additamentum est. Nemo enim hominis testamentum superordinat aut spernit autore Paulo ad Galat. 3;

multo magis testamentum Dei neque spernere neque superordinare licet. At hoc sacerdotium Papae cum suis Missis esse superordinatum, irrefragabiliter convictum est. Quare concludimus constanti fiducia, Missarum usum sacrificiorum nomine et sacerdotum titulo tenere idem esse, quod negare Christum et transferre eius sacerdotium cum universa lege eius. Atque huc vocari debent omnia ea, quibus cautum est per spiritum, ne verbis Dei quidquam detrahatur vel addatur, ut illud Prov. 30: Omnis sermo Dei ignitus clipeus est sperantibus in se; ne addas quidquam verbis eius, et arguaris inveniarisque mendax; et Deut. 4: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo; et 1. Pet. 3: Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Et quid opus est omnia recensere, quae prophetae, Christus et apostoli dicunt in studia, opera, doctrinas et traditiones hominum? Satis constat Iohan. 8: Qui ex Deo est, verba Dei audit; et Iohan. 3: Qui de terra est, de terra loquitur.

Certus autem sum, ubi talia audierit imbecillior conscientia, simulque intenderit in copiosissimam illam multitudinem monasteriorum et templorum, in quibus quotidie infinitae Missae habentur, aegre creditura sit, tantam turbam quotidie perire, et tot peccatis mundum oppleri, cum vulgo citra omnem controversiam persuasissimum sit, omnes homines illorum Missis iuvari, atque adeo meritis et pietate ipsorum sola mundum hactenus durasse. Incredibile enim videtur sic derelictum esse orbem totum a Deo. Sed quid facies? Scriptura divina sic definit, cui credendum est, etiamsi totus mundus et omnes angeli vel perirent, vel aliter docerent. Definitum est, inquam, a Deo ipso, sacerdotium istud missarium non esse divinitus institutum. Nunquid mundo plus credes quam Deo? aut non est Deus maior mundo? Nonne praedictum est, novissima tempora fore tempora irae et tempora periculosa, in quibus operatio erroris totum mundum occuparet, ut electi etiam capi possint, et vix fidem sese inventurum praedicat? Putas haec verba esse levia, et convenire posse

cum perdita illa securitate, qua sine timore vivimus, quasi nihil ad nos ista pertineant? ut antea impleamus ea, quam cognoscamus, sicut Iudaei prophetarum voces impleverunt, eadem securitate, antequam cognoscerent Christum crucifigentes.

Firmanda itaque est conscientia adversus ista obiecta, et verbis divinis constanter adhaerendum, quae docent, sacerdotium missatitium esse nihil coram Deo, ut videas in hac novissima persecutione ecclesiae, cui similis neque fuit neque futura est, iram et patientiam divina maiestate dignam, utramque inaestimabilem. Inaestimabile est enim, tantum impietatis abusum quotidie a Deo ferri per totum orbem in sacratissimo et saluberrimo mysterio corporis et sanguinis Filii sui, scilicet ultimis diebus hanc patientiam reservavit. Ita et inaestimabile est, tantum turbarum quotidie perdi, et hanc quoque iram ultimis diebus praeparavit ad inchoandam iram illam aeternam instantis iudicii. Et heu nos novissimi et miserrimi adhuc secure agimus, et Deum placare aliisque nobiscum mereri coelum promittimus, tantis impietatis novissimae exsecramentis.

Horribilia sunt, quae loquor, utinam mentiar, sed nimis vera sunt. Stat enim irrefragabilis sententia, sacerdotes visibiles et a Laicis diversos in novo Testamento nullos esse posse, qui autem sunt, sine testimonio Scripturarum sineque vocatione Dei esse. Hoc quid est aliud, quam ex diabolo esse? Nemo enim assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, sicut Aaron, Hebr. 5. Quid igitur consilii superest sacerdotibus eiusmodi, nisi ut quam primum resipiscant, et poeniteant, Missis abstineant, et rursus laici fiant, aut Missas legitimo usu facere discant, quo ex voragine illa irae Dei sese recipiant, quoad fieri potest celerrime. Eligant itaque nunc insani Sophistae et Papistae, utrum velint, aut monstrent suum sacerdotium e Scripturis, aut fateantur sese nihil aliud quam diaboli larvas et idola perditionis esse. Quod enim e Scripturis autoritatem non habet, manifestissimum est ex diabolo esse. Omnia enim Dei opera in Scripturis sanctis prodita

sunt, tum ea maxime, quae ad pietatem sui pertinent, quae fidelissime in ea ordinata sunt, ut nulla sit reliqua excusatio aut tergiversatio.

Quod vero dicunt: Quae ab ecclesia fiunt, et ordinantur, a Deo fieri et ordinari, cuius spiritum ecclesia habet, proinde sacerdotes missales ex diabolo non esse posse, frustra dicunt. Quis enim ecclesiam illam nobis monstrabit, cum sit occulta in spiritu, et solum credatur? sicut dicimus: Credo ecclesiam sanctam. Pontifices vero et Doctores hoc genus sacerdotium instituerunt, quos, etiamsi sancti fuissent, quis certos nos faciet, non errasse in eo instituto? Nunc cum et manifeste impii instituerunt et docuerunt, quomodo erit tuta conscientia, esse ab ecclesia institutum? Hoc vero urget multo maxime, quod pia conscientia novit nec dubitat, ecclesiam nihil statuere aut ordinare citra aut ultra verbum Dei; quae autem hoc tentat, ecclesia non est, sed fingit se ecclesiam esse. Sicut dicit Christus Iohan. 10: Oves meae vocem meam audiunt, vocem autem alienorum non audiunt, sed fugiunt ab eis, quia non noverunt vocem alienorum. Non enim verbum Dei est, quia ecclesia dicit, sed quia verbum dicitur, ideo ecclesia est. Ipsa non facit verbum, sed fit verbo. Ideo signum, quo cognoscitur, certissimum, ubi ecclesia sit, est verbum Dei, ut primum observandum sit verbum.

Sicut evidenter probat Paulus 1. Corinth. 14, ubi dicit, infidelem cadere in faciem et pronunciare, quod vere Deus in eis sit, ex eo, quod audiat eos prophetantes. Non ergo ecclesia, sed verbum Dei eum movebit, quo convincitur et iudicatur, et occulta cordis eius manifesta fiunt, ut ibidem dicit. Non utique dicit Paulus, quod infidelis cadat et confiteatur eos prophetare, quia sciat Deum vere in eis esse. Unde enim hoc sciret? Ita et nos unde sciemus, ubi sit ecclesia, nisi audierimus prophetiam eius et testimonium spiritus? Certum est quidem, ecclesiam et eos, in quibus vere Deus habitat, prophetare; sed incertum est, ubi sit ea ecclesia, quae prophetare potest, nisi prophetet. Igitur quod sine

verbo Dei ordinatur, non ab ecclesia, sed a synagoga Satanae sub ecclesiae nomine ordinatur.

Haec satis sint ad primum impetum. Paremus et alterum aeque fortem, et pergamus testimonia adducere de sacerdotio novi Testamenti et eius officio. Paulus Rom. 12: Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam, viventem, placentem Deo, rationabile obsequium vestrum. Hic negare nemo potest, quin sacerdotale officium describat, quod est, offerre seu exhibere hostiam et rationabilem cultum, hoc est, ut non pecora irrationalia, sicut legis sacerdotes, sed se ipsos offerant, quare hic locus sacerdotes facit. At communiter omnibus Christianis dicitur, omnes enim sua corpora offerre debent Deo in hostiam sanctam et rationale sacrificium. Potes hic obstrepere, misera Papae secta? Habemus ergo hoc loco, Pauli autoritate, non solum, quod sit sacerdotium et qui sacerdotes novi Testamenti, sed et quod sit eorum officium et sacrificium, nempe se ipsos mortificare et offerre in hostiam sanctam, quo verbo simul universa legis sacrificia mystice interpretatur. Sic enim et Christus summus sacerdos prior sese sacrificavit, factus omnibus filiis suis sacerdotibus exemplum, ut sequantur vestigia eius, sacerdotio legis cum omni suo cultu perfectissime impleto, per hoc novum sacerdotium et cultum eius.

Huic consentit Petrus, 1. Petr. 2: Et ipsi tanquam vivi lapides superaedificamini in sacerdotium sanctum, offerentes hostias spirituales, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Nonne et haec omnibus Christianis communiter dicuntur? Nonne omnes tanquam vivi lapides super Christum aedificantur? At sic aedificantur super eum, ut sint sacerdotes, offerentes non corporales pecudes, sed se ipsos, exemplo Christi, spirituales hostias, dum spiritu facta carnis mortificant, Rom. 8. Quid hic dicent miserrima idola? Nunquid hic Petrus duplicem hostiam facit? sicut duplices ei sacerdotes affinxit os illud mendacii. Omnes offerre has hostias iube-

mur, quaecunque[1]) tandem sint, quare omnibus officium sacerdotale hoc impositum et omnes sacerdotes esse, evidentissimum est.

Est praeterea aliud genus sacrificii, aeque omnibus commune, de quo Psalm. 51[2]): Sacrificium Deo spiritus contribulatus, et Psalm. 50[3]): Immola Deo sacrificium laudis, et sacrificium laudis honorificabit me. Et Psalm. 4: Sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in Domino. De quo et Hebr. 13: Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Item Hoseae. 14: Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum (id est, desine mala infligere, apprehende bona, quae dones nobis) et reddemus vitulos labiorum nostrorum. Et Psalm. 116[4]): Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Haec quam non sint officia rasi et oleati sacerdotii, quis non videt? Nec potest ullum os mendacii garrire, quod spiritualiter ad omnes, sed corporaliter ad rasos tantum pertineant. Pertinent prorsus ad omnes, qui laborant sub cruce, et mortificant se ipsos sacrificio proxime dicto, ut hoc laudis sacrificium sit velut fumus et odor illius mortificatorii sacrificii. Et haec sunt testimonia de sacrificio seu cultu novi sacerdotii sub Christo, nec habet prorsus tota Scriptura aliud huius sacerdotii sacrificium.

Quare hic iterum urgebimus et insultabimus Papistis, ut proferant etiam pro sui sacerdotii sacrificio unum iota aut apicem e Scripturis. Agite vos, incliti sacerdotes Baal, invocare Deum vestrum, forte est in itinere, aut certe dormit, Deus est enim et audiet. Dicite, ubi scriptum sit, Missas esse sacrificia? Ubi docuit Christus panem et vinum consecratum offerre Deo? Auditisne? Christus semel se ipsum obtulit, non voluit denuo ab ullis offerri, sed memoriam sui sacrificii voluit fieri. Et vobis unde haec audacia, ut sacrificium ex ea memoria faceretis? Nonne sic ex proprio cerebro citra et ultra

---

1) In ed. Ien.: quicunque. 2) In ed. orig.: 50. 3) Ibid.: 49. 4) Ibid.: 115.

praescriptum divinum vos insanitis? Si autem ex memoria oblationis eius sacrificium facitis. et eum denuo offertis. cur non ex memoria nativitatis eius aliam nativitatem quoque ei affingitis. et denuo nasci eum facitis? Ita dum resurrectionis memoriam facitis. novam. quaeso. resurrectionem ei parate, et resuscitate eum denuo. Ita dum caecos illuminantis memores estis. facite ut caecos denuo illuminet. et omnia opera eius renovate, dum eorum memoriam facitis. Metuo autem, imo video. proh dolor. vestrum sacrificare vere esse denuo Christum offerre. sicut praedixit Hebre. 6: Rursum crucifigentes sibimet Filium Dei. et ostentui habentes. Vere vestrum resacrificare est impiissimum recrucifigere.

Existimo igitur, hoc secundo impetu iterum ruere et iacere Missarum Papisticarum impietatem. Pia enim et fidelis conscientia merito et digne pavere debet. ne hoc sacrificium appellet aut credat, quod certissima est apud Deum et in Scripturis non dici sacrificium. Et hoc solum appellet sacrificium, quod constat a Deo vocari sacrificium. Quae enim furentior est temeritas. quam sic os in coelum ponere, ut hoc sacrificium et cultum Dei dicas. quod ille non dicit sacrificium et cultum Dei? Quid enim hoc aliud est. quam Deos arbitrio nostro formare, et divina omnia nostro sensu statuere? Nonne hoc est, autoritate propria et leges et ritus et sacerdotia et culturas erigere. inconsulto Deo? et exigere, ut Deus haec omnia rata habeat. sinatque se doceri a nobis, quid ei fieri oporteat, et qua ratione colendus sit? De qua re concors est querela omnium prophetarum super insania populi Israel. quod propriis adinventionibus culturam Dei formarent, quare Deus sese in idolum formari dicit, cum tanto rigore prohibuerit, ne ei ullam facerent similitudinem, id est, non de eo sentirent secundum suum[1]) sensum, sed secundum suum praeceptum, nihilque facerent, quod ille non statuisset.

1) In ed. Ien.: eorum.

Breviter, abominatior est ista perversitas, quam ullus queat verbis consequi. Est enim hoc negare plane Deum et primum eius praeceptum. Quare Papistae hic aut sui sacrificii rationem reddant e Scripturis, aut sciant sese suis Missis pessimos omnium seculorum idolatras esse, Scriptura nos non fallet, quae sacrificium esse Missas ignorat. Fallent sese potius, qui Scripturae non credunt, suo Leviathan nixi. Caveant ob id iterum pia corda, ne Missas sacrificent, at legitime illis utantur. Nos certis nitimur Scripturis, ideo nec errare nec peccare possumus Missis abstinentes sacrificandis; illi recte incedere non possunt, dum relicta Scriptura suis studiis ducuntur, citra, ultra, contra divinam autoritatem in re tam sacra, tam metuenda et tremenda. O fuge, frater, et desere hoc perditum sacerdotium Papistarum.

Tertio aggrediemur sacerdotium hoc missale impetu facto ex ministerio verbi. Nam et sacerdotii est docere, sicut dicit Zacharias 2: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem Dei ex ore eius requirent, quia angelus Domini exercituum est. Sic enim debet mediare inter Deum et homines, ut Deo offerat pro hominibus, et homines doceat de Deo, ferens utrorumque ad utrosque. Et hic quidem Papistici sacerdotes sibi videntur regnare, quod illorum proprium esse putent docere, sicut turget immanis illa bucca Pelagius in Decretis: Ubi est maioritas, ibi est mandandi autoritas, ceteros manet obediendi necessitas. Huc depravant illud Christi*): Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit.

Hic vide, sicut finxerunt sibi alienum a Christianis sacerdotium et sacrificium, ita et ministerium verbi introduxerunt novum et sacrilegum. Quod ut manifestum fiat, primum invictis Scripturis firmabimus, legitimum illud et unicum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis, sicut et sacerdotium et sacrificium. Dicit enim Paulus 2. Co-

*) Matth. 10.

rinth. 4: Qui idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non literae, sed Spiritus. Hoc enim de omnibus Christianis dicit, ut omnes faciat ministros spiritus. Est autem minister spiritus is, qui tradit verbum gratiae, sicut minister literae, qui tradit vocem legis. Hoc Mosi erat, illud Christi est. Item Petrus*) dicit omnibus Christianis: Ut virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. Quis Christianorum non est vocatus de tenebris? At huius est et ius et potestas, imo necessitas annunciandi virtutem sese vocantis.

Hoc quidem fieri debere concedimus, ne simul multi loquantur, etiamsi omnes eandem loquendi potestatem habeant. Nam et Paulus erat dux verbi, Acto. 14, quo loquente Barnabas tacebat. Sed nunquid ideo Barnabae non erat ius et necessitas loquendi? Oportet, inquam, iuxta Apostolum 1. Corinth. 14. omnia honeste et secundum ordinem fieri in nobis. Sed per hoc aequalitas ministerii non tollitur, imo confirmatur. Ideo enim necessarius est ordo loquendi, quod omnes potestatem habent loquendi. Si enim unus tantum haberet potestatem loquendi, quid de ordine necesse esset praecipere? Sed videamus eum locum Apostoli totum, qui Papistica mendacia de iure docendi et maioritate potentissimis fulminibus conterit. Dicit itaque: Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Qui si non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo, Prophetae autem duo aut tres dicant, et ceteri diiudicent. Quod si alii sedenti revelatum fuerit, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes exhortentur. Haec Paulus.

Vos idola Papae hic compello, quid contra haec mutire potestis? Paulus dicit, omnes posse prophetare, et per ordinem, unus post alium potest loqui, adeo ut sedens et audiens, si quid revelatum ei fuerit, surgere possit, et prior loquens debeat ei

*) 1. Petr. 2. 1) In edit. Ien.: eorum.

cedere et tacere, tum quicunque sunt, qui loquuntur, sub iudicium audientium loqui et eorum autoritati subdi debent. Ubi nunc est os tuum impudens et bucca blasphema, Pelagi? qui crepasti immani superbia: Ubi est maioritas, ibi est mandandi autoritas, ceteros manet obediendi necessitas. Scilicet Satan ipse per os tuum adversus Christum in Paulo loquentem hanc rabidam vocem evomuit. Christus te et tua omnibus subiicit, autoritate divina, dans omnibus et loquendi et iudicandi potestatem, tu vero, temeritate propria, omnes subiicis tibi, et elevaris super omnes solus sicut Lucifer, arrogans soli tibi ius loquendi et iudicandi. Igitur omnes Christiani ius et officium habent docendi, ut rumpatur Behemoth cum universis squamis suis.

Consequens est, ut illud Christi*), Qui vos audit, me audit, non maiore fide ad suam tyrannidem traxerint, quam illud prophetae**): Nolite tangere christos meos. Propheta enim loquitur de christis Dei, dum dicit: Christos meos, id est, quos Deus unxit unctione sua, et sanctificavit Spiritu sancto, Papistae trahunt ad christos Papae et episcoporum, qui unguntur oleo isto corruptibili in summis digitis tantum. O flagitia papistica in divinas voces. Christi Dei sunt omnes sancti Christiani et Papa facit christos Dei eos, qui lupanaribus et speluncis latronum serviunt. Sic cum omnes Christianos audiri oporteat, id est, qui Christum loquuntur, Papa trahit ad suos apostolos tantum, qui non nisi diabolum loquuntur, et qui spernit diabolum eius, Christum sprevisse iudicandus est. Vides itaque, ut sub titulo communi ministerii spiritualis sibi erexerint ministerium proprium perditionis, sicut sub titulo sacerdotii et sacrificii veritatis introduxerunt sacerdotium et sacrificium mendacii et erroris. Atque ut suo sacrilego ministerio sustulerunt de ecclesia ministerium verum verbi, ita et[1])

---

*) Matth. 10. **) Psalm. 105. 1) In ed. Ien.: ita ut.

sacerdotio et sacrificio suo mendaci aboleverunt penitus sacerdotium et sacrificium verum ecclesiae.

Sed addemus adhuc unum, quod supra memoratum est Iohan. 6: Erunt omnes θεοδίδακτοι. Si omnes sunt a Deo docti, ergo non soli rasi et digitis uncti seu infaecati sunt a Deo docti. Imo qui sunt minus θεοδίδακτοι, quam hoc perditum chaos rasorum et oleatorum idolorum? Si autem omnes sunt theodidacti, certe omnes spiritum et verbum Dei habent. Quare non modo laicus, sed et Papa subiectus est theodidacto, nisi non est subiectus verbo et spiritui Dei. Theodidacto enim totus mundus, etiam angeli de coelo cedere et credere debent, quia non homini, sed Deo, qui eum docet, ceditur aut resistitur in eo. Et tamen audent adhuc septies insanissima idola Papae non modo disputare, sed et iactare, Papam esse supra Concilium, supra universam ecclesiam. Quid enim est hoc dicere, nisi Papam esse supra theodidactos? At supra theodidactos esse, quid est, nisi supra Deum esse? Et impletum est illud Pauli *): Homo peccati, filius perditionis, qui est adversarius, et extollitur supra omnem Deum, qui dicitur et colitur.

At obiicient hic Paulum, qui dicit 1. Corinth. 14: Mulieres in ecclesia taceant, turpe enim est mulieri loqui, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, quare ministerium verbi non potest esse commune omnibus Christianis. Respondeo: Neque mutis, neque alia quacunque causa impeditis loqui permittitur. Credo enim ius istud loquendi, etsi omnibus commune sit, non tamen posse aut debere exsequi nisi eum, qui idoneus sit prae ceteris, et ei qui idoneus sit, ceteri locum facere teneantur, ut servetur ordo et honestas. Sic enim et Timotheo praecipit, ut commendet verbum iis, qui idonei sint et alios docere. Exigitur autem ad loquendum ultra spiritum etiam vox, eloquentia, memoria, et alia naturalia dona, quibus qui caruerit, merito suum ius alteri supponit.

---

*) 2. Thess. 2.

Ita mulieres Paulus prohibet loqui, non simpliciter, sed in ecclesia, nempe ubi sunt viri potentes loqui, ut ne confundatur honestas et ordo, cum vir multis modis sit prae muliere idoneus ad loquendum, et magis eum deceat. Sed nec ex suo capite Paulus hoc prohibet, imo adducit legem, dicens, subditas esse debere, sicut et lex*) dicit. Qua autoritate divinae legis certus erat, quod spiritus sibi ipsi non contradiceret, et mulieres prius per eum viris subiectas, nunc supra viros non elevaret, quin potius memor et tenax sui instituti, praesentibus viris, magis viros quam mulieres afflaret. Alioqui quomodo solus Paulus resisteret Spiritui sancto, qui in Iohele**) promisit: Et prophetabunt filiae vestrae? Et Actor. 21: Erant Philippo quatuor filiae virgines prophetantes. Et Maria Mosi soror erat prophetis. Et Olda prophetis consuluit sanctissimo regi Iosiae. Et Dibora ducem Barac instruxit. Denique B. Virginis canticum universa celebrat ecclesia per orbem. Et ipsemet***) cap. 11. docet, mulierem debere velato capite orare et prophetare. Ordo itaque et honestas est, ut viris loquentibus in ecclesia taceant mulieres, nullis autem loquentibus viris, necesse est ut loquantur mulieres.

Concludimus ergo his robustissimis Scripturis confirmati, unum esse duntaxat, idque commune omnibus Christianis in ecclesia ministerium verbi, quod omnes loqui et iudicare possunt, et omnes audire tenentur. Et cum Scriptura aliud ministerium ignoret, quaerimus ab idolis papisticis, unde habeant suum ministerium illud incommunicabile omnibus? Agite, prodite viri Papenses, ostendite unum iota Scripturae de ministerio vestro. An buccam illam sacrilegam Pelagii producetis: Ubi est maioritas, ibi est mandandi autoritas? Consulite Parisienses et Lovanienses blennones. Interim nos quid faciemus? Ministerium vestrum cum sacerdotio et sacrificio iam tertio prosternimus, et pronunciamus, autoritate divina, confidenter et libera conscientia: Quando-

*) Gene. 3. **) Ioel. 2. ***) 1. Cor. 11.

quidem sine testimonio divino regnatis, vos esse ministros Satanae, et ministerium vestrum cum sacerdotio vestro per Satanam esse in orbem introductum, ad vastandum salutare illud et unicum ministerium spiritus. Nam ideo damnastis et hunc articulum in Iohanne Huss, ne scilicet liceret Christum docere et audire a quocunque, sed solum Satanam audire cogeretur mundus ab impio et perdito ministerio vestro. Hinc est, quod non nisi digna ministerio isto vestro docetis, Evangelium exstinxistis et damnastis, mendacia vestra et Aristotelis docetis, et spiritus Satanae regnat in omnibus libris et doctrinis vestris.

Haec, inquam, de vobis absque scrupulo pronunciamus, nisi testimonium adduxeritis e Scriptura pro vestro ministerio. Sed quando adducetis? Nos potius adduximus testimonia, quod quidquid non est verbum Christi, Satanae mendacium sit, dicente Christo Iohan. 8: Quando mendacium loquitur, ex propriis loquitur. Nonne hic clarum est, veritatem non nisi ex Deo dici posse, et quicunque ex propriis loquitur, eum mendacium loqui? At ministerium papisticum, cum relicto verbo Dei et propria autoritate loquatur, sicut videmus, non potest nisi ex propriis loqui. Quale igitur est sacerdotium, tale et sacrificium, tale et ministerium. Sacerdos, lex, opus, omnia nihil nisi mendacia Satanae. Quare, Christiane lector, tibi ante oculos pone turbam infinitam hanc sacerdotum et monachorum cum suis Missis, sacrificiis, legibus et doctrinis, cultibus et universis operibus, et videbis non nisi scenam et theatrum quoddam Satanae, populum impium perditionis, ut Petrus*) appellat, irae Dei reservatum in aeternum.

Persuasum arbitror his tribus argumentis abunde omnibus piis conscientiis, sacerdotium istud missale et papisticum prorsus Satanae operationem esse, unde satis fideliter erudiri quisque potest, ne quidquam apud eos recte et pie geri credat, et Missas istas sacrificias non nisi ad iniuriam testamenti dominici repertas. Proinde nihil in toto mundo aeque

*) 2. Petr. 2.

fugiendum detestandumque esse, atque speciosas huius sacerdotii larvas, Missas, culturas, pietates et religiones, siquidem praestat, publicum lenonem aut latronem esse, quam huius generis sacerdotem.

Sed pergamus tamen, et huius singularis sacerdotii ipsa summa decora et columina videre, nempe episcopos, equestre illud et heroicum sacerdotum genus, quod se principes ecclesiarum nominare audet, quo totum corpus abominationis huius perspiciamus. Atque iterum hic fundamenti loco inconcusse teneamus, quod iam toties posuimus: Quidquid citra Scripturae autoritatem fit, praesertim in iis, quae pertinent ad Deum, id manifestum sit ab ipso Satana profectum esse. Satis enim monstravit Deus in Nadab et Abihu, dum nollet ignem alienum offerri, quam vehementer detestetur in rebus sacris aliud geri, quam a se ipso esset definitum. Sanctificabor (inquit) in his, qui appropinquant mihi. Quanto magis putas indignationem eius accendi, quando non solum praeter, sed et contra praescriptum eius quidquam in sacris innovatur, et suum institutum evacuatur, ubi impius Achaz altare aereum mutat in horologium et altare Damasci ponit in templum Domini.

Tale est quod agitur in episcopis istis gloriosis et infulatis, quos tantum abest, ut Deus agnoscat, ut nullum genus hominum in terra divinae maiestati magis adversum esse possit. Non enim solum citra Dei praescriptum, sed et directe contra Deum erecti sunt et regnant, quod et evidenter et invicte monstrabo iis, qui Scripturae credunt. Nam ipsis idolis, qui Scripturam negant, suis tantum Decretis credunt, nihil verisimile dixeris, nisi mendacia, quae in cordibus eorum versantur, dicas.

Antithesis episcoporum Christi et sacerdotum Papisticorum.

Paulus dicit Tit. 1: Huius gratia reliqui te in Candia[1]), ut reliqua perfecte corrigas, et constituas

1) In ed. Ien.: Creta,

presbyteros per singulas civitates, sicut ego tibi constitui, si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem etc.[1])

Hic si credis in Paulo spiritum Christi loqui et statuere, agnoscis simul statutum divinum esse, ut in qualibet civitate sint plures episcopi, aut saltem unus. Perspicuum est enim, quod presbyteros et episcopos eosdem facit, eadem autoritate Dei, dum dicit, ideo constituendos presbyteros per singulas civitates sine crimine existentes, quod episcopum oporteat esse sine crimine. Presbyteros autem vocat non idola ista rasa et oleata, sed seniores et coniugatos laicos in civitate, honestae vitae et famae. Hos vult episcopos fieri, plures in qualibet civitate, ut dixi. Graece enim clare patet, plures uni civitati constituendos esse, ubi dicit *κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους*, presbyteros secundum civitatem, id est, ubiubi civitas fuerit, ibi presbyteros constituas. Idem Philip. 1: Paulus et Timotheus, servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis, gratia vobis etc. Philippi erat unica civitas, et tamen plures eius episcopos salutat. Idem Actor. 20. misit ad Ephesum et vocavit presbyteros ecclesiae ad se. Qui ubi venerunt, dixit ad eos inter multa alia: Attendite vobis et universo gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus episcopos, ut pascatis ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Ecce Ephesus quoque una civitas erat, et presbyteros seu seniores in ea ecclesia episcopos appellat plures, a Spiritu sancto constitutos.

Quid adversus haec tria coelestia fulmina potestis vos locustae fumosae putei abyssalis? Per Christum te oro, Christiane Lector, nihil te moveant Cardinalium, episcoporum, Paparum infulae, pilei, mulae, familiae, gemmae, aurum, purpura, et universus ille fastuosissimus impiorum hominum fastus.

---

1) Ibidem deest: etc.

Paulo, imo spiritui sancto crede, non sunt illi episcopi, sed idola, larvae, monstra et portenta irae Dei. Episcopos audis hic definiri[1]) viros coniuges et honestos in una civitate, quotquot necessarii sunt ad curandum populum eiusdem civitatis. Haec definitio[2]) non ecclesiae, non Conciliorum, non Patrum, non denique lupanarium istorum prostitutissimorum Parisiensium et Lovaniensium, sed Spiritus sancti, sed Iesu Christi, sed divinae maiestatis est, adversus quam si universi angeli de coelo cum tota creatura saperent, quid, obsecro, te deberent movere? Nonne ceu inane arboris folium eorum verba deberes aestimare prae verbis his aeternae maiestatis? Nunc cum ei adversentur non nisi foedae simiae et merae larvae hominum, non minus indoctae quam impiae, inutilissimum scilicet hominum chaos, quod vix idoneum est ipsas larvas episcopales gestare, quid est, quod eos aut paveas aut mireris? ac non potius ceu labes et maculas orbis terrarum ducas (ut Petrus*) eos appellat) cum universis suis pompis, statutis, ritibus, mendacibus et sacrilegis?

Adeste ergo vos, abominabilia monstra terrae, et rationem reddite, unde et qua autoritate vos estis et vocamini episcopi? Spiritus sanctus uni civitati plures constituit episcopos, vos singuli pluribus. Et unus Papa omnibus orbis civitatibus episcopus esse nititur. Qua autoritate? Nonne ipsiusmet Satanae, adversantis per vos Spiritus sancti autoritati? Quid habetis, quod hic mutiatis, impiae et sacrilegae larvae? Concludimus itaque cum fiducia, vos iuxta divinas literas et decretum Spiritus sancti neque esse neque dici episcopos, sed magis adversarios et vastatores tam episcoporum quam decreti divini de episcopis constituendis. Estis vero episcopi vocatione Satanae et constitutione apostoli eius Papae, unde et recte vocamini creaturae Papae, non spiritus sancti; qualis creator, tales creaturae.

---

1) In ed. orig.: diffiniri. 2) Ibid.: diffinitio.
*) 2. Petr. 2.

Non tremunt adhuc cervices vestrae durissimae, dum auditis. vos non modo citra voluntatem Dei, sed impiissime contra voluntatem Dei episcopos esse? Hoc est. quod ne cogitatis quidem de ullo episcopi officio. sed animalia ventris et gloriae duntaxat estis. saginati ad victimam aeterni iudicii Dei. Igitur producite et vos aliquod testimonium de vestro episcopatu. Quod cum facere non possitis, nos autoritate Spiritus sancti libere pronunciamus: Vos esse idola mundi. qui titulo ac nomine episcoporum violenter arrepto et legitimis episcopatibus exstinctis adversarii novissimi sitis Christi et ecclesiae eius. Sic nos de vobis et iudicare et sentire cogit Spiritus in Paulo episcopos constituens, cum nihil in orbe sit dissimilius et repugnantius episcoporum statui, quam vester larvalis et plus quam mundanus status.

Sed ne solus Paulus sic videatur episcopos describere, audiamus et Petrum. Dicit 1. Petr. 5: Presbyteros, qui sunt in vobis, hortor ego conpresbyter et testis Christi. passionum et futurae gloriae socius, pascite eum. qui inter vos est. gregem Christi, episcopantes non coacte. sed voluntarie, non turpis lucri gratia, sed prompte. non quasi dominantes in hereditatibus. sed forma facti gregis; cum venerit archipastor, accipietis immarcessibilem gloriae coronam.

Vides hic, presbyteros et episcopantes in unoquoque grege eosdem et multos esse debere, per omnem modum, quo Paulus disposuit. Quod autem nostra translatio habet, non dominantes in cleris, interpretis incuria fuit, quae fecit, ut clerum hoc loco intelligerent, quos nunc a laicis discrevit impia hominum traditio, cum Petrus vocet hic cleros hereditates seu substantias, volens seniores ecclesiae tales esse, qui sciant sese gregem Christi regere, non propriam aliquam hereditatem. Proinde non dominari, sed servire illis debere, servi enim sunt alienae hereditatis, id est, Christi, non domini propriarum rerum. Nunc vero Papa cum suis larvis non dominatur modo, sed tyrannisat, grassatur,

bacchatur in oves Christi, subiiciens sibi et res et corpora, et animas omnium, robustius illis utens, quam ullus herus suis propriis rebus. Et hoc vocant hodie pascere oves Christi.

Ultimo Christus Lucae 22 contendentibus apostolis de maioritate dicit: Principes gentium dominantur eorum, et qui potestatem super eos habent, benefici[1]) (id est, quos nunc gratiosos vulgo vocant) vocantur, vos autem non sic etc. Hic te, lector, medium constituo iudicem inter Christum et Papam, episcopos, quos hodie principes gentium non queunt imitari prae magnitudine dominationis et opum, Christus statuit, ut sint non sic, Papa statuit, ut sint utique sic. Confer hic principis et vicarii sui voces: Non sic, et utique sic, et videbis, quis Christus et quis Antichristus sit, et qui sint episcopi, et qui larvae episcoporum. Vae nobis miseris, qui in his irae novissimae temporibus sub talibus larvis, idolis, idiotis, truncis, lupis, pestibus, et monstris nocentissimis, sine episcopis et presbyteris vivere, imo perire cogimur.

Statuimus itaque autoritate Dei, episcopos Christianos esse viros graves et provectae aetatis, coniuges, laicos, doctos in verbo veritatis, in qualibet civitate plures, vel per vicinos coëpiscopos, vel a plebe sua electos, quales modo essent, quos vulgo parochos seu plebanos vocant, et capellanos eorum diaconos, nisi per tyrannidem superiorum idolorum Missas suas profanarent, Evangelium tacere cogerentur, coelibes perirent, et nullum episcopi officium implere permitterentur. Haec est apostolica sanctio, divinum decretum, Spiritus sancti ritus ordinandorum episcoporum, quales fuere S. Spiridion, Cyprianus, Augustinus, Ambrosius, at qui nunc super plures civitates imperant, nihil tamen faciunt, nisi quod aliquando infulam gestant, lapides et ligna aqua conspergunt, fumo consecrant, et campanas tingunt, quia propriis furoribus erecti sunt adversus decretum divinum. Satanae ludibria

---

1) In ed. orig.: beneficii.

et Dei adversarii sunt, una cum principe et creatore suo Papa propediem destruendi per adventum Salvatoris nostri, Amen. Haec omnia cum certis, apertis, fidelibus nitantur scripturis et verbis Dei, oportet pias conscientias securas et liberas esse ad contemnendum cum fiducia totum hoc corpus Babylonicum cum pompa et specie sua.

Superest tertia pars huius satanici sacerdotii, quod est silva et arena monachorum, genus mixtum, nec sacerdotes, nec laici, nec monachi, ne nihil desit, quod monstrorum ratio postulat, sed ex omnibus et singulis confusum. Verum quatenus sunt sacerdotes, ad eos simul pertinent, quae de sacerdotio, sacrificio et ministerio dicta sunt. Quatenus vero monachi sunt, proprio volumine opus habent describi cum suis stultis, impiis, impossibilibus et a nullo unquam servatis votis. Ideo ne prolixiores simus, differemus eos in suum tempus, hoc dixisse contenti, Christianum populum esse simplicem, in quo prorsus nulla secta, nulla differentia personarum, nullus laicus, nullus clericus, nullus rasus, nullus unctus, nullus monachus esse debeat, sed sine ullo discrimine omnes vel coniugati vel coelibes, arbitrio quique suo, sicut modo in civilibus communitatibus videmus naturaliter fieri. Episcopi vero, seu presbyteri, seu seniores, seu diaconi, prorsus nulla re differre a ceteris Christianis debent, nisi solo officio verbi et Sacramenti, sicut senator nulla re differt a civibus suis, nisi officio regendae civitatis.

Qui autem sectis introductis hanc simplicitatem sciderunt in laicos et clericos, in rasos et non rasos, deinde rasos in monachos et sacerdotes, post monachos in vestes et cibos infinitis modis variatos, similiter et sacerdotes in varias culturas et diocoeses, hi sunt, qui autore Satana ecclesiam et Scripturam Dei violaverunt, et astutia serpentina sensus Christianorum corruperunt a simplicitate, quae est in Christo, ut Apostolus ait ad Corinthios. Ideo episcopi et presbyteri nullum sectae nomen habent, sed tantum officii, ut presbyter enim seniorem, ita episcopus visitatorem significat; ex quibus nunc digni-

tates et status fecerunt impii et schismatici homines. Paulus alias etiam dispensatores, ministros Christi, servos Dei, praepositos vocat. Haec satis modo sint de impio illorum sacerdotio, sacrificio et ministerio. Ex quibus puto piam conscientiam satis eruditam, ut, si se videat non esse in legitimo sacerdotio ecclesiae, quam ocissime ponat hoc satanicum sacerdotium, et vel curet vero ministerio episcopi aut diaconi initiari, aut rursum laicis similem vitam apprehendere, pro stercoribus habito illo fictitio charactere et oleo et raso vertice et vestitu pharisaico istorum sacerdotum. Non enim Deo, sed Satanae sacerdos est, qui eiusmodi est. Ideo nec Deo, sed Satanae pegigit, si quid pepigit, cui nullum pactum servari potest, nisi violes pactum Dei viventis.

Iactent Papistae suas longas hastas et breves pugiones, quod Patres eorum ex Spiritu sancto statuerint has pompas et larvas. Nos contra iactamus Scripturas sanctas, certi quod Spiritus sanctus sibi ipsi non contradicit, nec adversatur. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis et unitatis. Cum autem omnia eorum monstraverimus esse adversus Dei Scripturas evidenter, non antea credemus eorum gesta ex Spiritu sancto esse, quam docuerint, Spiritum sanctum sibi ipsi contrarium esse aut Scripturas suas revocasse. Deinde convincant sua ex Spiritu sancto esse, sicut nos convincimus ex Scripturis, nostra ex Spiritu sancto esse. Bullas et ampullas hominum contemnimus, Scripturae veritatem adoramus et reveremur; quam si ipsi contemnunt, valeant, et soli adorent suas Bullas. Qui non est mecum, ait Christus, contra me est; ita nos dicimus: Quod non est cum Scriptura, contra Scripturam est. At sacerdotia, sacrificia, ministeria, episcopatus eorum non sunt cum Scriptura, ut probavimus, necesse est ergo contra Scripturas ac per hoc contra Deum esse. At contra Deum vivere, quis nobis persuadebit?

Vide itaque Satanae astutiam in ecclesia vastanda, quam pulchre servatis nominibus sacerdotii,

sacrificii, ministerii contrarias abominationes sub illis invexit. Scilicet nihil pretiosius ecclesia habuit sacerdotio, sacrificio et ministerio, ideo sub horum specie potissimum nocere cogitavit, et profecit per iram Dei, utile enim fuit suum sacerdotium quaestui. Nam dum[a] Missa coepit sacrificium esse, facile totius orbis opes ad suum sacerdotium hoc titulo contraxit, per opes vero avaritiam, superbiam, pompam, otia, libidines et omnia illa infanda nefandaque, quae hodie videmus inundare pleno impetu, impulit, donec penitus abolito vero sacerdotio iam nihil sciret orbis praeter Missas et missales sacerdotes, omnibus hominibus uno errore falsis, dum sperant hac una via remissionem peccatorum et introitum regni coelorum opibus suis emere. Ita secure iam regnat et potitur victoria, quam quaesivit et paulatim promovit suo sacrilego sacerdotio, adeo, ut multi sancti viri et electi hunc errorem non solum non intelligerent, sed etiam iuvarent verbo et opere. Sic concidit sacerdotii veri virtus, positis loco fidei operibus, evacuata vis sacrificii veri sublatis cruce et passionibus et accepto otio ac pace, exstincta gloria ministerii erecto idolo humanarum traditionum.

Et impleta est prophetia Pauli, quam praedixit 2. Timoth. 3: Hoc autem scito, quoniam in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, erunt enim homines sui amantes, avari, superbi, elati, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, rerum sacrarum incurii, sine affectione, sine foedere, criminatores, incontinentes, immites, bonorum negligentes, proditores, protervi, tumidi, caeci, voluptatum amantes magis quam Dei, habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, et hos devita. Ex iis enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, ductiles variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenire potentes. Quemadmodum autem Iannes et Mambres restiterunt Mosi, ita et hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi ad fidem, sed ultra non proficient, insipientia enim

eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

Secunda pars, de verbis Missae, ex quibus probatur, Missam non esse sacrificium.

Item de Canone.

Prima parte sacerdotium illud Satanae impium et abominabile sat potentibus Scripturis subvertimus, quibus etiam probavimus, Missas non posse sacrificii nomine censeri, et os adversariorum opplevimus[1]), ut non habeant, quod possint contravertere, nisi suas opiniones, consuetudines et hominum autoritates, quas in re divina et fundanda fide nullius esse momenti nemo ignorat. Simul satis confirmatae sunt conscientiae infirmiores, ut probe intelligant, nullum esse novi Testamenti sacrificium, praeter id, quod Scriptura docet, crucis et laudis, nec sit ullus amplius locus scrupuli, Missam non esse sacrificium. Nunc secundo loco, post bella, pacificis documentis idem docebimus, et supra fundamentum positum leniter[2]) et molliter aedificabimus, sermonem proprie ad institutum accommodantes, de Missa ipsa tractaturi, non nostris, ut Satanae faciunt sacerdotes, sed solis divinis verbis innitendo. Quare ab initio Missae institutionem et verba instituentis audiamus. Sunt autem haec:

Primus est Matthaeus capite 26: Edentibus autem illis accepit Iesus panem, et gratias egit et fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes.

Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum etc.

Graecus utrobique habet *εὐχαριστήσας*, gratias agens, quod noster translator, benedixit, primo loco vertit. Quod dico, ne intempestivi verborum

---

1) In ed. Ien.: oppilavimus. 2) In ed. orig.: leviter.

observatores opiniones aliquas gignant aut confirment (uti solent Sophistae) super transsubstantiatione, et nescio quibus nugis consecrationis. Sed sciant idem esse gratias agere, quod benedicere. Quod enim Matthaeus et Lucas εὐχαριστήσας, Marcus semel εὐλογήσας dixit.

Secundus est Marcus capite 14: Edentibus autem illis accepit Iesus panem, et benedicens fregit, et dedit illis et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, et accipiens calicem, gratias egit et dedit illis, et biberunt ex illo omnes, et dixit eis: Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur.

Tertius Lucas capite 22: Et accipiens panem, gratias egit, et fregit et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in mei commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum Testamentum in meo sanguine, qui pro vobis fundetur.

Quartus Paulus, 1. Corinth. 11: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus nocte[1]), qua tradebatur, accepit panem et gratias agens fregit et dixit: Accipite, manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, hoc facite in mei commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine, hoc facite, quoties bibetis, in mei commemorationem.

Vide ut Lucas cum Paulo pene per singula verba consentiat.

Hic a te, lector pie, impetratum velim, ut credas hos quatuor testes neque stultos, neque ebrios fuisse, cum ista scriberent, sed plenos Spiritu sancto rei veritatem scripsisse, ut in eorum verba securissime niti possit totus mundus, ac stare etiam adversus portas inferi. Deinde non minus impetratum velim, ut credas, Christum ipsum quoque, etsi in coena et nocte ista gessit et instituit, non tamen more hominum ebrium aut furiosum fuisse, sed virtutem et

1) In ed. Ien.: in nocte.

sapientiam Dei instituisse, quidquid ille instituit. Stultus et ridiculus videor, qui ista petam, sed stultitiam eam mihi extorquet indomitus furor Papistarum, et deplorata amentia luparum, id est, Parisiensium, Lovaniensium, et aliarum Scholarum. Qui cum iamdudum sint indurati et inveterati diuturno et perpetuo contemptu Christi, Apostolorum et Evangelistarum universaeque Scripturae sanctum et catholicum arbitrantur, ut cum furiosis furamus, et posthabitis verbis divinis iactemus cum eis verba hominum: Patres, patres, patres, Ecclesia, ecclesia, ecclesia, Concilia, concilia, concilia, Decreta, decreta, decreta, Universitates, universitates, universitates.

Scilicet his terrenis fumis suis audent exigere, ut cedant universa illa divina et coelestia fulmina, parati, ubi non cesserint, omnia damnare et exurere. Quo furore quid aliud moliuntur, quam ut Christus cum apostolis suis fuerit in verbis et factis suis stultus aut ebriosus, ut qui ea dixerit, quae hominibus longe sint inferiora ac multo fidelius super Patres, Concilia, Scholas, Decreta, in quibus non raro errores fuisse ipsimet fatentur, nos oporteat confidere, quam super Christum. Quanquam non hoc ex animo agant, ut Patrum, Conciliorum, ecclesiae pietatem firment, sed ut suas proprias insanias et abominationes e Patrum et Conciliorum vel proprio vel male intellectorum errore acceptas stabiliant et veritatem exstinguant.

Adhaereamus itaque his verbis divinis cum fiducia, sive id aegre ferant Papae sive puppae, sive lupanaria sive lupae. Ac observemus, an haec divina oracula permittant Missas sacrificia dicere. Primum religiones illas irreligiosas contemnimus, quas hac in re stulti invenerunt et multiplicaverunt. Quales sunt, quod verba haec (ut vocant) consecrationis minime vulgata volunt, ceu solis sacerdotibus, nec iis nisi in intimo sacrarum rerum secreto agentibus tractanda, quibus in toto orbe oportuit nihil esse notius neque vulgatius, cum fides et salus omnium pendeat in illis, uti monstrabimus.

Item, quod severissimo supercilio definiunt:

Si quis omiserit dictiunculam Enim, vel Aeterni, quae in Evangeliis non habentur, reus sit mortalis peccati, quia contra usum ecclesiae pronunciaverit verba consecrationis, et peccaverit in formam Sacramenti. Non quod probem, cuiusvis arbitrio usitatam formam mutari, sed quod temeritatem et audaciam impiorum detester, qui in rebus a Deo non praeceptis nec necessariis novos infernos condunt et nova peccata[1]) mortalia suo caeco cerebro decernunt, ubi nulla peccata nec pericula esse possunt, pavidas conscientias sine causa excarnificantes, tantum ut spiritu libertatis exstincto spiritum timoris et servitutis in cordibus nostris suscitent. Nullum adulterium, nullum sacrilegium, nullum periurium par esse sinunt ei peccato, si formam Sacramenti laeseris, omissa particula Enim. Nec advertunt data opera Spiritus sancti nullum Evangelistam aut Apostolum cum altero per omnia concordasse in verbis eiusmodi, quos tamen maxime oportuit concordare, aut multo magis, quam nos peccare in formam Sacramenti.

Item, quam inexpiabile flagitium fecerunt, panem aut vinum manu vel alia parte corporis, quam digitis illis oleatis aut lingua tetigisse, cum a palla, calice, panno, denique a musca, mure, vermibus, stercore tangi nihil moveantur, scilicet corpus humanum aut carnem vel non numerant inter creatutas bonas Dei, vel insanos se ipsos declarant. Tale est, quod ieiunium naturae effinxerunt, ut, si quis guttam aquae vel imprudens glutiverit, eo die indignus sit communione. O furorem furore furiosiorem. Indignum est, inquiunt, ut in os Christiani aliud intret, priusquam corpus Domini intraverit. O festiva ratio, forte nec nebulam nec aërem prius intrare licet os Christiani, quam corpus Domini intraverit, ut sacerdotibus respiratione et vita interdicatur, usque post missam et communionem, cum Christus et apostoli post coenam communicaverint, ac fere fiat, ut moderato sumpto cibo et os mun-

1) In ed. Ien.: peccata nova.

dius et caput purgatius et halitus incorruptior, totumque corpus dignius sit, quam ieiunis et a somno nescio quid gravedinis et impuritatis referentibus esse unquam possit.

Tales, inquam, religiones arbitrarias, quae ultra Christi institutionem per homines inventae et adiectae sunt, contemnimus, non quod nolimus eas servari, si qui volent, sed peccata per eas statui et conscientiis laqueos et scandala parari non patimur. Servet qui volet, sed libere, sciens se non posse peccare in eo omittendo, quo videt Christum et apostolos non peccasse. In iis enim solis peccatur, quae contra Christi statutum fiunt. Quae peccata impii isti etiam summi meriti loco ducunt, scilicet dum horrendo abusu Sacramenti huius sacrificium et opus ex ipso faciunt, fidem et verum usum eius toto orbe damnantes et vastantes, ut impleant impiorum illud verissimum elogium *): Trepidaverunt timore, ubi non erat timor, ut iusto iudicio Dei peccata et infernos habeant, ubi iustitia et salus liberrima est, qui iustitias et salutem faciunt, ubi peccata et damnatio summa est. Sic cum perverso pervertitur Deus, Psalm. 18[1]).

Haec vero ex multis retuli, ut animo tuo, Christiane lector, persuadeas, nihil mirum esse, si sacrificium ex Missa facere sint ausi, qui videas, tam stultis et impiis opinionibus eos agitari in ea re, ut omnia recta pervertant, et nihil dignum Sacramento isto sentiant et faciant, ut non modo suspectum, sed plane fugiendum esse scias, quidquid eorum usus et consuetudo praescribit. Quid enim reliquum boni faciant in Missa, quando memoriam Christi et fidem exstinguunt, et opus loco eius erigunt? Veniamus itaque ad ipsa verba Evangelica, et per ordinem ea contemplemur, quid nos doceant in Missa spectare.

Primum.

Abunde satis esse nobis debuit ipsum exem-

*) Psalm. 14. 1) In ed. orig.: 17.

plum Christi et apostolorum, quandoquidem credimus, omnem Christi actionem nostram esse instructionem, seu ut ipsemet dixit: Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Quin hoc ipso loco velut praevidens futuras istas lupas et lupos Arabiae dicit: Hoc facite in mei memoriam. Quid est, Hoc facite? Nonne hoc, quod ego modo facio vobiscum? Quid autem facit? Nunquid aureo calice, pallis et infinitis his rerum varietatibus ornatus sacrificat? Nequaquam, sed panem accipit, et verbo, quo dicit: Hoc est corpus meum, mutat in corpus suum, et dat manducandum discipulis. Si igitur invenias fideles, qui simplicissimum hunc ritum imitantur aut imitari volunt, omissis omnibus, quae per homines adiecta sunt, cave tu haereticos dixeris, nisi Christum quoque haereticum simul criminari velis, opponent enim tibi verbum, non Papae, non luparum, non Patrum, sed ipsius Christi: Hoc facite. Et tu cum audieris, Hoc facite, aliud in illis et Christo[1]) factum esse, docere non potens, invenieris cum Parisiensibus vel rudissimus asinus vel insignis blasphemator Christi.

Finge ergo vel Graecos vel Bohemos hoc simplici et Christianissimo ritu facientes, quod Christus hic dicit: Hoc facite, et ex alia parte sedere alto solio buccas illas indoctissimas et impiissimas, Papam, Cardinales, episcopos, sacerdotes, monachos, cum lupanaribus Parisiensibus et Lovaniensibus et sororibus suis Sodoma et Gomorra. Quae ubi viderint parvulum et contemptum hunc gregem Christi sic facere, incipiant supercilium tollere, nasum crispare, et turgenti gutture voces rotare in hunc modum: Ecce isti haeretici et schismatici non servant ritum Romanae ecclesiae, nec principia fidei et opiniones Parisiensis almae Facultatis, placeantque sibi solita philautia de sola multitudine larvatorum et indoctorum, citra omne testimonium Scripturae, quasi errare ipsi non possint.

Quid hic facies aut iudicabis? Sequerisne tur-

---

1) In ed. Ien.: in Christo.

bam et multitudinem ad malum contra legem Dei, et deseres paucitatem ad bonum? cum videas hic verbum Christi, illic vero verbum hominum regnare, unde certus esse cogeris, oculos Christi eo spectare, ubi verbum suum regnat, etiamsi duo tantum essent ibi congregati, aversos autem esse, ubi verbum suum exsulat, etiamsi tot Papae quot folia silvae, tot Cardinales quot grana, tot episcopi quot guttae maris, omnesque toti aurati, gemmati, purpurati et mulati et asinati ibi essent. Nonne prae maiestate verbi Christi omnes has larvas pro stercore terrae haberes iustissime? Quid est ergo, ut metuas a facie istorum levissimorum hominum, qui Christum habes tecum et secundum verbum eius facis? Nonne Iohannes*) de eo dicit: Maior est qui in nobis est, quam qui in mundo est? Damnent itaque lupae et larvae istae tuum factum, et erigant sacrificia, quae ignorant, iactent Patres, vehant Concilia, proferant multorum usum, tibi sufficiat unus et solus Christus cum paucis suis in hoc mundo, de quo certissimus es, non sacrificasse eum panem et vinum in ultima coena. Non damnabit te, quod illi te iudicant, sed coronabit, quod sese, non illos secutus fueris. Tu habes verbum et exemplum Christi, quod ostentes et opponas etiam portis inferi, illi quid habent? Infulas, pileos, rasos vertices, annulos et sigilla. His enim argumentis probant quaecunque probant. Et in his rebus pendet ius et vis decernendi quaestiones fidei; quas si eis detraxeris, non plus episcopalium rerum in eis invenias, quam in isto asino et trunco.

Commendet itaque diligenter pius animus conscientiae suae hoc fidele exemplum Christi, nec dubitet, nulli prorsus angelorum licere, nedum Bullis humanis, e Sacramento Dei facere, quod Christus ipse non fecit. Quod si qua ratione etiam liceret per impossibile, adhuc non est integrum, neque tutum Christiano ab exemplo Christi discedere, et aliquid sine exemplo eius innovare, praesertim in

*) 1. Iohan. 4.

re tanta. Ut quid enim nos ille suo et exemplo et verbo docet et praeit, si licet aliud tentare sine verbo et exemplo eius? Cur venit in hunc mundum, si non satis est eum sequi in iis, quae nobis ostendit? Aliud est sane, quod ceremoniis et vestibus additis aliter nunc tractatur, quam a Christo tractabatur. In iis enim hoc solum noxium et damnandum est, si necessario ad rem pertinere credantur, et conscientias vexent, cum sint libera omnia, quae in Christi institutione non inveniuntur, quae libertas facit, ut innoxia sint. At sacrificium ex eo facere, hoc non est aliquod externum addere, sed substantiam ipsam Sacramenti et totum, quod est a Christo institutum, mutare. Hoc non modo sine exemplo, sed et contra rem ipsam et exemplum est. Nec libertas hoc malum potest innoxium facere, sed damnandum et detestabile est, ut summa idolatria et blasphemia.

Secundo.

Evidens est, verba instituentis Christi verba promissionis esse. Sic enim dicit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hic calix novum testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effundetur. Neque etiam Lupanar ipsum Parisiense, omnium insulsissimum et stupidissimum, tam stupidum esse potest, quin agnoscat haec esse promissionis verba, involventia pignus eiusdem promissionis, quod est corpus et sanguis Christi in pane et vino, promittitur traditio corporis et effusio sanguinis in remissionem peccatorum, quae est res novi Testamenti, ut videbimus. Ad promissionem autem requiritur fides accipientium promissionem, et pignus promissionis. Sine controversia enim promissio et fides sunt correlativa, ut, ubi promissio non fuerit, fides esse non possit, et ubi fides non fuerit, promissio nihil sit. Atque ut promissio gratuito venit absque ullis meritis seu operibus donata, alioqui non promissio, sed merces et retributio esset, ita suscipitur sola fide sine operibus, alioqui opera

mererentur eam. Ideo promissioni satisfit fide, et fidei satisfit promissione. Semper enim opera evacuant promissionem, et rursus promissio evacuat opera.

Omnia ergo haec verba promissionem divinam et fidem humanam spectant, nec ullus apex hic ponitur, qui sacrificium aut hostiam indicet, neque sane poni potest. Quid enim sacrificio cum negotio promissionis et fidei? Neque enim ortus tantum distat ab occidente, quantum sacrificium a promissione. Sacrificium opus nostrum est, ex nostris rebus exhibitum Deo, at promissio divinum verbum est de Dei rebus, exhibitum hominibus, ut plane insania, nedum error sit, ex promissione Dei sacrificium humanum, ex verbo maiestatis opus creaturae facere. Quae enim proportio, nedum identitas verbi Dei et operis nostri? cum nec nostrum verbum esse opus nostrum possit. Christus autem mandans hoc a nobis fieri in sui memoriam, plane aliud non vult, quam promissionem istam cum pignore suo frequentari, ad alendam et roborandam fidem, quae nunquam satis potest roborari, in cuius solius robur et hoc Sacramentum instituit et reliquit in terris. Iterata enim et assidue memorata Dei promissione, tam dulci et opulenta, animus saginatur fide magis ac magis.

Vides ergo incredibilem caecitatem et perversitatem Papistarum, qui ex promissione Dei faciunt opus hominum, hoc ipso testes sibi ipsis facti, quam prorsus nihil intelligant, quid sit Sacramentum altaris, nec quid agat et intendat eiusdem institutor Christus. Illi offerunt opus, hic requirit fidem, illi sacrificant Deo, hic promittit hominibus. Finge et pinge absurditatem hic aliquam similem, si potes. Si Princeps quispiam te donaret codice aliquo Testamenti, quo tibi promitteret velut pignore certo hereditatem suam totam, nihil aliud spectans, quam suam bonitatem et tuam paupertatem, nec aliud ex te quaerens, quam ut codicem acceptes gratusque custodias, gaudeas et diligas se benefactorem tuum, tu vero, velut magnum facturus, eum ipsum codi-

cem non acceptes, nisi ut ei exhibeas et offeras, non tuum commodum, sed illius divitias aucturus, ut tu potius glorieris, qui dederis, et ille pudefiat, qui a te mendico acceperit. Nonne hic iudicaberis aut extrema dementia insanire, et nihil intelligere eorum, quae fiunt? aut si intelligeres, summa nequitia et superbia Principem irridere et illudere? Talis est absque dubio facies et religio absurdissimi huius vulgi Papistici erga maiestatem divinam, dum Missam sacrificant, et promissione Dei Deum divitem faciunt. O monstra monstroruum.

Tertio.

Verba sic sonant: Accepit panem, gratias agens fregit, deditque discipulis suis. Obsecro, quid est frangere? quid est dare discipulis? Cur non potius more legis sic dixit: Et accepit panem, et levavit coram Domino? ut intelligeretur, non hominibus, sed Deo dedisse, id est, sacrificasse? Nunquid hic larvae et lupae adeo nihil habent vel grammaticae vel communis sensus, ut audeant dicere, dare discipulis id esse, quod offerre Deo? Ubi est ergo sacrificium? an in eo quod accepit panem? At accipere non est offerre, sed ad se potius capere, et in suum ius et usum sibi vendicare, nisi iterum non sumus Grammatici; cum enim esset fracturus et daturus discipulis, necesse erat, ut in manus acciperet, neque enim ore aut auribus, aut pedibus frangeret et daret. At gratias egit et benedixit; ergo gratias agere et benedicere est sacrificare? Tunc et quinque panes ordeaceos et duos pisces dicemus ab eo sacrificatos, quando Iohan. 6. eos multiplicaturus accepit et gratias egit, et dedit discipulis, discipuli autem turbis, ubi eundem ritum servavit, nisi quod non dixit: Hoc est corpus meum, id est, non mutavit panem in corpus suum verbo virtutis suae. Quin gratias agere et benedicere, est testari, sese accipere vel accepisse a Deo, non autem offerre Deo. Oblaturus potius orat, ut acceptum sit quod offert. Gratias autem agens non orat, ut acceptum

sit, sed gaudet accepisse. Ut videas, omnes apices horum verborum pugnare, ne Eucharistia sit sacrificium Deo exhibitum, sed beneficium hominibus donatum, quod accipiant et gratias agant, non quod commendent et acceptari orent.

Hic vero vide, ut Missarum universarnm ritus hodiernus cum Evangelio faciat. Omnes tres Evangelistae una diligentia, similiter et Paulus, memorant, panem esse a Christo fractum, et datum discipulis, tacent vero, an et ipse comederit et biberit cum eis. Quid enim est frangere, nisi in multa partiri? Quid dare discipulis, nisi partitum aliis distribuere? Si ergo Missa institutum et exemplum Christi referre debet, necesse est, ut nulla unquam fiat, nisi Eucharistia frangatur, et multis distribuatur per sacerdotem. Si autem aliqua aliter perficitur, non est Christiana Missa, nec cum instituto Christi ulla ex parte convenit. Quid hic dicetis privati, imo et publici Missarii? Nonne hic solus locus merito omnes absterrere deberet, ne ullam Missam ullus unquam celebraret? Nonne hic evidentissime sequitur, exemplum Christi referre, et institutum eius sequi nullos, nisi eos, qui vel infirmis vel publice accedentibus ministrant Eucharistiam, ipsi non accipientes? Hi enim proxime omnium hanc coenam Christi repraesentant, quia accipiunt, gratias agunt, frangunt et dant aliis, ipsi ministri eorum, sicut Christus factus minister non sibi accipit, sed aliis ministrat. Hi vero qui celebrant, quid faciunt? simulant hanc fractionem, dum in tres partes hostiam partiuntur, et unam viventibus, unam defunctis, unam beatis deputant. Scilicet egregii distributores, qui beatis adhuc necessariam fidem et promissionem faciunt. Sed quid aliud nugarentur, postquam usum fractionis aboleverunt? Deinde nullis distribuunt, sed sibi solis universas partes sumunt, aliis auferunt.

Confer nunc istos Antichristos cum Christo. Ille frangit et partitur in multos, et partitum distribuit, isti contra per omnia nullis frangunt et sibi solis sumunt, nisi quod simulant quandam fractio-

nem. Et ubi manet verbum Christi: Hoc facite? Cur illi faciunt alind et contrarium? Tutissime omnium igitur facit, qui a Missa in totum, ut nunc fiunt, tam privata quam publica abstinet, quia neutra Christi exemplum et institutum amplius refert. Sed ubi consecraverit aliisque distribuerit, tum et ipse ab alio accipiat. Sic enim et aliorum Sacramentorum nullus sibi ipsi aliquod dare debet, sed ab aliis accipere et aliis dare. Sunt haec obscura et dubia? An determinationem almae Facultatis Parisiensis hic exspectabimus, quae ructuet et dicat: Haec Propositio est contra almas Facultates, et contumeliosa Magistris nostralibus? At verba Evangelii stant clara et solida: Fregit et dedit discipulis, Hoc facite. Non dicit: Et servavit et sumsit sibi ipsi, Hoc facite. Vides ergo, si usus instituti dominici permansisset, nunquam sacrificium ex Eucharistia factum fuisset. Sicut nemo hoc sacrificium vocat, quod minister ecclesiae infirmis et petentibus Eucharistiam ministrat. At ubi coeptum est frangere et distribuere mutari in id quod est, sibi soli servare et sumere, deinde ministrum, sacerdotem censeri, ibi inventum est sacrificium, scilicet ut haberet quod ageret ille sacer sacerdos, ne otiosus staret coram altari. Quod si omnino sibi ipsi sumere extra exemplum Christi volet, saltem hoc curet, ne solus sumat, sed frangat simul et det aliis, ne nihil exempli sequi, sed omnia contra exemplum Christi agere inveniatur. Fidelia sunt verba et satis tutam facere conscientiam potentia, si credas et sequaris, contempto totius mundi usu contrario.

Quarto.

Et dixit: Accipite, scilicet non solum exemplo et facto ostendit, non sacrificium Deo exhibitum, sed donum hominibus datum Eucharistiam esse, sed et verbo confirmat, iubens ut accipiant. Cur non sic ait: Offerte vel sacrificate? An Papistas iterum ignorantia Grammaticae impedit, ne sciant, quid

significet accipere? Neque enim accipere hic sonat, ut tollant manibus, ceu alienum bonum alteri exhibituri seu oblaturi, sed ut sibi ipsis vendicent, et in suum commodum vertant, tanquam donum ac iam rem propriam. Possessores enim facit doni, cum dicit: Accipite, nempe illud, quod dedit et fregit. Nihil ergo offerri Deo permittit hoc verbum accipiendi, sed probat a Deo venire, hominibus accipientibus donum. Quid potest contra tam clara verba opponi? Adhuc Sodomae illae et Gomorrae nos accusant, quod nobis solis arrogemus intelligentiam Scripturae? Surgant, resistant, dent aliam, et configant oculos tam aperti Evangelii. Non enim sufficit dicere: Haec Propositio est scandalosa. Scimus et volumus Christum esse scandalum*) Iudaeis, et signum contradictionis Israeli, et lapidem offensionis synagogae Satanae, et abominationem lupanaribus papisticis.

Quinto.

Comedite et bibite. Hoc est universum opus, quod in Eucharistia facere iubemur. Ideo enim frangit, dat, iubet accipere, ut comedamus et bibamus, et post haec memoriam eius praedicemus. Sic et Apostolus nullum aliud opus in Eucharistia novit nisi comedere et bibere, dum verba Christi repetit dicens **): Quotiescunque ergo manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Nihil hic offerre, nihil operari, sed accipere tantum, comedere et bibere mandatur. Neque enim, quod comedimus et bibimus, offerre possumus, cum potius auferamus et nobis demus, et intra nos recipiamus. Et non putet, adversus tam evidentia et certa verba sacrificium facere et offerre Deo, quod comedimus et bibimus. Natura enim sacrificii est, praesertim perfectissimi, quod holocaustum vocant, totum Deo offerri, nihil ex eo hominibus relinquit: si autem

*) 1. Cor. 2. **) 1. Cor. 11.

victima, aut pro peccato fuerit, saltem aliquam partem Deo relinqui totam, cur ergo nos panem et vinum totum comedimus et bibimus, nihil relinquentes Deo? cur non totum ei relinquimus, cum velimus hoc perfectissimum esse sacrificium?

Ubi hic subsistet ratio sacrificii? Neque enim garrire sufficit, Christum offerri a nobis sub pane et vino. Nam et ipsum sumimus sub pane et vino, at nihil sumi a nobis debet de sacrificio et holocausto Domini. Pugnant offerri Deo et sumi a nobis. Accipiebant Levitae olim a populo Israel oblata eorum, sed nihil eorum sumebant, quae offerenda erant Deo. Sic et dum corpora nostra et laudes sacrificamus, nihil nobis, sed omnia soli Deo exhibemus, ut stet ratio sacrificii, etiam spiritualis. Prorsus inauditum igitur monstrum est sacrificium istud papisticum, ut fere ipse Papa cum suo corpore toto non sit aeque monstrosus. Totum nos voramus, et totum Deo offerimus, hoc est tantum dicere, neque voramus, si offerimus, neque offerimus, si voramus. Et ita dum utrumque facimus, neutrum facimus. Quis audivit unquam talia? omnia sibi pugnantissime contradicunt et invicem sese consumunt, aut necessario et infallibiliter concludunt, Eucharistiam sacrificium esse non posse. Diluant haec, rogo, Lovanienses et Parisienses.

Sexto.

Hoc est corpus meum, hic est calix sanguinis mei. Hic pignus et signum promissionis apponit. Ita enim habet consilium divinae bonitatis, suas promissiones aliquo pignore ceu sigillo signare et munire. Sic Abrahae imposuit circumcisionem pro signaculo pacti et promissionis de semine suo donatae; et Noe cum promitteret se fore Deum semini suo, nec ultra terram dissipaturum, apposuit pro signo memorabili arcum in nubibus. Sic deinceps fere omnes promissiones aliquo signo firmavit, adeo ut hoc more Isaias *) iuberet Achaz regem

*) Esa. 7.

Iuda, ut peteret signum a Domino promittente liberationem populi de manu regis Syriae et Samariae. Apud homines quoque pacta, promissa et foedera non solum verbis aut literis, sed additis aliquibus pignoribus aut testibus firmantur. Si verbis promittunt, stipulantur manibus, si literis, appendunt sigilla, in robur pacti et promissi. Ita ut haec promissio divina nobis omnium esset certissima, fidemque nostram tutissimam redderet, apposuit pignus et sigillum omnium fidelissimum et pretiosissimum, scilicet ipsummet pretium promissionis, corpus et sanguinem proprium sub pane et vino, quo nobis emeruit promissionis divitias donari, quod et impendit, ut promissionem acciperemus.

Quomodo ergo sacrificium et opus nostrum facere possumus ex pignore et sigillo Dei, nobis donato et promissioni suae appenso? Quis inter homines sigillum et pignus promittentis offert ipsi promittenti, ac non potius accipit a promittente, et sibi servat, hoc ipso tenens sibi obstrictum promissorem, certissima fiducia exspectans eius veritatem et impletionem. Ita et nos divinam maiestatem hoc inaestimabili pignore nobis donato tenemus obstrictam de cetero cum summa certitudine et dulcissima pacatissimaque fiducia exspectantes, ut impleat, quod promisit, et cuius promissionis tam pretiosum sibique carissimum pignus dedit. Et tu impia turba Papae nos offerre, et a nobis abiicere doces haec incomparabilia dona et gaudia?

Et quis non summa indignatione discrucietur super hos cruentissimos animicidas, qui nobis hanc Dei caritatem obscurant, hanc certitudinem cordis labefactant, hanc securitatem fiduciae proscribunt, et pro caritate Dei iram Dei, pro fide opera, pro certitudine trepidationem, pro securitate confusionem statuunt. Dum enim sacrificium faciunt ex Eucharistia, nonne incertos nos faciunt? Quis enim sciat, an placeat suum sacrificium. Da unum ex istis sacrificulis, qui audeat certum sese asserere, suum sacrificium esse acceptum. Omnes enim in incertum currunt, et aëra pugno verberant, semper et ubique

sacrificantes, nunquam autem ad certitudinem pervenientes, quia amissa promissione infallibili Dei suis sacrificiis et operibus incertissimis feruntur. Deinde cum sacrificant, necesse est, cogitent Deum placare. Velle autem Deum placare, est eum iratum et implacatum credere. Credere autem iratum est exspectare iram potius quam caritatem, mala potius quam bona. At Eucharistia salubriter accepturis necesse est credere, Deum summa caritate iamdudum placatissimum ultro donare id, quo nihil habet carius, ita ut nihil aeque pugnet adversus Eucharistiae fructum, atque haec sacrilega opinio Papistarum et nocentissima conscientia, Deum esse iratum et hoc sacrificio placandum, qui nisi summe esset placatus et amantissimus, tantas suas opes nec exhiberet nec effunderet.

Vides ergo, ut sacrifices isti, verius carnifices suo sacrificio nos docent incurrere horrenda pericula[1]), et omnia bona in mala, vivifica in mortifera, salutifera in damnabilia, certa in incerta, fidem in dubium, securitatem in pavorem, breviter ipsam divinam caritatem in iram, et amorem in odium, Patrem in hostem, coelum in infernum, et summa in infima vertere, omnia miscere, confundere et perturbare. Non autem sic incertus es, nec iram cogitas, si Eucharistiam solum promissionem, non sacrificium esse cognoscis. Certus enim es, Deum mentiri non posse in suis promissionibus, sed sicut placatum et amantem sese promittit et exhibet, ita eum absque dubio habes, si saltem promittenti credis. Deinde cum illum non nisi bona sua promittere ibi intelligis, mox exonerata et laeta conscientia intelligis, nihil a te exigi bonorum, quae tu offeras, sed tantum invitari et blandissime allici, ut bona accipias, quae ille tibi proponit. At ubi sacrificare volueris, necesse est tecum afferas conscientiam oneratissimam, quae cogitet, non nisi infinita exigi, quae offeras, prorsus prae angustia nihil videns bonorum, quae accipere debeas. Ita fit, ut,

1) In ed. orig.: horrenda et pericula.

ubi summa dulcedo cordis erga Deum regnare debet, ibi tyranniset summa angustia et tribulatio. Hoc scilicet voluit Satan per istud impium et perversum sacrificium.

Septimo.

Quod pro vobis datur, item, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Hic signatur res ipsa promissionis, quae est remissio peccatorum. O dulcis et potens promissio, sed simul impatientissima sacrificii. Ideo enim datur corpus et sanguis, ut nos salvi simus, remissis omnibus peccatis. Ecce haec sunt illa bona, quae tibi exhibentur in Eucharistia; putas haec posse exhiberi ab irato et implacato Deo, ac non potius ab indulgentissimo, amantissimo, sollicitissimo pro nobis Patre? Quid amplius promittere potuit, quam remissionem peccatorum? Quid est remissio peccatorum, nisi gratia, salus, hereditas, vita, pax, gloria aeterna in ipso Deo? Et tu, insane et impie Papista, tuo sacrificio alium tibi finges Deum in Eucharistia. Nonne iamdudum vides, omnes sacrifices idolatras esse et toties idolatriam perficere, quoties sacrificant? Non enim vere Deum cogitant, sed idolum sui cordis formant, cogitantes et credentes, esse hic Deum aliquem iratum et placandum, qui plane in Eucharistia nec est nec esse potest. Atque vere iratus tibi est et manet, sicuti credis, quia extra Eucharistiae fidem es, et promissioni eius non credis, nihilo differens ab ethnico et Iudaeo, nisi quod maiori peccato in haec bona peccas, dum sacrificio tuo magis irritas et incurris in iram, ceterum infidelitate et impietate similis es, tantum titulo Christianus, et tantum rasura sacerdos.

Denique, ut sacrilegam placandi cogitationem tibi adimeret inter verba, ipsemet tibi signat et indicat, quo sit placandus et placatus, dum dicit: Quod pro vobis datur, qui pro vobis effundetur. Desine, rogo, tuas perditas placationes praesumere. Unum est quo placatur (ut ita dicam) solissimum

et unicissimum, ne speres ultra hoc, ullum aliud placandi aut sacrificium aut consilium reliquum esse. Maior est illa maiestas, quam ut totius orbis sanguine et omnium angelorum meritis placari possit. Corpus Christi datur, et sanguis eius funditur, et sic placatur. Pro te enim datur et funditur, sicut dicit: Pro vobis. Cur pro nobis, nisi ut placetur ira Dei, quae imminet peccatis nostris? Placata autem ira remittuntur peccata, hoc est quod dicit, dari et effundi in remissionem peccatorum, nisi enim daretur et effunderetur, ira maneret, et peccata retinerentur. Hic vides, quam nihil valeat opus satisfactionis aut sacrificium placationis, sed sola fides dati corporis et effusi sanguinis pro placatione. Ne fides ipsa quidem placat, sed apprehendit et obtinet placationem per Christum factam, quanto magis tua stulta placatio, et sine fide et sine Christo, nihil impetrabit, nisi maiorem iram. Stat firma sententia: Hoc corpus datur pro vobis. Vos nihil dare nec offerre potestis in placationem aut remissionem, sed gratis donatur vobis, sed non gratis donatur Christo hoc donum Dei in nobis, quia corpus et sanguinem pro eo propter nos tradit, ut diligamus, gaudeamus, grati simus divinae misericordiae, pro inenarrabili suo hoc dono, indignis nobis donato. Non ergo sacrificandum et dandum est[1]) in Eucharistia ab hominibus, sed tantum credendum et accipiendum a Deo.

Ex quibus nunc evidenter sequitur, Eucharistiam seu Missam prorsus nulli alteri posse applicari et communicari. Quid enim ad me, quod usus universi orbis papistici aliter sentit et facere praesumit? Nunquid fidem Dei illi evacuabunt? Aut ignoramus praedictum esse, totum orbem seductum iri erroribus Antichristi, qui est Papa? Verba Dei non fallunt nos, nec deserunt etiam in medio umbrae mortis. Quae ut vides quam nihil exigant, nisi fidem, cum sint purissimae, tenerrimae, opulentissimae promissiones. At fides in promissionem

1) In ed. Ien. hic additum legimus: Deo.

sua cuique seorsum [1]) est, nulli potens applicari aut communicari. Neque enim ego pro te credere possum, sicut nec tu pro me; ita non est meum, promissionem Dei tibi applicare vel communicare, sed tua propria fide eam tibi applices necesse est, stat enim sententia: Qui non crediderit, condemnabitur.

Proinde Cananaei isti Missarii et turpissimi lucri sacrifices, dum Fraternitates iactant, Missarumque participia vendunt, nihil aliud faciunt, quam stultum orbem dementant et illudunt secumque ad inferos trahunt, simul rapientes eorum substantias sacrilegis mendaciis et ludificationibus. Et hic revelantur fundamenta orbis terrae ab increpatione huius spiritus. Apparet enim, super quod fundamentum episcopatus, Collegia, monasteria, templa, sacella, altaria, et universum regnum hoc sacerdotale Papisticae ecclesiae sit aedificatum. Nonne omnia super Missarum sacrificia sunt aedificata? hoc est, super idolatriam pessimam omnium, super mendacia impurissima, super abusum Eucharistiae perversissimum, super infidelitatem plus quam gentilem. Et hinc iusto iudicio Dei factum, ut opes horum non serviant nisi profusissimae luxuriae, libidini, pompae, otio, breviter soli abominationi Romanae, sicut dignum est, talibus enim remunerari debuit autor huius blasphemi sacerdotii. Habent tamen, quo sese adversus haec consolentur et securos faciant, nempe quod eis incredibile sit, unum Lutherum recta sapere, sese vero omnes errare, sicut Zedechias percutiens unicum prophetam Domini Micheam non putabat credendum esse, omnes prophetas alios spiritu mendacii possessos et unum illum spiritu Domini plenum esse. Dignissimum plane argumentum papistis, quod a multitudine trahitur adversus clarissimum verbum Dei. Quid enim placeret mendacibus supra mendacia aedificatis nisi mendacium? Quid autem odio haberent dignius, quam verbum veritatis, redarguens eorum mendacia, sive eos?

---

1) In ed. Ien.: seorsim.

Octavo.

Novum testamentum. Ecce testamentum ipsemet vocat Eucharistiam, quo quid pugnantius potest esse sacrificio? Si Parisiensis Sodoma et Lovaniensis Gomorra et universa Babylon Papae suum Aristotelem didicissent, agerem cum eis per definitionis locum, si quo modo possent tam crassa capita aliquando videre, quid differret sacrificium et testamentum. Sed quia sola multitudine rasorum sua stabiliunt, nec divinam, nec humanam autoritatem spectantes, dimittamus asinos mutuo suis ruditibus plaudere, et nostra prosequamur. Testamentum hoc differt a promissione, quod testamentum est morituri, promissio viventis. Sic enim Hebr. 9. dicit: Ubi testamentum est, ibi mors testatoris intercedat necesse est. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet, dum vivit qui testatus est. Cum vero Deus in Scripturis promissiones suas passim testamentum vocet, eo verbo significavit se aliquando moriturum esse. Rursus cum promissiones vocat, victurum se significat, ut uno hoc verbo sese futurum hominem, simul moriturum et semper victurum, comprehenderet. De quo nunc non est locus dicendi. Est igitur testamentum nuncupatio morituri, qua disponit suam hereditatem certis heredibus. De qua re cum in Galatis meis dixerim, hic brevior esse debeo. Quatuor ergo integrant testamentum, testator, verbum vel codex nuncupationis et promissionis, hereditas, heredes, quae in hoc testamento videamus. Testator Christus est moriturus, verba testamenti sunt, quae nunc verba consecrationis vocant. Hereditas est remissio peccatorum in testamento promissa. Heredes sunt omnes qui credunt, nempe sancti et electi filii Dei, unde Apostolus Tit. 1. fidem Christianam vocat fidem apostolorum.

Tu nunc ipse, lector, vide impietatem sacrificum istorum, qui e testamento sacrificium fecere. Deus testatur et largitur, at illi offerunt et sacrificant. Quid ergo faciunt? Primum negant testa-

mentum esse, et cogunt Deum aut mentiri aut insanire, dum testamentum ipse vocat. Asseruisse enim sacrificium est negasse testamentum, cum impossibile sit idem sacrificium et testamentum esse, cum illud demus, hoc accipiamus, illud ad Deum, hoc a Deo veniat, illud per nos, hoc sine nobis fiat. Et quid pergam differentias dati et accepti afferre, cum et bestiae et inanimata hoc sentiant? Nec patet hic Sophistis cavillandi locus, quod alio respectu sit sacrificium, alio testamentum, tantum unus est Deus, et una tantum ecclesia, inter quos solos mediat deorsum testamentum et sursum sacrificium. Fateor, sacrificium est respectu Dei papistarum, at hic idolum cordis eorum est respectu nostri et veri Dei, non nisi testamentum esse potest. Secundo et testatorem Christum esse negant. Quomodo enim testatorem agnoscerent, cuius testamentum negant? Non enim accipere ab eo quidquam, sed tantum offerre ei volunt, qua perversitate non suspiciunt eum, largum testatorem suorum bonorum, sed inexplebilem exactorem alienorum seu nostrorum. Tertio et hereditatem negant, non enim quaerunt gratuitam remissionem peccatorum, eam, quam Christus dato corpore et sanguine fuso nobis paravit, sed propriam et novam suo sacrificio impetrare laborant. Laborare enim oportet hos Sanctos, ne misericordiam Dei gratis accipiant.

Insuper unus est furor omnium, praeparatoriis orationibus, confessionibus praeviis sic sese mundos et sanctos reddere, ut Eucharistiam digni accipiant, ne sit aliquid ibi, quod remitti debeat, sed omnino spectabiles in munditia sua compareant, et sanguinem Christi in remissionem peccatorum fusum rideant. Quae tamen perversitas alia nascitur origine, nempe, quod peccatum nullum cognoverunt, nisi actuale propositum mali in voluntate, cetera omnia sunt naturales vires et imperfectiones, aut ad summum soli reatus quaedam relationes, quae Christo non egent. Ita fit, ut momentanea contritione hoc sanctissimum sacerdotium sese plene purget, nec amplius opus habeat testamento remissionis pecca-

torum. Et sic mundi accedunt, quo non debent accedere, nisi qui remissione peccatorum egent. Verum de peccati cognitione hic non est locus.

Quarto negant et heredes, heredes enim diximus esse eos solos, qui credunt huic testamento, ipsi vero sacrificantes faciunt capaces et heredes. Eos enim adducunt, qui operibus suis et sacrificio nituntur, scilicet tam inquietas, pavidas et confusas conscientias, ut non solum non credant, sed ne hoc quidem sciant, an credendum sit. Ignorant enim esse promissionem et testamentum, quod fidem exigat, sed sacrificium esse opinantur, quod opera requirat. Ita vides, papisticum sacerdotium, infelix hominum genus, prorsus Aegyptiis tenebris captum, nihil omnino intelligere, quid sit Eucharistia, quid praestet, et quo usu, quo fructu sit tractanda.

Confutatio eorum, quae pro sacrificio traduntur.

Et hanc eorum sapientiam super Eucharistia spirant omnes eorum disputationes, sermones, cantica et quidquid de hac re tractant. Verba consecrationis vocant, non verba testamenti. Et hic videas sudare heroas istos in stadio, ut probent mirabilia istius consecrationis, ut panis transeat, ut fiat nihil, ut corpus Christi sub pane esse possit. Tantum est Aristoteli mortuo et suae gloriosae philosophiae negotium, ut hic eius infernus videri possit. Ceterum ut fides et testamentum populo tradatur, tantum abest, ut aliquando cogitent, ut nihil aeque haereticum ducant, atque si pestilentissimis eorum nugis contemptis fidem et testamentum in hac re quaeras. Exstat historia corporis Christi sic tortis depravatisque Scripturis consuta, ut videatur a summo Dei hoste conflata, nisi sint alicuius phrenetici aut arreptitii somnia. Ibi Melchisedech producitur panem et vinum offerens, producitur hoedus filiorum Israel immolatus, panis subcinericius Eliae, carnes Iob, manna Patrum, Isaac immolatus, et quid non? Haec omnia sunt bello isti

autori figurae Eucharistiae. Mirum, quod et asinam Balaam et mulam David non intexuerit, cum non minus apte potuerint figurare, quod ille asinus et mulus praedictis historiis figuratum voluit.

Tum Pontifex in lectionibus surgens in medium sesquipedali hiatu, ut speres ipsum Spiritum sanctum meras de fide et de testamento delicias et divitias effusurum, incipit prooemio Papa digno. Tum mox proripit sese ad philosophiam Aristotelis, egregiam illam et pulchre Christianam concionem de accidentibus et subiecto, de transsubstantiatione consummaturus. Ubi vero Aristotelem finivit, et adhuc esuriant animae, imo stercora hominum pro verbo Dei voraverunt, largitur sanctissimus in Christo Pater de plenitudine thesauri nubes indulgentiarum iis, qui has vocum et rerum babylonas[1]) audiverunt. Et tamen audet hic bonus autor in prooemio fingere, sibi dulces lacrimas stillare per oculos, dum ista divinae bonitatis beneficia meditatur. Tu nunc vide, an Aristoteles contemnendus sit, qui mortuus Papam tam eruditum et pium facit, ut prae pietate lacrimetur. Me miserum, qui ista portenta et ludibria Satanae videre cogor per iram Dei inaestimabilem pro seriis et salutaribus rebus proponi infelicissimis Christianis. Ubi sunt hic lacrimae? ubi qui se murum opponant Deo pro Israel in hoc die furoris Domini?

Ut finem huius loci faciamus. Caveat Christianus, praesertim sacerdotes, ne sacrificium e testamento Dei faciant. Neque enim vetus Testamentum, per angelos dispositum, patitur sese sacrificium dici, cum sit verbum legis, confirmatum quidem per sacrificia pecudum, sed non oblatum, angeli enim dederunt legem, populus accepit legem, non obtulit legem. Multo minus novum Testamentum sacrificium esse potest, per ipsum Dominum dispositum, cum sit verbum promissionis seu gratiae, confirmatum quidem per sacrificium Christi in cruce, sed non etiam ipsum oblatum. Quam stultus itaque vel

1) In ed. Ien.: babylones.

impius ille esset, qui vetus Testamentum, scilicet legem datam et acceptam, diceret sacrificium esse. Tam stultus atque magis multo est, qui novum Testamentum, scilicet promissionem datam et acceptam, dicit sacrificium esse. Atque ut vetus Testamentum, lex mandabatur diligentissime doceri, inculcari, et ubique memorari, ita et hoc novum Testamentum mandat Christus publice doceri, et omnibus et ubique memorari. Est enim in eo summa tota Evangelii, sicut Paulus ipse explicat: Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis. Si enim quaeras, quid sit Evangelium, recte respondebis, nihil aliud, quam quod verba huius testamenti habent, scilicet Christum dedisse corpus suum, et fudisse sanguinem suum pro nobis in remissionem peccatorum. Haec est praedicatio, quae in ecclesia vigere debet, et impii illi nobis verba consecrationis ex eis fecerunt, et sic celanda, ut nullum Christianum, quantumvis sanctum, velint ea nosse. Et digne pro suo sacerdotio, quo fidem et verbum exstinguere debuerunt toto orbe, ut hoc privatim in Missis signarent, quod publice per mundum operantur.

Imprimenda itaque sunt haec verba omni Christiano cordi ceu compendium totius Evangelii, et instituendus ipse, ut horum memoria assidue exerceat, alat et roboret fidem suam in Christum, maxime vero tum, cum percipit Eucharistiam. Id quod vult minister, dum elevat hostiam et calicem. Nullo enim verbo meminit sacrificii inter elevandum, quod tamen oportuit quam maxime. Quanquam quid referret, si nihil elevaretur? Ex hominibus enim ea est elevatio, non ex instituto Christi. Potest tamen significare, ut sicut pignus istud promissionis elevatur ad provocandam fidem populi, ita et verbum promissionis seu testamenti elevandum esse ad publicum auditum populi, ut omnes et testamentum audiant et pignus videant, utroque ad fidem excitentur et confirmentur.

Miror autem viros istos prudentes non cogitare, quod Christus non in templo, sed in coenaculo,

non super altari, sed super mensa Eucharistiam instituit et perfecit, cum lex Mosi tanto rigore prohibuerit quidquam offerri extra templum seu locum a Deo electum. Et apostoli Actor. 2., cum alias ubique Legem servarent, tamen panem frangebant non in templo, sed circa domos, ut Lucas ait. Quare etiam hac ratione Christus pulchre praevenit, ne sacrificium esse possit donum suum hoc salutare. Arbitror autem eos fuisse motos, ut sacrificium facerent, praeter verba Canonis, ex ipsa elevatione. At quid facient de hostiis pro populo consecratis? Nunquid illae elevantur? Et quid differt sacerdos et populus in Eucharistia percipienda? nisi quod sacerdos consecrat et ministrat aliis. Si ergo infirmi aut accedentes percipiendo Eucharistiam non sacrificant, ut nemo dubitat, quae dementia est sacerdotis Eucharistiam sacrificium facere, cum in ea prorsus nihil habeat prae illis? Sed populum Deus servavit in simplicitate manentem, eos vero, qui se ipsos sacerdotes fecerunt et aliis praetulerunt, tradidit in sensum reprobum, ut et fidem communem populi amitterent. Haec modo dicta volo de verbis his salutaribus, quae spero satis abunde fidem factura piis conscientiis, ut omni posito scrupulo cum fiducia ponant et sacrificii opinionem, teneantque testamenti certitudinem. Reliquum est, ut obiectis eorum respondeamus, quanquam, ubi verbis divinis certi facti sumus, obiecta magis contemnere quam repellere oporteat; tamen infirmis conscientiis ex omni parte serviendum est, ut undique firmae sint et non nutent.

De Canone.

Primo obiicient Canonem (quem vocant maiorem), in quo sacrifex dicit: Haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata. Et infra post consecrationem: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam etc. Hoc obiectum aliud nihil vult, quam quod solent iactare, Patres, patres, Decreta, decreta, Ecclesia, ecclesia, quoties nos a

verbis Dei in verba hominum trahere conantur. Rursum, si verbum Dei opponas, occlusis auribus clamant: Non intelligis sane, expositioni Patrum credendum est. Ita sub nomine Patrum pulchre nobis exterminant verbum Dei. Nos quoque hic dicimus et multo fortius clamamus, Evangelium, Evangelium, Christus, Christus. Cur non sic iactemus Christum, ut illi iactant Patres? Cur non Evangelium, ut illi Decreta?

Quod si Canonem opponant, iterum eorum quoque more clamemus: Non intelligitis sane Canonem, expositione opus est. Quis, rogo, hic nostram litem componet? Si dixerint: Aperta sunt verba Canonis, glossa non egent, dicemus et nos: Aperta sunt verba Evangelii, glossa non egent. Et quidquid de suo et pro suo Canone iactabunt, idem de nostro et pro nostro Evangelio multo magis iactabimus, donec stemus et aequales iactando facti fuerimus. Deinde mox triumphabimus, cum negare non possint, Evangelio cedere debere, qnidquid non est Evangelium. Hanc enim iactantiam Patribus et Decretis suis dare non audebunt, ut eis cedere debeat, quidquid Patres et Decreta non fuerit. Quare hic vicimus et dicimus: Cede Canon Evangelio, et da locum Spiritui sancto, cum sis verbum humanum. Et quanquam habeam, quod pro sano sensu Canonis dicere possim, quod et alias feci, tamen nunc non dignabor eum tali honore, sed gloriam dabo plenissime Evangelio, indubitata fide ei inhaerendo, et iuxta regulam iurisperitorum verba obscure loquentis interpretabor contra eum, non pro eo, dicamque ei iuxta parabolam: Domine Canon, vos estis invitati ad nuptias, et sedistis primo loco, sed ecce honoratior est invitatus, imo ipse Dominus invitator adest, date ergo huic locum et sedeatis novissimo loco cum rubore, cur non in eo sedistis ab initio? Si habetis aliquem pium sensum, quem violenter emunctis literis exprimere quis possit, habeatis, sed vos aperte contra Evangelium sonatis, ideo vos damnamus et contemnimus autoritate divina Evangelii.

Et cur Canonem vehamus tam sublimiter, cum superius monstratum sit, sacrifices istos non uno modo circa Eucharistiam delirare, ut nihil mirum sit, si et Canon eorum alicubi deliret. Quis etiam non videat eum esse compositum ab aliquo verboso et parum spirituali? Quid enim attinet verbis ita superfluere? Haec dona, haec munera, haec sacrificia. Item hostiam puram, hostiam immaculatam. Et multa alia in eo iuste possunt redargui, licet ab istis sacerdotibus suis elevatus sit supra omnes articulos fidei. Nihil enim sanctius habent hoc Canone, adeo ut et ipsum Evangelium ei collatum sordeat coram eis. In quo tamen nihil a moribus suis alienum faciunt, cum aliud non studeant, quam ut iactent humana, contemnant divina, observent quae nullius pretii sunt, negligant quae summi pretii sunt. Negamus itaque et damnamus Canonem in hac parte tanquam adversarium Evangelii. Nec audimus, si clament, ecclesiam non potuisse errare. Sacerdotes papistici non sunt ecclesia et quomodo Sancti in hoc errore habuerint, statim dicemus.

Secundo obiicient Sanctos, qui et hoc Canone usi sunt, et Missam pro sacrificio habuerunt, ut Gregorium, Bernhardum, Bonaventuram et alios. Hic respondeo: Nihil esse sub coelo periculosius gestis Sanctorum, testimonio Scripturarum non roboratis. Cum enim constet, iustum septies cadere et Sanctos varie peccare, quis nos certos faciet, hoc non esse peccatum, quod sine Scripturae testimonio gesserunt? Laudo in hac parte S. Antonium, qui hoc maxime inculcavit et consuluit, ne quis aliquid operis tentaret, quod non haberet autoritatem e Scriptura. Imo tutius est, hoc inter peccata Sanctorum numerare, quod sine autoritate Scripturae fecerunt, quam pro exemplo bono imitari. Sanctos enim non multum laeseris, si incertum eorum factum peccati damnaris. Agnoscunt enim sese peccatores. At vehementer offendes, si exemplo eorum tete ad praecipitium impuleris. Proinde Christus vult nos non humanis gestis, sed certis et fidelibus suis verbis niti.

Iam et hoc constat e Psalm. 4., quod Dominus mirificat Sanctos suos. Et Psalm. 68[1]): Mirabilis est in Sanctis suis, sinit eos in multis et diu tam ignorare quam errare. Peccavit Moses et Aaron, lapsus est David et Salomon, cecidit Petrus trina negatione, et lapsus cogebat gentes iudaisare. Et quanto tempore, quaeso, sinit eos in peccatis volvi, antequam convertat? Nonne omnes cantant*): Priusquam humiliarer, ego deliqui? et: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. David**) in media tribulatione peccavit, credens adulatori Siba adversus Miphiboseth. Loth in summa tribulatione peccat cum filiabus suis. Quis vero ea videat, de quibus ipsimet dicunt***): Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine. Minima portio peccatorum cognoscitur, etiam ab ipsis Sanctis.

Sed ut in his peccatis et erroribus serventur Sancti et pereant impii, duplex est causa. Prior, quod Sancti habent fidem Christi, qua obsorpti, et si multa faciant ignorantes, quae impiis essent ad mortem, semper resurgunt et servantur, imo nunquam cadunt in malum. Incredibile est iis, qui experti non sunt, quanta sit virtus fidei, maxime in peccatis. Hac fide cum careant impii, etiamsi optima Sanctorum opera imitentur, peccant. Posterior, quod sancti hac fide eruditi prorsus in sola misericordia nituntur, nulla sua opera aestimantes, quin omnia inutilia et peccata esse ex animo confitentur, perpetua humilitate. At haec confessio et humilitas non sinit, ut pereant in suis peccatis et ignorantiis et erroribus, cum Deus humiles derelinquere, et confitentibus non parcere non possit. Talis fuit Bernhardus, de tota vita sua dicens in agone: Tempus meum perdidi, quia perdite vixi. Talis Augustinus: Vae hominum vitae quantumcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur. An non videmus in Augustino, quomodo retractet multos errores, in quibus utique perditio erat, nisi fide servatus

1) In ed. orig.: 67. *) Psal. 119. 116. **) 2. Sam. 16. ***) Psal. 19.

fuisset? Impii enim sunt plerique eius errores, sed confessio et timor Dei fecit eos ignoscibiles et innoxios sibi, quos tamen si quis pro exemplo et lege sequatur, nonne in perniciem suam sequetur? Sicut et contingit multis, qui Patrum dicta ceu infallibilia oracula sine iudicio sequuntur.

Ex quibus clarum est, Sanctos errare aliquando etiam in pietate et veritate fidei, quod est, eos nondum esse perfectos, et tamen ob coeptam et crescentem fidem non perire; perire autem eos, qui errorem hunc pro veritate arripiunt, et in exemplum trahunt, ut prorsus nihil iuvet neque excuset, Sanctorum gesta fuisse imitatum quempiam sine autoritate Scripturae agentium. Si enim Sancti non errarent in fide, pietate et scientia veritatis, cur apostolus Petrus doceret, crescere in fide et cognitione Christi? Et Paulus, crescere in Christum, ne sicut pueri circumferamur omni vento doctrinae. At quod fidei deest, error et impietatis reliquum est, secundum quod Sanctos aliquando agere dura huius vitae miseria et necessitas cogit. Sunt ergo eo modo facta Sanctorum, sibi ipsis innoxia propter fidem, sed impiis, qui sacrificiis et operibus fidunt, perniciosissima exempla, quia nolunt discere fidem, sed tantum opera in Sanctis. Cum Apostolus Hebr. 13. mandet, ut conversationem Sanctorum intueamur, sed sic, ut imitemur eorum fidem. Nostri autem Papistae dicunt: S. Bernardus sic fecit, ergo sic est faciendum; S. Augustinus sic fecit, ergo sic est faciendum. Animalia scilicet immunda, nec ruminantia, nec ungulam dividentia, solum in opera intenti irruunt cum tota securitate.

Ita et hic in sacrificio Missae illis contigit, et adhuc absque dubio bonis et electis viris contingit, ut simplici cordis fide celebrent, arbitrantes pio errore sacrificium esse. Verum quia non in sacrificium hoc confidunt, imo pro inutili et peccati opere habent, quod ipsi faciunt, pura et sola misericordia nixi servantur, ne errore pereant. Quos cum imitantur securi isti operum sacerdotes sine hac fide, sacrificium suum egregie tollunt, et secure aliis

vendunt. Unde merentur errorem hunc sibi non ignosci, sed imputari, et sic perdi exemplo erroneo Sanctorum. Corda enim et renes intuetur, iudicat et probat Deus. Ideo unius errorem fert et ignoscit, et eundem in alio damnat et punit, ob cordium in fide et humilitate diversitatem. Tales autem fuisse Sanctos, quales dixi, illud Bernhardi mihi persuadet, dum pusillanimem Fratrem coëgit celebrare, dicens: Vade, Frater, celebra in fide mea, qui cum sic faceret, liberatus est. Vides, ut in fide vir sanctus totus incesserit, quae non potest permittere ut perdat, quantumlibet magnus error. Haec scio Sophistis mire displicitura, quos contemno, modo piis conscientiis profuero, quas ipsi excarnificant.

Cognito itaque errore iam non licet denuo errare, et Missam pro sacrificio habere, hoc enim iam esset in totam fidem et contra conscientiam peccare. Neque hic fides aut confessio excusaret. Non enim potes dicere: Volo pie errare. Pius error est ignorantiae, non scientiae, quales Apostolus tolerare iubet in infirmitate eorum, Rom. 14. Ita eos qui ignorant adhuc errorem, si tamen fide misericordiae Dei vivunt, non licet damnare aut spernere, donec et ipsi errorem intelligant. Hoc autem agendum est, ut error reveletur, et non pro veritate statuatur, ne multiplicentur peccata impiorum, et infirmis scandala in via relinquantur. De isto errore Sanctorum et pernicioso exemplo eorum dicit Christus Matth. 24: Dabunt signa et prodigia, ut in errorem ducant, si fieri potest, etiam electos. Neque enim vult Christus hoc loco, electos suos non esse erraturos. Quid enim hoc valeret ad magnitudinem exaggerati periculi, si nullus electus periclitetur? Sed sensus eius est, quo in oratione Dominica dicit: Et ne nos inducas in tentationem, non ut non tentemur, sed ne deficiat fides Petri in hac tentatione, et praevaleat tentatio in finem, ut non sit reditus e tentatione. Ita hic in errorem non inducentur electi, non ut non errent, imo ut maxime errent una cum impiis. Hoc enim faciet periculi

magnitudo, sed non dificient in errore, nec praevalebit error in finem, quanquam vix evadant, ne praevaleat. Inducent (inquit) in errorem, si fieri potest, electos, hoc est, inductos in errorem tenebunt, ut videantur cum eis in errore manere et perire.

Nonne hoc in Bernhardo, Gregorio, Bonaventura et multis aliis videmus, qui in multis et magnis erroribus permanserunt cum impiis. Bernhardus et Bonaventura, Franciscus, Dominicus cum suis Papam ignorantes et suum regnum coluerunt, credentes omnia eius bona et recta et ex Deo esse, quod est manifeste contra Evangelium in multis locis. Denique ipsimet Evangelium in Papam interpretati sunt multis et magnis erroribus. Nonne impium est, petram Matth. 16. Papam credere? Nonne impium est, mare facere homines, supra quos Petrus et Papa ambulent, id est, dominentur? Nonne impium est, verbo pascendi tyrannidem Papae stabilire? Et tamen Sanctorum sunt hi multi similes errores, sed ignorantium et fide simplici in Christo haerentium, unde eis ignovit Deus. At qui cognitum errorem tuentur et in illum nituntur ceu in veritatem, Patres sequuntur, sed ad Patres non pervenient, quia id, quod Patres tandem reliquerunt et pro quo veniam obtinuerunt, sequuntur sine venia, et nunquam relicturi, sed ut articulum fidei servaturi.

Tertio obiiciunt silvam illam exemplorum, in quibus multi spiritus etiam bonis et sanctis viris apparuere petentes Missarum sacrificia pro sui redemptione. Hic mihi libere loquendum est. Dubium non est, quin totum sit Satanae negotium, quidquid uspiam est spirituum apparentium, tumultuantium, querulantium et quodvis quovis modo machinantium in hoc potissimum anhelantis, ut Eucharistiam evacuaret et de terra aboleret, et in ludibrium suum verteret. Videbat enim hac una re et verbum et fidem feliciter plantari, rigari, crescere et roborari in vastitatem principatus sui tenebrosi et mali. Ideo plane angelica sua astutia usus est ad abolendum hoc victoriosum mysterium, et profecit, do-

nec Missa ferme solis mortuis serviat, quae pro vivis solum est instituta, nisi quod sacrificos istos totius orbis opibus pascit et saginat. Probabo igitur, non esse animas mortuorum, quae obambulant, et vel salvandas vel damnandas sese confitentur. Primum, quod huius rei prorsus nullum habet exemplum divina Scriptura, sine cuius autoritate (ut diximus) quidquid fit suspectum esse debet, sive per homines sive per angelos fiat. Verbum enim suum vult Deus esse nobis lucernam in loco isto squalido, ut Petrus*) ait, et Psal. 119[1]): Lucerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis. Et Christus Iohan. 8: Ego sum lux mundi. Ubi ergo ista lucerna et lux non lucet, quis audeat sequi et credere? Nonne in tenebris ambulat qui sic ambulat? sicut dicit: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, procul dubio volens, quod in tenebris ambulet, qui illum non habet praeeuntem, quem sequatur.

Esto, S. Gregorius prae ceteris in Dialogo scribat, Paschasium et alios mortuos apparuisse, suffragia postulasse et responsa dedisse. Quis nos certos facit, Gregorium cum suis non fuisse hic falsum? Quominus enim tutum sit ei credere, obstant praedicta oracula, tum illud in primis, quod Christus**) seducendos electos praedixit, et Paulus***) operationes erroris vehementer intentat. Tutius itaque fuerit, totum purgatorium negare, quam Gregorio hoc loco credere, quod hic sit periculum erroris, illic nullum periculum, ut qui tum falli potuit, teste Christo, tum sine Scriptura loquitur et facit. Nam Deus ipse sua signa nunquam sine verbo operatur. Primum enim loquitur, deinde addit signa, et, ut Marcus****) ait, sermonem confirmat sequentibus signis, non utique praecedentibus aut solis venientibus. Sed et Amos 3. dicit: Non faciet Deus rem, nisi revelaverit secretum suum ad

*) 2. Pet. 2. 1) In ed. orig.: 118. **) Matth. 24. ***) 2. Thess. 2. ****) Marc. 16.

servos suos prophetas. Item Apostolus Hebr. 2. dicit, Deum fuisse contestatum signis, prodigiis, virtutibus et distributionibus Spiritus sancti, sed praecedenti verbo salutis. Signa enim divina sunt testimonia et robora verbi divini ceu sigilla et signaturae epistolarum. Scilicet ut his Scripturae armis munitus non dubites, ea signa, quae sine verbo sola veniunt aut ante verbum veniunt, esse certissimas operationes Satanae, permittente Deo tentari fidem tuam.

Iam, cum certus et securissimus sis, nihil credi oportere, quod Deus non exegit credi, cur non istos spiritus contemnis cum fiducia, sive per Sanctos, sive per peccatores celebratos? cum sine peccato et periculo contemnere possis liberrime, nec habeas timere, ne Deum offendas non credendo, qui solum suis verbis te vult credere. Contra, quid periculo te committis credendo eis, sine causa et necessitate? ut etiam hac ratione videas eos spiritus Satanae esse, quod liceat eis non credere. Non enim Deus talia operatur, quibus liceat non credere. Hoc enim ad leves et illusorios spiritus pertinet, Dei seria sunt opera, fidem exigentia, per verbum et ministros tibi proposita, neque ipsum Christum nasci, pati et resurgere voluit, summum operum eius, nisi praecedentibus prophetiis variis et testimoniis.

Quid? quod evidens est, Gregorium esse falsum per animam oeconomi sui, quem ob tres aureos inter chartas repertos post mortem eius magno, sed inani terrore fratrum velut damnatum cum aureis sepelivit anathemate percussum, et postea triginta dierum Missis de purgatorio liberavit. Quis hic non videt sancto viro a Satana esse impositum? puerili plane errore, sed qui fide et humilitate in ipso regnantibus damnabilis ei non fuit. Scilicet spiritus nequam finxit se ob tres aureos passum ignes purgatorii et triginta Missis liberatum, ut prosperarentur signa et prodigia, quibus in errorem ducerentur electi*), et efficax fieret operatio

*) 2. Thess. 2.

erroris in vindictam incredulorum. Quis enim credat, oeconomum hunc peccasse in Deum, qui tres illos aureos forte nullo malo animo, sed mera incuria inter chartas reliquit, quasi non multo plures furari potuisset, si pecuniae studio id fecisset, aut non alio loco recondidisset, si peccare placuisset? Deinde, si quam maxime malo animo fecisset, non tamen nisi in traditiunculam istam humanam peccasset. Gregorius vir sanctus, sed non uno tantum loco superstitiosior arripuit occasionem pro terrendis conscientiis, et stabiliendis traditionibus hominum, quibus quam libens et promptus cooperetur Satanas, satis docet Paulus 2. Timoth. 3., quod sciat per has feliciter opera erigi, et fidem aboleri.

Sic et illud de Severino manifestissimum est Satanae commentum, quod passim vulgatur, qui post mortem respondit intolerabiles poenas sese pati, non quod in divina mandata peccasset, sed nec in humana, nisi quod horas canonicas, exigentibus occupationibus, non suis statis temporibus, sed praeveniens mane uno tempore et tenore absolverit simul. Pudet tam ridiculis et puerilibus in ecclesia ludificationibus Satanam iocari, et tamen tanta seria conscientiarum per haec etiam in magnis et bonis viris operari adeo, ut iactent Papistae id unicum, ecclesiam non errare, quasi Christus*) mentiatur, qui electos fallendos esse praedixit, qui utique pars ecclesiae sunt, aut quasi ecclesia non sit ecclesia, si aliquando erret aut peccet, cum Christus eam quotidie ab errore et peccatis purget, sicut palmites**) in vite, aut quasi error non possit stare cum fide et sanctitate. Caeci, caeci et stulti. Quid igitur ille nequam spiritus et fictus Severinus voluit, nisi ut ministeria et opera caritatis a Deo praecepta conculcarentur, et opera traditionis humanae magno conscientiarum terrore iactarentur? Siquidem Severinus non solum bene fecit horas praeveniendo, propter imposita negotia, sed etiam in totum omittere potuit. Quod enim negotia curavit, Dei

---

*) Matth. 24. **) Iohan. 8.

praeceptis obedivit, ubi Paulus docet*), servos debere ex animo servire dominis carnalibus. Praeceptis autem Dei cedere debent etiam angeli, nedum frigida ista hominum traditio de legendis horis.

Imo ego magis credo peccare eos, qui legunt frigidas horas, quam qui omittunt. Hypocritae enim sunt, fingunt se orare et loqui cum Deo, cum nihil faciant minus, videnturque tentare et illudere Deum. Atque id Satanam voluisse hac larva Severini, ut hoc uno mendacio infinitas tentationes illusionesque Dei, tum laqueos et falsos pavores conscientiarum multiplicaret per orbem, quod et obtinuit. Non est enim peccatum hodie in sacerdotio papistico, quod aequari possit neglectui horarum, cum revera vix sit maius peccatum hoc laborioso et tamen simulato cultu Dei, qui per horas istas boando et murmurando peragitur, ut quale est sacerdotium, tale et peccatum. O nos male et infeliciter Christianos, qui sine iudicio spiritus Legendas et exempla Sanctorum, apparitiones spirituum, et doctrinas hominum arripimus, posthabito verbo Dei, et contempto consilio spiritus, dicentis in Paulo**): Omnia probate, quod bonum est tenete. Petrus***): dicit: Si quis loquitur, quasi sermones Dei, si quis ministrat, quasi ex virtute, quam administrat Deus. Nihil vult dici in ecclesia, nisi quod certum sit esse verbum Dei, nihil fieri aut geri, nisi quod certum sit a Deo fieri et geri. Hoc et Paulus vult, dum dicit Rom. 12: Sive prophetiam secundum rationem fidei, scilicet, ut exigantur omnium verba ad regulam fidei, et 15: Nihil eorum audet, quae non efficit in ipso Christus.

Nos autem post tergum reiectis his verbis Dei nostras bonas intentiones audacter sequimur, secure statuimus, ordinamus, credimus, mandamus, remandamus, facimus et omittimus, quidquid visum fuerit, quae omnia postea ab ecclesia non errante et Spiritu sancto recta iactamus esse facta, et sub nomine

*) Ephes. 6. Col. 3. **) 1. Thess. 2. ***) 1. Petr. 2.

ecclesiae mundum replemus operationibus erroris et verbis mendacibus. Utinam mihi esset tempus Legendas istas et exempla aliquando castigare, aut alius quispiam maiore spiritu id tentaret, monstris enim abominandis sunt refertissima omnia. Non ergo ignoremus amplius cogitationes Satanae, cum simus Christiani, et spiritus istos vagantes non credamus animas hominum, sed ipsos daemones esse, qui hoc agunt suis responsis et simulatis redemptionibus, ut e saluberrimo et vivifico testamento Dei ludibrium faciant, fidem perdant, et foedam illam abominandamque nundinationem Missarum, quae orbem nunc occupat, stabiliant. Tenta solum animosa hac fide spiritus istos et senties statim eos desistere ab ineptiis suis.

Quod si te non satis roborant praedicta oracula, non licere sequi, quod sine autoritate Scripturae sit, saltem roboret et armet te, quod Scriptura hoc genus illusionis damnat et prohibet. Moses enim Deut. 18. dicit: Cum intraveris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gentium istarum, non inveniatur in te, qui lustret filium aut filiam per ignem, ariolus, somniator, augur, magus, maleficus, pythonicus, divinus, et qui consulat mortuos, quia abominatio est Domini faciens haec, et propter abominationes istas delebit eos Dominus Deus tuus ante faciem tuam. Hoc divinum praeceptum, sicut Iudaei, ita et nos proiecimus retrorsum, cum audiamus esse abominationem Dei a mortuis responsa quaerere, quasi non sit in nobis Deus, qui nos omnia docere possit aut velit, quae scire nos oporteat, nec verbis eius contenti sumus. Quid igitur mirum, si in errorem tradat et deserat deserentes praeceptum suum?

Vides igitur spiritus bonos non esse, qui veniunt et de statu mortuorum nos docent. Spiritus enim bonus obedit mandato Dei, et Deus ignorari vult, non sciri, quid post mortem agatur cum hominibus. Hinc Spiritus sanctus tam rigide observat hoc mandatum Dei, ut nullum prorsus exemplum de

mortuis in tota Scriptura prodat, ut et mandato et exemplo negativo prohibeat, ne spiritibus istis credamus. Nam quod de Samuele 1. Reg. 28. legitur suscitato per pythonicam mulierem, manifestum ludibrium est, non solum ex eo, quod mulier Satanae spiritu plena hoc fecisse scribitur, quasi dignum sit credere, animas iustorum in manu Dei et sinu Abrahae esse sub potestate Satanae et impiorum hominum, sed etiam, quod plane contra hoc mandatum Dei tam mulier quam Saul agebant, quaerentes a mortuo veritatem, cui impossibile est ut contraveniat spiritus, aut Sanctos suos sinat vel contravenire, vel contravenientibus consentire et cooperari.

Quod autem Scriptura eo loco tacet, an vere vel non vere Samuel fuerit, imo Samuelem aperte appellat, ideo facit, quod ad opinionem Saulis verba temperat, qui Samuelem esse credebat, et spiritus omnia Samuelis verba ingeniose imitatur et auget. Ceterum praemonitum voluit Spiritus atque praemunitum praecedente mandato suo lectorem, quo remittit eum occulte, ut sciret, quidquid secus fieret, non a bono spiritu, nec a filiis boni spiritus fieri. Hoc modo et 2. Reg. 1. inducit armigerum Saul narrantem, esse Saul a se occisum, ita verisimiliter, ut David ei credens iusserit eum occidi, quod christum Domini occidisset, ut asserebat. Neque hic Scriptura aperit, an verum dixerit, vel mentitus sit, sed mendacium eius lectori cognoscendum relinquit ex superiori loco 1. Reg. ultimo, ubi iuxta historiam Saulis mortem vere descripserat, quo nisi recurras, credas hunc armigerum vera loqui, ita remittit et in Samuelis mortui suscitatione mendaci ad mandatum verax superiori libro positum.

Repetit hoc mandatum Isa. 8. dicens: Et si dixerint ad vos: Quaerite a pythonibus et divinis, qui strident incantationibus suis. Nonne populus a Deo suo quaeret pro vivis ad mortuos? Ad legem et testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Hic vides populum Dei prorsus nihil debere quaerere et discere nisi a Deo suo, in lege et testimonio eius, adeo ut, si

aliter fecerit, neganda sit lux aurorae. Et insigniter damnat vivos, qui mortuos consulunt, et dicit: Ad mortuos? quod refertur ad verbum, quaeret, hebraica syntaxi, quae dicit: Quaero ad Deum, quaero ad mortuos, id est, consulo Deum, consulo mortuos. Itaque pro vivis illis qui quaerunt mortuos, hoc est, praestantiores quaerunt a vilioribus, sicut si homo quaerat a ligno, populus Dei quaerat a se praestantiore, nempe a Deo suo, non ut quisque singulare exspectet de coelo responsum, sed in lege et testimonio quaerat a Deo, seu consulat Deum. Et Christus haec omnia confirmat Lucae 16. inducens Abraham cum epulone divite loquentem, nec consentientem, ut Lazarum mortuum ad vivos docendos mittat, sed remittit eos ad Scripturas, dicens: Habent Mosen et prophetas, audiant illos, consonans Isaiae, ad legem et testimonium. Quo satis monstravit, non esse ex Deo mortuos illos, qui ad viventes veniunt, et[1]) nobis sufficere debere Scripturas.

Proinde cum fiducia hos tres testes opponamus spiritibus istis fallacibus, primum Mosen dicentem: Non quaeras a mortuis, secundum Isaiam: Quaere a lege et testimonio potius quam a mortuis, tertium Abraham cum Christo: Habent Mosen et prophetas, audiant illos. Nec moveamur infinita multitudine Missarum, vigiliarum, anniversariorum, praebendarum, sacerdotiorum, altarium, templorum, super has apparitiones et responsa spirituum fundata. Vides enim hic, quod supra mendacia satanae et super signa et prodigia pseudochristorum, quae Christus praedixit multos esse seductura, omnia nituntur, ut impleant mundum horrendis impietatibus in coelum clamantibus et diem iudicii magno furore provocantibus, sicut decet papisticum et Antichristi sacerdotium. Cum ergo ex his omnibus probetur, Missas non nisi Satanae operatione et communi errore mundi in sacrificia versas esse, adversus Evangelium et fidem et caritatem, quae hac machina abo-

1) In ed. Ien.: sed.

lentur, tota fiducia abrogandae sunt universae nobis, qui Christiani esse volumus, nec spectandum, quod pauci, pio errore, illis utantur sine perditione. Curandumque, ut rursus ad formam et institutionem Christi quam proxime accedamus, scilicet, ut singulis dominicis diebus, et iis solis et unica tantum Eucharistia consecretur, sicut modo fit in die Paschae. Et illic conveniant esurientes et sitientes, id est, piae et afflictae conscientiae, quae a peccatis optent sanari, exclusis iis, qui palam secundum carnem ambulant, tum in medio memoria Christi publico verbo dei peragatur, in communi oretur et gratiae agantur, sicut ex Epistolis et actibus Apostolorum et Evangeliis facile est ordinare.

Tertia pars de sacerdotio, legibus et sacrificiis Papae.

Quanquam iu superioribus satis monstravimus, ut abominabile et damnabile Papistarum sacerdotium per Satanam introductum vastaverit catholicum hoc nostrum Christianum sacerdotium, sicut promiserat Papa summus sacerdos huius sacerdotii in prooemio Decretalium suorum, promittens sese translaturum sacerdotium Christi in se ipsum, amplius tamen id cognoscemus, si viderimus, ut et legem Christi transtulerit, et novas leges, se et suo sacerdotio dignissimas, condiderit. Alio igitur principio sumpto videamus legum translationes et positiones, forte et hic elucescent principia illa sacratissima fidei Sodomarum et Gomorrarum Parisiensis et Lovaniensis Scholarum.

Omne sacerdotium legibus formatur, et unumquodque suis propriis ab alterius sacerdotii legibus diversis, ut bene dixerit Apostolus, translato sacertotio necesse est ut legis translatio fiat, cum et sacerdotium sine lege, et lex sine sacerdote esse non possit. Loquimur autem [1] de lege, quae instituit in iis, quae ad Deum pertinent et conscien-

1) In ed. orig.: aut.

tias regit; civiles enim leges substantiam mundi regunt. Ita quodque sacerdotium habet et sacrificia et opera, et sacerdotes in lege sua definitos, ubi fiunt peccata et errores et iustitiae et bona secundum eam legem. Iam inter sacerdotes habetur unus, qui sit summus et princeps sacerdotum. Haec omnia etiam in gentilibus sacerdotiis Vestae, Iovis, Apollinis, Bacchi, Cereris etc. facillimum est videre. Simile est in papisticis dioecesibus, ubi quaelibet sedes habet suum episcopum, suas leges, suos ritus, sua peccata, suas poenas, suas ceremonias, diversas ab aliis episcopatibus. Et ipse episcopus est princeps et summus inter eos. Huc trahunt Papistae illud Psal. 45 [1]): Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Hanc varietatem spiritus, quam Petrus vocat multiformem gratiam Dei, aptant larvali isti et mundanae varietati ab hominibus inventae, sicut est mos et ingenium tractare Scripturas sanctissimis Papae et suis Papistis. Rectius autem illud Hierem. 2. aptaveris: Secundum numerum civitatum tuarum erant et dii tui Iuda. Sic in toto papistico sacerdotio Papa est et dicitur verissime summus pontifex, maximus pontifex, et vere sanctissimus, sanctitate sui sacerdotii, totusque et solus apostolicus apostolatu sui sacerdotii. Non enim est summus sacerdos Dei, sed Satanae.

Inter omnia igitur sacerdotia duo sunt vera et divinitus instituta. Unum Leviticum, in quo summus sacerdos fuit Aaron, lex, liber Mosi, sacrificia, pecora, et res corporales, peccata et iustitiae carnales, in sanctitate vestium, cutis, pilorum, escae, potus, vasorum, locorum, dierum, personarum; sed haec omnia mortua nihil praestabant vitae suis cultoribus. Alterum sacerdotium Christianum et spirituale, in quo summus sacerdos est solus Christus, aeternus, vivus, sanctus, unde et totum sacerdotium eius et quidquid in eo est, sanctum, vivum, aeternumque est. Lex eius fides, id est, vi-

1) Ibidem: 44.

vax illa et spiritualis flamma, scripta per Spiritum sanctum in cordibus, quae hoc vult, facit, imo est, quod Mosi lex verbo mandat et exigit. De qua dicit Hierem. 31: Dabo legem meam in visceribus eorum et in corda eorum superscribam etc. Et Paulus 2. Corinth. 3: Epistola Christi estis, ministrata a nobis et scripta, non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Inde legem fidei vocat Rom. 4. et legem spiritus vitae Rom. 8; et praedicatores fidei ministros spiritus, 2. Corinth. 4, quia ad verbum Christi vivificum, quod praedicant, sequitur spiritus, qui scribit igne vitali in cordibus legem Dei, ut Acto. 10. in Cornelio patet, et Gal. 4: Ex operibus an ex auditu fidei spiritum accepistis? Inde Evangelium vocatur verbum vitae Iohan. 6.

Ita et sacrificium eius vivum est, corpus suum in cruce semel oblatum, et nostra corpora quotidie oblata iu hostiam sanctam, viventem, rationabile obsequium *). Opera vero seu iustitiae sunt fructus illi spiritus, Gal. 5: Fides, spontanea castitas et mititas, servitus libera erga proximum, peccata vero incredulitas, libido, ira, hypocrisis, idolatria, falsae religiones etc., quae non sunt in speciem, sed revera ex animo bona vel mala, scilicet vivi fructus et viva peccata. Lex itaque Christi proprie non est docere, sed vivere, non verbum, sed res, non signum, sed plenitudo. Verbum autem Evangelii est huius vitae, rei, plenitudinis ministerium et vehiculum ad cor nostrum. In hoc gloriosum, beatum et iucundum sacerdotium irruit porcus ille Satanae Papa, et heu miseram ecclesiam huius temporis, translato, abolito et exstincto eo aliud proprium erigit, ex omnibus sacerdotiis gentilibus conflatum ceu sentinam quandam confusissimam.

Ac primum discernit sacerdotalem populum Christi in clericos et laicos, clericos facit suos sacerdotes, quorum se principem et summum con-

*) Rom. 12.

stituit. Et hos initiari sancit rasura capitis, unctione digitorum et veste longa, fingens indelibilem characterem sese cordibus imprimere, qui potius est character ille bestiae in Apocalypsi. Ita sacerdotem papisticum esse non est Christianum esse, sordet enim hoc nomen vilissimum sanctissimo illi, sed clericum, unctum, rasum, characterisatum et bene vestitum esse. Et haec institutio vocatur ordinatio seu consecratio, unum de septem sacramentis, longe baptismo venerabilius. Lex eius est ius illud canonicum sacerrimum, in quo de cibis, potibus, vestibus, personis, locis, calicibus, pallis, corporalibus, altaribus, libris, thure, cera, vexillis, aqua benedicta, cantibus, lectionibus, vocibus, festis, ieiuniis, praebendis, censibus, litibus, et quis silvam illam numeret sanctitatis Romanae? religiose et severe statuit, sub poena mortalis peccati et aeternae damnationis, maxime vero coelibatus ad legem eius pertinet, ut credas ipsum tartarum non esse tantae confusionis, ut est lex sacerdotii huius. Peccata vero sunt, aliquod horum transgredi, quod gravius est, quam si omnia mandata Dei blasphemaveris, iustitiae sunt et bona opera studiose ista coluisse. Hic enim obedientia ecclesiae est, virtutum regina, sine qua ceterae virtutes nihil sunt. Sacrificium vero est Eucharistia, et pecunia laicorum. En tibi sacerdotium eximium, ut taceam exsecratissimam impietatem et summam idolatriam, quae pium cor dolore queant conficere, nunquid apud ullas gentes tam stolidum, puerile et phreneticum fuit sacerdotium? Et tamen transtulit haec abominatio gloriosum sacerdotium Christi, et sub nomine eius se in locum sanctum eius erexit. O nimis vere, Domine Iesu, pseudochristos dixisti eos, nimis vere falsi Christiani sunt.

Hoc igitur maledicto maledicendoque sacerdotio transfert et evacuat Christianum nostrum sacerdotium. Nam nemo ferme est, qui iam aliud sacerdotium norit quam hoc papisticum. Ut enim audierit vocabulum sacerdos, mox nihil nisi rasuram, uncturam et longam vestem cogitat. Ita et legem vivam Christi evacuat, cum enim Spiritus non detur,

nisi ad verbum Evangelii, ille autem suum ius canonicum solum doceat, impossibile est, ut Spiritus per ipsum detur. Sed nec iam quaeritur aut noscitur etiam spiritus, sed satis esse putant ad salutem obedientiam ecclesiae, et si non incurrant indignationem Bullarum. Impossibile est igitur Evangelium simul cum iure canonico regnare. Illud enim advehit Spiritum, hoc impedit et fugat Spiritum, illud liberat conscientias, hoc illaqueat conscientias, illud fidem docet, hoc opera docet, et opera stulta, puerilia, ludicra, quibus tamen fidem exstinguit. Quot putas esse Christianos, qui audita lege Christi intelligant fidem et spiritum habitantem in cordibus nostris? Quot autem sunt, qui obedientiam aliud cogitent, quam subesse Papae, quod est adversari Deo? Iacet, iacet proh dolor, imo in cruce mortuum pendet sacerdotium Christi cum lege sua blasphematum et damnatum per istos bis perfidos Iudaeos.

Ita sacrificium iam nemo audiens cogitat Christi et nostri corporis crucifixionem aut laudem Dei esse, sed solam Missam et laicorum argentum. Et de sacrificio quidem Missae satis dictum est superius, pecuniam autem laicorum pene asini et porci sentiunt non esse sacrificium Dei. Sic peccata quoque pene omnia evacuat, quia ira, libido, rapina fere nulla sunt. Tum maiora illa, incredulitatem, desperationem, contemptum Dei, hypocrisin, odium iustitiae, amorem sui pro iustitiis coronat, et per obedientiam ecclesiae sanctificat. Vae mihi, superor rerum exsecratissimarum et abominatissimarum magnitudine et infinita copia. Bona opera vero iam nemo etiam cogitat esse, proximo servire, inimico benefacere, sed dare ad altaria, emere Missas, lac et carnes non edere et, ut dixi, leges eius servare. Sic vides sacerdotium Christi minus posse cum sacerdotio, quam vita cum morte, coelum cum inferno consistere. Vere vere vicarius Christi est Papa, qui expulso Christo vice et loco eius regnat, et pro sacerdotio spiritus non saltem Leviticum, sed puerilissimum et larvaticum erexit.

Antithesis decalogi Christi et Papae.

Parum vero est abominationi huic. Christum, Evangelium, fidem universumque sacerdotium eius abolevisse, manum ultra portendit, et invadit etiam vetus sacerdotium, evacuans et legem Mosi, erectis in locum eius novis principiis fidei. Consentiunt ei in hoc et fidelissime cooperantur meretrices illae procacissimae et impudentissimae Facultates Theologiae, Parisiensis, Lovaniensis, Coloniensis cum suis Sororibus, errorum matribus et fontibus. Videamus novum illum decalogum Papistarum, et incipiamus a novissimis et crassioribus praeceptis. Moses dicit: Non concupisces, ut repetit Paulus Roma. 7. Concupiscentia ergo peccatum est, sic habet Mosi principium et lex divina.

Contra principium fidei Parisiensis et Lovaniensis Sodomarum cum suo Papa est hoc: Concupiscentia non est peccatum, sed poena et infirmitas, et cum caro concupiscit adversus spiritum, non est peccatum. Licet ergo secundum decalogum Papae sanctissimi sanctissimum concupiscere sine peccato, et Moses mentitus est dicens: Non concupisces, et omnes, qui cum Mose senserunt, et ille, qui Mosen iussit loqui. Evacuato autem Mose simul Christus evacuatus est, quippe cum gratia eius non sit opus habentibus illam sanctam concupiscentiam, decalogo Papae defensam et libertate donatam. Sic Barrabam oportet dimitti et Christum crucifigi.

Secundo Moses dicit: Non dices falsum testimonium adversus proximum tuum, in quo omne mendacium contra proximum prohibetur.

Decalogus Papae quid statuit? Omnia iuramenta, vota, promissa, pacta, foedera dirumpit de plenitudine potestatis, si quae facta sunt praeter vel contra autoritatem Romani Pontificis, praesertim si vergant in ecclesiasticae libertatis et personae rerumque spiritualium (id est, pecuniae Sardanapalorum) imminutionem. Deinde etiam solum Pontificis scrinium pectoris propriusque motus suffi-

cit ad rumpenda quaecunque promissa vel pacta. Quia plenitudo potestatis residet in eo. Evacuatum est itaque mandatum Dei, et secure licet mentiri, fallere, mutare proximo, modo accedat principium fidei papisticae et decalogus sanctissimi. Parisienses vero dilatabunt hanc partem decalogi papistici, dum docent, non praeceptum, sed consilium esse diligere inimicum et benefacere malefacientibus. Si igitur inimico quidquam promiseris, tuto poteris negare, falsum testimonium dicere, et non servare sine peccato, cum servare fidem sit opus dilectionis. Quod si Moses exegerit praeceptum suo decalogo, remittes eum ad Dominum Decanum Parisiensem, qui decrevit esse consilium. Et ubi noluerit acquiescere, scribet contra eum iratam epistolam, et damnabit eum apostolorum exemplo, sine ratione adiecta. Quia damnatio almae Facultatis aequipollet uni articulo fidei, et est principium fidei.

Tertio Moses dicit: Non furtum facies, in quo omnis contrectatio illicita alienae rei prohibetur. Decalogus autem Papae dicit sic: Imo furtum potes libere facere. Exempli gratia, si habeas res iniuste acquisitas, da mihi partem, de reliquo tecum dispenso, ut possis retinere, ecce (inquit) Bullam et sigilla, vel illam Episcopi Cardinalis Moguntini, nuper Hallae promulgatam. Vides hic Deum ipsum, cuius sunt omnia, nolle dispensare in re proximi, sed mandat reddi et non teneri, adhuc Papa audet impudenti fronte in os Creatoris sui dicere: Imo retineat, modo mihi et Cardinali meo partem pendat. Hoc principium fidei iterum Parisienses iuvant, consilio illo dilectionis, cum enim non sit necesse diligere inimicum, possum eius bona furari et retinere, optima conscientia, cum sit opus dilectionis, non nocere aut reddere ablatum inimico. Si enim diligere non est praeceptum, nec ullum opus dilectionis praeceptum est. Vide Magistrorum nostralium sentimenta, et principia fidei Christianissima.

Quarto Moses dicit: Non moechaberis, in quo

tota libido prohibetur. Ut Sanctissimus hoc mandatum enervet, longum fuerit recensere, nusquam enim sic insanit Satanas per Papam atque in castitate et libidine tractanda. Primum, etsi non prohibet verbo castitatem nec scortari docet, cogit tamen scortari, decreto suo intolerabili et perditissimo de coelibatu totius sui sacerdotii, tam late patentis, cum tam rara et angusta sit castitatis gratia. Quid ergo facit aliud, dum fert legem castitatis super eos, qui continere nec possunt nec debent, quam ipso opere dicit: Ite, scortemini, quod et faciunt, et ipse permittit impune? O quis queat hanc unam rabiem Satanae in perdendis animabus hac lege plus quam sacrilega satis cogitare? Non ergo docet libidinem, sed duobus peioribus modis eam auget, cogendo ad impossibile per prohibitionem, et permittendo peccare per indulgentiam. Ego credo, si scortari praeciperet, non tantas libidines multiplicaret.

Praeter haec in quibusdam casibus, a se ipso tyrannice confictis, dirimit coniuges, alios copulat, sed sic, ut alter coniugum debiti petendi iure careat, tum aliquos nec reddere posse decernit, sed pati debere, ut alter accipiat. Hoc nihil aliud est quam conscientiam adulterio illaqueare, ubi adulterium non est. Sic dum eos copulat, alterum urget ad adulterium, et pro solatio docet, ne petat nec reddat ex animo. O furiosum furorem, sexus copulate nudos, et mandare, ne petant aut reddant, sed patiantur debitum. Scilicet his impossilibus legibus Satan delectatur, in perditione animarum. Quid ergo ista lex aliud docet, quam, Ite et adulteremini, sed involuntarii? Satanae in hoc praecepto defuit operculum et species, cum sola libido sit crassior et manifestior, quam ut possit ulla specie praecipi. Ideo vertit se in aliam partem, et prohibendo negandoque eam multo vulgatiorem et liberiorem fecit. Certissimus enim fuit, impossibilem esse tam vulgatam castitatem, ideo quod prae publica turpitudine praecipere non audebat, per impossibilem legem praesumpsit et effecit. Quid vero

Parisienses hic facient cum consilio suo, inimici illi inimicorum? forte cum abstinere ab uxore, filia, famula inimici sit solius dilectionis opus, quae sola implet legem teste Paulo *), licebit iuxta principium fidei Parisiensis adulterari, scortari, libidinari, sed non nisi cum uxore inimici.

Quinto Moses dicit: Non occides. Hoc vero mandatum, cum in eo caritas eximie prae ceteris emineat, Papa cum suis Gomorris praecipuo ludibrio habet, ut de evacuando taceam. Primum cum omnis ira hic prohibeatur, Papa docet bellare et sanguinem fundere, etiam suos episcopos et sacerdotes. Deinde gladium et brachium seculare in manu sua esse iactat, et quos bellare iusserit, coelo sublimiore donat. Breviter, homicidarum episcopus est Papa, audacter docens et iubens occidere, quoties voluerit. Hic non dimittit tantum Barrabam, sed iubet esse Barrabam, coronatque gloria ut obedientiae filios, qui hoc mandatum Dei, se autore, quam audacissime praevaricati fuerint. Iam vero inimicos diligere, iniuriam ferre, alteram maxillam praebere, pallio tunicam addere, fonti huic iustitiae summa iniquitas est nullo modo committenda. Vim vi pellere iura permittunt, inquit sua Decretalis sacerdotio isto dignissima. Sic iram, invidiam, et omnia mala hoc praecepto prohibita alit in hominibus, et crucem Christi extra mundi fines eliminat. Atque hic omitto recensere Pontificum bella Neapolitana, Veneta, Gallica, Germanica, denique ubi non bellarunt furiosae istae bestiae?

Parisienses vero principiatores [1]) fidei hic paulo sunt subtiliores, quanquam et ipsi praecipue in hoc praeceptum, id est, in caritatem, insaniant. Non docent iniquitatem, sed consilium esse inimicos diligere, odientibus benefacere, orare pro persequentibus, benedicere maledicentibus, praebere maxillam alteram, dare gratis, mutuare sine spe. Quae omnia Christus Matth. 5 inter praecepta numerat, aperit enim ibi os suum et docet, non consulit, et in

1) Rom. 13. 2) In ed. orig.: principatores.

fine dicit: Qui audit et non facit haec, similis est viro aedificanti super arenam, et in medio, qui ista non faciunt, nihil esse meliores publicanis et peccatoribus. O audacem, o temerariam, o plane furiosam et blasphemam Scholam Parisiensem, ut impudenti et impuro ore in Christum Dominum omnium blasphemat? Igitur iuxta principium fidei Parisiense nihil minus licet facere, quam Papa facit contra hoc praeceptum, quia, cum caritatis sit, non occidere, non maledicere, possumus secure inimicum perdere, in corpore, rebus et fama. Nihil differunt Papa et Parisienses, nisi quod ille iubet, hi licere dicunt. Principia ergo fidei Parisiensis in summa sunt, licere facere contra sex ultima praecepta Dei, absque peccato, si spectes intentum Satanae per os eorum loquentis.

Sexto Moses dicit: Honora patrem tuum et matrem tuam. Hoc praeceptum quamvis passim vulgus licentiosissime transgrediatur, sicut et omnia alia, ut est hodie in ecclesia iuventus nimis libera et misere neglecta; neque enim eius instituendae et curandae ulla ratio habetur, praesertim in Academiis et vulgaribus artificiis. Ruit ipsa praeceps in omnia flagitia libidinis, comessationis, ebrietatis, luxuriae, ut nulla sit spes etiam futurae alicuius unquam moderationis. Papa autem, episcopi et theologi pro hac re omnium maxime necessaria ventrem suum curant, cum hic proprie et unice vigilare deberent. Sed urget Pauli prophetia dicentis *): Erunt in novissimis diebus parentibus inobedientes.

Tamen singulari modo solvit Papa cum suis Gomorris hanc legem Dei. Nam si nondum intelligis, lector, non hoc detestor in Papa et Academiis, quod more vulgi divina mandata opere transgrediuntur, et ipsa vivendi conversatione privatim peccant. Non super hac re mihi cum eis quaestio et lis est, ferendum enim, sicut et vulgi, erat hoc eorum malum, cum sit peccatum in solos mores,

---

*) 2. Tim. 3.

et nulla specie commendatum, ipsa sua manifesta turpitudine coram omnibus reprehensum, ideoque spei et poenitentiae et resipiscentiae est adhuc locus in ista miseria. Sed hoc detestor, hoc pugno, quod, cum sint vice pastorum, lupos agunt, et verbo rationeque ipsa docendi mandata Dei solvunt, non solum minima, quos Christus*) minimos, id est, nullos facit in regno coelorum, sed ipsa maxima et prorsus universa, et sic docent ac perdunt homines. Hic non in mores, sed in fidem peccatur. Hoc malum specie veritatis et principiorum fidei commendatur. Quod si receptum fuerit, nec spei nec poenitentiae ullus locus reliquus est, imo spem faciunt, si errorem istum animae sequantur, poenitentiam exigunt, si non sequantur.

Hoc malum abominatae perversitatis vulgus non operatur, sed patitur a suis episcopis, magistris, pastoribus, cuius nulla prorsus est comparatio ad peccata operum; ideo hic non tacendum, nulla patientia habenda, nulla modestia servanda est.

Sic dum concupiscentiam negant peccatum in nono et decimo praecepto, simulant se utrumque praeceptum docere in speciem, revera autem docent concupiscere, et solvunt Dei mandata. In octavo, dum mentiri et fallere docent, simulant tamen, hoc non esse fallere neque mentiri, sed obedire Papae et ecclesiae, per hoc et Deo, voluntque hoc credi pro veritate et principio fidei, sive servetur opere sive non servetur. In septimo in speciem docent non furandum, et iactant Dei mandatum, sed revera docent furandum, dum res iniuste possessas iustificant. In sexto nihil ita iactant ut castitatem et coelibatum in specie, sed impossibili et non necessaria lege, tum casibus suis effictis plus libidinis occasionaliter docent, quam ulla tentatio aut pruritus carnis unquam potuisset invehere.

In quinto docent non occidendum magno boatu, ut credas eos impensissime velle Dei praeceptum docere. Verum dum docent, licere irasci, bel-

---

*) Matth. 5.

lare, vindicare, pacem rumpere, tum inimico non benefacere, non benedicere maledicentibus, non orare pro persequentibus, non dare gratis, non mutuum dare absque spe, omnibus modis hoc praeceptum docent transgredi. Et in universum dum docent, consilium esse diligere inimicum, totam legem Dei non solum ipsi transgrediuntur, sed aperte et negant et contrarium docent, cum Paulus*) dicat: Plenitudo legis est dilectio. Ideo de eis dixit Paulus**), quod in hypocrisi loquuturi essent mendacium, et iterum***), speciem pietatis habituros, cuius virtutem abnegarent; et Christus****), venturos pseudoprophetas et pseudochristos, sed in nomine eius, et lupos rapaces, sed sub vestimentis ovium. Dicunt enim, se docere Dei mandata, idque volunt credi pro principiis fidei, sed docent mandatorum omnimodam transgressionem.

Quare super doctrina mihi cum eis bellum est, et esse debet omni Christiano, non super vita solum. Unde quod apud eorum Aristotelem dicit Demodocus: Milesii insipientes quidem non sunt, faciunt tamen ea, quae faciunt insipientes. Ita possumus et nos dicere: Parisienses et Papistae Ebionitae, Montani, Pelagiani, Turcae et Antichristi non sunt, faciunt tamen ea, quae faciunt Ebionitae, Montani, Pelagiani, Turcae et Antichristus. Neque enim ulli unquam haeretici fuerunt, qui possint Parisiensibus et Papistis comparari. Nulli enim totum Evangelium, totam fidem, totum Christum, totam legem Mosi negaverunt, damnaverunt, contraria docuerunt, nisi isti Parisienses seu Papistae, sed sub specie et nomine Christi, ideo omnium haereticorum abominationes praedictae sunt confluxurae ceu in sentinam quandam novissimam sub Antichristo. Et huius sentinae lacunas esse probant iam se ipsas almae istae Facultates Theologiae Parisiensis Academiae, et suae sorores Odollae et Olibamae.

Videamus itaque, ut et in hoc quarto praecepto

---

*) Rom. 13. **) 1. Tim. 4. ***) 2. Tim. 3. ****) Matth. 24. Matth. 7.

libidinetur Papa cum suis. Species eius est, dum dicit, parentibus esse obediendum, sed res eius est, parentibus non esse obediendum, dum obedientiam Papae et Romanae ecclesiae adversari et extolli facit, non solum super parentum, sed et super regum et principum, imo super Dei obedientiam. Quam secure, quam impudenter docet, quantas aureolas in coelo promittit, si quis autoritate Romani Pontificis etiam parentes occiderit, ut obedientiam et reverentiam taceam. Nonne Imperatoris Henrici IV[1]) filium hoc principio fidei docuit et armavit in patrem? donec et imperio et vita patrem filius spoliaret, ignominiosissime obediens ille filius Romanae ecclesiae et sanctissimo Vicario Dei. Quoties autem populos docuit a suis regibus desciscere, rebellare, et nihil minus facere, quam obedire?

Receptum itaque est hoc principium fidei, Parisiensibus principiis quam simillimum, ut is summo merito pius sit, qui parentibus suis inobediens et adversatus fuerit autoritate Romani Pontificis. Quia (inquit) spiritualis pater et mater maior est quam carnalis, cum maledictus ille et abominandus in hoc spiritualis esse pater deberet, ut doceret filios obedire parentibus, et nosse mandata Dei, nisi ubi parentes adversus Deum aliquid mandarent. Nunc autem soli suae libidini et abominandae voluntati cedere docet obedientiam parentum. Haec portenta audiunt lupanaria illa Scholarum, et sedent sicut scorta prostitutissimae libidinis, et sui lenonis verba cum devota obedientia et reverentia amplectuntur et sequuntur, sicut obedientes filii ecclesiae, sinuntque illum fulmine illo suo picto et ludicro, quoties libet, rumpere obedientiam parentum, regum, principum, pacta, foedera, et omnia tam divina quam humana, cui oportuit unumquemque nostrum mille cervices obiectare, si haberet, dum videmus miserum vulgum illius futilissimis Bullis territum nihil non facere et omittere, quod ille exsecrandus per Satanam cogitare potest.

---

1) In ed. orig.: Hinrici IV.

Huc pertinet, quod laqueo animabus posito prohibet clandestina matrimonia, et tamen contracta confirmat, invitis parentibus. Ita filios et filias parentibus rebellare, et contra eorum voluntatem matrimonium servare docens. Qui si dimitteret ius parentum intactum etobedire doceret filios parentibus, nihil opus foret sua stulta et stolida lege de clandestinis matrimoniis. Quin autoritate parentum iamdudum nulla essent, nunquam etiam fuissent clandestina matrimonia, scientibus filiis, non passuros parentes eorum occulta sponsalia. Et tamen hanc inobedientiam vestit non solum specie praedicta Romani Pontificis obedientia, sed quod matrimonium sacramentum et liberum esse vult, quod ipse tamen infinitis laqueis vexatum tenet captivissimum. Ita docet mandatum Dei tenendum specie verborum, revera autem docet conculcandum impiis suis legibus. Sciant itaque parentes, sibi ius esse matrimonia filiorum irrita faciendi, et filii sciant sese obedire debere in his et in omnibus, quae contra Deum non sunt, parentibus suis, et matrimonia sua occulta nihil esse, nisi ea demum impetrent humili prece a parentibus rata haberi, et exsecrentur Papam istum adversarium Dei cum suis legibus. Dic mihi, cur non fuere clandestina matrimonia in populo Israel? unde hic titulus iuris in ecclesia, nisi ex Satana?

Idem de filiis religionem ingredientibus iudicandum est, ut parentes ius habeant eos extrahendi, si invitis eis fuerint ingressi, vel opus eis habuerint, nihil curata hypocrisi, si interim voverint, rasi et uncti in sacerdotes fuerint. Nihil est coram Deo, quod per parentum inobedientiam gestum est. Sicut nihil est, si coniunx invito coniunge religiosus aut sacerdos fiat. Quam enim hic nihil est, si iactet coniunx ad cultum Dei sese transivisse, tam nihil est, quod Papa mentitur, dum filiorum inobedientium religiones defendit adversus mandatum Dei dicens, cultum Dei esse super parentum obedientiam. Non est cultus Dei religio, sed fingitur. Cultus Dei est obedire mandatis eius, alioqui omnes monachos fieri oportebit, cum cultus Dei commu-

niter et idem sit omnibus praeceptus hominibus. Non enim est distinctio ulla in vero cultu Dei, sed in hypocritico illo ex hominibus introducto, qui ut mandato Dei, id est, vero cultui cedere teneatur, quis est tam Lovaniensis aut Parisiensis Theologista, ut non videat?

Haec de secunda tabula, venimus nunc ad primam tabulam et tria prima mandata, ubi nescio, an tacendum vel loquendum sit, adeo non possum consequi verbis monstra et abominationes Papistarum in his praeceptis. Iocum dixeris ea, quae in praecedentibus horrendis horroribus vidimus, quibus tantum in legem Dei insaniunt. In illis vero non tantum legem damnant, sed omnia, quae in gratiam, fidem, Evangelium, Christum dici et fieri (excepta specie) possunt, dicunt et faciunt. Quid enim amplius facerent, dum non modo contraria docent, sed et damnant, exurunt, maledicunt, blasphemant, persequuntur mandata Dei, ut summam omnium haeresim, blasphemiam et abominationem? sed sub nomine Christi pro gloria Dei, zelo fidei et amore pietatis, quam Paulus μόρφωσιν pietatis vocat. Atque ut inde ordiamur, principium fidei illorum capitale est huiusmodi:

Hominem posse ex naturalibus viribus, faciendo quod est in se, implere omnia mandata Dei.

Ex quo capite quae membra pendeant, vide. Primum, quod gratia Dei hominibus non est necessaria ex parte facientis neque ex parte faciendorum, quod etiam rotundis verbis impudenter habent eorum libri, sed ex parte exactoris Dei, ut qui mandata sua impleri non est contentus, nisi in gratia impleantur. Ex quo ulterius sequitur, coelum esse clausum et infernum paratum homini, summa iniquitate Dei, nempe non propter peccata hominis, neque propter non impleta mandata Dei, sed propter tyrannicam et arbitrariam exactionem Dei. Prima ergo gloria Dei, quam habet a Parisiensibus et omnibus Papistis: Quod Deus iniquus est, inique damnat, inique negat regnum, nulla hominis culpa, sed sola sua proterva, non necessaria voluntate. Sic eos ex animo sentire arguunt praedicta dogmata,

quantumlibet simulent amorem Dei. Non potest cor tuum non odisse eum ex animo, quem credis superflua et non necessaria, tum impossibilia, a te nulla causa nisi mera propria libidine exigere, sicut illi de Deo credunt et docent.

Sic baptisamur, non quod necesse sit pro vincendis peccatis, cum naturalia sint integra, quae possunt peccata vincere et mandata Dei implere, sed[1]) quia crudelis libido Dei hominum vexandorum nulla necessitate id exigit. Ita Christum cogimur crucifixum credere, non quod nobis eo fuerit opus, sed libidini divinae tyrannicae sic oportet satisfieri. Breviter, quidquid Christus est et in Christo nobis donatum est, superfluum et non necessarium est, si nos et naturalia nostra spectes, sed necessarium solum, si Dei exactionem spectes. Potestis haec negare, vos Parisienses, a vobis sentiri et doceri? Nonne libri vestri exstant, ipsaque adeo novissima determinatio, in qua principium hoc fidei asseruistis? Et quomodo potestis negare, haec omnia ad ipsum sequi? Christum plane non necessarium facitis ex parte nostri; ideo aperte negatis ipsum esse Iesum, id est, salvatorem hominum, asseritis autem potius satisfactorem exactionis iniqui Dei. Nec liberavit nos a peccatis, quae nulla sunt, si liberum arbitrium velit facere, quod est in se, sed ab exactione, ultra peccata et mandata, in homines saeviente. Ecce corpus sacrae Theologiae Parisiensis et Papistarum ex latere uno.

Ex alio latere aliud principium fidei: Hominem posse faciendo quod est in se infallibiliter et necessario mereri gratiam, sed de congruo. Nonne sic docetis, almae Facultates? Docetis ergo per hoc, posse nos satisfacere ex nobis etiam iniquae Dei tyrannidi, ut misero et superfluo Christo non reliquus sit saltem blasphemissimus ille honor, quo non salvator hominum seu Iesus, sed satisfactor divini tyranni et exactoris diceretur. Iam enim nos ipsi gratiam possumus absque mediatore impe-

---

1) In ed. orig. deest: sed.

trare. Ac si iam bis superfluus est Christus, iam nec necessarius etiam ex parte Dei exactoris. Vereor autem, ne lector pius non credat haec horrendis horribiliora doceri in Academiis. Quapropter te oro, Christiane frater, vera me credas loqui, testes invoco eorum libros exstantes, et conscientias tum ipsorummet, tum omnium, qui legerunt eorum libros. Scio, dices, rabiem istam superare omnem captum omniumque fidem, sed ut audis, ita res habet. Sequitur ergo, ut Christum dupla rabie negent, utraque immensa, dum naturalia nostra affirmant. Quid enim refert simulata[1]) confiteri eum, quem duplo hoc sacrilegio non necessarium affirmas? At vides ergo Petrum apostolum in nullos alios, quam in istas lacunas Papisticae sentinae fuisse locutum, ubi dixit 2. Pet. 2:

Erunt in vobis magistri mendaces, qui opiniones perditionis iuxta introducent, et Dominum, qui eos mercatus est, negantes, per quos via veritatis blasphemabitur. Quae sunt opiniones perditionis, nisi dogmata ista perdita perditorum hominum, principia fidei Parisiensium et Papensium? qui magistri mendaces nisi magistri illi nostrales, quercus illae, pastores porcorum, imo spinae rhamni et vepres in vinea Domini? Iam Christum negasse Deum negasse est. Siquidem divinum consilium et bene placitum (quo Christum esse voluit) non necessarium, sed superfluum asserere, quid est nisi Deum ipsum non necessarium et superfluum asserere, atque idem est nullum Deum asserere? Tu nunc vide, ubi manent illa tria mandata: Unum Deum cole, Nomen eius honora, Quietem ei sanctifica? Ista theologia potius sic dicit: Dicito Deum colendum, sed tu ipse esto tibi in Deum; dicito, nomen eius reverendum, sed tu ipse nomen tuum extolle; dicito, quietem eius sanctificandam, sed tu per te ipsum operare, non illum sinas operari.

Sed nunc locus non est praecepta interpretari. Summa autem est haec, quod cum homo ex se ipso

1) In ed. Ien.: simulate.

sit massa irae, non potest nisi peccare et iram mereri de die in diem magis, donec audiat et credat Christum esse salvatorem suum, pro se mortuum, ut a peccatis liberaretur, cum quo auditu intrat spiritus, et diffusa caritate Deum diligat, glorificet nomen eius, et feriatus a propriis sinat Deum solum sua opera in ipso operari. Sic tria mandata Dei summe necessarium requirunt Christum, quem illi superfluum faciunt, dum naturalia peccato liberant citra Christum, et sic loco Christi liberum arbitrium, loco Dei idolum cordis, loco fidei[1]) perditionis opinionem erigunt, et sic Christum cum toto novo Testamento negant, et tria prima praecepta solvunt. Utinam aliqua Parisiensis quercus aut porcus eius glandivorax surgat, et rationem suae determinationis Parisiensissimae reddat, quo liceret abominationes istas copiosiore tractatu sub lucem producere, et orbi ostendere portenta ista tartarea, in Academiis titulo theologorum regnantia. Nunc ratio temporis et suscepti argumenti latius agere non sinit, alioqui et de dispensatione voti dixissem, in quo Papa abominabilis sibi regnum arrogat, quod tamen agam, ubi de monachorum votis scripsero, pro liberanda misera iuventute ab immunda ista castitate votorum.

Comparemus itaque hos duos Dei et Papae decalogos, ut videamus, quam non aliter sub nomine legis divinae legem transtulerit, quam sub nomine sacerdotii Christiani sacerdotium transtulit[2]), et pro lege Dei leges suas, pro sacerdotio Christi sacerdotium suum, id est, abominationem in loco sancto statuerit.

Decalogus.

Divinus	Papisticus.
Non habebis Deos alienos coram me.	Dicito non habendos deos, sed habeto deos alienos.

1) In ed. orig. desunt verba: loco fidei, repetita hic sunt ex edit. Ien. 2) In ed. Ien.: transtulerit.

Non assumes nomen Dei tui in vanum.	Dicito, nomen Dei non assumendum, sed tamen assume.
Sabbatum sanctifices.	Dicito, sabbatum sanctificandum, sed tu operare.
Honora parentes.	Dicito, parentes honorandos, sed rebella et occide eos.
Non occides.	Dic, non occidendum, sed tamen occide.
Non forniceris.	Dic, non fornicandum, coge tamen fornicari.
Non furtum facias.	Dic, non furandum, et furare.
Non dices falsum testimonium.	Dic, non mentiendum, sed mentire.
Non concupisces uxorem proximi tui.	Dic, non concupiscendum, sed nega hoc esse peccatum.
Non concupisces rem proximi tui.	Dic, non concupiscendum, sed scias licere concupiscere.

Ita et sacerdotia comparabuntur adversaria sibi maxime.

Sacerdotium.

Christianum	Papisticum.
Christus summus Sacerdos.	Papa summus sacerdos.
Lex eius gratia vitae.	Lex eius traditio iuris canonici.
Sacrificium corpus vivum.	Sacrificium Eucharistia et pecunia.
Opera bona servire proximo.	Opera bona ceremoniae.
Peccata praedictorum omissio.	Peccata praedictorum omissio.

Poena mors aeterna.	**Poena excommunicatio ficta.**
Merces gloria aeterna.	Merces **pax et opes mundi.**
Ministri praedicatores Evangelii.	**Ministri buccae bullarum.**
Usus crux laeta.	**Usus mala conscientia.**

Vides ex praedictis, lector, me nihil falsi dicere de papistico et sacerdotio et legislatione, atque si haec non satisfaciunt, offero me paratum adhuc pluribus convincere eos ex propriis eorum scriptis esse tales, quales iam publice accuso. Scito ergo Papam esse germanum illum et tota Scriptura prophetatum Antichristum, abominationem ultimam mundi, quem iam coepit Christus interficere spiritu oris sui, destruetque propediem illustratione adventus sui, quem certissime exspectamus et vocamus.

Et cur non recreandi spiritus gratia etiam sacra allegoria aliqua ludamus in istam abominationem, comparantes Synagogam ecclesiae?

Allegoria Synagogae.

Fuere in Synagoga, quae insignius celebrantur, primo sanctum illud et legitimum a Deo institutum sacerdotium Aaron; deinde sacerdotium Bethaven, vitulorum aureorum, erectum per Hieroboam; ad haec sacerdotia excelsorum; insigne etiam sacerdotium Baal per Achab institutum; ultimo omnium teterrimum, cultus idoli Moloch. Inter quae videmus mitissime omnium argui sacerdotia excelsorum, acerrime vero sacerdotium Baal et idolum Moloch. Erant praeterea diversorum idolorum variae idolatriae, ut Baalphogor, Asterte deae Sidoniorum, item idolorum Ammon et Moab, sed non ita diuturnae et vulgares. Igitur sacerdotes veros omnes pie Christianos arbitramur id esse in ecclesia, quod sacerdotes Levitici erant in Synagoga; sacerdotes vero

collegiatos et episcopos Papisticos esse id, quod sacerdotes Bethel; antiquos vero monachos et eremitas sacerdotes excelsorum, Baalitas religiosos posteriores et mendicantes fratres, Moloch autem Uuiversitates studiorum, quas et gymnasia epheborum et Graecas glorias vocat liber Macchabaeorum. Atque ut illic multitudo eorum implevit terram, ut de tanto populo Eliae diebus tantum septem milia fuerint reliqua, ita et haec multitudo impiorum occupavit orbem, ut non plures appareant modo veri sacerdotes, quam tunc veri prophetae. Arguebant autem et illi a multitudine dicentes: Populus Dei non errat, sicut modo dicunt: Ecclesia non errat, seu, ut Hierem. 17. eos recitat: Non peribit lex a Sacerdote, nec consilium a Sapiente, nec sermo a Propheta. Siquidem et veri Levitici sacerdotes, et veri prophetae, et vere sapientes aliqui cum illis errabant et seducebantur, sicut et Christus*) dixit, in ecclesia sua vere Christianos et electos esse seducendos per multitudinem illam impiorum.

Videamus igitur nomina et ritus, ac primum sacerdotium excelsorum nitebatur exemplis Patriarcharum, qui in locis illis Deum adoraverant. Sic mulier Samaritis Iohan. 4. arguit ab exemplo Patrum, qui in monte Garisim adoraverant. Et in Amos, allegat Galgala, quod in eo loco circumcisi fuerint, et alii alia loca, non multum absimili studio, quo etiam nunc solent loca erectis Sacellis honorari et visitari, in quibus Sanctos aliquos fuisse conversatos constat, ut est S. Vuolffgangi in Alpibus, item S. Meynardi, S. Galli et multorum aliorum, non malum opus, nisi usu tandem fieret malum, exemplum superstitionis et operum (contra fidem, quae communis ubique sanctificat omnem locum et personam) exaltaret gloriam et opinionem. Quo significati sunt monachi illi et Eremitae, qui sanctos viros externa conversatione imitantes, tandem fide posthabita, in sola specie operum illorum haerent, et sese sacrificant Deo, existimantes se Deo

*) Matth. 24.

perfectius servire reliquis Christianis, cum sine fide agentes multo sint peiores. Atque hi ferendi sunt, dum fidem Patrum imitantur, quales a principio S. Benedicti, Augustini, Antonii fuere discipuli.

Sic excelsa aliqua non displicuerunt, ut illud in Gibeon maximum 3. Reg. 3., in quo Salomon sacrificavit, et illud, in quo Samuel moratus Saulem unxit, quia in fide agebant, non in solo externo Patrum exemplo, sicut posteriores facere solent. Atque hi omnes adhuc in praeceptis Dei hypocritae sunt. Excelsa enim ista iustitiae legis divinae sunt operibus sine fide partae. At sacerdotium Bethel nullius boni usus est, sed semper adversus Leviticum sacerdotium. Ita sacerdotium papisticum, quia traditionibus hominum constat, semper adversatur non tantum fidei et Christiano sacerdotio, sed et legi Dei ac Levitico sacerdotio. Iactantia tamen penes ipsos est, quod soli sint ecclesia et populus Dei, quia locus eorum Bethel, id est, domus Dei, vocatur, quod propheta Hoseas mutare est ausus et appellare Bethaven, id est, domum iniquitatis seu doloris, hoc est, iustitiae impiae, quae conscientias excarnificat, sed non impune, nec sine sanguine, sicut si modo Papistis ecclesiam iactantibus nomen id mutes, et appelles eos synagogam Satanae, id quod vere appellantur, sed non impune. Haereticus enim es et exurendus, quia ecclesiam, sicut Hoseas Bethel, blasphemasti.

Huic consonat et nomen Hieroboam, quod intilligitur autor, magister, maior populi, ut cuius autoritas in populo valet ad docendum. Sic enim Papa de se ipso dicit: Ubi est maioritas, ibi est mandandi autoritas. Et maiorem se omnibus, denique magistrum ecclesiarum, Rabi scilicet populorum, hoc est, revera Ieroboam facit. Vituli aurei sunt dogmata suo spiritu conflata, sacerrimum illud ius canonicum, in quo non minus veritatem pietatis iactat inveniri, quam ille olim iactabat, Deum verum in vitulis aureis coli. Constat enim, dogmata per idola significari multis locis Scripturae, quod et vitulus aureus Aaron satis monstrat. Stilo enim

formatum illum scribit Moses, id est, Scripturis sacerdotum et pontificum fiunt impia dogmata.

Quod autem duos facit vitulos, unum in Dan, ad aquilonem, alterum in Bethel, ad meridiem ponens, significat idolum Papae sibi arrogare (sicut scribit) iura utriusque imperii, coelestis et terreni. Non solum enim conscientias coram Deo regere, sed et imperia et regna et omnes res mundi iudicare, transferre et disponere praesumit, in aquilone temporalium, et meridie spiritualium rerum gloriosus. Dan enim iudicantem sonat, et est ius canonicum ea parte, ubi crepat, iudicantium thronos a sede Apostolica sententias expetere, Bethel vero, ea parte, qua in templo Dei sedet, adversatus et elevatus super omnem Deum. Templum enim Dei conscientiae sunt, in quibus ille posito idolo suo regnat.

Sunt igitur vitulorum et Bethaven cultores omnes isti sacerdotes rasurae, uncturae et longae tunicae, qui in iis iuribus sanctissimi Deo serviunt die et nocte. Iste est Hieroboam, de quo toties repetit Scriptura, quod peccare fecit Israel, quia fidem exstinguit et opera exaltat, quod est summum peccatorum?

Sacerdotium vero Baal, devotarium, imo impietati devotum populum, et ut Elias ad Ahab dicit, venundatum ad faciendum malum, religiosos scilicet, substantialibus suis tribus votis factos uxores ipsiusmet Dei; sibi enim arrogant proximum locum apud Deum, propter vota sua. Ahab dicitur frater patris; et hoc hominum genus non alio nomine se patitur nominari, quam Fratres, Patres, hoc est, Ahabitae. Uxor eius Isabella seu Iesabel cohabitaculum vel cohabitationem sonat, quasi spiritus diceret: Coenobitae, conventuales, cohabitantes sunt isti fratres, patres.

Baal vero idoli nomen, maritum proprie significat, seu virum coniugem. Quia dogma eorum est, sese perpetuo voto obedientiae Deo obstringere, Deo non iubente, sicut uxor viro obstringitur. In qua re differunt a priscis monachis et Eremitis, qui Patrum exempla libere sequebantur. Hi vero voto sese maritant Deo ultra, imo contra fidem in per-

petuum. In Samaria autem viget hic cultus. Quid est hoc aliud nisi in externa observantia locorum, vestium, ciborum, sicuti videmus in eis fieri? Samaria enim observantia vel custodia dicitur.

Lanceis vero et cultris sese incidunt ritu suo, dum statutulis et articulis in dies novis se ipsos discruciant, semper discentes, et nunquam ad veritatis scientiam pervenientes. Nam Ahab cultu Baal non putabat nisi vero Deo sese obsequi, quod ex Osea patet, ubi Dominus promittit: Non vocabit me amplius Baalim, sed Baali, id est, Non vocabit me viri, sed vir meus, scilicet simplici et una fide, non multis operum varietatibus me colet. Ita et hi suis votis non vident, ut sibi ipsis, non Deo serviunt, cum Deo sola fide, non autem operibus a nobis electis serviri possit. Quidquid enim ille non mandat et a nobis ipsis eligitur, damnatum est per illud Deut. 12: Non facies, quod tibi rectum videtur. Abunde enim praecepta sunt, quae facere debemus, ut electitiis nihil sit opus, quin electitia semper adversantur praeceptis Dei, propter speciem suam, sicut Baal adversatur Deo vero.

Ultimum est idolum Moloch, quod a Malach, id est, regnavit, venire non est dubium. Et servus ille Pontificis, cuius Petrus abscidit auriculam, Malchus vocatur, Regius scilicet καὶ βασίλειος[1]). Huius cultum describunt Moses et Hieremias fuisse eiusmodi, ut filios ei igne exurerent, arbitrati scilicet Deo maximum et summum obsequium sese praestare, quod exemplo Abrahae filiis propriis non parcerent, non modo non vocati, sicut Abraham, sed etiam sine fide, et cum summa impietate, ideo non Deo, sed daemoniis eos lustrasse filios suos Psalm. 78[2]). testatur. Quod enim illo vocante et mandante non fit, non sibi, sed daemoniis, qui hoc suggerunt, fit, quantumlibet nomen Dei praetexatur.

Academias ergo hic putabo figuratas, in quibus optima et electior pars iuventutis Christianae offertur, quasi in holocaustum Deo, ut ibi erudiantur et

---

1) In ed. Ien.: καὶ βασιλικός. 2) In ed. orig.: 77.

toti divini fiant. Credit enim vulgus non esse locum sub coelo, in quo possit iuventus rectius institui, adeo ut et religiosi huc convolent. Extra enim Academias didicisse est nihil didicisse, in Academiis vero studuisse est omnia nosse. Ibi divina et humana omnia doceri putantur. Nemo enim huc filium mittit alia opinione, quam quod non possit usquam melius mitti. Summum Deo obsequium praestant, quod filios offerunt formandos ad eruditionem pietatis, utiles futuros sacerdotes, praedicatores, rectores, qui toti fiant peculium Dei, Deo et hominibus necessarii. Huc pertinet nomen Moloch, quod regem vel regium significat, quod hoc genus studii faciat insignitos Gradibus promotionibusque et idoneos ad regendum ceteros. Videmus enim ex Academiis sumi omnes, qui ad gubernacula admoventur. Et qui non est graduatus aut membrum Universitatis, non est qualificatus ad ambonem, ad plebanum etc. (ut loquuntur), coronetur vero primum asinus, et sic imperet.

Et non vident parentes, nec qui vident curant, adolescentes hic pessimis moribus perdi nullo prohibente. Iam scortatio, comessatio, et alia manifesta flagitia mitius perdunt. At quod imbuuntur philosophicis, gentilibus, humanis, impiis et sacrilegis opinionibus, hic est ille ignis Moloch, nullis lacrimis satis deplorabilis, cum per eum ii maxime devorentur et pereant, qui sunt studiosissimi et pudicissimi in Academiis iuvenes. Tantus est furor Dei super istam vallem Tophet et Hinnam, ut ii peius pereant, qui plurima discunt et modeste vivunt, quam ii, qui nihil discunt et libidinibus corrumpuntur. Hi enim nihil discunt quod dediscendum sit, sciunt enim sese malefacere, illi vero venenum hauriunt, quod forte nunquam evoment, tenentes pro bono quod malum est, imbuturi et eos, quos docendos suscipiunt similibus opinionibus.

Et iis puteis abyssi imputandum est, quod sol Evangelii obscuratus est fumo putei. Ex isto enim fumo prodeunt locustae istae, quae omnes cathedras occupant, omnia gubernacula administrant, ut

Academiis ab initio mundi Satanas nihil excogitarit praesentius, ad vastandam fidem et Evangelium toto orbe; nec conveniebat hoc malum surgere, nisi in fine mundi, cum iam ira Dei gravatus mundus peccatis praevalentibus ad tartarum et damnationem suam appropinquasset. Talia enim necesse est audire populum miserum, qualia sui Molochitae didicerunt in Academiis. Didicerunt autem non nisi summas blasphemias Dei, ut ex decalogo papistico liquet, nec licet alios pastores, quam tales uspiam haberi.

Apud Hieremiam vocatur vallis illa gehinnam, unde Christus sumpsit gehennam, quod quid significet, non satis scio, Ge vallem sonat, Hinnam potest sonare varia, quae quia iudicare non possum, omitto. Mihi a verbo Ianah[1]) venire videretur, quod significat depascere, deglubere et attenuare, quomodo tyranni vel usurarii deglubunt et exsugunt populum, ut sit Gehinnam vallis deglubentium eos et depascentium eos, qui, cum populo praesint vice pastorum et eos pascere verbo vitae deberent, pestilentibus Universitatum doctrinis insensibiliter depascunt, et devorant in corpore, rebus et anima. Et tales quidem nobis dant Academiae, synagogae illae perditionis. Vides ergo, ut ecclesia synagogae per omnia respondeat hac allegoria, et quam pauci sint, qui ab his perditionibus servari possint, cum huc non solum eant optimi, pingues, et quidquid aliquid est in ecclesia, sed et electi hic seducantur. O miseros nos, qui sub hac novissima, sub tot Baalitis, Bethelitis et Molochitis speciosissime fulgentibus, totum orbem devorantibus, nomen ecclesiae solis iactantibus, securi sumus et ridemus, nec flemus die ac nocte sanguinis lacrimas, super contritione hac Ioseph pessima, et super interfectione filiae populi nostri crudelissima.

In fine, si haec omnia non movent, sinant tamen a se impetrare me miserum, quotquot sunt sacrifices Missarum, quod omni humilitate et toto corde ab eis peto, nempe, ut saltem hoc concedant suae propriae saluti aliquod remedium, ne in-

1) Ibidem: ינה Ianah.

viti sacrificent aliquando, aut intuitu census et commodi sui. Utinam hoc saltem obtineam. Probet itaque sese quilibet, et ubi talem sese invenerit, ut nullo modo esset celebraturus, nisi cogeretur vel timore amittendi sacerdotii seu praebendae, vel infamiae et oblocutionis humanae, vel affectu capiundae (quam vocant) praesentiae vel quocunque alio affectu, qui non sit fidei rectae. Hic, inquam, caveat, ne celebret, sed potius tota vita abstineat, si non potest aliter, et mandata vel verba hominum ad celebrandum cogentia prorsus conculcet pedibus. Melius est enim hominum mandata conculcare, in quibus non potest peccari, quam incurrere in divinae maiestatis tam salutare et vivificum mysterium. Neque enim mundus premitur maioribus et pluribus peccatis, etiamsi perversitas deesset impii sacrificii, quam hac indigna celebratione sacrificum, et communione laicorum toto orbe inundantissima.

Fidei autem rectae affectus est non accedere, nisi animo quaerendae misericordiae et remissionis peccatorum, hoc est, esurire et sitire iustitiam. Esurientem enim et inanem animam requirit, et replet hoc regale et magnificum convivium. Divites, saturos, fastidientes, aut hominum gratia et pecuniae intuitu[1]) venientes dimittit inanes, imo cum Iuda tradit Satanae ad aeternam mortem. Non quod confirmatum velim celebrandi negotium, sed cum praevalente traditionum et inolitae consuetudinis tyrannide desperata sit catholica instauratio huius divini Testamenti, id saltem efficiamus, ut fide recta incedentes minus peccemus, si forte cum errantibus electis tandem salvemur. Video enim quam plurimos incredibili taedio, alios autem perturbata, saeva, atque tandem contemptrice conscientia accedere, nihil quaerentes, nisi ut opus ipsum perficiant et debito sese liberent, aut lucro potiantur, aut ruborem evadant. O horrendam hanc et miserabilem praesumptionem.

Et ut ad vos Vuittembergenses meos revertar,

---

1) In ed. orig.: intutu.

utinam apud vos saltem crescat et impleatur scandalum hoc pharisaicum, et aliquando orbis Papistarum iactet et dicat: Ecce, Vuittembergae cessavit cultus Dei, quiescunt voces et organa, et nemo amplius celebrat, facti sunt omnes haeretici, antichristiani et insani. O utinam mihi contingat audire Rapsaces istos rabidos et blasphemos, qui latrent: Nonnne iste est Ezechias, qui abstulit excelsa et altaria Dei, et dixit Iudae et Ierusalem: Coram altari isto adorabitis? rursum vos esse, qui cum Isaia subsannetis etiam Dominum eorum Sennacherib, loquatur Syriace sive Iudaice. Missas quiescere et clamores horarum silere mirabuntur Papistae, at caritatem servientem proximo, et hostiam viventem corporis ira, contemptu, libidinibus, luxu exstingui rident, sicut decet Papistarum et sapientiam et pietatem.

Habetis et vos Bethaven quandam, domum illam omnium Sanctorum, sanctificationem Principis Friderici, quam hereditate accepit et per Papistas deceptus vehementer magnificavit et ampliavit. O quanti pauperes in ista regione poterant tantis sumptibus iuvari, quos amicos sibi parasset de mammona iniquitatis, qui deficientem aliquando in aeterna tabernacula reciperent? ut hoc exemplo metuendum sit, Principum et Heroum opes raro dignas esse, quae piis causis serviant, quod raro et partae sint sine Nimrodi exemplo. Sed hoc uno vos per gratiam Dei superbire potestis, quod Princeps est minime tyrannicus, neque stultus, neque praeceps, neque saevus, tum veritatis patientissimus, et a temerariis iudiciis abstinentissimus, non minus tamen et malis metuendus et bonis suspiciendus. Quarum rerum praesidio cum sitis opportune adiuti, tanto facilius vobis est perficere, quod coepistis, vocante vos per has occasiones Deo et manum suam porrigente.

Celebris est in terris istis, me puero, saepe cantata prophetia esse redimendum sepulcrum dominicum per Fridericum Imperatorem. Et ut mos est prophetiarum, quae pro obscuritate ante implen-

tur, quam intelliguntur, tum longe in aliud spectant quam vulgo sonant, videtur mihi et ista in hoc Friderico nostro impleta. Quod enim sepulcrum Domini rectius intelligas, quam divinam Scripturam, in qua veritas Christi, per Papistas occisa, sepulta iacuit? custodientibus militibus, id est, Mendicantium ordinibus et pravitatis haereticae inquisitoribus, ne discipulorum quisquam eam raperet. Nam sepulcrum illud corporale, quod Saraceni tenent, non magis est curae Deo, quam boves illi esse curae Paulus dicit. Negari autem non potest, apud vos sub Friderico isto Scripturae vivam veritatem refloruisse. Quid si ego glorier, me vel angelum vel Magdalenam fuisse?

At movet forte, quod Imperator non sit. At quantum satis est ad implendam prophetiam; nonne in Comitiis Electorum concordibus suffragiis et designatus et petitus est in Imperatorem? Eratque vere Imperator, nisi noluisset. Apud Deum nihil refert, quamdiu fuerit Imperator, modo fuerit aliquando. Ludere fortassis hic videor. At ludam sane, quin et addam, ut etiam insaniam, et admirabor, unde fiat, ut in isto abiecto angulo terrarum Deus voluerit suscitare suum verbum, tum quod praeter Iudaicam terram nulli parti terrarum accidisse putem, ut oppida et pagi, quin et cives hebraicis nominibus vocentur. Unde enim vobis Ephrata, Hebron, Resen, Pannec, Globoc, Zidon, Iesse, Damascus, Dibon, et multa similia? Tum ipsa Vuittemberga a candore montis dicta, quid est nisi mons Libanus? Libanus enim candidum sonat. Sed satis haec ad ludum.

Hoc serium est, esse vobis donatum prae ceteris, ut puram et primitivam Evangelii faciem videatis, nunc quoniam et spirituum aemulatores facti estis, vestrum est, eandem faciem proferre in lucem et aliis quoque exemplo vestro spectandam praebere, tantum id curetis, ut unanimiter idem et sapiatis et faciatis, et mutuas manus porrigatis sine disceptatione. Quod si quis infirmus est, solus manducet et manducantem non iudicet, rursus qui firmus est, non

manducantem non spernat. Ceterum si adversarii vel etiam amici, qui res novari a vobis aegrius ferent, pro humana illa prudentia et civilitate malignius vestrum propositum interpretati fuerint, scitote, quoniam, nisi theatrum sitis Deo, angelis et hominibus, nondum Christiani estis. Quis enim omnium obstruat os, aut quis omnibus, et singulis propriam rationem reddat? Vetus proverbium est, eum, qui aedificat in publico, multos magistros habere. In omni spectaculo plures sunt spectatores, quam actores. Sint hominum verba et maneant folia, sint hominum iudicia et maneant bullae. Vos, quod conscientia secundum Deum dictat, absque personarum respectu sequamini. In hoc enim volui hanc Epistolam, libro non uno prolixiorem, ad vos confirmandos mittere, ut cooperator et particeps fierem vestri spiritus in Christo, in quo si non frustra laboravi, gratias ago Domino, qui vos multiplicet, augeat et servet in cognitione Iesu Christi Domini nostri, cui est gloria in omnia secula seculorum, Amen[1]).

---

1) In ed. orig. haec in fine addita leguntur: Impressum Wittembergae Mense Ianuario An. M.D.XXII, et in ed. Ien.: Mense Ianu. Anno M.D. XXII.

Synodi Augustinianorum de Libertate Monachorum Sententia*).

Vicarius, Priores, et fratres Ordinis S. Augustini, Vuittembergam convocati, de votis, mendicitate, et aliis legibus monasticis sic pronunciavimus, ut sequitur, in qua sententia, quia Scripturam divinam sequuti sumus, nolumus nos humana autoritate ulla aut humanis traditionibus premi, decet enim verbo Dei omnes creaturas cedere. Quanquam interim permittimus abundare suo sensu, qui aut hanc libertatem non capiunt, aut potestate sua concedere nolunt. Nos rationem iudicii nostri scimus etiam Deo reddendam esse, tantum abest, ut hominibus reddere vereamur. Et quia consilium nostrum est, piis conscientiis mederi, nolumus patrocinari nostrum iudicium iis, qui verbum Dei ad perniciem licentiae carnis praetexent. Et quod Galatas Paulus, idem nos monemus omnes, qui nostra haec lecturi vel audituri sunt, quod liberi sint, modo ne dent libertatem in occasionem carni, sed satisfaciat sua cuique conscientia. Nam quod ex fide non fit, peccatum est. Proinde, Fratres, nolite errare, Deus non irridetur.

Primo ergo permittimus omnibus vel manere in monastica, vel deserere monasticen, quando, qui in Christo sunt, nec Iudaei, nec Graeci, nec mo-

*) Textus redditus est secundum ed. Opp. Luth. Ienensem a. 1557, ubi in paginae capite additum legitur: Anno Christi M.D.XXII.

nachi, nec laici sunt. Et votum contra Evangelium, non votum, sed impietas est.

Secundo, quia Christiana libertas spiritus libertas est, quae nec in esca, nec habitu posita est, placet ut interim veste et vulgatis ritibus monachorum utantur, qui in nostris Congregationibus vivunt, ut omnibus omnia fiamus Pauli exemplo 1. Corinth. 9.

Tertio, sed ita moderemur ceremonias, tum utendo, tum abrogando, necubi vel fides cuiusquam laedatur, vel in caritatem peccetur. Non est enim regnum Dei esca et potus, sed iustitia, pax et gaudium in Spiritu sancto.

Quarto, mendicitatem interdicimus, quam toties vetuit Scriptura, 1. Thess. 3: Cum silentio operantes manducent panem suum. Interdicimus et missis votivis, quando et ab omni specie mala abstinere nos Apostolus voluit.

Quinto, quantum fieri potest in Congregationibus nostris deligantur, qui sint apti ad docendum verbum Dei, publice aut privatim, reliqui victum parent Fratribus opera manuaria, quae forma fuit veterum monasteriorum.

Sexto, quia moderari ceremonias et ritus omnes pro ratione temporum ac personarum visum est, volumus, ut Superioribus suis pareant Fratres ex caritate, ut sine scandalo privatim et publice agamus, et per omnia hoc praestemus, ne blasphemetur bonum nostrum, Amen.

Deliberatio habita de abrogatione Missarum inter illustrissimum et clementissimum Principem, Fridericum Saxoniae Ducem, Sacri Romani imperii Electorem, et Academiam Wittembergensem.

1521.

Quae post Missas privatas ab Augustinianis Wittembergensibus abrogatas inter Fridericum Saxoniae Electorem et Wittembergenses acta sunt, a Seckendorfio (Histor. Luth. I §. 130 p. 215, coll. Walch. ed. Opp. Luth. T. XV p. 2335) ita fere relata legimus:

Nuncio in aulam Electoris Saxoniae allato Augustinianos Wittembergenses Missas privatas abrogasse Elector autumno a. 1521 D. Gregorium Pontanum ad Wittembergensem Academiam deputavit, de novationibus et intermissa ab Augustinianis Missa atque de concione Magistri Gabrielis Didymi (cf. ibid. p. 216) expostulaturum. Delecti inde fuere ex Academia, qui ab Augustinianis rationem factorum poscerent. Hi intellecta horum sententia eiusque rationibus Electorem rogaverunt, ut Missas per totam ditionem suam abrogaret, neve id ob pudorem haeretici aut Hussitici nominis omitteret; hoc Christum, qui pro omnibus aliis Principibus Electorem hac veritatis luce dignatus esset, exigere. Patet id ex scripto, quod D e l i b e r a t i o inscribitur,

cui nomina subscripserunt: Iodocus Ionas Praepositus, Iohannes Doelsch Doctor, Andreas Carolstadius Doctor, Hieronymus Schurff Doctor, Philippus Melanchthon, Nicolaus Amsdorff Licentiat., quamquam in latino exemplari, quod in edd. Opp. Luth. Ien. et Wittemb. redditur omissi sunt Carolostadius et Schurfius. Hoc Academiae responso accepto Princeps per D. Christianum Beyerum, tunc Professorem et Consulem Wittembergensem (postea Cancellarium Electoralem), illis quid ipse de ea re sentiret ac vellet explicavit, id quod legitur in libello: Instructio, quid dilectus noster et fidelis Christianus Beyer, Doctor, ad Praepositum Iustum Jonam*), Philippum Melanthonem**), Nicolaum Amsdorfium et Iohannem Doeltz Theologos deferre ac commemorare debeat. Ad hanc allatam Instructionem ab iisdem sex delectis alio scripto, quod Informationis et Deliberationis titulum habet, ita responsum est, ut repetitis, quae Princeps per Beyerum proposuerat, priori sententiae adversus Missas inhaererent, illasque, quod quaestus vel fundationis gratia absque desiderio exercendae fidei fierent, abrogandas censerent, idque sine tumultu aut scandalo fieri posse existimarent, aut si quid turbaretur, Christi exemplo dicendum esse putarent: Sinite illos, caeci sunt et caecorum ductores, et cum Apostolis: Obediendum Deo magis quam hominibus etc. Ad haec Fridericum aliquid publice decrevisse probari nequit, sed dum cunctaretur et conniveret, Carolostadius paulo post diebus circiter festis nativitatis Christi ad violentas mutationes in templo oppidano Wittembergae progressus est (cf. Seckend. ibid. p. 216 sq.).

Haec Acta latine reddita leguntur in ed. Opp. Luth. Ien. II, 497. Witt. II, 345 et germanice in ed. Witt. IX, 134. Ien. II, 2. Altenb. II, 16. Lips. XVIII, 240. Walch. XV, 2338, secundum libellum

*) In ed. Witt. et Jen.: Iodocum Ionam.
**) In ed. germ. legitur: Melanchthonem.

separatim editum: „Ernstlich Handlung der Uniuer | sitát zu Wittenberg, an den durchleuch | tigsten Hochgeborenen Churfürsten | vnd herren Herr Friderich | von Sachsen. | Die Meß betreffend. 4. | (Tituli pagina nullis signis typographicis ornata nec locum nec annum indicat, quo hic libellus typis impressus est)."

Nos textum reddidimus secundum ed. Opp. Luth. Ienensem a. 1557.

Deliberatio habita de abrogatione Missarum inter illustrissimum et clementissimum Principem, Fridericum Saxoniae ducem, Sacri Romanii imperii Electorem, et Academiam Wittembergensem.

Sententia quorundam delectorum ab Academia Wittembergensi ad illustrissimum Principem ac Dominum Fridericum, ducem Saxoniae, Electorem etc. de Missa privata.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime, et voce et scripto Augustiniani mandato Cel. V. rationem sententiae suae nobis exposuerunt, ac intelleximus, his vere de causis eos Missas privatas in suo coetu abrogasse, quas Cel. V. ex hac illorum scheda cognoscet.

Principio, postquam ubique gentium adeo invaluit Missarum perniciosus et impius abusus, tam apud sacris initiatos, quam profanos homines, ut evelli nequeat ex animis tam insita penitus opinio, videlicet, quod Missa tanquam bonum opus, quo placaturi Deum λύτρον seu pretium illi offeramus pro peccatis nostris et aliorum, recepta est, idque adeo, ut sacrificulus, vivens in proposito mortalis peccati, salubriter et fructuose putetur eam ceteris adplicare. Propterea Augustiniani intermiserunt Missae celebrationem, cum talia Missarum spectacula sint re ipsa nervus, basis et fons horum abusuum, cupiuntque per eam occasionem verum ac sincerum

usum coenae Domini a Christo et apostolis traditum observatumque adiutore Deo restituere.

Secundo, Privatae Missae, quales hodie fiunt, aperte pugnant cum institutione atque observatione Christi et apostolorum. Nam Christus ut [1]) minimum duodecim apostoli multis una distribuerunt, nec unquam unus privatim se ipsum communicasse legitur. Hinc etiam Paulus privatas coenas Corinthiis prohibet, cum inquit 1. Cor. 11: Quoties convenitis ad manducandum etc.

Tertio, Christus utramqne partem, hoc est, integrum sacramentum dari iussit et ordinavit omnibus. Cum igitur Missae, quas nostra vidit aetas, ita dispositae sint, ut adstantibus una duntaxat pars sacramenti exhibeatur, non possunt Augustiniani bona conscientia hanc ceremoniam, a verbis Christi alienam, suo exemplo confirmare.

De his Augustinianorum articulis Cel. V. breviter cogitata nostra perscribemus, et reverenter oramus Cel. V., ut nos clementer, benigne et diligenter audiat, idque iis auribus et tali mente, quae non intelligentiam humanam mundique sapientiam in his rebus, quae sunt religionis, sed divinam tantum et spiritualem sapientiam, in verbo Dei traditam, magnifacit et sequitur.

Certissimum est, inter gravissima omnium et maxime horribilia peccata numerandam esse coenae Domini profanationem. Quia D. Paulus tanta vi spiritus tantaque vehementia, et quasi ardore verborum reprehendit levem abusum Coenae apud Corinthios, quod ad illam velut instructuri aliquod theatrale convivium accedebant, et qui primi aderant neglectis aliis tenuioribus largius se explebant, cum inquit: Qui non diiudicat corpus Domini, manducat sibi iudicium, et multi, ait, propterea peste et aliis morbis puniti sunt.

Quare, cum nos longe indignius et prorsus abominandis modis polluamus sacratissimam ceremoniam, non dubium est, quin multo horribilius puni-

1) In ed. Jen. margini adscripta est nota: et.

amur cum bellis, pestilentia et infinitis cladibus, quarum est ante oculos magnitudo, tum vero, quod multo tristius et magis horrendum est, caecitate et velut furoribus reprobae mentis, quae in administris ac defensoribus Missarum quotidie conspiciuntur. Nam Missa, ut nunc vocant, seu Coena dominica iuxta Christi institutionem proprie et principaliter nihil est, nisi ipsa distributio et manducatio corporis et sanguinis Domini. De cetero quae adduntur, hominum et Romani Pontificis autoritate recepta indiesque cumulata fuerunt. Nec differt manducatio sacerdotis ab opere laici sumentis, idem est sacramentum, quo admonemur ceu rato et infallibili signo et testimonio remissionis omnium peccatorum, iuxta Christi dictum: Hoc quotiescunque facietis, facite in mei commemorationem, id est, recordantes misericordiae et beneficii, quod vobis per mortem meam donatum et exhibitum est. Hinc ergo efficitur, Missam seu manducationem sacerdotis nequaquam esse tale bonum opus, quo Deo reddamus aut offeramus aliquid placans Deum, et satisfaciens pro nobis aut aliis, sicut nec manducatio laici alteri potest adplicari, nec cuiusquam Baptismus valet pro alio.

Porro omnium confessione liquet, totum illud regnum Missarum hoc errore constitutum, ut sint bonum opus ad nostra et aliorum peccata expianda. Quod quid aliud est, quam prorsus obscurare praecipuum articulum doctrinae Evangelii de iustitia fidei veroque usu sacramentorum. Hoc itaque superstitionis contagio serpente paulatim longiusque prodeunte factum est, ut in singulis fere templis et monasteriis hebdomadatim quatuor, quinque aut etiam plures Missae a singulis personis, in singulis altaribus celebrandae, ordinatae et fundatae sint, praeter alias funebres, et quas votivas vocarunt, quae in dies magno numero cumulatae sunt. Unde impuri sacrificuli occasione corradendae pecuniae et faciendi quaestus oblata laetanter et cupide talia Missarum aucupia amplectuntur, ac si qui forte integri bonique viri in illo ordine secundum consci-

entiam suam pie sacramento mallent uti, hi tamen ob illas constitutiones et pactiones inviti, et cum molestia, nec sine animorum offensione coguntur celebrare Missas.

Ex his igitur, quae diximus, Cel. V. cogitatione prosequatur, quantum ad pietatem momenti adferat, si vel nebulo aliquis lucelli causa, vel probus minister exactione fundationis, nec volens, neque cum aliquo bono motu, aut etiam reclamante conscientia Missam consecret. Non est enim in re atque natura positum, ut quamvis bonus religiosusque sacerdos toties cum voluptate flagrantique studio ad hoc opus faciendum veniat, quoties per fundationem obligatur ac pene obstringitur. Et leve est, quod obiiciunt aliqui, in Missa recitationes precum prodesse ceteris, etiamsi manducatio Sacerdotis nemini salubris aut fructuosa sit. Nam facile iudicabit Cel. V., quantum vel improbi sacerdotis oratio, vel pii non alacris ac excitati impetret aut promereatur aliis. Deinde, ut maxime precatio in Missa valeret, tamen etiam religiosissima et plena pietatis precatio sacerdotis in Missa nihilo plus virium, efficaciae, dignitatis habet ad reconciliandum Deum, aut ad impetrandum aliis bona, quam pii cuiusvis laici preces et gemitus in cubiculo.

Ex iisdem etiam causis, quas supra diximus, institutae sunt Missae pro defunctis, aliaeque sexcentae id genus imposturae, quae si praeterea nihil vitii haberent, quam quod sunt merae imposturae ad fraudem et fallaciam propter quaestum excogitatae, utcunque tolerari possent. Nunc cum in hac audacia titulo et nomine sanctissimae ceremoniae tam impudenter in ecclesia homines imperitos ludificari, turpissime confictis imposturis et mendaciis de efficacia operis sacerdotis pro defunctis, pro itinerantibus, navigantibus etc. sint detestabilia et enormia peccata, nullo modo ferri dissimularive debent, etiamsi totus orbis adficiatur scandalo.

Quocirca pertinet ad officium Cl. V. tanquam Christiani Principis, in cuius ditione singulari Dei beneficio lux Evangelii rursus effulsit, pro eo, ut

Cel. V. carissima est salus animae suae, curare, ut talis Missae profanatio in ecclesiis Cel. V. prorsus aboleatur, ac contra verus piusque sacramenti usus, quem Christus instituit et apostoli observarunt, instauretur. Sic enim Christus ipse in illa ipsa prima Coena multis verbis et ante et post distributionem Eucharistiae concionatur apostolis de morte, de resurrectione sua, de regno suo in ecclesia etc. Et in institutione Sacramenti clare praecipit, ut, quoties conveniant ad hanc coenam, sui recordentur. Et haec postea fuit ecclesiae consuetudo, ut, quoties convenit populus, primum praedicatum sit verbum Dei, nam hae conciones semper fuerunt praecipua causa et nervus publicae congregationis, et ministerium Evangelii debet esse publicum, deinde benedicebantur panis et vinum et distribuebantur petentibus. Haec forma ut est rectissima, ita foret omnium tutissima, nec relinqueret locum aut occasionem alicui profanationi. Quod considerantes Augustiniani restitutionem sinceri ac veteris usus Coenae expetiverunt, et quia abhorrent a Missarum nefariis abusibus maluntque sine coactione libere ac sua sponte administrare hanc ceremoniam, adprobamus eorum sententiam.

Quod autem inter reliqua et hanc causam sui facti exponunt, neminem privatim et solum debere communicare, ea nobis quidem non satis firma videtur. Etsi enim illa ratio vera est, quae scandalum amplificat, quod ritus usitati Missarum privatarum tenent occupatos animos rudiorum ac simpliciorum, ut, cum videant ab aliis retineri morem seorsim communicandi, perseverent in suo abusu, tamen et hoc consideretur, quod nunc quidem in re his temporibus prorsus nova fratres in fide infirmi ad tempus ferendi fovendique sint, donec melius verbo Dei erudiantur, iuxta doctrinam Pauli. Quae postremo loco addunt de utraque specie seu integro Sacramento, ea existimamus non posse refutari. Neque enim videmus, quo pacto illi queant excusari, qui alterutram tantum partem sumunt aut porrigunt, cum nominatim Christus loquatur de calice: Bibite

ex hoc omnes, imperative. Ac tametsi non desint astutis variae elusiones, effugia, praetextus ad excusandam prohibitionem calicis, tamen haec Sophistica plurimum habet periculi, ideo rectum est, primum et antiquiorem usum Sacramenti restitui in ecclesia ac renovari.

Denique ut summatim et definitive loquamur: Si ea forma et ritus Coenae, qui describitur in Evangelio, retineretur, causa nihil haberet perplexi aut intricati, et nullum esset periculum erroris aut offensionum. Verum quia autoritatem humanarum legum traditionumque specie sanctimoniae pietatisque vendibilium sequimur, a quarum hypocrisi Christus itemque D. Paulus toties tamque fideliter nos cavere iubent, necesse est sequi illas dubitationes, rectene an secus sic colamus Deum, et alias infinitas perplexitates quaestionum, ac ita haesitantes animo cogitationeque fluctuantes in maximis versamur erroribus. Et quamvis constet praedictum esse, quod futurum sit, ut traditionibus et doctrinis hominum universus mundus, ac si fieri posset, etiam electi in errorem inducantur, tamen hae constitutiunculae sic intimis impressae mentibus, et ut ita dicam inustae sunt, ut pluris fiant magisque adplaudatur eis, quam coelestibus edictis, quo Scriptura impleatur: Qui extollitur supra omne quod vocatur Deus.

Quapropter humiliter ac reverenter obtestamur Cel. V., ut quod principe Christiano dignum est serio negotium istud suscipere ac promovere, et eiusmodi profanationem Coenae Domini in Ducatibus ac territorio suo quam primum abolere magnoque et excelso animo infamiam, si fortasse propterea Cel. V. Boemus aut haereticus audiat, contemnere velit. Quisquis enim Evangelii causa ad labores et pericula accedit, huic maledicta, convicia, contumeliae, odia etiam immania plurimorum subeunda sunt. Nec quisquam cogitet se simul et Christo servire posse, et ab his immunem fore. Inprimis Cel. V. cavendum est, ne Christus in die iudicii exprobret idem quod Capernao, nempe hanc inenarrabilem Dei bonitatem, qua in ditione Cel. V.

Evangelium rursus patefieri ac velut ex tenebris emergere et tam clara luce effulgescere voluit, nobis ignavis ingratisve collatam fuisse. Nam quo maiora sunt merita et dona coelestis Patris erga Cel. V., quam alios Reges aut Principes, eo severius Deus rationem a Cel. V. postulabit, quam bene haec sua beneficia collocarit. Porro, quod ad Augustinianos attinet, etsi nos quidem nondum damnamus eos, qui hoc tempore privatim pro se in Missa communicant, si modo reliqui abusus vitentur, tamen si illi, ut ostendunt, verum illum morem Coenae a Christo institutum in suo coetu instaurare volent, id nos nequaquam possumus improbare. Itaque petimus, ut Cel. V., sicut decet Christianum Principem, altius hanc rem perpendat, nosque clementer sibi commendatos velit, cui singuli nostra studia et officia summa cum observantia deferimus.

Cel. V.

deditissimi

Iustus Ionas Praepositus.
Philippus Melanthon.
Nicolaus Amsdorffius.
Iohannes Döltz a Veltkirch.

Instructio quid Dilectus noster et fidelis Christianus Beyer, Doctor, ad Praepositum Iodocum Ionam, Philippum Melanthonem, Nicolaum Amsdorfium, et Iohannem Doeltz Theologos deferre ac commemorare debeat.

Primum Salutationem nostram, dehinc quae sequuntur exponat.

Postquam clementissimus Dominus meus superioribus diebus clarissimo viro D. Gregorio Pontano, Doctori, in mandatis dedit, ut Cel. suae nomine Academiae ac Capitulo commemoraret, renunciatum esse Cel. suae, multa Vuittembergae in dies novari, et fieri mutationes in ritibus ecclesiasticis, in primis autem quod Augustiniani diebus aliquot intermiserint usitatos ritus Missarum, nescire vero

Cel. suam, quo consilio haec fiant, et an huic rumori fides habenda sit, praesertim cum ipsi Universitas et Capitulum nec scripto nec nuncio Cel. suam de hac re certiorem fecerint.

Quoniam autem Cel. suae voluntas inclinata et propensa ad promovenda iuvandaque pro viribus omnia, quae sacrosanctae fidei Christianae conducere et veram pietatem stabilire videantur, iampridem perspecta sit ipsis et cognita, ideo nec in posterum ad extremum usque spiritum aliam fore mentem Cel. suae, quam agendi gerendique omnia ea moderatione et pietate, quae deceat Christianum Principem, seque hunc animum cum aliis abunde declarasse constitutione Academiae Vuittembergensis, ut ibi aliquis coetus multorum piorum et doctorum virorum educari et honeste foveri posset.

Proinde Cel. suam antehac ab ipsis petiisse, ut sicubi quid tentaretur illicite vel tentatum esset, ipsi pro singulari sua prudentia magnopere attenderent, vigilarent, caverent, ne talia moveantur, unde labis aut detrimenti aliquid in Rempub. influeret, accurateque providerent animis, qua via, quibusque rationibus aequis ac commodis dissipata sarciri, discordiae, seditiones aliaque pericula caveri vitarique possent.

Itaque D. Pontanum rescripsisse Cel. ipsius, quod post auditam commemorationem suam Universitas et Capitulum delegissent certos quosdam, quorum partes essent diligenter inquirere, quid Magister N. Augustinianus pro concione dixisset, et ipsos Augustinianos hortari, ne subito quid mutarent in usitatis ritibus Missarum, sed veterem morem servarent tantisper, donec a Vicario suo de ea re responsum impetrarent, aut res illa accuratius ab Academia disputata et communi consilio aliquid constitutum esset. Quod si postea Augustiniani honestis et piis postulatis et monitis nollent acquiescere, se capturos esse consilium, quid faciendum esset, et sua deliberata Cel. suae exposituros esse.

Praedictum igitur delectum mox cum Augustinianis egisse, ac ita utrinque discessum fuisse, ut

Augustiniani suae sententiae fontes, argumenta rationumque momenta post biduum Doctoribus perscripta offerrent, quae cum perpendissent diligentius, se cum ipsis collaturos esse, verum hac conditione, ut interea a mutatione abstinerent.

Haec postquam sic acta sunt, iidem delecti literis suis Cel. ipsius causas aliquot Augustinianorum sententiae et una suam deliberationem exposuerunt ac in Epilogo petiverunt, ut Cel. ipsius, quod principi Christiano dignum est, hoc negotium serio urgere profanationesque Missae in ditione ac territorio suo quam primum abrogare, magnoque et excelso animo infamiam, si fortasse Cel. ipsius haereticus aut Boemus propterea audiat, contemnere velit. Quicunque enim Evangelii causa labores suscipiunt, iis maledicta, convicia, contumelias, odia etiam immania subeunda esse, nec cuiquam aliud contigisse. Hoc potius summo studio cavendum, ne Christus in die iudicii exprobret Cel. ipsius idem, quod Capernao, nempe immensum illud beneficium Dei, quo in ditione Cel. ipsius Evangelium rursus elucescere coepit, nobis ignavis ingratisque collatum fuisse, nam quo maiora sint merita coelestis Patris erga Cel. ipsius quam alios Reges aut Principes, eo severius Deum rationem a Cel. ipsius postulaturum esse. Quae omnia Dux Elector cum reliquis singula lecta planeque intellecta audivit.

Ad haec Dominus meus clementissimus per me vobis commemorare iussit, semper hoc fuisse propositum ac voluntatem Cel. suae Deoque favente semper imposterum fore, omnia pro viribus adiuvare, promovere et facere, quae ad gloriam verbi Dei illustrandam et pietatem stabiliendam conducere videantur, eaque tam pie et tanta moderatione agere, qua deceat Christianum Principem, sicut paulo ante Cel. ipsius vobis exponi fecit.

Sed idem illustrissimus Princeps diligenter expenso Scripto vestro tamen hoc etiam cogitat et vobis cogitandum proponit. Cum haec sit res ardua magnique momenti, et quae ad universae ecclesiae deliberationem pertinet, non esse festinatione prae-

propera consilium praecipitandum, sed cunctanter agendum, nam Cel. suae arbitratu difficulter ista per vos solos tanquam paucos obtineri posse.

Nec dubium esse, quin, siquidem sententia vestra testimonium habeat Evangelii, plures mortalium eam amplexuri sint, ac tum demum cum suffragatione maioris partis mutationem constanter et sine magnis impedimentis inchoari posse.

Et clementissimus Dominus meus nondum edoctus est, quando primum hic ritus Missarum, qui nunc usitatus est, introductus sit, qui fortasse aliquot centenis annis in tota ecclesia receptus est, et quando ille primus mos, quo usi fuerunt apostoli, desierit.

Praeterea et hoc considerandum esse iudicat, cum templa et coenobia plerumque propter Missarum celebrationes exstructa et fundata sint, quae confusio sequutura esset, si Missae prorsus abolerentur, quia scitis, cessante causa etiam cessare effectum.

Quare facile potest divinari, futurum esse, ut Missis abolitis etiam sacerdotiis, templis et monasteriis debiti reditus, facultates et pensiones detineantur ac detrahantur. Tunc ergo si una pars alteram exspoliaret, aut alius alium tanquam haereticum aut persecutorem ecclesiae criminaretur, turbulenti inde motus existerent, quod vos ipsi vestra prudentia facile expendetis: quae vos CL. D. meus clementi erga vos animo celatos noluit.

Ac quoniam hoc negotium ad ipsius Cel. consilium reiecistis, cum sciat se esse laicum nec satis peritum Scripturae et controversiarum ecclesiasticarum, interim a vobis petit, ut una cum aliis Academiae et Collegii ecclesiastici praecipuis viris ita moderemini ac agatis totam hanc causam, ne quid moveatur suscipiaturve, unde dissidia, seditiones, turbae aliaque incommoda nascantur, sed re prudenter deliberata talia media et remedia accommodetis, quae prosint ad utilitatem et tranquillitatem catholicae ecclesiae, ut distractiones, tumultus populares et alia pericula caveantur.

Haec vos agere atque in haec intentos esse non mediocrem spem CL. D. meus de vobis singulis concepit, certe nihil feceritis Cel. ipsius gratius aut optatius.

Sequitur Informatio et Deliberatio Delectorum ab Universitate ad allatam Instructionem clementissimi D. nostri de Missa.

Consultatio, quae nobis mandato et nomine illustrissimi et clementissimi Domini nostri a Doctore Christiano Beyer proposita est, quinque articulos seu capita praecipua habet.

Primo, cum haec sit res ardua magnique momenti, et quae ad universam ecclesiam pertineat, non debemus praecipitare consilium, nam difficulter ista per nos, ut pauciores, obtineri posse.

Secundo, non dubium esse, quin, si nostra sententia testimonia habeat Evangelii, plures alii eam magno consensu amplexuri sint, ac tum demum consensu maioris partis constanter et sine impedimentis inchoari posse mutationem.

Tertio, Cel. suam nondum potuisse informari, quando hic usitatus ritus Missarum coeperit, qui fortasse aliquot centenis annis duraverit in tota Ecclesia, neque constat, quando ille mos, quo usi fuerunt apostoli, desierit.

Quarto, cum plerumque templa et monasteria ad Missarum celebrationem exstructa et fundata sint, fore, ut cessante causa simul et cessaret effectus, hoc est, ut ad illum finem destinata et legata simul intercideren, sicque monasteriis et templis debiti reditus pensionesque adimerentur.

Quinto, tunc ergo, si conaretur altera pars alteram, sumpta sibi pronunciandi autoritate, tanquam haereticum aut persecutorem ecclesiae accusare, dissidia, seditiones et multiplicia nascerentur incommoda. Ideo una cum aliis Collegii ecclesiastici et Academiae membris ita causam gubernare iubemur, ne qua dissidia aut turbulenti motus existant.

Haec omnia cum reliquis modeste et reverenter accepta intelleximus, ac post habitam diligenter deliberationem, ut a nobis postulatum est, nostram sententiam, ut sequitur, exposuimus, reverentèr orantes, ut Cel. ipsius nos clementer audiat, accurataque cogitatione rem prosequendam arbitretur.

Et quia Cel. V. paulo ante de crassissimis duobus abusibus commonefecimus, nempe quod plurimi vel quaestus gratia, vel coactione fundatae constitutionis absque ullo desiderio et siti gratiae et exercendae fidei Missas exsequantur, adhuc affirmamus, hos duos abusus Missae necessario tollendos esse, quod existimamus quidem sine tumultu et aliis periculis fieri posse. Et ut maxime non possit, non debet in hoc casu scandali aut diffamationis haberi ratio. Sic enim Christus ad Pharisaeos, qui etiam ex doctrina Christi, quae pugnabat cum legibus et traditionibus humanis, afficiebantur scandalo, Matth. 15. dicebat: Sinite illos, caeci sunt et duces caecorum. Denique Deo magis obediendum est, quam hominibus Act. 5.

Nec propterea, quia pauciores minimaque pars sumus, veritas et autoritas verbi divini, quod omnibus angelis et creaturis imperat, cum clare in Evangelio et Apostolo tradita nobiscum faciant, levior videri debet. Nam ab initio mundi semper minima pars et exigua particula mundi veritatem accepit et professa est, idemque permanebit ecclesiae status usque ad orbis interitum. Quid? quod Christus ipse infirmis, contemptis, paucis, miseris, simplicibus, indoctis personis commendavit ministerium Evangelii veritatisque per totum orbem annunciandae, ac illis solis coelestem revelavit sapientiam, quam potentes et sapientes mundi ignorabant, Matthaei 11. Hanc responsionem iudicamus satisfacere primo articulo.

Ad secundum articulum etiam in lege Mosi, Esai. 53. et pluribus in locis Scripturae clarissime praedictum fuit, Christum infirma, servili et contemptibili specie venturum, ut esset Salvator generis humani, nec tamen quisquam haec videre, in-

telligere, et excipere Christum voluit, praeter paucos, quibus hoc datum fuit, nempe imbecilles, miseri, simplices, sed spiritu Domini illuminati.

Idem plane nunc accidit. Quanquam in sacrosancto Evangelio supra commemoratus verus, sincerus probatissimusque Coenae usus, multaque praeterea religionis capita expresse traduntur, Pontifices tamen et alii, qui sibi titulum sapientiae vendicant, vel sui quaestus et emolumenti causa, vel quod caeca quadam et malitiosa diffidentia suae dignitati, potentiae, honori, tranquillitati et aliis commodis metuunt, illa neque intelligere neque concedere possunt. Nec minus per doctrinas et traditiones humanas prorsus excaecati sunt, quam Pharisaei, Pontifices, Scribae Christi tempore admiratione suarum traditionum, cultuum, legum et illius status, in quo ipsi praestabant, adeo dementati erant, ut Christum non solum non agnoscerent aut reciperent, sed potius insania et furore quodam concitati totis viribus oppugnarent.

Quare, etsi verus ille, simplex et Christianus ritus Missae in Evangelio luculenter descriptus est, cui praecipue debet adiungi concio ex verbo Dei sumpta de fine, usu et fructu huius ceremoniae, tamen nemo assentietur aut concedet piam mutationem fieri, nisi quibus desuper donatum patefactumque fuerit.

De fundationibus et quando praesentes Missae introductae sint, de quibus habent III. et IV. articuli, satis constat, Collegia vetera, monasteria et templa initio non fundata, constituta, ordinata, regiisque opibus locupletata fuisse ad lectionem Missarum vel horarum Canonicarum deblaterationem, absque fructu et utilitate ecclesiae ac fidei Christianae, quod nunc fere fit, sed potius ut iuventus in sacra Scriptura et religionis doctrina erudiretur.

Itaque vetera Collegia, Coenobia et Dioceses fuerunt scholae iuvenum Christianorum usque ad Augustini, imo Bernardi aetatem. Ad hunc finem omnia bona facultatesque ecclesiasticae legatae et

donatae fuerunt, ut inde stipendia et quasi praemia laborum darentur Pastoribus Doctoribusque ecclesiarum, et sustentarentur tenues Scholastici aliique pauperes: quod veterum historiarum monumenta perspicue indicant.

Recentes vero fundationes Collegiorum aut Coenobiorum, ab annis quadringentis aut quingentis, fere omnes Missarum et cantionum usitatarum causa constitutae magnificeque (quod apparet) auctae sunt.

Et quia fundationes huiusmodi singulis septimanis a singulis personis certum exigunt Missarum numerum, quod sine peccato praestari non potest, debent hi carceres vinculaque conscientiarum quamprimum sine tergiversatione tolli.

Ac etiam si quae constitutiones certum Missarum numerum non exigunt, cum tamen hoc errore factae sint, quod Missa sit bonum opus aut sacrificium applicandum pro aliis, tales quoque ordinationes mutandae et antiquandae sunt. Vera enim Missa pii sacerdotis tantum facienti prodest, non alteri, nec plus meretur magisve placet Deo, quam si laico porrigatur Sacramentum, quod Cel. V. in priori scripto planum facere conati sumus.

Nec ideo violantur iniuriave afficiuntur iura donationum illarum, quia autores earum ab impuris sacrificulis persuasi ac decepti putarunt se iis fundationibus sibi suaeque familiae et posteritati rem profuturam ad salutem animarum instituere. Qui profecto si revocarentur in vitam, damnarent ipsi facilitatem credulitatemque hac in re suam, cum viderent solummodo ad explendam sacerdotum avaritiam et pecuniarum aucupia a sacerdotibus has donationes primum expetitas, aut postea translatas esse.

Ac satis constat, morem pro aliis, praesertim defunctis, quaestus gratia definito certoque tempore legendi Missas non ita pridem, sed ante annos ducentos, aut aliquanto amplius excogitatum fuisse. Nec horum anniversariorum, exsequiarum, et similium quaestuariarum Missarum in antiquis fundationibus ulla fit mentio.

Nec dubium est, priscis Caesaribus et Regibus a Collegiis suorum Canonicorum nullas solennitates funebrium et anniversariarum oblationum celebratas esse.

Deinde, etiamsi D. Petri aetate tales nundinae venundationesque Missarum receptae fuissent, num propterea tam atroces blasphemiae et manifesta peccata non abiici atque aboleri deberent? S. Paulus conqueritur iam suo tempore pullulare semina tyrannidis dominationisque Antichristi in cumulandis ceremoniis operumque cultibus. Quocirca hic abusus in nullius creaturae gratiam, sive terrenae sive coelestis, silentio aut approbatione confirmandus est.

Constat et illud, primum et antiquissimum morem semper in Missa adstantibus in coetu porrigendi integrum sacramentum durasse usque ad Cypriani aetatem, eademque consuetudo in Graecia et orientalibus ecclesiis observatur in hunc usque diem, quae retinuerunt exemplum apostolorum.

Hodiernum vero ritum modumque legendi Missas nuper introductum esse indicat et antiqua observatio Mediolanensis episcopatus, qui etsi est Romano vicinus, tamen caret bona parte canonum Missae, adeo ut ne hodie quidem aliquis Romanus sacerdos ex Missali Mediolanensi possit celebrare. Praeterea formam Missarum saepe vel mutarunt vel auxerunt Pontifices Damasus, Gelasius, Celestinus, Gregorius, quos constat recentiores esse.

Itaque primus, integer, sincerus usus et forma seu praescriptum apostolorum nequaquam negligendum vel aspernandum est, nec temere et sine autoritate Scripturae ab eo discedendum, cum Paulus inculcet: Accepi a Domino, quod et vobis tradidi. Quanquam de ordine, modo seu forma principaliter hic non loquimur, nec est perpetuo de ea litigandum, modo substantialia et praecipua quasi capita non corrumpantur.

Verum hoc deploramus, quod praeter mutatam formam veteremque morem ac consuetudinem etiam accedunt flagitiosi abusus et blasphemiae in applicatione pro vivis et mortuis, quodque contra ex-

pressam institutionem et mandatum Christi altera pars Sacramenti laicis erepta est.

Quod si propter aliquas necessarias mutationes magnae distractiones, dissidia aut tumultus oriantur, non nostra haec aut eorum, qui spargere vel propagare veritatem divinam cupiunt, culpa iudicari debet, sed illi vituperandi sunt, qui odio invidiaque flagrantes pro defendenda dignitate, otio et culina, denique pro focis contra aras bellum gerere, et quacunque possunt immanitate hanc lucem obstruere et obruere non verentur.

Si Pontifices illi et Pharisaei una cum Magistris nostris eximiis sacrosanctum Dei verbum publice audiri, praedicari, legi permitterent, etiamsi non assentirentur ipsi, aut qua possent argumentorum et Scripturae testimoniorum copia refutarent nec violenta et manifesta crudelitate grassarentur, nullae discordiae, seditiones, tumultus existerent. Cum vero nullo fundamento aut Scripturae testimonio nixi, imo reclamante conscientia Regum et Principum animis hanc de nobis opinionem instillent ac quasi insculpant, haeretica et impia esse, quae profitemur, non sane mirandum est, praedicatores verbi Dei cum suis auditoribus affligi, comburi, trucidari.

Ideoque hi furores adversariorum et ingentia pericula non tanti facienda aut eo usque formidanda sunt, neque enim Christus, quia hoc genus incommoda, discordias, seditiones, bella, parricidia piorum, voce Evangelii impendentes regnorum mutationes variasque ruinas prospiciebat, metu exanimatus obmutuit aut ministerium docendi reliquit? Apostoli quidem, cum sapientes detestarentur praedicationem Evangelii, tanquam facem dissidiorum, perturbationum, tumultuum, schismatum, seditionum, quae Hierosolymae inter Iudaeos propter legem divinitus datam et promulgatam excitabantur, nihilo timidius aut negligentius docendi fungebantur munere.

Diabolus haud dubie obiicit nobis ista corporalia externaque pericula, ut cursum Evangelii, quod extreme odit, inhibeat ac remoretur. Idcirco non

tantopere moveamur his spectris et terriculamentis Satanae, et suo quisque loco tanquam in acie consistentes Deo commendemus eventum. Certe enim Scripturam impleri oportet, quae praedicit talem persecutionem ecclesiae, qualis non fuerit ab exordio mundi, Matth. 24. Et Christus diserte nos praemonet, inquiens: Non veni pacem mittere, sed gladium, dissidium inter patrem et filium, matrem et filiam, adeo ut alius alium verbi Dei causa offensurus et deserturus sit. Nam qui me non plus diligit (ait ibidem Christus) quam patrem aut matrem, non est me dignus, hoc est, qui propter verbum Dei in discrimen offerre dubitat existimationem, corpus et bona sua, non est vere Christianus.

Postremo nec scandala, si quae pariet huius doctrinae professio, quenquam deterreant vel languefaciant. Quemadmodum enim (iuxta Scripturam) Christus venit in mundum et donatus est iis, qui in ipsum et verbum eius credunt, ut regenerati Spiritu sancto fruantur aeterna luce et vita, sic e diverso incredulis et hostibus Evangelii constitutus est in scandalum, ut irruentes in eum aeterna morte opprimantur, sicut Luc. 2. vaticinatur Simeon: Hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel; item Luc. 20: Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, factus est in caput anguli, quicunque inciderit in eum, dissiliet, super quem ille cadet, conteretur, nam Christus est positus et datus in signum contradictionis, Lucae 2.

Iustus Ionas Praepositus.
Philippus Melanthon.
Nicolaus Amsdorff, Licentiatus.
Iohannes Döltsch a Veltkirch.

De Votis Monasticis D. Martini Lutheri iudicium ab auctore recognitum et auctum.

1522.

Lutherum non improbasse, quod anno 1521 (mense Maio) Bartholomaeus Bernardus sacerdos uxorem duxerit, constat (cf. supra Praef. in Apologiam B. Bernhardi p. 99 et Seckendorfii Histor. Luth. I §. 104 p. 170), nec minus omnes sciunt, initio non tam a Luthero, quam aliis Wittembergensibus Doctoribus, Philippo Melanchthone (qui sacris non initiatus uxorem iam anno 1520 duxerat) et maxime Carolostadio, pro Clericorum libertate matrimonium ineundi et voce et scriptis esse actum. Consentiebat quidem Lutherus quoad sacerdotes, urgens Pauli dictum inter diaboli doctrinas prohibitionem matrimonii referentis, sed haerebat circa monachos, qui a Deo non instituti, sed sua sponte illum statum elegissent et Deo obtulissent (cf. Seckend. Hist. Luth. ibid. coll. Epp.Luth. ed. de Wette II, 34). Postea vero ille paulatim sibi persuasit vota omnino non esse servanda et monachos quoque non posse prohiberi, quominus matrimonium inirent. Misit itaque iam die nono m. Septembris a. 1521 Melanchthoni theses de votis monasticis, iudicio eius relinquens, an illae in vulgus edendae essent, iisque alias subiunxit, quas pro disputandis et inquirendis, non pro certis et veris tenen-

dis habebat, eodemque die haec themata etiam Amsdorfio misit (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, p. 48 et 52). His utrisque simul aperit se latius de votis scripturum, nam tunc fere temporis de votis iam ad certum iudicium perductus Melanchthoni haec scribit: „Fidendum est Evangelio, et vota ista quocunque casu, quocunque animo, quocunque tempore emissa cum tota fiducia deserenda sunt et ad libertatem fidei Christianae revertendum. Haec mea est firma et indubitata sententia, de qua benedico et gratias ago benignissimo liberatori, Domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula. Amen.“ (cf. Seckendorf ibid. p. 171.)

Theses, quae in nostra Opp. Luth. editione inter Disputationes Lutheri (T. IV. p. 344) redditae sunt, in lucem prodierunt latine sub hoc titulo:

Iudicium Mar | tini Lutheri de Votis scrip | tum ad Episcopos et | Diaconos Vuit tembergen. | Ecclesiae. Vuittembergae (s. a., sed haud dubie: MDXXI). 4. Tituli pagina figuris marginalibus est ornata.

(Bibl. reip. Norimb. Panzer IX. 80).

Iudicium Martini Lutheri de Votis. Scriptum ad Episcopos et Diaconos Wittembergen. Ecclesiae. (s. l. et a. [Wittembergae]) 8.

(Panzer IX, 102)

germanice sub hac inscriptione:

Doctor Martin Luthers Kurtz schlußrede von den gelübden vnnd geystlichen leben der Clöster (s. l. et a). In tituli pagina cernitur signum typographicum folii transversi. In fine legitur: Bewerung mit geschrifft kumpt bald. Patientz; et signum typographicum folii transversi iterum est impressum.

Doctoris Mar. Luther kurtz schlußrede von den gelöbbten vnd geystlichen lebenn der Kloster. (s. a.)

(Schütze III p. 287).

Uberior de votis monasticis tractatus a Luthero mense Novembri a. 1521 conscriptus (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II p. 95) et parenti Iohanni Luthero die 21. m. Novembris eiusdem anni dedica-

tus est. Die vicesimo m. Decembris a. 1521 hic libellus iam typis absolutus esse videtur, nam eo die Lutherus Wenceslao Lincio haec scripsit: „Si libellum meum de votis legeris, videbis meam sententiam“ (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II p. 117 coll. p. 109). Sub finem igitur anni 1521 hoc scriptum Lutheri in vulgus exiit, et iam mense Ianuario a. 1522 ab auctore recognitum et auctum typis iterum impressum est, id quod ex editione Opp. Luth. Ienensi a. 1557 cernere licet, ubi haec leguntur: „Scriptum sub finem anni 1521, impressum vero mense Ianuario anni 1522.“

Qua causa commotus Lutherus hunc librum de votis conscripserit, cernimus ex epistola, quam die 22. m. Nov. a. 1521 Spalatino dedit, ubi haec leguntur: „Vaga et incerta relatione didici, deposuisse apud nostros quosdam cucullum, quod ne forte non satis firma conscientia facerent, timui. Hic timor extorsit mihi eum libellum, ut et mei nominis, si qua est, autoritate vel apud pios et bonos levarentur, et apud semet ipsos magis animarentur. Certum est, votum monasticum hodie esse damnatum, vel uno hoc nomine, quod in monasteriis verbum Dei non tractatur, et mera hominum mendacia ibi regnant“ (Luth. Epp. ed. de Wette II. p. 106). Auctor denique ipse hunc libellum de votis omnium, quos scripserit, iudicat esse munitissimum, imo. quod gloriari ausit, invictum (cf. Lutheri ep. ad Ioh. Brismannum mense Ianuario a. 1523 datam. Luth. Epp. ed. de Wette II. p. 288).

Vetustissimae huius libri hae sunt editiones:

De Votis Monasticis Martini Lutheri Iudicium. Wittembergae. Haec in fronte fol. 1a. Fol. 2a: Ioanni Luther Parenti suo, Martinus Luther Filius in Christo Salutem. In fine huius Epistolae: Ex Eremo Vicesima prima Novembris M. D. XXI. In fine: Petrus. Quasi Liberi et non quasi velamen habentes maliciae Libertatem, sed sicut servi Dei. Paulus. In Liber-

tatem vocati estis, Tantum ne Libertatem detis in occasionem Carni. 4.

(Panzer IX, 79. v. d. Hardt I, 115).

De uotis monasticis Martini Lutheri iudicium. Wittembergae (s. a.) 4. (Tituli pagina lineis marginalibus est circumscripta).

De Votis Monasticis, Martini Lutheri iudicium a sese recognitum et auctum. Wittembergae ex Aedibus Iohannis Grunenb. 1522, 4.

(Panzer IX, 82).

De votis monasticis Martini Lutheri iudicium. Basileae Anno MDXXII. 4. (Haec editio tantummodo repetit priorem editionem huius libri, non recognitam et auctam).

(Panzer VI, 235. IX, 400).

Anno 1522 hic liber, a Iusto Iona in linguam germanicam translatus, sub hac inscriptione in lucem prodiit:

Von denn geystlichen vnd kloster gelübden Martini Luthers vrteyll. In fine: Gedruckt tzu Wittemberg Vnd verdeutscht durch den ehrwirdigen Doctor Just Jona Probst tzu Wittemberg Anno M.D.XXII. 4.

(Schütze III p. 293).

Latine legitur hic liber in ed. Opp. Luth. Ien. II, 504. Wittemb. II, 284, germanice in ed. Altenb. I, 856. Lips. XVII 716. Walch. XIX, 1808.

Nos textum reddidimus, quum editio originalis huius libri ab auctore recogniti et aucti nobis praesto non esset, secundum editionem Ienensem Opp. Luth. a. 1557, atque ita quidem ut textum huius editionis conferremus cum editione priore originali, quae Vuittembergae (a. 1521) in vulgus exiit. Hae duae editiones propemodum ad verbum inter se congruunt, praeterquam quod ante articulum de viduis apud Paulum sub finem articuli sexti: Adversari rationi monasticen, in editione posteriore quaedam de loco Marci 2, (v. 25—28) sunt addita, id quod suo loco nos accuratius notis significavimus. Quae differunt inter editionem priorem et posteriorem, itidem in notis indicantur.

De votis monasticis D. Martini Lutheri iudicium*) ab autore recognitum et auctum[1]).

Iesus.

Iohanni Luther[2]), parenti suo, Martinus Luther filius in Christo salutem.

Hunc librum tibi, parens carissime, nuncupare consilium fuit, non ut nomen tuum ferrem in orbem et in carne gloriaremur adversus doctrinam Pauli, sed ut occasionem apprehenderem, quae sese inter te et me opportune obtulit, brevi prologo et causam et argumentum et exemplum huius libelli piis lectoribus enarrandi.

Et ut hinc ordiar, scire te volo, filium tuum eo promovisse, ut iam persuasissimus sit, nihil esse sanctius, nihil prius, nihil religiosius observandum, quam divinum mandatum. Infeliciter (inquies) scilicet de hac re unquam dubitasti, et nunc tandem haec ita habere didicisti? Imo felicissime, non solum enim dubitavi, sed plane ignoravi haec ita habere. Quin si pateris, promptum est mihi et communem tibi mecum fuisse eam ignorantiam demonstrare.

Annus ferme agitur decimus sextus monachatus mei, quem te et invito et ignorante subivi. Metuebas tu paterno affectu imbecillitati meae, cum essem iam adolescens, secundum et vicesimum annum ingressus, hoc est fervente (ut Augustini verbo utar) adolescentia indutus, quod multis exemplis didiceras hoc vitae genus infeliciter quibusdam cecidisse. Destinabas vero me vincire honesto et opulento coniugio. Hic metus erat tua cura, erat et indignatio tua in me aliquandiu implacabilis, frustra suadentibus amicis, ut, si quid offerre Deo velles,

---

1) In ed. Ien. hic additum legitur: Scriptum sub finem anni XXI, impressum vero mense Ianuario anni XXII.
2) In ed. Ien.: Luthero, et Lutherus.

carissimum et optimum tuum offerres. Interim Dominus in tuas cogitationes illud Psalmi sonabat, sed surdo: Deus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt.

Tandem cessisti et voluntatem Deo submisisti, sed nequaquam posito mei timore. Memini enim nimis praesente memoria, cum iam placatus mecum loquereris, et ego de coelo terroribus me vocatum assererem, neque enim libens et cupiens fiebam monachus, multo minus vero ventris gratia, sed terrore et agone mortis subitae circumvallatus vovi coactum et necessarium votum. Utinam (dicebas) non sit illusio et praestigium. Id verbi, quasi Deus per os tuum sonaret, penetravit et insedit in intimis meis, sed obfirmabam ego cor, quantum potui, adversus te et verbum tuum. Addebas et aliud, cum tibi iam opprobrarem filiali fiducia indignationem, repente tu me reverberas et retundis tam opportune et apte, ut in tota vita mea ex homine vix audierim verbum, quod potentius in me sonuerit et haeserit. Et non etiam (dicebas) audisti tu parentibus esse obediendum? Verum ego securus in iustitia mea te velut hominem audivi et fortiter contempsi, nam ex animo id verbi contemnere non potui.

Hic vide, an non et tu ignoraris, mandata Dei praeferenda esse omnibus. Nonne si scisses, me adhuc tum fuisse in manu tua, plane e cucullo autoritate paterna extraxisses? Sed nec ego, si scivissem, te ignorante et invito id tentassem, etiamsi multis mortibus pereundum fuisset. Neque enim meum votum valebat hunc floccum, quo me subtrahebam parentis autoritati et voluntati divinitus mandatae, imo impium erat, et ex Deo non esse probabat non modi id, quod peccabat in tuam autoritatem, sed etiam quod spontaneum et voluntarium non erat. Deinde in doctrinas hominum et superstitionem hypocritarum fiebat, quas Deus non praecepit.

Verum Deus, cuius misericordiae non est numerus, et sapientiae eius non est finis, ex omnibus his erroribus et peccatis, quanta bona, ecce, pro-

movit. Nonne centum filios nunc malles amisisse, quam hoc bonum non vidisse? Videtur mihi Satanas a pueritia mea aliquid in me praevidisse eorum, quae nunc patitur, ideo ad perdendum, ad impediendumque me insanivit incredibilibus machinis, ut saepius fuerim admiratus, egone solus essem inter mortales, quem peteret.

Voluit autem dominus (ut nunc video) Academiarum sapientias et monasteriorum sanctitates propria et certa experientia, hoc est, multis peccatis et impietatibus mihi notas fieri, ne impiis hominibus occasio fieret in futurum adversarium gloriandi, quod ignota damnarem. Igitur vixi monachus non tine peccato quidem, sed sine crimine, nam impiesas et sacrilegium in regno Papae pro summa pie tate habentur, nedum crimina censentur.

Quid igitur nunc cogitas? An adhuc me extrahes? adhuc enim parens es, adhuc ego filius sum, et vota omnia nullius sunt momenti. A parte tua stat autoritas divina, a mea parte stat praesumptio humana. Neque enim ipsa adeo continentia, quam tantis buccis crepant, quidquam valet sine obedientia mandati Dei, continentia non est mandata, obedientia vero est mandata. Quanquam insani et fatui Papistae virginitati et continentiae nihil patiantur aequari, prodigiosis mendaciis utramque iactantes, ut ipsa mentiendi insania, tum ignorantiae magnitudo utra et sola debuerit suspectum reddere, quidquid faciunt et sapiunt.

Quae est enim intelligentia, illud Sapientis: Non est digna ponderatio continentis animae, eo torquere, ut videatur virginitatem et continentiam omnibus praetulisse, incommutabilem et indispensabilem fecisse? cum hoc verbum Iudaeus Iudaeis scripserit de casta coniuge, apud quos virginitas et continentia damnabantur. Sic et illud pudicae uxoris praeconium: Haec est quae nescivit thorum in delicto, aptant virginibus.

Breviter, cum virginitas in Scripturis non laudetur, sed tantum probetur praeconiis coniugalis

castitatis ceu alienis plumis vestitur ab istis, qui ad pericula salutis animas prompti sunt inflammare. An non et obedientis animae non est digna ponderatio? plane ideo non est digna ponderatio continentis animae, id est, pudicae uxoris, non solum quia praecepta est a Deo, verum etiam, ut[1]) vulgatum proverbium habet, quod uxore pudica nihil est in hominibus expetibilius.

At illi fideles Scripturae interpretes, quod de continentia praecepta dicitur, de continentia non praecepta intelligunt, deinde ponderationem humanam faciunt aestimationem divinam. Hinc omnia dispensant etiam obedientiam Dei, continentiam vero aliquando et prohibitam, scilicet adversus parentum autoritatem susceptam, non dispensant. O dignos et vere papisticos doctorculos et magistellos. Virginitas et castitas laudandae sunt, sed sic, ut magnitudine earum magis absterreantur, quam alliciantur homines. Sicut Christus, cum discipuli continentiam laudarent dicentes *): Non expedit nubere, si sic homini cum uxore est, mox retraxit eos et dixit: Non capiunt omnes verbum hoc. Capiendum verbum, sed paucis voluit intelligi.

Sed ad te revertar, parens mi, et iterum dico: Nunquid me extrahes adhuc? At ne tu glorieris, praevenit te Dominus, et ipse me extraxit. Quid enim si vestem et rasuram vel gestem vel ponam? Nunquid cucullus et rasura faciunt monachum? Omnia vestra, ait Paulus **), vos autem Christi, et ego cuculli ero, ac non potius cucullus meus? Conscientia liberata est, id quod abundantissime est liberari. Itaque iam sum monachus et non monachus, nova Creatura, non Papae, sed Christi. Creat enim et Papa, sed puppas et pappos, hoc est, sibi similes larvas et idola, quorum et ego aliquando unus fui, seductus variis verborum consuetudinibus, quibus et Sapiens periclitatum sese dicit ad mortem usque et liberatum gratia Dei.

---

1) In ed. priore: ut et vulgatum. *) Matth. 19. **) 1. Cor. 3.

Sed nunquid iterum tuo te iure et autoritate spolio? plane autoritas tibi in me manet integra, quod ad monachatum attinet, verum is iam nullus in me est, ut dixi. Ceterum is, qui me extraxit, ius habet in me maius iure tuo, a quo me vides positum iam non in fictitio illo monasticorum, sed vero cultu Dei. In ministerio enim verbi me esse quis potest dubitare? At hic cultus plane est, cui cedere debet parentum autoritas, dicente Christo: Qui amat patrem et matrem plus quam me, non est me dignus. Non quod parentum autoritatem hoc verbo evacuaverit[1]), cum Apostolus toties inculcet, ut filii obediant parentibus, sed si pugnet parentum et Christi vocatio vel autoritas, Christi autoritas regnare sola debet.

Itaque sub conscientiae meae periculo tibi non obedire non possem (ita sum modo persuasissimus), ubi ministerium verbi ultra monachatum non accessisset. Hoc est, quod dixi, neque te neque me scivisse antea, mandata Dei omnibus praeferenda esse. Sed totus ferme orbis hac ignorantia laborat, regnante operatione erroris sub abominatione papali, quod et Paulus praedixit dicens, fore homines parentibus non obedientes, quod in monachos et sacerdotes quadrat, eos potissimum, qui specie pietatis et titulo servitutis Dei parentum autoritati se subtrahunt, quasi ulla sit servitus Dei alia, quam mandatis eius obedire, inter quae est et obedientia parentum.

Mitto itaque hunc librum, in quo videas, quantis signis et virtutibus Christus me absolverit a voto monastico, et tanta libertate me donarit, ut, cum omnium servum fecerit, nulli tamen subditus sim nisi sibi soli. Ipse enim est meus immediatus (quod vocant) Episcopus, Abbas, Prior, Dominus, Pater et Magister, alium non novi amplius. Sic spero tibi filium unum rapuerit, ut multis aliis filiis suis per me consulere incipiat, quod tu non modo libenter ferre, sed et multo gaudio gaudere debes, nec aliud te facturum esse, mihi certissime persua-

---

1) In ed. priore: evacuerit.

deo. Quid si me occidat Papa, aut damnet ultra tartara? Occisum non suscitabit, ut bis et iterum occidat, damnatum vero ego volo, ut nunquam absolvat. Confido enim instare diem illum, quo destruetur regnum istud abominationis et perditionis. Utinam nos primum digni simus vel exuri vel occidi ab eo, quo sanguis noster magis clamet et urgeat iudicium illius accelerari, sed si digni non sumus sanguine testificari, hanc saltem oremus et imploremus misericordiam, ut vita et voce testemur, quod Iesus Christus solus est Dominus Deus noster, benedictus in secula seculorum, Amen. In quo bene vale, carissime parens, et matrem meam, Margaritam tuam, cum universo sanguine saluta in Christo.

Ex Eremo, XXI Novemb. Anno M.D.XXI.

Iesus.

Iudicium Martini Lutheri de votis monasticis.

In primis denunciatum esse volo iis, qui iamdudum inveterato nominis mei odio ipsam manifestissimam veritatem propter me damnant, ad ipsos nihil a me scribi hoc libro, quod nolim aspidibus illis surdis et aures obturantibus frustra vocem incantationis meae obstrepere nec iuxta Salomonem verbum effundere, ubi non est auditus, nec sanctum dare canibus, nec margaritas proiicere ante porcos. Legant illi Creatoris sui decretales et suas sapientias, quando ita volunt. Illis tantum servio, qui fornace ferrea Aegypti et aestuantissimo Babylonis igne, hoc est, conscientiae et peccati tyrannide torquentur. De votis enim monasticis agemus, quae multiplicata et vulgata videmus cum summa Christianismi pernicie et immensa animarum calamitate. Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, ut cognoscamus in terra viam eius, in omnibus gentibus salutare eius, ut et confiteantur ei populi, laetentur et exsultent gentes, quod liberatos ab hominum traditionibus ipse iudicet in aequitate, et gentes in terra dirigat, Amen.

Non disputari, sitne praestandum votum, sed quae vota vere vota sint.

Nemo potest negare, divinitus esse institutum ius reddendi voti, dicente Scriptura *): Vovete et reddite, ut prorsus nulli fas sit disputare, an votum sit reddendum. Neque nos disputamus, an reddendum sit votum, sed hoc agimus, ut inter vota discernamus et cognoscamus, quae sint pia, bona et placita Deo, quae et sola sunt censenda vota in Scripturis nominari et exigi; rursum quae impia, mala et displicentia Deo, quae non aliter sunt censenda vota, quam si pietatem dixeris occidisse proximum aut adulteratum fuisse, ut nec in hoc sit disputare necessarium, an talia sint reddenda vel revocanda. Nihil enim tam pium ac sanctum est unquam institutum, quod non sit perversa aemulatione et impia specie tentatum, imo quo sanctior res est, hoc magis petitur impiorum et hypocritarum perversa aemulatione. Quid sanctius latria summo et primo praecepto mandata? Rursum quid vulgarius superstitione, id est, falsa et simulata latria? ut metuendum sit, eadem perversitate et votorum pietatem degenerasse in hypocrisin et superstitionem impiam. Neque enim vera pietas et sincerum votum tam vulgaris res est, praesertim novissimis istis periculosis, impiis et pessimis temporibus, in quibus et fides et caritas occasurae praedictae sunt.

Primum vota monastica non niti verbo Dei, imo adversari verbo Dei.

Dubium non est, votum monasticum hoc ipso periculosum esse, quod res est sine autoritate et exemplo Scripturae, sed et ecclesia primitiva et novum Testamentum ignorant in totum vovendae cuiuscunque rei usum, nedum probant perpetuum hoc voti genus rarissimae et miraculosae castitatis. Est enim merum et perniciosum hominum inventum,

*) Psal. 76.

cuiusmodi sunt et omnia alia per homines inventa. Quod autem in Actis *) S. Paulus votum habens sese cum quatuor aliis viris purificavit, quis non videt ex vetere lege reliquum fuisse? ut interim taceam, quod temporale votum fuit. Sic enim idem Apostolus et omnia alia legis veteris servabat cum Iudaeis, sed hoc non voluit exemplum esse novo Testamento, imo cum gentibus legem omittebat. Sanctus Antonius, ipsissimus monachorum pater et monasticae vitae princeps, sapientissime et Christianissime censuit et docuit, nihil prorsus esse tentandum, quod autoritatem Scripturae non haberet. Et ipse devotarium hoc et ceremoniale monachorum genus prorsus ignoravit, sed libere incoluit eremum et libere coelebs vixit, iuxta formam Evangelii. Posteri eius votum, necessitatem et servitutem ex illius instituto fecerunt, nihil nisi speciem et fallacem aemulationem Antonianae regulae, quae Christi regula est, secuti, humana tantum sapientes.

Sic et S. Paulus, cum saepius iactet formam et traditionem per suum ministerium ecclesiis datam exigatque, ut sese imitentur, non tamen vult, ut tanquam Paulum imitentur, sed Christum in ipso, dicens: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Certe alius dux nobis datus non est, quam de quo magnifica Patris gloria testata est in hanc vocem: Hunc audite. Quo verbo Christus omnibus dux constitutus est, et omnes ei subiecti et postpositi. Sicut antea prophetaverat Micheas 5., exiturum de Bethlehem ducem, qui regeret populum Dei. Hinc et ipsemet Patri suo contestificans dicit **): Qui sequitur me, non ambulat in tenebris; et iterum: Ego sum lux mundi. Ipse enim stat in signum populorum ***), quod levavit Deus ad congregandos profugos Israel. Sicut iterum dicit Iohan. 6 †) Nemo venit ad Patrem nisi per me, ego sum ostium ego via, veritas et vita.

Haec et similia oracula Scripturae, cum sint

*) Acto. 21. **) Iohan. 8. ***) Esai. 11. †) Joh. 6, 14.

luce clariora et fidelissima, certe cogunt damnare, quidquid est Regularum, Statutorum, Ordinum, Sectarum, quod vel citra vel praeter vel ultra Christum incedit, etiam si per angelos de coelo traditum, si per miracula ingentia confirmatum esset. Non patietur ille aliam viam praesumi, qui dixit: Ego sum via, quia hac voce omnes alias vias praeteritas, praesentes, futuras revocavit, cassavit et irritas fecit. Nec sinit alium ducem et magistrum surgere, qui dixit: Hunc audite, sive meliora sive viliora tentarit tradere, sed hac voce damnavit, quidquid est legum et traditionum extra Christum, sicut et Christus dicit Iohan. 10: Omnes, quotquot ante me [1]) venerunt, latrones et fures fuerunt.

Ex quibus id colligitur evidentissime, prorsus non licere monasticen vovere, suntque per haec coelestia tonitrua sublata, prohibita et damnata omnia istius generis vota penitissime, cum negare nemo possit, in monastice multa, imo omnia et solum ea voveri, quae extra Christum et sine Christo (id est, sine via, sine luce, sine veritate, sine vita, sine Deo) sunt. Id quod plane ipsimet gloriose et absque pudore confitentur, ut qui tales sint, qui ultra Christum quaedam altiora et perfectiora vivant. O caecitatem inaestimabilem. Sit ergo hoc imprimis positum atque fixum: Quidquid ultra et praeter Christum sive proprie praesumitur, sive a Sanctorum exemplis et institutis petitur, hoc velut humanum iamdudum divina autoritate prohibitum, damnatum atque definitum est, non licerè voveri, et in praeceptum seu necessariam viam vitae statui, nec si votum fuerit, impleri et servari, sed oportere solvi et liberum dimitti. Stat enim invicta haec rupes: Ego sum via, et nullus alius. Quidquid autem via haec non fuerit, error et lubricum, et tenebrae sunt.

Sed et S. Franciscus, vir admirabilis et spiritu ferventissimus, sapientissime dixit, regulam suam esse Evangelium Iesu Christi. At Evangelium ca-

---

1) In ed. priore desunt verba: ante me.

stitatem liberam habet, nec aliquid eorum, quae nunc isti Minores incredibili hypocrisi servant. Plane Franciscus, cum voluit suos ad Evangelium vivere, liberrimos esse voluit tam a votis, quam ab omnibus humanis traditionibus, ut fratres Minores, etiam iure sui voti et regulae, potestatem habeant, coelibes et non coelibes vivendi et manendi in coenobiis et omnibus suis statutis, quamdiu voluerint, aliud enim neque voverunt neque vovere potuerunt, qui Evangelium voverunt. Nunc vero hoc hominum genere, quo nihil oportuit esse liberius, nihil est hodie superstitiosius et scrupulosius, captivum infinitis statutis, articulis aliquibus et puerilibus ridiculisque observantiis. Falsus tamen est vir sanctus vel multitudine contemnentium Evangelium in mundo, vel operatione erronea papisticae confirmationis et approbationis captus, ut commune Evangelium cunctis fidelibus faceret singularem regulam paucorum, et quod catholicum esse Christus voluit, traheret in schismaticum. Nihil enim vovet frater Minorita, dum suam regulam vovet, quam quod iam ab initio vovit in baptismo, nempe Evangelium. Nisi is fuerit potior error Francisci, quod credidit, multa in Evangelio Consilia esse, ut papisticarum scholarum sapit impietas, quae per regulam in mandata transtulerit. Quod cur non tribuam tanto viro, paulo post dicam.

Si itaque interroges Minoritam, cur coelebs vivat, et cur pecuniam non contrectet, cum sit Evangelii professor, et Christus coelibatum liberum esse iusserit, et pecuniam tractarit, vel in nomismate Caesaris, quid respondebit, nisi sese observare id, quod in regula Franciscus humanum sapuit et tyrannide papistica vitiatum est, id vero, quod divinum sapuit (regulam suam esse Evangelium), non observare? Vides ergo demonstratum esse, Franciscum ut hominem errasse in condenda regula sua. Quid enim est dicere: Regula fratrum Minorum est Evangelium, quam statuere, solos fratres Minores esse Christianos? Si enim Evangelium eorum proprium est, nulli sunt Christiani praeter Minores, cum Evan-

gelium sine controversia et solius et totius sit populi Christiani. Illusus etiam est, dum docuit, si tamen docuit, vovere denuo id, quod et ipsi et omnes communiter in baptismo voverunt iam antea, nempe communissimum illud omnium Evangelium.

De fundamentis devotariorum.

Sed hic incidunt duo eorum principia fidei seu potius perfidiae tractanda, quorum est primum, Evangelium non esse omnibus commune, sed partitum in Consilia et Praecepta. Suam vero monasticen sequi consilia, non tantum praecepta, quae reliquo vulgo proposita sunt. Hic vero non uno neque parvo errore labuntur. Et ut omittam, quod hac distinctione sese ignorare testantur, quid sit proprie Evangelium (dum praecepta et consilia ex ipso faciunt), quod est merae promissiones Dei, exhibita beneficia hominibus annunciantes, inter quae sunt et declarationes illae mandatorum Dei, et exhortationes ad eadem servanda, Matth. 5. 6. et 7. a Christo factae. Quid dicent ad Christum, Marc. ult.: Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae? An hic fingent, aliud esse praedicare, et aliud iubere servare? Cur praedicari mandat toti orbi et omni creaturae, quod a paucis exigit servari? Sed et Paulus quoties iactat sese in Evangelium segregatum? Evangelium esse promissum, Evangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti et plane perire omnes, in quibus opertum est Evangelium Christi, nihil magis commune, magis necessarium, quam Evangelium ille *) docet fere ubique. Sed sicut ignorant, quid sit Evangelium, dum legem ex ipso faciunt, ita has voces Pauli prorsus non capiunt.

Descendamus itaque ad ipsos in locum istum tenebrosum, et cum balbis in Evangelio balbutiamus, appellantes Consilia et Praecepta, quae in Evangelio sunt exhortationes. Moses enim habet

*) 2. Cor. 4.

praecepta, ut Iohan. 1. dicit: Lex per Mosen data est, Evangelium habet gratiam, sicut idem dicit: Gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Videamus itaque, qui sit successus eorum, qui ultra Christum volare praesumunt, quo eos rotet impiae praesumptionis error. Si enim probare poterimus non esse consilia, quae illi iactant et vovent, nonne deprehendemus eos damnabiliter errare, et super mendacia impietatis niti eorum vota? Nam asserere consilia, quae consilia non sunt, et divina mandata solvere, quid est nisi veritatem Dei negare, et in mendacium mutare, imo et Deum blasphemare? An non est blasphemia, si Deus dicat: Hoc est meum praeceptum, et illi dicant in nomine Domini contra eum: Non est praeceptum, sed consilium? Et in hac et super hac blasphemia tandem vovere monasticen, et stibio oculos pingere, osque tergere, et dicere: Non feci malum, sed bonum. Nam hac sacrilega et blasphema conscientia vovere omnes, qui consilia esse sentiunt praecepta Dei, quis non intelligit? At talia sunt certe nunc omnium Religiosorum vota, quibus persuasa est haec sacrilega et blasphema sententia de consiliis et praeceptis.

Pergamus itaque hanc impietatem revelare. Consilia, quae illi fingunt, ferme sunt, quae Christus Matth. 5. docet, non esse vindicandum, non reddendum malum pro malo, non contendendum iudicio, dimittendum et pallium ablata tunica, praebendam alteram maxillam, cogenti ad unum miliare eundum et alia duo cum eo, et omnino non resistendum malo, et benevolum esse adversario in via, item diligendos esse inimicos, benefaciendum odientibus, orandum pro persequentibus et calumniantibus; item dandum gratis omni petenti et mutuum dandum gratis, vendenda et relinquenda omnia, et veniendum post Christum, omnibus sese submittere etiam indignioribus. His adde virginitatem et continentiam, sunt qui huc accenseant et beatitudines octo Matth. 5, ne non omnia Dei mandata solvant et negent. De castitate ut sit consilium, postea; nunc reliqua videamus.

Esse autem haec omnia non consilia, sed necessaria mandata, primum hoc probat, quod Matthaeus haec scripturus praemittit, Christum ascendisse in montem, sedisse, aperuisse os suum et docuisse. At docere non est consulere, sed quid faciendum sit necessario, tradere. Et infra ipse Christus: Non veni solvere legem, sed adimplere. Ergo quaecunque ibi docet, in hoc docet, ut Lex impleatur, non ut consilia numerentur. Ubi et velut digito monstrans ea, quae tunc docebat, dicit: Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno coelorum, qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum. Hic vides, ut aperte appellet mandata, quae docet, et verbum docendi ipsemet exponit esse id, quod tradere mandata.

Deinde accessurus ad ea, quae isti vocant consilia, dicit: Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum. Nonne coelorum regnum solum iis negatur, qui mandata non servant? At hoc affirmat de iis, quae ipsemet hic docet, ultra quam docuerant scribae et Pharisaei. Obsecro, quis est tam audax, ut hic consilia numeret, ubi tot verbis docendi, mandandi, tot et tam gravibus comminationibus cogit ad servanda necessario omnia, quae ibi scribuntur? Qua autoritate asserent ea esse consilia? unde locus? proferant unum iota in suum testimonium. Et impii tam audaces sunt, e proprio capite, sine Scriptura, consilia facere, contra tot docendi, mandandi, minandi, promittendi fulmina. An Parisiensis Gomorrae insaniam sequemur, ubi dicunt in sua pulchra determinatione, esse haec nimio onerativa Christianae legis? O Sodomam, o Gomorram, qui ad vires liberi arbitrii metiuntur divina mandata, potius quam ad gratiam Dei, et ad se ipsa.

Amplius vero inter ipsa consilia frontes eorum impudentes conterit, dum dicit *): Esto benevolus

*) Matth. 15.

adversario tuo, ne forte tradat te iudici, et iudex tradat te ministro, et in carcerem mittaris, Amen dico tibi, non exibis inde, donec reddas novissimum quadrantem. Respondeant hic Parisienses talpae et vespertiliones, an consiliis omissis ulla poena intentetur, nedum tanta et aeterna, ut tradatur iudici, ministro, carceri, et nunquam exeat, qui non fuerit benevolus adversario. Item dum dicit: Si tantum eos diligitis, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani et peccatores hoc faciunt? Est hoc consiliis non obedisse, mercedem non habere, et publicanis et peccatoribus aequales esse? Idem multis verbis asserit Lucae 6. Claret ergo omnia praedicta eorum consilia esse vere et absque dubio necessaria praecepta, quae Christus Matth. 5. [1]) docet. Sic et Petrus dicit 1. Pet. 5: Omnes invicem humilitatem insinuate. Et Rom. 12: Superiores invicem arbitrantes. Non esse autem hoc consilium, ut inferiori nos humiliemus, probat, quod Petrus infert et causam affert dicens: Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Putas adhuc esse consilium, ubi Petrus superbiam affirmat, cui Deus resistit, si inferiori te non submiseris? Vendere autem omnia et dare pauperibus non esse paupertatem, quam isti vocant, monasticam, probat id, quod Petrus post resurrectionem ibat piscari, sicut et antea, cum tamen reliquisset omnia. Tum monastici non solum non vendunt sua et dant pauperibus, sed omnia omnium bona ipsi congregant, et prae omnibus abundant.

Non solum autem damnanda impietas et blasphemia Scholarum et monasteriorum est, quod haec sacrilegia audeant docere, sed et detestanda eorum stertens oscitantia et pudenda segnities, vel supina securitas, quod animalia ista ventris non tantum curae habuerunt ad Evangelium, ut libros aliquando aperirent, folia verterent et verba saltem inspicerent. Solo enim inspectu verborum, cum sint tam clara et manifesta, poterant sacrilega ista monstra

---

1) In edit. priore: 6.

blasphemiarum suarum effugere. Quid ergo sunt nisi scholae et monasteria? scholae, quia ludentes et illusi mendaciis, monasteria, quia solitaria sine Christo, extra communem viam Christianae veritatis longissime posita.

Intelligis ergo, qua fide, qua pietate et voveant et vivant ista lupanaria Satanae. Paulus dicit: Si linguis hominum loquaris et angelorum, si omnes facultates in cibos pauperum distribueris, si te ipsum tradideris, ut ardeas, nihil sis et nihil feceris, nisi caritatem habueris, quanto magis, si monachus fias et consilia ista voveas, nihil sis et nihil feceris, si blasphema et impia conscientia veritatem Dei negante haec feceris, sicuti vides illos facere. Pelagius vir laudatae vitae fuisse legitur, sed quia gratam Dei negavit, ob unam hanc impietatem omnia frustra vixit. Si quis Mariam neget virginem, aut alium quemvis singularem articulum fidei non crediderit, damnatur, etiamsi alioqui ipsius virginis et virginitatem et sanctitatem haberet, quanto magis monachorum hoc perditionis vulgus damnabitur, quoe divina mandata et negat et mutat, solvit et exstinguit? Ecce fundamentum monasticorum votorum impietas, blasphemia, sacrilegium, atque haec contingunt, quod Christum ducem et lucem spernentes alia et meliora sequi praesumunt. Qui enim veritatem relinquit ducem, quid sequatur nisi mendacia? qui gloriam Dei non sequitur, merito blasphemias sequitur. Est ergo haec iam secunda causa, cur vota monastica sint vitanda et tollenda de sub coelo, et omnibus, qui ea voverunt, redeundum in communem viam Christianorum post Christum, secura et optma conscientia, ut quam revocet ipse Deus, vota eius prohibens, damnans, et summae impietatis arguens.

De Virginitate.

At virginitas et coelibatus consiliumest, Christus ipse plane non consuluit, sed potius deterruit, monstravit solum et laudavit, dum memoratis eunu-

chis dixit *): Qui potest capere, capiat; et iterum: Non omnes capiunt hoc verbum. Nonne haec verba sunt potius avocantis et deterrentis? Neminem enim invitat et vocat, sed ostendit solum, Paulus tamen dicit**): Consilium do, sed nec ipse invitat quenquam, quin magis deterret et avocat, dum dicit: Sed unusquisque proprium donum habet a Deo. Neque suadet, neque dissuadet, sed in medio relinquit. At nostri immundi coelibes aliud non intelligunt per consulere, quam invitare, exhortari, vocare et persuadere ad coelibatum, tum desuadere[1]), dehortati, avocare, absterrere a coniugio, quod et faciunt in omnibus suis concionibus et scriptis.

Sed ad rem ipsam veniamus. Si coelibatus consilium est evangelicum, quae est ergo vestra vovendi insania, ut ultra Evangelium e consilio faciatis rigidissimum praeceptum? iam enim non iuxta, sed ultra Evangelium, per hoc et contra Evangelium vivitis, quod amplius non habetis consilium. Si Evangelio obeditis, coelibatum liberum habere debetis, si liberum non habetis, Evangelio non obeditis. Quia impossibile est, ut consilium Evangelii fiat praeceptum, et aeque impossibile est, ut vestrum votum sit consilium. Pugnat ergo ex diametro votiva castitas cum Evangelio. Quare cum Deus autor Evangelii non acceptet, nisi quod evangelicum est, impossibile est, ut votum continentiae probet ac non potius detestetur. Habetis monastici, quod hic respondeatis? Negate Evangelii consilium consilium esse, aut concedite votum vestrum non evangelicum esse. Neque enim audebitis asserere Deum passurum, ut e consilio suo quisquam praeceptum faciat, aut aliud quam Evangelium suum probet et exigat. Quare necesse est, ut votum vestrum Deo non probari confiteamini. Atque haec tertia iam machina satis firma et potens adversus vota monastica nobis stat instructa. Et videmus monastica vota non aliud

---

*) Matth. 19. **) I. Cor. 7.

1) In edit. priore: dissuadere.

inveniri, quam errorem per sese, nunquam non fallentem et seducentem, qui et Christiano vitandus et deserendus sit, neque posse innoxium esse, nisi iis, qui spirituales sunt et bono usu illius sese servant, quod est solum electorum, quibus nec errores nec peccata tandem nocere possunt.

Alterum principium perfidiae illorum, quod vitam Christianam partiuntur in statum perfectionis et imperfectionis. Vulgo dant imperfectionis, sibi perfectionis statum. Et hanc differentiam non metiuntur iuxta mensuram spiritus et fidei et caritatis, quas certum est in vulgo potissimum regnare, sed iuxta pompam et larvam externorum operum et suorum votorum, in quibus nihil est neque spiritus, neque fidei, neque caritatis, quin spiritum fidei et caritatis exstinguunt.

Perfectionis status est, esse animosa fide contemptorem mortis, vitae, gloriae et totius mundi, et fervente caritate omnium servum. At vix invenias vitae et gloriae cupidiores, tum fide inaniores, qui mortem vehementius horreant, quam ii qui sunt monasticissimi. Quia fieri non potest (uti dicemus), quin fidem exstinguant, qui votis et operibus confidunt. Confidunt autem, qui necessaria ea ducunt, dum enim timent illis omissis, necesse est ut sperent eisdem servatis. Ab eodem pendent timor et spes, de quo alias. Merum commentum et ludibrium est de perfectionis et imperfectionis statu, ex ignorantia fidei proveniens, tantum ad seducendum idoneum. Cum ergo videamus monasticen istam refertam esse impietate, erroribus, ignorantia, ut, ubicunque eam spectes, ignorantiam, impietatem et errorem videas, quid dubitas eam displicere Deo, et vota in illam facta esse irrita et solvenda penitus? Hi sunt pseudochristi *), qui docent, hic et illic est Christus, et seducunt multos, atque adeo electos quoque signis et prodigiis mendacibus.

Error, inquam, et insignis ignorantia est, statum

---

*) Matth. 24.

perfectionis metiri consiliis et non praeceptis. Non enim, ut ipsi fingunt, consilia sunt supra praecepta, sed e diverso consilium illud continentiae (neque est ullum aliud consilium) est infra praeceptum suum. Praeceptum est enim, non concupiscendum esse. At sine concupiscentia neque virgo neque coelebs est in hac vita. Sed neque cur illud sit consultum novit hoc miserum ignorantiae vulgus. In hoc enim ipsi servant consilium istud, quod continentia per sese sit laudatissimum opus, in quo sit salus et gloria, ideo sese ceteris Christianis praeferunt magno intervallo. At Christus et Paulus secus docent, qui solam fidem iactant et in hoc laudant coelibatum, non quod perfecti sint in castitate prae ceteris, aut non concupiscant adversus praeceptum, sed quod soluti a curis et tribulatione carnis, quam tribuit Paulus coniugio, expeditius et liberius verbo et fidei instare possint die et [1]) nocte, ubi coniunx coniugi, filiis, familiae et rebus huius vitae deditus avellitur et in multa aliena a verbo negotia dividitur.

Sic Christus *) eunuchos laudat, non quia castrent se ipsos, sed quia propter regnum coelorum sese castrant, non autem sic propter regnum coelorum, ut per castitatem salvi fiant, alioqui omnes oporteret castrari, cum sola fides salvos faciat, sed propter Evangelium, quod vocat regnum coelorum, cui praedicando et propagando per populos ille felicius servit, qui ἄγαμος et sine cura aliorum coelebs vivit. Servam ergo regni coelorum vult esse castitatem Christus, et servam spontaneam, non quae illud mereatur, sed iam habeat, et ad communicandum aliis gratuito obsequio laboret aut certe sibi ipsi augeat, assidue parata propter ipsum mori et de mundo exire.

Et Paulus [2]) bonum esse coelibatum dicit, prop-

---

*) Matth. 19. 1) In ed. priore: ac.

2) In ed. priore desunt verba: Et Paulus — quam ligati coniuges.

ter instantem necessitatem, non propter aureolam in coelis, scilicet, quia huius vitae necessitatem, praesertim Christianae, commodius ferunt liberi coelibes, quam ligati coniuges. Et rursus idem dicit: Virgo et nupta cogitat quae sunt domini, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu. Quid est cogitare quae sunt Domini? nunquid solam et otiosam habere castitatem? imo meditari, servire in verbo Dei, praedicare, testificari, et paratum sese pro illo offerre, a quo usu castitatis quid est alienius et longius monasticis istis? qui et omnium ignorantissimi sunt eius usus, cum non nisi sibi ipsis coelibes sint, tantum clamoribus et murmuri in templis servientes, et aureolas sibi ipsis in coelo promittentes, pro fide scilicet exstincta.

Certe si rem tecum pensites, videri potest Satanas in hoc excogitasse figmentum de consiliis et statu perfectionis, ut adornaret istam perversam monasticen; cum enim videret, nihil ibi voveri, sed nec voveri posse, quod non antea in baptismo voverunt omnes (excepta continentia), coepit fingere perfectiones et consilia, ut communem viam contemptam et singularem istam falsa specie spectabilem redderet, ne parvas res viderentur vovere, et praevaluit in operatione erroris. Et quod multo est sceleratius, ex multis illis praedictis consiliis a se confictis tantum tria elegerunt, obedientiam, paupertatem et castitatem, cetera neque vovent neque servant, liberrime litigantes, vindicantes, odientes adversarium, repetentes, non dantes, non mutuantes, adhuc tamen iactant, iam altero mendacio et illusione maiore, statum perfectionis et consilia. Certe quando ista affirmant consilia et perfectiones, oportuit et ipsa voveri, si votorum institutum perfectionis et consiliorum status est.

Iam si et tria illa electa consilia diiudices, videbis obedientiam et paupertatem eorum nullo modo esse, quas consilia dictant. Consilia enim docent, omnibus subdi et superiores invicem arbitrari. At votum obedientiae eorum eximit eos pror-

sus a catholica illa humilitate in [1]) Evangelio tradita et subdit solum suis Maioribus, neque iis ipsis, nisi secundum regulam suae professionis, adeo ut et S. Bernhardus asserat, monachum non obligari etiam suo Abbati alia quam regula habet imperanti. Obsecro, quae et qualis est ista obedientia, ex omnibus eximi, et uni nec huic nisi partim subdi? Nonne pulchra illusio est talis obedientiae votum? Evangelium omnibus semper et in omnibus cedere, subdi, obedire iubet; et consiliorum professores nec aequalibus nec inferioribus, sed uni maiori suo, nec in omnibus, sed aliquibus sese subdunt.

Iterum vides felicitatem eorum, qui meliora eligunt, quam Christus docuit, et contempto duce se ipsos dirigunt. Hos proprie Petrus tangit, cum dicit 2. Pet. 3. fore, qui secundum propria desideria ambulent, in deceptione illusores. Vere illusores in deceptione iactant obedientiam, docent autem ac sequuntur magis inobedientiam, illudentes tamen omnium sensum et decipientes simplicium animas ea pompa. Sic vides monasticam vitam errorum, mendaciorum, ignorantiae, stultitiae, deceptionis, illusionis confusione verissimam Babylonem repraesentare, in qua electi miraculose ceu tres pueri in fornace serventur. Quid ergo vovet monasticus? verba eius (si sensum traducas) erunt ista: Deus, voveo tibi, nolle me secundum Evangelium tuum omnibus subiici, sed tantum uni Maiori, nec nisi iuxta regulam praescriptam, atque sic voveo tibi Evangelium tuum servare. Quid est hoc iterum aliud, quam Evangelium vovendo negare, et proprium condere? Hic cum Esaia [2]) possis dicere, eorum votum esse, sicut si quis mactet filium in conspectu patris. An non victimant filium Dei, dum Evangelium eius tam sacrilege negant, et tamen hoc ipso offerre Deo praesumunt eundem? Obedientiam profitentur, et obedientiam abnegant, et tu vota ista sacrilega putas valere et exigi apud Deum?

---

1) In edit. priroe deest: in. 2) Ibid.: Isaia.

Tale est et paupertatis votum, evangelica paupertas est nihil cupere in spiritu, et res libere administrare ad aliorum commodum, illi quid possunt ultra hoc vovere, nisi externum usum rerum? cum et interna cupiditas in baptismo abnegata et administratio externa rerum Evangelio etiam commendata sit, et usu ipso nec ipsi carere possunt. Verum et hic illudunt se ipsos et omnes, cum nemo magis res administret quam ipsi, tum non in aliorum, sed proprium commodum nemo magis utitur sub sancta illa voti paupertate et avarissimi et rebus involutissimi facti. Adhuc iactant sese consiliorum professores, cum nulli seculares longius absint a paupertate. Nec refert, quod per alium res curant, nam omnium consensu et voluntate oeconomus illorum res curat. Sic dum volant ultra Evangelium deserto duce Christo, ruunt in contrarium sub barathrum perversissimi erroris, dicentes se obedientes et pauperes esse, cum sint omnium inobedientissimi et ditissimi, id quod nemo non palpat, et tamen sensus nostros perstringunt illusores isti verbis suis fictis, obedientia, paupertas, consilia, perfectio, religio, et similibus.

Igitur nihil est consiliorum apud professores consiliorum, sed omnia longe contrariissima praeceptis, excepta sola castitate, et ipsa tamen sine usu et fructu evangelico, quam quia nulla specie potuit Satan in contrarium vertere, sicut obedientiae et paupertati fecit, reliquit intactam, sed in multo maximam perniciem, dum et usum eis abolevit, et ultra fidem communem extulit, deinde vulgavit nimio, ut per impossibilitatem naturae infinitas animas laqueo illius innecteret et perderet. Ita reliqua est una castitas professoribus consiliorum, sed perversa et impia, tum fere in totum libidinibus corruptissima. Vae perditae illi professioni consiliorum et statui perfectionis, quid enim nisi error, illusio et impietas est totum, quod praetendit? Sed iustus es, Domine, et rectum iudicium tuum, sic enim cadere debent, qui non solum similes, sed superiores esse volunt Altissimo, et pacti Dei sui obliviscun-

tur, sicut mulier illa Proverb. 7, quae relinquit ducem pubertatis suae.

Quemadmodum itaque dixi, S. Francisco et aliis Patribus etsi tribuo errorem, quod Evangelium sibi usurparint seorsim[1]) prae fervore spiritus, tamen hoc errore eos libero, ne credam eos mendacia et figmenta consiliorum, perfectionis, fictae obedientiae et paupertatis et perversae castitatis probasse. Dum enim spiritus sancti impetu et plena fide ardenteque caritate solum huc ferrentur, ut Evangelio plenissime et dignissime responderent, non hoc cogitabant, quorum esset et ad quos pertineret Evangelium, sed tantum ut impleretur, non enim in sermone, sed in virtute regnum Dei habebant. Sectatores vero illorum irruentes apprehenderunt externam eorum conversationem, spiritum autem et fidem eorum deseruerunt, et contigit eis, quod Chaldaeis succendentibus fornacem Babylonis, ipsi pereunt et Sancti servantur. Pro eo, quod iuxta Psalm. 28[2]) non intellexerunt opera Dei, et facta eius non cognoverunt, ideo destruit eos, non aedificat eos. Dicit enim Psal. 77: Semitae tuae in aquis multis et vestigia tua non cognoscentur, et Psalm. 4: Scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctos suos; et Psalm. 68: Mirabilis Deus in Sanctis suis; et Psalm. 16: Sanctis qui in terra sunt et mirificis, omnis voluntas mea in eis.

His testimoniis docemur, in Sanctis Dei non esse observandam operum externorum larvam, sed fidem, qua eos regit et servat mirabiliter, permittens eos saepius errare et peccare externa conversatione, quam illi tanquam opera Dei et viam rectam apprehendunt, et abeunt in barathrum errorum. Et Apostolus Hebrae. 13, cum iussisset intueri Praepositorum exitum, adiecit, ut fidem eorum imitemur. Stat enim fixa apud Deum sententia, omnes sanctos eodem spiritu et eadem fide vivere, agi et regi, sed diversa opera foris operari. Ut enim non eo-

1) In edit. priore: seorsum. 2) Ibid.: Ps. 27. 76. 67. 15.

dem tempore, ita nec eodem loco, nec idem opus, nec coram eisdem personis operatur per illos, sed transit per tempora, loca, opera, personas varias, semper eodem spiritu et fide eos regens, ut fiant viae eius absconditae et vestigia eius incognita, dum unumquemque alio opere, alio loco, alio tempore, aliis personis exercet, quam in aliis Sanctis vidit et audivit cogiturque opere, loco, tempore, personis, casibus sibi prius incognitis regentem ac ducentem Deum sequi.

Haec est eruditio fidei, in qua omnes Sancti eruditi sunt, unusquisque sua vocatione. Proinde impossibile est, ut intempestivi illi Sanctorum imitatores non errent perniciosissime, dum Patrum opera etiam optima sectantur potius quam fidem et spiritum, nedum ubi et errores et peccata eorum apprehendunt. Omnes enim tales stant in ostio papilionis sui, et vident dorsum Mosi intrantis in tabernaculum foederis, existimantes sese Deum invenire in istis propatuli et atrii operibus, cum scriptum sit: Dominus in loco sancto suo; et: Dominus pollicitus est ut habitaret in nebula. Lege totam Scripturam, et vide, an sanctorum virorum idem fuerit opus.

In hanc rem mihi Psalmus 62[1]) videtur esse revelatus, quem non fuerit inutile hic recensere.

1. At ad Deum silentium animae meae,
   Ab ipso enim salus mea.
2. At ipse rupes mea et salus mea,
   Protectio mea, non movebor multum.
3. Usquequo irruitis super virum, interficiemini omnes vos?
   Sicut paries inclinatus et maceries expulsionis.
4. At elevationem eius cogitaverunt, ad expellendum,
   Placebunt sibi in mendacio, ore suo benedicent,
   Et intimo suo maledicent, Sela.
5. At Deo sile anima mea,
   Quoniam ab ipso spes mea.

1) In ed. priore: 61.

6. At ipse rupes mea et salus mea,
Protectio mea, non movebor.
7. Ad Deum salus mea et gloria mea,
Rupes virtutis meae, fiducia mea in Deo.
8. Sperate in eum omni tempore, populi effundite coram eo cor vestrum.
Deus fiducia nobis, Sela.
9. At vanitas filii hominum, mendacium filii viri, in stateris ad ascendendum,
Ipsi prae vanitate simul.
10. Nolite sperare in calumnia et rapina, nolite vani fieri,
Divitiae si affluant, nolite apponere cor.
11. Semel locutus est Deus, bis haec audivi,
Quia virtus Dei est.
12. Et tibi Domine misericordia,
Quoniam tu reddes viro secundum opera sua.

Non est alius Psalmus, in quo toties ingeminetur et inculcetur spes, fiducia, praesumptio in Deum, vigesies enim pene repetit, ac totus Psalmus fiduciam in Deum sonat, cui omnium fortissime resistit exemplum operum in Sanctis. Haec est enim vera via salutis subdi Deo, in fide ei cedere et silere, ponere tumultum praesumptionis operum, quibus quaerunt impii eum invenire, et sese ductilem praebere, ut ipse in nobis operetur, non nos operemur. Videmus enim in Sanctorum sectatoribus nihil nisi tumultum operum, quae in Sanctis viderunt, iis enim die et nocte sese fatigant, nunquam autem silent Deo subditi per fidem. Ideo moventur et sunt instabiles corde, cum non possit cor per opera quietari, fiducia eorum est in operibus ab exemplo Sanctorum petitis, quibus praesumunt pervenire, quo illi venerunt sola fide. Inclamat autem praecipitem illorum caecitatem, qua gregatim irrunt ad imitandum opus alicuius magni viri, et non potius et prius silere discunt et fidere Deo. Cur (inquit) sic irruitis in larvam operum? cur interficitis vos ipsos omnes? curritis et praecipitatis vos ipsos omnes in mortem. Deus est murus altus et fidelis protectio, sicut Solomon dicit:

Turris alta (id est, alte opposita) nomen Domini, ad ipsam currit iustus et salvabitur. Contra vos et quidquid molimini erit sicut paries inclinatus et maceries eiecta, super quam qui nititur, simul cadet, et eiicietur et movebitur multum. Vocabulum irruitis, volunt etiam significare id quod congregari, item pravescere, utrumque confirmat sensum praedictum.

Obscurum autem et ambiguum est, quod sequitur: At elevationem eius cogitaverunt expellere. Noster habet: Veruntamen pretium meum; Romanum Psalterium: Honorem meum, Hieronymus: Partem meam, scilicet oblationem. Ab eo enim verbo oblationes, dona et partes sacrarum rerum dicuntur ab elevando. Puto igitur sensum esse, impios in Sanctorum exemplis, id quod solum pretiosum, honorabile, nobilissimum atque adeo ipsa portio sanctitatis est[1]), nempe fidem, non solum non sequi[2]), sed uno consilio seu furore potius id agere, ut eiiciant et exstinguant, solis operum larvis iactatis et praedicatis. Nemo enim minus sequitur Sanctorum exemplum, nemo etiam magis exstinguit, quam qui opera sola, et non fidem eorum sectantur, sic nemo minus est hodie Franciscanus, quam ipsi Franciscanissimi, qui de observantia dicuntur, imo ii acerrimi hostes eius sunt, et fidem eius eiicere cogitant furiosissime. Unde sequitur: Placebunt sibi in mendacio, scilicet speciem tenent, fidem vastant, et in hoc gloriantur, sibique placent prae omnibus hominibus ceu sanctissimi, ore benedicunt, intimo maledicunt. Laudant enim Deum Christum, S. Franciscum, Dominicum, et alios, quorum sectatores sese iactant. Sed haec laus est summa blasphemia, dum fidem eiiciunt et solam speciem pro veritate amplectuntur. Ex his iam totus Psalmus apertus est, docens nos fidere Deo, et sine fide omnia esse mendacia.

Isaias 30 hunc Psalmum vel aemulatus etiam

1) In edit. priore deest: est. 2) Ibid.: non sequuntur.... agunt.

ait[1]): Populus enim ad iracundiam provocans est, filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei; qui dicunt videntibus, nolite videre, et aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quae recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores, auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel. Propterea haec dicit sanctus Israel: Pro eo, quod reprobastis verbum hoc, et sperastis in calumnia et tumultu, et innixi estis super eo, propterea erit vobis iniquitas haec, sicut interruptio cadens et requisita in muro excelso, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio eius. Et infra: Si revertamini et quiescatis, salvi eritis, in silentio et spe erit fortitudo vestra etc.

II. Vota adversari fidei.

Haec modo satis sit dixisse de votis monasticis, ut adversentur verbo Dei. Pergamus demonstrare, ut pugnent et fidei Christianae, quo plenius cognoscamus hanc esse principem partem abominationis stantis in loco sancto. Ponamus autem hic petram seu rupem nostram, quae nostrum est principium fidei, verbum Pauli Rom. 14: Omne quod non est ex fide, peccatum est; ex quo inferimus, monastica vota, si ex fide non sint, esse peccata. Ex fide autem non sunt, si perpetua, necessaria et non libera sunt, potentia tum servari tum dimitti. Sed quia haec vel adversariis vel infirmis venient in manus, occurrendum est eorum effugiis et praeoccupanda vada Iordanis huius, ne nobis elabantur principes isti Madianitarum. Primo enim negabunt, fidem eo loco fidem Christianam esse, habentes humanam glossulam tum obscuriorem ipso textu, tum ab ipsismet nunquam intellectam, ut more suo Scripturae vim eludant eiusmodi commentis, quibus plus credunt, quam puris et apertis verbis Dei, nulla causa, nisi quod principio perfidiae suae

1) Ibid. deest: ait.

repugnant, quo statuerunt, non omnia extra fidem esse peccata.

Huic mendacio adversus Deum erecto cum Paulus resisteret, coactus est larvam glossae induere et illorum sensui cedere. Est autem glossa eiusmodi, fidem eo loco accipi pro conscientia. Esse igitur non ex fide est contra conscientiam agere. Agens autem contra conscientiam aedificat ad gehennam. Haec retuli, ne putent nos eorum magnificam sapientiam neque nosse neque legisse. Deinde et hoc multo maxime negabunt, vota necessaria esse sine fide. Habent enim fidem multiplicem, generalem, specialem, acquisitam, infusam, informem, formatam, catholicam, particularem, implicitam et explicitam, hoc est, confusissimam Babylonem errorum et opinionum. Cogimur itaque, ne Amorraeis et ranis istis nihil eorum scire[1]) videamur, adversus ista disputare, et nostram rupem non quidem firmare, sed firmam monstrare, dispulsis fumo, nubibus et nebulis per homines excitatis.

Christus dicit: Qui non crediderit, condemnabitur, Marci ult.: et Ioha. 8: Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro, et Iohan. 16.: Ille arguet mundum de peccato, quia non credunt in me. Da igitur monachum castum, obedientem, pauperem, et omnibus virtutibus refertum, operantem quantacunque sine fide, nunquid non damnabitur? Nonne manet sententia: Qui non crediderit, condemnabitur? Nonne peccatum habet quod arguit spiritus? Nonne morietur in peccato suo? At mors, damnatio, reprehensio non infertur ei, qui non peccat. Nec est, quod hic eludant et dicant, peccatum infidelitatis quidem damnari, sed non omnia, quae fiunt in peccato infidelitatis. Scilicet fructus bonos feret arbor mala? et in peccato facta non sunt peccata? In proposito adulterandi dare panem egenti peccatum est, et vovere in proposito non credendi non peccatum est? Sed et Iohan. 3 obstruit hoc os impium dicens: Qui non

1) In edit. priore: nihil scire eorum.

credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. De qua, rogo, fide hic loquitur? infusa, acquisita, generali etc. Nonne de ea, quae vivificat? sine qua qui fuerit, iam iudicatus est. Et iterum: Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum. At ira Dei non manet super eos, qui non peccant. Si ergo opera extra fidem peccata non sunt, cessat ira super operantem talia, et per opera avertet iram a se, ut fide non sit opus, quo quid est blasphemum magis?

Petra ergo nostra firma invenitur, et dispulsis nubibus principium perfidiae illorum subvertit. Stat quoque Paulus inconcussus: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Nec curat, quod sententia illis dura videatur. Dura fuit mors et Christo [1]) pro nobis suscepta, magnum fuit Filium Dei incarnari et dari pro nobis, nihilo tamen minus factum credimus. Non oportet sequi in rebus Dei nostrum iudicium, nec definire secundum quod nostro sensui aliquid durum, molle, grave, leve, bonum, malum, iustum, iniustum videtur. Non facies (inquit Deute. 12.), quod tibi rectum videtur, sicut faciunt tamen impiissimae Facultates Scholarum, omnia divina ad humani sensus iudicium aestimantes et pro petris fidei arenas et paludes perfidiae suae in principia fidei collocantes. Sed ad verba fidei aptandus est noster sensus, captivandusque intellectus in obsequium Christi. Id quod non fecit impudentissimae frontis et prostitutae iam olim pudicitiae meretrix Parisiensis, quae nuper ausa est divaricari pedes suos, et toti orbi turpitudinem suam obscoenissimam disco operire et dicere: Legem de non vindicando ideo censeri consilium debere, non quia id sacrae literae docerent, sed quia humanus sensus dictet, hoc esse onerativum legis Christianae. Eadem pietate dicent, infernum non esse, sed minari tantum Scripturas, quod sensus humanus abhorreat, unum hominem perpetuo cruciari, quo sensu Origenem

1) In edit. priore: fuit et mors Christo.

aiunt lapsum fuisse. O Scholas, o Facultates, o Theologistas, faeces novissimae sentinae. Sic intellectum vestrum (id est, verba Dei) captivatis in obsequium Christi, id est, in sensum vestrum. Decernimus itaque hac autoritate divina et cum fiducia audemus dicere: Haec dicit Dominus exercituum, vota monastica extra fidem facta et servata sunt peccata, per hoc et irrita, damnabilia, revocanda et omittenda, aut aliter denuo vovenda et servanda.

Iam quod fidem hoc loco faciunt conscientiam, mera temeritate hominum faciunt. Neque enim unum iota e Scripturis adducunt, quo probarent fidem aliquando hoc modo accipi, mihi nondum est visus locus, in quo fides aliter quam ubique et uniformiter accipiatur [1]) pro fide Christiana, quod prolixius est, quam ut nunc res patiatur ostendere. Feramus tamen hanc eorum obscuram glossam, et malo isto humano bene utamur, per spiritum nobis donatum. Si enim recte conscientiam ea glossa intelligerent, non male dicerent; verissimum est enim, si quippiam opereris et credideris, te hoc ipso male operari, tete peccare, et ut aiunt, ad gehennam aedificare. Sed hoc errant, quod hanc conscientiam non faciunt catholicam in omnibus operibas extra fidem Christi factis, sed certis eam duntaxat casibus deputant, in quibus erroneam conscientiam haberi dictant. Hoc ideo errant, quia oculos solum figunt in crassa ista libidinis, irae, cupiditatis peccata, verum in sublimia ista et profunda cordis pecata, conscientiam talem nunquam promovent. Quod nos, age, tentemus an facere possimus.

Si aliquod opus facias, quod non credas firmiter Deo placere, aut dubitas placere, nonne contra conscientiam facis? facis enim et non credis Deo placere, si autem non credis placere, conscientiam habes, opus non esse placitum. Et sic contra conscientiam operaris id, quod non esse placitum Deo dictas. Sed nonne talia sunt omnia vota et votorum opera extra fidem? Da unum, qui audeat asserere,

---

1) Ibid.: accipitur.

suum votum esse placitum ac gratum Deo. Quin hoc asserere docent esse praesumptionem, volentes, ut timeamus et incerti simus. At Deus iussit certo et indubitato fidere in suam misericordiam, et praesumere nos et nostra placere, non ex nostra dignitate aut merito, sed sua bonitate. Haec est enim conscientia sanae fidei, quae hic [1]) iussui et promissioni Dei fidelissime et inconcusse adhaeret, quam conscientiam vastat et contra eam peccat illa, quae vel non credit, vel, quod idem est, dubitat, se et sua placere Deo, ideo et contra se ipsam et illam simul peccat, faciens quod non credit placere.

Quis vero liberat nos ab impia ista contra se ipsam peccante conscientia? Natura id non potest, quantumlibet enim opereris bona, si et sanguinem fuderis, semper manet conscientia palpitans et dicens: Quis scit, an hoc Deo placeat? Verum est enim illud Sapientis*): Cogitationes hominum timidae, et incertae providentiae nostrae. Non ergo habet natura, nec impetrant opera bonam et certam conscientiam. Christus vero per auditum verbi sui cordi manifestatus, quod ipse sit, qui pro nobis sacerdos factus est, nobis datus, suum sanguinem fuderit, nostra peccata tulerit, et nos in suos acceperit. Hic, inquam, auditus cor laetificat, conscientiam erigit, ut audeat dicere et gloriari in ipso: Si Christus pro me et meus est, quis contra me? Quomodo non placeam ego, et opera omnia mea, si Christus meus, et ego Christi? Nunquid Christus displicere potest? Ecce ista est fides, quam Scriptura docet, quam qui habet, contra conscientiam agere non potest, quia non potest dubitare sese placere Deo propter Christum sibi donatum. Qui vero non habet, non potest non contra conscientiam agere semper, quia non potest non dubitare sese placere Deo. Deest enim et promissio Dei et pignus promissionis Christus, relicta sola natura sibi incerta, quid Deus de se cogitet. At habens promissionem et Christum, certissimus est,

---

1) Ibid.: huic. *) Sap. 9.

quid Deus super ipsum cogitet, nempe cogitationes pacis, propter sanguinem Christi, clamantem remissionem peccatorum et Abba Pater in cordibus nostris.

Igitur cogitationes mortalium timidae, quibus nos non vult niti, dedit ergo promissionem misericordiae, iussit fidere, adiecit inaestimabile pignus Filium suum unigenitum, ut super cogitationes eius, per promissionem manifestatas, per Christum sigillatas, nitamur certi et firmi etiam adversus portas inferi, adeo ut si etiam labamur et peccemus, mox resurgamus, semper scientes nos non placere non posse propter Christum, qui propter nos non possumus non displicere. Hoc sensu glossa ista pia et boni usus erit, atque cum Paulo et tota Scriptura per omnia convenit. Vere enim contra conscientiam operatur, et peccat qui non credit seu Christum non habet; et econtra vere non credit, qui contra conscientiam operatur, ut stet sententia: Qui non crediderit *) condemnabitur, quia non credit sibi peccata indubitato remissa, quae conscientia mergit eum in damnationem, manens onerata peccatis.

Nunc latius videndum est, ut monastica vota sint sine fide. Demonstratum et invictis testimoniis firmatum est, omne **), quod non est ex fide, peccatum esse, solius autem fidei esse remissionem peccatorum operari, certam et laetam et liberam a peccatis conscientiam reddere. Opera vero seu fructus fidei proprie non pertinent ad remissionem peccatorum et laetam conscientiam, sed sunt fructus iam praesentis et praecedentis remissionis et bonae conscientiae. Memento quaeso istorum, lector, quam poteris diligentissime, opera ante fidem esse peccata, solam fidem sine operibus operari remissionem peccatorum, iustificationem et bonam conscientiam, opera vero post fidem esse fructus iam iustificati hominis ex remissione peccatorum et bona conscientia, hoc est, ex fide et caritate

*) Marci 16. **) Rom. 14.

provenientes. Memento, inquam, horum, nam hic est spiritus *), qui flavit in foenum votorum et florem eorum, et exsiccabit [1]) foenum, et cadet flos eorum. Non humana, sed divina sunt, quibus nitimur. Stat enim, ante fidem et sine fide Christiana vivificante illa et optima non modo remissionem peccatorum aut conscientiam bonam per opera aut vota fieri non posse, sed necessario peccata esse quae fiunt.

Hic iam videbis, qua pietate isti voveant sua vota, et quae sit fides eorum generalis, acquisita, infusa, in qua vovent, an Iudaeos vel Christianos eos existimare debeas. Paulus dicit ad Galat. 3: Lex non est ex fide; et iterum **): Ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Et qui iustitiam legis sectantur, in iustitiam legis non perveniunt. Quae omnia cum praecedentibus hoc definiunt: Qui remissionem, satisfactionem peccatorum, iustificationem alteri quam fidei soli tribuerit, et aliunde quam per fidem quaesierit, hic Christum negavit, gratiam abiecit, et Evangelium reliquit apostata. Sic enim Paulus Galatis intonat; A gratia excidistis, qui ex lege iustificamini. At vota et opera votorum lex et opera sunt, non fides nec ex fide. Quid est enim votum nisi lex quaedam? teste ipsorummet voce, qua dicunt: Id quod ante vôtum liberum erat, post votum necessarium est, et iam non consilium, sed praeceptum est. Qui ergo ea opinione vovent, ut per hoc vitae genus boni et salvi fiant, peccata deleant et operibus bonis ditescant, nonne manifestum est, impios et Iudaeos esse, a fide apostatare, imo fidem blasphemare et abnegare? dum hoc tribuunt legibus et operibus suis, quod proprie solius fidei est. De quibus egregie Paulus praedixit ***): In novissimis diebus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium. Istam discessionem et

---

*) Esa. 40. 1) In ed. priore: exsiccabitur. **) Rom. 3. ***) 1. Tim. 4.

apostasiam et ad Thess. *) memorat. Ubi est autem discessio ista nisi ubi ad opera itur, et id operibus tribuitur, quod fidei est?

Interrogemus nunc omnes votarios istos, qua opinione voveant. Et invenies eos hac opinione impia possessos, quod arbitrentur gratiam baptismi irritam factam, et iam secunda tabula poenitentiae naufragium evadendum esse, ideo quaerendum per votivum vivendi genus non solum, ut boni fiant et peccata deleant, sed etiam abundantius poeniteant et ceteris Christianis meliores fiant. Haec omnia illos quaerere in operibus et votis, et non in fide, certissimum est, testis est eorum vox, ubi dicunt: Si haec non quaererem nec invenirem, quid quaererem in monasterio? quid laborarem? Si enim scirent, sola fide haec praestari et accipi, utique inferrent: Quid ergo necesse est vovere et monachum fieri? Statim enim superfluum et non necessarium esse hoc vitae genus intelligerent tam ad iustitiam quam ad salutem, imo vanum et adversarium. Quam primum fidei scientia revelatur, cetera omnia non necessaria ad iustitiam inveniuntur. At si hoc scissent, nunquam vovissent, nemo enim in vanum laborare vellet, maxime tanto totius vitae labore. Quare hoc testimonio convincuntur, sese ideo vovisse, quod votivum hoc genus vitae utile et necessarium duxerint ad iustitiam seu bonam vitam, imo nihil utilius et melius duxerint. At ea opinio est impia, sacrilega, adversaria fidei, quae sola necessaria et utilis, nihilque ea utilius et necessarium magis est ad iustitiam.

Id vero multo fortius et certius convincit eos, non alia quam hac infideli et impia opinione vovere et vivere, quod principium perfidiae suae palam docent et dicunt, hominem posse suis operibus naturalibus gratiam et remissionem peccatorum obtinere. Sic enim sapiunt omnes, ideo enim et vovent, ut hoc vitae genere gratiam Dei obtineant,

*) 2. Thessa. 2.

iuxta principium praedictum perfidiae, quo quid faciunt, nisi quod Christum negant et a fide discedunt? Quin 1) his auribus audivi quosdam maximi nominis inter eos docere: Religiosum esse hac gratia ditissimum, ut, quoties renovarit votum religionis in corde suo per contritiunculam aliquam, toties a novo ingrederetur religionem. Hoc autem ingredi baptismo aequabat, sicut aequant omnes. Tot diluvia baptismorum habent illi perditi iustitiarii operum, et fidei non nisi unum et uno peccato perditum dant baptismum. Quod si qui inter eos sunt, qui non ita sapiunt, cum nec aliud audiant nec videant, hos necesse est in medio impiae doctrinae et infidelis vitae, ceu pueros in camino ignis babylonici, solius virtute Dei, intus recte docentis et potenter servantis, custodiri miraculose. Proinde, si nulla alia esset causa revocandi et relinquendi voti monastici, haec impietas negati Christi et repudiatae fidei abunde satis urgeret et compelleret. Nemo satis pensare potest, quam grave et vehemens sit verbum Pauli *), quod recitavimus: In novissimis diebus discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere et abstinere a cibis, quos Deos creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et his 2) qui cognoverunt veritatem.

Ego plane huius solius verbi autoritate, cum sit verbum Spiritus sancti, qui est Deus noster benedictus, Amen, ausim universos monachos a suis votis absolvere, et cum fiducia pronunciare, vota eorum esse coram Deo reproba, et nulla. Antea enim solos sacerdotes a coelibatu virtute huius verbi absolvi, sed propius mihi rem spectanti et verba Pauli diligentius consideranti occurrit, doctrinam eius catholicam et generalem esse in omnes

---

1) In edit. priore desunt verba inde a: Quin his etc. usque ad: dant baptismum. *) 1. Timoth. 4. 2) In edit. priore: iis.

coelibes, tam monachos quam sacerdotes. Proinde utile fuerit paulo accuratius Paulum observare. Ac primum ut illos penitus confutemus, qui Papam, sacerdotes et monachos honestaturi hunc locum ad Tatianos torquent, nec sinunt de nostro coelibatu intelligi. Ipsa verba cogunt non de Tatianis sese intelligi. Tatiani enim non prohibebant modo, sed damnabant in totum coniugium, dicentes ipsum et malum et peccatum esse. Similiter et cibos Manichaei non prohibebant modo, sed damnabant, ut qui mixti essent portione tenebrarum etc. Sed Papa et Papistae nec cibum nec coniugium damnant, prohibent solum nubere et abstinere a cibis bonis, quos confitentur a Deo creatos, faciuntque id specie maioris religionis. Quod Paulus palam tangit, cum dicit: In hypocrisi loquentium mendacium. Non enim Papistae necessarium esse docent aut divinitus praeceptum, a cibis et coniugio abstinere, scientes et prudentes prohibent propria autoritate ad hypocrisin instituendam. Tatiani vero et Manichaei necessarium ac divinitus praeceptum videri volebant suum commentum, non sciebant proprium esse, quod docebant, nec specie maioris pietatis, sed veritate et necessitate universalis pietatis credebant se moveri. Habemus itaque hunc locum Pauli plane nostros coelibes tangentem, Papam, sacerdotes, monachos et moniales.

Atque ut demus quam maxime Paulum de Tatianis et Manichaeis loqui, per hoc non potest negari, quin et de Papistis loquatur, quatenus cum illis sentiunt. Nunquid ideo non loquitur contra Sabellium Iohannes Evangelista de divinitate Christi, quia eius verba pugnant contra Arianos? Aut non loquitur contra Cerinthos, quia verba eius confutant Iudaeos? Aut non valent contra Turcas, quia valent contra gentiles? Prorsus contra omnes valent et pugnant, quocunque nomine, quacunque secta censentur, quatenus negant Christum esse Deum, sive alias illis conveniat, sive minus. Ita et hic Pauli locus omnes damnat, qui prohibent nubere et docent abstinere a cibis, sive sint Tatiani, Ma-

nichaei, Turcae, Papistae aut quicunque alii. Nam et Turca a vino abstinet specie religionis. Cum itaque negari non possit, a Papa coniugium prohibitum sicut et cibos, manifestum est ipsum Spiritui [1]) sancto resistere in hoc verbo Pauli et doctrinam suam esse daemoniorum et erroneam et meram hypocrisin. Habet hic aliquis, quod possit opponere? suntne haec clarissima et invicta? Esto, Papistae non sunt Turcae, neque Manichaei et Tatiani [2]), nec tales accusamus, sed quatenus cum Turcis, Manichaeis et Tatianis consentiunt, accusamus. Turcae non sunt, faciunt tamen ac docent ea, quae docent Turcae.

Cum ergo haec ita habeant, ut monastica vota per divinam spiritus definitionem pronuncientur esse doctrinae erroneae et daemoniacae et hypocriticae, quid adhuc trepidas ea revocare et deserere? An trepidas spiritum Creatorem tuum audire et sequi? Metuis, ne spiritus veritatis tibi mentiatur aut irascatur, si obedieris voci eius? Si scires tete vovisse, ut sacrilegium faceres, utique votum cassares et mutares, cur non et hoc mutas et cassas? Sed id fortassis te moratur, quod et me hactenus moratum est, quod monachi non docent, sed sua sponte sese tradunt in hoc genus doctrinae et hypocrisis. Sacerdotes vero praecepto Papae coguntur, non sponte vovent. Atque hoc spontaneum votum a nullo exactum vehementer me movit hactenus, iam vero non movet amplius. Primum, quod Paulus tam libero spiritu affirmat doctrinas erroneorum spirituum et daemoniorum mendaces esse, quod et ipsa res cum verbis Pauli faciens probat. Docent enim per opera iustificari et salvari et discedunt a fide, cum suam obedientiam, paupertatem et castitatem non solum arbitrentur esse certas vias ad salutem, sed et perfectiores et meliores, quam reliquorum fidelium, quod est evidens et apertum mendacium et error et peccatum in fidem. Nihilque reliquum est illis nisi hypocrisis et cauteriata conscientia.

---

1) Ibid.: spiritu. 2) Ibid.: neque Tatiani.

Denique velut non passuri, ut quis Paulum de ipsis loqui dubitet, latius insaniunt et produnt sua mendacia impudenter. Vendunt enim et communicant sua bona opera, merita et Fraternitates aliis, quasi ii sint, qui non solum meliore via incedant, sed et ex abundantia sua alios quoque secum salvos facere possint. Nunquid ista fieri ab eis publice et passim negare quisquam potest? At operibus tantum tribuere, ut non modo sua ipsorum, sed et aliorum quoque peccata deleant, nec solis sibi, sed et aliis ad salutem prosint, quid potest in Christum et fidem eius blasphemius et insanius cogitari? Qui Iudaei? qui gentiles? qui Turcae aeque insaniunt? Nonne hoc est non modo suas proprias, sed et aliorum conscientias invitare et allicere ad confidendum super illorum opera et merita? At quid est hoc nisi fidere exsecrabilissimo mendacio? pro quo tamen mendacio totius mundi opes devorant otiosi et delicati. Denique nuper ad finem insaniae venerunt, promittentes hominibus introitum coeli, qui morituri cucullum induerint. Quid est abominatio, si haec non est abominatio?

Vides ergo, imo palpas hic, non modo discessisse eos a fide, sed mendaciis illorum abominandis seductum quoque et orbem. Sua enim cuiusque fides et necessaria et satis est ad remissionem peccatorum et ad salutem, quae nobis Christum affert, hoc est, unam carnem, os ex ossibus, et omnia communia cum illo facit, ut in ipso et de ipso glorietur conscientia nostra, quod ipsius solius sanguine et meritis tum iustificati vivimus, tum salvati in aeternum vivemus, sine operibus tam nostris propriis, quam aliorum. Fides enim Christi non potest pati, ut vel nostris vel aliorum operibus gratia et iustitia veniat, hoc enim solius Christi esse scit et confitetur constanter, quam si illi docerent, non sua opera venderent aliis, sed se et omnes ab operum fiducia in solum Christum raperent, simul ostendentes, quam nihil sit necessarium ad iustitiam, ad salutem, ad remissionem peccatorum suum votarium vitae genus, sed solam fidem esse necessariam.

Hos proprie praedixit Christus Matth. 24: Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus. Observa, quaeso, verba Christi: In nomine meo venient, dicentes: Ego sum Christus. Papistae illi religiosi nunquam appellant se vocabulo isto, Christus, nullus dicit: Ego vocor vel appellari volo Christus, omnes autem dicunt: Ego sum Christus, nomine abstinent, sed officium, opus et personam arrogant. Quaeris, quomodo id faciant? Audi: Christi solius proprium est, suis meritis et operibus iuvare et salvare alios. Ceterorum opera nullis, nec sibi ipsis prosunt, quia stat sententia: Iustus ex fide sua vivet. Fides enim nos super opera Christi ponit, sine operibus nostris, et transfert de exsilio peccatorum nostrorum in regnum iustitiae illius. Haec est fides, hoc Evangelium, hic Christus.

At Papistae hanc fidem quo ducunt? Nonne super se ipsos? Docent enim homines fidere super sua merita, et communicant opera sua et Fraternitates suas ceteris peccatoribus, ut peccata eorum portent et deleant, iustosque et salvos faciant. Nonne hoc est dicere: Ego sum Christus? Nonne hoc est facere, quod Christus facit? Non iam sunt Christiani, sed Christus. Quia Christiani definitio est haec, credens solius Christi operibus solis sine propriis iustificari, a peccatis liberari et salvari. Christi definitio est *): Qui salvum facit populum suum a peccatis eorum, donans illis sua propria merita et universam iustitiam. At hoc faciunt nostri monastici. In nomine (inquit) meo venient, hoc est, faciunt ista, non ut gentiles, sed ut Christiani, imo ut Christianissimi, non enim sinunt quenquam alium de nomine Christiano superbius gloriari. Recordor hic, quod saepius audivi, quosdam ex isto hominum genere morituris peccatoribus dedisse omnia sua bona opera in hanc vocem: Ecce, do tibi quidquid boni feci in vita mea, volentes hac insania caritatis opus inaestimabile implesse, dum miserum illum ho-

*) Matth. 1.

minem a Christo retractum in opera hominis fidere fecerunt. O horrendas tenebras, o miserandas caecitates, o abominandas insanias. Siccine, Satan, ludis in animabus pereuntibus et perdentibus?

Ex his fructibus suis credo satis cognosci lupos istos rapaces, qua opinione voveant et vivant, ut nemo possit negare, monachum fieri (nisi miraculo servetur) id esse quod a fide apostatare, Christum negare, Iudaeum fieri, et ut Petrus *) praedixit, ad vomitum gentilem redire. Vides enim nihil nisi opera spectari ab istis perditis hominibus et talia opera, quae Christi operibus aequant, sola hac causa, quia praetexto nomine Christiano a Christianis facta putant in fide illa sacrilega et abominanda, quam generalem et informem vocant. Igitur, sicut [1]) dixi, amplius me non moratur spontaneum illud votum monachorum, quominus omitti et possit et debeat. Quid enim est votum hoc, nisi pactum cum daemonibus factum? Doctrinas daemoniorum, errores et mendacia tete vovisse dicit Spiritus Deus tuus, et tu dubitas, an resilire et relinquere votum debeas? Adverte ad Paulum, qui non solum docentes aut cogentes, sed et attendentes memorat, imo de attendentibus potissimum loquitur dicens: Discedent a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum. Vides hic auditores et sequaces primo loco nominari. At monachi certe, dum spontanee vovent, non docent haec mendacia, sed docti et seducti sequuntur. Quare Paulus prorsus universaliter loquitur in omnes coelibes istos, et nullos excipit. Et quid multis agimus? cui hoc non satis est, quod Spiritus definit doctrinas daemoniorum, mendacia, errores, hypocrisin esse, quae voventur, quid illi satis erit? Quis pactum daemonibus servat, ut salvus fiat, ac non potius quam primum dissolvit et cessat?

Atque demus, ut fide pura miraculose serveris vovens et vivens in votis, sicut Bernhardus et multi alii servati sunt, quibus propter fidem Christi, qua

*) 2. Pet. 2. 1) In ed. priore: sic.

pleni erant, venenum hoc non nocuit. Adhuc tamen, quando autoritate divina constat, doctrinas esse has daemoniorum, mendaces, quae natura sua fallunt et seducunt, cum non possint aliud quam opera docere, potes et debes votum in eas servandas factum abrumpere. Nullius enim Sancti exemplo fient doctrinae Dei ex doctrinis hominum. Doctrina Dei docet fidem, ultra quam docere sese iactant votarii aliud. At illud aliud non est nec esse potest nisi opus. Opus vero non potest doceri, nisi laedas fidem, cum fides et opera in re iustificationis extreme adversentur. Ita fit, ut doctrina operum necessario sit doctrina daemoniorum et discessio a fide. Nemo autem opera docet, quod ea non necessaria putet ad iustitiam et salutem, nisi enim necessaria putet, frustra docebit. Quid alioqui doceret ea? et quis ea sequeretur et servaret, si aliam viam iustitiae et salutis nosset?

Recte ergo dixit Paulus: Lex non est ex fide, et: Ex operibus legis nemo iustificatur; ita neque votum est ex fide, nec ex voto iustificatur omnis caro. Et omnia, quae Paulus ad Galatas disputat adversus legem et opera eius, pertinent etiam adversus votum et opera eius. Sive ergo pia, sive impia opinione voveantur, rumpenda sunt, ut divinitus reprobata et in res divinitus reprobatas facta. Quare Bernhardus et alii, qui pia opinione voverunt et vixerunt in votis, comparandi sunt ducentis illis viris, qui cum Absalom[1]) iverunt de Ierusalem in Hebron, molienti seditionem adversus regnum patris sui David. Nihil enim sciebant de causa Absalomi et simplici corde ibant, quos certum est re cognita resipuisse. At si in media re intercepti fuissent, poterant accusari laesae maiestatis rei, si opus eorum et viam spectes, sed secundum animum iudicati absolverentur. Quae historia pulchram nobis allegoriam huius rei praestat, sed nunc non est locus in ea morari. Plane Absalom Papisticum regnum est, adversus regnum Christi concitatum, quod et

1) In ed. priore: Absolom etc.

expulit, et sedet in medio [1]) Ierusalem. Verum pii, qui ei consenserunt, non consenserunt in hanc insaniam. Et ut alios omittam, de Bernhardo certus sum, similem eum fuisse illis ducentis viris, quod evidenter ipsemet monstravit, cum aliquando aegrotasset ad mortem, nihil aliud sonuit quam confessionem huiusmodi: Tempus meum perdidi, quia perdite vixi, sed unum me solatur, quod spiritum contritum et humiliatum non despicies. Et alibi: Duplici iure Christus regnum possidet, semel quia Filius, secundo quia passus, atque hoc secundo merito nihil ei fuit opus, dedit autem mihi et omnibus credentibus.

Vides haec esse verba Christianissimi pectoris, quod totam fiduciam in Christum ponit, de suis operibus prorsus desperans. Nihil de voto paupertatis, obedientiae, castitatis gloriatur, quin perditam vitam vocat, atque hac fide et servatus et iustificatus est cum omnibus Sanctis. An putas eum fuisse mentitum aut ioco dixisse, perditam esse suam vitam? Iudicium Dei sensit, coram quo nisi solus Christus et sua iustitia nemo subsistit, ideo se deserto ad illum se transtulit, perditas suas affirmans iustitias. Iam si praedicari audias, vota et vitas religiosorum perditas esse, et nullius usus ad iustitiam et salutem, quis vovebit? quis in voto manebit? At nisi perditas dixeris, vere perditus eris, nec sanctorum Patrum vota ulla ex parte imitaberis. Qualis autem Bernhardus fuit, tales fuisse necesse est omnes religiosos sanctos et pios, ut videas clare, omnes miraculose fuisse servatos et eo tandem necessario rediisse, ut vota nihil et perdita esse assererent, quo sola fide iustificarentur et servarentur. Et impii hac fide Patrum contempta erigunt et inflant opera, quae illi damnaverunt et praetextu exempli Sanctorum docent discessionem a fide et contra exemplum Patrum fallunt mendaciis totum orbem. Ecce hoc est, Deum esse mirabilem in Sanctis suis.

---

1) Ibidem: media.

Et quando monasticen ideo volunt probatam videri apud Deum, quod Sancti in illa bene vixerint, cur non ignes, gladios, frigora, bestias, cruces, mortes docent probatas a Deo et vovendas? An non vixerunt bene in his S. Martyres? S. Hagne in lupanari virgo mansit. Et quantos Deus in peccata ruere sinit, ut humilitatem discant, et se ipsos cognoscant? Paulus Rom. 7 confitetur peccatum in carne sua habitare, et tamen in medio peccati bene vivit, et peccato bene utitur. Et quis Sanctorum non in carne, mundo, inter daemones bene vivit? Nunquid ideo vovendum est opus carnis, mundi, diaboli? At impii isti vitam monasticam non volunt eam videri tantum, in qua, sed per quam, seu potius qua bene vivatur. Genus vitae et substantiam eius bonam esse docent, per quod boni fiant et salvi. Hoc sacrilegum, hoc impium et blasphemum est, hoc eorum mendacium, hic error, haec[1]) hypocrisis, hoc daemoniorum commentum est, hoc seducunt corda simplicium, superba vanitatis sonantes (ut Petrus [*]) ait). Nullus enim Sanctorum per eam bonus factus est, nec possunt ullum huius exemplum ostendere. Omnes autem in solo Christo per fidem et boni et salvi facti sunt, ut in Bernhardo monstravimus.

Sed et S. Augustinus dicit: Vae hominum vitae quantumcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur, et iterum: Turbabor, sed non perturbabor, quia vulnerum Christi [2]) recordabor. Vides et hunc suam ipsius et omnium vitam damnare, ad vulnera autem Domini [3]) sese receptare. Et Paulus Galat. 1: Vivo ego, iam non ego, vivit vero in me Christus. Omnes in solo Christo vivunt, vovent, fidunt et gloriantur, nihil de operibus suis cogitantes. Unde et nos dicimus: Anathema sit, qui aliud docuerit, quam in sola fide esse iustitiam et salutem. Suntne haec satis clara? Clarum ergo simul est, vota monastica, quando non possunt non

1) In ed. priore: hic. *) 2. Pet. 2. 2) Ibidem: Domini. 3) Ibidem: Christi.

ultra et praeter fidem doceri, esse impia, gentilia, iudaica, sacrilega, mendacia, erronea, daemoniaca, hypocritica, apostatica, etiam Sanctorum exemplis adversaria. Quare cum fiducia revocanda et deserenda sunt, etiamsi pia et seria opinione emissa fuerint. Si enim opera legis divinae Apostolus prohibet doceri et tanto aestu cogit relinquere Galatas et Romanos, quanto magis illa electitia hominum opera et vota prohibita sunt et relinquenda. Summa summarum, opera et vota nec doceri nec persuaderi possunt, nisi ea salutaria et utilia dicas ad salutem et iustitiam. Quid enim est docere, opera et vota non esse salutaria nec necessaria? Quis audiet? quis amplectetur? At docuisse ea salutaria est daemoniacum et apostaticum a fide, cum sola fides sit necessaria et salutaris. Quare monastica vota et opera aut serio doceri et disci non possunt, aut apostatare a Christo et excidere a fide oportet tam docentes quam attendentes. Et stat Paulus fortis, esse ea doctrinas daemoniorum et mendacia et erronea, a quibus nisi vel in fine resilias cum S. Bernhardo, in aeternum peribis.

Haec omnia cum vera et solida sint divinis nixa firmamentis, convincunt voventis vota monastica, si sine fide voveat, esse hanc cordis sui sententiam coram Deo: Ecce Deus, voveo tibi amplius nolle Christianum esse, revoco votum in baptismo factum, in Christo amplius non nitar neque vivam, irrita enim sunt haec omnia et antiquata iamdudum. Voveo autem tibi ultra et extra Christum novum et multo melius votum, scilicet vivere in propriis operibus castitatis, obedientiae et paupertatis et huius totius Regulae. His enim operibus et iustus et salvus ero et aliis mecum prodero ad iustitiam et salutem. Horrescis et negas ita cogitari a vovente? At si negas, negabis simul praedicta esse vera. Cor enim, quod non est fide pura in Christum aedificatum et praesumpserit vovere, non potest aliter affectum esse, quam dictum est, opera enim spectet et aestimet necesse est, alioqui non voveret. At opera aestimare est fidem negare,

baptismum revocare, Christum repudiare, ut iam abunde satis est dictum. Et hoc impiissimum votum credes posse placere et exigi apud Deum ac non potius summo odio haberi et damnari? Sic contingit iis, qui sine fide incedunt et opera apprehendunt.

Quin multo miseriorem et contritionem et infelicitatem in viis eorum vide. Optimi inter eos habentur, qui ad hanc impietatem quam proxime accedunt, rari enim et pauci sunt, qui caste, pauperes, obedienter et alia regularum vivunt. Quantae hic sunt poenitentiae? quanti carceres? quantae poenae? quanti dolores eorum, qui non attingunt? quanta est conscientia, non observasse suum ordinem? Scilicet tantis sudoribus vendit Satan suam perditionem. Hoc quod summis laboribus et conscientia fugiendum erat, summis laboribus et conscientia petitur. Vere Moses dixit *): Servietis ibi Diis alienis, qui non dabunt vobis requiem die et nocte. De hoc et Christus praedixisse **) videtur: Contendite per angustam portam intrare, quia multi quaerent introire et non poterunt. Videtur autem Deus misericorditer eis resistere, ne attingat suum statum perfectionis, id est, summam impietatis, permittens eos labi, sepiens viam eorum spinis (ut in Hosea dicit), ut praevaricatores deprehensi inter angustias redeant ad cor et ad virum suum priorem, ubi melius eis fuerat quam nunc, Hose. 2. Estne ergo haec incredibilis conversio, primi sunt novissimi et novissimi sunt primi? Apostatae sunt religiosi et religiosi sunt apostatae. Et qui minus servant vota, magis servant, et [1]) qui magis servant, minus servant. Sic etiam sic, Domine, cum perverso perverteris. Sic impletur illud Psalm. 18.[2]): Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt.

Rursus Christiano et pio affectu vovens sic cogitabit necessario apud Deum: Ecce Deus, hoc

---

*) Deut. 28. **) Matth. 7. 1) In ed. priore deest: qui. 2) Ibid.: 13.

vitae genus voveo tibi, non quod existimem hanc esse viam ad iustitiam et salutem aut satisfactionem peccatorum; hoc enim avertat a me misericordia tua. Hoc in Christi Domini mei redundaret iniuriam, cum hoc sit negare eius merita, et sanguinem eius pollutum ducere, et ostentui habere Filium tuum, cuius solius est haec gloria, ut sit agnus Dei, qui tollat peccatum mundi, in sanguine suo omnes lavet et iustificet, non abiiciam tam sacrilege gratiam tuam. Exspectabo et praesumam haec in ipso solo, nequaquam in me aut ulla creatura, nedum in votis et operibus meis. Sed hoc ago, quandoquidem in carne vivendum est, nec otiandum sit [1]), apprehendam hanc formam vivendi exercendi corporis gratia, ad serviendum proximo, ad meditandum in verbo tuo, quemadmodum alius apprehendit agriculturam aut artificium, pro suo quisque exercitio, absque ullo meritorum aut iustificationis respectu, quam oportet in fide priorem esse, et semper superiorem manere, et in omnibus regnare etc. Nisi talis sit affectus voventis, intelligis ex praedictis votum non posse pium ac vere votum esse, quia hunc affectum fides exigit, si adest, aut non est fides. Quia stat sententia: Iustus ex fide vivet, ex operibus nemo vivet, quare nec ex votis vivet.

Tu nunc vide, quot sint, qui sic voveant, aut nulli certe, aut miraculose inducti. Talis enim affectus contemnit vota, nihilo meliora ducens quam agriculturam, aut quodvis aliud opus manuale. At quis Religiosorum unquam vovet, ut non aestimet opus voti esse supererogationis, perfectionis, cui nullum sit neque simile neque aequale? sicut et impudentissime docent. Insuper affectus iste habet hoc genus vitae pro usu et exercitio, non pro ipsa re et substantia, nam fidem habet pro re et substantia. Sicut homo est substantia, operatio eius naturalis est usus substantiae suae, ita fides utitur omnium exercitiis et operibus. Contra illi non habent pro usu, sed pro ipsa substantia. Esse enim

1) Ibidem: est.

Religiosum, hoc aiunt esse in statu bono absolute, quo non utendum sit, sed qui utatur potius omnium aliorum, ipse caput, primum et novissimum, Alpha et O.

III. Vota adversari libertati Evangelicae.

Hactenus visum est, ut monastice nostra adversaria sit tam verbo Dei, quam fidei Christianae. Et quamvis abunde ex his duobus locis damnata et reprobata sit omnibusque invisa merito reddita (nam quod Deo et verbo eius adversarium esse invenitur, facile simul colligitur, nulli rerum non adversarium esse, nec sibi ipsi convenire), tamen hoc ipsum latius tentabimus ostendere iis, qui per sese invenire nequeunt. Et iam tertio probabimus eam repugnare fructui verbi et fidei, nempe Christianae et Evangelicae libertati, quam violasse et non illibatam[1]) custodisse non minus impium est, quam fidem negasse et apostatasse, ut ex Paulo ad Galatas docemur. Repetimus itaque quod dictum est ac principii fidelis loco ponamus, Deo placere non posse votum, sed nec votum apud eum censeri, nisi sit germane Christianum et pium. Neque enim potest agnoscere, quod adversus Christianam pietatem agitur, non magis certe quam se ipsum negare potest, qui pietatem Christianam primo et summo praecepto mandavit. Votum autem Christianum et pium non est, nisi quod illaesa fide vovetur. Illaesa fides tunc est, quando votum pro re libera et non necessaria ad iustitiam et salutem habetur, quas certum est nullis legibus, nullis operibus, sed sola fide in Christo obtineri, ut haec omnia satis firmiter probavimus et evidenter demonstravimus. Ante omnia enim opera iustitiam et salutem adesse oportet, iustitiam vero et salutem non quamlibet, sed Dei, id est, aeternam, quae manet in seculum seculi, quam solus Deus dat et operatur in nobis, atque hoc ipso cum sit opus solius Dei in nobis, operibus nostris impediri potest, parari non potest,

1) In ed. priore: illabatam.

Dicit enim Iohan. 6: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille; et infra: Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit illum; et iterum: Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei, omnis, qui audivit a Patre meo et didicit, venit ad me; et iterum: Propterea dixi vobis: Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Hoc et ad Petrum dicit, Matth. 16: Beatus es, Simon bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in coelis. Et Paulus*) vocat fidem donum Dei, quod non sit ex nobis. Maior ergo est res ista iustitia Dei et salus Dei, nempe opus solius maiestatis, quam ut nostris viribus parari possit. Quod ergo nostris viribus paratur, verius iniquitas est[1]), quam iustitia, verius perditio quam salus est, sicut dicit Hose. 13: Perditio tua Israel, ex me tantum salus tua. Quare et vota illa, opinione iustitiae et salutis parandae praesumpta, iniquitates et perditiones sunt adversariae iustitiae et salutis Dei, quarum opus et officium sibi arrogant.

Quid libertas Christiana.

Cum igitur ex his certissimum sit, apud Deum non acceptari votum, nisi tale, quod ad iustitiam et salutem non necessarium aestimetur, nec ipse mandaverit ullum voveri votum, plane sequitur, liberum esse eiusmodi votum et omitti posse. Pugnant enim duo haec evidenter, non esse necessarium ad iustitiam et salutem, et non posse omitti sine periculo iustitiae et salutis. Si non potest omitti, necessarium est, si necessarium non est, potest omitti, ut forma pii et Christiani voti videatur esse coram Deo haec: Voveo tibi hoc vitae genus, quod natura sua non est necessarium, nec fieri potest necessarium ad iustitiam. Nisi enim sic sonuerit, pium votum esse non poterit, ut satis ex dictis patet. Quid autem Deus hic respondebit? Nonne

*) Ephes. 4. 1) Ibidem deest: est.

dicet: Quid ergo stulte voves? Non habes vota, quae mihi reddas satis multa?

Sed hic obiicitur fortiter: Opera legis divinae in Decalogo mandata, ut castitas, mititas, largitas, obedientia parentum, non iustificant nec sunt necessaria ad iustitiam et salutem, cum Paulus dicat*): Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Tamen necessaria sunt, dicente Christo Matth. 19: Si vis ingredi ad vitam, serva mandata. Neque enim possunt omitti, etiam praesente fide, quae sola iustificat, cum sint fructus fidei iustificantis. Fides enim sine operibus mortua est, et nihil valet, 1. Corinth. 13. Et Petrus**) in fide virtutem requirit. Et Galatis***) fidem operosam per dilectionem praescribit. Sic de voto dici potest et operibus suis, quae, cum post votum iam sint praecepti, necessaria sunt, tanquam fructus iustitiae, etsi non necessaria ad ipsam iustitiam, quae solius fidei est. Neque enim libertas evangelica est posse omittere mandata Dei. Mandatum autem Dei est†): Vovete et reddite. Per fidem enim legem non destruimus, sed statuimus, ait Paulus Rom. 3.

Haec quaestio movetur, ut videamus naturam libertatis Christianae. Est itaque libertas Christiana seu evangelica libertas conscientiae, qua solvitur conscientia ab operibus, non ut nulla fiant, sed ut in nulla confidat. Conscientia enim non est virtus operandi, sed virtus iudicandi, quae iudicat de operibus. Opus eius proprium est, ut Paulus Rom. 2. dicit, accusare vel excusare, reum vel absolutum, pavidum vel securum constituere. Quare officium eius est, non facere, sed de factis et faciendis dictare, quae vel ream vel salvam faciant coram Deo. Hanc igitur Christus liberavit ab operibus, dum per Evangelium eam docet nullis operibus fidere, sed in solius sua misericordia praesumere. Atque ita haeret fidelis conscientia in solis operibus Christi absolutissime, et est columba illa in foraminibus petrae et in ca-

---

*) Rom. 3. **) 2. Petr. 1. ***) Galat. 5. †) Psalm. 76.

vernis maceriae*), sciens certissime, se non posse securam et quietam esse, nisi in solo Christo, in omnibus vero operibus propriis non posse nisi ream et pavidam damnatamque manere.

Sic ergo discernit et iudicat inter opera Christi et sua. Christi opera apprehendit et dictat in hunc modum: Per haec ego iustificabor et servabor et liberabor ab omnibus peccatis et malis, de quo non dubito, quia in hoc ipsum sunt per eum facta, et in baptismo super me effusa, sine his non est salus, non est pax ossibus meis, non est satisfactio peccatorum. Sua vero opera mala videt et damnat, sed in Christi operibus vincit et contemnit, ne sese mordere possint. Potentiora sunt opera Christi ad nos liberandos et pacificandos, quam nostra sunt ad captivandos et terrendos, si tamen hoc credideris. Opera vero sua bona apprehendit et dictat ea facienda gratis ad commodum solum proximi, et ad exercendum corpus, nequaquam ad iustitiam, pacem, satisfactionem peccatorum et remissionem parandas, quia haec non nisi in Christi operibus quaerit, et invenit fide constanti, sicut videt Christum fecisse sua opera gratis, ad commodum nostrum et pro usu corporis sui ad voluntatem Dei.

Hanc igitur scientiam libertatis et sanitatem conscientiae petunt omnes insidiae humanarum et impiarum doctrinarum; hic Serpentis astutia simplicitatem, quae in Christo est, quaerit corrumpere. Hic vides, quam impiae sint leges de satisfactionibus, quibus docemur per opera nostra delere peccata. Rictus rapacium luporum sunt, qui conscientias a Christo divellunt et laceratas in opera propria dispergunt miserrime, semper discentes, semper operantes, et tamen ad veritatem**) et pacem nunquam pervenientes. Hos lupos Paulus Act. 20. graves vocat, qui intraturi erant non parcentes gregi, loquentes perversa, ut trahant discipulos post se. Quid est discipulos post se trahere, nisi a Christo avellere? Hoc fit, dum conscientiae docen-

---

*) Cant. 2. **) 2. Timoth. 3.

tur operibus suis sese sanare, peccata delere et gratiam mereri, cum hoc in solis Christi operibus per fidem quaerendum sit.

Hic vides damnatum esse et Christo adversarium universum ius canonicum et regnum Papae, quod nihil aliud facit, quam quod conscientias illaqueat operibus propriis et a Christo divellit, exstincta tam libertate quam libertatis doctrina et scientia. Maxime vero hic damnatur impura illa et obscoena meretrix Parisiensis scholae, quae determinavit, Aristotelis dogmata in moralibus non dissentire Christi dogmatis, cum ille aliud non doceat, quam per opera acquiri virtutes, dicens: Faciendo temperata efficimur temperati; quod Christiana conscientia ceu sentinam inferni exsecratur et dicit: Credendo in Christum temperatum, efficiar et ego temperata, illius temperantia et mea est, donum est enim illius, non opus meum. Summa, omnium scholarum theologiam, tam speculativam quam practicam, hic damnatam vides, non enim docent Christum, sed prudentiam humanam, quae dictamine suo parat[1]) etiam fidem quam vocant acquisitam. Vae Sodomis istis et Gomorris perditis et abominandis. Simul hic vides, cur et[2]) opera legis divinae seu iustitiam legis damnet Paulus, et cur iustitiam suam Pharisaicam, quam Philipp. 3[3]) gloriatur sine querela fuisse, pro stercore et detrimento ducat? Scilicet quod adversatur iustitiae, quae ex Christo et in Christo est. Avellit enim conscientiam, et non sinit in Christi iustitia haerere, sed tenet praesumentem in sua propria iustitia et operibus a se factis; sicut dicit Rom. 9: Gentes, quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quae est ex fide; Israel vero sectando legem iustitiae, in legem iustitiae non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.

Intelligis nunc tandem, cur toties dixerim: Nec vota nec opera nostra necessaria esse ad iustitiam

---

1) In ed. priore: paret. 2) Ibidem: et cur. 3) Ibidem: Coloss. 2.

et salutem? Hoc enim de Christi solius operibus in baptismo super nos effusis et donatis pia conscientia dictat, et sic libera est ab omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accusantibus et defendentibus. Credentis enim in Christum nulla sunt tam mala opera, quae eum possint accusare et damnare, rursum nulla tam bona, quae possint eum defendere et salvare, sed omnia nostra nos accusant et damnant, solius autem Christi nos defendunt et salvant.

Tu ipse nunc vide, quomodo opera Decalogi sint omittenda et facienda, quae sunt castitas, obedientia, mititas, largitas et similia. Omittenda non sunt, sed facienda (ut sic dicam) secundum substantiam, sed non secundum conscientiam, hoc est, non ut defendentia et iustificantia, hoc enim esset conscientiam corrumpere, et a Christo sponso suo abstrahere, cum quo est una caro, communicans omnibus bonis illius, sed libere et gratis facienda sunt ad usum et commodum proximi, sicut Christi opera nobis facta sunt libere et gratis. Verum tunc amplius non sunt opera legis, sed Christi in nobis per fidem operantis et viventis per omnia, ideo non possunt magis omitti, quam ipsa fides, nec sunt minus necessaria quam fides. Ceterum opera, quae vere sunt opera legis, ficta et falsa sunt; extra Christum enim nemo est ex corde mitis, castus, largus, obediens, pius, adorans etc. Facit enim non libera conscientia, sed amore commodi aut gloriae, vel timore poenae. Et cum simulata sanctitas sit duplex iniquitas, manifestum est, opera eiusmodi esse non modo non necessaria, sed omittenda quoque et fugienda.

At hic dices forte: Num scortandum, occidendum, rapiendum, mentiendum, rebellandum, idolatrandum docet Christiana tua libertas? Stulte, quasi vero te iubeam maius malum facere, quando minus malum omittendum doceo. Dico non irascendum, et tu ibis ad occidendum, ne solum irascaris? Volo haec opera ficta omitti et vera fieri, ut desinas esse impie largus, fias autem pie largus.

Necesse est enim et opera mutari (quanquam foris simillima), ubi tu fueris intus mutatus, ut iam non tua, sed Christi opera in te fiant. Quanquam id non sit humani arbitrii definire, an peior sit impius coniunx, quam scortator vel econtra, Deus est, qui intuetur cor. Scortator abutitur carne ad voluptatem illicitam, impius coniunx abutitur carne ad gloriam illicitam. Ideo nostrum calculum hic iubemus quiescere. Videmus in Evangelio publicanos propriores esse Christo, quam Pharisaeos, ut si humano iudicio peiores sint, certe feliciores commendat Evangelium, ut tutius appareat esse lapsum manifesto, quam impie stetisse in occulto. Sed non ideo labi consulimus illis, Deo commendamus sua iudicia occulta et metuenda.

Ex quibus sequitur, ad doctrinas hominum etiam pertinere, quando divina lex docetur et servatur per opera, lex enim spiritualis est, in hoc data, ut humiliet et Christum quaerere cogat. Officium legis est, non exigere nostra opera, sed ostendere peccatum et impossibilitatem nostram; per legem enim cognitio peccati. Ut ergo opera legis omittenda sunt, ita et legis doctrina omittenda est. Hic iterum dices: Ergo sine lege vivemus liberi? Hoc quoque iterum stultum est, quasi te doceam minus scire, quando iubeo plura scire. Quanquam et hic Paulus Rom. 2. et 3. audeat et Iudaeos scientes et Gentes ignorantes pares facere, nihil discernens inter eos, qui sine lege et qui in lege sunt. Sed veniamus nunc ad vota quoque et opera eorum, et sicut in obiectione ea comparavimus operibus legis divinae, cum iam esse de praecepto videantur, dicente: Vovete et reddite, ita in responsione comparemus eisdem. Opera legis audivimus dupliciter fieri, aliquando per nos, ut nostra, aliquando per Christum in nobis, ut Christi, cuius sunt donum. Iam ut demus et vota esse sub praecepto (de quo post videbimus), aeque dupliciter ea fieri necesse est. Aliquando per nos ut nostra, tunc sine dubio omittenda sunt et damnanda, ut quae a Christo avellunt conscientiam piam, et in opera laceratam

dispergunt, docent enim iustitiam et peccatorum remissionem extra Christum operari. Nihil ibi est, nisi iustitia illa, quam Paulus iubet pro stercore et detrimento habere. Neque est in manu nostra definire, meliorne sit voti observator, an violator, sicut superius de operibus legis exemplum dedimus.

Aliquando fiunt per Christum in nobis spiritu libertatis, dum voventur et servantur gratis, ut nec peccatis per ea satisfiat, nec iustitia, nec salus quaeratur; potest enim Christianus omnes omnium hominum leges, ritus, mores observare, et sese eis accommodare, modo non sint adversus divina mandata, nec in eis fiduciam conscientiae ponat. Conscientia enim Christo et Christus conscientiae, secreta huius sponsi et sponsae cubilia nemo tentet. Sive enim cum Turcis abstineas a vino, sive cum Christianis bibas vinum, nihil refert, modo libera conscientia biberis. Sic Paulus*) sese accommodabat Gentibus et Iudaeis liberrima conscientia, cum his abstinebat et circumcidebat, cum illis edebat et non circumcidebat. Ita si voveas religionem, ut cum hominibus eiusmodi vivas, ea conscientia, ut nihil hinc commodi vel incommodi petas apud Deum, sed quod vel casus hoc vitae genus obtulerit amplectendum, vel ita visum tibi sit vivere, nihilo te meliorem hinc arbitratus eo, qui vel uxorem duxerit, vel agriculturam apprehenderit, neque male voves neque male vivis, quantum ad voti rationem attinet. Nam quo casu caritas exigat cedere votum, non sine peccato in voto pertinax fueris, ut dicemus.

Verum impossibile est hac conscientia voveri, nisi ab iis, qui mirabiliter spiritu Christi intus ducuntur et servantur, hoc est, ab electis. Ceterum ipsa ratio vovendi et in votis vivendi ex diametro pugnat cum hac conscientia, cum in hoc ipsum et repertum sit et iactetur institutum vovendi, ut conscientiam illaqueet et servitute legali captivet. Quis enim Religiosorum sese coniugi aut agricolae aut

---

*) Philipp. 3.

cerdoni aequare patiatur apud Deum? Nonne ideo vovent, ut singulari prae ceteris obsequio servire Deo videantur? Cur alioqui omnes alias vias vivendi sic contemnerent, et hanc solam sic suspicerent? Neque enim ipsi cum Propheta *) dicunt: Melior est misericordia tua super vitas. Sed una vita melior est super alias, quod coram hominibus, sed non coram Deo verum est. Atque ut hic revelemus cogitationes cordium: Si [1]) audiant haec virgines et coelibes, nihilo se meliores esse apud Deum, quam coniuges et sordidos agricolas, quid facient? Nonne murmurabunt adversus Patremfamilias, quod **) pares fiant eis, qui una hora laborarunt, cum soli portarint pondus diei et aestus? Da, quaeso, virginem et coelibem, qui sit contentus communi denario. Dicent enim: Ut quid continui? cur non nupsi? cur me fraudavi?

Vides cogitationes nequam cordis eorum adversus bonitatem Patrisfamilias? Primo enim personae respectum requirunt in Deo, ut opera et non fidem spectet, hoc est, ut homines praeferat Christo. Siquidem non curant, quam pretiosa alii ex Christo acceperint, sed quam egregia ipsi prae ceteris obtulerint? Deinde hoc murmure confitentur, sese continuisse non gratuita et liberali, id est, Christiana et pia, sed servili et mercenaria, id est, Iudaica et impia voluntate, ac per hoc virginitas eorum non est virginitas, nisi stultarum virginum ***), quarum lampades extinguuntur, cum non habeant oleum in vasis suis, id est, fidem liberam in conscientia. Quid igitur sunt magnificae illae Bullae, quibus virginitas, coelibatus, votum iactatur, deinde praerogativae, aureolae, et id genus nugae, quae praedicantur, quo alliciantur ad virginitatem Christiani, nisi mera Satanae mendacia, quibus ad superbiam et corrumpendam conscientiae virginitatem concitantur? Omnium enim unus sensus est, malle nupsisse, si non contingeret impares apud Deum cen-

*) Psalm. 63. 1) In ed. priore deest: si. **) Matth. 20. ***) Matth. 25.

seri in meritis. Cum ergo talis sit et ratio instituti, ut ad opera, non ad fidem vocet, quomodo potest usquam Christianum votum reliquum esse, nisi divino miraculo servatum?

Verum, ut disputatio disputationem gignit, clamabunt hic impii isti me esse Iovinianum, et opponent mihi Hieronymum adversus Iovinianum, virginitatis assertorem. Credent enim mihi Hieronymum non esse lectum, lectum autem illis satis esse putant, iudicio inter legendum non habent opus, articulus fidei est, quidquid legerint. Ego plane quid Iovinianus senserit ignoro, forte non tractavit digne hoc argumentum, confidenter autem assero, nec a Hieronymo digne tractatum. Virginitatem enim nudam seorsim[1]) tractat, fidei non involvit neque superaedificat, qua ratione docendi, cum sit humana, nullum opus, nulla virtus potest sine pernicie aut periculo doceri. Fertur enim vir sanctus, quod nemo negare potest, impetu et fervore humano, et nimio studio obsequendi amicis, et inprimis suae[2]) Eustochio, magisque premit Iovinianum autoritate, quam solida eruditione, id quod probat parum consideratus ardor corradendi undique testimonia Scripturarum, congrua et incongrua, magno ludibrio futurus, si paris autoritatis antagonistam sortitus fuisset. Nam et eos locos, quos principes habet, in quibus cardinem victoriae locat, torquet, ne dicam depravat. Paulum enim, ubi dicit *): Qui virginem tradit, bene facit, qui non tradit, melius facit, plane eo trahit, ut hoc bene et melius facere ad merita apud Deum pertineat, et sectas in populo Dei faciat, cum manifestissimum sit, Paulum loqui de bono et meliori huius vitae, quod virgo nullis implicita curis liberius vacet Deo, omne meritum communi fidei relinquens. Et quis scit, si Hieronymns hac parte fuerit unus illorum, de quibus in Ezechiele **) dicit: Propheta cum erraverit et mendacium locutus fuerit, ego Dominus, qui decepi prophetam

---

1) Ibidem: seorsum. 2) In ed. Ien. (1566): suo.
*) 1. Corinth. 7. **) Ezech. 14.

istum? Et iuste, cur non solis attendimus verbis Dei? Cur spiritus consilio neglecto non omnia probamus, antequam teneamus?

Fatemur et nos, virginitatem esse rem maximam, si res inter sese comparentur, sed simul dicimus: Si virgo sese itidem coram Deo ceteris superiorem, imo parem fecerit, Satanae virgo est. In novissimo loco sedere docet Evangelium*), et invicem superiores arbitrari.

Sic ergo tractanda et docenda est virginitas, ut nulla lege, nulla necessitate, nulla spe praemii, sed gratuita et voluntaria mente servetur, ut exempli gratia virgo sic cogitet: Quanquam possim nubere, tamen placet virginem manere, non quia praecepta, non quia consulta, non quia pretiosa et magna prae ceteris virtutibus, sed quia sic mihi visum est vivere, sicut alteri visum est nubere vel agricolari. Nolo enim molestias coniugii, volo libera esse a curis et Deo vacare. Ecce hoc est simplicitate Christiana virginem esse, quae non in se ipsa, sed in Christo glorietur. Unusquisque enim in dono suo debet gratis Deo servire, omnes autem communi fidei virginitate in uno Christo gloriari, ubi non est masculus neque femina, ita nec virgo nec coniunx, nec vidua nec coelebs, sed omnes unum in Christo.

Huc pertinent nobilissima prae ceteris exempla in Vitis Patrum, ubi coriarius ille Alexandrinus divino oraculo aequalis, imo melior Antonio definitur, coniunx virgine aut coelibe, civis monacho, plebeius monachorum patre, et illud, ubi Paphnutio aequales fiunt duae maritatae mulieres, et quidam Aulaedus quondam latro etc. Quid illis exemplis Deus voluit, nisi propter Sanctos istos adhuc paululum differre impias sectarum doctrinas et institutiones, quae iam tum incipiebant adversus fidem summa specie irruere? Sunt igitur dona Dei diversa, et magna, et parva, 1. Corinth. 12. et 7, dives plura habet quam pauper, sed nemo per haec sec-

*) Lucae 14.

tas introducat, et secundum dona dispertiat[1]) et merita et praemia apud Deum, nec sese invicem praeferant, omnes vero gratis serviant communi fide et Christo abundantes, qui operatur inaequalia aequalis ipse in omnibus. Quod si indigne tuleris te virginem coniugi aequari, nube et tu, melius est tibi pium et liberum coniugium, quam mercenaria et impia virginitas. Stat sententia: Opera et personas non respicit Deus, sed cor et fidem, Iere. 5: Domine, oculi tui fidem respiciunt.

Vides ergo ex his demonstrari: Etsi aliquod vovendi exemplum potest esse pium virtute miraculi, tamen ipsum institutum vovendi et ratio eam vitam docendi impietatis damnatur. Sicut et lex sola litera tradita potest habere exemplum bonum, ut in Paulo, qui ea usus est sine litera, tamen ratio docendae literae legis et operum eius impia est. Ita Bernhardus vovit et vixit in voto, sed non ex necessitate voti, imo ex libertate spiritus, licet votum suum hanc libertatem non doceret, imo necessitatem libertati contrariam doceret. Haec sint dicta pro responsione ad obiectionem praedictam, ut sciamus, si votum fuerit praeceptum, iuxta illud: Vovete et reddite, opera eius esse facienda in spiritu libertatis, sicut opera Decalogi, non quia vota, sed quia gratuito placita et libera, quanquam, ut dixi, nulli nisi miraculo ducti sic servent repugnante ipsa ratione vovendi et vivendi, qua avelluntur a libertate ista et rapiuntur in servitutem et necessitatem.

Sed nunc pergimus et negamus, votum esse aut fieri posse praeceptum, sicut nec opera legis sunt aut possunt esse praecepta. Deus enim non est impietatem volens, Psalm. 5, imo probamus prohibitum esse ex hac ipsa Evangelica libertate. Paulus enim Galat. 1. Evangelicam libertatem asserturus dicit: Sed sive nos sive angelus de coelo aliud docuerit, quam quod audistis, anathema sit, et infra*): Vos fratres in libertatem vocati estis,

---

1) In ed. priore: dispartiat. *) Galat. 5.

et iterum: Qui autem vos conturbat, portabit iudicium suum, quicunque fuerit ille. Ex quibus verbis habes, nihil licere ulli docere, quod sit adversus evangelicam libertatem. Ea enim libertas divini iuris est, quam Deus sanxit, quam nec revocabit, neque adversus eam quidquam acceptare potest, neque homini licet eam violare ullo vel minimo statutulo. Est autem ea libertas non solum illa praedicta in spiritu et conscientia regnans, qua nullis operibus aut accusamur aut defendimur, sed etiam ea, qua sublata sunt universa hominum mandata, et quidquid in externis ceremoniis servari potest, ut sunt omnes cibi, omnes vestes, omnes personae, omnes gestus, omnia loca, omnia vasa, omnes dies, ut ea liceat observare, non observare, quamdiu, ubi, quomodo, quando, quoties placuerit aut res ipsa obtulerit. Et omnino, quidquid non est mandati divini, abrogatum et libertate donatum est.

Dicit enim Paulus Coloss. 2: Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo decretis tenemini? Ne tetigeritis, ne gustaveritis, ne contrectaveritis, quae sunt omnia in interitum ipso usu, secundum praecepta et doctrinas hominum, quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad satietatem carnis. Hic plane Apostolus prohibet, decretis hominum teneri. Et Christus Matth. 15: Frustra autem colunt me, docentes mandata et doctrinas hominum. Et Tit. 1: Non intendentes mandatis hominum aversantium veritatem. Haec certa sunt mandata Dei, prohibentia doctrinas hominum tam doceri quam audiri. At vovendi institutum nonne merissime humanum est? Nonne situm est in rasura, veste, cibo, potu, diebus, locis, gestibus et aliis ceremoniis? Ubi aliquid horum praecepit Deus? ubi praecepit eam paupertatem, eam obedientiam, eam castitatem? Quid igitur adhuc dubitas ea nec licere nec licuisse vovere? Libera sunt divinitus, quae tu necessaria

facis humanitus, et putas Deum plus acceptare, quod tu erras, quam quod ipse ordinavit? Ipse non potest sustinere, ut fiat peccatum in usu vestium, cibi, potus, dierum, quia noluit ibi peccari posse, et tamen tu ibi peccatum asseris fieri. Ita noluit coelibatum necessarium fieri, sed sanxit liberum esse, et noluit peccatum fieri, si quis nupserit, quando voluerit, et tu perpetuum facis voto tuo, ac necessarium sub lege.

Quid igitur restat, nisi hic omnium evidentissime monstrari, vota religionum et universam monasticam esse adversus libertatem evangelicam, et divinis mandatis prorsus prohibita, cum negari nequeat, esse meras hominum doctrinas? Neque enim minus peccatum est, violare libertatem divinitus statutam, quam in quodvis aliud Dei praeceptum peccare. Voveas sane et reddas quodcunque volueris, sed citra mandatae libertatis iniuriam. Neque enim tibi ipsi eam licet auferre, nec licet peccatum statuere, ubi Deus peccatum esse noluit. Noluit autem peccatum fieri posse in usu castitatis, sed liberam fecit eam, ut non peccaret qui nuberet. Sic et Paulus 1. Corinth. 7., cum virginitatem consuleret, adiecit, si nullam necessitatem haberet, qui virginem statuisset servare, quo prohibuit exactam et coactam et necessariam esse aut fieri castitatem, quam primum ergo cogi coeperit et exigi, iam soluta est et libera, per hanc Pauli autoritatem.

Revertamur itaque ad id, quod supra diximus, votum castitatis et totius monasticae, si pium est, debet necessario secum involvere libertatem rursus omittendi et in hanc ferme sententiam interpretari: Voveo tibi obedientiam, castitatem, paupertatem servandam cum tota regula S. Augustini usque ad mortem, libere, hoc est, ut mutare possim, quando visum fuerit. Si aliter interpreteris aut intellexeris, cernis ex praedictis, peccari adversus libertatem divinam nobis mandatam, nec posse fieri, ut Deus aliter acceptet, nisi revocet libertatem, id est, nisi neget se ipsum. Quid ad me, si S. Patres vel nulli ita voverint aut senserint? Quid

si omnes erraverint aut miraculose intus ducti fuerint? Aperta est et irrefragabilis Evangelii sententia, damnari doctrinas hominum et liberas eas, nosque illarum dominos esse, quare non possumus earum fieri servi, ulla autoritate angelorum, nedum nostra stulta superstitione et humilitate, ut Paulus ait. Similiter aperta est veritas, votorum institutum esse servilem omnium [1]) doctrinam. Cur ergo patiamur, ut servi equitent et domini peditent, iuxta Salomonem? Quin potius Christo gratias agamus, qui nos hac libertate honoravit, et nobis eam violare impiis votis molientibus inviolatam servavit, et vota nostra semper irrita, libera et nulla esse firmiter ordinavit, ipse, dum nos insanimus, benigne pro nobis vigilavit.

Hic fortassis ridebit aliquis et ridiculum votum hoc subsannabit, quod verius est simulatio quaedam voti; quid enim est nisi praestigium dicere: Voveo tibi libere agere, quod visum fuerit? Rideat sane qui volet, modo simul sciat, nihil mirum neque novum esse, si homines stulte et ridicule agant, dum citra et ultra Dei verbum suis propriis consiliis aguntur. Sermo tuus (inquit Christus *)) veritas est. Quid putas sermo hominis sit, nisi mendacium? Ridiculum est, sed iis, qui veritatem evangelicae libertatis audiunt vel agnoscunt[2]), ceterum operatio erroris sub isto ridiculo non minus implet nimis seriam et severam iram Dei, tot millibus animarum istis laqueis misere captis et perditis. Humanum inventum est votum, humanum inventum manet. Sed non in totum tamen ridiculum est, nam vovere subiectionem istam liberam ad tempus, non est inutile. Videmus enim primitivae ecclesiae institutum fuisse et morem plane saluberrimum, ut iuventutem seniores sibi ad tempus commendatam instituerent in fide et disciplina, quod et apostolorum Petri et Pauli epistolae indicant, ubi iuniores volunt subdi senioribus. Hinc primum natae scholae Christianae, in quibus et puellae quoque erudie-

1) In ed. priore legitur: hominum. *) Iohan. 17.
2) Ibidem: cognoscunt.

bantur, ut sanctae Hagnes habet historia. Ex his tandem collegia et monasteria pullulaverunt propter eos, qui perpetuo et libere in scholis istis manere volebant.

Ubi autem coeperunt ii, qui iuventutem instituendam susceperunt, segnes fieri et sua curare, aucti opibus et otio, et iuventus rebellior facta, tum voti laqueos invenerunt, quibus conscientias alligatas tenerent sub disciplina, ut quisque se ipsum metu peccati cohiberet et otium fieret curatoribus. Sicut et nunc mos est furiosus Academiarum, iuventutem irretire iuramentis et conscientias eorum excarnificare, ne sit necesse illis vigilare et sollicitos [1]) esse, in utramque aurem secure dormiant. Sic ex liberis et Christianis scholis servilia et iudaica monasteria veraeque synagogae impietatis factae sunt. Si igitur votum hodiernum ad priscum illum morem revocatur [2]), et ita servaretur, nihil ibi periculi esset, et absque dubio apud Deum aliter non agnoscitur, quam ad illum morem servandum temporaliter, tantum ut institutionem Christianam infirmiores et rudiores animi imbibant, et postea rursum liberi dimittantur, id quod infra etiam operibus Dei testibus probabimus.

Obiiciet hic infirmior aut argutulus quispiam: Si Deus coelibatum sic liberum voluit, ut nuptiis possit mutari, ergo eadem libertate licebit et nuptias deserto coniuge coelibatu mutare, aut si lex Dei cogit coniugem non deserere, similiter et lex Dei de vovendo coget coelibatum non deserere, utrobique enim peccatum est divinitus statutum et prohibitum. Vel ergo non licebit etiam matrimonium contrahere, ne coelibatus fiat illicitus libertate sublata, vel necesse erit et votum servare, matrimonio per ipsum facto illicito. Respondeo: Libertas evangelica regnat in iis solum, quae geruntur inter Deum et te ipsum, non inter te et proximum tuum. Non enim vult rapinam in holocaustum, nec quidquam fieri ab ullo, quod vergat in proximi iacturam, imo

1) In ed. priore: sollicitis. 2) Ibidem: conferatur.

vult omnia fieri in proximi commodum. Sanxit ergo tibi libertatem, ut coram ipso possis nubere aut coelebs vivere liberrime, nec hanc libertatem voluit mutari posse inter ipsum et te. Neque enim patitur, ut te sibi liges et obstringas, qui te in omnibus solvit et liberum facit, alioqui quid esset votum, nisi ligari a te, quod ille iubet esse solutum? Verum hac libertate non prohibet, quin proximo tuo te possis obstringere et ligare, quia proximus tuus non iussit te solutum et liberum esse, sicut Deus. Alioqui liceret et omnes contractus, foedera, pacta componere et rumpere pro libidine. Igitur in matrimonium datus iam in alterius es iure et potestate, quod ius Deus non vult illi invito rapi, ut sibi servias. Tamen si cesset illud ius vel moriente coniuge vel consentiente, ecce integra et salva tibi est libertas inter te et Deum, sicut prius nubendi et continendi.

Tale ergo est votum coelibatus erga Deum, quale esset pactum coniugii marito factum, iam mortuo aut mutuo consensu separato et libero. Sicut enim maritus mortuus vel data licentia tibi copiam facit continendi libere, nunquam accepturus amplius copulam tuam, roborato inter vos utrinque firmiter pacto literis, sigillis et testibus, et tu stulte [1]) velut magnum factura marito denuo spondeas ei copulam matrimonii, volens hac ipsa sponsione priorem copiam continendi non solum roborare sed superare et excellentius implere. Nonne te dicet insanam? Ita Deus in baptismo pactum libertatis tecum fecit, ut liberum tibi esset perpetuo nubere et continere, nec amplius accepturus libertati huic adversarium. Et tu, ut hanc libertatem maiorem et perfectiorem reddas, voves et vovendo in servitutem et necessitatem mutas. Quid insanius fieri potest? Proinde religiosi proprie sunt cultores Baal, qui Deum sibi maritum volunt facere servitute voti, qui eos liberos fecit libertate Evangelii. Baal enim maritum sonat, qui coniugem habet. Ita non con-

1) Ibidem: stulta.

tenti libertate communi monastici praesumunt Deum sibi proprium et singularem prae ceteris Baal facere, existimantes hoc obsequio plus quam evangelice agere, cum recta adversus Evangelium insaniant. Hoc est, quod mos eorum est, altaria transilire, id est, opera sua iactare supra fidem communem et cultris incidere, id est, statutulis et doctrinis suis se ipsos torquere, nunquam tamen mortificare veterem hominem etc.

Finiamus ergo tandem hanc disputationem concludendo, quod paupertas, obedientia, castitas perpetuo servari potest, voveri, doceri, exigi non potest. Quia in servando manet libertas evangelica, in docendo, vovendo, exigendo non manet, ideo Sancti, qui ea servaverunt, libere servaverunt, servaturi etiam, si nec vovissent, nec exacti fuissent, ideo votum eorum quanquam stultum eis nihil nocuit propter fidem et libertatem spiritus. Incomparabiliter autem aliud est, aliquid fieri neque doctum neque exactum, et idem doceri et exigi faciendum. Hoc enim est ex facto ius facere, ex opere praeceptum, ex exemplo regulam, ex accidente necessarium, quo quid absurdius et perniciosius? At primum est ex Deo, alterum ex hominibus, ideo cum primo manendum, alterum vero dimittendum. Non ergo damnamus rem votorum, si quis eam cupiat sequi, sed doctrinam et praeceptum eiusdem damnamus.

Actum est cum votis istis, sicut cum continentia agi coepit in synodo Nicena, ubi cum aliquot annis sacerdotes et episcopi vixissent coelibes sua sponte, moliebantur quidam hoc exemplum in praeceptum vertere, et deinceps ad coelibatum cogere necessitate conscientiae, adeo iam tum etiam in tam sancta Synodo fides et Evangelium defecerat et traditiones hominum invalescebant, sed restitit universo Concilio unus Paphnutius, prohibens, ne quidquam de coelibatu statueretur; quia hoc pertinebat implere ad Antichristum Romanum idolum. Ita cum monachi ante sponte coelibes essent, egerent et obedirent, tandem in votum necessarium

posteri verterunt eorum liberum et evangelicum exemplum. Nec fuit hic ullus Paphnutius, qui resisteret, cum iam peccatis praevalentibus ira Dei maturaret in orbem operationes erroris, sicut in Paulo *) praedixerat. Quarè S. Bernhardus et alii castitatem, obedientiam et paupertatem sub votis, sed non secundum vota, imo secundum priscum Patrum exemplum et Evangelium servaverunt, et traditionem tam [1]) reprobam et institutum vovendi damnatum humano errore lapsi probaverunt et docuerunt, cum ipsi longe aliud et aliter sequerentur, sed operatio erroris fuit stabilienda etiam Patrum exemplis perverse acceptis, propter eos, qui non receperunt caritatem veritatis, ut salvi fierent, 2. Thessal. 2.

IV. Vota adversari praeceptis Dei.

Vidimus itaque, ut monastica institutio sit non solum non ex Deo (cuius nullum habet testimonium de Scriptura, neque ullum signum aut prodigium, quo sit coelitus comprobata [2]), quin magis prohibita ac reprobata, ut et aliae omnes traditiones humanae), verum etiam adversus fidem Christianam et libertatem Evangelicam pugnet. Iam quarto videamus, ut conveniat cum divinis praeceptis. Impossibile enim est, ut non adversetur omnibus, quod ei adversatur, ex quo et per quem et in quo sunt omnia, ipse enim cum sancto sanctus est et cum perverso perversus. Ideo ut immundis nihil est mundum, sed omnia immunda, ita perversis omnia perversa, et nihil rectum. Atque iterum hic Sanctos excusatos semel volo, ne semper sit necesse eorum exempla excusare. Non disputo, ut Sancti vixerint sub instituto isto, sed de ipso instituto, non ut tres pueri in fornace Babylonis vixerint, sed an passim omnibus liceat in eandem fornacem ruere, aut auream regis statuam adorare? Non disputo,

*) 2. Thess. 2. 1) In ed. priore: tum. 2) Ibid.: comprobatum — prohibitum — reprobatum.

an Paulus coelebs vixerit, sed an exemplum suum sit in ius et formam doctrinae trahendum. Idem Paulus totam legem Mosi servabat, et tamen nolebat doceri et audiri eam ad servandum. Ita Bernhardus sub voto sine voto, ceu Apostolus sub lege sine lege, agebat, sed non ideo votum aut lex in doctrinam et formam vitae redigi, imo aboleri debet.

Et superius ubi de fide egimus, satis ostendimus, ut adversus primam tabulam seu tria prima praecepta pugnet institutum istud monasticum. Fides enim in primo, laus et confessio nominis in secundo, et opera Dei in nobis in tertio praecipiuntur. In his tribus absolvitur verus ille et legitimus cultus Dei. At institutio voti, dum docet opera, fidem evacuat (ut diximus) et inde abiecto nomine Dei suum erigunt. Neque enim Christiani amplius nec filii Dei, sed Augustiniani, Benedictini, Franciscani, Dominicani[1]) dicuntur, hos et suos Patres prae Christo iactant. Neque enim hoc nomine salvi et iusti fieri praesumunt, quod baptisati, quod Christiani sunt, sed hoc solo, quod sui ordinis nomen habent. Ideo in suum nomen confidunt, in hoc gloriantur, quasi baptismus et fides iam olim velut naufragio perierint. Non ergo assumunt et invocant nomen Domini nisi in vanum, sed nomen suum, quod per opera erexerunt. Videas enim eos plane desperare, si ordinem suum non servasse sibi conscii fuerint, necessarium enim ad iustitiam et salutem arbitrantur. Ubi autem servasse aut doluisse de non observato sese viderint, tum hoc nomine secure exspectant coronam gloriae, longe securius quam quod baptisati sint in Christum, imo obliti sunt, ne cogitant quidem unquam sese esse baptisatos in opera Christi, ut in eis confidant, sua quaerunt et spectant, ut hoc nomine apud Deum coronentur, quod religiosi fuerint. Sat habent, si suos Patres aemulati, eorum statuta[2]) tum exempla similibus

---

1) In ed. priore: sed Benedictini, Dominicani, Franciscani, Augustiniani. 2) Ibidem: eorum tum statuta.

operibus attigerint vel doluerint sese non attigisse, ut autem Christum et opera eius in fide habeant[1]), contemnunt. O horrendam perditionem.

Ita vides, ut fides et primum praeceptum stare cum doctrina monastici voti non potest (nisi miraculo gratiae Dei), ita nec praeceptum secundum cum eius iactantia et titulis. Cum enim solus Christus *) ascendat in coelum, qui et descendit et est in coelis, impossibile est, ut Benedictinus, Augustinianus, Franciscanus, Dominicanus, Carthusianus et sui similes in coelum ascendant. Omne enim hoc hominum vulgus coelum petit lampadibus inanibus, id est, operibus propriis et sine operibus propriis nihil praesumunt apud Deum, sic enim docet eos forma vitae et voti sui. At Christianus ascendit operibus alienis, nempe Christi, in quem baptisatus et transplantatus vivit iam non ipse, sed Christus in ipso, sanctificans ei sabbatum plenissime ab operibus suis omnibus. Quam horrendum est igitur ea teneri conscientia, non posse salvari, nisi ordinem tuum servaris, posse autem salvari, si servaveris[2])? Nonne hic tacetur Christus totus? At haec conscientia nusquam esset, si voti institutum non esset, nunc autem ubique est. Nusquam ergo sabbatum sanctum est, sed impletur illud Psal. 74[3]): Polluamus omnes dies festos Dei in terra. Tu vide, an hoc non sit illud, quod Paulus Rom. 2. dicit: Qui abominaris idola, sacrilegium facis, nomen enim Domini per vos blasphematur in Gentibus. Quis ex omnibus hominibus iactat cultum Dei aeque atque monastici? Nemo idolatriam magis exsecratur, sed ecce sacrilegi sunt. Quod sacrum rapiunt? hoc quo omnia sanctificantur, sanctum nomen Dei. Nomen enim Christianum exstinguunt, et suum statuunt in eius locum, volentes in eo salvi fieri, quod in solo nomine Christi fieri potest et debet, sicut dicit Petrus Act. 4: Nec est nobis aliud nomen datum sub coelo, in quo nos oporteat salvos fieri.

---

1) Ibidem: ut autem Christum habeant et opera eius in fide. *) Iohan. 3. 2) Ibidem: servaris. 3) Ibid.: 73.

Ut enim impossibile est, eum, qui fide in Christum nititur, nomine proprio salutem quaerere (nescit enim opera et merita nisi Christi solius, ideo non habet nomen, in quo salvetur et sanctificetur nisi Christi solius), ita impossibile est eum, qui operibus et votis nititur, non quaerere proprio nomine salutem; habet enim opera et merita praeter Christi opera et merita, habet ergo et nomen aliud praeter Christi nomen. Hoc autem quid est aliud quam nomen Christi rapere, et sibi ipsi tribuere et dicere: Ego sum Christus, ut supra ex Matth. 24. retulimus? quo sacrilegio quid potest esse magis sacrilegum? Qui enim dicit: Ego per opera mea salvabor, nihil aliud dicit, quam: Ego sum Christus, cum solius Christi opera salvent, quotquot salvantur. Atque haec est ista blasphemia nominis Domini in Gentibus, quod sanctitas et sanctificatio alteri, quam nomini Domini iam passim tribuitur. Omnium enim ore Ordines eorum sancti dicuntur, quasi sanctificent suos observatores, aut quasi sanctum sit in eis incedere, cum solum nomen Domini sanctificet, et in solo ipso incedere sanctum sit. Huius vulgatissimae blasphemiae autores ipsi sunt suis sacrilegiis, quibus nomen Domini et opus nominis Domini sibi arripiunt et arrogant, seducentes et allicientes hac blasphemia totum orbem.

Cum autem has sacrilegas et blasphemas opiniones seu conscientias oporteat a Christianis esse quam remotissimas, quid adhuc dubitas abstinere, fugere, vitare, mutare vota monastica et totum eius vitae genus, quod in hoc ipsum repertum est, ut tales conscientias reddat, nec natura sua potest alias reddere, et videas praesente experientia toto orbe tales reddi? An, si videas Core*) cum tabernaculis et substantia sua absorberi, tu manebis in media voragine, nec saltem reliqui Israel prudentiam imitaberis et fugies dicens: Ne forte et nos terra absorbeat? An te morabitur, quod filios Core illic manentes videas servari? Sed scito, id contigisse

*) Nume. 16.

(ut Moses scribit) magno miraculo. Negare enim non potes, monasticum institutum esse seditiosum adversus Christum et proprie Coreticum. Excitat enim sectas in populo Christi, et, sicut vides, adversus fidem docet, fidere et metuere ab operibus propriis, cum dare non possis (citra miraculum) ullum religiosum, qui non teneatur hac sacrilega et blasphema conscientia, salvum se fore, ubi ordinem suum servarit, damnatum vero, ubi non servarit, ut quid alioqui voveret et servaret, si talis eius conscientia non esset? Quid hoc te iuvabit, si filii huius Core servati sint in tabernaculis istis sacrilegis et blasphemis? Miraculum divinae virtutis est, non vulgare praescriptum vivendi.

Bene autem appellatus est Core, quod interpretatur calvus seu calvitium, quod Apostolo teste *) vir sit gloria Dei et velare comam non debeat, ut Core istum seditiosum intelligas sine capite Christo, sine gloria Dei se ipsum in caput erigere, suo nomine proprio gloriari adversus Christum. Quam proprie Petrus 2. Pet. 2. eos describit, cum dicit[1]), eos esse magistros mendaces, qui opiniones et sectas perditionis iuxta introducent et Dominum, qui eos mercatus est, negantes, per quos via veritatis blasphemabitur? Quae sunt illae opiniones et sectae perditionis, nisi conscientiae, doctrinae, sectae illae praedictae et sacrilegae et blasphemae, quibus Christus abnegatur cum operibus et nomine suo, et in locum eius opera et nomina hominum statuuntur, et eis tribuitur id, quod Christi est, iustitia, salus, sanctitudo?

Sed hic sacrilegi illi, ut sunt incorrigibiles et increduli, cum viderint sese tam manifestario sacrilegio comprehensos, effingent more suo distinctiones, quarum sunt foecundi valde, dicentque sese nunquam docuisse aliter, quin Christus et gratia Dei sint principalia in Ordinibus et optima sicut sancta sanctorum, ceterum Ordines esse sanctos minus principaliter ceu sanctum participative etc., sive

*) 1. Cor. 11. 1) In edit. priore: dum dicit.

aliud proferent capitis sui figmentum, ne capti et confusi videantur. Quibus respondeo: Et cur ab initio non ista docuerunt? Quis animabus iam perditis et nunc pereuntibus hanc distinctionem in futuris seculis aliquando excogitandam revelavit? quae simpliciter, ut sonat, sanctum intellexerunt, ignorantes occultam hanc aequivocationis illusionem. Sed adhuc age surgant et doceant, sicut nunc distinguunt, clament ad vulgum in hunc modum: Scitote, quod multo melius est, esse simpliciter Christianum quam religiosum, videbis quot sint intraturi, imo mansuri in monasterio. At nunc docent, Religiones esse multo meliores et sanctiores communi statu fidelium. Haec est vox illa perditionis, qua fideles a Christo divellunt spe maioris pietatis, quam in Christo invenerunt. Hoc est sacrilegium, haec blasphemia, cum qua Christus manere non potest, quam nisi iactarent, ipsi manere non possent.

Nec est, quod iactent, maius et principale augeri accessione minoris et secundarii. Etiamsi hoc verum esset, quis rudi vulgo moderabitur, ne minus pro maiore apprehendat, sicut modo facit? Miraculum est hic non errare, ideo scandalum hoc de via tollendum est, et unicum illud maius proponendum. Deinde cur non tantopore suadent hominibus, ut minore relicto apprehendant maius, et cur non [1]) religiosos docent exire, quantopere a maiore invitant ad suum minus, et alliciunt ad intrandas religiones? Nunc autem dupliciter hoc mentitum est: primo, quod re vera suum monasticum institutum pro maiore et principali habent, et Christianum pro minore et contempto, hoc probant eorum sacrilegae et blasphemae voces ad religionem exhortantes potius quam ad Christianismum, alterum mendacium, quod et aliud sanctum fingitur. Solus enim Christus sanctus est, nec patitur, ut ullo alio nomine sanctificemur et salvemur, ut supra ex Petro retulimus. Quare quocunque te verteris, invenies institutum impium, sacrilegum, blasphemum, adversarium Christo esse natura sua, perditionisque efficax

1) In edit. priore desunt verba: cur non.

earum omnibus, qui non cum filiis Core servantur miraculose. Ita iacet quidem verus ille cultus Dei, tribus praeceptis primis institutus, et viae Zion lugent, eo quod non sit qui veniat ad solennitatem, in cuius locum illi alium substituerunt sese plane dignissimum, qui est pompa illa ceremoniarum in veste, gestu, cantu, lectionibus, in quibus omnibus nihil fidei neque nominis neque operis est divini, sed omnia sunt humanissima.

Atque ex instituto Pauli 1. Cor. 14 videtur usus huius vestigium esse reliquum, ubi docet tria fieri in conventu ecclesiae, linguis loqui seu psallere, prophetari seu interpretari et orare. Scilicet primo recitabatur aliquid e Scriptura vel Psalmis; deinde prophetae interpretabantur et docebant, tertio in communi orabatur: divina et Christianissima institutio, sed ad docendum et exhortandum, hoc est, ad fidem alendam ordinata. Primum aemulantur hodie lectionibus matutinalibus, Epistolis, Evangeliis et singularibus cantibus, alterum Homiliis, tertium Responsoriis, Antiphonis, Gradualibus, et quaecunque communiter leguntur vel cantantur, sed infeliciter omnia. Non enim docendi aut exhortandi, sed operandi tantum studio omnia fiunt. Sic enim legisse, sic cantasse, sic boasse illis satis est. Hoc opus quaeritur, et vocatur cultus Dei. Quid autem legatur et cantetur, aut cur legatur et cantetur ne in mentem quidem venit, nec est propheta qui interpretetur et doceat. Proinde ne sint otiosi in hoc mirabili cultu Dei, dedunt sese curae et sollicitudini praelegendi, praecantandi, recte distinguendi, pausandi, terminandi, attendendi, hoc unum spectantes, ut bene, devote et laudabiliter legatur et cantetur. Hic est finis ultimatus huius cultus divini, ibi disciplinae, poenae, articuli, statuta, peccata et merita hoc cultu dignissima. Dicas hunc gravissimum cultum Dei in hoc exerceri, ut viri illi magni et graves saltem particulam aliquam Grammaticae et Musicae toto vitae tempore discant. Quid enim aliud quaerere possunt iudicari? Si intret, ut Paulus ait, aliquis infidelis in medium horum mugien-

tium, murmurantium, boantium, videns eos neque prophetare, neque orare, sed tantum suo more sonare ceu fistulas illas organorum (quae sibi optimo consilio sociaverunt, et simile iuxta simile suum posuerunt), nonne optimo iure dicet: Quid insanitis? Quid enim sunt nisi fistulae aut tibiae illae, quas Paulus dicit nullam vocum distinctionem dare, sed tantum in aera sonare, non aliter, quam si quis declamaturus suggestum conscendat et horam totam sonet verba peregrina in populum, quae nemo intelligat. Nonne hic in aera loquitur? Nonne insanus iudicabitur? Scilicet talis cultus decebat sacrilegos et blasphemos adversarios Christi, ut essent nihilo meliores mutis illis et ligneis fistulis, multo labore sonantes, nihil docentes, nihil discentes, nihil orantes, et tamen hoc opus insaniae pro summa latria iactarent, omnium opes illius meritis ad sese corrivarent. Et hanc quidem domum talis decet sanctitudo.

Nihil hic de Sanctis dico, qui pio usu in his sunt conversati ludibriis. Ipsum hunc cultum dico, si cetera non moverent ad rumpenda et dimittenda vota monastica, abunde satis iustam causam esse. Quid enim est nisi merum ludibrium, seu, ut Apostolus ait, insania? At hoc est, quod primario loco vovetur, hoc quaerunt, qui religiosi fiunt. Sic enim Deo servire proponunt, propter hoc mundum, res et parentes relinquunt, propter hoc abnegant semet ipsos, ut Christum sequantur. Sic enim audaces et blasphemi homines divina oracula Christi aptant ad hanc puerilem, ridiculam et stultam scenam, in qua ipsi prostant, tanquam fistulae, tubae, sambucae mutae et insensatae ad obsequium Dei, simul verum cultum Dei abnegantes. Nonne si seria te vovisse scires et postea intelligeres ludicra et ridicula esse, voti tui te poeniteret? nonne mutares? nonne errore excusareris, qui vovisses malum quod ignorabas? Certe sic vides contingere in votis monasticis hodie. An putas gratum et probatum esse apud Deum hoc votum? An ille quaerit multas mutas fistulas sibi congregari, quae delectent eum sonantes in aera?

Video Bernhardum et similes divinitus servatos, ut haec ludicra serio qualicunque temperarent. Exstant Sermones eius, quos prophetavit et docuit in congregatione Fratrum, quo unico opere retulit priscum Pauli institutum seque et suos secum servavit, sicut Paulus de Timotheo dixit. Ac si in monasteriis eiusmodi Bernhardi essent, tolerari possent propter serium Pauli institutum ex parte observatum. At ubi sunt merae mortuae fistulae et mutae tibiae, quae in aera sonant, cum Paulus dicat*), eas ab infideli contemni et insaniae accusari, quanto magis a fidelibus relinquendae et fugiendae sunt? nisi malumus esse peiores quam gentes et infideles, et hoc sanum et pium arbitrari, quod illi insanum, etiam Pauli consensu, merito appellant. Ne ergo credas votum tuum apud Deum exigi aut probari super has insanias, sed cum fiducia credas reprobum et damnatum esse, cum hic non solum tentare, sed et irridere Deum videantur istis ludibriis. Atque haec de primis tribus mandatis pauca pro tempore satis sint.

V.[1]) Adversari vota caritati.

Veniamus ad secundam tabulam, et mandata eius in duo ista colligamus, in obedientiam parentum et caritatem proximi. Nam post fidem in Deum nihil maius est parentum obedientia, de qua magnifice Paulus 1. Timoth. 5.: Discant primum domum suam regere et mutuam vicem parentibus reddere, hoc enim acceptum est coram Deo. Hic Paulus prohibet prorsus, ne vidua assumatur, si habet domum, quam regat, et parentes, quibus obsequatur, addens etiam: Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior. Iam superfluum est recensere, quomodo caritatem omnibus praeferat, 1. Corinth. 13: omnia faciens nihil esse, quae sine caritate fiunt. Id autem, quod Paulus de vidua dicit, prorsus

*) 1. Corinth. 4. 1) In ed. priore deest: V.

de omnibus filiis intelligendum est. Iterum hic nihil de Sanctorum exemplis seu de facto miraculoso, sed de ipso instituto vovendi loquor, et autoritate divina pronuncio et decerno: nullum votum fieri posse absolute, si pium et gratum esse Deo debeat, sed omnia involvunt conditionem, scilicet exceptae obedientiae parentum et caritatis proximi. Qui enim voverit aut votum servaverit contra obedientiam parentum et contra caritatem proximi, anathema sit, seu, ut Apostolus hic ait, fidem negavit et est infideli deterior. Nihil enim adversus Deum, sed pro Deo solum possumus. Cum vero institutum monasticum et impiissime et impudentissime doceat palam, non licere parentibus obedire, nec curare quae aliorum sunt (quippe monachum mundo mortuum dicunt et Deo dicatum, debere tantum in monasterio agere, egeant, pereant, habeant parentes, proximi, imo totus mundus), anathema sit ipsum simpliciter vel vovere vel servare.

Habent hic exemplum in vitis Patrum et impium et crudele, ubi mater duos filios Eremitas visitabat, videre cupiens materno affectu fructus uteri sui. At illi clausa ianua negaverunt matri faciem suam, promittentes in futura gloria sese eam visuros[1]), si ferret in hac vita negatum conspectum. Hoc exemplum cum audio iactari (qualia multa sunt in vitis Patrum), videor mihi audire laudatores Lucretiae, aut Saulis, quod se ipsos magnanimiter interfecerint, aut alia quaedam portenta gentilium. At illi virtutem eamque Christianam[2]) vocant.

Huc depravant et illa Christi salutaria et communia verba: Qui amat patrem et matrem plus quam me, non est me dignus; et iterum: Qui reliquerit domum vel fratres etc. centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit; et Psalm. 45[3]): Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui etc. Haec et similia verba, quae spiritus sunt et vita,

---

1) In ed. priore: sese visuram. 2) Ibidem: et Christianam. 3) Ibidem: 44.

de fide Christi sonantia, propter quam omnia relinquenda sunt, sacrilegi isti et blasphemi aptant suae morti et mendacio, et carni et sanguini.

Hic veni in locum indignationis meae et ardeo me ulcisci de plus quam sacrilegis et blasphemis istis mendaciis et insaniis, sed desunt et verba et cogitatus, quibus monstra haec pro dignitate aggrediar. Propter hanc vel solam abominationem eradicata, exstincta, abolita cupio, sicut et oportuit universa monasteria, quae et utinam ereptis Lot et filiabus suis de medio eorum Dominus igne et sulphure coelesti ad exemplum Sodomae et Gomorrae demergeret in profundum, ut ne memoria quidem eorum superesset, neque enim satis fuerit illis anathema imprecari. Vide nunc sanctum et egregium tuum votum. Superius vovisti, nolle te Christianum amplius esse, sed quia sublimis est sensus fidei, subtilis error excusavit impudentiam. At hic voves impudentissimae impietati, quae te non acceptat, nisi abneges parentibus obedire et proximis servire. Me miserum, ut fortiter furit[1]) ista audacia et impudentia adversus aperta Dei mandata aperte insaniens et adhuc laudem et vitam aeternam promittens. Finge, universos monachos angelorum sanctitate pollere, adhuc institutum ipsum adversus mandata Dei manifeste insaniens non solum voveri et servari non debet, sed vitari et exsecrari ut summa impietas. Si voveres homicidium vel adulterium, votum irritum et damnatum iudicaretur, cur non irritum et damnatum est, si voves inobedientiam parentum et crudelitatem erga proximum, aut si profitearis cursurum te cum furibus et cum adulteris portionem tuam positurum, non licebit tibi consilio Salomonis uti et recedere a peccatoribus, qui te lactant ad malum?

Sed audiamus excusationes in impietate. Primum dicunt, meliorem esse obedientiam quam victimam; ideo non licere proximis servire aut benefacere absque licentia sui Maioris. Secundo, patres

1) Ibidem: urit.

spirituales praestare patribus carnalibus, ita et obedientiam illorum praeferendam horum obedientiae. Tertio, caritatem nihilo minus exerceri inter Fratres monasterii. Haec illi. Vides ergo obedientiam et caritatem per illos e publico tolli et in suum angulum cogi. Videamus autem tria ista per ordinem. Primum illud: Melior est obedientia quam victima, praecipue et solum pertinet ad mandata divina, et recto impetu facit contra monasticam. Nam qui vovet monasticen, sese offert victimam Deo (ut dicunt). Sed hanc victimam abominari sese dicit Dominus, si fiat contra obedientiam mandati sui. At mandatum suum est, obedire parentibus et servire proximis, estne igitur haec insignis perversitas, hoc appellare obedientiam supra victimam, quod Deus appellat victimam adversus obedientiam?

Sic intelligere docent monastici divinas literas, ut ea, quae de Dei mandatis dicuntur, aptent mandatis hominum, et quae adversus mandata hominum dicuntur, aptent adversus mandata Dei. Hac igitur obedientia pertinaciter usus Minorita non porrigit neque portat proximo suo pecuniam, etiamsi ille sit inopia consumendus, et, quantum in eo fuerit, fratrem suum fame, nuditate, inopia conficit, post gloriatur adversus Deum, meliorem fuisse obedientiam quam victimam. Scilicet quia in baptismo vovit obedientiam Dei, sed quam in monasterio nova obedientia hominum evacuavit.

Eadem obedientia pulchre sese exoneraverunt operibus illis misericordiae, quae Christus Matth. 25. in iudicio sese exacturum minatur. Videat monachus famelicum, sitibundum, nudum, vagum, captivum etc., sed caveat, ne egrediatur monasterium, ne visitet infirmum, ne consoletur tristem, sed sinat ire et perire, quidquid perierit, claudat viscera sua, etiamsi possit illum iuvare. Postea dicat, ideo sese omisisse caritatem, quia noluerit victimam offerre prae obedientia. Idem faciat, si pater aut mater opera eius coeperint opus habere, ut vel pascat, vel serviat eis. O furorem inauditum. Ego sane in meo monachatu, quanquam hebes sum et rudis,

nihil tamen aegrius tuli, quam hanc crudelitatem et negatae caritatis sacrilegium. Neque potui unquam persuaderi, ut quietus crederem rectam et licitam esse obedientiam istam monasticam adversus caritatem tam impudenter saevientem. Dicent vero hic: Si ista monachis detur licentia vagandi, peribit universum institutum monasticum, desolabuntur monasteria, ruet cultus Dei, singulis euntibus, ut parentibus et proximis egentibus ministrent. Pulchre. Ut ergo stent lapides et ligna, ut perseveret fistularum ululatus et murmur in choro, ut rasura capitis et longa tunica non deponatur, mandatum Dei deserendum est, pro quo etiam sanguis fundendus, anima et omnia ponenda sunt. Quam sapienter, quam aeque iudicant isti viri de mandatis Dei? Nonne hoc est quod dixi, monasticum institutum et divinum mandatum ex diametro natura sua pugnare? Si enim divinum mandatum servare voles, votum perpetuum servare non potes, elige, utrum volueris.

Et quid, rogo, damni patietur institutum monasticum, si religiosus egrediatur, ubi opus fuerit, serviturus parentibus, visitaturus infirmos et sese impensurus divinae obedientiae et caritati? Num ideo necesse est castitatem et paupertatem et obedientiam ponere? poterit enim reverti expleta obedientia Dei et caritate. Et quid si non reverti eum sinat obedientia et caritas? in quid peccabit? in lapides et ligna? quod non steterit in choro, non induerit cucullum, non fuerit rasus, non dormierit communi dormitorio, non ederit communi refectorio, non murmurarit communes bombos vocum non intellectarum. Scilicet istae res tantae sunt, et salus in eis sic est posita, ut divina mandata propter ipsas oporteat pedibus conculcare? Scilicet Deo se dedicavit, qui in[1]) rebus sese dedit, et non dedicavit sese Deo, qui vovit obedientiam parentum et caritatem proximi in baptismo? Quid istis insanis dicemus, nisi illud Christi Marc. 7: Bene irritum fe-

---

1) In ed. priore: iis.

cistis mandatum Dei, ut traditiones vestras servetis?

Certus itaque esto quilibet Christianus, quod, sicut vovere non potes, ut neges Deum et mandata eius, ita vovere non potes, ne obedias parentibus et servias proximis, cum Deus mandarit obedire parentibus et servire proximis, ideo votum tuum cum fiducia sic interpreteris, ut, ubi parens vel proximus tuus te opus habuerit, votum iam prorsus non tenere autoritate ipsa Dei certissimus sis. Suntne haec satis clara? Quis contra haec potest quidquam mutire? Si unum mandatum propter votum potes dirumpere, potes omnia dirumpere, et totum Deum negare. Si autem non potes Deum nec universa negare, nullum (ne minimum quidem) potes negare aut dirumpere. Monasticum enim votum pro mandatis, non adversus mandata Dei valere debet, et semper eisdem cedere, etiamsi perpetuo eis cedendum et votum prorsus abolendum sit. Non potest, ne dubita, Deus ipse votum a te exigere, aut factum agnoscere adversus unum iota sui mandati, fidelis et verax est, se ipsum negare non potest.

Quod si iactent, parentum obedientiam cedere merito debere cultui Dei, nam cultus Dei primo mandato iubetur, obedientia parentum quarto, respondeo: Cultum Dei monasticum superius audisti ludibrium esse. Impossibile autem est, verum illum cultum Dei impediri obedientia parentum et servitute proximi, imo ipsa obedientia et proximi servitus est ipsissimus ille et germanus cultus Dei, quem illi ludicro et circulatorio suo cultu evacuant. Quid enim est colere et servire Deo aliud, quam servare eius mandata? At obedientia et caritas proximi mandata est. In choro autem boare aut murmurare mandatum non est, imo, cum sit Deum tentare et irridere, prohibitum est. Neque oratio, quod potissimum est in eorum cultu, sed nec ipse boatus impeditur per obedientiam parentum et servitutem proximi. Poteris enim inter obediendum et serviendum ut castus et pauper vivere, ita orare et boare, quantum volueris. Hoc solum impeditur, ne lapides et ligna communiter teras et occupes cum

aliis praesente corpore. Si autem parentes vel proximi te iuberent negare fidem, nomen et opus Dei, quae prima tabula diximus mandari, hic locum haberet, quod illi iactant, cultui Dei cedere debere obedientiam parentum et omnia. Sed hic cultus communis est fidelium, et nusquam minus quam in monasteriis istis seditiosisque sectis, ut ex supradictis intelligi facile potest.

Quod vero secundo dicunt, sese spirituales esse Patres, aeque pertinet ad ficta illa verba, quibus S. Petrus*) eos praedixit de nobis negotiaturos esse, atque illud, quod de obedientia et victima fingunt atque pervertunt. Spirituales Patres sunt, qui nos docent ante omnia mandatis Dei obedire, parentibus subdi, proximis servire, sicut apostoli fecerunt. Ipsi vero cum adversus haec doceant mandata hominum et sua propria, spirituales Patres sunt, sed secundum spiritum erroris, de quo Paulus praedixit 1. Timoth. 4: Attendentes spiritibus erroris. Nam nec apostolis obediendum esset, adeo neque angelis adversus obedientiam parentum et caritatem proximi docentibus, quanto minus obediendum est istis impiis et sacrilegis hominibus, deterioribus quam sint infideles et fidem negantes[1])? Si vero docerent puram fidem, et parentes aut proximi te nollent ab eis discere, hic plane non essent audiendi, quanquam ne sic quidem perpetuo obedientiam et servitutem ullo voto eis subtrahere possis. Non enim, ut fidem discas, necesse est parentibus et proximis te subtrahi et aliis perpetuo subdi. Paulus Philemonis Onesimum non filium, sed servum iam sibi in filium spiritualem genuerat in vinculis positus, sicut gloriatur, et cum ius haberet in ipsum adeo Philemonem, quem et ipsum genuerat, non tamen sibi subiicit, sed hero suo remittit, eius consensum quaerens. Quid putas fecisset, si Onesimus fuisset filius? Et nostri, cum nec fidem, nec sana, sed omnia sacrilega doceant, avellere audent filios a parentibus perpetua servitute.

---

*) 2. Petri 2. 1) In ed. priore: negantibus.

Proinde, sicut uxor potestatem habet extrahendi virum e monasterio, citra consensum suum cucullatum, sive sit in sacerdotem unctus, sive lotus, ita habet pater aut mater ius extrahendi filium vel filiam e monasterio. Et filius vel filia sub necessitate salutis et indignatione Dei tenetur sequi et cucullum ponere absque scrupulo, pro irrito habens, si sexcenta vota vovisset, et tot characteres indelibiles haberet, quot sunt capilli capitis sui. At nunc filios a parentum obedientia solvunt in totum garrientes, in rebus spiritualibus unumquemque liberum esse. Cur ergo non et coniuges separant? Aut cur non et infantes avellunt ab uberibus matrum, si hoc satis est, quod in spiritualibus rebus libertas est? An non et infantes sunt in eisdem spiritualibus rebus? Quin hac ratione omnes filios a parentibus, omnes servos a dominis, omnes populos a magistratibus avellamus, omnia foedera, omnia pacta, omnes contractus solvamus, dicentes, in rebus spiritualibus omnes liberos et sui arbitrii, neminem vero alterius iuris esse. Sed res spirituales illi verborum fictorum autores vocant suas humanas traditiones, caeci, sacrilegi et blasphemi.

Sic quod caritatem exerceri inter ipsos monasticos posse, ut invicem serviant, verum est, sed non vere dictum. Caritas enim libera est, nullis personis proprie addicta, at illi suis et sibi ipsis duntaxat alligant, aliorum prorsus negligentes, quae caritas ficta est, et fomentum sectarum et odiorum, sicuti videmus, monasteria adversus monasteria, ordines adversus ordines mutuo insanire et zelare. Germana autem illa et universalis caritas ab Apostolo, 1. Corinth. 13, descripta, quae omnibus exposita est, amicis et inimicis, ad serviendum, est illis prohibita et illicita. Quia, ut supra diximus, Religioso non licet exire monasterium, visitare infirmos, et alia Christiana obsequia impendere, etiamsi opus sit et possit; imo contra pervertentes omnia, positis manuum operibus, ipsi otiosi sinunt solis sibi benefieri a toto mundo, omnium substantiam devorantes, bene sani et robusti, magno etiam

incommodo vere pauperum, rependunt vero suis benefactoribus spiritualia opera misericordiae, quae sunt cultus ille Dei, quem supra descripsimus, multum murmurando, boando, halando, legendo etc., in primis autem Missae illae exsecrabiles et abominabiles coram Deo.

Hac figura verborum exstinguunt[1]) vera illa, quae Christus exigit, opera misericordiae, et se ipsos solantur super exstinctione eiusmodi, ne quando impietatem hanc agnoscant et poeniteant et venia digni fiant. Si pro solis adolescentibus eum moorem servarent, ne passim liceret vagari, quo aetas mollior et fluxa facilius frenaretur, et in monasteriis disceret domesticam caritatem, quam postea in publico exhiberet communem omnibus, tolerabilis, imo bona foret institutio. Nunc vero tota vita pueri sunt, et domesticam discunt caritatem, imo eam summam et solam arbitrantur. Videmus autem divinum opus in Bernhardo et similibus, quos ne in puerili illa et angusta caritate relinqueret, rapuit in medias res mundi magnas et multas, ut in iis caritas genuinam suam vim ostenderet, diffusa, dilataque ad omnes, omnibus exposita et parata, atque hoc secreto miraculo illos servavit, ne perirent in damnabili isto instituto angustae et fictae caritatis, in qua ceteri hoc opus Dei non intelligentes perierunt. Quanquam non negem aliquos ea caritate salvos factos, qua solis suis servierunt, quod occasio eis defuerit et aliis servire, cum ipsi parati essent omnibus servire. Ipsum institutum damno, quod prohibet servire aliis quam suis monasticis.

Ut igitur demus aliquot servatos, qui non peccaverint in obedientiam parentum et caritatem proximi sub votis agentes, tamen videmus hic evidentissime, ipsum institutum vovendi ex natura sua adversari mandatis Dei de obedientia parentum et caritate proximi, ideo non licere neque posse voveri aut servari, ac per hoc impossibile apud Deum pro voto haberi et exigi. Neque eos, qui servati sunt, eiusmodi vota vovisse certum est, aut, si ita

1) In ed. priore: et exstinguunt.

voverunt, Deum eorum errori indulsisse et non acceptasse, quo modo ipsi voverunt. Damnabile itaque est in eo vitae genere inveniri, quod videas natura sua cum divinis mandatis pugnare, et non nisi otiosos homines gignere[1]), qui velut locustae, erucae, bruci omnium aliorum substantiam devorant, seu, ut Petrus ait: Nostris caritatibus ad luxum utuntur, ipsi vero nullis serviunt, nullis exhibent caritatem, nullis benefaciunt, et, ut tales sint, vovent et se ipsos astringunt, propter Deum Dei mandata pessundantes, verba Dei depravantes, et ad sua figmenta torquentes, et plane omnia pervertentes. Atque ut aliud nihil malorum apud eos sit, ipsae exsecrabiles Missae eorum, quibus in sacrificia et opera bona versis abominanda perversitate retribuunt suis benefactoribus spiritualia, id est, faciunt eos fidere in mendacia et secum trahunt in profundum caeci caecorum duces. Hae, inquam, Missae satis magno terrori esse deberent, ut si quis imprudenter eorum se miscuisset votis, mutata sententia consortium relinqueret, et ad simplicitatis Christianae puritatem rediret, cum ex omnibus praedictis certissime constet, non posse fieri pium et gratum Deo votum in hoc vitae genus, aut, si fit, erroneum est, quod alia praesumit quam invenit, ideo necessarium sit, aut impium aut falsum votum voveri in monasteriis, quorum neutrum tenet apud Deum. Quare liberum semper manet, imo necessarium, mutare et revocare hoc votum, et redire ad libertatem Christianam et mandata divina. Haec de quinto[2]) loco dicta sint, pergamus ad alia.

VI.[3]) Adversari rationi monasticen.

Sexto[4]) comparemus institutum istud etiam ad rationem naturalem, hoc est, ad crassum illud lumen[5]) naturae, quae tametsi lucem et opera Dei non attingat per sese, ita ut in affirmativis (quod aiunt) fallax sit eius iudicium, in negativis tamen

1) In edit. priore: gignit. 2) Ibidem: quarto. 3) Ibid.: V. 4) Ibid.: Quinto. 5) Ibid.: illud et lumen.

est certum. Non enim capit ratio, quid sit Deus, certissime tamen capit, quid non sit Deus. Ita licet non videat, quid rectum et bonum sit coram Deo (nempe fidem), scit tamen evidenter infidelitatem, homicidia, inobedientiam esse mala. Qua et Christus utitur, dum disserit *), omne regnum in se ipsum divisum desolari, et Paulus, dum dicit **), nec naturam docere, ut mulier nudato capite prophetet. Quod ergo huic rationi evidenter adversatur, certum est et Deo multo magis adversari. Quomodo enim coelesti veritati non pugnabit, quod terrenae veritati pugnat? quo modo et Christus Iohan. 3, veritatem distinguit, et ex utraque arguit: Si terrena vobis dixi et non creditis, quomodo si coelestia vobis dixero credetis? Videamus itaque, ut institutum monasticum non solum adversarium sit Legi et Evangelio et universis Scripturis, verbis et operibus Dei, verum etiam communi omnium sensui hominum. Ac in primis id apprehendamus: Votum, etiamsi per omnia pium et rectum fuerit, tamen si impossibile factum fuerit, desinit esse votum, nec amplius etiam apud Deum potest ligare. Exempli gratia vovisti peregrinari ad S. Iacobum, sed interciperis vel morte, vel inopia, vel morbo, vel captivitate; hic sine scrupulo votum omittitur. Et probatur, omne votum fieri conditionaliter, et semper exceptam intelligi impossibilitatem.

Clarane et certa sunt haec satis? Quod enim de uno voto asseritur, de omnibus asseri debet. Omnia enim sive magna sive parva, sive temporalia sive perpetua, aequaliter hoc praecepto comprehenduntur: Vovete et reddite, sicuti videbimus. Si ergo in uno excepta est impossibilitas vel minimo, etiam excepta est in quolibet vel maximo. Si igitur coelibatum voveris, et postea senseris impossibilem tibi, nonne libere nubere potes, votum tuum interpretatus conditionaliter? Quid enim hic obstat, ne sic facias et possis? An non est infirmitas carnis tantum impedimentum coelibatus, quantum inopia

*) Luc. 11. **) 1. Cor. 11.

vel morbus peregrinanti? Quin ipsa divina mandata, cum sint citra omnem controversiam immutabilia, tamen quoad opera externa exceptam habent impossibilitatem. Neque enim damnabis S. Petrum *), quod vinctus ab Herode non praedicavit, non servivit proximo suo, sicut habet praeceptum caritatis, sed beata impossibilitas eum excusat. Nec Paulum **) facies reum omissae caritatis, quod saepius voluit venire ad Romanos et tamen prohibebatur. Et Actor. 16. in Bithyniam ire voluit, sed non permisit vel ventus vel spiritus. Et Martyres in carceribus impios dicemus, nisi opera omittere potuerunt, impossibilitate urgente.

Sed hic dices: Coronat Deus intus voluntatem, ubi non invenit foris facultatem; ideo devotarius ille S. Iacobi implet votum suum voluntate, ubi non potest facultate, sic et Sancti implent mandata Dei. Hic respondeo: Aut hoc non facit satis, aut firmat meum propositum. Non facit satis, quia tam votum quam praeceptum spectat non solam voluntatem, sed et opus. Opus ipsum peregrinationis vovit, non voluntatem. Quid enim esset vovere: voveo tibi voluntatem peregrinandi ad S. Iacobum? Ita praeceptum Dei ad opus cogit. Quid enim est, praecipio tibi ut velis facere? Quare hic demonstrative concludo, vota semper excipere impossibilitatem, sicut et externa opera mandatorum Dei. Quare et coelibatus, si est impossibilis post votum, in voto non est comprehensus, saltem opere externo. Nec habes, quod hic opponas. Si autem satis est voluntas, ubi deest facultas, habeo propositum, quia de eo solo disputo, qui vellet votum coelibatus implere, et per infirmitatem carnis non potest, ut qui saepius tentarit, et tamen nec ieiuniis nec ullis studiis carnem premere potest, cogiturque invitus aliquando et victus flamma libidinis experiri fluxus immundos vel vigilans vel dormiens, alioqui vitae inculpatae.

An hic dices, ut aliqui solent stolidi et ani-

*) Acto. 12. **) Roma. 1.

marum prorsus incurii dicere: Orandum esse Deum pro gratia, qui nemini negat? Pulchre. Cur non etiam S. Petro consuluisti, ut oraret Deum, ne Herodes eum vinciret? Cur Paulus non oravit, ne prohiberetur venire ad Romanos? Cur Martyres non orabant, ne carceribus impedirentur ab operibus caritatis? Et devotarium illum S. Iacobi cur non doces, ut oret, ne inops fiat, ne aegrotet, ne moriatur, ne capiatur? Scilicet iste est modus ludendi in rebus tam seriis? Quid si Deus nolit orari? aut si oretur, quid si nolit audire? Hac ratione docebis nos omnes coelibatum vovere et postea orare, ne sit impossibilis, ac per hoc illud statutum divinum naturae *): Crescite et multiplicamini, coges Deum mutato suo verbo, quo creavit omnia, revocare. Stulta et puerilia sunt ista. Experientia sua cuique est relicta, ut videat, an in ipso praevaleat lex illa crescendi et multiplicandi, vel potius privilegium eiusdem legis.

Sed iterum dices: Non est simile de Sanctorum impossibilitate et coelibis impossibilitate, Sanctorum enim voluntas est efficax et plena, prodiretque in opus, nec obstaret ullum intrinsecum impedimentum, quod in eorum sit potestate, obstat vero impedimentum extrinsecum, quod non est in eorum potestate, scilicet tyrannis. At coelibis voluntas non est plena neque efficax, neque extrinseco impeditur impedimento, sed intrinseco, scilicet carne sua et se ipso, qui est utique in sua potestate. Si enim esset plena, impossibile esset, ut non impleret coelibatum. Ideo casus tuus non est dabilis, quod sit coelebs voluntate, et non possit esse et facultate. Respondeo: Est sane caro nostra in potestate nostra, ut ei oculos effodiamus, manus, pedes, linguam praecidamus, vel laqueo strangulemus, vel aqua suffocemus, quo modo et tyrannus, si nobis infirmior esset, in nostra potestate esset. Quid haec ad ea, quae hic quaerimus et tractamus? Nunquid ideo castus eris, si oculos effoderis tibi? Ceterum quod ad coeliba-

*) Gene. 1.

tum pertinet, quis ignorat tyrannum illum domesticum et intrinsecum in membris nostris non magis esse in potestate nostra, quam est mala voluntas externi tyranni? Quin blandis verbis externum tyrannum mitigare potes et in tuam sententiam trahere, hunc domesticum nullis studiis, nedum verbis potes domare.

Quid ad Paulum dices Rom. 7, non erat eius voluntas plena et efficax, quando dicebat: Quod volo bonum, non facio, quod nolo malum, hoc facio; cur ergo non facit, quod plenissime velle sese confitetur? Ubi est ergo, quod dicebas intrinsecum impedimentum non obstare, nec impossibile facere, quod plena voluntas disposuerit? Caro *) concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Haec sibi invicem adversantur, ut non ea, quae vultis, faciatis. Sic volo et mihi donari hunc coelibem a voto absolutum, si ex animo mallet coelebs quam coniunx vivere, sed impossibile carnis cogit eum externo opere contrarium facere et votum suum omittere, ut qui sit morbo insuperabili et tyranno indomabili impeditus. Nonne et devotarius ille S. Iacobi morbo laborans intrinseco impedimento impeditur? At quanto est furentior morbus et saevior tyrannus membrorum, quam ullus morbus corporalis? Accipiet et hic Deus voluntatem, ubi non invenit facultatem, dum adhuc in nullum eius praeceptum peccatur, neque voluntate neque opere, voluntate autem et ipsum votum ultra praeceptum impletur, solum opus eius externum omittitur, cogente impotentia insuperabili.

At iterum obiicies: Hac ratione viam facies, ut liceat et divina mandata externo opere violare, modo voluntas nolit. Igitur qui mallet castus vivere, excusabitur, si scortetur, cum sint mandata Dei impossibilia nobis, ut tu ipse docuisti saepius.

Respondeo: Huc debebas dissimilitudinem afferre, quam supra moliebaris inter Sanctos impeditos et coelibem succumbentem. Quanquam enim verum est, mandata Dei impossibilia esse nobis, tamen hoc non est verum, velle aliquem caste vi-

*) Galat. 5.

vere et scortari. Cui enim voluntas est ad legem Dei, huic lex non modo possibilis, sed facilis facta est; quod si continere non potest, non urget eum hoc impossibile, contra legem Dei facere et scortari. Non enim ideo scortatur, quia non possit aliter facere. Est in medio matrimonium, ducat uxorem, et facilis erit ei lex castitatis. Non sic coelebs meus, qui quantumlibet pleno animo vellet continere et legi Dei per omnia satisfacere, ducta uxore contentus, mallet etiam uxore carere et coelebs degere, tamen sui sexus naturam superare non potest, ut naturaliter socio sexu carere possit, et scortabitur ideo, quia non potest aliter facere. Non ergo simile est de mandatis et voto. Est enim voluntas, quae mandata Dei reddit possibilia, quae non satis est, ut votum fiat possibile. Quod si mandata Dei servet et votum servare non possit, cedere debet votum, ut mandata maneant, ne forte simul et votum et mandatum scortando praevaricetur.

Reliquum ergo est coelibi, si impossibilis sit ei coelibatus, ius nubendi et votum solvendi, quanquam fatear, ubi superabundans est spiritus, qui operetur voluntatem plenam continendi, ibi et sequi necessario continentiam, ut in Sanctis factum esse certi sumus, sed eam voluntatem optare magis, quam praestare possunt coelibes reliqui, quanquam non optant ad mandata Dei servanda praevaricatores, sicut S. Paulus Roma. 7. optabat, quod non poterat totus velle. Imo praevaricatores ex animo nolunt legem Dei, cum voluntas impia non possit non odisse legem, simulat potius voluntatem et opera, de quo alias dictum et nunc extra institutum nostrum est. Videtur ergo forma voti apud Deum sic habere: Voveo castitatem, quamdiu possibilis fuerit, si autem servare nequiero, ut liceat nubere.

Sed age, cui non facit fidem haec disputatio de impossibili, cogamus eum ipsa experientia, et ius ex facto probemus. Ecce ego vovi totam Augustini regulam, in qua ille praecipit, ut quocunque

iero, secundus vel tertius eam, hoc est, ne solus eam. Hoc vovi usque ad mortem servare, ut expresse habet forma voti. Interim ego capior et solus esse cogor, ubi, quaeso, manet meum votum? occidi potius debeo, quam solus esse, si votum non excipit impossibile. At si tenear, ne possim occidi, quid faciam? Hic votum solvitur, aut prius involvisse cognoscitur exceptam impossibilitatem. Sic in eadem regula voveo statutis horis orare, vestibus, cibis, locis uti. At ubi aegrotavero, ut nihil horum possim, votum non tenetur. Non autem me excusabit aegritudo, quia mandatum Dei oportet servari per vitam, per mortem, per omnia. At mandatum Dei est: Vovete et reddite. Sic et de omnibus aliis regulae statutis possum exempla afferre. Sicut igitur superius de devotario S. Iacobi dixi, si impossibilitas in omnibus aliis statutis necessario excipitur, quae est ratio, ut in sola castitate non sit excepta? ubi et plura pericula et maxima necessitas urget, ut si in ulla parte regulae impossibilitas locum habere debet, merito prae ceteris in castitate locum habebit, si in castitate locum non habet, multo minus in ceteris locum habere debebit. Quantum est, quaeso, periculum, si captivum cogas, ut socium habeat, aut infirmum, ut oret? imo nullum hic periculum est, cum fieri non possit quod cogis. At si incontinentem cogas ad continentiam, quantas immunditias? quantas fornicationes? quanta adulteria? et quid non malorum provocabis?

Nec valet hic, sicut et supra dixi, quod voluntatem sufficere captivo et infirmo dicas, tunc enim nihil differret vovens a non vovente. Quis enim laicorum non possit velle socium habere, et iuxta formam regulae orare? Non sic nugandum est in rebus ad conscientiam et salutem attinentibns, solide et dextre decernendum est. Certum est in regula opus, non voluntatem praescribi et voveri. Ita certum est, votum ab infirmo et captivo solvi necessario, quod non licebit, si votum excludit impossibile. Stat sententia: Vovete et reddite. Non

praeteribit apex ant iota ab ista lege, nisi omnia fiant. Aut ergo votum usque ad impossibile solum ligat, aut nullos unquam fuisse monachos concedes. Nullus enim fuit, qui non aliquando infirmus, aut alia causa fuerit impeditus in aliquam partem suae regulae, id quod omnino contra votum suum est.

Amplius, quia pertinaciter obiicitur illa voluntas voti, quae perseveret sub impossibili externi operis, deponamus et ipsam. Concors est sententia, quam et Bernardus probat lib. de praec. et dispen., omnes partes regularum esse in manu Maioris, qui dispensare in iis possit cum subditis suis, non modo si impossibile aut periculum occurrat, sed etiam si congruum et commodum videatur. Aliquando vero et mero arbitrio praesidentis tenent et non tenent hae partes regularum. Tum Papae tribuunt constanter plenam in iis omnibus autoritatem tollendi, mutandi, dispensandi. Verum quidquid illa sedes Satanae facit, suspectum est, nolo autoritatem eius mihi in re conscientiarum patrocinari, maneamus in gestis Sanctorum et vulgato receptoque ab omnibus usu. In his igitur dispensationibus certum est et voluntatem servandi voti poni et libertatem solvendi concedi. Non enim cogitur invitus facere, qui secundum dispensationem facit, nec cogitat nedum mallet contrarium facere. Responde igitur: Si ista dispensatio est licita, concludam ego cum fiducia, tenorem voti monastici esse hunc: Voveo hanc regulam servare ad arbitrium praesidentis. Si non est vero talis eius tenor, iterum definio, omnes monachos, omnia monasteria esse damnata, neque ullum adhuc inventum fuisse monachum. Nullus enim aliter unquam sensit ac tenuit, quam iam dictum est.

Si autem in ceteris partibus in manu praesidentis est, non solum opus, sed et voluntatem, id est, totum votum suo subdito solvere et liberum facere, etiam ubi nullum impossibille aut periculum exigit. Tu dic, si potes, cur non possit, imo non debeat laboranti libidinum procellis et periculis maximis Fratri suo et in hac parte, ubi castitas vovetur, eadem autoritate copiam facere nubendi et liber-

tatem saltem operis externi, si omnino voluntatem nollet, impartiri? Cur solum castitatis votum adamantinum est, cum cetera omnia stuppea sint et stipulacea? Nonne et iniquitatis et crudelitatis extremae arguetur iustissime monastica, et hoc ipso plane suspecta, tanquam Satanae scena sit, habebitur, quod in rebus nihili tam clemens, in rebus gravissimis tam severa est? Quid enim huic perversitati dicetur, nisi illud Evangelii*): Colantes culicem et glutientes camelum? et iterum: Decimantes rutam et mentam et graviora Legis omittentes, aut illud: Imponunt in humeros hominum onera gravia et importabilia. Quid enim aliud hic indicabit communis sensus, quam spirante nequitia Satanae fieri, ut sola castitas sit indispensabilis, quo animas irretiat laqueo indissolubili, et cetera sint dispensabilia, quo fictam eorum illudat religionem?

Quid hic igitur respondebunt monastici? Aut nulla pars votorum dispensari potest, aut omnes dispensari possunt, quia nulla est ratio in una parte maior, quam in ceteris, nisi quod in castitate plures causae urgent et exigunt dispensationem, ubi et pertinacius eam denegant et recusant quam in aliis. Et hic paululum morare, lector, et tecum cogita, ut iniquitatem et crudelitatem hanc dispensandi taceam, quam incerta et periculosa sint omnia huius miseri instituti. Si dispensandi iste mos errat et Deo displicet, quis audeat intrare vel manere in religione? Quis enim ibi maneat aut hoc vitae genus voveat et teneat, in quo vovetur id, quod non servandum esse et verbo et exemplo proprio docent? Nonne hoc est Deum ceu fatuum aliquem irridere? An autem non erret mos iste, quis nos certos faciet, praesertim cum dicat Deus: Vovete et reddite? cum [1]) supra dictum est, neque Sanctorum neque multitudinis exemplo nos esse tutos posse, cum peccare et falli potuerint omnes et hic certus apertusque sermo Dei dicat: Vovete et reddite.

Si autem incertum est morem hunc erroneum

*) Matth. 23. 1) In ed. priore: dum.

esse, iterum dico, quis audeat intrare vel manere in religione? et omnia, quae ad errorem intuli, hic etiam inferam. Paris enim impietatis est et id sequi, quod manifesto errorem esse scias, et id pro veritate amplecti, quod nescias error an veritas sit. O vere tempora periculosa, de quibus Paulus *) praedixit. Nunc vero cum votum et institutum suum in hoc verbum Dei: Vovete et reddite, fundent, ego pronuncio, morem istum dispensandi esse impium et perditionis et operationis errorem. Vel eo tandem cogam, ut vota omnia prohibita et libera esse evincam, quod ut plenius et copiosius faciam, videamus primum causas levissimae suae dispensationis in aliis partibus regulae et rigoris crudelis in retinendo [1]) castitatis voto.

Causantur itaque castitatem rem esse incomparabilis pretii, cui nulla possit inveniri par commutatio. Huc illud Sapientis afferunt: Non est digna ponderatio continentis animae. His addunt ampullas illas laudatae virginitatis, quarum haec est ex Hieronymo ceteris insignior: Audacter dico, Deus cum possit omnia, tamen virginem non potest suscitare post ruinam. Cetera vero, cum sint minora, possunt dispensari et commutari. O caecitatem bis caecam, quae in re Christiana et divina iudicat de praeceptis secundum opera et de fide secundum personas, quod nec Gentes faciunt in rebus suis humanis, deinde verbum hominis pro articulo summo fidei arripiunt. Hieronymus dicit, sese audacter dicturum, non posse Deum suscitare virginem post ruinam. Quid ad me, quod tu audacter dicis? Non quam audacter, sed quam vere dicas, considerandum mihi est. Neque enim in audaciam tuam, sed in veritatem Dei credo. Unde probas, non posse suscitari virginem post ruinam, etiam a Deo? Scilicet hac ampulla rudis lector discit nihil pretiosius aestimare virginitate, hoc est, opus praeferre fidei; potest suscitare corruptam virginitatem fidei in spiritu, et non potest suscitare corruptam carne?

---

*) 2. Timoth. 3. 1) Ibid.: retinendae.

Quam vellem hanc virginitatis laudem, praesertim a tanto viro, non fuisse unquam proditam, vehementer enim inflat operis opinionem et gloriam. Neque est vera, quam et Hugo de S. Victore confutavit iam antea. Potest enim Deus et carnem reddere integram, imo suscitare mortuam et de novo totam immutare, quae nunquam cognoscat virum; sumus enim eius lutum, ipse fictor noster. Si autem intelligit, ideo non posse suscitari, quia non potest facere, ut corrupta corrupta non sit, hoc est, factum non potest facere infectum, eadem audacia licebit dicere, nullam virtutem, nullam gratiam semel corruptam suscitari posse a Deo.

Sed ad rem revertamur et novam impietatem huius monastici instituti videamus, ut inveniatur iniquitas eius ad odium. Votum asserunt omnino esse praeceptum Dei esse, dicente Scriptura: Vovete et reddite, rationem vero implendi non esse petendam ab ipsa praecepti forma, sed a magnitudine, parvitate, pretio et vilitate operum vel rerum praeceptarum. Sic virginitatem devotam reddas, quia res magna est, cetera opera regulae non est necesse reddere, sed dispensari possunt, quia res parvae sunt. Hoc autem quid est aliud dicere, quam castitatem reddo, non quia praecepto voti exigitur, sed quia magna est? Et hoc, quid est, nisi dicere, praeceptum voti non in arbitrio Dei, sed meo ipsius est, quatenus praeceptum et non praeceptum, quatenus impleri et non impleri oporteat? Et in has amaritudines, irritationes, tentationes, illusiones maiestatis putas Deum non irasci? Saulem illi egregie referunt, qui Domini obedientiam sibi ipsi arrogant interpretandam, reservatis pinguibus bobus [1]) ad sacrificium Dei. Hi sunt qui iactant meliorem esse obedientiam quam victimam, iactant verbo praeceptum voti, et negant opere.

Sic mulierem videbis ad concupiscendum et negabis peccatum esse, quia res parva est, ad opus comparata. Rapies proximo pallium, et dices: Non

1) In ed. priore: bovibus.

est prohibitum, quia res parva est. Dicens fratri tuo, Racha, non peccas, quia non occidisti fratrem. Et hanc regulam monasticae theologiae duces per omnia Dei praecepta, in rebus et operibus magnis docebis ea esse servanda, in parvis posse dispensari et tolli. Deinde ut nihil reliquum facias Deo autoritatis, in arbitrium tuum voca ius decernendi, quae parva et quae magna sunt, sicut hic monastici autoritate propria castitatem praeferunt ceteris omnibus operibus. En tibi monasticam pietatem, hoc est, furiosissimam et sacrilegam et blasphemam impietatem. Didicerunt hanc insaniam a suo rege et capite Papa, qui in omnibus votis sibi ius dispensandi arrogat, exceptis votis castitatis, visitationis Ierusalem et S. Iacobi. Ad cuius sententiam iste erit sensus praecepti divini: Vovete et reddite castitatem, visitationem Ierusalem et S. Iacobi, in aliis vero vovete et non reddite. Quare hoc? quia illa tria sunt magna, cetera sunt parva. Ita et monastici: Vovete et reddite castitatem de regula, reliquum autem regulae vovete et non reddite. O insanias novissimis irae diebus dignissimas, Christus dicit Matth. 5: Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum, et iterum: Non praeteribit iota unum aut apex unus de Lege, donec omnia fiant. At Papa et monastici tollunt non iota aut apicem solum, sed integra verba et totum praeceptum dicentes: In magnis servate, in parvis nos solvimus. Sed nos exsecrantes et detestantes abominationes istas abominandas hic sapiamus.

Primum nihil inter opera discernamus, aequalia sunt apud Deum, quae magna et parva sunt apud nos et inter sese. Ad mensuram fidei dicit Paulus Roma. 12. omnia donari. Ille enim probatur, non qui plura et maiora fecerit, sed qui maiore fide et caritate fecerit. Castitas coniugalis Abrahae et Sarae multorum virginitati praeferetur. Et Petri apostoli coniugium absque dubio S. Agathae virginitate superior erit. Ad fidem, inquam, omnia exigenda sunt; non enim qui operatus fuerit, sed qui

crediderit, salvus erit. Gentium est secundum opera iudicare, imo et ipsae secundum animum de operibus iudicant, Christianorum est secundum fidem iudicare. Deinde in faciendis mandatis prorsus nihil spectandum est praeter formam praecepti et voluntatem praecipientis, non curando, an parva, magna, vilia, pretiosa, multa, modica, brevia, longa, aut cuiuscunque formae et nominis sunt opera. Non enim opus, sed obedientiam exigit in opere, seu ut Scriptura dicit: Obedientiam, non victimam, bonorum nostrorum non indiget. Sic Samuel ad Saulem: Nunquid holocausta vult Dominus et non magis ut obediatur voci eius? Nunc monasticos conveniamus, non possunt negare, quin voveant totam suam regulam, non solam castitatem, quod et tota regula sub verbo, vovete, comprehenditur; quare necesse est, ut et tota sub verbo, reddite, comprehendatur. Non enim dicit: Vovete totam et reddite partem, sed, quodcunque voveris, redde. Si itaque votum suum agnoscunt pro praecepto, coguntur confiteri, apud Deum exigi obedientiam totius regulae usque ad novissimum apicem indispensabiliter. Nihil hic iuvat laboriosa partitio, qua quidam conati sunt se ipsos solari et regulas suas in praecepta, consilia, interpretationes partiri. Stat vox divina: Vovete et reddite, quae si in hora mortis coeperit conscientiam pulsare, nihil proderunt stipulae istae humanarum inventionum. Pavebit enim ad vocem Dei, ut voces hominum non sentiat.

Quid hic facient monastici? hic tandem aperient oculos, et videbunt stulta et impossibilia esse sua vota. Et quem non poenitebit esse monasticum? Et quis inter eos poterit salvus fieri? Neque enim unum unquam fuisse monachum invenies, qui totam suam regulam opere impleverit. Sed et ipsimet iamdudum hoc senserunt et viderunt, unde commenti sunt et aliam praecepti divini elusionem, tam infelix contritio et vastitas agitat miserabiles homines in viis suis, postquam semel a via regia fidei aberrare coeperunt. Cum enim vidissent regulas

et ordines tot statutis et praeceptis illaqueatos voveri et nusquam servari, obstupuerunt, si tot damnarentur tanquam voti violatores; simul intellexerunt, prorsus stultum et impossibile esse, si praesumantur omnia illa vota servari. Coeperunt itaque rebus suis miseri consulere, et chaos [1]) illud votorum partiri in duo, quaedam vocare substantialia, quaedam accidentalia. Substantialia fecerunt tria, paupertatem, obedientiam, castitatem. Reliqua voluerunt esse accidentalia, itaque sanxerunt, solum eos voti violatores esse, qui substantialia solverent. Haec est una omnium sententia. Sed frustra. Humanum est commentum, prorsus inutile ad firmandam conscientiam, imo utile ad seducendam. Quis nos certos faciet hanc partitionem Deo placere? an aedificabitis meam conscientiam super vestra somnia? Quid dicam Deo, ubi opposuerit praeceptum suum: Vovete et reddite, et omnia (sicuti sunt) substantialia esse decreverit? Dictum est enim, apud ipsum nihil valere operum differentiam, omnia sunt substantialia, quia omnia sunt sub eodem praecepto aequaliter pacta, aequaliter vota. Nam et vota vos ipsi appellatis, accidentalia ille nescit, sed dicet: Sunt vota? ergo reddes, si autem reddes, substantialia sunt. Ita quocunque sese verterint, deprehendentur inter angustias, nec poterunt effugere. Verbum et praeceptum Dei stat in seculum seculi, non patitur sui elusionem aut depravationem.

Igitur offendunt et impingunt hic mutuo duo illi adversarii, conscientia et lex. Eduxit et meus Moses Israelitas suos de castris eorum in occursum Dei. Quid reliquum est, nisi ut videant montem fumantem et terribilem, hoc est, iram de coelo in terram, et a terra in cor coeli pertingentem? Quo ibunt a facie igneae huius legis? Ipsi dispensant in praeceptis Dei et opera eius partiuntur et subtrahunt. At praeceptum exigit omnia. Si enim vovisses aut muscam occidere, aut stipulam levare, indispensabiliter votum reddere et non quid vovisses,

---

1) In ed. priore: cahos.

sed quia vovisses, obedientiam exsolvere deberes, praesertim si non pugnet votum adversus aliud mandatum Dei, quanto magis reddere debes, quidquid in regula praescriptum vovisti? Vides itaque, lector carissime, institutum monasticum per sese aliud non esse, quam Babylonem quandam errorum, ignorantiarum, inobedientiarum, perfidiarum, sacrilegiorum, blasphemiarum et sentinam novissimarum impietatum et peccatorum. An dubitas haec ita esse? Nonne vides? eos non solum non implere sua vota, sed etiam id docere, quo voveantur et non impleantur, et hoc unum eos agere, ut vovendo non vovisse, et non implendo implesse videantur. Quis porcus aut asinus sic pateretur sese illudi et ludificari, ut ipsi praesumunt Deum vivum et verum his insaniis suis illudere et ludificari?

Tu nunc vide, an possit ullus in hac fornace Babylonis servari, nisi virtute miraculi divini, qua electi sunt servati, dum sub votis et erraverunt humaniter, et tamen purissimo Evangelio Dei in spiritu libertatis adhaeserunt. Sic impletum est iudicium Dei *), quo confundere solet labium aedificantium turrim, ut sibi ipsis nomen faciant, dum faciunt et dicunt, quae non conveniunt, quae nec ipsimet intelligunt, pro sensu suo reprobo appellantes votum non votum, illicitum facientes licitum, praeceptum non praeceptum, impium pium, sacrilegum sacrum, blasphemum venerandum, et eiusmodi alia multa. Haec est illa nox, in qua Christus illuditur, caeditur, conspuitur, ministris pontificiis ei dicentibus: Prophetisa nobis, Christe, quis est qui te percussit? Forte aliqui non credent haec esse monstra monastici instituti, quod sint nimio horrenda. Quos ire sino et abundare suo sensu, neque eis hoc scripto servio, illis solis servio, qui animas suas salvas volunt, quibus arbitror satisfactum per praedicta, ut credant vera esse, quae dico. Verum est enim mandatum Dei: Vovete et reddite, quod non fallet quemquam, nisi eum, qui non crediderit esse

*) Gen. 11.

aut mandatum aut verum. Similiter verum est, quod irrefragabilis usus et experientia monstrant, voveri ab eis, quae non solum non reddunt, sed docent quoque non reddi oportere. Neque enim mendacia certius cognoscas, quam suo ipsius dissidio et contradictione. Siquidem divinitus ordinatum est, ut semper impietas se ipsam confundat et mendacia sibi ipsis nunquam constent, quin adversus se ipsa semper testificentur.

Quid igitur (inquis) faciam, ut salver *) ab hac Zeor, in quam fugi, ut Sodomam effugerem? Quid facies? an adhuc disputandum censes, ut ad montem libertatis matures cursum? postquam audieris tete vovisse hoc vitae institutum, quod non solum verbo Dei, Evangelio, fidei, libertati Christianae, praeceptisque Dei adversatur, sed et sibi ipsi turpissime pugnat et dissidet. Sine, regnum hoc desoletur, ubi in se ipsum divisum est, putas apud Deum exigi hoc votum, quod in rem tam abominandam, ipso prohibente et invito, voveris? Qui enim noluit te vovere, non volet etiam votum servari, sed quantocius omitti et aboleri. Sed cum ipsis monasticis expostulo et quaestionem repeto. Dicant igitur: cur dispensent in reliquis partibus voti et in sola castitate non dispensant? aut cur doceant cetera omnia esse accidentalia, et solum ista tria esse substantialia oporteat? Dicant, qua autoritate votum est praeceptum in aliquibus et non in omnibus? Plane obstructum est os loquentium iniqua et coactum concedere: Si una pars voti potest omitti aut dispensari, totum posse omitti et dispensari, aut si totum omitti vel dispensari non potest, nulla eius pars omitti et dispensari potest. Proinde, si Praesidens indulgere potest Fratri, ut carnes edat, vinum bibat, orationem intermittat, vestem ponat, contra quam regula voti dictat, potest etiam indulgere, ut res habeat, liber eat et uxorem ducat, maxime si opus illi fuerit. Sic, inquam, ego respondere illos cogo.

*) Gen 19.

Non tamen hoc assertum volo, quia ipsi sic respondeant vel respondere coguntur, quae propter monstra suae impietatis nullius fidei et autoritatis esse oportet. Quid enim si errent et respondendo, qui nihil nisi error sunt vovendo et vivendo? Firmiore et tutiore autoritate conscientiae muniendae sunt, nempe divina et ea sola. Petrus *) enim dicit: Si quis loquitur, quasi sermones Dei loqui debeat, hoc est, ut certus sit, esse verbum Dei, quod loquitur. Quod et Paulus Timotheo commendat, dicens **): Permane in his, quae didicisti, sciens a quo didiceris. Non autem didicerat nisi verbum Dei, ideo in solo verbo Dei permanendum est. Hoc solum nunc ago, ut eos contra communem sensum et contra se ipsos insanire demonstrem, et concludam per autoritatem ipsorummet, impossibilem castitatem esse liberam et votum eius esse conditionale et temporale ex natura sua, cum hoc concessisse eos probarim in aliis voti partibus, nec superesse rationem, cur non in omnibus fieri debeat, quando et causae vehementiores urgent pro libertate castitatis, quam pro ulla parte, quam ipsi liberant. Mera ergo arbitrii sui libido est, alia substantialia, alia accidentalia facere et ceteris liberis solam castitatem indispensabiliter ligare, in perniciem et laqueum animarum.

Ceterum conscientiae nostrae muniantur eo, quod evidentibus certisque Scripturae testimoniis probavimus, votum monasticum ex natura sua adversari verbis Dei, Evangelio, fidei, libertati Christianae, praeceptis divinis, ut communem sensum et ipsiusmet contradictionem taceam. Ex natura sua dico, quod non negem, sanctos viros hac perversitate feliciter usos et miraculo divino servatos, sicut mortem, crucem, mala mundi natura sua adversus fidem pugnare dico, quibus tamen Christus et sui bene usi glorificati sunt. At nemo vovet exemplum Sanctorum, qui malo bene sunt usi, sed ipsum malum vovent omnes. Neque enim ullus vovet, eo

*) 1. Pet. 4. **) 2. Tim. 3.

spiritu se victurum, quo vixit Bernardus. Hoc enim necessarium est nec sub votum cadere potest, et ab initio et votum et coeptum est in baptismo. Sed legem factorum seu opera legis, iustitias carnis, easque non nisi humanitus inventas et statutas vovent, quas Deus in novo Testamento prohibuit, ut probavimus, quae et natura sua ad interitum perducunt specie et ratione sapientiae suae.

Proinde, quanquam Sanctos videam in eadem sententia fuisse, ut vota partirentur in substantialia et accidentalia, tum ipsimet et dispensaverint et dispensationem acceperint in multis partibus regularum, tamen quia incertum est, an hoc fecerint Deo approbante eorum facta vel ignoscente eorum errori, non satis tutum nec fidele patrocinium est pro conscientiis, ex eorum exemplo aut facto quidquam asserere. Obstat enim, ne hoc ullus audeat, qui praedixit, etiam electos in errorem ducendos esse. Alioqui si factum eorum Deo probatum argueret eorum sanctitas, plane demonstratum haberemus et ipsis factis Sanctorum (hoc est, operibus Dei testificantibus) vota omnia esse libera, vovendique formam esse apud Deum non aliam quam istam: Voveo regulam temporaliter ad arbitrium praesidentis, et monasteria ad priscum ritum Deo nihil aliud haberi, quam Christianas scholas pro aetate iuvenili et ardente instituenda in fide et pia disciplina usque ad annos maturioris aetatis. Nunc, cum autoritas sanctitatis exemplum non satis firmet, alia autoritate roborandum est, scilicet divina. Sanctorum enim factum ideo placuit Deo, quia institutum monastici voti displicuit, ideo et passus est et voluit Sanctos suos adversus ipsum dispensare et agere, pro fideli admonitione omnium, ne fallaci specie devoti huius instituti abducerentur a regia via Evangelii. Neque enim Bernardus peccavit, neque votum suum per omnia servavit, quando in causis papalibus relicto monasterio perambulabat terras, quod Deus voluit, ne institutum votorum apud sese ratum habere crederetur. Non aliter atque Christus permisit discipulos illotis manibus manducare ad-

versus traditiones seniorum. Summa, exempla et facta Sanctorum ex verbis Dei metimur, adversus quae satis probatum est ut pugnent vota monastica, illi metiuntur verba Dei ex factis et dictis Sanctorum, quoties optime metiuntur, adhuc tamen nolunt errasse videri.

Ultimo.

Ultimum in eos impetum faciamus, et fingamus luctandi gratia: esse tria illa vota substantialia vota apud Deum rata et indispensabilia. Quid si probavero, duo ex eis esse libera, etiam apud vos ipsos, nonne dabitis et tertium liberum esse debere? scilicet castitatis? Tentemus itaque aliquid, quanquam et statim a principio nonnihil de eis dixerimus. Primo paupertatem videamus, quae duplex est, spiritualis, de qua Matth. 5. Christus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Haec voveri non potest, cum sit communis omnibus Christianis, ea est spiritu libero in rebus versari, eis uti et dominari, non servire, non apponere cor, non confidere et gloriari in divitiis et non esse viros divitiarum. Verum monastici hic non simpliciter peccant, primo, quod consilium ex ea faciunt, deinde, quod sibi eam solis arrogant et voveri a se iactant. Non esse autem consilium id probat, quod Christus beatos appellat, utique volens damnatos, qui non sint pauperes. Nam beatitudinem solet iis, qui necessaria servant, tribuere, ut dum mulierem castigans dixit: Quin beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud; et: Beatus es Simon Bar Iona; et: Beati estis, si feceritis ea, item quod ipsorum est regnum coelorum: utique servitutem inferni volens repositam esse iis, qui non sunt pauperes.

Dum ergo hanc vovent monastici, dupliciter peccant, primo impia opinione accedunt, credentes consilium esse[1]), quod praeceptum est, ac per hoc

1) In ed. priore deest: esse.

inter vovendum solvunt praeceptum divinum, negantes ipsum esse praeceptum; secundo, quod simulant sese vovere aliud, quam in baptismo voverunt, qua hypocrisi revocant aut contemnunt votum baptismi, ut quod parum aut nihil sit, huic voto comparatum. At hoc est blasphemare baptismum, qui est omnia in omnibus Christianis. Si ergo votum non debet esse impium, sacrilegum et blasphemum coram Deo, oportet ut hanc paupertatem non voveant. Altera est corporalis, ea esse potest triplex, liceat ita nugari cum nugacibus: vel quod nulla re utaris, quae est impossibilis, oportet enim victu et amictu utentes vitam hanc conservare, vel quod nullas res administres aut cures; haec est infantium, puerorum, infirmorum, fatuorum et similium, qui sub iugo aut manu alterius sunt; vel quod nihil proprii possideas, administres autem communia. Et has duas voveri necesse est, si paupertas vovetur a monasticis, et praesertim secundam. Ceterum paupertas corporalis proprie est penuria in victu et amictu, quae alienis indiget subsidiis, non potens se propriis iuvare.

Tu nunc vide ludicra ista Satanae. Lucas in Actis *) laudat apostolorum factum, quod communia habuerint et per hoc abundaverint, non appellans paupertatem aut pauperes, imo (inquit) non erat quisquam egens inter illos. Prorsus nec est nec dici debet paupertas, ubi sodales aliqui sua in commune conferunt et de communi vivunt, sed omnium plenissima abundantia. Haec enim erat gloria primitivae ecclesiae, referente Luca, quod cum spirituali et evangelica paupertate omnes pollerent, tamen temporalibus abundabant, pro cuiusque necessitate. Postea vero consumptis substantiis et praevalente fame coeperunt egere et in temporalibus, tunc et corpore pauperes facti sunt, ita ut Paulus et Barnabas ubique pro eis colligerent collationes fidelium. At hanc paupertatem non instituerunt

*) Actor. 2. 4.

apostoli, quando communia habebant omnia, sed cum passi sunt, deficientibus communibus. Nostri igitur Religiosi neque spiritualem, neque corporalem vovent paupertatem, sed communem illam abundantiam, qua eis abunde administratur, quam, sicut dixi, violenter potes dicere puerorum et fatuorum paupertatem, cum nihil minus sit quam paupertas. Neque enim, ut egeant, sed ut abundent, intrant Religiones, commoti, quod in monasteriis sciunt promptuaria plena eructantia de genere in genus. Nam ubi paupertas regnat in monasteriis, aut non illic intrant, aut intrasse poenitet.

Estne igitur haec insignis illusio Dei et hominum? praetendere votum paupertatis, et tamen eo ipso quaerere securam et otiosam copiam ac saturitatem, aliena manu et partam et ministratam, ubi nihil minus est, quam egere aut pauperem esse. An ignorare nos volunt, quid sit aut significet paupertas? An et vocabulis suas significationes eviscerant? Omnium sensu, omnium usu, omnium loquela paupertas corporalis significat penuriam et egestatem in victu et amictu. Quis unquam audivit paupertatem dici, nihil proprium possidere et de communi abundare? O illusores et deceptores, qui fictis verbis in avaritia populos cauponamini, ut Petrus*) praedixit. Igitur etiam in corporalem paupertatem mentiuntur voventes monasticen, ut et impii sint in spiritualem et mendaces in corporalem paupertatem. Et hoc fictitium et mendax votum tu arbitraberis esse gratum Deo? certe Sanctos oportet in hoc voto aliud spectasse. Natura voti est, sicut diximus, mendax, impia, sacrilega et blasphema.

Sed amplius finge, haec impia vota esse pia et grata, et appelletur hoc paupertas, quod abundantia securissima est. Quid dicent de iis, qui ex monasteriis sumpti sunt in Papatum, Cardinalatum, Episcopatum, et alias dioceses rerum, ubi certe in res proprias e voto sunt translati. Neque hic di-

*) 1. Petr. 2.

cere potes, nisi iterum fictis verbis ludere voles, Papam, Episcopos, Cardinales et similes non possidere res proprias, cum eis pro libero arbitrio utantur. Esto, monachorum Praepositi curent res non proprias, at illi certe curant proprias, quanquam de ecclesia acceptas, ut nihil sit, quod dicis, non suas, sed ecclesiae esse eas res, quod et ipsum fictis verbis dicitur. Dat enim eis Papa eas res, tanquam Dominus earum, imo Papa utrarumque rerum se dominum facit, et in eum locum etiam sancti viri aliquando sunt translati, ut Anastasius, Bernardi discipulus. Ubi manet hic votum paupertatis monasticae? Prorsus Episcopatus, Cardinalatus, Papatus statum damnabis, aut negabis posse monasticum virum illuc ascendere. Hic dicunt, eiusmodi cedere obedientiae et ingredi statum perfectionis. Pulchre mentiris in caput tuum, cur antea dicebas, monasticen esse statum perfectionis? Rogo, quot habes status perfectionis? Episcopus si posita infula intret monasterium (ut factum est aliquando), intrat statum perfectionis de statu imperfectionis. Rursus monachus deserto monasterio factus episcopus intrat statum perfectionis.. Hic vides, ut status sese mutuo perficiunt et imperficiunt, hoc est, ut mendacia in se ipsa irruunt et mutuo mordent atque consumunt. Quid speras hos audaces et insanos tandem dicturos, nisi forte et statum perfectionis facient, si intraveris in lupanar de thoro coniugali? Proh Christe, nihil est in hoc sacrilego vitae genere, nisi confusissima mendacia.

Porro, si propter obedientiam et statum perfectionis solvitur votum paupertatis, cur non et votum castitatis? Ubi sunt nunc vota illa substantialia? Est paupertas nunc accidentale votum? Sic agitari debent et circumferri ventis mendaciorum, qui relicta solida petra sibi ipsis novas vias, proprios ducatus, singulares paradisos praesumpserunt. Dimisi (inquit *) eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis. Et Petrus **):

---

*) Psalm. 81. **) 2. Petr. 3.

Venient in novissimis diebus in deceptione illusores, secundum propria desideria ambulantes. Quid autem ad hoc dicent, votum nonne est divinum praeceptum? praesertim si sit (ut dicitis) substantiale. At e praecepto divino ne angelorum quidem, nedum Papae aut ullius hominis autoritate transeundum est. Stat enim sententia: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Alioqui eadem ratione licebit furari, occidere, moechari, parentibus rebellare, breviter Deum cum praeceptis suis negare, autoritate et obedientia humana. Si unum praeceptum licet transire, omnia licebit transire. Ex quibus conficitur, ut aut impossibile sit, votum eiusmodi esse divinum praeceptum, aut necessarium sit, omnes esse voti reos et damnatos, qui e monachis facti sunt Pontifices. Non hic nugandum est et garriendum, quod maneant in paupertate. Seria res agitur, quando de conscientiarum re disputatur, solide docere oportet. Scimus monachum et Papam nulla proportione convenire, quod ad votum paupertatis attinet. Ille vovit in monasterio pauper vivere, hoc tenetur implere tota vita, quia votum est praeceptum Dei. Nec prodest, quod statum perfectionis afferunt, non solum ob mendacium supra dictum, quo sibi ipsis contradicunt, sed etiam ob aliud mendacium, quod status perfectionis esse non possit extra et contra mandatum Dei, sed potius damnabilis status est. Non enim ullum praeceptum Dei pugnat perfectioni, imo perfectio solum consistit in Dei praeceptis. Ille enim perfectus est, qui omnia mandata Dei servat.

Quae est ergo impudens ista impudentia, asserere votum esse praeceptum Dei et statum perfectionis? Rursus asserere ipsum esse solvendum et statum perfectionis relinquendum propter statum perfectionis? Vides, lector, ut magnitudine et multitudine mendaciorum obruar, ut verbis ea non possim consequi. Silva, mare, arena mendaciorum est monastice ista inclita. Quam insigne quaeso et hoc mendacium est, quod pontificatum appellant statum perfectionis, quod solius fidei et caritatis

est, cum sit potius status pompae, luxus, opulentiae, aut ad summum superstitionis et hypocrisis, si quando omnia in eo optime habent. Et propter hoc mendacium docent solvendum votum, quod volunt esse divinum praeceptum. Evanuit ergo nobis misera et male substans substantia substantialis huius voti paupertatis monasticae. Inventum est nec paupertatem esse dicendam, tum nec ab ipsis votum substantiale aut praeceptum censeri, qui docent substantiale votum et praeceptum esse. Cur ergo miserabilis illa castitas prae paupertate tam rigidam habet substantiam in suo voto? Nonne concedetis, aut castitatem esse accidentalem, aut vos paupertatis voto infinitis modis insanire et perire tam docendo quam servando?

Concludam ergo: Quando ad episcopatum potest aequaliter et religiosus et laicus accedere, aut religionis votum nihil est, aut religiosus episcopus damnatus est. Nam in eundem locum ascendit, in quem is, qui nullis votis astrictus est, ascendit, quod esset impossibile, si vota distinguerent religiosum a seculari. Neque enim episcopus vota religionis vovet aut vovere tenetur, sed nec ullus vovere vellet, tanquam rigidiora et perfectiora. Et ut in summa dicam: Votum paupertatis adhuc videtur a Satana in hoc effictum, ut religiosi praetextu eius liberi fiant a iuvanda paupertate aliorum et ab impendendis operibus misericordiae et caritatis, quod et supra tetigimus. Tenet enim eos clausos, ut nulli serviant, deinde otiosos ab operibus manuum, ut tantum sibi sinant ab aliis serviri, et hac occasione avertat vulgus a iuvandis vere pauperibus, coniugibus, viduis, orphanis, peregrinis, ad profundendam substantiam in hos ficte pauperes, vere autem opulentos, pingues, otiosos et securos hypocritas.

Videamus, an obedientiae substantia melius subsistat quam paupertatis. Supra diximus et obedientiam esse duplicem, evangelicam, qua omnes invicem subiicimur, quam in baptismo vovimus, nec denuo nisi simulando et illudendo voveri po-

test. Alia est corporalis, quae quid sit, si non adversaria prioris est, ignoro. Potest tamen dici, quod sit uxorum, filiorum, servorum et captivorum et omnium, qui necessitate aliqua subiiciuntur alteri. Nam evangelica est libera et spontanea erga eum, qui nullo iure nobis superior est, nisi quod Deus ita voluit, ut subderemur iis, quibus non debemus nullo iure. Peccant et hic eadem insania monastici, qua et in paupertatem. Primo, quod consilium eam faciant, deinde solis sibi arrogant; ideo dum eam vovent, et impie negant mandatum Dei et sacrilege damnant votum baptismi sui, simulantes aliud et maius sese vovere, quam in baptismo voverant. Si vero aliqui pie vovent, certe non nisi corporalem vovent. At nisi spiritus in eis sit, et tandem aliis quoque subdat, nihil vovetur, nisi contrarium evangelicae obedientiae, sicut et supra diximus. Professor obedientiae vovet obedientiam uni maiori, nec universaliter, sed iuxta regulam praescriptam, quo facit, ne possit evangelicae obedire: Siquidem prohibetur, tum aequalibus, tum inferioribus, tum aliis maioribus et omnibus aliis obedire, cedere et morem gerere. evangelica enim etiam adversario iubet benevolum esse, et per omnia et semper cedere.

Esto, quod voluntas evangelicae obedientiae in eis maneat, quod non nego, sicut et paupertatis evangelicae voluntas manere potest, ut in Sanctis factum esse non dubito, tamen ipsum institutum, ipsa ratio professionis pugnat cum Evangelio. Non enim (ut antea dixi) de exemplo et spiritu Sanctorum, quem oportet et coniuges habere, sed de lege et ratione voti ego disputo, quam non licet statuere neque docere neque vovere, cum sit evangelio contraria. Non enim sinit te votum omnibus subiici, Evangelium vero vult te omnibus subiici, quae duo pugnant ex diametro, quantumlibet spiritus evangelicus in quibusdam sub contrariis Evangelio votis manet.

Multo sanctior et perfectior est obedientia coniugis, filiorum, servorum, captivorum et similium,

quam monachorum, quanquam et ipsi corporalem non possint omnibus praestare externa facultate, cum sint alligati et alterius iuris. Et superius diximus, libertatem evangelicam talem esse, quae nulli aufert suum ius aut rem, tamen ultra voluntatem promptam omnibus serviendi et obediendi obediunt suis Maioribus simpliciter et sine praescripta regula in omnibus. Monachi vero suis tantum Maioribus, iisque non simpliciter, sed ad certam mensuram regulae praescriptae, ut et Bernardus docet, in qua re et a priscis illis monachis et Eremitis longe lateque discrepant. Deinde in hanc angustam et frustillatam obedientiam non casu aut necessitate (quod in coniuge, filiis servis, captivis, et similibus contingit), sed sua sponte veniunt, ut plane sub coelo non sit vilior et parcior obedientia, et quae Evangelio magis adversetur quam monasticorum.

Ad haec est et alia felicitas obedientiae filialis, coniugalis, servilis et civilis, quod longe abest ab impietate et sacrilegio. Nemo enim ea obedientia arbitratur sese obsequium singulare prae ceteris et ultra Evangelium praestare Deo. Nemo eam consilium vocat. At nisi haec impia et sacrilega opinio sit in obedientia monastica, neque doceri neque voveri neque teneri potest. Singulares enim ultra Evangelium prae ceteris esse volunt monastici sua obedientia, et soli esse sponsae et uxores maiestatis divinae, facientes ex ea Baal, id est, maritum, qui sit illorum proprius, et ipsi eius proprii, una caro, unus spiritus cum eo, ceteros vero arbitrantur ceu servos et mercenarios et concubinas in domo. Qua tamen opinione Sanctos non fuisse infectos, certum est, spiritu enim humilitatis possessi nemini sese praetulerunt. Ita vides, non minus obedientiam quam paupertatem monasticam esse vocabula nova et efficta, ultra et praeter usum omnium linguarum. Cui figmento addunt et impietatem et sacrilegium. Vocent enim obedientiam, quae verius tam spiritualiter quam corporaliter est inobedientia ad Evangelium comparata, sicut vocant paupertatem, quae est verius abundantia. Deinde vovent fictam eandem

obedientiam opinione impia, qua eam evangelica et vera perfectiorem et maiorem aestimant, in quo sacrilege blasphemant et baptismi et Evangelii obedientiam. Igitur melior et perfectior est obedientia filii, coniugis, servi, captivi, quam monachi obedientia, etiam ea quando est optima, id est, sine impietate et sacrilegio, qualis in Sanctis fuit. Ubi vero impia et sacrilega est, non est comparanda stupris et homicidiis, nedum bonae obedientiae.

Proinde ego ansim pronunciare cum fiducia, nisi monastica obedientia voveatur et servetur temporaliter tanquam rudimentum ad Christianam et evangelicam obedientiam, ut iuvenilis aetas in ea exercitata discat sic omnibus in omnibus cedere, sicut per votum cedit suo Maiori in monasterio in aliquibus, quemadmodum in vitis Patrum quaedam etiam probant exempla, esse plane impiam et mox deserendam. Sic et puerorum paupertas est, ne res administrent, quo discant frugales esse, qui propter aetatem prodigi et dissoluti fierent, si statim in manu eorum res traderentur. Quae est enim dementia universalem obedientiam universaliter praestandam contemnere, ut particularem particulariter servandam extollas? An monastica nos docebit melius esse, paucis pauca bona facere, quam multis multa bona facere? Igitur si ab imperfecto ad perfectum eundum est, ab obedientia monastica ad obedientiam parentum, dominorum, mariti, tyrannorum, adversariorum, et omnium eundum est. Atque ut ipsi votum obedientiae ferme maximum et summum in religionibus faciunt, ita nos contra videmus esse infimum et minimum, etiam tum, cum pium et rectum fuerit, hoc est, dum pro rudimento evangelicae obedientiae vovetur. Nam ubi pro perfectione vovetur, neque infimum neque minimum, sed perversitas et sacrilegium est. Ita fit, ut sicut de paupertate diximus, nusquam minus esse paupertatis, quam ubi iactatur, ita nusquam minus obedientiae est, quam ubi iactatur, et impletur hic verbum Pauli *): Habentes speciem pietatis, virtutem

*) 2. Tim. 3.

autem eius abnegantes. Quare obedientia monastica aut pro temporali rudimento habenda est, aut mox deserenda, et redeundum vel ad legalem parentum et dominorum vel ad evangelicam omnium obedientiam, nihil morando, si sexcentis votis firmata esset, quod votum hoc adversus Evangelium sit et a Deo non possit probari nec exigi.

Haec dicta sint de obedientia secundum veritatem, sed nunc dicamus de eadem secundum mendacia monastica, ut videamus, quam nullum mendacium sit solum et simplex. Aiunt, obedientiae votum esse substantiale, et iam divinum praeceptum. Hic repeto ea, quae super voto paupertatis intuli. Quid dicent de episcopis e monasteriis assumptis? ubi manet eorum substantiale votum? Dicent et hic, eos migrare in perfectionis statum et cedere obedientiae. Reduco et ego quae supra opposui, scilicet episcopum non licere monachum fieri, nec ad statum perfectionis eiusmodi migrare, atque etiam hic status perfectionis sibi pugnare, invicem sibi perfectionem et imperfectionem tribuere et adimere. Ita suavissimi homines status perfectionis non ex fide et caritate, non denique ab ipsa externa hypocrisi operum suorum, sed ab arbitrio migrandi metiuntur. Si enim episcopus fiat monachus, ad statum perfectionis ascendit; quia sic placitum est vocare statum perfectionis. Rursus monachus fit episcopus, et ad statum perfectionis ascendit. Quocunque migraris, si illorum calculum habueris, ad statum perfectionis migrasti, iam et secularis (ut vocant) perfectior est sine votis, quam monasticus, cum possit episcopus fieri sine votis, quo venire non potest monachus, nisi ultra sua vota ascendat ad statum perfectionis, igitur vel pares sunt vel inferiores secularibus monastici suo statu. Stulta et puerilia sunt haec et tamen cogit ipsa rerum demonstratio, hanc eorum sententiam intelligi.

Illud serium est, si votum est praeceptum, nulli monacho licet fieri episcopum cuiuscunque obedientiae praetextu, cum praeceptum Dei nulla autoritate liceat relinquere, nec ullius quantumlibet

magni boni intuitu mutare. Vult enim Deus[1]), ut obediatur voci eius. Insuper hoc in obedientiae voto singulare est, quod egrediens ab obedientia monastica intrat ad obedientiam illam communem omnibus. Nam ut episcopus Papae, ita quilibet Christianus obedire tenetur, ut ipsi docent, cum tamen ideo voverit monasticam, ut maiorem et perfectiorem hac communi obedientiam impleret. Quum ergo cedit obedientiae viliori et relinquit perfectiorem, aequalis fit cuilibet vulgariter obedienti, qui prius voverat perfectam ultra vulgarem. Nonne voti transgressor est? nonne ad seculum rediit et iugum obedientiae excussit? Quid hic dicent? certe aut temporale rudimentum esse sinent votum obedientiae, aut omnes damnabunt voti reos, qui e monasteriis fiunt episcopi, at tales aliquot Sanctos habent, ut Bonaventuram etc. Quantum vero est mendacium et sacrilegium dicere, hoc esse migrare in statum perfectionis, si votum substantiale et praeceptum Dei solvatur et relinquatur? quasi mandatum Dei perfectioni repugnet, aut extra mandatum Dei ullum initium salutis, nedum perfectio esse possit. Si ergo monachus perfectus esse volet, in suo voto manebit, et praeceptum divinum servabit, quanquam (ut dixi) omnia sunt ficta. Episcoporum enim status est verbum Dei praedicare, qui status non est, in quem ascendunt religiosi, cum nemo melius possit verbum Dei docere[2]) quam monachi, sicut fecit S. Bernardus et similes. Proinde migrans monachus ad episcopatum, quales nunc sunt episcopatus a plus quam quadringentis annis, migrat potius a vero statu episcoporum ad statum idolorum et larvarum episcopalium.

Et ut mendacia et figmenta finiam, inter omnia vota monastica nullum est minus substantiale, quam obedientiae votum, nullumque irrefragabilius convincit, esse monasticum iustitutum merum rudimentum iuventutis Christianae ad priscum Patrum mo-

---

1) In edit. priore deest: Deus. 2) Ibid.: dicere.

rem temporaliter observandum, pro discenda fide et disciplina evangelica. Hoc probo sic: Impossibile est, ut monasteria non habeant Praepositos suos, qui praesint, regant et pascant monachos. Estne hoc verum? Quae enim confusio foret sine pastore congregatio? Sit ergo hoc verum, impossibile etiam est, ut haec praepositura Deo non placeat, quia ordinata potestas a Deo est, Rom. 13. At praepositum esse et obedire seu subdi simul, aeque impossibile est. Loquor autem de corporali obedientia seu subiectione, quae et sola vovetur, ut diximus, sed et regula dicit: Praeposito obediendum, et disciplinam in manu eius esse. Et Apostoli verbum huc trahunt: Obedite praepositis vestris, et subiacete eis. Non enim vel congregationi vel subdito Praepositus esse potest subiectus corporaliter. Sequitur ergo, omnem Praepositum esse apud Deum absolutum a voto obedientiae, quamdiu Praepositus est, esse autem potest semper et ipse et quilibet alius. Ergo vel nullus perpetuo et necessario voto obedientiae est obstrictus etiam coram Deo, vel nullus potest in monasteriis esse Praepositus, Praepositus enim non obedit, sed ei obeditur, et obediendum dictat regula et tenor professionis seu voti.

Hic mihi ne tantillum quidem negotii facient, qui dicunt, Praepositum suis quoque maioribus subdi, et secundum regulam imperare. Scio, sed quid haec ad votum obedientiae, quod iam divinum praeceptum esse dixisti, quod nec licet mutare? Non licet praeceptum Dei relinquere, propter aliud praeceptum Dei, multo minus propter hominem. Alia res est praesidere, et maioribus aliis obedire. Nam haec obedientia tandem in Papam redundabit, qui nulli obedit. Nemo vovet praesidere, aut Papae ac Praepositi maioribus obedire[1]), sed Praeposito ipsi in monasterio vovet obedientiam, obedientiam, inquam, et corporalem subiectionem vovet,

---

1) In edit. priore: ac majoribus praeposito obedire.

quae esse non potest idem cum praesidentia. Noli ludere verbis. Quod autem incommodum, si purus laicus secundum regulam imperet monachis, ipse tamen nulli obediens et nihil vovens? At quid ab eo differt votivus Praepositus? Igitur stat conclusio, obedientiam monasticam esse rudem et puerilem obedientiam, pro rudimento duntaxat iuventutis institutam, nec aliter apud Deum acceptam, nec aliter voveri possibilem, nisi impiam et sacrilegam facere voles. Quare cum evangelica forma vivendi sit perfectior, ad ipsam tandem post illam est redeundum, tanquam a parte ad totum. Cum enim venerit, quod perfectum est, evacuandem est, quod ex parte est, et quando tempus est, ut viri simus, evacuanda est pueritia.

Omnia ergo vota sunt temporalia et mutabilia. Superest sola et una castitas, quae cur non sit temporalis, quis poterit ostendere? cum oporteat eam prae ceteris omnibus esse temporalissimam. Haec proh dolor non est ficta sed vera, licet impia et sacrilega ex natura sua. Non enim fingit votum eorum castitatem, sicut fingit obedientiam et paupertatem novis vocabulis, sed ipsam veram omnium linguis significatam comprehendit. Quanquam in servando eo voto nihil aeque est fictum, nec uspiam minus castitatis, quam in iis, qui voverunt castitatem, polluta sunt ferme omnia, vel immundis fluxibus vel perpetua ustione et flamma inquieta libidinis. Atque optabile erat, ut, si quid fictum in monasteriis voveri debuit, ficta castitas voveretur. Haec enim salutaris fictio erat. Et quis det, ut adhuc fictae paupertatis et obedientiae votum permutetur cum ficta castitate? ut sicut modo sub paupertate servatur abundantia, sub obedientia servatur inobedientia, ita versa vice sub castitate servaretur thorus coniugii, et ad veram paupertatem et obedientiam utrique cogerentur. Toleranda haec fictio et beata permutatio foret.

Sed defuit Satanae species in voto castitatis, cum sit nimis manifesta differentia inter castitatem et coniugium, ideo non faciebat hoc ad operationem

erroris sui. At paupertas pulchre simulabatur, non habendo proprium, obedientia speciosa erat aliqua parte sui, nihil enim similius evangelicae et universali obedientiae, quam monastica et particularis obedientia. Caro enim digiti similis est carni totius corporis. Hic ergo patebat locus magnus operationibus suis, ut pro paupertate opulentiam, pro obedientia inobedientiam vivere doceret, cum pro castitate coniugium vel libidinem docere non posset.

Profuit tamen et hoc ipsum ad operationem erroris sui. Quod enim defuit, ne doceret libidinem, hoc amplius promovit, ut operaretur libidinem. Raritas enim et impossibilitas castitatis cum multitudine voventium coniuncta impleverunt cogitationes eius. Honesta nimis erat fictio illa, si monachi sub voto castitatis essent coniuges, neque perdidisset animas ea voti observatio. Ideo ad aliam fictionem, Satana dignam, vertit animum, non contentus, ut scortationibus, stupris, adulteriis votum castitatis conspurcaret, sed monasticas, moniales, monachales, id est, solitarias libidines invenit[1]. Haec Satanae cogitatio fuit, quam an perfecerit, viderint alii, mihi cogitationes eius duntaxat revelare propositum, quibus in Christianum populum omnia pessima et foedissima semper est molitus. Tu cave, ne credas eos caste vivere, quos constet impie vivere, tum alienis opibus saginatos, otio, saturitate et abundantia securos agere. Quia haec est iniquitas (ait Ezech. 16.) Sodomae sororis tuae superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius et filiarum eius, et manum pauperi non porrigebant, et elevatae sunt et fecerunt abominationes coram me, et abstuli eas sicut vidisti. Castitas vix multo labore, penuria et cruce conservatur, etiam in iis, qui piissimi sunt, id est, qui spiritu fidei cingunt renes, ut Esai. 11[2] ait: Et erit iustitia cingulum lumborum eius, et fides cinctorium renum eis. Et Zach. 9: Frumentum electorum et vinum germinans virgines est bonum et pulchrum populi Chri-

---

1) In ed. priore deest: invenit. 2) Ibidem: 5.

stiam, sicut et Paulus de vidua deliciosa pronunciare videtur: vivens mortua est. Quomodo ergo stat perseverent, qui in habitu religionis non sunt, non omnia, quae Ezechiel de Sodoma dicit, superbiam, saturitatem, abundantiam in eis regnare videmus? neque illi sunt pauperum manus negligentes. Idem vero et spiritum perseverantur etiam defunctum possident. Sic autem tamen interim se esse, cum intuetur quilibet de altero praesumit castitatem, quam se non servare sentit. Et hac praesumptione prio nihilominus sanctus est. O tempora, o regna, o facta et omnia Satanae.

Quid igitur de voto castitatis amplius dicam, cum de servando iure non sit praecipitium, et de non servando abunde dixerim? Probant enim evidenter, votum hoc nequaquam esse dictum in primis et summis suis partibus, obedientia scilicet et paupertate, etiamsi a sanctissimis et piissimis voveatur serveturque, impium vero, iniquum, sacrilegum et blasphemum ex natura sua iis, qui sancti et pii non sunt. Quid vis amplius? Deinde hoc, quod maxime a voventibus tractatur, esse longe detestabilius et abominabilius, nempe ipsum cultum Dei, qui nihil aliud est ex natura sua, quam quaedam larva ludens Dei, in tonsura, cuculla, veste, boando, murmurando, stando, sedendo, inclinando, genu flectendo, thurificando, aspergendo. Caput vero omnium malorum, Missa[3] scilicet, qua pro sacrificio et opere frequentant, superat omnem impietatem et abominationem, ut, si nulla causa moveret ad exeundum cucullum, relinquendum monasterium, detestandum votum, sola Missarum abominatio nimio satis esse deberet, ne participaret conscientia cum perversis hominibus, maxime cum in voto et monasterio esse non possis, nisi intersis Missis eorum et cooperens. Quin nemo est voventium, qui non primo et summo cogitatu Missas et cultum Dei spectet. Ideo enim fiunt monachi, ut Deo servire possint. Nemo propter castitatem in-

3) Ibidem: Missae.

duit monachum, quam scit servari posse et extra cucullum, non minus feliciter quam intra. Sed abominabilis cultus Dei specie Satanae allicit nos, et subtilissima fallacia pertrahit in laqueum castitatis seu potius libidinis indissolubilem. Tanto scilicet pretio vendit fucum istius abominationis, ut, nisi perpetuo nefandae libidinis periculo te dedas, ad eas delicias suas non admittat.

Cum ergo et causa vovendi sit natura sua abominabilis, et conditio sacrilega et intentio decepta, tum primae partes voti fictae et falsae, quid adhuc dubitas votum eiusmodi in nulla sui parte valere? Non enim philosophia, sed natura et ius et sensus communis docet, pactum nullum esse, cuius conditio mala, causa sacrilega, et intentio falsa est, etiamsi quis simplex servarit pactum eiusmodi. At haec in voto monastico vides per hyperbolen superare. Causa est larvalis ille cultus Dei et abominatio Missarum. Conditio est, obedientiam et paupertatem esse consilia evangelica, tum corporales, esse substantialia vota. Intentio est, haec omnia aliter accipere quam sunt. Non ergo tenet votum natura sua, imo rumpendum est, licet Sancti per Spiritus miraculum in mediis istis abominationibus servati votum eiusmodi supra naturam eius et contra naturam eius servarint. Finge, si promisisses patrem occidere et matrem violare, nec hoc implere, nisi adiectis ieiuniis et orationibus quibusdam aut aliis bonis operibus, nunquid ideo teneberis promisso orationum et bonorum, quia sunt bona, cum videas caput causamque et intentionem vovendi esse in totum exsecrabilem? Imo bonum cum malo omittes, et aliud promittes sine malo, vel nihil promittes pro voluntate tua. Sic vides et in monastico voto rem sese habere in omnibus, qui per spiritum non contempserint et pro nihilo sua vota habuerint.

Habet vero et castitas suam impietatem, sicut et aliae partes votorum, in hoc, quod supra communem fidem iactatur ad iniuriam Christi, de qua nonnihil superius memoravimus. Non enim virgo

aut castus, sed Christianus salvabitur. In Christo autem neque masculus neque femina, ita neque virgo neque uxor, et similia, una autem fides, unum baptisma, unus Dominus. Et ubi spiritus non affuerit, impossibile est castitatem non esse impie et votam et servatam. Credit enim vovens hoc opere castitatis sese placere Deo, cum scriptum sit *): Impossibile est sine fide placere Deo. Proinde, qui hac opinione castitatem vovet, nihil vovet, et liberum habet votum non implere. At qui sint, qui hac opinione voverint, non potest ullis verbis definiri, sed cuiusque conscientiae relinquitur. Quod autem definiri non potest, faciunt pericula istorum temporum, quae Paulus praedixit. Posita sunt in capite omnis viae scandala et pericula laudatae virginitatis, iactati voti continentiae, exempla Sanctorum, in quae proclive est ruere simplicem turbam, et dum evangelium ac fides silent, apprehendere id, quod laudatur et proponitur, et sic in opera niti et perire. Rursum fieri potest, ut aliqui spiritu fidei haec apprehendant citra scandalum et feliciter impleant, ut de Sanctis credimus. Et cum hos non liceat damnare nec illos laudare, fit, ut periculosa sint omnia, et nihil possit certo definiri. Si vero Evangelium solum regnaret et votorum retia non essent, nec pericula forent, nec opus definitione[1]) ista, cum omnes scirent, non voto, sed libere esse castitatem servandam, nec in opere, sed in Christo praesumendum. Nunc, qui praesumit, praesumat, qui non praesumit, non praesumat, quid possumus amplius dicere, donec scandala et pericula rursus tollantur de regno Christi?

Sed obiicient forte mihi illud Esai. 56, ubi Dominus promittit eunuchis locum et nomen melius in domo sua a filiis et filiabus. Videtur ergo virginitati et castitati melius meritum tribui, quam ceteris fidelibus, ac non solius fidei esse merita. Respondeo: Hic locus idem vult, quod Paulus 1. Corinth. 7, qui et ipse dicit, bonum esse sic ho-

*) Ebrae. 11. 1) In ed. priore: diffinitione.

minem esse, et melius fieri, si virgo non tradatur, quam si tradatur. Scimus enim et nos in domo Patris esse mansiones multas*) et stellam differre a stella in claritate, et unumquemque accepturum mercedem secundum suum laborem**). Quin Paulus***) presbyteros in verbo laborantes duplici honore dignos facit. Et ut ad Esaiam veniamus, consolatur Dominus eunuchos evangelicos, ne existiment sese nihil esse, si non generent, quemadmodum in Lege maledicta erat castitas, abrogat itaque hanc maledictionem et dicit: Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum etc. Deinde non laudat nudam castitatem, nec eam extollit super omnia, sicut nostri faciunt, sed dicit: Quia haec dicit Dominus eunuchis, qui custodierint sabbata mea et elegerint, quae ego volui, et tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.

Vides hic castitatem laudari, ut longe praeferatur custodia sabbatorum Dei, electio voluntatum Dei et observatio foederis Domini, quae communia sunt omnibus, sine quibus nihil esse castitatem utique sequitur. Proinde hic locus et hoc nomen, melius a filiis et filiabus, intelligi aliud non potest, quam dona esse diversa et maiora aliis[1]) inter sese in domo Dei, sicut et Paulus plus ceteris laboravit, ita virginitas et castitas maiora opera et dona sunt coniugio. Et vere sunt nomina et loca inter filios et filias et inter sese in domo meliora et maiora, sed inter Deum ipsum et eunuchos nullum est nomen nisi unum et commune, quod est Christi, hoc enim custodit sabbata, eligit placita, et servat foedera Domini, nomen autem eunuchi nullum horum facit, sed potius fit ex ipsis. Hoc modo intelligendi sunt omnes loci, qui videntur opera iactare et differentias operum. Nam et Paulus 1. Corinth. 12. distinctiones gratiarum, donorum, operationum de-

---

*) Iohan. 14. **) 1. Cor. 15. ***) 1. Tim. 5.
1) In edit. priore: maiora alia aliis.

scribit, sed semper addit unum esse Deum, Dominum, spiritum; et Petrus*) multiformes gratias dicit, sed in alterutrum ministratas; et Rom. 12. et 1. Corinth. 12 unum corpus facit, sed multos actus diversorum membrorum in una eademque sanitate fidei.

Sed de pia et bene devota castitate loquamur ad maiorem conscientiarum certitudinem, quanquam ea vel nulla sit vel nulli impossibilis sit, quod spiritus, qui eam coepit, fidelis est, et perficiet coeptam, etiamsi sinat fortiter pulsari et tentari, nihilominus tamen de ea ex abundanti dicamus. Paulus Roma. 7. confitetur peccatum in carne sua tale, quo carere non possit in hac vita, quod peccatum absque dubio contra legem Dei est, sed propter fidem in spiritu repugnantem ignoscitur et non imputatur, quanquam lex exigat, nullum in nobis esse peccatum. Lex autem spiritus vitae in Christo succurrit nobis**), ut hoc impossibile legis nihil operetur damnationis, modo ambulemus secundum spiritum et non secundum carnem. Ex isto tanquam per locum a maiori arguo. Si Deus in sua lege a se ipso posita indulget et ignoscit impossibile legis, quod reliquum est in nobis, ubi nullum est periculum, licet sit verissime peccatum, quanto magis praesumendum est cum fiducia de bonitate eius, quod non sit imputaturus votum castitatis (quod ipse non mandavit neque consuluit neque probavit, sed humana temeritate et ignorantia subintravit), si fuerit impossibile nobis et periculum urgeat libidinis? Modo intra limites inferioris castitatis coniugii maneamus, et non secundum carnem ambulemus. Numquid severius exiget votum nostra stultitia inventum quam suam legem propria dispositam?

Apostolus Paulus Act. 15. ex operibus Dei demonstravit libertatem evangelicam, quod spiritus dabatur Gentibus absque circumcisione et lege Mosi, licet tota ferme ecclesia illa primitiva erronea

---

*) 1. Pet. 4. **) Rom. 8.

conscientia contrarium sentiret, solus autem Petrus, Paulus et Barnabas autoritate divinorum operum libertatis sententiam tulerunt et firmaverunt adversus omnes. In qua re nos erudimur, ut ubi Scripturae testimonia non suffragantur, illic certis operibus Dei nos niti oportere et vice testimoniorum ea sequi. Sic et in hoc casu faciendum est, cum videamus bonitatem eius esse indulgentem in sua sanctissima lege propter impossibile ipsius, indulgentem etiam praesumamus in impossibili[1]) nostri voti. Neque enim credibile est tam rigidum esse in exigenda nostra stultitia, qui tam benignus est in sua iustitia. Et credo, si quis hac fiducia uxorem duceret, castitatem votivam servare non potens, et hac ipsa fiducia promovente indulgentem et facilem Patrem inveniret, cum hoc faceret, ne gravius in legem eius peccaret.

Tale est et illud opus, quod debitum coniugale, cum teste Psal. 51.[2]) sit peccatum et plane furiosum, nihil differens ab adulterio et scortatione, quantum est ex parte ardoris et foedae voluptatis, prorsus non imputat coniugibus, non alia causa nisi sua misericordia, quod sit impossibile vitari a nobis, cum tamen eo carere teneamur. Cur igitur et coelibi impotenti, alioqui peccaturo, non praesumeretur impossibile istud relaxare, et coniugium irrito voto permittere, aut si cum peccato voti fiat, ceu debitum coniugale benigniter indulgere? Haec ratio, si spectes, quam magna res sit lex Dei, et compares omnia diligenter, impossibile eius, et peccatum quod ignoscitur, et magnitudinem bonitatis indulgentis, deinde nostri voti stultitiam et imprudentiam, meram traditionem et inventum hominum, certe urgebit, ut parum esse ducas, ignosci coniugium impotenti et labenti coelibi, ad ignoscentiam peccati in universam legem Dei propter impossibilitatem eius in omnibus hominibus, ut ex isto opere Dei satis fideliter concludamus, impossibile

1) In ed. priore: impossibile. 2) Vulg.: 50.

votum non ligare, saltem ex bonitate Dei, si quo modo ligares ex natura sua.

Atque haec dixerim, non quod concesserim, tale aliquod votum fieri posse secundum institutum monasticum, aut necessaria existimem iis, qui pie voverunt etiam sub instituto monastico. Nam hos (ut dixi) spiritus ut movet, ita permovebit, ut sub instituto monastico sine instituto monastico voveant et vivant. Non enim vovent aut servant, quia sic et dictat et exigit forma et lex instituti, sed quia spiritu libertatis gratuito delectat per sese facere, quod institutum praescribit, alioqui opus legis et iustitiam factorum operarentur, quod est maxime adversarium Evangelio. Illi vero, qui ad formam instituti et propter institutum vovent et vivunt, Iudaei sunt et impie adversus Evangelium et vovent et vivunt. Unde non potest eorum esse tale votum, quod hoc consilio egeat, sed prorsus revocandum et cassandum est, quod in novo Testamento, quod est Testamentum libertatis, in quo ministerium spiritus et non literae regnat, non licet literam statuere et docere. Si autem statuta et docta fuerit in tentationem, non licet apprehendere, sed declinare et fugere oportet.

Dicit enim Paulus Rom. 16: Exhortor vos fratres, ut observetis eos, qui dissidia et scandala faciunt, iuxta doctrinam, quam vos didicistis, et declinate ab eis. tales enim non Domino Iesu Christo serviunt, sed suo ventri, et per bonos sermones et benedictiones seducunt corda innocentium.

Haec verba non possunt nisi de iis intelligi, qui iuxta viam Christianam velut meliora docent. Non enim dicit, quod negent doctrinam nostram, sed quod iuxta eam et aliam doceant, quod proprissime faciunt instituta monastica, sed et dissidia et sectas, tum servitutem ventris, maxime vero bonos sermones et iactantias, laudes, privilegia, alias benedictiones ordinum et operum nusquam videmus nisi apud monasticos, ubi et seductio cordium innocentium regnat. Cum ergo praecipiat ea observare et declinare ab eis, non est dubium, vota

eiusmodi irrita esse et nihil unquam valuisse. Quare et declinandum ab eis est, vel spiritu, sicut Sancti fecerunt, vel spiritu et litera simul tanquam a seductione certissima per Apostolum hic definita et damnata. Idem vult, ubi Timotheum in utraque epistola vult manere in iis quae didicerat, nihil permittens addi. Hoc faciens (inquit*)) salvum facies te ipsum et qui te audiunt, haud dubium, quin, si non permanserit in eis, perdet se ipsum et eos qui se audiunt. Hinc et Petrus 2. Petr. 2. sectas perditionis appellat, horrendo et terribili verbo nos a sectis et opinionibus extra Christum deterrens. Et 1. Petr. 4, ubi iussisset, ne aliquid doceretur quam verbum Dei, neque aliquid disponeretur nisi opus Dei, ut solus Deus in nobis glorificaretur in omnibus per Iesum Christum, adiecit, ne peregrinaremur in fervore tentationis, sed ipsius verba saluberrima audiamus: Unusquisque, sicut accepit donum, ministret ipsum inter vos ipsos, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. Si quis loquitur, tanquam sermones Dei, si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam suppeditat Deus, ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria et imperium in secula seculorum. Carissimi, nolite peregrinari in fervore, qui in vobis est, qui fit vobis in tentationem, quasi peregrinum vobis contingat, sed communicate passionibus Christi.

Primum vult nihil ministrari, nisi acceptum donum, nihil doceri, nisi verbum Dei, nihil geri, nisi quod operetur in nobis Deus, quia non nostrae opis, sed multiformis gratiae Dei sumus dispensatores, ut nihil humani, sed omnia divina dicantur et gerantur in nobis. Quod ideo fieri debet, ut glorificetur Deus per Iesum Christum, cuius est gloria et imperium in omnia secula seculorum. Cum enim regnum eius simus, et ipsius sit regnare et imperare in nobis, permittendum non est verbum aut opus, quod ipse non loquitur aut non operatur in nobis. Si autem permittimus, iam abiicimus eum cum Iu-

*) 1. Tim. 4.

ducia, ne regnet super nos, et in medio regni Dei regnare facimus alienum, atque ita vastatur regnum Dei et sedet abominatio in loco sancto. Ideo enim ecclesia regnum Dei est et dicitur, quod solus Deus in illa regnat, imperat, loquitur, operatur, glorificatur. Si igitur aliquid in nobis docet et operatur homo, quod non docet nec operatur Deus, iam non glorificatur Deus in nobis per Iesum Christum. Ille enim glorificatur, cuius est verbum et opus, Deus autem de alieno verbo et opere non glorificatur. Ita fit, ut necesse sit, Deum amittere gloriam et regnum in nobis, si alienum verbum et opus in nobis regnet, eius enim erit gloria et regnum, cuius est verbum et opus. Quid igitur in Papatum, episcopatus, monachatus, sacerdotia, ut nunc sunt, potest robustius dici? Estne aliquis tam rudis vel audax, qui asserat Papae et monachorum dogmata et opera esse Dei per Iesum Christum tradita? Ubi enim Iesus Christus ea tradidit? At quod per Iesum Christum non dicitur neque geritur in nos, non potest rursus per eundem a nobis in Patris gloriam referri. Cuius ergo est gloria et imperium in monachis? utique Satanae, per S. Benedictum et alios homines impia hypocrisi et perversa operum aemulatione iactatos et celebratos. Ut ergo Christus non docet vota monastica, ita non operatur ea, licet in Sanctis sub votorum instituto captivis operatus sit et locutus mirabiliter sine votis.

Deinde quod dulciter compellat et dicit: Carissimi, nolite peregrinari in fervore, qui in vobis est etc. Sollicitus est pro nobis, ne hanc regulam a se praescriptam aliqua tentatione capti deseramus, peregrinandi vocabulo utitur, quod graece est μὴ ξενίζεσθαι nolite hospitari, nolite hospites fieri, non unam figuram vet. Testamenti spectans eo verbo. Vult enim id, quod Paulus Ephe. 4, ne fluctuemus et circumferamur omni vento doctrinae, ne nos invitari sinamus ad sacrificia Moabitarum, nec hospites fiamus omnium gentium, quae circum nos sunt, sed in propria et domestica doctrina perseveremus. Fervorem, qui in vobis est, spiritum

proprium intelligit, qui figuratus est verbo conflandi. Unde in vet. Test. idola conflari et conflatilia fieri, id est, dogmata impia operum componi dicuntur. Hunc spiritum in nobis et inter nos non defore praedicit, sed ne per ipsum peregrinemur in tentationem et in scandalum, praemonet. Erant enim futuri et fuerunt eruntque haec molientes in nobis. Sed nolite (inquit) a domestica vestra regula declinare, quasi aliquid peregrinum vobis accidat, hoc est, certi estote, nihil novi docebitur a Deo, id quod audistis verbum aeternum est, manens in seculum seculi. Quod si quid novi et peregrini acciderit, scitote, aliunde quam a Deo venire, ut vos avocet et peregrinari faciat. Quo verbo plane futurum Papistarum mendacium praeoccupavit, quo dicunt, non omnia esse a Christo et apostolis dicta et instituta, sed ecclesiae plurima dicenda et instituenda relicta. Hoc est peregrinum et novum, quod negat Petrus nobis accidere debere aut posse. Omnia ergo, quae non sunt verba et opera Dei, hic damnat Petrus, hoc est, vota monastica solvit.

Omnium autem evidentissime Christus loquitur in monastica vota Matth. 24.: Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere, surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae et dabunt signa magna et prodigia, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce praedixi vobis. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus est, nolite credere. Haec verba de nullis haereticis intelligi possunt, nisi iis, qui vias et modos (ut vocant) vivendi ad iustitiam et salutem docent, quales nulli fuerunt praeter Papistas et monasticos. Hi enim sunt qui iactant Eremitas, id est, vocant ad desertum et penetralia, id est, claustra seu monasteria. In his docent inveniri Christum, id est, iustitiam et salutem, tam impudenter, ut ceteros vivendi ordines appellent seculares, quasi apud se solos sit salus; sed hoc ipso sunt pseudochristi, et a communi fide trahunt ad opera et a Christo post se ipsos. Legi-

tur in vitis Patrum, S. Sylvano visionem apparuisse et infernum monachis repletum ostensum esse, qui deinceps noluit consolari in vita, postquam viderat huius generis homines, qui Sancti videbantur, turmatim perire. Quae historia et visio certe cum hoc Evangelio consentit, videturque Deus ideo eam revelasse, ut erroris operationem tunc ingredientem ostenderet et differret, quod et multis aliis signis voluit, in S. Antonio, Paphnutio et aliis. Multa enim in eo libro exempla sunt periculosissima in fidei doctrinam operibus debacchantia. Si autem eo tempore monastica vita erroris operatio fuit et monachos perdebat, quid nunc, quaeso, esse putabis iamdudum exstincta fide et evangelio?

Corruit hic argumentum Parisiensium asinorum et papisticae sectae porcorum, quo a multitudine et sanctitate arguunt, Christus solvit argumentum a multitudine, dum dicit: Et seducent multos, ita ut electi in errorem duci possint. Argumentum vero a sanctitate solvit eodem, quod electos seducendos praedicit. Nihil ergo rudientes asini agunt, dum dicunt, ecclesiam non fuisse tanto tempore derelictam, nec ignorasse, quae Lutherus sese scire promittit. Ecclesiam ipsi vocant sectas suas, sed non magis sunt ecclesia, quam prophetae, sacerdotes, seniores, reges, principes, pharisaei, sadducaei erant synagoga, qui omnes, etiam Eliae temporibus, erraverunt et ignoraverunt, ut tantum septem millia relinquerentur, sed qui adeo latebant, adeo non videbantur synagoga esse, ut nec Elias unum ex eis nosset. O horrendum exemplum, igitur habes hic autoritate Christi, ut liceat, imo oporteat redire, si exieris in desertum aut intraveris penetralia istorum? Quid hoc aliud est quam votum tuum, in aliam quam Christi doctrinam factum, esse revocandum et cassandum tanquam erroneum et impium? Dixi enim S. Bernardum eo servatum esse, quod de votis totaque sua vita hanc ex animo protulit sententiam: Perdite vixi. Hac voce et confessione nonne vota sua nihili fecit et ad Christum rediit?

Eadem forma et alii Sancti sub votis sine votis servati sunt, nisi quod in errore electorum sub votis vixerunt, in laqueum et operationem erroris iis, qui pereunt et non credunt Evangelio. Cum ergo haec verba Christi et aptissime quadrent in monasticam, simul et argumenta eorum dissolvunt, cum fiducia eis innitendum est, et vota pro non votis habenda, ut quae evidenter scias in verba et opera non Dei, sed hominum et fieri et niti, quod prohibitum est, et peccent in gloriam et in regnum Dei natura sua.

Ex iis omnibus colligitur et stultitia voti, praesertim castitatis, ut, si cetera non cassarent, ipsa stultitia tamen non sinat valere. Quid enim vovet coelebs vovendo castitatem, nisi rem, quae prorsus nec est nec potest esse in manibus suis, cum sit solius Dei donum, quod accipere, non offerre potest homo? Irridet ergo Deum, dum vovet, non aliter quam si voveat sese fore episcopum, apostolum, principem aut regem, cum sciat nihil horum esse in potestate sua voventis, sed in alterius arbitrio et autoritate vocantis. Finge, quaeso, insanum, qui voveat Deo in hanc formam: Voveo tibi, Domine, novas stellas formare aut montes transferre, quid de hoc voto iudicabis? At nihilo differt votum castitatis ab isto, cum non minus sit opus mirabile Dei, quam stellas formare aut montes transferre. Cum ergo iubeat Dominus, ut, qui vovet vel offert, de sua substantia et de donis sibi benedicente Domino datis offerat, ut habent omnia verba legis Mosaicae de voto, evidens est, votum castitatis non placere nec exigi a Deo posse, cum fiat de re nondum donata nec in nostra potestate sita. Si enim votum unum valet, quod sit de rebus non nostris, sed in manu Dei positis, poterimus etiam licite et pie vovere omnia, quae Deus habet et potest facere? Si ista omnia non valent, nec unum illud castitatis valebit. Voveas ergo te fore certissime salvum, fore te aequalem Petro, vastaturum regna Turcarum, victurum annos Mathusalem et omnia, quae Deus in hominibus facit aut facere potest. Si haec non

licet vovere, quod tua non sint, cur castitatem voves, quae tua non est? Cur in uno voves, quae Dei solius et tua non sunt, et non in omnibus? si non in omnibus, cur in uno? Dices: Castitatem possum orationibus impetrare? Audio. Et quid non potes oratione impetrare? Nonne promisit Christus *): Quaecunque petieritis in nomine meo, credite et fient vobis? Cur ergo non omnia alia quoque voves et impetras?

Sed obiicies forte: Hac sententia nec in baptismo vovere liceret Deo, cum et fides et mandata Dei implere sint non in manu nostra, sed solius Dei. Respondeo: Pulchre et opportune, quasi vota baptismi cum votis tuis ulla parte conveniant. In baptismo est promissio Dei offerens et nostrum vovere nihil aliud est, quam acceptare Christum, qui offertur nobis. Felix sane votum, quod non promittit aliquid dare, sed tantum bona accipere et acceptis adhaerere. Hic plane nihil vovetur a nobis nostrarum rerum, nec earum, quae sunt in manu Dei, imo, si recte consideres, Deus vovet nobis et votum est ex parte Dei promittentis simul et donantis gratiam et illud, quod exigunt eius praecepta. Nos rursum vovemus, votum et promissionem eius libenter et cum gaudio accipere et servare. At cum virginitatem vel castitatem voves, numquid ibi Deus adest et eam tibi vovet, promittit et offert? Quando enim promisit eam tibi donare? Unde certus es, quod donabit? Nonne tu solus et vacuus re ipsa, quam promittis, accedis? Nonne tu solus es promissor, et non est, qui tibi respondeat et promissionem acceptet? Et cur acceptet, cum sis promissor inanis et stultus, promittens quod non habes? Vides ergo votum baptismi et continentiae esse prorsus contrariae naturae. Hoc offert, quod non habet, illud accipit, quod non habet. Hic homo promittit inanis alienum, illic Deus dives promittit suum. Donec ergo promissionem Dei donantis non potest in voto continentiae probare, stultitiam et

---

*) Marc. 11.

vanitatem voti eiusmodi excusare non poteris. Stultum autem et vanum Deus acceptare et exigere non potest, baptismi autem votum verax et plenum est, quia nititur in promittente et donante Deo. Quid si aliqui non acceptent? nihilominus verax est, qui offert.

Huic stultitiae iungunt et aliam, quod pro adornando voti rigore indissolubili integrum annum probationis (quem vocant) voventi largiuntur, homines mire misericordes et clementes. Atque ne nihil in eis laudem, si anno probationis in hoc uterentur, ut ingressurus ad eos spectaret mores, victum, amictum et alia, quae ad corpus pertinent, probari poterant. At nunc ideo est annus probationis, ut in eo tentet, an et caste vivere possit, qui est voturus. Obsecro, quae stultitia esse potest par huic, si ipsam rationem instituti spectes? Nam Sanctos semper excipio in suis mirabilibus. Scilicet probatio castitatis non metitur facultate spiritus, sed numero dierum, et qui annum caste vixerit, idoneus censetur, ut tota vita caste vivat. Quando ergo ab externo petenda est probatio castitatis, cur non petitur et a locis et personis? ut ille sit idoneus, qui multa loca perambulaverit et multos homines viderit, quo solos cursores et mercatores faciamus monachos. Aut si interna res tempore probari potest, cur non fit etiam idoneus ad patientiam, mititatem, fidem, caritatem, qui uno anno sese in iis tentaverit, ut gratia Dei nihilo sit opus ad has res? Sufficit enim tempus tansiisse super eum, et mox idoneus est novus homo fieri. Aut si in iis non sufficit, cur sufficit in castitate sola? Haec dico, ut videas nihil esse in universa monastica, quod non sit egregie stultum et impium, plane non nisi papistico regno dignum.

Sed amplius, cum Petrus *) nihil fieri in ecclesia velit, nisi quod certum sit a virtute fieri, quam suppeditat Deus, quis eos certos facit, annum hunc probationis apud Deum sufficere? Quis dixit

---

*) 1. Pet. 4.

probari apud Deum probationem istam? Imo Petrus dicit, non probari apud Deum, cum statuatur ex virtute humana. virtute autem Dei nullus est annus probationis, sed tota vita est unus annus probationis. Fieri potest enim, ut non uno, sed duobus ac tribus annis caste vivas, postea vel urente carne et ferventibus venis, tum afflante igneo halitu Satanae, qui ardere facit prunas (ut in Iob dicitur), prorsus continere non possis. Probatio autem castitatis fieri non potest quiescente libidine, sed solum furente. In manu autem nullius est tempus furentis et concitatae libidinis, id est, tempus probationis, cur ergo tempus pro tempore numeratis et probationem appellatis, quod probatio non est? Ego ipse in me et multis aliis expertus sum, quam pacatus et quietus soleat esse Satan in primo anno sacerdotii et monachatus. ut nihil iucundius esse videatur castitate, sed hoc in tentationem et in laqueum insidiosissimus hostis facit, cui cooperantur insani monastici et annum probationis non solum non ex spiritu, sed neque ex re ipsa, verum ex calendario et numero dierum metiuntur. ut probent nihil sani neque pensi apud se esse, incedentes in rebus istis spiritualibus et periculosissimis ceu bruta (ut Petrus *) ait) irrationalia, naturaliter ad [1]) maetationem genita. Cum ergo annus iste probationis ex solis hominibus stultis stulte solos dies numerantibus pendeat, et incertum est an Deo placeat, imo certum sit displicere, tum ex ipsa natura rei et autoritate Dei nullum certum probationis tempus signari aut definiri possit, sed tota vita necessario sit probationis annus, vides et votum castitatis nihil esse, quod super eo probationis anno nitatur. Cum enim ipsimet censeant votum probatione praetentandum esse et haec probatio nunquam certa sit, votum quoque nunquam certum esse poterit, annum vero probationis ipsorum, cum sit electitius et arbitrarius ex hominibus positus, facit, ut et impletio voti debeat esse arbitraria, ut,

*) 2. Pet. 2. 1) In edit. priore: in.

si annum tollant et abrogent, quo votum nititur, etiam votum tolli et abrogari debeat.

Sed illud omnium stultissimum, quod annos professionis coeperunt definire, aliis quartum decimum, aliis decimum octavum annum aetatis signantibus. Obsecro, unde hominibus hoc ius definiendi? Hic vero mihi aliquando in uno placent quidam illorum, quod monachis ante decimum octavum annum professis copiam faciunt abeundi. Hoc unum est, quod in monastica laudabile et evangelicum vidi, quanquam non apud omnes passim. Atque hoc dolet, quod non idem faciunt et omnibus, qui ante sexagesimum annum sunt professi, ut Paulum *) ex parte imitarentur, qui viduas minores annis sexaginta reiicit, ne assumantur alendae ecclesiarum facultatibus. Nam viros, cum sint robustiore et vegetiore corpore tardiusque feminis emoriantur, septuagesimo vel octogesimo anno demum recipi oportebit. Prorsus hic monachos propria autoritate constrictos teneo. Si adolescentem infra decimum octavum annum professum absolvunt, et nulla est causa definiendi eius anni, nisi merum arbitrium humanum, quo poterant et tricesimum, quadragesimum, quinquagesimum et sexagesimum definire, debent eadem autoritate quemvis quovis anno professum absolvere. Neque enim mandatum Dei aut votum sed imbecillitatem voventis spectant, et ad eam sana et pia Epiikia [1]) accommodant votum monasticum.

Iam fieri potest, nec est in ullius hominis potestate, prohibere, ut iuvenis aut vir usque ad sexagesimum annum aeque imbecillis aut etiam imbecillior sit ad continendum et gravius uratur libidine, quam adolescens. Si ergo libido et imbecillitas est interpres voti et Epiikia [2]) mandati, sicuti verum est, et semper ita ab olim fuit, debent prorsus omnia vota et [3]) libera et temporalia esse; quod nisi fecerint, plane crudelissimi et cruentissimi sunt ani-

*) 1. Tim. 5. 1) In ed. priore: *ἐπιεικείᾳ*. 2) Ibid.: *ἐπιείκεια*. 3) Ibid. deest: et.

micidae. Si autem sibi hoc non licere putabant, nec id licebit, quod ante decimum octavum absolvunt, etiam si puer vel infans vovisset. Tam enim incertus est et ignorat iuvenis, quid sit caste vivere, vel an sit caste victurus, quam puer vel infans quilibet. Quis enim scit, quid possit in futurum? In baptismo et Dei sacramentis semper certi sumus, quid simus accepturi seu passuri, nempe divina, ideo sunt rata et fidelia vota Dei ad nos. At vovere ea, quae nostra non sunt, eadem est stultitia, eadem est ratio cassandi infanti, puero, viro, seni, et omnibus hominibus.

Adiiciamus[1]) et corollam his, quae absolvimus, nempe locum illum Marci 2, ubi Christus fidelem canonem epiiciae generalis omnium legum tradit, dicens: Non legistis, quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? quomodo intravit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus, et dedit eis, qui cum eo erant? Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. Itaque dominus est Filius hominis etiam sabbati. Haec ille. Obsecro, non transeamus verba ista maiestatis, plena solatio et refectione spirituali, neque oscitanter audiamus, neque frigide tractemus. Primo certum est, Sabbatum fuisse divinitus praeceptum, non ficte sed rigidissime. Non minore rigore prohibitus erat panis propositionis laicis et universa lex Dei, nihilominus tamen David solvebat tuta conscientia proter necessitatem. Unde cum Ahimelech sacerdos trepidaret et diceret: Non habeo panes nisi sanctos, metuens legem, David cum fiducia legem interpretatur, dicens: Via haec polluta est, sed sanctificabitur in vasis, hoc est, iuxta Paulum: Mundis omnia munda, immundis nihil mundum, Tit. 1.

---

1) Haec quae sequuntur usque ad caput de viduis desiderantur in editione a. 1521.

Christus vero hoc exemplum generalem canonem facit, cum argumentatur a simili, dicens: David solvebat legem prohibentem edere panes sanctos, ergo licebit et sabbatum et omnes alias leges solvere. Nisi enim haec consequentia generalis valeat, stulte probat Christus legem sabbati violandam per exemplum alterius legis de non edendo pane sancto. Quare hic evidens est, etiam divina mandata semper habere exceptos casus necessitatis, non modo animarum, sed et corporum et rerum. Qua enim ratione una lex potest solvi, eadem potest quaelibet solvi, hoc est, interpretari et sano sensu intelligi, quatenus liget aut non liget. Vere enim non potest solvi Scriptura, Iohan. 10 *): Et non praeteribit unum iota, aut unus apex de lege, donec omnia fiant. Quare cum de solutione et violatione legis dicimus, de falso eius intellectu solvendo et vero servando intelligendi sumus. Sic Christus Matthaei 12. addit, sabbatum sine culpa violari a sacerdotibus in templo, deinde quoque ob bovem de fovea extrahendum aut adaquandum, Lucae 13., hoc est, non solum propter animarum et corporum, sed etiam rerum necessitatem solvi potest. Quod est aliud nihil dicere: Deus sua praecepta non posuit, ut anima, corpus aut res pereat, sed ut haec salva in praeceptis suis exerceantur. Quare semper intelligenda sunt, ut simul non obliviscaris Deum creasse corpus, animam et rem, eorumque te velle curam habere, ut, si periclitetur aliquod eorum, iam scias praecepta eius non esse amplius praecepta.

Veniamus nunc ad nostra, votum castitatis lex est mere corporalis de re corporalissima, quare solvenda est cum fiducia, imo nunquam ligavit nec ligare potuit, ubi periculum animae aut corporis intercessit. Non enim ut perderet animam et corpus, votum exigit, cogiturque votum castitatis, ipsomet Christo interprete, hunc sensum habere: Voveo castitatem, quantum fieri potest absque periculo corporis et animae. Si itaque te postea

*) Matth. 5, 18.

sentias uri, iam votum nihil est, securusque illud Pauli *) sequaris: Si non continent, nubant; et iterum: Melius est nubere quam uri. An non Iudaei tam rigide voverant legem sabbati et panis sancti, quam tu castitatem? Prorsus nihil est discriminis. Secure arguis isto argumento Christi: Iudaei solverunt sabbati et panis sancti legem, necessitate excipiente et interpretante; et ego solvam legem votae castitatis maiore necessitate et periculo animae? Noli timere, Christus tete non fallet, non enim vere solvis, sed sanum intellectum voti apprehendis.

Dicet hic aliquis perversus: Eadem ratione licebit moechari, si necessitas postulet, item occidi, furari, et omnia Dei praecepta solvere. Respondeo: Ea necessitas non venit usu. Sunt mulieres, sunt viri, duc uxorem, nube. Nec est periculum aut corporis aut rerum, si mitis sis et temperans irae. At furari saltem casum habere potest? Respondeo: Si sit necessitas, licet, tunc enim proverbium locum habet: In necessitate omnia sunt communia. Quam stultum igitur et impium fuerit, si fame occidas te, metu legis, ubi possis alimoniam furari ex alterius copia, ut vitam servares, tam stultus es, si uxorem non ducas, ubi ureris, et cum periculo animae contines. Sed ut legem furti interpretaris tunc non praecipi in fame, ita interpretaberis legem voti non exigi in libidine urente. Videtur autem hoc Salomon Proverb. 6 definiisse, ubi ebraice sic ad verbum dicit: Non condemnent furem, si furabitur ad replendam animam, quia esuriit, et inventus reddet septuplum, et omnem substantiam domus suae dabit. Adulter autem mulieris minoratus corde est, et vastabit animam suam. Quasi dicat: Fur non damnabitur, etiamsi inventus mulctetur lege ab eo, qui crudelis esse volet, modo furetur necessitate replendae animae.

Quid? quod legimus Iud. 21, filios Beniamin autoritate totius Israel rapuisse filias Silonitarum in uxores? Esto, filii Israel peccarint vovendo vel vo-

*) 1. Cor. 7.

tum servando de non tradendis filiabus suis, filii tamen Beniamin rapientes non peccaverunt, cum non essent aliae mulieres, quas ducerent, negantibus utrinque filias suas et Israelitis et Silonitis. At quanto levius est furtum rerum quam filiarum? Stuprum et raptus erat hoc facinus, si legem rigide ad literae captivitatem, hoc est, stulte et superstitiose interpreteris. Unde et filii Israel hanc spiritualem intelligentiae sanitatem pulchre allegant, dicentes Silonitis: Ex parte vestra peccatum est, quia postulantibus non dedistis etc.

Quin ego ausim, hac Christi fretus autoritate, asserere, si qui filii aut filiae, castitati devoti, se ipsos vel parentes, nulla alia ratione in casu alere possint, nisi diviti, qui alere possit, nupserint, debere eos in eiusmodi casu votum et sabbatum suum solvere. Nihil hic moveant, qui garriunt, castitatis thesaurum incomparabilem esse. Nonne et obedientia legis Dei in sabbato et pane sancto est incomparabilis? Quid enim pretiosius obedientia? Et tamen hanc sic exigit, ut corpus, quod creavit, per te nolit destrui, aut res omnes comburi, sed ut in obedientia exerceatur, alioqui cur non potius mandavit nos ipsos occidere, morbis et fame cruciari? Quid enim differt mandare morbum vel interitum nobis ipsis inferre, et legem exigere, quae praestari non possit, nisi morbo vel interitu nos ipsos conficiamus? Absit a cogitatione nostra de Deo sic sentire. Quanto magis in animae periculum nihil valet praeceptum et votum exactum intelligi?

Summa, in hac legum Epiikia et sana intelligentia praeter caritatem iudicem nihil tutum est, quidquid enim adversus caritatem est, dispensari et interpretari nullo casu potest, cum sit impossibile, casum necessitatis in caritatem incidere. Rursus quidquid contra caritatem non est, hoc liberum, licitum et dispensandum est, praesertim in casu necessitatis. Stat enim Paulus fortiter, dicens *): Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.

*) Rom. 14.

Quis, obsecro, ultra et supra hanc legem Pauli aliam legem necessariam statuere potest? Et si statuatur, exigatur, voveatur, quomodo praestari necessario potest aut debet, cum nihil debendum sit, nisi diligere? Igitur votum servare possumus, sed non debemus, quia nihil nisi diligere debemus. Et Christus Matth. 7: Haec est Lex et Prophetae; et Matth. 22: In his duobus mandatis universa Lex pendet atque Prophetae. Nihil ergo contra caritatem, nihil ultra caritatem ligat aut ligare potest. Iam facile est videre, cur non liceat dispensare in adulterio, homicidio, furto et similibus. Rursus cur dispensari possit et debeat in voto castitatis et omnibus votis, nempe quod in illis laeditur, in istis non laeditur, imo servatur caritas, nulli enim nocet, si nupseris, imo sicut velles tibi licere nubere, si ureris, ita debes licere velle et alteri, non modo autem velle, sed et cooperari, ut fiat.

Hoc confirmat Christus Matth. 12, cum praefert misericordiam omnibus legibus dicens ad sabbatarios illos Pharisaeos: Si autem sciretis, quid sit, misericordiam volo et non sacrificium, non condemnassetis innocentes. Hoc enim eo dicit, quod, ubi corporis aut rei necessitas accidit, miserendum sit, et legem non intelligendam adversariam eiusmodi necessitati. Sic enim apostolis vellentibus spicas patrocinatur, quod esurierint, hoc est, misericordia eguerint in ea necessitate. Quare multo magis votum castitatis cedere debet misericordiae, si urens libido necessitatem nubendi fecerit, volet enim misericordiam magis quam illiberale illud castitatis sacrificium. Edat ergo et hic David noster panes prohibitos cum fiducia, et dicat: Castitatis votum propter hominem factum est, non homo propter votum castitatis. Itaque dominus est filius hominis etiam voti et castitatis. Non autem sic se habet in re fidei erga Deum, quia non Deus propter hominem, sed homo propter Deum est; de qua spirituali lege alias et alibi.

Proinde gratias agat, qui hanc veritatem et suavissimam libertatem fidelium Christi intelligit,

et securus fidensque coniugium ineat, si continere non potest et insanos puppas cum sceleratis et impiis tum legibus tum minis suis contemnat, qui in sua illa sacrilega Decretali de Vit. et bo. Cle. blasphemare audent: In coniugio non posse Deo serviri. Quid enim hoc est nisi nuptias arguere perfidiae, impietatis et universae apostasiae? Scilicet tibi Papae Satanae ministro Abraham et universi Patriarchae, Zacharias et Elizabet non servierunt Deo? Sed quid cum istis monstris se ipsis etiam monstrosioribus ago? quos prae nimia blasphemandi rabie fugiendos et fugandos esse definitum est.

Porro, quod multi causantur molestiam coniugii, atque ideo continendum suadent, humaniter quidem, sed stultissime sapiunt, scilicet, ut molestiam vitare doceas, ad carnificinam conscientiae invitas? Nos non docemus coniugium, quod molestum non sit, nec tale promittimus, sed licitum et liberum esse volumus, ut contineat, qui potest, quamdiu volet (conscientiam liberamus molestia, non coniugium). Quanto autem felicius est, bis molestum coniugium tolerare, quam perpetuo conscientiae aculeo cruciari? Molestiam hanc Deus imposuit, et eam tulere omnes sancti Patriarchae. Paulus eandem molestiam praedicit nubentibus, sed non dissuadet neque damnat: Tribulationem (inquit) *) carnis habebunt huiusmodi. Sed non ait: Nolite tribulationem carnis istam subire; nec dicit: Mala est et damnabilis, imo lucrum est, si eam recte et pie tuleris. Molestum est in carcere pro Christo vinciri, sed numquid ideo dissuadebis? Nonne potius hortaberis, ut constanter ferat? Nos his, qui otii et voluptatis causa nubunt, nihil scribimus, quibus recte evenit molestia pro voluptate, sed his scribimus, qui periculum salutis, necessitatem peccandi, impossibilitatem continendi cum universo tartaro conscientiae mutare cupiunt quavis molestia vel labore, qui non in voluptate, sed bene vivere volunt. Ducant illi in bonis dies suos, nos dicimus nostris coniugibus: In sudore **)

---

*) 1. Cor. 7. **) Gene. 3.

vultus tui vesceris pane tuo. Sed nec tu unquam credas eos feliciter continere, qui molestiae vitandae gratia abstinent a coniugio. Experientia enim docet, ut contineant egregii isti coniugii contemptores et castitatis iactatores, cum illi solum contineant, non qui fugiunt molestiam, sed quibus datum est, ut propter regnum coelorum contineant. Et quid tandem ad nos, quid iudicent Bullae? Faciamus, quod bonum est, per infamiam et bonam famam, Dominus iudicat populos et orbem terrae in aequitate, omnis homo mendax, solus autem Deus verax, ipsi sit gloria in aevum, Amen.

De viduis apud Paulum.

1. Timoth. 5.

Reliquus est locus unus, quem pro votis fortasse facere aliquis putabit. Is est Pauli 1. Timoth. 5. de apostatis viduis, dicentis hoc modo: Cum lascivierint adversus Christum, nubere volunt, habentes damnationem, quia fidem primam irritam fecerunt. Ex hoc loco non obscurum est venisse celebre illud Augustini verbum, quo definit, Sanctimonialibus non solum nubere, sed et velle nubere damnabile esse. Sed Paulum prius videamus, qui si non hoc cogit, nec Augustinus quippiam coget. Primum hoc certum est, Paulum prorsus nihil loqui de vovendi instituto. Neque enim ecclesia primitiva hoc voti genus unquam novit, sed de viduis loquitur, quae alebantur ecclesiae facultatibus et curabantur ministerio diaconorum, quale exemplum in Act. 6. [1]) legimus. Nihil ibi de viris religiosis, nihil de virginibus, sed de pauperibus viduis agit, quarum cura in lege Mosi instantissime commendatur. Nam in eodem capite Paulus definit viduas, quae possint ali a suis, non debere ali facultate ecclesiae. Dicit enim: Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur ecclesia, ut iis, quae vere viduae

1) In ed. priore: quarto.

sunt, sufficiat. Rursus viduas, quae parentes aut filios habeant, aeque secernit, dicens: Si qua vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, et mutuam vicem parentibus reddere, hoc enim acceptum est coram Deo. Veram autem viduam facit eam, quae nec parentes nec filios, nec ullos habeat, a quibus curetur. Sic autem [1]) dicit: Quae autem vere vidua et solitaria est, sperat [2]) in Deum, instat orationibus et obsecrationibus die et nocte.

Inter has igitur invenit duo genera, quae damnet, unum quod in deliciis vivit, scilicet earum, quae relictis sibi opibus divites sunt, unde se ipsas curent, de iis dicit: Quae in deliciis est, vivens mortua est; alterum, quod ab ecclesia susceptum erat propter paupertatem, sed hae cum essent iuniores, alienis facultatibus saginatae lasciviebant. Et quae in propria paupertate a nullo fuissent petitae, nunc in alienis laboribus pingues ultro petunt nubere. Sed nec hoc in eis damnat Paulus, quod nubere volunt, sed quod fidem primam irritam fecerunt, sic enim dicit: Habentes damnationem, quia fidem primam irritam fecerunt. Alioqui contra se ipsum diceret, ubi sequitur: Volo iuniores nubere, filios procreare. Fides vero in eo loco votum non potest significare, neque enim voverant viduitatem neque in tota Scriptura fides votum significat; sed fides Christi ea est, quam, ut securius nuberent, abnegaverunt, et ad Iudaismum vel gentilitatem redierunt, id quod probant circumstantiae et sequelae; sequitur enim: Iam enim quaedam retro conversae sunt post Satanam; et iterum: Simul discunt loqui, quae non expedit.

Haec certe dicuntur de apostasia fidei et doctrinae, ut satis notum est. Eodem spiritu et in 2. ad Timoth. scribit: Demas me reliquit [3]) diligens hoc seculum; et iterum: Scis, quod aversi sunt a me omnes, qui sunt in Asia. Si enim non peccas-

1) In ed. priore: enim. 2) Ibid.: speravit. 3) Ibid.: dereliquit.

sent in fidem, non de eis loqueretur hoc modo, sed mandaret eos curari, quo modo fornicarium apud Corinthios. Quare concludimus: Fidem primam esse Christianam fidem, a qua multi in primitiva ecclesia apostatabant, cum adhuc esset novella. Et hanc apostasiam maxime arguunt apostoli, in quam et autor Epistolae ad Ebraeos invehitur*), dum asserit esse impossibilem renovationem salutis iis, qui semel prolapsi sunt, videlicet, quod ii qui labebantur arbitrabantur, etiam alia fide, nempe propria aut iudaica, sese salvos fore. Nihil ergo ad vota pertinet locus iste, multo minus ad religionum vota, sed et hoc magnum argumentum est, de fide Christi eum loqui, quod ait: Cum adversus Christum lascivierint. Adversus Christum lascivire est non sola libidine carnis insanire, sed contra fidem eius ob lasciviam conari, et negata eius fide alio spectare.

Sed finge Apostolum de votis, et non de viduis loqui, iam fortissime omnium pro nobis facit, et nullus Scripturae locus tam potenter evidenterque vota et religiones damnat, ut plane optandum sit, eum vel loqui vel intelligi de votis. Si enim de votis sentit, manifestum est, corrigi et damnari vota in futurum, utcunque illae in praeteritis peccaverint. Dicit enim: Viduas iuniores devita; et iterum: Volo iuniores nubere. Quare post hanc Apostoli definitionem prorsus nulli licuit vovere, nisi annos nato sexaginta. Elige ergo, utrum volueris, aut Apostolus loquitur de votis, vel non loquitur de votis. Si non loquitur de votis, nihil urget hic locus, si loquitur de votis, correcta et damnata est ab ipsomet vita devotaria ante sexagesimum annum, et patrona erit nostrae sententiae autoritas ista fidelissima, ut securissima sit conscientia, si vota sua cassaverit.

Summa, cum abunde satis dictum sit, hoc vitae genus pugnare cum Evangelio, dum facit peccatum in cibis, vestibus, potibus, locis, personis, operibus, gestibus, in quibus Christus nullum peccatum facit, sed libera esse iussit, nec subsistere possit, nisi pec-

*) Ebrae. 6. 10.

catum eiusmodi faceret et conscientias illaquearet, ut est omnium evidentissimum (statim enim evanesceret, si libera haec esse putarent, et conscientias non tenerent). Simul evidentissimum est, eiusmodi vota esse nulla, illicita, impia et Evangelio pugnantia. Quare non est disputandum, pia vel impia opinione voveris, cum certum sit, impias res a te voveri. Proinde fidendum est Evangelio, et vota ista, quocunque casu, quocunque animo, quocunque tempore emissa, cum tota fiducia deserenda sunt, et ad libertatem fidei Christianae redeundum. Haec mea est firma et indubitata sententia, de qua benedico et gratias ago benignissimo liberatori Domino nostro Jesu Cristo, qui est benedictus in secula, Amen.

Haec pro tempore de monastica volui dicere plura dicturus, si quis ea impetierit, quanquam sic arbitror omnia Scripturis et rationibus evidentibus munita, ut non solum possint adversariorum os oppilare (quod parum spectavi), sed etiam conscientias fideliter erga Deum erigere et securas facere, id quod maxime spectavi. Illaqueatis enim diuturnis legibus, consuetudinibus, propriis pavoribus et scrupulis, deinde sanctitatis autoritate, multitudine et magnitudine hominum, maxime vero divinis Scripturis erroneo sensu altissime imbibitis, certe difficillimum est mederi et libertatem tam laetam tam desperatis et iamdudum in inferno deploratis persuadere.

Nam ut haec pugnent et triumphent adversus Papam et suas Synagogas, infinitum illud Academiarum, Monasteriorum, Collegiorum vulgus, non magnopere gaudeo. Quid enim ad nos, quid[1]) sapiat perditum hoc Papae et peiorum Turcarum regnum, quod iamdudum contempsi? Nobis hoc curae est, ut conscientias roboremus adversus Satanam in hora mortis, et securas reddamus ante Filium hominis. Insaniant homines, utut volunt, in morte saltem nos relinquent sive victi sive victores. At coram Satana et iudicio Dei quis subsistet, nisi certissimis et evidentissimis verbis Dei munitus steterit supra pe-

---

1) In ed. priore: quod.

tram et custodiam suam, auditurus, quid contradicatur ei, qui possit dicere Deo sine haesitatione et trepidatione cordis: Haec tu dixisti, qui mentiri non potes.

Unde et ego per Christum oro omnes, qui meo voluerint hoc consilio uti, et deserta monastice libertati sese reddere, ut ante omnia suam conscientiam probent, ne forte hoc tentent novitate rei allecti, aut solo hominum contemptu vel odio. Nam ii in morte suscitata et vexata per Satanam conscientia de apostasia, de soluto voto etc. non subsistent, sed ad sacrilegam poenitentiam spectabunt, fientque novissima peiora prioribus. Opus est enim hic solis verbis Dei puris fortiter inniti, et ne iudicio quidem Dei cedere, cum sciamus, veracem eum esse, sese negare non posse. Verba autem, quae huc valeant, ea sunt, quae supra posuimus, in quibus solus Christus nobis lux et dux praeficitur, et quidquid est ab hominibus inventum, damnatur.

Ipse igitur dulcis Dux et Lux nostra Jesus Christus illustret et roboret cor nostrum in virtute sua propria et verbo salutari in vitam aeternam. Cui est gloria et imperium in secula seculorum, Amen.

M. D. XXII. Mense Januario [1].

1. Petri 2 [2].

Quasi liberi et non quasi velamen habentes malitiae libertatem, sed sicut servi Dei.

Galat. 5 [*].

In libertatem vocati estis, tantum ne libertatem detis in occasionem carni.

---

1) Ibidem annus non indicatur. 2) Ibid.: Petrus.
*) Ibid.: Paulus.

Epistola D. M. Lutheri, in qua reditum suum ex Pathmo excusat duci Friderico electori *).

Iesus.

Gratia et pax a Deo patre nostro et Domino nostro Iesu Christo, Amen. Cum debita officiorum meorum submissione.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime, diligenter et accurate mecum ipse perpendi, providendum mihi esse, ne vel quid oneris et invidiae CL. V. cumularem, vel molestia aliqua afficerem, si inexplorata voluntate CL. V. nec permissione reditus impetrata Vuittembergam subito me reciperem. Quia speciosa quadam veri similitudine exaggerari possent discrimina et pericula, quae et personae et ditioni ac subditis CL. V. propterea impendere viderentur, inprimisque mihi ipsi, ut cui iam edictis, fulmine, et, autoritate Pontificia et Caesarea damnato, et, quantum in ipsis fuit, infra mortuos amandato singulis horis violentus interitus exspectandus sit. Verum quid faciam? Urgent me causae inevitabiles, Deus cogit et vocat, hic nulli creaturae tergiversandum est. Age, fiat igitur in nomine Iesu Christi, qui est Dominus vitae et mortis.

Ne tamen ignoret Clementia vestra causas mei

---

*) Textus huius epistolae redditus est secundum ed. Ien. Opp. Luth. a. 1557.

facti iustas et necessarias, constitui nonnullas, quibus iam praecipue moveor, fideliter CL. V. commemorare.

Principio autem non sic intelligat hoc meum factum, quasi fastu quodam inductus et contemptu potentiae Caesaris, aut CL. V. aut ullius denique magistratus hoc mihi ceperim consilii. Quanquam enim accidit interdum, ut humanae potestatis imperium detrectandum sit, verbi causa, si decernat aliquid verbo Dei contrarium seu repugnans, tamen nunquam ipsa potestas contemnenda, semper vero insigni honore afficienda est. Nec enim Christus, quia Pilati sententiam non iustificabat, sed improbabat, idcirco vel illum, vel Caesarem de solio detrudebat, aut insolenter et superbe despiciebat.

Prima causa consilii mei est haec, quod vocatus sum literis ecclesiae et populi Vuittembergensis, idque precibus ac sollicitationibus sane multis. Cum igitur negari minime possit, quod per me haec emendatio doctrinae religionis in hac ecclesia coepta sit, et fateri me cogar prope addictum et debitum ministrum illius ecclesiae, ad quam me Deus vocavit, non potui ullo pacto de me recusare, quin accurrerem, nisi Christianae caritatis fidelitati et operi renunciare vellem.

Etsi autem mihi nota sunt iudicia multorum, qui totum hoc negotium et doctrinae emendationem tanquam diabolicam sementem detestantur, condemnant, et hanc, quam attuli, causam prorsus futilem et nullius momenti esse statuunt, et minus abhorrere ab aequitate putant, si Vuittemberga et quidquid ibi divinitus inchoatum est, omnibus diris devotum, immensis terrae hiatibus absorbendum relinqueretur. Ob horum tamen ego impietatem non excusor, nam Deus me non iudicabit secundum aliorum, sive multi, sive pauci fuerint, fidem aut incredulitatem, sed iuxta meae conscientiae certitudinem. Certo autem scio et firmissime persuasum habeo meum verbum seu initium mei Evangelii non a me, sed a Deo profectum esse. Nec ullum genus mortis aut persecutionis Deo iuvante hoc mihi excutiet, aut

diversum docebit, et videor mihi recte divinare, nullis terroribus aut saevitia hanc lucem aboleri posse.

Altera causa est, quod Vuittembergae me absente Satanas irruit in gregem meum, et, ut iam ubique omnium clamores testantur, idque verissime, tantum excitavit turbarum, ut mihi scriptis duntaxat hos tumultus reprimere et sedare non sit integrum, sed necesse est me vivum, praesentem, loquentem et audientem ibi agere, adesse, praeesse et prodesse. Itaque nullius morae spatium aut dilationem ulteriorem mea conscientia ferre potuit, nec solum CL. V. vel offensionem vel benevolentiam, sed etiam totius mundi vel odium vel furores tantae ecclesiae necessitati posthabenda duxi, hic enim certe est grex meus a Domino mihi commissus et traditus, hi sunt filii mei in Christo.

Quare hic omnis dubitatio mihi praecisa et disputatio sublata est, cessandumne, an accurrendum esset ad eos, pro quibus vitam quoque profundere et mortem oppetere debeo, quod et faciam cupide et alacriter Deo iuvante, quemadmodum requirit a nobis Christus Iohan. 10. Quod si literis, ut hactenus, tanto vulneri mederi potuissem, nec opus fuisset me accersi, etiam in perpetuum carere conspectu Vuittembergae non dubitarem, cum etiam hunc sanguinem et hanc animulam proximo meo debeam.

Tertia causa est, quod admodum vereor (valdeque angor animo me nimis vera timere), ne qua magna et horribilis seditio in Germania oriatur, qua natio Germanica graves poenas det contemptus et ingratitudinis beneficiorum Dei. Videmus enim, quanta cum approbatione, applausu, gratulatione et concursu Evangelium a plurimis accipiatur. Sed in populo multi hoc beneficium carnaliter accipiunt, cernunt apertis oculis veritatem, nec tamen ea, ut debent, utuntur.

His facem admovent illi, quos moderatione sua hanc tempestatem sedare oportuit, aggrediuntur manifesta vi et immanitate ad hoc divinitus accensum lumen exstinguendum, nec sentiunt animos hominum

hac amentia magis magisque exacerbari, et ad concitandam seditionem quasi classicum cani. Ac mihi quidem de industria hoc moliri, hoc agere videntur, ut vel se, vel certe posteros suos pessundent, quod citra dubium ita consiliis Dei gubernatur in poenam illorum, nam tyrannis ecclesiastica iam debilitata et fracta est, quam ego solam mihi propositam habui scribendo. Nunc video Deum ulterius progredi et aliquando idem facturum, ut fecit Ierosolymae, cum et ecclesiasticam gubernationem et politicam persecutione Evangelii et aliis furoribus ab ipsis conturbatam funditus evertit. Ego enim recens hoc discere coepi, non tantum ecclesiasticam aut spiritualem, sed etiam politicam et civilem potestatem cedere evangelio oportere, sive cum bona sive cum mala gratia, ut omnes historiae biblicae evidenter ostendunt.

Cum autem Deus postulet per Ezechielem, ut ipsi opponamus nos tanquam murum pro populo, ideoque et ego necessarium esse duxi hac de re cum meis communi consilio et studio docendo, monendo, hortando omnia agere, quae possumus ac debemus, ut iram et iudicium Dei aut avertamus aut certe aliquamdiu differamus. Quanquam igitur haec res fortasse et ipsi mihi frustra suscepta et hostibus meis ridicula videbitur, cum ad eos delata fuerit: tamen ego debere me iudico omnia facere, quae video et existimare possum profutura. Nam hoc ausim vere affirmare et CL. V. velim esse quam certissimum, longe aliud in coelo quam Norinbergae in Conventu pronunciatum et conclusum esse, et brevi cernemus, quod illi, qui nunc somniant se penitus devorasse Evangelium et quasi crudum in alvum transmisisse, nondum has ipsas epulas illibatas precibus de more consecrarint.

Plures etiam causae commemorari poterant, quae mihi nondum vim faciunt, ideoque eas persequi cogitatione desisto, nec altius investigo, nimium illa roboris et firmamenti habet, quod Evangelium laborare et premi incipit, ideoque hic neminem mortalium curare aut respicere debui.

Haec cum ita sint, oro CL. V., ut clementer et boni consulat adventum meum in oppidum CL. V. ea ignorante et iniussu eius, nam V. quidem CL. dominus est mei corpusculi et fortunularum, Christus vero etiam animarum, ad quas me misit et ad quarum curam me exsuscitavit. Has nequaquam mihi deserendas esse iudico. Spero et confido, Dominum meum Christum potentiorem fore nostris inimicis et me contra illorum furores defensurum et servaturum, cum volet. Sin minus, fiat eius bona voluntas, de me quidem nihil periculi vel adversi existet CL. V. Hoc secure ausim promittere. Ad extremum CL. V. divinae misericordiae et bonitati commendo. Datum Vuittembergae, die Veneris post Invocavit, Anno M.D.XXII.

Contra Henricum regem Angliae Martinus Lutherus.

1522.

Lutherus mense Octobri a. 1520 librum, qui de Captivitate Babylonica ecclesiae Praeludium D. M. Lutheri inscribitur, edidit, in quo praecipue de natura, numero et usu Sacramentorum egit, septem esse Sacramenta negavit, Papatumque regnum Babylonis sive Nimrodicam venationem esse aperte pronunciavit. Hoc libro mirum in modum Papistarum in Lutherum ira est concitata (cf. Walchii introd. in Tom. XIX Opp. Luth. p. 4), id quod Lutherus ipse in prooemio libri sui germanici: Antwort deutsch Mart. Luthers auf König Heinrich von Engelland Buch. M.D.XXII (cf. Walch. Opp. Luth. T. XIX. p. 295 sqq.) ita describit: „Ich hab vor zwei Jahren ein Büchlein zu Latein auslassen gehen, mit Namen, die Babylonische Gefängniss, das hat die Papisten unsinnig gemacht, und haben sich darüber verlogen und verhasset, dass mich ihrer erbarmet. Jedermann hätte es gerne verschlungen; aber der Angel ist ihnen zu hart und zu scharf gewest. — Zuletzt hat Henricus, von Gottes Ungnaden König von Engelland, lateinisch dawider geschrieben etc.“ Ille enim rex iam die 20. m. Maii a. 1521 Imperatorem Carolum V. et Ludovicum Electorem Palatinatus literis admonuerat, ut libros hae-

reticos Lutheri una cum autore ipso ferro et igni interimerent atque radicitus delerent (cf. Walch. introd. in T. XIX Opp. Luth. p. 7). Liber autem, quem Henricus contra Lutherum et praecipue contra eius scriptum de Captivitate Babylonica ecclesiae composuit, inscriptus est: Henrici VIII regis Angliae Adsertio septem Sacramentorum adversus Martinum Lutherum et primum a. 1521 Londini in lucem prodiit, et postea saepius typis repetitus (ut Antverpiae sub hoc titulo: Assertio septem Sacramentorum adversus Martinum Lutherum aedita ab inuictissimo Angliae et Franciae Rege et Do. Hyberniae Henrico eius nominis octavo. In fine: Apud inclytam urbem Antuerpiam in aedibus Michaelis Hillenii. Anno M.D.XXII. Kal. Aprilis) anno 1522 jussu Georgii Ducis Saxoniae ab Hieronymo Emsero in linguam germanicam est translatus (cf. Schütze, Ungedruckte Briefe Luthers. III p. 295). Papistae tantum laetitiae ex hoc libro ceperunt, ut Papa ipse auctorem titulo Defensoris Fidei ornaret omnibusque, qui hunc librum legissent, Indulgentias se donaturum polliceretur (cf. Fabricium in Centif. Luth. c. 41 p. 75 et Walchii introd. in T. XIX Opp. Luth. p. 11). Lutherus autem, nuntio de hoc Regis Henrici libello m. Junio a. 1522 accepto (cf. Luth. Ep. ad Ioh. Langium d. 26. m. Junii datam. Luth. Epp. ed. de Wette. II p. 213) consilium cepit contra Henricum causam suam defendendi, (nam die quarto m. Julii 1522 haec scripsit Spalatino: Cogor virulentissimo Leoni (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II p. 213, in nota 1.), qui sese in Angliae Regem transformavit, respondere: ignorantia quidem rege digna est in eo libro, sed virulentia et mendacitas nullius nisi Lei est (Luth. Epp. ed. de Wette II, 216). Iam die 15 m. Iulii a. 1522 hunc librum contra Henricum Regem Angliae D. Sebastiano Schlikio, Comiti Bohemo Evangelicae doctrinae faventi, dedicavit et die 26. m. Iulii eodem anno Spalatino de sua scribendi ratione in hoc libro servanda haec

aperuit: „Libellum meum episcopos larvales invadentem ex proposito volui tam acrem esse, sed et in regem Angliae nihil ero blandior. Video frustra me humiliari, cedere, obsecrare et omnia pacifica tentare; ideo cum furiosis et cornua quotidie magis erigentibus durior ero et mea in ipsos exercebo cornua, irritaturus satanam, donec effusis viribus et conatibus corruat in se ipso. Tu ergo noli timere, nec speres me illis parciturum: motus ac res novas si passi fuerint, nobis auctoribus non patientur, sed sua tyrannide, sic vocantibus fatis, urgente" (cf. Luth. Epp. ed. de Wette II, 235). Mense Augusto a. 1522 exeunte Lutheri librum contra Henricum Angliae typis excusum in vulgus exiisse, cernimus ex epistola Lutheri ad familiarem quendam data, quae legitur in Luth. Epp. a deWettio editis, Tom. II p. 242.

Vetustissimae huius libri editiones sunt:

Contra Henricum | Regem Angliae | Martinus Lu | ther | Wittembergae | 1522. Tituli pagina signis typographicis est ornata. In fine nihil nisi: Amen. 4.

(Panzer IX, 82. Bibl. Scheurl.)

Contra Henricum Regem Angliae Martinus Luther. Longe alius est hic liber quam ille quem ante hunc vernacula scripsit. Wittembergae. M. D.XXII. 4.

(Panzer IX, 82.)

Lutherus ipse hunc librum liberiore stilo in linguam germanicam transtulit atque sub hoc titulo in vulgus edidit:

Antwortt | deutsch | Mart. Lu | thers auff | König Henrichs von | Engelland buch | . Lügen thun myr nicht, | Warheyt schew ich nicht. | Tituli pagina signis typographicis est ornata. In fine: Gedruckt zu Wittenberg, durch Nickell Schyrlentz, M.D.XXII.

Latine legitur hic liber in ed. Opp. Luth. Ien. II, 546. Wittemb. II, 355, germanice in ed. Witt. VI, 416. Ien. II, 138. Altenb. II, 189. Lips. XVIII, 193. Walch. XIX, 295.

Nos textum reddidimus secundum priorem edi-

tionem originalem Wittemb. a. 1522, quae nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat.

Contra Henricum Regem Angliae Martinus Lutherus.

M. D. XXII.

Iesus.

Generoso et nobili viro D. Sebastiano Schlick[1]), Comiti in Passun, Domino in Elbogen etc., suo in Christo Maiori, Martinus Luther Ecclesiastes Vuittembergensis.

Gratia et pax in Christo. Tertius et amplius annus agitur (Generose Comes), quod furiosus Papistarum populus me insimulat fugae ad Boemiam, idque mirum in modum sitit audire, scilicet homines belli, hac sola fama triumphaturi, gloriaturi et clamaturi: Vicimus, haereticus fugit ad haereticos. Sic enim vecors illa et indoctissima Papistici corporis belua, postquam videt sese eruditione et veritate victam nec posse stare totam colluviem suorum asinorum adversus unum Lutherum, torquetur et uritur, unicum hoc respiraculum suspirans, ut fugiam in Boemiam, ut saltem opprobrio alieni nominis sese solentur et terribiles Emim sese fingant, qui prae sua inscitia et mala conscientia nullibi audent comparere.

Apparui ego iam tertio coram eis, denique Vuormaciam ingressus sum, etiam cum scirem mihi violatam esse a Caesare fidem publicam, (nam didicerunt Principes Germaniae, olim de fide laudatissimae gentis, nunc in obsequium idoli Romani nihil magis, quam fidem contemnere, in perpetuam nationis ignominiam). Sic ausus est fugitivus ille et meticulosus Lutherus in gyrum dentium Behemoth insilire. At illi tremendi Gigantes quid? Toto hoc

1) In ed. orig.: Schlik.

triennio non est inventus unus, qui ad nos Vuittembergam concederet et coram nobis etiam staret, cum et certissimi sint de fide et tutela (nempe sub Caesaris sui praesidio acturi omnia), adhuc audent homines effoeminati et excordes sperare triumphum, mea fuga foedissimam suam ignominiam honestaturi, qua toto orbe celebrantur, sese prae ruditate et pavore animi non audere in conspectum unius Lutheri prodire. Quid putas hae fragiles Bullae facerent, si et ipsi cogerentur coram[1]) adversario Caesare et hostibus praevalentibus sistere? Scilicet in mille diverticula fugerent miseri, qui nunc in cuniculis suis sicut sorices mussitant: Lutherus meditatur fugam.

Sic et Rex Angliae hoc libro multa saliva blaterat[2]) de fuga mea in Boemiam, homo sapiens scilicet, qui credit ideo suum librum esse victoriosum et digne scriptum, si ad Boemos Lutherus fugerit, tam vecors et muliebris est stolidi Regis invidia.

Ego vero quamvis ardeat animus videre Boemiam et religionem papisticis monstris tam odiosam, tamen hactenus abstinui et abstinebo, non quod opprobrium nominis metuam, quod celeberrimae nationi vilissima hominum faex, Papistae, cum summa perfidia et iniuria inusserunt. Nam iustissima causa Boemi homicidas istos et Antichristos Papistas deseruerunt, postquam innocentem virum Johannem Huss ipsi septies haeretici exusserunt, et utramque speciem a Christo institutam sacrilege damnaverunt. Hae enim sunt[3]) causae odii papistici in hanc gentem, nec aliquando purpuratae istius meretricis spurii agnoscunt ferale suum homidicium et damnati Evangelii sacrilegium, quin pergunt furorem suum tueri et opprobrium, quo ipsi coram Deo insignes sunt, alienae et innocenti nationi imponere.

Non ergo opprobrium Boemici nominis metuo, quae gloria est coram Deo, sed quod Christus me hic posuit, ut torqueam papistica monstra, dum nihil

---

1) In ed. Ien.: se coram. 2) In ed. orig.: blacterat.
3) In ed. orig. deest.: sunt.

invenire in me possunt, quod iactare vellent in suae incredibilis invidiae respiraculum. Cruciari eos vult Christus sua ipsorum invidia et dirumpi propria malitia. Exspecto igitur eos hic, et exspectabo impotentissimam eorum invidiam, egregie irritaturus et torturus, donec vixero; si autem me occiderint, multo maxime cruciaturus. Sic enim datus sum illis in portentum a Domino meo Christo, ut, sive me vivificent, sive occidant, nihil gratiae, nihil pacis, nihil solatii habitura sit furialis eorum conscientia, ut duplici contritione conterantur et praesentis invidiae cruce aeternam mereantur gehennae torturam. Instat enim mors Papatus abominabilis, urget eum ineluctabile suum fatum, et (ut Daniel ait) ad finem sui venit, et nemo auxiliabatur ei. Ita concurrimus utrinque, illi extremo furore, ego summo contemptu, et vincet audacia mea in Christo novissimam illorum et iam pallentem furiam.

Aliam vero fugam in Boemiam meditor, ne nihil veri vaticinentur sibi papistici Pythones, sed de qua maiorem compunctionis spiritum sint passuri, haec est iuxta illud Mosi: Provocabo eos in non gente, et in gente stulta irritabo eos. Nam tantum meis libellis brevi (propitio Christo) efficiam, ut Boemi a suo opprobrio liberi, soli autem Papistae sint nomen abominationis in orbe terrarum, ut maledictum et anathema sit esse Papistam: non quod omnia Boemorum probem, cum eorum res ignorem et sectas esse inter eos audiam, sed quod Papistica turba illis comparata foetor et nausea futura sit in toto mundo, qui nihil nisi sectae sunt ipsi, adeo ut soli Franciscani inter sese ferme sex sectis scissi sint.

Haec autem ad te scribo, Heros generose, ut mihi initium huius fugae captem apud te, qui regnas in Boemiae initio, confinis Germaniae, ut per te tuamque ditionem procedam in totam Boemiam. Rex laicus scripsit ad sacerrimum suum Pontificem. Ego, quondam miseratione Papae clericus, scribere debui ad Christianissimum laicum. Audio enim te incredibili studio fervere in puram Evangelii verita-

tem, et abominationes et scandala Romanae pestilentiae undique e tuo dominio[1]) profligari. Macte virtute, clarissime Heros, sic abolebitur opprobrium Boemici nominis, et redibit meretrici in sinum suum sentina illa mendaciorum et fornicationum suarum, ut revelentur pudenda eius orbi terrarum ad sempiternam ignominiam. Hoc sit initium fugae meae, haec spes optimi exempli, quod imitentur reliqui Boemiae Heroes et Magistratus; sic non modo in Boemiam fugero, sed et habitavero in ea, etiamsi hic me exusserit illaudatae meretricis furor. Invidiam tamen eius simul et succendero et vicero in Christo. Nihil erit illi amplius prosperum. Christus sic statuit, Amen.

Gratia Domini nostri Jesu Christi servet et augeat[2]) te, optime Heros, in aeternum, Amen. Vuittembergae 15. Iulii, M. D. XXII.

Ea caecitate et amentia percussit Dominus noster Iesus Christus universum istud regnum abominationis papisticae, ut iam totum triennium cum uno Luthero ipsi infiniti vulgi Cyclopes belligerantes necdum intelligere possint, pro qua re mihi cum ipsis bellum sit, frustra tot libellis a me editis et palam testantibus, hoc solum a me quaeri, ut divinae literae solae regnent, sicut dignum et iustum est, humanae vero inventiones et traditiones e medio tollantur ceu nocentissima scandala, aut exsecto veneno et evulso aculeo, id est, vi cogendi et imperandi et conscientias illaqueandi erepta liberae et indifferentes tolerentur, ceu quaelibet alia pestis aut infelicitas mundi. Nam ipsi perpetua insania perciti contra me nihil movent, nisi statuta hominum, glossas Patrum et facta seu ritus seculorum, ea ipsa scilicet, quae nego et impugno, quae et ipsimet confitentur infida esse et frequenter erronea fuisse. Ego de iure disputo, et ipsi de facto mihi respondent. Ego causam quaero, ipsi opus exhibent. Ego

---

1) In ed. orig.: domino. 2) Ibid.: auget.

interrogo: In qua potestate haec facitis? ipsi dicunt: Quia sic facimus et sic fecimus. Sit pro ratione voluntas, pro autoritate ritus, pro iure consuetudo, idque in rebus Dei.

Est apud eos ipsos in Scholis suis vitiosissimum genus disputandi, quod vocant petitionem principii. Hoc discunt et docent usque ad canos, usque ad sepulcrum, tot sudoribus, tot sumptibus miserrimi homines, ubi vero ad usum doctrinae suae veniunt, nihil aliud possunt, nisi vitiosissime principium petere. Ita fit, ut ego clamem: Evangelium[1]), Evangelium, Christus, Christus, ipsi respondeant: Patres, Patres, usus, usus, statuta, statuta. Ubi vero dico, Patres, usum, statuta saepius errasse, oportere eiusmodi firmiore et certiore autoritate munire, Christum vero non posse errare. Hic piscibus magis muti et, ut Scriptura dicit, sicut aspides surdae obturant aures, ne audiant vocem incantantis. Aut hoc denuo, quod semper in summa natat saliva, mihi reddunt: Ambrosius sic dicit, tune doctior es Ambrosio? Tu solus sapis? ac praeterea nihil. Quasi disputatio nostra sit de doctrina Ambrosii et mea, aut quasi et ego non possim dicere: Tu Ambrosium male intelligis et depravas. Obsecro, quis finis est cum caecis istis et furiosis et amentibus disputandi?

Talis est et hic liber Regis Angliae, qui perpetuo textu aliud nihil agit, quam ut traditionibus hominum et glossis Patrum et usu seculorum urgeat. Hic furit, hic maledicit, hic totus convicia et virus est, quod illis doctior, sanctior, maior haberi velim. Non contentus, quod talia illis permitto, ut libera habeantur, sed necessarios nobis articulos fidei Deus ille novus statuit, quidquid ex hominibus dictum aut factum invenerit, quos nisi credam, quantis furiis agitur, ut haereticum et nescio quot portenta ex me faciat. Obsecro, unde nobis ille novus Deus Rex Angliae, creator novorum articulorum fidei? unum ego hactenus Deum novi, cui ius esset articulos fidei condere et fidem exigere.

1) Ibid.: Evangelion.

Verum, prae ceteris furiosis, Deus iste novus aliquid novi furoris advehit. Illi enim Scripturas a me inductas conati sunt utcunque torquere et a suo sensu alienas facere, absque Scripturae saltem nomine et iactantia nihil ausi. Hic vero Deus nova sua divinitate mirum in modum insolescens ac certus, quidquid dixerit fieri oportere aut factum esse, id ex professo etiam testatur, velle sese dimittere capitale fundamentum meum, et aliis relinquere expugnandum, ac solum aedificium labefactare, id est, stipula et foeno contra rupem verbi Dei pugnare, ut nescias an ipsa mania sic insanire possit, aut ipsa stoliditas tam stolida sit, quam est caput hoc Henrici nostri, forte ut verum faciat proverbium: Aut regem, aut fatuum nasci oportuit. Quis morio enim sic diceret: Ego asseram septem Sacramenta, sed intactum relinquam principale robur adversarii? Crederes ab insigni hoste Regis hunc librum editum in Regis perpetuam ignominiam.

Sed ne contemptum a me videatur tanti Regis nomen, et stulto iuxta stultitiam suam respondeatur, brevi libello stultitiam eius revelabo, quantum per occupationes meas fieri potest, latius alio tempore blasphemum et maledicum hoc Regis os, et pro dignitate tractaturus. Nam quod ferme nemo credit, Regis hunc esse librum, me non movet, volo enim Regis esse, cuius titulo vulgatur, et impetum meum in stolidum Regem vertere, qui passus est nomine suo sophisticos nebulones abuti, et tantis mendaciis et virulentia totum librum implere, ut nulla imagine praesentius sit expressus Leus ille vel Lei homousius, aliquis scilicet gravedinosus et frigida pituita Sophista, qualem in grege suo alerent crassi illi porci Thomistae, ne et Angliae Pharaoni sui desint Iannes et Iambres.

Non mihi igitur, sed sibi imputet Rex Henricus, si durius et asperius a me tractatus fuerit, non enim regio animo, aut ulla vena regii sanguinis, sed servili et plane impudenti et meretricia impudentia et vecordia prodit, omnia non nisi maledictis probans, et quod turpissimum in homine, nedum in summis

viris est, palam et ex proposito mentitur, ut Sophistam ex inscitia et virulentia conflatum agnoscere possis. Indulgendum erat ei, si humano modo erraret. Nunc cum prudens et sciens mendacia componat adversus mei Regis maiestatem in coelis damnabilis putredo ista et vermis, ius mihi erit, pro meo Rege et maiestatem Anglicam luto suo et stercore conspergere, et coronam istam blasphemam in Christum pedibus conculcare.

Deinde cum Thomistas constet esse tam stupidum et plane lethargicum Sophistarum genus, ut nihil crassius et ignavius genuerit hominum natura, et Rex noster Henricus optet hoc libro videri egregius Thomista, dum inter cetera de charactere et vi sacramentali in aquis somniat et stertit, quae portenta ipsi in Academiis socii Sophistae amplius ferre non possunt, visus est opus habere, ut asperis verbis vellicetur, si qua de profundissimo lethargo excitari possit, et audire sua somnia et lethargi sui vanas species. Nam nulla causa et nostris vicinis sophistis [1]) is liber adeo placet, quam quod est egregie Thomisticus, et habent suas labra lactucas.

Si idolum Romanae abominationis propter Christum conculcavi, quod sese in locum Dei statuerat magistrumque regum et totius mundi fecerat, quis est iste Henricus novus Thomista, discipulus duntaxat tam ignavi monstri, ut virulentas blasphemias eius honorem? Sit ipse defensor ecclesiae, sed eius ecclesiae, quam tanto libro iactat et tuetur, nempe purpuratae meretricis et ebriae, et fornicationum matris. Ego et ecclesiam eius et defensorem ipsum pro eodem ducens, utrosque eodem impetu invadam et Christo duce conficiam.

Certus enim sum, dogmata mea habere me de coelo, quae etiam adversus eum triumphavi, qui in ungue novissimo plus habet virtutis et astutiae, quam omnes Papae et Reges et doctores, ut nihil agant, qui Bullas nominum et titulorum contra me iactant et libellos sub regiis inscriptionibus vendi-

1) In ed. Jen.: sophisticis.

tant. Dogmata mea stabunt, et Papa cadet, invitis omnibus portis inferi et potestatibus aeris et terrae et maris. Ipsi me provocaverunt[1]) ad bellum, bellum igitur habebunt. Pacem oblatam contemserunt, pacem igitur non habebunt. Deus viderit, uter primo fessus defecerit, Papa an Lutherus. Sic placet in Christo in dies magis ac magis superbire adversus insulsos istos et ineptos Basiliscos, quo magis ipsi furunt[2]).

Priusquam vero ad rem ipsam veniamus, primum diluam duo crimina, quae mihi Thomisticus Rex prae impotentia sua muliebri imponit, quorum alterum est, esse videlicet me mihi ipsi saepius contrarium. Hoc suum impudens mendacium etiam contra propriam conscientiam sic per totum librum urget et elevat, ut satis appareat, non scripsisse eum libellum hunc studio docendi aut (ut ipse fingit) asserendi septem Sacramenta, sed morbo virulentissimi animi sui, quo cum inferius non posset conceptum virus et pus invidiae et malitiae egerere nec digerere, superius per os putidum evomendi occasionem inveniret, nihil spectans, nisi ut mendaciis omnium os oblineret[3]) et mihi invidiam moveret; foedissimum sane sit, quamvis sordidam meretricem tam impudenti fronte et impotenti animo sic mentiri et insanire, Regium animum et sanguinem alia decuissent.

Alterum est, quod conviciis insectatus sum Pontificem et ecclesiam, hoc est, lenonem et lenam et sedem Satanae, cuius ipse defensor declaratus est nuper cum indulgentiis.

Ut ergo impudens eius mendacium traducam per orbem, dignum est hic ordine recensere res, de quibus ego scripsi, quarum sunt duo genera.

Primum est de iis, quae in sacris literis docentur, nempe:

De fide.	De spe.
De caritate.	De operibus.

---

1) In ed. orig.: praevocaverunt. 2) Ibid.: furiunt. 3) Ibid.: obliniret.

De passionibus.
De coelo.
De inferno.
De poenitentia.
De coena dominica.
De peccatis.
De lege.
De morte.
De Christo.
De Deo.
De libero arbitrio.
De gratia.
De baptismo [1]).

Nam haec sunt demum rerum capita, quas Christianum scire oportet, quae et sunt ad salutem necessariae. Has sic tractavi, ut nullus mihi possit impingere unquam aliter sapuisse, quam ab ipso scribendi principio sensi. Nunquam mihi contradixi, sed eodem sensu ab initio mihique similis semper perseveravi, testes sunt et libri exstantes, et universi qui legerunt, testis et ipsa mendacis Regis damnata conscientia.

Proinde, quis crederet tantum Regem non solum hoc audere mentiri, quod contrarium mihi me iactat, sed et palam asserere, me sic docuisse fidem, ut et opera bona vacare et mala licere voluerim. Quasi non sint superstites homines, qui mea legerunt, et suum impudens mendacium arguere possint, cum et ipsum sua conscientia redarguat, ut qui satis testetur, sese mea ex magna parte legisse, ut indignum plane sit, huic Regi mendaciis tantum auso respondere? cui id fuerat inprimis curandum adversus haereses scripturo, ut ne suspicio quidem falsi in eo deprehendi possit, nunc vero totum sese mendaciis involvit. Quis credat ulli parti scriptionis

---

1) In ed. Jen. haec sic leguntur:

1) De fide.
2) De caritate.
3) De spe.
4) De operibus.
5) De passionibus.
6) De baptismo.
7) De poenitentia.
8) De coena dominica.
9) De lege.
10) De peccatis.
11) De morte.
12) De libero arbitrio.
13) De gratia.
14) De Christo.
15) De Deo.
16) De iudicio novissimo.
17) De coelo.
18) De inferno.
19) De ecclesia,
20) Et his similibus.

eius, qui per totum librum tantum mendacium toties repetit et inculcat?

Progenies ista viperae ingenium naturae refert et parentum suorum exemplum imitatur. Sic enim et Paulo, cum docuisset, sola fide sine operibus iustificari omnes filios Adam, imponebant, ut scribit Roma. 3, qui dicunt nos docere: Faciamus mala, ut veniant bona; sed quod manet illos iudicium? Quorum (inquit) damnatio iusta est. Quid et ego meo basilisco dicam de suo mendacio, nisi idem damnationis iudicium?

Alterum genus de iis rebus est, quae sunt extra Scripturam. Nempe:

De Papatu.
De Conciliorum decretis.
De doctoribus.
De indulgentiis.
De purgatorio.
De missa.
De academiis.
De votis monasticis.
De episcopis idolis.
De traditionibus hominum.
De cultu Sanctorum.
De sacramentis novis.

Etsi qua sunt similia, scilicet zizania per Satanam, principatu idoli sui Romani, super agrum Domini seminata, quibus ecclesia non modo potest saluberrime carere, verum etiam ne consistit quidem, nisi careat aut pro libero arbitrio utatur. Nihil enim pestilentius in ecclesia doceri potest, quam si ea, quae necessaria non sunt, necessaria fiant. Hac enim tyrannide conscientiae illaqueantur et libertas fidei exstinguitur, mendacium pro veritate, idolum pro Deo, abominatio pro sanctitate colitur.

Cum itaque de iis rebus nihil habeat Scriptura sancta, coeperunt furiosi Papistae, mendaciorum Magistri et idolorum plastae, sibi negotium sese dignum, scilicet universam Scripturam torquere et depravare in sua venena et mendacia, ut eos locos, qui de fide docebant, oportuerit illis Papatum creare, qui humilitatem praescribebant, pompam tyrannidis statuere, donec omnia summis mendaciis confusissima reddidere, et totam Scripturam abolevere, reg-

nante in loco eius scrinio pectoris Romani, Satana nequitiosissimo obsessi.

Sic Petram fidei invictae Matth. 16 fecerunt Papatum et Papam, qui non modo victi sunt foedissimis erroribus et peccatis, sed quotidianis abominationum exemplis obruuntur et absorbentur.

Sic, ubi Christus docet, nullum esse magnum in sua ecclesia, nisi sit omnium servus, fecerunt huic sententiae alium nasum, ut nihil nisi magnum in ecclesia Dei statuerent.

Furentibus autem his portentis abominationum rapuit me Dominus imprudentem in medias has turbas, et occasione fallacium indulgentiarum dedit mihi aliquot Scripturae locos Satanae extorquere, ceu clavam de manu Herculi, et germano sensui spiritus restituere. Hic, Deum vivum, quanto aestu spumare coepit furor eorum, paratus coelum terrae et ignem mari miscere, scilicet ferre non potens, corniculae suae detrahi alienas plumas, quibus illam egregie in Vicarium Christi adornaverat.

Ego vero corniculam istam primum satis modeste et reverenter tractabam, hoc ipsum maxime agens, ut Papatus nonnihil esset, ignarus ipsum ex diametro pugnare toti Scripturae, contentus autem eram solas Scripturas expurgare, Papatum tale aliquid ducens, qualia sunt regna et principatus hominum. At illi longae tyrannidis usu indurati et hactenus successu fraudis (iuxta Danielem) elati contemnebant modestiam et reverentiam meam, in locum Dei suum idolum statuere praesumentes et mediis Scripturis miscere.

Christus autem mihi spiritum suppeditabat insignem contemptorem tam fraudis quam furoris papistici, fecitque, ut quo magis Scripturas purgarem, eo certius abominationem implicitam invenirem, donec eo res per manum potentis Iacob pervenerit, ut evidentibus et puris Scripturis convictum sit, Papam, Episcopos [1]), Sacerdotes, Monachos, Moniales, Missas, et universum regnum istud cum suis dog-

1) In ed. Jen.: Papam, Cardinales, Episcopos.

matibus et ministeriis esse aliud nihil, quam mere portenta, idola, larvas, mendacia, et ipsissimam abominationem in loco sancto stantem, titulis verorum episcoporum et ecclesiae sese prostituentem, meretricem scilicet illam purpuratam, super bestiam multicipitem sedentem, ebriam sanguine testium Christi, et inebriantem reges terrae calice fornicationum et abominationum suarum.

De quibus omnibus Petrus *) praedixit: Falsi doctores iuxta introducent sectas perditionis, Dominum, qui eos mercatus est, negantes, viam veritatis blasphemantes, et fictis verbis de nobis [1]) in avaritia cauponantes.

Nam unus furor est huius sacrilegi populi, velle per opera coram Deo agere, non sola fide. Unde necesse est, Christum negari et fidem exinaniri, crescere autem lucra et absorberi totius mundi opes pro Missis et vigiliis suis. Sic enim perversissimum hoc abominationis vulgus omnia pervertit; opera, quibus erga homines utendum est, offerunt Deo, fidem, qua sola Deo servitur, tribuunt hominibus. Nam omnibus humanis doctrinis credunt, Deo non credunt, rursum nulli hominum benefaciunt, Deo autem benefaciunt.

Hac itaque veritate agnita coactus sum quaedam meorum retractare, sicubi bona de Papatu et de iis, quae extra Scripturam docentur, scripsi, denique adhuc revoco et ex animo doleo, si quam syllabam pro bono Papatus et regni sui unquam scripsi. Rogoque meos lectores, dignentur prudenter meos eiusmodi errores cavere.

Insuper, quod Regem istum larvatum Thomistam insanum fecit in libello de captivitate Babylonica, etiam revoco, et minus quam oportuit me dixisse confiteor. Nimium enim honoris est et gloriae dicere, Papatum esse robustam venationem Romani Episcopi, nam id exempli Nimrod omnibus principatibus profanis quoque convenit, quibus tamen nos

---

*) 2. Petr. 2. 1) In ed. Jen.: vobis.

Deus vult subdi, honorare, benedicere et pro eis orare.

Verius autem sic de Papatu dico: Papatus est Principis Satanae pestilentissima abominatio, quae sub coelo fuit aut futura est. Sic revoco libellum meum de captivitate Babylonica in gratiam Domini Henrici novi Thomistae, ne ira rumpatur tanta Thomistici nominis maiestas, hanc enim revocationem a me extorquet tam doctus et terribilis Thomista. Nam ne nulla suo libello vis movendi Lutheri inesset, adiecit minas, consulens plane exurendum esse hunc haereticum, nisi resipuerit, et hoc plane Thomistacissime, nam istis minis [1]) certum est Lutherum territum iri et sequuturum, quidquid Thomistica saliva in hoc libello Regis mentitur et blaterat [2]).

Haec sunt arma, quibus haeretici vincuntur hodie, ignis et furor insulsissimorum asinorum et Thomisticorum porcorum. Sed pergant porci illi, et si audent, exurant me. Hic sum, et exspectabo eos, cineribus solis post mortem, etiam in mille maria proiectis, persequar et fatigabo hoc abominabile vulgus.

Summa, vivens Papatus hostis ero, exustus bis hostis ero, facite porci Thomistae, quod potestis, Lutherum habebitis ursam in via et leaenam in semita, undique vobis occurret et pacem habere non sinet, donec ferreas vestras cervices et aereas frontes contriverit, vel in salutem, vel in perditionem. Hactenus satis fuerit patientiam perdidisse, deinceps, cum pergatis indurati et occaecati cornua erigere et sponte facti sitis incorrigibiles et indomiti, nemo a me exspectet quidquam dici in vos deplorata portenta suave aut blandum. Irritatos enim volo magis ac magis, donec effusis omnibus viribus et furoribus concidatis in vobis ipsis. Qui primus alterum compescuerit, sit ipse victor, sicut vultis, sic fiat vobis.

Ut igitur redeam ad egregiam illam Regis Tho-

---

1) In ed. orig.: minimus. 2) Ibid.: blacterat.

mistitatem, qua me damnat ut pugnantia scribentem et mihi ipsi nulla parte constantem, ubi miserabilis librifex, inopia rerum laborans, verbis virulentis multum papyri se posse perdere monstravit, regium plane opus. Qua fide autem hoc faciat, hinc aestimabit bonus lector, quod larvatus Thomista ne unum quidem locum profert, saltem exempli gratia, quo meam inconstantiam convincat. Solum rhetoricatur gloriosus Rex hoc modo: Lutherus sibi pugnat, quis ei credat? Sic dixisse satis fuit defensori novo ecclesiae et numini recens in Anglia nato. Ceterum ostendisse exemplum non fuit opus, ne daretur Luthero occasio sese purgandi, et stultum Regem pro dignitate Thomistica tractandi.

Quando ergo larvam verbis larvatis sine exemplo ludere libuit in re tam seria et sacra, ego sine larva, sed aperte dico, Regem Angliae, Henricum istum, plane mentiri, et scurram levissimum mendaciis suis magis referre, quam regem. Hoc crimine ego Lutherus Thomistam hunc virulentum palam accuso, et testibus tum libellis tum lectoribus meis per orbem convinco, facessat mihi in hac re maiestas regia et mea humilitas, cum mendace scurra loquor, regiis titulis velato, de rebus divinis, quarum iniuriam adversus mendacia tueri pertinet ad quemlibet Christianum. Si stultus Rex sic regiae maiestatis obliviscitur, ut mendaciis apertis in publicum audeat prodire, idque dum sacra tractat, cur mihi non pulchrum sit, mendacia sua rursus in os eius regerere, ut si quam voluptatem concepit adversus divinam maiestatem mentiendo, eam amittat veritatem adversus suam maiestatem audiendo?

Neque enim hic mihi patientiae habenda ratio est, ubi mendaciis suis scurra levis non me, nec vitam meam (quod utique sustinuissem), sed doctrinam ipsam impetit, quam certissimus sum meam non esse, sed Christi. Sibi itaque imputet suisque mendaciis, si indigna cogatur audire regio nomine. Hoc meruit os eius impurum, quod regem meum, qui est rex gloriae, blasphemiis suis conspurcavit. Non enim mea doctrina sibi ulla parte pugnat, nec

pugnare potest, cum sit Christi. Et orbi toto iam constet, me de fide, de caritate, de operibus, et de iis, quae sacris literis spiritus Christi nos docuit, semper fuisse eodem sensu, semper eadem docuisse et scripsisse, licet usu et studio de die in diem magis ac magis profecerim, et easdem res nunc sic, nunc sic tradiderim, aliquando clarius, alibi locupletius, alibi copiosius et varie tractarim, quo modo et ipsae sacrae literae easdem res tractant.

Quod si volet me in his rebus mihi non constare, quae extra Scripturas tractavi, nempe de[1]) Papatu, Indulgentiis, Missis et eius generis zizaniis, quibus a principio modeste dissensi, postea penitus damnavi (ut Regi tanto mendacium hoc ignoscam, quod adversus hominem Lutherum mentitur in rebus humanis), quis non videt stultitiam et hebetudinem eius Thomisticam? qui in universa Thomistitate sua necdum eo promovit, ut sciret, quae sint pugnantia et non pugnantia dogmata. Accede, gloriose Thomista, ad ferulam, docebo te, quid sit pugnare dogmata.

Si hoc est sibi non constare in dogmatibus, ut Rex Thomisticus definit, si quis aliter sentiat cognita veritate et errore revocato, quam antea senserat, obsecro, quis vel sapientissimorum vel sanctissimorum virorum sibi unquam constitit? Damnabimus Pauli epistolas universas, quod ille penitus stercora nunc vocat, quae antea sibi lucra fuerant[2])? Damnemus et Augustinum, qui singulari libro multa retractavit et longe contraria primis docuit. Quin iuxta huius Regis sapientiam inaestimabilem peccatores desinant poenitere et sententiam in melius mutare, ne Rex Angliae iratus libro edito damnet eos inconstantiae et dissensionis propriae.

Et cur non sese quoque Rex sua sapientia metitur, et nunc vinum bibit, qui olim lac nutricis sugebat? Cur nunc armatur ferro, qui olim pueri-

---

1) In ed. orig. deest: de. 2) In ed. Ien.: quod ille post conversionem penitus stercora vocat, quae antea in Iudaismo sibi lucra fuerant.

les caligas induebat? Denique cur in me damnat, quod ipse facit? Nam hoc ipso libro laudat me, quod Papatum prius probarim, et rursus damnat, quod postea reprobaverim. Cur[1]) igitur et mihi non licebat aliter de Papatu sentire quam sensi, et meos errores mutare sententia meliore? Quis vero crederet Regem tantum adeo inepte potuisse delirare? Nisi Thomista esset et virulentis aliis mendaciis serium declarasset, poterat videri iocatus, ceu in diebus larvarum.

Haec potius sunt pugnantia dogmata, ubi simul docueris contraria, simul defenderis et asserueris, et neutrum revocaris aut damnaris. Quo modo Papistarum insaniae pugnant, ubi Matth. 16 Petram faciunt Christum et Papam, cum Christus sit sanctus, Papa autem impius, et sanctitudini cum impietate conveniat ceu luci cum tenebris et Christo cum Belial. Sic enim Papatus non nisi inconstantibus, pugnantissimis, mendacissimis constat (seu potius corruit) dogmatibus, quae utraque simul docet, asserit et tuetur.

Videat itaque lector ex uno hoc argumento, quam asinina ruditas sit Thomistarum, vel puerilis animi impudentia, quae non sinat eos sua ipsorum verba intelligere, et audent tamen assertiones Sacramentorum scribere, et magnificas ampullas suae incredibilis inscitiae testes iactare. In hoc enim hunc libellum Regis scriptum arbitror, ne stupor et inscitia Sophistarum, praesertim porcellorum istorum (Thomistas dico), falso a me traduci crederet mundus, fuit enim meum iudicium tali ipsorummet opere et sigillo comprobandum et confirmandum.

Ad alterum vitium nempe mordacitatis, quo me sugillat Rex, respondeo, primum ei probandum fuisse, iniquam meam mordacitatem et Papatum innocentem esse. Alioqui, cur Christus ipse Matth. 23 tanta vehementia Scribas et Pharisaeos mordet, et hypocritas, caecos, stultos, plenos immunditia, hypocrisi, homicidas criminatur? Et Paulus, quoties

---

1) In ed. orig.: Quor.

vehemens est in concisiones (ut vocat ipse) suas et pseudoapostolos, quos adulterantes et cauponantes verbum Dei, canes, dolosos operarios, apostolos Satanae, filios diaboli, plenos dolo et malitia, deceptores, vaniloquos, fascinatores et circulatores vocat? An et hos Thomista larvatus mecum accusabit invidiae et superbiae?

Quin ut plene Thomisticum cerebrum et plebeium repraesentet ingenium, quasi in scena histrionem agat, sic maledictis, conviciis et mendaciis in me insanit per totum libellum, et nihil eorum de me antea probat, ut nulla causa meam videatur mordacitatem damnare, quam ut rabiem maledicendi apud sordidos suos Thomistas iustificet et aureolam Thomisticam mereatur. Stolidum scilicet caput, quod abunde cognovit, Papatum apud me pro Antichristi regno haberi, cui etiam Iob maledici mandat per eos, qui parati sunt suscitare Leviathan. Et ubique spiritus praecipit mundum arguere de peccato impietatis, et omnino sanctam et iustam hanc mordacitatem tum laudat, tum exigit.

Rex vero, tanquam obtinuisset, Papatum sanctum esse, plaustris virulentiae et maledicentiae suae debacchatur in meam mordacitatem. Sed ut dixi, Thomistarum hypocritam et larvam agere voluit, apud quos extrema perfidia et summa haeresis est, Magistros nostros, etiam si pestes sint orbis terrarum, ceu angelos Dei non adorasse, mutisse adversus nutum eorum, hoc demum crimen est nullo satis igne expiabile.

Ego vero, qui hactenus paulo fui misericordior in portenta papistica, sub spe resipiscentiae eorum, nunc cum eos, qui eiusmodi sunt, videam in reprobum sensum datos et deplorata pertinacia in locum suum cum duce suo Pharaone abiisse, nulla amplius modestia, nulla misericordia in eos utar. Neque amplius amicis meis frena calami permittam, sed tacens eos contemnam. Vel si agendum est cum illis, quanto possim impetu in eos ferar, irritaturus satis, provocaturus tam stupidos truncos,

tam rudes asinos, tam crassos porcos, cum digni alio officio non sint, nisi ut provocentur in poenam suam. Idque faciam in gloriam Henricianae ecclesiae et ipsius Henrici egregii defensoris Thomistae, ne frustra meam mordacitatem sacerrima sua maledicentia damnasse queri possit.

Veniamus autem nunc ad rem ipsam, et more Aristotelis, qui Thomistarum Deus est, primo generaliter, deinde specialiter de causis istis disputemus. Summum, generale et unicum robur Henricianae sapientiae in tam regio libello est nulla Scripturae autoritas, nulla ratio urgens, sed Thomistica illa disputandi forma: Mihi sic videtur, Ego sic sentio, Ego sic credo. Et ut hic mei Amsdorffii recorder, sic disputat stolidus Rex, sicut ille recitare solet, disputasse Lipsenses Theologistas[1]), ubi cum Respondens negasset assumptum Opponenti, probabat idem Opponens hoc modo: Oportet sic esse. Illo iterum negante, denuo et ille: Et quomodo potest aliter esse? Oportet sic esse, pulcherrime et Thomisticissime, quin et Lipsicissime[2]) et Henricissime.

Sic cum ego in meo libello de captivitate Babylonica hoc Thomisticum generale principium maxime impetiissem et divinas Scripturas adversus ritum, usum, consuetudinem, autoritatem hominum statuissem, Dominus noster Rex nihilominus pro sua Thomistica sapientia aliud nihil reddit, quam: Oportet sic esse, Usus sic habet, Haec est longa consuetudo, Ego sic credo, Patres sic scripserunt, Ecclesia sic ordinavit etc. Quod si iterum scripsero mille libros et probavero per Scripturas, usum et autoritatem hominum in rebus fidei nihil esse, facile erit et Regi Thomistico mille libris respondere, et omissis Scripturis a me inductis semper iterare: Oportet sic esse, Usus sic habet, Autoritas hominum sic dicit, atque aliud nihil. Si autem dixero: Unde probas usum et autoritatem humanam valere? re-

1) In ed. Ien.: N. Theologistas. 2) Ibid. deest: et Lipsicissime.

spondet: Oportet sic esse, Mihi sic videtur, Sic credo, Numquid tu doctior es unus omnibus?

Intelligis ergo, lector, stipites istos intractabiles hoc tantum quaerere, ut sibi solis credatur. Ego postulo non mihi, sed apertis Dei verbis credi, illi postulant praerancidis et veternosis sui cerebri visionibus credi, contemptis verbis Dei. Neque enim ego vel usum vel autoritatem hominum in totum negavi, sed libera esse volo et indifferentia, quaecunque extra Scripturas sanctas scripta sunt, tantum articulos fidei necessarios fieri recuso ex hominum verbis, tolerari volo, quae bene dicuntur et geruntur citra Sciptūrae testimonium, tolerari autem libere.

At trunci isti nobis articulos fidei faciunt ex omni verbo Patrum, quod tantum abest, ut Sancti voluerint suis scriptis tribui, ut nulla maiore blasphemia offendi possint, quam dum per lethargicos Thomistas eorum libera verba et facta in necessarios articulos, hoc est, laqueos mendaces, in perniciem animarum vertuntur.

Sit ergo mea haec generalis responsio ad omnes sentinas insulsissimae huius larvae Thomistarum, quas in libello suo corrivat. Et partior eas in duo genera, hoc modo: Si usum vel autoritatem hominum talem allegat, quae manifeste contra Scripturas pugnat, anathema sit usus, autoritas, rex, Thomista, Sophista, Satan, imo et angelus de coelo. Nam nihil contra, sed omnia pro Scripturis valere debent.

Tale est, quod de altera parte Sacramenti Rex stolidus producit, ubi prae Thomistica insania etiam contendit, usum valere in articulum fidei adversus apertissimum textum Evangelii sicuti videbimus. Qua amentia nulli unquam haeretici laboraverunt, hactenus enim haeretici Scripturis saltem in speciem usi sunt, nulli eas aperte damnaverunt. Soli Papistae et Thomistae, faex novissimarum abominationum, eam meretricis frontem sumpserunt, ut et Scripturas sanctas sic habere confiteantur, et tamen sic sentiri non licere velint. Neque ipse Satan tam

aperte et recta in os et in faciem divinam maiestatem blasphemat et mendacii arguit.

Si autem eum usum vel autoritatem hominum allegat, quae non pugnent Scripturis, non damno, sed tolerari volo, hoc tantum adiecto, ut libertas Christiana salva sit, et in arbitrio nostro sit ea sequi, tenere, mutare, quando, ubi, quomodo placuerit. Quod si hanc libertatem nobis captivare volent et necessarios articulos fidei statuere tentarint, iterum dico: Anathema sit, qui hoc praesumpserit, sive sit insulsus Thomista, vel stupidus Papista, sive Rex, sive Papa.

Tale est, quod Dominus noster Rex urget pro articulis fidei sua Sacramenta confirmationis, matrimonii, ordinis, unctionis et mixturam aquae in vinum etc.

Sed nobis adversus has stipulas et stuppas Thomisticas plus quam nimis potentia sunt divina fulmina, ubi Christus Matth. 15 decernit super omnes hominum traditiones, dicens: Sine causa colunt me doctrinis et mandatis hominum. Quid est universa faex huius larvati Thomistae adversus unam hanc vocem Christi, ut alia plurima transeam alias memorata? Si frustraneum est, quidquid hominum mandatum est, qua fronte stolidus Rex nobis articulos fidei ex eo faciet? Itaque hac sola voce Christi prostratus iacet infelix et miserabilis defensor ecclesiae Henricianae cum toto suo libello.

Ubi estis, Domine Henrice? producite vestrum egregium contra Lutherum libellum? Quid asserit dominatio vestra? Septem Sacramenta? Quibus doctrinis? Dei an hominum? Audiat ergo Thomistica vestra dominatio iudicium, non Lutheri, sed eius, quem tremunt cardines orbis: Frustra colunt me doctrinis hominum. Eat dominatio vestra et doceat dominationes papales hanc frustraneam fidem et religionem, eamque sicut optime novit, strenue defendat. Verum ab ecclesia Dei os vestrae dominationis impurum et sacrilegum abstinete, quae non nisi verbum Dei admittit.

Denique adeo stultum est hoc Regis proposi-

tum, ut et communi hominum sensui repugnet. Quis enim non rideat, pro fide nostra Christiana nihil afferri roboris per tantos Samsonas, nisi longitudinem temporum et multorum hominum usum? Qua ratione probabimus, Turcarum fidem esse erroneam, quae iam ad millesimum fere annum durat, ante orta, quam Germania ad fidem conversa est? An hoc satis est, quod, dum per intervalla terrarum semoti non cogimur cum illis disputare, interim in nostris angulis, quidquid visum fuerit, licet nugari. Sic et Iudaeos quis non merito iustificet huius invicti Thomistae exemplo, cum tanta nos superent longitudine temporum?

Et cur gentes per orbem novam Christi fidem non dicentur autore Henrico Angliae merito fuisse persecutae[1]), cum idolatria eorum hoc pulcherrimo et Thomisticissimo argumento recta et sana fides censeri debuerit, quod tot millibus annorum, tot regionibus populorum, tam constanti usu firmabatur? Atque eodem Henrico magistro etiamnum asseramus, impiorum hominum errores esse sanam fidem, quod ab initio mundi illorum superarit multitudo et diuturnitas et potentia piorum paucitatem et ignobilitatem.

Summa, si hominum dicta valent articulos fidei[2]), cur non et mea verba faciunt articulos fidei? An non sum homo? Quin nova Regis sapientia omnes homines omnium hominum verbis credere cogamus. Et ipse Rex quoque, ut levetur cura scribendi, sequatur suum principium et dicat: Homo sum, qui sic loquor, ergo oportet sic esse, non potest aliter esse. Stulta, ridicula et verissime Henriciana et Thomistica sunt haec, quasi res spiritualis metienda sit praescriptionibus temporum et usu aut iure hominum, ceu fundus aut pratum aliquod sit.

Quod si dixerint, suam praescriptionem in hoc differre ab illorum praescriptione, quod Papistarum sit ex Spiritu sancto, illorum ex hominibus, ridebit

---

1) In ed. orig.: persecutas. 2) In ed. Ien.: valent ad articulos fidei condendos.

Turca hoc futile cavillum, et dicet: Cum tu hoc asseras sine Scripturis et sine signis, mera hominum autoritate, nihilo magis efficis, quam si ego meam quoque fidem esse ex Deo dixero. Et qua facilitate tu me contemnis, et ego tuam contemno, qua autoritate probas tuam, et ego probo meam. Quid hic fiet? nisi ut moriones etiam intelligant, Henricianos Thomistas prae sua insigni inscitia fidem nostram ludibrio exposuisse et omnem gentium impietatem stabilivisse, dignos, quibus os, lingua et manus praeciderentur, ne in aeternum aliquid aut dicerent, aut scriberent.

Sed hoc agit inquietus Satan, ut nos a Scripturis avocet per sceleratos Henricos, et sacrilegos Thomistas, et fidem nostram super hominum mendacia collocet. Neque enim iam Scriptura sancta opus est, si sufficit novis hominum dictis extra Scripturam roborari.

Nos autem, ut favemus dignissimos istos defensores Papisticae ecclesiae, ita dicimus anathema et maledictum esse, qui nostrae fidei aliud fundamentum posuerit, quam id quod positum est. Paulus enim 1. Cor. 2 magna sancit autoritate, fidem nostram oportere niti in verbis Dei, ubi dicit: Sermo meus et praedicatio mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis fuit, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Hoc fulmine et tonitru coelesti quatit et dispergit, sicut ventus pulverem, universas larvas huius Henrici in suo insulsissimo libello. Quid enim scribit stolidus Henricus, nisi persuasibilia humanae sapientiae verba, dum nihil spiritus, nihil virtutis ostendit, sed longitudinem temporum, dicta et facta hominum causatur? ausus etiam impudenti ore exigere, ut fidem nostram super haec humana figamus, palam in os hoc divinum Pauli insaniens. Maledictum itaque sit et iterum maledictum, non solum quod stolidus Henricus tentat, sed et universum corpus istius Behemoth, regnum Papae, cum universis dogmatibus suis, quibus nos a Deo nostro abducere

moliuntur, et verbum eius e cordibus nostris evellere.

Proinde nos nostrae ecclesiae defensori adhaeremus, qui dicit Matth. 16: Aedificabo ecclesiam meam, non super longitudinem temporum, neque super multitudinem hominum, neque super: Oportet sic esse, neque super usum aut dictum Sanctorum, denique nec super Iohannem Baptistam, nec super Eliam, nec super Ieremiam[1]), aut ullum ex prophetis, sed super solam et solidam Petram, super Christum Filium Dei. Hoc[2]) est robur nostrae fidei, hic tuti sumus adversus portas inferi. Hic mentiri et fallere non potest, omnis homo mendax. Et Sancti, cum extra hanc rupem agunt aut dicunt, homines sunt. Purissimum et solum ac certum verbum Dei nostrae fidei supponendum est. Si quis, inquit*), loquitur, quasi sermones Dei; et omnis prophetia sit analogia[3]) fidei, Rom. 12.

Haec sunt robora nostra, adversus quae obmutescere coguntur Henrici, Thomistae, Papistae, et quidquid est faecis, sentinae et latrinae impiorum et sacrilegorum eiusmodi, neque habent, quod possint hic respondere, sed confusi et prostrati iacent a facie verborum istius tonitrui. Et exspectamus quoque quid adversus haec mutire audeat Rex nugigerulus iste cum omnibus suis Sophistis, stat enim fixa sententia fidem non deberi, nisi certo verbo Dei, sicut dicit Rom. 10: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

Proinde, quidquid ultra verbum Dei producitur, hoc nostri sit arbitrii ceu dominorum, credere, non credere, damnare, probare, sicut scriptum est**): Omnia vestra, sive Apollo, sive Cephas, sive Paulus, vos autem Christi. Si solius Christi sumus, quis est iste stolidus Rex, qui suis mendaciis nos Papae facere molitur? Nos non sumus Papae, sed Papa noster est, nostrum est non iudicari ab ipso,

---

1) In ed. Ien.: nec super Eliam, Esaiam, nec Ieremiam. 2) Ibid.: hic. *) 1. Pet. 4. 3) Ibid.: analoga. **) 1. Corinth. 3.

sed ipsum iudicare. Spiritualis*) enim a nemine iudicatur, et ipse iudicat omnes, quia verum est. Omnia vestra, etiam Papa, quanto magis sordes istae et labes hominum Thomistae et Henrici.

Quanquam ego quoque stultus sum et satis ineptus, qui amentibus istis et deploratis cerebris toties frustra inculco, et surdis induratisque capitibus sine fructu semper canto, traditiones hominum seu diuturnum usum in rebus fidei nihil valere. Quoties enim dixi, etiam Augustini sententia solis Canonicis libris eum deberi honorem, ut firmissime credatur, nihil erroris in illis esse? ceteros, quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, non aequo honore dignos esse? At si etiam Augustinus id non dixisset, Scriptura tamen exigit, nulli nisi soli sibi credi.

Frustra, inquam, surdis aspidibus haec cecini semper, qui sine fine suas naenias iterant et garriunt: Ambrosius, Augustinus, Hieronymus sic dixit[1]), ergo Lutherus est haereticus, quia Augustini, Ambrosii dicta sunt articuli fidei, cum sancti illi viri nihil minus voluerint, quam hunc sacrilegum Henricorum et asinorum cultum, ut dicta eorum articulis fidei aequarentur, sed libera et sub iudicium cuiusque fidelis voluerunt posita esse sua dicta omnia. Quin et ipsi porci Thomistae coguntur concedere, saepius sanctos viros errasse, ut eorum autoritas pro stabilienda fide et fulcienda conscientia, etiam communis sensus iudicio, satis esse non possit.

Haec sit itaque generalis mea responsio adversus regia illa Thomistarum principia, quibus regius hic in totum libellus nititur, longitudinem inquam temporum et multitudinem hominum. Forte adhuc angelos sanctos ex daemonibus facient subtilissimi isti Henrici, cum longitudo temporis ab initio mundi illis patrocinetur, ut principium Thomisticissimum veritatis. Deinde adeo praecellit Satan multitudine hominum adhaerentium, ut etiam a Christo princeps

*) 1. Corinth. 2. 1) In ed. Ien.: sic dixerunt.

mundi, et a Paulo Deus huius seculi et rector harum tenebrarum appelletur. Qualia ergo sunt Henriciana principia et articuli, talis est et fides et veritas; qualis fides, tales et Sancti, hoc est, Babylon et abominatio novissimis temporibus digna.

Veniamus nunc ad particularia Henrici nostri et videamus, quam feliciter aptet principia sua conclusionibus Thomistica illa sapientia. Sed veniam prius peto a pio et candido lectore, si molestus fuero toties iterando eadem de traditionibus et usu hominum refutandis. Quid enim aliud possim, cum Thomisticus rex perpetuo libro nihil afferat quam doctrinas et usus hominum? Vix unam eamque depravate adducit Scripturam, scilicet ad Sacramentum ordinis stabiliendum, ut videbimus. Si molestum non est assidue legere apud stolidum Regem: Oportet sic esse, sic sentio, sic habet usus, sic docet ecclesia, tu solus sapis etc., non sit, obsecro, molestum etiam toties legere: Hoc sentire nihil est, hic usus nihil probat, hoc oportet esse est nihil esse, ea ecclesia non est Christi ecclesia, non ego sapio, sed Christus solus sapit etc. Necessitas cogit me stolido Regi sic per singula respondere, qui per singula sic argumentatur.

Primum indulgentias apprehendit Rex defensor, quas ego asserueram esse imposturas Romanae nequitiae. Has defendit hoc modo: Si indulgentiae sunt imposturae, impostores non solum erunt praecedentes Pontifices, sed et ipse Leo X, quem tamen Lutherus eximie laudat.

O regium et Thomisticum acumen, iterum scilicet nobis proverbium illud commendat: Aut regem aut fatuum nasci oportuit. Si Lutherus tantum habet autoritatis, ut tantus Rex ei credat Leonem X. laudanti, cur non credit eidem indulgentias damnanti? praesertim cum hic munitus sit Scripturis, rationibus et factis, illic autem obsequium sit benevolentiae erga personam. Sed decori suo inservire voluit larva Thomistica, qui statuit sequi non Scripturas, non rationes, sed hominum nuda dicta.

Itaque nihil respondet mihi Rex Thomisticus

indulgentias damnanti, praeter hoc verbum : Indulgentiae non sunt imposturae, quia Leo X. est bonus vir, ergo oportet sic esse, non potest aliter esse. Hoc argumento regio et Thomistico usus potes dicere: Romae in curia Papae nihil mali agitur, quia Leo X. bonus vir est, et sic magistro nostro eximio Henrico rege Angliae autore iustificabis omnem illam abominationem Romanae perditionis.

Eodem argumento et ante eum Silvester meus usus est, quia et ipse Thomista fuit. Nam si hoc loco argutiam illam tractem, quod aliud sit esse bonum virum, aliud bonum civem, et aliud bonum principem, ut Aristoteles eorum docet, frustra tractavero coram tam stupidis et crassis truncis. Quanto minus caperent, si secundum divinas literas de hac re disputarem? Nam revera bonus vir non est, qui bonus princeps esse non potest. Spiritus enim Christi (quo solo boni sumus) reddit hominem perfectum, ad omne opus bonum instructum, ut Paulus ad Timotheon[1]) docet. Id quod et historiae probant Scripturarum. Coram hominibus locum habet argutia ista, aliud est esse bonum virum, nempe in speciem, et aliud bonum principem aeque in speciem. At Saul ut desiit esse bonus vir, simul desiit esse bonus princeps.

Itaque nihil facit hoc contra me, quod Leonis X. personam laudavi et indulgentias damnavi. Duplex est hic iudicium, hominem non licet iudicare, etiamsi pessimus sit coram Deo, donec foris sine crimine vivit, hoc enim iudicium ad eum pertinet, qui scrutator est cordis et renum. Aliud est de indulgentiis iudicare, quod ad doctrinam pertinet, in qua ut errare possunt tam boni et mali (sive sint vere aut ficte boni), imo et electi, ita pertinaces in errore non sunt, nisi manifeste impii. Hoc iudicium ad omnes et singulos pertinet, ut vocem pastoris et alienorum discernamus. De Leone autem ipso adhuc hodie incertus sum, quid senserit apud sese, et an pertinax fuerit in errore. Neque

1) In ed. Ien.: Titum.

enim latet, quis sit autor Bullae Leoninae novissimae. Sed quid ista spiritualia et pretiosa ante porcos istos proiicio? Quid capiat harum rerum, qui hunc syllogismum non capit longe insulsissimum esse: Leo bonus est, ergo indulgentiae sunt verae.

Veniamus ad aliud, de Papatu, quem ego potentibus Scripturis convulsi. Defensor autem eius ad Scripturas meas magis mutus quam piscis, regia fiducia praesumit, Lutherum ad solum eius nutum Scripturas deserturum et suis mendaciis accessurum. Probat autem Papatum hoc modo: Oportet sic esse, quia audivi etiam Indiam sese Romano Pontifici subdere, item Graeciam, item S. Hieronymus agnoscit Rom. ecclesiam pro matre. Quid hic Lutherus dicere audebit adversus tam egregia et tam Thomistica.

Respondeo: Si ideo stabit Papatus, quia Rex Angliae audivit Indiam et Graeciam sese subdidisse, eadem ratione non stabit, quia Lutherus audivit et certus est, neque Indiam neque Graeciam sub Romano Pontifice unquam fuisse aut esse voluisse. Deinde gloriosus dominus Rex pro suo more satis fortiter mentitur, dum Hieronymum facit assertorem Papatus, cum vir ille ecclesiam Romanam suam duntaxat, non orbis matrem appellet, et prae ceteris acerrime adversus ambitionem monarchiae istius scribit. Sed Rex decori sui magis, quam causae rationem habet, ideo ut larvam Thomisticam decet, Scripturas omittit, quibus opus est in rebus fidei asserendis, et interim nobis narrat, quid audierit, ut in auditum suum suspendat fidem et salutem animarum nostrarum.

Hactenus videatur iocatus Rex Angliae tanquam rudis et indoctus laicus (si placet), nunc serium ducit et suscepto sese accingit argumento, septem Sacramenta asserturus et primo Sacramentum altaris, in quo ego tres tyrannides reprehendi, unam, quod altera pars Christianis esset ablata, secundam, quod articulo fidei necessario urgentur credere, panem et vinum desinere post consecrationem, tertiam, quod opus et sacrificium ex ipso fecerint.

Hic mihi iam non cum inscitia et hebetudine, sed cum obstinata et impudenti nequitia Henrici agendum. Non hic mentitur modo, sicut scurra levissimus, sed in rebus his seriis nunc audet, nunc fugit, nunc simulat, nunc depravat, nunc torquet, prorsus omnia pro mera libidine dicit et tacet, ut nequissimum nebulonem, si non superat, certe egregie aequet[1]. Lege meum libellum de captivitate Babylonica, carissime lector, et vera me dicere videbis, robustius enim scripsi, quam nunc scribere possim, quod virulentum et nequam hunc Thomistam sensisse hoc argumentum est, quod meas optimas et potentissimas tum Scripturas, tum rationes reliquit intactas, interim suo insulsissimo libello pios lectores occupaturus, ne meum libellum legant et suas nequitias deprehendant.

Confiteor plane, me fuisse nonnihil commotum, dum collatis meo et illius libellis deprehendi, quam nequiter transierit robora mea et tanta bucca iactaret assertionem Sacramentorum contra Lutherum. Scilicet hoc regnum papisticum, e mendaciis natum, nihil potest prae ingenio suo, nisi perpetuo mentiri, fallere, simulare, illudere, super aristas incedere et in his omnibus gloriari et triumphos iactare.

Sed age, revelemus sceleratam hanc et regiam nequitiam in prima tyrannide, scilicet, una parte Sacramenti. Ego alteram partem esse impie Christiano populo ablatam septem argumentis probavi, quae et tunc me vincebant, nunc autem et triumphant, postquum assertor Papistarum gloriosissimus regia fortitudine illa transit intacta.

Primum erat autoritas Evangelistarum narrantium constanti et uno sermone Christum instituisse utramque speciem iis, qui memoriam sui essent facturi, et signanter ad calicem adiecit: Bibite ex eo omnes. Ad hoc nihil dicit Rex, defensor ecclesiae.

Secundum erat, si solis presbyteris dedisset Christus in coena Sacramentum, non licere ullam

1) In ed. orig.: aequat.

partem laicis dare, cum non liceat institutum et exemplum Christi mutare. Hic tacet gloriosus defensor Rex Angliae.

Tertium, si potest una pars huius Sacramenti laicis tolli, poterit et pars Baptismi et Poenitentiae eadem autoritate tolli, et quidquid Christus unquam statuit potest partim tolli, si non potest, nec illa pars tolli potest. Ad hoc obmutescit gloriosus assertor Sacramentorum.

Quartum, quod Christus dicit sanguinem suum fundi pro remissione peccatorum nostrorum, ideo quibus remissio datur peccatorum, eis non posse negari signum remissionis, quod illis Christus dederit. Ad hoc mutus est larvatus Thomista Anglorum.

Quintum, si potuit vinum tollere, poterit et panem, ac per hoc totum Sacramentum tollere et institutum Christi penitus evacuare, si totum non potest, nec partem potest. Hic invictus Rex forte recordatus proverbii: Silentio respondetur multis, et ipse mihi silendo omnia dissolvit.

Sextum [1]), quae necessitas utramque speciem negari laicis, cum tamen rem ipsam omnes concedant, ita ut nos doceant tantum sub una, quantum sub utraque specie donari? Si rem, quae maior est, concedunt, cur signum alterum rei (ut fabulantur) eiusdem denegant? Sed hoc argumentum tam insigni defensori fidei faciebat negotium molestissimum.

Septimum est Paulus omnium obstruens ora, qui 1. Corinth. 11. non presbyteris, sed ecclesiae et omnibus fidelibus tradit totum Sacramentum. Hoc argumentum dixit assertori Sacramentorum: Noli me tangere.

Satisne vidisti nequitiam huius assertoris? Tu nunc vide, an in tali corpore ulla sit gutta regii sanguinis, aut in animo eius scintilla boni viri. Quem rogo non urat haec plus quam sophistica

---

1) Ibidem totum hoc sextum argumentum omissum est, quamquam pergitur: septimum etc.

malitia et impudentia, quae ex animo et de industria adversus agnitam veritatem sic insanit, ut non modo sibi, sed et orbi toti velit exstinctam et sepultam? Plane vas electionis iste est Satanae et dignissimus defensor ecclesiae Papisticae. Eo studio et pleraque alia molitur per totum suum blasphemum et sacrilegum libellum, et pius lector hoc signo discat eum cavere ceu sentinam mortis et suspectum habeat per singulos apices, nulla venia dignus est, quia nullus error hic est, sed mera nequitia et indurata malitia ad mentiendum et blasphemandum intenta.

Verum elinguis iste defensor in rebus necessariis videamus quam linguax sit in suis nugis, ventrem distende, lector, magnalia ista Thomistica ut capere possis, probaturus licuisse alteram partem tollere, quam regaliter incedit, quasi esset rex.

Ecclesia (inquit) mane communicat Sacramento, quod Christus fecit vesperi, deinde nos aquam vino miscemus, de quo tamen nihil meminit Scriptura. Quare si ecclesia hic potuit aliud facere aut instituere, potuit et partem Sacramenti tollere.

Sic rotari et ferri debet praeceps et insana mentiendi libido adversus Dominum gloriae. Quam vellem, modo possent asini et porci loqui, ut inter me et Henricum iudicarent. Sed accipiam alios asinos et porcos, qui nimis possunt loqui. Iudicate ergo vos ipsi, Sophistae, Parisienses, Lovanienses, Colonienses, Lipsenses [1]) quoque et vestri similes, ubiubi sint, qua dialectica valeat ista Henricissima et Thomisticissima consequentia? Nam et vos ad marginem signastis libelli huius: Hic iacet Lutherus prostratus, et Henricum vestrum approbastis. Dicite ergo: Unde locus? unde regula istius consequentiae? Aliquid fit extra Scripturam, ergo contra Scripturam est sentiendum? Vinum miscetur aqua extra testimonium Scripturae, ergo Scriptura alteram partem statuens est damnanda, pro haeresi habenda et aliis rabidis blasphemiis vestris conspurcanda.

---

1) In ed. Ien. deest: Lipsenses.

Pudescitne tua frons, Henrice, non iam rex, sed sacrilegus latro in divina et sancta verba Christi? Nondum sudatis virulenti Sophistae? Ecce quam iacet miser Lutherus prostratus? Vos miserabiles trunci sic estis in reprobum sensum versi, ut hoc principale robur affirmetis huius regii libelli, quod ipsa saxa clamant, esse summam blasphemiam.

Fingam hic aliquot genera stultorum vel furiosorum, ut Regem meum suis plenius pingam coloribus. Si quis sic disputaret, ut contrarium Scripturae fieri probaret, ideo Scripturam debere cedere, ut adulterium fit, ergo lex prohibens adulterium est haeretica. Credo hunc etiam meo Regi, quamvis sit furiosissimus, furiosum videri. At quanto tamen hic sapientius disputaret, quam hic meus Henricus disputat? si quidem si omnino est Scriptura per factum aliquod abroganda, nullo melius quam contrario facto abrogatur.

At meus Rex, ut superet omnem furiam, probat facto impertinenti Scripturam abrogandam esse. Nam misceri aquam vino, nihilo [1]) magis contrariatur utrique parti Sacramentorum, quam creationi aut nativitati Christi. Si ergo recte arguit Rex: Vinum aqua miscetur sine Scriptura, ergo Scriptura est deserenda de una parte Sacramenti, valebit etiam iste syllogismus: Vinum miscetur aqua sine Scripturis, ergo Scriptura de creatione, de nativitate Christi est abroganda. Docet ergo nos Rex gloriosus, Scripturas et verbum Dei tollere debere, non modo per factum contrarium, sed et per impertinens, et nisi ei consentiamus, solus vult esse Christianus, imo defensor et assertor ecclesiae, nos omnes haereticos. Et hanc quidem mercedem erroris sui, sicut oportuit, Rex meus recepit in semet ipso.

Sed et alium fingam stultum: Si quis contenderet, unum aliquem locum Scripturae esse haereticum, quia alius eiusdem Scripturae locus produceretur, nihil pugnans, sed tantummodo impertinens,

---

1) In ed. orig.: nihil.

ut si diceret, Iohannem Baptistam non esse praecursorem, quia Jethro consuluit Mosi *) civilem politiam instituere, forte etiam Rex meus hic vel rideret vel misereretur hominis maniam.

Sed nulla est comparatio huius maniae ad Regiam maniam. Nam si impertinentia potest aliquid de Scripturis mutare, rectius hoc faciet impertinens Scriptura ad se ipsam, quam impertinens factum extra Scripturam. Nam vinum misceri aqua est factum prorsus extra Scripturam et impertinens ad partem Sacramenti. Et tamen meus Rex, testibus Sophistis, hoc syllogismo prostravit Lutherum miserum et indulgentias meruit donare, dignissima certe retributione pro tali sapientia. Igitur nihil peccaris deinceps, si sic argueris: Henricus est rex Angliae, et tamen nec Deus cognovit, nec Scriptura meminit, ergo Christus nec est natus nec passus, imo tota Scriptura nihil est; verum ego hic ad marginem mihi signari nolo: Hic iacet prostratus rex Angliae, quia verbis nolo prostratum, sed rei evidentia.

Quid igitur ex iis omnibus colligemus? Hoc scilicet, quod cogitationes impiorum cordium revelantur hoc signo contradictionis, nam ideo ceciderunt in haec barathra absurditatis et horribilia monstra, quod divinam Scripturam ex animo habent pro re quadam humana, quale est mixtio aquae et vini, nec ei ullum habent maiorem honorem, ideo sic ipsa confundit eos, qui eam non honoraverunt et glorificaverunt sicut divinam Scripturam.

Verum, quid porcis istis cum Scripturis? descendamus ad ipsorummet-diatribam et sua etiam ignorare eos convincamus. Dicat ergo nobis gloriosus assertor Sacramentorum, unde probatur, Missam necessario mane celebrandam esse, aut quomodo hoc sit contra Christi institutum, si mane celebretur, quod ille vesperi fecit? Idem quaero de miscenda aqua in vino, quis fecit hunc articulum fidei? quis audet dicere peccatum esse, si sine aqua cele-

---

*) Exod. 18.

bret? An Henricus? dum dicit: Oportet sic esse, et non credit Lutherum sine aqua celebrare.

Consuetudo, inquit, habet vim legis. Respondeo: Habeat vim legis in civilibus causis, sed nos in libertatem vocati sumus, quae nec legem, nec consuetudinem ferre potest aut debet, cum agamus in spiritualibus rebus. Quare dominatio et regalitas Henrici suam dialecticam male didicit, et hoc loco vitiosissime petit principium, arripiens hoc pro certo, probato, divino, necessario articulo fidei, quod est mere liberum et humanum inventum? Nihil ergo mirum, si ruina libelli eius sit magna, quem super talem arenam aedificat.

Quare nos Papistis et Henricistis istis sanctis libenter favemus magnificos illos fidei suae articulos, qua credunt, esse tantum mane communicandum, esse tantum in loco sacro aut portatili (quod vocant) celebrandum, esse aquam vino miscendam, et alios gravissimos et his sanctissimis Sanctis dignissimos articulos. Nos autem tales fideles mere fatuos et stolidos affirmamus et communionem Sacramenti liberam habemus, sive per diem, sive per noctem, sive mane, sive vesperi. Libera sunt tempora, horae, loci, vestes, ritus. Apud nos non peccat, qui modeste ederit et biberit ante communionem, quod et Paulus confirmat 1. Cor. 11 dicens: Si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis ad coenam dominicam.

Ita Christus vesperi instituens communionem non instituit vesperam pro communione nec matutinum, neque enim verbum de tempore, personis, locis, vestibus meminit, alioqui, si exemplum temporis articulum facit, faciet etiam articulos exemplum aetatis, loci, personarum, vestium et non licebit aliis quam virilis aetatis hominibus, ut apostoli erant, coena ista participare, deinde non nisi in vestibus laicis. Denique nullis mulieribus dare licebit, ne virginibus quidem, cum non dicat Scriptura fuisse eas tum participatas. Et quis numeret

omnia absurda, quae Regem istum exactorem tantum [1]) sequentur.

At longe aliud est utraque pars Sacramenti, nam eam Christus non reliquit liberam, sed ipsam et usum eius certis et apertis verbis instituit. Et meo sensu melius et tutius foret, aquam non misceri vino, cum sit mere figmentum humanum et sinistram, imo pessimam habeat significationem. Non enim significat nostram in Christo incorporationem, cum simile signum non habeat Scriptura, sed illud, quod Esai. 1. dicitur: Vinum tuum mixtum est aqua, hoc est, purissima Dei Scriptura vitiata est humanis traditionibus, et quod impletur quam maxime in hoc Sacramento, imo vinum hic in aquam totum est mutatum, nihil enim reliquum est verborum Dei in hoc Sacramento.

Non quod damnem usum mane et locis sacris communicandi, sed necessitatem repudiamus. Volumus enim si quis ieiunare non possit aut rheumate vel gravedine levari ieiunus non possit, ante comedat et bibat, quam participet mensae Domini et hoc libere agat, quo corpore et animo sit compositissimus. Nam quod Henricus ecclesiam vocat, nos dicimus meretricem purpuratam esse. Ecclesia enim etsi ritibus et ceremoniis carere non possit, non tamen leges et laqueos animarum ex ipsis facit, faciunt autem hoc, qui ecclesiae nomen iactant, porci illi et asini, Henricistae, Papistae, Sophistae et sui generis deceptores et Antichristi.

Habes itaque, lector, quid de sapientia Regis Angliae sentire debeas, quem vides, quam stolide et ridicule contendat, valere in articulum fidei consuetudinem incertae originis, tum liberam et mutabilem adversus apertum, concessum et immutabilem sermonem Evangelii. Quo simul discis, quam contemptum habuerit sermonem Dei, dum libellum suum conciperet, inflatus nomine et maiestate coronae suae, adversus inopem et pauperem Lutherum. Sed Christi iudicium ex parte vidisti, quam nihil

---

1) In ed. Ien.: tandem.

metuat reges superbos et blasphemos, sed potius montes transfert antequam cognoscant et apprehendit astutos in astutia sua.

Confirmo itaque libellum meum de captivitate Babylonica Christianissimum, ut cuius robora non tetigit meticulosus Thomista Rex et contra meas rupes vagis et aridis stipulis ludens egregium praebuit orbi spectaculum, ut pueri et moriones intelligant eius insignem inscitiam, hebetudinem, malitiam et nequitiam. Transeamus ad aliud.

Quarto, cum ego demonstrassem, non esse necessarium credere, panem et vinum transsubstantiari, insurgit in me Thomista Rex duabus machinis. Quarum prima est Ambrosii verbum, altera Thomisticus ille aries, qui vocatur: Oportet sic esse. Ambrosium inducit asserentem, nihil remanere nisi corpus et sanguinem post consecrationem.

Quid ego respondeam tam insulsis et ineptis stultis? Si hic quaeram: An Ambrosii verbum sit articulus fidei necessarius? dicet Rex: Oportet sic esse. Si dixero: Quis dedit Ambrosio ius condendi articulos fidei? dicet: Oportet sic esse. Et non videt stolidum caput, tale esse Ambrosii verbum, quod se ipsum devorat, cum impossibile sit, nihil remanere nisi corpus et sanguinem post consecrationem, nisi quod apud Thomistas subtilissimos viros forma, calor, frigus et alia accidentia nihil esse dicuntur. Nam haec vere, ut non sunt nihil, ita videmus ea remanere, ut Ambrosium hic errasse palam palpemus etiam.

Sed esto, Ambrosius voluerit non remanere panem et vinum, dicam, Ambrosium suo sensu abundare permitto, neque sanctus vir hoc verbo conscientiam ullius ceu articulo fidei voluit obstringere, cum id non possit e Scripturis demonstrare[1]. Sed sicut ipse libere hoc modo est opinatus, ita permisit aliis aliter opinari, exceptis Thomistis, quos etiam veternosis somniis suis, ceu articulis fidei, iustum est illaqueari et vexari.

1) In ed. orig.: demonstraret.

Iam aliud Regis robur, quod oporteat sic esse, quia clara sunt (inquit) verba Christi dicentis: Hoc est corpus meum, non dicit: Cum hoc, aut in hoc est corpus meum.

Hic iterum non tam lethargum Regis, quam nequitiam accuso. Sic enim detruncat latro verba Christi, et meum argumentum regaliter transilit, ac si ius haberet verba Dei rapere et ponere pro libidine. Ipse iuxta rudissimam et asininam Thomistarum philosophiam aptat pronomen Hoc ad praedicatum Corpus meum, deinde mox, quasi id evicisset, clamat: Aperta sunt verba: Hoc est corpus meum. Sed interim totum pondus, quo larvalem illam philosophiam urgebam, tacet subdolus Sophista. Hoc enim tota disputatione egi, ne pronomen Hoc ad corpus meum aptari possit in eo loco. Neque enim opus mihi erat tam crassis porcis, qui mihi dicerent, nihil esse nisi corpus ibi, si pronomen Hoc non nisi corpus demonstraret.

Sed vitiosissimus petitor principii, ut est mos omnium Sophistarum, debebat primum ostendere, pronomen Hoc ad praedicatum pertinere et meas rationes diluere. Horum nihil facit et garrit ridicule, Christum non dixisse: In hoc, vel cum hoc, sed: Hoc est corpus meum. Nonne et ego ista subtilissima subtilitate Thomistarum possem dicere: Christus non dixit: Panis transsubstantiatur in corpus, ut vos fabularum Magistri fingitis?

Sed hic fuerat Regi laborandum, ubi ex filo sermonis ostendi pronomen Hoc ad panem aptari et sic sonare aperte[1]) verba: Hoc est corpus meum, id est, hic panis est corpus meum. Nam textus sic habet: Accepit panem, benedixit, fregit et dixit: Hoc est corpus meum etc. Vides hic, ut omnia illa verba, accepit, benedixit, fregit, de pane dicantur. Et eundem demonstrat pronomen Hoc, quia illud ipsum, quod accepit, benedixit, fregit, hoc (inquam) acceptum et benedictum et fractum significatur, cum dicitur: Hoc est corpus meum, non prae-

(1 In ed. Ien.: aperta.

dicatum, sed subiectum demonstratur. Non enim corpus suum accepit, benedixit et fregit, sed panem, ideo non demonstrat corpus, sed panem. Haec sunt clara verba, quae Rex nequitiosus occulit et nudam illam propositionem urget: Hoc est corpus meum et pronomen Hoc ad corpus temeritate propria aptat.

Sed et hoc insigne est sapientiae Thomisticae, quod postulatus rationem huius articuli fidei, cum nullum articulum sciat a me admitti, nisi apertis Scripturis munitum, ipse tamen nihil aliud affert, quam Oportet sic esse, Verba sunt clara et aperta. Quis autem tam insanus est Grammaticus, qui ex hoc sermone: Hoc est corpus meum, intelligat aut colligat id, quod est panem transsubstantiari, nisi Thomistarum faex, quae etiam Grammaticam nos dedocuere? Cur non et eadem facultate dicit, Transsubstantiationem etiam illo sermone ostendi, quando dicitur: Apocalypsis B. Iohannis. Si enim satis est pro articulo fidei regaliter dicere: Verba sunt clara, nulla erunt verba, quae non possint omnium omnia probare, maxime cum audiat stolidum caput verba ista a me in alium sensum clara appellari et pro suo sensu aliena, nedum obscura.

Quin eximius nostralis Rex Henricus stropha Thomistica ausus est etiam a me exigere, ut probem non transsubstantiari. Scilicet insulsissimus Thomista docendus etiam est elementa disputationis, qui cum affirmativam debeat probare, contendat ab adversario, ut negativam probet. Hos doctissimos viros ad haereticos mittamus et ad Turcam, ut fidem nostram defendant, sic ut non sit necesse, rationem fidei reddere, sed solum dicere: Proba negativam. O porcos et asinos Thomistas, quanquam, ut dixi, mea fortiter ex ipso Evangelio probavi, scilicet, quod id asserendum sit in rebus fidei, quod Scriptura asserit, quod ipsa non asserit, non esse asserendum, sed liberum habendum, at Sacramentum ipsum aperte vocat panem.

Sed hactenus philosophatus sit Thomista noster regius, iam videre dignum est, quam Thomistice et

theologisetur adversus meas rationes. Cum ego adversus Thomisticum illum fidei articulum posuissem fulmen illud coeleste Pauli verbum 1. Corinth. 10, ubi tam aperte panem appellat hoc Sacramentum, ut nec Regis ruditas, nec Thomistae nequitia ullum mentiendi et ludendi effugium invenire posset, cum stent verba Pauli luce clariora: Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Non ait: Corpus quod frangimus. Non ait: Nihil illud consecrationis reliquum, quod frangimus, aut accidentia quae frangimus, sed Panis quem frangimus, utique iam benedictus et consecratus. Hic igitur panis benedictus est participatio corporis Domini etc. Simile est 1. Corinth. 2: Qui manducat hunc panem etc.

Hic bonus et suavis Thomista nihil neque Scripturarum neque rationum afferens, sed ex mero suo: Oportet sic esse, dicit, Scripturam sanctam solere aliquando id appellare, quod fuit, vel quod simile sit, ut Exo. 7: Devoravit virga Aaron virgas magorum, id est, draco qui fuit virga Aaron. Haec ille.

Recte in caput tuum mentiris, Rex stolide et sacrilege, qui fronte impudenti ausus es verbis Dei infallibilibus[1]) tribuere, ut aliud sonent quam significent. Quantam, obsecro, fenestram blasphemandi aperuerit furor iste Regis universis haereticis et fidei hostibus? Si semel admissum fuerit, Scripturae autoritatem lubricis et fallacibus verbis niti, quid tum non probare, improbare, tueri et defendere poterunt omnes omnium dogmatum Magistri? Quanto rectius S. Augustinus ne iocosum quidem mendacium, nec officiosum in sacris literis recipere voluit. Hic vero Rex nobis copiam facit, sicubi Scripturae nos urget autoritas, ludendae[2]) eius et sic interpretandae, ne possit nos urgere.

Sed esto, Rex Thomisticus non dignetur Creatorem suum tanto honore, ut sensum suum in verba eius captivet, fassus sese potius nescire, quomodo

---

1) In ed. orig.: infallibilis. 2) In ed. Jen.: eludendae.

virga virgam vorarit, quam temere ea depravet, sitque verum, quod virga dicatur draco, qui fuit virga, qua consequentia sequetur, et hic panem dici, qui panis non sit, sed fuerit? An hoc est sine Scriptura omnibus locis Scripturae aptandum, quod uno loco reperitur? Scilicet hac Thomistica sapientia fretus sic argues: Scriptura semel dicit, Virginem esse matrem, ergo oportet multas alias quoque virgines esse matres, licet Scriptura de iis nihil dicat, quemadmodum hic facit, panem non esse panem oportet, quia virga non est virga.

Sic sexcenta exempla monstri huius similia e Scripturis produces. Nimirum Arianam faecem et sentinam olet hic larvatus Thomista, nam et illi cum urgerentur Scripturis evidentibus, Christum esse Deum, hac regia et Anglica acutie tanto ante tempore dixerunt: Christus nuncupative est Deus, sed non vere, hoc est, dicitur seu vocatur Deus, sed non nascitur Deus, quomodo et hic novus Arianus audet blasphemare, apud Paulum dici panem, sed non esse panem. Sic et Manichaeos facile tuebitur hic gloriosus assertor Sacramentorum, qui verbis Dei rem subtraxerunt et phantasma substituerunt.

Denique et ego regis arte utar in eum et dicam: Thomistica tua transsubstantiatio non est, sed dicitur transsubstantiatio, seu est similis transsubstantiationi. Quomodo me prohibebit? An non mihi sic licebit in suo veterno nugari, ut ipse nugatur in sincerissimis verbis Dei? Probo autem sic: Quia semel legitur in Scripturis Virga vocari, quod virga non est, ergo mihi licet, ubi voluero, intus et extra Scripturas, autoritate propria alicuius negare substantiam et asserere solam nuncupationem, nisi tanti Regis, tam Thomistici, tam subtilis, tam gloriosi et gloriabundi assertoris exemplum et autoritatis nihil valeat.

Vides ergo, lector, quam similis sit sibi ubique et undique Thomistica sapientia, rudissima illa et asinina ruditas? Perpetuum est enim insulsissimorum Sophistarum vitium, ut principium petant, et quod probare debent, probatum esse praesupponant.

Deinde ex auro Domini imagines sibi conflent masculinas, ut Ezechiel dicit, et suis somniis divina verba aptent. Tum dicant: Oportet sic esse, quod ego dico, quia sic est quod Scriptura dicit. O dignos papisticis indulgentiis et sacramentis assertores.

Sed haec est illa germana Satanae machina, qua sese transfigurat in angelum lucis. Et ut ab initio similis esse voluit Altissimo, ita non cessat similia tam verbis quam factis divinis moliri semper, in deceptionem filiorum incredulitatis. Sic in Papa suo ludit, ubi, cum sibi ius arrogaret voti solvendi, magna bucca in Decretalibus suis satis confidenter evomit hanc similitudinem: Primogenitum asini mutabatur ove, ergo ego votum mutabo alio opere, quasi primogenitum asini sit votum. Ita hic Rex blaterat: Virga dicitur virga et tamen non est virga, ergo Paulus panem vocat, quod non est panis, quasi virga et panis idem sint. Quae barathra non inundaret Satan in ecclesiam, postquam Sophistae in cathedras recepti hac forma docendi et disputandi uti coeperunt?

Sed et aliam suam Rex ostendit dexteritatem in hac re, ut nihil nisi Thomista a quoquam credi possit. Si, inquit, Lutherus tam rigide captat verba Scripturae, dicet et Christum esse panem triticeum in coelo, dum dicit *): Ego sum panis, qui de coelo descendi; item, naturalem vitem, ubi dicit **): Ego sum vitis vera etc.

Dixi antea, nihil crassius et insulsius esse sub sole natum Thomisticis monstris. Quis enim puerorum hunc delirum Regem hic non rideat, nisi quod prae insigni nequitia et rabie blasphemandi magis odio aut lacrimis dignus est? Tantum non est in ipso aut sensus aut vigiliae, ut videat, quid intersit inter sua somnia et haec verba Christi. Ipsa enim consequentia verborum, absurditas rerum, pugnantia intelligentiarum, tum ipsiusmet interpretatio cogunt eum de pane spirituali loqui, sicut dicit: Verba mea spiritus et vita sunt. Quorum nihil est

*) Iohan. 6. **) Iohan. 15.

in verbo Pauli de pane Sacramenti loquentis, imo omnia urgent Paulum de pane triticeo intelligi. Adhuc audet truncus iste immobilis similitudinem phrasis hic asserere, quam nullus morio hic posset fingere.

Sed tamen pro dignitate Thomistica hoc facit Rex, quorum est, omittere canonem intelligendae Scripturae (qui est, consequentiam, circumstantiam et pugnantiam observare) et quovis arrepto et detorto verbo quodvis asserere. Quare hic vide, rogo, lector, quid sentire debeas de hoc insulsissimo ineptissimoque libello tam stupidi et stolidi Regis, simul quam nihil iudicii, nihil observationis, nihil diligentiae sit in toto corpore Thomistico, sed omnia temeritate et praesumptione et oscitantia incredibili dici et geri et fieri, ut taedio possint enecare tam lectores quam spectatores suos.

Stat ergo meus Paulus adversus transsubstantiatores istos futiles invictus et dicit *): Panis quem frangimus, et duplici cornu illos ferit, primum, quod sua asserere nulla ratione neque autoritate possunt, deinde, quod frigidis suis solutionibus aliud non faciunt, quam quod principium vitiosissime petunt, ac summum, quod efficiunt, est, quod possit sic esse, sicut fingunt, cum probare debuerint et factum et ius, quod ita sit et oporteat sic esse. Nemo enim dubitat, quin Deus possit transsubstantiare panem, sed quod id faciat, non possunt ostendere.

Et miror sapientissimum hunc Thomistam, cur non et accidentia transsubstantiet, cum verba ista transsubstantiationis iuxta suum cerebrum solum corpus Christi sonent: Hoc est corpus meum. Ergo nihil ibi nisi corpus Christi erit, teste suo Ambrosio, quare nec albedo ibi erit cum aliis accidentibus. Aut cur non disserit, quidnam obstet, ne panis ibi maneat, quomodo accidentia manent? Quae necessitas perimendae substantiae et servandorum accidentium? An solum illa Thomistica: Oportet sic esse?

---

*) 1. Cor. 10.

Praetereo hic rhetoricissimum illum contemptum, dum duas urgentissimas similitudines apposui, de ferro ignito et Deo incarnato, ubi neque igni ferrum, neque divinitati hominem necesse est cedere. Mihi enim etiamsi non necesse sit mea asserere, tamen satis negotii fecero assertori, si suum figmentum aliter se posse habere demonstravero. Itaque possum dicere, corpus Christi sic salvo pane in Sacramento esse, sicut est ignis in ferro, salva ferri substantia et Deus in homine salva humanitate, utrobique sic mixtis substantiis, ut sua cuique operatio et natura propria maneat, et tamen unum aliquod constituant. Sic dicere, inquam, potero, donec Papistae hanc similitudinem non contemptu Thomistico, sed assertione fideli sustulerint. Ipsorum est enim affirmativam probare, quam ego una particulari possim labefactare. Non enim est hoc assertionem Sacramentorum scribere, adversarii argumenta transilire et contemnere, ut hic facit insulsus Thomista, sed demonstrare ea esse nulla et inania, alioqui ea pro invictis haberi cogit ipse assertor sua ridicula dissimulatione et meticulosa fuga.

Optimum vero et pulcherrime Thomisticum est, quod ultimo et digne memorandum est, ubi Dominus Henricus Magister nostralis eam causatur rationem, ne panis manere dicatur, nempe, quod nulla substantia digna sit misceri illi substantiae, quae creavit omnia. Hic, lector, semel admirare Thomisticae sapientiae magnalia. Primum Dominus Henricus sentit, in Sacramento divinitatem Christi succedere pani, ideoque panem cedere debere, ne misceatur tam indigna substantia creatrici substantiae. Obsecro, quis haereticus sic insanivit unquam, ut doceret, panem in divinitatem converti? Nonne et ipse Henricus cum suis porcis et asinis docuerunt hactenus, panem in corpus mutari, non in divinitatem? Aut nunquid tribuent corpori et sanguini Christi tantum, ut creatrix substantia dici possit? Vide, quorsum rotet furor impius mentes sacrilegas, postquam semel mendaciis niti coeperunt.

Deinde et hoc festivissimum genus argumenti

merito Lutherum moveret: Substantia est indigna, ergo non potest misceri digniori, scilicet in his rebus, fides nostra pendet in dignitate et indignitate substantiarum, concludamus ergo, autoribus Thomistis, Deum non esse hominem, quod humana substantia indigna sit tantae maiestatis dignitati copulari. Negemus Spiritum sanctum diffundi in corda etiam iustorum (ut taceam impiorum iustificandorum), quod cor hominis nimio sit indignum maiestate Spiritus. Ita et hic Henriciana sapientia: Panis non est corpus Christi, quia corpus Christi creatrix substantia dignior est, quam ut misceri possit tam vili substantiae. Belle, pulchre, Thomisticissime et Henricissime, si panis indignitas non sinit, ut sit corpus Christi, tamen istius rationis dignitas dignissima est, quae in nullis nisi Thomisticis cerebris et asinis istis habitet et valeat.

Si autem interrogavero: Panis substantia est indigna misceri corpori creatrici substantiae, cur ergo accidentia digna sunt misceri et manere, cum Deus Thomistarum decernat, substantiam esse potiorem accidentibus omnibus modis, praeterquam via cognitionis, quod ex parte nostri defectus contingit? Quid hic dicet Dominus Henricus, assertor subtilissimus? Absque dubio nihil aliud, quam: Oportet sic esse; Ego sum Rex, et si hoc parum est, Ego sum Thomista, ergo est verum, hoc est, quod dignum dicunt se ipsis. Sic enim porcis convenit exhaustis medullis tritici furfurem et siliquas comedere, et pro substantia panis accidentia iactare. Imo Christus verax hic invenitur, qui dixit: Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Nam satis vides, lector, quam furiosis mendaciis se ipsos lacerant[1]) sacrilegi Papistae, dum mihi contradicere conantur. Potentia est haec veritatis, qua mendaces ostendit, qui sese maculant, et comprehendit astutos in suamet astutia.

Habemus itaque hunc articulum, quamvis non

---

1) In ed. Ien.: lacerent.

anxie a me exactum antea, nunc multo confirmatissimum propriis Papistarum assertionibus, id est, mendaciis et stultitiis et blasphemiis, ut iam tutissimi simus, merissimum esse impiorum et caecorum Thomistarum figmentum, quidquid blaterant de transsubstantiatione ista, esseque firmiter fidelibus verbis Dei nitendum, ubi in Paulo simpliciter et pure dicit, panem esse corpus Christi, quem frangimus et manducamus.

Quare ne ingratus sim magisterio Domini Henrici, nunc muto et transsubstantiare volo meam sententiam, et dico: Antea posui nihil referre, sic sive sic sentias de transsubstantiatione, nunc autem visis rationibus et argumentis assertoris Sacramentorum pulcherrimis decerno, impium esse et blasphemum, si quis dicat, panem transsubstantiari, catholicum autem et pium, si quis cum Paulo dicat: Panis, quem frangimus, est corpus Christi. Anathema sit, qui aliter dixerit et iota aut apicem unum mutarit, etiamsi sit Dominus Henricus novus et eximius Thomista.

Quintum adest capitale, summum et angulare assertionis Henricianae opus, Missam esse opus et sacrificium. Hic demum Dominus Henricus est Dominus Henricus et Thomista est Thomista. Ac primum ex aliquo semirhetore forte audivit, sicubi adversarii senserit robora nimium invicta, oportere rugato naso illum rideri et contemni, ut stupidus lector credat, antea victum adversarium, quam impugnetur a tanto rhetore.

Sic et Dominus noster Rex magnificis ampullis praefatur, ut sese belle fingat taedere confutationis[1]) tam stulti et indocti Lutheri, negantis Missam esse opus et sacrificium, scilicet Satanas vulnus sentit, ideo prae morbo animi incertus quid agat, mera aegritudine et impotentia me tentat irrisione et contemptu irritare. Sed ille, qui dedit nobis scire cogitationes Satanae, dabit etiam nobis irrisorem irridere, et contemptorem contemnere,

1) Ibid. hic et alibi: refutationis etc.

suaeque insipientiae fragiles ampullas cum fiducia traducere.

Itaque si verba minantia et ridentia captes, Lutherum septies vicit Rex assertor. Porro si rem ipsam spectes, eae sunt nugae, quas nobis iam tres annos frustra cecinerunt vicini nostri sociique Papistae, scilicet, Missam esse opus et sacrificium, quia sic habet diuturnus usus multorum, sic Ecclesia (id est, meretrix Babyloniae) sentit, sic oportet esse, Magistri nostrales sic docuerunt, et Patres sic dixerunt.

Hic est ille furor, quo insanit et clamat hoc loco iratus Rex, et spumat certe non bene propitius Luthero, si quid hoc ad assertionem Sacramentorum valet et Lutherum terrere potest. Ceterum, ut hunc tam receptum, tam vulgatum, tam probatum, adde et opulentum et voluptuarium articulum saltem uno apiculo Scripturae sanctae aut verbis Dei firmaret, aut meas Scripturas dissolveret, Hoc non oportet esse, hoc non habet diuturnus usus, hoc non sentit ecclesia, hoc non docent Magistri nostrales, hoc non pertinebat ad assertorem Sacramentorum.

Tamen ne nihil dicat tam insignis assertor, unam affert rationem plane potentissimam, qua hactenus omnibus satisfactum est Missam esse opus et sacrificium. Ea est eiusmodi:

Si Missa non esset opus bonum, Laici certe nihil pro ea tribuerent Clericis temporalis beneficii.

Obstupesce, lector, regia et Thomistica est haec ratio, et, ut dixi, plane potentissima, nam plurimos permovit hactenus et permovet hodie. Hic iacet Lutherus prostratus, et nemo tam dextre eum confecit, atque Rex Anglorum in hoc libro hac ipsa ratione, nam ut nolim, cogor tamen confiteri haec ita habere. Vere, inquam, Missa ideo est sacrificium et opus bonum, quod (ut Rex dicit) Laici tribuunt opes sacerdotibus pro ea.

Rursus eadem ratione verum esse oportet, invito Luthero, Missam non esse opus bonum, si Laici non tribuerent suas in illam opes, id quod

probaturus erat eventus, si desiissent Laici suas opes perdere (tribuere inquam) pro Missis, et futurum, ut Missa fieret, quidquid nummus vellet. Recte et optime Rex hac ratione dixit, et dignissima tanto assertore ratione Missam asseruit. Itaque in largitione Laicorum et arbitrio pecuniae est Missam esse opus, et quidquid esse sacerdotibus utile fuerit. Memento itaque, lector, ab assertore Rege nullam aliam afferri rationem pro Missa sua, quam istam.

Tu nunc iudica, quisquis est, lector, quidnam digne responderi possit tam furiosis, amentibus et deploratae perversitatis monstris? Quae meretrix tam impudenter suas ignominias ausa fuerit iactare, atque hoc impudentissimum Regis os palam avaritias et imposturas sacerdotum iactat, atque eas nobis pro ratione tantae suae fidei obiectat.

Sed toties nos terret divini iudicii furor, qui his horrendis irae exemplis monet humiliter sapere in rebus sacris, dum tam praesentibus insaniae poenis percutit eos, qui adversus sanam doctrinam et apertam veritatem feruntur. Neque enim ego Regem hunc miserabilem omnibus viribus poteram toti orbi tam foedum et abominabile spectaculum facere, quam ipse facit sese hac insania sua. Discite, obsecro, miseri Papistae, vel vestris turpitudinibus moti aliquando timere iudicium Dei. Quid erit in futuro, si in hoc tempore tam severiter vos confundit?

Non minor et amentia, quae sequitur, ubi, cum multis verbis me contempsisset (hoc enim in rhetorica potissimum didicit), tandem protestatur, sese relicturum intactum id, quod maxime omnium confutandum ei fuerat, nempe robur meum principale et argumentum capitale, ubi ex verbis Christi probavi, Missam esse testamentum et promissionem, ideo non posse opus aut sacrificium dici. Hic infelix assertor, victus fortitudine huius roboris, misere dissimulata conscientia, non solum transit, sed protestatur etiam sese transiturum, et aliis dimissurum.

O assertorem Sacramentorum, o defensorem

ecclesiae Romanae, bis Thomisticum, et omnibus indulgentiis Papae longe dignissimum. Ignosci poterat, si transisset hoc robur meum silens, at protestari sese transiturum, qui audiat in hoc me unice et maxime fidere, et inde omnia illius profligari, hoc sic ridiculum et stultum est, ut nihil supra.

Igitur de clementia Regis assertoris speciali (ne iterum sim ingratus) assero et pronuncio, Missam neque opus neque sacrificium esse, donec alius veniat, et probet testamentum et promissionem Dei esse opus aut sacrificium posse. At quando is veniet? Rex ipse sane vidit, venturum esse ad Kalendas graecas, ideo securus reliquit intactum, miserrime conficiendus et conterendus, si tetigisset. Crederes hic Regem tantum aut verissime laeso cerebro insanire, aut hostem aliquem in eius ignominiam hunc libellum sub regio nomine edidisse. Quis enim hac insania maiorem vidit, quam haec est, ubi regia iactantia adversus Lutherum scribitur, et in ipso opere robora ac firmamenta eius non modo dissimulantur, sed apertis verbis sinenda sibi esse pronunciatur.

Postquam vero Dominus Henricus Thomista noster hac argentea et aurea ratione probarat, Missam esse opus, pergit in fortitudine sua etiam Lutheri rationes diluere, et primo thomisticatur in hunc modum:

Qui lignum caedit, facit opus, ergo, qui consecrat, facit opus, quare Missa etiam opus erit, si autem est opus, non est malum, ergo bonum.

Haec ille gloriosus assertor Sacramentorum. Hic iacet quoque Lutherus prostratus. Fateor plane me superari Thomisticae hebetudinis immanitate, et laboro sic loqui, ut me aliqua parte intelligant miserabiles homines. Dico ergo, Missam accipi dupliciter, uno modo Henricaliter et Thomisticaliter, hoc modo, ut hic vides in libello Regis, Missa est idem quod consecrare seu proferre verba consecrationis. Hoc autem esse nostrum opus ne Thomistarum quidem hebetudo negare potest, tantum abest, ut hic vicisse Henricum nostralem Magistrum negem.

Verum haec nova est Missae definitio novumque exemplum, neque enim ego vel per febrim vel per phrenesin sic de Missa cogitare unquam potuissem. Et miror copiosissimos Thomistas non confirmasse hanc rationem festivam aliis quinque rationibus. Nam si consecrare est Missa, potest etiam clamare, cantare, thurificare, cereolos incendere, calicem mundare, hostiam levare, forte et sternutare et excreare, et quid non possit hac Henricissima prudentia Missa dici? Quin concedimus novo isti verborum et rerum inventori, ut caput asini vel porci Missam vocet; quid enim refert, quodvis dici, illi, cui vocabula et res stantque caduntque [1]) ad placitum, iuxta suum Aristotelem.

Confitemur itaque hoc modo, Missam esse opus, et palinodiam canimus, poenitetque nos tam insignis erroris, quo ignorabamus fore, ut id Rex Angliae appellaret Missam, alioqui non defuisset nobis tanta eruditio, qua hunc errorem cavissemus et causam scribendi tanti libelli praecidissemus.

Sed hoc male vexabit assertorem, quod hac ratione Missa non erit bonum opus, nisi bonus sit consecrator. Malus enim male facit consecrando, id est, missando, ut Rex dicit. Itaque non licebit malo sacerdoti consecrare, imo neque poterit, cum Missam velint necessario bonum opus esse. Peribitque simul illa magnifica Theologia, qua definitum est, Missam etiam mali sacerdotis esse semper opus bonum, virtute operis operati, licet non virtute operis operantis. Nam Dominus Henricus opus operantis pro Missa accipit, non opus operatum. Sed forte Rex est pluribus occupatus, quam ut vel disceret vel recordaretur istius theologiae de opere operati et operantis. Sic debent hostes veritatis se ipsos confundere et irridere, pro mercede blasphemiarum suarum.

Alio modo, Missa est vere et proprie, sicut nos de ea loquimur, ipsum verbum promissionis

---

1) In ed. orig.: cadantque.

cum signo adiecto panis et vini. Nam si cetera omnia desint, et credideris his verbis Christi: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, vere Missam integram habes. Deinde si acceperis signum eadem fide, usum et fructum Missae accepisti. Unde manifestissimum est, Missam non esse aliquid nostri operis aut verbi, sed solius Christi, dantis tam verbum promissionis, quam signum in pane et vino, atque usum eius non posse in offerendo aut operando, sed solum in recipiendo et patiendo consistere. Sed quomodo haec nostra miser assertor sciret, qui sua propria ignorat de opere operato, et dum nos impugnat, se ipsum foedissime confutat?

Deinde pro sacrificio Missae defendendo sic thomisticatur: Esto, inquit, Missa sit promissio, non hinc sequitur, non esse simul sacrificium, quando in veteri lege erant sacrificia, quae simul erant promissiones.

Respondeo: Huius Thomisticae assertionis debuit Rex vel unum exemplum producere. Nunc vero pro more suo satis esse putat, si tantum scribat in veteri lege sacrificia fuisse promissiones, tum mox Oportet sic esse. Sed tam stolido assertori (ut video) proponendus esset aliquis Vocabularius, quo disceret primum, quid significet tam sacrificium, quam promissio. Siquidem promissio est verbum, sacrificium est res, ut etiam pueri infantes intelligant, impossibile esse, ut promissio, sacrificium aut verbum res sit. Me miserum, qui cum talibus stultitiae monstris tempus perdere cogor, nec dignus sum, ut ingenio aut eruditione praestantes mecum certent.

Error itaque manifestarius est dicere, in veteri lege fuisse sacrificia promissiones, nisi Rex assertor lubricitate Thomistica figurate voluerit loqui, quod sacrificia promittebant, id est, significabant futura in Christo. Verum hoc non est asserere Sacramenta, sed ludere et nugari verbis, siquidem hoc modo promissio est signum seu res, non verbum. At nos in Missa potissimum vocamus promissionem,

psa scilicet verba Christi, sine quibus panis et vinum essent neque signum, neque Sacramentum, neque Missa. Nam quod per sacrificia in fide oblata promissiones impetrabantur, aliud est. Non enim hic vel de fructu, vel significatione sacrificiorum disputamus, sed de ipsa substantia, ut sciamus, quid sit et quid non sit sacrificium.

Miratur etiam Dominus Henricus, qualesnam ego concionatores audierim, quod scripserim, nihil esse in concionibus de promissionibus his unquam dictum, ipse vero ad taedium usque audierit de testamento, de promissionibus, de testibus etc.

Respondeo: Et ego miror, Regis esse tam rude caput et tantam amentiam, qui tam insignes conciones audierit, et adeo nihil didicerit neque intellexerit verbum Dei, nostrum opus aut sacrificium esse non posse, quin contrarium sine fine blaterat. Si enim ulla scintilla rationis humanae in eo vigeret, utique negare non posset, signum Dei opus Dei esse erga nos. Sic sacrificium et promissiones Dei esse verbum Dei, non opus nostrum.

Deinde Rex iste mendacii, qui hoc loco scribit, sese usque ad taedium audisse de testamentis et promissionibus eiusmodi, postea de Sacramento ordinis garrit, in tota coena Christi nullam esse promissionem, non modo sibi ipsi turpissime contradicens, sed impudenti mendacio in coenam Domini insaniens. Sic praecipitat Papistas furor et amentia, ut prorsus nihil videant, quid dicant, aut contra quid statuant.

Audet etiam asserere, manifestum esse, fieri a sacerdotibus non modo id, quod Christus in coena, sed quod et in cruce fecit.

Respondeo: Quando hoc Dominus Henricus tantum dicit et non probat, dico ego contra, manifestum esse, sacerdotes in Missa id omittere, quod Christus in coena fecit, et id facere, quod Iudaei fecerunt in cruce Christo. Nec dico hoc solum, sed probo quoque. Nam qui verbum Dei pervertit et exstinguit, is vere crucifigit Filium Dei, id quod faciunt omnes, qui ex promissione opus faciunt,

cum hoc vere sit veritatem Dei mutare in mendacium.

Post haec urget me Canone illo Missae, in quo Missa sacrificium nominatur, cuius autoritate ideo me vult teneri, quod eius verbis usus sim. Nam ista verba: Quotiescunque feceritis etc. non in Evangelio reperiri dicit, sed ista: Hoc facite, in Paulo vero esse alia.

Hic vide infelicem Satanam, ut reptat, ut captat, ut quaeritat effugia, sed frustra, non effugiet. Canonem ego reieci et reiicio, quod prorsus aperte contra Evangelium vocat sacrificia, quae sunt signa Dei promissionibus adiecta nobis oblata, a nobis recipienda, non offerenda.

Nam quod Rex dicit, in Evangelio non esse ista verba: Quotiescunque feceritis, quis puer non videt, grammaticam assertori tanto deesse? Quasi vero necesse fuerit, Evangelistas per omnes syllabas concordare et formam illam Sacramenti statuere, quam nobis Papistae sic immutabilem et necessariam statuerunt, ut peccati mortalis reum faciant et inferno tradant, qui dictiunculam illam Enim omiserit, scilicet Rhadamanti et Aeaci illi, liberrimarum conscientiarum carnifices, sic delirant.

Igitur testibus grammaticis et communi omnium sensu dico, idem esse, quod Evangelistae de Coena dicunt, quantumvis paucis verbis variant, idemque esse, Hoc facite, quod, Quotiescunque feceritis, cavisseque credo Spiritum sanctum singulari consilio, ut Evangelistae eandem rem paulo aliter scriberent et peccarent peccatum illud irremissibile in formam Sacramenti papisticam, quo nos a futura superstitione et tyrannide impiorum hominum tutos redderet. Neque enim minus vere consecraret, qui forma Lucae, Marci, Matthaei, Pauli uteretur, quam qui Canonis istius impii et falsi utitur.

Ubi vero ego scripsissem, sacrificium et Missam pugnare, cum sacrificium offeratur, Missa vero recipiatur. Hic audet audax dominus Henricus Lutherum ad Bibliam provocare dicens: Ubi est in

veteri lege uspiam ullum sacrificium, quod non simul offeratur et recipiatur? Plane hic Lutheri iactat summum argumentum corruere, securusque triumphat gloriosus assertor.

Respondeo: Non est hoc meum summum argumentum, sed illud, quod supra Dominus Henricus pro Thomistica benignitate mihi donavit, scilicet, Missam esse testamentum et promissionem, hoc, inquam, capitale meum argumentum est.

Tamen ut triumphatori aliquid suggeram, si Dominus Henricus solum Biblia semel aperuisset et inspexisset, imo si meminisset Psalmi 51.[1]), quem puer olim legit (si Christianus est), non iactasset triumphum tam Thomisticum, siquidem illic legisset holocaustum, quo nullum celebrius et maius sacrificium est in Lege. Hoc certe totum soli Deo offerebatur, nihil ex eo recipiebatur.

Quin si Rex meus paululum haberet humani sensus, verterem triumphi quaestionem in eum, et dicerem: Ubi est in lege ullum sacrificium, quod recipiebatur, et non penitus totum offerebatur? An mihi sacrificium hic faciet armos, pectuscula et alia, quae in usum sacerdotum cedebant? Aut offerre Rex illusor aequivocus denuo vocabit, quod per populum et sacerdotes ex agris afferebatur, et applicabatur coram Domino? Scilicet idem est afferre et offerre apud Dominum Henricum?

Verum quid hoc ad me, quid nugigerulus fingat? Mihi satis est: In Lege, quidquid offerebatur Deo, totum incendebatur. Quod autem non incendebatur, sed partim sacerdoti, partim populo tribuebatur, non offerebatur, sed de oblatis separabatur et edebatur. Verum quid ista sacra cum profanis Papistis? Igitur in calice meretricis Babylonicae nullum est sacrificium, quod solum offertur, illa enim sunt Biblia nostri Domini Henrici. Biblia nostra referta sunt talibus sacrificiis.

Ultimo, dicta Patrum inducit pro sacrificio mis-

---

1) In ed. orig.: quinquagesimi.

sario statuendo et ridet meam stultitiam, qui solus velim sapere prae omnibus, quod sit stultissimum etc.

Hic dico, confirmari hoc nomine meam sententiam, nam hoc est, quod dixi, Thomisticos asinos nihil habere quod producant, nisi multitudinem hominum et antiquum usum, deinde ad proferentem Scripturas dicere: Tu es stultissimus omnium, tune solus sapis? Tunc Oportet sic esse. Mihi autem stultissimo omnium hoc satis est, quod sapientissimus Henricus nullam Scripturam contra me potest producere, nec productas contra se diluere. Deinde cogitur concedere, suos Patres saepius errasse, suum antiquum usum non facere articulum fidei, in quos fidere non licet, nisi ecclesiae illi multitudinis, cuius ipse defensor est cum Indulgentiis.

Ego vero adversus dicta Patrum, hominum, angelorum, daemonum pono non antiquum usum, non multitudinem hominum, sed unius maiestatis aeternae verbum, Evangelium, quod ipsimet coguntur probare, in quo Missa evidenter traditur esse signum et testamentum Dei, in quo nobis promittit et signo certificat gratiam suam. Hoc enim opus et verbum Dei, non nostrum est. Hic sto, hic sedeo, hic maneo, hic glorior, hic triumpho, hic insulto Papistis, Thomistis, Henricistis, Sophistis et omnibus portis inferi, nedum dictis hominum, quantumlibet sanctorum, aut consuetudini fallaci.

Dei verbum est super omnia, divina maiestas mecum facit, ut nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille ecclesiae Henricianae contra me starent. Deus errare et fallere non potest, Augustinus et Cyprianus sicut omnes electi errare potuerunt et erraverunt. Hic responde, Domine Henrici, hic esto vir, assertor, hic scribe libros. Maledictio tua nihil est, criminatio tua nihil facit, mendacia tua contemno, minas tuas non metuo. Obstupescis enim hoc loco sicut truncus, cum alioqui nihil nisi verba sis.

Turpissimum est tanto Regi, tantum librum scribere, et hoc caput meum nolle tangere. Nec est repertus, qui unquam ausus sit tangere, quot-

quot huc appropiant, fugiunt per septem vias retrorsum, qui magno impetu et clamore triumphali per unam viam irruerunt. Mirum est, quam vellent hic nocere, quam grave sit hoc spectrum in oculis eorum, sed nullus prudentius sese hic gessit Rege Henrico, qui Lutherum vastaturus protestatur sese hoc robur non tacturum. Sed nec habeo nec ago gratias tantae benevolentiae, imo male valeat ira et furor eius, si nocere potest, et non facit.

Furorem vero eius, quo invehitur in me, quod docuerim, fidem sine operibus optimam praeparationem ad Sacramentum, et Christianos non oportere legibus astringi ad percipiendum, contemno. Sunt enim verba hominis, qui putat homines apud Deum legibus fieri bonos, minus sciens, quid sit fides et opera, et quid leges operentur in conscientiis malorum, quam insensatus iste stipes. Non enim Papistarum est haec nosse, sed ut Petrus et Iudas dicunt, ignorata tantum blasphemare. Conscientiis enim non legibus, sed sola gratia consulitur, legibus, praesertim humanis, miserrime conficiuntur.

Sed in fine huius loci operae pretium est videre, quam anxie laborat[1]), ut traditiones hominum necessarias statuat, adversus meam sententiam, qua statui, extra Scripturas nihil esse statuendum, aut si statuitur, liberum et non necessarium habendum, cum simus domini etiam sabbathi per Christum liberatorem. Arguit itaque Rex primo sic:

Si nihil servandum est, nisi quod Scripturis proditum est, cum scriptum non sit, sacramentum esse a Christo sumptum, sequetur, nec sacerdotes posse sacramentum sumere. Hac Thomistica hypothesi fretus sic reducit syllogismum contra me: Sacerdotes sumunt sacramentum necessario, et hoc non habet Evangelium[2]), ergo et alia extra Evangelium sunt observanda necessaria.

Hoc Thomisticissime concluditur per regulam

---

1) In ed. Ien.: laboret. 1) In ed. orig. hic et alibi: Evangelion.

consequentiarum illis familiarem, quae vocatur petitio principii. Nam quod necessarium sit sub peccato mortali, sumi a sacerdotibus sacramentum, Rex primum probare debuit. Ego enim liberum esse dico, sumi et non sumi a sacerdotibus. Necessarium autem est per traditiones hominum et usum multorum. Quare Thomisticus Rex valde bene probat traditiones per traditiones, negatum per negatum, talibus enim, non aliis probationibus niti debet assertio Sacramentorum et tota Henricalis ecclesia. Secundo sic:

Christus Sacramentum consecravit, non apostoli, ergo non licebit apostolis aut sacerdotibus consecrare, quia non licet aliud statuere aut facere, quam Scriptura habet.

Quod si miser ille Lutherus hic velit effugere et dicere: Christus mandavit apostolis consecrare, ubi dicit: Hoc facite, praeoccupat impropitius meus Dominus Henricus, dicens: Hoc esse dictum de recipiendo, non de consecrando. Christe Servator, quam inaudita caecitas et amentia est in istis hominibus? Si hic interrogavero: Domine Henrice, qua grammatica didicit dominatio vestra? quis Vocabularius vobis dixit, hoc facite, id esse, quod accipite? Respondebit: Oportet sic esse, quia nomina sunt ad placitum. Sed dimissis istis porcis dicamus:

Christus sumendi usum instituit, quando dixit: Accipite et manducate, ut verba ipsa apertissima testantur, non quidem Henricis istis et truncis, sed quibusvis pueris et fatuis. At consecrandi officium instituit, dum dicit: Hoc facite. Facere enim est hoc totum imitari, quod ipse tunc fecit.

Et quid dicam istis sacrilegis portentis, qui talibus argumentis indicant, quam ex impotentissima invidia sic scripserint, ut nihil ineptius et insulsius fingi possit? Si enim hoc argumentum stolidi Regis valet, in nulla re licebit Christum imitari. Finge enim Christum non instituisse consecrare Sacramentum (quod impossibile est), tamen exemplum consecrandi ostendit et scribi voluit, nisi Rex noster id contendat, nos neque orare, neque benefacere,

neque pati oportere, quia nihil de nostris orationibus, operibus et passionibus scriptum est. Vincit me taedio plane Regis stolidissimi immensa stoliditas.

Quare ad summum principium perfidiae eius calamum vertamus, quod est verbum Augustini: Evangelio non crederem, nisi me ecclesiae autoritas commoveret.

Hoc verbum sacrilegi eo torquent et depravant, ut ecclesiae (hoc est meretrici Romanae, cui praeter titulum nihil est ecclesiasticum aut Christianum) tribuant ius leges condendi.

Huic addit Dominus Henricus, ut eiusmodi verbi autoritate etiam me urgeat, per propria verba, ubi dixi, apud ecclesiam esse ius iudicandi quaelibet dogmata. Ego nulla re video huic rudissimo capiti Regis opus esse, quam vel Vocabulario Gemma vel Breviloquo, ut vocabula cum pueris inciperet discere, nisi id ex mera Thomistarum nequitia facit, ut omnia vocabula omnia significare cogat, ut etiam hic ius iudicandi idem sit, quod ius statuendi vel condendi leges.

Breviter, si Augustinus etiam rotundis verbis asseruisset, ius esse alicui in ecclesia leges condendi, quis est Augustinus? Quis nos coget illi credere? Qua autoritate eius verbum est articulus fidei? Fateor, receptum est eius verbum, sed non satis tutum neque firmum. Divino edicto probandum est ius legis condendae, non humano.

Nunc autem Augustini verbum non simpliciter vitiant. Ille enim loquitur de ecclesia per orbem diffusa, cuius est de dogmatibus iudicare, illi hoc tribuunt [1]) Papae, quem ipsimet confitentur membrum diaboli saepius esse et errare. Nec solum ei iudicandi, verum etiam et condendi ius et copiam faciunt. Proinde opus est, ut rudibus istis Sophistis hic declaremus, quid intersit inter ius iudicandi seu cognoscendi et inter ius condendi seu imperandi.

---

1) In ed. Ien.: Papae tribuunt.

De doctrina cognoscere et iudicare pertinet ad omnes et singulos Christianos et ita pertinet, ut anathema sit, qui hoc ius uno pilo laeserit. Christus enim ipse hoc ius statuit invictis et variis sententiis, Matth. 7: Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium. Hoc verbum certe dicit ad populum adversus doctores, et mandat eis, ut falsa dogmata eorum vitent. At quomodo vitare possunt, nisi cognoscant? quomodo cognoscere, nisi ius habeant iudicandi? Nunc autem non solum ius, sed praeceptum iudicandi statuit, ut haec sola autoritas satis esse queat adversus omnium Pontificum, omnium Patrum, omnium Conciliorum, omnium Scholarum sententias, quae ius iudicandi et decernendi solis episcopis et ministris tribuerunt et impie ac sacrilege populo, id est, ecclesiae reginae rapuerunt. Stat enim Christus dicens: Attendite a falsis prophetis.

Huic subscribunt ferme omnes omnium prophetarum syllabae. Quid enim agunt prophetae, nisi quod populum monent, ne falsis prophetis credat? At quid est hoc monere, nisi iudicandi et cognoscendi ius penes populum esse, declarare et confirmare, ipsumque sui operis commonefacere [1]) et excitare adversus omnes omnium suorum sacerdotum et doctorum doctrinas?

Quare hic concludimus, quoties Moses, Iosue, David omnesque prophetae in veteri lege populum a falsis prophetis vocant et monent, toties clamant, mandant, confirmant, excitant ius cognoscendi et iudicandi omnium omnia dogmata. At hoc infinitis locis faciunt. Habet hic Henricus noster aut ullus impurus Thomista, quod istis ogganniat? Nonne obstruximus os loquentium iniqua?

Redeamus ad novam legem. Christus Iohan. 10 dicens: Oves meae vocem meam audiunt, vocem vero alienorum non audiunt, sed fugiunt ab eis. Nonne hic oves facit iudices et ius cognitionis transfert ad auditores? Et Paulus, cum 1. Corinth. 14

1) In ed. orig.: monefacere.

dicit: Unus dicat, ceteri iudicent, quod si sedenti revelatum fuerit, prior taceat, nonne et hic iudicium penes auditorem esse vult? Sic quidquid Christus Matth. 24 et ubique de falsis doctoribus, quidquid Petrus et Paulus de falsis apostolis, magistris, et Iohannes *) de probandis spiritibus praecipiunt, eo pertinet, ut iudicandi, probandi, damnandi autoritas apud populum sit, idque iustissime.

Nam unusquisque suo periculo recte aut false credit, ideoque cuique pro se curandum est, ut recte credat, ut etiam communis sensus et salutis necessitas urgeat necessario iudicium doctrinae penes auditorem esse. Alioqui frustra dicitur **): Omnia probate, quod bonum est tenete, et iterum ***): Spiritualis omnia iudicat et a nemine iudicatur. At quilibet Christianus est spiritualis a spiritu Christi. Omnia vestra, inquit †), sive Apollo, sive Paulus, sive Cephas, id est, de omnium dictis et factis iudicandi ius habetis.

Tu nunc vide, cuius spiritus fuerint sacrilega illa et abominanda Concilia, quae adversus tanta totius Scripturae fulmina apertissimasque sententias ausa sunt sibi Pontificibus arrogare ius iudicandi et cognoscendi, insuper et imperandi et condendi. Absque dubio Satanae istae fuerunt cogitationes, quibus in orbem inundavit operationes erroris et abominationem in loco sancto statuit, securissima tyrannide [1]), postquam populo erepta est autoritas iudicandi, quam pavere cogerentur falsi doctores et patefacta via per stolidam populi superstitiosamque obedientiam et patientiam, universis erroribus et abominationibus irruendi.

Et ut hic mei Henrici et Sophistarum recorder, qui a longitudine temporum et multitudine hominum pendent cum sua fide. Primum negare non potest, huius rapti iuris tyrannidem ultra mille annos durasse, nam in ipso Concilio Niceno, omnium opti-

*) 1. Iohan. 4. **) 1. Thessal. 5. ***) 2. Corinth. 2. †) 1. Corinth. 3. 1) In ed. Ien.: securissimaque tyrannide.

mo, iam tum incipiebant leges condere et ius istud sibi vendicare. Atque ab eo tempore hactenus invaluit, ut nihil receptius sit, nec firmius aliquid multitudine[1]) hominum et diuturnitate probari possit, quam hoc ius, adeo ut nemo id non putet hodie sanum, rectum ac divinum esse. At hic vides, sacrilegium et impietatem esse adversus evidentissimas et invictas Scripturas Dei.

Quare, si tantus error et tale sacrilegium tanta longitudine temporis, tota multitudine hominum vel consentiente, vel seducta, vel probante, regnavit adversus veritatem Dei, semel volo hic omnibus Sophistis et Papistis capitale eorum argumentum de longitudine et multitudine ad pulverem usque contritum et os obstructum, ut videant, cur Deus nolit nos ulli creaturae, quantumvis longae et multae et magnae, credi, sed soli suo infallibili verbo.

Habemus itaque absque omni controversia, ius de doctrinis cognoscendi et iudicandi, seu probandi esse penes nos, non penes Concilia, Pontifices, Patres, Doctores. At hinc non sequitur, esse simul penes nos ius condendi leges, nam hoc solius Dei est. Nostrum est legem et verbum eius cognoscere, probare, iudicare et secernere ab omnibus aliis legibus, sed nequaquam condere aut mandare. Neque enim sequitur ex verbo Christi *): Attendite a falsis prophetis, ergo vestrum est prophetare, imo ut Petrus **) ait: Nunquam voluntate humana est allata prophetia et nulla interpretatio Scripturae fit ex propriis, sed inspiratione Spiritus sancti locuti sunt sancti Dei homines. Ita non sequitur: Oves meae vocem meam audiunt, ergo oves vocem meam condent vel facient, imo contrarium sequitur: Vocem meam ego condo, oves autem conditam agnoscunt, probant et sequuntur.

Quare videmus hic, omnes Pontifices, omnia Concilia, omnes Scholas, qui aliud in ecclesia sonant, quam verbum Dei solius, esse lupos, Satanae mini-

---

1) Ibid.: nec firmius aliquid, quod multitudine etc.
*) Matth. 7. **) 2. Petri 1.

stros et falsos prophetas. Simul intelligimus insignem Henrici nostri et omnium Thomistarum stoliditatem, qui os suum impudens in coelum ponunt et dicere audent in hoc sacrilego libello: Etiamsi Sacramentum ordinis non esset in Scripturis institutum, tamen penes ecclesiam esse ius instituendi eius.

Et quam stulte verbum Augustini, quod de Evangelio per ecclesiam toto orbe cognito et probato loquitur, aptarit [1]) ad ius traditionum arbitrio impiorum hominum statuendarum. Iste est modus intelligendi dicta Patrum et Scripturae. Hi sunt, qui scribunt assertiones Sacramentorum, horum multitudo et diuturnitas est potestas faciendi articulos fidei, tam stupidi et hebetes, ut inter cognoscere et imperare nihil discernant.

At hic dicent: Si singulorum est ius iudicandi et probandi, quis erit modus, si iudices dissenserint et unusquisque secundum suum caput iudicarit? Quare necesse est unum esse, cuius iudicio stent ceteri contenti, ut salva sit unitas ecclesiae.

Respondeo: Hoc cavillum nullos rectius decet quam Thomistas. Quaero enim et ego: Quis hodie modus est, ubi omnes iudicio unius Papae stant? Ubi hic est unitas salva? An hoc est unitatem esse salvam, externo Papae nomine uniri? Ubi manet unitas cordium? Quis est certus in conscientia sua, Papam recte iudicare? At nisi certitudo sit, nulla est unitas. Ideo sub Papa est quidem pompa externae unitatis, sed intus non nisi confusissima Babylon, ut nec lapis super lapidem sit, nec cor cum corde sentiat, ut videas, quam feliciter medeatur rebus spiritualibus humana temeritas suis statutis. Alia igitur via unitas ecclesiae quaerenda est.

Haec est, quam Christus ponit Iohan. 6: Erunt omnes docibiles Dei, omnis, qui audivit a Patre meo, venit ad me. Ille, inquam, internus spiritus solus unanimes habitare facit in domo, hic docet idem sapere, idem iudicare, idem cognoscere, idem probare, idem docere, idem confiteri, idem sequi.

---

1) In ed. Ien.: accommodaverit.

Ubi ille non fuerit, impossibile est, ut unitas sit. Et si qua fuerit, externa et ficta est.

Quare et Deo nihil curae est, ut impii homines unum vel non unum sint, qui unitate spiritus inanes sunt. Suis filiis ad externam unitatem sufficit, unum Baptisma et unus Panis, tanquam communes characteres et symbola, per quae fidei suae et spiritus unitatem profitentur et exercent. Papistica ecclesia suam unitatem in unitate externi sui idoli Papae locat, interne autem confusissimis erroribus dispersa in omnes voluntates Satanae.

Revertamur ad institutum. Missam itaque extorsimus et triumphamus adversus assertorem Sacramentorum, non esse opus neque sacrificium, sed verbum et signum gratiae divinae, quibus erga nos utitur pro fide in eum erigenda et firmanda. Videmusque quam sit infatuatus Satan, ut quo diutius et magis in nos furat [1]) et scribat, eo insulsius et ineptius deliret. Nam iste liber Regis, ut omnium, qui contra me scripti sunt, fere est latinissimus, ita est certe omnium ineptissimus et stolidissimus, ut pene nostris Lipsensibus scriptoribus [2]) eum tribuerim, qui sic solent argutari, quando argutantur optime.

Triumphata vero Missa puto nos totum Papam [3]) triumphare. Nam super Missam ceu rupem nititur totus Papatus cum suis monasteriis, Episcopatibus, Collegiis, altaribus, ministeriis et doctrinis, atque adeo cum toto ventre suo. Quae omnia ruere necesse est, ruente Missa eorum sacrilega et abominanda. Sic Christus per me coepit abominationes in loco sancto stantes [*]) revelare et destruere eum, cuius adventus fuit per operationem Satanae in prodigiis et signis mendacibus. O miserum illum defensorem ecclesiae papisticae, o miseram ecclesiam, quae frustra indulgentias suas pro tanto libello profudit, nisi quod digna merces reddita est tam

---

1) In ed. orig.: furiat. 2) In ed. Ien. legitur: nostris N. vicinis scriptoribus. 3) Ibidem: Papatum. *) 2. Thessa. 2.

defensori, quam libello, quales enim sunt indulgentiae, talis est ecclesia, talis defensor, talis et libellus.

Haec mihi pro defensione primi Sacramenti satis sint, in quo asserendo maxime laboravit assertor, Dominus Henricus, ut qui non ignoravit in hoc esse sitam summam salutis papistici regni. Cetera cogor differre, obrutus multis aliis occupationibus, tum maxime transferenda Biblia [1]), necessaria scilicet opera, ne Satanae studia ipse prosperem nimie, qui [2]) per hos insulsos libellos me impedire cogitat, sed nihil efficiet.

Neque magni operis fuerit stolidos Thomistas in reliquis sex Sacramentis confutare, cum nihil proferant dignum responsione per tota sex Sacramenta, nisi illud unum, quod de Sacramento ordinis adducit, Paulum scilicet ad Titum *) iubentem, ut per ecclesias ordinet presbyteros, hoc loco enim vult institutum ordinis Sacramentum. Sed non videt larva Thomistica, quid vel ego dicam, vel ipsemet respondeat.

Ego ordinem negavi Sacramentum esse, id est, promissionem et signum gratiae adiectum, quale est baptismus et panis. Non negavi, imo asserui esse vocationem et institutionem ministri et concionatoris, sive hoc fiat autoritate unius apostoli, vel Pontificis sola, vel populi eligentis et consentientis simul, nihil refert. Quanquam rectius fiat populo eligente et consentiente, quomodo apostoli Acto. 6 septem diaconos instituerunt, nam ut Paulus Titum iubeat presbyteros ordinare, non tamen sequitur, solum Titum sua autoritate id fecisse, sed exemplo apostolorum per suffragia populi eos instituisse, alioqui pugnabunt verba Pauli cum exemplo apostolorum.

Quae vero de impositione manuum ad ordinis Sacramentum trahit, vident pueri nihil ad ordinis

---

1) In ed. Ien.: transferendis Bibliis. 2) Ibidem legitur: ne Satanae studia ipse prosperem prae nimio studio refutandi eum, qui etc. *) Tit. 1.

Sacramentum pertinere, sed more suo Papistico sic e Scripturis facit quodcunque visum fuerit. Impositio manuum tunc erat donatio visibilis Spiritus sancti.

Et quid dicam? ne nomen Sacramenti quidem intelligere voluit, quod evidenter ostendit, cum locum Pauli Ephe. 5 tractat de matrimonio, quem Paulus de Christo et ecclesia ponit dicens: Sacramentum hoc magnum est, ego vero dico in Christo [1]) et ecclesia. Neque enim Scriptura patitur, ut matrimonium Sacramentum dicatur, cum Sacramentum usu totius Scripturae significet rem secretam et absconditam, quam sola fide consequi possis. Matrimonium autem adeo non est res abscondita aut fide percepta, ut, nisi palam ob oculos fiat, matrimonium esse non possit, cum sit copula maris et foeminae externa et publica professione et conversatione firmata. Sed nihil mirum, Thomistas asinos sic delirare, apud quos nihil neque sani, neque recti Deus esse voluit. Quanquam ego hoc vulgato usui dedi, ut Sacramenta vocent, quae potius signa visibilia sunt, tantum negavi in Scripturis Sacramenta vocari.

Summa rerum haec est, totus liber Henrici nititur hominum verbis et usu seculorum, nullis Dei verbis neque usu spiritus, ut ipsemet fateri cogitur. Contra summa mearum rerum est, verba hominum et usum seculorum ut tolerari et teneri possunt, sicubi non pugnant Scripturis sanctis, tamen articulos fidei et necessariam observantiam non facere. Si itaque Rex Henricus, coniunctis omnium Thomistarum, Papistarum, daemonum et hominum viribus et studiis poterit ostendere necessariam humanorum verborum observantiam, victus est Lutherus suo ipsius iudicio et confessione, nam tum demum articulos fidei habebo, quidquid vel Thomistae iusserint, si non poterit, victor est Lutherus. Quid enim aliud volunt? Neque enim si mille [2]) millies libros

---

1) Ibidem: de Christo. 2) Ibidem: millies mille.

scripserint contra me, aliud a me postulare poterunt.

Neque enim ego quaero, quid Ambrosius, Augustinus, Concilia et usus seculorum dicant, nec fuit opus mihi Henrico Rege magistro, qui me haec doceret, qui adeo pulchre ea noveram, ut etiam impugnarim, ut miranda sit stultitia Satanae, quae iis me impugnat, quae ipse impugno, et perpetuo principium petit. Non, inquam, disputo, quid a quoquam dictum vel non dictum, scriptum vel non scriptum sit, sed an hoc dictum et scriptum necessarium sit servatu, an sit articulus fidei, an sit aequale verbo Dei, an conscientiam liget. De libertate et captivitate quaero, pro libertate ego pugno, Rex pro captivitate pugnat. Ego rationem libertatis signavi, Rex rationes captivitatis omittit et solum blaterat, quae sit captivitas, debitores facit et culpam non assignat. Valeat itaque ineptus et miserabilis defensor captivitatis Babylonicae et suae Papisticae ecclesiae.

In fine, si quem offenderit mea in Regem asperitas, hoc sibi responsum habeat, cum insensatis monstris me hoc libro agere, qui omnia mea optima et modesta scripta, tum humillimam meam submissionem contempserunt et magis ex mea modestia induruerunt. Deinde a virulentia et mendaciis abstinui, quibus liber Regis refertissimus est, nec magnum est, si ego Regem terrae contemno et mordeo, quando ipse nihil veritus est Regem coeli in suis sermonibus blasphemare et virulentissimis mendaciis profanare. Dominus iudicat populos in aequitate, Amen.

Sermo de S. Antonio Eremita Domini Doctoris Mart. Lutheri, in quo omnia Sanctorum exempla, quae utiliora sunt, facillime deprehendes. A. Domini M.D.XXII.

Hic sermo, qui a Luthero compositus, ab alio quodam editus est, anno 1522 Wittembergae sub hac inscriptione in vulgus exiit:

Sermo de sancto Anthonio Heremita | Domini Doctoris Martini Luthe- | ri. in quo omnia sanctorum exem- | pla. que utiliora sunt fa- | cilime deprehendes. ⁂ . Anno Dni M.D.XXII | Wittenberge. | In tituli pagina cernitur imago S. Antonii Eremitae, sub qua haec leguntur verba: Sant Anthoni bit got für uns. Quatuor folia form. quart.

(Panzer IX. 82.)

In editione Opp. Luth. Ienensi a. 1557, Tom. II p. 565, haec nota margini adscripta legitur: „Haec (sc. hunc sermonem) esse Lutheri vel hoc probat, quod fides et non opera divorum commendatur. Quod vero quaedam infra Lutheri dignitatem esse videntur, id non autori, sed ei, qui ea excepta calamo edidit, adscribendum putabis. Ab alio enim edita esse inscriptio posterior satis declarat.“

Germanice legitur hic sermo in Walch. ed. Opp. Luth. T. XII p. 2466 sqq.

Nos textum reddidimus secundum editionem originalem, quae nobis ex bibliotheca Scheurliana Norimb. praesto erat.

Sermo de S. Antonio Eremita Domini
Doctoris Martini Lutheri, in quo omnia Sanctorum exempla, quae utiliora sunt, facillime deprehendes. Anno Domini M.D.XXII.

Ad lectorem.

Salutem. Nemo omnium est, qui ignoret, in quem abusum omnis monastica cohors abiit, atque adeo omnis mos ac consuetudo primitivae ecclesiae, et [1]) quod commune primum fuerat, iam in privatum rediit commodum, sic ut quique avaritiae studio hoc, quod omni homini commune est, vitae suae praeposuere. Primum etenim in ecclesia pueri in re Christiana instituebantur, istique communi victu fovebantur ad annos usque pubertatis. Quando ex ephebis excedebant, tandem (ut docent monumenta veterum historiarum) matrimonio iungebantur, ne hinc inde errabundi (ita ut fit) discurrerent, nimium segnitiae turpique otio atque adeo leviusculis rebus sese committendo, quae ut plurimum libidini occasionem praestant.

Porro ubi visum fuerat maioribus natu, qui huic muneri praeerant, quibus ecclesiae bona pro stipendio erant, eum ipsum pietatis usum in rem privatam atque pharisaicam traduxerunt, seclusa [2]) omnium pauperum ope, et eo prodiit tota Cucullatorum caterva: sic ventum est eo usque, quod caritati adeo palam adversatur, neque in ullo monasticae religionis praetextu favilla pristinae caritatis sic illucescit speciemque pietatis prae se ferre videtur, quam in illo ipso Ordine, qui est reverendi Patris S. Antonii [3]), in quo omnes, qui flammam adustionis (ut

1) In ed. orig.: ut. 2) Ibid.: secluso. 3) Ibid. hic et alibi: Anthonii etc.

vocant) senserunt, cunctis vitae suae diebus victu et amictu aluntur gratuito, propter pietatem Christianam citra expensarum refusionem. Hinc est, quod quotannis eius nomine quaestuarii per oppida quaedam et loca totamque Christianitatem quasi eleemosynas in pauperum subsidium colligunt, id quod palam est. Vale.

Iesus.

Dominica Quasi modo geniti Christianissimus Doctor Martinus Lutherus, Evangelicae veritatis restaurator, in favorem Principis Friderici, nec non Domini Doctoris Reisenbach [1]), Praeceptoris in Lichtenberg, praedicavit hunc Sermonem de S. Antonio, qua festum dedicationis illo die ibidem.

Laetamini in Domino et exsultate iusti, Psalm. 32. Exsultent iusti in conspectu Dei, Psalm. 68. Exsultate iusti in Domino, Psalm. 33. Sanctorum vitas populo praedicandas docet Paulus ad Hebrae. 11. capit., ubi multa Patrum exempla proponit ad fidem in Deum provocandam, ut Christus Matth. 22 invitatis ad nuptias dicit: Tauri mei et altilia mea occisa sunt, id est, sancti Patres ad gentium fidem et morum praedicationem, et Augustinus lib. confess. confitetur se exemplis Sanctorum auditis conversum, allegans illud Psalm. 120: Sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriis, et vastant omnem impietatem. Hoc est verbum Dei cum exemplis Sanctorum. Primo quidem desolantur malae cupiditates, convertuntur fortiter peccatores. Exempla Sanctorum illa sunt utiliora, in quibus plura de fide, quam de operibus et miraculis docentur, quia fides est prior et necessaria ad opera, sed opera fieri possunt saepius sine fide. Christus enim Matth. 24 praedixit futuros, qui prodigia et signa daturi sunt, ut in errorem ducant, si fieri posset,

1) In ed. Ien.: Reisenbusch.

etiam electos. Nullis operibus aut miraculis est fidendum, nisi fidem praebeant[1]) et iuvent.

Cum autem nostra Professio praecipuum habeat[2]) S. Antonium et officio nostro incumbat eundem Sanctum per orbem commendare Deique gratiam in eo praedicare, quae gratia fidei in Deum mirabiliter in eo excelluit, statui ex eius Legenda brevem et insignem partem decerpere et in ea nobis exemplum tanti viri proponere. Legimus itaque in vita S. Antonii (ut beatus Hieronymus in vitas Patrum cap. 36. refert), quod adversus omnes tentationes et quascunque tribulationes (quibus nos omnes quotidie agitamur) brevem dedit discipulis suis doctrinam, talem scilicet, quod studendum sit omni homini spiritualem laetitiam habere, hanc et sic efficacem contra omne malum, ut daemones non aliud aeque odiant in homine, quam si viderint eum spiritualiter gaudere, cum ipsi sint spiritus tristitiae. Hoc vitio maxime sagittant, ut homines faciant tristes, deiectos, graves corde et anxios, qua tentatione impediant in illis[3]) bona opera, multis adversitatibus eos pulsant, ut spiritualem laetitiam exstinguant.

Est autem laetitia alia carnalis, quae oritur ex affluentia et quiete rerum corporalium, ut sunt sanitas, fortuna, divitiae, dignitas, favor, potentia, amicitia et similia. Et haec nihil prosunt, imo augent tristitiam in tempore adversitatis, quia sicut res, in quibus laetatur, non sunt verae, sed fallaces et temporales, ita et gaudium in eis nitens fallax est et temporale. Ideo notanter dicit, laetitia spiritualis, quae oritur ex rebus spiritualibus. Spirituales autem res sunt invisibilia dona Dei, et quae in cor hominis non ascenderunt, quae oculus non vidit, nec auris audivit, ut Paulus 1. Cor. 2.

Quaeritur ergo: quomodo potest homo gaudere de his, quae non videt, nec audit, nec comprehendit? Respondetur: Deus hic praevidit pulchrum

---

1) In ed. orig.: praebent. 2) Ibid.: habet. 3) Ibid.: in illo.

remedium, quia, ex quo res ipsas non possumus comprehendere, apprehenderemus ipsas res, haec sunt [1]) verbum et Sacramentum. Verbum est promissio, qua promittit res ipsas. Sacramentum est signum, quo ostendit res. Si ergo promissionem et signum eius apprehenderimus, vere res ipsas apprehendemus. Quare nihil iucundius, dulcius, efficacius ad consolandos nos in hac vita, quam promissio divina et signum eiusdem seu sacramentum. Quid autem promittit verbum seu Dei promissio? Respondeo, bona, quae maxime cupit homo. Quid cupit homo? Vivere, nunquam mori, sine peccato et mala conscientia esse, bona et laeta conscientia agere, esse securum a timore mortis et inferni, effugere extremum iudicium. Haec enim, cum interrogas ab homine, respondet sese toto corde cupere, quia haec ipsa sunt, quae omnem hominem contristant, ut si omnia mundi gaudia habeat, tamen cor eius contentum esse non potest, donec mortem timet et peccatum sentit in sua mala conscientia.

Ad ista ergo mala evitanda et bona acquirenda omnes homines solliciti sunt, nec est ullus tam insensatus, qui nolit vitam pro morte, coelum pro inferno, iustitiam pro peccato. Sed pauci inveniunt vitam et locum, in quo haec inveniuntur. Nec potest ullus homo spiritualiter laetari, nisi ista invenerit. Ideo quando S. Antonius laetitiam spiritualem sic commendat, ut sacra Scriptura docet debere laetari et gloriari in Domino, sine dubio vult, quod laetitia spiritualis sit de securitate peccati, mortis, et inferni et certitudo de iustitia, vita et salute; sic Baruch 3: O Israel disce, ubi sit sapientia, ubi sit virtus, ubi intellectus, ut simul scias, ubi sit longiturnitas vitae et victus, ubi sit lumen oculorum et pax. Quis invenit locum eius et quis intravit in thesauros eius? Et sequitur ibi, quod multi principes eius sapientes studiosi [2]), et omnes

---

1) In ed. Ien.: has res, quae sunt etc. 2) Ibidem: quod multi principes sapientiae studiosi.

homines quaesierunt eam. Sed non invenerunt, ideo perierunt.

Vide ibi pulchrum in fine capituli. ubi ergo invenitur ista laetitia, ista sapientia, ista pax et omnia iam dicta bona? Dum viam quaerunt homines ad ea, aliqui volunt per opera sua et ingenia pervenire ad hanc viam et pacem. Quia dum vexantur a peccatis et conscientia sua, sive timore mortis et inferni, eunt alius Romam, alius Compostellam, alius ieiunat; sic alius hoc, alius illud opus, aut locum, aut tempus eligit, in quo se exerceat, ut peccatum mortemque evadat et laetetur spiritualiter in pace conscientiae. Et omnes hi frustra quaerunt et pereunt cum illis, quos Baruch enumerat. Quia non inveniuntur ista bona laetitiae spiritualis in ullo loco, opere, certo die, sicut ibidem dicit: Quis ascendit in coelum et eduxit eam de nubibus, quis transfretavit mare et attulit eam super aurum electum? Non est, qui possit scire vias eius, neque qui exquirat semitas eius. Rationes omnium ibi, ut dixi, quia sunt invisibilia bona, quae verbo tantum comprehenduntur[1]) promissionis (oportet ergo hominem ista invenire volentem abdicatum esse omnibus visibilibus et corporalibus rebus), locus itaque certissimus, in quo inveniuntur pax et laetitia cordis, prorsus[2]) non est alius, quam verbum divinae promissionis.

Quare qui in tristitia sua seu mala conscientia, seu in periculo mortis alio currit et auxilium quaerit, quam in promissione Dei, hunc impossibile est non perire, unde dicit Baruch: Qui novit omnia, adinvenit eam et tradidit illam Iacob, non aliter, quam in verbo promissionis. Quare si urget te peccatum, si tribulat mors aut infernus, aut quodcunque periculum, aut tentatio diaboli, opus est, ut oculos avertas ab ipso malo, quod te affligit, et ad promissionem Dei omnibus viribus te convertas, in ea enim invenies requiem et pacem et

1) In ed. Ien.: quae verbo promissionis tantum comprehendunrur. 2) In ed. orig.: et prorsus.

laetitiam animae tuae, quam totus infernus non possit auferre.

Quaeris autem: Quot sunt verba promissionis divinae? Respondeo, quod multa. Primum quidem est generale contra omne malum sive peccatum sive mortem sive tribulationem quamcunque: Quicunque crediderit et baptizatus[1]) fuerit, salvus erit etc. Hoc uno est maxime gaudendum, quia si in tribulatione quacunque huius promissionis Dei memor fueris et sic dixeris contra diabolum: Ecce ego baptizatus sum et credo in Christum, adducendo mox illud: Quicunque crediderit et baptizatus fuerit etc., iam es vere in loco pacis et laetitiae et quietis. Si enim adhaeseris his verbis fortiter et non dubitaveris ea esse vera teque vere baptizatum, impossibile est, ut te peccatum vel mors vel diabolus superet aut contristet.

Sic legimus de sancta quadam virgine, quae ad omnem tentationem cuiuscunque mali non aliud opposuit, quam suum baptismum, dicens brevi verbo ad Satanam et ad mala impugnantia sic: Christiana sum; quasi diceret: Baptizata sum et credo, ideo nihil facis, Satan, quia stat contra te invictissimae promissionis verbum: Qui crediderit etc. Nam et nobis baptizatis et credentibus dedit promissionem generaliter, quam oportet cum fiducia opponere contra omne malum, et mox sentiemus levamen.

Praeter hanc generalem promissionem sunt quaedam particulares, ut, si peccata tua te in conscientia tua perturbent, habes pro speciali laetitia excitanda illud Matth. 18. Cap.: Quodcunque solveritis super terram[2]), erit solutum etc. Si ergo fueris absolutus a peccatis tuis per sacerdotem vel a quolibet in necessitatis articulo, et in hanc promissionem Dei vere respexeris[3]), qua absolutum a peccatis dat te receptum in gratiam et non alio

1) In ed. Ien. hic et alibi: baptisatus. 2) In ed. orig. desunt verba: super terram, hic repetita sunt ex ed. Ien. 3) Ibidem desunt verba: vere respexeris, hic redduntur ex ed. Ien.

cucurreris [1]) (in hoc enim differunt stulti et sapientes, stulti volunt se proprio opere quietos reddere, ante verbum et fidem eius, sapientes autem proprie verbum promissionis et fidem apprehendunt [2]) et in hoc se tutos reponunt, deinde operantur bona), invenisti [3]) locum tutissimum pacis et laetitiae: quia Deus non fallit nec mentitur, modo tu credas firmiter eius promissioni. Iste est locus refugii, de quo Psalm. 71: Esto mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut salvum me facias etc. Quia (ut dixi) Deum habere non possumus, cum sit invisibilis, nisi in verbo promissionis suae. Nempe quod ipse est [4]) protectio et refugium nostrum.

Si ergo te mors aut periculum mortis urget, quo ibis? non nisi ad verbum Christi, ubi dicit Iohan. 11: Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, non morietur, et licet moriatur, vivet. Hoc verbum tibi non mentitur, si ipsum in fide apprehenderis et Christum vere dixisse credideris et invocaveris. Quod si non feceris, omnia alia frustra facis et peribis.

Sic si te aliqua tribulatio onerat, quaecunque illa sit, habes verbum Christi Matth. 11: Venite ad me omnes, qui laboratis etc. In quo loco sic ferme pacem et omne bonum invenies, si credideris, Christum vere tibi ea verba dixisse. Ita omnino non est pax, non est salus, non est laetitia nisi in verbo Dei promittentis bona sua. Duo sunt ergo necessaria ad spiritualem laetitiam, quam S. Antonius egregie commendavit. Primum est verbum promissionis, deinde fides in idem. Sicut ad sanitatem corporalem duo requiruntur, primum locus firmus ac tutus standi, introitus et receptio ineundi.

Hic autem diabolus multa arte insidiatur nobis. Primo conatur hic distrahere, ne in periculis et malis suis recordetur aut inveniat verbum promis-

---

1) In ed. orig.: curreris vere. 2) Ibidem: apprehenderunt. 3) Ibidem: sic invenisti. 4) Ibidem: Nempe ipse est protectio.

sionis, dum solum peccata et pericula et mala proponit et magnificat. Quod si non potest prohibere inventionem, quin homo tandem apprehendat verbum, tamen molitur (ne homo ingrediatur) viam intercludere, hoc est, ne homo firmiter credat promissionis verbo. Sicut in simili milites in bello primo nituntur hostes suos distrahere a locis suis tutis et facere vagos et errabundos, ut non sciant, quo vadant et fugiant. Quod si haec non possunt impedire, cum sciant locum a quo pugnant, student tamen eis viam intercipere, ne perveniant eo.

Ita in isto spirituali negotio conscientiae, scilicet quando urgetur peccatis aut morte aut quacunque tentatione, oportet primo[1]) verbum Dei arripere, cum sit arcem invictam nosse et apprehendere, dimissis aliis omnibus, quae diabolus suggerit, deinde fortiter se eidem verbo credere et dubitationi non consentire, quam diabolus movet, et sic ingredi in castellum Domini securum et firmum et credere fortiter promissioni Dei. Dicis enim, si sola fides ad verbum sufficit, non ergo sunt bona opera facienda.

Respondetur, sunt facienda, sed hoc vult Scriptura, primo cor hominis adhaereat verbo divinae promissionis per firmam fidem, et sic ex illa fide fluunt opera ex gratuito Dei amore, nullius poenae vel praemii respectu, quia iam habet haereditatem per fidem, siquidem fide purificantur corda et gratis iustificantur ex fide, non ex operibus, et sic prosunt opera. Alioquin si non fuerint haec praemia, verificatur verbum apostoli ad Roma. 14: Omne quod non est ex fide, peccatum est, ubi autem ista duo fuerint, verbum et fides, ibi omnia opera sunt bona, et ubi non, ibi omnia sunt noxia et mala. In hoc enim differunt stulti et sapientes, quod stulti prius per opera volunt se quietare ante verbum et eius fidem, sapientes autem omnium primo verbum promissionis et fidem apprehendunt et in hoc tutos se reponunt, deinde operantur bona.

---

1) In ed. Ien.: primum.

Patet ergo sanctum Antonium brevem et nobilissimam dedisse doctrinam contra omnia mala, dum docuit nos laetari in Domino spiritualiter. Sic e converso non est gratior diaboli occasio ad nos perdendos, quam tristitia. Sicut dicit Eccle. 30: Tristitiam longe pelle abs te, multos enim occidit tristitia et non est utilitas in illa. Quomodo autem expellenda sit, iam dictum est, scilicet per verbum Dei et fidem nostram, unde legitur de S. Antonio, quod laetitia spirituali sic erat plenus, ut nunquam vultus eius diversus apparuiset, sed semqer aequalis. Et ideo dicitur, quod qui eum ante non vidisset ex aspectu et hilaritate vultus cognosceret, sicque implevit verbum Apostoli: Semper in Domino gaudete. Neque enim Christianum (etiamsi peccet) propter peccatum contristari oportet, sed mox per verbum promissionis et fidem resurgere debet, dicente Scriptura: Septies in die cadit iustus etc. Hic tenete exemplum S. Antonii pro hac vita nobis commendatum. Donet nobis feliciter mutari [1]) Dominus.

1) Ibid.: imitari.

Adriani Papae VI Epistolae *).

1522.

Adrianus Papa VI Dilecto filio, nobili viro Friderico, Duci Saxoniae, Sacri Rom. Imperii Principi Electori etc.

Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Audito per nos nuper nobilissimum Germanorum Principum Conventum Norimbergae habendum, laeti id, ac multo laetius accepimus, Nobilitatem tuam eo conventuram esse. Ubi enim tot orthodoxi Principes in Domino congregentur, tuque inprimis accedas, sperandum est ibi de universali fidei Christianae commodo et salute, aut potius de tot malorum remediis tractandum ac providendum esse.

Ea de causa, ne nos pro nostro pastorali officio tam ornato Conventui deessemus, statuimus de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio Nuncium istuc Apostolicum apud istam inclytam, nobis semper dilectam nationem postea remansurum mittere, qui dum se expedit atque accingit, iussimus interea dilectum Filium Hieronymum Rorarium, familiarem et Camerarium nostrum, exhibitorem praesentium, eo praecurrere,

---

1) Textus horum scriptorum Adriani VI redditus est secundum edit. Opp. Luth. Jenensem a. 1557.

cui quidem in mandatis dedimus, ut Nobilitatem tuam, quam in minoribus constituti peculiariter dileximus sumusque deinceps paterne dilecturi, adeat nostramque ei ad commune bonum propensam voluntatem exponat, plenius ab illo, qui subsequetur, explicandam.

Nos autem Nobilitatem tuam pro suo officio, cum sacri Imperii Romanae ecclesiae advocati membrum atque Elector sis, paterne hortamur et ex animo requirimus, ut ad dignitatem Apostolicae Sedis, imo salutem et tranquillitatem totius Christianae Reipub. sanctamque fidem tuendam incumbas, sicuti tui Maiores, quorum gloriam in ceteris auxisti, non minuisti, incubuerunt et te incubiturum confidimus. Haec autem Hieronymus ipse pluribus verbis explicabit, cui super his cupimus a Nobilitate tua fidem adhiberi.

Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 5. Octobris, Anno M.D.XXII, Pontificatus nostri anno primo.

Be. El. Cremonen.

Venerabilibus Fratribus ac dilectis Filiis, nobilibus viris, ecclesiastici et politici ordinis Electoribus et plerisque Principibus et Statibus sacri Romani Imperii Norimbergae in Conventu congregatis.

Adrianus Papa VI.

Venerabiles Fratres et dilecti Filii, salutem et apostolicam benedictionem.

Postquam ad Apostolatus officium, divina disponente providentia, assumpti sumus, testis nobis est ille, qui nos ut immeritos, ita nihil tale exspectantes promovit, nihil nos aliud die noctuque cogitasse, quam ut in curando grege nobis credito tam in universum quam singulatim boni pastoris partes modis omnibus impleremus, atque adeo nullam existimasse e nostris ovibus tam morbosam, quam non pro viribus curare, nullam tam vagam et

a ceteris errantem, quam non requirere et ad dominicam caulam reducere summopere cuperemus.

Et sane ab ineunte statim Pontificatu nostro, quod tum potissimum expedire videbamus, Christianorum Principum animos, heu nimis iam inter se dissidentes, ad pacem et concordiam ineundam, deponendaque arma, aut si bellandum esset, ea in fidei hostes convertenda, tam per diversos nuncios nostros, quam per quotidianas fere literas hortari, animare, precari hactenus non destitimus.

Et ne verbo tantum, sed et re ipsa huius nostri desiderii ederemus exempla, Deus scit, quanto nostrae rei familiaris, his praesertim temporibus, incommodo pecunias et alia subsidia ad Rhodienses milites, strenuos fidei propugnatores, ab immanissimo Turcarum tyranno atrociter obsessos, ac in alia etiam loca in eiusdem hostis faucibus periclitantia misimus.

Mox vero ab externis ad intestina animum advertentes non sine gravi animi molestia percepimus, Martinum Lutherum, quem sua culpa iam Filium nostrum vocare non posse dolemus, hominem veterum et iam damnatarum haeresum suscitatorem, post sedis Apostolicae paterna primum monita, deinde etiam sententiam non absque consilio optimorum et doctissimorum virorum diversarum Universitatum legitime contra eum latam, post in Christo filii nostri Caroli, Romanorum et Hispaniarum Regis catholici in Imperatorem electi, et vestrum imperiale edictum super eiusdem sententiae exsecutione, in proximis Comitiis Wormatiae habitis, maturo decretum et per totam fere Germaniam promulgatum, non modo per quos deceret non punitum aut per se cohibitum a pravissimis inceptis non desistere, sed omnino Christianae caritatis et pietatis evangelicae non oblitum modo, sed et impie contemnentem, novos quotidie libros errorum, haeresum, contumeliarum ac seditionum plenos, sive de suo, sive de aliis adiutum, divulgare, ac veluti pestem quandam Germaniam et vicinas regiones longe lateque pervadentem

venenatae linguae spiculis bonos et animos et mores inficere et corrumpere conari, et quod peius est, suorum facinorum non plebeios modo, sed et plerosque Nobiles habere fautores, adeo ut (quae fortasse istorum tumultuum primaria fuit causa) in sacerdotum bona iri et obedientiam tam ecclesiasticis, quam secularibus debitam vilipendi coeptum sit et inter nonnullos vestrum ad civilia bella deventum, quod quam male cadat Christianae Reipub. hoc praesertim tempore, mente et cogitatione facile perspicere potestis.

Etsi enim praedixit Apostolus, oportere haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant, nullum tamen videas tempus huic rei magis importunum quam hoc, aut quod citius ab haeresibus, si quae ortae sint, veniat necessario repurgandum. Quum enim humani generis perpetuus hostis diabolus sub leonis rugientis specie per Turcarum vires in Christianas oves continuo debacchetur, non videmus, quomodo contra tantos impetus obsistere possimus, quamdiu eundem diabolum sub draconis subdoli forma istas haereses disseminantem interque fortissimos Germanos nostros discordias et seditiones suscitantem fovebimus. Atque ut etiam debellare externos hostes maxime possimus, irritus tamen fuerit labor impensaque, et animarum saluti minime utilis, foris hostes vincere et domi haeresibus schismatibusque laborare.

Meminimus etiamnum, cum in minoribus constituti in Hispania essemus, multa ad nos et varia de Luthero et eius perversis dogmatibus frequenter perferri, quae cum per se durissima auditu eo nobis duriora videbantur, quod ex ea regione venirent, unde nobis secundum carnem origo est. Sed solabatur nos tum rei ipsius adeo manifesta vel iniquitas vel stoliditas, ut a nemine diu toleranda crederetur, tum illa subinde nobiscum facta reputatio, qua confidebamus istas venenatas plantas aliunde in Germaniam translatas non perventuras ad frugem in ea terra, quae acerrimos haeresum et omnis infidelitatis hostes semper protulisset.

Nunc vero, postquam haec mala arbor, sive divino iudicio sic populi sui peccata puniente, sive socordia eorum, qui, ut debebant et poterant, principio non obstiterunt, quos videtis et auditis, longe lateque ramos expandere coepit, considerandum vobis est, Principes et populi Germaniae, ne vos, qui ab initio huius mali culpa aliunde orta facile excusari poteratis, per istam nimiam tolerantiam et pristinae virtutis naturaeque obliti et tanto facinori, dum illi non resistitis, consentire videamini.

Omittimus, quod enormissimum est, tantam tamque religiosam nationem per unum Fraterculum, qui a catholica fide et Christiana religione, quam ab ineunte aetate non solum profiteri et sequi visus est, sed etiam multis annis praedicasse et docuisse dicitur, novissime infeliciter apostatavit ac Deo mentitus est, seduci ab ea via, quam a Redemptore nostro et eius sanctissimis apostolis demonstratam tot Martyres, tot praeclari doctrina et sanctitate viri et maiores denique vestri omnes hactenus incesserunt.

Quasi solus Lutherus sapiat et sciat solus nunc primum, ut de haereticis Montanus gloriatur, et Spiritum sanctum acceperit, et ecclesia ipsa (cum qua se futurum ad consummationem seculi benignissimus humani generis Redemptor pollicitus est) in tenebris ignorantiae et perditionis ambagibus semper erraverit, donec novo Lutheri lumine illustraretur. Quae omnia, quanquam apud eos, qui sapiunt, perridicula iudicantur, simplicibus tamen animis plurimum sunt perniciosa et eis, qui novarum rerum cupiditate omnem ordinem immutatum vellent, plurimas ad ea perpetranda, quae nunc experimini, causas et fomenta subministrant.

An non consideratis, Germaniae Principes et populi, praeludium esse quoddam hoc eorum malorum, quae Lutherus et eius sectatores moliuntur? An non aperte videtis, istud praetensum principio a Lutheranis veritatis Evangelicae patrocinium detectum nunc, esse merum rerum vestrarum latrocinium? An putatis alio tendere istos iniquitatis

filios, quam ut, libertatis nomine obedientia omnium sublata, quid cuique libuerit faciendi licentiam inducant? An ullius pensi iussa et leges vestras habituros creditis, qui sacros Canones et Patrum Decreta nec non sacrosancta Concilia, quorum autoritati Imperatorum leges semper et libenter cesserunt et prompte famulatae sunt, non solum vilipendunt, sed etiam diabolica rabie lacerare et comburere non verentur? denique qui sacerdotibus, qui Episcopis, qui Pontifici summo debitam obedientiam detrectant?

An speratis contenturos sacrilegas manus a Laicorum bonis et non omnia potius sibi, quae poterunt, vendicaturos, qui res Deo dicatas quotidie vobis praesentibus ferunt aguntque? An denique vestris cervicibus parcituros, qui non tangendos christos Domini contemerare, caedere, trucidare ausi sunt? In vos, in vestras res, domos, uxores, libros, ditiones, dominatus, templa, quae colitis, haec miseranda calamitas tendit, nisi mature obviam eatis.

Proinde Fraternitates, Nobilitates et Devotiones vestras omnium et singulorum in Domino hortamur et per Christianam caritatem et religionem, quam tam saepe Maiores vestri suo sanguine et tutati sunt et auxerunt, obsecramus, atque in virtute sanctae obedientiae, quam Deo et B. Petro eiusque vicario omnes Christiani debent, a vobis requirimus, ut depositis, si quae sunt inter vos, simultatibus ad hoc commune incendium exstinguendum nunc saltem toto animo incumbatis et Martinum Lutherum ceterosque istorum tumultuum et errorum autores ad rectam sentiendi et vivendi viam (quod nobis gratissimum et iucundissimum esset) omnibus sanctis modis reducere enitamini.

Quod si, quod avertat Deus, veluti aspides obturatis auribus audire recusaverint, ne quod reliquum et nunc sanum constat cum magna et eiusdem nationis vestrae macula et totius reipub. Christianae manifesto periculo inficiatur, in eos iuxta sacras constitutiones, iuxta leges a vestratibus Im-

peratoribus latas atque adeo recens vestrum super hac re imperiale edictum severitatis virga animadvertatis.

Novit ille, cui soli arcana humanorum pectorum aperta sunt, quam nos et pro nostra natura institutoque et pro pastorali, quod gerimus, officio, ad ignoscendum potius, quam ad ulciscendum simus propensi. Sed ubi istud cancer ita ulcerosum esset, ut blandis lenibusque medicamentis curari non posset, aspera erunt et ignita cauteria adhibenda et abalienata membra ab integro corpore penitus resecanda.

Sic Deus omnipotens schismaticos fratres Dathan et Abiron in terrae barathrum vivos demersit et nolentes obedire Sacerdotis imperio capitali supplicio puniri iussit.

Sic apostolorum princeps Petrus Ananiam et Saphiram sibi in Deum mentientes subito morituros denunciavit.

Sic veteres et pii Imperatores Iovinianum et Priscillianum haereticos gladio seculi sustulerunt.

Sic divus Hieronymus Vigilantium item haereticum optat in interitum carnis tradi, ut spiritus salvus fiat.

Sic denique Maiores vestri de Iohanne Hussita et Hieronymo Pragensi, qui nunc in Luthero revixisse videntur, a quo et in summa habentur veneratione, in Constantiensi Concilio debitas sumpsere poenas. Quorum sancta et praeclara gesta, si etiam in hac parte, ubi aliter fieri nequeat, fueritis imitati, non dubitabimus, quin divina clementia ad eundum mox suppetias ecclesiae Dei, quae ab infidelibus vexata in nationem vestram, bellica virtute et hominum numero facile praestantem, os oculosque iamdudum intendit, sensus et corda vestra inspiret, unde omnipotentis Dei et B. Petri benedictione per nos accepta et de triumphato dracone et leone diabolo, id est, sublatis domi haeresibus et devictis foris fidei hostibus gloriosam victoriam et in futuro seculo aeternae salutis praemia reportetis.

Nos vero, pro compertissimo habeatis, quidquid

nobis opum et autoritatis Altissimus concedere dignatus est, id omne et vitam ipsam pro tam sanctis operibus et pro salute commissarum nobis ovium libentissime expondituros.

Cetera, quae tam in hoc Lutherano, quam aliis negotiis vobiscum particularius communicata cupimus, dilecto filio Francisco Cheregatto electo Aprutiensi, quem nuper mense Septembri ad negotia fidei et religionis nostro nomine vobiscum tractanda, nostrum et huius Sanctae Sedis Nuncium, ad insignem istum conventum ire iussimus, vobis latius explicanda commisimus, cuius verbis vos eandem, quam nostris adhiberetis, fidem adhibete.

Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 25. Novemb. Anno M.D.XXII. Pontificatus nostri anno primo.

Breve quoddam Papae Adriani VI adversus Lutherum.

2. Timoth. 3.

Insipientia eorum manifesta erit omnibus.

Sunt, qui parum latinos putant Papistas. His adnotavimus duarum Epistolarum schemata, quarum alterum Adrianus Pontifex, alterum Legatus ad Germanos scripsit. Fortasse novis quibusdam figuris utuntur. Sed ignosces hospitibus Latii, Macedo Legatus est, graeco, hoc est, mendaci magis ingenio, quam Romana lingua. Alterius lingua et mens Papam decent. Vale et gratulare ecclesiae, palam fieri insipientiam impiae Sedis papisticae.

Magnificis ac clarissimis Dominis Consulibus et Senatui Civitatis Bambergensis, amicis nostris carissimis.

Magnifici ac clarissimi Domini, uti a) Fratres

a) Q. d. Non sunt fratres, sed nos fingimus esse fratres.

amantissimi. Commisit a) ad nos his proximis diebus sanctissimus D. N. Breve quoddam suae sanctitatis ad istam Universitatem vestram directum, mandavitque nobis per suas literas, ut ad vestras Magnificentias transmitteremus procuraremusque secum b), ut ad illud quamprimum rescriberent. Idcirco cum in praesentia istuc Breve ipsum destinemus, illas vehementer hortamur et rogamus, velint ad c) suam observantiam pietatemque erga eundem sanctissimum D. N. ac sanctam Sedem Apostolicam, e vestigio d) ad ipsum respondere, ac ad nos literas suas transmittere, ut possimus curare illas per nostros tabellarios eidem sanctissimo D. N. sine fraude reddi. Et bene valeant Magnificentiae vestrae, quibus nos continuo e) offerimus et commendamus.

Ex Nurmberga, 12. Januarii, Anno M.D.XXIII.

Magnificentiarum vestrarum

Vester F. Franciscus Cheregattus, Electus Episcopus Aprutien., Princeps Therami, Ordinarius Apostolicus.

Dilectis Filiis Consulibus et Senatui civitatis Bambergensis Adrianus Papa VI.

Dilecti Filii, salutem et apostolicam a) benedictionem.

Non possumus non vehementer admirari, pariter et dolere, dum consideramus Martinum Lutherum Germanum, quem quantumvis errantem oviculam b) nostram negare non possumus, eo usque insaniae seu potius diabolicae praesumptionis proru-

---

a) Metaplasmus, compositum pro simplici, commisit pro misit. b) Secum pro sibiscum. c) Catechresis, ad pro iuxta, vel secundum, vel aliquid tale. d) E vestigio pro commodum, gratia ornatus. e) Ellepsis, continuo pro semper paratos.

a) Humanam pro divina, cum imprecetur Paulus gratiam et pacem etc. b) Audis lupi Aesopici vocem.

pisse, ut contempta catholica a) doctrina ac sanctorum Patrum traditionibus, nec non totius ecclesiae catholicae ritibus spretis, omnibusque solitis in dubium revocatis ipse complura nova atque contraria dogmata, novasque b) haereses non tam introducere, quam veteres renovare, fundamentumque aliud, quam positum est, ponere, aliamque fidem, quam Patres nostri c) tenuerunt, docere non sit veritus.

Quasi solus ipse Spiritu sancto afflatus veritatem evangelicam nunc demum in fine seculorum perspexerit, ac Patres vestri et prope tota fidelium congregatio, qui hanc Lutheri fidem nescivere et pro fide contraria, id est, catholica, quam tenemus, etiam usque ad mortem d) dimicare parati erant, tot iam seculis in damnabili errore ac tenebris ignorantiae iacuerint. Miranda certe res est, in cor hominis illius hanc praesumptionem ascendere potuisse, ut solus ipse sibi plus omnibus ecclesiae Doctoribus sanctisque Patribus et toto fidelium coetu sapere videretur.

Sed multo maiori admiratione dignum reputamus, eundem Lutherum, postquam in hoc barathrum superbiae (Deo propter peccata sua atque etiam nostra permittente) praecipitatus est, in natione nostra germanica, quae ab initio, ex quo ad Dominum e) conversa fuit, semper religiosissima et catholicae fidei tenacissima, nec non pietatis erga Deum et caritatis iustitiaeque erga proximos sincerissima cultrix fuit, non unum nec paucos, sed (quod cum magno cordis dolore dicimus) prope innumeros homines utriusque sexus invenire potuisse, qui eius stolidissima nec minus perniciosissima dogmata, quae antehac saepe cum suis autoribus ab ecclesia f) damnata constat, non solum patienter audire, verum etiam libenter amplecti vellent et quod amplius est, pertinaciter etiam armis

---

a) Vitium est scriptoris, catholica, pro canonistica. b) Metathesis, pro non tam novas. c) De quibus dicitur, Patres vestri dereliquerunt me. d) Usque ad mortem, exclusive. e) S. Papam. f) S. Papae.

defendere parati forent, qui libros eius eiusque sequacium omnino perniciosissimos, veneno plenos, maledictis redundantes, spurcitiis, scurrilitatibus, contentionibus, amaritudinibus ubique scatentes, etiam postquam in vim sententiae Apostolicae a) et imperialis edicti saepe in pluribus locis concremati sunt, certatim emerent, avide legerent, libenter audirent.

Cum tamen vel ex hoc ipso, quod huiusmodi sunt, quales modo diximus, omnibus rationi et spiritui Dei vel paululum auscultantibus facile fuisset intelligere, eundem spiritum Dei, suavem, benignum, mitem, veritatis et pacis amatorem et conciliatorem, scandalorum, contentionum et discordiarum pacificatorem, novitatum refugientem, ab eisdem libris eorumque autoribus longe abfuisse, imo contra spiritum malignum horum contrariis gaudentem, ac dictae nationis prospero in via Domini b) cursui invidentem, ipsorum librorum autores ad talia evomenda exagitasse, quos a fructibus eorum cognoscentes una cum perversis dogmatibus suis sicut mortem fugere et abominari debuerant. Quid enim aliud isti homines quaerunt, quam scandalum? Quid aliud hominibus persuadent, quam rebelliones, schismata, bonorum direptiones, caedes, carnalitates? et ut uno verbo dicamus, suavis iugi dominici c) et, sanctae ecclesiae omni d) victima praestantioris abiectionem, idque sub specie libertatis, cum ipsi corruptionis servi manifeste comprobentur.

Sed e) non est, Filii, non f) est haec libertas, quam Dominus electis suis in evangelio promittit, qua scilicet legi suae et suis in terra g) Vicariis subiecti (quos etiam h) malos in cathedra Mosi sedentes sicut se ipsum audiri voluit) peccati servitu-

---

a) Argumentum ab autoritate utriusque potestatis, vere profanae et vere sacrae. b) S. Papae sicut alias. c) Id est, papistici vel dominicastrici, a Dominico. d) Rhetorica amplificatio. e) Apostrophe. f) ἀναδίπλωσις. g) Additio necessaria, sed cuius tamen in Evangelio nulla mentio fit. h) O quam necessaria occupatio.

tem evadimus. Sed libertas, quam sibi Lucifer ille quaesivit, cum Altissimo, cui subesse debuit, par esse volens sedem sibi ad aquilonem constituit, unde in ima inferni praecipitatus est, qui finis procul dubio etiam Martinum Lutherum et omnes, qui ei adhaerent, manet, nisi celerius resipuerint et ad unitatem ecclesiae, a qua se damnabiliter segregarunt et extra quam, tanquam arcam a) Noe, nemo salvari potest, redire studuerint.

Nec enim dubium est istos et similes esse, de quibus beatus apostolus Petrus loquebatur, cum praediceret, surrecturos inter fideles magistros mendaces, qui introducturi essent sectas perditionis et eum, qui emit eos, Deum negaturi, introducentes sibi celerem perditionem, subditque multos secuturos eorum luxurias b), per quos (inquiens) via veritatis blasphemabitur et in avaritia fictis c) verbis de vobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat et perditio eorum non dormitat, ac paucis interiectis ait: Magis autem (scilicet puniet d) Deus) eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas e) non metuunt introducere blasphemantes. Quae an istis conveniant, vobis f) iudicandum relinquimus.

Quapropter carissimi, quos in visceribus caritatis gerimus, vos in Domino Iesu Christo hortamur et per viscera misericordiae eius rogamus et obtestamur, ut et errores illorum, quos apostolica providentia vobis quasi digito g) monstravit, vos

---

a) Allegoria. b) Nota, luxuriae non sunt Adriano papistici generis foedae libidines, sed luxurias docere sentit eos, qui divinum coniugium probant. Et ex hoc loco Adriani rhetoricen aestimaveris, cum Petri sententiam ad suam causam detorquet. c) Hic Adriano Petrus nihil dixit de cauponatione praebendarum, Indulgentiarum et similium Romanarum mercium. d) Grammaticam nesciebant isti boni Laici, ideo glossa adiecta est. e) Neque hic Adriano Petrus de monachorum ordinibus locutus est. f) Ecce, hic Papa renunciat suo iuri interpretandi Scripturas. g) Digito, non Dei, sed Papae.

traduci non patiamini. Sed potius tanquam filii electi et populus acquisitionis [a]) vestigiis Patrum vestrorum et omnium Sanctorum, qui utique regiam veritatis evangelicae viam ingressi sunt, inhaerentes, doctrinam istorum perniciosissimam, perfidam, blasphemam, diabolicam et, ut semel dicamus, in interitum trahentem cum suis autoribus tanquam Infernum [b]) horreatis, eorumque libros venenatos non solum ipsi non legatis, sed nec legentibus vel docentibus aures admovere velitis, aut ipsis Lutheranis ad cor redire contemnentibus Ave dixeritis.

Nec vero vos moveat, quod Lutherani ipsi sacrae [c]) Scripturae verba dogmatibus suis passim admiscent, scientes, quod hoc ipsum omnes semper haeretici usurparunt, quorum nullus unquam novum dogma introducere nisus est, quod non sacrae Scripturae [d]) autoritate constituere conaretur. Ut enim qui veneni amaritudinem temperare volunt, illud melle aut alio grato sapore contegunt, ita isti proprium virus coelestium verborum dulcedine linientes illud simplicibus et rudibus animis propinant, ut ita demum eos facilius intoxicare possint.

Quanquam vix quenquam adeo simplicem esse credimus, qui si vel paululum lumen [e]) vultus divini, quod super omnes homines signatum est, aspicere voluerint, non protinus intelligere possit, istos mendacii et erroris magistros esse, non veritatis, eosque huiusmodi novitates attentare, non quod salutem animarum quaerant, cum ipsi suas manifeste perdant, sed potius ut placentia dicendo et ea quae in arcta via Domini hominibus carnalibus et animalibus difficiliora iudicantur, sub specie Christianae libertatis adimendo mortifera dogmata sua eiusmodi carnalibus hominibus (quorum semper maior numerus exstitit) favorabiliora magisque cre-

---

a) S. Papae. b) Homericum, hoc est *ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν*. c) Ecce confutatio, quia apud Adrianum nihil valet verbum Dei. d) Nota, Papistae, ne fiant haeretici, non recipiunt aut docent Scripturas. e) Expositiones Papae.

dibilia reddant et illos aeternae damnationis reatu, sibi ceterisque diffidentiae filiis praeparatae, secum involvant.

Sed idem procul dubio magistris istis eveniet, quod antecessoribus ipsorum, earundem vel aliarum haeresum autoribus, quoties superbos intellectus suos adversus scientiam Dei[a]) extollere praesumpserunt, evenisse constat. Qui ad tempus quidem propter peccata hominum prosperari et tanquam supra cedros Libani superexaltari (permittente Deo) visi sunt, sed ad extremum semper vicit mendacium[b]) veritas et sapientia suaviter omnia disponens malitiam triumphavit.

Ceterum, quoniam videmus, huiusmodi venenatorum librorum impressio, distractio atque lectio, quantum verae fidei ac pietati longe lateque obfuerit, vos, quibus insignis istius civitatis gubernatio credita est, in Domino hortamur et in virtute sanctae obedientiae et sub contestatione divini iudicii requirimus, ut solitae vestrae erga Deum dictamque eius fidem pietatis ac singularis prudentiae memores omnibus modis providere curetis, ne apud vos aut in territorio civitatis vestrae huiusmodi libri vel impressi ultra divendantur, vel nondum impressi deinceps imprimantur, imo vero quotquot in dicta civitate vestra inveneritis, iuxta Sedis Apostolicae sententiam et imperiale edictum comburi[c]) faciatis.

Alioqui, si perversitatem impressorum vestrorum, qui pecunia (uti credendum[d]) est) a Lutheranis corrupti (si vera sunt, quae audivimus) Lutheranorum opera promptissime imprimunt, quae vero a Catholicis pro veritate contra illos scribuntur, imprimere nequaquam volunt, corrigere et emendare neglexeritis, denunciamus vobis, quod divinam eamque terribilem ultionem, etiam si alioqui Christianissimi[e]) sitis, non evadetis. Nec enim vos

---

a) S. terrestris seu ventris. b) Hic Caiphas prophetat de se ipso. c) Hoc est eiicere daemonem digito Papae. d) Ecce novum articulum fidei, vere Papalem, qui iubet credi, de quibus ipse dubitat, an vera sint. e) Papa habet Christianissimos sine fide.

Deo satisfacere putaveritis, si vos ipsi fidem eius integram et illibatam conservetis, nisi et pro virili operam dederitis, ut quidquid fratres vestros scandalisare et in huiusmodi errores inducere aptum[a]) sit, celerius per vos de medio tollatur. Qui enim non est cum Domino, contra eum esse probatur, et qui malum huiusmodi, cum possit, non excludit, illud coram Deo ipsemet committere et inferre censetur. Iam tempus est, quo qui in vobis probati et electi sunt se manifestare, quo optimus quisque vestrum vel sponte se pro domo Domini murum[b]) opponere debeat, ut coronam gloriae, quae strenue se gerentibus promittitur, ab eodem Domino consequi mereatur.

Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die ultima Novembris, Anno M.D.XXII. Pontificatus nostri anno primo. T. Hetzius.

---

a) Aptum sit, pro aptum natum sit, secundum Lovanienses b) Nisi rigassent hanc epistolam Lovanienses, non tulisset tam pulchros flores elegantiarum.

Martinus Lutherus omnibus Christianis Lectoribus non pontificiam salutem et benedictionem, sed gratiam et pacem in Christo optat*).

Hoc nullus unquam antehac Pontifex Romanus fecit, quod iste Adrianus VI facit, qui tanquam abdicata et deposita illa potestate, quam hactenus sibi uni arrogavit omnia iudicandi, nunc iudicium permittit Bambergensibus, rectene a se dictum S. Petri **) allegatum et enarratum sit, an non? Atque ego quidem valde oro non solum Bambergenses, sed omnes Christianos ubique locorum, ut permissum illud iudicium amplectantur, et inter me ac Papam iudicent, utrum Lutherus, an Pontifex Romanus sectas, nova vitae genera et ordines instituerit extra illum communem Christianae fidei ordinem? item utrum Lutherus, an Papa aliquid amplius quam solum verbum Dei doceat? Ita deprehendetur, qui sint illi magistri mendaces a S. Petro hic nominati et quam belle Adrianus Pontifex Lovanii Scripturam interpretari didicerit, item utrum Lutherus, an Papistae per avaritiam fictis verbis de Christianis negotientur et carnem sequentes in con-

*) Textus repetitus est ex ed. Jen. Opp. Luth. a. 1557. Tom. II, p. 571. **) 2 Pet. 2.

cupiscentia pollutionis ambulent, ac dominationem contemnant, item utrum Lutherus, an Papa Reges ac Principes contemnat, excommunicet et in tertiam, quartam ac nonam generationem devoveat, et sic de ceteris omnibus, de quibus S. Petrus in citato dicto loquitur.

Sed Deo sit laus et gratiarum actio, Romani Pontificis et Papistarum stultitia et inscitia plane vult in lucem proferri, ut confundantur et pudefiant, et ipsi sese apud omnes contemptos reddant, quo Danielis prophetia impleatur, ubi de Antichristo inquit: Sine manu contereter, Daniel. 8, et 2. Timoth. 3: Non proficient amplius, insipientia enim eorum evidens erit omnibus, quemadmodum Ianni et Iambri accidebat.

An non summum scelus et dedecus est, quod Papa, qui vult perhiberi magister omnium Christianorum, nihil amplius dicere novit, quam illud: Lutherus solus vult sapere? An vero nos cum tot Maioribus nostris errasse oportuit? Sunt hae sane muliebres, pueriles, Monachorum et Sophistarum querelae. Decebat Pontificem Romanum allegare Scripturam, atque ita ratiocinari: Ecce hic est verbum Dei, hoc et illo modo Lutherus contra verbum Dei docuit. Iam vero belle hoc dissimulat et ait: Hoc et illo modo Lutherus contra antiquum morem, contra consuetudinem, contra Doctores docuit, perinde ac si fides nostra veteri more ac consuetudine et dictis Doctorum nitatur.

Quod si sola consuetudo et mos vetustus sufficit, cur non Iudaicam, Turcicam et ethnicam fidem amplectimur? Cur non assentimur diabolo, cui iam inde ab initio perpetua consuetudo est esse malo? Sin autem sola consuetudo non sufficit, cur non ostendit Papa veras rationes ac fundamenta istius consuetudinis, aut qui minus licet nobis de fontibus et initiis illius consuetudinis quaerere, bonane an prava sit? Certe noster Deus non vocatur consuetudo, sed veritas, et fides nostra non consuetudine nititur, sed veritate, quae est Deus ipse.

Iactitat etiam Pontifex, hactenus semper veritatem mendacio superiorem fuisse. Verum est, veritatem tandem vincere, sed eadem saepe opprimitur, nam cogitur illa interdum, quemadmodum et Christo accidit, mori et sepeliri, sed rursus tamen emergit et resurgit. Ita sub Papatu Christiana veritas oppressa iacuit, sicut Daniel praedixit cap. 8 fore, ut temporibus Antichristi veritas palam prosternatur. Verum oppressionis illius iam finis est, satis diu iam veritas sub mendacio oppressa et cum Christo sepulta iacuit. Nunc eam rursus emergere et mendacia papistica vicissim prosternere oportet, ut quemadmodum Caiphas, ita et Papa contra se ipsum hic vaticinetur, quod veritas hoc tempore mendacia velut in triumpho palam ostentatura sit.

Praeclare autem id iam fieri coepisse arbitror, existimoque Papatum una cum suis squamis vere mundo factum esse ostentui, magno cum ipsorum probro et ignominia, adeo, ut eorum scelera et turpitudines clam et aperte hactenus perpetratae etiam a pueris et scurris decantentur, quemadmodum idolis accidebat Apostolorum et Martyrum temporibus, ut retribuatur ipsis pro superbia sua, qui quidem antea summis etiam Regibus ac Principibus (qui ab illis extreme et e sublimi despecti sunt) terrori fuerunt. Nunc vero iidem etiam contemptissimis et infimis hominibus contemptui ac ludibrio sunt, ut dictum illud Esaiae 33 compleatur: Vae, qui praedaris, nonne et ipse spoliaberis? et qui spernis, nonne et ipse sperneris? Cum consummaveris depraedationem, praedae patebis, cum fatigatus desieris contemnere, contemneris, et quemadmodum Christus inquit Matth. 7: Qua mensura metimini, ea metientur vobis alii.

Ac poenitet me, me bonas horas tam male collocasse, ut ineruditis et vere papalibus literis responderim. Sunt enim tam barbarice et insulse scriptae, ut indignae sint, quibus vel a puero respondeatur. Verum Deus miraculis aggreditur Antichristum, quod illi usque adeo nullum amplius succes-

sum largitur, ut posthac neque linguam ullam, neque artem noverit, et per omnia infans et stultus factus sit. Turpissimum est, eiusmodi latina scripta ad Germanos mitti et tam insulsas interpretationes Scripturae hominibus prudentibus proponi. Omnia sunt vere et belle papistica, monachalia et Lovaniensia.

Anno M. D. XXIII.

Breve Sanctissimi Domini nostri, Domini Adriani divina providentia Papae VI ad Fridericum Saxoniae ducem adver sus Lutherum*).

Anno M. D. XXIII.

Dilecti fili, salutem et apostolicam benedictionem. Satis et plus quam satis sustinuimus, dilecte in Christo, si forte Dei pietas tuam animam dignetur invisere ac dare poenitentiam ad cognoscendam veritatem, ut resipisceres a diaboli laqueis, a quo captivus detineris.

Novimus te paterne monitum a felicis recordationis Praedecessore nostro, ut a te separares perniciem illam Christianae religionis, Martinum Lutherum, et, cum iam toti orbi manifestae essent scelestissimae machinationes illius, speravimus et te ad cor poenitens reversurum. Sed quoniam exspectavimus uvas, et ecce labruscas etc. Quia frustra conflavit conflator, malitiae enim tuae non sunt consumptae, coegit nos miseratio tui, coegit paternus amor, quo te et tibi subditos Saxones in Domino semper sumus prosequuti, salutaribus et paternis monitis adhuc convenire, ut vel tandem resipi-

---

1) Textus repetitus est ex ed. Opp. Luth. Ien. a. 1557, Tom. II. p. 572.

scatis, antequam plane in vos conveniat, quod mox subdit Propheta: Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos.

Et quid dicemus vobis, quam quod Galatis suis Paulus: O insensati, quis vos fascinavit veritati non obedire. Currebatis bene, interrogate Patres vestros, ac dicent vobis, Maiores vestros, et annunciabunt vobis, quod ab ea aetate, quo uno eodemque tempore vixere Adrianus Romanus Pont. et Carolus ille magnus Imperator, Saxoniae fidei plantatores, ad nostra usque et carissimi in Christo filii nostri Caroli tempora, avi et proavi vestri atque adeo Saxones omnes semper habiti estis velut pacis amatores, fidei propugnatores, et per omnia obedientiae pacifici filii, talesque, ut non immerito Gregorius V. natione Saxo, olim Roma. Pont., Saxoniae ducem in Romani imperatoris constituerit electorem. Quo ergo tam cito mutatus est color optimus? Cur tam facile transferimur ab eo, qui nos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi sunt quidam, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi? Quis vineam Domini Sabaoth tam pulchre plantatam est demolitus? Certe exterminavit aper de silva, et singularis, ferus, depastus est eam, sed vae illud a vobis, a domesticis et amicis, a cruciatu praecordiorum.

Obsecramus te, fili dilecte in Christo, leva oculos tuos in directum, et vide, ubi sis prostratus. Considera, quantam ecclesiae Christi tot malis undique circumvallatae ac pene oppressae pro opera, qua illi subvenire debueras, cladem insuper intulisti. Oppugnatur foris ab infestissimo illo ac potentissimo Christiani nominis hoste, dissident intus praecipue principes Reipublicae Christianae, et in mutuam armati perniciem, cruentissimis inter se odiis conflictantur: in fraterna viscera ferrum stringunt, ut vix ethnici inter se crudelius. An haec ita tibi visa sunt non satis gravia, nisi contritionem induceres super contritionem, nutriens ac fovens serpentem illum in sinu tuo, qui veneno linguae suae in-

ficit coelum, et terras inficit? adeo ut nunc pervenerit gladius etiam usque ad animam. Quanto autem pluris est anima quam corpus, tanto gravius est praedictis omnibus horrendum illud et plus quam tartareum venenum, quo haeresium ac schismatum contagione tot myriades interierunt animarum.

Ita tibi debemus omnes, quod nunc passim ab unitate nostrae ecclesiae recedant, quod advertatur vulgus indoctum, ac bis mille praestigiis ac fascinationibus retrahatur a fide, quam suxit ab ubere materno, quod basilicae sint sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, et sine Christo denique Christiani, quod sacrata fidei non sacra censeantur, quod sanctuarium Christi Dei sanctum esse negetur, dies festi festivis frustrentur solenniis, quod moriantur homines in peccatis suis, rapiantur animae ad tribunal terrificum, nec poenitentia reconciliati nec sacra communione muniti, quod pulcherrimus ille tabernaculi ordo confusus sit, et pro Christiana pace ac tranquillitate ad rebellionem, ad rapinas, ad caedes, ad incendia cum magno ac manifesto Christianae reipub. discrimine veluti classico passim excitati. Pro quibus egregiis tuis in ecclesia Christi meritis, quo te praemio, imo quo non supplicio dignum censebimus?

Dices forte, Serpens decepit: dignam certe recepisti mercedem, qui illum nutrivisti in sinu tuo. Sed ita stultus es et sine corde, ut in eis maxime rebus, in quibus errare damnari est, uni homuncioni cooperto peccatis, quam tot sanctissimis ab initio Patribus, qui in lege Dei meditati sunt die ac nocte, tot universalibus Conciliis, adversus quae impudens os illud veluti sepulcrum patens se aperire non erubescit, sanctae denique et catholicae ecclesiae, cuius ritum, consuetudinem et decreta, a temporibus apostolorum ad nos usque inviolabiliter observata, unus iste sacrilega temeritate damnare[1]) praesumit,

---

1) In ed. Ien. 1557: damnari.

plus credere potuisti? O caecam dementiam, ac plus quam Iudaica caecitate.

At fortassis hoc tibi imposuit, quod veterator ille Martinus et eius sequaces de capitulis Scripturarum visi sunt sua confirmare. Et quis tandem haereticorum ita non fecit? An non hae sunt veteris Serpentis astutiae, qui hac veluti esca obducto hamo miseris animabus mille technis et versutiis semper est insidiatus? quique quo angularem infringere verae fidei lapidem ac Christianam scindere unitatem in Scripturarum agrum suum seminare semen et perversam Scripturarum intelligentiam non iampridem est aggressus. Cum itaque maxima semper pars ecclesiarum imperita turba sit et vix unus reperiatur aut alter, qui spiritualibus oculis de Scripturarum intelligentia digne valeat iudicare, siquidem librum signatum legimus, quem solus Leo de tribu Iuda dignatus est aperire, ac solus signacula eius. Quae tandem est ista diabolica excaecatio, uni carnali homuncioni, semper eructanti vinum et crapulam, quam reliquo orbi universo, quam tot spiritualibus Patribus, quorum voluntas semper fuit in lege Domini, qui vitae sanctimonia, ostensione Spiritus ac virtute gloriosa, denique martyrio suam doctrinam comprobaverunt, in Scripturarum intelligentia plus te fidei habere potuisse?

O caecitatem novam et inauditam, unus apostata tibi potuit persuadere fefellisse priores universos, errare posteros, et in solum se, et quos decepit, pervenisse regnum Dei, pervenisse totas miserationum Dei divitias ac gratiam universitatis. Et quid non dicimus cum Propheta: Heu, heu, heu, Domine, ergone decepisti populum tuum? Quin potius, cur non devitatis secundum apostolicum Praeceptum quaestionibus ac pugnis verborum, ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones, malae conflictationes hominum mente corruptorum et subvertunt corda audientium ex operibus suis iuxta dominicam designationem, studuistis cognoscere filium profanum istum, qui ad vos venit primum in vestimentis ovium lupus in-

trinsecus rapacissimus? Siquidem non ex foliis, non ex floribus, sed ex fructibus arbor cognoscenda erat.

An non manifesti sunt nequissimi fructus eius? Siquidem sacrilegus hic adversus Deum imagines sacras atque adeo ipsam sacram crucem Christi sceleratis manibus confringere et pollutis conculcare pedibus non formidat, qua sacerdotes Dei furore impio temerarius non desinit Laicos ad lavandas sibi in eorum sanguine manus sedulo concitare: ecclesiam Christi parricidalibus armis oppugnans hoc agit assiduo, ut suffocentur homines in peccatis suis: hoc unum elaborat, ne divina misericordia suis sacramentis (quae peccatorum remedia efficacia esse voluit) vulneratos in ecclesia sua curet. Ita enim aut sustulit universa, aut haereseos suo pestifero infecit veneno, ut toxica magis relinquat[2]), quam animarum medicinas. Praecepit suis, ne indignanti Deo quis satisfaciat, ne ieiuniis, orationibus, lamentationibus iustis peccata redimat, ne hostia illa placens Deo, corpus et sanguis Domini nostri IESU CHRISTI, a sacerdotibus offeratur quotidie pro peccatis nostris; vota docet non reddere Domino Deo suo.

Et cum ipse sit apostata ac professionis suae desertor, ut plurimos sui faciat similes, sancta illa Deo vasa polluere non veretur, consecratas Christo virgines et vitam monasticam professas extrahere a monasteriis suis et mundo, imo diabolo reddere, quem semel abiuraverunt; quod in veteri lege umbraticis sacerdotibus Dominus non tulit, quod ethnici in idolorum suorum flaminibus omnes sunt abominati, Christi sacerdotes etiam vilissimis copulat meretricibus, sanctos patres illos, quorum vita et doctrina illustravit universum mundum, non solum non debito honore prosequitur, sed multo quam tam ille scelestior despicit, deridet, contemnit, insectatur, sacrosanctis omnibus universalibus conciliis impudenti ore palam contradicit ac sacrilega lingua de-

---

1) In ed. Ien.: relinquant.

trahit, libertatis specie licentiosam quandam vitam, nullis constrictam legibus, ac vere ferinam inducere conatur.

Unde et exlex homo, contemptor ac violator legum omnium in tantam erupit mentis vesaniam, ut sanctissimorum Patrum decreta et ecclesiasticos Canones igne publico concremare non formidarit. Et breviter omnem Christianam veritatem, omnem rerum ordinem, pulcherrimam denique ecclesiae faciem, a Christo, ab apostolis, apostolicisque viris ac sanctissimis Patribus ab initio constitutis, unus hic post toties centenos annos discindere, invertere ac deformare molitur.

Quod si nondum satis internoscas de Christiano magisterio, an de Antichristi spiritu ista proficiscuntur: si ita te fascinavit praesagator ille, ut credere possis unum hunc perfidissimum apostatam veluti alterum Heliseum habere duplicem spiritum Heliae, aut alterum esse, quem se iactitat, Danielem, in quo sit spiritus amplior et intelligentia Scripturarum maior, quam in omnibus olim sanctissimis illis doctissimisque viris, quam in sacrosancta ecclesia catholica: quid est te uno caecius, aut si ex fructibus arborem nunc cognoscens in errore persistis, tamen quid te miserius?

Sed esto transfiguratus sit coram te Satanas ille in angelum lucis, et quae manifesta sunt opera carnis ac diabolica, Spiritus esse et Christi opera venenata sua facundia persuadere poterit, nunquid non ubique vel hoc ipso prodidit, cuiusnam spiritus sit? quod omnis eius sermo amarus est, virulentus, arrogans, ac maledicentissimus nusquam non scatens conviciis, blasphemiis ac scommatibus plus quam venenatis, adversus omne Christianae pietatis, modestiae, mansuetudinis ac benignitatis officium.

Nunquid ita docuit Paulus (cuius iactitat se spiritum habere), cum nulla eius exstat epistola, quae non pacem et unitatem, ac alia id virtutis genus redoleat? An non Romanos suos hortatur in Do-

mino, ut in caritate fraternitatis se diligant, invicem sectentur, quae sunt pacis et quae aedificationis custodiant, Corinthiis an non testatur se docere in ecclesiis, Deum non dissensionis, sed pacis Deum esse? Et breviter, nunquid non ubique clamat, ubique docet evangelica illa tuba, ut digne ambulemus cum omni humilitate ac mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, utque deponamus omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem?

Quo igitur pacto maledicentiam, amaritudinem, iram, indignationem, blasphemiam, inflationem, iactationem, quae ita huic peculiaria sunt, ut illa Paulo ac illius discipulis universis, qui mitis est ac humilis corde, non Paulini, non Christiani, sed diabolici spiritus esse certissima indicia vel caeco non clarissima appareat. Ex verbis illius quomodo intellexisti, Christum in corde suo, an vero Antichristum haberet, secundum quod ipsa veritas in Evangelio ait: Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali. De abundantia enim cordis os loquitur.

Et cum scriptum sit, quod maledici regnum Dei non possidebunt, iterum in Evangelio dicit Domius: Quicunque dixerit fratri suo, racha, reus erit consilio, qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae incendio: illumne esse Antichristi apostolum, cui quam obscurum esse poterit? qui non modo fratres, sed sacerdotes Dei, sed principem sacerdotum Petri successorem, Iesu Christi in terris vicarium, tam nefandis infamibusque nominibus, tam inauditis contumeliis, conviciis ac blasphemiis nusquam non lacerat, discerpit et insectatur, ut ea commemorare pudica refugiat lingua et audire horreant aures castae.

Qui apostolicam cathedram, in qua praesedit caput apostolorum Petrus, cui praefuerunt tot sancti Pontifices, quam ecclesiam principalem, unde sit exorta unitas sacerdotalis, sanctus ille et gloriosus martyr Cyprianus non dubitat afferre, impio ac pe-

stilenti ore cathedram pestilentiae Antichristianam, diabolicam, et si quae potuit excogitare nefandiora, toties appellare non cessat: qui scholas Christianas, quae tam multos doctissimos sanctissimosque viros, tam egregias in ecclesia Dei columnas nobis protulerunt, impudica lingua sua lupanaria, Sodomas et Gomorras ubique vocare non verecundatur.

Qui non satis habet omnipotentis Dei sacerdotes probris omnibus, conviciis, contumeliis ac blasphemiis horrendis et inauditis nunquam non publice ac palam insectari, quibusvis canibus viliores facere, nisi etiam Laicos concitet ad lavandas sibi manus in sanguine ipsorum. Cum tamen, quanto honore haberi velit sacerdotes suos, maxime autem principem sacerdotum, idem ipse Dominus in Deuteron. testatus est, dicens: Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et non lepram, et iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quaeresque ab eis, qui iudicabunt tibi iudicii veritatem, et facies quaecunque dixerint, qui praesunt loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dextram, neque ad sinistram.

Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotum imperio, qui eo tempore ministrant Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille et auferes malum de domo Israel, cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinde tumescat superbia.

Et Samuel cum spernerertur a filiis Israel, an non dicit Dominus: Non enim te spreverunt, sed me, ne regnem super eos, manifeste ostendens, invisibilem se contemni, cum visibilem quis spernit sacerdotem. Quare et Moyses murmuranti ad se populo respondit: Non adversus me murmurasti, sed adversus Dominum Deum vestrum.

Quod si Leviticos illos sacerdotes tantis honore

et praerogativa praecellere voluerit Dominus, qui exemplari tantum ac umbrae deserviebant coelestium in umbratico illo tabernaculo sacrificiorum officia consummantes, quo tandem honoris loco eos haberi voluit, quibus claves tradidit regni coelorum? tantamque tribuit potestatem, ut quae ligarent super terram, ligarentur et in coelis, et quae solverent super terram, soluta essent et in coelis, utque, quorum ipsi dimitterent peccata, dimissa forent, quorum retinerent, forent et retenta, qui non sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed hostiam vivam, sanctam, immaculatam, corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi offerunt quotidie pro peccatis nostris, conficiunt verbo suo ac manibus tractant, et breviter sacrata omnia, quibus hominibus vita salusque tribuitur animarum, suis perficiunt orationibus.

Quanto, inquam, honore hos praecellere voluerit Dominus, quis tandem dubitabit, quod nec idem ipse tacuit in Evangelio, cum dicit ad eos: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit et eum, qui misit me. Et quid consequitur? quod in eundem Christum blasphemum esse et maledicum, qui sacerdoti Christi blasphemat aut maledicit.

An non hoc est primum mandatum, in retributione: Honora patrem et matrem, ut sis longaevus super terram: qui autem maledicit patri aut matri, morte moriatur. Nunquid ad carnales tantum parentes illud est referendum? Et num minus ad eos, qui nos in Christo regeneraverunt, per quos Christiani sumus, qui nobis peccata dimittunt, qui coelestibus nos pascunt sacramentis?

Quid si peccatores sunt et mali sacerdotes? quid si et parentes, nunquid propterea eos non honorare aut maledicere licebit? Nunquid non et Iudas erat inter eos, quos Dominus misit ante faciem suam et ad quos dicebat: Quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo aut civitate excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius

erit terrae Sodomorum et Gomorraeorum in die iudicii, quam illi civitati.

An non praecepit ita apostolis: Obedite praepositis vestris et subiacete eis. Quod si malis et peccatoribus non sit obediendum, quibus tandem? Quoniam si dixerimus, peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.

Ovis es, noli discutere pastorem: nolite iudicem Deï constituere et Christi. An non ita praecepit Dominus in Evangelio, dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei, omnia, quae dixerint vobis, facite; si quae autem fecerint male, facere nolite: manifeste significans habere eos dignitatem, tametsi vitae essent perditae.

Nunquid idem Dominus, cum postea tempore passionis alapam accepisset a servo sacerdotis, dicente sibi: Sic respondes pontifici, adversus pontificem quicquam dixit contumeliose; quin magis innocentiam suam asserens et ostendens, si male, inquit, locutus sum, exprobra de malo, sin bene, quid me caedis?

An non et Paulus, cum caederetur in concilio iussu Ananiae diceretque ad eum: Percutiet Deus te, paries dealbate, et sedes iudicare secundum legem et contra iubes me percuti, audiens ab astantibus: Sic assimulas sacerdotem Dei maledicendo ipsum, tamen inane nomen et umbram quandam sacerdotis cogitans, expavit: nesciebam, inquit, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principi populi tui non maledices.

Quo magis miramur, quod ex istis diabolicis operibus, veluti fructibus nequissimis, arborem pessimam nondum cognovistis. Et quis tandem est ita hebes animo, ut non videat, quo nunc erumpant furiosissimi conatus eius? cum ut quisque est facinorosissimus, desperatissimus aut perditissimus latro aut homicida, sub istius vexillis ac signis conveniunt?

Ecclesiam iam Christi parricidalibus armis ac sacrilegis manibus non clam, sed publice oppugnantes, consecrata Deo loca, templa et monasteria

exurunt et profanant, Christo dicatas virgines, sacerdotes Christi et monachos, crudelissime prosequuntur, ecclesiarum bona diripiunt, et breviter rapinis, latrociniis, caedibus ac incendiis confundunt universa: excaecante nimirum eos iusto iudicio Dei et ini nsaniam tam manifeste erumpere permittente, ut neminem iam latere possunt scelestissimae machinationes istius.

Atque ut hi, qui pestifera contagione ipsius infectos sese nunc tandem cognoverunt, schismatico errore deposito, ac haeretico furore deserto, unitatis ac veritatis domicilium fidei sanitate repetunt.

Inter quos, dilecte nobis in Christo Iesu, cum et te non ex postremis reversurum ad salutarem nostrum sinum sperassemus, quem revertentem libenter et obviis excepissemus manibus, bona spe tandem nostra frustrati, videmus super petram induruisse te faciem tuam: vidimus perniciem illam animarum Lutherum sub tuo patrocinio latitantem suum adhuc virus longe lateque spargere.

Sed quoniam adhuc potens Dominus Deus etiam de lapidibus istis suscitare filios Abrahae, antequam egrediatur ut ignis indignatio eius et succendatur, nec sit, qui exstinguat, te, fili dilecte in Christo, obsecramus per viscera nostri redemptoris Domini nostri Iesu Christi, per Christianam unitatem, per patriae caritatem, per tuam denique ipsius tuorumque salutem, miserere ecclesiae Christi, et tot iam malorum procellis undique exagitatae, ac pene oppressae tua maxime culpa, aliquando fer opem: miserere patriae nostrae, quae sincere olim fidei eximiam religionem sancte sub iugo Domini, ac religiosae obedientiae insigni praecellens gloria, perniciem istam religionis Christianae, fidei ac pietatis publicum hostem Martinum in suis se peperisse visceribus minime erubescit.

Miserere denique tui ipsius, tuorum miserere seductorum Saxonum, quos nisi resipiscatis et quidem cito, manet praesens et certa ultio divina, quam neque in hoc seculo effugietis, neque in futuro. Haec dicit Dominus Deus, audi popule stulte, audi

princeps, qui non habes cor: qui habentes oculos et non videtis, aures et non auditis, me ergo non timebitis et a facie mea non dolebitis, nunquid non vidistis, quae fecerim in diebus antiquis? legite Scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere et invenietis, quam gravis semper fuerit, et quam terribilis divina vindicta in illos, qui in populo Dei schismata concitaverunt.

Nunquid non vidistis horribilem divinam ultionem adversus Dathan et Abiron, quod multitudinem adversus Moysen concitavissent, quos dehiscens sub pedibus terra et aperiens os suum deglutivit et omnia, quae ad eos pertinuerunt, ita ut descenderent viventes in infernum? Et adversus Chore, quem eandem ob causam cum ducentis et quinquaginta viris coelestis flamma devoravit.

Quod si ob durius imperium fortassis aut quorundam pastorum seu ignaviam, seu malitiam schismata excitanda putatis, nunquid non ex libro Regnorum audistis adeo indignatum fuisse Dominum adversus decem tribus filiorum Israel et in omne semen eorum, ut dimoveret eos et traderet in direptionem, donec proiiceret eos a facie sua? Ob quam tandem culpam, nisi quod ob durius imperium Salomonis et imprudentius arrogantiusque responsum Roboam regis Ierusålem scissae fuerunt a tribu Iuda et Beniamin, quam praesens semper fuerit Dominus vindex sacerdotibus suis.

An non Saul ab regio abiectus honore et Osias rex Iuda percussus lepra, propterea quod, quae sacerdotum erant, contra sacerdotes Domini sunt ausi usurpare, sufficienti vobis potuerunt esse argumento? Et breviter, an non omnes testantur historiae universos ultrice Domini manu infelici periisse exitu, qui in Christo Domini sacrilegas manus iniicere non formidaverunt, contra autem felicia omnia et longam illis contigisse vitam, qui Christum in sacerdotibus suis sunt venerati.

Moveant ergo vos exempla aliorum et cogitate, quid vobis sit exspectandum, qui venerabilem Dei chorum in manus tentatis tradere profanas. Proinde

quod Dominus per Moysen praecepit universo populo Israel *), ut separarentur a tabernaculis Chore, Dathan et Abiron, ne tangeret quicquam, quod ad eos pertineret, ne involverentur in peccatis eorum, hoc et vobis, praecipue autem tibi, dilecte fili, eiusdem Domini nostri auctoritate praecipimus et obsecramus in Christo Iesu, ut separemini a Martino Luthero, auferatis a vobis petram illam scandali, neque tangatis, quod illius est, ne et vos divina ultio involvat subito in peccatis illius.

Expurgate quamprimum fermentum illud, quod reliquam fidei vestrae massam corrupit, ut sitis nova conspersio novaque creatura. Non dedigneris, fili dilectissime, Paulum imitari, quem sicut vicisti, in ecclesia Dei persecutionem, tam gravem animarum perniciem, sub tuo nutriens patrocinio, ita reversus ad cor, effice, ut omnes intelligant tuam conversionem, utque qui per te sunt scandalisati, in te rursus glorificent Deum.

Maxime autem hoc praesta quamprimum, ut impurum os illud obstruant, ut capuletur blasphema lingua, qua contra Deum ac sanctos eius loqui non cessat et virus suum undique spargere; et ut propheticis vos verbis admoneamus, state super vias et videte ac interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, et ambulate in eâ et invenietis refrigerium animabus vestris. State, inquam, et doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.

Interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, per quam ambulaverunt patres vestri, quam demonstraverunt tot myriades martyrum, docuerunt tot millia confessorum, et ambulate in ea.

Quod si a vobis impetraverimus, sicut et sincere speramus, erit quod gaudeamus cum angelis de peccatore poenitentiam agente et perditam et rursus inventam ovem humeris nostris ad ovile Domini gaudentes reportabimus, paternaque pietate, quantum in nobis fuerit, stolam vobis pristinam restituemus.

---

*) Nume. 16.

Quod si dixeritis, non ambulabimus, et paterne salubriterque vos monenti respondebitis, non audiemus: Ideo audite gentes, dicit Dominus, et cognoscite congregatum, quanta ego faciam eis, ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum eius, quia verba mea non audierunt et legem meam proiecerunt. Sed et hoc tibi denunciamus in virtute omnipotentis Dei et Domini nostri Iesu Christi, cuius in terris vicarius sumus, nec in praesenti te seculo hoc laturum impune et in futuro aeterni te ignis exspectare incendia: vivunt una pontifex Adrianus et religiosissimus Imperator Carolus, eius carissimus in Christo filius et alumnus, cuius tu edictum vere Christianum adversus Lutheranam perfidiam, et quod talem decebat Imperatorem, non sine gravi offensa ac vilipensione Caesareae Maiestatis violare non timuisti. Non committemus, ut quos olim cum magno Carolo Adrianus Pontifex in Christo genuerunt, nunc Adrianus Pontifex et imperator Carolus sub schismaticis ac haeretico tyranno haeresium ac schismatum sinamus interire contagione. Quare revertamini ad cor, resipiscite, tu tuique misere seducti Saxones, nisi utrumque gladium Apostolicum simul et Caesareum olim velitis experiri.

De instituendis ministris ecclesiae ad clarissimum Senatum Pragensem Bohemiae Martinus Luther.

1523.

Lutherus anno 1523 [1]) ad Bohemos Pragenses, qui, quod coenam sacram nisi sub utraque specie sumere nolebant, a calice vulgo Calixtini appellabantur et in ceteris rebus Pontificem Romanum agnoscebant, ita ut consecrationes pastorum suorum, quas vicini episcopi aspernabantur, magno sumtu Romae peterent, hunc tractatum gravissimum conscripsit. In eo ex principiis saepe iam a se propositis cuilibet coetui Christiano potestatem vindicat presbyteros sibi sive pastores aliosque ecclesiarum ministros eligendi et ordinandi. Primarium autem argumentum inde sumit, quod omnes Christiani generatim et singulatim spiritualis sacerdotii dignitatem et munus habeant, ideoque non solum licitum, sed etiam facile et utile sit, certos ex suo

---

1) Hunc tractatum scriptum fuisse ante mensem Novembrem anni 1523 coniicere licet ex ultimis huius libri verbis, quibus Lutherus de corrigenda missa et cultu Dei instaurando alio tempore se dicturum esse significat. Cum enim ille mense Novembri anni 1523 librum, qui inscribitur Formula missae, conscripserit (cf. Luth. Epp. ed. Aurif. II, 169. de Wette II, p. 434), necesse est hunc tractatum ad Pragenses antea esse compositum.

numero, qui ministerio ordinario fungantur, constituere. Itaque frustra Bohemos Roma petere, quod singuli coetus facere possint ipsi vel illi etiam committere, qui iam a Pontifice in administratorem episcopatus consecratus sit, iisque porro, quos iste suffragiis coetuum praesentatos ordinaverit (Seckend. Hist. Luth. I. Sect. 57. §. CLIV. Walchii introd. in T. X. Opp. Luth. p. 91).

Hunc librum Paulus Speratus anno 1524 in germanicum transtulit sermonem, suis olim auditoribus Salisburgensibus et Wurceburgensibus mense Ianuario huius anni dedicavit formaque quartanaria in lucem edidit sub hac inscriptione: Von dem allernötigsten, wie man diener der kirchen welen vnd eynsetzen sol. Mart. Luther. Die eltisten, die wol fürstehen, die halte man zwyfacher eehren werd, sonderlich die da arbeyten ym wort vnd in der leere 1 Tim. V. Wittemberg Im XXIV iar. In fine: Gedruckt zu Wittemberg Melchior Lotter der Jünger M.D.XXIV.

Vetustissimae huius libri editiones sunt:

De insti- | tuendis ministris | Ecclesiae, ad Clarissimum | senatum Pragensem | Bohemiae. | Martinus Luther. | Vuittembergae. | (Tituli pagina signis typographicis ornata annum non iudicat, in fine nec annus nec locus significatur). (Panzer IX, 83. v. d. Hardt I, 132.)

De instituendis Ministris Ecclesiae, ad Clarissimum Senatum Pragensem Bohemiae, Martinus Luther. Eiusdem Formula Missae et communionis pro Ecclesia Vuittembergensi (Wittembergae MDXXIII (?)). 8.

Panzer IX, 84. v. d. Hardt II, 115.

Latine exscriptus est hic liber etiam in ed. Opp. Luth. Ienensi, T. II, 576b. Vittemb. II, 362, germanice in ed. Vittemb. VII, 346. Altenb. II, 494. Lips. XVIII, 433. Walch. X, 1808. Nos textum reddidimus secundum editionem originalem, quam supra priore loco laudavimus, et quae nobis ex bibliotheca Scheurliana praesto erat.

De instituendis ministris ecclesiae
ad clarissimum senatum Pragensem Bohemiae Martinus Luther.

Clarissimo senatui populoque Pragensi Martinus Lutherus, ecclesiastes Vuittembergensis, gratiam et pacem a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo.

De ratione vocandi instituendique pastoris ecclesiastici saepenumero multorumque literis rogatus sum, ut ad vos scriberem, clarissimi viri, tandem ipsa caritatis lege urgente negare non potui. Et quamvis sciam, id supra vires meas esse, habeamque domi plus officii, quam ut unus par esse possim, tamen quando sic res vestra poscit et necessitas cogit, nihil non audet caritas, certa, quod omnia possit, modo ille operetur, qui eam confortat.

Quod igitur habeo, hoc vobis do, sed sic, ut liberrimum vestrum sit et omnium iudicium. Quando enim meum ministerium latius ire me non sinit, quam quo aliena me vocat autoritas, nequaquam esse possum autor quidquam tentandi, nisi per consilium et exhortationem.

Dominus autem, qui in vobis coepit, et haec postulare et affectare dedit, ipse compleat et perficiat studium et votum vestrum, opere plenissimo et copiosissimo, in laudem gratiae et Evangelii sui, cui est[1]) gloria in omnia secula seculorum.

Protestatio.

Inprimis libere confiteor, si qui sunt, qui ex me sperant ritum ac morem hactenus servatum in radendis et ungendis sacerdotibus traditurum aut emendaturum esse[2]), nihil ad eos pertinere, quae hoc libello dicturus sum; sinam illos sua frui reli-

---

1) In ed. Ien.: sit. 2) Ibidem: tradendum aut emendandum esse.

gione vel superstitione, utcunque vulgata et ex antiquis accepta et iactata. Nos puram et germanam divinis literis praescriptam rationem quaerimus, parum solliciti, quid usus, quid Patres in hac re vel dederint vel fecerint, cum iam olim satis docuerimus, nos debere, oportere et velle traditionibus humanis, quantumlibet sanctis ac celebribus, non modo non servire, sed plane pro nostro arbitrio et libertate Christiana dominari, sicut scriptum est: Omnia vestra, sive Petrus, sive Paulus, vos autem Christi.

Dehortatio a suscipiendis ordinibus papisticis.

Priusquam vero ad nostram institutionem, hoc est, Christianam veniamus, dignum et iustum est, videre ordinationes (ut vocant) papales et exsecramentum ordinis eorum in publicum ducere, ut inveniatur iniquitas eius ad odium et facilius persuadeantur ab illis abstinere, si qui tenacius adhuc haerent. Et ut a levioribus incipiamus, causas primum moveamus, quibus vos Boemi proprie et prae ceteris populis gravamini.

Posteaquam praevalente Satana Boemiae regnum Episcopis et sacerdotibus, quos vocant, sublatis vastum ac solitarium relictum est, autoritate Pontificum Romanorum, misera ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis in Italiam mittere Clericos vestros pro ordinibus Papisticis emendis, quod vicini Episcopi prorsus non dignarentur eos ordinare, cum pro obstinatis haereticis vos haberent.

Ea vero necessitas quanta super vos incommoda et pericula secum traxit? Omitto enim, quid pati cogantur in corpore et facultate, dum tanti itineris labore et sumptu inter peregrinos, imo hostes fatigantur, quot morbis, imo et moribus pessimi et conscientia perditi redeunt, ut vobis praesint?

Illud magis miserum est, quod foedis et inhonestis conditionibus a vestro tyranno et suis

carnificibus seu Pontificibus, violenta conscientia, ordines illos coguntur emere, ut prorsus nullus queat unquam bona conscientia gloriari, sese per ostium in vestrum ovile intrasse. Durissimum autem est, semper et solum tales pati [1] pastores, aliunde intrantes quam per ostium.

Facta est tandem hac ratione copia crudelissima quibuslibet nebulonibus, apostatis et quos alioqui nulla pars terrarum ferre potuit, ad vestrum ministerium perveniendi, ita ut in fabulam abierit haec misera vestra necessitas, videlicet quod Boemis dignus sit sacerdos, qui apud Teutonas laqueos et corvos meruit. Sic Boemiam repleri oportuit insigniter sceleratis simul et indoctis pastoribus, vel lupis potius rapacibus. Quid interim ad sanctam Sedem Romanam, quibus modis perirent Boemi? Opus sese dignissimum fecit, dum pecuniis acceptis libertatem ac licentiam talibus pestibus et bestiis in vestras animas grassandi vendidit, quamvis enim et has pestes vobis invideat, tamen vicit amor nummi, ut misericors fieret et haereticis suisque inimicis ordines suos venderet.

Hinc manat chaos [2]) illud et Babylonia confusissima in clarissimo regno vestro, dum partim necessitate habendi ministri, partim impotentia corrigendi fit, ut quisque doceat quod voluerit, aliud in alio loco praedicet, nonnulli ficto sacerdotis titulo populos ludificentur, alii parochias emant, alii vi intrudantur, successor contraria antecessori statuat. Et dum nullus est modus et ratio iusti ministerii, videre est nobilem Boemiam velut Babylonem illam, quam Esaias *) describit, in qua pilosi saltant, et ululae et striges et lamiae respondent. Quid mirum igitur, si sub ista confusione populus Boemiae nihil nisi sectae fiant, nusquam certa ratio sit credendi et vivendi, ut tantum perditionis illa ministeria esse videantur.

---

1) In ed. Ien.: tolerare. 2) In ed. orig.: cahos.
*) Esa. 13.

Haec certe, ut sunt atrocissima et crudelissima, iustissime permovere debent, ut unanimi consensu tota Boemia his monstris claudatur. Ac plane si tanta esset vel infelicitas vel necessitas, ut nulla alia via possint ministri haberi quam ista, fidenter consuluerim, ut prorsus nullos haberetis ministros. Tutius enim et salubrius esset, quemlibet patremfamilias suae domui legere Evangelium[1]) et baptisare (quando id Laicis permittit etiam totius orbis consensus et usus) eos qui sibi nascerentur, ac sic iuxta doctrinam Christi se et suos regere, etiamsi tota vita vel non audeant[2]) vel non possint Eucharistiam sumere. Eucharistia enim non est sub periculum salutis necessaria, sufficit autem Evangelium et baptismus, cum sola fides iustificet et sola caritas bene vivat.

Certe si hoc modo duae, tres, decem domus, vel tota civitas, vel multae civitates sibi consentirent et fidem ac caritatem per Evangelium domesticum exercerent, etiamsi in aeternum nullus accederet ordinatus, rasus aut unctus, vel quovis modo impositus minister, qui Eucharistiam aut alia ministret, Christus absque dubio in medio eorum esset et eos pro ecclesia sua agnosceret, non modo non damnaturus, sed plane coronaturus hanc piam et Christianam abstinentiam ab omnibus Sacramentis aliis, per impios et sacrilegos ministrandis. Ipse enim dixit, solum unum esse necessarium, nempe verbum Dei, in quo vivit homo. Quod si verbo vivit et verbum habet, ceteris omnibus carere potest, ut caveantur impiorum dogmata et ministeria. Et quid prodest, ceteris omnibus frui et verbum, quo vivitur, non habere? At hoc agunt empti et intrusi illi papistici[3]) ordines, ut verbum non sit in Boemia, tantum vero sacramenta sint, hoc est, necessariis vos spolient et non necessariis vobis dominentur.

---

1) In ed. orig. hic et alibi: Evangelion. 2) In ed. Ien. desunt verba: vel non audeant. 3) In ed. orig.: Papisti.

Contra potest paterfamilias necessaria suis providere per verbum et non necessariis, interim dum in captivitate est, pia humilitate carere. Hic enim faciendum est more et lege Iudaeorum captivorum, qui, cum in Ierusalem esse et offerre non possent, sola fide tamen verbo Dei servata inter hostes vivebant et ad Ierusalem suspirabant. Ita et meus paterfamilias sub ista tyrannide Papae rectissime et tutissime faceret, si Eucharistiam suspiraret, quam sumere vel non auderet vel non posset, interim fide per verbum Dei domui suae strenue et fideliter tradita, donec Deus ex alto misertus aut captivitatem dissolveret, aut idoneum verbi ministrum donaret. Sic, inquam, melius est, nullum habere quam sacrilegum, impium et sceleratum ministrum, qui non veniat[1]) nisi ut mactet et perdat sicut fur et latro.

Nunc autem Deo laus et gratia, ea infelicitas aut necessitas nulla est, nisi forte infirmis et scrupulosis. Ceterum iis, qui credunt et agnoscunt veritatem, liberrima facultas et copia est omnes impios ministros profligendi et non nisi idoneos et pios vocandi et instituendi, quoties placuerit. Nam hoc inventum pulchre papisticum est, quod solus homo ille peccati debuit excogitare, ut sacerdotes suos charactere indelibili perpetuos ac nulla prorsus culpa loco movendos redderet, scilicet ut tyrannidem suam stabiliret et impunitam[2]) peccandi libidinem firmaret, dum asciscere non liceret meliores et sceleratos istos ferre cogeremur. Verum de ista facultate paulo post dicemus.

Nunc, postquam vos Boemos propriis malis monitos fecimus, ut papisticis ordinibus valedicatis, addam et unam generalem causam, qua suscitemus et vobis et toti orbi nauseam et apostasiam ab exsecratis illis et abominandis ordinibus.

Donabo interim hoc ordinibus papisticis, quod solius Episcopi autoritate unguntur et instituuntur, quos vocant, sacerdotes, consensu aut suffragio

---

1) In ed. Ien.: venit. 2) Ibid.: impunitatem.

populi, cui praeficiendi sunt, neque requisito nec obtento, cuius tamen, cum sint populus Dei, maxime intererat, ut non sine suffragiis suis quisquam eis imponeretur, sed quem ipsi nossent et probassent idoneum, Episcopus confirmare debeat. At nunc in incertum fere ordinantur, quicunque ordinantur, ut nullus ferme sciat, quorum sit futurus sacerdos. Denique maior pars solum ad beneficia (ut vocant) ordinatur, solas missas sacrificaturi, tantum abest, ut populus noscat, quos sibi Episcopus ungat. Donabo, inquam, hoc pessimum monstrum ordinibus papisticis usque in suum tempus.

Hoc merito exhorrere debet, quisquis Christum amat, et quidvis potius pati quam ordinari sese a Papistis, quod omnia in istis ordinibus summa et impiissima perversitate geruntur et aguntur, ut, nisi caecitate et amentia percussi essent, viderentur de industria Deum in faciem irridere velle. Nam cum ista ordinatio autoritate Scripturarum, deinde exemplo et decretis apostolorum in hoc sit instituta, ut ministros verbi in populo institueret[1]), ministerium publicum, inquam, verbi, quo dispensantur mysteria Dei, per sacram ordinationem institui debet, ceu res, quae omnium in ecclesia et summa et maxima est, in qua tota vis ecclesiastici status consistit, cum sine verbo nihil constet in ecclesia et per solum verbum omnia constent. Papistae autem mei de hoc ministerio ne somniant quidem in suis ordinibus. Quid autem faciunt?

Primum caecitate percussi omnes simul ne norunt quidem, quid sit verbum aut ministerium verbi, praesertim Episcopi ipsi ordinatores. Quomodo ergo fieri posset, ut ministros verbi ipsi instituerent suis ordinibus? Deinde loco ministrorum verbi ordinant sacrificulos, qui Missas sacrificent et confessiones audiant. Hoc enim vult Episcopus, dum calicem dat in manum et confert potestatem illam consecrandi et sacrificandi pro vivis et mortuis, nempe potestatem illam, quam gloriantur

1) In ed. Ien.: instituat.

neque angelos, neque virginem matrem Dei habere, ipsi etiam lenonibus et latronibus impuriores. Item cum illis sacrosancto mysterio spiritum in aures inflat et Confessores facit dicens: Accipe Spiritum sanctum. Haec est illa potestas consecrandi et absolvendi gloriosissima.

Dic rogo, me crassum fingere aut mentiri, si invenias unum ordinatum istis ordinibus, qui audeat dicere, sibi inter ordinandum esse mandatum, ut mysteria Christi dispenset et Evangelium doceat, et ecclesiam Dei regat, quam acquisivit sanguine suo. Plane nullus hoc audit unquam, nec ad se pertinere putat, calicem vero accipit et hoc totum esse putat, quod ordinatur, ut liceat Christum in Missa consecrare et sacrificare, deinde confessiones audire. Quin hoc tantum quaeritur, an titulum beneficii habeat, quo ventrem alat, ut alio prorsus non spectent, quam ad Missarum sacrificium, his absolvitur tota ordinatio. Qui hoc tulit, hic ordinatus est ab ecclesia sacerdos, hanc potestatem tum nulli alii habent, hoc scilicet testatur unctio digitorum et rasura verticis.

Ceterum ad ministerium verbi alia nova requiritur apud eos vocatio, nempe vel parochi vel magistratus, tanquam incomparabiliter minor, quam illa sacri ordinis et characteris collatio, ut quae non pastoribus aut Episcopis, summis illis verticibus, sed plane infimis, vilissimis, pessimis et indoctissimis passim committi debeat, ceu res longe omnium vilissima et facillima, quia mysteria Dei dispensare et animas pascere officium est prorsus sine charactere indelibili, nec est Sacramentum ordinis, at Christum consecrare et sacrificare, hoc habet characterem, hoc est vere sacramentum ordinis.

Post haec rotat ira Dei has ridiculas larvas Episcoporum, ut non solum contemnant ministerium verbi et loco eius officium sacrificandi ordinent, sed et baptismum vivificum, quo viventes homines et rationales animae sanctificantur in vitam aeternam, a se relegent, tanquam officium mitris illis gemma-

tis et pallis aureis longe indignissimum et alienissimum. Verum hoc pulchre eos decet, ut loco animarum baptisent lapides, altaria et campanas, mortuas illas et inanimatas res, tam capaces baptismatis, quam ipsi sunt veritatis. Tanta furia haec est et amentia, ut, si extra serium spectes Episcopum talia ludentem, prae risu fatiscere pene oporteat; at si spiritu blasphemias consideres, indignatione rumpi queas.

Si igitur ulli negandi sunt esse sacerdotes, maxime negandi sunt illi, quos papistici ordines unxerunt. Nam ex praedictis satis constat eos hoc plane nullo modo agere, ut ministros verbi ordinent, sed tantum sacrifices Missarum et auditores confitentium. Neque enim aliud agere possunt, quam id quod ex animo intendunt agere, hoc est, non curant, ut docendi officium, sed ut sacrificandi et peccata audiendi potestatem conferant. Qua re nec fieri potest, ut aliud obtineant. At cum certissimum sit, Missam non esse sacrificium, deinde confessionem eam, quam praeceptam volunt, nullam esse, utrumque autem sit humanum et sacrilegum inventum et mendacium, plane sequitur, per ordines illos sacros neminem fieri coram Deo aut sacerdotem aut ministrum, sed meram larvam quandam mendacii et vanitatis, ut offerant, ubi nullum est sacrificium, et absolvant, ubi nullus debet accusari, velut ille, qui in vacuo theatro ridebat et gestiebat.

Haec itaque sunt, quae non solum vos Boemos, sed plane omnia pia corda merito debent movere, ut quidvis aliud patiantur, quam istis sacrilegis ordinibus foedari. Atque ii, qui hactenus ordinati sunt, doleant, sese sic fuisse per mendacii larvas illusos. Nam si unquam consecrarunt[1]) aut officium ministri ecclesiastici expleverunt, id certe non virtute sacri ordinis sui, qui est merum mendacium et irrisio Dei, fecerunt, sed virtute fidei et spiritus ecclesiae, quae eos in loco ministerii huius

1) In ed. Ien.: consecraverunt.

toleravit et admittere coacta fuit. Sed nunc, cum res cognita manifestetur, amplius ludendus et irridendus Deus non est, sed fugiendae sunt larvae istae mendaciorum ceu teterrimae pestes animarum et ignominia turpissima ecclesiae Dei.

Qui autem per has larvas ad locum ministerii venit, age, ministerium apprehendat et deinceps pure ac digne administret, sacrificandi officium deserat, docens verbum Dei ac regens ecclesiam, ceterum uncturam et totam ordinationem, qua intravit, ex animo damnet ac detestetur. Neque enim necesse est locum quoque ministerii relinquere, licet impiis ac perversis modis ascenderis, dum animus ipse corrigatur et modus ipse damnetur.

Porro, si ficti illi sacerdotes et larvales Episcopi suis ordinibus et sacrificiis vel animi causa luderent, vel tale quid serio agerent, quod Evangelio non ex diametro pugnaret et nobis saltem Christum in regno suo salvum relinqueret, forte stultitia eorum mitius reprehenderetur vel temeritas toleraretur. At nunc talis est illorum furor et abominabilis amentia, ut Christum sit necesse negari ac prorsus aboleri, si sua illis steterint sacrificia et officia, id quod alias abunde monstravi et nunc parum repetere non pigebit.

Sic habet Evangelium et universa Scriptura, Christum esse summum sacerdotem, qui semel et unica sui ipsius oblatione omnium peccata exhausit et in sempiternum consummavit sanctificatos, dum semel intravit in sancta per proprium sanguinem, aeterna redemtione inventa, ita ut prorsus nulla alia hostia nobis sit reliqua pro peccatis praeter hanc unicam, in quam fide pura confisi sine meritis et operibus nostris a peccatis salvi sumus. Cuius hostiae et oblationis sui memoriam perpetuam instituit, dum ad altare sub Eucharistia illam annunciari et fidem in illam [1]) ali voluit. At quid hic papistici ordines faciunt in suis abominationibus?

Nempe quasi hostia illa unica non sit satis,

---

1) In ed. Ien.: et fidem illam.

aut quasi non invenerit semel aeternam redemptionem, ipsi quotidie sacrificant corpus et sanguinem infinitis locis per orbem. Et hoc sacrificio suo promittunt remissionem peccatorum, non aeternam, sed quotidie iterandam. Quae abominatio superat omnem sensum. Quid enim est hoc aliud facere, quam nomine ipso quidem Christi oblationem iactare, sed revera ipsam penitus negare et abolere? Quomodo enim simul possum fide oblati semel Christi peccatorum aeternam remissionem possidere et simul quotidie iterato sacrificio aliam et aliam remissionem quaerere? Si enim credo, mihi per semel oblatum Christum peccata in perpetuum remissa, non possum denuo quaerere alio sacrificio remissionem. Si autem quotidiano sacrificio quaero remissionem, necesse est ut pereat fides, quae per semel oblatum Christum credit omnia peccata mea exhausta esse in aeternum.

Videtis ergo hic, quam horribili perversitate isti sacrifices sub nomine Christi nobis Christum sustulerunt in totum cum universo regno suo et in locum eius suum proprium opus, suum sacrificium, suum inventum statuerunt, sicut Christus praedixit*), abominationem staturam in loco sancto. Hic enim currit verbum Christi: Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus. An non illi sunt Christus, dum suo sacrificio quotidiano tot milibus locis iterato id pollicentur, quod Christus semel unica hostia solus effecit? Nonne hoc est fidem a petra veritatis, quae in Christo est, tollere et super arenam mendacii humani aedificare?

Videmus itaque, quales fiant per ordines papisticos sacerdotes, non utique sacerdotes Dei, sed sacerdotes Satanae, tantum ut Christum conculcent, eius sacrificium aboleant, se vero sub nomine eius venditent et in sua sacrificia fidere doceant. Itaque iam non est quaestio, an liceat a Papisticis ordines sacros petere et suscipere, sed definita sententia est, nusquam minus ordines sacros con-

*) Matth. 24.

ferri aut sacerdotes fieri, quam sub Papae regno, species quidem ordinandi et sacerdotes creandi hic magnifice paret, sed regem specierum nihil nisi speciem praestare decet, qua suas abominationes stabiliat. Quare hic fidei conscientia nos urget, ut sub anathemate Dei caveamus ab illis ordinari, et plane salutis nostrae ratio cogit necessario, ab illorum exsecratis et damnatis ordinibus abstinere. Vae enim illis, qui huic adversario Dei et Baal Peor sese initiaverint, iam scientes et prudentes.

Verum haec ratio prae ceteris nationibus vos Boemos maxime movere debet. Nam vobis non modo impium in conspectu Dei, quemadmodum ceteris, sed et turpe coram hominibus est ordines ab hoste vestro tum petere, tum suscipere, qui Iohannem Huss et Hieronymum Pragensem cum multis aliis pessimo nomine exussit, qui semper vos exstinctos voluit, qui vos haeretici nominis opprobrio sine fine, sine modo per orbem conspurcat, cuius pestilentibus conatibus vos tanto sanguine restitistis. Necdum tamen illum sanguinarium tyrannum suorum flagitiorum poenitet, nec revocat sanguinis innocenter damnati exemplum, nec restituit sacrilegum nominis Christiani spolium, nec quidquam dolet tantum germanici sanguinis contra vos frustra, cum pernicie animarum, pro sua sacrilega tyrannide fusi [1]), quin pergit fronte et cervice induratus et adhuc mallet vos et nos semel perditos, ne scintilla esset reliqua, quae pro Christo paululum micaret.

Tenet adhuc sub sua maledictione futili et irrita regem Georgium cum sua familia Monsterbergensi, clarissimo Ducatu Boemiae, quemadmodum et multos alios. Sed bene est, quod revelatus est homo peccati, qui per Petrum praedictus est, quod reges et principes maledicturus esset sine tremore. Habemus insuper alium pontificem, qui huic suae maledictioni benedicit, sicut scriptum est: Maledicent illi, tu vero benedices, ut maledictio Papae

1) In ed. Ien.: fusum esse.

super regem Georgium et super Ducatum Monsterbergensem et quicunque sunt eandem passi, ea semper fuerit et sit nunc quoque, de qua Salomon dicit Proverb. 26: Sicut avis in alto praetervolat, sic maledictum absque causa prolatum non veniet. Quin hoc eximiae apud Deum gloriae immortaliter manet regi Georgio suaeque familiae prae ceteris regibus et principibus terrarum, quod a Sede maledica et Filio maledictionis maledictus est.

Ab istone ergo vos Boemi hoste vestro tam crudeli, tam cruento, tam maledico, tam implacabili, Deo et hominibus abominabili, sine causa ordines sacrilegos et exsecrabiles pergetis suscipere, aut quidquam cum eo habere commercii? Nam dum hoc facitis, nonne re ipsa consentitis et iustificatis vestrum damnatorem? Nonne vestra contra illum tam gloriosa facta damnatis et vobis ipsis dissentitis? Nonne Ioannis Huss pium sanguinem innocenter fusum iam impium facitis et merito fusum confitemini, dum illius manus osculamini, qui illum fudit, dum illius pedibus advolvimini, qui vos conculcat et perpetua infamia torquet? Quanto iustius feceritis, si tantum ab eo vos separaveritis, ut nec odorem nominis sui pestiferum, quoad fieri potest, sentiatis. Si Paulus scortatorem et ebrium mandat vitari, quanto magis haec abominatio novissima, omnium vastatrix indomita et inemendabilis, vitari debet omnibus, qui Christum confitentur.

Sinite itaque, viri optimi, hoc primum a vobis impetrari, imo extorqueat vel invitis ipsa conscientia et timor Dei, ut deinceps neque petatis neque suscipiatis, etiamsi ultro offerret, ordines a Filio isto perditionis, multo minus suscipiatis, si quis ab illo ordinatus venerit nomenque et characterem huius bestiae attulerit. Nam nisi hoc primum impetratum fuerit, frustra sudamus, frustra consilium quaerimus rebus vestris iuvandis. Deinde et famosa vestra dissensio, imo felix discessio [1]) a regno Satanae species tantum et fucus erit. Quale

1) In ed. orig.: infelix discessio.

est enim, de iugo Papae detrectato iactari famam, et tamen alios non admitti conscientiarum duces, quam abiurati eiusdem tyranni carnifices et latrones? Nonne tanto sanguine, tot periculis, tantaque Christiani nominis vestri ignominia et perpetua haeretici nominis patientia aliud nihil vos comparasse iudicabit orbis, quam ut titulo tenus tyrannidem Papae reieceritis, re vera autem tyrannidem eius super vos duplicaveritis? Quanto felicius nos stulti Germani simplicem tyrannidem eius citra titulum detrectatae obedientiae ferimus, dum id patimur, quod res est et nomen habet, ne et ipsi falsa gloria nostram miseriam solaremur, hoc est, singulari gaudio tyrannum sacerrimum nostri propria irrisione afficeremus?

Et quis erit modus? (inquiet aliquis) necessitas non talia curat. Sacerdotes non habemus et iis carere non possumus? At si hoc valet, oportuit ante defectionem [1]) sic sensisse, ista dixisse ac observasse, aut certe adhuc quantocius redire ad nomen servitutis desertae, potius quam sic infeliciter amissa libertate solo titulo assertae libertatis velut vento inani pasci, sub captivitate bis durissima.

Reliquum ergo est, ut ad rem veniamus et vel nobis ipsis extra Papae tyrannidem presbyteros providere discamus, vel si id non volumus (quandoquidem possumus), proni ac volentes etiam nomen captivitati demus et sub rege perditionis servitutem perditionis scientes prudentesque serviamus, quod avertat Christus misericors dominus et magister noster, Amen.

Sacerdotem non esse quod presbyterum vel ministrum, illum nasci, hunc fieri.

Atque hic primum constanti fide est opus, ut scandalum istud late patens ac longe validissimum virtute verbi divini amoliamur, quo sacerdotes humano lapsu vocari, deinde indomita pertinacia de-

---

1) In ed. Ien.: et ante defectionem.

fendi coeperunt ii, quos Episcopi rasissent et unxissent. Hoc enim nominis fuco fraudulenter ingressus Satan incredibili furore omnia vastavit, et atrium suum iam septem assumptis spiritibus sese nequioribus securus tenet et habitat in pace, ut aliud prorsus vocabulo sacerdotis nemo intelligat, nisi portentum illud rasurae et unctionis, humana temeritate vel superstitione introductum. Nisi enim hic clausis oculis usum, antiquitatem, multitudinem praeterieris et apertis auribus totus verbo Dei adhaeseris, scandalum hoc non superabis.

Stet itaque primum tibi rupes illa inconcussa, in novo Testamento sacerdotem externe unctum nullum esse nec esse posse, si qui autem sunt, larvae et idola sunt, quod huius suae vanitatis nec exemplum, nec praescriptum, nec ullum verbum in Evangeliis aut apostolorum epistolis habeant, sed mero hominum invento, quemadmodum Ierobeam olim in Israel fecit, erecti et introducti sunt. Sacerdos enim, in[1]) novo praesertim Testamento, non fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur. Nascitur vero non carnis, sed spiritus nativitate, nempe ex aqua et spiritu in lavacro regenerationis, suntque prorsus omnes Christiani sacerdotes et omnes sacerdotes sunt Christiani. Anathemaque sit, sacerdotem alium asserere, quam eum, qui est Christianus, asseretur enim id absque verbo Dei, non nisi ex dictis hominum, vel antiquitate usus, vel multitudine opinantium, quorum quodvis pro articulo fidei. statuere sacrilegium et abominatio est, ut alias abunde dixi.

Scripturae autem Dei, quibus formari firmarique debent nostrae conscientiae adversus oleatos et rasos, esse omnes et solos Christianos sacerdotes, sunt hae: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec, Psal. 110. Christus enim neque rasus neque oleo unctus est, ut sacerdos fieret. Quare nec ulli Christum sequenti ungi satis est, ut sacerdos fiat, sed longe aliud habeat ne-

---

1) In ed. orig. deest in.

cesse est, quod cum habuerit, oleo et rasura opus non habet: ut videas Episcopos larvarum ordinatores sacrilege errare, dum suas uncturas et ordinationes sic necessarias faciunt, ut sine iis sacerdotem fieri negent, etiamsi sit sanctissimus, vel Christus ipse, rursus sacerdotem iis fieri, etiamsi sit Nerone vel Sardanapalo sceleratior.

Quo quid aliud faciunt, nisi ut Christum negent sacerdotem esse cum suis Christianis? dum enim officio suo abominabili funguntur, neminem faciunt sacerdotem, nisi primum neget se esse sacerdotem. Et ita eo ipso, dum sacerdotem faciunt, revera a sacerdotio semovent, ut sit coram Deo illorum ordinatio vere ludicra, tamen verissima et seria degradatio. Quid enim est dicere: Ego ordinor sacerdos, nisi facto fateri: Non fui, nondum sum sacerdos? simili per omnia abominatione, qua monachi Consilia evangelica vovent et simul praecepta Dei esse negant.

Porro hanc sequelam esse fidelem et probam: Christus est sacerdos, ergo Christiani sunt sacerdotes, patet ex Psal. 22: Narrabo nomen tuum fratribus meis, et rursus: Unxit te Deus Deus tuus oleo prae participibus tuis. Quod fratres eius sumus, non nisi nativitate nova sumus. Quare et sacerdotes sumus sicut et ipse, filii sicut et ipse, reges sicut et ipse. Fecit enim nos cum ipso consedere in coelestibus, ut consortes et cohaeredes eius simus, in quo et cum quo omnia nobis donata sunt, Rom. 8. Et multa talia, quibus cum Christo unum, unus panis, unus potus, unum corpus, membrum de membro, una caro, os ex ossibus eius esse et omnia habere communia dicimur.

Sic etiam pulchre sequitur: Christus factus est sacerdos primus novi Testamenti, sine rasura, sine unctura, denique sine charactere illo et sine omni illa episcopalis ordinationis larva, fecitque apostolos omnesque discipulos suos per nullam talem larvam sacerdotes. Quare non est necessaria illa ordinationis larva, neque si assit, sufficit, ut fias sacerdos,

alioqui cogeris fateri, neque Christum neque apostolos fuisse sacerdotes.

Ut ubique videas, quam vere dixerim, nusquam minus esse sacerdotes, quam ubi ordinantur hodie sacerdotes. Nam omnia illa omittunt, quibus Christus et apostoli sui facti sunt sacerdotes, et solum illa amplectuntur, sine quibus Christus et apostoli sacerdotes facti sunt, quae et sacerdotem non faciunt, nisi quod ipsi e cerebro proprio [1]) statuunt mendacium hoc: Per haec fies sacerdos, alias non fies; hoc est tantum dicere: Christus non est a nobis rasus et unctus, ergo non est sacerdos.

Sed pergamus, et idem ex officiis sacerdotalibus (quae vocant) probemus, omnes Christianos ex aequo esse sacerdotes. Nam illud 1. Pet. 2: Vos estis regale sacerdotium, et Apoc. 5: Fecisti nos Deo regnum et sacerdotes, satis iam aliis libris inculcavi. Sunt autem sacerdotalia officia ferme haec, docere, praedicare, annunciareque verbum Dei, baptisare, consecrare seu Eucharistiam ministrare, ligare et solvere peccata, orare pro aliis, sacrificare et iudicare de omnium doctrinis et spiritibus. Magnifica plane et regalia sunt haec.

Primum vero et summum omnium, in quo omnia pendent alia, est docere verbum Dei. Nam verbo docemus, verbo consecramus, verbo ligamus et solvimus, verbo baptisamus, verbo sacrificamus, per verbum de omnibus iudicamus, ut cuicunque verbum cesserimus, huic plane nihil negare possimus [2]), quod ad sacerdotem pertinet. Porro verbum idem est omnibus, sicut Esaias [*]) dicit: Dabo universos filios tuos doctos a Domino. Docti autem a Domino sunt, qui audiunt et discunt a Patre, ut Christus interpretatur Iohan. 6. Auditus autem [3]) est per verbum Christi, Rom. 10, ut stet encomium illud Psal. 149: Gloria haec est omnibus Sanctis eius. Quae? Exsultationes Dei in gutture eorum, gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam

---

1) In ed. Ien.: ipsi cerebro proprio. 2) In ed. orig. possumus. *) Esai. 54. 3) In ed. Ien. deest: autem.

vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus et gloriosos eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis iudicium conscriptum.

Primum igitur officium, nempe verbi ministerium, esse omnibus Christianis commune, praeter ea, quae dicta sunt, probat illud 1. Pet. 2: Vos estis regale sacerdotium, ut virtutes annuncietis eius, qui vos vocavit de tenebris in admirabile lumen suum. Obsecro, qui sunt illi vocati de tenebris in admirabile lumen? An solae rasae et unctae larvae? Nonne omnes Christiani? At Petrus illis non modo dat ius, sed praeceptum quoque, ut annuncient virtutes Dei, quod certe est aliud nihil, quam verbum Dei praedicare.

Dicant igitur illi, qui duplex fingunt sacerdotium, unum spirituale et commune, aliud speciale et externum, et Petrum hic de spirituali faciunt loquentem, quod sit officium sui specialis et externi sacerdotii? An non est virtutes Dei annunciare? At hoc Petrus hic mandat spirituali et communi illi sacerdotio. Sed revera habent sacrilegi illi aliud sacerdotium externum, quo annunciant non Dei virtutes, sed Papae et suas impietates. Ceterum, ut non est alia annunciatio in ministerio verbi, quam communis illa omnibus virtutis Dei, ita non est aliud sacerdotium, quam spirituale illud et omnibus commune, quod Petrus hic definivit.

Idem probat Christus per Matthaeum, Marcum, Lucam [1]), ubi in coena novissima omnibus dicit: Hoc facite in meam commemorationem [2]). Non enim solis id rasis et unctis dixit, alioqui solos rasos et unctos oportet corpus et sanguinem Domini accipere. At ea commemoratio aliud nihil est, quam praedicare verbum, quemadmodum Paulus exponit 1. Cor. 11: Quotiescunque enim manducabitis panem hunc et bibetis calicem, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Mortem vero Domini [3])

---

1) Ibidem: per Lucam et Paulum. 2) Ibidem: in mei commemorationem. 3) In ed.orig.: Ad mortem vero Domini.

annunciare est virtutes Dei annunciare, qui nos de tenebris vocavit in admirabile lumen.

Nihil ergo hic valent somnia hominum impiorum, qui apostolos hic volunt sacerdotes factos esse, id est, suis larvis initiatos, cum illis Christus verbi ministerium hic imponat omnibus, idem et aeque memoriam Domini facere omnibus ius et praeceptum est, ut laudetur et glorificetur Deus in virtutibus suis. Non autem memoriam sentit sacrificulorum in angulis, aut in meditatione factam, sed in publico et per ministerium verbi faciendam, ad salvandas animas auditorum.

Confirmat haec Paulus 1. Corinth. 14, non ad rasos aut aliquos, sed ad totam ecclesiam et ad singulos Christianos dicens: Unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Et infra: Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes exhortentur. Dic ergo, quid est unusquisque? quid est omnes? An rasos solos hac communi voce signat?

Quare satis modo his locis robustissime et clarissime firmatum sit, ministerium verbi summum in ecclesia officium esse, prorsus unicum et omnibus commune, qui Christiani sunt, non modo iure, sed et praecepto. Quare et sacerdotium non nisi unicum et commune erit, ut nihil valeant adversus haec divina fulmina infiniti Patres, innumera Concilia, aeterna consuetudo et universi mundi multitudo, quibus stipulis rasae larvae nituntur suum sacerdotium stabilire.

Secundum officium, baptisare, usu tandem et ipsi commune fecerunt, etiam mulierculis in necessitate, adeo ut pene sacerdotale officium esse non videatur. Sed velint, nolint, hoc ipso illorum sensu obstrictos tenemus, esse omnes et solos Christianos, etiam mulieres, absque rasura et episcopali charactere sacerdotes. Nam inter baptisandum profertur verbum Dei vivificum, quod animas regenerat et a morte ac peccatis redimit, quod est incomparabiliter maius, quam panem et vinum consecrare,

est enim summum illud officium in ecclesia, nempe annunciare verbum Dei. Itaque et mulieres, dum baptisant, legitimo funguntur sacerdotio, idque non privato opere, sed publico et ecclesiastico ministerio, quod ad solum sacerdotem pertinet.

Mira itaque stultitia et amentia Papistarum vel hoc uno loco satis proditur, quod baptismi ministerium omnibus commune fecerunt et tamen sacerdotium in suum peculium coegerunt, cum baptismus non nisi sacerdotis esse possit, deinde et sacramentum vel primum esse sanxerunt, cum tamen sacramenta nulli ministrare nisi sacerdotibus permittant, nec unum sacramentum altero dignius esse possit, cum omnia eodem constent verbo Dei.

Sed fallit eos caecitas eorum, qua non vident maiestatem verbi Dei in baptismo regnantis, quam si pro dignitate considerarent, nulla esset dignitas neque sacerdotalis neque episcopalis, sed neque papalis, quam non tribuerent ei, cui ministerium verbi tribuunt. Parum enim esse viderent Sacerdotis, Episcopi, Papae nomen, comparatum cum nomine ministrantis verbum Dei vivum et in aeternum permanens, omnia potens et faciens.

Sic etiam ridicule ludunt in conferendis Ordinibus, ubi episcopalis autoritas neque sacramentum est, neque characterem habet, quo uno sacerdotalis dignitas et potestas putatur omnium esse summa, et tamen episcopalis autoritas simul summa est, dum confert ordinem et characterem sacerdotii, simul inferior, dum ipsa neque ordo est neque characterem habet. Et id quod minus est, confert id quod maius est, ut necesse fuerit illis fingere pro ista absurditate ornanda, aliud esse dignitatem, aliud potestatem. Quid enim aliud faceret mendacium imprudens [1]), nusquam sibi ipsi constans? Ut ostenderet Christus, quam sint omnia in regno papae nulla ratione constantia, sed extra communem sensum furentia. Quare nihil mirum, si et baptismi sacramen-

1) In ed. Ien.: impudens.

tum sacerdotale commune fecerint et tamen sacerdotium sibi proprium retinuerint.

Tertium officium est consecrare seu ministrare sacrum panem et vinum. Hic vero triumphant ac regnant rasorum Ordines, hanc potestatem neque angelis, neque matri Virgini concedunt. Sed missis illorum insaniis dicimus et hoc officium esse omnibus commune, perinde atque sacerdotium, idque non nostra, sed Christi asserimus autoritate, dicentis in coena novissima: Hoc facite in meam[1]) commemorationem, quo verbo etiam rasi Papistae volunt sacerdotes factos et potentiam consecrandi collatam. At hoc verbum dixit Christus omnibus suis praesentibus et futuris, qui panem illum ederent et poculum biberent. Quidquid ergo ibi collatum est, omnibus collatum est. Nec habent, quod hic opponant, nisi Patres, Concilia, consuetudinem et fortissimum articulum fidei illorum, qui est: Nos multi sumus et sic sentimus, ergo est verum.

Accedit testis Paulus 1. Cor. 11: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis etc. Et hic Paulus ad omnes loquitur Corinthios, omnes faciens tales, qualis ipse fuit, id est, consecratores.

Verum et hic Papistis obstitit trabs illa in oculis, ut maiestatem verbi Dei non viderent, solam autem panis transsubstantiationem admirarentur. Rogo te, quae est illa magnifica potentia consecrandi, collata potentiae baptisandi et verbi annunciandi? Mulier baptisat et verbum vitae ministrat, quo peccatum deletur, quo mors aeterna tollitur, quo princeps mundi eiicitur, quo coelum donatur, denique quo sese totam divina maiestas in animam effundit. Interim sacerdos ille mirificus panem mutat, non alio tamen nec maiore verbo nec potentiore, ad quam mutationem

---

1) Ibidem: mei.

nihil prorsus sequitur nisi stupor et admiratio sacerdotis super sua dignitate et potestate. Nonne hoc est ex musca facere elephantem? Dignissimi, ut qui verbi virtutes contemnunt interim ista admirentur.

Proinde videmus, quam raro evangelistae et apostoli mentionem Eucharistiae faciant, ut multa a multis ibi desiderentur. Verbi vero ministerium nusquam non urgent et ad multum taedium usque inculcant, scilicet, quod futuras vidit Spiritus rasorum istorum perversas abominationes, ut a verbo virtutis et veritatis cor averterent et ad mortuam illam panis et vini mutationem converterent, totaque vita in speciebus istis haererent externis, contempto interim admirabili lumine, in quod vocati sumus.

Igitur, si id quod maius est collatum est omnibus, nempe verbum et baptismus, non negatum esse quoque recte dicetur id quod minus est, nempe consecrare, etiamsi deesset Scripturae autoritas. Sicut et Christus arguit: Anima plus est quam corpus, et corpus plus quam esca, si Deus hoc donat, quanto magis illud?

Quartum officium est ligare et solvere peccata. Hoc officium illi non modo sibi rapuerunt et proprie arrogaverunt, verum et eo traxerunt, ut hinc ius condendarum legum sibi rapuisse glorientur. Ligare enim vocant leges condere, prohibere et mandare id, quod vere quidem est ligare conscientias, sed mendaciis et illusionibus, ubi prorsus nulla est causa ligandi, qualia sunt, ubi nuptias et escas prohibent a Deo creatas et institutas. Rursus solvere apud illos est, acceptis pecuniis dispensare suas ligatrices et fallaces leges, ac sic conscientias mendaciter ligatas illusorie dimittere. Utuntur tamen in confessionibus quoque et excommunicationibus ligandi et solvendi officio, sed iure nullo abusuque damnabili.

Hac igitur rapina et peculatu sacrilego fecerunt, ut nusquam sit minus ligandi et solvendi officium

seu claves, quam apud ipsos, qui nusquam non iactant claves, eo quod non aperiant neque claudant coelum conscientiis, sed marsupia totius orbis. Nos autem omnes, qui Christiani sumus, habemus commune hoc officium clavium, id quod libellis contra Papam toties probavi et monstravi. Stat enim verbum Christi Matth. 18 non apostolis tantum, sed omnibus prorsus fratribus dictum: Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum, si audierit te, lucratus es fratrem. Et mox: Si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quodcunque ligaveritis supra terram, ligatum erit et in coelo, quodcunque solveritis super terram, solutum erit et in coelo.

Hic nihil moremur larvarum larvas, qui hic aliud clavium ius, aliud clavium usum fingunt temeritate propria sine Scripturis, deinde more suo vitiosissime petentes principium. Nam cum probandum illis sit, suam potestatem esse aliam ab ecclesiae communi potestate, ipsi hoc pro demonstrato arripiunt, et addunt deinde hanc suam fictam distinctionem, ius clavium esse ecclesiae, sed usum esse Pontificum. Frivola sunt haec, per sese ruentia.

Christus hic dat ius et usum clavium cuilibet Christiano, dum dicit: Sit tibi sicut ethnicus. Quis enim est ille, sit tibi, quem alloquitur Christus hoc pronomine, tibi? an Papam? imo quemlibet seorsim Christianum. At dicendo: Sit tibi, non modo ius dat, sed usum et executionem mandat. Quid enim est dicere: Sit tibi sicut ethnicus? nisi tantum: Noli ei conversari, communionem illi neges. At hoc est vere excommunicare, et ligare ac claudere coelum.

Confirmat id quod sequitur: Quodcunque ligaveritis, ligatum est. Qui sunt illi, quos alloquitur? Nonne omnes Christiani? nonne ecclesia? Quod si hic non usus, sed ius tantum dedit clavium ecclesiae, eadem autoritate dicemus, nulli usquam esse datum usum, ne Petro quidem Matth.

16, nam prorsus eadem sunt Christi verba ubique, quibus ligandi et solvendi officium tradit. Si uno loco aut uni personae ius traditum significant, ubique ius traditum significant. Si uno loco usum traditum significant, ubique usum traditum significant. Non enim nobis licet verbis Dei ubique eisdem positis alium et alium sensum aliis et aliis locis affingere, sicut larvae illae audent suis figmentis ludere mysteria Dei.

Cessent ergo hominum mendacia, claves sunt totius ecclesiae et cuiuslibet membri eius, tam iure, quam usu et omnibus modis, ut verbis Christi nullam vim faciamus, quibus absolute et generaliter omnibus dicit: Sit tibi, et: Lucratus es fratrem tuum, et: Quodcunque vos etc.

Possem hic et illud ad Petrum solum dictum: Tibi dabo claves regni coelorum, pro confirmatione tractare, item illud: Si duo consenserint super terram; item: ubi duo fuerint in nomine meo congregati in medio eorum sum. In quibus plenissimum ius et praesentissimus usus ligandi et solvendi stabilitur, nisi forte et ipsi Christo in medio duorum habitanti denegaturi sunt ius vel usum clavium. Verum haec alias abunde tractavi.

Quin et supra diximus, verbi ministerium esse omnibus commune; at ligare et solvere prorsus aliud nihil est, quam Evangelium praedicare et applicare. Quid enim est solvere, nisi remissionem peccatorum coram Deo annunciare? Quid est ligare, nisi Evangelium auferre et peccatorum retentionem annunciare? Quare velint nolint convicti sunt[1]), claves, cum sint ministerium verbi applicandi, esse omnibus communes.

Quanquam quid refert hoc officium contentio

1) Haec verba: convicti sunt, repetita sunt ex ed. Ien., in ed. orig. non leguntur.

sius nobis vindicare, qui Christum novimus? Satis enim monstratum est, apud Papistas Christi cognitionem, fidem et Evangelium esse prorsus incognita, nunc autem et damnata. At nescita[1]) fide et ignorato Christo impossibile est videre, quid sit peccatum et non peccatum coram Deo, caecitas enim infidelitatis cogit eos hoc bonum dicere, quod malum est, et malum dicere, quod bonum est, et plane tota errare via. Ignorato autem peccato et bono opere impossibile est, posse solvere aut ligare.

Proinde, si vere volumus iuxta Christum dicere et sentire, apud Papistas et rasos illos sacrifices, quamdiu sic sapiunt, nec esse nec posse esse officium ligandi et solvendi, tantum abest, ut sacerdotes sint, aut soli proprie officium illud habeant, aut ulli tradant suis ordinationibus. Quid enim liges, ubi nescis, quid ligandum sit? Ideo procedit etiam eorum furor secundum caecitatem, et claudunt coelum, et aperiunt infernum sibi et suis, dum damnant ligando Evangelium, et probant solvendo suas traditiones, hoc ipso perverso et sacrilego abusu, amissis clavibus tam iure, quam usu.

Quintum officium est sacrificare, haec est corona gloriae ebriorum Ephraim, hoc officio sese a nobis segregaverunt, et orbem hebetaverunt, stupidis et insulsissimis mendaciis nixi, dum e sacramento sacrificium fecerunt, de qua re et supra diximus. Ideo nunc breviter transimus. Testes invocamus Scripturas novi Testamenti, ad quas etiam contra Satanam provocamus, nullum esse in novo Testamento sacrificium, nisi unicum illud omnibus commune, Rom. 12, ubi Paulus nos docet sacrificare corpora nostra per crucifixionem, sicut Christus suum pro nobis in ligno sacrificavit. In hoc sacrificio complectitur[2]) sacrificium laudis et gratiarum

1) In ed. Ien.: abolita. 2) Ibidem: comprehenditur.

actionis. Idem iubet Petrus, 1. Pet. 2, ut offeramus hostias spirituales per Christum acceptas Deo, id est, nos ipsos, non aurum, aut pecudes.

Proinde, id quod ipsi pro singulari sacrificio iactant, vere est singulare sacrificium sui singularis sacerdotii, sed cuius non modo nullus Christianus particeps est aut esse velit ac debeat, verum etiam velut summae blasphemiae perversitatem et idolatriam detestatus optabit quam longissime ab eius communione abesse, quantumvis hic antiquum usum et multitudinem allegent. Non minus enim errat, qui cum multis errat, nec minus ardebit, qui cum multis ardebit.

Esto itaque firmum ac fixum, esse unicum illud sacrificium in ecclesia, nempe corpus nostrum. Cum enim hodie nullum esse possit sacrificium, nisi quod verbo [1]) Dei mactatur et perficitur, verbum autem (uti diximus) commune est [2]) omnibus, et sacrificium commune esse oportet.

Iam cum in ecclesia sint tantum spirituales hostiae, sicut Petrus dicit, hoc est, quae in spiritu et veritate fiunt, impossibile est eas offerri, nisi ab eo, qui spiritualis est, id est a Christiano, qui spiritum Christi habet.

At Papistis suum commentum placet, quo cavillantur, suum sacrificium etiam ab iis fieri posse, qui scelesti sunt, nedum spirituales, gratum enim esse volunt suum sacrificium opere operati, non operantis, quo ipsorummet testimonio convincuntur sacrilegi abominabiles, quod Deum docent respicere ad munera Cain, etiamsi ad Cain non respiciat. Nam eorum sacrificium (ipsismet iactantibus) externum opus est personae etiam ingratae et damnatae, cum in ecclesia nihil placeat prorsus, nisi persona primum ipsa, sicut Abel, grata fuerit, haec autem fit fide et spiritu, non sacrificio. Proinde

---

1) In ed. orig.: verbi. 2) In ed. Ien.: sit.

cum ipsimet fateri cogantur, suos sacrificos saltem magna ex parte spirituales non esse, et in ecclesia, nisi spirituales sint, sacrifices non sunt, certum est, eorum sacrificium non ecclesiasticum, sed mendacium humanum esse.

Sextum officium est orare pro aliis. Quam foede et impudenter hic illuserint orbi larvae istae et ex vera ecclesia fictam quandam synagogam nobis fecerint, indignissimum est audire, Christus enim omnibus suis Christianis orationem illam dominicam tradidit. Qua sola satis abunde probare et confirmare possumus, sacerdotium esse unum et commune omnibus, rursus papisticum sacerdotium esse merum mendacium extra ecclesiam Dei repertum et mera impudentia in ecclesiam subintroductum. Cum enim orare pro aliis sit mediare et interpellare Deum, quemadmodum decet solum Christum et omnes fratres eius (quandoquidem et Papistae hoc maxime volunt esse sacerdotes, quod pro Laicis Christianis orant, imo hic est Dagon illorum et Deus unicus ventris illorum), hoc autem orare omnibus sit mandatum, certe omnibus simul mandatum est sacerdotio fungi.

Nescias itaque, an maiore vel ignorantia vel temeritate larvales isti huius orationis dominicae vim et officium non probaverint, dum eam omnibus communem et ipsi praedicarent, et tamen orandi officium ceu sacerdotale sibi solis ipsis arrogarent, omnibus aliis adimerent. Quid enim est dicere: Nos soli sumus sacerdotes, vos estis Laici, nisi id: Nos soli sumus Christiani et orare potentes, vos gentes et non orare, sed nostris orationibus iuvari potentes? Rursus quid est dicere: Vos quoque orare debetis, non soli nos, nisi id: Vos estis quoque sacerdotes et fratres Christi, potentes coram Deo stare pro omnibus?

Sed quam iusta est vindicta Dei in istos abominabiles oratores? Ecce, dum soli volunt esse, qui pro populo orent, facti sunt mirabili consilio

Dei non nisi pictae quaedam orantium imagines, ut plane hic iniquitas, quae Deo et hominibus mentiri voluit, non nisi sibi ipsi mentiri coacta sit. Quis est enim in universo numero tot Collegiorum, Monasteriorum, Beneficiatorum, qui oret? Verba quidem orationum in labiis volvunt, et sicut David putant sese habere vasa cantici, ut Amos ait, verum tumultum esse carminum ipse definit, qui dixit: Populus iste me labiis honorat, cor autem eorum longe est a me.

Sic invenias plurimos illorum, qui quadraginta annis vel tota vita verba sancta orationum labiis volverint, sed nec uno momento unicam unquam orationem coram Deo impleverint. Et haec monstra dignum est putare et nominare sacerdotes, quibus tantas moles templorum, tantos sumptus, tantos reditus suppeditemus, ac totius mundi regna, denique et ipsos veros sacerdotes et oratores Dei, nempe Christianos, submittamus, pro quibus orent? cum Deus nec saltem gentibus eos aequare dignetur, quae se multiloquio sperant exaudiri. Hi vero ne exaudiri quidem sese cogitant aut sperant, nec in hoc battalogi [1]) seu multiloqui sunt, ut exaudiri sese sperent, sed tantum, ut labiis Deum honorent, dein [2]) hoc ostento censum populi mereantur et ventres suos saginent. Et tamen autore Papa sunt sacerdotes Dei, id est, Satanae, qui Deus huius seculi est, et pro nobis orant, id est, verum Deum contra nos irritant.

Audiamus itaque hic Christum iudicem et definitorem in hac causa. Deus (ait) spiritus est et qui adorare vult, in spiritu et veritate adorare oportet, nam tales adoratores Pater quaerit, scilicet non qui in monte hoc aut Hierosolymis orent. Hac definitiva sententia maiestatis stante stamus et nos confidenter, ac plena fiducia decernimus auto-

---

1) In ed. Ien.: battologi. 2) Ibid.: deinde.

ritate divina, Papam cum suis Papistis habere quidem singulare sacerdotium singulareque orandi officium prae omnibus Christianis, sed quo neque sacerdotes neque oratores, sed larvae et idola sint sacerdotum et oratorum. Ceterum Christiani soli et omnes, ut soli clamant in spiritu: Abba pater, ita soli orant, ita soli sunt sacerdotes.

Septimum et ultimum officium est iudicare et decernere de dogmatibus. Plane non vulgaris ratio est, cur hoc officium sibi arripuerint larvae sacerdotales et hypocrises Christianae, scilicet quod praeviderint fore, si hoc officium commune relinquerent, nullum praedictorum proprium retinere possent. Adempto enim auditoribus iudicio quid non possit et audeat doctor etiam (si fieri posset) Satanae peior? Rursus permisso, imo mandato iudicio auditoribus quid possit et audeat doctor etiam angelo de coelo maior? quando hoc admisso fieret, ut non modo Petrum Paulus argueret, sed et angelos de coelo anathema faceret. Itaque de sacerdotio, de officio docendi, baptisandi, consecrandi, sacrificandi, ligandi, orandi, iudicandi, quanto timore et tremore dixissent et statuissent pontifices et concilia, si iudicium formidandum fuisset auditorum, imo quam nihil unquam fuisset universus Papatus, si regnasset hoc iudicium, optime igitur sibi consuluerunt, dum hoc officium sibi vendicaverunt.

Verum hoc potuerunt et praevaluerunt, donec definita ira iuxta Danielem impleretur. At nunc illustrante nos adventu Salvatoris destrui coepit iniquus ille, et Spiritus oris eius interficit adversarium illum super omnem cultum Dei exaltatum. Nunc enim stat illud Christi Iohan. 10: Oves meae vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt; Matth. 7: Attendite a falsis prophetis; Matth. 16: Attendite a fermento Pharisaeorum, quod est hypocrisis; Matth. 23: Super cathedram Mosi sederunt Scribae et Pharisaei, quaecunque dixerint ut servetis, servate et facite, secundum opera vero eorum nolite facere.

His et similibus multis locis tum Evangelii, tum totius Scripturae, quibus admonemur, ne falsis doctoribus credamus, quid aliud docemur, quam ut nostrae propriae, quisque pro se salutis rationem habens, certus sit, quid credat et sequatur, ac iudex liberrimus sit omnium, qui docent eum, intus a Deo solo doctus, Iohan. 6. Neque enim alterius doctrina vera vel falsa damnaberis aut salvus eris, sed tua solius fide. Doceat ergo quisquis, quod docet, tibi videndum est tuo summo periculo aut commodo, quid credas.

Verum Paulus 1. Corinth. 14 omnium potentissime hunc fortem in atrio suo ligavit, ac vasa eius diripuit, ubi dicit: Si sedenti revelatum fuerit, prior taceat; et iterum: Spiritus prophetarum subiecti sunt prophetis; et iterum: Potestis enim per singulos prophetare. Quid hic valet ebrium taratantara illud Papae et suorum Papistarum, quantumlibet usitatum multis seculis? Nos mandamus, nos districte praecipimus, ecclesia Romana est magistra ecclesiarum et regula fidei? Esto, sedeat et doceat et sit magistra, tamen hic ei tacere mandatur, si sedenti revelatum fuerit, et non sola ipsa, sed per singulos possumus prophetare (ait Paulus, etiam Petri simulatoris magister et correptor), quanto magis nos simulatricem et simulatam ecclesiam Romanam cum fiducia iudicare, et non iudicari ab ipsa debemus, sub periculo etiam salutis propriae et negandi Christi?

Sed et hic videre est pulchellam illam prudentiam larvarum, quam foede sibi ipsis etiam adversantur, dum Deo et omnibus, quae Dei sunt, adversantur. Credimus enim eos credere, saltem videmus eos fateri, atque adeo gloriari, esse se Christianorum hominum duces et pastores. Porro Christianum esse puto (cogentur etiam fateri) eum, qui Spiritum sanctum habeat [1]), qui (ut Christus

1) In ed. Ien.: habet.

ait) docebit eum omnia. Et Iohannes ait: Unctio eius docebit vos omnia, hoc est, ut in summa dicam, Christianus ita certus est, quid credere et non credere debeat, ut etiam pro eo ipso moriatur, aut saltem mori paratus sit.

Nunc, rogo te, quae est frons Papistarum, qui iactant: Laicos oportet nobis credere, non sibi ipsis? Quid hoc est dicere, nisi, fatemur quidem Christianos habere Spiritum sanctum, quo certissime sciunt, quid credendum sit, aut non sit, verumtamen, quia Spiritus sanctus est nobis inferior, nosque illo multo doctiores, ideo nobis debet subiici et nos audire?

Igitur se ipsos voluerunt hac ratione magistros facere, ut liceret docere, quaecunque liberet, dum nullius iudicium oportuit formidare. Hoc obtento nullius fuit negotii sibi omnia usurpare, quae Dei et hominum sunt, ac plane deos fieri. Nobis autem dictum *) est: Unus est magister vester, Christus, vos autem fratres estis. Ideo prorsus eiusdem iuris sumus omnes. Neque enim permittit fraternitatis nomen et communio, ut alter altero superior sit, aut plus haereditatis aut iuris habeat, praesertim in rebus spiritualibus, de quibus nunc agimus. Ideo officium istud iudicandi, sicut et omnia alia praedicta, non modo recuperare nobis licet, sed nisi recuperaverimus, Christum fratrem abnegabimus. Neque enim hic de libito aut licito, sed de praecepto et necessario tractamus, ut maledictus sit, qui Papae tyrannidem agnoscat, benedictus vero, qui pia apostasia detrectet.

Verum haec omnia de iure communi Christianorum diximus, nam cum omnium Christianorum haec sint omnia (uti probavimus) communia, nulli licet in medium prodire autoritate propria et sibi arripere soli, quod omnium est. Arripe sane

---

*) Matth. 12.

id iuris et exsequere, ubi nullus est, qui simile ius habeat.

Verum haec communio iuris cogit, ut unus, aut quotquot placuerint, communitati eligantur vel acceptentur, qui vice et nomine omnium, qui idem iuris habent, exsequatur officia ista publice, ne turpis sit confusio in populo Dei, et Babylon quaedam fiat in ecclesia, sed omnia secundum ordinem fiant, ut Apostolus docuit. Aliud enim est ius publice exsequi, aliud iure in necessitate uti, publice exsequi non licet, nisi consensu universitatis seu ecclesiae, in necessitate utatur quicunque voluerit.

Conveniamus nunc papisticos sacerdotes ac rogemus, ut nobis monstrent, an alia ab istis officiis sacerdotium suum habeat. Si alia habet, certe Christianum non erit. Si eadem habet, singulare non erit. Ita concludemus illos, quoquo sese verterint, ut aut sacerdotium aliud a Laicis non habeant, aut sacerdotium Satanae habeant. Ex fructibus enim docuit omnes arbores Christus cognoscere, at nostri communis sacerdotii fructus vidimus.

Aut ergo alios ab istis fructibus ostendant, aut negent sese esse sacerdotes. Nam fructus huiusmodi publice vel privatim ferre non probat aliud et aliud sacerdotium, sed alium et alium usum eiusdem sacerdotii. Quod si rasuram, unctionem et longam tunicam tantum possunt ostendere pro suo sacerdotio, permittimus illis gloriari in his sordibus, scientes, facile vel porcum vel truncum posse radi, ungi et longa tunica indui.

Nos in hoc stamus, non esse aliud verbum Dei, quam quod omnibus Christianis annunciari praecipitur, non esse alium baptismum, quam quem quilibet Christianus conferre potest, non esse aliam memoriam Coenae dominicae, quam ubi quilibet Christianus facere potest, quod Christus facere instituit, non esse aliud peccatum, quam quod Christianus quilibet ligare et solvere debet, non esse

aliud sacrificium, quam corpus cuiuslibet Christiani, non posse orare, nisi solum Christianum, non debere iudicare de doctrinis nisi Christianum. Haec autem sunt sacerdotalia et regalia. Aut ergo Papae alia officia sacerdotum ostendant, aut sacerdotium resignent; rasura, unctura, vestitura aliisque hominum superstitione introductis ritibus nihil movemur, etiamsi angelus de coelo tradiderit, multo minus, si antiquus usus, multorum opinio et recepta autoritas sic sentiat.

Ex his omnibus credo confirmatum esse eos, qui sacramentis et verbo inter populos praesunt, non posse nec debere sacerdotes vocari. Quod autem sacerdotes vocantur, id vel ex gentilium ritu, vel ex Iudaicae gentis reliquiis sumptum est, deinde maximo ecclesiae incommodo probatum. Ceterum iuxta evangelicas literas Ministri, Diaconi, Episcopi, Dispensatores rectius nominarentur, qui et ob aetatem Presbyteri saepius vocantur. Sic enim Paulus 1. Corinth. 4 dicit: Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei, non ait, ut sacerdotes Christi, quod nomen sacerdotis et officium sciret omnibus esse commune. Inde celebris illa vox Pauli: dispensatio seu oeconomia, ministerium, minister, servus, servio in Evangelio etc., ut ubique non statum, ordinem, ius seu dignitatem quandam (ut nostri volunt) erigeret, sed officium et opus tantum commendaret, iure et dignitate sacerdotii in communi relictis.

Quod si ministri tantum sunt, iam perit ille character indelibilis, et aeternitas illa sacerdotii nulla nisi ficta est, sed deponi minister potest, si fidelis esse desinat, rursum ferri in ministerio, donec vel meruerit vel universitati ecclesiae placuerit, sicut quivis alius civilium rerum inter fratres aequales administrator, imo hic minister spiritualis multo est mobilior, quam ullus civilis, quanto intolerabilior est, si infidelis fuerit, quam civilis, qui rebus tantum huius vitae nocere potest, hic vero aeter-

narum rerum vastator est; ideo reliquorum fratrum est, illum excommunicare et alium substituere.

His firmissimis fidelissimisque Scripturae firmamentis (si verbis Dei credimus) superata est misera illa necessitas, quae Boemiam hactenus coegit pene mendicare rasum sacerdotium ac indignissimos quosque ferre. Nam hic luce clarius ac fide certius habemus, unde petendi sint sacerdotes seu ministri verbi, scilicet ex ipso grege Christi, ac nusquam alibi. Nam ubi id monstratum est evidenter, habere unumquemque ius ministrandi verbi, imo praeceptum, si viderit vel deese qui doceant, vel non recte docere, qui adsunt, ut 1. Corinth. 14 Paulus statuit, quo virtus Dei annuncietur per nos omnes. Quomodo non multo magis ius ac praeceptum habebit tota aliqua universitas, id officii communibus suffragiis alicui uni vel puribus vice sua committere, et illi deinceps aliis, accedentibus eisdem suffragiis?

Sic Paulus 2. Timoth. 2: Haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Hic Paulus reiecta omni illa pompa radendi et ungendi et ordinandi tantum quaerit, ut idonei sint ad docendum, iis vult simpliciter verbum commendari. Quod si docendi verbi officium ulli traditur, simul omnia, quae verbo in ecclesia fiunt, traduntur, nempe baptisandi, consecrandi, ligandi, solvendi, orandi, iudicandi officium, siquidem evangelisandi officium omnium summum est, nempe apostolicum, quod fundamentum ponit omnibus aliis officiis, quorum est superaedificare, qualia sunt doctorum, prophetarum, gubernatorum, linguarum, gratiae sanitatum et opitulationum, ut 1. Corinth. 12 Paulus digerit. Nam et Christus evangelisabat potissimum, ceu summo officio functus, et non baptisabat. Paulus quoque non se missum gloriatur ad baptisandum ceu secundarium officium, sed et ad evangelisandum ceu primarium officium.

Sed et necessitas ita cogit, et communis sen-

sus fidei suadet. Nam cum ecclesia verbo Dei nascatur, alatur, servetur et roboretur, palam est, eam sine verbo esse non posse, aut si sine verbo sit, ecclesiam esse desinere. Deinde cum quilibet sit ad verbi ministerium natus e baptismo, et episcopi papales nolint dare verbi ministros, nisi tales, qui verbum Dei aboleant et ecclesiam perdant, reliquum est aut permittere ecclesiam Dei perire sine verbo aut oportere conventu facto communibus suffragiis ex suo gremio eligere unum, vel quotquot opus fuerit, idoneos et orationibus ac manuum impositionibus universitati commendare et confirmare, atque eos tum pro legitimis episcopis et ministris verbi agnoscere et colere, indubitata fide credendo, a Deo gestum et factum esse, quod hac ratione gesserit et fecerit consensus communis fidelium, Evangelium agnoscentium ac profitentium.

Atque si haec nihil concluderent praedicta firmamenta, abunde tamen satis hortari et firmari deberet, id quod Christus Matth. 18 dicit: Si duo consenserint super terram de omni re, quamcunque petierint, fiet eis a Patre meo, qui est in coelis. Ubi enim sunt duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. Si igitur trium aut duorum consensus in nomine Domini omnia potest, et Christus agnoscit sese esse autorem eius facti, quod tales faciunt, quanto magis illo probante et operante fieri et factum esse credendum est, si in nomine eius congregemur, oremus et eligamus episcopos et ministros verbi ex nobis ipsis, qui iam sine electione eiusmodi per baptismum nati et vocati sumus ad eiusmodi ministerium.

Quod si exemplum petimus, adest Apollo Act. 18, quem legimus plane sine ulla vocatione et ordinatione Ephesum venisse et ferventer docuisse, Iudaeosque potenter revicisse. Quo iure, quaeso, iste fungitur ministerio verbi? nisi illo generali et communi 1. Corinth. 14: Si sedenti revelatum fuerit, prior taceat, et 1. Petr. 2: Ut virtutes

eius annuncietis. Et hic vir postea factus est etiam apostolus, nulla alia accedente ordinatione, non solum fungens ministerio verbi, sed et multum utilis iis, qui iam crediderant. Ita quilibet Christianus facere tenetur, si viderit opus esse verbo et idoneus sit, etiamsi non vocet eum universitas, quanto magis, si rogetur voceturque a fratribus aequalibus seu tota universitate?

Aliud exemplum praestant Stephanus et Philippus, tantum ad ministerium mensae ordinati. At ille facit signa et prodigia in populo, disputat cum Synagogis, et confutat consilium verbo Spiritus, hic vero convertit Samaritanos, et discurrit per Asotum et Caesaream. Quo iure, rogo, et qua autoritate? certe nusquam nec rogati nec vocati a quoquam, sed proprio motu et generali iure, dum esset eis ostium apertum, et opus viderent suo officio populis ignaris et verbo privatis. Quanto magis id fecissent, si fuissent rogati aut vocati ab aliquibus vel ab universitate.

Et eunuchus ille a Philippo conversus, si vere Christianus permansit, sicut dignum est credere, absque dubio multos docuit verbum Dei, cum praeceptum habuerit annunciare virtutes eius, qui eum vocavit de tenebris in lumen suum admirabile. Ad verbum eius secuta est multorum fides, cum verbum Dei non revertatur vacuum, ad fidem autem secuta est ecclesia, ecclesia deinde baptisandi, docendi et omnia supradicta officia per verbum habuit et implevit. At haec omnia eunuchus perfecit nullo iure nisi baptismi et fidei suae, praesertim cum alii ibi non essent.

Reliquum est ergo, viri clarissimi, ut fide constanti induamini, quo Boemiae vestrae consulatis, fide, inquam, hic opus est animosa[1]). Nam iis, qui credunt, haec scribimus, qui non credunt, istis non capiuntur, tum illis ipsis idem fuerit, habere

1) In ed. Ien.: hic opus est constanti et immota.

vel non habere Episcopos, quandoquidem neque Christiani neque ecclesia Dei sunt, qui tam manifestis Scripturis et exemplis non moventur, moventur autem levibus istis rasurae, uncturae et vestiturae larvis, sine Scripturis et exemplis, tantum longitudine temporis et multorum usu probatis, quas pius Christianus ex oculis amoveat et solo solidoque verbo Dei intendat[1]) oportet, plenaque fide sese credat facere et consequi, quae per illud promitti intelligit.

Nova res est (inquiunt) et sine exemplo, sic eligere et creare Episcopos; respondeo: Imo antiquissima et exemplis apostolorum suorumque discipulorum probata, licet per Papistas contrario exemplo et pestilentibus doctrinis abolita et exstincta. Proinde hoc magis laborandum, ut recens pestilentiae exemplum explodatis, et priscum salutis exemplum revocetis.

Deinde, si maxime nova res esset, tamen, cum verbum Dei hic luceat et iubeat, simul necessitas animarum cogit, prorsus nihil movere debet rei novitas, sed verbi maiestas. Nam quid, rogo, non est novum quod fides facit? Non fuit etiam apostolorum tempore novum huiusmodi ministerium? Non fuit novum, quod Abraham obtulit filium suum? Non fuit novum, quod filii Israel mare transierunt? Non erit mihi novum, quod ego per mortem ibo in vitam? At verbum Dei in his omnibus spectatur, non novitas ipsa, alioqui si novitas satis est ut moretur, iam non licet ulli verbo Dei unquam credere.

Credite itaque, mei fratres, verbo Dei, et novitas non movebit vel vestro ipsorum exemplo. Nam si novitas nunc aliquid valet, cur non valuit, cum vos soli Boemi restitistis Papae, et omnia illa

---

1) In ed. Ien.: intentus sit.

pro Iohanne Huss fecistis? An non fuit ista res nova et sine exemplo, imo contrario totius orbis exemplo usque in hodiernum diem? cum non tam manifestis Scripturis roborati fuissetis, sicut in hac parte estis. Si ibi fuistis ausi et soli sequi, fateri ac tueri ius quantumvis exoletum[1]) et exstinctum, ubi vel nulla vel minor erat necessitas animarum, cur hic non sequamini[2]), fateamini ac tueamini ius vestrum abolitum, tot fulti clipeis et armaturis turris David, deinde tanta urgente animarum necessitate et misera captivitate, tanta rursus invitante libertate, copia et occasione? Lenietur autem usu modico, si quid asperum est huius novitatis, multo faciliore certe, quam lenita est defectio vestra a tyrannide papistica, tantum est, ut audeatis in Domino, et Dominus erit vobiscum.

Sic ergo faciatis, primum orationibus tum privatis tum publicis Deum quaeretis, nam res illa magna est, nec me tam movet eius novitas quam magnitudo, hoc est, quod neque viribus neque prudentia vestra velim hic quidquam tentari, sed cum timore et tremore in humilitate aggrediemini, querentes[3]) et confitentes miseriam et captivitatem vestram peccatis vestris meritam, coram propitiatorio Dei et throno gratiae eius, qui est Iesus Christus, episcopus animarum nostrarum, supplicantes et orantes, ut spiritum suum in corda vestra mittat, qui vobiscum laboret, seu potius, qui in vobis operetur et velle et perficere. Nam si res ista debet feliciter incipi et salubriter perseverare, opus est, ut divina virtute, quam ministrat Deus (teste Petro), in vobis fiat.

Deinde, ubi sic oraveritis, nihil dubitetis fidelem esse, quem rogastis, ut det quod petistis, aperiat pulsantibus, et inveniatur quaerentibus, ut sic certissimi sitis, vos agi in hac causa, non agere. Tum

1) In ed. orig.: exolitum. 2) Ibid.: sequemini. 3) In ed. orig. et Ien.: quaerentes.

convocatis et convenientibus libere, quorum corda Deus tetigerit, ut vobiscum idem sentiant et sapiant, procedatis in nomine Domini, et eligite quem et quos volueritis, qui digni et idonei visi fuerint, tum impositis super eos manibus illorum, qui potiores inter vos fuerint, confirmetis et commendetis eos populo et ecclesiae seu universitati, sintque hoc ipso vestri Episcopi, Ministri seu Pastores, Amen. Nam quales eligere oporteat, docet satis Paulus Tit. 1, 1. Timoth. 3.

Hanc electionis formam non puto necessariam statim fieri totius Boemiae communibus comitiis, sed seorsum [1]) in singulis civitatibus suam, ut una alterius sequatur exemplum. In comitiis vero id agi debet, an ista forma toti Boemiae acceptanda sit, vel si pars eam acceptare et pars differre aut in totum omittere velit; nam nulli cogendi sunt ad fidem, sed spiritui sancto dandus est locus et honor, ut spiret ubi vult. Neque enim spes est, ut haec omnibus, saltem subito placeant. Nec id vos movere debet, si non omnium idem sit consensus, imo hoc movere debet, ut magis audeatis, si multi non consentiant. Satis est primo exemplo paucos ita incipere, qui postea usu et successu temporis totam multitudinem ad suum exemplar invitent.

Ubi vero profecerit, Domino operante, opus, ut multae civitates hoc modo Episcopos suos eligant, tum poterint Episcopi illi, si velint, inter sese convenire et unum vel plures ex sese eligere, qui maiores illorum sint, id est, qui illis ministrent et visitent illos, sicut Petrus visitavit ecclesias in Actis Apostolorum, donec Boemia redeat ad legitimum rursus et evangelicum Archiepiscopatum, qui non multis censibus et ditionibus, sed multis ministeriis et visitandis ecclesiis dives sit.

Quod si omnino infirmiores estis, quam ut hunc liberum et apostolicum ritum instituendi sacerdotii

1) In ed. Ien.: seorsim.

audeatis tentare, age feremus infirmitatem vestram et permittamus, ut iam ordinatos ab Episcopis papisticis accipiatis, scilicet Gallum illum vestrum et sui similes, et utamini illis vice Episcoporum papalium, ut illi vocent et eligant atque confirment, quos viderint idoneos et vobis tolerabiles esse, juxta praescripta et doctrinam Pauli.

Nam apud Paulum certe Episcopus est, qui verbo praeest, qualis est Gallus vester, quantumvis infula et pedo, alioque fastu et pompa non splendeat, quae sunt irritabula stulti vulgi tantum, donec adolescatis et plene intelligatis, quae sit potentia verbi Dei. Alia plane ratione nunc vobis consultum esse non potest, nam sine peccato vel impietate, deinde sine periculo perdendarum animarum papisticos ordines et ordinatos suscipere non potestis.

Iam si et hic vos scrupulus terret, vos non esse certo ecclesiam Dei, respondeo, ecclesiam non moribus, sed verbo cognosci, 1. Cor. 14, ubi dicit, infidelem, si in ecclesiam introierit videritque eos prophetare, casurum in faciem et confessurum, quod vere Deus in illis habitet. Hoc igitur certum est, esse apud vos in multis verbum Dei et cognitionem Christi. At ubiubi verbum Dei cum cognitione Christi est, inane non est, quantumvis sint infirmi moribus externis, qui illud habent. Ecclesia enim etsi infirma est in peccatis, impia tamen non est in verbo, peccat quidem, sed verbum neque negat neque ignorat.

Quare eos qui verbum probant et confitentur, repudiare non licet, quantumvis non fulgeant mira sanctitate, modo manifestis criminibus obstinate non vixerint. Quare nihil est, quod dubitetis, apud vos esse ecclesiam Dei, etiamsi tantum decem vel sex essent, qui verbum habent. Quidquid autem ii fecerint in hac causa, etiam consentientibus ceteris, qui verbum nondum habent, plane Christum fecisse certum est, modo cum humilitate et orationibus rem gesserint, ut diximus.

Ultimum vero, quod et ipse vereor potissimum fore huius consilii obstaculum, illud est, quod haec causa, quemadmodum et omnis alia, quae ex Deo est, cruce sua non carebit. Neque enim Satanas aut dormit, aut non intelligit, quid hac ratione quaeramus, nec segniter sese opponet. Princeps mundi est et cogitationes nostras videt, ut nos illius videmus. Loquor autem de ea cruce, quod potentia mundi et principes gentium pro suo imperio non permittent ista tentari, et ante prohibere incipient [1], quam vos cogitetis tale quippiam moliri. Haec erit enim operatio eius, qui Deus quoque huius seculi, nedum princeps est in corde infidelium, ut plane nulla sit praesumenda spes, cum pace tranquillitateque externa fieri posse, sed summo tumultu et procellis tantis, ut navicula fluctibus operta putetur plane submergi.

Quid vero hic dicam nisi illud Petri: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus? Ubi enim constiterit, hanc causam esse sanctam placentemque Deo, sicuti revera est, consisti oportet supra petram et tumentes illos fluctus minantesque ventos et inundantes pluvias contemnere, nihil minus spectare, quam ut pax et quies aut gratia et honor sit iis, qui sapiunt et faciunt ea, quae Dei sunt.

Quin ideo Christus hunc ignem in terras mittit et Behemoth illum terribilem ipse non crudelis suscitat, ut erudiat nos, non esse nostrae infirmitatis opus, quod instituimus, sed virtutis divinae, ne gloriemur aut praesumamus adversus gratiam Dei, sed nos de nobis desperantes sileamus et ipsum (ut Scriptura toties inculcat) sinamus pugnare pro nobis et in nostra infirmitate omnium vim et potentiam vincere et in nostro silentio totius maris motum et fluctus eius compescere, sicut scriptum est *): In

---

1) In ed. orig.: incipiant. *) Esai. 30. Sap. 10.

silentio et spe erit fortitudo vestra, et iterum: Certamen forte dedi ei, ut vinceret.

Atque hoc ipsum in primis movere debet, ut pergatis facere, si videritis potestates et principatus vobis resistere, velut argumento certissimo confirmati, ex Deo esse quod instituistis et ipsum Deum vobiscum esse [1]), cuius verbum habetis. Nam si de mundo esset hoc consilium, mundus, quod suum erat, non modo permitteret, sed diligeret quoque. Nunc vero cum de mundo non sit, sed Deus id dedit in corde nostro per verbum suum, idcirco mundus non solum non permittet, sed odiet quoque et persequetur [2]). Sed confidite, ipse vicit mundum. Et maior est, qui in nobis est, quam qui in mundo est, etiamsi tumultibus et seditionibus res ita confundi videatur, ut incredulis etiam coelum ruere metuatur. Neque enim petra nostra pallet ad tonitrua et fulgura, nec metuit triste coelum ac nubila, nec pavet luctantes ventos tempestatesque sonoras, sui est conscia et certissimum tandem serenum exspectat.

Quare nolite timere, Iuda et Ierusalem, sed constantes estote, videbitis auxilium Domini super vos, egrediamini solum, et Dominus erit vobiscum. Neque enim novum aut mirum est, si Princeps mundi saeviat, ubi regnum suum sentit periclitari. Quid aliud faceret? Atrium suum in pace mallet possidere, id quia videt fieri non posse, certe id quod extremum habet tentat, scilicet furorem et impetum, tanquam leo rugit et circumit quaerens quem devoret. Quem postquam talem cognoverimus praemonente Deo, quid est, quod alium fore unquam exspectamus, ac non potius fortes in fide resistimus? State ergo ac pergite, optimi viri, verbo Dei, gladio Spiritus invicto et omnipotenti, muniti. Aut enim forti fide ista tentanda via est, vel in totum

---

1) In ed. Ien.: vobis affuturum esse. 2) Ibidem: sed persequetur extreme et exsecrabitur.

prorsus desistendum, non luctabimur[1]) cum carne et sanguine, sed cum spiritualibus nequitiis in coelestibus.

Haec de ratione instituendi ecclesiastici ministerii pro mea tenuitate (quando ita oportuit) dixi, aliis melioribus et doctioribus aptioraque dicere valentibus occasionem sapiendi et dicendi dedisse contentus. Non enim omnia possumus omnes, et divisiones ministrationum sunt, unus autem Dominus, qui operatur non in uno solo, sed in omnibus, non sicuti nos volumus, sed sicut ipse vult.

Ceterum de corrigenda Missa et cultu Dei instaurando aliisque officiis ministerii ecclesiastici aut alii dicent, aut alio tempore ipse dicam, quanquam si ad Evangelium institutus sit minister, ipse per sese docente unctione in hac re feliciter regnare potest. Nunc enim satis est, si primum orationibus et votis apud Deum impetrare ipsum ministerium et impetratum videre ac gaudere digni fuerimus.

Finis.

M.D.XXIII[2]).

---

1) Ibidem: luctamur. 2) Hic numerus repetitus est ex ed. Ien., non legitur in ed. orig.